

1 2 3  
ევგენი ბარათაშვილი  
ჯანდრი ჯარანდია  
ანზორი აბრალავა

# რეგიონალიზმი: თეორია და პრაქტიკა



სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა  
თბილისი 2009 წელი

წინამდებარე ნაშრომი ლოგიკური გაგრძელება და შევსებაა ჩვენს მიერ 2007 წელს გამოცემული მონოგრაფიისა „საქართველოს რეგიონული განვითარების ეკონომიკა“. მასში განხილულია კართული რეგიონალისტიკის და საერთოდ, რეგიონალიზმის უმნიშვნელოვანესი საკითხები, როგორცაა რეგიონული ეკონომიკური განვითარების თეორიების გენეზისი, ინვესტიციების მოზიდვის რეგიონული ასპექტები, რეგიონული კონსტრუქტურაიანობის კომპლექსური შეფასება, პოლიტიკური რეგიონალისტიკა, რეგიონული საფინანსო ბაზრების თანამედროვე ტენდენციები, „ცენტრი-რეგიონი“-ს ურთიერთობები ფედერალიზმის პირობებში, რეგიონული დეაგნოსტიკა, რეგიონული მენეჯმენტი და მარკეტინგი და სხვ.

ნაშრომი განკუთვნილია მაგისტრების, დოქტორანტებისა და მეცნიერ-მკვლევარებისთვის. იგი საინტერესო იქნება აგრეთვე აღნიშნული საკითხებით დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო წრისათვის.

**რედაქტორი:** ლარისა თაკალანძე, ეკონომიკის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

#### **რეცენზენტები:**

ზურაბ გასიტაშვილი, ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქარაველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სრული პროფესორი.

ნიკოლოზ ჩიხლაძე, ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი.

ნანა ნადარეიშვილი, გეოგრაფიის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

დავით ჯალაღონია, ეკონომიკის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

ხათუნა კაკაურიძე, ეკონომიკის დოქტორი, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი. -

რეკომენდებულია სახელმძღვანელოდ და იბეჭდება სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საბჭოს (ოქმი №2, 02.04.2009), აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის მართვის დეპარტამენტის სხდომის (ოქმი №4, 01.04.2009) გადაწყვეტილებით.



## შინაარსი

შესავალი .....	4
1. რეგიონული ეკონომიკის მეცნიერული კვლევის როლი ეკონომიკურ მეცნიერებაში და მისი კომპლექსური შესწავლის მეთოდოლოგია .....	8
2. რეგიონული ეკონომიკური განვითარების თეორიების გენეზისი .....	66
3. საზოგადოების ტერიტორიულ-პოლიტიკური ორგანიზაციის კონცეფცია .....	104
4. რეგიონული ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნების კონცეფცია .....	135
5. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული რეფორმა და ტერიტორიულ-სამეურნეო წყობა .....	162
6. ეკონომიკური ზრდა რეგიონული განვითარების განმსაზღვრელი ფაქტორი .....	242
7. რეგიონული კონკურენტუნარიანობა და მისი კომპლექსური შეფასება .....	274
8. ინვესტიციების მოზიდვის რეგიონული ასპექტები და საგადასახადო პოტენციალის ზეგავლენა საინვესტიციო რესურსების ფორმირებაზე .....	328
9. რეგიონული პოლიტიკის მაკროეკონომიკური პროგნოზი .....	399
10. რეგიონული მენეჯმენტი და მარკეტინგი .....	448
11. რეგიონული დიაგნოსტიკა .....	474
12. „ცენტრი-რეგიონი“-ს ურთიერთობები ფედერალიზმის პირობებში .....	514
13. რეგიონული მიზნობრივი პროგრამები .....	531
14. რეგიონული პროპორციები, როგორც მათი საწარმოო-ეკონომიკური განვითარების აუცილებელი ფაქტორი .....	570
15. რეგიონული მონხმარების სტიმულირება .....	617
16. რეგიონული სოციალური სივრცე, რეგიონული სოციალური და ეკონომიკური სტრატეფიკაცია .....	646
17. რეგიონული საფინანსო ბაზრების თანამედროვე ტენდენციები და გლობალიზაციის პრობლემები .....	668
18. პოლიტიკური რეგიონალისტიკა .....	681
დანართი: ევროკავშირის დოკუმენტები რეგიონული პოლიტიკის შესახებ .....	731
ლიტერატურა .....	833

## შესავალი

ევროპულ ეროვნულ სახელმწიფოს ჩასახვის მომენტიდან განსხვავებს მკაფიოდ დადგენილი საზღვრები და მტკიცე ძალაუფლება, რომელსაც ძალუმს სოციალურ-ეკონომიკურ სფეროში მასშტაბური ჩარევა. საერთაშორისო ურთიერთობებში იგი მთავარ მოქმედ პირად გვევლინებოდა.

ღროთა განმავლობაში სახელმწიფოებმა მოახდინეს მათი შემადგენელი ტერიტორიების ინტეგრირება, ეროვნული თვითშეგნებისა და კულტურის განსხვავებული ტიპების ერთ მთლიანობაში გაერთიანებით. ამ საფუძველზე ჩამოყალიბდნენ საკუთარი ეკონომიკური და მმართველობითი სისტემების ჩანასახები. საერთო ეროვნულმა თვითშეგნებამ ნდობასა და მაშასადამე, ლიბერალურ დემოკრატიას ჩაუყარა საფუძველი. ერთიანი სახელმწიფოებრიობა უზრუნველყოფდა სოციალურ სოლიდარობას, რომელიც, თავის მხრივ, ხელს უწყობდა თანამედროვე სახელმწიფოების განვითარებას. მკაფიო საზღვრები ამკვიდრებდნენ შრომასა და კაპიტალს ერთ ტერიტორიაზე და ხელს უწყობდნენ სოციალურ კომპრომისს. ამგვარი მიდგომის აპოგეად მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ იქცნენ საყოველთაო კეთილდღეობის კეინსიანური სახელმწიფოები. ეროვნულმა სახელმწიფომ დაიცვა ლიბერალური დემოკრატია და სოციალური სოლიდარობა, მაგრამ მის განვითარებას სირთულეებიც თან ახლდა. ეროვნული პლურალიზმი და გახსნილობა, რომლებიც ახასიათებდა ევროპული ცივილიზაციის უფრო ადრეულ პერიოდებს, რიგ შემთხვევაში დაკარგულ იქნა. ეროვნულობის აღმავლობამ და თვითშეგნების ზრდამ უფრო ფართო მასშტაბისა და ინტენსივობის კონფლიქტები გამოიწვიეს — შიდა და სახელმწიფოთაშორისო.

ომებმა ზოგიერთი სახელმწიფოს კრახი გამოიწვია, მაგრამ არა სახელმწიფოებრივი მშენებლობის საზოგადოდ მიღებული მოდელის უარყოფა. გაცილებით უფრო ძლიერ ეროვნული სახელმწიფოს პოზიციებზე ზეგავლენა მოახდინა გლობალიზაციამ.

ამ ცნებაში ჩადებული ფართო მნიშვნელობების გამო, იგი ხშირად არამართებულად გამოიყენება. თუმცა არავინ არ უარყოფს იმას, რომ გლობალიზაციამ შეცვალა ეროვნული სახელმწიფოს როლი. საზღვრები არ მოიშალა, მაგრამ უფრო გაიოლდა მათი გადალახვა. კაპიტალი, საქონელი, მომსახურება და – ნაკლები ხარისხით – ადამიანები უფრო მობილურები გახდნენ, შეუძლებელია მათი გაჩერება ერთი სახელმწიფოს ფარგლებში. ახალი ტექნოლოგიები საშუალებას იძლევა დარღვეულ იქნას წარმოების, მათ შორის მეცნიერებატექვადი დარგების, კავშირი გარკვეულ ტერიტორიასთან. „ზოგადსაკაცობრიო კულტურის“ გავრცელება სულ უფრო ამცირებს შანსებს ლოკალური კულტურისა და ეროვნული ენის რეალურ დაცვაზე.

მთავრობებმა უმეტესწილად უარი თქვეს ტერიტორიების დაბალანსებულ განვითარებაზე რეგიონული პოლიტიკის ფარგლებში, ვინაიდან კაპიტალი ირჩევს ინვესტიციებს მსოფლიო კონიუნქტურიდან გამომდინარე. ევროპაში ამ პროცესის დაჩქარება მიმდინარეობს შიდა ბაზრისა და სავალუტო კავშირის გამყარების, ახალი ზეეროვნული პოლიტიკის ფორმირების კვალობაზე.

თუმცა, ტერიტორიული საზღვრების ურღვევობაზე უარის თქმა – პრობლემის მხოლოდ ერთი ასპექტია. კულტურული, ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური ცხოვრება “ჩვეულ რიტმს” უბრუნდება, მაგრამ ეს პროცესი ორ დონეზე მიმდინარეობს. ერთსაც და მეორესაც უწოდებენ „რეგიონულს“. კონტექსტიდან გამომდინარე, იგულისხმება სახელმწიფოთაშორისო (ზოგადევროპული თვალსაზრისით) და შიდასახელმწიფოებრივი.

ვისკონსინის უნივერსიტეტის გამომცემლობაში რამდენიმე წლის უკან გამოსული ორტომეულის «Regionalism in the Age of Globalism» ავტორები (სტივენ ჰელშერი, კორნელია ჰანნი და სხვ.) გამოყოფენ თანამედროვე რეგიონალიზმის სამ ნიშანს. ჯერ-ერთი, ეს არის „გლობალიზაცია“, ტერმინ-ნეოლოგიზმი, რომელიც შემოიღო ბრიტანელმა სოციოლოგმა როლანდ რობერტსონმა და რომელმაც უკვე გამოდევნა მოწინავე აკადემიურ სფეროში ცალ-

სახა „გლობალიზაცია“. რობერტსონმა ბრწყინვალედ დაამტკიცა, რომ გლობალური ინტერესები და ლოკალური იდენტურობები არა თუ არ ეწინააღმდეგებიან ერთმანეთს, არამედ პირიქით – დიალექტიკურ ერთიანობაში არიან. გლობალური კომპანიები იძულებულნი არიან ყოველთვის შეუქმნან თავიანთ პროდუქციას ლოკალური იმიჯი, ამასთანავე, მეორე მხრივ, ლოკალური სუბიექტები აგრეთვე ცდილობენ თავიანთი რეგიონების ბრენდები გლობალურად ცნობადი გახადონ. ამრიგად, რეგიონალიზმს გლობალიზმის ეპოქაში არაფერი საერთო არა აქვს რაღაც იზოლაციონიზმთან, არამედ პირიქით – გამოდის როგორც ღია ეკონომიკურ-კულტურული სტრატეგია, რომელიც ეწინააღმდეგება ზოგჯერ „ეროვნული დახურულობის“ პოლიტიკას.

რეგიონალიზმის მეორე ნიშანია „ეთნოსკეიპი“, როგორც მას უწოდებს ინდოელი კულტუროლოგი არჯუნ აპადურაი. ესაა სხვადასხვა ეთნიკური დაჯგუფებების დინამიკა, რომელიც განსაზღვრავს რეგიონის ცვალებად იერს. მაგალითად, აფხაზეთისათვის ამ პროცესების გამოკვლევა მეტად აქტუალურად გვესახება. ომისშემდგომი მიგრაციები არსებით ზემოქმედებას ახდენენ ამ რეგიონის ეთნიკურ სახეზე. ტერიტორიული მთლიანობის საკითხი ჯერ კიდევ არ არის გადაწყვეტილი. ეს პროცესები კი მომავალში კიდევ უფრო მეტ პრობლემას წარმოქმნის.

და ბოლოს, მესამე ნიშანს, ან უფრო სწორედ, თანამედროვე რეგიონალიზმის პრინციპს წარმოადგენს „განსხვავება, რომელიც მოიცავს“ (inclusive distinction) რეგიონალიზმის ადრეული ფორმებისათვის და უმეტეს ეროვნულ სახელმწიფოთათვის დამახასიათებელი „გამომრიცხავი განსხვავება“ (exclusive distinction), რომელიც ერთმანეთს უპირისპირებს სხვადასხვა დაჯგუფებებს („ან-ან“), „განსხვავება, რომელიც მოიცავს“ პრინციპი განიხილავს რეგიონის ყველა მოსახლეს როგორც თანასწორ მოქალაქეებს („ისევე, როგორც“). მაგრამ ამასთან, არ ცდილობს მათ ხელოვნურ შერევას – განსხვავება (distinction), რასაკვირველია, რჩება, და სწორედ რომ ქმნის რეგიონის კულტურულ სიმდიდრეს. მოსახ-

ლეობისათვის საერთო მსოფლმხედველობითი საძირკველი ხდება თვით რეგიონი, მისი სპეციფიური იდენტურობა, მათ შორის მრავალი ხელოვნური საზღვრების მოშლით. და ამ საძირკველზე საბოლოოდ ბუნებრივად წარმოიქმნება რეგიონული სამოქალაქო თვითმმართველობა.

ამრიგად, თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი პარადოქსი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ მთლიანობაში ქვეყნებს შორის მნიშვნელოვან განსხვავებებთან ერთად შეიძინევა სხვადასხვა ქვეყნების გარკვეული ტიპის რეგიონებს შორის ასევე მნიშვნელოვანი მსგავსება. ამასთანაა დაკავშირებული უამრავი საერთო ნიშანთვისებები სხვადასხვა ქვეყნების მიდგომაში თავიანთი შიდა რეგიონული პრობლემების მიმართ. აქედან გამომდინარე, საქართველოში რეგიონული განვითარების პრობლემის გამოკვლევა და რეგულირება შესაძლებელია და უნდა გატარდეს უმდიდრესი უცხოური გამოცდილების გათვალისწინებით.

დაკარგული ტერიტორიები, რეგიონებს შორის მზარდი სოციალურ-ეკონომიკური განსხვავებები, უამრავი პრობლემური, მათ შორის კრიზისული, ურთიერთობები ქვეყანაში, ეკონომიკური სივრცის დეზინტეგრაცია — ეს ყველაფერი მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს თანამედროვე საქართველოს სახეს.

წინამდებარე ნაშრომი ლოგიკური გაგრძელება და შევსებაა ჩვენს მიერ 2007 წელს გამოცემული მონოგრაფიისა „საქართველოს რეგიონული განვითარების ეკონომიკა“. იგი კიდევ ერთი მცდელობაა მოკრძალებული წვლილი შეიტანოს ქართული რეგიონალისტიკის და საერთოდ, რეგიონალიზმის, შესწავლის საქმეში.

ავტორები დიდი მადლიერებით მიიღებენ ნაშრომის მიმართ გამოთქმულ ყველა საქმიან შენიშვნას და წინადადებას და გაითვალისწინებენ მათ შემდგომ მუშაობაში.

# 1. რეგიონული ეკონომიკის მდინარული კვლევის როლი ეკონომიკურ მდინარებაში და მისი კომპლექსური მდინარეების მდინარეობა

რეგიონული მდინარეობის განვითარებაზე დაკვირვება და მისი მდინარეობის საშუალებას გვაძლევს გამოვავლინოთ მდინარეობის მოცულობის გაზრდის გზები კონკრეტულ რეგიონულ პირობებთან მისადაგებით. მათ მიეკუთვნება ძირითადი კაპიტალის მაქსიმალურად გამოყენება, ნედლეულის, ბუნებრივი და შრომითი რესურსების უფრო ეფექტიანად გამოყენება; ცალკეული რეგიონების სპეციალიზაცია პროდუქციის ყველაზე უფრო ეკონომიკურ სახეობათა გამოშვებაზე; მდინარეობის ოპტიმალურ მოცულობათა ორგანიზაცია და საწარმოთა შორის რაციონალური სამეურნეო კავშირების დამყარება; რეგიონების მდინარეობის კომპლექსური განვითარება; მსხვილ სამრეწველო და აგროსამრეწველო კომპლექსების ფორმირება და სხვ.

რეგიონული მდინარეობის განვითარების თვალსაზრისით, სპეციალისტთა მოსაზრებები უმეტეს შემთხვევებში ეძღვნება საწარმოთა რაციონალური ტერიტორიული განლაგების საკითხებს, რაც რეგიონული მდინარეობის ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების პრობლემის მხოლოდ ნაწილს წარმოადგენს. ამასთან ერთად, ამ დროს ეკონომიკური მეცნიერება და პრაქტიკა ნაკლებად არის მიმართული მოქმედი (არსებული) საწარმოო აპარატის ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების პრობლემაზე, რეგიონული ფაქტორების აქტიურად და მიზანმიმართულად გამოყენების გზით.

პრაქტიკული თვალსაზრისით, ზემოთ აღნიშნული იმაზე მიგვითითებს, რომ საჭიროა ჩამოყალიბებული რეგიონული მდინარეობის სისტემის ყოველმხრივი მდინარეობა და ანალიზი, რათა დაძლეული იქნეს არსებული არარაციონალური ტერიტორიულ-საწარმოო კავშირები, მდინარეობის შიგარაიონული (შიგარეგიონული) რეზერვების გამოყენებით მიღწეული იქნეს არსებული საწარმოო აპარატის ეკონომიკური მდინარეობის განვითარების გზები.

ნომიკური ეფექტიანობის ამაღლება.

ეკონომიკური მეცნიერების წინაშე საკმაოდ სერიოზული ამოცანა დგას იმ თვალსაზრისით, რომ განხორციელდეს რეგიონული წარმოების განვითარების საკითხების მთელი კომპლექსის სისტემური და მიზანმიმართული შესწავლა. რეგიონული ეკონომიკის პრობლემების შემდგომი მეცნიერული დამუშავება, ჩვენი აზრით, სამი ძირითადი მიმართულებით უნდა წარიმართოს: რეგიონული ეკონომიკური პრობლემების თეორიული შესწავლა, დარგთაშორისი და დარგობრივი რეგიონული ეკონომიკური დასაბუთებების გაღრმავება. ამასთან, ეს მოითხოვს თითოეული მათგანის ადგილის გარკვევას რეგიონულ ეკონომიკურ მეცნიერულ გამოკვლევებში.

რეგიონული ეკონომიკური მეცნიერების მიმართულებათა კლასიფიკაციის სიძნელეები განპირობებულია: ეკონომიკურ მეცნიერებათა კლასიფიკაციის საკითხების არასათანადოდ დამუშავებით საერთოდ; რეგიონული ეკონომიკის როგორც მეცნიერების ფორმირების დაუსრულებლობით; რეგიონულ დარგობრივ ეკონომიკათა როგორც ეკონომიკურ კვლევის მიმართულებათა არასათანადო თეორიული დასაბუთებით.

აღნიშნულის მიუხედავად, რეგიონულ ეკონომიკურ მეცნიერებათა კლასიფიკაციის სრულყოფის ცდები ხელს შეუწყობს რეგიონული დარგობრივ-ეკონომიკურ მეცნიერებათა ჩამოყალიბების დაჩქარებას, დარგთაშორისი რეგიონულ-ეკონომიკურ მეცნიერებათა ფორმირებას, რეგიონული ეკონომიკის თეორიის ტერიტორიული დაგეგმვისა და მართვის პრაქტიკაზე აქტიურ ზემოქმედებას.

ამჟამად რეგიონული ეკონომიკური განვითარების საკითხები მეცნიერული შესწავლის მხრივ განსხვავებულ სტადიებშია. ზოგი პრობლემა მეცნიერულად საკმაოდ ღრმად არის დამუშავებული, ზოგი კვლევის საწყის სტადიაშია, ზოგიერთი კი საერთოდ არ შეისწავლება ან მათი შესწავლა დღის წესრიგშია დაყენებული. კერძოდ, ცნობილია, რომ შექმნილია მატერიალური წარმოების ცალკეული დარგებისა და ქვედარგების განლაგების თეორია, დამუშავე-

ბულია მათი განლაგების მეთოდოლოგია. ამასთან, თეორიული თვალსაზრისით, არასაკმარისად არის დამუშავებული ტექნიკური და ტექნოლოგიური პროგრესის შედეგების დანერგვის რეგიონული პრობლემები, რეგიონული მთლიანი შიგა პროდუქტის შეფასების მეთოდოლოგიური საკითხები. აღნიშნულთან დაკავშირებით, ჩვენ ვაკვირით შევხებით ამ პრობლემას წინა მონოგრაფიაში<sup>1</sup> და წარმოვადგინეთ რეგიონული შიგა პროდუქტის სტრუქტურა. დავაფიქსირეთ, რომ ჯერ კიდევ არ არის შემუშავებული თანამედროვე მოთხოვნებს მისადაგებული ერთიანი მეთოდოლოგიური და მეთოდური მიდგომები რეგიონული შიგა პროდუქტის დადგენასთან დაკავშირებით. თუმცა, ცალკეულ მეცნიერთა მხრივ სულ უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა ამ პრობლემის ანალიზს. აღსანიშნავია, რომ ამ პრობლემაზე ინტენსიურად მუშაობდა ცნობილი ქართველი რეგიონალისტი, საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური და რეგიონული პრობლემების სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის რეგიონული და მუნიციპალური განვითარების ცენტრის დირექტორი, დომენტი მოურავიძე<sup>2</sup>.

წარმოების რეგიონული განვითარების შესახებ ცოდნა მხოლოდ მაშინ შეიძლება სწორად იქნეს გამოყენებული, როდესაც ის ემყარება მეცნიერულად დასაბუთებულ სისტემას, რომელიც განსაზღვრავს მისი ელემენტების ამოცანებს, საშუალებას იძლევა შემუშავებული იქნეს რეგიონული მეურნეობის მართვისა და განვითარების კონკრეტული პრაქტიკული მეთოდები, ხერხები და საშუალებები.

თანამედროვე დონეზე რეგიონულ ეკონომიკურ მეცნიერებათა ამოცანა მდგომარეობს არა იმდენად დაგროვილ ცოდნათა სისტემატიზაციაში, რამდენადაც დარგობრივი და დარგთაშორისი რეგიონულ ეკონომიკურ მეცნიერებათა ობიექტური საფუძვლის გახსნაში.

რეგიონულ ეკონომიკურ მეცნიერებათა დიფერენციაცია უშუალოდ არის დაკავშირებული მეცნიერების იმ როლთან, რომელსაც ის ასრულებს საბაზრო ურთიერთობების პირობებში.



ქვეყნის ცალკეული რეგიონის, ქალაქის, რაიონის მეურნეობის განვითარება, სამეურნეო ბრუნვაში ახალი ნედლეულის, სათბობ-ენერგეტიკული და ბუნებრივი რესურსების ჩართვა, შრომის ტერიტორიული დანაწილების შემდგომი გაძლიერება და წარმოების კომპლექსური ტერიტორიული განვითარება, ცალკეულ რეგიონებს შორის ეკონომიკური კავშირების გართულება წინასწარ განსაზღვრავენ რეგიონულ ეკონომიკურ მეცნიერებათა, სამეცნიერო კადრებისა და ვიწრო სპეციალიზაციის პრაქტიკული მუშაკების არსებობის ობიექტურ აუცილებლობას.

საზოგადოებრივი წარმოების რეგიონულ განვითარებაში ობიექტური ეკონომიკური კანონების გამოვლინება იმდენად მრავალმხრივია, რომ ძნელი წარმოსადგენია – თითქოს ყველა პრობლემის გადაწყვეტა შესაძლებელი იყოს მხოლოდ ერთი მეცნიერებით – რეგიონული ეკონომიკით. რეგიონულ ეკონომიკურ მეცნიერებათა ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ საზოგადოებრივი წარმოების რეგიონულ განვითარებაში გახსნას და გამოავლინოს (გამოააშკარაოს) ობიექტური ეკონომიკური პროცესები, შეიმუშაოს ტერიტორიული განვითარების მეთოდები და ხერხები.

ცალკეული რაიონების მატერიალური წარმოების ყველა დარგი ამა თუ იმ ზომით განიცდის ერთმანეთის ურთიერთქმედებას სწორედ ისევე, როგორც მთლიანი მეურნეობა ზემოქმედებს და, ამასთან ერთად, დამოკიდებულია მათზე. საზოგადოებრივი წარმოების რეგიონული განვითარების აღნიშნული დიალექტიკური კავშირი განსაზღვრავს მოძრაობას განვითარების დაბალი ფორმებიდან მაღლისაკენ და მათ დაქვემდებარებულობას.

როდესაც ვმსჯელობთ რეგიონულ ეკონომიკურ მეცნიერებათა კლასიფიკაციაზე, აუცილებელია განისაზღვროს თითოეული მათგანის კვლევის საგანი და ობიექტი, ამასთან, აგრეთვე, აუცილებელია გაირკვეს დარგობრივ ეკონომიკებთან მათი დამოკიდებულების საკითხი.

რეგიონული ეკონომიკის განსხვავება დარგობრივი რეგიონული

ეკონომიკებისაგან მდგომარეობს ეკონომიკური პროცესების შესწავლის განსხვავების ხარისხში. თუ რეგიონული ეკონომიკა შეისწავლის რეგიონულ განვითარებაში ერთობლივი მატერიალური წარმოების ეკონომიკურ პროცესებს, რითაც ხსნის და ააშკარავებს მატერიალური წარმოების დარგების რეგიონული განვითარების ზოგად საერთო კანონზომიერებებს, დარგობრივი რეგიონული ეკონომიკები შეისწავლიან ამ კანონების გამოვლენის კონკრეტულ ფორმებს, შეიმუშავენ საბაზრო პირობებში წარმოების მართვისა და დაგეგმვის მეთოდებსა და ხერხებს.

ზოგჯერ ერთმანეთში ურევენ ისეთ ცნებებს, როგორცაა „რეგიონული ეკონომიკა“, „რეგიონების ეკონომიკა“ და „წარმოების განლაგება“.

რასი მდგომარეობს აღნიშნულ ცნებათა არსი, ერთიანობა და განსხვავება და წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის მიდგომები?

თუ ვიხელმძღვანელებთ საერთო პოზიციებით, რეგიონულ ეკონომიკას, რეგიონების ეკონომიკასა და საწარმოო ძალების განლაგებას აერთიანებს ეკონომიკური კანონების ერთიანი სისტემა, ხოლო აქედან გამომდინარე შეისწავლის ერთიანი მიზანმიმართულების ანუ წარმოების ტერიტორიული განლაგებისა და განვითარების გაუმჯობესების ხარჯზე მისი ეფექტიანობის ამაღლების საკითხებს.

საქართველოს ცალკეული მხარის, ავტონომიური წარმონაქმნისა და რაიონის ეკონომიკა – ეს არის ქვეყნის მთლიანი სამეურნეო სისტემის შემადგენელი ნაწილი. მათი ეკონომიკა არ შეიძლება შემოიფარგლოს და ჩაიკეტოს გარკვეული ტერიტორიის ფარგლებში.

წარმოების შიგარაიონული განლაგების ეკონომიკური მაჩვენებლები უნდა ასახავდეს წარმოების ტერიტორიული ორგანიზაციის ეფექტიანობას არა მარტო თვით მოცემული საწარმოს თვალსაზრისით, არამედ მთლიანად ქვეყნის ან რეგიონის მეურნე-

ობის მასშტაბით.

იმ საწარმოთა ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებელთა სისტემა, რომლებიც იქმნებიან წარმოების მხრივ საკმაოდ განვითარებულ ტერიტორიაზე, უნდა მოიცავდეს წარმოების განლაგების და მოცემულ კომპლექსში ფუნქციონირებადი მეურნეობის ეფექტიანობის რეგიონული მახასიათებლების შესაბამის მაჩვენებლებს.

თითოეული ტერიტორიული საწარმოო სტრუქტურა იფარგლება მხოლოდ თავისი ამოცანებით, მაშინ როდესაც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მათი კავშირურთიერთობა, ურთიერთდამოკიდებულება, მთელი რეგიონის (ქვეყნის) ამოცანები და ინტერესები. მხოლოდ ასეთი პირობით შეიძლება გადაწყვეტილი იქნეს რეგიონის მეურნეობის განვითარების საკითხები.

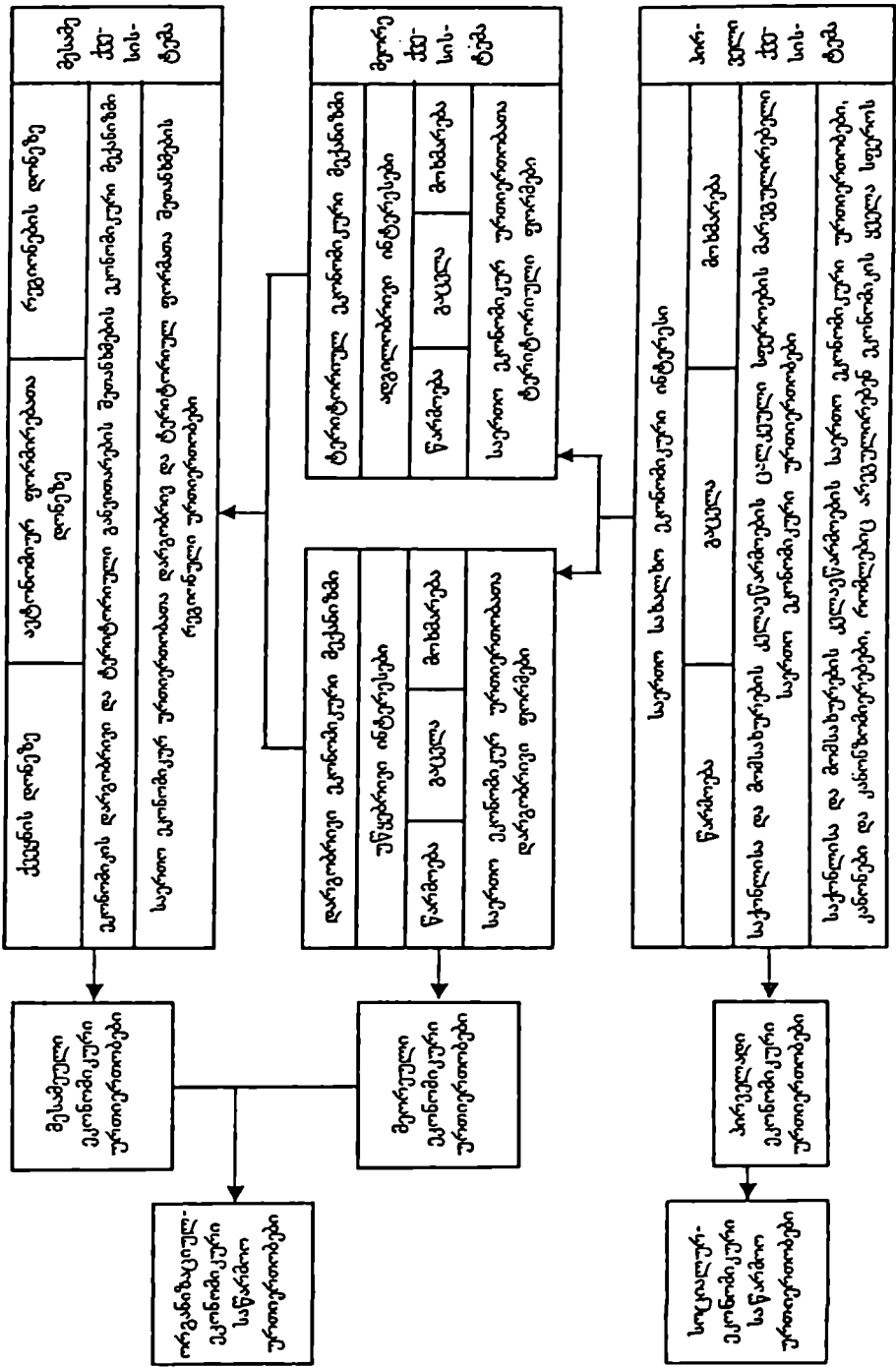
აღნიშნული საერთო მეთოდოლოგიური დებულებები უნდა დაეღოს საფუძვლად ქვეყნის რეგიონების, მრეწველობის კონკრეტული დარგებისა და ქვედარგების განვითარებას<sup>3</sup>. რეგიონული ეკონომიკის ცალკეული კონკრეტული დარგების ეფექტიანობა დამოკიდებულია ახალ საწარმოთა რაციონალურ განლაგებაზე, არსებულ საწარმოთა ასევე რაციონალურ გაფართოებაზე, რეკონსტრუქციასა და ტექნიკურ გადაიარაღებაზე, საწარმოო ფონდებისა და შრომითი რესურსების ეფექტიან გამოყენებაზე არსებულ და ახლად შექმნილ საწარმოებში, საწარმოთა ოპტიმალურ ტერიტორიულ-საწარმოო კავშირებზე შხა პროდუქციის ნედლეულისა და სხვა მატერიალურ ფასეულობათა მომწოდებლებთან და ა.შ.

რეგიონული განვითარების მეცნიერულ საფუძვლად, რომელიც გამოიხატება რეგიონული თავისებურებების გამოვლენაში, ითვლება რეგიონების განვითარების მრავალფეროვანი ფაქტორების და მათი სისტემების — ეკონომიკური, გეოგრაფიული, ისტორიული, ორგანიზაციული პირობების და მეურნეობის ტერიტორიული ფორმების სხვა წანამძღვრების შესწავლა<sup>4</sup>.

ფაქტორების სისტემა და მათ შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი ყალიბდება ურთიერთობებისა და ეკონომიკური კანონე-

ბის ზემოქმედებით. ეკონომიკის მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფაში მონაწილეობა ამა თუ იმ ტერიტორიული ფაქტორის საწარმოო ურთიერთობათა ზემოქმედებით ფორმირდება, მხოლოდ ამასთან დაკავშირებით იღებს ის თავის ეკონომიკურ განსაზღვრულობას, თავის სოციალურ-ეკონომიკურ ბუნებას. საზოგადოების წარმოებითი ურთიერთობები ეჭვგარეშეა, რომ განსაზღვრულ ზეგავლენას ახდენდეს ფაქტორების სისტემაზე, მათი ურთიერთკავშირის ფორმისა და ხასიათის ფორმირებაზე, ასევე მათი სტრუქტურების ძირითადი მახასიათებლის ფორმირებაზე. ტერიტორიული ფაქტორების თავისებურებები, მათი განსხვავება დარგობრივი ფაქტორებისაგან, რეგიონული ფაქტორების ადგილი სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში და სხვა საკითხები შეიძლება ახსნილი იქნან მხოლოდ იმ გარემოებების ფაქტორების სოციალურ-ეკონომიკური ბუნების განზოგადებასთან. <sup>3</sup>

ეს საკითხი განვიხილოთ უფრო დეტალურად. საზოგადოების ეკონომიკურ ურთიერთობებს რთული სტრუქტურა ახასიათებს, რომლის შემადგენლობაშიც ძირითადად სამი ქვესისტემა გამოიყოფა: საერთო ეკონომიკური, დარგობრივი და ტერიტორიული (რეგიონული); აქ დასახელებული ქვესისტემები, როგორც ცალკე, ასევე ერთად წარმოადგენენ ურთიერთობების საზოგადოებრივ ფორმას, რომლებიც განსაზღვრავენ საზოგადოებრივი წარმოების ფაქტორების განვითარებასა და ურთიერთკავშირს (იხ. სქემა 1.1). საერთო ეკონომიკური ურთიერთობები თავის სახალხო მეურნეობრივი ფაქტორების სისტემასთან ერთად საკუთარი ბუნებითა და სამსახურებრივი როლით გამოდის როგორც პირველადი, საბაზისო ურთიერთობები. აქ ფორმირდება საკუთრებასთან დამოკიდებულება, შრომის ხასიათი, მთელი საზოგადოების განვითარების თავისებურებები, წარმოების ობიექტური მიზანი და ეკონომიკის სხვა პრინციპული თავისებურებები, რომლებიც აყალიბებენ ადამიანებს შორის ურთიერთობათა საერთო ტიპს, შრომით კოლექტივებს შორის ურთიერთობებს და ცალკეულ რეგიონებს შორის ურთიერთობათა ხასიათს.



ეკონომიკური ურთიერთობათა სტრუქტურა

სურათი 1.1

ურთიერთობათა ასეთი სახით თავმოყრა საერთო ეკონომიკურად იწოდება, იმიტომ რომ მისი მარეგულირებელი მოქმედება კრედიტება მეურნეობის ყველა სტადიაზე (წარმოება, განაწილება, გაცვლა, მოხმარება), ყველა დარგზე და რეგიონზე, აერთიანებს რა მათ ყველას ქვეყნის ერთიან სამეურნეო კომპლექსში. საერთო ეკონომიკურს განეკუთვნებიან, აგრეთვე, სპეციფიკური ურთიერთობები, რომლებიც ყალიბდებიან საერთო სისტემის ცალკეულ რგოლებში: წარმოებაში, გაცვლაში, მოხმარებაში.

სოციალურ-ეკონომიკური პირველად ურთიერთობათა ორი ერთმანეთის შემავსებელი ფორმები (მხედველობაში გვაქვს საერთო ეკონომიკური, რომელიც ეკონომიკის ყველა სფეროს რეგულირებას ახდენს, და იგივე საერთო ეკონომიკური, მაგრამ რომელიც ახდენს ეკონომიკის ცალკეული სფეროების რეგულირებას) ახდენენ იმ ფაქტორების სისტემის ფორმირებას, რომელთაგან ერთნი ზემოქმედებენ ეკონომიკის ყველა სფეროზე, ასევე ქვეყნის მთლიან სახალხო სამეურნეო კომპლექსზე, ხოლო მეორენი წარმოებით ურთიერთობათა საერთო ეკონომიკური სისტემის კვლავ-წარმოების ცალკეულ რგოლებზე, რომელთაც განეკუთვნებიან წარმოება, გაცვლა და მოხმარება.

! სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარებაში გადამწყვეტი როლი განეკუთვნება წარმოების პროცესის ფაქტორებს, ანუ ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემის პირველ რგოლს. საქონლის ღირებულებისა და სახმარი ღირებულების შექმნის პროცესი წარმოადგენს ორი ძირითადი ფაქტორის ურთიერთმოქმედების შედეგს: საგნობრივი ფაქტორის (საწარმოო კაპიტალის) და პიროვნული ფაქტორის (ანუ თვით მუშაკის შრომის). პიროვნული ფაქტორი ძირითადია, მთავარია. მათი მეშვეობით იქმნება საქონლის ღირებულება და სახმარი ღირებულება. მხოლოდ საჩუშაო ძალასთან შეერთებით ხდება საგნობრივი ფაქტორი შრომის პროცესის ფაქტორი, ე.ი. იძენს წარმოების ფაქტორის ეკონომიკურ განსაზღვრებას. ყველა სხვა დანარჩენი ფაქტორები (მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგ-

რესი, შრომის ორგანიზაციის სრულყოფა და სხვა) გამოდიან როგორც პირობა. პიროვნული ფაქტორის, როგორც წარმოების განვითარებისა და საწარმოო შემოქმედების წყაროს როლი არ მცირდება, არამედ უფრო იზრდება კიდევ მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესის პირობებში. შრომის საშუალებების სიმძლავრისა და ეფექტიანობის ზრდა ამაღლებს მუშაკის შრომის ნაყოფიერებასა და ქმედითუნარიანობას. თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერება სავსებით სამართლიანად მიიჩნევს წარმოების ძირითად ფაქტორებად შრომას, კაპიტალს, მიწას და მიწის წიაღს, სამეწარმეო უნარსა და ადამიანისეულ ინტელექტს. თითოეული მათგანი, თავის მხრივ, მონაწილეობს ღირებულების შექმნაში, გვევლინება საქონლისა და მომსახურების წარმოების ერთმანეთისაგან დაძოვნილებელ წყაროდ.

ბუნებრივია, წარმოების პროცესში უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას ასრულებს შრომის პროცესის ბუნებრივი ფაქტორი. ადამიანის გარემომცველი ბუნებრივი გარემო — მიწა, ჰაერი, წყალი, ტყე, სასარგებლო წიაღისეული და ა.შ. — წარმოადგენენ თვით ადამიანის არსებობისა და მისი შრომითი მოღვაწეობის აუცილებელ პირობასა და წანამძღვარს. ამასთან ერთად, შრომის პროცესის მხოლოდ აუცილებელი პირობებია. ის ასევე შრომის პროცესის შემზღუდავიცაა. ამა თუ იმ ბუნებრივი რესურსის ამოწურვა, გარემომცველი გარემოს დაბინძურება გავლენას ახდენს ეკონომიკური განვითარების ტემპზე, წარმოშობს დანაკარგების კომპენსაციის საჭიროებას სხვათა დაჩქარებული განვითარების ხარჯზე.

ბუნებისა და წარმოების ურთიერთკავშირი ხასიათდება არა მარტო პირდაპირი ურთიერთქმედებით, არამედ უკუქმედებით. არა მარტო ბუნება ახდენს ზემოქმედებას ადამიანზე, არამედ ადამიანიც ახდენს აქტიურ ზემოქმედებას ბუნებაზე.

აქ სუბიექტის ობიექტზე ეპიზოდური, ერთჯერადი ზემოქმედება კი არაა, არამედ ზემოქმედება-უკუქმედების უწყვეტი პროცესია.

ფაქტორების სისტემა თავის შემდგომ განვითარებასა და

გართულებას აღწევს დარგობრივ და ტერიტორიულ ზღვრებში საერთო ეკონომიკურ ურთიერთობათა გამოვლინებასთან დაკავშირებით. ყალიბდება ორგანიზაციულ-ეკონომიკური საწარმოო ურთიერთობანი, ამასთან ერთად, ეკონომიკური განვითარების დარგობრივი და ტერიტორიული ფაქტორები.

დარგობრივი ფაქტორები ქმნის ისეთ კონკრეტულ წყაროებს, პირობებსა და შეზღუდვებს, რომლებიც, უპირველეს ყოვლისა, ყალიბდება შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების მოცემულ რგოლში (დარგი, საწარმო); მეორე, შეიძლება მოყვანილ იქნან მოქმედებაში საწარმოს (დარგის) შრომითი კოდექტივების ძალისხმევით; მესამე, უშუალო ასახვას პოულობენ მოცემული საწარმოს (დარგის) სამეურნეო საქმიანობის შედეგებში; მეოთხე, ქმნიან განსხვავებებს ამა თუ იმ შრომით კოდექტივებს შორის სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ და საწარმოო პოტენციალში.

ტერიტორიული ფაქტორები წარმოიშობა მრავალი სახის პროდუქციისა და მომსახურების წარმოების თავმოყრით კომპაქტურ ტერიტორიაზე და უწყებათშორისი ინტეგრაციის გაღრმავებით. მათი განსაკუთრებულობა იმაში გამოიხატება, რომ ეს არის ინტეგრაციის დარგთაშორისი ფაქტორები. ეკონომიკური ზრდის დაჩქარების ასეთი პოტენციური შესაძლებლობების მობილიზაცია ხორციელდება მართვის სხვადასხვა დონის იერარქიის ტერიტორიული ორგანოების მიერ. ტერიტორიული ფაქტორების მოქმედებაში მოყვანა საშუალებას იძლევა შერბილებულ იქნეს და მოისპოს განსხვავება დარგობრივი საწარმოების სამეურნეო საქმიანობის პირობებთან და შედეგებთან.

ტერიტორიული ფაქტორი შეიძლება უფრო რეალური იქნეს მისი გამოყენების მიმართულების თვალსაზრისით. ეკონომიკური განვითარების ფაქტორების სისტემა შეძლებს კონკრეტიზაციას იღებს ობიექტურად ჩამოყალიბებულ რეგიონულ საწარმოო ურთიერთობათა ფორმირების ტენდენციის ზემოქმედების შედეგად.

პირველად ეკონომიკურ ურთიერთობათა ბუნებაში დევს დარ-



გობრივი და ტერიტორიული სისტემების სამეურნეო საქმიანობის შეთანაწყობის, ადგილობრივი და უწყებრივი ინტერესების შეთანხმების აუცილებლობა, სამეურნეო მექანიზმების სხვადასხვა მიმართულებებით მოქმედების გამორიცხვა.

საზოგადოების ინტერესები მოითხოვს ქვეყნის მასშტაბით ტერიტორიული და დარგობრივი განვითარების ურთიერთშეთანაწყობას. მაგრამ ასეთი შეთანხმებული განვითარებით მსვლელობის უზრუნველყოფა მოითხოვს ეკონომიკურ ურთიერთობათა კიდევ ერთი სპეციფიური ქვესისტემის შექმნას პროდუქციის წარმოების, გაცვლისა და მოხმარების თვალსაზრისით. ასეთ ეკონომიკურ ურთიერთობებს რეგიონული ეწოდება. რეგიონული წარმოებითი ურთიერთობები, ბუნებრივია, სცილდება ცალკეული დარგობრივი და ტერიტორიული სისტემების ფარგლებს. იგი დარგობრივზე და ტერიტორიულზე უფრო ამაღლებულად წარმოჩინდება მთლიანი მოღვაწეობის სივრცობრივი სფეროს ფარგლებში (საზღვრებში). რეგიონული საწარმოო ურთიერთობები აერთიანებს და ინტეგრირებს აზღვის საქმიანობის ყველა იმ მიმართულებას, რომელიც ეკონომიკურად მიზანშეწონილია წარმოების მოცემული ტერიტორიული ორგანიზაციის დონეზე.

იგი ყალიბდება როგორც ეკონომიკის დარგობრივი და ტერიტორიულ მიმართულებათა შეთანხმებული განვითარების შედეგი. ისინი (ე. ი. რეგიონული საწარმოო ურთიერთობები) წარმოადგენენ საზოგადოების ეკონომიკური კანონების მოქმედების დარგობრივი და ტერიტორიული ასპექტების ურთიერთდაკავშირებულ სისტემას, რომელიც არ იფარგლება საზოგადოებრივი პროდუქტისა და მომსახურების კვლავწარმოებით, არამედ ვრცელდება, აგრეთვე, სამუშაო ძალის, გარემომცველი გარემოს, მოსახლეობის განსახლებისა და წარმოების განლაგების კვლავწარმოებაზე.

ეკონომიკური კანონების მოქმედების დარგობრივი და ტერიტორიული ასპექტების თავმოყრა ადგილობრივ და უწყებრივ

ინტერესებთან ერთიანობაში ქმნიან რეგიონულ სამეურნეო მექანიზმს, როგორც საზოგადოებაში ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ურთიერთობების სავალდებულო შემადგენელ ნაწილს.

ამრიგად, წარმოებითი ურთიერთობების ზემოქმედებით ზორციულდება ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ფაქტორების სტრუქტურისა. ყალიბდება და თავის საბოლოო ფორმას იღებს მათი მთლიანი სისტემა, აგრეთვე, მათ შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირები თავიანთი შემცველობით. თვით წარმოებით ურთიერთობათა გართულების შესაბამისად მიმდინარეობს ამ სისტემის თანდათანობითი კონკრეტიზაცია. ამასთან, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ყველა ფაქტორი იყოფა ეროვნულ-მეურნეობრივ (რომლებიც მოქმედებენ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ყველა სფეროში), დარგობრივ (რომლებიც წარმოადგენენ ზოგადეროვნულ ფაქტორების გამოვლენის ან დამატების ფორმებს) და ტერიტორიულ (რომელთა განვითარებულ ფორმის სახით წარმოგვიდგებიან რეგიონული ფაქტორები) სახეებად. ამ უკანასკნელს აქვს თავისი სპეციფიკა, რამდენადაც გამოსახავს დარგობრივი და ტერიტორიული შეთანხმებული განვითარების კონკრეტულ ფორმებს წარმოების, გაცვლის და მოხმარების სფეროთა მიმართ.

საზოგადოების განვითარების თანამედროვე ეტაპმა, საბაზრო ურთიერთობათა ფართო მასშტაბით დამკვიდრებამ, საწარმოო ძალებისა და წარმოებით ურთიერთობათა განვითარების თანამედროვე დონემ წარმოშვეს წარმოების ტერიტორიული და რეგიონული ფორმები, რომლებიც ქვეყნის ეკონომიკის ინტენსიფიკაციის უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად წარმოჩინდა. ასეთი სახის საწარმოო ფორმებს მიეკუთვნებიან დარგთაშორისი კომპლექსები, დარგთაშორისი საწარმოები, სააქციო საზოგადოებები, ფირმები, კომპანიები და ა. შ., რომლებიც საქმიანობენ მატერიალური წარმოების სფეროში ქვეყნის კონკრეტულ რაიონებში, მხარეებში, ავტონომიურ წარმონაქმნებში და სხვ. წარმოების თითოეული ტერიტორიული ფორმა წარმოგვიდგება როგორც მეცნიერულ-

ტექნოლოგიური პროგრესის დაჩქარების, შექმნილი საწარმოო პოტენციალის რაციონალურად გამოყენებისა და შრომითი რესურსების ეფექტიანად დასაქმება-გამოყენების წინაპირობა. განვითარების თანაბედროვე ეტაპზე რეგიონული ეკონომიკის განვითარების უყურადღებობა, წარმოების ტერიტორიული ორგანიზაციის ფორმების არასაკმაო განვითარება განიხილება, როგორც ეკონომიკური და სოციალური განვითარების შემზღუდველი და შემაფერხებელი. საქართველოს თანამედროვე პირობებში პირველ რიგში განსაკუთრებით დიდი შესაძლებლობები აქვს და პერსპექტიულია ისეთი ტერიტორიული ფორმები, როგორიცაა რეგიონული საფინანსო-სამრეწველო ჯგუფები.

ცნობილია, რომ რეგიონების ეკონომიკური განვითარების აუცილებელ პირობებს წარმოადგენენ:

- ეკონომიკურ სივრცეთა დივერსიფიკაცია;
- რეგიონულ, რეგიონთაშორისი და საერთაშორისო კავშირების განვითარება;
- სოციალურ-ეკონომიკური სტრატეგიისა და პროექტების შემუშავება, რომლებშიც ასახვას პოკებს რეგიონების ფინანსური, რესურსული, სამრეწველო, სამეცნიერო-ტექნიკური და საკადრო პოტენციალი;
- მსოფლიო, ფედერალურ და რეგიონულ დონეებზე ორიენტირებული რეგიონის შეფარდებითი ავტონომია.

ხშირად აღინიშნება, რომ რეგიონების ეკონომიკური და სოციალური აქტივობის ასამაღლებლად აუცილებელია მეწარმეობისათვის საბაზრო მოტივებისა და სტიმულირების ფორმირებით არსებული რესურსების მაქსიმალურად გამოყენება.

ფაქტორების სისტემა შემდგომ რთულდება წარმოების რეგიონულ ფორმებში. ამ ობიექტური მოთხოვნის ზემოქმედებით დიდი ქალაქების გავლენის ზონაში რეგიონული წარმოება ფორმირდება, რაც ასევე ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარების ასალი ფაქტორია.

რეგიონული წარმოება, უპირველეს ყოვლისა, ეკონომიკურ რეგიონში განლაგებული დარგობრივი და ტერიტორიული საწარმოებისა და ორგანიზაციების მოღვაწეობის შეთანხმებული ერთიანობაა. თავისი სოციალურ-ეკონომიკური შინაარსით რეგიონული წარმოება უფრო რთული შინაარსის ცნებას წარმოადგენს, ვიდრე დარგობრივი წარმოება.<sup>4</sup>

წარმოების ტერიტორიული ორგანიზაციის მოცემული ფაქტორის არსი შეიძლება შემდეგნაირად განვსაზღვროთ:

- 1) ეს არის წარმოება, ამ სიტყვის ფართო გაგებით; წარმოება ამ შემთხვევაში გამოდის როგორც მოცემულ ტერიტორიაზე განლაგებული ყველა შრომითი კოლექტივის შრომის დანაწილებით გაერთიანებული ერთობლივი მოღვაწეობა. თუ დარგობრივი წარმოება წარმოგვიდგება ამ სიტყვის ვიწრო გაგებით, სამაგიეროდ, რეგიონული ყოველთვის წარმოადგენილია როგორც შრომითი კოლექტივების ერთიანობა; ამიტომაც იგი შეიძლება წარმოადგენდეს საწარმოო და არასაწარმოო სფეროს ერთად თავმოყრას.
- 2) ეს არის წარმოება, რომელიც ხასიათდება იმ საწარმოებისა და ორგანიზაციების ურთიერთობებით, რომელთა მიზანია შრომითი და ბუნებრივი რესურსების ერთობლივი გამოყენება, მოსახლეობისა და გარემომცველი გარემოს ერთობლივად კვლავწარმოების განხორციელება. დარგობრივი საწარმო თავის მოღვაწეობას ფარგლავს მხოლოდ პროდუქციისა და მომსახურების წარმოებით, რეგიონული წარმოება კი მოწოდებულია გადაწყვიტოს რიგი სხვა ამოცანებიც. ის ახდენს მოცემულ ტერიტორიაზე მოსახლეობის ცხოვრების პირობების ფორმირებას და უზრუნველყოფს გარემომცველი გარემოს კვლავწარმოებას.
- 3) რეგიონული წარმოება არის შრომითი მოღვაწეობის ისეთი ერთობა, რომელიც ხასიათდება ინტენსიფიკაციის ტერიტორიული წყაროების ჩართვითა და მათი შეთანხმებით

დარგობრივ წყაროებთან. ყოველ ცალკეულ კონკრეტულ საწარმოს შეუძლია გამოიყენოს ეკონომიკური ზრდის ესა თუ ის ცალკე აღებული დარგთაშორისი წყარო. ტერიტორიული წყაროების ერთდროულად მოქმედებაში მოყვანა, ამასთან მათი განსხვავებულ მიმართულებათა გამო-რიცხვა შესაძლებელია მხოლოდ ერთობლივი ტერიტორიულ-საწარმოო საქმიანობით, რაც კიდევაც წარმოადგენს რეგიონული წარმოების ერთ-ერთ სავალდებულო თვისებას, მაზასიათებელს;

- 4) რეგიონული წარმოება უფრო რთული სტრუქტურით ხასიათდება, რაც გამოიხატება მეურნეობის დარგობრივ სტრუქტურებზე სხვა, განსხვავებული ტერიტორიული სტრუქტურების დამატებაში.
- 5) რეგიონული წარმოება ხასიათდება ტერიტორიული დარგობრივი მართვით.

რეგიონული ეკონომიკის მკვლევართა შორის არ არის აზრთა სხვადასხვაობა იმ საკითხში, რომ რეგიონული თავისებურებების, ინტერესებისა და რეგიონის შესაძლებლობების გარეშე არ შეიძლება სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროცესების მართვა. სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავებასა და რეალიზაციაში, როგორც შინიშუმი, მნიშვნელოვანი როლი უნდა დაეთმოს განვითარების რეგიონულ ასპექტებს, ხოლო, როგორც მაქსიმუმი, საფუძვლიანად საბაზრო რეგიონული პოლიტიკის შემუშავებას<sup>6</sup>.

ტერიტორიული ორგანოები ყველა შესაძლო პირობებს უქმნის მატერიალურ წარმოებას. ისინი საწარმოებს ეხმარებიან შრომითი რესურსებით, ტერიტორიებს გამოყოფენ სამრეწველო მშენებლობისათვის, ავითარებენ საწარმოო და სოციალურ ინფრასტრუქტურას, ეხმარებიან საწარმოებს რეგიონის სამშენებლო სამონტაჟო ორგანიზაციების სიმძლავრეებით, უზრუნველყოფენ და იცავენ წარმოების პირობების გათვალისწინებით აუცილებელ ტერიტორიულ-დარგობრივ ბალანსირებას, წყვეტენ სამეურნეო საქმიანო-

ბის სხვა საკითხებს, აგრეთვე, სოციალურ-ყოფილი, კულტურისა და მეცნიერული მომსახურების საკითხებს და ა. შ.

მეორე მხრივ, დარგობრივ საწარმოებს ხელეწიფებათ მატერიალური დოვლათის წარმოებით შექმნიან მოცემულ ტერიტორიაზე ადამიანების ცხოვრების პირობები, მათი მატერიალური კეთილდღეობისა და ყოველმხრივი განვითარების საფუძველი.

ბუნებრივია, რეგიონში ერთობლივი შიგა პროდუქტის წარმოება ხორციელდება საწარმოებისა და მართვის ტერიტორიული ორგანოების შეთანხმებული მოღვაწეობით. ურთიერთკავშირი „ტერიტორია-საწარმო“ და „საწარმო-ტერიტორია“ უფრო და უფრო მეტად ხდება აუცილებელი და დინამური.

ამგვარად, რეგიონული წარმოება – ესაა ადმინისტრაციულ-ეკონომიკურ რეგიონში განლაგებული, შრომის დანაწილებით გაერთიანებულ საწარმოო და არასაწარმოო სფეროს ორგანიზაციათა მოღვაწეობა, რაც ხასიათდება ბუნებრივი და შრომითი რესურსების, საწარმოო და სოციალურ-ყოფითი ინფრასტრუქტურის ერთობლივი გამოყენებით, წარმოების დარგობრივ სტრუქტურებზე ტერიტორიული დამატებით და შეთანხმებული ტერიტორიულ-დარგობრივი მართვით. ;

რეგიონული საწარმოო ურთიერთობები წარმოიშობენ არა მარტო სამეურნეო საქმიანობის ორგანიზაციულ ფორმებს, არამედ, აგრეთვე, პროდუქციისა და მომსახურების კლავწარმოების ფუნქციონალურ ფორმებსაც, რითაც ქმნიან ინტენსიფიკაციის ასალ ფაქტორებს. ამ უკანასკნელს განეკუთვნებიან მომსახურების დარგები, საწარმოო და სოციალურ-ყოფითი ინფრასტრუქტურა, სპეციალიზაციის დარგები. თითოეული დარგობრივი საწარმო მისი შრომის ტერიტორიულ დანაწილებაში მონაწილეობის შესაბამისად, პროდუქციას უშვებს სხვა ქალაქებისა და რეგიონებისათვის (ამ შემთხვევაში ისინი მიეკუთვნებიან სპეციალიზაციის დარგს), ან ემსახურება მოსახლეობას მოხმარების საგნებით, ხოლო საწარმოები წარმოების საშუალებების წარმოებით (ამ შემთხვევა-

ში ისინი მიეკუთვნებიან მომსახურების დარგს) ქმნიან მოსახლეობისათვის პროდუქციის წარმოების საერთო პირობებსა და მათი სიცოცხლის უზრუნველყოფის პირობებს (ამ შემთხვევაში მიეკუთვნებიან ინფრასტრუქტურას).

შრომის ტერიტორიული და დარგობრივი დანაწილების შემდგომი გაღრმავება გამოიწვევს ეკონომიკის ინტენსიფიკაციის რეგიონული ფაქტორების როლის გაძლიერებას. გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ რაც უფრო მაღალია წარმოების განზოგადების დონე, მით უფრო მეტ დანაკარგებს განიცდის ეროვნული მეურნეობა ინტენსიფიკაციის რეგიონული წყაროების გამოუყენებლობით. მთლიანად ეროვნული მეურნეობის დარგობრივი, რეგიონული ფაქტორების, ფორმებისა და კატეგორიების თანამიმდევრული ანალიზი (რომლის მეშვეობით ისინი გამოავლენენ თავიანთ მოქმედებას) ნიშნავს ეკონომიკური ზრდის წყაროების, მისი პირობებისა და შეზღუდვების სულ უფრო და უფრო, თანდათანობით გამომჟღავნებას. ფორმირდება ფაქტორები, რომლებიც გარკვეულ ურთიერთკავშირში და ურთიერთდამოკიდებულებაში არიან.

♣ საქართველოს დღევანდელ პირობებში სახეზეა რეგიონების შესახებ ცოდნის გაღრმავების აუცილებლობა, რამდენადაც დღეისათვის იგი არ არის განმტკიცებული სათანადო მეცნიერული წინადადებებით. ჩვენმა მეცნიერებმა მხოლოდ ბოლო წლებში იგრძნეს რეალურად რეგიონების ეკონომიკის შესწავლით მეცნიერული დაინტერესების საჭიროება და ზოგიერთი უმაღლესი სასწავლებლის საგანმანათლებლო სტადიაში შეტანილი იქნა „რეგიონული ეკონომიკისა და მართვის“ დისციპლინის სწავლება. ამიტომ, ჩვენს მიზანს შეადგენს ავხსნათ რეგიონული მეცნიერების საგანი, გავხსნათ „რეგიონი“-ს გაგების შინაარსი და მისი ფუნქციები ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემაში. ამასთან დაკავშირებით შევისწავლეთ და გავაანალიზეთ რეგიონული ეკონომიკის საკითხებზე ქართველი და ცნობილი უცხო მკვლევ-

ვარ-მეცნიერების შეხედულებები.

ამ თვალსაზრისით, ჩვენ გარკვეულწილად საინტერესოდ და ყურადღების მისაქცევად მიგვაჩნია რეგიონული ეკონომიკის საკითხებზე განვითარებული მოსაზრებანი, რომლებიც მოცემულია მ. სტეპანოვის რედაქციით გამოსულ ერთ-ერთ სახელმძღვანელოში. კერძოდ, ავტორების აზრით, რეგიონული ეკონომიკის შესწავლის საგანს წარმოადგენს რაიონების საწარმოო ძალების განლაგებისა და განვითარების თავისებურებანი და კანონზომიერებანი. ის შესწავლის რეგიონების არა მარტო ეკონომიკურ პრობლემებს, არამედ საკითხთა შედარებით უფრო ფართო წრეს – ეკოლოგიას, სოციალურ პრობლემებს და სხვა, რომლებიც დაკავშირებულია დემოგრაფიასთან, გეოგრაფიასთან, ეთნოგრაფიასთან, მართვასთან, სოციოლოგიასთან და სხვა მონათესავე მეცნიერებებთან<sup>7</sup>.

მოტანილი განმარტებიდან ჩანს, რომ რეგიონული ეკონომიკისა და მართვის მთავარ და ძირითად საგანს წარმოადგენს საწარმოო ძალების განლაგება და რეგიონული განვითარების ფაქტორები.

მთლიანობაში ეს აზრი მართალია და სწორია, მაგრამ ამ განმარტებაში ჩანს რეგიონული ეკონომიკის საგნის განმარტებისადმი ზედმეტად შეკვეცილი მიდგომა და მისი განმარტებისას ძველი ადმინისტრაციულ-გეგმიური მეთოდებისა და პრინციპებისადმი ერთგულება. ასე, მაგალითად, საწარმო ძალების განლაგება, მართლაც, ტერიტორიების ეკონომიკური განვითარების მნიშვნელოვანი რესურსია, მაგრამ არა ერთადერთი, რამეთუ საწარმო ძალების განლაგება ახასიათებს რეგიონული ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირების წანამძღვრებს და არა თვით ამ სისტემასა და მისი კვლავწარმოების ყველა ფაზას.

აღნიშნული განმარტების ავტორების ტრადიციული ერთგულება რეგიონული ეკონომიკისა და მართვის საგნის განმარტებისადმი, როგორც პრიორიტეტულისადმი, დაკავშირებულია იმ ადგილთან და როლთან, რომელსაც საწარმო ძალების განლაგე-



ბა ასრულებდა გეგმიურ ეკონომიკაში, როდესაც მიიჩნეოდნენ, რომ უკეთესია ცენტრში, ვიდრე ადგილებზე. მაშინ იცოდნენ და თვლიდნენ სად და როდის განელაგებინათ საწარმო ობალები. ასეთი სუბიექტური მიდგომის არასასურველ შედეგებს საწარმო ობალების განლაგებაში დღესაც საკმაო სერიოზულობით გრძნობენ და განიცდიან თვით რუსეთში და ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში. საბაზრო ეკონომიკის დამკვიდრების პირობებში წარმოების ფაქტორების განლაგების პროცესი უკვე კარგავს სიბუქტურადმინისტრაციულ ხასიათს და იძენს ეკონომიკურად დასაბუთების ნიშნებს, საბაზრო არჩევანის მიზანშეწონილ ხასიათს.

ჩვენი მოსაზრება სავსებით იდენტურია ამ საკითხზე პროფესორ გ.ვ. გუტმანის მოსაზრებისა, რომელმაც ჩამოაყალიბა რეგიონული მეცნიერების საგნის ფართო განმარტება; მისი აზრით, „რეგიონული ეკონომიკა სწავლობს წარმოების განლაგების ეკონომიკური რეგულირების და რეგიონული განვითარების ეკონომიკური ეფექტიანობის მექანიზმებს. განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს რიგი ეკონომიკური ფაქტორების, კერძოდ, შრომის ნაყოფიერების დინამიკის, ეროვნული შემოსავლის რეგიონული განაწილების, ძირითადი ფონდების სტრუქტურისა და ეფექტიანობის, ფასებისა და ტარიფების ტერიტორიული დიფერენციაციის და ა.შ. ღრმა ანალიზს.“<sup>8</sup>

ი იმისათვის, რომ უფრო ზუსტად წარმოვიდგინოთ რეგიონული ეკონომიკისა და მართვის მეცნიერების საგანი, განვიხილოთ თვით „რეგიონის“ გაგების არსი,

ტერმინ „რეგიონის“ გაგებას დღეს არა აქვს ცალსახა განმარტება, მათ შორის ქართველ რეგიონალისტებშიც<sup>9</sup> და ამიტომ სხვადასხვა მეცნიერებისა და მკვლევარების მიერ მისი შინაარსი წარმოდგენილია სხვადასხვაგვარად. ამაში დიდი უცნაურობა არ იქნებოდა, რომ არ ყოფილიყო თითოეული მეცნიერის მიერ იმის მოთხოვნა, რომ ჰქონდეთ გამოკვეთილი ამოსავალი დებულება თავიანთი გამოკვლევებისათვის. ამის თაობაზე ყურადღებას იმ-

სახურებს ცნობილი რუსი მეცნიერის, ეკონომისტ-გეოგრაფის ნ.ე. კოლოსოვსკის<sup>10</sup> მოსაზრება, რომელიც მიიჩნევდა, რომ ყველა მეცნიერებაში ყველაზე უფრო ძნელ და რთულ საქმეს წარმოადგენს ამოსავალი, საწყისი მდგომარეობა და გაგება. მათემატიკაში ასეთს წარმოადგენს რიცხვის შესახებ გაგება, ფიზიკაში — მატერიისა და ენერჯის გაგება, გეოგრაფიაში — რაიონების შესახებ სწავლება და ა.შ.)

ამასთან დაკავშირებით არ შეიძლება ხაზგასმით არ აღვნიშნოთ, რომ ტერმინ „რაიონი“-ის გაგება ძირითად ამოსავალს და მშობლიურს წარმოადგენს არა მარტო გეოგრაფიისათვის, არამედ ყველა იმ ეკონომიკური მეცნიერებისათვის, რომლებიც დაკავშირებულია გამოკვლევების სივრცობრივ ან ტერიტორიულ ასპექტებთან.

ჩვენი შეხედულებით, „რეგიონი“-ს არსის გაგების საქმეში ფუნდამენტად (საბაზო ფენომენად) უნდა მიჩნეულ იქნეს „ტერიტორიის“ კატეგორია, შემდეგ „რაიონი“-ს და ბოლოს „რეგიონის“ არსის გაგება.

ტერიტორია, ზოგიერთი მეცნიერი განმარტებით, არის მიწის მაგარი ზედაპირის გარკვეულად განსაზღვრული (შეზღუდული) ნაწილი მისთვის დამახასიათებელი ბუნებრივი და ანტროპოგენური რესურსებითა და მახასიათებლებით, რომელიც ხასიათდება ფართის განფენილობით, როგორც „სივრცობრივი“ რესურსების განსაკუთრებული სახითა და გეოგრაფიული მდგომარეობით და სხვა მახასიათებლებით<sup>11</sup>.

ძნელად დასაჯერებელი არ არის, რომ „ტერიტორია“ — ეს არის საერთო სივრცობრივი გარემო, რომელშიც თანაარსებობს უფრო მცირე ლოკალური ტერიტორიული წარმონაქმნების სიმრავლე, რომელთა დანაწევრებაც წინასწარ განსაზღვრულია ეკონომიკური, გეოგრაფიული, სოციალური, ეროვნული, დემოგრაფიული და სხვა ნიშნებით, რომლებიც ამ წარმონაქმნებს აქცევენ მთლიანი ტერიტორიული სივრცის ნაწილად.

უმნიშვნელოვანესი, უფრო მასიურად წარმოსახული ტერიტორიული წარმონაქმნია „რაიონი“, რომელიც ზოგიერთი მეცნიერის (მათ შორის ე.ბ. ალავეის) აზრით წარმოადგენს ლოკალიზებულ ტერიტორიას, რომელიც ხასიათდება შემადგენელი ელემენტებით, ერთიანობით, ურთიერთკავშირით, მთლიანობით, ამასთან ეს მთლიანობა მოცემული ტერიტორიის განვითარების ობიექტური პირობა და კანონზომიერი შედეგია.)

აღიარებენ რა „რეგიონისა“ და „რაიონის“ განმარტებებში არსებულ გაუგებრობას, ამერიკელი პროფესორები პ. ჯეიმსი და ჯ. მარტინი თავიანთ კაპიტალურ გამოკვლევაში „ყველა შესაძლო სამყარო“ წერენ: „ჩვეულებრივ რეგიონის ქვეშ უნდა გვესმოდეს ტერიტორიის მთლიანი მონაკვეთი, რომელიც თავის საფუძველში გარკვეული ცალსახაობით გამოირჩევა და ამასთან არ ფლობს გამოკვეთილ საზღვრებს. უფრო მეტიც, ამ სიტყვას ხშირად იყენებენ ძალიან დიდი ტერიტორიების განსასაზღვრავად, რომლებიც ქმნიან კონტინენტების მთავარ ქვედანაყოფებს, მაგრამ გეოგრაფების პროფესიონალურ ენაზე, რომელიც აქ არის გამოყენებული, სიტყვას „რეგიონი“ ან „რაიონი“ იყენებენ სრულიად სხვადასხვანაირი ფართობის ტერიტორიების მიმართ, რომლებიც ხასიათდებიან გარკვეული ერთსახოვნობით, რაც მათთვის სპეციფიურია და ემსახურება იმის საფუძველად, რათა გამოყოფილი იქნან ეს ტერიტორიები“. ამერიკელ მეცნიერთა შრომებში, ისევე როგორც რუსულ გამოკვლევებში გვხვდება „რაიონის“ გაგების განსხვავებული განმარტებები. ასე მაგალითად, პარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორი გრაე წერდა: „ჩვენ შეგვიძლია განვსაზღვროთ სახელმწიფო. მას აქვს ორგანიზაცია, საზღვრები და სახელწოდება. მას აქვს ჩაწერილი ისტორია, მაგრამ რა არის რაიონი? რასაკვირველია, ეს არ არის პოლიტიკური და ადმინისტრაციული ერთეული. ჩვენ მხოლოდ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს არის ტერიტორია, რომელიც გამოირჩევა საკმაოდ დამახასიათებელი ნიშნებით იმისათვის, რათა ის გამოვაცალკეოთ მეზობლებ-

ისაგან.“\*)<sup>16</sup>

ამერიკის კონგრესის ეროვნული რესურსების დარაიონების კომიტეტის ქვეკომიტეტმა სხვადასხვა სამეცნიერო ცენტრებისაგან, რომლებიც რეგიონთმცოდნეობის პრობლემებისა და ეკონომიკური დარაიონების პრობლემებზე მუშაობენ შემდეგი პასუხები მიიღო:

- ჩიკაგოს უნივერსიტეტი, პროფესორი ვ. ჯონსი: „რაიონი – ესაა ტერიტორია, რომლის შიგნითაც არის ერთსახოვნობა ერთ ან რამოდენიმე ურთიერთობაში“.
- ჩრდილო კაროლინა, პროფესორი ვუფტერი: „რაიონი – ესაა ტერიტორია, რომლის ფარგლებში ბუნებრივი და ეკონომიკური ფაქტორების შეხამებამ შექმნა ეკონომიკური და სოციალური სტრუქტურების ერთსახოვნება“.
- მინესოტის უნივერსიტეტი, პროფესორ რ. ხარტსხორნი: „რაიონი – ესაა უწყვეტი ტერიტორია, რომლის ფარგლებშიც არსებობს გარკვეული ხარისხის ერთსახოვნება საერთო (ბუნებრივ და კულტურულ) ლანდშაფტში“.

კიდევ ერთი მეცნიერმა ჩიკაგოდან – რ. პლატტმა თქვა, რომ „რაიონის გაგება – ესაა „ტერიტორია, რომელიც გამოყოფილია მიწის ხასიათის საერთო ერთსახოვნების საფუძველზე და მისი გამოყენების საერთო ერთსახოვნების საფუძველზე“.

მიღებული განხილვების საფუძველზე, აგრეთვე საკუთარი შეხედულებებიდან გამომდინარე დარაიონების კომიტეტმა ჩამოაყალიბა ასეთი განმარტება: „რაიონად უნდა მივიჩნიოთ ტერიტორია, რომელიც ხასიათდება ერთი ან რამოდენიმე ასპექტის (ურთიერთობით)“.

ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს „რაიონის“ საკმაოდ ფართოდ გავრცელებულ გაგებაზეც. კერძოდ, „რაიონიდან ქალაქში“ და „რაიონიდან ქვეყანაში“. ასეთი ტევადი ფორმულირება დაკავშირებულია იმასთან, რომ ის ნიშნები, რომელთა მიხედვითაც ესა

თუ ის ტერიტორია შეიძლება მიკუთვნებული იქნეს რაიონს (ტერიტორიის მთლიანობა, სპეციალიზაცია და ეკონომიკური კავშირები), საკმაოდ ზოგადია და მათში ხვდება ტერიტორიების ისეთი წარმონაქმნებიც, როგორიცაა ზონა, არეალი, ანკლავი და რეგიონი. ამასთან დაკავშირებით იბადება კითხვა, მაშინ რა იგულისხმება რეგიონად?

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ტერმინი „რეგიონი“ ქართულ სინამდვილეში წარმოჩინდა „რაიონზე“ გაცილებით გვიან. ეს, უპირველეს ყოვლისა, დაკავშირებული იყო ეკონომიკურ მეცნიერებაში ახალი მიმართულების – რეგიონული ეკონომიკის გამოჩენასთან. მისი განმარტება ჯერ კიდევ 1975 წელს მოგვცა აკადემიკოსმა ნ.ნ. ნეკრასოვმა. მან მაშინდელი საბჭოეთის ტერიტორიაზე გამოყო მაკრორეგიონები, ანუ ზონები (ურალი, ვოლგისპირეთი, ციმბირი, შორეული აღმოსავლეთი და სხვა), რომელთა შემადგენლობაშიც შედიან რეგიონები. მისი გადმოცემით „რეგიონად იგულისხმება ქვეყნის დიდი ტერიტორია მეტ-ნაკლები ბუნებრივი პირობებით და საწარმოო ძალების განვითარების დამახასიათებელი მიმართულებით ბუნებრივი პირობების კომპლექსის შესაბამისად ჩამოყალიბებულ საწარმოო და სოციალური ინფრასტრუქტურის მქონე მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზასთან. რეგიონის გამოყოფის ძირითად კრიტერიუმებს წარმოადგენს სახალხო სამეურნეო ამოცანების ერთიანობა, რომელიც დაფუძნებულია ბუნებრივი სიმდიდრის გამოყენების ან მათი გათვალისწინებულ ექსპლუატაციის ერთიანობაზე და რომელიც ეფუძნება ისტორიულად ჩამოყალიბებულ სამეურნეო საქმიანობის სტრუქტურაზე ან ეკონომიკური განვითარების გეგმიურ სტრუქტურებზე<sup>12</sup>. ნეკრასოვის მაშინდელი რეგიონების განმარტება, ცხადია, გულისხმობდა მოკავშირე რესპუბლიკებს და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ეკონომიკურ რაიონებს, აგრეთვე მრეწველობის, სოფლის მეურნეობისა და ტრანსპორტის დარგების განლაგების რაიონებს.

დროთა განმავლობაში ტერმინმა „რეგიონი“ უფრო მრავალ-

ნაირი მნიშვნელობა შეიძინა. მაგალითად ი.ნ. გლადკის და ა.ი. ჩისტობაევის აზრით, ტერმინი „რეგიონი“ ღღეს გამოიყენება როგორც ტერმინი „რაიონის“ სინონიმი, ნებისმიერ იმ ტერიტორიების მინიშნებისათვის, რომლებიც თავიანთი ნიშნებით არ ემსგავსებიან უკვე მიღებულ და აღიარებულ ტერიტორიულ დაყოფას.

როგორც აღვნიშნეთ, რეგიონული გამოკვლევებისადმი მიძღვნილ პუბლიკაციებში ტერმინი „რეგიონი“ სხვადასხვა ავტორების მიერ სხვადასხვანაირად გამოიყენება. მაგალითად, ვ.მ. რუტგაიზერი თავის წიგნში „საზოგადოებრივი კვლავწარმოების რეგიონული თავისებურებანი“ რეგიონად მოიაზრებს მოკავშირე რესპუბლიკას. პ.ა. მინაკირი შრომაში „რეგიონის ეკონომიკური განვითარება: პროგრამული მიდგომა“ მიიჩნევს, რომ რეგიონი ესაა მხოლოდ შორეული აღმოსავლეთი; ა.ა. ანოხინი თავის მონოგრაფიაში „სოციალური განვითარების რეგიონული პრობლემები“ რეგიონებს აკუთვნებს მოკავშირე რესპუბლიკას, ოლქს, მხარეს, ავტონომიას. რეგიონის საზღვრის შინაარსს უფრო მეტად აფართოებს რ.ი. შნიპერი ნაშრომში „რეგიონი: მართვის ეკონომიკური მეთოდები“. რესპუბლიკებთან, ავტონომიებთან, ოლქებთან ერთად რეგიონში ის რთავს რაიონებს, ქალაქებს. რეგიონის შინაარსის გაგების ყველა ზემოაღნიშნული ფორმულირებანი ეფუძნება მის ტერიტორიულ, გეოგრაფიულ გაგებას.

რეგიონის სხვა გაგება აქვს მოცემული ა.ი. დობრინინს, რომელიც მიიჩნევს, რომ რეგიონი წარმოადგენს „ქვეყნის სახალხო მეურნეობის ტერიტორიულად სპეციალიზებულ ნაწილს, რომელიც ხასიათდება კვლავწარმოებითი პროცესის ერთიანობითა და მთლიანობით“.<sup>13</sup> }

რეგიონის დობრინინისეული განმარტების საფუძველში უკვე ჩადებული იყო ეკონომიკური ნიშანი, კერძოდ კი, „კვლავწარმოებითი პროცესის ერთიანობა და მთლიანობა“. რაიმე ტერიტორიული ნიშნები ამ განმარტებაში სულაც არ ჩანს. უნდა ვიფიქროთ,

რომ ეს განმარტება „რეგიონს“ აქცევს ძალიან ცალმხრივ და არასრულ კატეგორიად.

„რეგიონის“ განმარტების გაფართოების მცდელობა იგრძნობა შემდგომ განოკლებებში. ლექციათა კურსის „რეგიონული კვლავწარმოების საფუძვლები“ ავტორებს ა.შ. მარშალოვას და ა.შ. ნოვოსელოვს მიაჩნიათ, რომ „რეგიონი წარმოადგენს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური კომპლექსის არა მარტო ქვეყნის ტემას, არამედ აგრეთვე მის შედარებით დამოუკიდებელ ნაწილს კვლავწარმოების დასრულებული ციკლით, კვლავწარმოების სტადიების გამოვლინების განსაკუთრებული ფორმებით და სოციალური და ეკონომიკური პროცესების სპეციფიკური თავისებურებებით.<sup>14</sup>

ე. კუკლინსკი რეგიონებს იხილავს როგორც სივრცობრივი ეკონომიკური სისტემის შემადგენელ ნაწილს, სადაც ბატონობს კონკურენციის ძალები. რეგიონებმა, რომლებიც ხასიათდებიან მაღალი კონკურენტუნარიანობით, შეიძლება მიიზიდონ სამამულო და საზღვარგარეთული ბაზრების მნიშვნელოვანი ნაწილი. რეგიონები შეიძლება პრინციპში განხილული იქნან, როგორც ნოვაციებისა და მეწარმეობის საფუძველი სივრცობრივი ქსელის უფრო ფართო კონტექსტში.

მაგრამ არც ეს განმარტება არ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს სრულყოფილად, მიუხედავად კვლავწარმოებით მომენტებზე გარკვეულწილად ყურადღების გამახვილებისა, რადგან აქ სივრცობრივი კატეგორია უფრო ღრმა და სრულ დასაბუთებას საჭიროებდა.

ამასთან დაკავშირებით შევეხებით „რეგიონის“ ტერმინის გაგების საკითხზე კიდევ ზოგიერთ სხვა მოსაზრებასაც, ვ.ნ. ლეკსინი და ა.ნ. შვეცოვი წიგნში „სახელმწიფო და რეგიონები: ტერიტორიული განვითარების სახელმწიფოებრივი რეგულირების თეორია და პრაქტიკა“ რეგიონად მიიჩნევენ რუსეთის ფედერაციის სუბიექტს, ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ წარმონაქმნს, ქალაქს. სოფლო ი.ნ. გლადკი და ა.ი. ჩისტობაევი წიგნში „რე-

გიონული პოლიტიკის საფუძვლები“ რეგიონის განმარტებას იძლე-  
ვიან როგორც ფედერაციის სუბიექტების ან როგორც რამოდენ-  
იმე სუბიექტის გაერთიანებისას. ამ შემთხვევაში ჩვენ საქმე გვა-  
ქვს უკვე არა ეკონომიკურ, არამედ ადმინისტრაციულ დარაიონ-  
ებასთან, რაც მეტად გავრცელებულია მთელ მსოფლიოში. ამასთან  
დაკავშირებით უცხოურ პრაქტიკაში გამოყოფენ დარაიონების  
რამდენიმე ტიპს.

პირველი ტიპი — ადმინისტრაციული დარაიონება, რომელიც  
ეფუძნება ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ დაყოფის არსებული  
სისტემის გამოყენებას და ეს ტიპი ძალიან გავრცელებულ სახ-  
ერს წარმოადგენს ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში და  
სრულიად ამართლებს კიდევ.

ახალი რაიონების შექმნის აუცილებლობის ზემოთხვევაში გამ-  
ოიყენება ხოლმე მეორე ტიპი — გეგმიური (პროგრამული) დარაიონ-  
ება ადმინისტრაციული რაიონების გაერთიანების პრაქტიკის დაცვით  
(გფრ, აშშ და სხვები).

მესამე ტიპი — ეკონომიკური დარაიონება, რომელიც გულისხ-  
მობს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის არსებული  
სისტემის დამსხვრევას და მის შეცვლას ტერიტორიის ახლე-  
ბურად დაყოფით — გამოიყენება სოციალისტურ ქვეყნებში, აფ-  
რიკის კონტინენტის ქვეყნებში, ინდოეთში.

მეოთხე ტიპი — ინდივიდუალური დარაიონება, დამახასიათე-  
ბელია სუსტად განვითარებული ქვეყნებისათვის, სადაც რეგიონ-  
ული დაგეგმვა მხოლოდ პირველ ნაბიჯებს ღვაწის.

ჩვენი აზრით, ტერიტორიული სისტემა უფრო სრულად მაინც  
წარმოდგენილია ა.ს. მარშალოვასა და ა.ს. ნოვოსელოვის მიერ  
შემოთავაზებულ რეგიონის ცნების ფორმულირებაში. რეგიონების  
კლასიფიკაციის კრიტერიუმებისაგან დამოკიდებულებით ისინი  
გამოყოფენ: 1) შრომის ტერიტორიული დანაწილების საფუძ-  
ველზე ეკონომიკურ დარაიონებას (მსხვილი ეკონომიკური ზონე-  
ბი და რაიონები, ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსები, სამ-



რეწველო კვანძები). 2) ქვეყნის კონსტიტუციის შესატყვის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ მოწყობას (რესპუბლიკა, მხარე, ოლქი, ფედერალური მნიშვნელობის ქალაქი, ავტონომიური ოლქი). 3) ფედერაციის თითოეული სუბიექტის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დანაყოფი (რესპუბლიკა, მხარე, ოლქი, მხარის და ოლქის ადმინისტრაციული რაიონი, ქალაქი, ქალაქის რაიონი, დაბა). 4) მსხვილი რეგიონული კომპლექსური პროგრამების მარიალიზებული რაიონები (ნელლეულის, დეპრესიული ტერუტორიების განვითარების, ეკოლოგიის და სხვა).

ყველა ზემოაღნიშნული იმას ადასტურებს, რომ შეუძლებელია „რეგიონის“ შინაარსის გაგებას მიეცეს ცალსახა ფორმულირება-განმტკიცება. ამასთან დაკავშირებით შეიძლება გამოვყოთ საქართველოსათვის დამახასიათებელი შემდეგი შედარებით მსგავსი რეგიონული სტრუქტურები: რეგიონი — ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსი, რეგიონი — ფედერაციის სუბიექტი, რეგიონი — მუნიციპალური ქალაქი.)

რუსეთისათვის თანამედროვე ეტაპზე დამახასიათებელია შემდეგნაირი მსგავსი რეგიონული სტრუქტურები: რეგიონი — ეკონომიკური რაიონი; რეგიონი — ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსი; რეგიონი — ფედერაციის სუბიექტი; რეგიონი — მუნიციპალური ოლქი და სხვა.

მხოლოდ თითოეული ტერიტორიული სტრუქტურის ჩარჩოებში შეიძლება მიეცეს რეგიონს შესაბამისი განსაზღვრა.

ბუნებრივად იბადება კითხვა იმის თაობაზე, თუ აღნიშნულიდან რომელი ტერიტორიული ერთეული უფრო მართვადია თანამედროვე პირობებში? ჩვენი აზრით, ისინი, რომლებიც ქვეყნის არსებული ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის თანმხვედრნი არიან, ე.ი. ემთხვევიან ქვეყნის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ დაყოფას.

თანამედროვე ეკონომიკურ და პოლიტიკურ პრაქტიკაში რეგიონად უმეტეს შემთხვევაში მიიჩნევა ფედერაციის სუბიექტები

(მათი ადმინისტრაციული დაყოფის გათვალისწინებით), გაცილებით იშვიათად რეგიონად მიჩნეულია ადმინისტრაციულ-ეკონომიკური რეგიონები, ცალკეული ქალაქები, მუნიციპალური ოლქები.

ჩვენ სასვებით ვიზიარებთ იმ ავტორების მოსაზრებას, რომლებიც მიიჩნევენ, რომ ტერმინ „რეგიონის“ გაგებას დახასიათებისას აუცილებელია გათვალისწინებული იქნეს სამი გარემოება:

– რეგიონი ესაა უპირველეს ყოვლისა ტერიტორიული მოვლენა და ამიტომ ტერიტორიული თვისება მასში უნდა აისახებოდეს როგორც საბაზისო;

– რეგიონი ეს არის მთლიანი სოციალური და ადმინისტრაციული სისტემის ნაწილი და ამიტომ უნდა ფლობდეს მის ძირითად მახასიათებლებს, თუმცა არ დაიყვანება მანამდე.

– დიახაც, რეგიონს უნდა ჰქონდეს და ახასიათებდეს შეკრული კლავწარმოებრივი ციკლი, განსაზღვრული ეკონომიკური სპეციფიკა და მისი გამოვლინების ფორმები;

აღნიშნულიდან გამომდინარე ჩვენ ვემხრობით რეგიონის შემდგენაირ განსაზღვრებას – რეგიონი არის ტერიტორიული წარმონაქმნი, რომელსაც აქვს მკვეთრად გამოხატული ადმინისტრაციული საზღვრები, რომელთა ფარგლებშიც ხორციელდება მოსახლეობის ცხოვრების უზრუნველყოფელი სოციალური და ეკონომიკური პროცესების კლავწარმოება, რომლებიც განპირობებულია რეგიონის ადგილით შრომის ტერიტორიული და საზოგადოებრივი დანაწილების სისტემაში.

ამ განმარტებით, ვფიქრობთ, რეგიონი დფაზხასიათებულია როგორც ადმინისტრაციულად გამოხატული სდივრცე და როგორც განცალკევებული სოციალურ-ეკონომიკური კომპლექსი, რომელშიც ყალიბდება და რეალიზდება მოცემული ტერიტორიის სიცოცხლის უზრუნველყოფელი კლავწარმოების პროცესების ერთობლიობა.

მართლაც, ბუნებრივი რესურსების, მოსახლეობის, შრომის საშუალებისა და მოხმარების საშუალების, ცხოვრების კონკრეტ-

ული დონის კვლავწარმოების პროცესი მისი ძირითადი ეკონომიკური და სოციალური შემადგენლობით თავადაპირველად სივრცობრივად ყოველთვის ლოკალიზებული არიან და მხოლოდ შემდეგ ექვემდებარებიან საერთო სახელმწიფოებრივი ეკონომიკური და ინსტიტუციონალური მექანიზმების ზემოქმედებას.

რეგიონული წარმონაქმნის თვალთახედვით საინტერესოა რუსი მეცნიერის ე.ვ. გორშენინას მოსაზრება, რომელიც მიუთითებს, რომ „ეკონომიკურ თეორიაში არსებობს „რეგიონის“ გაგებისადმი ორი მიდგომა: რეგიონი როგორც უაღრესად ეკონომიკური სისტემა და რეგიონი როგორც სოციალურ-ეკონომიკური სისტემა“.<sup>15</sup>

აღსანიშნავია, რომ უაღრესად ეკონომიკური მიდგომა ფორმირებული იყო ჯერ კიდევ 30-იან წლებში და გულისხმობდა რეგიონში წარმოების დარგების განვითარებას ქვეყნის მასშტაბით მთელი სახალხო მეურნეობის ეკონომიკური ეფექტის მიღების მიზნით (რეგიონში სოციალური სფეროს განვითარების დონის გაუთვალისწინებლად). რეგიონების ეკონომიკური დონის საკითები ჩვენს ქვეყანაში უკვე აქტიურად შეისწავლება დაწყებული 60-70-იანი წლებიდან. ამავე პერიოდში გამოჩნდა რეგიონისადმი სოციალურ-ეკონომიკური მიდგომა, მაგრამ ის ვერ იქნა რეალიზებული.

რეგიონული მეურნეობის კომპლექსურობის მაჩვენებლად შეიძლება გამოდგინდეს: შიღარეგიონული წარმოების პროდუქციის პროცენტი, რომელიც მოიხმარება თვით რეგიონში; დარგთაშორისი გამოყენებული პროდუქციის ხვედრითი წილი; რეგიონული რესურსების გამოყენების დონე და ხარისხი. კომპლექსურობა და მთლიანობა წარმოადგენენ რეგიონების ეროვნული მეურნეობის ფარგლებში შედარებითი განსაკუთრებულების საფუძველს. ისინი იმაში ვლინდება, რომ კვლავწარმოებითი კავშირების ნაწილი იზღუდება მოცემული ტერიტორიით და ამის საფუძველზე წარმოიქმნება შედარებითი დამოუკიდებლობა.

რეგიონული სპეციალიზაციის განსაზღვრისათვის, რეგიონ-

აღისტების აზრით, ყველაზე უფრო არსებით მაჩვენებლებს წარმოადგენენ:

- რეგიონის დარეგების მიხედვით სპეციალიზაციის დონის ინდექსი;
- რეგიონის სპეციალიზაციის ეფექტურობის ინდექსი (რეგიონში დანახარჯების ერთეულზე წარმოების მოცულობის შედარება რუსეთის ანალოგიური მონაცემის მიმართ);
- სპეციალიზაციის საერთო ინდექსი (წინა კერძო ინდექსების ნაწარმოები).

როგორც ზემოთაღნიშნა, რეგიონის მნიშვნელოვან მახასიათებელს მართვადობა წარმოადგენს, რომელიც უშუალოდ არის დაკავშირებული ქვეყნის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ დაყოფასთან. აქაც მნიშვნელოვანია ავღნიშნოთ, რომ მართვადობას გარკვეულწილად ეხმარება და ხელს უწყობს რეგიონის მთლიანობა, ერთიანობა, განუყოფლობა. საქმე იმაშია, რომ რეგიონის მთლიანობა საშუალებას უქმნის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ორგანოებს უზრუნველყონ საზოგადოებრივი მეურნეობის ყველა ელემენტების კოორდინაცია (მართვა): მატერიალური წარმოების, ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის, ინფრასტრუქტურის, შრომათი რესურსების, აგრეთვე უზრუნველყონ კავშირების მრავალსახეობა – სავაჭრო, საფინანსო, სოციალური, ეკოლოგიური, საწარმოო, რომლებიც ფლობენ გარკვეულ სივრცობრივ და დროით სიმყარეს.

რეგიონის დამოუკიდებლობა ასახავს მისი ეკონომიკური რესურსებით უზრუნველყოფის ხარისხს (პირველ რიგში ფინანსური რესურსებით) იმ სოციალურ-ეკონომიკური საკითხების დამოუკიდებელი, დაინტერესებული და პასუხისმგებლური გადაწყვეტისათვის, რომლებიც შედიან მეურნეობიობის რეგიონული დონის კომპეტენციაში.

გვინდა გამოვყოთ კიდევ რამოდენიმე გაცემა, რომლებიც ზშირად ფიგურირებენ იმ ეკონომიკურ ლიტერატურაში, რომლებიც ეძღვნება რეგიონალურ პრობლემებს. განვიხილოთ ისეთი ტერმინი, როგორ-

იცაა „ნაციონალურ-ტერიტორიული მოწყობა“. მასში ტერიტორიის დანაწევრების ერთ-ერთი კრიტერიუმად გამოდის მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობა, ხოლო თვით ნაციონალური საკითხი წყდება ნაციონალურ-ტერიტორიული წარმონაქმენისათვის სახელმწიფოებრიობის ელემენტების მიკუთვნებით.

თვით უშუალოდ რეგიონთან დაკავშირებით არის აგრეთვე სხვა გაგებაც – „საზოგადოების ტერიტორიული ორგანიზაცია“. ეს გაგება სიტყვის ფართო აზრით მოიცავს ყველა საკითხებს, რომლებიც ეხება: შრომის ტერიტორიულ დანაწილებას, საწარმოო ძალების განლაგებას; წარმოებით ურთიერთობებში რეგიონალურ განსხვავებებს; ხალხის განსახლებას; საზოგადოებისა და გარემომცველი გარემოს ურთიერთქმედებას; რეგიონულ სოციალურ-ეკონომიკურ პოლიტიკას; რეგიონის ადგილს შრომის საერთაშორისო და საერთო სახელმწიფოებრივ დანაწილებაში.

| ამრიგად, ეკონომიკური ლიტერატურა მდიდარია შესაბამისი მეცნიერული კონცეფციებით (მიდგომებით), რომლებიც რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მექანიზმების შემუშავების მნიშვნელოვან ასპექტებს აშუქებენ. დასავლეთის სამეცნიერო წრეებში ამ მიმართულებით გამოიყოფა ე.წ. ტრადიციული თეორიები, რომელთა შორის შეიძლება გამოვყოთ დაუბალანსებელი განვითარების თეორია, ზრდის პოლუსების თეორია, გრძელი ტალღების თეორიის რეგიონული ინტერპრეტაციები და რეგულირების სხვა თეორიები. რეგიონული ეკონომიკური პრობლემების კვლევაში, მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს პოსტსაბჭოთა სივრცის მეცნიერებმაც, რომელთა მიერ შემუშავებულ კონცეფციებს შორის შეიძლება გამოიყოს ნ. კოლოსოვსკის ენერგოწარმოების ციკლების თეორია, ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსების თეორია, რეგიონული კლავწარმოების ციკლების თეორია და სხვა თეორიები.

აღსანიშნავია, რომ ცნება „რეგიონი“ ქართულ ენაში, პოლიტიკაში, ეკონომიკაში სრულიად ახალია, მას სულ რაღაც 20-25 წლის ისტორია აქვს და პირველად 70-იან წლებში დაფიქსირ-

და კერძოდ, იგი ჩვენს ეკონომიკურ წიგნიერ სიტყვათა ბრუნვაში აწ განსვენებულმა პროფესორმა ვალერიან მეულქაძემ შემოიღო, მისი გავლენით მაშინდელ პარტიულ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში და ეკონომიკურ ტერმინოლოგიაშიც დამკვიდრდა<sup>17</sup>.

მიუხედავად იმისა, რომ როგორც ზემოთ აღინიშნა, თვით ცნება „რეგიონი“ ახალი დამკვიდრებულია ქართულ ეკონომიკურ სიტყვათა ლექსიკონში „საქართველოში სივრცობრივი ეკონომიკური კვლევის საკმაოდ დიდი ხნის ტრადიცია არსებობს კერძოდ: ეკონომიკურ-გეოგრაფიული გამოკვლევების ტრადიცია სათავეს სულხან-საბა ორბელიანის, ვახტანგ VI-ის, ვახუშტი ბაგრატიონისა და მათ მიმდევართა შემოქმედებიდან იღებს. უნდა აღინიშნოს რეგიონული გეოგრაფიის ფუძემდებელი -- ვახუშტი ბაგრატიონი და მისი „აღწერა სამეფოსა საქართველოსი“ და სხვათა ნამოღვაწარი.<sup>18</sup>

აქვე უნდა ითქვას, რომ ეს შრომები ძირითადად აღწერილობით ხასიათს ატარებდნენ, თუმცა მათ სერიოზული საფუძველი შექმნეს ქართული რეგიონული მეცნიერების შემდგომი განვითარების თვალსაზრისით. აღსანიშნავია, რომ ეს ტრადიციები მეტად წარმატებით იქნა გაგრძელებული მე-XX საუკუნეში, როდესაც გამოჩენილი ქართველი მეცნიერ-ეკონომისტების (რეგიონალისტების) მრავალი გამოკვლევა მიეძღვნა რეგიონული სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების შესწავლის ცალკეული ასპექტების განზოგადების საკითხებს.

საქართველოში საბაზრო ურთიერთობების დამკვიდრების თანამედროვე ეპოქაში, განსაკუთრებით კი ბოლო წლებში, მეტად ინტენსიური ხასიათი შეიძინა ქვეყნის განვითარების ახალი რეგიონული პარადიგმების კვლევა-ძიების მიმართულებით წარმართულმა საქმიანობამ. ამ აქტუალური პრობლემების გადაწყვეტაში გარკვეული მეცნიერული წვლილის შეტანისა და უდიდესი პრაქტიკული ინტერესებიდან გამომდინარე, წინამდებარე ნაშრომი რეგიონის კომპლექსური განვითარების ოპტიმალური საბაზრო

მოდელის ძიებისაკენ არის ორიენტირებული.

რეგიონის კომპლექსური განვითარების პრობლემების გადაწყვეტის თაობაზე, სპეციალური სამეცნიერო ლიტერატურის განზოგადების საფუძველზე შეიძლება გამოიყოს მინიმუმ ხუთი მიდგომა (კონცეფცია):

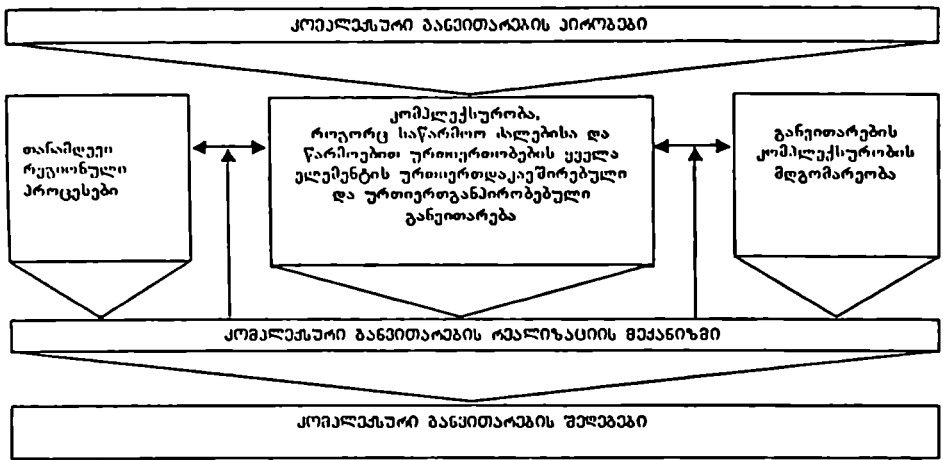
1. რეგიონი განიხილება, როგორც ჩაკეტილი, თვითუზრუნველმყოფი მეურნეობა;
2. ტექნოლოგიური მიდგომა, რომლის არსი დარგებსა და საწარმოთა შორის მჭიდრო კვლავწარმოებითი კავშირების განვითარებას უკავშირდება;
3. რეგიონის მეურნეობის დარგობრივი სტრუქტურის ყველა ელემენტების ჰარმონიული ურთიერთქმედება, მთლიანობა და დარგების რაციონალური შეთანაწყობა;
4. სოციალური პრიორიტეტების ამსახველი კვლავწარმოებითი მიდგომა;
5. ეკონომიკურ-გეოგრაფიული მიდგომა, რომელიც დაფუძნებულია ტერიტორიული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების (კომპლექსების) ფორმირებაზე.

პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში, ისევე როგორც მთელს მსოფლიოში, მიმდინარეობს ეკონომიკის რეგიონალიზაციის კანონზომიერი პროცესი, რაც ძირითადად რეგიონების უფლებამოსილებათა გაფართოებასაც გულისხმობს.]

ახალი რეალიების გათვალისწინებით, დღის წესრიგში დგება არსებული მიდგომების, ცნებების გადახედვის აუცილებლობა, აგრეთვე განვითარებული ქვეყნების გამოცდილების კრიტიკული შეფასება-გაანალიზების საკითხი. თუ ადრე ცნება – „კომპლექსურობა“ მეთოდოლოგიურად ძირითადად უკავშირდებოდა ეკონომიკის ცენტრალიზებული მართვის აქტუალურ საკითხებს, დღეისათვის, საბაზრო ურთიერთობების დამკვიდრების პირობებში, მან მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია განიცადა. ტერმინის „კომპლექსურობა“ პრინციპული არსი გამოიხატება თვითრეგულირე-

ბის მექანიზმების ფორმირებაში, რომელიც უზრუნველყოფს რეგიონის დარგებისა და სფეროების დაბალანსებულ განვითარებას.

შესაბამისი ლიტერატურის განზოგადებისა და გაანალიზების შედეგად შეიძლება ჩამოვყალიბოთ „რეგიონის კომპლექსური განვითარების“ ცნების განსაზღვრის სისტემური მიდგომა, რომელიც გამოხატავს რეგიონში განლაგებული საწარმოო ძალების ერთიან კომპლექსში განვითარების პროცესში წარმოჩენილი მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების საკმაოდ რთულ სისტემას (იხ. სქემა 1.2).



სქემა 1.2. „რეგიონის ეკონომიკის კომპლექსური განვითარება“ - სქემატური შინაარსი.

კომპლექსური განვითარების შინაარსი უნდა განვიხილოთ შემდეგი ურთიერთდაკავშირებული პოზიციებიდან:

1. კომპლექსური განვითარების პირობების შეფასება;
2. თანამდევ რეგიონული პროცესების ანალიზი;
3. „კომპლექსური განვითარების“, როგორც ცნების ორ შემადგენელ კომპონენტად დაყოფა: ა) როგორც პროცესი და ბ) როგორც მდგომარეობა;
4. კომპლექსური განვითარების ეკონომიკური მექანიზმების რეა-ლიზაციის თავისებურებანი;
5. კომპლექსური განვითარების შედეგები.



რეგიონის კომპლექსური განვითარების ძირითადი წინაპირობაა ამა თუ იმ ტერიტორიაზე ჩამოყალიბებული პირობა-ფაქტორების ერთობლიობა და თავისებურებები, მათ შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკურ-გეოგრაფიული ადგილმდებარეობას, ბუნებრივ გარემოსა და რესურსულ პოტენციალს, დემოგრაფიულ პირობებსა და შრომით პოტენციალს, საწარმოო ძალების განვითარების დონეს, საკუთრების არსებულ ფორმებს, ტერიტორიის ათვისებისა და წარმოების ძალების ტერიტორიული ორგანიზაციის ხასიათს, აგრეთვე ადგილობრივ ტრადიციებსა და ცხოვრების წესის თავისებურებებს. ეს პირობები, როგორც ერთობლიობაში, ასევე თითოეული ცალ-ცალკე განსაზღვრავს ტერიტორიის განვითარების პოტენციურ შესაძლებლობებს, რეგიონის მეურნეობის განვითარებისა და დარგობრივი სპეციალიზაციის ყველაზე ეფექტიან მიმართულებებს, ახალი ობიექტების განლაგების თავისებურებებს. აღნიშნული პირობების შეფასებით, შეიძლება დავახასიათოთ ტერიტორიის ეკონომიკური განვითარების საწყისი დონე, მისი შესაძლებლობები და ათვისების უნარი სიახლეების დანერგვისა და სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნების აპრობაციის თვალსაზრისით.

აღნიშნული მიმართულებით მსჯელობისას პროფესორი ნ. ჭითანავა სამართლიანად შენიშნავს, რომ „სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დღევანდელ ეტაპზე, როცა გარდაქმნების პროცესი წინააღმდეგობრივად ვითარდება, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს სახელმწიფოს აქტიური, კომპლექსურად გააზრებული რეგიონული პოლიტიკა. იგი უნდა აისახოს რაიონების (მხარეების) სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამებში, უპირველეს ყოვლისა უნდა გავითვალისწინოთ ქვეყნის ახალი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ფორმირების პრინციპები, საბაზრო ტიპის სამეურნეო სუბიექტთა ფუნქციონირების გარემო, რეგიონული და სახელმწიფოს ინტერესების შეხამების აუცილებლობა, განვსაზღვროთ საწარმოო, შრომითი და ფინანსური პოტენციალის ეფექტიანად გამოყენების გზები და ა.შ. ე.ი.

პროგრამას უნდა ჰქონდეს კომპლექსური ხასიათი, იყოს დროსა და სივრცეში ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგების ობიექტურად შეფასების საფუძველი<sup>19</sup>.

როგორც ვხედავთ, რეგიონის კომპლექსური განვითარება მეტად რთული სოციალურ-ეკონომიკური პროცესია, რომლის შემუშავება მოითხოვს მთელი რიგი მიმართულებების ანალიზსა და განზოგადებას. მათ შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა შრომის ტერიტორიული დანაწილება (შტდ). ჯერ კიდევ, გამოჩენილი ეკონომისტი ა. სმიტი აღნიშნავდა, რომ შტდ-ს აქვს ორი ერთმანეთისაგან განუყოფელი და ურთიერთ-დაკავშირებული მხარე: ცალკეული ტერიტორიების სპეციალიზაცია და სპეციალიზირებულ საწარმოთა პროდუქციის გაცვლა.<sup>20</sup>

შრომის ტერიტორიული დანაწილების ეკონომიკური არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ბუნებრივი და ეკონომიკური პირობების მაქსიმალურად ეფექტიანად გამოყენებით, სპეციალიზირებული წარმოების განვითარების კვალობაზე მიიღწევა საზოგადოებრივი შრომის ეკონომია. მაგალითად, თუ დანახარჯებს გამოვსახავთ თვითღირებულებიდან (C), მაშინ შტდ-ის მიზანდასახულობის აუცილებელი პირობები შეიძლება გამოვსახოთ ნ. ბარანსკის ცნობილი ფორმულით:

$$C2 > C1 + Tu$$

სადაც: C1 და C2 პროდუქციის ერთეულის წარმოების თვითღირებულებაა შესაბამისად სპეციალიზირებულ და არასპეციალიზირებულ რაიონებში (რეგიონებში); Tu – სატრანსპორტო დანახარჯებია, რომელიც აუცილებელია პროდუქციის საწარმოო რაიონიდან მოხმარების რაიონში მიწოდებისათვის.

რაც უფრო მეტია უტოლობის მხარეებს შორის განსხვავება, მით უფრო მაღალია შტდ-დან მიღებული ეკონომიკური ეფექტი (Y), რაც შეიძლება გამოისახოს შემდეგი ფორმულით:

$$Y = \tilde{N}2 - (\tilde{N}1 + Tu)$$

ფორმულიდან გამომდინარეობს, რომ შტდ-დან მიღებული ეკონომიკური სარგებელი მით უფრო მაღალია (რა თქმა უნდა, სხვა გარემოებების შეუცვლელობის პირობებში), რაც მეტია  $\bar{N}2$ , ხოლო  $\bar{N}1$  და  $\bar{O}u$  კი დაბალი.

სპეციალიზაციის დარგები მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს რეგიონის ეკონომიკის სტრუქტურას, რომელიც შეიძლება წარმოდგენილი იქნეს სხვადასხვა სპეციალიზირებული საწარმოების სახით. აქვე აღსანიშნავია, რომ კომპლექსური განვითარება თავისი შინაარსით, მიზნებითა და ამოცანებით გამორიცხავს რეგიონის გადაჭარბებულად ვიწრო სპეციალიზაციას და უწინარესად მოიცავს მოცემული სპეციალიზაციის პირობებში რეგიონის ცალკეული საწარმოო დარგების ოპტიმალურ ანუ ეკონომიკურად ეფექტიან პროპორციულ განვითარებას.

რეგიონის კომპლექსური განვითარების პროცესზე მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს წარმოების კონცენტრაცია. საწარმოო ძალების კონცენტრაციის „კანონი“ გამოხატავს შემოსაზღვრულ ტერიტორიაზე საწარმოო ელემენტების თავმოყრის ობიექტურ ტენდენციას, რის შედეგადაც მიიღწევა წარმოების ეფექტიანობის საგრძნობი ამაღლება. ამ მიმართულების ზოგიერთი მკვლევარი კონცენტრაციას განსაზღვრავს წარმოების სპეციალიზაციის ერთ-ერთ ფორმად, ცალკეული სახეობის პროდუქციის წარმოების კონცენტრაციის მხედველობაში მიღებით. მიუხედავად მართებული მოსაზრებისა უნდა აღინიშნოს, რომ წარმოების კონცენტრაციაზე სპეციალიზაციის ზეგავლენა უფრო რთული და მრავალფაქტორებთან დაკავშირებული საკითხია. სპეციალიზაციის ზეგავლენით მარტივდება უნივერსალური საწარმოების საწარმოო სტრუქტურა და ფორმირდება დამოუკიდებელი წარმოება და საწარმო, მაშასადამე ხორციელდება დივერსიფიკაციის პროცესი.

წარმოების ტერიტორიული ორგანიზაციის მაღალი ფორმაა აგლომერაცია. კომპლექსური წარმოების ჩამოყალიბების პროცესი ეფუძნება, ერთის მხრივ წარმოების აგლომერაციის „კანონის“

მოქმედებას, ხოლო მეორე მხრივ შრომის საზოგადოებრივი ორგანიზაციის განვითარების ფორმებს. თუ აღნიშნულ თეზისს განვავრცობთ, შეიძლება დავამატოთ, რომ აგლომერაციის პროცესები თვითგანვითარებადია და წარმოჩინდება, როგორც შრომის ტერიტორიული დანაწილებისა და წარმოების კონცენტრაცია-კომბინირების ერთობლივი პროცესების შედეგი. აღსანიშნავია, რომ რუსი მკვლევარის ნ. აგაფონოვის მიერ გამოყოფილია წარმოების აგლომერაციის რამოდენიმე ძირითადი ფორმა: მარტივი, რთული და აგლომერირებული სისტემები.<sup>21</sup> ეს პროცესები, რეგიონის კომპლექსური განვითარების კვალობაზე გადაიზრდებიან წარმოების განლაგებისა და ტერიტორიული ორგანიზაციის უფრო რთულ ფორმაში – ტერიტორიულ საწარმოო კომპლექსში.

ჩვენს მიერ რეგიონული პროცესების კომპლექსური განვითარების თანამდევი მოვლენების განხილვის შემდეგ, მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია თვით ცნების „კომპლექსური განვითარება“ არსის განზოგადება. ცნობილია, რომ ტერმინი „კომპლექსი“ ლათინური წარმოშობისაა (complexus) „კავშირს, შეხამებას“ ნიშნავს და განისაზღვრება, როგორც საგანთა, მოვლენათა ან თვისებათა ერთობლიობა, შეხამება.<sup>22</sup>

ამგვარად, „კომპლექსური განვითარება“ შეიძლება გავიაზროთ, როგორც რეგიონის ეკონომიკის ქვესისტემებისა და ელემენტების ჰარმონიული კავშირი. ვგულისხმობთ რეგიონის ბუნებრივი რესურსების, საწარმოო ფონდების, მოსახლეობის, სოციალური და საწარმოო ინფრასტრუქტურის და სხვა ელემენტების, საბაზრო მექანიზმებისა და სხვა სამეურნეო მეთოდების გამოყენებით ეფექტიან ფუნქციონირებას, რაც საფუძველს ქმნის აქტუალური სოციალურ-ეკონომიკური ამოცანების გადაწყვეტისათვის და უზრუნველყოფს მოსახლეობის ცხოვრება-მოღვაწეობისათვის ჯანსაღი გარემოს ჩამოყალიბებას.

ცნების „კომპლექსური განვითარება“ გაანალიზება (დიალექტიკური მიდგომის საფუძველზე) საშუალებას გვაძლევს გავყოთ

იგი ორ შემადგენლად: 1. როგორც პროცესი და 2. როგორც განვითარების მდგომარეობა. რეგიონის კომპლექსური განვითარების პროცესში შეიძლება გამოვეყოთ შვიდი ძირითადი მიმართულება:

1. წარმოების რეგიონული ფაქტორების ურთიერთქმედება;
2. ეკონომიკური სტრუქტურისა;
3. ლოკალური და რეგიონული ინფრასტრუქტურის ფორმირება;
4. რეგიონული ბაზრების ფორმირება;
5. კომპლექსური ბუნებათსარგებლობა და გარე სამყაროს დაცვა;
6. ეკონომიკის სოციალიზაცია;
7. რეგიონული კვლავწარმოებითი პროცესების ბალანსირებული და პროპორციული მიმდინარეობის უზრუნველყოფა.

კომპლექსური განვითარების საწყის მომენტად (ეტაპად) მიჩნეული უნდა იქნეს რეგიონული წარმოების ფაქტორების გაერთიანება ერთიან საწარმოო ორგანიზმად – სამეურნეო კომპლექსად. რეგიონში აღნიშნული მიმართულებების განვითარების ძირითადი ფაქტორებია:

- წარმოების საშუალებები, რომელთა კონკრეტიზაცია შეიძლება წარმოების ძირითადი ფონდებისა (ძფ) და საბრუნავი საშუალებების (სს) სახით;
- მოსახლეობა, რომელიც გვეკვლინება ერთის მხრივ პროდუქციისა და მომსახურების მწარმოებლად (შრომითი რესურსები - შრ), ხოლო მეორეს მხრივ კი მის მომხმარებლად;
- სოციალური სფერო (სს\*), რომლის ფუნქციონალური დანიშნულებაა უზრუნველყოს მოსახლეობის გაფართოებული კვლავწარმოება;
- საწარმოო ინფრასტრუქტურა (სი), რომელიც უზრუნველყოფს წარმოების შეუფერხებელ ფუნქციონირებას;
- ბუნებრივი რესურსების (ბრ) საბალანსო მარაგები, რომლებიც ჩართულია წარმოებაში.

კომპლექსური განვითარების არსი მდგომარეობს იმაში, რომ მან უნდა უზრუნველყოს რეგიონის ეკონომიკის მაქსიმალური შრომისუნარიანობა (შ), ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორების (ფ) ეფექტიანი კავშირის (შეხამების) საფუძველზე:

$$\max \text{შ}=\text{ფ} (\text{ძფ}, \text{სს}, \text{შრ}, \text{სს}^*, \text{სი}, \text{ბრ})$$

უწინარეს ყოვლისა უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს წარმოების მაღალი ეფექტიანობის მიღწევა ცალკეული საწარმოებისა და ორგანიზაციების დონეზე, რაც საბოლოო ჯამში განაპირობებს რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ეფექტს.

მრავალმხრივი ფაქტორების ზეგავლენით რეგიონებში მიმდინარეობს ეკონომიკის სტრუქტურის რეორგანიზაციის რთული პროცესები. ეს პრობლემა კიდევ უფრო მეტ აქტუალობას იძენს საბაზრო ურთიერ-ობების დამკვიდრების პირობებში და საკმაოდ ბევრი მიმართულებით ვითარდება. ასე მაგალითად, საწარმოთა ჯგუფები, რომელთაც აკავშირებთ გამოშვებული პროდუქციის იდენტურობა, წარმოების ტექნოლოგიური პროცესის ერთიანობა, ფორმირდებიან რეგიონის დარგობრივ სამეურნეო სტრუქტურებად. ტერიტორიის განსაზღვრულ პერიმეტრზე (ნაწილში), როგორც წესი ქალაქებსა და მათ გარშემო, საწარმოთა თავმოყრის შედეგად ფორმირდება ეკონომიკის ტერიტორიული სტრუქტურა. სტრუქტურების მეტად მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია საწარმოთა დაჯგუფება საკუთრების ფორმის მიხედვით, აგრეთვე წარმოების ტექნოლოგიური პარამეტრების მიხედვით.

რეგიონის სტრუქტურის რეორგანიზაციის პროცესის ყველაზე უფრო შესწავლილი მიმართულებაა რეგიონული საწარმოო ციკლების ფორმირების საკითხები, რომელიც ცნობილია ნ. კოლოსოვსკის ენერგოწარმოების ციკლების სახელით. მან გამოყო რაიონული (რეგიონული) კომპლექსის ელემენტებს შორის არსებული კავშირების ოთხი ძირითადი სახე: ვერტიკალური, ჰორიზონტალური, საწარმოო კოოპერირება და მომსახურების კავშირები. მისი აზრით,

ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსების საფუძველს შეადგენენ ვერტიკალური კავშირები, რომლებიც წარმოიქმნებიან ენერჯისა და ნედლეულის შეხამების ხარჯზე.<sup>23</sup>

რეგიონული და ეკონომიკური ინფრასტრუქტურის ფორმირება რეგიონის კომპლექსური განვითარების შემდგომი შემადგენელი კომპონენტია. ეს კომპონენტი უწინარესად ემსახურება რეგიონის წყლით, გაზით, სატობო-ენერგეტიკული რესურსებით, ასევე ტელე-რადიოკომუნიკაციის სისტემის, გზების, მატერიალურ-ტექნიკური მოძარაგებისა და სამშენებლო ბაზებით უზრუნველყოფას. მოცემული სისტემის ძირითადი დანიშნულებაა რეგიონის ეკონომიკის შეუფერხებელი ფუნქციონირების უზრუნველყოფა, სხვადასხვა სტრუქტურების ერთიანი საწარმოო და სოციალურ-ეკონომიკურ სისტემად ფორმირების საფუძველზე. ამ სისტემის, რომელიმე ელემენტის ფუნქციონირების შეფერხება, ავტომატურად იწვევს მთელი სისტემის მუშაობის რიტმულობის დარღვევას, ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში კი შეიძლება მთელი სისტემის მუშაობის სერიოზული შეფერხება განაპირობოს. რეგიონული ინფრასტრუქტურა ასრულებს წამყვან როლს სამეურნეო საქმიანობისათვის თანაბარი პირობების შექმნაში, სოციალური განსხვავებების შერბილებაში (გამოთანაბრებაში), საქალაქო და სასოფლო დასახლებებს შორის კავშირურთიერთობების გააქტიურებაში და რეგიონული ბაზრების ფორმირებაში.

რეგიონის კომპლექსური განვითარების კონტექსტში, რეგიონული ბაზრების ფორმირების, ფუნქციონირებისა და ამ პროცესზე ზეგავლენის პრობლემები გარდამავალ პერიოდში შეიძლება ითქვას, რომ ჯერ-ჯერობით შედარებით ნაკლებად არის შესწავლილი. რეგიონული ბაზრების ფორმირების ობიექტურ წინაპირობად მიჩნეული უნდა იქნეს შრომის ტერიტორიული დანაწილება, რომელიც ერთის მხრივ განაცალკევებს სამეურნეო სუბიექტებს, ხოლო მეორე მხრივ კი აკავშირებს კოოპერაციისა და გაცვლითი პროცესების დარეგულირების საფუძველზე. რეგიონული ბა-

ზრების ფორმირებაზე მნიშვნელოვან ზეგავლენას, ასევე ახდენს რეგიონის საბაზრო პოტენციალი, რომლის სიდიდეც განისაზღვრება რეგიონის ეკონომიკური განვითარების დონით, კერძოდ კი საბაზრო ინფრასტრუქტურის განვითარების დონით, რეგიონის ეკონომიკური პოტენციალის სტრუქტურა და მოცულობა განსაზღვრავს მის ადგილს რეგიონთაშორის ურთიერთობებში და საგარეო ეკონომიკური ბრუნვის მოცულობას.

რეგიონის სამეურნეო კომპლექსის განვითარება მჭიდროდ უკავშირდება რაციონალურ ბუნებათსარგებლობასა და გარე სამყაროს დაცვის პრობლემების გააზრებასა და გადაწყვეტას. ნებისმიერი სამეურნეო საქმიანობა რეგიონში ბუნებრივი რესურსების ათვისებასა და გამოყენებას უკავშირდება, აგრეთვე ბუნებრივი გარემო მოსახლეობის ყოველდღიური ყოფაცხოვრების უშუალო შეხების კომპონენტია. ამგვარად, ეს მიმართულება სამართლიანად და ობიექტურად არის მიჩნეული რეგიონის კომპლექსური განვითარების მნიშვნელოვან ელემენტად.

ეკოლოგიურ-ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტის მნიშვნელოვანი მიმართულებაა ისეთი სამრეწველო წარმოების ჩამოყალიბება, რომელიც უზრუნველყოფს ნარჩენების მინიმუმზაციას.

თანამედროვე პირობებში ამგვარი წარმოების ფორმირების რამოდენიმე პრინციპული მიმართულებაა აპრობირებული:

1. ნედლეულის კომპლექსური გადამუშავება;
2. არსებული პროდუქციის წარმოების პრინციპულად ახალი პროცესებისა და სქემების შემუშავება;
3. წყლის მოხმარების შეკრული სისტემის პროექტირება;
4. საწარმოო ნარჩენების რეკუპერაცია;<sup>24</sup>
5. ნედლეულისა და ნარჩენების მატერიალური ნაკადების ჩაკეტილი სტრუქტურის ფორმირებაზე ორიენტირებული სამრეწველო-ტერიტორიული კომპლექსების შემუშავება და ფორმირება.

საბოლოოდ კი შეიძლება ითქვას, რომ ბუნებრივი რესურსე-



ბის რაციონალური გამოყენებისა და ეკოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტისათვის აუცილებელი პირობაა, ისეთი ეფექტიანი ეკონომიკური მექანიზმის ფორმირება, რომელიც უზრუნველყოფს წარმოების განვითარების რეგულირებას ზემოთქმული მიმართულების რეალიზაციის შესაბამისობის კონტექსტში.

| რეგიონული ეკონომიკური განვითარება მოწოდებულია უზრუნველყოს მოსახლეობის სოციალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება და ამის საფუძველზე კი გაფართოებული კვლავწარმოება. მოცემული ფუნქციის რეალიზაცია პირითადად რეგიონული სამეურნეო კომპლექსის ეფექტიანი ფუნქციონირების საშუალებით, სამუშაო ადგილების შექმნითა და სოციალური სფეროს განვითარებითაა შესაძლებელი.

მოსახლეობის გაფართოებული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისათვის, ობიექტურად დღის წესრიგში დგება წარმოების ეფექტიანობის ამოღების საკითხი, რაც თავის მხრივ მიღწევადია ან წარმოების ექსტენსიური გაფართოების საშუალებით, ან მისი ინტენსიფიკაციით. განვითარების პირველი ვარიანტი მოითხოვს წარმოების პერმანენტულ გაფართოებას, ნედლეულის მოხმარების მოცულობის მუდმივ ზრდას, აგრეთვე ენერჯის, შრომითი, მატერიალური და ფინანსური რესურსების მოხმარების ზრდას. ხოლო მეორე ინტენსიფიკაციის ვარიანტი კი უფრო კაპიტალტევადია და ნაკლები რესურსების მოხმარებას ითვალისწინებს. ამასთან, ამ დროს მიიღწევა წარმოების მაღალი ეფექტიანობა მეცნიერებატევადი ტექნოლოგიების მაღალმწარმოებლური აღჭურვილობისა და წარმატებით გამოყენების ხარჯზე, აგრეთვე სხვა ორგანიზაციული მეთოდების გამოყენებით.

რეგიონის სოციალური განვითარების მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია მოსახლეობის სამუშაო ადგილებით უზრუნველყოფა, რაც მათ შემოსავლებით უზრუნველყოფს, ასევე მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს ბიუჯეტის შემოსავლების ფორმირებაზე. რეგიონული განვითარების წინააღმდეგობრიობა ამ კონტექსტში შეი-

ძლება წარმოჩნდეს იმაში, რომ ნებისმიერი მეწარმე ან სამეურნეო სუბიექტი მიისწრაფის რა წარმოების ეფექტიანობის ამაღლები-საკენ, ამ პროცესში ახალი ტექნოლოგიების დაანერგვის ხარჯზე, ხშირ შემთხვევაში ამცირებს სამუშაო ადგილებს, რაც ხელ უწყობს რეგიონში უმუშევრობის დონის გაზრდას და ამაღლებს სოციალური დაძაბულობის ხარისხს. ამდენად, მმართველობის რეგიონული ორგანოების უმთავრესი ამოცანაა სამუშაო ადგილებისა და შრომითი რესურსების თანაფარდობის რეგულირების ეკონომიკური მექანიზმების ეფექტიანი გამოყენება. ]

რეგიონის კომპლექსური განვითარების არანაკლებ მნიშვნელოვანი სოციალური ასპექტია - რეგიონის სოციალური კომპლექსის ფორმირება. აღნიშნულის განხორციელება შესაძლებელია სხვადასხვა დონეზე: საწარმოს, დარგის, უწყების, ტერიტორიული წარმონაქმნის (ქალაქი, რაიონი) დონეზე. სოციალური სფეროს ფუნქციონალური დანიშნულებაა - მოსახლეობის სოციალური მოთხოვნების დაკმაყოფილება, ხოლო ამ ამოცანის გადაწყვეტის წარმატებულობის ხარისხიდან გამომდინარე შეიძლება ვისაუბროთ მთლიანობაში რეგიონის ეკონომიკის კომპლექსური განვითარების ეფექტიანობაზე ან არაეფექტიანობაზე.

ეკონომიკურ თეორიაში აღიარებული ფაქტორია და პრაქტიკით დადასტურებულია, რომ კომპლექსური განვითარების პროცესის რეალიზაცია შესაძლებელია შესაბამისი მექანიზმებისა და მეთოდების სისტემის გამოყენებით. მეურნეობრიობის ახალი რეგიონული მექანიზმის ფორმირება რთული და სანგრძლივი პროცესია, რომელიც საქართველოში საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში დაიწყო. საბჭოთა პერიოდში რეგიონების განვითარების მეთოდურ საფუძვლად ცენტრალიზებული მართვა იყო მიჩნეული, ხოლო თანამედროვე პირობებში განმსაზღვრელი როლი ენიჭება რეგიონების თვითმმართველობის მეთოდების სრულყოფას, რაც ძირითადად საბაზრო სტიმულირების შესაძლებლობებზეა დაფუძნებული. აუცილებელია მოიძებნოს (შე-

მუშავდეს) ის მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს რეგიონის დაბალანსებულ და კომპლექსურ განვითარებას, ასევე მისი ინტერესების შესაბამისობას (პარმონიზაციას) ცენტრთან, სხვა რეგიონებთან, რეგიონის სამეურნეო სუბიექტებსა და მოსახლეობასთან. რეგიონის ფექტიანი სამეურნეო მექანიზმის ფორმირებაში მნიშვნელოვანი როლი უნდა შეასრულოს საფინანსო-საკრედიტო და ინვესტიციურმა პოლიტიკამ, საგარეო ეკონომიკურმა პოლიტიკამ, საბიუჯეტო-საგადასახადო სისტემამ, ანტიმონოპოლიურმა და ფასების პოლიტიკამ, აგრეთვე ტერიტორიული რეგულირების მიდგომებმა.

კომპლექსური განვითარება – ობიექტური რეგიონული პროცესია, რომელსაც კანონზომიერად განპირობებული შედეგების მიღწევა უნდა მოჰყვეს. კომპლექსური განვითარების საფუძველზე უზრუნველყოფილი იქნება მაღალეფექტიანი საზოგადოებრივი წარმოება, უფრო ნაყოფიერად გადაიჭრება სოციალურ-დემოგრაფიული, განსახლებითი, ეკოლოგიური და სხვა პრობლემები, ვიდრე რეგიონის განვითარების პრობლემების ცალკეულად (გამოყოფით) გადაჭრის პირობებში.

დადებითი შედეგები მიიღწევა რეგიონული რესურსების კომპლექსური გამოყენებით, ეკონომიკური და საწარმოო ფაქტორების კომბინირებით, ეფექტიანი რეგიონული მეურნეობის ფორმირებით, წარმოების, მოსახლეობის განსახლებისა და კომპლექსური განვითარების სხვა ასპექტების რაციონალიზაციით, რაც ერთობლიობაში ქმნის კომპლექსური განვითარების სისტემურ (სინერგიულ) ეფექტს.<sup>25</sup>

ყოველივე ზემოთ გაანალიზებულის საფუძველზე შეიძლება გამოვეყნოთ კომპლექსური განვითარების სინერგიული ეფექტის ხუთი შემადგენელი (ძირითადი) კომპონენტი:

1. კომპლექსური განვითარების ეკონომიკური ეფექტიანობა, რომელიც გამოიხატება რეგიონის ეკონომიკის განვითარების უფრო მაღალი შედეგების მიღებაში, ვიდრე შეიძლება ყოფილიყო მისი

(იგულისხმება რეგიონის ეკონომიკა) ცალკეული ნაწილების ავტონომიური ფუნქციონირებით. ეკონომიკური ეფექტი მიიღწევა:

- ა) დარგთაშორისი კოოპერაციისა და სპეციალიზებული წარმოების განვითარებით;
- ბ) დაბალანსებული კვლავწარმოებით;
- გ) რეგიონული ინფრასტრუქტურის განვითარებით;
- დ) რესურსების ცალკეული სახეების ურთიერთაჩანაცვლებითა და ურთიერთშევესებადობით და სხვა ფაქტორებით;

2. კომპლექსური განვითარების ტექნოლოგიური (საწარმოო) შემაღლებული, რომელიც განისაზღვრება რეგიონის ეკონომიკის მიერ კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოების შესაძლებლობით. ტექნოლოგიური ეფექტიანობა მიიღწევა მწარმოებლური მოწყობილობების დანერგვითა და მაღალი ტექნოლოგიების ათვისებით. ტექნოლოგიური ეფექტიანობის მნიშვნელოვანი კომპონენტია საწარმოო ციკლების სრულყოფილება, რომელიც ორიენტირებულია უნარჩენო წარმოებასა და რესურსების დაზოგვის ტექნოლოგიებზე თანდათანობით გადასვლაზე;

3. კომპლექსური განვითარების სოციალური ეფექტიანობა, რომელიც განისაზღვრება რეგიონის მოსახლეობის სოციალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებასა და მისი გაფართოებული კვლავწარმოების შესაძლებლობებით. სოციალური ეფექტიანობის კრიტერიუმებია – მოსახლეობის რეალური შემოსავლების ზრდა, საკვები პროდუქტების მოხმარების მაღალი დონე, მაღალი საგადამხდელო მოთხოვნა, სოციალური სფეროს ობიექტებით მოსახლეობის უზრუნველყოფის მაღალი დონე და სხვა;

4. კომპლექსური განვითარების ეკოლოგიური ეფექტიანობა, რომელიც გულისხმობს ბუნებრივი რესურსების გამოყენების პროცესის გაუმჯობესებასა და ეკონომიკის ეკოლოგიზაციის მიმართულებით მიღებულ შედეგებს. სამწუხაროა, რომ საქართველოს უმეტეს რეგიონებში, ქალაქებსა და რაიონებში ეკოლოგიური პრობლემები მეტად აქტუალურია;

5. კომპლექსური განვითარების ტერიტორიული შემადგენელი, რომელიც ინტეგრალურ ხასიათს ატარებს და ჩვენს მიერ ჩამოთვლილ ოთხ ასპექტს აერთიანებს. ამასთანავე ეს მიმართულება თამაშობს დამოუკიდებელ როლსაც, ვინაიდან დაკავშირებულია საწარმოო ძალების რაციონალურ განლაგებასთან, წარმოებისა და მოსახლეობის განლაგების ტერიტორიული ორგანიზაციის სრულყოფასთან.

საბოლოო ჯამში შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს განვითარების თანამედროვე ეტაპზე მეტად აქტუალურია რეგიონების კომპლექსური განვითარების მიმართულებით შესაბამისი მიდგომების შემუშავება და რეალიზაცია, რაც ვფიქრობთ, რომ რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტიანობის ამაღლების რეალური საფუძველი გახდება.

ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების როლის იგნორირებამ, საქართველოში ჯერ კიდევ ჩამოუყალიბებელი თვითმყოფადი საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობების „ველური კაპიტალიზმის“ ფორმით განვითარება განაპირობა და ქვეყანა ეკონომიკურ კოლაფსამდე მიიყვანა. მიუხედავად იმისა, რომ რეფორმების შემდგომ პერიოდში ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების აუცილებლობის საკითხი გაცნობიერებული იქნა და ამ მიმართულებით გადაიდგა შესაბამისი ნაბიჯებიც,<sup>26</sup> დღის წესრიგში მაინც დგას ეკონომიკის განვითარების ეფექტიანი მოდელის შემუშავების აუცილებლობის საკითხი, რომელიც ადეკვატურად ასახავს საქართველოსა და მის რეგიონებში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტის მიმართულებებს.

ამ მიმართულების რეალიზაციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ასპექტი, ჩვენი აზრით, საქართველოს რეგიონების კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის შემუშავების საკითხია. ამასთან, კომპლექსურობა უნდა განვიხილოთ ამ ცნების არსის ფართო გაგებით, მაშასადამე, როგორც საწარმოო ძალებისა და წარმოებითი ურთიერთობების რაციონალიზაციის ობიექტური პროცესი, რომელიც მიმართულია წარმოე-

ბის ეფექტიანობის ამღლებასა და ამის საფუძველზე სოციალური და სხვა აქტუალური პრობლემების გადაწყვეტაზე. კომპლექსური განვითარების ამოცანის რეალიზაცია მოითხოვს რეგიონული განვითარების მარეგულირებელი შესაბამისი ეკონომიკური მექანიზმებისა და მეთოდების შემუშავებას. ჩვენი აზრით, დასმული ამოცანის რეალიზაციის უზრუნველყოფ ქმედით ინსტრუმენტად შეიძლება გამოყენებულ იქნას რეგიონების კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიების ფორმირება.

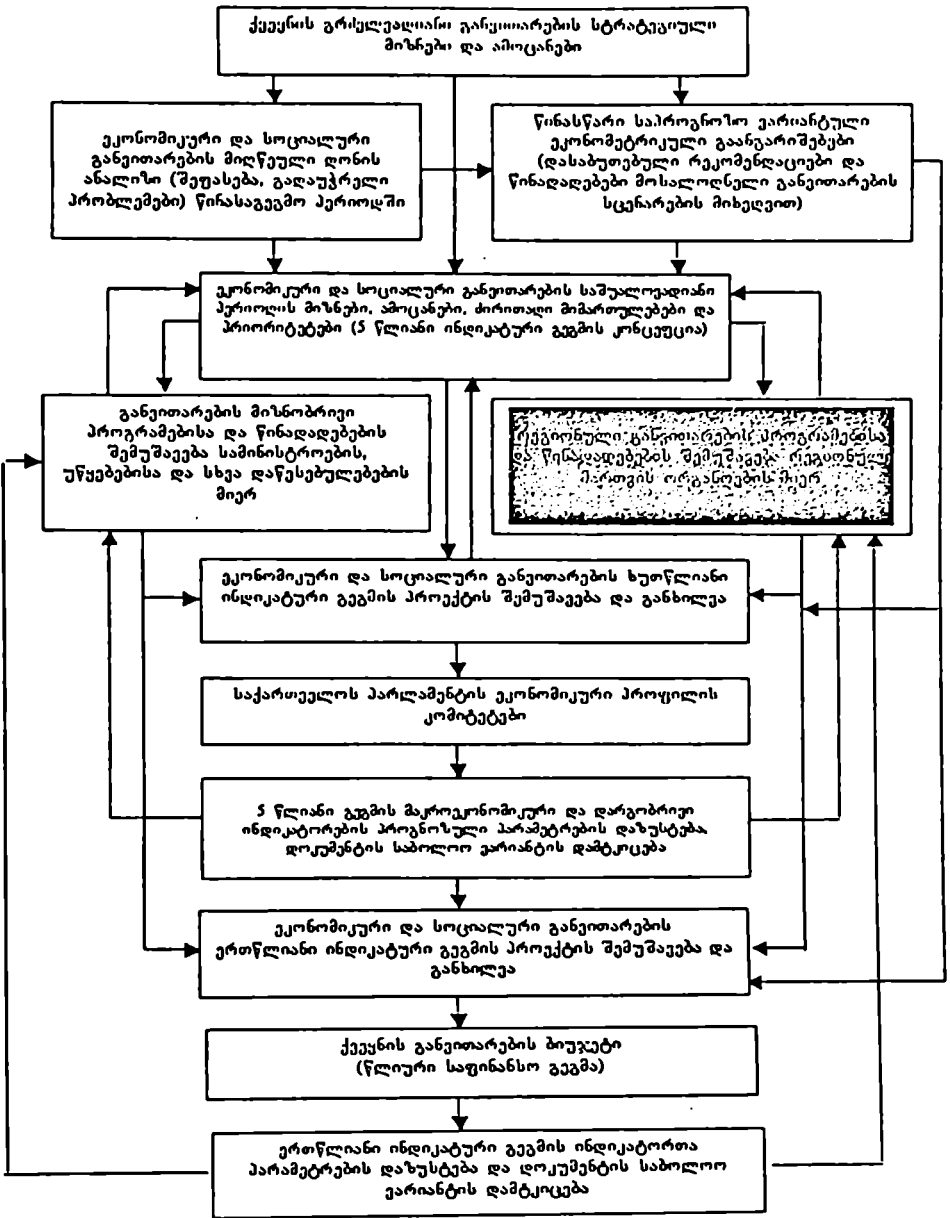
რეგიონის განვითარების სტრატეგიის შემუშავება რეგიონული მეცნიერების წინაშე დასმული, შედარებით ახალი ამოცანაა, ამდენად მიზანშეწონილად მიგვაჩნია თავდაპირველად განვსაზღვროთ ამ ტერმინის არსი (იხ. სქემა 1.3).

ეკონომიკური სტრატეგია გულისხმობს ხანგრძლივ, ყველაზე უფრო პრინციპულ, მნიშვნელოვან მითითებებს, გეგმებს, მთავრობების, რეგიონების ადმინისტრაციების, საწარმოთა ხელმძღვანელების განზრახვას წარმოების შემოსავლებისა და ხარჯების, ბიუჯეტის, გადასახადების, კაპიტალდაბანდებების, ფასებისა და სოციალური დაცვის საზიო.<sup>27</sup>

აღნიშნულის რეალიზაციისათვის პრაქტიკაში აპრობირებულია სტრატეგიული გეგმების შემუშავების მეთოდი. რუსი მეცნიერი ი. ლადანოვი გამოყოფს სტრატეგიული გეგმების ხუთ ძირითად სტადიას:<sup>28</sup>

- 1) მიზნების დასახვა;
- 2) მდგომარეობის შეფასება – განვითარების დონის შეფასება;
- 3) სტრატეგიის არჩევა – დასახული მიზნების მიღწევის გზების გამოკვეთა;
- 4) გეგმის შემუშავება – როგორ შეიძლება სტრატეგიის რეალურად განხორციელება;
- 5) გეგმის კორექცია – როგორ შეიძლება ეფექტიანად შემუშავებული გეგმის შესწორება.

მეცნიერთა დიდი ნაწილი მიზანშეწონილად მიიჩნევს სტრატე-



სქემა 1.3. ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების საშუალო და მოკლევადიანი ინდიკატური გეგმების შემუშავების ტექნოლოგიური სქემა.

გიული მართვის პრინციპების გამოყენებას, რომელიც მოიცავს ორ მჭიდრო კავშირში მყოფ სისტემას: 1) ანალიზი და 2) სტრატეგიული პოზოციისა და მართვის შერჩევა.<sup>29</sup>

1) განვითარებული ქვეყნების (საფრანგეთი, იაპონია, სამხრეთ კორეა და სხვ.) გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების მეტად ეფექტიანი ინსტრუმენტია სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმების შემუშავება.

რეგიონის განვითარების სტრატეგია შეიძლება განისაზღვროს კონკრეტული სოციალურ-ეკონომიკური სიტუაციიდან გამომდინარე. პირველ რიგში მხედველობაში გვაქვს რეგიონის განვითარების შინაგანი ფაქტორები: ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალი, ეკონომიკის მდგომარეობა, მისი სტრუქტურა და სპეციალიზაცია, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების დონე, რეგიონული ბაზრის ფორმი-რების თავისებურებანი და სხვა. ზოლო მეორე მხრივ ვგულისხმობთ, რეგიონის განვითარების გარე ფაქტორებს: სახელმწიფოს ეკონომიკური და რეგიონული პოლიტიკა, საექსპორტო და საიმპორტო შესაძლებლობები, მსოფლიო ბაზრის კონიუნქტურა და სხვა. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის გაანალიზების ფონზე პროფესორი ნ. ჭითანავა სახელმწიფოს რეგიონული პოლიტიკის არსს შემდეგნაირად განსაზღვრავს:<sup>30</sup> „გარდამავალ პერიოდში სახელმწიფოს რეგიონული პოლიტიკა – ქვეყნის განვითარების სტრატეგიის შემადგენელი – უპრიანია წარმოვიდგინოთ, როგორც ქვეყნის (საზოგადოების) ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და რეგიონული ინტერესების დაბალანსების მიზნით ახალი პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბების სტრატეგიული და ტაქტიკური ამოცანების განსაზღვრისა და განხორციელების მექანიზმი. მან უნდა უზრუნველყოს ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა და სახელმწიფოს სტაბილურობა, ქვეყნის ტერიტორიის შემადგენელი ნაწილების (რეგიონების) სახელმწიფო-



ბრივი, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ეკოლოგიური განვითარების კომპლექსურობა“.

ამდენად, რეგიონის კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია შეიძლება წარმოგიდგინოთ, როგორც სახელმწიფოებრივი რეგულირების სისტემის მათ შორის რეგონული პოლიტიკის ორგანული ნაწილი.

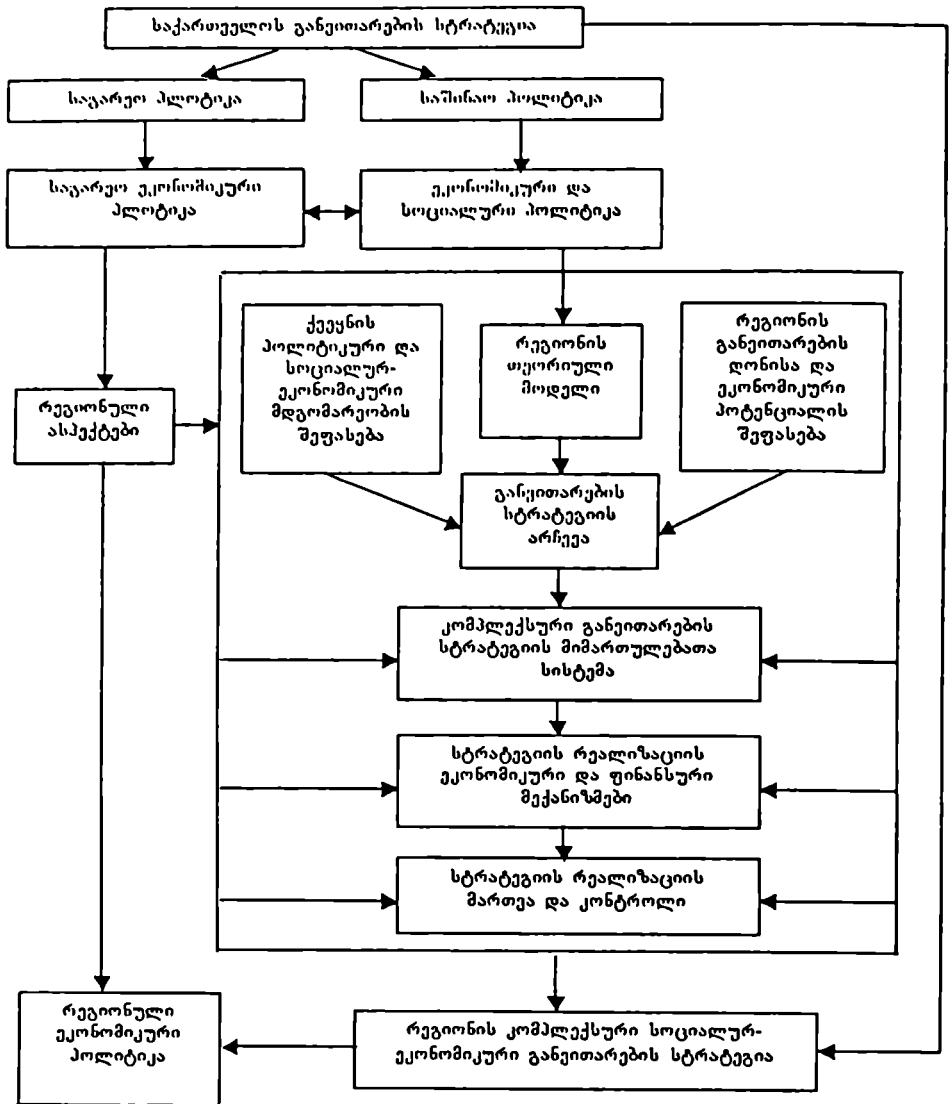
საგულისხმოა, რომ სახელმწიფოს რეგიონულ ეკონომიკურ პოლიტიკას ორი შესაბამისი დონე გააჩნია:<sup>31</sup>

1. ფედერალური დონე, რომლის რეგულირების საგანია ეროვნული ეკონომიკის ტერიტორიული პრობლემები (მათ შორის რეგიონთა-შორისი), ცენტრისა და რეგიონების ურთიერთობები, რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე ზეგავლენის ფაქტორების კომპლექსური რეგულირება;

2. სუბფედერალური დონის რეგულირების საგანია რეგიონის შიგნით სივრცობრივი ორგანიზაციის უზრუნველყოფა (მაგალითად, მცირე ქალაქების, სოფლების დეპრესიულობის დაძლევა, მოსახლეობის პროდუქციითა და მომსახურებით უზრუნველყოფა, შიდა რეგიონული სატრანსპორტო კავშირების სრულყოფა და ა.შ.), რეგიონსა და მის შემადგენლობაში არსებულ მუნიციპალურ წარმონაქმნს შორის ურთიერთობების რეგულირება.

ყოველივე ზემოხსენებულის საფუძველზე, ასევე განვითარებული ქვეყნების სტრატეგიული დაგეგმვის გამოცდილების გაანალიზების ფონზე, ჩვენს მიერ შემუშავებულია [რეგიონის კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის სქემატური სურათი] (იხ. სქემა 1.4).

როგორც სქემიდან ჩანს რეგიონის კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის შემუშავებაზე ძირითადად მოქმედებს, როგორც ქვეყნის საშინაო პოლიტიკის თავისებურებები, ასევე გარკვეულწილად საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის თავისებურებანიც, ვინაიდან ამა თუ იმ რეგიონის ადგილმდებარეობას (ძირითადად იგულისხმება საზღვრისპირა რეგიონები), სპეციალიზაციისა და ეკონომიკური სტრუქტურის გათვალ-



სქემა 1.4. რეგიონის კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის სქემა

ისწინებით, კონკრეტული სტრატეგიის შემუშავების პროცესში უნდა აისახოს რეგიონის საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობებში მონაწილეობის შესაძლებლობები და პერსპექტივებიც.

ხოლო, რაც შეეხება უშუალოდ სტრატეგიის შემუშავებას, აქ ძირითადი როლი ენიჭება რეგიონის თეორიული მოდელის შემუშავებას, ხშირია შემთხვევები, როდესაც ეკონომიკური გარდაქმნების პროცესში ამა თუ ჩინონიკს რეგიონის თაობაზე არსებული თეორიული ცოდნის სიმწირის პირობებში, გადაწყვეტილების მიღება უხდება ხშირ შემთხვევაში სპონტანურად ე. წ. „ხანძრის ჩაქრობის“ პრინციპით, რასაც საბოლოო ჯამში შეიძლება მრავალი უარყოფითი შედეგი მოჰყვეს, როგორც რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების, ასევე ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუარესების თვალსაზრისითაც. ამდენად, მოცემული ეტაპის მიზანია ისეთი მოდელის შემუშავება, რომელიც წარმოაჩინდა რეგიონის მისიას, მის ეკონომიკურ სტრუქტურას, ფუნქციონირების კვლავწარმოებით მექანიზმებს, კომპლექსური განვითარების კანონზომიერებებს და ა.შ

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის არჩევა უნდა დაეფუძნოს რეგიონის განვითარების საწყისი (მოცემული ეტაპისათვის) მდგომარეობის შეფასება-გაანალიზებას. რეგიონული მარკეტინგული გამოკვლევების პროცესში წარმოჩინდება მისი სუსტი და ძლიერი მხარეები, ფასდება დაგროვილი ეკონომიკური პოტენციალი და განვითარების გარე ფაქტორების ზეგავლენის როლი.

კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური ანალიზის შედეგად გამოვლინდება პრობლემური სიტუაციის თავისებურებანი რეგიონში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ურთიერთდაკავშირებულ პრობლემათა სისტემა, რომლებიც შემდგომში განვითარების მიზნებად და ამოცანებად ტრანსფორმირდებიან. საგულისხმოა ის გარემოება, რომ სტრატეგიის შემუშავების პროცესში გათვალისწინებული უნდა იქნეს საწარმოთა ბიზნეს-გეგმებში დასახული მიზნები, აგრეთვე სხვა ტერიტორიული და დარგობრივი პროექტების თავისებურებები. აღნიშნულისა და რეგიონის განვითარების პროგნოზული ვარიანტების შეჯერების საფუძველზე განისაზღვრება

რეგიონის ეკონომიკის განვითარების პრიორიტეტები. ხოლო სტრატეგიის არჩევის დასკვნით ეტაპზე კი მუშავდება რეგიონის ეკონომიკის პერსპექტიული მოდელი, რომელიც დასაბუთებულია მეცნიერულ საფუძველზე და პასუხობს განვითარების გრძელვადიან ამოცანებს (პერსპექტივებს).

შემდეგ ეტაპზე უნდა ჩამოყალიბდეს რეგიონის ეკონომიკის კომპლექსური განვითარების სტრატეგიულ მიმართულებათა სისტემა. ამ მიმართულებებმა უნდა განსაზღვროს რეგიონის ეკონომიკის კომპლექსურობის პროცესის ძირითადი პრინციპები და კანონზომიერებები. კერძოდ: სტრუქტურული გარდაქმნები, სოციალიზაცია, რეგიონული ინფრასტრუქტურის ფორმირება, რეგიონული ბაზრის ფორმირება, საგარეო ეკონომიკური კავშირების განვითარება, კომპლექსური ბუნებათსარგებლობა და გარემოს დაცვა.

სტრატეგიის მნიშვნელოვანი შემადგენელი კომპონენტია რეგიონის ეკონომიკის კომპლექსური განვითარების ფინანსური და ორგანიზაციული მექანიზმებით უზრუნველყოფა. ფინანსურ წყაროებად შეიძლება გამოყენებული იქნეს რეგიონული ბიუჯეტის სახსრები, ასევე საგარეო და საშინაო წყაროებიდან მიღებული ინვესტიციები, ხოლო ორგანიზაციულ მექანიზმებს განეკუთვნება – რეგიონული პოლიტიკა, ადმინისტრაციული, საკანონმდებლო და ეკონომიკური რეგულირების, აგრეთვე პროგნოზირებისა და პროგრამების შედგენის მეთოდები. რეგიონული მართვის სპეციფიკური მეთოდია რეგიონის კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული გეგმის შემუშავება.

რეგიონები, მათი სოციალურ-ეკონომიკური კომპლექსები ობიექტურად არიან ქვეყნის მოწყობისა და განვითარების საწყისი, პირველადი რგოლები. რეგიონები წარმოადგენენ სახელმწიფოებრივი და ეკონომიკური სტრუქტურების სივრცობრივ-ტერიტორიულ ჭრილს, მისი ერთიანი მეურნეობრივი და სოციალური კომპლექსის შემადგენელ ნაწილებს. ობიექტურად ყველა პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური პროცესი მიმდინარეობს,

საგნობრივად ვლინდება და იმართება ადგილებზე, რეგიონებში.<sup>32</sup> ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს რეგიონების კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის შემუშავება და სრულყოფილი, ეფექტიანი რეალიზაცია, არა მარტო კონკრეტული რეგიონის განვითარების პრობლემებს გადაწყვეტს, არამედ უშუალოდ აისახება ქვეყანაში საბაზრო მექანიზმების სრულყოფილი სახით ფორმირებასა და ფუნქციონირებაზე, და მთლიანობაში ეროვნული მეურნეობის მდგრად განვითარებაზე.

### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. იხ. ჯ. ზარანდია, საქართველოს რეგიონული ეკონომიკის განვითარების აქტუალური საკითხები, თბ., 2002, გვ. 124-126.
2. დ. მოურავიძე, მთლიანი რეგიონული პროდუქტი: არსი და განვითარების მეთოდოლოგია, „სოციალური ეკონომიკა“, 2003, №6, გვ. 17-27; მისივე, საქართველოს მთლიანი რეგიონული პროდუქტის გაზომვის/განვითარების მეთოდოლოგიური საფუძვლები და მეთოდიკა, სესსკი-ს ფონდი, ხელნაწერი, 2003, გვ. 83.
3. დ. მოურავიძე, „ახალი სამრეწველო პოლიტიკის რეგიონული ასპექტები“, სესსკი-ს შრომების კრებული, თბილისი, 1994, ტ. 4, გვ. 620; იქვე, დ. მოურავიძე, ვ. კობერიძე, „საქართველოს მრეწველობის განვითარების ძირითადი მაჩვენებლების ანალიზი რეგიონულ კრილში“, სესსკი-ს შრომების კრებული, თბ., 1999, ტ. 4, გვ. 644.
4. Кистанов В.В., Копылев Н.В., Региональная экономика России, М., „Финансы и статистика“, 2002, с. 33-34.
5. Зотов В.Б., Территориальное управление (методология, теория, практика) М., „ИМ-ИНФОРМ“, 1998, с. 64.
6. Штульберг Б. М., Введенский Б. Г., Региональная политика России (теоретические основы, задачи и методы реализации). М., „Гелиосерв“, 2000, с. 5.
7. Региональная Экономика \_ учебное пособие под редакцией М.В. Степанова, М. 2000, стр. 10.
8. Г.В. Гутман, А.А. Мироедов, С.В. Федин \_ Управление региональной экономикой, М. 2002, стр. 6-7.
9. დ. მოურავიძე – რეგიონული განვითარების აქტუალური საკითხები. ესსსკი-ის შრომების კრებული ტომი I გვ. 514-532.  
დ. მოურავიძე – რეგიონების ცნებისა და რეგიონული სტრუქტურიზაციის შესახებ საქართველოში. ესსსკი-ის შრომების კრებული ტომი IV გვ. 589-606.  
დ. მოურავიძე – რეგიონების ცნების შესახებ. ჯურნალი „სოციალური ეკონომიკა“ №3, 2004, გვ. 170-181
6. ჭითანავა – გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები III ნაწ. თბილისი, 2002, გვ. 164-184.
6. ჭითანავა – სახელმწიფო რეგიონული პოლიტიკის ფორმირების თავისებურებები ჟურნალი „ბიზნესი და კანონმდებლობა“ №2(14), 2005, გვ. 3-11.

10. Колосовский Н.Н. Теория экономического районирования, М. „Мисль“ 1969, стр. 15.

11. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь, М. „Мисль“ 1983, стр. 50-51.

12. Некрасов Н.Н. \_ Региональная Экономика, М. 1975, стр. 22-23.

13. Добрынин А.И. \_ Региональные пропорции воспроизводства, Л. 1977, стр. 9.

14. Марталова А.С. Новоселов А.С. \_ Основы теории регионального воспроизводства, М. Экономика, стр. 14.

15. Горшенина Е.В. \_ Социально-экономическое состояние региона. Тверь, 1999, стр. 6-7.

16. Бутов В.И. Основы регионоведения, \_ Ростов на дону, 1998.

17. ზორაძე დ., რეგიონის ცნებისა და რეგიონის სტრუქტურის შესახებ საქართველოში, ესსიკი-ს შრომების კრებული, ტ. IV, 1999, გვ. 591.

18. ბარათაშვილი ე., ვეშაძე შ., რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა, თბ.: შპს „ვერუე“, 2002, გვ. 159.

19. ჭითანავა ნ., „გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები“, თბ.: ესსიკი-ს გამომცემლობა, 1997წ. გვ. 298.

20. Смит А., Исследования о природе и причинах богатства народов «Антология экономической классики», Т.1, М.: М.П. «Эконом» 1993г. ст. 79-305

21. Агафонов Н.Т. Территориально-производственное комплексобразование в условиях развитого социализма, Л.: Наука, 1983, ст. 12

22 უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, შემდგენელი მ. ჭაბაშვილი, თბ.: „განათლება“, 1973წ. გვ. 212

\* ამ აღნიშვნით შემდგომში განვასხვავებთ სოციალურ სფეროს (სს\*), საბრუნავი საშუალებებისაგან (სს).

23. იხ. Колосовский Н.Н., Теория экономического районирования, М.: Мысль, 1969, ст. 89-126.

24. რეკუპერაცია – წარმოების ნარჩენების დაჭერა და გამოყენება (უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, შემდგენელი მ. ჭაბაშვილი, თბ.: „განათლება“, 1973, გვ. 353)

25. სინერგიული ეფექტი – მოქმედების ეფექტურობის ზრდა, რომელიც განპირობებულია რისაშე შემადგენელი ცალკეული ნაწილების გაერთიანებით, ინტეგრირებით (Раизберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б., Современный экономический словарь, М.: «Инфра», 1997, ст. 311)

26. მხედველობაში გვაქვს შესაბამისი საკანონმდებლო – ნორმატიული ბაზის შექმნა, ქვეყნის სოციალურ ეკონომიკური განვითარების ინდიკატური გეგმების შემუშავება-რეალიზაცია და სხვა მნიშვნელოვანი სამთავრობო დოკუმენტების მიღება, სადაც განსაზღვრულია ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების ძირითადი ინსტრუმენტარიუმი.

27. ეკონომიკური ლექსიკონი ა. სილაგაძის ხელმძღვანელობით, თბ.: თსუ-ს გამომცემლობა, 2001წ. გვ. 530.

28. Ладанов И.Д., Практический менеджмент, М., 1995, ст. 306.

29. Виханский О.С., Стратегическое управление: Учебник, М.: Изд-во МГУ, 1995, ст. 12.

30. ჭითანავა ნ., საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების თავისებურებები და ტენდენციები ეკონომიკური გლობალიზაციის კონტექსტში,

საქართველოს სოციალიზმის სოციალურ-ეკონომიკური გადართობის ძირითადი პერიოდში, შრომის კრებული, თბილისი - ბათუმი, 2001 წ. გვ. 14-15

31. Гранберг А.Г., Основы региональной политики; М.: ГУ- ВШЭ, 2001  
ст.425-426.

32. მოურავიძე დ., საქართველოს რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითადი პრინციპები და პრიორიტეტები, საქართველოს რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მიმართულებები გარდამავალ პერიოდში, შრომების კრებული, ბათუმი-თბილისი, 2001, გვ.21.

## 2. რევიონული ეკონომიკური განვითარების თეორიების განვიხილოთ

ეკონომიკური მეცნიერების განვითარების კვალობაზე სულ უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა საზოგადოებრივი კულტურის სივრცობრივი ასპექტების გამოკვლევებსა და შესწავლას. თანამედროვე პირობებში ეკონომიკური მეცნიერება მეტად მდიდარია რევიონული ბაზრების ფუნქციონირების თაობაზე არსებული თეორიებითა და კონცეფციებით. თეორიების განვრცობა და განვითარება მიმდინარეობდა სხვადასხვა სკოლებისა და მიმართულებების ჩამოყალიბების კვალობაზე.

აღსანიშნავია, რომ ერთ-ერთი პირველი სივრცობრივი (რევიონული) მოქმედება, რომელიც გვიჩვენებს სახელმწიფოს ტერიტორიული თვითორგანიზაციის საშუალებას, თარიღდება დამწერლობითი სახით ჩვენს წელთაღრიცხვამდე სამი ათასი წლით. მასში აღწერილია შუმერების უძველესი სამეფოების ურისა და ლაგაშის მმართველების დავა ტერიტორიის განაწილებაზე. ფაქტიურად ეს არის პირველი ცნობა გავლენის სფეროების განაწილებაზე და საზღვრების დადგენაზე.

ფრანგი ფილოსოფოსი მორის დიუვერჟეც აღნიშნავს ძველი იმპერიების შექმნის უნივერსალობაზე, დაყოფისა და ტერიტორიული საზღვრების დადგენაზე.<sup>1</sup>

„ისტორიის მამის“, როგორც მას ციცირონმა უწოდა, პეროდოტეს მიხედვით ისტორია უნდა განიმარტოს გეოგრაფიულად, ხოლო გეოგრაფია ისტორიულად. სწორედ პეროდოტეს მიუწერება ფრაზა, რომ „გეოგრაფია — ეს არის ისტორიის მოსამსახურე“.

პეროდოტეს შეხედულება მსოფლიო რუკაზე მჭიდროდ არის გადაჯაჭვული ოთხი ერის: კოლხიდელების, სასპერების, მიდიელებისა და სპარსელების ტერიტორიულ საზღვრებთან. მისი მიდგომა შემდგომში გამოიყენებოდა რევიონებისა და რევიონული საზღვრების შესწავლაში.<sup>2</sup> ინტერესმოკლებული არ არის ის ფაქტიც, რომ



პეროდოტეს შემოუვლია კოლხეთი და პონტოს სანაპირო, სადაც აგრეთვე ძველი ქართველი ტომები მოსახლეობდნენ.<sup>3</sup>

თავის მხრივ ცნობილი ბერძენი ექიმი პიპოკრატე (460-377 წწ. ჩვ. წ. აღ.-მდე) განსხვავებას ერებს შორის ხსნის, როგორც განსხვავებას ტერიტორიულ ფაქტორებს შორის. იგი აღნიშნავს, რომ ადამიანის ორგანიზმის ფორმირებაზე და ფიზიოლოგიური პროცესების მიმდინარეობაზე უპირველესად გავლენას ახდენს ტერიტორია და კლიმატი.<sup>4</sup>

ძველმა ბერძენმა ფილოსოფოსმა პლატონმა დაამკვიდრა მკვეთრი დეტერმინაცია ადამიანის დამოკიდებულებისა არსებობის ობიექტურ ბუნებრივ პირობებთან. მისი მოსწავლე არისტოტელე კი მივიდა დასკვნამდე, რომ თეორიის ჩამოყალიბების საუკეთესო გზა არის ფაქტებზე დაკვირვება, ხოლო შემოწმების საუკეთესო ხერხი მისი შედარება დაკვირვების შედეგებთან. მაშინ, როცა პლატონი ინტუიციით ქმნიდა თეორიულ კონსტრუქციას და მიემართებოდა ზოგადიდან კერძოსაკენ, არისტოტელე პირიქით — კერძოდან ზოგადისაკენ; ე. ი. იყენებდა ინდუქციის მეთოდს. არისტოტელემ პლატონის საწინააღმდეგოდ გვიჩვენა, რომ მატერიალური ობიექტი დედამიწაზე იქმნება ცვალებადობის პროცესის შედეგად. მან შემოგვთავაზა ბუნებრივი ადგილის თეორია და ადამიანის მიერ მიწის (ტერიტორიის) სხვადასხვა გამოყენების კონცეფცია გეოგრაფიულ განედთან დამოკიდებულებაში. არისტოტელე თვლიდა, რომ ხალხის ტერიტორიული ადგილმდებარეობა განსაზღვრავს მის ინტელექტუალურ და მორალურ ხარისხს. ჩვენთვის საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ ამ ბოლო დროს ყურადღება მიიპყრო ფრანგი მღვდლის ჟან მელიეს (1664-1729) ერთმა ცნობამ, რომელიც იუწყება, რომ პასუხისგებაში მიცემული არისტოტელე ათენიდან გაიქცა არა კუნძულ ევბუაზე ქ. ხალკოსში, არამედ კოლხიდაში, სადაც გარდაიცვალა 63 წლის ასაკში.<sup>5</sup>

შემდგომ საერცობრივი ეკონომიკის პრობლემები, უტოპიური სოციალიზმის“ თეორიის ავტორების თ. მორის, თ. კამპანელას, შ.

ფურიესა და რ. ოუენის გამოკვლევების საგანი იყო, ხოლო XVII-XVIII საუკუნეებში ეკონომიკური მეცნიერებით დაინტერესებული მკვლევარების განსაკუთრებული ყურადღების ობიექტად იქცა. მათ შორის შეიძლება დავასახელოთ რ. კანტილიონი, ჯ. სტიუარტი, ა. სმიტი.<sup>6</sup>

XIX საუკუნეში კაპიტალისტურ ქვეყნებში მიმდინარე წარმოების სპეციალიზაციის და კონცენტრაციის პროცესი, უშუალოდ აისახა პროდუქციის წარმოების, გაცვლისა და მოხმარების სივრცობრივი პრობლემების მეცნიერული შესწავლისა და ანალიზის მიმართულებით გამოკვლევების ინტენსიფიკაციასა და გააქტიურებაში.

1 ბაზრების ფუნქციონირების სივრცობრივი პრობლემების შესწავლის ერთ-ერთ პირველ, სერიოზულ ცდას წარმოადგენდა „კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის“ სკოლის გამორჩეული წარმომადგენლის დ. რიკარდოს მიერ შემუშავებული „ფარდობითი უპირატესობის თეორია“. მან ჩამოაყალიბა შედარებითი დანახარჯების კანონი, რომლის თანახმადაც ქვეყანამ უნდა აწარმოოს და ექსპორტირება უნდა მოახდინოს იმ პროდუქციისა, რომლის წარმოებაც მას შედარებით იაფი უჯდება, ხოლო უპირაჩინა იმ პროდუქციის იმპორტირება, რომელიც საჭიროებს შედარებით ნაკლებ დანახარჯებს საზღვარგარეთ.

დ. რიკარდოს გამოკვლევამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი და განაპირობა წარმოების განლაგების თეორიის ჩამოყალიბება, რომლის პირველი წარმომადგენელი იყო გერმანელი ეკონომისტი ი. გ. ფონ ტიუნენი.<sup>8</sup>

ი. ტიუნენმა, მისი ძირითადი თეორია — „სოფლის მეურნეობის შტანდორტების“ შესახებ, ჩამოაყალიბა 1826 წელს გამოცემულ ნაშრომში — „იზოლირებული სახელმწიფო“. მისი თეორიის ძირითადი არსი გამოიხატება იმაში, რომ წარმოების დანახარჯებსა და მოგებაზე გავლენის ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორად მან წარმოაჩინა სივრცობრივი ანუ განლაგების ფაქტორი. სოფლის მეურნეობის ობიექტების განლაგებას ყველაზე ოპტიმალურად მიიჩნევდა

ათი ძონძარების ცეხტრის გარშემო. იგი მიუთითებდა, რომ ქალაქების ახლოს უნდა იწარმოებოდეს ისეთი სახის სოფლის მეურნეობის პროდუქცია. რომელიც იაფი დაჯდება და მიეწოდება ქალაქს მუდმივად ახალი სახით. ხოლო იმ მიწებზე, რომლებიც უფრო მეტად არიან დაშორებულები ქალაქს, უნდა იწარმოებოდეს ისეთი პროდუქცია, რომელიც უფრო გრძელვადიან შენახვაზე იქნება განკუთვნილი და რომლის წარმოება და ტრანსპორტირება შედარებით იაფი დაუჯდებათ მეწარმეებს. ამგვარად, ქალაქის გარშემო ჩამოყალიბდება ერთმანეთისგან მეტ-ნაკლებად გამიჯნული წრეები (სარტყელები), რომლებიც სპეციალიზებულნი იქნებიან ამა თუ იმ სახის სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოებაზე. ი. ტიუნენის გამოკვლევები გამოირჩეოდა აბსტრაქციისა და დასმული ამოცანების ზუსტად ფორმულირების მაღალი უნარით. მან „იზოლირებულ სახელმწიფოდ“ განიხილა ცენტრალური ქალაქი, როგორც სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის გასაღებისა და სამრეწველო საქონლით უზრუნველყოფის ერთადერთი ბაზარი. ამასთან, პირველად მან შეაფასა მიწის რენტა მათემატიკური მოდელების გამოყენებით და დაასაბუთა სოფლის მეურნეობის დარგების კონცენტრირებული წრეების (6 წრის) სახით განლაგების უპირატესობა ცენტრალური ქალაქის გარშემო. აღსანიშნავია, რომ მან თავად იხილა მისი თეორიის პრაქტიკული რეალიზაცია კუბაში.<sup>9</sup>

ეკონომიკის სიერცობრივი განთავსების პრობლემების კვლევაში გამორჩეული ადგილი უკავია, ასევე გერმანელ მეცნიერს ვ. ლაუნჰარტს, რომლის ნაშრომი – „სამრეწველო ობიექტის რაციონალური ადგილმდებარეობის განსაზღვრა“ – გამოიცა 1882 წელს. ი. ტიუნენის მსგავსად იგი განიხილავდა „იზოლირებულ სახელმწიფოს“, ხოლო მისი შესწავლის ობიექტს წარმოადგენდა სამრეწველო საწარმოების განლაგების პრობლემები. სამრეწველო საწარმოების განთავსების ოპტიმალური ადგილმდებარეობის განსაზღვრისათვის მის მიერ შემოთავაზებული იქნა „ლოკაციური სამკუთხედის“ თეორია. სამკუთხედის ორი კუთხე მან

განიხილა, როგორც ნელნელის მომპოვებელი ობიექტი (მაღარო, საბადო), ხოლო მესამე კუთხე როგორც – გასაღების ბაზარი. აქედან გამომდინარე, სამრეწველო საწარმოს განთავსების ყველაზე ოპტიმალურ ადგილად განსაზღვრა „წერტილი“, რომელიც მდებარეობს სამკუთხედის შიგნით და უმოკლესი მანძილით არის დაშორებული სამივე კუთხიდან.<sup>10</sup>

ვ. ლაუნჰარტმა შეძღვომში განავრცო „ლოკაციური სამკუთხედის თეორია“ და მისმა გამოკვლევებმა მოიცვა ოთხი და მეტკუთხიანი (წერტილიანი) ადგილმდებარეობები, სადაც იგი გასაღების „წერტილად“ განიხილავდა არა ერთ, არამედ რამდენიმე ბაზარს. ამის გათვალისწინებით მის მიერ შემოთავაზებული იქნა ე.წ. „პოლუსის პრინციპი“. საბაზრო ზონების შესწავლის პროცესში იგი მივიდა დასკვნამდე, რომ იდეალურ შემთხვევაში მათ უნდა ჰქონდეთ ექვსი კუთხე (ექვსკუთხედი)<sup>11</sup>, ხოლო რეალობაში კი საბაზრო ზონები წარმოადგენენ არაპროპორციულ მრავალკუთხედებს. ასევე განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის, რომ ვ. ლაუნჰარტმა, ერთ-ერთმა პირველმა გამოიყენა ეკონომიკურ მეცნიერებაში გეომეტრიული და ფიზიკური მოდელები.

ზემოაღნიშნული თეორია, სამრეწველო საწარმოს ოპტიმალური განლაგების „წერტილის“ ძიების თვალსაზრისით, განვრცობილი იქნა ა. ვებერის მიერ. მან ჩამოაყალიბა „მრეწველობის შტანდორტების თეორია“, სადაც გამოყო და განსაზღვრა ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც განსაკუთრებულ ზეგავლენას ახდენენ სამრეწველო წარმოების განლაგებაზე.

ა. ვებერის მთავარი ნაშრომი „მრეწველობის განლაგების თეორია“ გამოიცა 1909 წელს. ისევე, როგორც ი. ტიუნენმა და ვ. ლაუნჰარტმა, მან განიხილა „იზოლირებული სახელმწიფო“, რომელშიც წარმოებისათვის აუცილებელი ბუნებრივი რესურსების მოპოვების ადგილები ქმნიან კონცენტრირებულ ზონებს, რომლებიც განლაგებულია საბაზრო ცენტრების გარშემო.<sup>12</sup>

მან თეორიულ ანალიზში დაამკვიდრა წარმოების განლაგებაზე

ძოქხელი სხვადასხვა ფაქტორები, კერძოდ: დანახარჯები ტრანსპორტირებაზე; დანახარჯები შრომით რესურსებზე; აგლომერაციის საკითხები.

აღსანიშნავია, რომ კრიტიკოსები ა. ვებერს „ადანამაულებენ“ იმაში, რომ მის მოდელში ნაკლები ყურადღება ეთმობა გასაღების ბაზრების ანალიზს. სინამდვილეში კი სამრეწველო საწარმოს 14 პირობითი ტიპის განლაგების თავისებურებათა ანალიზისას იგი გამოყოფს იმ დარგებს, რომლებიც უწინარეს ყოვლისა ორიენტირებულია გასაღების ბაზრებზე<sup>13</sup>. ამასთან ერთად იგი თვლის რომ მისი გამოკვლევების ობიექტები – ნედლეულის ბაზრები, მზა პროდუქციის გასაღების ბაზრები, შრომის ბაზრები მუდმივად ერთი და იმავე მდგომარეობაშია ანუ არც მცირდება და არც ფართოვდება, რაც ჩვენი აზრით მოკლებულია რეალობას. თუმცა მიუხედავად აღნიშნული ფაქტორების გაუთვალისწინებლობისა, გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ იგი არის ეკონომიკის სივრცობრივი განლაგების პრობლემების ერთ-ერთი გამორჩეული მკვლევარი. ა. ვებერმა პირველმა ჩამოაყალიბა სამრეწველო საწარმოს განლაგების მრავალფაქტორული თეორია, რაოდენობრივ ანალიზზე დაფუძნებით და მისმა გამოკვლევებმა დიდი სტიმული მისცა განლაგების თეორიების შემდგომ განვითარებას.

XX საუკუნის 20-30-იან წლებში გამოჩნდა ისეთი ავტორების შრომები, როგორცაა – ო. ენგლენდერი, ა. პრედელი, ტ. პალანდერი, ე. ჰუვერი. ისინი გასაღების ბაზრებისა და ნედლეულის (რესურსების) წყაროების სივრცობრივ ასპექტებს განიხილავენ როგორც წარმოების განვითარებასა და განლაგებაზე ზეგავლენის მთავარ ფაქტორებს.

ეკონომიკის სივრცობრივი ასპექტების კვლევაში უდიდესი წვლილი შეიტანა ა. ლიოშმა, რომლის წიგნი „მეურნეობის გეოგრაფიული განლაგება“, პირველად გამოიცა 1940 წელს გერმანიაში.<sup>14</sup> ამ ნაშრომში მან განაზოგადა წარმოების განლაგებისა და მოსახლეობის განსახლების მანამდე არსებული თეორიები და მათი განზოგა-

დების საფუძველზე წამოაყენა რაიონების ოპტიმალური კონფიგურაციის იდეა და ტერიტორიული დარაიონების აბსტრაქტული მოდელი. საბაზრო ზონებს იგი განიხილადა, როგორც სხვადასხვა ეკონომიკური ძალების ბრძოლის შედეგს: ზოგიერთი მათგანი (ეკონომიკური ძალა) ხელს უწყობს საბაზრო ზონების კონცენტრაციას, ხოლო ზოგიერთი კი პარაქით – დაქსაქსვას. დასახელებული „ეკონომიკური ძალებიდან“ პირველის ქვეშ იგი გულისხმობს მასობრივი მოხმარების პროდუქციის წარმოებაზე სპეციალიზებულ „ეკონომიკურ ძალებს“. ხოლო მეორეში კი – უნივერსალიზაციასა და სატრანსპორტო დანახარჯების შემცირებაზე ორიენტირებულ „ეკონომიკურ ძალებს“.

საბოლოო ვჯამში, ა. ლიოში გამოყოფს ეკონომიკური რაიონების სამ ძირითად ტიპს:

1. ჩვეულებრივი საბაზრო ზონები;
2. რაიონების ქსელი ანუ ერთი და იგივე პროდუქციის რეალიზაციის ყველა ზონის ერთობლიობა;
3. რაიონების სისტემა.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, ა. ლიოშმა შემოგვთავაზა ეკონომიკური ლანდშაფტების პრინციპულად ახალი კონცეფცია.

განლაგების თეორია შემდგომში განვრცობილი იქნა ვ. კრისტალერის მიერ, რომელმაც ნაშრომში „სამხრეთ გერმანიის ცენტრალური ადგილები“, პირველად გააანალიზა დასახელებული პუნქტების ფორმირების სისტემა საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში. მან ამ თეორიით ახსნა ის, თუ ერთი სახის პროდუქცია და მომსახურება რატომ უნდა იწარმოებოდეს (მიეწოდებოდეს) ამა თუ იმ დასახლებულ პუნქტში (აქ იგულისხმებოდა პირველადი მოთხოვნილების პროდუქცია და მომსახურება), ხოლო სხვა სახის პროდუქცია და მომსახურება (მაგალითად ტანსაცმელი, საყოფაცხოვრებო მომსახურება და სხვ.) უნდა იწარმოებოდეს საშუალო სიდიდის დასახლებულ ადგილებში და მესამე, ფუფუნების საგნები, თეატრები, მუზეუმები და სხვ. უნდა რეალიზდებოდეს და არსებობდეს მხო-

ლოდ დიდ ქალაქებში.<sup>15</sup>

კრისტალურის თანახმად მომსახურებისა და გასაღების ზონებს გააჩნიათ ტენდენცია დროთა განმავლობაში ჩამოყალიბდნენ ექვსკუთხედების სახით („ფუტკრის ფიჭები“), ხოლო მთლიანობაში კი, განსახილველი ობიექტი (სივრცე) იფარება ამგვარი „ფუტკრის ფიჭებით“, რაც „კრისტალურის გისოსის“ სახელით არის ცნობილი. აქედან გამომდინარე პროდუქციის გასაღების ბაზრები განთავსდება ოპტიმალურად და ნებისმიერ მწარმოებელსა და მომხმარებელსა პროდუქციისა და მომსახურების წარმოება და მოხმარება შეეძლება მინიმალური დანახარჯების გაწევით.

სივრცობრივი ეკონომიკის კლასიკური სკოლის წარმომადგენლების ზემოთ ჩამოთვლილი და განხილული თეორიების განზოგადებით შეიძლება დავასკვნათ, რომ მათ მიერ გამოიკვეთა რეგიონული მეცნიერების შემდეგი ძირითადი მიმართულებები:

1. **ლოკაციური**, რომელიც აყენებს წარმოების განლაგებისათვის ყველაზე ხელსაყრელი (ოპტიმალური) ადგილის მოძებნის ამოცანას;
2. **რეგიონული**, რომელიც მიისწრაფის მეურნეობის ამა თუ იმ ცენტრისა და მთლიანობაში რეგიონის სტრუქტურის და მოცულობის ოპტიმიზაციის მიღწევაზე;
3. **კომპლექსური**, რომელიც პირველ ორ მიმართულებას აერთიანებს ერთ თეორიაში და ერთ მეთოდში.<sup>16</sup>

„რეგიონული ეკონომიკის“, როგორც ეკონომიკური მეცნიერების დამოუკიდებელი მიმართულების, ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება ამერიკელ სწავლულს უ. იზარდს. მისი ინიციატივითა და დიდი მოწადინებით 1954 წელს დაფუძნდა „რეგიონული მეცნიერების საერთაშორისო ასოციაცია“, რომელსაც 1960 წელს მიენიჭა საერთაშორისო სტატუსი. უ. იზარდი საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში თავად გახლდათ ამ ასოციაციის პრეზიდენტი. დაახლოებით 50 წელია, რაც ეს ასოციაცია წარმატებით ფუნქციონირებს, მასში გაერთიანებულია სერიოზული სამეცნიერო წრეები მსოფლი-

ოს თითქმის ყველა კუთხიდან. ისინი უზრუნველყოფენ კონფერენციებისა და სემინარების რეგულარულად ჩატარებას, სადაც განიხილება რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის, როგორც თეორიული, ასევე პრაქტიკული საკითხები, აგრეთვე გამოსცემენ შესაბამის ჟურნალებსა და სასწავლო პროგრამებს, ხელს უწყობენ სხვადასხვა სამეცნიერო მონოგრაფიების თარგმნას, გამოცემასა და შესაბამის წრეებში გავრცელებას.

ხოლო, რაც შეეხება მისი მოღვაწეობის წმინდა მეცნიერულ ასპექტებს, იგი არის ავტორი ნაშრომისა „რეგიონული ანალიზის მეთოდები: რეგიონული მეცნიერების შესავალი“.<sup>17</sup>

უ. იზარდმა შემოგვთავაზა რეგიონული მეცნიერების ახალი, უფრო ფართო განსაზღვრება და გაავლო მისი ანალოგია გამოყენებით გეოგრაფიასთან.<sup>18</sup> განლაგების კლასიკური თეორიის წარმომადგენლებისაგან განსხვავებით იგი გამოკვლევებსა და ანალიზს იწყებს არა წარმოების პროცესიდან, არამედ რეალიზაციის პროცესიდან. პროდუქციის რეალიზაციის ბაზრების შესწავლა, ამ შემთხვევაში გვევლინება პირველხარისხიან ფაქტორად, რომელიც განსაზღვრავს წარმოების განლაგების კანონზომიერებებს. ის განსაკუთრებულად აღნიშნავს ბაზრის ტევადობის შეფასების პრობლემას. რეგიონის (ბაზრის) ტევადობის განსაზღვრასთან დაკავშირებით იგი განიხილავს შემდეგ ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ბაზრის ფორმირებაზე:<sup>19</sup>

- ფულადი შემოსავლები (შრომის ანაზღაურება, დივიდენდები, შემოსავალი, რენტა და ა. შ.);
- მოსახლეობის რაოდენობა და სტრუქტურა;
- რეგიონის საგადამხდლო ბალანსის მდგომარეობა;
- საკრედიტო შეზღუდვები;
- ირიბი მოთხოვნა (მთლიანობაში ყველა დარგის მოთხოვნა, თითოეული დარგის პროდუქციაზე);
- სწრაფვა სივრცობრივ ურთიერთქმედებაზე და სხვ.

1929 წელს რეგიონული პრობლემების მკვლევარმა მეცნიერმა



ი. რეილიმ წამოაყენა ჰიპოთეზა დასახლებულ პუნქტებს შორის მიზიდულობის ძალის არსებობის შესახებ, რომლის მთავარი იდეა ეფუძნებოდა გამოჩენილი ინგლისელი მეცნიერის, ფიზიკოს ი. ნიუტონის „მიზიდულობის კანონის“ ძირითად დებულებებს: ურთიერთქმედების ძალა საგნების (ობიექტების) მასის პირდაპირპროპორციული და მათ შორის არსებული მანძილის უკუპროპორციულია. ე.ი. რამდენადაც მოცულობითია (დიდია) ობიექტი (საგანი), მით უფრო იზიდავს იგი მცირე ზომის საგნებს. საგნის წონად რეილი განიხილავდა დასახლებულ პუნქტში მოსახლეობის რიცხოვნობის შესაბამისად. ეს ფორმულა შემდგომში მოდერნიზებული იქნა სტიუარტისა და ციპფის მიერ.<sup>20</sup>

მეორე კონცეფცია დაფუძნებულია ყოველ რეგიონში ელემენტების ერთობაზე. დახასიათებისათვის გამოიყენება რეგიონის ორი ტიპი:<sup>21</sup>

1. ჰომოგენური, ანუ ერთგვაროვანი (ერთსახოვანი) – ელემენტები თანაბრად, თანაბარზომიერად არიან განლაგებული მოცემული რეგიონის მთელ ტერიტორიაზე;
2. საკვანძო – არსებობს ცენტრი (ბირთვი), ასეთი რეგიონის დახასიათებები იცვლებიან ბირთვიდან პერიფერიისაკენ. შევნიშნავთ, რომ ასეთი დიფერენციაცია შესაძლებელია მხოლოდ თეორიულად, მაგრამ პრაქტიკულად წმინდა სახით ის ნაკლებ სარწმუნოა.

რეგიონული მეცნიერების ყველა მიმართულებისათვის საერთოა სივრცობრივი ფაქტორის გათვალისწინება. რეგიონულ პროცესებზე მისი გავლენის ხარისხი შეიძლება სხვადასხვა საფუძვლებზე დადგინდეს.

ეკონომიკური წონასწორობის თეორიის მიმდევრები მიიჩნევენ, რომ სივრცე წარმოადგენს მთავარს, რეგიონში საწარმოო საქმიანობის განთავსების მატრიცას.

დ. კუენს მიაჩნდა, რომ არსებობს გარკვეული კანონზომიერება პროდუქციის თვითღირებულებისა და წარმოების მოცულო-

ბის დამოკიდებულებაში. რაც უფრო დიდია წარმოების მოცულობა, მით უფრო დაბალია თვითღირებულება. მაგრამ წარმოების გაზრდისას რაიონის რაღაც გარკვეულ ნაწილებში იზრდება სატრანსპორტო დანახარჯები, ანუ ტრანსპორტის ხარჯები იზრდება წარმოების მოცულობის ზრდასთან ერთად. ეს არის ჯამობრივი დანახარჯები; აუცილებელია დაჯამდეს საწარმოო დანახარჯები სატრანსპორტო დანახარჯებთან ერთად, რათა განისაზღვროს წარმოების ოპტიმალური მოცულობა.

დასავლეთის ქვეყნებში ზოგი რეგიონული გამოკვლევა დაფუძნებულია „ზრდის პოლუსების კონცეფციაზე“. ამ კონცეფციას აქტიურად ამუშავებდა ფრანგი ეკონომისტი ფ. პერრუ და მისი მოწაფე ე. ბუდვილი.<sup>22</sup>

ფ. პერრუ დასცილდა ჰომოგენური რეგიონების თეორიულ განხილვას. მისი მთავარი იდეა იყო ის, რომ რეგიონებს აქვთ თავისი ცენტრი, თავისი განვითარების პოლუსები; თავს იყრის რა დაწინაურებული დარგის ირგვლივ სიახლეთა განხორციელება, ახალი საწარმოები ქმნიან კონცენტრაციას. ეს კი თავისკენ იზიდავს სხვა დარგებში მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებას და ქმნის განვითარების პოლუსს.

ე. ბუდვილის დამსახურება იმაში მდგომარეობს, რომ მან ეს თეორია გადაიტანა კონკრეტულ გეოგრაფიულ გარემოში, კონკრეტულ რეგიონში, რათა რეგიონული ახსნა-განმარტება მიეცა ზრდის პოლუსთა იდეისათვის. მან შემოიტანა სივრცის ცნება (გაგება) და გამოჰყო სივრცეთა სახეები:

1. ჰომოგენური;
2. პოლარიზებული;
3. გეგმიური.

აგრეთვე, სივრცეთა სახეების შესაბამისად მან გამოყო რეგიონების სახეები: ჰომოგენური, პოლარიზებული, გეგმიური. ბუდვილმა სივრცე და ფუნქცია გააერთიანა ერთ – სივრცის პოლარულობის – ცნებაში.

ჟ. ბუდვილის აზრით, არა ყველა რეგიონული ცენტრია ზრდის პოლუსი, არამედ მხოლოდ ის, რომელშიც არის ისეთი დარგები, რომლებიც ბიძგს აძლევენ მთელი რეგიონული სისტემის განვითარებას, რომ ზრდის რეგიონული პოლუსი წარმოადგენს განვითარებადი და გაფართოებადი დარგების ნაკრებს, რომელსაც შეუძლია თავისი გავლენის მთელ ზონაში გამოიწვიოს წარმოების შემდგომი ზრდა.

ზრდის პოლუსები – ეს არის აქტიურობის გეოგრაფიული აგლომერაციები, ეს არის ქალაქები, რომლებსაც გააჩნიათ განვითარებადი დარგები.

ეკონომიკის სივრცობრივი ორგანიზაციის „ზრდის პოლუსების თეორიამ“, რომელიც აძლიერებს ვ. კრისტალერის „ცენტრალური ადგილის თეორიას“, გამოიყენა ეკონომიკური მეცნიერების ისეთი თანამედროვე მეთოდი, როგორცაა ვ. ლეონტიევის „დანახარჯები – გამოშვება“ მეთოდი, რომლის შესახებ ქვემოთ გვექნება საუბარი. „ზრდის პოლუსების თეორია“ ბევრად უახლოვდება ნ. კოლოსოვსკის „საწარმო-ტერიტორიული კომპლექსის თეორიას“ და მის მიერ ჩამოყალიბებულ „ენერგოსაწარმოო ციკლებს“.<sup>23</sup>

ამა თუ იმ რეგიონის კომპლექსური განვითარების გამოკვლევისას მთელ რიგ შემთხვევებში მიზანშეწონილია მივიღოთ ეგრეთწოდებული „ენერგოსაწარმოო ციკლი“, რომელიც ფორმირდება გარკვეული სახის ნედლეულისა და ენერჯის შეთანაწყობით და განსაზღვრავს მოცემელი ციკლის წარმოების მთელ კომპლექსს. რეგიონულ სამეურნეო კომპლექსში აუცილებელია განვაავითაროთ ის წარმოება, რომელიც ავსებს მის შესაბამის ენერგოსაწარმოო ციკლს. ნ. კოლოსოვსკიმ ენერგოსაწარმოო ციკლი საფუძვლად დაუდო ეკონომიკური დარაიონების თეორიას. ენერგოსაწარმოო ციკლი მისი განმარტებით არის, საწარმოო პროცესების მთელი ერთობლიობა, რომელიც ვითარდება რეგიონში მოცემული სახის ენერჯისა და ნედლეულის შეთანაწყობის საფუძველზე.

მისი პირველადი ფორმიდან – მოპოვებიდან ახალი პროდუქციის ყველა სახეობის მიღებამდე, რომელიც შესაძლებელია მივიღოთ ადგილზე იმ მოთხოვნიდან გამომდინარე, რომ წარმოება მივუახლოვოთ ნედლეულის წყაროებს: ე. ი. სანედლეულო და ენერგეტიკული რესურსების მოცემული ტიპის ყველა კომპონენტის კომპლექსური გამოყენების მოთხოვნიდან ნ. კოლოსოვსკიმ გამოჰყო რვა განმეორებადი საწარმოო პროცესების ერთობლიობა, რომლებიც წარმოადგენენ მსხვილი ეკონომიკური რეგიონების და ეკონომიკური ქვერეგიონების გამოყოფის საფუძველს:

1. შავი ლითონების პირომეტალურგიული ციკლი;
2. ფერადი ლითონების პირომეტალურგიული ციკლი;
3. ნავთობენერგოქიმიური ციკლი;
4. პიდროენერგეტიკული ციკლი;
5. გადამამუშავებელი ინდუსტრიის ციკლების ერთობლიობა;
6. სატყეოენერგეტიკული ციკლი;
7. ინდუსტრიულ-აგრარული ციკლი;
8. პიდრომელიორაციული ციკლი.

ციკლების შეთანაწყობა და მათი სანედლეულო და ენერგეტიკული ბაზების შერწყმა მოცემულ ტერიტორიაზე ქმნის ეკონომიკური რეგიონის ტერიტორიულ-საწარმოო ბირთვს.

წარმოების ტერიტორიული კონცენტრაციის განსაკუთრებულობას წარმოადგენს დარგობრივი ეფექტიანობის მულტიპლიკაცია. თუ ცალკე აღებულ დარგში ტერიტორიული კონცენტრაციის განხორციელების ხარჯზე ძირითადი ფონდების გამოყენების ეფექტიანობა მალღდება პროცენტების მცირე რაოდენობით, იგივე ღონისძიებამ რეგიონის მასშტაბით შეიძლება მოგვცეს 10-15% და მეტიც.

ტერიტორიულად სამეურნეო კომპლექსების განვითარება უნდა წარიმართოს, როგორც არსებული საწარმოების გაფართოებით და რეკონსტრუქციით, ასევე ახალ საწარმოთა მშენებლობების

ხარჯზე. ამ დროს ცალკეული დარგები სხვადასხვა პრეტენზიას უყენებენ განთავსების რაიონებს. მაგალითისათვის გამოდგება იმერეთის რეგიონში განთავსებული მინერალური ნედლეულის (ჭიათურის მანგანუმი) და მისი გადამუშავების (ზესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხანა) პრობლემები. ეს გამოწვეულია იმით, რომ მომპოვებელი მრეწველობა უშუალო კავშირშია მინერალურ-სანედლეულო ბაზასთან და მისი განთავსების რაიონი წინასწარ განსაზღვრულია. ამავ დროს გადამამუშავებელი მრეწველობის საწარმოებს გააჩნიათ უფრო დიდი გასაქანი განთავსების ადგილის არჩევისათვის, რაც ართულებს ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებას. ამ დროს არსებით გავლენას ახდენს წარმოების ისეთი ტექნიკურ-ეკონომიკური ფაქტორები, როგორებიცაა: შრომატევადობა, ენერგოტევადობა, მასლატევადობა, ფონდტევადობა, ტრანსპორტაბელურობა და სხვა. საგულისხმოა, რომ ყველა ეს პრობლემატური საკითხი ერთდროულადაა თავმოყრილი აღნიშნულ მაგალითში იმერეთის რეგიონში.

რეგიონთა სათანადო სპეციალიზაციას შეიძლება მივალწიოთ მხოლოდ მოთხოვნილებათა გათვალისწინებით (ექსპორტის ჩათვლით), მაგრამ პირველ წინაპირობად უნდა მივიჩნიოთ წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობა, რომელთა პრობლემები საფუძვლიანადაა განხილული ცნობილ ეკონომისტ-რეგიონალისტთა შრომებში.

3. ლას-უნმა ეკონომიკური ზრდის პოლუსები სამ ძირითად ასპექტში განიხილა: პირველი – რეგიონის საწარმოო კომპლექსი; მეორე – საერთო ეროვნული მოთხოვნა, რომელიც რეგიონის საექსპორტო პოტენციალის ფორმირებისა და ზრდის მნიშვნელოვანი ფაქტორია და მესამე – ზრდის იმპულსები, რომლის განვითარების ტენდენციაც გადაეცემა მცირეხარისხოვან დარგებს.

აღსანიშნავია გ. მიურდალისა და ა. ხირშმანის მიერ შემუშავებული „რეგიონის კუმულაციური განვითარების თეორია“, რომლის ძირითადი არსი რეგიონის უკეთესი ადგილმდებარეობის განსაზღვრის საკითხებს უკავშირდება.

განთავსების თეორიის განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ტ. ჰეგერსტრანდმა, რომელმაც წამოაყენა ინოვაციური დიფუზიის თეორია. ამ თეორიის მიხედვით ეკონომიკურ-ინოვაციური რეგიონების მიხედვით წარმოების განთავსება პრობლემის ყველაზე ოპტიმალური გადაწყვეტაა. ეს პროცესი კი უნდა მიმდინარეობდეს სამი ძირითადი მიმართულებით ანუ არსებობს დიფუზიის სამი ფორმა: 1. გაფართოების დიფუზია, როდესაც ინოვაცია წარმოქმნის წერტილიდან თანაბრად ვრცელდება ყველა მიმართულებით; 2. განლაგების დიფუზია, როდესაც დიფუზია ვრცელდება განსაზღვრული მიმართულებით და 3. შერეული ტიპის.

ტ. ჰეგერსტრანდის თეორიის მიხედვით დიფუზიის გენერაცია ტალღაწარმოქმნელ ხასიათს ატარებს. იდეაში იგი ახლოსაა „გრძელი ტალღების“ თეორიასთან, რომლის ფუძემდებელია გამოჩენილი რუსი ეკონომისტი ნ. კონდრატიევი. ინოვაციური დიფუზიის თეორიასთან მჭიდრო კავშირშია „რეგიონული სასიცოცხლო ციკლის“ თეორია, რომელიც განიხილავს პროდუქციის წარმოების პროცესს შემდეგი სტადიებით: 1. შექმნა; 2. წარმოების ზრდა; 3. გაჯერება; 4. შემცირება. ამ თეორიის მიხედვით ინოვაციების წარმოქმნის ყველაზე ხელსაყრელ ადგილად ითვლება დიდი ქალაქები, მაგრამ იგი უქმნის რისკს პატარა ქალაქებს, რადგანაც გაჯერებას მოჰყვება მისი წარმოების შეწყვეტაც, სანამ არ გამოჩნდება სხვა ინოვაციები დიდ ქალაქებში.

დასავლეთში ფართო გავრცელება ჰპოვა ი. შუმპეტერის „ინოვაციების დიფუზიის“ თეორიამ. „ინოვაციების დიფუზიის“ თეორიასთან უშუალოდ არის დაკავშირებული ცნება დინამიური, მესაჭე და ლიდერული დარგების შესახებ, რომლებიც თავიანთ გავლენას ახდენენ ტერიტორიულ განთავსება-განლაგებაზე.

„ზრდის პოლუსების“ თეორია განავრცო ჰ. პოტიემ. მისი აზრით, ზრდის პოლუსებს შორის განლაგებული ტერიტორიები უზრუნველყოფილი არიან სატრანსპორტო კავშირებით, ტვირთნაკადებით, ინოვაციის გავრცელებით და სხვ. ამ დადებითი პროცესების

განვითარება უდიდეს იმპულსებს აძლევს იმ ტერიტორიებს, რომლებიც პ. პოტიემ წარმოაჩინა „განვითარების ღერძების“ სახით.

ამ მიმართულების კვლევაში განსაკუთრებული წვლილი შეიტანა მ. ბანდმანმა და მის მიერ ჩამოყალიბებულმა ნოვოსიბირსკის სკოლის წარმომადგენლებმა. მათ შეიმუშავეს ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსის (ტსკ) განვითარების თეორია, სადაც გამოყენებულია ტსკ-ს სტრუქტურის განლაგებისა და დინამიკური მათემატიკის მოდელები.<sup>24</sup>

XX საუკუნის დასაწყისში ჩამოყალიბებულმა განლაგების კონცეფციებმა დიდი გავლენა მოახდინეს თანამედროვე რეგიონალისტიკის შეხედულებების ჩამოყალიბებაზე.

რეგიონული ეკონომიკური მეცნიერების თანამედროვე წარმომადგენელმა ხ. ბოსმა ჩამოაყალიბა დებულება იმის შესახებ, რომ ეკონომიკის სივრცობრივი განლაგების პრობლემების გადაწყვეტისა და, შესაბამისად, პრაქტიკული მიზნების მიღწევისათვის შეიძლება მიახლოებით განისაზღვროს ოპტიმალური საბაზრო ზონა, როგორც წრე.

აღნიშნულის საფუძვლად აღებული იქნა ტრანსპორტირებაზე და პროდუქციის რეალიზაციაზე გასაწევი ხარჯების გაანგარიშება, რომელზეც მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს საბაზრო ზონაში არსებული მოთხოვნის მოცულობის ფაქტორი.<sup>25</sup>

ი. ჯამილტონმა და რ. ლინგემ განავითარეს და სრულყვეს კუბერის მოდელი. კერძოდ, ისინი ხაზს უსვამენ იმას, რომ ვებერის მიერ წარმოდგენილი მეურნეობის იერარქიული სისტემის „შრეები“ ერთმანეთს უკავშირდება მოთხოვნისა და მიწოდების დაბალანსების საშუალებით. ისინი ამ „შრეებს“ განიხილავენ როგორც მთლიანობაში, ასევე ცალკეული დარგების მიხედვით მრეწველობის საბაზრო ზონებად. საერთო ჯამში კი საბაზრო ზონების მაღალი კონცენტრაცია შეინიშნება რესურსების „წყაროებთან“. ამასთან, ცალკეული საბაზრო ზონები, აგრეთვე მიწოდებული ზონები, ხშირ შემთხვევაში ერთმანეთს ერწყმიან და გადაფარავენ.<sup>26</sup>

კლასიკური პოლიტეკონომიის წარმომადგენლები ა. სმიტი და ლ. რიკარდო წარმოებისა და გაცვლის რაციონალურობის განმარტებულ მთავარ ფაქტორად განიხილავენ დანახარჯებს შრომაზე. რეგიონული ეკონომიკური თეორიის პრობლემების მკვლევარმა შვედმა მეცნიერებმა ე. ხეკშერმა და ბ. ოლინმა განაგრეს საერთაშორისო (რეგიონთაშორისი) შრომის დანაწილების თეორია, დაამკვიდრეს რა პრაქტიკაში წარმოების ურთიერთდამოკიდებული ფაქტორების (შრომა, კაპიტალი, მიწა და სხვ.) ანალიზი. მათი ძირითადი თეორიული მოდელის არსი შეიძლება ჩამოყალიბდეს შემდეგნაირად:

1. ქვეყნებმა (რეგიონებმა) ექსპორტში უნდა გაიტანონ ინტენსიური მოხმარების ჭარბი პროდუქცია, ხოლო უნდა შემოიტანონ ინტენსიური მოხმარების დეფიციტური პროდუქცია;
2. საერთაშორისო (რეგიონთაშორის) ვაჭრობაში შესაბამისი პირობების არსებობის შესახებ გარდაუკალია „ყვასების“ გამოთანაბრების ტენდენცია;
3. ამა თუ იმ პროდუქციის „გატანისა“ და „შემოტანის“ მოცულობა, თავისებურებები შეიძლება შეიცვალოს წარმოების ფაქტორების განლაგების ცვალებადობის კვალობაზე.

ძირითადი დასკვნა, რომელიც ე. ხეკშერი და ბ. ოლინის დებულების განალიზებისა და განზოგადების საფუძველზე შეიძლება გაკეთდეს ისაა, რომ ჩამორჩენილი და განვითარებადი ქვეყნები (რეგიონები), რომლებიც, როგორც წესი, ჭარბი შრომითი რესურსების არსებობის პირობებში, კაპიტალის ძლიერ დეფიციტს განიცდიან, ორიენტირებულნი უნდა იყვნენ შრომატევადი პროდუქციის წარმოებაზე. ხოლო განვითარებული ქვეყნები (რეგიონები), რომელთაც გააჩნიათ დიდი მოცულობის ფუნქციონირებადი კაპიტალი (მათ შორის სამეცნიერო-ტექნიკური) უნდა ესწრაფოდნენ კაპიტალტევადი პროდუქციის გატანას. ქვეყნები (რეგიონები), რომელთაც გააჩნიათ დიდი მოცულობის სასოფლო-სამეურნეო მიწები და მოსახლეობის სიმჭიდროვე ამ ტერიტორიებზე დაბალია, დაინტერესებულნი არიან სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გატანით.<sup>27</sup>



ხეკშერისა და ოლინის თეორიის ძირითადი მიმართულებები დახვეწილი და კორექტირებული იქნა შემდგომ პერიოდში გამოჩენილი მეცნიერ-ეკონომისტის, ნობელის პრემიის ლაურეატის (1973 წ.) ვ. ლეონტიევის მიერ დარგთაშორისი ბალანსის მეთოდის შემუშავების საფუძველზე.

ზემოაღნიშნული თეორიების გაანალიზებისა და განზოგადების საფუძველზე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ რეგიონული განვითარების თეორია აყენებს საკითხს რეგიონული განვითარების პრობლემის კომპლექსური შესწავლის თაობაზე. კერძოდ:<sup>28</sup>

1. ცალკეული რეგიონების განვითარების ტემპების თანაფარდობის განსაზღვრისა და მათი დონის გამოთანაბრების შესაძლებლობების შესახებ;
2. წარმოებისა და მოსახლეობის დისპერსიის (დაშორიშორების) პრობლემის შესახებ;
3. ახალი ეფექტიანი საწარმოო კომპლექსების ფორმირების შესახებ;
4. სახელმწიფო და ადგილობრივი ბიუჯეტებიდან მოცემული რეგიონის ფინანსირების პროპორციების განსაზღვრის თაობაზე;
5. ეკოლოგიური და ბუნების დაცვის საკითხების გადაწყვეტის შესახებ;
6. რეგიონული განვითარების პროგნოზირებასთან დაკავშირებული საკითხების შესახებ.

პრინციპში, შეიძლება ითქვას, რომ თანამედროვე პირობებში რეგიონული განვითარების პრობლემების თაობაზე წარმოებული გამოკვლევები ხასიათდება ლოკაციური მიმართულებებისა და რეგიონული მიდგომების შეთანაწყობის (თავსებადობის) მცდელობებით, სადაც განხილვის ობიექტია არა ცალკეული საწარმო ან მისი განლაგების ადგილი, არამედ მთლიანობაში რეგიონი.

როგორც გამოცდილება ადასტურებს, მსოფლიოში თანამედროვე პირობებში შეიძლება ითქვას, არ არსებობს რეგიონული განვითარ-

რების რომელიმე, დომინირებადი მოდელი. უფრო მეტიც, ამ მიმართულებით ქვეყნებში წარმოებულ პოლიტიკას შორის უფრო მეტი განსხვავებები შეინიშნება, ვიდრე ვთქვათ, მონეტარული პოლიტიკის ასპექტში. აღნიშნულის მიზეზი კი ძირითადად ის ფაქტორია, რომ ნებისმიერი ქვეყნისათვის დამახასიათებელია რეგიონული მრავალ-ფერაოვნება. ამასთანავე, ამა თუ იმ ქვეყანაში რეგიონული განვითარების რეგულირებისა და შესაბამისი პოლიტიკის შემუშავების პროცესში ხელისუფლება ცდილობს მაქსიმალურად გაითვალისწინოს რეგიონული თავისებურებები, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური, ბუნებრივ-გეოგრაფიული, ასევე ისტორიული და სხვა ასპექტების თვალსაზრისით.

აქვე აღვნიშნავთ გამოკვლევების მიმართულებებს:

1. ქვეყნის რეგიონული სისტემის კვლევა (უმაღლეს დონეზე გადაწყვეტილების მიღებისათვის);
2. კონკრეტული რეგიონების წმინდა რეგიონული პრობლემების უშუალოდ შესწავლა და გადაწყვეტა (შიდარეგიონული სტრუქტურის).

აღნიშნულ მიმართულებათა ჩარჩოებში ვითარდებიან საერთოდ რეგიონული მეცნიერების თანამედროვე კონცეფციები. შესანიშნავად არის დამუშავებული და ფართოდაა გავრცელებული რეგიონული სტრუქტურის ანალიზის ისეთი მეთოდი, როგორცაა რეგიონული ბალანსების სხვადასხვა სახეების გამოყენება (საბალანსო მეთოდი), რომელსაც „რეგიონულ ბალანსებსა და ანგარიშებს“ უწოდებენ. ის საშუალებო რგოლის როლს ასრულებს სტატისტიკის ფაქტებსა და თეორიას შორის. სტატისტიკური მონაცემები გამოიყენება განვითარების უფრო ეფექტიან მიმართულებათა შესამუშავებლად. სტატისტიკური მონაცემები ასახავენ რეგიონულ შემოსავალს, წარმოებას, ანგარიშსწორებას სხვა რეგიონებთან და სახელმწიფოსთან, ანუ რეგიონის ეკონომიკას მთლიანად. ასეთი მონაცემების საფუძველზე სახელმწიფო ახდენს რეგიონებს შორის ურთიერთობათა რეგულირებას.

პრაქტიკაში გამოიყენება აგრეთვე ე. წ. „დანახარჯები-გამოშვების“ მეთოდი, რომელიც შემუშავებულია საზღვარგარეთ XX საუკუნის 20-იან წლებში რუსი წარმოშობის ამერიკელი მეცნიერის ვ. ლეონტიევის მიერ (ჩვენში მას როგორც ალვინშნეთ, დარგთაშორის ბალანსს უწოდებენ).

ლეონტიევის ბალანსის გარდა კიდევ არსებობს საბალანსო გაანგარიშებები – მოზესის „წარმოების საერთო წონასწორობის, რაიონთაშორისი ვაჭრობისა და მრეწველობის განთავსების მოდელი“. მოზესის ეს მოდელი ერთად ახამებს რეგიონული ანალიზის ორ მეთოდს: ხაზობრივ პროგრამირებას გადაზიდვათა პრობლემებთან გამოყენებაში (სატრანსპორტო ამოცანა) და რაიონების მიხედვით „დანახარჯი-გამოშვების“ მეთოდს.

როდესაც ვაანალიზებთ რეგიონული პოლიტიკის მსოფლიო პრაქტიკის აქტუალურ საკითხებს, აუცილებლად უნდა განვაზოგადოთ იმ ქვეყნების წარმატებული გამოცდილება, რომელთაც სამართლიანად მოიხსენიებენ „ლიდერებად“.

მაგალითად, აშშ-ს, კანადას, ავსტრალიას გააჩნიათ მეტად საინტერესო გამოცდილება მსხვილმასშტაბიანი რეგიონული პროგრამების შემუშავებისა და რეალიზაციის მიმართულებით (მათ შორის, „ახალი“ რეგიონების სამეურნეო ათვისების თვალსაზრისით). გერმანია კი ცნობილია სერიოზული მიღწევებით კოოპერაციული ფედერალიზმის განვითარებისა და რეგიონთაშორისი ინტეგრაციულ პროცესებში (დასავლეთისა და აღმოსავლეთ გერმანიის ფედერალური მიწების გაერთიანების კონტექსტში) მიღწეული წარმატებებით. ნიდერლანდებს ახასიათებს ძლიერი და მდიდარი ტრადიციები სივრცობრივი დაგეგმვის თვალსაზრისით. საფრანგეთი კი ცნობილია ეროვნული ეკონომიკის დეცენტრალიზაციის პროცესში მიღწეული წარმატებებით, ესპანეთი – სახელმწიფო-ტერიტორიული მოწყობის გარდაქმნებით, ჩინეთი – თავისუფალი ეკონომიკური ზონების ჩამოყალიბებით და ა. შ.<sup>29</sup>

რეგიონული ეკონომიკური სისტემების ფუნქციონირება და გან-

ვითარება შეუძლებელია მხოლოდ საბაზრო თვითრეგულირების ფარგლებში ხორციელდებოდეს. როგორც მსოფლიო გამოცდილება ადასტურებს, რეგიონული პროცესების განვითარებაში სახელმწიფოსაგან მარეგულირებელი ფუნქციების ჩამოშორება ან მინიმიზაცია, ხშირ შემთხვევაში, რეგიონების წინააღმდეგობრივად და არათანაბრად განვითარებას განაპირობებს, რამაც ადვილი შესაძლებელია, რომ არაპროგნოზირებადი (ნეგატიური) პოლიტიკური პროცესების განვითარებას მისცეს მძლავრი სტიმულები.

უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეყანაში სოციალურ-ეკონომიკური და მთლიანობაში საზოგადოებრივი ურთიერთობების ყველა სფეროში *იხილინარე* პროცესების სახელმწიფოებრივ რეგულირებასთან (ანუ ჩარევის მასშტაბებისა და ფორმების განსაზღვრასთან) დაკავშირებით, როგორც სამეცნიერო წრეებში, ასევე პრაქტიკოსებშიც (სახელმწიფო მოხელეები) ერთიანი პოზიცია ჯერ არ ჩამოყალიბებულა. ამ მხრივ გამოიყოფა ორი ძირითადი მიდგომა:<sup>30</sup>

- ეტატიზმი, რომელიც ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებში, მათ შორის სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებში აქტიურ ჩარევას ითვალისწინებს (ემხრობა);
- ანტიეტატიზმი, რომელიც ცნობილია ლიბერალური მიდგომითა და ქვეყნის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური სივრცეში სახელმწიფოს ჩარევის მინიმიზაციას ითვალისწინებს (ემხრობა).

ამასთან, სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლის გამოკვეთა და გააქტიურება შეიძლება დაუკავშიროთ, მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში, განვითარებულ კაპიტალისტურ სახელმწიფოებში, განსაკუთრებით კი ამერიკის შეერთებულ შტატებში წარმოშობილ კრიზისს (რომელიც „დიდი დეპრესიის“ სახელით შევიდა მსოფლიო ისტორიაში). სწორედ ამ პერიოდში, 1936 წელს გამოცემული იქნა გენიალური ინგლისელი ეკონომისტის ჯონ მეინარდ კეინსის ნაშრომი „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია“,<sup>31</sup> რომლითაც მან გადატრიალება მოახდინა ეკონომიკური პროცესების ანალიზში. მისი ერთ-

ერთი მნიშვნელოვანი დაშლას უკლებს არის ის, რომ მან დაასაბუთა ის ფაქტი, რომ საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობები არ გამოირჩევა სრულყოფილი თვითრეგულირების უნარით და ეკონომიკურ პროცესებში აუცილებელია სახელმწიფოს მარეგულირებელი ფუნქციების გააქტიურება, მხოლოდ გარკვეული „დოზით“. ანუ მისი აზრით, საბაზრო ეკონომიკის ეფექტიანი ფუნქციონირების უზრუნველსაყოფად ა. სმიტისეულ „უხილავ (თვითრეგულირების) ხელს“ აუცილებელია შეუწყვილდეს სახელმწიფოს „ხილული ხელი“.

აღსანიშნავია ისიც, რომ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში, (განსაკუთრებით) დასავლეთ ევროპაში, ქვეყნის, მათ შორის რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სახელმწიფოებრივი რეგულირების ფორმები, დროის მოთხოვნათა შესაბამისად, ტრანსფორმირებას განიცდის და სულ უფრო მეტად იხვეწება. ამ მხრივ მეტად საინტერესოა რიგი განვითარებული ქვეყნების გამოცდილების გაანალიზება.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში რეგიონულ გამოკვლევებზე გამოიყოფა სოლიდური თანხები. ასზე მეტი უნივერსიტეტი მუშაობს რეგიონულ პრობლემებზე. რეგიონულ პროგრამებს ხელმძღვანელობენ ათეულობით ფედერალური და რეგიონული კომიტეტები და სამინისტროები, მაგრამ მაინც საერთოეროვნული რეგიონული პოლიტიკა არა აქვთ შემუშავებული. იქ მუშავდება ცალკეული რეგიონული პროგრამების მსხვილი კომპლექსები, სპეციალური რეგიონული პროგნოზები და პროგრამები, განსაკუთრებით წყალმომარაგების საკითხებში. არსებობს და ხორციელდება რიგი კომპლექსური პროგრამა, გამიზნული ქვეყნის ტერიტორიის გარკვეულად ფართო ნაწილისათვის (სამხრეთ-დასავლეთის, ჩრდილო-დასავლეთის და სხვა). ამ პროგრამების შემუშავება ჯერ კიდევ 60-იან წლებში დაიწყო.

ამერიკელი მეცნიერის გლიკმანის შეფასებით, რომელიც იკვლევდა აშშ-ს რეგიონულ სისტემებს (კონკრეტულად ფილადელფიის რეგიონს), სტატისტიკური მონაცემების ერთ-ერთი პირველი

სახე, რომელიც გამოყენებული იყო რეგიონულ გამოკვლევებში, იყო ეგრეთწოდებული ეკონომიკური ბაზის მოდელი. ასეთი მოდელი 30-იან წლებში შემუშავებული იყო ზოიტიის მიერ და, როგორც გლიკმანი მიუთითებდა, 40 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში გამოყენებული იქნა 100-ზე მეტ რეგიონულ გამოკვლევაში. ეკონომიკური ბაზის გამოკვლევები გამოყენებული იყო რამდენიმე მიმართულებაში. უპირველეს ყოვლისა, მონაცემები, შეგროვილი ეკონომიკური ბაზის შესასწავლად, თავისთავად მოიცავენ სასარგებლო ინფორმაციას. მაგალითად, გვიჩვენებენ დასაქმებისა და შემოსავლების წყაროებს, აგრეთვე რეგიონის ეკონომიკაში არსებულ სუსტ ადგილებს. მეორე მხრივ, ეკონომიკური ბაზის მოდელები ძალიან ხშირად გამოიყენება როგორც საქმიანი აქტიურობის პროგნოზირების საშუალება. გლიკმანის აზრით, ეკონომიკური ბაზის მოდელები საკმაოდ მარტივია როგორც თეორიული დასაბუთების მხრივ, ასევე დამუშავების თვალსაზრისით. ასეთი მოდელის ასაგებად საჭიროა მხოლოდ ეკონომიკური აქტიურობის მაჩვენებლები (ძირითადად დასაქმების მაჩვენებლები) დროის ორი პერიოდის მიხედვით. ეკონომიკური ბაზის ანალიზი წარმოადგენს რეგიონული ეკონომიკური ზრდის პროგნოზირების დაჩქარებულ მეთოდს – გამოიყენება 'ზრდის გამარტივებული თეორია, ხოლო ინფორმაციის საჭიროება მინიმალურია. მიღებული შედეგები დაიყვანება საბაზისო სექტორის და მომსახურე სექტორის განვითარების პროგნოზირებამდე.

უამთა სვლასთან ერთად დასავლეთში რეგიონული პროცესებისადმი შეხედულებებიც იცვლებოდა. ენტონი კუკლინსკის აზრით, რეგიონული განვითარება, რეგიონული პრობლემები ძალიან დიდხანს „განიხილებოდა მატერიალური მიდგომის თვალსაზრისით. ახალი ფიზიკური ობიექტების მშენებლობა (როგორც, მაგალითად, ფაბრიკები, გზები) აღიქმებოდა მოცემული რეგიონის განვითარებაში ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან წვლილად, შენაძენად. ახლა უკვე უფრო მნიშვნელოვნად არის მიჩნეული არამატერიალური

მიდგომა. რეგიონული განვითარების კონცეფცია, ორიენტირებული ცოდნაზე და ინოვაციაზე, დომინირებს არა მარტო სამეცნიერო, არამედ სულ უფრო მზარდი რაოდენობის ქვეყნების პრაქტიკულ სფეროებში<sup>32</sup>.

ევროპის სახელმწიფოებიდან პირველ რიგში აღსანიშნავია საფრანგეთი, სადაც შემუშავებულია რეგიონული გამოკვლევების მეტად მწყობრი და პრაქტიკული სისტემა თავისი განსაკუთრებული შეხედულებებითა და მიდგომებით. ამ სფეროში განსაკუთრებით საგრძნობი წინსვლა მოხდა საფრანგეთის 1966-1970 წლების ეროვნული გეგმის მსვლელობისას. აქ მოკლევადიან (5-წლიან) პროგნოზებს რეგიონული ორგანიზაციების აქტიური მონაწილეობით აგებდნენ გრძელვადიანი პროგნოზების ჩარჩოებში.

ასე რომ, დასავლეთში შეიქმნა ყველაზე უფრო შრომისუნარიანი რეგიონული დაგეგმვის სისტემა, რომელსაც ხელეწიფებოდა პროგნოზებში გათვალისწინებული ღონისძიებები მიეყვანა რეალურ ხორცშესხმამდე.<sup>33</sup>

60-იან წლებში საფრანგეთის დიდ მიღწევას წარმოადგენდა ქვეყნის ახალი ადმინისტრაციული დაყოფის განხორციელება. საფრანგეთი ტრადიციულად დაყოფილი იყო დეპარტამენტებად, რომელთა ფარგლებში ხორციელდებოდა საზოგადოებრივი ცხოვრების რეგულირება. სამოციან წლებში გაირკვა, რომ ქვეყნის წვრილ წარმონაქმნებად დაყოფა არ იძლეოდა რეგიონული ხასიათის ღონისძიებების განხორციელების საშუალებას (ე. ი. ეკონომიკა დაქუცმაცებული იყო). ამიტომ საფრანგეთი დაიყო 22 რაიონად (რეგიონად), რომელთა საზღვრები საესებით პასუხობდა ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკის თანამედროვე რეგიონულ ამოცანებს. ყველა წინათ არსებული რაიონი შევიდა ახალი რეგიონების შემადგენლობაში. ამჟამად სახეზეა, მაგალითად, პარიზის რეგიონი, ცენტრალური რეგიონი და სხვა. შექმნილი იქნა რეგიონების საბჭო (არჩევითი ორგანო). რეგიონებში ცენტრალური ორგანო შეიმუშავებს გეგმების პროექტს და წარუდგენს რეგიონული გან-

ვითარების კომიტეტს, რომელიც დაკავშირებულია დაგეგმვის გენერალურ კომისარიატთან. საფრანგეთის გენერალურ კომისარიატში 60-იან წლებში დაიწყო 2000 წლამდე პროგნოზის დამუშავება, ხოლო დღეს უკვე ამ ქვეყანას აქვს 2025 წლამდე განვითარების პროგნოზი. პროგნოზები მოიცავენ ეროვნულ განვითარებაში რაიონების პრიორიტეტებს, რაიონის ეკონომიკის სტრუქტურას, ეკონომიკური განვითარების დონეების გათანაბრების შესაძლებლობებს და სხვა.

საფრანგეთი ითვლება საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ინდიკატური გეგმების რეალიზაციის კლასიკურ ქვეყნად. გეგმებში ასახულია არა მარტო ქვეყნის განვითარების ძირითადი სტრატეგიული მიმართულებები, არამედ ის კონკრეტული მიზნები და ამოცანები, რომელთა გადაწყვეტაც განაპირობებს ამ მიმართულების რეალიზაციას. ამასთან ერთად, გეგმები შეიცავენ რეგიონული პროგრამების რეალიზაციის კონკრეტულ მიზნებს, საშუალებებსა და მეთოდებს. ამ პროგრამების მთავარი მიზნები ომის შემდგომ პერიოდში შეიძლება ჩამოყალიბდეს შემდეგი სახით:<sup>34</sup>

- 1) „საფრანგეთის დეცენტრალიზაცია“, რომლის ძირითადი მიზანია ქვეყნის დედაქალაქში – პარიზში მოსახლეობის და მრეწველობის კონცენტრაციის ტენდენციის შეჩერება;
- 2) აგრარული დეპარტამენტების ინდუსტრიალიზაცია, სოფლებში კომუნალური მომსახურების გაუმჯობესება;
- 3) დეპრესიულ და ძველი საწარმოო საშუალებებით აღჭურვილ რეგიონებში (ჩრდილოეთი, ლოტარინგია) მრეწველობის რეკონსერვაცია;
- 4) მცირე და საშუალო სიდიდის „ქალაქების განვითარების სტიმულირება და მათი რეგიონულ ცენტრებად ჩამოყალიბების ხელშეწყობა;
- 5) საფრანგეთის დასავლეთისა და ცენტრალური ტერიტორიებში მრეწველობის პრიორიტეტული განვითარება და ამ ტერიტორიების „იზოლაციის“ ლიკვიდაცია ინფრასტრუქ-



ტურის განვითარების საშუალებით;

6) პერიფერიული რაიონების განვითარების ღონისძიებები.

განსაკუთრებით კარგი გამოცდილება დაუგროვდა საფრანგეთს მოკლევადიანი კონკრეტული ამოცანების გადაწყვეტაში (რასაკვირველია, გრძელვადიანი პროგნოზების გათვალისწინებით). მაგალითად, მარსელის რაიონში გადაწყდა, რომ შექმნილიყო ახალი საპორტო კომპლექსი. საერთო მიზანი იყო დასავლეთ ევროპაში ყველაზე დიდ პორტად ქალაქის გადაქცევა. ეს კი ბიძგს აძლევდა მთელი სამხრეთ-აღმოსავლეთი საფრანგეთის განვითარებას, რომელიც აქამდე ტრადიციულ სასოფლო-სამეურნეო რეგიონად იყო მიჩნეული. პორტმა საშუალება მისცა ქვეყნის ეკონომიკა განვეითარებინათ შემოტანილი ნედლეულის ბაზაზე, ხოლო მარსელი გადაიქცა „საერთო ბაზრის“ ქვეყნების სამხრეთის კარიბჭედ. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნულის განსახორციელებლად პროექტის დამუშავებისას გამოყენებული იყო მოდელირების მეთოდი და ეკონომიკური დარაიონების მეთოდი – რეგიონული ამოცანების გადაწყვეტის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მეთოდი. კომპლექსი ამჟამად უკვე მოიცავს სამხრეთ საფრანგეთისათვის ისეთ ახალ დარგებს, როგორიცაა ნავთობქიმია, მანქანათმშენებლობა, კვების პროდუქტების დაკონსერვება და სხვა; შეიქმნა 160 ათასი ახალი სამუშაო ადგილი, ხოლო 80-იანი წლების ბოლოსათვის უკვე 300 ათასამდე ახალი სამუშაო ადგილი. ყველაფერ ამის განხორციელება შესაძლებელი გახდა გრძელვადიანი პროგნოზების მეშვეობით.

საფრანგეთის აღნიშნული წარმატებები აიხსნება ქვეყნის დაყოფის ტრადიციულ მეთოდებთან დამშვიდობებით, ამასთან ცენტრალიზებული ხელისუფლების გაძლიერებით; თუმცა ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერება ბევრის მიერ კრიტიკულად იყო შეფასებული.

ამრიგად, საფრანგეთი არის ის ქვეყანა, რომელმაც პრაქტიკულად განახორციელა ხატოვანი გამონათქვამი ძლიერი ცენტრი –

ძლიერი რეგიონები და ძლიერი რეგიონები — ძლიერი ცენტრი.

მეორე მსოფლიო ომის დაწყებამ ხელი შეუშალა დიდი ბრიტანეთის რეგიონული განვითარების გარდაქმნის პროგრამის განხორციელებას, მაგრამ 60-იანი წლების დასაწყისში კვლავ მიუბრუნდნენ აღნიშნულ პრობლემას, დაიწყეს სპეციალური რეგიონული გამოკვლევები. უკვე 1963 წელს ვაჭრობის, მრეწველობისა და რეგიონული განვითარების სამინისტროებმა შეიმუშავეს განვითარების გრძელვადიანი პროგრამები ცენტრალური შოტლანდიისათვის, სამხრეთ-აღმოსავლეთის რაიონისათვის და უელსისათვის. პროგრამა და პროგნოზი ატარებდა რეკომენდაციულ ხასიათს. ისინი მოიცავდნენ რაიონების განვითარების პროგნოზებსა და ახალი დარგების შექმნის შესაძლებლობათა შეფასებას. მთავარი ყურადღება ეთმობოდა სამუშაო ძალის ანალიზს, მის კვალიფიკაციას, დასაქმების სტრუქტურას, ინფრასტრუქტურის განვითარებას. მაგრამ ეს გეგმა იყო ცალმხრივი და მნიშვნელოვანი წარმატებები არ მოუტანია. ამიტომ 60-იანი წლების მეორე ნახევარში განხორციელდა ახალი რეგიონული დაყოფა — გამოიყო 11 ეკონომიკური რაიონი დაგეგმვის ადგილობრივი საბჭოებით, შემუშავებული იქნა რეგიონული პროგრამები.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ დიდმა ბრიტანეთმა საფრანგეთთან შედარებით ნაკლებ წარმატებებს მიაღწია. ამის ერთ-ერთი მიზეზი იყო სისტემის ზედმეტად ცენტრალიზაცია და სახელმწიფო ორგანოების მუშაობაში არსებული პარალელიზმი. 80-იანი წლებში ხელისუფლებაში კონსერვატორების მოსვლასთან ერთად ქვეყანაში შეიცვალა რეგიონული პოლიტიკა. მიღებული იქნა მართვის სახელმწიფოებრივი გარდაქმნის პროგრამა (მათ შორის რეგიონული მართვის). აღნიშნული პროგრამა ძალაშია და დღესაც ხორციელდება (მიუხედავად მთავრობის შეცვლისა).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გერმანია ცნობილია როგორც „კოოპერაციული ფედერალიზმის“ კლასიკური მაგალითის ქვეყანა. „კოოპერაციული ფედერალიზმის“ პოლიტიკა კონცენტრირებულია „ვერ-

ტიკალურ“ (ფედერაციასა და მიწებს შორის) და „ჰორიზონტალურ“ (უშუალოდ მიწებს შორის) კოოპერაციითა და თვითკორდინებით. ამგვარი თანამშრომლობის განმაპირობებელი ძირითადი პრინციპები განსაზღვრულია გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის კონსტიტუციით. გერმანიაში წარმოებული რეგიონული პოლიტიკის თავისებურებები და ძირითადი მიმართულებები განსაზღვრულია კონსტიტუციის VIII ა თავში – „ფედერაციისა და მიწების საერთო ამოცანები“. საერთო ამოცანების ფარგლებში კი, თავის მხრივ, გამოყოფილია სამი მიმართულება:<sup>35</sup>

- 1) ახალი უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების (მათ შორის კლინიკების) მშენებლობა და არსებულის გაფართოება;
- 2) რეგიონული ეკონომიკის სტრუქტურის ოპტიმიზაცია;
- 3) აგრარული სტრუქტურის გაუმჯობესება და საზღვაო ზოლის დაცვა.

პირველი ორი მიმართულების რეალიზაციის პროცესში ფედერალური ხელისუფლება იღებს ვალდებულებებს თითოეულ „მიწაზე“ ამ ამოცანების გადასაწყვეტად გაწეული ხარჯების ორმოცდაათი პროცენტის დაფარვასთან დაკავშირებით. ხოლო, რაც შეეხება მესამე მიმართულებას, ამ შემთხვევაში ფედერალური ხელისუფლება ანაზღაურებს გაწეული ხარჯების არანაკლებ ორმოცდაათი პროცენტისა. ხშირ შემთხვევაში კი უფრო მეტსაც.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ქვეყნის ძირითად კანონში ჩადებულია ისეთი პრინციპი, რომელსაც გარკვეული დიღებით“ შეუძლია წარმოქმნას ფედერალური და „მიწების“ ხელისუფლების თანამშრომლობის პროცესი. კერძოდ, ერასის მხრივ, ფედერალურ ხელისუფლებას მინიჭებული აქვს განსაკუთრებული (პრიორიტეტული) უფლებები იმ კანონმდებლობის შემუშავებასთან დაკავშირებით, რომელიც არეგულირებს „მიწებთან“ თანამშრომლობის საკითხებს. ხოლო, მეორეს მხრივ, რაიმე ღონისძიებების გატარება ან რაიმე გადაწყვეტილებების მიღება, რომელიც უშუალოდ უკავშირდება ამა თუ იმ „მიწის“ განვითარების საკითხებს, უცილობლად უნდა იქნეს

შეთანხმებული ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებთან.

ამასთან, ხაზი უნდა გაესვას იმ ფაქტორს, რომ გერმანიაში რეგიონული პოლიტიკის შემუშავება-რეალიზაციაზე (თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში) პასუხისმგებელია რამდენიმე ცენტრალური ინსტიტუტი, რომელთა შორის გამოსარჩევია ტრანსპორტის, მშენებლობისა და საბინაო მომსახურების სამინისტრო (1999 წლამდე მას ეწოდებოდა სივრცობრივი ორგანიზაციის, მშენებლობისა და საქალაქო განვითარების ფედერალური სამინისტრო). ეს სამინისტრო არეგულირებს ამა თუ იმ რეგიონში საინვესტიციო ნაკადების წარმართვას, სივრცობრივი დაგეგმარების გათვალისწინებით, სამეურნეო და არასამეურნეო ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის.<sup>1</sup> გარდა აღნიშნული სამინისტროსა, გერმანიაში ფუნქციონირებენ სხვადასხვა კომიტეტები, სააგენტოები, აგრეთვე, შექმნილია სამთავრობო კომისიები, რომლებიც რეგიონული განვითარების საკითხებზე მუშაობენ.

მეტად მრავალფეროვანი რეგიონული ლანდშაფტით ხასიათდება დიდი ბრიტანეთიც. ამ მიმართულების მკვლევარი მეცნიერები ა. საპოჟნიკოვი, ს. არტობოლევსკი და სხვები გამოყოფენ დიდ ბრიტანეთში წარმოებული რეგიონული პოლიტიკის შემდეგ ძირითად მხარეებს:<sup>36</sup>

- 1) „ტერიტორიული მოცვა“, რომელიც გულისხმობს მთელი ქვეყნის მასშტაბით სივრცობრივ-ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით დიფერენცირებული ტერიტორიების გამოყოფას და შესაბამისი მაკროეკონომიკური რეგულირების მექანიზმის გამოყენებას დიფერენციაციის შერბილებისათვის.
- 2) რეგიონების სელექციურობის პრინციპის თანმიმდევრული რეალიზაცია. საპი სახის ტერიტორიების გამოყოფით: ა) განვითარების რეგიონები (ჩრდილოეთ ირლანდია, შოტლანდია, თითქმის მთელი უელსი, ინგლისის ჩრდილოეთ რაიონები, ჩრდილო-დასავლეთისა და სამხრეთ დასავლეთის ტერიტორიების დიდი ნაწილი); ბ) განვითარების სპეციალური

რეგიონები, რომელთაც ახასიათებთ ეკონომიკური კრიზისები და უმუშევრობის მაღალი დონე; გ) „შუალედური“ რეგიონები, სადაც დიდი ალბათობაა იმისა, რომ განვითარდეს ეკონომიკური კრიზისები.

3) ინვესტიციების თავისუფალი დაბანდების მოცულობათა შეზღუდვა იმ რეგიონებში, რომელთაც ახასიათებთ საწარმოო სიმძლავრეების ზეკონცენტრაცია (მიდლენდი, აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთი ინგლისი); ამის კვალობაზე დამკვიდრებულია პერიფერიული რეგიონების განვითარების უზრუნველსაყოფად სახელმწიფო ასიგნების გამოყოფის პრაქტიკა.

მეტად საინტერესო გამოცდილებაა დაგროვილი ესპანეთში. ამ ქვეყნის კონსტიტუციის თანახმად, ესპანეთის მრავალეროვნების გათვალისწინებით, იგი დაყოფილია 17 ავტონომიურ თანამეგობრობად, რომელთაც ფართო სპექტრის უწყლებამოსილებანი გააჩნიათ (განსაკუთრებით შიდა საკითხების გადაწყვეტის თვალსაზრისით).

დეცენტრალიზაციის პროცესის გაძლიერებით ესპანეთში, მოხდა ცენტრალური ბიუჯეტიდან გასაწვევი ხარჯების შემცირება, ავტონომიური წარმონაქმნების ხარჯების თითქმის ორჯერ გადიდების კვალობაზე. ამავე დროს ადგილობრივი მმართველობითი ორგანოებისა და ავტონომიური ქალაქების ხარჯები პრაქტიკულად უცვლელია.

წამყვანი უწყება, რომელიც ახორციელებს რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებასა და რეალიზაციას, არის ესპანეთის ეკონომიკისა და ფინანსთა სამინისტრო, მასში ჩამოყალიბებული შესაბამისი სტრუქტურული ქვედანაყოფის მეშვეობით. ამ ქვედანაყოფში შექმნილია შესაბამისი სამუშაო ჯგუფები სხვადასხვა კონკრეტული მიმართულებებით დასახული ამოცანების გადაწყვეტასთან დაკავშირებით. აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ სამუშაო ჯგუფების მუშაობაში აქტიურად მონაწილეობენ, როგორც ცენტრალური ხელისუფლების სხვა დაწესებულებების წარმომადგენლები, ასევე ავტონომიური თანამეგობრობის წარმომადგენლები.

გარდა აღნიშნულისა, ესპანეთში ცენტრალური ხელისუფლების *თანხვე* შექმნილია სხვადასხვა საბჭოები და კომისიები, რომლებიც აქტიურად მონაწილეობენ რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებაში.

იტალიაში, რომელიც ხასიათდება რეგიონებში საწარმოო ძალე-  
ზის არათანაბარი მიცეკულობითი განთავსებით, განსაკუთრებული ყუ-  
რადლება ექცევა სამხრეთის რაიონების, სიცილიისა და სარდინიის  
ჩათვლით, განვითარების ხელშეწყობას. აქ აქტიურად გამოიყენება  
რეგიონული განვითარების სტიმულირების ოთხი მნიშვნელოვანი  
*ელემენტი*:<sup>18</sup>

1. შეღავათიანი სესხების გაცემა;
2. კაპიტალდაბანდების სუბსიდირება;
3. საგადასახადო შეღავათების გამოყენება;
4. სოციალური დაზღვევის სისტემაში სხვადასხვა შეღავათე-  
ბის გავრცელება

ამასთან, ამ ელემენტების გამოყენება ხდება სხვადასხვა რეგიო-  
ნებისათვის დამახასიათებელი თავისებურებების მიხედვით, კერძოდ,  
*მხოლოდ* იტალიის სამხრეთ რეგიონებში ვრცელდება ზემოთ ჩა-  
მოთვლილი ოთხივე მისართულებით არსებული შეღავათების სის-  
ტემა. ხოლო ჩრდილოეთსა და ცენტრში მდებარე რეგიონებზე ვრცელ-  
დება განვითარების მასტიმულირებელი მხოლოდ ორი ელემენტი:  
საკრედიტო და საგადასახადო შეღავათები.

იტალიანობაში ეკროპის ქვეყნებში რეგიონული პოლიტიკის რე-  
ალიზაციის ძირითად მიმართულებად რეგიონებს შორის არსებული  
დისპროპორციების, განვითარების დონეების გამოთანაბრების დო-  
ნისძიებების გატარებაა აღიარებული. ამასთან წრთად დიდი ყურად-  
ღება ექცევა რეგიონის ეკონომიკური პოტენციალის ამაღლების  
საკითხის გადაწყვეტას. ამ პროცესში კი, ფართოდ გამოიყენება  
საბაზრო მეურნეობრიობის განვითარებისათვის აუცილებელი მექა-  
ნიზმების მთელი სპექტრი. ხოლო, რაც შეეხება გამოთანაბრების  
პოლიტიკას, აქ საბაზრო მექანიზმებთან ერთად, აქტიურად გამოიყუ-  
ნება საბიუჯეტო საშუალებები.\*

ქვეყნები	პირდაპირი ფინანსური დახმარება ცენტრალურიდან სუბნაციონალურ ბიუჯეტზე			
	% -ით შპმ-თან მიმართებაში	% -ით ცენტრალური ხელისუფლების ხარჯებთან მიმართებაში		% -ით სუბნაციონალური ბიუჯეტის შესასაჯღებსაან მიმართებაში
		სოციალური ყრანდების ჩათვლით	კონკრეტულად ბიუჯეტებზე	
გერმანია	1,47	3,5	7,3	8,4
ესპანეთი	4,94	11,9	22,9	43,2
იტალია	7,61	15,8	22,5	57,8
საფრანგეთი	3,05	6,3	12,1	30,6

საზღვარგარეთული რეგიონული პოლიტიკის გამოცდილების გაცნობის თვალსაზრისით ყურადსაღებია ამ მიმართულებით რუსეთის ფედერაციაში დაგროვილი გამოცდილების ზოგიერთი ასპექტის განზოგადება.

რუსეთის ფედერაციაში წარმოებული რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა, მთლიანობაში სახელმწიფო რეგულირების სისტემაში შემდეგნაირად აისახება:<sup>38</sup>

- განვითარების სტრატეგია;
- საგარეო პოლიტიკა;
- საშინაო პოლიტიკა;
- საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკა;
- ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკა;
- მაკროეკონომიკური პოლიტიკა;
- სტრუქტურული პოლიტიკა;
- ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკის რეგიონული ასპექტები;
- სამრეწველო პოლიტიკა;
- აგრარული პოლიტიკა;
- საინვესტიციო პოლიტიკა;
- სოციალური პოლიტიკა;
- რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა;
- ტერიტორიული განვითარების სტრატეგია.

ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთის ფედერაციაში

სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელება ეფუძნება ორ უმნიშვნელოვანეს მიმართულებას:

- 1) ფედერაციულს, რაც თავისი არსით გულისხმობს (მოიცავს) ეროვნული ეკონომიკის ტერიტორიული (მათ შორის რეგიონთაშორისი) პრობლემების გადაწყვეტის, ცენტრის ფედერაციის სუბიექტებთან დამოკიდებულებისა და ურთიერთობების კონცეპტუალური საკითხების განსაზღვრას, რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე დადებითად (ეფექტიანად) მოქმედი ფაქტორების სტიმულირებას და კავშირურთიერთობების კომპლექსურ რეგულირებას;
- 2) სუბფედერაციულს, რომელიც მოიცავს რეგიონების შიგნით მეურნეობის სივრცობრივი ორგანიზაციის პრობლემების გადაწყვეტის კონკრეტულ ღონისძიებებს, აგრეთვე ფედერაციის სუბიექტების მუნიციპალურ წარმონაქმნებთან ურთიერთობების რეგულირებას.

რუსეთის ფედერაციის რეგიონული ეკონომიკური განვითარების სახელმწიფოებრივი რეგულირების კონცეპტუალურ მიმართულებებში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ტერიტორიების საბიუჯეტო რეგულირებას. თავის მხრივ, საბიუჯეტო რეგულირება არსობრივად შეიძლება განსხვავდებოდეს სსკვადასხვა ტერიტორიული ერთეულების სპეციფიკისა და პრობლემების გათვალისწინებით. ამდენად, იგი განსხვავებულია რაოდენობრივი მახასიათებლების მიხედვითაც. ამ მხრივ გამოიყენება ორი ძირითადი მიდგომა:

პირველი, რომელიც ორიენტირებულია რეგიონებში ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების მიღწევაზე. ამასთან, საფინანსო რესურსების წარმართვა ძირითადად მიმდინარეობს განსაკუთრებით ეფექტიანობითა და პერსპექტიულობით გამორჩეული ეკონომიკური პროექტების რეალიზაციაზე. მაგრამ ამავე დროს, ამ პროცესმა შეიძლება ფედერაციის სუბიექტების განვითარების ღონეებს შორის არსებული დიფერენციაციის არა შეპცირება, არამედ უფრო გაღრმავება განაპირობოს;



მეორე, რომელიც ორიენტირებულია ფედერაციის ობიექტების სოციალური და ეკონომიკური განვითარების საერთო ღონის გამოთანაბრებაზე. ამ შემთხვევაში ხდება ტერიტორიული უთანაბრობის მინიმიზაცია, მაგრამ ნელდება რეგიონების განვითარების საერთო ტემპები.

ამდენად, გამოძინარე აქედან რეგიონული ეკონომიკის რეგულირების სტრატეგიული კურსის მიხედვით დგინდება ბიუჯეტთაშორისი რეგულირების კონკრეტული ციფრობრივი მაჩვენებლები.

იაპონიაში, ზოგიერთ რეგიონში, მრეწველობის კონცენტრაციის პრობლემის გადაწყვეტის აუცილებლობიდან გამომდინარე, ეროვნულ გეგმებში, XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან, საკმაოდ აქტიურად დაიწყო რეგიონული პროგრამების ჩართვა. ზოლო დღეისათვის კი რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა, მთლიანობაში ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტული მიმართულებაა.

იმავე იაპონიაში 60-იან წლებში პარლამენტში გამართული დებატების შედეგად, პრაქტიკაში დამკვიდრდა „ტერიტორიული რეგულირების ეროვნული პროგნოზის“ გამოყენება 20-წლიანი ვადით 1985 წლამდე. ამ დოკუმენტის მიზანი იყო:<sup>39</sup>

1. სიერცის, როგორც გამოთანაბრების ძირითადი ფაქტორის, ეფექტიანი გამოყენება;
2. გარემოს დაცვა;
3. ქალაქების მოდერნიზაცია;
4. ცალკეული რაიონების განვითარების ღონის გამოთანაბრება;
5. ახალი რაიონების განვითარება.

საპროგნოზო გაანგარიშებებში დასახული ამოცანების გადაწყვეტისა და რაოდენობრივი მახასიათებლების მიღწევაზე სახელმწიფო (ცენტრალური ხელისუფლება) იღებდა დიდ პასუხისმგებლობას და აქტიურად ერეოდა ამ პროცესებში. საპროგნოზო მონაცემები 1968 წელს ჩართული იქნა „იაპონიის განვითარების ახალ გეგმაში“, საიდანაც ფაქტიურად იწყება „იაპონური სასწაულის“ განხორციელება. აღსანიშნავია, რომ 80-იანი წლების შუა პერიოდი-

დან სახელმწიფოს აქტიურ ჩარევას რეგიონულ ეკონომიკურ პოლიტიკაში ჩაენაცვლა დეცენტრალიზაციის კურსი. ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ ადასტურებს იაპონიის სახელმწიფო პოლიტიკის მოქნილობასა და დროის მოთხოვნათა შესაბამისად (ადექვატურად) ფორმირების უნარს.

ამასთან ერთად, აუცილებელია ხაზგასმით აღინიშნოს, რომ თავიანთი ტერიტორიების სოციალურ-ეკონომიკური დარაიონების რეგიონული გამოკვლევებისადმი ინტერესი დამახასიათებელია ისეთი ქვეყნებისათვის, როგორცაა აშშ, კანადა, ავსტრალია, ინდოეთი, ჩინეთი.

ევროპაში „რეგიონული იდეები“ განსაკუთრებით კვლავ გააქტიურდა XX საუკუნის 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან. ამის დაჰადასტურებელია ის ფაქტი, რომ 1996 წლის 4 დეკემბერს სხვადასხვა სიდიდის მქონე ტერიტორიების 300-ზე მეტმა ევროპულმა რეგიონმა, რომლებიც ასევე განსხვავებული პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული მოწყობით ხასიათდებოდნენ და წარმოადგენდნენ 400 მილიონზე მეტი თავიანთი მოქალაქეების ინტერესს, მიიღეს დეკლარაცია ევროპაში რეგიონალიზმის შესახებ. დეკლარაციის მიღების ძირითადი მოტივი იყო თავიანთი ქვეყნების ინსტიტუციურ ჩარჩოებში შემდგომი რეგიონალიზაციისაკენ მისწრაფება. ასეთი გადაწყვეტილება კი ეყრდნობოდა ინტეგრაციისა და რეგიონალიზაციის პროცესის უდიდესი მნიშვნელობის სერიოზულად გათვალისწინებას.

დეკლარაციის მიღების ინიციატორი იყო ევროპის რეგიონების ასამბლეა, რომელიც თავისი მოქმედების პროგრამაში რეგიონალიზმის აღიარებისაკენ მიისწრაფის არა მარტო ევროპის კავშირში, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც.

რეგულარული გახდა რეგიონულ მეცნიერებათა ასოციაციის ევროპული კონგრესების ჩატარება. პირველი ასეთი კონგრესი 1960 წელს ჩატარდა. 1996 წლის 26-30 აგვისტოს შვეიცარიაში ჩატარებულ კონგრესზე ხაზი გაესვა იმას, რომ ევროპაში ომის შემდგომ პირველ წლებში მთელ იმედებს ამყარებდნენ სწრაფ ეკონომიკურ განვითარებაზე, მაგრამ მასთან ერთად წარმოიშვა

წინააღმდეგობანი, რომელიც გამოწვეული იყო ეკონომიკური განვითარების სივრცობრივი არათანაბრობით. ამ დროს ეკონომიკური განვითარება მთლიანობაში მჭიდროდ უკავშირდებოდა ინდუსტრიალიზაციას, აქედან კონკრეტულად პირველ ყოვლისა მძიმე მრეწველობის განვითარებას. იდეალად მიჩნეული იქნა ზრდის პოლუსების შეხამება, რომლებსაც შეეძლოთ ჩამორჩენილი რაიონების განვითარებასაც დახმარებოდნენ.

დღეს ევროპა სრულიად სხვა პირობებში ცხოვრობს და ამასთან სრულიად სხვაგვარი რეგიონული პრობლემების გადაწყვეტის აუცილებლობის წინაშე დგას. მყარი ზრდის შედეგების სივრცობრივი გადანაწილება უკვე აღარ წარმოადგენს რეგიონული პოლიტიკის საფუძველს. ამჟამად უფრო მნიშვნელოვანია შრომის საერთაშორისო დანაწილებისა და საერთაშორისო კონკურენციის სულ უფრო მზარდი გლობალური პროცესები.

თანამედროვეობის ყველაზე უფრო სპეციფიური რეგიონული პრობლემაა გრძელვადიან პერსპექტივაში განსხვავებული სახელმწიფო და რეგიონული სისტემების მქონე ქვეყნების რეგიონულ განვითარებაში დასაშვები განსხვავება. ეს გამოწვეულია იმის აუცილებლობით, რომ მიღწეულ უნდა იქნეს საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობისა და ხანგრძლივადიანი მყარი ეკონომიკური ზრდის დონე.

ევროპაში რეგიონული გამოკვლევებისადმი მეცნიერული მიდგომების მრავალმხრივობაზე და სიღრმეზე თვალნათლივ მიგვანიშნებს ევროპის XXXVI კონგრესზე რეგიონული მეცნიერების ასოციაციის სექციების თუნდაც მხოლოდ დასახელებები. ზოგიერთი მათგანის დასახელება შემდეგნაირია: „ფედერალიზმი, სუბსიდირება და რეგიონები“, „რეგიონული ანალიზის მეთოდოლოგია“, „შრომის რეგიონული ბაზრები“, „რეგიონული პოლიტიკა და რეგიონული განვითარების დაგეგმვა ახალ ევროპულ სინამდვილეში“, „ინოვაციური პოლიტიკა რეგიონებში“, „სტრუქტურული ცვლილებები და რაიონების ეკონომიკური დაახლოება“, „გარემოს დაცვის პოლიტიკის რეგიონული ასპექტი“.

ამრიგად, საზღვარგარეთის ქვეყნებში XX საუკუნის ბოლოს რეგიონული ეკონომიკური გამოკვლევები გახდა პრიორიტეტული და ყველგან და ყოველთვის (განსაკუთრებით დღეს) ასეთ გამოკვლევებს უკვე ძალიან დიდ ყურადღებას აქცევენ. გვინდა დაუძინოთ, რომ რეგიონების ეკონომიკურ პოლიტიკას საქართველოშიც აქცევდნენ და ახლაც აქცევენ სათანადო ყურადღებას.

### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Duverger M.(ed). Le concept démpire. Paris. 1980. p. 16.
2. Геродот, История. Ленинград. 1972. с. 196.
3. თინათინ ყუხჩიშვილი. პეროდოტეს ცნობები საქართველის შესახებ. თბ., 1960. გვ. 5-7.
4. Гипократ. Избранные книги. М., 1936. с. 304.
5. ბერძენი და რომელი ისტორიკოსები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1998. გვ. 78-79.
6. Гранберг А. Г., Основы региональной экономики, М., Высшая школа экономики, 2001, ст. 41.
7. ახ. Рикардо Д., Начала политической экономики и налогового обложения / Лгиология экономической класიკი – М., 1993.
8. Новоселов А. С., Теория региональных рынков, Ростов н/д, изд.: «Феникс», 2002, ст. 28.
9. Тюнен И. Г., Изолированное государство, - М., 1926.
10. Гранберг А. Г., Основы региональной экономики, М., Высшая школа экономики, 2001, ст. 43.
11. Гранберг А. Г., Основы региональной экономики, М., Высшая школа экономики, 2001, ст. 45-46.
12. აღსანიშნავია, რომ ეს იდეები განაერტეს ა. ლიოშმა, ვ. კრისტალერმა და სხვებმა.
13. Новоселов А. С., Теория региональных рынков, Ростов н/д, изд.: «Феникс», 2002, ст. 30.
14. ახ. Леш А., Географическое размещение хозяйства, М., 1959.
15. Гранберг А. Г., Учебник «Основы региональной экономики: о структуре, методологии и содержании, РЭЖ, 2000, №10, ст. 65.
16. Бутов В. И., Игнатов В. Г., Кетова Н. П., Основы региональной экономики, М., Экономика и Управление, 2000, ст. 40.
17. Изард У., Методы регионального анализа: введение в науку о регионах, М.: «Прогресс», 1966.
18. Региональные исследования за рубежом, М., 1973, ст. 45-46.
19. Новоселов А. С., Теория региональных рынков, Ростов н/д, изд.: «Феникс», 2002, ст. 33.

20. Бутов И. В., Игнатов В. Г., Кетова Н. П., Основы региональной экономики, М., экономика и управление, 2000, ст. 41.
21. Ливенцев Н. Н., Лисовалик Я. Д., Региональные аспекты присоединения России к ВТО, ж. МЭ и МО, 2002, №5, ст.49.
22. ბარათაშვილი ე., ვეშაპიძე შ., რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა, თბ., შსს „ვერეჟი“, 2002, გვ. 70.
23. იქვე, გვ. 70-71.
24. იხ. Бандман М. К., Территориально-производственные комплексы: теория и практика предплановых исследований, Новосибирск: «Наука», 1988.
25. Бос Х., Размещение хозяйства, М., 1970, ст. 28-37.
26. Hamilton F. E. I., Linge G. J. R (eds) Spatial Analysis, Industry and the Industrial Environment. – Chichester, 1983. – Vol. 3.
27. Гранберг А. Г., Основы региональной экономики, М., Высшая школа экономики, 2001, ст. 60.
28. Бутов В. И., Игнатов В. Г., Кетова Н. П., Основы региональной экономики, М.: Экономика и Управление, 2000, ст. 42-43.
29. Гранберг А. Г., Региональное развитие: опыт России и Европейского союза, ж. РЭЖ, 2001, №3, ст. 86.
30. Ростиашвили К. Д., Политическая теория либерализма в ракурсе статизма и антистатизма, ж. США и Канада, 2000, №10, ст. 77.
31. იხ. კეისი ჯ. შ., „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია“, რ. ნამჭვიშვილის რედაქციით, ქუთაისი: სს „სტამბა“, 1995.
32. Региональное развитие: опыт России и Европейского Союза, под редакцией А. Г. Гранберга, М.: «Экономика», 2000, ст. 89.
33. Региональное развитие: опыт России и Европейского Союза, под редакцией А. Г. Гранберга, М.: «Экономика», 2000, ст. 89-90.
34. Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. И., Основы региональной политики. Санкт-Петербург, изд. «Михайлова В. А.», 1998, ст. 540.
35. Региональное развитие: опыт России и Европейского Союза, под редакцией А. Г. Гранберга, М.: «Экономика», 2000, ст. 121.
36. Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. И., Основы региональной политики. Санкт-Петербург, изд. «Михайлова В. А.», 1998, ст. 543.
37. Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. И., Основы региональной политики, Санкт-Петербург, изд. «Михайлова В. А.», 1998, ст. 543.
38. ბარათაშვილი ე., ვეშაპიძე შ., რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა, თბ.: შსს „ვერეჟი“, 2002, გვ. 121.
39. ბარათაშვილი ე., ვეშაპიძე შ., რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა, თბ.: შსს „ვერეჟი“, 2002, გვ. 76.

### 3. საზოგადოების ტერიტორიულ-პოლიტიკური ორგანიზაციის კონცეფციური ორგანიზაციის კონცეფცია

საზოგადოების ტერიტორიულ-პოლიტიკური ორგანიზაციის შესახებ წარმოდგენას იძლევა ადგილის კონცეფცია და მსოფლიო სისტემების თეორია. პირველი კონცეფცია შემუშავებულია ეგნიუს მიერ<sup>1</sup>, ხოლო მსოფლიო სისტემების თეორია განავითარა ტეილორმა<sup>2</sup>. საზოგადოების ტერიტორიულ-პოლიტიკური ორგანიზაციის კონცეფცია აერთიანებს გამოკვლევების ცალკეულ მიმართულებებს, მათ ტერიტორიულ დონეებს და ხელს უწყობს სხვა დარგებთან ინტეგრაციას.

ტერმინი „ტერიტორიული ორგანიზაცია“ გულისხმობს როგორც პროცესსა და მოღვაწეობას, ასევე მათ შედეგსაც.

აღნიშნულის შესაბამისად, საზოგადოების ტერიტორიულ-პოლიტიკური ორგანიზაცია წარმოდგენს:

- თითოეული ტერიტორიისათვის დამახასიათებელი პოლიტიკური მოღვაწეობის პირობებისა და ფაქტორების ზემოქმედებას, მათი ურთიერთკავშირის, ურთიერთდამოკიდებულებასა და თანდაქვედებას;
- ტერიტორიულ-პოლიტიკურ სისტემათა ორი სახეობის შეხამებას, რაც ობიექტურად ყალიბდება პოლიტიკური და სხვა სახის მოღვაწეობის პროცესში (დე-ფაქტო – ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემა) და ამ მოღვაწეობის შედეგი სისტემის პოლიტიკურ-ტერიტორიულ დაყოფითა და მართვით თავისი ცენტრების შექმნაში გამოიხატება (დე-იურე – ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემა).

ამგვარად, საზოგადოების ტერიტორიულ-პოლიტიკური ორგანიზაციის არსისა და შინაარსის გაგებაში თავს იყრის როგორც პოლიტიკური მოღვაწეობის სივრცობრივი ასპექტები, ასევე მისი შედეგებიც – ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემა, ანუ საზოგადოების პოლიტიკური სფეროს ობიექტურად ურთიერთდაკავ-

შირებული ელემენტების შერწყმა, რომლებიც ფუნქციონირებენ განსაზღვრულ ტერიტორიაზე.

პრაქტიკაში განსხვავებენ ტერიტორიულ-პოლიტიკურ სისტემათა ორ ძირითად ტიპს:

- დე-იურე ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემა, რომელიც ფუნქციონირებს დადგენილ საზღვრებში. ასე, მაგალითად, სახელმწიფო (თავისი შიდა პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული ერთეულებით), სპეციალური ზონები (რომლებიც იქმნებიან რაიმე პრაქტიკული ამოცანების გადაწყვეტის მიზნით), საარჩევნო ოლქები და ა. შ.
- დე-ფაქტო ობიექტურად არსებული ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემები, რომელთა საზღვრები არ ემთხვევა დადგენილს.

მთავარი განსხვავება დე-იურე და დე-ფაქტო ტერიტორიულ-პოლიტიკურ სისტემებს შორის მდგომარეობს მათ მართვაში.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, ტერიტორიულ-პოლიტიკურ სისტემათა ძირითადი კატეგორიები, თვალსაჩინოების თვალსაზრისით მოყვანილი იქნას ტერიტორიულ-პოლიტიკურ სისტემათა სახეებისა და ფუნქციების სახით (სქემა №3.1).

უმდაბლესი რანგის ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემაა პირველადი პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილი, რომელიც შეიძლება განხილული იქნას როგორც პოლიტიკურ-გეოგრაფიულ განსხვავებათა მინიმალური სივრცობრივი მატარებელი და რომელიც აღმოცენდება გეოგრაფიული პირობებისა და პოლიტიკური მოღვაწეობის ფაქტორების სპეციფიკური შერწყმის, შეთანაწყობის საფუძველზე.

აღსანიშნავია, რომ შექუქაუბულია პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილის შინაარსის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებები:

- უმდაბლესი ტერიტორიული უჯრედია ის, რომელშიც გამოვლინებას იწყებს პოლიტიკური კულტურის ადგილობრივი თავისებურებები (როგორც ისტორიული წარსულის გამოცდილების გადაღება);

ტარიტორიულ-კოლიტიკურ სისტემათა სახეები		დ.შ.ატო ტარიტორიულ-კოლიტიკური სისტემაში	დ.შ.ატო კოლიტიკური ადგილობის უწყვეტი
დ.ი.ურე ტარიტორიულ-კოლიტიკური სისტემაში	1	2	3
1. პირველადი თვითმმართველობითი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული – კომუნა, სოფლის გამგეობა და სხვა	პირველადი პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილი	პირველადი პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილი	სამუშაო ძალის კლავწარმოება და ადამიანის პირველადი სოციალიზაცია; პოლიტიკური კულტურის კლავწარმოება; ტერიტორიის ადატაცია საერთოერთეული გლობალური ზეგავლენების მიმართ
2. მსხვილი ქალაქი; საქალაქო აგლომერაცია, მორე ხარისხის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული (დეპარტამენტი, პრავენცია და სხვა).	პოლიტიკურ-გეოგრაფიულ ადგილთა ლოკალური სისტემა	პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილთა ლოკალური სისტემა	პირველადი პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილების ინტეგრაცია, მართვის იმპულსების გადაცემა საერთოსახელმწიფოებრივი დონიდან პირველად პოლიტიკურ-გეოგრაფიულ დონეზე, პოლიტიკურ ინოვაციათა დიფუზია; პოლიტიკური ელიტის კლავწარმოება
3. პირველი ხარისხის მსხვილი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული, ფედერაციის სუბიექტი	პოლიტიკურ-გეოგრაფიული რაიონი	პოლიტიკურ-გეოგრაფიული რაიონი	პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილების ლოკალური სისტემების ინტეგრაცია (ქალაქისა და სოფლის ადგილების); რეგიონული პოლიტიკური კულტურის მთავარი დამახასიათებელი ნიშნების კლავწარმოება





- პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილის ჩამოყალიბება ხალხის მყარი ტერიტორიული ერთობის საფუძველზე.

პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილი ხანგრძლივი ისტორიული პროცესის, ხანგრძლივი ისტორიული გზის პროდუქტია, რომლის დროსაც და რომლის მსვლელობაშიც ყალიბდება მის მიერ მთავარი სოციალურ-პოლიტიკური ფუნქციის რეალიზაციის სპეციფიკა – ადამიანის პირველადი სოციალიზაციის ფუნქცია, ფორმირდება ადამიანის პოლიტიკური კულტურის ყველაზე უფრო მყარი კომპონენტები – პოლიტიკური ფასეულობები და პოლიტიკური ორიენტაცია. პოლიტიკურ ფასეულობებში იგულისხმება სოციალიზაციის პროცესში გამოშუშავებული ადამიანების საერთო სოციალურ-პოლიტიკური მოლოდინი – მათი დაპოკიდებულება ისეთი კატეგორიების მიმართ, როგორიცაა დემოკრატია, სოციალური სამართლიანობა, სტაბილურობა, ტრადიციები და სხვა. პოლიტიკური ორიენტაციები ასახავენ პოლიტიკისადმი ადამიანის დამოკიდებულებას და მასში (ე. ი. პოლიტიკაში) მოქმედი კონკრეტული პოლიტიკური ძალებისა და ინსტიტუტებისადმი მის (ე. ი. ადამიანის) დამოკიდებულებას, ანუ დამოკიდებულებას სახელმწიფოსადმი, პარტიებისადმი და სხვა. ეს პროცესი მიმდინარეობს ადგილობრივ პირობებში ადამიანის ყოველდღიური პრაქტიკის მსვლელობისას (თუმცა ზოგიერთი იმ ფაქტორის გავლენით, რომლებიც დომინირებენ უფრო მაღალი სივრცეების დონეზე, თვით გლობალურ დონემდეც კი);

- უმაღლესი რანგის სისტემებთან შედარებით პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილის დონეზე პოლიტიკური მოღვაწეობა მეტწილად მოტივირებულია პოლიტიკური ინტერესებით, რომლებიც დაკავშირებულია მოხმარებასთან, კერძოდ, ადგილობრივ ბაზართან, სოციალური ინჟერასტრუქტურისა უზრუნველყოფასთან, კეთილმოწყობასთან, გარემომცველი გარემოს მდგომარეობასთან და სხვა;
- პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილის დონეზე მისი არ-

სებითი თვისების სახით საკმაოდ გამოკვეთილად ვლინდება ლოკალური იდენტურობა – კუთვნილების გრძნობა, მოცემული ადგილისადმი სიყვარული, აზრობრივი შეზღუდულობა-გამიჯვნა, ადამიანების შეგნებაში სხვა ადგილებისაგან გამოცალკევება-განკერძობა;

- პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებას, ისევე როგორც სხვა ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემებისათვის, წარმოადგენს სპეციფიური ადგილმდებარეობა, მათ შორის მდებარეობა სხვა იმავე ან უფრო მაღალი რანგის ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემის მიმართ. პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილის ფუნქცია სოციალურ-ეკონომიკური თვალთახედვით გამოიხატება სამუშაო ძალის კვლავწარმოებაში და საერთოდ, მთლიანად „ადამიანური კაპიტალის“ კვლავწარმოებაში;
- პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილი არის ის პატარა „აგური“, რომლისგანაც შემდეგ შენდება უფრო მაღალი დონის სისტემები.

აღსანიშნავია, რომ ჩვენს მიერ ზემოთ ჩამოთვლილი პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილისათვის დამახასიათებელი თვისებებიდან გამომდინარეობს დე-ფაქტო ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემის იერარქიაში მისი მთავარი სპეციფიკური ფუნქციები: ლოკალური პოლიტიკური კულტურების კვლავწარმოება და სოციუმის გლობალური და საერთოსახელმწიფოებრივი მასშტაბის ყველა დინამიური ცვლილებებისადმი ადაპტაცია, უპირველეს ყოვლისა კი, ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნისადმი ადაპტირება. პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილის ინერციულობა ის მძლავრი საფუძველია, რომელიც არბილებს და ამსუბუქებს საბაზრო ურთიერთობათა უარყოფით მხარეებს. ამიტომაც არის, რომ პოლიტიკური კულტურისა და მთელი პოლიტიკური ცხოვრების ღრმად ეშელონირებული, მრავალსაფეხურიანი ტერიტორიული დიფერენციაცია წარმოადგენს თანამედროვე სოციალურად ორი-

ენტირებული საბაზრო მეურნეობის წარმატებული ფუნქციონირების აუცილებელ პირობას.

ტერიტორიულ-პოლიტიკურ სისტემითა იერარქიაში, როგორც ზემოთ მოტანილი სქემიდან ჩანს, შემდეგ საფეხურს წარმოადგენს მსხვილი ქალაქები, რომლებიც, თავის მხრივ, შესაძლებელია შედგებოდნენ პირველადი პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილების მთელი სისტემისაგან. ასეთი ლოკალური ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემის მთავარი ფუნქციაა პოლიტიკურ სიახლეთა, ინოვაციების გენერაცია და დიფუზია, ანუ პოლიტიკური ქცევის მართვის, პოლიტიკური იდეების ახალი მოდელების გენერაცია და დიფუზია. პოლიტიკური ელიტის ფორმირება და პოლიტიკური იდეების ფორმულირება შესაძლებელია მხოლოდმხოლოდ მაღალდიფერენციალური სოციალური სტრუქტურის, შეხედულებებისა და ინტერესების დაჯახების, კულტურის მრავალსახეობათა, ინფორმაციის სიუხვის პირობებში, ანუ შესაძლებელია მხოლოდ დიდ ქალაქში. ამასთან ერთად, მნიშვნელოვანი სოციალური განსხვავება შესაძლებელია მიღწეული იქნეს მხოლოდ სპეციალიზაციის, თვით ქალაქის სისტემის შიგნით შრომის დანაწილების პირობებში. ამიტომაც დიდი ქალაქი თავის თავში აუცილებლად მოიცავს პირველადი პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილების სიმრავლეს.

შემოთავაზებული განრიგის მიხედვით შემდეგია პოლიტიკურ-გეოგრაფიული რაიონი, რომელიც თავის შესაძლებლობაში მოიცავს პირველად პოლიტიკურ-გეოგრაფიულ ადგილებსა და პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილების ლოკალურ სისტემებს. პოლიტიკურ-გეოგრაფიულ რაიონს საფუძვლად უდევს შემდეგი დამახასიათებელი ნიშნები:

- განსხვავებული ფუნქციონალური არეალებისა და სოციალური სტრუქტურების ურთიერთშემავსებლობა. აქ იგულისხმება ქალაქები, საგარეუბნო და სასოფლო ადგილები, მთიანი, დაბლობი და სხვა ადგილები;

- ისტორიული წარსულისა (რაც მტკიცედ არის ჩაბეჭდილი ადამიანის შეგნებაში) და პოლიტიკური კულტურის ერთობა (რაც საერთო ისტორიულ გამოცდილებას ასახავს). რეგიონული იდენტურობა ერთვის ეთნიკურს, თუ პოლიტიკურ-გეოგრაფიული რაიონი უმცირესობის სხვადასხვა ადგილას ცალ-ცალკე განცალკევებულად განსაკუთრებულ არეალს მოიცავს. ასეთ შემთხვევაში პოლიტიკურ-გეოგრაფიული რაიონის ეროვნული გამოსახულება (ეროვნულობის გამოსახვა) დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად არის პოლიტიზირებული ეროვნული თვითშეგნება, როგორ ასახვას პოულობს იგი (ე. ი. ეროვნული თვითშეგნება) მთლიანად პოლიტიკურ კულტურაში;
- მოქალაქეების რეაქციის მსგავსება შინაგან (საერთოსახელმწიფოებრივ) და საერთაშორისო მოვლენებზე და იმპულსებზე (მიუხედავად პოლიტიკური ძალების შინაგან თანაფარდობაში არსებული განსხვავებისა). არჩევნებზე ეს აისახება პარტიების გავლენათა ძვრების დონეების ერთმიმართულებითობაში და მსგავსებაში.

თუმცა პოლიტიკურ-გეოგრაფიული დარაიონების პრობლემა დიდ ყურადღებას იქცევს, მაინც ამ პრობლემის თეორიის მრავალი საკითხი კვლავაც გაურკვეველია. ჩვენ ვიზიარებთ მოსაზრებას, რომ პოლიტიკურ-გეოგრაფიული დარაიონება უნდა მოხდეს მოცემული რაიონისათვის დამახასიათებელი სხვადასხვა პრიორიტეტული ნიშნების მიხედვით. ამასთან აშკარაა, რომ პოლიტიკურ-გეოგრაფიული ადგილების იერარქია არ შეიძლება იყოს აბსოლუტურად მკაცრად გამიჯნული და პოლიტიკურ-გეოგრაფიული რაიონების არსი დამოკიდებულია მათი არსებობის ხანგრძლივობაზე, ფორმირების პერიოდზე და ფაქტორებზე. ისიც აღსანიშნავი და ნათელია, რომ პოლიტიკურ-გეოგრაფიული რაიონების საზღვრების გამმიჯნავი როლი განსხვავებულია მის სხვადასხვა ნაწილებში, სხვადასხვა ადგილებში.

რაც შეეხება პოლიტიკურ რეგიონს – ეს უდაოდ ქვეყნის მსხვილი ნაწილია, რომელსაც ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე პოლიტიკურ ცხოვრებაში ახასიათებს საერთო ისტორიული წარსული. პოლიტიკური რეგიონები სტრუქტურულად მოიცავენ რამდენიმე რაიონს და პრაქტიკულად უპირატესად არსებობენ დიდ ქვეყნებში. ასეთ მაგალითებად ამ შემთხვევაში გამოდგება რუსეთის ფედერაციის მხარეები, ამერიკის შეერთებული შტატების სამხრეთი ნაწილი, იტალიის სამხრეთი, სამხრეთ კავკასია, შუა აზია და სხვა.

ქვეყანა არის არა მხოლოდ ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემის იერარქიაში ორივე ტიპის – დე-ფაქტო და დე-იურეს დამაკავშირებელი რგოლი, არამედ დანარჩენი ტერიტორიული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების დამაკავშირებელი ერთიანი სისტემა. თანამედროვე ეტაპზე, მიუხედავად საზოგადოებრივი ცხოვრების ინტერნაციონალიზაციის მძლავრი პროცესისა, სახელმწიფო მაინც რჩება პოლიტიკური მოღვაწეობის მძლავრ სუბიექტად, რომელიც განსაზღვრავს აღნიშნული სუბიექტისა და ინტერნაციონალური ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემების ურთიერთდაამოკიდებულებას, ურთიერთმოქმედებას. განვითარების თანამედროვე პირობებში ეჭვს გარეშეა, რომ სახელმწიფო ასრულებს უმნიშვნელოვანეს როლს ქვეყნის ეკონომიკაში (აზღენს რა ერთობლივი ეროვნული პროდუქტის მნიშვნელოვანი ნაწილის გადანაწილებას), რაც კიდევ უფრო აძლიერებს მის პოლიტიკურ ფუნქციებს. ხაზგასმით აღსანიშნავია კიდევ ერთი არცთუ უმნიშვნელო გარემოება – ბევრი თანამედროვე ქვეყანა ერთგვანია და ამ ქვეყნებში რეალიზებულია ერების თვითგამორკვევის უფლება; სხვა ქვეყნებში კი მათი არსებობის ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ღრმად შევიდა ეროვნული ინტეგრაციის პროცესები, აღმოცენდნენ და წარმოჩინდნენ ახალი ეთნიკური ერთობები.

მსოფლიოს დაყოფა ობიექტურად არსებულ გეოპოლიტიკურ რეგიონებად დიდი ხანია პოლიტიკურ-გეოგრაფებისა და გეო-

პოლიტიკოსების ყურადღებას იქცევდა. ისინი ყურადღების მიქცევის მიზნით იყენებდნენ სხვადასხვა განსხვავებულ კრიტერიუმებს. კერძოდ:

- მნიშვნელოვანი და ხანგრძლივი დროის პოლიტიკური პრობლემის არსებობა. მაგალითად, არაბული ქვეყნების წინააღმდეგობრივი განწყობა ისრაელის მიმართ;
- ხანგრძლივი საერთო ინტერესების არსებობა;
- მეზობლებთან დაკავშირებული საერთო ინტერესების არსებობა: ბუნებრივი რესურსების ექსპლუატაცია, საჰაერო სივრცის ზედმეტად დაბინძურების არდაშვება, შიდა ზღვების დაბინძურების თავიდან აცილება, ტვირთნაკადებისა და მგზავრნაკადების ტრანზიტი, რამდენიმე ქვეყნის ტერიტორიაზე ერთიდაიგივე ეთნოსის ცხოვრება, ერთობლივი თავდაცვის უზრუნველყოფა და კოლექტიური სამხედრო-პოლიტიკური უსაფრთხოების სისტემის შექმნა და სხვა;
- რასობრივი, ეთნიკური, კულტურული, რეგიონული და ენობრივი სიახლოვე;
- საზღვრების რეგიონული სისტემის ხელოვნურობა ან ბუნებრიობა, ანუ საზღვრების შესაბამისობის ხარისხი და დონე რეალურ ფიზიკურ, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ სივრცესთან;
- კავშირებისა და ურთიერთობათა ინტენსივობა, რომლის საზომსაც წარმოადგენს ზოგიერთი ქვემოთ ჩამოთვლილი გარემოება, კერძოდ: 1. საგარეო ვაჭრობის მოცულობა და ხასიათი, მათ შორის ექსპორტის, იმპორტისა და საქონლის ძირითად სახეობათა თანაფარდობა; 2. ფინანსური კონტაქტების განსაკუთრებულობა და მახასიათებლები (ინვესტიციების, გაცემული კრედიტებისა და მასზე გადახდილი პროცენტების მოცულობა და სხვა); 3. მიგრაციული ნაკადების მოცულობა და ხასიათი; 4. პოლიტიკური ურთიერთმოქმედება (წარმომადგენლობათა დონე და რაოდე-

ნობა; ტერიტორიული დავებისა და პრეტენზიების არსებობა, რომლებიც ართულებენ ორმხრივ და მრავალმხრივ ურთიერთობებს; დადებულ ხელშეკრულებათა რაოდენობა და ხასიათი); 5. სამხედრო კავშირების განვითარება (მათ შორის უცხოური სამხედრო ბაზების არსებობა, ერთი ქვეყნის ტერიტორიისა და ობიექტის მესამე ქვეყნის საწინააღმდეგოდ გამოყენების პრეცედენტი და ა. შ.).

დამატებით ინდიკატორებად აგრეთვე შეიძლება გამოყენებული იქნეს სამრეწველო კომპანიებისა და ბანკების წარმომადგენლობათა რაოდენობა და განლაგება, ავიარეისების რაოდენობა, ორი ქვეყნის წამყვან გაზეთებში ერთმანეთის მიმართ გამოცემული პუბლიკაციების სიხშირე. კავშირების საზომად აგრეთვე გამოდგება სატრანსპორტო ტრანზიტების ნაკადთა მოცულობა, უცხოური ტურიზმის მოცულობა და სხვა.

საჭიროა ერთმანეთისაგან განეკისხევათ გეოპოლიტიკური რაიონები, რომლებიც ფორმირებული არიან ისეთი კრიტერიუმების საფუძველზე, როგორიცაა მეზობლობა და ერთიანობა (დაკავშირებული პრობლემის ტერიტორიულ მომიჯნავეობასთან), აგრეთვე გეოპოლიტიკური რაიონები, რომლებიც დაჭუძნებული არიან კულტურათა მსგავსებისა და ურთიერთქმედების საფუძველზე. ასეთი გეოპოლიტიკური რაიონები, ბუნებრივია, თავიანთ ფარგლებში მოიცავენ გარკვეული ქვეყნების ჩამონათვალს. მაგალითად მოიხსენიება ფრანგულენოვანი ან ესპანურენოვანი ქვეყნები.

ცალკე გამოყოფას იმსახურებს გეოსტრატეგიული რაიონები, ანუ ის სფეროები, რომლებიც მოიცავენ რამდენიმე გეოპოლიტიკურ რაიონს და არასავალდებულო წესით ფლობენ მომიჯნავეობის თვისებას.

გეოპოლიტიკური რაიონების დამახასიათებელ ნიშნებთან დაკავშირებით დამატებით აღვნიშნავთ ისეთ მთავარ ნიშან-თვისების შესახებ, როგორიცაა გლობალური სამხედრო-სტრატეგიული სისტემების მიმართ მიკუთვნების ხარისხი.



ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ რაც უფრო მეტად ემთხვევა ერთმანეთს დე-ფაქტო და დე-იურე ტერიტორიულ-პოლიტიკური სისტემები, მით უფრო მეტ მმართველობით უნარს ფლობს ტერიტორიულ ჭრილში პოლიტიკური სისტემა. ამასთან, პრაქტიკულად ეს სისტემები არამთლიანად არიან ერთმანეთთან შეთავსებულნი, უპირატესად იერარქიის დაბალ სისტემებში. ამავე დროს სისტემები დე-იურე არა მარტო ასახავენ რეალურად არსებულ პოლიტიკურ-გეოგრაფიულ სივრცეს და მის სტრუქტურებს, არამედ ახდენენ მათზე ძლიერ უკუხემოქმედებასაც. უფრო მეტიც, ისინი (ე. ი. სისტემები დე-იურე) წარმოადგენენ მათი (ე. ი. პოლიტიკურ-გეოგრაფიული სივრცისა და მისი სტრუქტურების) ფორმირებისა და ცვლილების მძლავრ ფაქტორს.

სწორედ აღნიშნულში მდგომარეობს საზოგადოების ტერიტორიულ-პოლიტიკური ორგანიზაციის ერთ-ერთი ფუნდამენტური კანონზომიერება.

მიუხედავად ტერიტორიული დონეების მიხედვით დაყოფის გარკვეულად პირობითი ხასიათისა, თანამედროვე მსოფლიოში, თითოეულ ტერიტორიულ დონეზე – გლობალურ და მაკრორეგიონულ (სახელმწიფოს ზევით), სახელმწიფო და სუბსახელმწიფოებრივ დონეებზე – ობიექტურად არსებულ და იურიდიულად განმტკიცებულ ტერიტორიულ-პოლიტიკურ სისტემებს შორის ჩამოყალიბდა სპეციფიკური თანაფარდობა და ურთიერთქმედების ფორმები.

ეკონომიკის სივრცობრივი ორგანიზაციის მეთოდოლოგიური მიდგომები. საქართველოში საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბების პირობებში, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტიან რეალიზაციას. თავის მხრივ კი რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის მნიშვნელოვანი მიმართულება და ქვაკუთხედია ეკონომიკის ტერიტორიული ორგანიზაციისა და განლაგების სივრცობრივი პრობლემები. ხოლო ამ უკანასკნე-

ლის მსმართულებით ეფექტიანი ღონისძიებების გატარება უნდა დაეფუძნოს, ამ მხრივ არსებულ როგორც პრაქტიკულ, ასევე თეორიულ-მეთოდოლოგიურ გამოცდილებათა გაზიარების საფუძველზე ჩამოყალიბებულ ღონისძიებათა მწყობრ სისტემას.

რეგიონული ეკონომიკის პრობლემების მკვლევარი მეცნიერები, ამ პრობლემებზე მსჯელობისას განსაკუთრებით აღნიშნავენ თვით ტერმინის „ეკონომიკური სივრცის“ განსაზღვრის საკითხის აუცილებლობას.<sup>3</sup>

აკადემიკოს ა. გრანბერგის განმარტებით „ეკონომიკური სივრცე“ – დასახლებული პუნქტებით, სამრეწველო საწარმოებით, რეკრეაციული ფართობებით, სატრანსპორტო და საინჟინრო ქსელებით გაჯერებული ტერიტორიაა.<sup>4</sup>

ეკონომიკური სივრცის დახასიათება შეიძლება მრავალი ხარისხობრივი (თვისებრივი) და რაოდენობრივი პარამეტრით, რომელთა შორის გამოვყოფთ შემდეგ მახასიათებლებს:

- სიმჭიდროვე (მოსახლეობის რაოდენობა, მთლიანი რეგიონული პროდუქტის მოცულობა, ბუნებრივი რესურსები, ძირითადი კაპიტალი და სხვ. სივრცობრივი ფართობის ერთ ერთეულზე);
- განლაგება (დიფერენციაციის, კონცენტრაციის, მოსახლეობის განთავსებისა და ეკონომიკური საქმიანობის მაჩვენებლები, მათ შორის სამეურნეო თვალსაზრისით ათვისებული და აუთვისებელი ტერიტორიების მაჩვენებლები);
- კავშირები (სივრცობრივი ტერიტორიების ცალკეულ ელემენტებს (რაიონები, დაბები, სოფლები და სხვ.) შორის არსებული ეკონომიკური კავშირების ინტენსივობა; სატრანსპორტო და საკომუნიკაციო საშუალებების განვითარების დონე, რაც განაპირობებს პროდუქციის, მომსახურების, კაპიტალისა და მოსახლეობის მოძრაობის მობილურობის ხარისხს).

„ეკონომიკური სივრცის“ ფუნქციონირება დიდად არის დამოკიდებული მის ელემენტებს შორის არსებული მანძილების სიდიდეზე. ამ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს „ეკონომიკური მანძილე-

ბი“, რომელიც ფიზიკური მანძილებისაგან განსხვავებით, იზომება სატრანსპორტო და ტრანსაქციული დანახარჯების მიხედვით. ამდენად ამა თუ იმ „ელემენტს“ შორის შეიძლება იყოს თანაბარი „ფიზიკური დაშორება“, მაგრამ მათ შორის „ეკონომიკური მანძილი“ შეიძლება იყოს განსხვავებული, ჩვენს მიერ ზემოთ დასახელებული ფაქტორების გათვალისწინებით. ამდენად ეკონომიკის სივრცობრივი ორგანიზაციის პრობლემების მეთოდოლოგიური ასპექტების გაანალიზებისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გამახვილდეს ისეთ ფაქტორზე, როგორცაა – „ეკონომიკური მანძილი“.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, ეკონომიკის სივრცობრივი ორგანიზაციისა და წარმოების განთავსების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორებია:<sup>5</sup>

- წარმოების რაციონალური, მაქსიმალურად ეფექტიანი განლაგება;
- ქვეყნის რეგიონების ეკონომიკის კომპლექსური განვითარება;
- რეგიონებს შორის და თვით რეგიონებში შრომის ტერიტორიული დანაწილების რაციონალურობა;
- რეგიონების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების დონეების გამოთანაბრება.

განვიხილოთ თითოეული აღნიშნული მიმართულება;

წარმოების რაციონალური, მაქსიმალურად ეფექტიანი განლაგება, უწინარეს ყოვლისა, გულისხმობს პროდუქციის წარმოებაზე გასაწევი ხარჯების მინიმიზაციას (ეკომონიის მიღწევას). ამ მიზნის მისაღწევად უპრიანია პროდუქციის წარმოებისათვის აუცილებელი ყველა სტატია განვლილი იქნეს კონკრეტულ ტერიტორიაზე. ამ შემთხვევაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ტრანსპორტის პირობებს (სატრანსპორტო დანახარჯების ოდენობას), რომელიც უზრუნველყოფს წარმოების „დაახლოებას“ ნედლეულის, სათბობ-ენერგეტიკისა და რეალიზაციის ბაზრებთან. ამასთან ერთად წარმოების რაციონალურ განლაგებაზე მნიშვნელოვნად შეუძლია

იმოქმედლოს (პოზიტიური თვალსაზრისით) წარმოების კოოპერირებისა და კომბინირების ფაქტორმა, აგრეთვე ახალი ტექნოლოგიების დანერგვამ. ამასთან, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ბუნებრივი რესურსების დაზოგვისა და ეკოლოგიური პირობების გაუმჯობესების ხარისხს.<sup>6</sup>

ქვეყნის რეგიონების ეკონომიკის კომპლექსური განვითარება, პირველ რიგში, გულისხმობს იმ საბაზრო სპეციალიზაციის დარგების შეთანაწყობილად განვითარებას, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭებათ ქვეყნის მასშტაბით და აგრეთვე, რომელთა პროდუქციაზე არსებობს დიდი მოცულობის მოთხოვნა, როგორც მოსახლეობის, ასევე წამყვანი დარგებისა საწარმოო ინფრასტრუქტურის მხრიდან. რეგიონების კომპლექსური განვითარების პრიორიტეტული ამოცანაა საბაზრო სპეციალიზაციის დარგებს შორის ეკონომიკური კავშირების განვითარება-გაძლიერება.

რეგიონებს შორის და თვით რეგიონებში შრომის ტერიტორიული დანაწილების რაციონალურობის მიღწევა, ჩვენი აზრით, ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად უნდა იქცეს საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბებისა და წარმოების ეფექტიანი განლაგების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით.

ამ მხრივ არ შეიძლება არ აღინიშნოს ის უარყოფითი ტენდენცია, რომელიც მეტად უარყოფითად მოქმედებს შრომის ტერიტორიული დანაწილების რაციონალურობის მიღწევაზე. კერძოდ, პროფესორი რ. გაჩეჩილაძე აღნიშნავს, რომ „რეგიონების ათიათასობით უმუშევარმა დიდ ქალაქებს მიაშურა, განსაკუთრებით თბილისს. იქ კი მართალია დასაქმების მეტი საშუალებაა, ვიდრე მცირე ქალაქებში, მაგრამ ნაკლებ კვალიფიციური შრომის ბაზარზე ყველა ნიშა უკვე დაკავებულია ადგილობრივი სამრეწველო საწარმოებისა და დაწესებულებების ფაქტობრივი უმუშევრებით ან აფხაზეთიდან დევნილების მიერ.“<sup>7</sup>

რაც შეეხება რეგიონების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ღონეების გამოთანაბრებას, ამ შემთხვევაში აუცილებელია

ქვეყნის რეგიონებს შორის ამ მიმართულებებით არსებული დიფერენციაციის შერბილებაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს სახელმწიფომ. მხედველობაშია საქართველოში საბაზრო ეკონომიკის დამკვიდრების პირობებში, ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში, ქვეყნის რეგიონებში არსებული პრიორიტეტული დარგებისა და სფეროების განვითარების სტიმულირება და სოციალური პოლიტიკის ორიენტაციით გაფართოება. ამ პროცესში აქტიურად უნდა იქნეს გამოყენებული ცენტრალური ბიუჯეტის საფინანსო რესურსები.

ამ ოთხივე მიმართულების რეალიზაცია უზრუნველყოფს რეგიონული ეკონომიკური განვითარების ფორსირებული ტემპების მიღწევას.

რეგიონული (სივრცობრივი) ეკონომიკური მეცნიერების განვითარების ისტორია ხასიათდება ამ მიმართულებით ჩატარებულ გამოკვლევების გაფართოებითა და გაღრმავებით. შედეგად ჩამოყალიბდა ეკონომიკის სივრცობრივი ორგანიზაციის საკითხების თაობაზე რიგი მნიშვნელოვანი მიდგომები და მეთოდოლოგიები, რომელთა გამოყენების საფუძველზეც შესაძლებელია რიგი მნიშვნელოვანი თეორიული და პრაქტიკული ამოცანების გადაწყვეტა, რეგიონული განვითარების თვალსაზრისით.<sup>8</sup>

- მიდგომა სივრცესა და დროში. აღნიშნული მიმართულების ჩამოყალიბებას ჯერ კიდევ XIX-ე საუკუნეში გერმანული გეოგრაფიული სკოლის წარმომადგენლებმა კ. რიტტერმა და ა. გეტტნერმა დაუდეს საფუძველი. ამ მიდგომის ძირითადი არსი ეფუძნება იმას, რომ ხალხი და ბუნება ფაქტობრივად ერთიანია ანუ შეიძლება ითქვას, რომ მოსახლეობის ინტერესთა სფეროში აქტიურად იმკვიდრებს ადგილს ბუნებაზე ზრუნვა, ამდენად სახეზე გვაქვს ჰარმონია ადამიანსა და ბუნებას შორის. მას სხვაგვარად სოციალურ-გეოგრაფიულ მიდგომას უწოდებენ.
- გენეტიკური მიდგომა, რომლის საშუალებითაც ხდება რეგიონული სისტემების გენეზისა (წარმომავლობა) და ევო-

ლუციის ძირითადი მიმართულებების გამოვლენა ანუ შეგვიძლია გავაანალიზოთ სოციალურ-გეოგრაფიული სივრცე ისტორიული განვითარების რაკურსში.

გენეტიკური მიდგომის გამოყენება მნიშვნელოვანი და აუცილებელია რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებასა და კონკრეტულად ამა თუ იმ რეგიონში საწარმოო კომპლექსის განლაგების პრობლემის გადაწყვეტასთან დაკავშირებით, ვინაიდან ისტორიული თავისებურებების, განვითარების ტენდენციების, ტრადიციული ბუნებათსარგებლობის მიმართულებების, ეთნოგენური და სხვა ფაქტორების გათვალისწინების გარეშე ძნელია ეფექტიანი გადაწყვეტილებების მიღება. აღნიშნულის (ოღონდ გლობალურ მასშტაბებში) დადასტურებაა „დიდი აბრეშუმის გზის“ პროექტის რეალიზაციის პროცესის დაწყება.

— გლოსისტემური მიდგომა, რომლის გამოყენებითაც შესაძლებელია სხვადასხვა რთული ობიექტების შესწავლა, მათი მარტივ, ერთმანეთზე დამოკიდებულ შემადგენლებად დაყოფის საშუალებით. აღსანიშნავია, რომ რეგიონულ მეცნიერებაში ამ მიმართულების განვითარების საფუძველად გეოგრაფია ითვლება. გეოსისტემურ მეთოდს ახასიათებს იერარქიულობა ორგანიზებულობისა და მმართველობის თვალსაზრისით. მაგალითად: დასახლება — მუნიციპალური წარმონაქმნი; რეგიონი — ქვეყნის სუბიექტი; ქვეყანა — საქართველო. გლოსისტემები, ენერგეტიკული და ინფორმაციული ნაკადებისა და კავშირების საშუალებით, ხელს უწყობენ მათ გარშემო საეციფიკური გავლენის ზონების ფორმირებას. მაგალითად: სამრეწველო კვანძი — სამრეწველო რაიონი — სამრეწველო-ტერიტორიული კომპლექსი: ან ქალაქი — საქალაქო აგლომერაცია — მეგაპოლისი.

ამგვარად, გეოსისტემური მიდგომის გამოყენებით, შესაძლებელია რეგიონული სქემებისა და პროექტების რეალიზაციის პროცესში გეოინფორმაციული უზრუნველყოფა.

— კვლავწარმოებითი მიდგომა ითვალისწინებს მთლიანად რეგიონული სისტემების, როგორც ურთიერთდაკავშირებული შინაგანი ელემენტების (ქვესისტემები) შეხამების თავისებურებათა ყოველმხრივ შესწავლას. მასთან ერთად ნებისმიერი კომპლექსური წარმონაქმნის ფუნქციონირების პრობლემები უკავშირდება არა მარტო მისი ქვესისტემების (შიდა) თავისებურებებს, არამედ მასზე ღიდ გავლენას ახდენს საგარეო ურთიერთობები და კავშირები.

ნებისმიერ რეგიონულ სისტემას, მეთოდოლოგიური გამოკვლევის პოზიციიდან გამომდინარე, გააჩნია შინაგანი იერარქიული სტრუქტურა. მაგალითად, ქვეყნის (რეგიონის) სამეურნეო კომპლექსში გამოიყოფა სამრეწველო და სოფლის მეურნეობის დარგები ან დარგთაშორისი კომპლექსები. ეს არის „ვერტიკალური“ დაყოფა.

ამასთან ერთად, რეგიონულ კომპლექსებში შეიძლება გამოიყოს ე. წ. „ჰორიზონტალური“ დაყოფის პრინციპი, როდესაც გამოიყოფა სამეურნეო დასახლებები, ქალაქები, მხარეები, მსხვილი ეკონომიკური რაიონები.

ჩვენს მიერ დასახელებული „ვერტიკალური“ და „ჰორიზონტალური“ იერარქიული სტრუქტურები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ბუნებრივი პირობებითა და სოციალურ-ეკონომიკური თავისებურებებით, მათ შორის კვლავწარმოების ციკლების მიხედვით. თვით რეგიონული კვლავწარმოების პროცესის არსი მდგომარეობს მატერიალური საშუალებების წარმოებისა და მოხმარების „განცალკევებულ (იერარქიული სტრუქტურების მიხედვით) ერთიანობაში“.

ამ მიმართულების გაანალიზების პროცესში აქტიურად გამოიყენება ისეთი ქვესისტემების განზოგადება, როგორიცაა: საწარმოო ქვესისტემა, ინფრასტრუქტურული ქვესისტემა და ინსტიტუციონალური ქვესისტემა.

ნებისმიერ რეგიონულ სისტემას გააჩნია ცენტრი, რომელიც ეფექტურად ვითარდება პერიფერიებთან აქტიური ურთიერთ-თანამშრომლობით და ინფრასტრუქტურული უზრუნველყოფის პირობებში.

ამგვარად კვლავწარმოებით მიდგომას გააჩნია უდიდესი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა, რეგიონულ ჭრილში, ეკონომიკის სივრცობრივი ორგანიზაციისა და წარმოების განლაგების თეორიულ-პრაქტიკული ამოცანების გადაჭრის თვალსაზრისით.

— პრობლემური მიდგომის არსი გამოიხატება რეგიონულ კონტექსტში, დროსა და სივრცეში დაგროვილი, კონცენტრირებული წინააღმდეგობების გადაწყვეტაში. პრობლემური მიდგომა ხასიათდება კომპლექსურობითა და სისტემურობით ანუ იმ თვისებებით, რომელიც ახასიათებს რეგიონულ პოლიტიკას.

ამ მიდგომის გამოყენებისას უმთავრესი მნიშვნელობა ენიჭება პრობლემის მართებულად დასმას და ფორმულირებას. „პრობლემის“ კატეგორია თავისი არსით მჭიდროდ უკავშირდება „მიზნის“ კატეგორიას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ამა თუ იმ მიზნის მიღწევის პროცესში შეიძლება წარმოიშვას წინააღმდეგობები, რომლებიც ხელს უშლიან ამ მიზნის მიღწევას (ამ შემთხვევაში საუბარია რეგიონული პოლიტიკის ასპექტებზე). აქედან გამომდინარე რეგიონული ეკონომიკური პრობლემების გადაჭრის პროცესში დასმული უნდა იქნეს ისეთი მიზნები, რომლებიც ნაკლებად იქნება იდეალიზებული და რეალობისგან მოწყვეტილი. თავის მხრივ, მიზნის ჩამოყალიბება ხდება სუბიექტისა თუ ობიექტის ინტერესების გათვალისწინებით.

ამგვარად, აღნიშნული კატეგორიების გათვალისწინებით შეიძლება წარმოვიდგინოთ ლოგიკური „ჯგაჯვი“ შემდეგი სახით: წინააღმდეგობები (პრობლემები) — მოთხოვნილებები — ინტერესები — მიზნები. მიუხედავად ამ მეთოდოლოგიის, შედარებით ზოგადი ხასიათისაა, მისი გამოყენება უპრიანია რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავების პროცესში.

— გეოპოლიტიკურ მიდგომაში ცენტრალური ადგილი უკავია გეოგრაფიულ სივრცეში საზოგადოებრივი ურთიერთობების სუბიექტების ურთიერთქმედების თავისებურებათა



(პრობლემათა) შესწავლას. აქვე აღვნიშნავთ იმ ფაქტს, რომ ეს მიდგომა გარკვეულწილად დაკავშირებულია, როგორც „პრობლემურ“ მიდგომასთან, ასევე მიდგომასთან „სივრცესა და დროში“. გეოპოლიტიკური სიტუაციის ანალიზის გათვალისწინებით იღებენ გადაწყვეტილებას უმაღლესი რანგის სახელმწიფო მოხელეები, პოლიტიკური პარტიები, ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენლები, ცალკეული პოლიტიკური მოღვაწეები, აგრეთვე რეგიონული დონის ლიდერები.

საზოგადოებრივი ერთიერთობების სუბიექტების ინტერესების სივრცობრივი ორგანიზაციის კანონზომიერების შესწავლა და განსაზღვრა, გეოპოლიტიკოსების მუშაობის დამახასიათებელი სპეციფიკური პოლიტიკური შტრიხია.<sup>9</sup> აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ გეოპოლიტიკურ მიდგომას გააჩნია სერიოზული მნიშვნელობა რეგიონულ დონეზე გადაწყვეტილების მიღებისას.

რეგიონული ეკონომიკის მეთოდოლოგიური ასპექტების განხილვისას აუცილებელია გამოვყოთ ის ტერმინები და ცნებები, აგრეთვე სამეცნიერო მეთოდები, რომლებსაც ფართოდ იყენებენ რეგიონულ ეკონომიკურ გამოკვლევებში.<sup>10</sup> კერძოდ:

- ტაქსონირების მეთოდი, რომელიც ითვალისწინებს ტერიტორიის დაყოფას დაპირისპირებულ და იერარქიულ თანადაქვემდებარებულ ტაქსონებად. ტაქსონი ეს არის თანაბარ-მნიშვნელოვანი ან იერარქიული თანადაქვემდებარებული ტერიტორიული „უჯრედი“, მაგალითად, ადმინისტრაციული რაიონი, მუნიციპალური წარმონაქმნი. ფაქტიურად რაიონირების პროცესი ნებისმიერ დონეზე მიმდინარეობს ტაქსონირების პრინციპით;
- ეკონომიკურ-გეოგრაფიული გამოკვლევების მეთოდი, რომელიც, თავის მხრივ, იყოფა სამ ძირითად მიმართულებად: 1) რეგიონული მეთოდი (ტერიტორიის განვითარების გზებისა და საშუალებების ძიება, რეგიონულ დონეზე წარმოების განლაგების აქტუალური ამოცანების კვლევა); 2) დარგობ-

რივი მეთოდი (გეოგრაფიულ ასპექტებში დარგების ფორმირებისა და განვითარების პერსპექტივების კვლევა); 3) ადგილობრივი მეთოდი (ცალკეულ ქალაქებში დასახლებულ პუნქტებში წარმოების ფორმირებისა და განვითარების პრობლემების კვლევა);

- სისტემური ანალიზის მეთოდი, რომელიც დაფუძნებულია კვლევის პროცესის ეტაპობრივ წარმართვაზე (მაგალითად, მიზნების ფორმირება, ამოცანების განსაზღვრა, დარგების ოპტიმალური განთავსების ვარიანტების კომპლექსური შესწავლა);
- სისტემატიზაციის მეთოდი, რომელიც დაკავშირებულია შესასწავლი მოვლენის დაყოფით გარკვეული თავისებურებებით მახასიათებელი ფაქტორების მიხედვით. საუბარია ისეთი ფორმით დაყოფაზე, როგორცაა კლასიფიკაცია, ტოპოლოგია, კონცენტრაცია და სხვ.
- საბალანსო მეთოდი, რომლის ძირითადი არსი მდგომარეობს დარგობრივი და რეგიონული ბალანსების შედგენაში. დარგობრივი და რეგიონული ბალანსების შედგენა, თავის მხრივ, ხელს უწყობს მართებული, მეცნიერულად დასაბუთებული არჩევანის გაკეთებას, დარგობრივ და რეგიონულ ჭრილში საბაზრო სპეციალიზაციის გამოკვეთის, სოციალური ინფრასტრუქტურის ძირითადი მახასიათებლების გამოვლენის მიმართულებით.
- ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირების მეთოდი, რომელიც თანამედროვე ელექტრო-გამოთვლითი სისტემების მიღწევების პირობებში, მინიმალური შრომითი დანახარჯებით, უდიდესი მოცულობის სტატისტიკური მასალების დამუშავების კვალობაზე, რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური, სტრუქტურული კომპლექსური ფუნქციონირების შესახებ სათანადო ციფრობრივი მასალებით უზრუნველყოფას უწყობს ხელს.

— კარტოგრაფიული მეთოდი, რომლის გამოყენებითაც შესაძლებელია განლაგების თავისებურებათა ვიზუალური აღქმა.

— გეოინფორმაციული მეთოდი, რომელიც ითვალისწინებს გეოინფორმაციული სისტემების (ბანკების) ფორმირებას.

ეკონომიკის სივრცობრივი ორგანიზაციისა და განლაგების სივრცობრივი პრობლემების მეთოდოლოგიურ მიდგომებში ცნობილი რუსი რეგიონალისტი, აკადემიკოსი ნ. ნეკრასოვი გამოყოფს შემდეგ მიმართულებებს:<sup>11</sup>

ა) საწარმოო ძალების განლაგების ვარიანტული მეთოდი;

ბ) რეგიონების ეკონომიკური განვითარების დონის გამოთანაბრების მარკენებლები;

გ) ბუნებრივი რესურსების ეკონომიკური შეყვასება;

დ) სამრეწველო საწარმოთა განლაგების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის მეთოდი;

ე) რეგიონებში სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარების პროგნოზირებისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის შედარების მეთოდი;

ა) ვარიანტული მეთოდოლოგიის გამოყენება უპრიანია ამა თუ იმ პროექტის რეალიზაციის საწყის ეტაპზე. წარმოების განლაგების ვარიანტული მიდგომა მეტად მრავალასპექტიანია და მისი ძირითადი მიზანია წარმოების განლაგების მაქსიმალურად ოპტიმალური ადგილის მოძებნა, რომელიც შეესაბამება როგორც ეროვნული მეურნეობის სტრატეგიულ ინტერესებს, ასევე კონკრეტული რეგიონის ინტერესებსაც.

საწარმოო ძალების განლაგების ვარიანტული მეთოდი ითვალისწინებს ისეთი საკითხების გაანალიზებას, როგორიცაა:

1. ქვეყნის ეროვნული მეურნეობის განვითარების სხვადასხვა ვარიანტები;

2. ტერიტორიული (რეგიონული) ეკონომიკური პროპორციების სხვადასხვა ვარიანტები;

3. ეროვნული მეურნეობის წამყვანი დარგების განლაგების ვარიანტები;
4. ცალკეული რეგიონების სამეურნეო სტრუქტურის განვითარების ვარიანტები.

გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ვარიანტული მეთოდოლოგიის გამოყენებით საქართველოს მრავალფეროვანი ბუნებრივი პირობებისა და რეგიონული ლანდშაფტის პირობებში, შეიძლება საწარმოს განლაგების თაობაზე მისაღები გადაწყვეტილების რამოდენიმე ვარიანტი არსებობდეს. ამიტომ ამოცანა უნდა დაისვას ისე, რომ არჩეული იქნეს განლაგების ის ვარიანტი, რომელიც მაქსიმალურად ეფექტიანი იქნება, როგორც მთლიანობაში ქვეყნის ეკონომიკისათვის, ასევე განსაკუთრებით (პრიორიტეტულად) რეგიონის წინაშე მდგარი სოციალურ-ეკონომიკური ამოცანების კომპლექსურად გადაჭრის თვალსაზრისით. ამ მიდგომის გამოყენებისას აპრობირებულია და ფართოდაა გავრცელებული ეკონომეტრიული მოდელების გამოყენება, რომელიც ნათელ წარმოდგენას იძლევა „პროექტის“ რაოდენობრივ მახასიათებლებზე.

ბ) რაც შეეხება რეგიონების ეკონომიკური განვითარების დონის მაჩვენებლების გამოთანაბრების მეთოდს, მისი უპირველესი დანიშნულებაა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში რეგიონების ეკონომიკური განვითარების დონეებს შორის არსებული დიფერენციაციის შერბილება ანუ ჩამორჩენილი რეგიონების განვითარების პრიორიტეტულობით ხელმძღვანელობა.

ამასთან ერთად, ამ მიდგომაში აისახება ქვეყნისა და რეგიონების ერთიანობის (საერთო ინტერესების) კვალობაზე, რეგიონების რანჟირება საწარმოო ძალების განვითარების დონეების და ცალკეული რეგიონების ჩამორჩენის მიზეზების ანალიზი.

რეგიონების საწარმოო ძალების განვითარების დონის საერთო-ეკონომიკური მაჩვენებლების განსაზღვრის სისტემა მოიცავს შემდეგ კომპონენტებს:<sup>12</sup>

- 1) ეროვნული სიმდიდრის განაწილება რეგიონების მიხედვით,

- აგრეთვე მთლიანი შიგა პროდუქტის და ეროვნული შემოსავლების რეგიონული თავისებურებანი;
- 2) მატერიალური წარმოების ძირითადი დარგების განვითარების მაჩვენებლები: მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა და ტრანსპორტი, რეგიონის ეკონომიკის სტრუქტურული მაჩვენებლები;
  - 3) შრომითი რესურსების გამოყენებისა და შრომისმწარმოებლურობის მაჩვენებლები რეგიონების მიხედვით.

აღსანიშნავია, რომ რაოდენ სამწუხაროც არ უნდა იყოს, დღეისათვის არც სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტს და არც სამეცნიერო-კვლევით დაწესებულებებს მწირი საბიუჯეტო დაფინანსების პირობებში, არ ხელეწიფებათ ზემოაღნიშნული მიმართულებებით სრულყოფილი დაკვირვებისა და გამოკვლევების ჩატარება. ეს უკანასკნელი ფაქტორი კი, თავის მხრივ, განაპირობებს იმას, რომ საქართველოს რეგიონების ეკონომიკური განვითარების მდგომარეობის შესახებ არსებული მწირი სტატისტიკური მონაცემების ბაზის არსებობის პირობებში, რეგიონულ ეკონომიკურ პროცესებთან დაკავშირებული ესა თუ ის მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება მიიღება ზერელედ ანუ რეგიონის შესახებ არსებულ ზოგად ინფორმაციაზე დაყრდნობით.

ამ მიდგომის გამოყენებისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქვეყნის რეგიონებს შორის (რეგიონთაშორისი) საწარმოო კავშირების ეკონომიკური მაჩვენებლების დადგენას. ხოლო, რეგიონული ეკონომიკური განვითარების დონის დასადგენად გამოიყენება სამეურნეო საქმიანობის „სიმჭიდროვის“ მაჩვენებელი, რომელიც ასახავს მოცემული ტერიტორიის 1 ათ. კმ<sup>2</sup> წარმოებული ერთობლივი პროდუქტის სიდიდეს. თავის მხრივ, კი აღნიშნული მაჩვენებელი, განზოგადებული რეგიონის დონეზე გვაძლევს მისი ათვისების შესახებ ობიექტურ სურათს, რაც უდაოდ მართებული დასკვნების გამოტანისა და ეფექტიანი გადაწყვეტილებების მიღების წინაპირობაა.

გ) ბუნებრივი რესურსების ეკონომიკური შეფასება აუცილებელი

ლია ქვეყანაში წარმოების განლაგების პერსპექტიული ვარიანტების ეფექტიანობის განსაზღვრისათვის, აგრეთვე დარგებისა და რეგიონების მიხედვით ეკონომიკური გაანგარიშებების ჩატარებისათვის.

ბუნებრივი რესურსების ეკონომიკური შეფასებისათვის წარმატებით გამოიყენება ზღვრული დანახარჯების მეთოდი. იგი გულისხმობს განსახილველ რეგიონში, დროის გარკვეულ მონაკვეთში, საწარმოებელი (მოცემული) პროდუქციის ერთი ერთეულით მომატებაზე გასაწვეი დანახარჯების ზღვრულად დასაშვებ სიდიდეს.<sup>13</sup>

ამასთან, ენერგოეკონომიკურ გათვლებში აქტიურად გამოიყენება ზღვრული დანახარჯების მეთოდი სათბობ-ენერგეტიკულ რესურსებზე.<sup>14</sup>

ამგვარად ზღვრული დანახარჯების მეთოდის გამოყენებით საშუალება გვძლევს გამოვაკლინოთ ბუნებრივი რესურსების მოხმარებაზე, ტერიტორიების (რეგიონების) მიხედვით გასაწვეი დანახარჯების ზღვრული სიდიდე და აქედან გამომდინარე მივიღოთ ადეკვატური გადაწყვეტილებები.

ზღვრული დანახარჯები გაიანგარიშება ბუნებრივი რესურსებით წყაროების (ტყისა და მიწის მასივების, საბადოების, მდინარეებისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების) მიხედვით. ბუნებრივი რესურსების გამოყენების (ათვისების) ძირითადი კრიტერიუმია მისი ეფექტიანობის დადგენა, როგორც ეროვნული შეურნეობის, ასევე რეგიონულ ეკონომიკურ დონეზე. აქ მხედველობაში გვაქვს ის ფაქტორი, თუ რამდენად შეესაბამება ქვეყნის (რეგიონის) ინტერესებს ამა თუ იმ ბუნებრივი რესურსის გამოყენებაზე გასაწვეი ზღვრული დანახარჯების ოდენობა და რამდენად წაადგება იგი ქვეყნის (რეგიონის) ეკონომიკური განვითარების პროცესს.

დ) საწარმოთა განლაგების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის მეთოდის პრინციპული მიმართულებების არსი მდგომარეობს შემდეგში:

1. სამრეწველო საწარმოთა განლაგების ძირითად კრიტერიუმად აღებულია პროდუქციის წარმოებისა და მომხმარებელი-

სათვის მიწოდების პროცესში მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსების რაციონალური (ეფექტიანი) გამოყენების აუცილებლობა;

2. ახალი სამრეწველო საწარმოების განლაგების ეკონომიკური ეფექტიანობის საკითხები მჭიდროდ უკავშირდება ეროვნული მეურნეობის დონეზე ურთიერთმოქმედი ფაქტორების განალიზების საფუძველზე დარგების მიხედვით შრომით რესურსებზე დანახარჯებისა და მაქსიმალური ეკონომიურობის მიღწევის პრობლემების გადაწყვეტას;
3. ნედლეულით უზრუნველყოფის ფაქტორისა და ახალ სამრეწველო ობიექტში წარმოებული პროდუქციის რეგიონული მოხმარების მასშტაბების შესაფასებლად გამოიყენება ზონებად დაყოფის მეთოდი. მოხმარების რაციონალური ზონის დასადგენად ერთმანეთს უდარებენ მოცემული პროდუქციის თვითღირებულებას ერთ ერთეულზე და განსახორციელებელი ინვესტიციების მოცულობას შესადარ ტერიტორიებზე (რეგიონებში, რაიონებში, პუნქტებში). მასთან ერთად ერთმანეთს ადარებენ პროდუქციის მოხმარების ადგილზე მოწოდებისათვის ტრანსპორტირებაზე გასაწევი ხარჯების ოდენობას.
4. მსხვილი სამრეწველო ობიექტების განლაგების პროცესში განიხილება და ანალიზდება ამა თუ იმ ტერიტორიაზე მისი განთავსების ადგილის შემდგომი განვითარების პერსპექტივები<sup>15</sup>. ამ შემთხვევაში გადაწყვეტილების მიღების ძირითადი ორიენტირია პროექტის როგორც თვისობრივი, ასევე რაოდენობრივი მაჩვენებლების ანალიზი და მთლიანობაში სტრატეგიული ინტერესების გათვალისწინებით შერჩევა.

საწარმოს განლაგების ადგილმდებარეობის განსაზღვრის ძირითადი კრიტერიუმი ინვესტიციების დაბანდების ეფექტიანობის დადგენაა. ინვესტიციების ეფექტიანობის დასადგენად შეიძლება გამოვიყენოთ შემდეგი ფორმულა:<sup>16</sup>

$$I_j = \frac{I_a + I_b + I_c + I_d + I_e + I_f}{P} K_{\kappa}$$

სადაც:

$I_j$  – ინვესტიციების ეფექტიანობა;

$I_a$  – ინვესტიციები სამრეწველო საწარმოს მშენებლობაში და ძირითადი ობიექტის ნორმირებული საბრუნავი საშუალებები

$I_b$  – ძირითადი ობიექტის საწარმოო საშუალებებით აღჭურვისა და სრული სიმძლავრით ფუნქციონირების უზრუნველსაყოფად, არაძირითად (ძირითადთან დაკავშირებულ) დარგებში განხორციელებული ინვესტიციები, რომელიც გაანგარიშებულია მათი წილობრივი მინაწილეობის მიხედვით.

$I_c$  – ინვესტიციები საცხოვრებელი სახლების, სოციალურ-კულტურული და კომუნალურ-საყოფაცხოვრებო ობიექტების მშენებლობისათვის და სხვა ამგვარი ხარჯების გათვალისწინებით, რომელიც გათვლილია საწარმოში დასაქმებულთა (ოჯახის წევრთა რაოდენობის გათვალისწინებით) რიცხოვნობის შესაბამისად;

$I_d$  – დანახარჯები გეოლოგიური დაზვერვის სამუშაოებზე;

$I_e$  – ინვესტიციები ნედლეულის, სათბობ-ენერგეტიკული და სხვა საბრუნავი ფონდების ტრანსპორტირებაზე და მზა ნაწარმის მომხმარებლისათვის მიწოდების ტრანსპორტირებაზე;

$I_f$  – დანახარჯები ახალი საწარმოს მშენებლობის პროცესით განახლულ რეიონში (რაიონში), გამოწვეული დანაკარგების ანაზღაურებაზე;

P – წარმოების სრული დატვირთვის პირობებში პროდუქციის გამოშვება.

$$K_{\kappa} = \frac{K_a \cdot K_j + (V_{\text{მშ}} + V_{\text{მს}}) \cdot K_{\text{შ}} \cdot K_{\text{კლ}}}{O_{\text{კლ}}}$$



$K_{\pi}$  - რეგიონულ თავისებურებათა გათვალისწინების კოეფიციენტი;

$V_b$  - დანახარჯები ხელფასზე;

$K_j$  - პირობითი შეღავათის კოეფიციენტი ხელფასზე;

$V_{\text{მფ}}$  - დანახარჯები მანქანა-მექანიზმის ექსპლუატაციაზე;

$V_{\text{ახ}}$  - დანახარჯები მასალებზე, დეტალებზე, კონსტრუქციებზე და ა.შ.;

$K_{\text{ფ}}$  - რეგიონული ფასების ინდექსი;

$K_{\text{კლ}}$  - რეგიონის ბუნებრივ-კლიმატური პირობების გათვალისწინების კოეფიციენტი;

$O_{\text{კლ}}$  - პირდაპირი დანახარჯები ჩვეულებრივ პირობებში (მაგალითად ქ. თბილისში);

ამასთან ერთად უნდა აღვნიშნოთ, რომ წარმოების განლაგების თაობაზე არსებული რამდენიმე ვარიანტის შედარებისას, აღნიშნული ფორმულით არჩევანი კეთდება იმ პირობებში, როდესაც თითოეული ვარიანტი ითვალისწინებს ერთნაირი მოცულობის, სახეობისა და ხარისხის პროდუქციის წარმოებას.

თითოეული ვარიანტის მიხედვით, ანალიზი უკეთდება იმ ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ინვესტიციების განხორციელების ეფექტიანობის ამაღლებაზე ან შემცირებაზე, რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ტენდენციების გათვალისწინებით. ამ ფაქტორებს შორის შეიძლება გამოვყოთ:

პროდუქციის შრომატევადობის ხარისხი და შრომითი რესურსების მოზიდვის აუცილებლობა სხვა რეგიონებიდან (რაიონებიდან), რაც ზრდის ინვესტიციურ დანახარჯებს;

ურთიერთშემცველი სანედლეულო რესურსებისა და ენერჯის წყაროების ცვლილებები, რაც საშუალებას მოგვცემს განსაზღვრულ რეგიონში, ნაკლები მოცულობის ინვესტიციური დანახარჯებით, განაგდეს შესაბამისი საწარმო;

საწარმოს (რომელიც უნდა განათავსდეს) ფონდტევადობა, რომელიც გავლენას ახდენს არა მარტო ინვესტიციებზე, არამედ საექ-

სპლუატაციო დანახარჯებზე;

მშენებლობის ვადის ხანგრძლივობის შემცირების შესაძლებლობა, კონკრეტული რეგიონული თავისებურებების გათვალისწინებით.

ხაზი უნდა გაუსვათ იმ ფაქტორს, რომ ქართული რეალობის გათვალისწინებით, ამ მეთოდოლოგიის გამოყენება წარმოების განლაგების ოპტიმალური ადგილის დადგენის თვალსაზრისით, ამ ეტაპზე შეიძლება გარკვეულ ოპტიმისტურ საფუძველს მოკლებული იყოს. ვინაიდან, დღეისათვის საქართველოში ასეთი მსხვილი პროექტის რეალიზაცია არ ხორციელდება, თუმცა ქვეყანაში მაღალი ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლებისა და საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესების კვალობაზე, უდაოა, რომ დაიწყება სერიოზული პროექტების რეალიზაციაც, რაშიც დიდ დახმარებას გაუწევს აღნიშნული მეთოდოლოგიის გამოყენებით მიღებული გადაწყვეტილებები.

მაგრამ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს მეთოდოლოგია (განსაკუთრებით კი მისი ეკონომეტრიკული ნაწილი) წარმატებით შეიძლება იქნეს გამოყენებული დღევანდელ პირობებში შედარებით მცირე მოცულობის პროექტების რეალიზაციის პროცესში. ოღონდ მასში (მეთოდოლოგია, ფორმულა) გარკვეული კორექტირების და დაზუსტებების შეტანის შემდეგ. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მეთოდოლოგიის ეკონომეტრიკული ნაწილი-ფორმულა, მორგებული უნდა იყოს კონკრეტული პროექტის ამოცანებსა და მასშტაბებს.

ე) რეგიონებში სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარების პროგნოზირებისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის შედარების მეთოდი სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს წარმოების განლაგების ადგილის (რეგიონის) შერჩევისას.

რეგიონულ დონეზე მოსახლეობის ცხოვრების დონის ანალიზს მრავალი თავისებურება გააჩნია და რიგ მეთოდურ სირთულეებს უკავშირდება:

პირველ რიგში, უნდა გავითვალისწინოთ რეგიონებში მოსახლეობის ცხოვრების დონეებს შორის არსებული მკვეთრი განსხვავებუ-

ბი, რაც დაკავშირებულია, როგორც ბუნებრივ-რესურსულ, ასევე, სოციალურ-ეკონომიკურ ფაქტორებთან. ამიტომ აუცილებელია მეცნიერულად დასაბუთებული მიდგომების შემუშავება, რეგიონის მოსახლეობის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების თვალსაზრისით, სადაც გათვალისწინებული იქნება, როგორც რეგიონული თავისებურებები და ისტორიული ტენდენციები, ასევე სხვადასხვა ეროვნების მაცხოვრებლების (თუკი რეგიონი ასეთი ეთნიკური სიჭრელით ან ერთი რომელიმე ეთნოსის მაცხოვრებლების სიჭარბით ხასიათდება) ცხოვრების წესი.

მეორე – აუცილებელია გათვალისწინებული იქნეს მოსახლეობის ცხოვრების კონკრეტული პირობები, რაც ძირითადად განსაზღვრავს მატერიალური წარმოების პროდუქციისა და მომსახურების მოხმარების ხასიათს. მაგალითად, ამ განსხვავებათა მიხედვით შეიძლება ვიმსჯელოთ იმაზე, რომ ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობას პროდუქციისა და მომსახურების თვალსაზრისით, გააჩნიათ მათთვის სპეციფიკურად დამახასიათებელი თავისებურებები. კერძოდ, მცირე დასახლებული პუნქტები, რომლებიც ერთმანეთისგან დიდი მანძილებითაა დაშორებული, ჯანმრთელობის დაცვის, განათლების და მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფის თვალსაზრისით საჭიროებენ განსხვავებულ მიდგომას, ვიდრე მსხვილი რაიონები ან ქალაქები.

მესამე – არსებობს ტერიტორიული განსხვავებები პროდუქციის საბითუმო ფასსა და მომსახურების ტარიფებს შორის. ამდენად საჭიროა ძირითადი მოხმარების პროდუქციის მიხედვით ფასების ტერიტორიული ინდექსის ჯგუფებად განსაზღვრა.

საბოლოოდ შეიძლება ითქვას, რომ ეკონომიკის ტერიტორიული ორგანიზაციისა და განლაგების სივრცობრივი პრობლემების გადაწყვეტის მეთოდოლოგიის, უშუალოდ პრაქტიკაში გამოყენება შესაძლებელია მდიდარი სტატისტიკური მონაცემთა ბაზის არსებობის პირობებში, მოცემული რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის კომპლექსური ანალიზის საფუძველზე, შესაბამისი პრიორიტეტების გამოყოფით.

## გამოყენებული ლიტერატურა:

1. И. Колосов, Н. Мироненко, Геополитика и полит. география, М., „Аспект Пресс“, 2001, с. 292.
2. იქვე
3. იხ. მაგალითად: Гранберг А. Г., Основы региональной экономики, М., Высшая Школа Экономики, 2001; Новоселов А.С., Теория региональных рынков, “Феникс”, 2002; Игнатов В.Г., Бутов В. И., Регионоведение: экономика и управление, 2000; ბარათაშვილი ე., ვეშაძე შ., რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა, თბ.: შპს „ვერვე“, 2002 და სხვ.
4. Гранберг А. Г., Основы региональной экономики, М., Высшая Школа Экономики, 2001, с. 25.
5. Региональная экономика, под редакцией проф. Т. Г. Морозовой, М., изд. «Юнити»; 1995, с. 33.
6. გეინდა ავღნიშნოთ, რომ ამ მხრივ საქართველოში მეტად არასახარბიელო მდგომარეობა შექმნილი. და რაც ყველაზე პარადოქსულია, ეს უკავშირდება არა წარმოების განვითარების პრობლემებს, არამედ, უწინარესად ემსახურება ამა თუ იმ კორუპტირებული ჩინოვნიკის (ჯგუფების) გაძლიერების ინტერესებს.
7. გაჩეჩილაძე რ., მოსახლეობის მიგრაცია საქართველოში და მისი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები, „გაერო“-ს პროგრამა, თბ., 1997, გვ. 58.
8. Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. И., Основы региональной политики, Санкт-Петербург, изд. «Михаилова В. А.», 1998, с. 47.
9. Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. И., Основы региональной политики, Санкт-Петербург, изд.: «Михаилова В. А.», 1998, с. 72.
10. Бутов В. И., Игнатов В. Г., Кетова Н. П., Основы региональной экономики, Я.: «Экономика и управление», 2000, с. 16.
11. Некрасов Н. Н., Региональная экономика, изд. М.: «Экономика», 1978, с. 116.
12. Экономические проблемы оптимизации природопользования. Под редакцией Н. П. Федоренко, М.: «Наука», 1973, с. 40.
13. Макаров А. А., Мелентьев Л. А., Методы исследования и оптимизации энергетического хозяйства, Новосибирск, «Наука», 1973, с. 86.
14. აღნიშნულის საილუსტრაციოდ შეიძლება დავასახელოთ მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში, ამჟამად უკვე, ქ. რუსთაში მიმდინარე პროცესები, რამაც შედეგად მაშინდელ საბჭოთა კავშირში ერთ-ერთი წარმატებული პროექტის რეალიზაცია – წამყვანი სამრეწველო ქალაქის ჩამოყალიბება განაპირობა.
15. ჩვენს მიერ მოდიფიცირებული აკადემიკოს ნ. ნეკრასოვის მიერ შემოთავაზებული ფორმულა. იხ.: Некрасов Н. Н., Региональная экономика, изд. М.: «Экономика», 1978, с. 126.

#### 4. რეგიონული ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნების კონცეფცია

შევეცადოთ დავასაბუთოთ რეგიონული ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნის კონცეფცია, რომელიც ბაზირებულია ინვესტიციური აქტიურობის კარდინალურ ამაღლებაზე და მიმართულია რეგიონის კონკურენტუნარიანობის გაძლიერებაზე. ჩვენი შეხედულებით, სტრუქტურული რეფორმების სტრატეგიის დასაბუთებისათვის საუკეთესო თეორიულ ბაზას, რომელიც უშუალოდ უკავშირდება ეროვნული მეურნეობის საბაზრო ტრანსფორმაციას, წარმოადგენს ეკონომიკური განვითარების ევოლუციური თეორია.

ეკონომიკური განვითარების ეტაპების დახასიათებისათვის ფართოდ გამოიყენება სამი სექტორის თეორია, რომლის საფუძვლებიც ჩამოაყალიბა კ. კლარკმა თავის წიგნში „ეკონომიკის პროგრესის პირობები“. ეკონომიკის განვითარების პირობებში სექტორების ცვლილება გაანალიზებული აქვთ აგრეთვე ე. ფურასტიეს და ს. კუზნეცს (1966, 1971). ავტორებმა წამოაყენეს პიპოტეზა, რომლის თანახმად ეკონომიკა სამ სექტორად ანუ მოღვაწეობის სამ ტიპად იყოფა: პირველადი (მომპოვებელი), მეორედი (სამრეწველო), მესამედი (მომსახურების სფერო). შესაბამისად, სხვადასხვა ქვეყნების ეკონომიკა თავისი განვითარების შესაძლებლობის მიხედვით გაივლის სამ ეტაპს (სელდაკი, 1998):

– ინდუსტრიაში ეპოქაში ჭარბობდა პირველადი სექტორი (სოფლის მეურნეობა, მომპოვებელი მრეწველობა), არსებობენ მეორადი საქმიანობის ზოგიერთი სახეები (უმთავრესად მშენებლობა) და (მესამე ტიპის) თითქმის არ ჰქონდა ადგილი (სტრუქტურული შეფარდება 80:10:10).

– ინდუსტრიალიზაციის პერიოდში პირველადი სექტორის ხვედრითი წილი იზრდება, მაგრამ შედარებით ნელა, ვიდრე მეორადის ხვედრითი წილი, რომელიც სწრაფად იზრდება და დაახლოებით 50%-ს აღწევს. მომსახურე სექტორები აგრეთვე ფარ-

თოვლებიან, განსაკუთრებით პოსტინდუსტრიულ (ინფორმაციულ) საზოგადოებაზე გადასვლის ეტაპზე, როდესაც ისინი უსწრებენ მეორადი სექტორების განვითარების ტემპებს;

– და ბოლოს პოსტინდუსტრიალურ ეპოქაში საერთო პროდუქციის წარმოებაში და მეორადი სექტორების ხვედრითი წილი შესამჩნევად მცირდება მესამე სექტორთან შედარებით (სტრუქტურული შეფარდება 10:10:80).

ამრიგად, ინფორმაციულ საზოგადოებაზე გადასვლის ეტაპზე (რომელზედაც იმყოფება განვითარებული ქვეყნების უმეტესობა) ეკონომიკის პირველადი და მეორადი სექტორები სულ უფრო ნაკლებად საჭიროებენ სამუშაო ძალას, ხოლო მათი პროდუქცია სულ უფრო ნაკლებ ხვედრით წილს იჭერს ქვეყნის მთლიანი პროდუქციის მოცულობაში. ამავე დროს მნიშვნელოვნად იზრდება მომსახურების სფეროს ხვედრითი წილი (ინფრასტრუქტურის დარგების, ტრანსფორტის, კავშირის საშუალებებისა და ტელეკომუნიკაციის, ვაჭრობის, საქმის მომსახურების და ა. შ). ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში სამრეწველო წარმოებაში დასაქმებული მუშაკების ხვედრითი წილი დასაქმებულთა საერთო რიცხოვნობის მიმართ საუკუნის ბოლო ხანებში 28%-დან 18%-მდე შემცირდა. ამაჟამად აშშ-ს მრეწველობაში მუშაობს ქვეყნის ეკონომიკაში დასაქმებულთა მხოლოდ ერთი მეექვსედი, მაშინ, როდესაც მომსახურების სფეროში დასაქმებულია მომუშავეთა 70%-ზე მეტი. ევროკავშირის ქვეყნებში მრეწველობაში მუშაობს ეკონომიკაში დასაქმებული ყოველი მეხუთე ადამიანი.

მთავარი დასკვნა, რომელიც გამომდინარეობს ეკონომიკური განვითარების ევოლუციური თეორიისგან, მდგომარეობს მიზანმიმართული სტრუქტურული ტრანსფორმაციის გზით ეკონომიკის ზრდაზე გადასვლის მიღწევაში, ანუ უწინდელი არასაბაზრო ეკონომიკის სტრუქტურის პოსტინდუსტრიულ სტრუქტურაში თანდათანობით გარდაქმნაში.

პრინციპულად მნიშვნელოვანია, რომ სტრუქტურული საბაზრო ტრანსფორმაცია ეკონომიკური განვითარების თეორიის

შესაბამისად არ შეიძლება მოხდეს ავტომატურად, „გარეშე ჩარევის“ გარეშე. საბაზრო განვითარების საწყის სტადიაზე მყოფი ეკონომიკური სისტემის მიმართ თანდათანობითობის პრინციპი გულისხმობს უმცირესი დანახარჯებით სახელმწიფო ჩარევის გზით საბაზრო ეკოლოგიის უფრო მაღალ საფეხურზე გადასვლის უზრუნველყოფას. ასეთი გადასვლისათვის საჭიროა ახალი საბაზრო სტრუქტურებისათვის სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერა, ეკონომიკური პოლიტიკის ადეკვატური გაძლიერება როგორც ფედერალურ, ასევე რეგიონულ დონეებზე. ასეთი პოლიტიკის განხორციელება უნდა ხდებოდეს მსოფლიო მეცნიერებაში და პრაქტიკაში საერთოდ აღიარებული პოზიციით: პოზიტიური სტრუქტურული ძვრების საწყის პოზიციად განიხილება მეცნიერულ-ტექნიკური ინოვაციების განხორციელება. ამასთან ერთად, გათვალისწინებული უნდა იქნეს, რომ დასავლეთის ინდუსტრიულ ქვეყნებში მიღებული ანალოგიური მეთოდების გამოყენებამ, სადაც მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი თამაშობს ენდოგენური ფაქტორის როლს, შეიძლება არც მოგვეცეს სასურველი შედეგი იმის გამო, რომ შენარჩუნებული ბარიერები მიმდინარე საწარმოო საქმიანობის „არაუფექტიანობის“ და მით უმეტეს საინვესტიციო საქმიანობის მიმართ. ამიტომ განხორციელებული სტრუქტურული გარდაქმნების მსვლელობისას ინოვაციების მხარდამჭერი ინსტრუმენტები ორგანულად უნდა ეხმარებოდეს საერთოეროვნულ და რეგიონულ ეკონომიკურ პოლიტიკას.

ამგვარად, რეგიონული ეკონომიკის სტრუქტურების გარდაქმნა უნდა ხორციელდებოდეს საზოგადოებრივი სიმდიდრის დაგროვების პროცესში სახელმწიფოს მონაწილეობით და ამასთან, მისი როგორც ინიციატორის, როგორც კერძო ინვესტიციების აქტიური მოზიდვის გარანტის (მათ შორის უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის გარანტის) მეშვეობით. შედეგად უნდა მოხდეს საზოგადოებრივისათვის უპირატესობის მინიჭების შერწყმა საწარმოო კაპიტალის დაგროვების აუცილებლობასთან ამ უკანასკნელის სასარგებლოდ.

რასაკვირველია, საინვესტიციო პროცესში სახელმწიფოს არჩევითი ჩარევა მთელი სისრულით არის შეთავსებადი „წმინდა“ საბაზრო დემოკრატიის პრინციპებთან. მაგრამ ამასთან ასეთი სახის პოლიტიკა არაფრით არ ეწინააღმდეგება საბაზრო ინვესტორების ინტერესებს, პირიქით, იგი მიმართულია კაპიტალის ბაზრის უწინდელი დეფორმაციების შედეგების დაძლევისაკენ.

კაპიტალის შექმნის პროცესში სახელმწიფოს აქტიური ჩარევა განპირობებულია აგრეთვე პოსტსოციალისტური ბაზრის ძირითადი ნიშან-თვისებებით, რაც ვლინდება ბაზრის სუბიექტების მოლოდინის გაურკვევლობაში, განსაკუთრებით კაპიტალის გრძელვადიანი დაბანდების შედეგების მიმართ. ამგვარად, ბაზრის სუბიექტების მიერ ფინანსური კონიუნქტურის მოლოდინი შესაძლებელია ნაკარნახევი იყოს სახელმწიფოს მიზანმიმართული ჩარევის გზით. ეს უკანასკნელი დაკავშირებულია ინვესტიციურ პროცესებში სახელმწიფოს როგორც უშუალოდ და პირდაპირ მონაწილეობასთან, აგრეთვე მის მიერ ფინანსური ნაკადების ირიბ რეგულირებასთან. | საკითხი ეხება ე.წ. სტრუქტურულ-საინვესტიციო მანევრების განხორციელებას, როდესაც ეკონომიკური რეგულირების ინსტრუმენტების გამოყენებას საბაზრო აგენტების ორიენტირებას ახდენს მომავალში საინვესტიციო მოთხოვნის ზრდაზე.

ამ იდეის თეორიული დასაბუთება, რასაკვირველია, კარგად არის ცნობილი; საკმარისია განვიხილოთ ჯ.მ. კეინზის თეორია. ამ კონცეფციის არსი დაიყვანება კაპიტალის რეალური დაბანდების განხორციელების მიზანშეწონილობაზე მოთხოვნის მომავალში გაზრდის იმედით, რომლის მისაღწევადაც არსებობს საწარმოო პოტენციალი. მაშინ დაბანდებული კაპიტალისაგან მოსალოდნელი შემოსავალი გამომდინარე მიმდინარე ფინანსური პირობებიდან საკმაოდ მაღალი იქნება. აუცილებელია აგრეთვე დავასახელოთ „დიდი ბიძგის“ ცნობილი კონცეფცია, რომელიც პ. როზენშტეინ-როდანს ეკუთვნის და ჩვეულებრივ განეკუთვნება



ეკონომიკური განვითარების თეორიას. ამ კონცეფციის შესაბამისად ქვეყნები, რომლებიც საბაზრო განვითარების დაბალ დონეზე იმყოფებიან, დროის გარკვეულ მომენტში შეძლებენ განახორციელონ გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდა ინვესტიციური რესურსების აკუმულირების მეშვეობით და ძირითადად ტექნოლოგიური ჩამორჩენის დაძლევა.

აუცილებელია, რომ მასშტაბურმა საინვესტიციო ექსპანსიამ, ყველა წარმოების გამოყენების ხარჯზე ეფექტიანობის ზრდის გათვალისწინებით, არ უნდა გამოიწვიოს საერთო ეკონომიკური სტაბილიზაციის დარღვევა. ამასთან დაკავშირებით მიზანშეწონილად გვეჩვენება გამოვყოთ სამი ურთიერთდაკავშირებული შეზღუდვა.

აქედან პირველი გამოიხატება მაკროეკონომიკური ფინანსური წონასწორობის დაცვაში. სტრუქტურულ გარდაქმნებში სახელმწიფოებრივმა მონაწილეობამ არ უნდა მიგვიყვანოს საბაზრო სუბიექტების ფინანსურ დანაკარგამდე და მით უმეტეს მათი მხრიდან საკუთრების უფლების დაცვის მექანიზმისადმი და საბაზრო სუვერენიტეტის პრინციპებისადმი ნდობის დაკარგვამდე. ცალსახად მიუღებელია აგრეთვე გადასახადების გადამხდელთა სახსრების ხარჯზე „სტრუქტურული“ ინვესტიციების დეფიციტის საბიუჯეტო ფინანსირება.

მეორე შეზღუდვა ეხება საბაზრო სუბიექტების მხრიდან მთლიანად მიმდინარე საწარმოო და ფინანსური აქტიურობის სტიმულების შენარჩუნების აუცილებლობას. დაუშვებელია უმეტეს სამოქალაქო დარგებში მწარმოებლების მხრივ ერთიანი საწარმოო მოთხოვნის შემცირება (დეპრესიულობის გამონაკლისით).

ბოლოს, მესამე შეზღუდვა მდგომარეობს სახელმწიფო და კერძო ინვესტიციების განსაზღვრული პარიტეტის დაცვაში. აშკარაა, რომ მიუღებელია კერძო ინვესტიციების გამოდევნა ნებისმიერი საბაზრო სექტორებიდან მათი სახელმწიფო ინვესტიციებით ჩანაცვლების გზით (სახელმწიფოს მიერ მონოპოლიზებული სფეროების გამოკლებით).

ზემონათქვამიდან გამომდინარე საგულისხმოა, რომ საწარმოო გამოშვების ზრდის შეზღუდვის მოხსნა ბაზრის სეგმენტების უმრავლესობაში სტრუქტურულ-ინვესტიციური მანევრის ჩატარების მეშვეობით გზას უხსნის მიწოდების გაზრდას, და მაშასადამე, მოთხოვნასაც სხვა დანარჩენ სეგმენტში. შედეგად, ეკონომიკური აღმავლობის მოსალოდნელი სტადიის მსვლელობაში შუალედურ პროდუქტებზე მოთხოვნის ზრდა მასტიმულირებულ გავლენას მოახდენს დარგთაშორისი კავშირების მთელ ჯაჭვებზე, საბოლოოდ დარგების მოთხოვნის ზრდაზე და პირიქით. არსებითად საკითხი ეხება ეკონომიკური ზრდის ყველა ციკლურ ფაზაში კარგად ცნობილი მულტიპლიკატორ-აკსელერატორის მოდელის ცხოვრებაში განხორციელებას.

რა უნდა გახდეს საბოლოო ჯამში სტრუქტურულ-ინვესტიციური პოლიტიკის შედეგი, რომელიც დაფუძნებული იქნება ზემოთაღწერილ პრინციპებზე და მეთოდებზე? როგორია მისი ძირითადი მიზნები? ჩვენი შეხედულებით, სტრუქტურული რეფორმირების ძირითადი მიზნების ყველა ნაკრებთაგან ერთ-ერთი შესაძლო ვარიანტი მოცემულ ეტაპზე შემდეგნაირად გამოიყურება:

– ნელელულის კომპლექსური გამოყენებით პირველად დარგებში რესურსდაზოგვის თანამედროვე სტანდარტების მიღწევა;

– საბაზრო პრინციპზე კონვერსიის დასრულება პოტენციურად კონკურენტუნარიან სექტორში, სამხედრო სამრეწველო კომპლექსში (საავიაციო, კოსმოსური, ქიმიურ-ტექნოლოგიურ, სამედიცინო-ბიოლოგიურ მრეწველობაში და სხვა) და მისი გასვლა საგარეო ბაზარზე;

დეპრესიულ დარგებში და ქვედარგებში სიმძლავრეების შემცირება (ქვანახშირის, მეტალურგიული, ტექსტილის და სხვა) და დარჩენილი მწარმოებლებისათვის მისადაგებული კონკურენტული გარემოს შექმნა;

ტრანსპორტისა და ინფრასტრუქტურის ქვედარგების თანამედროვე მოთხოვნის შესაბამისი ტექნიკური გადაიარაღება;

– მცირე ბიზნესის ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი ინფრასტრუქტურის შექმნის დასრულება;

– თანამედროვე ბაზართან ადაპტირებული ინოვაციური სფეროს ინფრასტრუქტურის ფორმირება.

მითითებული მიზნების მიღწევა, რომელებიც ეხება საშუალოვადიან პერსპექტივაში სტრუქტურულ ცვლილებებს, იმას ნიშნავს, რომ შემდგომ რეალური პირობები შეიქმნება კონკურენტუნარიანი რეგიონული ეკონომიკის სტრუქტურის ჩამოყალიბებისათვის. რასაკვირველია, უფრო ხანგრძლივად მიგვაჩნია კარდინალური ინსტიტუციური და სოციალური ცვლილებების ვადები დასახული ამოცანების შესაბამისად განსახორციელებლად. ამასთან ეს პრობლემაც შეიძლება გადაწყდეს სასურველი სტრუქტურული ტენდენციების მიმართულებების მიხედვით რეალიზაციის შემთხვევაში, რაც მატერიალურ საფუძველს მოგვცემს საქართველოს ეკონომიკის მსოფლიო თანამეგობრობის მოწინავე ქვეყნებთან შედარებით არსებული გარღვევის (ჩამორჩენის) დასაძლევად.

ზემოთმოყვანილი მეთოდოლოგიისა და დასახული მიზნის საფუძველზე განვიხილოთ რეგიონული ეკონომიკის სტრუქტურის რეფორმირების გზები და საშუალებები სექტორული სპეციფიკის შესაბამისად და შესატყვისად მისი კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიმართულებით.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჯრეგიონულ ეკონომიკაზე ეკონომიკურ-პოლიტიკური ზემოქმედებუის უზრუნველყოფა ძირითადად ხორციელდება საწარმო-ტექნოლოგიური სტრუქტურის რეგულირებით.

სტრუქტურულ გარდაქმნათა მეურნეობრივი პრიორიტეტების მიღწევა შესაძლებელია მხოლოდ დარგობრივი სამრეწველო ბაზრების ურთიერთ-შეთანხმებული რეგულირებისას. სტრუქტურული რეგულირების მიზნებისა და საშუალებების დასაბუთება მიზანშეწონილია განხორციელდეს ეროვნული მეურნეობის მსხვილი სექტორების დონეზე, რომლებიც განსხვავდებიან შესაბამის

სასაქონლო ბაზარზე და კაპიტალის ბაზარზე აუცილებელი სახელმწიფოებრივი ჩარევის ხარისხითა და ღონით, ანუ გამომდინარე ლიბერალურ საბაზრო წესრიგისადმი სიახლოვით. ასეთი კრიტერიუმის შესაბამისად მიზანშეწონილია გამოვყოთ შემდეგი სექტორები: საბაზრო, პირველადი დარგების სექტორები, ტრანსპორტისა და ინფრასტრუქტურის, დეპრესიული სექტორი, პოტენციურად კონკურენტუნარიანი, მცირე ბიზნესის სექტორი.

ამასთან ერთად, საჭიროა მოვახდინოთ ყურადღების აქცენტირება იმაზე, რომ მრეწველობის ძირითადი სექტორების სტრუქტურულ რეგულირებას შემოთავაზებული მიდგომის ბაზაზე ობიექტურად თან ახლავს გარკვეული სიძნელეები თითოეული ამ პროცესების მეტად არსებითი სპეციფიკის გაიო. ის განპირობებულია პირველ რიგში სექტორული რეფორმირების ამოცანების შინაარსობრივი თვალსაზრისით არსებული განსხვავებებით. კერძოდ, პირველადი დარგებისა და მაგისტრალური ინფრასტრუქტურის სექტორში ინსტიტუციური გარდაქმნების პროცესის გაგრძელება ითვალისწინებს ბუნებრივი მონოპოლიის რეფორმებისათვის სერიოზულ გადაწყვეტილებებს; ამავე ღროს მცირე ბიზნესში ინსტიტუციური გარდაქმნების ძირითადი ამოცანა დაკავშირებულია ამ სექტორის საწარმოებში სახელმწიფო მხარდაჭერით ორგანიზაციული სტრუქტურების საერთოეოვნული სისტემის შექმნის ამოცანასთან. ფაქტიურად თითოეულ სექტორში სტრუქტურული რეფორმების პროცესს აქვს სპეციფიური შინაარსობრივი მდგომარეობა, რომელიც არ შეიძლება ასახულ იქნეს უნივერსალურ სქემაში.

**საბაზრო სექტორი.** ეს ის სექტორია, რომელშიც საბაზრო ურთიერთობებმა ყველაზე ღრმად შეაღწია და რომელიც ყველაზე უფრო ნაკლებად საჭიროებს სახელმწიფოს მხრივ რაიმე მკაცრ ზომებსა და ღონისძიებებს. მოცემულ სექტორს არ განეკუთვნება მცირე ბიზნესის სექტორი, რამდენადაც იგი ცალკე განხილება. შერჩევითი გამოკვლევების მონაცემებით, საწარმოო სიმძლავრეებ-

ის დატვირთვა მრეწველობის დარგებში (რომლებიც ასე თუ ისე საქმიანობენ) აქამდე კრიზისულ დონეზე რჩება. მაშასადამე, საბაზრო სექტორის ზრდის პოტენციალი საქართველოში ამჟამად საკმაოდ მაღალია, მაგრამ ამასთან, როგორც სამართლიანად აღნიშნავენ სპეციალისტები, მისი რეალიზაციისათვის საკმარისი არ არის მაკროეკონომიკის სიტუაციის რამდენადმე გაუმჯობესება, რაც დაკავშირებულია შიგა ბაზარზე მოთხოვნილებით შეზღუდვების შესუსტებასთან. საჭიროა სამამულო საქონლისა და მომსახურების კონკურენტუნარიანობის კარდინალური ამაღლება (გამომდინარე შიგა და გარე ბაზრების მოთხოვნათა კრიტერიუმებიდან).

საბაზრო სექტორის სტრუქტურული ტრანსფორმაციის პრობლემის გადაწყვეტის სირთულე, რასაკვირველია, განპირობებულია ამ პროცესში სახელმწიფოს პირდაპირი ჩარევის შეუძლებლობით. ამ სექტორში წარმოებული საქონლისა და მომსახურების გრძელვადიანი მოთხოვნა უნდა მიღწეულ იქნეს საბაზრო ძალების მოქმედების მეშვეობით, მათ შორის საბაზრო რეგულირების ხარჯზე.

მიუხედავად ყველაფრისა, სტრუქტურული გარდაქმნების სტრატეგია საინვესტიციო აქტიურობის ამაღლების საფუძველზე, თუნდაც ირიბი სახით, მაინც თან სდევს, თან ერთვის განსახილველ სექტორს. ძირითადი მიდგომა მდგომარეობს ეკონომიკის სხვა სექტორებში ინვესტიციების წახალისებაში, რაც გავლენას მოახდენს განსახილველი სექტორის დარგთაშორის კავშირებზე. ამიტომ სექტორული პოლიტიკის განსახორციელებლად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება დარგთაშორისი ურთიერთქმედების ცნობილ მექანიზმს.]

მოცემული სექტორის სტრუქტურული რეფორმების პროცესში ირიბი ინსტრუმენტების გამოყენების შედეგი უნდა გამოიხატოს ახალი კაპიტალური დაბანდებებისა და პროდუქციის გამოშვების გაფართოების მოსალოდნელი რენტაბელობის ამაღ-

ლებასში. მოცემული სექტორის ფარგლებში ლიბერალური ბაზრების თვითგანვითარების ასეთი პოზიტიური შედეგების მიღწევის შემთხვევაში წარმოიქმნებიან წინამძღვრები ინვესტიციებისა და საწარმოო გამოშვების მყარი და ურთიერთშემავსებელი ზრდისათვის. ამ საფუძველზე საშუალოვადიან პერსპექტივაში უნდა ჩამოყალიბდეს დარგთაშორის ურთიერთქმედებათა ინვესტიციები ზრდის მყარი მოდელი. ასე მაგალითად, ინვესტიციების გაზრდა სამოქალაქო მშენებლობაში და საბოლოო მოხმარების სხვა სექტორებში გამოიწვევს სამშენებლო მასალების მრეწველობაში ინვესტიციების გაზრდის მოთხოვნილებებს, რომელიც, თავის მხრივ, დაკავშირებულია ლიბერალიზებული მრეწველობის რიგი დარგების ინვესტიციების გაზრდასთან.

ამრიგად, მხოლოდ საბაზრო სექტორის მყარი თვითგანვითარების მიღწევის პირობებში და ამასთან ერთდროულად კაპიტალის სრულფასოვანი ბაზრის ჩამოყალიბებით შესაძლებელია რეალიზებულ იქნეს ინვესტიციების გაზრდის აქსელერაციული ეფექტი, რაც განპირობებული იქნება საწარმოო გამოშვების გაზრდით. |

პირველადი დარგების, ტრანსპორტისა და ინფრასტრუქტურის სექტორი. რეგულირების პრინციპულად უფრო მკაცრი პოლიტიკაა საჭირო პირველადი დარგების, ტრანსპორტისა და ინფრასტრუქტურის სექტორის მიმართ, უპირველეს ყოვლისა საჭიროა გადაუდებელი სახელმწიფოებრივი ჩარევა ბუნებრივი მონოპოლიის ზონაში პრივატიზაციის შედეგების არსებითი კორექტირებისათვის, კონტროლის გაძლიერება საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობებისადმი და სხვა ეკონომიკური პროცესების სათანადოდ რეგულირება.

უახლოეს პერიოდში მოცემული სექტორის რეგულირების პოლიტიკა პირველ რიგში დაკავშირებული იქნება ყველაზე უფრო აქტუალურ, ერთმანეთთან დაკავშირებული პირველად რესურსებზე ფასების დინამიკისა და რესურსების გამოყენების პრობლე-

მებთან. ცალსახად მიუღებელია „არგადასახადების ეკონომიკის“ შენარჩუნება, ჩვენი ღრმა რწმენით, მკაცრი ზომების პარალელურად მდგომარეობიდან გამოსასვლელად და მის გასაუმჯობესებლად უნდა განხორციელდეს ღონისძიებები, რომლებიც მიმართული იქნება საგადასახადო მექანიზმის სრულყოფისაკენ, ორი პრინციპული გადაწყვეტილების განხორციელებისაკენ. ერთ მხრივ, საჭიროა უახლოეს ხანებში რეალიზებულ იქნეს ენერგომოხმარებისა და სხვა პირველადი რესურსების მოხმარების შესამცირებლად მოსამზადებელი პროექტები, რომლებიც მოიცავენ კონკრეტულ რესურსდამზოგველ ტექნოლოგიებს, ამ მიზნით შეღავათიანი კრედიტების შემოღებას და უცხოელი ინვესტორების სახსრების მოზიდვას. მეორეს მხრივ, აუცილებელია მიღწეული იქნეს მისაღები კომპრომისი ენერგომატარებლის მწარმოებელ დარგებსა და მომხმარებელ დარგებსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს შორის ენერგომატარებლებზე შედარებითი ფასების (მსოფლიო ფასებთან) ახლო პერსპექტივაში შეცვლის თაობაზე (ენერგომოხმარებისა და პირველადი რესურსების ხარჯვის შემცირების მიზნობრივი პროგრამის ორიენტირების ჩათვლით). სხვათა შორის, ასეთი გამოცდილება ქონდა იაპონიას ომის შემდგომ პერიოდში, როდესაც შეთანხმებები იღებოდა შემდეგნაირად: ნახშირის კომპანიები – ფოლადჩამომსხმელი ქარხნები – მანქანათმშენებელი საწარმოები (ბუნებრივია, სახელმწიფოს აქტიური შუამავლობით).

ამასთან დაკავშირებით, ეჭვს არ იწვევს სახელმწიფოს მიერ ბუნებრივი მონოპოლიების მოღვაწეობის რეგულირების გაძლიერების მიზანშეწონილობის საკითხი, უპირველეს ყოვლისა კი, ფასწარმოქმნის სფეროში, მონოპოლიური ფასობრივი დიქტატის კარდინალურად შესუსტება ბუნებრივი მონოპოლიების მხრიდან წარმოადგენს საერთოეკონომიკური სტაბილიზაციის პროცესის დასრულების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პირობას.

სახელმწიფოს ფართომასშტაბიანი ჩარევა საინვესტიციო აქტიურობის ასამაღლებლად გამოწვეულია პირველ რიგში კერძო

ინვესტორებისათვის აღნიშნული სფეროს შემოსავლიანობის კუთხით არამიმზიდველობის გამო.

მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული, რომ სტრუქტურული ინვესტიციური მანევრის განხორციელების შემთხვევაში სახელმწიფო იძულებული იქნება თავის თავზე აიღოს განსახილველ სექტორში ინვესტიციებზე ძირითადი პასუხისმგებლობა. ამასთან, სახელმწიფოს შეუძლია პარიტეტულ საფუძველზე ითანამშრომლოს სხვა დაინტერესებულ პარტნიორებთან კონკრეტული პროექტების დაფინანსების საქმეში; უპირველეს ყოვლისა, თანამშრომლობა კომერციულ ბანკებთან, კერძოდ ინვესტიციების დაბრუნების სახელმწიფოებრივი გარანტიების შემთხვევაში, ასე თუ ისე სახელმწიფოებრივი მონაწილეობის საინვესტიციო სავარაუდო წილმა სექტორში შეადგინა არა ნაკლებ 50%. საბოლოო ჯამში შეიქმნება შესაძლებლობა კერძო ინვესტორებისათვის მნიშვნელოვანი ფინანსური მოგების მისაღებად სახელმწიფოს ფაქტიური მონაწილეობით შედარებით ნაკლებ შემოსავლიან, მაგრამ მოცემული სექტორისათვის აუცილებელ საინვესტიციო პროექტებში, რესურსდაზოგვის, აუცილებელი საწარმოო ინფრასტრუქტურის შექმნის თვალსაზრისით და სხვა.

ამრიგად, საშუალოვადიან პერსპექტივაში მოცემული სექტორისათვის წარმატებული სტრუქტურული ტრანსფორმაციისათვის უაღრესად დიდ მნიშვნელობას იძენს ურთიერთდაზოგვის და ინვესტირების ეფექტიანობის ამაღლების ამოცანის ურთიერთდაკავშირებული და შეთანხმებული გადაწყვეტა. ეს გზას უხსნის კაპიტალის ნაკადის მოზიდვას სრულად განსხვავებული წყაროებიდან, და შესაბამისად, ორგანულ, თუმცა თანდათანობით შიდა ფასების მსოფლიო ფასებთან მიახლოებას. ამ პროცესების პოზიტიურმა განვითარებამ უნდა გამოიწვიოს კონკურენციული გარემოს წარმოშობა და ბუნებრივი მონოპოლიების ოლიგოპოლიებად თანდათანობით ტრანსფორმაცია.

შემდგომ, განხილულ სექტორში მოსალოდნელი საინვესტიციო „გარღვევის“ დასრულებისას, პირველად რესურსებზე შიდა



ფასების მსოფლიო ფასებთან თანდათანობით მიახლოების შედეგად და ხელსაყრელ მიკროეკონომიკურ პირობებში სრულად რეალურია კაპიტალწარმოქმნის მყარი მოდელის ფორმირება. წარმოგვიდგენია ექსელატორის ტრადიციულ მოდელთან მიახლოებულად, რომელშიც წმინდა ინვესტიციების მოცულობები გახდებიან საწარმოო გამოშვების (ექპორტის ჩათვლით) ზრდით უშუალოდ განპირობებული.

პოტენციური კონკურენტუნარიანი სექტორი. ინვესტიციური აქტიურობის გაზრდის საფუძველზე სტრუქტურული გარდაქმნების პოლიტიკის განხორციელება უნდა რეალიზებული იქნეს მაქსიმალური ზომით პოტენციურად კონკურენტუნარიანი სექტორში. ეს პირდაპირ არის დაკავშირებული კონკურენტუნარიანი პროდუქციისათვის ბაზრების შექმნის ამოცანის დიდ მნიშვნელობასთან, და შესაბამისად, ინვესტიციების მასშტაბურ მოთხოვნა-საჭიროებასთან.

კაპიტალის ეფექტიანობის ამაღლების ამოცანას ყველაზე უფრო პრიორიტეტული მნიშვნელობა სწორედ მოცემულ სექტორში აქვს. ამ პრიორიტეტიდან გამომდინარე უნდა წყდებოდეს სექტორული რეგულირების სხვა მნიშვნელოვანი საკითხებიც, უპირველეს ყოვლისა, კონკურენტუნარიანი გამოშვების სფეროში პრიატიზაციისა და სტიმულირების დამთავრების საკითხი.

ამჟამინდელი მომენტიანათვის მოცემულ სექტორში ინვესტიციური რესურსების შეზღუდულობა უმთავრესად ვლინდება ბევრ საწარმოში უდიდესი დავალიანებების ფონზე თვითფინანსების წყაროების პრაქტიკულად არ არსებობაში, აგრეთვე შიდა ინვესტორების სუსტ მონაწილეობაში, მათ შორის კომერციული ბანკების. თავის მხრივ, მოცემული სექტორის პროდუქციაზე მოთხოვნა მთლიანობაში შესზღუდულია. ეს დაკავშირებულია როგორც მაღალ დანახარჯებთან, ასევე პირველადი რესურსების უყარათო მოხმარებასთან, აგრეთვე ბევრი კონვერსირებული საწარმოების ნელი ორიენტაციით რეალური მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე

ჩამოყალიბებული საბაზრო ფასების პირობებში. ამავე დროს, როგორც ექსპერტები აღნიშნავენ, გრძელვადიან პერსპექტივაში დიდი მოცულობითაა მოსალოდნელი სამამულო და უცხოური ინვესტიციების პოტენციური მოზიდვა (განსაკუთრებით ჩვენში საკადრო დიდი პოტენციური შესაძლებლობის გამო). ამიტომ საჭიროა დაძლეული იქნას ჯერ კიდევ არსებული არსებითი ხასიათის წინააღმდეგობები.

აღნიშნულთაგან უმნიშვნელოვანესი მდგომარეობის კონვერსიულ ბულ დარგებში პრივატიზაციის ზოგიერთი შედეგების მიუღებლობაში. უმეტეს შემთხვევაში მაღალტექნოლოგიური საწარმოების ძვირადღირებული მოწყობილობა პრივატიზებული აღმოჩნდა თითქმის უფასოდ, ამ საწარმოთაგან ბევრი დაექვემდებარა გაუმართლებელ დაყოფას, რის შედეგადაც მოხდა მათი ორგანიზაციულ-ტექნოლოგიური ერთიანობის დაკარგვა და ამავდროულად პროდუქციის გაძვირება წარმოების მოცულობის მკვეთრად შემცირების გამო – „მასშტაბებზე ეკონომიის“ დაკარგვის შედეგად. არსებითად განხილულ სექტორში აქციონერთა ჩამოყალიბებული წრე უძღურია განახორციელოს ფართო მასშტაბიანი ინვესტიციური ექსპანსია და სტრუქტურული გარდაქმნები. მაშასადამე, დროის მოკლე პერიოდში უნდა განხორციელებული იქნეს საქმიანი ინვესტიციები რესურსდამზოგველი ტექნოლოგიების დასანერგად, ინოვაციების მხარდასაჭერად და სხვა აუცილებელ გადაწყვეტილებათა სარეალიზაციოდ სტრუქტურულ-ინვესტიციურ მანევრის ფარგლებში. ბევრ დარგში სიმძლავრეების მწყობრიდან გამოსვლის გათვალისწინებით სახელმწიფო მონაწილეობის დონე პროგნოზის დონეზე უნდა ვივარაუდოთ არა ნაკლებ 50%-სა.

განსახილველი სექტორული პოლიტიკის განსაკუთრებით პრიორიტეტულ მიმართულებას წარმოადგენს სტრატეგიული დარგების (ქვედარგების) განვითარების პროგრამების რეალიზაცია, რომლის საინვესტიციო პროექტებში ჩართული იქნება სახელმწიფოს მონაწილეობა. აქ ხელსაყრელი მაკროეკონომიკური

პირობები არსებობს. წარმატებული სტრუქტურული ტრანსფორმაციის პირობებში სრულად შესაძლებელია მსოფლიო ბაზარზე მძლავრი გარღვევის განხორციელება. ამასთან, როგორც პროგნოზი ადასტურებს, აუცილებელი ინვესტიციების სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერა ბაზრის მოცემულ სეგმენტში შეძლებს თვითგამოსყიდვას, უკიდურეს შემთხვევაში, საშუალოვადიან პერსპექტივის ჩარჩოში.

საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ მაღალი ტექნოლოგიებისა და მის მომიჯნავე დარგებში შეუძლებელია ინოვაციური პროცესის ფინანსური მხარდაჭერის გარეშე განხორციელება. ვენჩურული ბიზნესის განვითარებასთან ერთად საჭიროა ეგრეთწოდებული კრიტიკული ტექნოლოგიების დამუშავებისა და დანერგვის პირდაპირი ფინანსირება მათი განსაზღვრული ჩამონათვალის შესაბამისად ფედერალური სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრამების ფარგლებში.

გარდა ჩამოთვლილი ამოცანებისა პერსპექტიულ პერიოდში პოტენციურად კონკურენტუნარიანი სექტორის სტრუქტურული რეფორმირება გამოიწვევს ამ პროცესისათვის წარმოების ადეკვატური ორგანიზაციული სტრუქტურების წარმოქმნის პრობლემის გადაწყვეტას. პირველ რიგში, ეს დაკავშირებულია წარმოების კონკურენციის მისაღები დონის აღდგენის აუცილებლობასთან პოტენციურად კონკურენტუნარიანი სექტორის საწარმოებში. როგორც სამართლიანად არის მითითებული რუსი სპეციალისტების (ბაგრინოვსკი, ბენდიკოვი, ხრუსტალევი) მიერ განხილულ სექტორში ინვესტირების შედეგიანობა მნიშვნელოვნად იქნება დამოკიდებული მსოფლიო ბაზრის მოთხოვნილებისადმი შემდგომი ადაპტაციის მსვლელობაში ინსტიტუციურ გარდაქმნებზე. მკაცრი კონკურენციისა და საბაზრო კონიუნქტურის მკვეთრი მერყეობის პირობებში სულ უფრო მიზანშეწონილი ხდება პოტენციურად კონკურენტუნარიანი მაღალტექნოლოგიური საწარმოების ორგანიზაციული გარდაქმნა წარმოების მაქსიმალური დივერსიფიკაცი-

ის პრინციპებზე, რომელიც გულისხმობს მსხვილი კონცერნების ჩარჩოებში კაპიტალის ინტეგრაციას.?)

ამას გარდა, სარწმუნოა, რომ საშუალოვადიანი პერსპექტივის საზღვრებს იქით შენარჩუნებული იქნება საძამულო მწარმოებლების მიმართ განსაზღვრული პროტექციონიზმის მოთხოვნა ცალკეულ (უახლეს) ქვედარგებში, მაგრამ მხოლოდ ბაზრის ათვისების აუცილებელი პერიოდის განმავლობაში. მთლიანობაში გრძელვადიან პერსპექტივაში ყოფილი საბჭოთა სამრეწველო კომპლექსის ძირითადი ნაწილის ტრანსფორმაცია უნდა დასრულდეს მისი საბაზრო სექტორთან „შერწყმით“.

ასეთი პოზიტიური შედეგი უნდა აღნიშნავდეს მოცემულ სექტორში ინვესტიციების ეკონომიკური როლის პრინციპულ ცვლილებას. იგი მოწოდებულია აისახებოდეს საბოლოო მოთხოვნის ზრდის გრძელვადიან მულტიპლიკაციურ ეფექტში. როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, სწორედ გრძელვადიანი გეგმით მაღალ ტექნოლოგიებში დაბანდება წარმოადგენს ყველაზე უფრო ეფექტიანს და ემსახურება თანამედროვე პოსტიდუსტრიული ეკონომიკის მყარ ზრდას.

ეკონომიკური გადაწყვეტილებების სრულიად განსაკუთრებული სფეროს წარმოდგენს დეპრესიული სექტორი, კერძოდ მისი ისეთი დარგი, როგორცაა ქვანახშირის მრეწველობა. ბოლო დრომდე მიუხედავად ბიუჯეტის მუდმივად დეფიციტური მდგომარეობისა (სესხებითა და გრანტებით ბიუჯეტის დაბალანსებას ჩვენ ამ შემთხვევაში მხედველობაში არ ვიღებთ) სახელმწიფოს ფაქტიურად არ განუხორციელებია ამ მიმართულებით სერიოზული სტრუქტურული პოლიტიკა.

სახელმწიფოებრივი ჩარევის ზომები, როგორც წესი, სუბსიდიების სახით მხოლოდ კოსმეტიკურ ხასიათს ატარებდნენ. (რაც ძირითადად მიმართული იყო დეპრესიულ დარგებში და ქვედარგებში დასაქმებულთა შესანარჩუნებლად).

როგორც შედეგი, დეპრესიული სექტორის საინვესტიციო სფეროში პრაქტიკულად არ განხორციელებულა საბაზრო ურთ-

იერთობათა ფორმირება; ერთადერთ სუბიექტს, რომელიც გავლენას ახდენს კაპიტალის მოძრაობაზე, წარმოადგენს სახელმწიფო.

ჩვენი აზრით, განსახილველ სექტორში სრულიად არასახარბიელო მდგომარეობის გამო სწორედ სახელმწიფო იქნება იძულებული მისი საბაზრო ტრანსფორმაციის ხანგრძლივ პერიოდში თავის თავზე აიღოს ეგრეთწოდებული „სარეაბილიტაციო“ ხარჯები. ცენტრალიზებული ფონდების მეტად შეზღუდულობის გამო აღნიშნული სახის ინვესტიციების წყაროდ გამოყენებული უნდა იქნეს ზედმეტი მოწყობილობის გაყიდვით ან უტილიზაციით მიღებული ამონაგები. ამასთან დაკავშირებით სავსებით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სპეციალური კანონის მიღება დეპრესიული სექტორის შესახებ. ამ მხრივ ძალიან სასარგებლო იქნებოდა ასეთი კანონშემოქმედების იაპონური გამოცდილების (1960-1970 წლების) გამოყენება. ასევე პრაქტიკული სარგებელი შეუძლია მოგვცეს კანადაში განხორციელებულმა ბაზრის დეპრესიული სექტორების რეგულირების გამოცდილებამ. ასეთ კანონში იურიდიულად დაფიქსირებულ უნდა იქნეს საწარმო-ბანკროტების რეორგანიზაციის სპეციალური პროცედურები.

მცირე ბიზნესის სექტორი. სამრეწველო განვითარებული სექტორის სამეურნეო სტრუქტურის გარდაქმნის ერთ-ერთ არსებით ტენდენციას წარმოადგეს მცირე ბიზნესის საწარმოთა წინმსწრები განვითარება, ცხოვრებამ დიდი ხანია უარყო მაშინ მიღებული დოგმა იმის შესახებ, რომ სტრუქტურული ძვრები ხდება ერთი მიმართულებით – გაერთიანებებითა და გამსხვილებით, რაც არც თუ შორეულ წარსულში განსაზოგადოებად იწოდებოდა. მაგრამ პროგრესისაკენ გზა არ არის ცალსახა. თანამედროვე ეკონომიკამ წარმოშვა მილიონობით წვრილი და უწვრილესი საწარმოები. სხვადასხვა ელემენტების გაერთიანება და განსაზოგადოება ეკონომიკურ სისტემაში, მათი ურთიერთმოქმედება – თანამედროვე ეკონომიკის სტრუქტურის რეალური პროცესია.

მე-20 საუკუნის 60-ანი წლების შუა პერიოდამდე ტექნიკური პროგრესის გავლენა იწვევდა საწარმოთა მოცულობის არსებით ზრდას. 1920-წლიდან 1960-მდე პერიოდში ამერიკის შეერთებული შტატების საავტომობილო მრეწველობაში საწარმოთა საშუალო სიდიდე 4-ჯერ გაიზარდა, შავ მეტალურგიაში – 1,5-ჯერ, ნავთობმომპოვებელთა და ცემენტის მრეწველობაში – 2-ჯერ მეტად, ფქვილსაფქავ მრეწველობაში – 30%-ით გაიზარდა და ა. შ. უკვე 60-იან წლებიდან თავი იჩინა საწინააღმდეგო ტენდენციამ – საწარმოთა საშუალო შემცირება-კლება. ე. მენსფილდი, სწავლობდა რა ტექნიკური პროგრესის გავლენას საწარმოთა სიდიდეზე და დონეზე, აღნიშნავდა, რომ უწინ ტექნიკურ პროგრესს მიყვავდით საწარმოთა სიდიდის ზრდისაკენ და კონცენტრაციის დონის ამაღლებისაკენ. დღეისათვის აღნიშნული ტენდენცია რიგ დარგებში კვლავ შენარჩუნდა (ქიმიკა, ნავთობგადამამუშავებელი და სხვა). თუმცა იმავდროულად სხვა დარგებში (კვების, მსუბუქი, ინფორმაციკა, საქმიანი და სხვა მომსახურება) ტექნიკური სიახლეთა დანერგვის შედეგად იგი 'შეიცვალა საწინააღმდეგო მიმართულებით, რაც ხელს უწყობს წვრილი ფირმების რაოდენობის მასობრივ ზრდას.

აუცილებელია ხაზი გაესვას, რომ მცირე ბიზნესის საწარმოები თანდათან გამოდიან მონოპოლისტური გიგანტების მორჩილები და, ბევრ რამეში დამოუკიდებლები ხდებიან, ახალი ტექნოლოგიების სახით იქმნიან თავიანთი საკუთარ მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზისს. ჩნდება შრომის მრავალი სახეობა (პროგრამირება, საკონსულტაციო და ინფორმაციული მომსახურება, ინდივიდუალური ხასიათის სხვადასხვა მომსახურება, ვენჩურული ბიზნესი), რომელთა ეფექტიანი ორგანიზება შესაძლებელია მცირე ბიზნესის ფარგლებში. ამავე დროს თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენების საფუძველზე მცირე ბიზნესის სფერო ფართოვდება საზოგადოებრივი წარმოების ტრადიციულ დარგებში; მაგალითად, სოფლის მეურნეობაში (მცირე მექანიზაცია), მსუბუქ და

კვების მრეწველობაში. მცირე საწარმოთა ეფექტიანობა ხშირად აჭარბებს კიდევაც მსხვილი სამრეწველო გაერთიანების შესაბამის მაჩვენებლებს. ამრიგად, მცირე ბიზნესის „მეორედ დაბადება“ – საზოგადოების ტექნოლოგიური ბიზნესისა და მისი სტრუქტურის სხვა ელემენტების ისტორიული განვითარების კანონზომიერი შედეგია.

საქართველოში მცირე ბიზნესის განვითარების ძირითად პრობლემებს წარმოადგენენ საკუთარი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის უქონლობა, ყოფილი მსხვილი სახელმწიფო საწარმოო ერთეულზე დამოკიდებულება (ამჟამად – სააქციო საზოგადოებები), მათი მომარაგებისა და გასაღების სფეროში მუშაობა. ხშირად მცირე საწარმოები ბაზრიდან იდევნებიან მსხვილი მწარმოებლების მიერ სულაც არა საბაზრო მეთოდებით; ისინი მათი მხრიდან განიცდიან ზეწოლას, შევიწროებას და ბაზრიდან იდევნებიან არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის მეთოდების გამოყენების გზით, აგრეთვე ხელისუფლების კორუმპირებულ სტრუქტურებთან და კრიმინალურ ელემენტებთან კავშირის გზით. ამის გარდა, პოსტ-ინდუსტრიულ ბაზარზე გადასვლის ეტაპზე წარმოშობილი ცალკობრივი წარმოება მოითხოვს შესაბამისი ინფრასტრუქტურის შექმნას, რომელიც სამწუხაროდ, ჯერ-ჯერობით საქართველოში არ არის ფორმირებული.

ჩვენი შეხედულებებით, მცირე ბიზნესში ინვესტიციების მასიურად მოზიდვის პრობლემების პოზიტიურად გადაწყვეტა და მათი გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლება პირველ რიგში დაკავშირებულია რეგიონალური ეკონომიკური ურთიერთობების წარმატებით განვითარებასთან.

დღევანდელ დრომდე საქართველოს ტერიტორიის უმეტეს ნაწილში არ არის ჩამოყალიბებული ისეთი ნორმალური რეგიონული ეკონომიკა, რომელიც უზრუნველყოფდა მოსახლეობის მოთხოვნების მისაღებ დაკმაყოფილებას. საქმის ვითარება არსებითად მოითხოვს რეგიონული ბაზრებისათვის დავაჩქაროთ ისეთი ინ-

ფრასტრუქტურის ფორმირება, რომელშიც მცირე მეწარმეობა, როგორც წესი, წამყვანი მექანიზმის როლს ითამაშებდა.

როგორც პრაქტიკული გამოცდილება გვიჩვენებს, რეგიონულ ინფრასტრუქტურაში დაბანდებანი დაკავშირებულია აუცილებელ დანახარჯებთან იურიდიული სამსახურის შესაქმნელად, კადრების პერეკვალიფიცირების სისტემის შესაქმნელად, თვით მართვის რეგიონული ორგანოების გარდასაქმნელად და სხვა სიტყვებით, აუცილებელია მნიშვნელოვანი მოცულობის ფინანსირება, რომელიც შესაძლებელია განხორციელდეს მხოლოდ სახელმწიფოს მონაწილეობით. შედეგად, მცირე ბიზნესის სფეროს ინვესტიციურ პროცესში სახელმწიფოს პირდაპირი მონაწილეობა კონცენტრირებულ იქნება მხოლოდ ერთი, მაგრამ ძალიან მნიშვნელოვანი პრობლემის გადაწყვეტაზე – რეგიონულ დონეზე სრულფასოვანი საბაზრო ინფრასტრუქტურის შექმნაზე.

რეგიონულ ინფრასტრუქტურაში დაბანდებებმა უნდა გამოიწვიოს მცირე ბიზნესის პროდუქციაზე მისი სხვადასხვა მიმართულების მიხედვით მოთხოვნის ზრდა და პარალელურად, დასაწყისისათვის მნიშვნელოვანი შრომითი რესურსების სრული და ნაწილობრივი დასაქმება, მათ შორის ჭარბი შრომითი რესურსების რეგიონებშიც. მხოლოდ მაშინ შეიძლება სრული მოცულობით იქნეს რეალიზებული მცირე ბიზნესში ინვესტირების ცნობილი უპირატესობანი: 1) მოკლე ვადებში ახალი საწარმოო სიმძლავრეების ათვისების მიზნით არსებული მოთხოვნის შესაბამისად საწარმოო პროცესის სწრაფად გარდაქმნის შესაძლებლობა; 2) მსხვილ საწარმოებში გამოუყენებელი ნედლეულის გადამუშავების მინიტექნოლოგიების წარმოებაში ჩართვა და გამოყენება, მეორადი რესურსების ფართოდ გამოყენება; 3) მოწყობილობაზე და მის განახლებაზე დანახარჯების დაბალი დონე.

ამავე დროს განსახილველ სფეროში ფასწარმოქმნის პროცესში სახელმწიფოს ჩარევა, იწვევს ნორმალური კონკურენტული ძალების მოქმედების დარღვევას. ნაკლებად გამართლებუ-



ლად გვეჩვენება აგრეთვე მცირე საწარმოთა საგარეო-ეკონომიკური რეგულირების სპეციალური შეღავათიანი რეჟიმის გამოყენებაც (საგარეო ბაზარზე მათი პროდუქციის ექსპორტის ძალიან მოკრძალებული მოცულობის გამო, რაც ამასთან გამოირჩევა კონკურენციის მეტად მაღალი დონით).

ამასთან ერთად, უცხოური გამოცდილების გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანი ეფექტი შეუძლია მოიტანოს მცირე ბიზნესის ნებისმიერი სახეობისათვის მაღალმწარმოებლური მოწყობილობის იმპორტზე შეღავათიანი ტარიფების დაწესებამ.

უადრესად მნიშვნელოვანია აგრეთვე მცირე ბიზნესის ფუნქციონირების ინსტიტუციონალური გაფორმება. 1) პირველ რიგში საკითხი ეხება მცირე ბიზნესის სამართლებრივი ბაზის სრულყოფას (განსაკუთრებით კი რეგიონალურ დონეზე), ადმინისტრაციული პროცედურების რაციონალიზაციას (ძირითადად გამარტივებისა და უნიფიცირების მიმართულებით), მცირე ბიზნესის სფეროში საქმიანობის რეგულირებას, მცირე ბიზნესის მხარდაჭერის რეგიონული პროგრამების უზრუნველყოფის რაციონალურ ორგანიზაციას და სხვა.

მცირე ბიზნესის სფეროში გათვალისწინებული აქტიური სტრუქტურული რეფორმების შედეგი, რომელიც მოიცავს კაპიტალის მოზიდვას სახელმწიფო და კერძო წყაროებიდან, უნდა გახდეს მისი ტრანსფორმირება სრულფასოვან, კონკურენტუნარიან სექტორად, ერთდროულად რეგიონულ დონეზე დასაქმების პრობლემების გადაწყვეტით (უკიდურეს შემთხვევაში ნაწილობრივ მაინც). შემდგომ, საშუალო-ვადიანი პერსპექტივის ფარგლებს იქით, მცირე ბიზნესში აქტიური მიმდინარე და კაპიტალური ნაკადების მოძრაობის რეგულირების საჭიროება, ჩვენი აზრით, ძირითადად მოიხსნება. რეგულირების ზემოთ აღწერილი მეთოდების გამოყენება რეგიონული ეკონომიკის სტრუქტურის მიმართ მრეწველობის სექტორული გრადაციის შესაბამისად სულაც არ უშლის ხელს ბაზრის სპეციფიკური სეგმენტების

გამოყოფას – სტრატეგიული გარიგების, რომლებიც მომავალში გადაწყვეტ როლს შეასრულებენ პოსტინდუსტრიულ ეკონომიკაში. სტრატეგიული დარგების განვითარების ამოცანის გადაწყვეტა, აშკარაა, ორგანულად არის დაკავშირებული პოტენციულად კონკურენტუნარიანი სექტორის განვითარების რეგულირების პოლიტიკასთან.

სტრუქტურული რეგულირების ყველაზე უფრო დასაბუთებული ინსტრუმენტების არჩევა უზრუნველყოფილი იქნება სახელმწიფოს მონაწილეობით საინვესტიციო პროგრამის შემუშავებისა და რეალიზაციის პროცესში ხუთი გამოყოფილი საწარმოო სექტორის მიხედვით, რომელთაც თავიანთ თავში უნდა მოიცვან აგრეთვე დარგობრივი ქვეპროგრამები (კერძოდ, სტრატეგიული დარგების მიხედვით). ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელი ზდება მაქსიმალურად სრული ინფორმაციის არსებობისათვის შევაფასოთ ინვესტორების წყაროების ურთიერთკავშირი, თვით ინვესტიციები და მათი განხორციელების მოსალოდნელი შედეგები. საბოლოო ჯამში შეიძლება განსაზღვრულ იქნეს ამა თუ იმ საინვესტიციო რეგულატორების გამოყენების ეფექტი თითოეული საინვესტიციო პროექტის, ქვეპროგრამებისა და მთლიანად სექტორული პროგრამების მიხედვით.

რეგიონული კონკურენტუნარიანობის ამადლების თვალსაზრისით ყველაზე უფრო პერსპექტიული დარგების განსაზღვრისთვის და განვითარების შესაბამისი საინვესტიციო ქვეპროგრამების ფორმირების მიზნით ვთავაზობთ ვისარგებლოთ სტრატეგიული მენეჯმენტში ცნობილი პორტფელური ანალიზის მეთოდით. ამ თვალსაზრისით, რასაკვირველია, უმნიშვნელოვანეს ამოცანას წარმოადგენს დარგობრივი პორტფელების შექმნა თვით ყველაზე უფრო დაბალ სექტორულ დონეზეც და მთლიანად კლასტერების ანალიზი. გამოკვლევის შემდგომი ეტაპი იყო რეგიონული დარგობრივი კომპლექსების კონკურენტუნარიანობის პრაქტიკული შეფასება და რეგიონულ დონეზე დარგობრივი

სტრატეგიის შემუშავება. საკითხი ეხება მრეწველობის ორი მოდელის ანალიზისადმი ადაპტაციას, რომელთაგან ერთი შემუშავებული იყო ჯენერალ ელექტრიკისა (General Electric) და კონსალტინგური კომპანია მეკინსეუს (Mekinsey Co) მიერ, ხოლო მეორე — კომპანია შელის (Shell) მიერ. გაერთიანებულ მოდელში თითოეული ღერძი კოორდინატისა განიხილება როგორც მრავალფაქტორული, მრავალასპექტიანი განზომილების ღერძი.

იმ მაჩვენებლების სახით, რომელთა საფუძველზეც ზდებოდა დარგის მიმზიდველობის შეფასება, გამოყენებული იყო შედეგი: სამრეწველო წარმოების ინდექსი, სტრუქტურული ძვრების ინდექსი, მრეწველობის ინვესტიციების სტრუქტურებში წარმოების კონცენტრაციის კოეფიციენტი, მოგების ნორმა, ძირითადი ფონდების ცვეთის კოეფიციენტი, პროდუქციის რენტაბელურობის დონე, დანახარჯების შემცირების (ზრდის) დონე, შრომის ნაყოფიერების ინდექსი, გადატვირთული ინოვაციური პროდუქციის მოცულობა.

რეგიონული სამრეწველო კომპანიების კონკურენტუნარიანობის შესაფასებლად გამოყენებული იყო ისეთი მაჩვენებლები, როგორცაა დარგობრივი კომპლექსების წილი დარგის მთლიანი წარმოების მოცულობაში, გადახვევა სამრეწველო წარმოების საერთოდარგობრივი ინდექსისაგან, გადახრა საერთოდარგობრივი მოგების ნორმისაგან, ძირითად კაპიტალში ინვესტიციების ზრდის ტემპი, წარმოებული და გადატვირთული პროდუქციის შეფარდება, დაფარვის კოეფიციენტის ცვლილება (საბრუნავი საშუალებების თანაფარდობა მოკლევადიან ვალდებულებებთან), კრედიტორული დავალიანების გადამეტება დებიტორულ დავალიანებაზე, გადატვირთული პროდუქციის მთლიან მოცულობაში განაღდებული პროდუქციის ხვედრითი წილის ცვლილება.

შემდეგ ინტეგრალური შეფასებები აღნიშნული იქნება მატრიცაზე. ამგვარად, პრაქტიკული გაანგარიშებების საფუძველზე განხორციელებული იქნება რეგიონული დარგობრივი კომპლექსების პოზიციონირება.

დარგობრივი კომპლექსების სტრატეგიული პოზიცია უმჯობესდება მატრიცაზე მარჯვნიდან მარცხნივ და ქვევიდან ზევით გადაადგილების შესაბამისად მრავალი კრიტერიუმების შეფასებათა საფუძველზე.

რეგიონული დარგობრივი კომპლექსების პოზიციონირებამ საშუალება შექმნა გაკეთებულიყო გარკვეული ძირითადი დასკვნები რეგიონული დარგობრივი კომპლექსების განვითარების პერსპექტივებზე და შესაძლო სტრუქტურული ცვლილებების თაობაზე. როგორც დაკვირვება გვიჩვენებს, რეგიონული დარგობრივი კომპლექსების მონაცემებს აქვთ შესანიშნავი პერსპექტივა მომავალში გახდნენ ლიდერები დარგში. რეგიონის სტაბილური კონკურენტუნარიანობა განისაზღვრება ტრადიციული დარგების ლიდერობით, რომლებიც ახდენენ მოგების გენერირებას (შიდა გაყიდვებისა და ექსპორტის მეშვეობით) ახალ ტექნოლოგიებში ინვესტირებისათვის და აგრეთვე მაგისტრალურ ინფრასტრუქტურებში. რეგიონული ეკონომიკა კონკურენტუნარიანობისთვის მისი სამრეწველო განვითარება უნდა წარიმართოს განსაკუთრებული გზით. აქ ჩვენ იმას ვგულისხმობთ, რომ არსებული საწარმოებისა და ფირმების დაახლოებით 70-80% უნდა ვითარდებოდეს დასახული მიმართულებით ე. ი. უნდა ეკუთვნოდეს განვითარების გამიზნულ სექტორს, მაშინ როდესაც დანარჩენებს შეუძლიათ იყვნენ როგორც „წარუმატებლები“. „წარუმატებლებს“ შორის კანონზომიერად აღმოჩნდებიან დეპრესიული სექტორის წარმომადგენლები. შესაბამისად სტრუქტურული რეფორმების ზომები აქ უნდა მოიცავდეს ზედმეტი მოწყობილობისა და სიმძლავრეების კონსერვაციას, რაც რეკომენდირებულია ბოსტონის საკონსულტაციო ჯგუფის მიერ. ამასთან, სოციალურად მნიშვნელოვანი პროდუქტების მწარმოებელი ზოგიერთი დარგები სახელმწიფოს მიერ უნდა იქნან მხარდაჭერილნი. ამის გარდა, „წარუმატებელ დარგებში“ ინვესტირების სტრატეგიის გატარების პირობებში, რომელიც მიმართული იქნება ინოვაციებისა და ახალი ტექნოლოგიების დანერგვაზე, ეს

დარგები სავსებით შესაძლებელია მომავალში გახდნენ „ვარსკვლავები“ და „მეწველი ძროხები“.

კონკურენტუნარიანობის გაძლიერების თვალსაზრისით ყველაზე უფრო მისაღებს წარმოადგენს ტრადიციული და მაღალი ტექნოლოგიური სექტორების ბალანსის შექმნა. ერთის მხრივ, ტრადიციული შრომატევადი დარგების განვითარების მიმზიდველობა (კვების მრეწველობა, მსუბუქი მრეწველობა და სხვა) არ შეიძლება შეფასებული იქნეს მხოლოდ მოსახლეობის დასაქმების გაზრდის პოზიციიდან. ამ სექტორებს ახალი ტექნოლოგიების პირობებში შეუძლიათ კონკურენცია გაუწიონ იმ საქონლებსაც კი, რომლებიც იწარმოებიან „მესამე სამყაროს“ ქვეყნებში. მეორეს მხრივ, ინვესტიციები სასურველია წარიმართოს პერსპექტიულ სექტორებში, რომლებიც ქმნიან წინამძღვრებს გლობალური კონკურენციული უპირატესობის შესაქმნელად, მაგრამ მათ არ შეუძლიათ არსებული რესურსების ეფექტიანად გამოყენება მაღალი და დამატებული ღირებულების მქონე პროდუქციის წარმოებისათვის.

ეკონომიკური ტრანსფორმაციის პროცესში დარგებმა დაკარგეს ტექნოლოგიური და საბაზრო კონკურენტუნარიანობა. მათ რიცხვს განეკუთვნება კვების სექტორი, სამშენებლო მოწყობილობა სამშენებლო მასალები, ახალი მასალების შემუშავება, სამრეწველო და სატრანსპორტო მოწყობილობა და სხვა. მიუხედავად ამისა, სწორი სტრუქტურულ – ინვესტიციური პოლიტიკის პირობებში კიდევ არის შანსი მითითებულ დარგებში აღორძინებული იქნას მრავალი საწარმო ახალ ტექნოლოგიურ მართველობით და მარკეტინგულ საფუძველზე. აუცილებელია განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმოს აგრეთვე ბუნებათ დაცვის, საინფორმაციო და სამედიცინო ტექნოლოგიებისა განვითარებას.

სისტემური ეკონომიკური ანალიზისას კონკრეტული დარგი არ შეიძლება იხილებოდეს სხვებისგან დამოუკიდებლად და განცალკევებით, ამასთან იგი უნდა ვითარდებოდეს ვერტიკალურად

ერთმანეთთან დაკავშირებული სექტორების კლასტერის შიგნით. რეგიონს შეუძლია სწრაფად აამაღლოს კონკურენტუნარიანობა, თუ ერთის მხრივ, შეძლებს გააუმჯობესოს მსხვილ საწარმოთა მომწოდებელი დარგების მდგომარეობა, რამეთუ მსხვილი საწარმოები ეკონომიკის საფუძველს შეადგენენ; მეორეს მხრივ კი – რეგიონი შექმნის პროდუქციის გავრცელებისა და რეალიზაციის ახალ ფორმებს. ამის გარდა, საბაზო დარგის აღდგენა ბიძგს მისცემს მომსახურების სექტორების განვითარებას (რომლებიც კლასტერს განეკუთვნებიან). კლასტერების შიგნით ძლიერი საწარმოები შეძლებენ აამაღლონ წარმოების ეფექტიანობა, თუ ამ მიზნით გამოიყენებენ ვერტიკალური ინტეგრაციის სტრატეგიას, რომელიც გამოიხატება მომიჯნავე მაჟორიტარული აქციათა პაკეტების შექმნაში.

ვერტიკალური მაკროსექტორული კავშირები, რომელიც არსებობს მრეწველობას, სოფლის მეურნეობასა და მომსახურების სფეროს შორის, ხელს უწყობს მათ ურთიერთმხარდაჭერასა და განვითარებას, კასტერული ანალიზი უზრუნველყოფს ვერტიკალურ მიდგომას სამრეწველო მონიტორინგისადმი და ამდიდრებს პორტფელური ანალიზის შედეგებს, საზღვრავს რა კონკურენტუნარიანობასა და დარგების ინვესტიციებში მოთხოვნებს რომლებიც განეკუთვნება მათვე ან მომიჯნავე სექტორებს.

ყოველივე ზემოაღნიშნულს აუცილებელია დაემატოს შემდეგი. ინვესტიციური აქტიურობის საფუძველზე ეკონომიკის სტრუქტურის შეცვლისადმი მოცემული მიდგომისას ეკონომიკურ საქმიანობაში საჭიროა უარი ითქვას ე.წ. „ინდრუსტრიულ გადაჯვარედინების“ პრინციპზე. როდესაც განვითარება ხორციელდება არსებული სტრუქტურის და მეურნეობის მოძველებული მეთოდების საფუძველზე, რომელიც დაიყვანება პირველ რიგში სახელმწიფო რესურსების სასარგებლოდ და საჭიროებისათვის გადანაწილებაზე. ლაპარაკია იმის შესახებ, რომ მსხვილი ცენტრალიზებული ინდუსტრიის ძველი მიღწევები რომლებიც ეფუძნებოდნენ

ჟგაცოი ადმინისტრირებდის პრიბციპებს, შეიძლება კულტივირობდეს ახალ პირობებშიც საბაზრო გარემოს გათვალისწინებით დაგროვილი საბაზრო ინსტრუმენტების საფუძველზე. საკითხების დაწყებამდე მრეწველობის განვითარებისა და აღდგენის შესახებ, საჭიროა ნათლად იქნეს წარმოდგენილი და გააზრებული განვითარების მიმართულებები: დარგები (საწარმოო ხაზები), სამრეწველო წარმოების სახე (მხვილი, მასობრივი, თუ უფრო წვრილი სეგმენტირება მოქნილი საწარმო ხაზებით) და ა.შ.

ამრიგად, საჭიროა რეგიონული ბაზრების სტრუქტურის ცვლილებისადმი ახალი მიდგომები, რომლებიც დაფუძნებულია ინვესტიციური საქმიანობის გააქტიურებაზე. რეგიონის ეკონომიკის არსებული სტრუქტურისას სამრეწველო საწარმოებში ინვესტიციების უბრალო გაზრდა, როდესაც შენარჩუნდება „კენეტიკური“ კავშირი ადმინისტრაციულ-მბრძანებლურ მეურნეობასთან, ჩრდილოვან ეკონომიკასთან და ბარტერის ეკონომიკასთან არ შეუძლია მიგვიყვანოს პოსტინდუსტრიული ბაზრის ჩამოყალიბებამდე და მყარ ეკონომიკურ ზრდამდე.

### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარათაშვილი ე., ზარანდია ვ. „საქართველოს რეგიონული განვითარების ეკონომიკა“. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 2007.
2. Алиев В.Г. и др. Региональные проблемы переходной экономики - вопросы теории и практики, М.: Экономика, 2002.
3. Котилко В.В., Региональная экономическая политика М.: Издательство РДЛ, 2001.
4. Нестеров П.М., Нестеров А.П. региональная экономика М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002.

## 5. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული რეფორმა და ტერიტორიულ-სამეურნეო წყობა

მოცემული რეფორმის ტაქტიკისა და სტრატეგიის შემუშავება რეგიონის, როგორც გარკვეული სამეურნეო-ორგანიზაციული კომპლექსის განხილვას საჭიროებს, რომელსაც აქვს თავისი ხელისუფლება და მართვის სისტემა, თავისი მოსახლეობა, თავისი კანონზომიერებები და განვითარების ტენდენციები. ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული რეფორმის მიერ დღის წესრიგში დაყენებულ ამოცანებს შორის უმნიშვნელოვანესს წარმოადგენენ ქალაქისა და მის ახლოს მდებარე რეგიონის ტერიტორიაზე ფორმირებული საწარმოო-ტექნიკური პოტენციალის, საბაზრო და ინსტიტუციური ინფრასტრუქტურების, აგრეთვე კომერციული კომპლექსის ინტეგრაცია. აუცილებელია მაქსიმალურად ავამოქმედოთ შრომითი რესურსები და ტერიტორიული საწარმოო ძალები (წარმოების ფაქტორები), ანუ რაც შეიძლება ეფექტიანად და რაციონალურად გამოვიყვანოთ ბუნებრივ-ლანდშაფტური კომპლექსი და მასში ადამიანის შრომით შექმნილი სისტემები. რეფორმის ბოლო მიმართულება მიზანშეწონილია განხილულ იქნეს სპეციალურად, რადგანაც შესაბამის ლიტერატურაში ის ჯერჯერობით არ არის დაყენებული თუნდაც როგორც პრობლემა.;

1 ტერიტორიული საწარმოო ძალები მოიცავენ არა მარტო ადამიანის შრომით შექმნილ ფაქტორებს (ისინი ძირითადად კიდევაც განიხილებიან ტერიტორიული განთავსების პრობლემატიკის კვლევისას), არამედ აგრეთვე ბუნებრივსაც. მას მიეკუთვნება სამეურნეო ბრუნვაში ჩართული მდინარეები, ტყეები, მინდვრები, ჩანჩქერები, მაღალნაყოფიერი ნიადაგიანი მიწის მონაკვეთები და ა.შ. ერთი სიტყვით, ეს არის რეგიონულ-სივრცობრივი სისტემის ან ლოკალურად გარკვეული ტერიტორიის ის ბუნებრივ-ლანდშაფტურ-რელიეფური განსაკუთრებლობა, რომლებიც უკვე ჩართული არიან რეგიონულ კვლავწარმოებრივ პროცესში შესაბამისი ინჟინერ-



ულ-ტექნიკური ან ორგანიზაციულ-სამეურნეო ინფრასტრუქტურის კომპლექსის მიერ.

ტერიტორიული მწარმოებლური ძალები – ესაა ადგილმდებარეობის ბუნებრივ-გეოგრაფიული და სივრცობრივ-სამეურნეო თავისებურებათა სპეციფიკური შეხამება, რომელიც კულტურულ-სამეურნეო ბრუნვაში თავისი პოტენციალური შესაძლებლობების მეშვეობით გააჩნია უნარი შეამსუბუქოს ან გაამარტივოს გარკვეული სოციალურ-ეკონომიკური და სივრცობრივ-ტექნოლოგიური პრობლემები და გახდეს სხვა მწარმოებლური ძალების ლოკალური მიზიდვის ცენტრად. ტერიტორიულ-მწარმოებლური ძალების სამეურნეო ბრუნვაში ჩართვა ხდება სხვადასხვაგვარად რეგიონულ-სამეურნეო სისტემის განვითარების დონის მიხედვით. 1

სხვადასხვა სამეურნეო-სივრცობრივი სისტემების არაერთნაირობა ემპირიული ფაქტია. მაგრამ მათი განსხვავების მიხედვით ტიპოლოგიზაციის მცდელობა განახორციელეს მხოლოდ ეკონომისტ-გეოგრაფებმა. ქვეყნის ეკონომიკის აღმავლობისათვის ტერიტორიულ-მწარმოებლური ძალების მთელი კომპლექსის შესაძლებლობათა გამოყენების ანალიზისას აუცილებელია თეორიულ-ეკონომიკური მიდგომა.

სოციალურ-ეკონომიკური სივრცობრივი წარმონაქმნების იდენტიფიკაციისათვის ისინი თავისუფლად შეიძლება განისაზღვრონ როგორც ტერიტორიულ-სამეურნეო წარმონაქმნი. თითოეული ტერიტორიული წარმონაქმნი (წყობა) ისე, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური, ეფუძნება მწარმოებლური ძალების სრულიად განსაზღვრულ ნაკრებს და იყენებს სამუშაო ძალის ადეკვატურ სოციალურ-პროფესიონალურ ჯგუფებს.

მათი განსხვავება იმაში გამოიხატება, რომ ტერიტორიულ-სამეურნეო წარმონაქმნის (წყობის) „კარკასს“ შეადგენს ტერიტორიული მწარმოებლური ძალები, ანუ ძალები, რომლებიც „ამოიზარდნენ“ ლანდშაფტურ-ბუნებრივი კომპონენტების გამოყენების ბაზაზე. ტერიტორიულ-სამეურნეო წარმონაქმნის (წყობის) არსი

ახასიათებს რეგიონების განვითარების დონეს სოციუმის განვითარების საწარმოო-ტექნოლოგიურ და სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესში მონაწილეობის დონის თვალსაზრისით. ტერიტორიულ-სამეურნეო წარმონაქმნი (წყობა) – ესაა სივრცობრივი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის სოციალურ-ეკონომიკური ნიშნის მიხედვით ერთნაირი ტიპის ჯგუფები, რომლებიც ინტეგრირებული არიან გარემომცველ სივრცესთან. ამგვარად, ეს სოციალურ-ეკონომიკურ წარმონაქმნთა რეალობის სხვა დონეა, რომელსაც ახასიათებს ტერიტორიული წარმოსახვა და სივრცობრივი განსაზღვრულობა.

მსგავს წარმონაქმნთა ეკოლუციის ლოგიკურ-ინტოლოგიურ ხაზს წარმოადგენს გეოგრაფიული სივრცის ურბანიზაცია მიწაზე და მასზე აგებულ ინფრასტრუქტურებზე საკუთრებითი ურთიერთობა განვითარების ისტორიულად გარკვეულ ფორმებში.

: ტერიტორიულ-სამეურნეო წარმონაქმნის საფუძველში დევს ორი ხაზი: 1) საკუთრების ფორმების გართულების ხაზი, რაც იმანენტურია სამეურნეო წარმონაქმნის როგორც ასეთის, და 2) ურბანიზაციის ხაზი, როგორც ადამიანის მიერ ხელქმნილი დასახლებული გარემოს (წრის) სულ უფრო გართულების პროცესი, რაც გასაშვალბულს ხდის ადამიანთა ურთიერთკავშირს ბუნებასთან მათი დასახლების შედარებით კომპაქტურ ტერიტორიაზე.

[ტერიტორიულ-სამეურნეო წარმონაქმნის არსს წარმოადგენს მიწაზე, როგორც მეურნეობრიობის ობიექტზე საკუთრების ფორმების თავისებურებანი და შესაბამისად საკუთრებითი ურთიერთობები რეგიონული ინფრასტრუქტურის ობიექტზე, რომლებიც აღმართული არიან ქალაქების და მის მიმდებარე რაიონების მიწებზე. ტერიტორიულ-სამეურნეო წარმონაქმნი – ესაა გარკვეული საფეხური, ურბანიზაციის საზომი, როგორც გარკვეული და განსაკუთრებული გარემოს ფორმირების პროცესი მოსახლეობის ცხოვრებისათვის, სამრეწველო წარმოების ფუნქციონირებისათვის და ადამიანური მოღვაწეობის სხვა მრავალი სახეობებისათვის,

საზოგადოებისა და ბუნების ურთიერთქმედებისათვის.) ეჭვსგარეშეა, რომ ურბანიზაციის მთელი პროცესის არსის დაყვანა მიწის ფლობის ურთიერთობებზე არ იქნებოდა გამართლებული. მაგრამ ამ მრავალმხრივი ფენომენის ერთ-ერთ არსებით ასპექტს, მისი სიღრმისეული ურთიერთობებით ბევრად არის განპირობებული და განსაზღვრული ტექნიკის გამოყენების დონე (ე.ი. არქიტექტურულ-დაგეგმარებითი გადაწყვეტა და სხვა), მშენებლობის მომზადების კულტურულ-ტექნიკური დონე, დამპროექტებლებისა და არქიტექტორების დონე, საქალაქო თვითმმართველობის დონე და ბევრი სხვა, რომლებიც გამოხატავენ პრინციპში მიწაზე საკუთრებით ურთიერთობებს.

| აღსანიშნავია, რომ მრავალსაუკუნოვანი პრაქტიკა ადასტურებს მიწაზე ქალაქად საკუთრების ფორმასა და სოფლად საკუთრებას შორის განსხვავების არსებობას. იმ გარემოებაზე, რომ ქალაქში ყალიბდება მიწაზე საკუთრების თავისებური ფორმა, რომელიც პრინციპულად განსხვავებულია სოფელ ადგილებში მიწაზე საკუთრების ტიპური ფორმებისაგან, ჯერ კიდევ მ. ვებერი მიუთითებდა. ეს – სოციალურობის განსხვავებული დონეა, ვიდრე სოფელი, სხვაგვარი სოციოკულტურული კონტექსტია.<sup>1</sup> სწორედ ეს პრინციპული განსხვავება შევეცდებით დაუდოთ საფუძვლად ტერიტორიულ-სამეურნეო წყობებს (წარმონაქმნებს): ურბანიზაციის პროცესი ინდივიდუალურ-პიროვნული და სოციალურ-ჯგუფური შინაარსის თვალსაზრისით სოციო-კულტურულ კონტექსტში „ადამიანის ცვლილებას ნიშნავს, მისი ინტერესებისა და ქცევის მოღვაწეობის ინტენსიფიკაციას ნიშნავს, თავისუფალი დროის გამოყენების ცვლილებას, ფასობრივი ორიენტაციის ცვლილებას ნიშნავს და ა.შ. ანუ ნიშნავს ყველაფერს იმას, რასაც შეიძლება ცხოვრების წესი ეწოდოს“<sup>1</sup>.

სოციოკულტურული თვალსაზრისით ურბანიზაცია „გადადნობაში“ მდგომარეობს, სოფლის ცივილიზაციის აზრობრივი კონტექსტის ცალკე შექმნილი ანკლავების ახალ სოციალობად

გარდაქმნაში მდგომარეობს, რომლებიც აყალიბებენ ახალ ცივილიზებულ მოდელს – საქალაქო ცივილიზაციას. მ. ვებერის მიხედვით ურბანიზაცია გულისხმობს იმ კავშირების გადაწყვეტას, რომლებიც ქალაქელებს აკავშირებდა თავიანთ წარსულთან, სასოფლო გარემოცვასთან (ქვეყნის მათ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ სტერეოტიპებთან).

სივრცობრივი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების ქვეყნის ერთიან სამეურნეო (საბაზრო) სივრცეში ჩართვის დონისა და სიღრმის, სოციუმის სასოფლო და საქალაქო სოციოკულტურული მოდელების განსხვავებათა გათვალისწინებით შესაძლებლად წარმოგვიდგება გამოვყოთ ტერიტორიულ-სამეურნეო წყობათა (წამოწყებათა) ორი ტიპი: 1) რურალური (სასოფლო, არაურბანიზებული) და 2) ურბანიზებული. პირველ ტიპს განეკუთვნებიან ის ტერიტორიულ-სამეურნეო წამოწყებანი (წყობანი), რომლებშიც, თუ ქალაქები მაინც ითვლებიან, ფიგურირებენ, ისინი გვევლინებიან მხოლოდ როგორც მომხმარებლები და მიწის (ლანდშაფტის) მუშაობის შედეგად მიღებული პროდუქტებით ვაჭრობის ადგილად, სარეწი სახელოსნოებისა და საამქროების ნაწარმის გასაღების ადგილად. მეორე ტიპს განეკუთვნებიან წამოწყებანი, სადაც ჭარბობს ქალაქის მწარმოებლური ფუნქცია, რომელიც ვლინდება მის მიერ შექმნილი ღირებულების მოცულობის ზრდაში, მასში მიმოქცევადი ღირებულების სიდიდით.

რურარულ ტიპს განეკუთვნებიან ნატურალურ-პატრიარქალური და აგრარულ-წვრილსასაქონლო წარმონაქმნები (წყობები). აქ ძირითად საწარმოო ფაქტორს წარმოადგენს დასაქმებულთა სამუშაო ძალა, რომელსაც ახასიათებს კოოპერაცია და პრიმიტიული სპეციალიზაცია, შრომის ელემენტარული საგნები და მექანიზმები (ქარისა და წყლის წისქვილები და სხვა), აგრეთვე ტერიტორიული ფაქტორები – ბუნებრივი რეგიონული მწარმოებლური ძალები, რომლებიც „მიბმული“ არიან კოოპერაციის ორგანიზაციულ ფორმებთან და ა.შ. ისტორიული ადგილის თვალსაზრისით ორივე

აღნიშნული ტიპი შეესაბამება სოფლის ცივილიზაციას, როგორც საზოგადოებრივი განვითარების სოციოკულტურული ტიპები.

ნატურალურ-პატრიარქალური წარმონაქმნები ხასიათდება ბუნებრივ-ლანდშაფტური კომპლექსის ჩართვით ძირძველი დასახლების კულტურულ-საწარმოო ინფრასტრუქტურაში, რომლებიც ბუნებასთან „სიმბიოზში“ არსებობენ. ამით განსაკუთრებით ხასიათდება რუსეთის რეგიონები (ნენცები, ჩუკჩები და სხვა ძირძველი დასახლებები). აღნიშნულის მნიშვნელოვან მახასიათებელს წარმოადგენს შესაბამისი სოციალური ჯგუფების წევრთა თვითიდენტიფიკაცია (როგორც გარემომცველი სამყაროს, მაგალითად, ტყეების, მთების ზღვების, ორგანული ელემენტის).

აგრარულ-წვრილსასაქონლო წამოწყება უკვე გულისხმობს ქალაქის, როგორც ახლომდებარე ტერიტორიის ფოკუსის, არსებობას, ქალაქი ასრულებს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციითა და შრომის საგნებით (რომლებიც ქალაქის სახელოსნოებშია დამზადებული) ვაჭრობის ცენტრის ფუნქციებს. მაგრამ აქ ქალაქი ჯერ კიდევ არ არის და არ გამოდის საზოგადოების თანამედროვე გაგებითა და შინაარსით. ფორმაციული მიდგომის თვალსაზრისით ქალაქი იდენტიფიცირდება როგორც ადრეულფეოდალური, ხოლო სასაქონლო მეურნეობა — როგორც არაკაპიტალისტური ტიპის. ეკონომიკური ზრდის ტიპების სქემის სკალის მიხედვით — ესაა ინდუსტრიამდელი საზოგადოება.

მეორე ტიპს — ურბანიზირებულს — განეკუთვნება ისეთი წამოწყებები, როგორიცაა კერძო კაპიტალისტური, აგლომერაციული, კონკურბაციული და მეგაპოლისური. ეს უკვე ქალაქური ცივილიზაციაა, რომელიც ასახავს დამატებული ღირებულების შექმნის პროცესის „სიმბიოზის ცენტრის“ გადანაცვლებას განვითარების განსხვავებული დონის ქალაქებში.)

მნელი არ არის იმის დანახვა, რომ კერძო კაპიტალისტური წარმონაქმნი თავის მხრივ წარმოადგენს იმ დონეს, რომელიც ჩამოყალიბდა აგრარულ-წვრილსასაქონლო წამოწყების განვი-

თარებულნი ფორმის შემდგომ. მაგრამ ამასთან ერთად ის ხარისხობრივ „ნახტომსაც“ მიგვანიშნებს – კერძოდ, სასოფლო ცივილიზაციიდან ქალაქური ცივილიზაციისაკენ. წარმონაქმნთა ურბანიზირებული ტიპის დამახასიათებელ თავისებურებას ცივილიზაციური კონტექსტის თვალსაზრისით წარმოადგენს სამუშაო ძალის ინდუსტრიალიზაცია და ტერიტორიული მობილურობა. ინდუსტრიალიზაციის პოზიციებიდან მოცემული ტიპი შინაარსობრივად ხასიათდება წარმოების ბუნებრივი ძალებისა და ბუნებრივი ფაქტორების (მიწის, წყლის) როგორც ძირითადის უშუალო გამოყენებისაგან უარის თქმით, განცალკევებით და საკუთრივ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებასა და საქონლისა და მომსახურების წარმოებას შორის ჯაჭვური კავშირის ფორმირებით. ფორმაციული თვალსაზრისით – ესაა გვიანი ფეოდალიზმი და კაპიტალიზმი მისი განვითარების ყველა სტადიებზე. როსტოუს ცნობილ კლასიფიკაციაში – ესაა „აფრენისათვის“ წინამძღვრების შექმნა და ინდუსტრიული „აფრენა“.

ურბანიზაცია სახეს უცვლის ტერიტორიული სისტემების თვით სივრცეს, ავსებს რა მას ახალი აზრით, იზიდავს სოფელს ქალაქისაკენ; ურბანიზაცია ასრულებს თავის ცივილიზაციურ მისიას, რამაც კიდევაც განსაზღვრა მოცემული ტიპის წამოწყებათა სახელწოდება – ურბანიზირებული ტიპი. კერძო კაპიტალისტური წარმონაქმნისათვის უკვე დამახასიათებელია ფულად-სასაქონლო ურთიერთობების ტოტალური გავრცელება ბაზარზე, საქონლის ისეთი სახის წარმოჩენა, როგორცაა „სამუშაო ძალა“ (მუშაკის შესაბამისი ხარისხის თავისუფლებით, მათ შორის რეგიონული გადაადგილების თავისუფლებით). მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ წამოწყებათა დანარჩენი სხვა სახეები მოცემული ტიპის ჩარჩოებში თითქოს არ იყვნენ კერძო კაპიტალისტური ხასიათის. ყველა ისინი აგრეთვე ვითარდებიან ამავე სოციოკულტურულ პარადიგმაში. მათი სპეციფიკა და განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ შრომის (განსაზოგადოებისა და წარმოების

სპეციალიზაციის დონე განვითარებული კერძო კაპიტალისტური სახით ახდენს კერძო კაპიტალისტური მოღვაწეობის ინსტიტუციონალური სუბიექტების განსხვავებულ ორგანიზაციულ ფორმათა ფორმირებას, ასევე ახდენს მათი სხვადასხვაგვარი ინტეგრაციულ წარმონაქმნთა ფორმირებას. ურბანიზაციული ტიპის წარმონაქმნთა ყველა სახეები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან სწორედ ამ პროცესის თავისი განსაზღვრული ზომებით, რაც სივრცობრივად გამოსახული.

ამ პროცესების სივრცობრივად გამოხატული ზომა ასახვას პოულობს ურბანისტული ტიპის წარმონაქმნთა დანარჩენ სახეობათა განსაზღვრაში. ასე მაგალითად, შრომისა და კაპიტალის მიზიდვის პროცესი ლოკალურად განლაგებულ სივრცობრივ-სამეურნეო სისტემებში იწვევს ამგვარი ცენტრების ირგვლივ ქალაქთანამგზავრების განვითარებული სისტემის ფორმირებას, რომლებიც მჭიდროდ არიან მიბმული (სხვადასხვაგვარი ურთიერთქმედებებით) წარმონაქმნის პოლუს-ცენტრთან. ეს უკვე მოასწავებს ასეთი ქალაქის გავლენით მთელი ტერიტორიის გადასვლას აგლომერაციულ წარმონაქმნში. როდესაც მოცემული პროცესი განსაზღვრულ ტერიტორიაზე იწვევს რიგი შედარებით ავტონომიური წარმონაქმნების წარმოშობას, მაგრამ ამასთან არანაკლებ ერთმანეთთან დაკავშირებულ რამოდენიმე ქალაქ-აგლომერაციის ჩამოყალიბებას, უკვე ადგილი აქვს ტერიტორიულად განსაზოგადებული ღონის მიხედვით უფრო მაღალი ღონის სივრცობრივ-სამეურნეო სისტემის ფორმირებას – ესაა კონურბაციური ტერიტორიულ-სამეურნეო წარმონაქმნი.

წარმონაქმნთა შემოთავაზებული კლასიფიკაციის უმაღლეს საფეხურს წარმოადგენს. ე.წ. მეგაპოლისური. მისი არსებითი მახასიათებელი შინაარსი ხდება ტერიტორიულ-სამეურნეო ინტეგრაცია, რომელიც ხასიათდება აგლომერაციულ წარმონაქმნთა კონურბაციური ქსელის ერთ მთლიანობად ქალაქ-თანამგზავრებთან, ქალაქგარე ტერიტორიებთან, გარეუბნებთან და თითოეული მათ-

განის გარშემორტყმული სასოფლო სივრცესთან ერთად გაერთიანებით (თავისი გავლენის ინტეგრალური ზონით). ეს ხარისხობრივად უკვე სხვა დონეა არა მარტო ურბანიზაციის, არამედ სოციალურობის თვალსაზრისით: მთლიანად ის მიღწეულია თვალსაჩინო სახით მხოლოდ იაპონიაში. ზონა — ტოკიო-ოსაკა წარმოადგენს ერთიან მეგაპოლისურ სივრცეს გარეუბნებთან, გარეუბნების გარეუბნებთან ერთად, რომლებიც მთლიანობაში ერთად ქმნიან ერთ-მთლიანს. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული იაპონური მეგაპოლისური სივრცე ახდენს რეკორდის დემონსტრირებას მოსახლეობის კონცენტრაციისა და ეროვნული მასშტაბით წარმოებული პროდუქციის ხვედრითი წილით — 60% ერთობლივი მთლიანი პროდუქტის<sup>2</sup>. აღსანიშნავია, რომ რუსეთში მეგაპოლისური ტერიტორიული წარმონაქმნის დონემდე არ არის მიღწეული ქვეყნის არც ერთ რეგიონში, თვით მოსკოვის ოლქშიც კი, თუმცა თვით ქალაქი მოსკოვი, უდაოდ, მეგაპოლისია.

ტერიტორიულ-სამეურნეო წარმონაქმნები. სოციოკულტურულ ძვრათა კონტექსტში. ყურადღება მივაქციოთ იმას, რომ სასოფლო ცივილიზაციური ტიპი — ესაა პიროვნების თავისებური სოციალურ-ფსიქოლოგიური ტიპი, რომელიც აგებულია თავისი ჩვეულებრივ დამახასიათებელ საწარმოო-ყოფითი ინფრასტრუქტურის კონტექსტში, როგორც რეგიონალურად შეზღუდული ყოფის აზრების სივრცე. სოციალურობის ეს ტიპი ჩადგატრადიციული ეროვნული კულტურის მწყობრში. მისი ნგრევა საბაზრო რეფორმების მსვლელობისას, და მაშასადამე, სოფლის მთელი ყოფის, თავის თავში ატარებს მძლავრ დესტრუქციულ მუხტს. სოფლის მოსახლეთა (რეგიონულად შეზღუდული სივრცის) მიერ წარმოებულ და ქალაქისათვის მიწოდებულ პროდუქციაზე ამ უკანასკნელების მიერ იმპორტის სასარგებლოდ უარის თქმა უკვე გვიჩვენებს მათ არასაჭიროებას და ამასთან მთლიანად მსოფლიოსათვის, ე.ი. ერეკებიან სოფლის მცხოვრებლებს დასახლების ადგილებიდან.



სოფლის ცივილიზაციის წარმომადგენელთა აყრა, გაგდება თვისებრივად ახალ და ამასთან მათთვის უცხო გარემოში – საქალაქო ცივილიზაციის გარემოში, რომელიც მოდიფიცირებულია ახალი ინსტიტუტებით, ურთიერთობის ფორმებითა და ყოფით, სადაც უწინდელი ცხოვრების წესები და ჩვევები, მათ შორის წინაპართა თაობების გამოცდილებანი, აღმოჩნდება არა საჭირო, არამოთხოვნილებადი, ხდება პირადი ღრმა ტრაგედია. სოციალურ-ფსიქოლოგიური თვითიდენტიფიკაცია შეიძლება მიმდინარეობდეს მხოლოდ ისეთ ფორმებში, რომლებიც ასე თუ ისე მოიცავენ გარე სამყაროს ახალი პირობებისადმი ადაპტირების ტრადიციულ ინსტრუმენტებს, ამიტომ მსგავს სიტუაციებსა და შემთხვევებში თვითიდენტიფიკაციის სივრცეში ჩაირთვებიან (მოიზიდებიან) ნათელი და ტრადიციული ჭეშმარიტი სოციალურ-ჯგუფობრივი საზოგადოებრივი შეგნების კონსტრუქციები; ხოლო ესენი, უპირველეს ყოვლისა, არის ეთნიკური (რამდენადაც მოცემული ნიშან-თვისება პიროვნებისათვის დამახასიათებელია, იმანენტურია ნებისმიერ სიტუაციაში), რელიგიური (როგორც თავიანთ წინაპრებთან კავშირის კოორდინატი) და სხვა.;

გარდამავალი პერიოდის წლებში მოხდა ჯერ კიდევ შეუმჩნეველი, მაგრამ საკმაოდ ძლიერი შეფერხება სოფლის მეურნეობის საერთო სოციოკულტურულ ინდუსტრიალიზაციის პროცესში. ინდუსტრიალიზაციის პროცესი, რომელიც თავისი არსით, თავისი ობიექტურ ფუნქციად მიიჩნევა სოფლის ცივილიზაციის ყოფითი არეალის გარდაქმნას ცივილიზაციის ქალაქურ ტიპად, პრაქტიკულად რუსეთის უმრავლეს რეგიონში შეჩერდა. აღმოჩნდა, რომ ე.წ. განვითარებულმა სოციალიზმმა ყველა რეგიონში ვერ მოახერხა სოციოკულტურული დინამიკის პრობლემის გადაწყვეტა და სოფლის მეურნეობის ინდუსტრიალიზაციით ვერ გარდაქმნა რუსეთის სოფელი ქალაქად. ჩეჩნეთი თავისი სოციალური აფეთქებით წარმოადგენს იმის თვალნათელ მაგალითს, რომ დესტრუქციულობის ენერგეტიკა სოციალურ-ყოფითი კონტექსტის

სასოფლო ცივილიზაციაში შეიძლება კოლოსალური იყვეს, სასოფლო ცივილიზაციის დანგრევა ანგრევს სოციალურობას როგორც ასეთს.

სასოფლო ცივილიზაციის „კოდის“ გახსნის კატასტროფიულობა განპირობებულია იმით, რომ იგი თავისთავად წარმოადგენს სოციალურობის პირველად (ისტორიულადაც, ლოგიკურადაც) ფორმას. ქალაქური ცივილიზაცია, რომელიც ამოიზარდა სასოფლო სოციოკულტურული მოდელის ბაზაზე შემდგომი მოდელების სახესხვაობათა მიუხედავად, ასე თუ ისე „ხსნის“ სასოფლო მენტალურობის პოზიტიურ ზედნაშენს. ამასთან ქალაქური ცივილიზაციის სიმაღლიდან, დონიდან მოწყვეტა სასოფლო ცივილიზაციის სივრცეში არანაკლებ დესტრუქციულია საზოგადოებისათვის, ვიდრე სასოფლო ცივილიზაციის სოციალურ-ყოფითი კონტექსტის მიჩქმალვა.

სამწუხაროდ, ჩვენი ქვეყნისათვის სოციალურობის მსგავსი ჩავარდნები – ეს ემპირიული ფაქტია. ამაზე რეაქცია ქვეყნის სხვადასხვა რაიონებში სხვადასხვაგვარია. რაიონულ ქალაქებსა და სოფლებში იმრავლა თვით უზრუნველყოფის ნატურალურმა წარმონაქმნებმა, რომლებიც ამას აღწევენ საკარმიდამო საბოსტნე მეურნეობიდან. დეპრესიულ სასოფლო რაიონებში ადგილი აქვს ახალგაზრდა ადამიანების ქალაქებში მიგრაციას, ხოლო დანარჩენი მოსახლეობის მიერ ალკოპოლისადმი მიძალებას, ზოგ ადგილებში მომრავლდა კრიმინალური ელემენტები და ამგვარი მოვლენები (რაც საზოგადოების სამართლიან შეშფოთებას იწვევს).

მუნიციპალური თვითმმართველობის განსახორციელებელი რეფორმა (რომელიც ამჟამად განხილვის პროცესშია) და ქვეყნის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის საკითხის გადაწყვეტა მოითხოვს ქვეყანაში კანონის უზენაესობის მიღწევასა და განხორციელებას, წინააღმდეგ შემთხვევაში სასურველი შედეგის მიღწევა შეიძლება ეჭვქვეშ დადგეს ქვეყანაში დაგროვილი ნეგატიური მოვლენების ფონზე და მათი მინიმუმამდე დაყვანის გარეშე.

არც ის უნდა იქნეს დავიწყებული და მხედველობიდან გამოჩენილი, რომ გარდამავალი პერიოდის განვლილ 15 წელიწადში ზოგან (განსაკუთრებით ქალაქურ ცივილიზაციებში) ჩამოყალიბდა ისეთი ძალები, რომელთა ხელშიც აღმოჩნდა დიდი დაუშასხურებელი ქონება; საჭიროა მათ მიერ მიტაცებული სახალხო ქონების ბოლომდე ხალხისათვის ანუ სახელმწიფო ბიუჯეტისათვის დაბრუნება.

რეგიონული პოლიტიკა სოციოკულტურული პრობლემათიკის შუქზე. თანამედროვე პირობებში რეგიონული პოლიტიკა სოციალურ-ეკონომიკური რეგულირების ინსტრუმენტი არა მარტო ფედერალურ დონეზე, არამედ აგრეთვე ფედერაციის სუბიექტების დონეზეც. ორივე დონეზე მოცემული პოლიტიკის არსებობა და მისი შინაარსობრივი ნაწილი გამოდის შესაბამისი ხელისუფლების ორგანოების ყველა დანარჩენი რეგიონებისადმი დაქვემდებარებული ტერიტორიების ფარგლებში პროპორციული განვითარების პრობლემისადმი დამოკიდებულების ინდიკატორად. პირიქით, ასეთი პოლიტიკის არ არსებობა მოწმობს შესაბამისი სახელისუფლებო ორგანოების მიერ მოცემული ტერიტორიის კომპლექსური განვითარების რეალური პრობლემების იგნორირებას, მათ მიერ დეკლარირებული სოციალურ-პოლიტიკური ლოზუნგებისა და წინასაარჩევნო დაპირებების მიუხედავად.

ფედერაციული რეგიონული პოლიტიკის იმპერატივად უკვე დიდი ხანია უნდა გამხდარიყო საქართველოს სახალხო-მეურნეობრივი კომპლექსის ტერიტორიული სტრუქტურის სრულყოფა წარმონაქმნთა სპეციფიკის გათვალისწინებით. არ არის აუცილებელი იმაზე კატეგორიული ლაპარაკი, რომ ნატურალურ-პატრიარქალური ტერიტორიულ-სამეურნეო წარმონაქმნათვის უნდა შემუშავებულ იქნას საკუთარი სტრატეგია, რომელიც გაითვალისწინებს მათ სოციოკულტურულ და ტექნიკურ სპეციფიკას. მასში აუცილებლად უნდა იქნას გათვალისწინებული მცირე რიცხოვნობის ხალხების სპეციალიზაციის რეალურ პროცესში ჩართვის ეფექტური ფორმების ძიებისა და რეალიზაციის მექანიზმი

(მხედველობაში ძირითადად მთიანეთის ხალხები და სხვები).

ასეთი მოღვაწეობა შესაძლებელია მცირე ხალხებისათვის გახდეს სოციალიზაციის საშუალება, შესაძლებელია აგრეთვე გახდეს შესაბამისი რეგიონის შესატყვისი აგროსამრეწველო ინტეგრაციის საფუძველიც.

აგრარულ-წვრილსაქონლური ტერიტორიულ-სამეურნეო წარმოქმნებისათვის სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ინდუსტრიალიზაციამ უნდა გადაწყვიტოს კოოპერაციულ-სამეწარმეო განვითარების საკითხი კოოპერაციული ტიპის მსხვილი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა ფორმირებით.

სოფლის ცივილიზაციური სოციოკულტურული მოდელის თემობრივ-გვაროვნულ ინსტიტუტებზე დამოკიდებულება და მათში მაღალი დონით ინტეგრირება, გათვალისწინებული სოციალიზაციის ფუძემდებლური მიმართულების ხარისხში, გულისხმობს კოოპერაციული მოძრაობის ადეკვატურ ფორმებს. მიწების ყიდვა-გაყიდვა ასეთ რეგიონებში ჯერ-ჯერობით მიზანშეწონილი არ არის, რამდენადაც აქ აუცილებელია გამოყენებულ იქნეს ჩვეულებრივი ტრადიციულ-ინსტიტუციონალური „ლანდშაფტი“. პირიქით, კერძო კაპიტალისტურ ტერიტორიულ-სამეურნეო წამოწყების ანკლავებში უნდა განვითარდეს ფერმერული მეურნეობა, ინფრასტრუქტურულად უნდა მოეწყოს მიწის ბაზარი და ა.შ.

ყველაფერი ცალსახად არ არის მოწყობილი და ორგანიზებული-სამეურნეო წარმონაქმნის ურბანიზებულ ტიპში. ქალაქების უმეტესობას, რომლებიც ქვეყანაში აღმოცენდნენ საბჭოთა ეპოქაში, გარკვეული ფუნქცია ქონდათ დომინანტის მიმართ; ქალაქის განვითარების კვალობაზე ყალიბდებოდა მისი სხვა ფუნქციები, უპირველეს ყოვლისა ახლოს მდებარე სასოფლო ტერიტორიების მომსახურების ფუნქცია. ამიტომ თანამედროვე პირობებში ასეთი პიონერული ფუნქციების მიზანმიმართული ფორმირება მაღალტექნოლოგიური წარმოებების განვითარების საფუძველზე, რომელიც მოწოდებულია დანერგოს ახალი პოსტინდუსტრიული

ტექნოლოგიები, უხდა გახდეს სახელმწიფოს რეგიონული პოლიტიკის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიზნად და ასევე ხელისუფლების რეგიონული ორგანიზაციისა და მართვის ძირითად მიზნად. საჭიროა ასეთ ქალაქებში განხორციელებულ კერძო კაპიტალდაბანდებათა სტიმულირება საკმაოდ გრძელვადიანი საგადასახადო შეღავათით იმგვარად, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს საწარმოო-ტექნიკური კავშირი მათ შორის, მიზანმიმართულად უნდა ვაშენოთ ურბანიზებადი ქვეყნის ახალი სივრცობრივი სტრუქტურები.

ქალაქი, როგორც რეგიონული პოლიტიკის საგანი, ხდება ქვეყნის მთელი სივრცის ტერიტორიული რესტრუქტურისა და ტერიტორიულად-ლოკალიზებული ბიზნეს-პროცესების რეინჟინირინგის, მატერიალური და ფულადი ნაკადების მოძრაობის ინსტრუმენტი მისი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარების მიმართულებით.

ჯერ კიდევ საბჭოურ ეპოქაში ერთ-ერთი ცნობილი რუსი რეგიონალისტი გ. ლაპპო აღნიშნავდა: „რაც უფრო დიდია ტერიტორიის ზომა, მით უფრო მეტია სახსრებზე მოთხოვნა, რომელიც საშუალებას მოგვცემდა ეკონომიკურად „შეგვეკუმშა“ სივრცე, ეკონომიკურად დაგვეახლოვებინა ქვეყნის სხვადასხვა ნაწილები. ტერიტორიის დიდი ზომები აძლიერებენ გაცვლის კონკურენციის მოთხოვნებს, რაც კიდევაც კმაყოფილდება მაგისტრალიზაციითა და პოლიმაგისტრალიზაციით“<sup>3</sup>.

სივრცის „შეკუმშვის“ უმნიშვნელოვანეს მიმართულებად ხდება რეგიონების გაჯერება კომუნიკაციისა და ინფორმატიზაციის საშუალებებით. ურბანიზაციის მოცემული ეს ხაზი საინფორმაციო ეპოქაში იძენს იმპერატივის ხასიათს. ამასთან, ფაქტები საქართველოს ახალგაზრდობის კომპიუტერული საკვალიფიკაციო დონის შესახებ პატარა და საშუალო ქალაქებიდან გვიჩვენებენ, რომ ინფორმატიზაციის პერსპექტივები ქვეყნის სიღრმეში მრავლისმეტყველია. საჭიროა მხოლოდ განხორციელდეს დაბანდე-

ბანი აღჭურვისა და სწავლების დაჩქარებისათვის. შემდეგ კი მზარდად დაიწყებს ფორმირებას აუცილებელი სოციალური ბაზა ქვეყნის მომავალი სოციალური „ნახტომისათვის“ პოსტინდუსტრიული საზოგადოების სიღრმისაკენ.

ნათელი და ცხადიცაა, რომ სტიქიურად ასეთი გაჯერების მიღწევა არ მოხერხდება. სასურველია სახელმწიფოს დახმარება, ხელისუფლებისა და მართვის რეგიონული ორგანოების დახმარება, მსხვილი ბიზნესისა და საშუალო სამეწარმეო სექტორის ძალისხმევა დაინტერესებულთა მოსაზიდად. ქვეყნის პროგრესით, ქვეყნის რეგიონულ პოლიტიკაში უნდა დაფიქსირებულ იქნეს მიმართულებანი, რომლებიც გამიზნული არიან ქვეყნის „სიღრმეში“ პერსონალური კომპიუტერების პარკის გაზრდისაკენ, პროგრამული და ინფორმაციული პროდუქტების შექმნისაკენ, ინტერნეტში კავშირისათვის გამოყოფილ ხაზებში ჩართვის უზრუნველყოფისათვის, ღონისძიებების შემუშავება ინფორმაციული ტექნოლოგიების სფეროში სამუშაოთა სპეციალიზაციისათვის და სხვა.

ამგვარად, ურბანიზაციის სოციალური შინაარსი მდგომარეობს ქალაქელებისა და მათი გარემომცველი ტერიტორიების მცხოვრებთა განსაკუთრებულ სოციალურ განათლებაში გადაყვანა – დასახლების მიხედვით სოციალურ ერთობაში გადასვლა.

ეკონომიკაში აუცილებელი ტერიტორიული პროპორციების უზრუნველყოფა-შენარჩუნება, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ღონის მიხედვით რეგიონების დიდი დიფერენციაციის არ დაშვება, სრულიად საქართველოს ბაზრის ეფექტიანად ფუნქციონირების უზრუნველყოფა წარმოადგენენ საქართველოს ეკონომიკის მოდერნიზაციისა და მისი მყარი განვითარების უმნიშვნელოვანეს ასპექტს. ქვეყნის ტერიტორიული განვითარების ახალი სტრატეგიის განხორციელება მოითხოვს ფედერალური ცენტრის მიერ რეგიონული პოლიტიკის არა მარტო აქტივიზაციას, არამედ აგრეთვე ფედერალური ურთიერთობების ყველა სამართლებრივი, ინსტიტუციური, ეკონომიკური მექანიზმების სრუ-

ლყოფას.

საქართველოს ტერიტორიული განვითარების ნეგატიური ტენდენციები და მათი დაძლევის ამოცანები. ქვეყნის ბოლო 10-15 წლის ერთ-ერთ ყველაზე უფრო ნეგატიურ ტენდენციას წარმოადგენს რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონეების სულ უფრო გაძლიერებადი და მზარდი დიფერენციაცია, განსაკუთრებით კი ბევრი რეგიონის სულ უფრო პროგრესირებადი ჩამორჩენა. ეს დაკავშირებული იყო: 1) უპირველეს ყოვლისა საბაზრო კონკურენციის მექანიზმის ჩართვა-ამოქმედებასთან, რომელმაც ქვეყნის ცალკეული რეგიონები დაანაწილა მათი კონკურენციული უპირატესობებითა და ნაკლოვანებებით; გამოვლინდა ეკონომიკის განსხვავებული სტრუქტურის მქონე და მოსახლეობისა და ხელისუფლების განსხვავებული მენტალიტეტის მქონე რეგიონების არათანაბარი ადაპტაცია ბაზრის მიმართ. 2) არსებითად შესუსტდა სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლი, რაც გამოიხატა რეგიონულ განვითარებაზე სახელმწიფო ინვესტიციების მოცულობათა მკვეთრად შემცირებაში, რიგი რეგიონული ეკონომიკური და სოციალური კომპენსაციების გაუქმებაში. 3) თავი იჩინა და გამოიკვეთა სხვადასხვა სუბიექტების ფაქტიური უთანასწორობა ცენტრთან ეკონომიკურ ურთიერთობებში.

შედეგად, რაც მნიშვნელოვანი ნეგატიური მოვლენაა, ერთ მოსახლეზე მთლიანი რეგიონული პროდუქტის წარმოებათა და ერთ მოსახლეზე რეალური შემოსავლის სიდიდით რეგიონები ერთმანეთისაგან განსხვავებულები გახდნენ. ასეთ მკვეთრ დიფერენციაციას თან ახლავს შედეგიც, რაც სილატაკისა და დეპრესიის არეალის გაფართოებაში გამოიხატება, რეგიონთაშორისი ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულების მექანიზმების შესუსტებაში და რეგიონთაშორისი წინააღმდეგობების გაზრდაში მოვლინდება. ყველაფერი ეს მნიშვნელოვნად აძნელებს საერთო ქართული სოციალურ-ეკონომიკური გარდაქმნების პოლიტიკის

განხორციელებას.

ცენტრისა და პერიფერიის მოსახლეობის, აგრეთვე ქვეყნის რეგიონების მოსახლეობის ცხოვრების პირობებში მკვეთრი განსხვავება საზოგადოების მიერ აღიქმება სოციალური სამართლიანობის პრინციპების დარღვევად, რამაც შესაძლებელია გამოიწვიოს ცენტრიდანული ტენდენციებისა და სეპარატიზმის შემდგომი გაძლიერება. ამიტომ საქართველოსათვის სტრატეგიულად მნიშვნელოვანია ძლიერი სახელმწიფო რეგიონული პოლიტიკის გატარება, რომელიც მიმართული იქნება სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონეებში არსებული მკვეთრი დიფერენციაციის შერბილებისაკენ (შესუსტებისაკენ).

მეორე ნეგატიური ტენდენციაა – საქართველოს ტერიტორიაზე ბევრი პრობლემური რაიონისა და რეგიონის წარმოშობა (წარმოჩენა), ან განსაკუთრებული ანომალიების მქონე ტერიტორიების გამოჩენა, რომლებიც ხასიათდებიან სოციალური, ეკონომიკური და ეკოლოგიური პრობლემების სიმწვავეთ.

კრიზისულს განეკუთვნებიან ის რეგიონები და ტერიტორიები, რომლებმაც განიცადეს ბუნებრივი, ტექნოლოგიური ან სხვა სახის კატასტროფა და დამანგრეველი სტიქიური ზემოქმედება, შედარებით მასშტაბური ხასიათის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური კონფლიქტები (აფხაზეთი, სამაჩაბლო), წარმოებისა და ცხოვრების დონის ექსტრემალური დაცემა-დაქვეითება; ყოველივე აღნიშნულის შედეგია დაგროვილი ეკონომიკური პოტენციალის მოშლა და მოსახლეობის დიდი რაოდენობის იძულებითი ემიგრაცია და ადგილმონაცვლეობა.

ჩამორჩენილი (სუსტად განვითარებული) რეგიონების ჯგუფს განეკუთვნებიან ჩვენი სახელმწიფოს ის რეგიონები და ტერიტორიები, რომელთა ეკონომიკური პოტენციალი ობიექტური და ისტორიული მიზეზების გამო რამდენჯერმე ნაკლებია ჩვენი ქვეყნის საშუალო მაჩვენებლებთან შედარებით, ხოლო მათი ეკონომიკა იმყოფება ხანგრძლივი პერიოდით უძრაობაში და ხასიათდება



მრწვეელობის მცირედდივერსიფიკაციური სტრუქტურით, სუსტად განვითარებული ინფრასტრუქტურითა და სოციალური სფეროთი.

დეპრესიულს განეკუთვნებიან ის ტერიტორიები, რომლებიც ხასიათდებიან ეკონომიკური აქტიურობის მყარი და ღრმა დაქვეითებით, მოსახლეობის ცხოვრების დონის მკვეთრი დაქვეითებით (ასეთებია ძველი სამრეწველო ლოკალური ზონები, აგროსამრეწველო და ზოგიერთი მომპოვებელი რეგიონები). დეპრესიის ბევრი პრობლემის დაძლევა შეიძლება მოხერხდეს და გადაწყდეს შიდა მოთხოვნის გაფართოების ხარჯზე (მათ შორის იმპორტის ჩანაცვლების პრობლემაც). დეპრესიული რეგიონების მდგომარეობის გაუმჯობესება გარკვეულწილად დამოკიდებული იქნება მსოფლიო ბაზარზე საქართველოს პოზიციის გაძლიერებაზე. დეპრესიული რეგიონების გასვლა ეკონომიკის ზრდის მყარ ტრექტორიაზე შეიძლება უზრუნველყოფილ იქნეს საკუთარი ძალებით დივერსიფიკაციის განხორციელებით, კონვერსიით, წარმოებების მოდერნიზაციით, მცირე ბიზნესის განვითარების ხელშეწყობითა და წახალისებით, ადგილობრივი საინვესტიციო კლიმატის გაუმჯობესებით, გასაღების ახალი ბაზრების ძებნით და სხვა. მაგრამ ამასთან, ღრმა დეპრესიული რეგიონები უნდა გახდნენ მიზნობრივი სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერის ობიექტები.

პრობლემური რეგიონების ჯგუფში შედიან აგრეთვე ქვეყნის ჩრდილოეთი და მთაგორიანი ტერიტორიების მნიშვნელოვანი ნაწილი, სადაც ტიპური ნეგატიური ფაქტორები (არახელსაყრელი კლიმატი, ცხოვრების მაღალი ღირებულება, მაღალი საწარმოო და სატრანსპორტო დანახარჯები და სხვა) არ კომპენსირდებიან ძლიერი კონკურენციული უპირატესობებით უმდიდრესი რესურსების გამოყენების სახით (მაგ. ნავთობისა და ბუნებრივი აირის, ფერადი ლითონების, ძვირფასი ლითონების და სხვა). ამიტომ ასეთი ტერიტორიების ლატაკური მდგომარეობა მოითხოვს სახელმწიფოებრივი დახმარების სპეციალური ღონისძიებების განხ-

ორციელებას.

მესამე ნეგატიური ტენდენციაა – ეკონომიკური სივრცის დეზინტეგრაცია. 90-იან წლებში ეს იგრძნობოდა და თავს იჩინდა, უპირველეს ყოვლისა, წინათ არსებული ეკონომიკური კავშირების შესუსტებაში და მათ შორის რეგიონთაშორისო კავშირების საგარეო-ეკონომიკურით შევიწროვება-გამოდევნაში. რეგიონთაშორისი საქონელგაცვლის მოცულობები უფრო მეტი მოცულობით შემცირდა, ვიდრე წარმოების მოცულობები.

საბაზრო პირობებში რეგიონთაშორისი ეკონომიკური ინტეგრაცია ბაზრის სუბიექტების ურთიერთდანიტერესებას ეფუძნება და არც ერთ რეგიონს არ არგებს განცალკევებულობა, რამეთუ თითოეული რეგიონი დანიტერესებულია თავისი პროდუქციის გასაღების ფართო ბაზრით. განცალკევებულობის, განსაკუთრებლობის, მარტოდმარტო თავის გატანის სინდრომის შემცვლელად შემოდის რეგიონთაშორისი ეკონომიკური ურთიერთქმედების გაფართოებისაკენ მისწრაფება.

დეზინტეგრაციული ტენდენციების დაძლევა პირველ რიგში დაკავშირებულია ეკონომიკური ზრდის განახლებასთან (განსაკუთრებით მრეწველობაში და საინვესტიციო ფორმით), იმპორტის ჩანაცვლების პროცესთან და სატრანსპორტო ტარიფების რეგულირების პოლიტიკასთან. ინტეგრაციული ტენდენციების განახლება არ გახდება რეინტეგრაცია იმ აზრით, რომ არ დაიწყება ყველა ძველი ეკონომიკური კავშირების აღდგენა, რომლებიც არსებობდა „ერთიან სახალხო მურნეობრივ კომპლექსში“ მე-20 საუკუნის 80-იან წლებში. ახალი რეგიონთაშორისი ინტეგრაცია აიგება საბაზრო ეფექტიანობის კრიტერიუმების შესაბამისად, სოციალური პოლიტიკის ამოცანებიდან გამომდინარე და ქვეყნის გეოსტრატეგიული ინტერესების შესატყვისად.

სტრატეგიის რეალიზაციის მიზნები და ეტაპები. ნეგატიური ტენდენციების გარდატეხა და ეკონომიკური სივრცის მყარი პროგრესიული ევოლუცია შეიძლება განხორციელებულ იქნეს მხ-

ოლოდ სახელმწიფოსა და საქართველოს საზოგადოების კონსტრუქციული ძალების კონსოლიდირებული პოლიტიკის ზემოქმედებით. ტერიტორიული განვითარების სტრატეგია უნდა განსაზღვრავდეს რეგიონების ეკონომიკისა და ეროვნული ეკონომიკური სივრცის პრიორიტეტებსა და რესტრუქტურისაციის ეტაპებს, ხოლო რეგიონული პოლიტიკა – სტრატეგიის სარეალიზაციო კონკრეტულ ზომებს უნდა აკავშირებდეს, ახამებდეს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის ყველა დანარჩენ მიმართულებებთან, ფედერაციული სახელმწიფოს რესურსულ შესაძლებლობებთან.

XXI საუკუნის დასაწყისში საქართველო შეეჯახა მთელ რიგ ახალ მოვლენებს, რომელთა შედეგები მისი ეკონომიკური სივრცის ხარისხისათვის არაერთმნიშვნელოვანია:

- ეკონომიკური ზრდის გაგრძელების აუცილებლობა ახალ თვისებრივ საფუძველზე;
- საქართველოს რეგიონების გაძლიერებადი (მზარდი) დამოკიდებულება მსოფლიოს მეურნეობისაგან;
- პოსტინდუსტრიული და ინფორმაციური საზოგადოებისაკენ გადასვლა სხვადასხვა რეგიონების განსაკუთრებული ფუნქციებით;
- ცხოვრების დონის ცვლილება და მასთან დაკავშირებით მოთხოვნები სოციალური სფეროს განვითარებისადმი;
- ეკოლოგიურ მოთხოვნათა გამკაცრება მსოფლიო თანამეგობრობის მყარი განვითარების პარადიგმებზე გადასვლასთან დაკავშირებით.

ახალი რეალები საქართველოს ეკონომიკური სივრცისათვის ქმნიან როგორც ახალ რთულ პრობლემებს, აგრეთვე ახალ შესაძლებლობებს.

ტერიტორიული განვითარების სტრატეგიის მთავარი მიზნები მდგომარეობს ერთიანი ეკონომიკური სივრცის განმტკიცებაში, ქვეყნის პოლიტიკურ მთლიანობაში და უსაფრთხოებაში, ყველა რეგიონების პარმონიულ განვითარებაში მათი ოპტიმალური სპე-

ციალიზაციის საფუძველზე, შრომის საერთო ქართული და საერთაშორისო დანაწილების საფუძველზე, რესურსული პოტენციალისა და კონკურენციულ უპიერატესობათა გამოყენების საფუძველზე.

სტრატეგია მოიცავს რეალიზაციის სამ ეტაპს: 1) გარდამავალი პერიოდის დასრულება; 2) მსხვილი პროგრამების განხორციელებას, რომელთაც ძალუძთ გამოიწვიონ ხარისხობრივი ცვლილებები წარმოების განლაგებაში, ბუნებათსარგებლობაში და გარემოს მდგომარეობაში, განსახლების სისტემაში, ტრანსპორტისა და კავშირის საშუალებების განვითარებაში; 3) რეგიონების მყარი განვითარების ტრაექტორიაზე გასვლის დაწყებას.

პირველი ეტაპის ამოცანები – რეგიონებში ეკონომიკური კრიზისის შედეგების დაჩქარებული დაძლევა, ძირითადი ინსტიტუციონალური გარდაქმნების დამთავრება. სპეციალურ ამოცანებს წარმოადგენენ რეგიონების განვითარებაში დიფერენციაციის დონის შემცირება (1,5-2,0-ჯერ) ძირითადად ძალიან ჩამორჩენილი რეგიონების წამოწევის მიღწევით და რეგიონთაშორისი ინტეგრაციის დაჩქარებით ადმინისტრაციული და ეკონომიკური რეგიონთაშორისი ბარიერების დაძლევის გზით, საბაზრო ინფრასტრუქტურის განვითარებით, ერთიანი საინფორმაციო სივრცის შექმნით. ქვეყნის ეკონომიკური მთლიანობის განმტკიცების აუცილებლობა შენარჩუნდება როგორც სტრატეგიის ერთ-ერთი უმთავრესი მიზანი ამ სტრატეგიის განხორციელების მთელ პერიოდში.

საქართველოს გეოსტრატეგიული ინტერესები და გლობალიზაციის პირობებში ეკონომიკური სივრცის ევოლუცია. საქართველოს ტერიტორიული განვითარება მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრული იქნება მსოფლიო ეკონომიკური, ეკოლოგიური და გეოპოლიტიკური ტენდენციებით. ამ მხრივ დაახლოებით 2010-2012 წლამდე ძირითადი ფაქტორებია:

- საქართველოს ეკონომიკის სულ უფრო გაღრმავებული ინტეგრაცია მსოფლიო ეკონომიკაში;
- გეოპოლიტიკური სიტუაციისა და გეოპოლიტიკური პრი-

ორიტეტების დიფერენციაცია სახელმწიფო საზღვრების პერიმეტრის მიხედვით, მათ შორის საზღვრისპირა ზონების არსებობა განსაზღვრული პოლიტიკური და სოციალური არასტაბილურობით, რომლებიც საფრთხეს წარმოადგენენ ეროვნული უშიშროებისათვის;

- საქართველოს ტერიტორიის განსაკუთრებული როლი, როგორც სტრატეგიული მნიშვნელობის მდებარეობით და დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის ეკონომიკურ-კულტურული ურთიერთობის დერეფანი.

საქართველოს გეოეკონომიკური, გეოპოლიტიკური მდგომარეობა და მდებარეობა თანამედროვე მსოფლიოში იმაში გამოიხატება და მჟღავნდება კიდევ, რომ მას (ე.ი. საქართველოს) შეხება აქვს მსოფლიოს უმსხვილეს ეკონომიკურ ჯგუფებთან. სხვადასხვა ხასიათის საკონტაქტო ზონები მომავალში სულ უფრო მეტად გამოიჩენენ დაინტერესებას სამხრეთ კავკასიის გეოსტრატისადმი.

განვითარებულ და სწრაფად განვითარებად ქვეყნებთან მეზობლობა და სტრატეგიული კავშირ-ურთიერთობა კონტაქტური რეგიონებისათვის ქმნის არა მარტო გარკვეულ ეკონომიკურ უპირატესობებს, არამედ აგრეთვე სერიოზულ პრობლემებსაც, რომლებიც დაკავშირებულია ადგილობრივი წარმოების კონკურენტუნარიანობასთან, მოსახლეობის მიგრაციასთან, კონტრაბანდის თავიდან აცილებასთან, ბუნებრივი რესურსების დაცვასთან და სხვა. საქართველომ, როგორც ევროპულმა ქვეყანამ და შესანიშნავი გეოეკონომიკური და გეოპოლიტიკური მდებარეობის ქვეყანამ შეუძლია მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს ევროპისა და საერთოდ, დასავლეთისა და აზია-წყნარი ოკეანის ეკონომიკური ჯგუფების დაახლოება-ინტეგრაციაში, შეასრულებს რა ტრანსკონტინენტალური ხიდის როლსა და მსოფლიო ეკონომიკური ინტეგრაციის აქტიური მონაწილის ფუნქციას.

საქართველოს ჩართვა ეკონომიკური გლობალიზაციის პრო-

ცესში უნდა გამოყენებულ იქნას შიდა ეკონომიკური ინტეგრაციის გაძლიერებისათვის. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ტრანსკონტინენტარულ კომუნიკაციების განვითარების პროექტებს, რომლებიც საქართველოს ტერიტორიაზე გადიან.

მნიშვნელოვან ტრანსნაციონალურ პროექტებს უნდა მიკუთვნებულ იქნას რკინიგზის ტრანსპორტის, საავტომობილო და ტრანსპორტის სხვა საშუალებები, რომლებიც ხელს შეუწყობს აბრეშუმის გზის განვითარებას. მთლიანად საქართველოსათვის და მისი რეგიონებისათვის ტრანსკონტინენტური და სხვა საერთაშორისო მაგისტრალები არ შეიძლება შემოიფარგლონ მხოლოდ სატრანზიტო გზის როლით. მათ ზემოქმედება უნდა მოახდინონ რეგიონების ეკონომიკის განვითარებაზე, მათ შორის ახალი ბუნებრივი რესურსების ათვისებაზე, წარმოების განვითარებაზე, მშენებლობის უზრუნველყოფისა და სატრანსპორტო გზების ფუნქციონირებაზე.

სახელმწიფოებრივი სტრატეგიული ინტერესები მნიშვნელოვანია მრავალი ეკონომიკური სივრცისათვის, განსაკუთრებით კი მოსაზღვრე და ზღვისპირა ტერიტორიების განვითარებისათვის. ზღვისპირა რეგიონები თამაშობენ არსებით როლს ქვეყნის უშიშროებაში და საერთაშორისო თანამშრომლობაში.

საქართველოს მოძრაობამ ღია (გახსნილი) ეკონომიკისაკენ, საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების კავშირების ლიბერალიზაციისაკენ, არსებითად გააძლიერეს საზღვრების კონტაქტური ფუნქციები. ქვეყნის სუბიექტებისათვის უფლებების მიცემამ საერთაშორისო საქმეებში უბიძგა პირდაპირ კავშირებს სხვადასხვა ქვეყნების რეგიონებთან სპეციალური შეთანხმებების საფუძველზე, პირველ რიგში კი საზღვრისპირა რეგიონებთან. ყველაფერმა ამან წარმოშვა სრულიად ახალი პრობლემები. საზღვრისპირა გადასასვლელების არასაკმარისი რაოდენობა, საბაჟო პუნქტების და სასაზღვრო ინფრასტრუქტურის სხვა ელემენტების უკმარისობა

საშუალებას არ იძლევა მაღალ დონეზე და ხარისხიანად შესრულდეს სასაზღვრო ნებისმიერი ფუნქცია, ჩვენი საზღვარი ვერ ერევა კონტრაბანდის დიდ ნაკადს, ქვეყანაში შემოტანილ არალეგალურ საქონელს დიდი ეკონომიკური ზარალი მოაქვს ქვეყნისათვის. საჭირო ხდება საწარმოო კოოპერაციის, ინფრასტრუქტურის ერთობლივად გამოყენების, ბუნებათ სარგებლობის და გარემოს ერთობლივად გამოყენების ახალი ფორმების ძებნა.

ეკონომიკური სივრცის მოდერნიზაციის პრობლემები. ეროვნულ დონეზე ტერიტორიული განვითარების სტატეგიის მთავარ შინაგან პრობლემებს წარმოადგენენ:

- ეკონომიკური სივრცის რეალური ინტეგრაციის უზრუნველყოფელი სატრანსპორტო, ენერგეტიკული, ტელესაკომუნიკაციო, ლოგისტიკური სისტემის ახალ ტექნიკურ საფუძველზე განვითარება;
- სათბობ-ენერგეტიკული ბაზების უფრო თანაბარზომიერი განთავსება (მათ შორის ზოგიერთი რეგიონების ენერგეტიკული დამოკიდებულების შესუსტება, ენერგო და სათბობ მომარაგების წყაროების დივერსიფიკაცია);
- რეგიონების სამეურნეო სტრუქტურების საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნებისადმი ადაპტირება და მყარი განვითარება (მრეწველობის სტრუქტურული გარდაქმნის ჩათვლით, მომსახურების ქსელის განვითარება, წარმოების ეკოლოგიზაცია და სხვა);
- განსახლების სისტემის მოდერნიზაცია ქალაქმშენი ახალი ლოქტრინისა და აგრარული რეფორმის საფუძველზე;
- მიგრაციული ნაკადების რეგულირება მოსახლეობის სურვილის და შრომის ბაზრების მოთხოვნათა გათვალისწინებით (პირველ რიგში მოსახლეობის რიცხოვნობის სტაბილიზაციის მიღწევა მთიან რეგიონებში ნაკლებად დასახლებულ ტერიტორიებზე, რიგ საზღვრისპირა ადგილებში მოსახლეობის ჩასახლების სტიმულირება).

სტრატეგიის კონკრეტული მიმართულებები დაკავშირებულია მსხვილი რეგიონული პრობლემების გადაწყვეტასთან, რომლებსაც არსებითი მნიშვნელობა აქვთ მთლიანად სახელმწიფოსთვის. ამ მხრივ უდიდესი მნიშვნელობისაა მასშტაბების მხრივ ეკონომიკის მოდერნიზაციის პრობლემა ევროპულ სივრცეში ინტეგრაციის გათვალისწინებით, ინოვაციური ზრდის პოლუსებისა და კორიდორების შექმნით, სიტუაციის სტაბილიზაციისა და მთიანი რეგიონების ინტენსიური განვითარებისათვის პირობების უზრუნველყოფით. რეგიონების ეკონომიკისა და რეგიონთაშორისი ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაცია ქმნის პირობებს ფედერაციის თითოეული სუბიექტის სრულიად საქართველოს ბაზარში ეფექტიანად ჩართვისა და მონაწილეობისათვის.

ტერიტორიული განვითარების სტრატეგიის ყველა პროექტი საჭიროა დაკავშირებული და მიბმულ იქნან სოციალური, მაკროეკონომიკური, სამრეწველო, სტრუქტურული პოლიტიკის პროგნოზებთან და ღონისძიებებთან. ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების სისტემა უნდა ექვემდებარებოდეს გამოცდას (შემოწმებას) მისი ტერიტორიული განვითარებისა და რეგიონული პოლიტიკის სტრატეგიის მიზნებთან და ამოცანებთან შესაბამისობის თვალსაზრისით.

თანამედროვე ეკონომიკური დარაიონების საფუძვლები და საქართველოს ეროვნული მეურნეობის ტერიტორიული ორგანიზაციის ფორმები. საბაზრო ურთიერთობათა დამკვიდრებისა და განვითარების პირობებში ტერიტორიული მართვის განხორციელება საქართველოს რეგიონების მკვეთრი განსხვავებულობისა და ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის უთანაბრობის პირობებში შეუძლებელია თანამედროვე მეცნიერულად დასაბუთებული ეკონომიკური დარაიონების პრინციპებისა და საფუძვლების გათვალისწინების გარეშე. მათ შეუძლიათ სერიოზული გავლენა მოახდინონ რეგიონების განვითარების ეფექტიანობაზე, თითოეული რეგიონისა და მთლიანად ქვეყნის საწარმოო ძალე-



ის განლაგებაზე.

ეკონომიკური რაიონები წარმოიქმნებიან, ყალიბდებიან და ვითარდებიან შრომის საზოგადოებრივ-ტერიტორიული დანაწილების საფუძველზე. შრომის დარგობრივ დანაწილებასთან, წარმოების უფრო მცირე დარგებად დაყოფასთან, სპეციალიზებული წარმოებების შექმნასთან დაკავშირებით ეკონომიკური დარაიონება იწვევს სამეურნეო ტერიტორიის დაყოფას გარკვეული სპეციალიზაციით კიდევ უფრო მეტად დანაწევრებულ ურთიერთდაკავშირებულ რეგიონებად. შრომის საზოგადოებრივი დანაწილება ხელს უწყობს სხვადასხვა სახის პროდუქციის მასიურ და ეფექტურ წარმოებას და ბაზრის გაფართოებას.

1 თანამედროვე პირობებში საქართველოს ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული დაყოფის საკითხის გადაწყვეტა დაკავშირებულია ახალ პირობებთან. კერძოდ, საბაზრო ურთიერთობათა ჩამოყალიბებისა და განვითარების ახალ პირობებთან და ეროვნული მეურნეობის განვითარების თავისებურებებთან. 1

პირობების შეცვლასთან დაკავშირებით მომწიფდა საკითხი სამეცნიერო კონცეფციისა და ეკონომიკური დარაიონების არსებული სისტემის გადასინჯვის აუცილებლობის შესახებ. ეკონომიკური და ადმინისტრაციული რაიონების თანამედროვე ბაღე არასაკმარისად ესადაგება საბაზრო ურთიერთობათა განსხვავებული ხასიათის ამოცანების გადაწყვეტის საქმეს, რეგიონების სუვერენიზაციის ამოცანებს, შიდა რეგიონული ბაზრების შექმნის საჭიროების მიზნებს და სხვა. ამასთან ერთად, საჭიროა გათვალისწინებული იქნას საქართველოს ცალკეულ რეგიონებს შორის ამჟამად არსებული მკვეთრი ხარისხობრივი განსხვავება და ბოლო 40-50 წლის განმავლობაში საქართველოს რეგიონებში საწარმოო ძალების განლაგებაში მომხდარი ძვრები.

ჩვენი აზრით, ქვეყნის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის ამჟამად მოქმედი ბაღე აუცილებლად კრიტიკული ანალიზის საფუძველზე უნდა გადაისინჯოს. ამასთან დაკავშირებით

პერსპექტივაზე გათვლით გათვალისწინებული უნდა იქნას განვითარების ის ახალი ამოცანები, რომლებიც წარმოიქმნება ამჟამად ფორმირების პროცესში მყოფი ბაზრის მიერ, გათვალისწინებული უნდა იქნას აგრეთვე ბაზრის მიერ რეგიონული კომპლექსების მუშაობისადმი წაყენებული ახალი მოთხოვნებიც.

ეკონომიკური დარაიონებისა და რეგიონალიზაციის პრობლემის მეცნიერულად დასაბუთების ამოცანა მოითხოვს და საჭიროებს არსებული მრავალრიცხოვანი ფაქტორების ღრმა გამოკვლევას, მათ შორის ქვეყანაში ჩამოყალიბებული საწარმოო ძალების განლაგების გათვალისწინებასაც.

! საზოგადოებრივი განვითარების თანამედროვე პერიოდი გამოირჩევა ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის (მოწყობის) ახალი ობიექტური ფაქტორების წარმოჩენითა და წინათ არსებული ფაქტორების ძირეული ცვლილებით.

საბაზრო ურთიერთობათა ჩამოყალიბების ამჟამინდელ ეტაპზე წარმოების ინტენსიფიკაცია განიხილება ტექნოლოგიური პროგრესის უახლეს მიღწევებთან მჭიდრო კავშირში. განსაკუთრებით მწვავედ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების წარმოებაში დანერგვის პრობლემა საქართველოს თითქმის ყველა რეგიონის წინაშე დგას, რადგანაც ქვეყანაში 90-იან წლებში განვითარებულმა მოვლენებმა თითქმის მთლიანად გააპარტახეს სახალხო მეურნეობის არსებული, საკმაოდ მძლავრი, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა. ამასთან, ცალკეული რეგიონების ეკონომიკური საზღვრის განსაზღვრა-დადგენისას მხედველობაში მიიღება ტექნიკის ეფექტიანად გამოყენების არა მხოლოდ გეოგრაფიული საზღვრები. ტერიტორიულ დარაიონებაზე და რეგიონალიზაციაზე ტექნიკურ-ეკონომიკური ფაქტორების გავლენა ყოველმხრივ ვლინდება მეურნეობის ტერიტორიული კონცენტრაციის, სპეციალიზაციისა და კომპლექსურობის ფორმის მეშვეობით. ეფიქრობთ, აღნიშნული ფაქტორი არანაკლებ მნიშვნელოვანია ქვეყნის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის ახლებურად დაყოფის

ენებისათვის.

ქვეყნის ტერიტორიაზე ეკონომიკური მაჩვენებლების მკვეთრი დიფერენციაციის გადამწყვეტ ფაქტორს პროდუქციის წარმოებაზე დანახარჯების ცალკეული რაიონთაშორისი განსხვავებები წარმოადგენს. ცალკეულ რაიონებში ეკონომიკური მაჩვენებლების დიფერენციაციის ფაქტორია აგრეთვე კონკრეტულ რაიონებში ეკონომიკის ფაქტიური მდგომარეობაც. ამიტომ ახლებურად დარაიონების (ტერიტორიული დაყოფის) ამოცანა დღის წესრიგში ტექნიკურ პროგრესთან ერთად აყენებს საწარმოო ფაქტორის გაზრდილი როლის გათვალისწინებას.

ჩვენს ქვეყანაში საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბებისა და განვითარების პირობებში ახალ თვისებებსა და ხასიათს იძენს ტერიტორიული დაყოფისა და რეგიონწარმომქმნელი ისეთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, როგორცაა რეგიონების მეურნეობათა ტერიტორიული კომპლექსურობა. ამ უკანასკნელის მნიშვნელოვან მაჩვენებლად გვევლინება მოცემული რეგიონის მეურნეობის მისსავე (ე. ი. მოცემული რეგიონის) ბუნებრივ და ეკონომიკურ პირობებთან შესაბამისობა, წამყვანი სპეციალიზებული წარმოებებისა და მათი ტერიტორიული კონცენტრაციის ბაზაზე დარგების რაციონალური შეთანაწყობა-შეხამება, ტერიტორიაზე ფუნქციონირებულ დარგთა სტრუქტურების შედარებითი მსგავსება. საბაზრო ურთიერთობები, ისე როგორც სოციალურ-ეკონომიკური ცხოვრების ყველა სხვა ურთიერთობები, ტერიტორიულ ჭრილში სხვადასხვაგვარია ანუ ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონში ისინი განსხვავებულად ვლინდებიან.

საბაზრო ფაქტორები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მოთხოვნისა და მიწოდების ურთიერთქმედებას მაკრო, მეზო და მიკროლონეზე, ერთმანეთისაგან განსხვავებული არიან. მაგრამ ამასთან, მთავარ ფაქტორებად საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში მაინც გვევლინებიან – რეგიონული ბაზრების ფუნქციონირების პირობები, საქონელმწარმოებლების თავისუფლება, მონოპოლიათა შეზღუდ-

ვა, საკუთრების ყველა ფორმისათვის თანაბარი პირობები. მნიშვნელოვანია აგრეთვე ეკონომიკური ინტერესი. როგორც ბაზრის ძირითადი მამოძრავებელი ძალა. საბაზრო პირობებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისეთი ფაქტორი, როგორიცაა ბაზრის მატერიალური ელემენტები, ე. ი. საბაზრო ინფრასტრუქტურა – ბანკები, ბირჟები, ბაზრობები, სავაჭრო სახლები, სადაზღვევო კომპანიები.

ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ბაზრის ისეთი მარეგულირებლები, როგორიცაა ფასები, ტარიფები, კრედიტები, ინვესტიციები, გადასახადები და სხვა. ყველა აღნიშნული ფაქტორი დამახასიათებელია საბაზრო ეკონომიკისათვის და თავისთავად იმ სისტემას წარმოადგენს, რომელიც აისახება სხვადასხვა, განსხვავებული დანიშნულების ტერიტორიული დაყოფის პრინციპებზე – ეკონომიკურ, სოციალურ, ეკოლოგიურ და ორგანიზაციულ დარაიონებაზე. ამასთან დარაიონების ეკონომიკური პრინციპები შრომის ტერიტორიულ დანაწილებაში გამოიხატება, რაც ხელს უწყობს საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბებასა და საზოგადოების მოთხოვნათა დაკმაყოფილებას. რეგიონწარმომქმნელი ფაქტორები საწარმოო ძალების განლაგებაში ჩამოყალიბებული და პროგნოზირებული სიტუაციების აღრიცხვას გულისხმობენ. <sup>1</sup>

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ ტექნიკური პროგრესი, წარმოების კონცენტრაცია და სპეციალიზაცია იწვევს იმას, რომ კომპლექსური განვითარების რეგიონწარმომქმნელ პირობებს შორის უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს სხვადასხვა წარმოების ორგანიზაციის შიდა რეგიონული კოოპერირება და კომბინირება.

მეურნეობის კომპლექსური განვითარების მნიშვნელოვან მოთხოვნად იქცა ბუნების დაცვის პროცესის გაძლიერება და ბუნებრივი რესურსების გამოყენების გაუმჯობესება. ეკონომიკური დარაიონებისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს შრომითი რესურსების კლავწარმოების სოციალური ფაქტორების ტერიტორიულ თავისებურებათა და მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესების შესაძლებლობათა აღრიცხვა.

საქართველოს საწარმოო ძალების თანამედროვე მდგომარეობის, მისი განვითარების და განლაგების ანალიზი ეკონომიკურ დარაიონების პრინციპებთან მიმართებაში იმის საშუალებას იძლევა, რომ გაკეთდეს ერთადერთი დასკვნა – ჩვენი ქვეყნის ამჟამინდელი ადმინისტრაციული დარაიონების ბაღე საჭიროებს აუცილებელ გადასინჯვას მისი გაუქმების თვალსაზრისით და უნდა განხორციელდეს ქვეყნის გამსხვილებულ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ (რეგიონულ) მართვაზე გადასვლა.

ქვეყნის რიგი ამჟამინდელი რაიონი უკვე არასრულად და უზუსტოდ ასახავს მოცემული კონკრეტული ტერიტორიული მონაკვეთების სამეურნეო და ბუნებრივ პოტენციალს, ასევე საწარმოო პროფილს, ტერიტორიების კომპლექსური განვითარების ამოცანებს, მათ სამეურნეო პრობლემებს.

ტერიტორიის ეკონომიკური დარაიონების სქემის შემუშავების მეთოდოლოგიური მიდგომები აუცილებლად უნდა ეფუძნებოდეს შემდეგ გარემოებათა ხარისხობრივი ანალიზის შედეგებს:

- საერთო რეგიონწარმომქმნელი ფაქტორების გამოვლენის ტენდენციების აღრიცხვას, ანუ სამეცნიერო-ტექნიკურ პროგრესს, წარმოების კონცენტრაციის ტერიტორიულ ფორმებს და სხვა;
- კონკრეტული რეგიონულ-კომპლექსური საკვანძო პრობლემების ანალიზს, ქვეყნის ცალკეულ ტერიტორიებზე რეგიონწარმომქმნელი სპეციფიკური პირობების ანალიზს.

თანამედროვე ეკონომიკური რეგიონი შინაარსობრივად უნდა დახასიათდეს შემდეგნაირად: ეს არის ეროვნული მეურნეობის მთლიანი ტერიტორიული ნაწილი, რომელსაც გააჩნია თავისი საწარმოო სპეციალიზაცია და მყარი შიდაეკონომიკური კავშირები. ეკონომიკური რეგიონი განუყრელად არის დაკავშირებული ქვეყნის შემადგენელ სხვა ნაწილებთან შრომის ტერიტორიული საზოგადოებრივი დანაწილებით, როგორც მყარი შიდაკავშირების მქონე სამეურნეო მთლიანი ერთეული.

ვფიქრობთ, რომ საზოგადოებრივი განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, ეკონომიკური რეგიონების აღმოცენება ობიექტურ პროცესს წარმოადგენს, რაც შრომის ტერიტორიული დანაწილების განვითარებაში გამოიხატება.

ქვეყნის ტერიტორიული რეგიონიზაციის შემდეგ ძირითად პრინციპებად შეიძლება დასახელდეს:

- ეკონომიკური პრინციპი, რომელიც რეგიონს განიხილავს როგორც ქვეყნის ერთიანი სახალხო მეურნეობრივი კომპლექსის სპეციალიზებულ ნაწილს და რომელიც თავის შემადგენლობაში მოიცავს გარკვეულ დამხმარე და მომსახურე წარმოებებს. აღნიშნული პრინციპის მიხედვით რეგიონის სპეციალიზაცია უნდა განსაზღვროს ისეთმა დარგებმა, რომლებშიც პროდუქციის წარმოებაზე სახსრებისა და შრომითი დანახარჯები, აგრეთვე დანახარჯები საქონლის მომხმარებელამდე მიტანაზე სხვა რეგიონებთან შედარებით მნიშვნელოვნად უფრო ნაკლები იქნება;
- ეროვნული პრინციპი, რომელიც ითვალისწინებს რეგიონის მოსახლეობის ეროვნულ შემადგენლობას, მათი შრომისა და ყოფის ისტორიულად ჩამოყალიბებულ თავისებურებებს;
- ადმინისტრაციული პრინციპი, რომელიც განსაზღვრავს ქვეყნის ეკონომიკურ ნაწილებად დაყოფისა და ტერიტორიული პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული მოწყობის ერთიანობას. ეს პრინციპი შექმნის პირობებს რეგიონების დამოუკიდებლად ეფექტიანად განვითარებისათვის და საქართველოს შრომის ტერიტორიულ დანაწილებაში რეგიონების როლის განსამტკიცებლად.

უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული პრინციპები ფუძემდებლურია საქართველოს ეკონომიკურ რეგიონებად დაყოფის თანამედროვე თეორიისა და პრაქტიკისათვის. თანამედროვე პირობებში გამსხვილებულ ეკონომიკურ ტერიტორიებად (რეგიონებად) დაყოფა ნაკარნახევია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის განვითარებით.

ეკონომიკური რეგიონების საზღვრების კონტურები განისაზღვრება საბაზრო სპეციალიზაციის დარგებისა და მნიშვნელოვანი დამხმარე წარმოებების განლაგების არეალით, რომლებიც საბაზრო სპეციალიზაციის დარგებთან წარმოების კოოპერირებით არიან დაკავშირებული. თანამედროვე ეკონომიკური რეგიონალიზაციის განხორციელების ფაქტორებს აკუთვნებენ აგრეთვე მოცემულ ტერიტორიაზე სასარგებლო წიაღისეულის არსებობას, მოსახლეობის სიმჭიდროვეს, მათ მიერ დაგროვილ შრომით გამოცდილებას და ა.შ.

ეკონომიკური დარაიონების პროცესი სულაც არ გულისხმობს ამ მხრივ პროცესების უძრაობას. უფრო მეტიც, იგი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების პროცესის კვალობაზე სხვადასხვა ფაქტორების გავლენით შეიძლება შეიცვალოს და უფრო სრულყოფილიც გახდეს.

საქართველოს თანამედროვე პირობებში ჩამოყალიბებული ეკონომიკური დარაიონება მოიცავს ავტონომიურ რესპუბლიკებს, მხარეებს, საქალაქო და სასოფლო რაიონებს. არსებული ეკონომიკური დაყოფის (დარაიონების) თითოეული სახე პასუხობს ტერიტორიული განვითარების გარკვეულ ამოცანებს. ასეთი დაყოფის შენარჩუნება მომავალში არაფრით არ არის გამართლებული. საქართველო ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული დაყოფის თვალსაზრისით უნდა დაიყოს მაკრორეგიონებად ან ეკონომიკურ ზონებად, რომელთათვისაც დამახასიათებელი იქნება საერთო ბუნებრივი პირობები, შემდგომი განვითარების ტენდენციები, ეკონომიკის მახასიათებელი ნიშნები და სხვა. მოზრდილ რეგიონულ ტერიტორიაზე გამოკვეთილად ჩნდება შედარებით მოზრდილი (მსხვილი) პრობლემები და მათი გადაწყვეტის შესაძლო კონტურებიც.

ქვეყნის ეკონომიკურ რეგიონებად დაყოფის (ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის) მთავარი პრინციპებია – კონკრეტული რეგიონის ტერიტორიის სამეურნეო ათვისების დონე,

ურთიერთთანაფარდობა არსებულ რესურსებსა და მათი ათვისების ხარისხს შორის. სწორედ ამიტომაც საჭირო არსებული რაიონული დაყოფის გაუქმება და მათი მხარეების შემადგენლობაში მოქცევა, რითაც, ვფიქრობთ, უკეთესად მოხერხდება რეგიონული გრძელვადიანი მიზნობრივი პროგრამების განხორციელება და პროდუქციის ზოგიერთი მნიშვნელოვანი სახეობის წარმოებისა და მოხმარების ბალანსირება.

დღეისათვის საბაზრო ურთიერთობათა განვითარების პირობებში საქართველოში შეიძლება ერთმანეთისაგან განვასხვავოთ შემდეგი ტიპის რეგიონები: 1. ჭარბი სამუშაო ძალის მქონე რეგიონები და 2. მრავალდარგოვანი და დებრესიული რეგიონები.

რეგიონების პირველი ჯგუფისათვის რეკომენდებულია წვრილ-საქონლური წარმოების განვითარების ყოველმხრივი წახალისება ქალაქადაც და სოფელ ადგილებშიც. მეორე ტიპის რეგიონებისათვის კი სასურველია შეიქმნას განსაკუთრებით კეთილმყოფელი რეჟიმი სამეწარმეო მოღვაწეობისათვის მათი გადასახადების გადახდისაგან ნაწილობრივ განთავისუფლების გზით და სხვა ხელისშემწყობი ფაქტორების მოშველიებით.

რეგიონების დაფინანსების გაუმჯობესების მიზნით და ინტერესებისათვის სასურველია შეიქმნას საბაზრო ინფრასტრუქტურები – საცხოვრებელი ფონდები, საპენსიო ფონდები, სადაზღვევო ფონდები, ბირჟები, ასოციაციები. რეკომენდირებულია ასოციაციები ორიენტირებულ იქნან მნიშვნელოვანი ამოცანების კოორდინირებულ გადაწყვეტაზე, კერძოდ, მაკრორეგიონების განვითარების პროგრამების რეალიზაციაზე, ფონდების შექმნაზე, შრომის ტერიტორიული დანაწილების ეფექტიანობის ამაღლებაზე, წარმოების განვითარებაზე, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვაზე, ფერმერული და დამხმარე მეურნეობების გაფართოება-განვითარებაზე, სოფლების აღორძინების რეგიონული პროგრამების შემუშავებაზე, მცირე ქალაქების განვითარებაზე, გარემოს დაცვაზე, სხვა რეგიონებთან კავშირების განვითარებაზე და სხვა.



სტრუქტურული გარდაქმნის განხორციელების პროცესში განსაკუთრებით რეალურია წარმოების მკვეთრი დაცემის საშიშროება (რასაც რეალურად აქვს ადგილი საქართველოს პირობებში), მასობრივი უმუშევრობა და სოციალური დაძაბულობის გამწვავება. ამიტომ ასეთი რეგიონების არსებობისათვის აუცილებელია საგადასახადო შეღავათები, კრედიტები, შეღავათები კომერციული ბანკების მოგების გადასახადებზე, ადგილობრივი ორგანოების უფლებების გაზრდა და მოსახლეობის სოციალური დაცვა. რეგიონების ცალკეულ საწარმოებს უნდა მიეცეთ კრედიტები წარმოების მხარდაჭერისა და სოციალური მიმართულების პროდუქციის გამოშვებაზე ორიენტაციის შესაცვლელად.

ყველა ზემოთაღნიშნული შეეხება ინტეგრალურ ტერიტორიულ დანაწილება-დარაიონებასა და დარგობრივ დანაწილება-დარაიონებას (მაგალითად, სასოფლო-სამეურნეო მიმართულებად დარაიონება). ამ უკანასკნელთან, ე. ი. სასოფლო-სამეურნეო დარაიონების თვალსაზრისით საბაზრო ურთიერთობების განვითარების საფუძველზე საქართველოში შეიძლება გამოიკვეთოს შემდეგი ხასიათისა და მიმართულების სასოფლო-სამეურნეო რეგიონი:

1. ფერმერული რეგიონები კერძო საკუთრების მნიშვნელოვანი ხვედრითი წილით;
2. რეგიონები, სადაც კოლექტიური მეურნეობები შეხამებულია ფერმერული მეურნეობების არსებობასთან და ფუნქციონირებასთან;
3. მთიანი რეგიონები;
4. გადასარეკი სასაძოვრე მესაქონლეობის ტერიტორიები;
5. სუსტად ათვისებული ტერიტორიები მიწათსარგებლობის განსაკუთრებული რეჟიმით.

უახლოეს მომავალში მნიშვნელოვანი აგრარული გარდაქმნები არის მოსალოდნელი ყველა აღნიშნული ტიპის სასოფლო-სამეურნეო რეგიონში. განსაკუთრებით, რეალურად შესაძლებელია უახლოეს

ხანში ფერმერულ მეურნეობათა ფორსირებული განვითარება, რის ხელშესაწყობადაც საჭიროა დამატებითი სახელმწიფო ინვესტიციები, სუბსიდიები და სხვა სახის დახმარება-ხელშეწყობა. ამ საქმეს შეიძლება ხელი შეუწყოს აგრეთვე ქალაქის მოსახლეობის გარკვეული ნაწილის სოფლად დასახლებამაც.

თანამედროვე ეტაპზე ფართო გაქანება მიიღო თავისუფალი ეკონომიკური ზონების ფორმირებამ, რომლებიც ყველა უპირატესობას იღებენ შესატყვისი მაღალი დონის ინფრასტრუქტურით მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის განსავითარებლად. ჩვენში რატომღაც ამ მიმართებით რაიმე პოზიტიური ნიშანწყალი არ არის გამოკვეთილი, საქართველოს საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლება რატომღაც ძალიან გაუბედავად და ერთგვარი შიშითაც კი უყურებენ აღნიშნულ საქმეში რეალური ნაბიჯების გადადგმის საჭიროებას.

საბაზრო ურთიერთობათა ჩამოყალიბებისა და განვითარების პირობებში ახალი შინაარსის რეგიონული პოლიტიკა იწყებს ჩამოყალიბებას. ამასთან, უნდა აღინიშნოს ეკონომიკური რეფორმების რეგიონული ასპექტის განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა.

ცალკეულ რეგიონებს შორის არსებული ბუნებრივ-გეოგრაფიულ, სოციალურ-დემოგრაფიულ და ეკონომიკურ განსხვავებათა, აგრეთვე სხვა სპეციფიკური პირობების გათვალისწინებით უნდა დამუშავდეს და განისაზღვროს საქართველოს ცალკეული რეგიონის ეკონომიკის განსაკუთრებული განვითარების კონკრეტული მიდგომები. ამასთან ერთად ამ საქმეში მთავარ ორიენტირებად მიჩნეული უნდა იქნას:

1. საერთო-ქართული სტრუქტურული, ინვესტიციური, ფინანსური, სოციალური და საგარეო-ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელებაში რეგიონების მუშაობის სპეციფიურობის გათვალისწინება;
2. რეფორმების რიგ მიმართულებათა ძირითადად რეგიონულ დონეზე გადატანა, განსაკუთრებით მცირე მეწარმეობაში, სოციალურ სფეროში, ბუნების დაცვაში და ბუნებრივი რესურსების გამოყენებაში;
3. რეფორმების მართვის პროცესების დეცენტრალიზა-

ცია და ადგილებზე ეკონომიკური მოღვაწეობის (საქმიანობის) გააქტიურება; 4. განსაკუთრებით თავისებური პირობების მქონე რეგიონებში რეფორმების განხორციელების სპეციალური პროგრამების შემუშავების აუცილებლობა.

ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკურ რეფორმებში დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს ღონისძიებებს, რომლებიც მიმართული იქნება საქართველოს ეკონომიკის სივრცობრივი ინტეგრაციისაკენ. ასეთ ღონისძიებებს, ჩვენი აზრით, უნდა მივაკუთვნოთ მეურნეობრიობის სუბიექტებისა და მართვის ორგანოების ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ურთიერთქმედების მექანიზმის შექმნა, სრულიად საქართველოს შრომის ტერიტორიული დანაწილებისა და ერთიანი საბაზრო სივრცის განვითარებისათვის ყოველმხრივი ხელის შეწყობა, ქვეყნის რეგიონთაშორისი და სამეურნეო შეწყვეტილი კავშირების აღდგენა-განვითარება, ეკონომიკური და პოლიტიკური სეპარატიზმის დაძლევის ღონისძიებების განხორციელება.

სოციალურ სფეროში რეგიონული პოლიტიკის მიზანი უნდა გახდეს ქვეყნის თითოეულ რეგიონში მოსახლეობისათვის კეთილდღეობის უზრუნველყოფა. საქართველოში რეგიონული პოლიტიკა მიმართული უნდა იყოს შიდასაქვეყნო და შიდარეგიონული სოციალური დაძაბულობის განმუხტვისაკენ, ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენისა და სახელმწიფოს მთლიანობის შენარჩუნებისაკენ. ეკონომიკურ სფეროში ქვეყნის რეგიონული პოლიტიკის მიზნად გვესახება რეგიონების ბუნებრივ-ეკონომიკურ შესაძლებლობათა რაციონალური გამოყენება, შრომის ტერიტორიული დანაწილებისა და რეგიონების ეკონომიკური კავშირების გაღრმავება-გაფართოების უპირატესობათა მიზანმიმართული გამოყენება.

ამრიგად, ყოველივე ზემოაღნიშნულის საფუძველზე საქართველოს რეგიონული განვითარების სტრატეგიულ ამოცანად უნდა მივიჩნიოთ შემდეგის განხორციელება და მიღწევა:

- ძველი სამრეწველო რეგიონებისა და მსხვილი ქალაქების ეკონომიკის რეკონსტრუქცია, მრეწველობის დარგების აღდგენა-ამუშავებით, ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაცია, პრივატიზაცია, ეკოლოგიური სიტუაციის გაჯანსაღება;
- აგროსამრეწველო რეგიონების კრიზისული მდგომარეობის დაძლევა, ქართული სოფლის ფენომენის აღდგენა, სასოფლო ადგილებში დაკარგული საცხოვრებელი გარემოს აღდგენის დაჩქარება, ადგილობრივი საწარმოო და სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარება, მიტოვებული სასოფლო-სამეურნეო მიწების ათვისება;
- ექსტრემალური ბუნებრივი პირობების მქონე და უპირატესად სანედლეულო სპეციალიზაციის მიმართულების რეგიონებში სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის სტაბილიზაცია, პირობების შექმნა ეროვნულ უმცირესობათა განვითარებისათვის;
- ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსების და სამრეწველო კვანძების ფორმირების დაწყება-განვითარება არაცენტრალიზებული ინვესტიციების ხარჯზე, არსებული ნედლეულის რესურსების კომპლექსური გამოყენებით წარმოებების პრიორიტეტული განვითარებით;
- საექსპორტო მიმართულებისა და იმპორტ შემცველი წარმოებების განვითარების სტიმულირება იმ რეგიონებში, სადაც ამის განსაკუთრებით კარგი ხელშემწყობი პირობებია: თავისუფალი ეკონომიკური ზონების ფორმირება, მსოფლიო და სამამულო მეცნიერების მიღწევათა რეგიონული ცენტრების შექმნა, ეკონომიკური და სოციალური პროგრესის პროცესის დაჩქარება;
- სახელმწიფო საზღვრისპირა რეგიონების განვითარებისა და სპეციალიზაციის ცვლილების პროცესის დაწყება და სამუშაო ადგილების შექმნა, რეალურად იქ არსებული მომეტებული მოცულობის სამუშაო ძალის დასაქმების მიზნით;

- რეგიონთშორისი და რეგიონულ ინფრასტრუქტურულ სისტემათა განვითარება - ტრანსპორტის, კავშირგაბმულობისა და ინფორმატიკის, რომლებიც უზრუნველყოფენ და ასტიმულირებენ რეგიონულ სტრუქტურულ ძვრებსა და რეგიონული ეკონომიკის ეფექტიანობას.

საქართველოს სურსათის იმპორტისაგან თავის დაღწევის პოლიტიკა მოითხოვს ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობის ინტენსიფიკაციის დაჩქარებული პროცესის განხორციელებას. ჩვენი სახელმწიფოს ამოცანების უმეტესი ნაწილი სწორედ რეგიონული პოლიტიკის განხორციელებისა და რეგიონების დონეზე გადაწყდება. ამის განხორციელებისათვის კი, ვფიქრობთ, საჭიროა შესაბამისი სოციალურ-ეკონომიკური მექანიზმის შექმნა, რომელიც სახელმწიფო რეგულირების პრობლემებს შეახამებს და შეათავსებს რეგიონულ თვითმმართველობასთან.

ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკური რეფორმების უმთავრეს ამოცანებს შორის უნდა მოვიხსენიოთ საქართველოს სახელმწიფოს ფარგლებში შემაჯალ ავტონომიურ წარმონაქმნთა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მდგრადი საფუძვლების უზრუნველყოფა; საქართველოს მოსახლეობის მრავალეროვნული შემადგენლობის გათვალისწინებით მიღწეული და განმტკიცებული უნდა იქნას ეროვნებათაშორისი თანხმობა, ურთიერთნდობა და ქვეყანაში მცხოვრები ხალხების პარტნიორობა; შესაბამისი ძალისხმევით მიღწეული უნდა იქნეს ქვეყანაში ეთნიკური კონფლიქტების წარმომშობი მიზეზების დაძლევა, განუხრელად უნდა იქნეს დაცული სხვადასხვა ეროვნების მოქალაქეთა თანასწორუფლებიანობა და სხვა.

შრომის რეგიონული დანაწილება რეგიონების დამოკიდებულებისა და იმავდროულად ეკონომიკური განცალკევებულობის საფუძველს წარმოადგენს. ამასთან ერთად, იგი სამეურნეო ურთიერთკავშირების გაღრმავების წინამძღვარიც არის. სწორედ შრომის რეგიონული დანაწილება წარმოადგენს შრომის საზოგადოებრივი

დანაწილების მეზოდონეს და მთლიანად განსაზღვრავს რეგიონული მეურნეობის განვითარებისა და მაკროეკონომიკური კავშირების ტენდენციებს.

შრომის რეგიონული დანაწილება წარმოადგენს ნებისმიერი სახელმწიფოს ეკონომიკური დარაიონების (ტერიტორიულ ერთეულებად დაყოფის) საფუძველს.

პირველი რეგიონული გამოკვლევები დაკავშირებული იყო ქვეყნის დარაიონების პრობლემებთან, დაკავშირებული იყო იმპერიის უკიდევანო ტერიტორიის ადმინისტრაციულ ერთეულებად დაყოფის საჭიროებასთან. საკმაოდ დიდი ხნის მანძილზე სახელმწიფოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობა წარმოადგენდა ქვეყნის ეკონომიკური დარაიონების საფუძველს. სწორედ ამიტომაც არის, ალბათ, რომ ეკონომიკურ დარაიონებას საკმაოდ მდიდარი ისტორია აქვს. რამდენადაც რევოლუციამდელი პერიოდის სამეურნეო ცხოვრება ძირითადად სოფლის მეურნეობით განისაზღვრებოდა, ამიტომ ტერიტორიის რაიონებად დაყოფას საფუძველად დაედო კლიმატური და სხვა ზონალური ბუნებრივი პირობები.

რეგიონთმცოდნეთა სხვა ცნობილ მკვლევარებს შორის, პირველ რიგში აღნიშვნის ღირსია გამოჩენილი რუსი მეცნიერი ნ. ნ. კოლოსოვსკი, რომლის სახელთანაც არის დაკავშირებული ისეთი მნიშვნელოვანი შრომები, როგორცაა „ეკონომიკური დარაიონების თეორია“ და „ეკონომიკური დარაიონების საფუძველები“. ნ. კოლოსოვსკის თვალსაზრისით, დარაიონება არის სივრცობრივი ეკონომიკური სისტემების ფორმირების პროცესის გახსნა, ხოლო ამ სისტემების შესწავლის მიზანი, მისივე შეხედულებით, მდგომარეობდა ქვეყნის საწარმოო ძალების ტერიტორიული ორგანიზაციის მაქსიმალური ეფექტიანობის მიღწევაში.

ეკონომიკური დარაიონების სწავლების მეცნიერულ პრობლემებს ნ. ნ. კოლოსოვსკი 4 ჯგუფად ჰყოფდა:

– თეორიული. აქ საკითხი ეხება ეკონომიკური დარაიონებ-

ის მეცნიერულ საფუძვლებსა და კანონზომიერებებს.

- ისტორიული. ეკონომიკური დარაიონებისა და მეცნიერული აზრის განვითარების ისტორიის შესწავლა.
- მეთოდური. დარაიონების კვლევის მეცნიერული მეთოდის შემუშავება და სისტემატიზება.
- გამოყენებითი. ეკონომიკური დარაიონების თეორიის პრაქტიკაში გამოყენება.

საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის დაწყებასთან ერთად სინამდვილეში წარმოჩინდა ახალი რეგიონული ეკონომიკური პრობლემები, რომლებიც გავლენას ახდენენ მეურნეობის ტერიტორიულ სტრუქტურაზე. ეს გამოწვეული იყო ძირითადად შემდეგი გარემოებებით:

- ახალი რესურსების აღმოჩენით;
- სსრ კავშირისა და სოციალისტური ბანაკის დაშლითა და ეკონომიკური კავშირების მოშლით;
- ახალი ქალაქებისა და საქალაქო აგლომერაციების განვითარებით;
- სატრანსპორტო სისტემის შეცვლით;
- საბაზრო რეფორმების გატარებაში დაშვებული შეცდომებით;
- პოლიტიკური არასტაბილურობით, ეროვნებათშორისი ურთიერთობათა გამწვავებით (განსაკუთრებით კავკასიაში).

აღნიშნული და ბევრი სხვა მოვლენა საკმაოდ რთულია და მათი წარმატებით გადაწყვეტისათვის საკმაოდ ხანგრძლივი დრო, პოლიტიკური ნება და მნიშვნელოვანი რესურსებია საჭირო.

ამჟამად მნიშვნელოვანი მიმართულებაა რეგიონული ეკონომიკის მეცნიერულად დასაბუთებული და რეალური კონცეფციის შემუშავება. ამასთან, არსებობს რამდენიმე რაციონალური ვარიანტი, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, აღნიშნულ პრობლემაში ჯერ მაინც რჩება „თეთრი ლაქები“.

რეგიონული ეკონომიკის მეცნიერული კონცეფცია განსაზღვრავს წარმოების მომავალი განლაგების რთული კომპლექსური

პრობლემების ვარიანტული გადაწყვეტის მიმართულებებს, ეკონომიკური რაიონების მეურნეობისა და ადმინისტრაციული რეგიონების ფორმირების მიმართულებებს. აღნიშნული მიზანი უნდა გახდეს მთლიანად წარმოების ეფექტიანობის ამაღლება.

ისმის ლოგიკური კითხვა იმის თაობაზე, თუ რა უნდა განსაზღვროს პერსპექტიული პერიოდისათვის, რეგიონული ეკონომიკისა და პოლიტიკის სამეცნიერო კონცეფციების შინაარსმა?

1. მეურნეობის განვითარების ტერიტორიული ეკონომიკური პროპორციების სრულყოფა რეგიონების მიხედვით მეურნეობის პროპორციულობის უკეთესი ვარიანტების მეცნიერულად დასაბუთების საფუძველზე. საზოგადოებრივი შრომის ტერიტორიულ დანაწილებაში ამ რეგიონების ეკონომიკური როლის განსაზღვრა;
2. რეგიონების მიხედვით მოსახლეობის განაწილებისა და წარმოების განლაგების თანაფარდობას შორის უკეთესი ვარიანტების არჩევა;
3. გამოვლენილი და პოტენციური ბუნებრივი რესურსების თანამედროვე და პერსპექტიული ბუნებრივ-ტექნიკური და ეკონომიკური შეფასება, რასაც შეუძლია უშუალო ზეგავლენა მოახდინოს მეურნეობის რაციონალურ ფორმირებაზე;
4. ახალი სოციალურ-ეკონომიკური და მეცნიერულ-ტექნიკური ფაქტორების გამოვლენა, რომლებსაც შეუძლიათ განსაზღვრონ მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, ტრანსპორტის, ინფრასტრუქტურის თანამედროვე და მომავალი განლაგება;
5. რაციონალური საწარმოო სპეციალიზაციის, სამეურნეო კომპლექსების ფორმირების, რეგიონებში ინფრასტრუქტურის მეცნიერული ვარიანტების დამუშავება, რამაც უნდა განსაზღვროს მეურნეობის ტერიტორიული სტრუქტურის პროპორციულობა და მათი ეკონომიკური განვითარების დონეების შემდგომი გათანაბრება;



6. მსხვილი სამეურნეო კომპლექსების შექმნისა და განვითარების ყველაზე უფრო პროგრესული ვარიანტების გამოვლენა ახალი სამეურნეო ათვისების ტერიტორიებზე;
7. სისტემაში „ადამიანი – მეურნეობა – ბუნება“ მეცნიერულად დასაბუთებულ შეფარდებათა ძიება, რაც განსაზღვრავს რეგიონებში ბუნებრივი გარემოს რაციონალურ ორგანიზაციას;
8. საწარმოო ძალების განლაგების ეფექტიანობის გაანგარიშების ახალი მეთოდების შემუშავება, რეგიონების ეკონომიკის განვითარების უფრო სრულყოფილი ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელების ძიება.

აღსანიშნავია, რომ აქ ჩამოთვლილი მეცნიერული კონცეფციის ყველა მიმართულება სწავლულების მიერ კომპლექსურად განიხილება და შეისწავლება.

რეგიონებში საწარმოო ძალების განლაგების ამოცანები მოითხოვს ხანგრძლივ დროსა და ეტაპობრივ განხილვას. ამიტომ რეგიონულ ეკონომიკაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ტერიტორიების გრძელვადიანი სამეურნეო ორგანიზაციის პროგრამებს.

რას ითვალისწინებს რეგიონული ეკონომიკური გამოკვლევების სისტემა?

1. უპირველეს ყოვლისა, რეგიონული სამეცნიერო პრობლემებისა და სამეურნეო მშენებლობის პრაქტიკის განზოგადების საფუძველზე რეგიონული ეკონომიკის თეორიის ფორმირებას;
2. ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალისა და სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების გათვალისწინებით ქვეყნის ტერიტორიაზე საწარმოო ძალების რაციონალური განლაგების კანონზომიერების პრინციპებისა და კონკრეტული პრობლემების შესწავლას;
3. იმ პრობლემების შესწავლას, რომელთა გადაწყვეტაც უშუალო გავლენას ახდენს რეგიონების ტერიტორიათა კომპლექსურ სამეურნეო განვითარებაზე, ეკონომიკურ რაიონ-

- ებზე და დარგთაშორისი და რეგიონთაშორისი საწარმოო კავშირების სრულყოფაზე;
4. ახალი ეკონომიკური რაიონების ფორმირების პრობლემების დამუშავებას;
  5. ცალკეული ტერიტორიების – მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის კონცენტრაციის ადგილების მეცნიერულ შესწავლა-ანალიზს მათი ბუნებრივ-რესურსული, ეკოლოგიური, სოციალურ-ეკონომიკური, დემოგრაფიული, ეთნიკური და ა. შ. თვალსაზრისით;
  6. სამეურნეო კომპლექსების განლაგების ეკონომიკური რაიონების და რეგიონების მეურნეობებთან ურთიერთკავშირის თვალსაზრისით მეცნიერულ დასაბუთებას;
  7. რეგიონული პრობლემების გადაწყვეტისათვის დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ქვეყნების ეკონომიკური ინტეგრაციის მეთოდოლოგიური და მეთოდური ამოცანების მეცნიერულ დასაბუთებას (ერთობლივი მშენებლობები, ერთობლივი მეცნიერული გამოკვლევები, ტერიტორიულ-საწარმოო წარმონაქმნების შექმნა და სხვა).

თეორიული და პრაქტიკული რეგიონული ეკონომიკური გამოკვლევები საშუალებას იძლევა გადაწყვეტილ იქნას მნიშვნელოვანი ამოცანები:

- მეცნიერულად დასაბუთდეს ეროვნული მეურნეობის რაციონალური განლაგება;
- განისაზღვროს რეგიონების მეურნეობათა მაღალეკონომიკური სტრუქტურა;
- სრულყოფილ იქნას ტერიტორიული დაგეგმვის მეთოდები;
- გადამწყვეტი ზეგავლენა გაეწიოს ეროვნული მეურნეობის ტერიტორიული ორგანიზაციის შემდგომ სრულყოფას.

რეგიონული მეცნიერული კვლევის შედეგების განზოგადების შემდეგ კონკრეტული წინადადებები როგორც წესი, წარედგინება შესაბამის სახელმწიფო და რეგიონულ ორგანოებს.

საინტერესოა, თუ რა მიმართულებები წარმოჩინდებიან ხოლმე სათანადო სამეცნიერო-კვლევითი და ანალიზური მუშაობის შედეგად. ამ მხრივ ინტერესსა და ყურადღებას იმსახურებს რიგი გარემოებანი და პრობლემატური საკითხები, კერძოდ:

1. რეგიონის ტერიტორიაზე საწარმოო ძალების სამეურნეო განვითარებისა და განლაგების მიღწეული ღონის ანალიზი.

ასეთი ანალიზი მკვლევარებსა და დაინტერესებულ სახელმწიფო სტრუქტურებს ამოსავალ მასალებსა და ინფორმაციას აწვდის წარმოების მოცულობის მის სპეციალიზაციასთან, მეურნეობის დარგობრივ და ტერიტორიულ სტრუქტურასთან შესაბამისობის შესახებ, აგრეთვე ეკონომიკური და ბუნებრივი რესურსების მოხმარების ღონის, შრომის ტერიტორიული დანაწილების ეფექტიანობის, რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ამოცანების გადაწყვეტის პირობების შექმნისა და პერსპექტივაში ბუნებრივი გარემოს შენარჩუნების თაობაზე.

2. ბუნებრივი რესურსებისა და პირობების გამოყენების კომპლექსური შეფასება და მისი დაკავშირება პერსპექტივაში ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის, აგრეთვე სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების გამოყენების შემდგომ გაუმჯობესებასთან.

3. რეგიონის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების კონცეფცია, კომპლექსური პრობლემების საფუძველზე წარმოების განლაგების სრულყოფა-გაუმჯობესება.

4. წარმოების მოცულობათა, მათი ზრდის ტემპების, საწარმოო სპეციალიზაციის, მეურნეობის კომპლექსურობის და რეგიონის საწარმოო-ეკონომიკური კავშირების მიმართულებათა მეცნიერული დასაბუთება. მრეწველობის ყველა დარგისათვის, სოფლის მეურნეობისა და ტრანსპორტისათვის ხდება როგორც განვითარების ძირითადი პარამეტრების განსაზღვრა, აგრეთვე მოცემული რეგიონისათვის დამახასიათებელი პერსპექტიული ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლებ-

ის განსაზღვრა.

5. წარმოების შიდა რეგიონული განლაგება, სამეურნეო კომპლექსებისა და საწარმოო ინფრასტრუქტურის ობიექტების განვითარება.
6. მთლიანად ქვეყნის მასშტაბით ეროვნული ეკონომიკის ეფექტიანობის კრიტერიუმების მხედველობაში მიღებით რეგიონის ტერიტორიაზე მატერიალური წარმოების განთავსების ვარიანტების ეკონომიკური ეფექტიანობის (რაციონალურობის) განსაზღვრა. ცნობილია, რომ ეკონომიკური დარაიონება ეროვნული მეურნეობის ტერიტორიული მართვის საფუძველს წარმოადგენს, ეკონომიკური რაიონების სისტემა კი მიზნობრივი და რეგიონული პროგრამების შემუშავებისას ტერიტორიულ ჭრილში მატერიალური და სხვა ბალანსების აგების საფუძველია. ეკონომიკური დარაიონება ეკონომიკის ტერიტორიული განვითარების სრულყოფის წინაპირობაა და ამასთან, პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკის რეგიონული მართვის ორგანიზაციისთვისაც. ვფიქრობთ, ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განვითარების ამჟამინდელ ეტაპზე.

ეკონომიკური დარაიონება განუყრელად არის დაკავშირებული წარმოების განსაზღვრულ სახეობებზე რეგიონების სპეციალიზაციასთან. ამასთან, ეკონომიკური დარაიონება გვევლინება როგორც საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერების ამაღლების, ასევე საწარმოო ძალების რაციონალური და ეფექტიანი განლაგების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი.

ეკონომიკური დარაიონების ძირითადი პრინციპებია:

1. ეკონომიკური – რომელიც რეგიონს განიხილავს როგორც ქვეყნის ერთიანი სახალხომეურნეობრივი კომპლექსის სპეციალიზებულ ნაწილს (დამხმარე და მომსახურე საწარმოთა გარკვეული შემადგენლობით). აღნიშნული პრინციპის თანახმად, რეგიონის სპეციალიზაცია უნდა განსაზღვრონ

ისეთმა დარგებმა, რომლებშიც შრომითი დანახარჯები, სახსრების საჭიროება პროდუქციის წარმოებაზე და მისი მომხმარებლისათვის მიწოდებაზე სხვა რეგიონებთან შედარებით იქნება საგრძნობლად მცირე.

2. ეროვნული – რომელიც ითვალისწინებს რეგიონის მოსახლეობის ეროვნულ შემადგენლობას, მათი შრომისა და ყოფის ისტორიულად ჩამოყალიბებულ თავისებურებებს, აგრეთვე ტრადიციების საუკუნოვან გამოცდილებას.
3. ადმინისტრაციული – რომელიც განსაზღვრავს ქვეყნის ეკონომიკური დარაიონებისა და პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული მოწყობის ერთიანობას. ეს პრინციპი ქმნის პირობებს რეგიონების დამოუკიდებელი ეფექტიანი განვითარებისა და ქვეყნის შიგნით შრომის ტერიტორიულ დანაწილებაში რეგიონების როლის გასაძლიერებლად.

ყოველივე აღნიშნული, საქართველოს ეკონომიკური დარაიონების თანამედროვე თეორიისა და პრაქტიკის ფუძემდებლურ პრინციპებად მიგვაჩნია.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების პროცესში დროთა განმავლობაში მრავალ ფაქტორთა გავლენით ეკონომიკური დარაიონება შესაძლებელია შეიცვალოს და უფრო სრულყოფილიც გახდეს.

ეკონომიკური დარაიონების თეორიის ძირითადი ფუნდამენტური დებულებები შემდეგია:

1. ეკონომიკური რაიონებისა და რეგიონების ობიექტურად არსებობის აღიარება.
2. ეკონომიკური ერთიანობის, ტერიტორიის ეკონომიკური მთლიანობის, როგორც რეგიონის მნიშვნელოვანი მახასიათებლის არსებობა.
3. რეგიონის, როგორც ეკონომიკურ დარაიონებაში დაბალი იერარქიული სისტემის ღონედ მიჩნევა.

რეგიონული მეცნიერების განვითარების პრობლემებს მიეძღვნა მრავალი რეგიონული ცენტრის მოღვაწეობა, დარგობრივი აკად-

ემიების, საზოგადოებრივი მოძრაობებისა და სხვათა საქმიანობა. ამის ნათელი დადასტურებაა საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიაში პროფესორ ო. საღარეიშვილის მოხსენების განხილვა ქვეყნის ტერიტორიული მოწყობის პრობლემებზე და აღნიშნულ საკითხზე ჩატარებული სხვა დისკუსიები.

1995 წელს მოსკოვში ორგანიზებულ იქნა რეგიონული განვითარებისა და თანამშრომლობის საერთაშორისო აკადემია. აღნიშნული შეიქმნა მეცნიერების, პრაქტიკოსების და სხვადასხვა ქვეყნების საქმიანი წრეების წარმომადგენლების ძალისხმევით გასაერთიანებლად რეგიონების მყარი განვითარებისა და სხვადასხვა სახის ურთიერთხელსაყრელი რეგიონული თანამშრომლობის ხელშესაწყობად. რეგიონული განვითარებისა და თანამშრომლობის საერთაშორისო აკადემიის ძირითად ამოცანას წარმოადგენს:

- მეცნიერული მოღვაწეობის საერთაშორისო კოოპერაციისა და კოორდინაციის საფუძველზე რეგიონებისათვის ფუნდამენტურ და გამოყენებით სამეცნიერო კვლევათა განხორციელება;
- მეცნიერული, ინფორმაციული და სამართლებრივი უზრუნველყოფის განხორციელება რეგიონების დონეზე მართვის, პოლიტიკისა და ეკონომიკის დარგში მოღვაწეობის საქმეში, აგრეთვე რეგიონებს შორის ურთიერთობაში;
- რეგიონული პროექტებისა და პროგრამების დამუშავების, აგრეთვე ექსპერტიზის ორგანიზაცია და განხორციელება;
- რეგიონული განვითარებისა და რეგიონული თანამშრომლობის პრობლემებზე სამუშაოდ სპეციალისტების მომზადება და გადაამზადება.

აღნიშნული აკადემიის მოღვაწეობისა და საქმიანობის სფეროში შედის:

- ეროვნული ეკონომიკის ტერიტორიული სტრუქტურა და ტერიტორიული ორგანიზაცია;
- რეგიონების ურთიერთობა სახელმწიფოებისა და სახელმ-

წიფოთაშორისი კავშირების ფარგლებში;

- საქონლის, შრომისა და კაპიტალის რეგიონული და რეგიონთაშორისი ბაზრები;
- რეგიონული პოლიტიკა;
- რეგიონული ეკოლოგია და ბუნებათსარგებლობა;
- დემოგრაფიის, დასაქმების, განათლების, ჯანმრთელობის დაცვის, კულტურის და მოქალაქეთა უსაფრთხოების რეგიონული და რეგიონთაშორისი ასპექტები;
- რეგიონული და რეგიონთაშორისი ინფრასტრუქტურა;
- განსახლების სისტემები, ქალაქებისა და სასოფლო დასახლებული პუნქტების პრობლემები.

მითითებული აკადემია გახდა სხვადასხვა ქვეყნების რეგიონების სამეცნიერო-პრაქტიკული თანამშრომლობის ნამდვილი ცენტრი. ეს კი საშუალებას ქმნის რეგულარულად განხორციელდეს სამეცნიერო და პრაქტიკულ გამოცდილებათა გაზიარება. აკადემია სისტემატურად ატარებს ცალკეულ რეგიონებში სამეცნიერო-პრაქტიკულ კონფერენციებს რეგიონების განვითარების მეტად აქტუალურ პრობლემებთან დაკავშირებით.

ამჟამად, როგორც ექსპერტები მიუთითებენ, ეფექტური რეგიონული პოლიტიკის რეალიზაციის წარმატებებზე, რეგიონთაშორისი ურთიერთობების მოწესრიგებაზე, რეგიონებში საბაზრო მექანიზმების გაშლა-გაფართოებაზე, თვითმმართველობის ინსტიტუტების საქმიანობის გაფართოებაზე არსებითად არის დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური სისტემის რეფორმების საბოლოო შედეგები.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რეგიონული ეკონომიკის პრობლემებზე მუშაობის დიდი გამოცდილება გააჩნდა საქართველოს ეკონომიკის, მრეწველობისა და ვაჭრობის სამინისტროს ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტს, რომელიც ამ რამდენიმე წლის უკან სრულიად უსაფუძვლოდ დაიხურა.

რეგიონული კვლევის სფეროში საქმიანობა და მოღვაწეობა, ჩვენი აზრით, კონცენტრირებული უნდა იქნეს შემდეგი მთავარი მიმართულებების ირგვლივ: რეგიონული ეკონომიკისა და რეგიონთაშორისი ურთიერთობების პრობლემები; რეგიონული პოლიტიკისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის პრობლემები; სტრუქტურული, ინვესტიციური და სოციალური პოლიტიკის რეგიონული ასპექტები; რეგიონების განვითარების ძირითადი დარგების სტრატეგიები; რეგიონების მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაცია; სახელმწიფო და რეგიონული მართვის ორგანოების მუშაკთა მომზადება-გადამზადების საკითხები; სხვადასხვა პროექტების დამოუკიდებელი ექსპერტიზა საგარეო-ეკონომიკური და საინვესტიციო მოღვაწეობის სფეროში; რეგიონული პოლიტიკის თეორიულ და გამოყენებით პრობლემებზე სხვადასხვა სახის კრებულებისა და სამეცნიერო შრომების გამოცემა; საერთაშორისო ექსპედიციების, სიმპოზიუმებისა და სემინარების ორგანიზება და მრავალი სხვა.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ვაჭრობისა და საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობის სამინისტრომ და საქართველოს ეკონომიკის, მრეწველობისა და ვაჭრობის სამინისტროსთან არსებულმა ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების სამეცნიერო-კვლევითმა ინსტიტუტმა ერთობლივად 2001 წელს მოაწვევს სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, რომლის თემაც იყო „საქართველოს რეგიონების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მიმართულებები გარდამავალ პერიოდში“. კონფერენციის მასალები თავმოყრილია იმავე დასათაურების წიგნში, რომელიც საქართველოს რეგიონების განვითარების აქტუალური პრობლემების მეცნიერულ და პრაქტიკულ ასპექტებში განხილვას ეძღვნება. იგი წარმოადგენს სტატიების კრებულს და ჩვენის ღრმა რწმენით, მრავალმხრივ საინტერესოა რეგიონალიზმის პრობლემებით – პოლიტიკურით, ეკონომიკურით, სოციალურით, სამართლებრივით – დაინტერესებული მკითხველთა ფართო სა-



ზოგადოებისათვის. კრებულში შეტანილი მასალები საინტერესოა იმის გათვალისწინებითაც, რომ მისი ავტორები არიან ცნობილი მეცნიერები, ცენტრალური და რეგიონული სახელმწიფო აპარატის წარმომადგენლები.

კრებულში თავმოყრილია საქართველოს თითქმის ყველა რეგიონისათვის თანაბრად აქტუალურ პრობლემებზე ჩვენი ქვეყნის თვალსაჩინო სწავლულებისა და პრაქტიკოსების მოსაზრებები, მათი რეკომენდაციები ასეთი ხასიათის პრობლემების მოგვარების ძირითადი მიმართულებებისა და კონკრეტული გზების შესახებ.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ჯერ კიდევ 1995 წელს ქ. რუსთავში ჩატარდა სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია ქვემო ქართლის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების რეგიონულ პრობლემებზე, რომლის ინიციატორები რეგიონის ხელმძღვანელობასთან ერთად იყვნენ საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემია და რუსთავის უნივერსიტეტი.

ყოველივე აღნიშნული იმის კონსტატირების უფლებას გვაძლევს, რომ საქართველოს საკმაოდ დიდი და ხელშესახები გამოცდილება აქვს რეგიონული ეკონომიკის კვლევაში.

მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების უმრავლესობაში ქვეყნის ადმინისტრაციული დაყოფა და მისი სტრუქტურა მოიცავს ადგილობრივი ადმინისტრაციის ორ-სამ დონეს. დანიაში, დიდ ბრიტანეთში, ირლანდიასა და პორტუგალიაში ადმინისტრაციული სტრუქტურები მოიცავენ მხოლოდ ერთ დონეს. საფრანგეთს, ესპანეთს, იტალიას, გერმანიას, ბელგიასა და საბერძნეთს გააჩნიათ ტერიტორიული დაყოფის ისეთი სტრუქტურა, რომელიც, რუსული სტრუქტურის მსგავსად სამ დონეს მოიცავს. დაახლოებით ანალოგიური სახის სტრუქტურული დაყოფაა საქართველოშიც. მის ძირითად ტერიტორიულ ერთეულებს წარმოადგენენ მხარეები და რაიონები ან ქალაქები. სასოფლო რაიონების უმეტესობა და ზოგიერთი რაიონული დაქვემდებარების ქალაქი მოიცავენ ადმინისტრაციული დაყოფის მესამე – სადაბო და სასოფლო

დონეს.

ევროპული ქვეყნების უმეტესობამ, მიისწრაფოდა რა რეგიონული და ადგილობრივი ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტის შემსუბუქებისკენ 70-იან წლებში ძირითადი ტერიტორიული ერთეულების გამსხვილების უზრუნველსაყოფად, გაატარა შესაბამისი რეფორმები. გატარებულმა ფართომასშტაბიანმა რეფორმებმა, მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში, ბელგიაში, დანიაში, ჰოლანდიასა და ა. შ., ამ ქვეყნებში არსებითად განსხვავებული ტერიტორიული ერთეულების ჩამოყალიბება განაპირობა. ხოლო საფრანგეთში, ისევე როგორც იტალიასა და ესპანეთში პირიქით, ცვლილებები ატარებდა მინიმალურ ხასიათს.

რეგიონულ დონეზე ფინანსური რესურსების გამოყენების უფლებამოსილებისა და შესაძლებლობების თვალსაზრისით, ტიპების მიხედვით შეიძლება განვასხვავოთ ევროპის ქვეყნების სამი ძირითადი ჯგუფი:

1. გერმანიის მიწები; იტალიის რეგიონები განსაკუთრებული სტატუსით; ესპანეთის ავტონომიური ერთეულები გაფართოებული კომპეტენციით, რომელთაც გააჩნიათ ფართო ავტონომია პოლიტიკური, ადმინისტრაციული და ფინანსური საკითხების გადაწყვეტისას;
2. იტალიის რეგიონები ჩვეულებრივი სტატუსით; ესპანეთის ავტონომიური ერთეულები ჩვეულებრივი სტატუსით, რომელთაც შეზღუდული ავტონომიის ფარგლებში გააჩნიათ საკმაოდ ფართო უფლებამოსილებანი;
3. საფრანგეთის რეგიონები, რომელთა ფორმირება ტერიტორიული ერთიანობის სტატუსის გათვალისწინებით მოხდა შედარებით ახლო წარსულში (გასული საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში). მათ გააჩნიათ მეტად შეზღუდული უფლებამოსილებანი.

საფრანგეთში რეგიონული სტრუქტურის ფორმირების პროცესი წარიმართა მსოფლიო გამოცდილების გათვალისწინებით.

ამასთან, ფართო გასაქანი მიეცა ახალი ინიციატივების გამოჩენას, რაც ხშირ შემთხვევაში წარმატებით იქნა აპრობირებული.

საქართველოს რეგიონული მართვის პრინციპების განსაზღვრის პროცესში ქვეყნის ტრადიციებთან ერთად, შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს საფრანგეთის გამოცდილების გარკვეული მიმართულებები, მისი დადებითი და უარყოფითი ასპექტების გათვალისწინებით.

60-იანი წლებიდან, საფრანგეთში ინდიკატიური დაგეგმვის პრინციპების დამკვიდრებასთან ერთად, შეინიშნება სერიოზული განსხვავებები მისი ქვეყნის მასშტაბითა და რეგიონულ დონეზე ფუნქციონირებას შორის.

70-იან წლებში განვითარებული კრიზისის პერიოდში, საფრანგეთის ხელისუფლება იძულებული შეიქნა უარი ეთქვა ინდიკატიური დაგეგმვის ამომწურავ სტრუქტურულ ხასიათზე. ხელისუფლებამ პასუხისმგებლობა აიღო მხოლოდ „პრიორიტეტული მოქმედების პროგრამებთან“ (PAP) შემუშავება-განხორციელების მიმართულებით. ჩამოყალიბდა „რეგიონული საზოგადოებრივი დაწესებულებები“ (EPR), მათ გააჩნდათ არჩევითი ასამბლეები და, შესაბამისად, უზრუნველყოფილნი იყვნენ საკუთარი რესურსებით.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, საფუძველი ჩაეყარა რეგიონების ეკონომიკურ და სტრუქტურულ განვითარებას, გარკვეული ავტონომიური უფლებამოსილებების ფარგლებში. რეგიონებში პრიორიტეტული დარგებისა და სფეროების განვითარების მიზნით, ცენტრალური ხელისუფლების მიერ შემუშავებულ იქნა ამ მიმართულებების გვერდითი თანადაფინანსების სისტემა – „რეგიონული ინტერესის მოქმედების პროგრამა“ (PAPIR). აღნიშნული ფაქტორი შეიძლება ჩაითვალოს ქვეყნის ცენტრალური და რეგიონული ხელისუფლების ურთიერთთანამშრომლობაში კონტრაქტული, შეთანხმებითი პრინციპების დანერგვის პირველ ნაბიჯად.

აღნიშნული ექსპერიმენტების განხორციელების შედეგად

რეგიონული ინსტიტუტები თანდათან ჩამოყალიბდნენ როგორც ეკონომიკური განვითარების პროექტების შემუშავებისა და განხორციელების უნარის მქონე დამოუკიდებელი ერთეულები. დეცენტრალიზაციის შესახებ კანონმა რეგიონებს ოფიციალურად დაუკანონა ის უფლებები, რომელიც მათ უკვე პრაქტიკულად მინიჭებული ჰქონდათ და რომელსაც დეპარტამენტები არასოდეს ედავებოდნენ რეგიონს.

ამ კანონით სრულუფლებიანი ტერიტორიული ერთეულების სტატუსი, რეგიონული საბჭოს არჩევნების შემოღების კვალობაზე, განისაზღვრება საყოველთაო პირდაპირი კენჭისყრით და მისი აღმასრულებელი ფუნქციების თავმჯდომარისათვის გადაცემის გზით, რაც ადრე რეგიონის პრეფექტის კომპეტენციაში შედიოდა. კანონი ასევე აღიარებს რეგიონის წამყვან უფლებას ეკონომიკური საქმიანობის სფეროში ტერიტორიული მოწყობისა და განვითარების დაგეგმვის მიმართულებით. აგრეთვე გათვალისწინებული იყო განვითარების რეგიონული და ეროვნული გეგმების კოორდინაცია უზრუნველყოფილიყო გეგმიური კონტრაქტების დადების ერთობლივი პროცედურის ხარჯზე.

ხუთწლიანი კონტრაქტები იღება სახელმწიფოს მხრიდან წარმომადგენელ პრეფექტსა და რეგიონის წარმომადგენელ რეგიონული საბჭოს თავმჯდომარეს შორის. კონტრაქტები მიმართულია ტერიტორიის მოწყობისა და ეკონომიკური განვითარების საერთო პრიორიტეტების რეალიზაციისათვის. თითოეული პარტნიორი იღებს ვალდებულებას უზრუნველყოს სათანადო დაფინანსება, აუცილებელი კონკრეტული ღონისძიებების განსახორციელებლად.

გეგმიური კონტრაქტების პირველი „თაობა“ მოიცავდა 1984-1988 წლების პერიოდს. რეგიონების წინადადებით, ეს პრაქტიკა გაგრძელდა შემდგომშიც და ამის კვალობაზე ხელმოწერილ იქნა კონტრაქტების მეორე „თაობა“ 1989-1993 წლების პერიოდისათვის. ამ კონტრაქტების დაფინანსება ხდება რეგიონული საბ-

ჭოს მიერ დაახლოებით 45 პროცენტის ოდენობით, ხოლო სახელმწიფოს მხრიდან იგი ფინანსდება 55 პროცენტით. ამასთან, ამ უკანასკნელს შეუძლია მოახდინოს თავისი წილის ვარირება ტერიტორიის განვითარებისა და მოწყობის პრიორიტეტულობის მიხედვით.

ხუთი წლის განმავლობაში სახელმწიფოს ვალდებულებებმა გეგმიური კონტრაქტების მიხედვით შეადგინა მიმდინარე საბიუჯეტო ხარჯების დაახლოებით 1 პროცენტი და საბიუჯეტო ინვესტიციების 7 პროცენტი. აღნიშნული საკონტრაქტო ურთიერთობები მოიცავს ოთხ პრიორიტეტს:

1. დასაქმება და ეკონომიკური განვითარება (ფინანსური ვალდებულებების 16 %);
2. კადრების მომზადება და სამეცნიერო გამოკვლევები (18 %);
3. კომუნიკაციების სისტემა (44%);
4. სუსტი ზონების სოლიდარობა და შეთანხმებული მოქმედება მათი მხარდაჭერის მიზნით (22 %).

კონტრაქტების ახალი „თაობა“ დახვეწილია პირველთან შედარებით. მასში განსაკუთრებულად აისახება საერთოევროპული პრობლემების გადაწყვეტის გზები, კერძოდ, ავტოსაგზაო ინფრასტრუქტურასთან დაკავშირებული, ასევე კადრების მომზადებასა და სამეცნიერო გამოკვლევების სფეროში არსებული წინააღმდეგობები.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ჩვენი დიდი მეზობლის რუსეთის ფედერაციის რეგიონული მოწყობის სისტემა ყველაზე უფრო ახლოსაა საფრანგეთის ტერიტორიულ სტრუქტურასთან. როგორც ცნობილია, რუსეთის ფედერაციაში ირიცხება 89 სუბიექტი, რომელთა უმრავლესობის შემადგენლობაში შედის ორისამი ათეული რაიონი. რაიონების უმეტესობა კი, თავის მხრივ, მოიცავენ სამ ათეულამდე პირველად ტერიტორიულ ერთეულს.

ძირითადი მახასიათებლების მიხედვით რუსეთის რეგიონები შეიძლება დავაყენოთ სამდონიანი მოწყობის მქონე ქვეყნების

ანალოგიურ ტერიტორიულ ერთეულებთან.

ამასთან, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ რუსეთის რეგიონებში მოსახლეობის რიცხოვნობა საშუალოდ ორჯერ ნაკლებია მსხვილი ევროპული ქვეყნების ანალოგიურ მაჩვენებელთან შედარებით, ხოლო ფართობის მიხედვით ანალოგიური შედარება უკუპროპორციულია.

ისევე როგორც ესპანეთში, იტალიაში ან საფრანგეთში, რუსეთშიც აღინიშნება არსებითი განსხვავებები რეგიონებს შორის როგორც მოსახლეობის რიცხოვნობის, ასევე ადმინისტრაციული დაყოფის სტრუქტურის მიხედვით.

უფრო მკვეთრი განსხვავებაა რუსეთის რეგიონებს შორის მოსახლეობის ერთ სულზე მთლიანი რეგიონული პროდუქტის მაჩვენებლის მიხედვით. რუსეთის რეგიონების სხვა არსებით თავისებურებას წარმოადგენს ტერიტორიულ ერთეულებს შორის არსებული საკმაოდ სუსტი ურთიერთობები და მოსახლეობის მიგრაციის შედარებით დაბალი აქტიურობა.

რეგიონული დაგეგმვის რუსული სისტემა ფედერალური მოწყობის პრინციპზეა დაფუძნებული და ჯერ კიდევ ჩამოყალიბების პროცესშია. ფედერალური და ადგილობრივი ბიუჯეტების ურთიერთდამოკიდებულება დაფუძნებულია ერთიანი ფედერალური კანონმდებლობის მოთხოვნებიდან გამომდინარე სახელმწიფო ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლების გადანაწილების პრინციპზე.

დეცენტრალიზებული დაგეგმვის პრინციპები შეიძლება განხილულ იქნეს კვლავაც საფრანგეთის მაგალითზე. 1982 წელს მიღებული კანონის შესაბამისად, რეგიონების სტატუსებისა და კანონით მინიჭებული უფლებამოსილებების გათვალისწინებით, შემოღებული დაგეგმვისა და მართვის ფრანგული დეცენტრალიზაცია ემყარება ოთხ ძირითად პრინციპს:

- ერთი დონის მეორესთან მიმართებაში რაიმე სახის მეურვეობის აკრძალვა;
- დეპარტამენტებისა და რეგიონების ასამბლეის პრეზიდენტ-

თათვის იმ ადმასრულებელი ფუნქციების გადაცემა, რომელიც ადრე სახელმწიფოს წარმომადგენლის – პრეფექტის მიერ ხორციელდებოდა;

- უფლებამოსილებებისა და შესაბამისი ფინანსური საშუალებების გადაცემის თანმიმდევრული განაწილება;
- იმ რეგიონებისთვის სრულუფლებიანი ტერიტორიული ერთეულების სტატუსის მინიჭება, რომლებმაც პირდაპირი კენჭისყრით რეგიონული საბჭოების არჩევის გზით 1986 წელს დაიწყეს მოქმედება.

ამ პრინციპებზე დაფუძნებით, რეგიონულ დონესა და ადგილობრივ თვითმმართველობას შორის უფლებამოსილებები განაწილდა შემდეგი სახით:

კომუნა: მიწების მართვა, ადგილობრივი ტერიტორიის კეთილმოწყობა, მშენებლობაზე ნებართვების გაცემა;

დეპარტამენტი: დასაქმებასა და სოციალურ სფეროში არსებული პრობლემების გადაწყვეტის საკითხების რეგულირება;

რეგიონი: ეკონომიკური საქმიანობის სტიმულირება და განვითარება, რაიონული დაგეგმვა, მთელი რეგიონის ტერიტორიის კეთილმოწყობა.

რეგიონებში ამ ზოგადი ხასიათის უფლებამოსილებებს ემატება ცალკეული ლოკალური ხასიათის პრობლემების გადაწყვეტაში პრიორიტეტის მინიჭება, მაგალითად, შიდა მიმოსვლის გზების მოწესრიგება და ა. შ.

ამრიგად, დეცენტრალიზაციისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ფრანგულ მოდელში გათვალისწინებულია საზოგადოებრივი ინსტიტუტების ყველაზე დაბალ და მაღალ რგოლებს შორის უფლებამოსილებების მკაფიო გამიჯვნა და ჩადებულია მოსახლეობის ინტერესების მაქსიმალური დაცვის უზრუნველყოფელი შესაბამისი მექანიზმები.

რეგიონულ დონეზე დაგეგმვა წარმოადგენს სახელმწიფო ხელისუფლებისა და მართვის სხვადასხვა დონეების ურთიერთთან-

ამშრომლობის ნათელ მაგალითს.

საფრანგეთში სხვადასხვა ექსპერიმენტების ჩატარების კვალობაზე რეგიონული ინსტიტუტების როლი ახალ თვისებრიობაში გადაიზარდა. ისინი მნიშვნელოვან ინფორმაციას ფლობენ ტერიტორიის ეკონომიკური განვითარებისა და პოტენციური შესაძლებლობების შესახებ. დაგეგმვისა და დეცენტრალიზაციის ურთიერთშეხამება კი მოხერხდა შემდეგი ინსტრუმენტების საიკუბველზე:

- რეგიონული გეგმების შემუშავების პროცესში რეგიონულ საბჭოებს მიენიჭათ სრული თავისუფლება მათი კომპეტენციის ფარგლებში;
- ეროვნული და რეგიონული გეგმების მარტივი მეთოდებით გეგმიური კონტრაქტების შესრულების ერთობლივი პროცედურების საშუალებით.

რეგიონისთვის მინიჭებულმა დაგეგმვის თავისუფლებამ თეორიულად ეროვნულ და რეგიონულ გეგმებს შორის შეიძლება გარკვეული შეუსაბამობა გამოიწვიოს. მაგრამ საფრანგეთში ეს საშიშროება არცთუ ისე დიდია, ვინაიდან, ერთი მხრივ, აღნიშნულ პროცესში ეროვნულ და რეგიონულ ინსტანციებს შორის მიმდინარეობს ინფორმაციის მრავალჯერადი გაცვლა, ხოლო მეორე მხრივ, გეგმიური კონტრაქტების პროცედურა იძლევა შესაძლებლობას შეიზღუდოს მოსალოდნელი შეუსაბამობები.

რეგიონულ დონეზე დეცენტრალიზებული დაგეგმვა დაფუძნებულია რამდენიმე ინსტიტუტზე. ესენია:

- რეგიონული საბჭო, რომლის თავმჯდომარესაც გააჩნია აღმასრულებელი ფუნქციები;
- საკონსულტაციო ორგანო – ეკონომიკური და სოციალური კომიტეტები და რეგიონის პრეფექტი, რომელიც წარმოადგენს სახელმწიფო ხელისუფლებას.

საყოველთაო პირდაპირი კენჭისყრით არჩეული პოლიტიკური ორგანო – რეგიონული საბჭო – განიხილავს ყველა საკითხს, რომელიც განეკუთვნება რეგიონულ კომპეტენციას. მის მიერ კენ-



ჭი ეყრება და მტკიცდება რეგიონის ბიუჯეტი, რეგიონული დაგეგმვის დოკუმენტები და საგეგმო კონტრაქტის პროექტები. აღნიშნული დოკუმენტების პროექტები, როგორც წესი, შეთანხმებულია სახელმწიფოს წარმომადგენელთან.

დაგეგმვისა და საგეგმო კონტრაქტების განხორციელების ტექნიკური ასპექტები წყდება რეგიონის და სახელმწიფოს რეგიონული სამსახურების საშუალებით. მთავრობის დონეზე კი მათი კოორდინაცია ხორციელდება რეგიონულ საკითხებში გენერალური მდივნის მიერ. მაგრამ ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითადი საკითხები წყდება რეგიონის პრეფექტისა და რეგიონული საბჭოს თავმჯდომარეს შორის უშუალო მოლაპარაკების გზით.

საკონსულტაციო ორგანო – რეგიონული ეკონომიკური და სოციალური საბჭო (CESR) – შედგება რეგიონის ორგანოების მიერ დანიშნული წარმომადგენლებისაგან და გააჩნია ეკონომიკური, სოციალური, პროფესიული, საგანმანათლებლო, სამეცნიერო და კულტურული ხასიათი. მისი ამოცანაა გამოხატოს წარმომადგენელთა პოზიციები, რეგიონის დონეზე ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ სფეროში არსებული პრობლემების დაძლევის მიმართულებით.

სახელმწიფო დონეზე დეცენტრალიზებული დაგეგმვით საფრანგეთში, ძირითადად, ორი ორგანიზაციაა დაკავებული: დაგეგმვის გენერალური კომისარიატი და ტერიტორიის კეთილმოწყობისა და რეგიონულ ღონისძიებათა საკითხების დელეგაცია (DATAR).

დაგეგმვის გენერალური კომისარიატი რეგიონული პარტნიორებისთვის ადგენს დოკუმენტს, რომელიც წარმოადგენს პერსპექტიული დაგეგმვისა და სტრატეგიული მიმართულებების ფორმირების ძირითად საფუძველს.

1969 წელს შექმნილი ტერიტორიის კეთილმოწყობისა და რეგიონულ ღონისძიებათა საკითხების დელეგაცია (DATAR) წარ-

მოადგენს საკმაოდ დიდ ორგანიზაციას, რომელიც თავის რიგებში ითვლის დაახლოებით 60-მდე პასუხისმგებელ მუშაკს. რეგიონული საკითხების კოორდინაციაში იგი თამაშობს შემდეგ როლს – დაინტერესებული სამინისტროების მონაწილეობით უზრუნველყოფს ტერიტორიის ინფრასტრუქტურის განვითარების პოლიტიკის ცხოვრებაში რეალურად განხორციელებას.

ტერიტორიის მოწყობის, ეკონომიკური პოლიტიკის ზოგადი ამოცანები განისაზღვრება ინდიკატიური გეგმით ვათვალისწინებული ამოცანების ვათვალისწინებით. ამ პოლიტიკის ვატარების საკითხში სამინისტროებს შორის კოორდინირებული ურთიერთობების წარმართვაზე პასუხს აგებს ტერიტორიის კეთილმოწყობისა და რეგიონული საკითხების დელეგაცია (DATAR).

DATAR-ი ეფუძნება გარკვეული ინსტრუმენტების გამოყენებას, რომელთა შორის გამოიყოფა შემდეგი:

- ეკონომიკური დეცენტრალიზაციის მიზნის მიღწევა საფინანსო სტიმულირების სისტემის გამოყენებით;
- სხვადასხვა ფონდების შემწეობა, მათ შორის უმთავრესი – ტერიტორიის კეთილმოწყობის შემწეობის ფონდი, რომლის მართვაც ხორციელდება დელეგაციის მიერ;
- სახელმწიფოსა და რეგიონებს შორის გეგმიურ კონტრაქტებში ვათვალისწინებული საფინანსო საშუალებები;
- საფრანგეთის მონაწილეობა ევროპის სტრუქტურული ფონდების მოღვაწეობაში, რომელთა შორის ძირითადია რეგიონული განვითარების ევროპული ფონდი (PEDER).

დეცენტრალიზებული დაგეგმვის ფრანგული ვამოცდილება, როგორც პრაქტიკამ დაადასტურა, მეტად წარმატებული აღმოჩნდა, მიუხედავად იმისა, რომ მას თან სდევდა ამ რთული პროცესისთვის დამახასიათებელი პრობლემები.

რეგიონული გეგმები. თავდაპირველად რეგიონების უმრავლესობამ შეიმუშავა სრულყოფილი რეგიონული გეგმები, ანუ განვითარების გლობალური სტრატეგიის მიმართულებები, ეყრდნო-

ბოდნენ რა ღონისძიებათა დეტალურ პროგრამებს. მეთოდ-ოლოგიური თვალსაზრისით ამ ამოცანის გადაწყვეტა საკმაოდ რთული აღმოჩნდა, აგრეთვე აღვილი ჰქონდა ორგანიზაციულ სირთულეებსაც, რომლებიც განპირობებული იყო რეგიონების ბიუჯეტების სისუსტითა და პრობლემების მასშტაბურობით.

გეგმიური კონტრაქტები სახელმწიფოსა და რეგიონებს შორის. პირველი „თაობის“ გეგმიური კონტრაქტები, პრაქტიკულად, ფრანგული დაგეგმვის მოდელის უპირობო წარმატებად იქნა აღიარებული. მისი უდავოდ პოზიტიური მხარეებია:

- ყველა რეგიონმა გააფორმა კონტრაქტები სახელმწიფოსთან;
- ექსპერიმენტის შედეგად შესაძლებელი გახდა სამეცნიერო გამოცდილებაზე დაყრდნობით შეემუშაებინათ სახელმწიფოს, რეგიონებისა და ხელისუფლების სხვა ადგილობრივი ორგანოების შორის ურთიერთობების საშუალოვადიანი ინდიკატიური კეგმები;
- კონტრაქტები წარმოადგენდა მსხვილ საფინანსო ვალდებულებათა პაკეტს საერთო ღირებულებით 73,3 მლრდ ფრანკი, საიდანაც 44,5 მლრდ ფრანკი ფინანსდებოდა სახელმწიფო ბიუჯეტიდან, ხოლო 28,8 მლრდ ფრანკი – რეგიონებიდან.

საგეგმო კონტრაქტების პირველმა „თაობამ“ უზრუნველყო სახელმწიფოსა და რეგიონებს შორის პარტნიორული ურთიერთობების ჩამოყალიბება.

საგეგმო კონტრაქტების მეორე „თაობა“ ხასიათდება ერთობლივი ძალისხმევის პროგრესით. კონტრაქტების საერთო რაოდენობამ შეადგინა 100 მლრდ ფრანკზე მეტი. ყველა რეგიონმა კონტრაქტების შესრულებაზე გამოყო თითქმის 46 მლრდ ფრანკი.

გეგმიური კონტრაქტების ღონისძიებათა განხორციელებისათვის სახელმწიფომ გამოყო ასიგნება 54 მლრდ ფრანკის ოდენობით,

შემდეგი ოთხი ძირითადი მიმართულებით:

1. პრიორიტეტების შესაბამისად დასაქმების, ეკონომიკური განვითარებისა და საწარმოთა კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისათვის. სახელმწიფო პირველ რიგში ასტიმულირება რეგიონებს, რომლებიც ყველაზე მეტად საჭიროებდნენ აღნიშნულ დახმარებას;
2. პროფესიული გადამზადება, ახალი ტექნოლოგიების ათვისება და შესაბამისი გამოკვლევების წარმოება;
3. საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის განვითარება, რამაც საფრანგეთის ყველა რეგიონს საშუალება მისცა აქტიურად ჩართულიყო ევროპის კომუნიკაციებისა და სატრანსპორტო სისტემაში. აღნიშნული პროცესი კი, თავის მხრივ, დადებითად აისახა ეკონომიკური ურთიერთობების გააქტიურებაზე ევროპის სხვადასხვა ქვეყნებთან;
4. ეკონომიკური თვალსაზრისით სუსტად განვითარებული ტერიტორიებისათვის და შესაბამისად, მათი მოსახლეობის მხარდაჭერის მიმართულებით გარკვეული ღონისძიებების გატარების უზრუნველსაყოფად.

ამრიგად, საკონტრაქტო ურთიერთობები დაყვანილ იქნა ოთხ პრიორიტეტზე, ხოლო სახელმწიფოს დახმარებამ შეცვალა სუბსიდირების ხასიათი, იგი ორიენტირებულ იქნა ტერიტორიის კეთილმოწყობისა და განვითარების პრიორიტეტებზე. ამ მიმართულებით სახელმწიფოს დაფინანსების მაჩვენებლები ერთ სულ მოსახლეზე სხვადასხვა რეგიონებში იცვლებოდა სამჯერ და მეტად. **წ** ეროვნული მეურნეობის სტრუქტურული ღონეები. ჩვენი ქვეყნის თანამედროვე ეროვნული მეურნეობა ხასიათდება მაღალი სირთულითა და დინამიურობით.

ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ურთიერთობით დამოუკიდებელი საწარმოები, ორგანიზაციები და დაწესებულებები კანონზომიერია განხილული იქნენ სახალხო-სამეურნეო მთლიანი კომპლექსის სტრუქტურის პირველად უჯრედებად.

საზოგადოებრივი კვლავწარმოების პროცესში აღნიშნულ ამ ელემენტებს შორის მყარდება სხვადასხვა სახის კავშირები და ურთიერთობები. ამის შედეგად პრაქტიკულად ყველა ეს ელემენტი გაერთიანებული აღმოჩნდება. აღნიშნული და გაერთიანებები თავის მხრივ ერთდროულად ერთიანდებიან უფრო მსხვილ ბლოკებში ამა თუ იმ საერთო ტიპის ურთიერთობებით. თანამედროვე ეტაპზე სამეურნეო განვითარებისათვის პროგრესირებადი სპეციალიზაციის ტენდენციებთან ერთად სულ უფრო მეტად ხდება დამახასიათებელი სხვადასხვა ელემენტების ინტეგრაციის ტენდენცია, ურთიერთკავშირის და ურთიერთგანპირობებულობის გაძლიერება.

ეროვნული ეკონომიკის ელემენტების ყველა სიმრავლე ერთად განხილული ერთმანეთთან დამყარებული კავშირებითა და ურთიერთობებით, განსხვავებული კავშირებისა და ურთიერთობების ფორმირების ჩართვით, შეადგენენ ეროვნული ეკონომიკის სტრუქტურას. განსხვავებული კავშირებისა და ურთიერთობების სახით შეიძლება გამოვყოთ კავშირებისა და ურთიერთობების სხვადასხვა სახის ტიპები როგორც პირველად ელემენტებს შორის, ასევე მათ მრავალსახეობრივ შეხამებებსა და შერწყმებს შორის.

ეროვნული ეკონომიკის სტრუქტურა ყველაზე უფრო სისრულითა და მთლიანობით გამოხატულია ქვეყნის მთელი ეკონომიკის დონეზე, რაც საშუალებას გვაძლევს ვილაპარაკოთ ამ დონეზე ერთიანი სახალხო მეურნეობრივი კომპლექსის ფორმირებაზე. ეროვნული ეკონომიკის სტრუქტურა საერთოდ წარმოადგენს ეროვნული ეკონომიკის ცალკეული ელემენტებისა და მათი გაერთიანებების შეხამება-შერწყმას მათ შორის არსებული ყველა კავშირებითა და ურთიერთობებით. ასეთი სტრუქტურა ერთია და ერთიანია. მაგრამ ამასთან ერთად ანალიზის სხვადასხვა მიზნებისათვის, დაგეგმვისა და მართვის საჭიროებისათვის შესაძლებელია და მიზანშეწონელიც არის გამოვყოთ და განხილულ იქნეს ელემენტების ესა თუ ის შეხამება ერთმანეთთან კავშირებისა და

ურთიერთობების გარკვეული ერთიანობით. ეროვნული ეკონომიკის ელემენტების ერთიანობისა და კავშირების შესაძლო სიმრავლე წარმოშვა წარმოდგენა მისი პოლისტრუქტურულობაზე.

ეროვნული ეკონომიკის პოლისტრუქტურულობის ობიექტურ საფუძველს წარმოადგენს შრომის საზოგადოებრივი დანაწილება და მის საფუძველზე ფორმირებადი მისი ელემენტების განსხვავებულ მრავალსახეობა მათ შორის კავშირებისა და ურთიერთობებისა. პოლისტრუქტურულობის სუბიექტურ წინამძღვრად გამოდის მართვის სხვადასხვა ორგანიზაციული ფორმები.

მთლიანობაში შეიძლება გამოყოთ ორი განზოგადებული ურთიერთობების ტიპის ერთიანობა (ერთობა).

1) მსგავსებით, ეროვნული ეკონომიკის ელემენტების ცალკეული ნიშნებისა და მათი შეხამების ერთგვაროვნობით. ასე მაგალითად, საწარმოო-ეკონომიკური ნიშნების ერთობით (რესურსების, ტექნოლოგიის, მზა პროდუქციის) ეროვნული ეკონომიკის ელემენტები დარგობრივ შეხამებაში ჯგუფდებიან; მათი გარკვეული ტერიტორიის ფარგლებში განთავსების ერთობით ისინი ერთიანდებიან ტერიტორიულ შეხამებაში. ბოლოს, ზემდგომი ორგანოებისა და მართვის სფეროების ერთობით ხდება ეროვნული ეკონომიკის ელემენტების გაერთიანება უწყებრივ შეხამებაში.

2) საწარმოო და ეკონომიკური კავშირების არსებობით და ეროვნული ეკონომიკის ელემენტებსა და მათ შეხამებას შორის ურთიერთმოქმედებით. მსგავსი კავშირები კონკრეტული მატერიალურ-ენერგეტიკულ ნაკადების სახით წარმოქმნიებიან და არსებობენ მხოლოდ ცალკეულ კონკრეტულ საწარმოებსა და ორგანიზაციებს შორის. ამასთან უფრო მჭიდროდ და არსებითი საწარმოო კავშირები უფრო ხშირად წარმოიშვება ხოლმე სხვადასხვა განსხვავებული დარგის საწარმოებს შორის, ანუ დარგთაშორის დონეზე. ამკარაა, რომ დარგთაშორისი საწარმოო კავშირები, ისევე როგორც რაიონთაშორისი, მათი გარკვეული აგრეგირების, გენერალიზაციის შედეგია. ეს გარკვეული ზომით აბსტრაქციაა, იმდენ

ხად, რამდენადაც ნებისმიერი დარგთშორისი საწარმოო და რაიონთ-შორის კავშირს გააჩნია თავისი საკუთარი კონკრეტული შინაარსი. მატერიალურ-ენერგეტიკული კავშირების შინაარსის ამსახველი ისეთი კონკრეტული ნიშნები, როგორცაა სიდიდე (მოცულობა), სივრცობრივი, დროითი და ღირებულებითი მახასიათებლები ყალიბდებიან და არსებობენ მხოლოდ ცალკეული საწარმოებისა და ორგანიზაციების ურთიერთმოქმედების დონეზე.

! კავშირურთიერთობითი დამოკიდებულება ამავე დროს წარმოადგენს საყოველთაო ხასიათის ურთიერთობებს, რაც დამახასიათებელია ეროვნული ეკონომიკის ნებისმიერი პირველადი ელემენტისათვის, რამდენადაც ნებისმიერ საწარმოს საწარმოო ძალების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე არ შეუძლია იზოლირებულად ფუნქციონერება, ნებისმიერი საწარმო ყოველთვის ურთიერთქმედებაში და ურთიერთობებშია მრავალ სხვა საწარმოებთან. ყველაზე უფრო შინაარსობრივი გამოხატულება ახასიათებთ საწარმოებს შორის საინფორმაციო კავშირებს. ამიტომ ეროვნული ეკონომიკის პირველად ელემენტებს ანუ ცალკეულ საწარმოებს, ორგანიზაციებსა და დაწესებულებებს შორის მატერიალურ-ენერგეტიკული და ინფორმაციული კავშირურთიერთობების დონე, რაც ხასიათდება მაქსიმალური კონკრეტულობითა და შინაარსიანობით, კანონზომიერი იქნებოდა სახალხო მეურნეობრივ კომპლექსში განხილული იქნას პირველადი, მიკროსტრუქტურული დონის სახით.

ეროვნული ეკონომიკის ელემენტების შეხამება, რომელიც ბაზირებულია დარგობრივ, ორგანიზაციულ-მმართველობით და ტერიტორიულ ერთობაზე, ყოველთვის შეიცავს განსაზღვრულ უშუალო და გასაშუალოებულ კავშირურთიერთობას. მაგრამ ერთიანობის ეს ტიპი მოცემულ შემთხვევაში შეიძლება განხილული იქნეს არა როგორც მთავარი, არამედ მხოლოდ როგორც თანმხლები. უშუალო და გასაშუალოებული კავშირების არსებობა ეროვნული ეკონომიკის ელემენტების დარგობრივი, ტერიტორიული და ორ-

განიზაცეულ-მმართველობითი ერთიანობის შეხამებაში იმაზე მეტყველებს, რომ გამართულობა და დალაგებულობა ერთობის ყველაზე უფრო უნივერსალური, გამჭოლი და გამჭვირვალე ტიპია.

ერთობის დარგთაშორისი ტიპი გამომდინარეობს სხვადასხვა დარგობრივი კუთვნილების საწარმოთა მატერიალურ-ენერგეტიკულ კავშირებიდან. რამდენადაც ასეთი კავშირურთიერთობანი რეალიზდება, უპირველეს ყოვლისა, კონკრეტულ საწარმოთა ურთიერთქმედების დონეზე, ამდენად დარგთაშორისი კავშირურთიერთობანიც (ერთობაც) ხორციელდება ორი ან უფრო მეტი ურთიერთდაკავშირებული სხვადასხვა დარგის საწარმოთა გაერთიანების გზით. ასეთი სხვადასხვა დარგის საწარმოთა ურთიერთდაკავშირებას თან სდევს მატერიალურ-ენერგეტიკული კავშირების ერთდროული აგრეგირებაც.

პრინციპში დარგთაშორისი ერთობა ჩნდება სხვადასხვა დარგის ორ ცალკეულ საწარმოს შორის კავშირის დამყარების შედეგად ანუ უკვე მიკროსტრუქტურულ დონეზე. ტერიტორიული ერთობაც, როგორც ორი ან მეტი საწარმოს განლაგება განსაზღვრული ტერიტორიის ფარგლებში, აგრეთვე მყარდება მიკროსტრუქტურულ დონეზე. თუ სხვადასხვა დარგის რამოდენიმე საწარმოს შორის დამყარებულია კონკრეტული კავშირი, მაშინ არ არის ძნელი განისაზღვროს ის ტერიტორია, რომლის ფარგლებშიც განლაგებული არიან ყველა ეს საწარმოები. შედეგად ჩვენ მივიღებთ მათ შეხამებას კომბინირებული ტერიტორიულ-დარგთაშორისი ერთობით.

ერთობითი ურთიერთობანი, მათ შორის ეროვნული ეკონომიკის ჯგუფების, ელემენტების კავშირურთიერთობის შეხამებაში, განხორციელებული მათი დარგობრივი და ტერიტორიული ერთობისა და კავშირურთიერთობის საფუძველზე და როდესაც აგრეგირებულია თვით ელემენტები და მათ შორის ურთიერთობანიც, ეს სიტუაცია უკვე უნდა მიკუთვნებულ იქნეს მეზო და მაკროსტრუქტურული დონისადმი.



შეხამება, რომელიც ხორციელდება ორგანიზაციულ-მმართველობითი ერთიანობის საფუძველზე, შეიძლება მიკუთვნებულ იქნეს მიკროსტრუქტურული დონისადმი, თუ კი ეს არის რამოდენიმე ცალკეული საწარმოს გაერთიანება; მაგალითად, დამოუკიდებელ საწარმოო ან სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანების სახით; ხოლო მაკროსტრუქტურული იქნება ის გაერთიანება, სადაც ერთ უწყებაში თავმოყრილი იქნება ბევრი, მათ შორის საწარმოო თვალსაზრისით ერთმანეთთან კავშირში არ მყოფი საწარმოები.

საჭიროა მივანიშნოთ, რომ ეროვნული ეკონომიკის ელემენტების შეხამება რაიმე ერთი სახის ერთიანობითი ურთიერთობის ტიპით პრაქტიკულად შეუძლებელია. კონკრეტულად არსებულ საწარმოთა ნებისმიერი შეხამება ყოველთვის ხასიათდება მათი ერთობის გარკვეული კომბინირებით. ასე მაგალითად, საწარმოთა ყოველგვარი ჯგუფი განლაგებულია გარკვეულ ტერიტორიაზე და ისინი ქმნიან დარგობრივ ან დარგთაშორის შეხამებას, ამასთან ცალკეულ საწარმოებს შეუძლიათ ქონდეთ ერთმანეთთან უშუალო ან სხვაგვარი კავშირები და მოცულნი იყვნენ მმართველობის ერთი ორგანოს მიერ. ურთიერთობათა ერთიანობის სხვადასხვა ტიპები თითქოს რაღაცნაირად ეყრდნობა ეროვნული მეურნეობის ელემენტების სიმრავლეს, რის საფუძველზეც ყალიბდება საწარმოთა, გაერთიანებათა, კომპლექსების, დარგების რეალური სტრუქტურული შეხამება.

ქვემოთ ჩვენ გვინდა გარკვეული სქემატური სახით შემოგთავაზოთ ეროვნულ ეკონომიკაში არსებული ძირითადი სტრუქტურული დონეები.

ამრიგად, თანამედროვე ეროვნული ეკონომიკის პოლისტრუქტურულობა, ვლინდება არა მხოლოდ იმის შესაძლებლობაში, რომ შეგვიძლია გამოვყოთ ეროვნული ეკონომიკის ელემენტების განსხვავებული შეხამებები დამყარებული მათი გარკვეულ ურთიერთობათა ერთიანობაზე, არამედ აგრეთვე შეგვიძლია აგრეგირების ხარისხის მიხედვით გამოვყოთ კიდევ ასეთი შეხამების განსხვავებული ტიპები, ანუ საქმე ეხება იმას, რომ იქმნება (არის) შესაძლებლო-

ბა გამოვეყნოთ მიკრო, მეზო და მაკრო სტრუქტურული დონეები.  
(ცხრილი 5.1)

ერთობლივად ურთიერთობა	სტრუქტურის (ჯგუფის) ტიპები სხვადასხვა სტრუქტურულ დონეებზე		გადასარქველ ამოცანების კლასები (სტრუქტურული მიზნები)	
	მიკრო	მეზო		მაკრო
1) დარგობრივი	ცალკეული ერთეობრივი საქარმშები	ერთეობრივი საქარმშების ქვედარგების ჯგუფები	დარგები, ერთეული მეურნეობის მსხვილი დარგები	ერთეობრივი პროდუქციის წარმოების მკაცრობის, რესურსზე ახალ ტექნიკასა და ტექნოლოგიას მოთხოვნის დაკმაყოფილება
2) ტერიტორიული	ცალკეული საქარმშები	ტერიტორიული ჯგუფები (შეხაზება)	რეგიონალური ჯგუფები (შეხაზება)	დავების, მოსახლურ წარმოების, ინფრასტრუქტურის ურთიერთშეხაზება (ურთიერთდაკავშირება) ბუნებრივი და შრომითი რესურსების კომპლექსური გამოყენება
3) ორგანიზაციულ-მსარეგულირებელი	საწარმოო და სასეკტორიო-საწარმოო ბაზრითანობები	მთავარი სამართლებრივი უწყებები	საბიზნესოები	მართვა, დავები, ნაყოფი: ერთიანი ტექნიკური და გეოგრაფიული პოლიტიკის განხორციელება და სხვა
4) საწარმო-ეკონომიკური შეკავშირება	ცალკეულ საწარმოთა შეხაზება (ჯგუფები)	დარგთაშორისი შეხაზება (ჯგუფები)	მსხვილი დარგთაშორისი შეხაზებები (ჯგუფები)	პროპორციული, დაბალანსებულ განვითარების დავება ურთიერთდაკავშირებულ, საწარმოთა რითმულად გუნტეორიონების, მათი რეკონსტრუქციის, განვითარების მართვა
5) კონსინირება მათ შორის	საწარმოთა შეხაზება ორი და მეტი სახის ურთიერთობა: მათა ერთობლივად	დარგობრივი და ჯგუფთა შეხაზება სახის ურთიერთობა: ერთობლივად	ტერიტორიულ ორი და მეტი სახის ურთიერთობა: ერთობლივად	სხვადასხვა ამოცანებისა და მიზნების ურთიერთ დაკავშირება, მიზნა
დარგთაშორისი	სხვადასხვა დარგის ცალკეულ ურთიერთდაკავშირებულ საქარმშთა შეხაზება შედეგება	დარგთაშორისი კომპლექსები	მსხვილი დარგთაშორისი კომპლექსები	ურთიერთდაკავშირებულ წარმოებისა და დარგების პროპორციულობისა და დაბალანსების უზრუნველყოფა მათი რესურსული და ინფრასტრუქტურული უზრუნველყოფა
რაიონული	ცალკეულ დარგთაშორის და საწარმოთა შეხაზება და შედეგება რაიონში	ტერიტორიული-საწარმოო კომპლექსები	რაიონული სახალხო მეურნეობრივი კომპლექსები	ურთიერთდაკავშირებულ წარმოებისა და საქარმშების პროპორციულობისა და დაბალანსების უზრუნველყოფა გარეული რაიონის ფარგლებში, მათი რესურსული და ინფრასტრუქტურული უზრუნველყოფა, ბუნებასარგებლობის პრობლემების გადაწყვეტა

ცხრილი 5.1 ძირითადი სტრუქტურული დონეები ეროვნულ მეურნეობაში

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ეროვნულ სამეურნეო კომპლექსში მიკროსტრუქტურულ დონეებს თანამედროვე მართვის სისტემებში მეტად უმნიშვნელო ყურადღება ექცევა მაკროსტრუქტურებთან შედარებით. თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის პირობებში ეროვნული სამეურნეო კომპლექსის გართულება, მისი დინამიურობის ზრდა ამავე დროს არის მისი პოლისტრუქტურულობის გართულებაც და მისი ცვლილებადობის დადასტურებაც. ასეთ პირობებში წინა პლანზე გადმოდის ამოცანა-უზრუნველყოფილ იქნეს ქვეყნის ერთიანი ეროვნული სამეურნეო კომპლექსის დინამიური და პროპორციული განვითარება და ყველა მისი რგოლის ეფექტიური ურთიერთქმედება. ამიტომაც ძლიერდება ობიექტური აუცილებლობა, რათა მიღწეული იქნას განვითარებადი

ეროვნული სამეურნეო კომპლექსის უფრო ღრმა და ყოველმხრივი სტრუქტურულიზაცია, გამოყოფილი იქნეს სხვადასხვა სტრუქტურული, აგრეთვე გამოყოფილ იქნეს სამმართველო ამოცანების კლასები, რომლებიც უფრო ეფექტიანად წყდება ამა თუ იმ დონეზე.

! ჩვენი ქვეყნის ეროვნული მეურნეობის განვითარების შეუფერხებლობის უზრუნველყოფის მიზნით მაქსიმალურად უნდა იქნეს გათვალისწინებული ყველა ბუნებრივი, ეკონომიკური და ეროვნული თავისებურებები და მიღწეულ უნდა იქნეს მისი ცალკეული ნაწილების სპეციალიზაცია, ამ მიზნით მიზანშეწონილია გაიშალოს მუშაობა ეკონომიკური დარაიონებისათვის, რომელიც მიმართული იქნება მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, ენერგეტიკის, ტრანსპორტისა და ა.შ. საწარმოო პროცესების ორგანიზაციაზე ცალკეული რეგიონების (ან რაიონების) ტერიტორიაზე; ამასთან, კომპლექსურ საფუძველზე ერთმანეთის მიმართ სრული შესაბამისობისა და ურთიერთგანპირობებულობით ბუნებრივ საწარმოო ძალებთან შესაბამისობით. ამის შესაბამისად წარმოიქმნება ეროვნული მეურნეობის დანაწევრება თავის ტერიტორიულ ნაწილებად, მაგრამ ეროვნული მეურნეობის ელემენტების რეგიონებისა და რაიონების ფარგლებში შეთავსებით, შეწყობითა და შეერთებით.

მეურნეობის ასეთნაირ დარგობრივ და ტერიტორიულ დაყოფას (დანაწევრებას) თავისი ობიექტური საფუძველები აქვს. საწარმოო ძალების განვითარების მნიშვნელოვან საშუალებას შრომის საზოგადოებრივი დანაწილება წარმოადგენს. ერის საწარმოო ძალების განვითარების დონე ყველაზე უფრო თვალნათლივ კლინდება იმით, თუ როგორი ხარისხით არის განვითარებული შრომის დანაწილება. ცნობილი გამოთქმაა-ყოველ ახალ საწარმოო ძალას თან სდევს შრომის დანაწილების შემდგომი განვითარება; ამასთან შრომის საზოგადოებრივ დანაწილებას ახასიათებს ორმხრივი გამოვლინება: ერთის მხრივ, ეს არის ახალი წარმოებებისა და დარგების წარმოქმნა, ხოლო მეორეს მხრივ-შრომის ტერიტორიული დანაწილება, რომლითაც ადგილი აქვს წარმოების გარკვეული დარგების ქვეყნის გარკვეულ ტერიტო-

რიულ ერთეულებებისადმი მიმავრებას.)

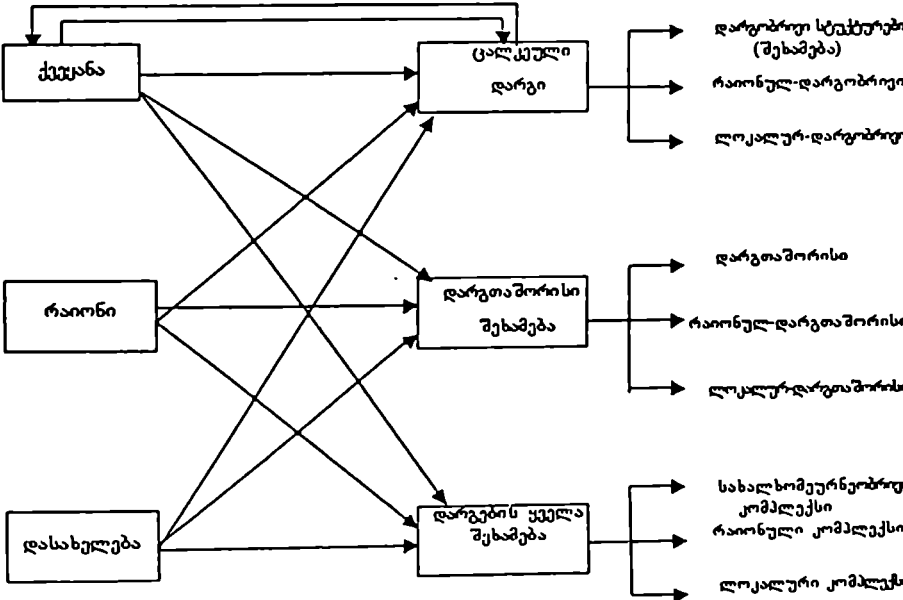
ამრიგად, ეროვნული მეურნეობის ელემენტების დარგობრივი და ტერიტორიული ნიშნები რალაცნაირად ორი მთავარი, ობიექტურად განპირობებული სიბრტყეა, რომლებიც მოიცავენ ქვეყნის განვითარებად მთელ ეროვნულ ეკონომიკას. ამასთან, ცალკეულ საწარმოთა დარგობრივი და ტერიტორიული ერთობის კონკრეტული დამოკიდებულებანი გამოვლინდება მხოლოდ დარგობრივი და ტერიტორიული დაყოფის არსებულ სისტემაში.

პრაქტიკული მიზნების საჭიროებისათვის არც თუ იშვიათად გამოჰყოფენ და იხილავენ ან მხოლოდ დარგობრივ შეხამებას, ან მხოლოდ ტერიტორიულს. მაგრამ ამგვარი დაყოფა-დანაწევრება ყოველთვის წარმოადგენს სინამდვილის გამარტივებას, რამდენადაც დარგობრივი და ტერიტორიული ნიშნები, მახასიათებლები (ურთიერთობანი) ჩადებულა ეროვნული მეურნეობის თითოეულ არსებულ ელემენტში მისი ფორმირების საწყის მომენტშივე. სწორედ ამიტომ არ შეიძლება ლაპარაკი მხოლოდ დარგობრივ და ტერიტორიულ საწარმოო კომპლექსებზე, რამდენადაც ამ შუალედურ ზონაში (შინაარსითა და ფუნქციით ტერიტორიულ-დარგობრივ) აღმოცენდებიან და ვითარდებიან ხოლმე საწარმოო კომპლექსები, რომლებსაც აქვთ ტერიტორიულ-დარგობრივი ხასიათი. ასეთი ტერიტორიული და დარგობრივი ქსელების ურთიერთობა წარმოშობს რეალურ ობიექტებს, რომლებშიც უნდა ვეძებოთ და შევისწავლოთ დარგთაშორისი ტერიტორიული ასპექტები.

შრომის საზოგადოებრივ დანაწილებას მის დარგობრივ და ტერიტორიულ ფორმაში თან სდევს საწარმოო ძალების განვითარების საწინააღმდეგო მიმართულების პროცესი-საწარმოების განსაზოგადოება. ამ პროცესების შინაგანი ერთიანობა და ურთიერწინააღმდეგობრიობა საკმაოდ ნათლად წარმოჩინდება სასაქონლო მეურნეობის ფარგლებში. როდესაც იქმნებიან სხვადასხვა სახის სამეურნეო ერთეულები, იზრდება მეურნეობის ცალკეული დარგების რაოდენობა, მცირდება იმ მეურნეობათა რიცხვონობა, რომლებიც ერთი-

აიგივე სამეურნეო ფუნქციას აწარმოებენ. ერთდროულად წარმოების განსაზოგადება, რაც იმაში ვლინდება, რომ კაპიტალების კონცენტრაციას თან სდევს საზოგადოებრივი შრომის სპეციალიზაცია, მრეწველობის ცალკეულ მოცემულ დარგში კაპიტალისტების რიცხოვნობის შემცირება და მრეწველობის განსაკუთრებული დარგების რაოდენობის გაზრდა; ხდება ის, რომ ბევრი წარმოების დანაწევრებული პროცესი ერთდება, შეირწყმება წარმოების ერთ საზოგადოებრივ პროცესში. თანამედროვე საბაზრო ურთიერთობები ქმნის საზოგადოებრივი შრომის დანაწილების განვითარების ახალ წინამძღვრებს, წარმოების განსაზოგადების ახალ შესაძლებლობებს, ამ ორივე პროცესის (შრომის დანაწილებისა და წარმოების განსაზოგადების) აქტიურ ურთიერთშევისების კარგ წინამძღვრებს.

აქვე გთავაზობთ სხვადასხვა ტიპის ტერიტორიულ-დარგობრივ (დარგთაშორის) სტრუქტურის წარმოქმნის ჩვენებურ სქემატურ ხედვას (სქემა 5.1)



სქემა 5.1 სხვადასხვა ტიპის ტერიტორიულ-დარგობრივი (დარგთაშორისი) სტრუქტურა

დარგობრივ შეხამებათა აგრეგირების ხარისხი, დარგთაშორისი კავშირები და ტერიტორიული ერთიანობა, როგორც ურთიერთდამატებითი ნიშანი ამაში გამოიხატება ეროვნული მეურნეობის ტერიტორიულ-დარგობრივი სტრუქტურების გამორჩევისა და გამოკვლევის მთავარი კრიტერიუმები. სხვა განსხვავებული ნიშან-თვისებების სხვადასხვაგვარი კომბინაციები ქმნიან ტერიტორიულ-დარგობრივ სტრუქტურათა განსხვავებულ ტიპებს, რომლებიც განიხილებიან ამა თუ იმ დარგთაშორისი კომპლექსების წარმონაქმნთა სახით (ზემოთ მოტანილი სქემა). მაგალითად, საწარმოო ძალების განვითარებისა და განლაგების სქემის შედგენისას ცალკეულ კონკრეტულ დარგებთან ერთად გამოჰყოფენ და აანალიზებენ დარგთაშორის კომპლექსებს, ანუ ურთიერთდაკავშირებულ წარმოებების კომპლექსებს, აგრეთვე ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსებს და სამრეწველო კვანძებს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ისეთი დარგობრივი მახასიათებლები, როგორცაა ერთობა, საწყისი რესურსების და ტექნოლოგიების მსგავსება, მზა პროდუქციის დანიშნულებისა და ფუნქციის ცალსახა მსგავსება, წარმოადგენენ უფრო განსაზღვრულსა და რაოდენობრივ გაზომვას დაქვემდებარებულ ფენომენს. ტერიტორიული შეთავსებების ძირითადი კონტურები ემყარება ტერიტორიების დანაწევრებას, რაც თავის მხრივ დაფუძნებულია ეკონომიკურ დარაიონებაზე.

დარგთაშორის შეხამებაში და ტერიტორიული ერთობის გამოყოფაში ურთიერთკავშირის ანალიზი, სადაც მჭიდრო კავშირიანობა ურთიერთ შეხამება-შერწყმას აძლევს სამეურნეო მთლიანობის ხასიათს, ხორციელდება ეკონომიკური დარაიონების ფარგლებში. ამასთან, ეკონომიკური დარაიონების მეთოდოლოგიურად არასაკმარისად დამუშავება ზოგჯერ (არც თუ იშვიათად) იწვევს რაიონის ფორმირების სუბიექტური მიდგომით გადაწყვეტას, მაშინ, როდესაც რაიონის არსებობის ობიექტურობის პრობლემა იხილება ობიექტურობიდან გამომდინარე და ამასთან მისი საზღვრების

ცალსახად გამოყოფის გზით. ეკონომიკური რაიონის ობიექტურობა, უპირველეს ყოვლისა, გამომდინარეობს პროცესის ობიექტურობიდან, მისი (ე.ი. რაიონის) მაფორმირებული პროცესის, ანუ რაიონწარმოშობი პროცესის ობიექტურობიდან. ეკონომიკური რაიონწარმოშობა შინაგანად დაკავშირებულია კომპლექსწარმოშობასთან. ამ პროცესების მჭიდროდ გადახლართვაში ხდება ეროვნული მეურნეობის ელემენტების გარკვეულად სხვადასხვა დონის შეხამებათა საფუძველზე ტერიტორიული ერთიანობის და დარგთაშორისი მთლიანობის გამოკვეთა. კომპლექსჩამოყალიბებისა და რაიონჩამოყალიბების პროცესები მიმდინარეობს ობიექტურად, მკვლევარებისა და სპეციალისტების ნებისა და სურვილის მიუხედავად. ეკონომიკური დარაიონება-ეს უკვე შემეცნების, შეცნობის სუბიექტური პროცესია, კომპლექსწარმოქმნისა და რაიონწარმოქმნის პროცესების ასახვა და გარკვეულად რეგულირებაა.

ობიექტურად მიმდინარე მთელ პროცესებზე მიზანმიმართული გავლენის მოხდენაში, მათი გარკვეულ ფარგლებში შეცვლაში გამოიხატება ეკონომიკური დარაიონების აქტიური და კონსტრუქციული როლი. ეკონომიკური რაიონების საზღვრების შესაძლო არაცალსახაობა და არაერთმნიშვნელობა მთლიანობაში არ ეხება კომპლექსწარმოქმნისა და რაიონწარმოქმნის პროცესები ობიექტურობას, მხოლოდ სხვადასხვა სისრულითა და დეტალურობით ასახავს მათ. ეკონომიკური დარაიონება წყვეტს უაღრესად მძიმე ამოცანას: რაიონების გამოყოფის საშუალებით სწორად (ადეკვატურად) იქნას ასახული რაიონების წარმოქმნის პროცესი, მისი წარსული. თანამედროვე და პერსპექტიული მდგომარეობა. ამასთან, სტატისტიკის საშუალებებით დინამიკის ასახვა გარდუვალად პირობითად აქცევს ნებისმიერ, თუნდაც რაიონების ყველაზე სწორ საზღვრებსაც კი.

კომპლექსწარმოქმნა და რაიონწარმოქმნა თავის საბოლოო გამოხატულებას და ასახვას ნახულობს ამ პროცესების შედეგებ-

ში – საწარმოო ან უფრო ფართო სამეურნეო კომპლექსში და ეკონომიკურ რაიონებში. პირველი უპირველეს ყოვლისა ასახავს დარგთაშორის კავშირებს და ეროვნული მეურნეობის ელემენტების გარკვეული შეხამების ერთიანობას, ხოლო მეორე-ტერიტორიულს. მათი შინაგანი ურთიერთკავშირი იმაში მდგომარეობს, რომ კომპლექსი გამოდის საფუძვლის სახით ნებისმიერი ეკონომიკური რაიონის ბირთვად. ამასთან კომპლექსი, როგორც საწარმოო-ტერიტორიული შეხამება და შერწყმა არ არის და არ წამოადგენს მთელ ჯაჭვს (კომპლექსი არ ცვლის და არც აუქმებს ეკონომიკური რაიონის ბევრად უფრო მეტად რთულ გაგებასა და შინაარსს), მაგრამ ის ამ ჯაჭვის ძირითადი რგოლია (საფუძველია რაიონწარმოქმნის გეოგრაფიული პროცესის), რომელსაც უნდა ჩავეჭიდოთ, რათა ხელთ ვიგდოთ მთლიანის ჯაჭვი. მაშასადამე, კომპლექსწარმოქმნაც გვევლინება რაიონწარმოქმნის შემადგენელ ნაწილად.

ამ პროცესების მთავარი განმასხვავებელი იმაში მდგომარეობს, რომ კომპლექსწარმოქმნა მოიცავს ეროვნული მეურნეობის ელემენტების კავშირების სხვადასხვა ფორმათა ჩამოყალიბება-ფორმირებას, მათ დამოკიდებულებებს უშუალოდ საწარმოო-სამეურნეო სფეროს ერთიანობაში; ხოლო რაიონწარმოქმნა ამას გარდა მოიცავს მათი კავშირების და ურთიერთობათა ერთობის ფორმირებას, როგორც ტერიტორიებიდან, ასევე ტერიტორიაზე. რაიონწარმოქმნაში ამგვარად, შეიძლება გამოვყოთ როგორღაც ერთმანეთის გადამკვეთი ორი სტრუქტურული შრე (ფენა): შინაარსით დარგთაშორისი და სივრცობრივი გამოხატულებითი-საკუთრივ ტერიტორიალური, განუწყვეტელის სივრცობრივი გამოხატულებით.

კომპლექსწარმოქმნის პროცესში ფორმირებადი ეროვნული მეურნეობის ელემენტების ურთიერთდაკავშირებული შეხამებანი ერთდროულად იკავებენ ამა თუ იმ ტერიტორიას და ამით ქმნიან თავიანთი ეკონომიკური გავლენის სფეროს. ამ ელემენტების მიერ ტერიტორიულ ერთობაზე დამყარებულ ურთიერთობათა დაწესე-



ბა თავის მხრივ ხელსაყრელ წინამძღვრებს ქმნის მათი კავშირურთიერთობისა და ეფექტიანი ურთიერთქმედების გასაძლიერებლად. სწორედ ამაში მდგომარეობს კომპლექსწარმოქმნისა და რაიონწარმოქმნის პროცესების დიალექტიკური ერთიანობა და ურთიერთშევისება.

კომპლექსწარმოქმნის, როგორც დარგთაშორისი შეხამების ფორმირების, ობიექტურ წინამძღვარს წარმოადგენს შრომის დარგობრივი დანაწილება და წარმოების განსაზოგადოება. ერთდროულად მიმდინარე შრომის ტერიტორიული დანაწილება კომპლექსწარმოქმნის საერთო პროცესს ანაწევრებს ტერიტორიულად შემადგენელ ნაწილებად სპეციალიზაციის ბირთვით და დარგთაშორისი კავშირების კონცენტრაციით ასეთი ბირთვების ირგვლივ. ამგვარად, შრომის საზოგადოებრივ დანაწილებაში შრომის დარგობრივი და ტერიტორიული დანაწილების დიალექტიკა მუდავნდება კომპლექსწარმოქმნისა და რაიონწარმოქმნის დიალექტიკურობაში. თუ ჩვენ მოვლენის ერთ მხარეზე გვაქვს შრომის დარგობრივი და ტერიტორიული დანაწილება, რომლებიც თავიანთ ერთიანობაში და მთლიანობაში შეადგენენ შრომის საზოგადოებრივ დანაწილებას, ამავე დროს მეორე მხარეზე ჩვენ გვაქვს დარგთაშორისი და ტერიტორიულ შეხამებათა ფორმირება, რაც თავის ურთიერთდამატებაში კომპლექსწარმოქმნაში და რაიონწარმოქმნაში გადადის.

ეკონომიკური კომპლექსწარმოქმნა და რაიონწარმოქმნა, რაც მიმდინარეობს ქვეყნის ტერიტორიის ფარგლებში, თავიანთ ურთიერთდამატებაში ქმნიან წარმოების ტერიტორიული ორგანიზაციის ერთიან პროცესს. ამასთან, კომპლექსწარმოქმნისა და რაიონწარმოქმნის პროცესების იერარქიასთან შესაბამისობაში წარმოების ტერიტორიულ ორგანიზაციაში შეიძლება გამოყოფილ იქნეს სხვადასხვა სტურქტურული დონეები.

კომპლექსწარმოქმნა ერთდროულად მოიცავს ეროვნული მუერნეობის ელემენტების სხვადასხვაგვარ შეხამებას: კერძოდ, ცალკეული

საწარმოდან ქვეყნის მთელ სახალხო მეურნეობრივ კომპლექსამდე. რაიონწარმოქმნის პროცესში ხდება კომპლექსწარმოქმნის სტრუქტურიზაცია; ამასთან, მეურნეობის ურთიერთკადავშირებული ელემენტების შეხამების ფორმირებისა და განვითარების სახით გამოპყოფენ კომპლექსწარმოქმნის ლოკალურ დონეს ცალკეული ეკონომიკური ცენტრების, კვანძების და რეგიონული დონის ფარგლებში, რომელზეც ეროვნული მეურნეობის ურთიერთდაკავშირებული ელემენტების ფორმირება და განვითარება ხდება ერთდროულად რამოდენიმე ეკონომიკურ ცენტრში ეკონომიკური რაიონის ან რეგიონის ფარგლებში.

კომპლექსწარმოქმნის ფორმირებისა და განვითარების პროცესში სხვადასხვა დონის ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსები თავიანთი ერთობლივი გავლენით თანდათან მოიცავენ გარკვეულ ტერიტორიებს. საბაზრო მეურნეობის პირობებში ეკონომიკური დარაიონება და რეგიონალიზაცია საშუალებას იძლევა განხორციელებულ იქნეს წარმოების ტერიტორიული ორგანიზაციის ძარითადი სტრუქტურული დონეების ჩამოყალიბება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო წლებში ჩამოყალიბდა ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსთა თეორიისა და პრაქტიკის დაცილება ქვეყნის ტერიტორიის ეკონომიკური დარაიონებისა და რეგიონალიზმისაგან. საქართველოს ეროვნული მეურნეობის თანამედროვე პირობებში კანონზომიერი იქნება, თუ შემდეგნაირად დავაყენებთ საკითხს: რომელი ტერიტორიის ფარგლებში შეიძლება საერთოდ ფორმირებულ იქნან ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსები და როგორი ტერიტორიის ფარგლებში შეიძლება შექმნას აღნიშნული კომპლექსები უფრო ეფექტური სტრუქტურებით? ამ კითხვებზე პასუხი შეუძლია გასცეს ქვეყნის ტერიტორიის შესაბამისმა ეკონომიკურმა რეგიონალიზაციამ და დარაიონებამ.

| წარმოების ტერიტორიული ორგანიზაციის ისეთი რგოლები, როგორცაა დარგობრივი და დარგთაშორისი შეხამებები რაიონ-

ში ან რეგიონში, დარგთაშორისი და რაიონთაშორისი ან რეგიონ-  
თაშორისი ურთიერთკავშირები ყოველთვის წარმოადგენდნენ  
ტერიტორიული და რეგიონული კვლევის ობიექტებს და ასეთე-  
ბად რჩებიან ისინი ეხლაც, უფრო მეტი აქტუალობით ამჟამინდ-  
ელ სიტუაციებში. მართლაც, ეროვნული მეურნეობის ტერიტო-  
რიალურ პოზიციიდან განხილვისას იკვეთება, რომ ეროვნული  
მეურნეობა წარმოადგენს ურთიერთმოქმედი სხვადასხვა რანგის  
რეგიონალ მეურნეობათა სისტემას. ამჟამად ტერიტორიულ-საწარ-  
მოო კავშირებისა და ურთიერთობათა ანალიზი ხორციელდება  
ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსების დონეზე. მაგრამ ამ შემთხ-  
ვევაშიც ცალკეული საწარმოები თავიანთი უშუალო კავშირები-  
თა და ურთიერთობებით არ განიხილებიან როგორც ურთიერთქმედ-  
ების ობიექტები. უფრო ხშირად ასეთი ერთნაირსახიანი წარმოე-  
ბები განიხილებიან როგორც მეზოსტრუქტურული დონის დარ-  
გობრივი შეხამება-შეწყობა. თუმცა ტერიტორიულ-საწარმოო კო-  
მპლექსები უფრო ახლოს არიან მიკროსტრუქტურულ დონესთან.

წარმოების ტერიტორიული ორგანიზაციის თანამედროვე  
პრობლემებში აქტიურად ჩანს დარგობრივი, დარგთაშორისი და  
ტერიტორიული ამოცანები. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი და  
მრავალმხრივი ხდება დროის ფაქტორის წარმოჩენა და მისი  
გავლენა. რომელიმე თანამედროვე საწარმოს განლაგება უკვე არ  
წარმოადგენს რაღაც ერთდროულ აქტს, არამედ მოიცავს მთელ  
რიგ სამუშაოთა ჩატარებას (წინასწარი გამოკვლევა და შესწავ-  
ლა, დასაბუთება, მშენებლობა, ექსპლოატაციაში გადაცემა, საწარ-  
მოო კავშირები, რეალიზაციის პრობლემა, ბაზრის პერსპექტიუ-  
ლობა და სხვა). საწარმოს ტერიტორიული განლაგება ხორ-  
ციელდება როგორც ახალი საწარმოს შექმნის გზით, ასევე არსე-  
ბულ საწარმოთა პერიოდული გაფართოებისა და რეკონსტრუ-  
ქციის საფუძველზე. საწარმოთა გაფართოება ან ძირეული რე-  
კონსტრუქცია, სპეციალიზაციის შეცვლა-ყველა ესენი წარმოად-  
გენენ წარმოების განვითარების ტიპურ ფორმებს და ამავე დროს

როგორღაც ტერიტორიული განლაგების ფარულ ფორმას, მაგრამ ამასთან მეტად მნიშვნელოვან ფორმას. ერთ თუ მეორე შემთხვევაში წარმოჩინდება წარმოების ახალი ელემენტები და ჩაერთვებიან თანამედროვე სახალხო მეურნეობრივი კომპლექსის რთულ სოციალურ-ეკონომიკურ სტრუქტურაში. ეს კი განაპირობებს და იწვევს კომპლექსწარმოქმნის და რაიონწარმოქმნის ამა თუ იმ იმპულსებს.

წარმოების დარგობრივი, დარგთაშორისი და ტერიტორიული მართვის ოპერატიულობისა და შეხამების თვალსაზრისით მიზანშეწონილად უნდა ჩაითვალოს წარმოების ტერიტორიულ ორგანიზაციაში (რეგიონში) რაღაც ფორმით სივრცობრივი სტრუქტურის ჩამოყალიბება, რომელიც აღიჭურვება უფრო კონკრეტული, ტერიტორიულ-საწარმოო ერთობისა (ერთიანობის) და კავშირების არაგენერალიზებული ურთიერთობების ფუნქციებით. მატერიალური წარმოების სფეროში პირველად ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ მთლიან ელემენტს წარმოადგენენ ცალკეული საწარმოები. ასეთი საწარმოს ერთ სამრეწველო მოედანზე განლაგებისას მისი ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ მთლიანობა ივსება სივრცობრივით, ე.ი. ემატება სივრცობრივი მთლიანობაც. საწარმო მის მიერ განხორციელებული საწარმოო-ტექნოლოგიური პროცესებით შეიძლება განხილულ იქნეს ეროვნული მეურნეობის მთლიანი კომპლექსის სტრუქტურის პირველადი ელემენტის სახით. ხოლო ცალკეული ტერიტორიულ კომპლექსური საწარმოები საჭიროა განხილული იქნან ტერიტორიული და ეკონომიკურ-გეოგრაფიული სივრცის საწყის (ამოსავალ) სტრუქტურულ ელემენტად. მსგავსი ორადობა უნდა აისახოს საწარმოთა მართვისადმი და ანალიზისადმი მიდგომებშიც. ისინი უნდა განხილულნი იქნან როგორც პირველადი სახის და შედარებით მთლიანი სამეურნეო უჯრედი; ამავე დროს ანალიზისას უნდა მოცული იქნას მათი ეკონომიკური კავშირები, რომელთა მეშვეობითაც ცალკეული საწარმოები ჩაერთვებიან ეროვნული მეურნეობის უფრო მსხვილ და

სრულ (მთლიან) ტერიტორიულ-დარგობრივ შეხამება შეეროებაში და რომელთა შედეგად ძლევენ თავიანთ შედარებით ეკონომიკურ განცალკევებულობას.

ჩვენ თუ გარკვეული ღრის მონაკვეთისათვის განვიხილავთ ზოგიერთ ტერიტორიულად კომპაქტურ საწარმოთა სხვა საწარმოებთან უშუალო საწარმოო კავშირების საკითხს, ამ უკანასკნელს, ე.ი. კავშირებს აუცილებლივ ექნება კონკრეტული ხარისხობრივ-რაიოდენობრივი და სივრცობრივი ხარისხი (გამონათქვამი), რომელიც უნდა განვიხილოთ, როგორც მოცემული საწარმოს საკუთარი სივრცე წარმოქმნილი ნივთებისა და სატრანსპორტო საშუალებების გადაადგილებით (ამ გადაადგილების ტრაექტორიით). გადაადგილებათა ღრის მიხედვით დახასიათების გათვალისწინებით ასეთი სივრცე უფრო მეტად კონკრეტიზირდება საწარმოთა გარკვეული სივრცობრივ-ღრითი სახის ურთიერთობებით.

თვით ტერიტორია, სადაც მოცემული საწარმოა განთავსებული, ხდება (იქცევა) შრომის საყოველთაო საშუალებად და ამ თვალსაზრისით ფუნქციონალურად და სივრცობრივადც ერწყმის ამ საწარმოს სხვა კომპონენტებს. მართლაც, ზომ ცნობილია, რომ მიწა წარმოადგენს შრომის საყოველთაო საშუალებას იმიტომ, რომ ის აძლევს მუშას სამუშაო ადგილს, სადაც ის დგას, ზოლო ამ უკანასკნელს-მოქმედების სფეროს. ასეთივე სახის შრომის საშუალებას, მხოლოდ წინასწარ გავლილი შრომის პროცესით, წარმოადგენს სამუშაო შენობები, გზები, ნაგებობები, არხები და ა.შ. ამიტომ საწარმოს საკუთარ სივრცეს და მის საწარმოო კავშირებს აქვს არა მხოლოდ მატერიალური შინაარსი, არამედ აგრეთვე გარკვეული ფუნქციონალურ-ეკონომიკური მთლიანობა, ერთიანობა.

ცალკეულ საწარმოთა ხარისხობრივ-რაიოდენობრივი კავშირები, მათი (ე.ი. ამ კავშირების) სივრცობრივ-ღრითი განსაზღვრულობით, ძალიან კონკრეტულად აისახებიან ღირებულებით გამოხატულებაში. (მაგალითად, შესაბამისი ტვირთების გადაზიდვის დანახარჯებში).

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ პრაქტიკულად ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსებში და სისტემებში რაიმე განსხვავებას სივრცობრივ და ტერიტორიულ დონეებს შორის არ ახდენენ. მიგვაჩნია, რომ ასეთი განსხვავება მართლაც არ შეინიშნება, თუ კი ძირითადი ყურადღება კონცენტრირებულია სივრცობრივი ურთიერთობების გარეგნულ მხარეზე. თუ გამოიყოფა და დეტალურად ანალიზდება წარმოებაში სტრუქტურული რგოლების საკუთარი სივრცე, მაშინ სივრცობრივისა და ტერიტორიულის შინაარსი შეესაბამება ქვეყნისა და მისი რეგიონების ეროვნული მეურნეობის ტერიტორიული ორგანიზაციის მიკროსტრუქტურულ და მეზოსტრუქტურულ დონეებს. აქვე სქემატურად გთავაზობთ სივრცის ტერიტორიული ორგანიზაციის სტრუქტურული დონეების ჩვენებურ ხედვას (ცხრილი 5.2).

სტრუქტურული დონეები (შესაბამისი გეოგრაფიული ერთეულების ურთიერთობათა კავშირების ხარისხით)	ძირითადი სტრუქტურული ელემენტები და ურთიერთობები	კრიტიკული ერთეულები	დაკავშირების	ტერიტორიული ორგანიზაციის სხვადასხვა დონეზე გამოყოფილი სტრუქტურული ტიპები
	დადგენილი ერთეულები	კრიტიკული ერთეულები	დაკავშირების	
მიკროსტრუქტურული	ცალკეული საწარმოები მათი დარგობრივი კუთვნილების მიხედვით	ცალკეულ საწარმოთა და მათი უშუალო კავშირების სივრცე	სივრცობრივი ხასიათის-საქონლის-სივრცე (საწარმოთა უშუალო კავშირების ხასიათი)	სივრცობრივი ხასიათის-საქონლის-სივრცე (საწარმოთა ტერიტორიული სტრუქტურები)
მეზო-სტრუქტურული	საწარმოთა დარგობრივი და დარგთაშორისი ურთიერთობები	საწარმოთა შენაშენების (სტრუქტურის) განთავსების ტერიტორიები, ეკონომიკური კუთვნილებები	ტერიტორიული-საწარმოო, სივრცობრივ-დროითი ურთიერთობების განსაზღვრული დანახაობებით	ტერიტორიული-საწარმოო კომპლექსი, ტერიტორიული-საწარმოო სისტემები (მათ შორის ტერიტორიული დარგთაშორისი)
მაკროსტრუქტურული	დარგობრივი დარგთაშორისი შენაშენება, სახალხო მეურნეობის მსხვილი დარგები	ეკონომიკური რაიონები, როგორც მეურნეობრივად მთლიანი ტერიტორიები გარსაზღვრულ დასახლებებში	დარგთაშორისი შედარებითი რაიონთაშორისი	რაიონული დარგთაშორისი, საწარმოო, სახალხო მეურნეობრივი კომპლექსები

ცხრილი 5.2 სივრცის ტერიტორიული ორგანიზაციის სტრუქტურული დონეები

წარმოების ტერიტორიული ორგანიზაციის მიკროსტრუქტურულ დონეზე უფრო მეტად კონცენტრაციისათვის ძირითადი ყურადღება კონცენტრირდება ეროვნული მეურნეობის ურთიერ-

თომოქმედი ელემენტების საკუთარ სივრცეზე და თვით ნივთობრივ-ენერგეტიკულ ურთიერთქმედებებზე. ბევრ ურთიერთქმედებათა არასტაციონარობა კიდევ უფრო აძლიერებს ხაზობრივ-საკვანძო სტრუქტურების სივცობრივ დისკრეტიზებას. ამიტომ, თითოეულ შემთხვევაში მეურნეობის თითოეული ელემენტის არსებული ტერიტორიული ურთიერთობის მიუხედავად, მსგავსი სტრუქტურები კანონზომიერია განიხილებოდნენ როგორც სივცობრივი სტრუქტურა.

#### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Маергойз И. Географическое учение о городах, с. 73
2. Моисеев И.С. Мыслями о будущей России. М. 1997 с. 100,102
3. Лалло Г.М. Города на пути в будущее; М. Мысль, 1987, с. 165

## 6. ეკონომიკური ზრდა – რეგიონული ბანკითარების განმსაზღვრელი ფაქტორი

### ეკონომიკური ზრდის არსი და მისი შეფასების მეთოდოლოგიური საფუძვლები

ეკონომიკური ზრდა გულისხმობს ეროვნული წარმოების რეალური მოცულობის გრძელვადიან ცვლილებას, რომელიც დაკავშირებულია მწარმოებლური ძალების განვითარებასთან დროის გრძელვადიან პერიოდში. ეკონომიკური ზრდის აუცილებლობა განპირობებულია სამომხმარებლო დოვლათზე საზოგადოების მოთხოვნილების მუდმივი ზრდით. ეკონომიკური მოთხოვნილებების განვითარებას, მათ რაოდენობრივ ცვლილებასა და ხარისხობრივ განახლებას უსაზღვრო ხასიათი გააჩნია: წარმოების განვითარება და სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესი იწვევს ახალი მოთხოვნილებების წარმოშობას. აღნიშნული ტენდენცია წინააღმდეგობაშია ეკონომიკური შესაძლებლობების შეზღუდულობასთან, რაც განპირობებულია რესურსების შეზღუდულობით. ეკონომიკური ზრდის მნიშვნელობა, უპირველეს ყოვლისა, ვლინდება აღნიშნული წინააღმდეგობის შერბილებაში. ეკონომიკური ზრდისას, შრომის ოპტიმალური დანაწილების, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის უახლესი მიღწევების გამოყენებისა და წარმოების პროცესის მუდმივი განახლების პირობებში, შესაძლებელია შეზღუდული რესურსების რაციონალური გამოყენება, პროდუქციის გამოშვების რეალური მოცულობის გადიდება და საზოგადოების მზარდი ეკონომიკური მოთხოვნილებების მაქსიმალური დაკმაყოფილება.

წარმოების კაპიტალისტურმა წესმა ერთმანეთს დაუკავშირა და ურთიერთგაპირობებული გახადა კაპიტალის მესაკუთრეებისა და დაქირავებული მუშაკების ეკონომიკური ინტერესები, რითაც სათანადო პირობები შექმნა როგორც წარმოების ზრდის დაჩქარებისათვის, აგრეთვე მზარდი ეკონომიკური მოთხოვნილებების



დაკმაყოფილებისათვის.

ძირითადი კაპიტალის მესაკუთრეთათვის, წარმოების მოცულობის გადიდება და წარმოების დანახარჯების შემცირება, რაც ქვეყნის მასშტაბით ასახვას პოულობს ეკონომიკურ ზრდაში, წარმოადგენს წმინდა მოგების ზრდისა და სიმდიდრის დაგროვების ძირითად საშუალებას. ამიტომ მოგების გადიდებით მეწარმეთა დაინტერესება გაფართოებული კვლავწარმოების უზრუნველყოფისა და ეკონომიკური ზრდის წამქეზებელი მოტივია. მეტი მოგების მიღების მიზნით მეწარმეები ახორციელებენ ინვესტიციურ პროექტებს, წარმოებაში ნერგავენ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის უახლოეს მიღწევებს, შრომისა და წარმოების ორგანიზაციის თანამედროვე მეთოდებს. აღნიშნული ღონისძიებების განხორციელება, მკაცრი საბაზრო კონკურენციის პირობებში კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისა და მოგების გადიდების აუცილებელი პირობაა.

ეკონომიკური ზრდა აგრეთვე შედის დაქირავებული მუშაკების ინტერესებში, ვინაიდან მათი შემოსავლებისა და კეთილდღეობის ზრდის ძირითად წყაროს წარმოადგენს პროდუქციის გამოშვების ზრდა, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა და ხელფასის ამაღლება. ამიტომ დაქირავებული მუშაკი დაინტერესებულია მწარმოებლური შრომით, საკუთარი კვალიფიკაციის ამაღლებითა და დანაზოგის შექმნით.

წარმოების კაპიტალისტური წესის პირობებში კაპიტალის მესაკუთრეებისა და დაქირავებული მუშაკების ინტერესების თანხვედრასთან ერთად, აგრეთვე აღინიშნება დაპირისპირებაც. დაპირისპირების საფუძველია ერთმანეთის ხარჯზე შემოსავლების გადიდებისაკენ მისწრაფება, რაც ხშირად გამოიხატება წარმოების საშუალებათა მესაკუთრეების სასარგებლოდ შემოსავლების უთანაბრო განაწილებაში. აღნიშნული დაპირისპირების შერბილება შესაძლებელია შემოსავლების სამართლიანი განაწილებით. ინტერესთა ერთიანობის საფუძველია ეკონომიკური პროგრესის,

ეკონომიკური ზრდის, შემოსავლების გადიდების აუცილებლობის აღიარება, ვინაიდან მხოლოდ ასეთ ვითარებაშია შესაძლებელი მზარდი ეკონომიკური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება. აღნიშნულიდან გამომდინარე, გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდა მნიშვნელოვანწილად უზრუნველყოფს სოციალურ და პოლიტიკურ სტაბილურობას.

დღეისათვის, ეკონომიკურ თეორიასა და პრაქტიკაში წინა პლანზე გამოდის ეკონომიკური განვითარების პრობლემა და ეკონომიკურ ზრდასთან შედარებით ეკონომიკური განვითარების პრიმატის აღიარება.

„საზოგადოების ეკონომიკური განვითარება წარმოადგენს მრავალპლანიან პროცესს, რომელიც მოიცავს ეკონომიკურ ზრდას, სტრუქტურულ ცვლილებებს ეკონომიკაში, მოსახლეობის ცხოვრების პირობებისა და ხარისხის სრულყოფას“. ჩვენი აზრით, ეკონომიკური განვითარების განმარტებაში აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნას ეკონომიკური საქმიანობის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლების ცვლილება, აგრეთვე სიღარიბის დონის შემცირება.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ეკონომიკური განვითარება ეკონომიკური საქმიანობის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლების ცვლილების, მათი ამაღლებისა და სრულყოფის გრძელვადიანი პროცესია, რომელიც მოიცავს წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებასა და ეკონომიკურ ზრდას, ინსტიტუციურ და სტრუქტურულ ცვლილებებს, სიღარიბის დონის შემცირებასა და მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას. ამასთან, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ეკონომიკური განვითარების ცალკეული მახასიათებლის ამაღლების ან სრულყოფის, ან პირიქით, რომელიმე მათგანის დაცემის ან გაუარესების მიხედვით, შეუძლებელია ეკონომიკური განვითარების ერთმნიშვნელოვანი შეფასება, ვინაიდან ერთი მახასიათებლის სრულყოფის პროცესი შეიძლება დაემთხვეს სხვების გაუარესებას. ასე მაგალ-

ითად, პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში, 90-იან წლებში განხორციელებული ინსტიტუციურ-სტრუქტურული ცვლილებებისა და ლიბერალიზაციის პროცესები მნიშვნელოვნად ეკონომიკური განვითარების პროცესზე. ამავე დროს, უნდა აღინიშნოს, რომ ეკონომიკური სისტემის ტრანსფორმაციისკენ მიმართულმა რეფორმებმა გამოიწვია წარმოების მკვეთრი დაცემა, უმუშევრობის ზრდა, ინფლაცია, სიღარიბის დონის ამაღლება და მოსახლეობის ცხოვრების დონის პირობების არსებითი გაუარესება. ე.ი. პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში, მ.შ. საქართველოში, საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდის საწყის ეტაპზე აღინიშნა “ეკონომიკური განვითარება ეკონომიკური ზრდის გარეშე”, სიღარიბის დონის ამაღლებისა და მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუარესების ვითარებაში. ამიტომ, ეკონომიკური განვითარების შეფასება აუცილებელია მისი ცალკეული მახასიათებლების კომპლექსური შეფასების საფუძველზე – გრძელვადიან პერიოდში მოსალოდნელი ცვლილებების გათვალისწინებით.

ეკონომიკური ზრდა ეკონომიკური განვითარების შემადგენელი ნაწილია. ამასთან, „ეფექტიანი ეკონომიკური ზრდა საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური საშუალებაა. ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებაც, თავის მხრივ განსაზღვრავს ეკონომიკური ზრდის ტემპებს და წარმოების ეფექტიანობას”.

მსოფლიო ბანკის მოხსენების თანახმად: განვითარების მიზანს წარმოადგენს ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესება, რაც განსაკუთრებით ღარიბ ქვეყნებში, უპირველეს ყოვლისა, ნიშნავს შემოსავლების გადიდებას, მაგრამ არა მხოლოდ ამას, ის აგრეთვე მოიცავს საუკეთესო განათლებას, კვებასა და ჯანმრთელობის დაცვას, სიღარიბის მასშტაბების შემცირებას, გარემომცველი გარემოს გაჯანსაღებას, შესაძლებლობების გათანაბრებას პიროვნული თავისუფლების გაფართოებასა და უფრო ინტენსიურ კულტურულ ცხოვრებას. მოყვანილი ციტატიდან ჩანს, რომ ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესება დაკავშირებულია მოსახლეობის შემოსავლებ-

ის ზრდასთან, რომლის მატერიალურ საფუძველსაც წარმოადგენს ეკონომიკური ზრდა, მისი მაღალი ტემპის უზრუნველყოფა. აქვე უნდა ავლნიშნოთ, რომ ეკონომიკური ზრდა, რაც გამოიხატება მთლიანი შიგა პროდუქტის რეალური მოცულობის ზრდაში, ყოველთვის არ მიუთითებს მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებაზე. აღნიშნულის დასადასტურებლად გამოდგება ყოფილი სსრკ, სადაც იწარმოებოდა მრავალი დასახელების უხარისხო და დაბალი სამომხმარებლო თვისებების მქონე პროდუქცია, რომელზეც მოსახლეობის ფართო ფენების მხრიდან არ არსებობდა ადეკვატური მოთხოვნა. სამომხმარებლოსთან შედარებით, საწარმოო დანიშნულების პროდუქციის წარმოებისათვის უპირატესობის მინიჭებამ, თავის მხრივ, გამოიწვია სამომხმარებლო დანიშნულების პროდუქციის მოცულობის შემცირება და მისი ხარისხის გაუარესება. უარყოფითი როლი შეასრულა აგრეთვე სახალხო მეურნეობის მილიტარიზაციამ. ყოველივე ზემოაღნიშნულის შედეგად ყოფილ სსრკ-ში, რიგ დარგებში, ერთ სულ მოსახლეზე პროდუქციის გამოშვების მსოფლიოში საუკეთესო მაჩვენებლის მიუხედავად, აღინიშნებოდა მოსახლეობის კეთილდღეობის მნიშვნელოვნად დაბალი დონე.

ამრიგად, საზოგადოებრივი ღირებულება გააჩნია ისეთ ეკონომიკურ ზრდას, რომელიც უზრუნველყოფს მოსახლეობის ეკონომიკური მოთხოვნილებების უფრო მაღალ დონეზე დაკმაყოფილებას და მომავალი თაობების განვითარებისათვის მატერიალური ბაზის ფორმირებას.

ეკონომიკური ზრდის, როგორც მიზნის მიღწევის საშუალების დახასიათებისას საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებასთან ერთად, მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ქვეყნის ეროვნულ-ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფაც. მხოლოდ გრძელვადიანი, მყარი ეკონომიკური ზრდის პირობებშია შესაძლებელი იმ ფინანსური და მატერიალური რესურსების ფორმირება, რომლებიც უზრუნველყოფენ ქვეყნის მდგრად, უსა-

ფრთხო განვითარებასა და მისი თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცებას.

პოსტსოციალისტური ქვეყნების შემთხვევაში, ეკონომიკური ზრდა წარმოადგენს საზოგადოებრივ საქონელს, რომლისგანაც სარგებლობას ღებულობს მთელი საზოგადოება, მისი ყველა წევრი. ეკონომიკური ზრდის, ანუ საზოგადოებრივი საქონლის წარმოების უზრუნველყოფისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სახელმწიფოს მიერ გონივრული ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელებას, მისი ფუნქციების ცვლილებას ტრანსფორმაციული ეკონომიკის მოთხოვნების შესაბამისად. ეკონომიკის ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით, ეკონომიკური სისტემის რეგულირების ფუნქციის შესრულებისას, სახელმწიფო გვევლინება როგორც საზოგადოებრივი საქონლის მწარმოებელი. ეკონომიკური ზრდის წარმოებისას, სახელმწიფოს, როგორც მწარმოებლის დანახარჯებს წარმოადგენს მაკროეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისა და განხორციელების დანახარჯები, ამონაგების ამ პოლიტიკის განხორციელების შედეგად შექმნილი (სახეცვლილი) მაკროეკონომიკური გარემო; ეკონომიკური ზრდა კი საქონელია, ანუ ამ წარმოების პროცესის შედეგი, რომელიც მაკრო-მირო ეკონომიკური გარემოსაგან განსხვავებით შესაძლებელია შეფასდეს ღირებულებით მაჩვენებელში.

ჩვენი აზრით, საზოგადოებრივ საქონელს წარმოადგენს მაკროეკონომიკური, ინსტიტუციური და სტრუქტურული პოლიტიკის განხორციელების შედეგად ჩამოყალიბებული მაკროეკონომიკური და ინსტიტუციური გარემო. მისი შეფასება ღირებულებით მაჩვენებლებში შესაძლებელია ირიბად: ტრანსაქციური დანახარჯების ეკონომიკისა და ხელსაყრელი კონიუნქტურის ფორმირებით გამოწვეული შემოსავლების მატების საფუძველზე.

აღნიშნული გარემოს წარმოებისას ამონაგებს წარმოადგენს ეკონომიკური ზრდა, რომელიც ეკონომიკური პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი მიზანია. იგი ამონაგებია, ვინაიდან სახელმწიფოს

ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგია. ამავე დროს, იგი საზოგადოებრივი საქონელიცაა, ვინაიდან მის შედეგებს მთელი საზოგადოება იყენებს.

ამგვარად, გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდა ანუ მშპ-ის რეალური მოცულობის გრძელვადიანი გადიდება, მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლების, სიღარიბის შემცირების, ჯანმრთელობის დაცვისა და განათლების სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირების, მოსახლეობის სოციალური დაცვის, ეროვნული სიმდიდრის ზრდისა და მომავალი თაობების ნორმალური ცხოვრებისათვის აუცილებელი მატერიალური ბაზის ფორმირების, ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცებისა და ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის აუცილებელი პირობაა.

ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და ეროვნულ-ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პრობლემები განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს გარდამავალ ეკონომიკაში, სადაც აღინიშნება სათანადო ფინანსური და მატერიალური რესურსების უკმარისობა. ამიტომ პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში მხოლოდ გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის უნარის მქონე ეკონომიკური სისტემის შექმნითაა შესაძლებელი ეკონომიკური და სოციალური კრიზისის დაძლევა, კონკურენტუნარიანი ეკონომიკის ფორმირება, მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესება.

ეროვნული მეურნეობის, მისი წამყვანი დარგების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიზნით, პოსტსოციალისტურმა ქვეყნებმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციონ ეკონომიკური ზრდის ეფექტიანობის უზრუნველყოფას.

ეკონომიკური ზრდის ეფექტიანობა გულისხმობს:

- სამამულო, რეგიონულ და მსოფლიო ბაზრებზე კონკურენტუნარიანი, მაღალხარისხოვანი პროდუქციის გამოშვებას;
- მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის უახლესი მიღწევებისა და ახალი ტექნოლოგიების წარმოებაში დანეგვას და ამის

- საფუძველზე წარმოების პროდუქტიულობის ამაღლებას;
- შეზღუდული საწარმოო რესურსების ეფექტიან განაწილებას ქვეყნის რეგიონებსა და დარგებს შორის.

ეკონომიკური ზრდის ტემპი დამოკიდებულია წარმოებაში გაწეული დანახარჯების ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე. სწორედ ეფექტიანობის (შედეგები/დანახარჯების თანაფარდობა) დაცვამ მიიყვანა საბჭოთა ეკონომიკა დაგროვებისა და მოხმარების მოცულობის შემცირებამდე, რამაც უარყოფითი, ნეგატიური ზემოქმედება მოახდინა ეკონომიკური ზრდის ტემპებზე. ეკონომიკურად განვითარებული დასავლეთის ქვეყნებისათვის კი დამახასიათებელია ეკონომიკური ეფექტიანობის პრობლემის წარმატებით გადაწყვეტა, რასაც ადასტურებს ის ფაქტი, რომ შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპი წინ უსწრებს შრომის ფონდშეიარაღებისა და მასალაშეიარაღების ზრდის ტემპებს, ხოლო საშუალო ხელფასი იზრდება შრომის ნაყოფიერების ამაღლების შესაბამისად ან ჩამორჩება მას.

ეკონომიკური ზრდის ეფექტიანობასთან ერთად განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნია „ეკონომიკური ზრდის ხარისხს“. ერთი შეხედვით, „ეკონომიკური ზრდის ხარისხი“ შეიძლება „ეკონომიკური განვითარების“ იდენტურად ჩაითვალოს, თუმცა მათ შორის არსებობს განსხვავება. ეკონომიკური განვითარება მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებასთან და სიღარიბის დონის შემცირებასთან ერთად, აგრეთვე მოიცავს ეკონომიკურ ზრდას, ინსტიტუციურ და სტრუქტურულ ცვლილებებს. ამისგან განსხვავებით ეკონომიკური ზრდის ხარისხი დაკავშირებულია, მხოლოდ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების სოციალური ორიენტაციის გაძლიერებასთან.

- ეკონომიკური ზრდის ხარისხის ძირითადი მახასიათებლებია:
- მოსახლეობის მატერიალური კეთილდღეობის გაუმჯობესება;
  - თავისუფალი დროის გადიდება, რაც პიროვნების ჰარმონიული განვითარების საფუძველია;

- სოციალური ინფრასტრუქტურის დარგების განვითარების დონის ამაღლება;
- ინვესტიციების ზრდა ადამანურ კაპიტალში;
- ადამიანების შრომისა და ცხოვრების პირობების უსაფრთხოების უზრუნველყოფა;
- უმუშევართა და შრომისუუნაროთა სოციალური დაცვა;
- შრომის ბაზარზე მიწოდების მზარდი მოცულობის პირობებში სრული დასაქმების შენარჩუნება.

ეკონომიკური ზრდის არსში უკეთ გარკვევის მიზნით აუცილებელია განვიხილოთ ეკონომიკური ზრდის ციკლური რყევა, ანუ ეროვნული მეურნეობის ისეთი განვითარება, როდესაც ეკონომიკის აღმავლობის პერიოდებს ენაცვლება დაცემის პერიოდები. ეკონომიკური ციკლები დაკავშირებულია საზოგადოებრივ წარმოებასა და მოხმარებას, ერთობლივ მიწოდებასა და მოთხოვნას შორის წონასწორობის პერიოდულ დარღვევასთან. საბაზრო ეკონომიკის სტაბილურობისა და წონასწორობის დარღვევის და ეკონომიკური ციკლების მნიშვნელოვან მიზეზად ეკონომიკურ თეორიაში აღიარებულია ეგრეთწოდებული იმპულსების ეკონომიკურ სისტემაზე შემთხვევითი ზემოქმედება.

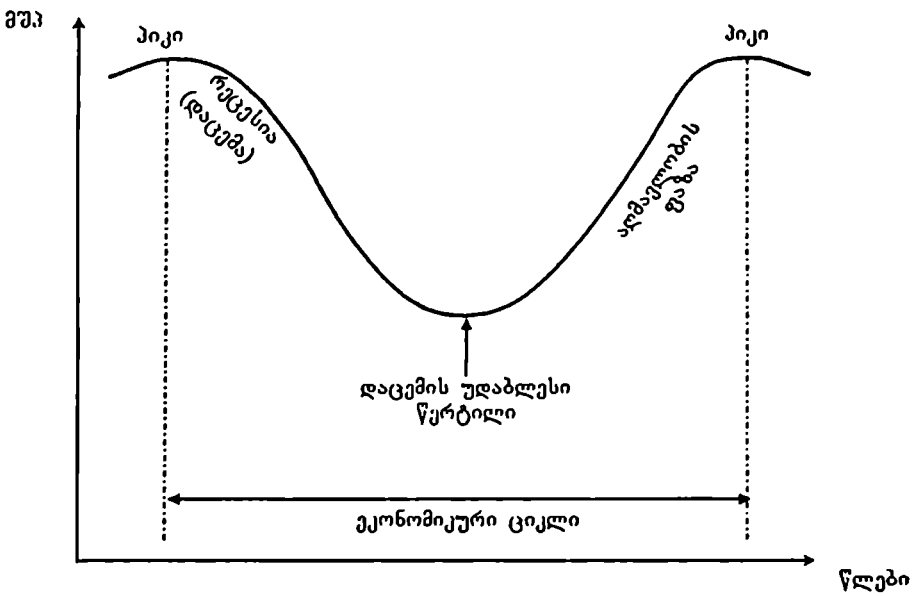
განასხვავებენ მოთხოვნისა და მიწოდების (იმპულსებს) შოკებს.

მოთხოვნის შოკები დაკავშირებულია: მაკროდონეზე ხელისუფლების მიერ გატარებულ პოლიტიკასთან; კერძო სექტორის ინვესტიციურ და სამომხმარებლო მოთხოვნის ცვლილებასთან, და ა.შ.

მიწოდების შოკები განპირობებულია: დანახარჯების ცვლილებით; ტექნოლოგიური ძვრებით; სათბობ-ენერგეტიკულ რესურსებზე მსოფლიო ფასების ცვლილებით და ა.შ.

ეკონომიკური ციკლის ფაზების მონაცვლეობის შესაბამისად (იხ. სქემა ნ.1) აღინიშნება ეკონომიკური ზრდის ტემპის ცვლილება.





სქემა ნ.1. ეკონომიკური ციკლის მოდელი.

აღმავლობის ფაზის პიკი ხასიათდება ჭარბწარმოებით, კაპიტალის ჭარბი დაგროვებით, ერთობლივი მოთხოვნის უკმარისობითა და კვლავწარმოების პროცესის დაღვევით, რასაც შედეგად მოჰყვება დაცემა და ეკონომიკური ზრდის ტემპის შემცირება. ეკონომიკური დაცემის ფაზა ხასიათდება ფასებისა და პროცენტის განაკვეთის შემცირებით, უმუშევრობის გადიდებით, რაც ამცირებს პროდუქციის ერთეულის წარმოებისათვის აუცილებელ დანახარჯებს და ხელსაყრელ პირობებს ქმნის წარმოების აღმავლობისათვის. დაცემის ფაზისათვის გახანგრძლივებისა და გაღრმავების შემთხვევაში, მის დასკვნით ეტაპთან მიახლოებისას, ეკონომიკური ზრდის ტემპი ღებულობს უარყოფით მნიშვნელობებს.

აღმავლობის ფაზისთვის დამახასიათებელია წარმოების გამოცოცხლება და მისი აღმავლობა, რომელიც მოიცავს მთელ ეროვნულ მეურნეობას. იზრდება ერთობლივი მოთხოვნა. მოგების ნორმის ამაღლება სათანადო სტიმულს ქმნის ახალი ინვესტიციური პროექტების განხორციელებისათვის და წარმოების გაფართოებ-

ისათვის, რაც ქვეყნის მასშტაბით ასახვას პოულობს ეკონომიკური ზრდის ტემპის ამაღლებაში, რომელიც თავის მაქსიმალურ მნიშვნელობას აღწევს აღმავლობის ფაზის პიკის წერტილში.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ეკონომიკური ზრდის ციკლური რყევების აღმოფხვრისა და გრძელვადიან პერიოდში მისი სტაბილურობის უზრუნველყოფის მიზნით, აუცილებელია სახელმწიფომ განახორციელოს ისეთი მარეგულირებელი ეკონომიკური პოლიტიკა, რომ აღმოფხვრას მაკროეკონომიკური წონასწორობის დარღვევის შესაძლებლობა.

ეკონომიკური ზრდის შედეგების შეფასების სიზუსტე და უტყუარობა, ქვეყნის ეკონომიკაში არსებული რეალური ვითარების დადგენა, დამოკიდებულია ეკონომიკური ზრდის შეფასებისათვის გამოყენებულ საშუალებებზე.

ეკონომიკური ზრდა შეიძლება გაიზომოს, როგორც ფიზიკურ, აგრეთვე ღირებულებით გამოხატულებაში. პირველი მეთოდი გამორიცხავს ინფლაციის ფაქტორს, ამიტომ უფრო საიმედოა, თუმცა მისი გამოყენება პრაქტიკულად შეუძლებელია, ვინაიდან ეკონომიკური ზრდის ტემპის გაანგარიშებისას ძნელია სხვადასხვა დასახელების პროდუქციის შეფასებისთვის საერთო, განმაზოგადებელი მაჩვენებლის დადგენა. ამიტომ ძირითადად გამოიყენება მეორე საშუალება, მიუხედავად იმისა, რომ იგი დაზღვეული არ არის ინფლაციასთან დაკავშირებული დამაზინჯებისაგან.

ეკონომიკურ თეორიასა და პრაქტიკაში გავრცელებულია ეკონომიკური ზრდის განსაზღვრა ორი ურთიერთდაკავშირებული საშუალებით. პირველის თანახმად ეკონომიკური ზრდა განისაზღვრება როგორც რეალური მშპ-ის გადიდება საანგარიშო პერიოდის მანძილზე. ხოლო მეორის თანახმად, იგი გაიანგარიშება, როგორც მოსახლეობის ერთ სულზე რეალური მშპ-ის გადიდება საანგარიშო პერიოდის განმავლობაში, ამა თუ იმ საშუალების გამოყენების აუცილებლობას განსაზღვრავს კვლევის მიზნები და ამოცანები. ეკონომიკური ზრდის გაანგარიშების პირვე-

ლი წესი გამოიყენება მაშინ, როდესაც კვლევის ამოცანას წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკური და სამხედრო-პოლიტიკური პოტენციალის დადგენა, ხოლო მეორე მაშინ, როდესაც აინტერესებთ ცალკეული ქვეყნებისა და რეგიონების მიხედვით მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის შედარება.

ზემოაღნიშნული ნებისმიერი საშუალების გამოყენებისას, ეკონომიკური ზრდა გაიანგარიშება ზრდის წლიური ტემპით -%/ში.

ეკონომიკური ზრდის ტემპის გასაანგარიშებელ ფორმულას გააჩნია შემდეგი სახე:

$$R = Q_1 / Q_0 \times 100 - 100$$

სადაც  $Q_0$  - არის მშპ-ის მოცულობა საბაზისო პერიოდისათვის, ხოლო

$Q_1$  - კი, მშპ-ის მოცულობა საანგარიშო პერიოდისათვის.

პოფესორ გ. მალაშხიას გამოთქმული აქვს მეტად საყურადღებო მოსაზრება, რომლის თანახმადაც მშპ-ის მთლიანი მოცულობის, მისი სულადობრივი მაჩვენებლის გადიდება ან შემცირება სათანადო სიზუსტით ვერ ასახავს ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის ცვლილებას-ეკონომიკურ ზრდას ან ვარდნას. მისი აზრით, ქვეყნის ეკონომიკისა და სოციალური განვითარების დონეს განსაზღვრავს არა მარტო წლის განმავლობაში შექმნილი დოვლათი, არამედ წინა პერიოდების მანძილზე დაგროვილი სიმდიდრის მარაგიც. ქვეყნის ეკონომიკურ პოტენციალს, ადამიანთა კეთილდღეობას უფრო ზუსტად ასახავს დაგროვილი საზოგადოებრივი სიმდიდრე სულადობრივი გამოსახულებით, ვიდრე წლის მანძილზე შექმნილი დოვლათი. სწორედ ამ მაჩვენებლის ცვლილების მიხედვით შეიძლება ვიმსჯელოთ ქვეყანაში ეკონომიკური განვითარების დონის ამაღლებაზე ან დაცემაზე, ეკონომიკურ ზრდაზე ან ვარდნაზე.

აღნიშნული თვალსაზრისის თანახმად, მშპ-ის მოცულობა შეიძლება გაიზარდოს, მაგრამ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური

განვითარების დონე დაეცეს, თუკი საზოგადოებრივი სიმდიდრის წლის მანძილზე შექმნილი ნაწილი ნაკლებია მწყობრიდან გასულ სიმდიდრესთან შედარებით. აღნიშნულიდან გამომდინარე, პროფესორი გ. მალაშხია მიიჩნევს, რომ ეკონომიკური ზრდის შეფასებისას გასათვალისწინებელია ახლადშექმნილ და მწყობრიდან გასულ სიმდიდრეებს შორის არსებული თანაფარდობა.

მოცემული თვალსაზრისი, თავისი მნიშვნელობით, განსაკუთრებით აქტუალურია საქართველოსთვის, სადაც საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდის საწყის ეტაპზე აღინიშნა ეკონომიკური კრიზისის გაღრმავება, რის შედეგადაც მკვეთრად დაეცა წარმოების მოცულობა, გაიზარდა უმუშევრობა, მწყობრიდან გამოვიდა ძირითადი კაპიტალის მნიშვნელოვანი ნაწილი. შემდგომში, ეკონომიკური აღმავლობის პერიოდში, მშპ-ის ზრდის პარალელურად არ აღნიშნულა საზოგადოებრივი სიმდიდრის ზრდაც. ქვეყნის საზოგადოებრივი სიმდიდრის, ეროვნული მეურნეობის წამყვან დარგებში საწარმოო-მატერიალური ბაზის შემცირება ნიშნავს ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის დაქვეითებას, რაც უარყოფით ზეგავლენას მოახდენს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე საშუალო და გრძელვადიანი პერიოდისათვის.

ამგვარად, ეროვნულ მეურნეობაში მიმდინარე პროცესებისა და ეკონომიკური ზრდის შეფასებისას, მშპ-ის ზრდის მაჩვენებლებთან ერთად, საჭიროა ყურადღება მიექცეს ქვეყნის საზოგადოებრივი სიმდიდრის დინამიკასა და სტრუქტურაში მომხდარ ცვლილებებს.

ეკონომიკური ზრდის ხარისხის შეფასებისას, აგრეთვე აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნას, თუ როგორ ზემოქმედებას ახდენს იგი მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებასა და სიღარიბის დონის შემცირებაზე.

იმ ქვეყნებში, სადაც გრძელვადიანი პერიოდის მანძილზე აღინიშნა სტაბილური ეკონომიკური ზრდა, მკვეთრად ამალღდა

მოსახლეობის ყველა ფენის, მათ შორის ღარიბი ნაწილის შემოსავლები, ე.ი. რაც უფრო მდიდარია ქვეყანა, მით უფრო მაღალია მოხმარების საშუალო დონე მისი მოსახლეობის ღარიბ ნაწილში. ამასთან, მკვეთრად შემცირდა მოსახლეობის იმ ნაწილის წილი, რომლებიც დღეში ღებულობენ 1 აშშ დოლარზე ნაკლებ შემოსავალს. ასე მაგალითად, ევროპის მდიდარ ქვეყნებში, სადაც ბოლო 200 წლის მანძილზე აღინიშნა სტაბილური ეკონომიკური ზრდა, დღეში 1 აშშ დოლარზე ნაკლები შემოსავლის მიმღები მოსახლეობის ღარიბი ნაწილის წილი დაეცა ნულამდე. ჩინეთში, სადაც იმავე პერიოდში აღინიშნებოდა ეკონომიკური ზრდის ბევრად დაბალი ტემპი, დღეში 1 აშშ-ის დოლარზე ნაკლები შემოსავალი გააჩნია მოსახლეობის დაახლოებით 20%-ს. სამხრეთ აზიაში კი, სადაც ეკონომიკური განვითარება კიდევ უფრო შენელებული იყო, შემოსავლის ასეთი დონე დამახასიათებელია მოსახლეობის დაახლოებით 40%-ისათვის.

ეკონომიკური ზრდის ხარისხის შეფასებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნია მოსახლეობის ყველაზე მდიდარი 20%-სა და ყველაზე ღარიბი 20%-ის, აგრეთვე ყველაზე მდიდარი 10%-სა და ყველაზე ღარიბი 10 % შემოსავლებს შორის თანაფარდობის ცვლილებას.

მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, აღნიშნული თანაფარდობები შედარებით დაბალია ქვეყნებში, რომლებიც გამოირჩევიან ადამიანური პოტენციალის განვითარების მაღალი დონით, ხოლო შედარებით მაღალია იმ ქვეყნებში, რომლებიც გამოირჩევიან ადამიანური პოტენციალის განვითარების საშუალო და დაბალი დონით. აქედან ცხადია, რომ ადამიანური პოტენციალის განვითარების მაღალი დონით გამორჩეული ქვეყნებისათვის დამახასიათებელია შემოსავლების შედარებით თანაბარი განაწილება და სიღარიბის შედარებით დაბალი დონე, ვიდრე დანარჩენი ქვეყნებისათვის.

ეკონომიკური ზრდა ხელს უწყობს სიღარიბის დონის შემცირებას, თუკი მოსახლეობის ყველაზე მდიდარი და ყველაზე ღარიბი

ფენების შემოსავლებს შორის თანაფარდობა შემცირდება.

ეკონომიკური ზრდის განსაზღვრული ტემპისას, სიღარიბის დონის შემცირების ხარისხი დამოკიდებულია შემოსავლების განაწილებაში მომხდარ ისეთ ცვლილებებზე, რომელიც ღარიბებს შესაძლებლობას მისცემს ისარგებლონ ზრდის შედეგებით. თუკი ეკონომიკური ზრდის კვალდაკვალ აღინიშნება მოსახლეობის ღარიბი ფენების მიერ მიღებული შემოსავლების წილის ამაღლება, მაშინ საშუალო შემოსავლებთან შედარებით, მათი შემოსავლები უფრო გაიზრდება.

ამრიგად, აუცილებელია ისეთი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება, რომელიც გამოიწვევს შემოსავლების განაწილების სრულყოფას. ეს უკანასკნელი იძლევა ორმაგ ეფექტს: პირველი, განაპირობებს სიღარიბის დონის შემცირებას; მეორე, ვინაიდან ღარიბ მოსახლეობას შესაძლებლობას აძლევს მეტი თანხები დახარჯონ განათლებაზე და ჯანმრთელობის დაცვაზე, ამიტომ ხელს უწყობს ეკონომიკური ზრდის ტემპის ამაღლებას და გრძელვადიან ეკონომიკურ ზრდას.

ეკონომიკური ზრდის ხარისხის შეფასების უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებელია ადამიანის განვითარების ინდექსი, რომელიც მოიცავს სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის, განათლების დონისა და შემოსავლის დონის მაჩვენებლებს. ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ზრდისათვის და განვითარებისათვის მნიშვნელობა აქვს არა თავისთავად მშპ-ის ზრდის ტემპს, არამედ იმას, თუ რა შედეგს იძლევა იგი, იწვევს ადამიანის განვითარების ინდექსის, ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებას, თუ არა.

ეკონომიკური ზრდა მაშინ უწყობს ხელს ადამიანის განვითარებას, როდესაც საზოგადოების ყველა ფენის წარმომადგენელს შესაძლებლობას აძლევს: იცხოვროს ხანგრძლივი და ჯანმრთელი ცხოვრებით, აიმაღლოს ცოდნა და მიიღოს შემოსავლების ის დონე, რომელიც უზრუნველყოფს ღირსეულ ცხოვრებას. ადამიანის განვითარების ინდექსის ამაღლებაც, თავის მხრივ, გრძელვა-

დიანი ეკონომიკური ზრდის აუცილებელი პირობაა.

ადამიანის განვითარების ინდექსის მაღალი დონით ხასიათდებიან მსოფლიოს წამყვანი ინდუსტრიული ქვეყნები, რომლებშიც მისი მნიშვნელობა აღემატება 0.900-ს. პოსტსაბჭოთა ქვეყნების უმრავლესობაში, მ.შ. საქართველოში, 1999 წლისათვის, მისი მნიშვნელობა 0.742-ის ტოლია. ცხრილის მონაცემების ანალიზის საფუძველზე აშკარაა, რომ ადამიანის განვითარების ინდექსის მაღალი დონით გამოირჩევიან ის ქვეყნები, რომლებსთვისაც ბოლო ორი საუკუნის განმავლობაში დამახასიათებელი იყო გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდა.

გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდა განაპირობებს განათლებაზე და ჯანმრთელობის დაცვაზე გაწეული ხარჯების ამაღლებას, როგორც ფულად, აგრეთვე შეფარდებით მაჩვენებლებში. როგორც წესი, ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში, აღნიშნული მაჩვენებლები მერყეობს 6-8 %-ის ფარგლებში.

ამგვარად, ეკონომიკური ზრდის შეფასება მიზანშეწონილია განხორციელდეს კომპლექსურად, შემდეგი მაჩვენებლების მიხედვით:

1. რეალური მშპ-ის მოცულობის ზრდა საანგარიშო წლის მანძილზე;
2. მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით რეალური მშპ-ის მოცულობის ზრდა-საანგარიშო წლის მანძილზე;
3. საანგარიშო პერიოდის მანძილზე ახლადშექმნილი სიმდიდრის მეტობა მწყობრიდან გასულ სიმდიდრესთან შედარებით;
4. სიღარიბის დონის ცვლილება საანგარიშო წლის მანძილზე;
5. ადამიანის განვითარების ინდექსის ცვლილება საანგარიშო წლის მანძილზე;
6. განათლებაზე და ჯანმრთელობის დაცვაზე გაწეული დანახარჯების ცვლილება საანგარიშო წლის განმავლობაში.

ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გრძელვადიანი პროგნოზებისა და ეფექტიანი ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისას, აუცილებელია ეკონომიკური ზრდის ხასიათის განმსაზღვრელი მიზეზებისა და ფაქტორების, მათ შორის არსებული ურთიერთკავშირის გათვალისწინება. ეკონომიკურ თეორიაში ეკონომიკური ზრდის ფაქტორებში გულისხმობენ „იმ მოვლენებსა და პროცესებს, რომლებიც განსაზღვრავენ წარმოების რეალური მოცულობის გადიდების, ზრდის ეფექტიანობისა და ხარისხის ამაღლების შესაძლებლობებს“.

ეკონომიკურ ზრდაზე ზემოქმედების ხასიათის მიხედვით განასხვავებენ მიწოდების, მოთხოვნისა და განაწილების ფაქტორებს.

მიწოდების ფაქტორები განსაზღვრავენ ეკონომიკური ზრდის ფიზიკურ უნარს და პროდუქციის გამოშვების საწარმოო შესაძლებლობებს. მათ მიეკუთვნება:

- ბუნებრივი რესურსების რაოდენობა და ხარისხი;
- შრომითი რესურსების რაოდენობა და ხარისხი;
- ძირითადი კაპიტალის მოცულობა;
- ტექნიკური პროგრესი;
- წარმოების მასშტაბებით განპირობებული ეკონომია;
- საზოგადოების სამეწარმეო უნარი.

ეჭვს არ იწვევს, რომ ბუნებრივი და შრომითი რესურსების რაოდენობა და ძირითადი კაპიტალის მოცულობა ეკონომიკური ზრდის მნიშვნელოვანი ფაქტორებია. თუმცა აღნიშნული ფაქტორების სიჭარბე, თუ შეზღუდულობა შეუძლებელია მივიჩნიოთ ეკონომიკური ზრდის მაღალი, თუ დაბალი ტემპების განმსაზღვრელ მიზეზად, რასაც ადასტურებს ცალკეულ ქვეყნებში არსებული ვითარებაც. ასე მაგალითად, ყოფილი სსრკ ბუნებრივი რესურსების მარაგითა და მრავალფეროვნებით წარმოადგენდა მსოფლიოს უმდიდრეს ქვეყანას, ჰყავდა მრავალრიცხოვანი სამუშაო ძალა და არც ძირითადი კაპიტალის ნაკლებობას განიცდიდა. მიუხედავად ამისა, ეკონომიკური განვითარების დონით იგი მნიშვნელოვნად



ჩამორჩებოდა მსოფლიოს ინდუსტრიულ ქვეყნებს. ამასთან, ეკონომიკური ზრდის ტემპი გასული საუკუნის 70-იანი წლების ბოლოს მკვეთრად დაეცა, ხოლო 80-იანი წლების მეორე ნახევრიდან მან უარყოფითი მნიშვნელობები შეიძინა. ამის საპირისპიროდ, ბუნებრივი რესურსების მხრივ ღარიბმა იაპონიამ, მსოფლიოს დანარჩენ წამყვან ინდუსტრიულ ქვეყნებთან შედარებით, უზრუნველყო ეკონომიკური ზრდის მაღალი საშუალო წლიური ტემპი. მეორეს მხრივ, მსოფლიოს მრავალ ჩამორჩენილ ქვეყანაში დიდი რაოდენობის შრომითი და ბუნებრივი რესურსებია თავმოყრილი.

ზემო აღნიშნულიდან გამომდინარე, ცხადია, რომ ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების უზრუნველსაყოფად განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნია შრომითი რესურსებისა და ძირითადი კაპიტალის ხარისხობრივი მახასიათებლების გაუმჯობესებას, სამუშაო ძალის განათლებისა და პროფესიული მომზადების დონის ამაღლებას, რაც წარმოადგენს შრომის ნაყოფიერების ამაღლების ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას.

თანამედროვე მსოფლიოში ეკონომიკური ზრდის წამყვან ფაქტორს წარმოადგენს ტექნიკური პროგრესი, რომელიც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს: ეკონომიკაში მიმდინარე დინამიურ პროცესებს, ეკონომიკური ზრდის პროცესის უწყვეტობას და შესაბამისად, მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას; ეროვნული მეურნეობის, მათ შორის მრეწველობის დარგობრივ სტრუქტურასა და ქვეყნის ადგილს შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში; მუშახელის, ნედლეულისა და სათბობ-ენერგეტიკული რესურსების ეფექტიან გამოყენებასა და შრომის ნაყოფიერების ამაღლებას და ა. შ.

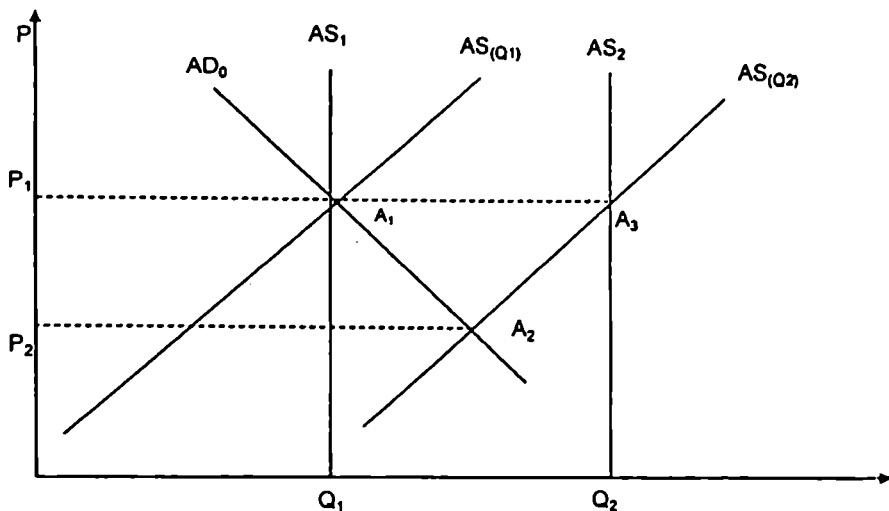
ტექნიკური პროგრესი, ანუ წარმოების სრულიად ახალი მეთოდები, აგრეთვე წარმოების მართვისა და ორგანიზაციის ახალი ფორმები, არსებული რესურსების ახალი, პროგრესული წესით კომბინირების შესაძლებლობებს ქმნის, რაც განაპირობებს მა-

ღალხარისხოვანი პროდუქციის გამოშვების გადიდებას. ამგვარად, ტექნიკური პროგრესი ეკონომიკური ზრდის უმნიშვნელოვანესი მამოძრავებელი წყაროა. აშშ-ში, 1928-1982 წლებში, რეალური ეროვნული შემოსავლის ზრდის 28 % განპირობებული იქნა ტექნიკური პროგრესის შედეგად.

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციისა და პოსტ-ინდუსტრიული საზოგადოების მშენებლობის თანამედროვე ეტაპზე, ეკონომიკური ზრდის მიწოდების ფაქტორებს შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა ინტელექტუალურმა კაპიტალმა და ინფორმაციამ. ინტელექტუალური კაპიტალი და ინფორმაცია თანამედროვე პირობებში წარმოადგენენ მნიშვნელოვან საწარმოო რესურსებს, რომლებიც არსებითად განსაზღვრავენ საწარმოო პროცესის უწყვეტობასა და ეფექტიანობას, აგრეთვე გამოშვებული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობას, როგორც ქვეყნის შიგა, აგრეთვე საგარეო ბაზრებზე.

მხოლოდ მიწოდების ფაქტორების არსებობა არ არის ეკონომიკური ზრდის საკმარისი პირობა. რესურსების მზარდი მოცულობის რეალური გამოყენება, ახალი ტექნოლოგიების შექმნა და წარმოების პროცესში დანერგვა მოითხოვს ერთობლივი მოთხოვნის ადეკვატურ გაფართოებას და რესურსების ოპტიმალურ განაწილებას. ე.ი. ეკონომიკური ზრდა აგრეთვე დამოკიდებულია მოთხოვნისა და განაწილების ფაქტორებზე. მოთხოვნის ფაქტორებს მიეკუთვნება სამომხმარებლო, ინვესტიციური და სამთავრობო დანახარჯების, აგრეთვე წმინდა ექსპორტის ცვლილება.

ერთობლივი მოთხოვნის გაფართოება როდესაც ჩამორჩება ერთობლივი მიწოდების პოტენციური ღრნის ამაღლებას, მაშინ ეკონომიკაში აღინიშნება ზრდის ტემპების დაცემა, ანუ ზრდის რეცესია. ეს იწვევს წონასწორობის ჩამოყალიბებას არასრული დასაქმების პირობებში, რის გამოც ეკონომიკას არ შეუძლია ეკონომიკური ზრდის არსებული პოტენციალის რეალიზება. ეს სიტუაცია წარმოდგენილია სქემა 6.2-ზე.



სქემა 6.2. ეკონომიკურ ზრდაზე მოთხოვნის ფაქტორების ზემოქმედება.

დავუშვათ, რომ ეკონომიკა თავდაპირველად იმყოფება  $A_1$  წერტილის შესაბამისი წონასწორობის მდგომარეობაში, როცა ფასების დონე  $P_1$ -ია, ხოლო პროდუქციის გამოშვების პოტენციური მოცულობა  $Q_1$ . წარმოების პოტენციური მოცულობის ზრდა  $Q_1$ -დან  $Q_2$ -დონემდე გამოიწვევს ერთობლივი მიწოდების გრძელვადიანი მრუდის გადაადგილებას  $AS_1$  მდებარეობიდან  $AS_2$ -მდებარეობაში. ერთობლივი მიწოდების მოკლევადიანი მრუდიც აგრეთვე გადაადგილდება  $AS(Q_1)$  მდებარეობიდან  $AS(Q_2)$ -მდებარეობაში. დავუშვათ, რომ ერთობლივი მოთხოვნა არ იცვლება, მაშინ ერთობლივი მოთხოვნის  $AD_0$ - მრუდი არ შეიცვლის მდებარეობას. ასეთ პირობებში, ეკონომიკაში დროებით დაირღვევა წონასწორობა, ვინაიდან საწყისი  $P_1$ -ფასების დონის პირობებში ერთობლივი მიწოდება ( $Q_2$ ) მეტი აღმოჩნდება ერთობლივ მოთხოვნაზე ( $Q_1$ ).

არსებული ვითარება (ჭარბი სასაქონლო მარაგების წარმოშობის საშიშროება) მეწარმეებს აიძულებს ფასების შემცირებას და ამ გზით პროდუქციის გასაღების წახალისებას. ამავე დროს, არსებული მოთხოვნის გათვალისწინებით, ისინი იძულებ-

ბულნი არიან შეამცირონ პროდუქციის გამოშვება მანამ, ვიდრე ერთობლივ მიწოდებასა და ერთობლივ მოთხოვნას შორის არ ჩამოყალიბდება ახალი წონასწორობის მდგომარეობა. ნახ. 1-ზე ახალ წონასწორობას შეესაბამება 2 წერტილი, როდესაც პროდუქციის გამოშვების რეალური მოცულობა ნაკლებია მის პოტენციურ დონეზე. შესაბამისად ეკონომიკური ზრდის ტემპიც ვერ უზრუნველყოფს საწარმოო შესაძლებლობების სრულ გამოყენებას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ცხადია, რომ ეკონომიკური ზრდის ფიზიკური შესაძლებლობის სრული რეალიზაცია მოითხოვს ერთობლივი მოთხოვნის ადექვატურ გაფართოებას.

ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის ეფექტიანი და მიზანშეწონილი გამოყენება დაკავშირებულია განაწილების ფაქტორებთან. ეკონომიკური ზრდის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია რესურსებისა და შემოსავლების ისეთი განაწილება, რომელიც მათი ოპტიმალური გამოყენებისა და სასარგებლო პროდუქციის მაქსიმალური რაოდენობის მიღების შესაძლებლობას მოგვცემს. ე.ი. საჭიროა ქვეყნის საწარმოებს, დარგებსა და რეგიონებს შორის საწარმოო რესურსების განაწილების სტრუქტურის, აგრეთვე ეკონომიკის სუბიექტებს შორის შემოსავლების განაწილების არსებული წესის სრულყოფა.

რესურსების განაწილების გაუმჯობესება გულისხმობს რესურსების, მ.შ. სამუშაო ძალის გადანაწილებას დაბალ-მწარმოებლური და კრიზისში მყოფი დარგებიდან და რეგიონებიდან მაღალმწარმოებლურ დარგებსა და რეგიონებში.

შემოსავლების განაწილების არსებული წესი ხელს უწყობს ეკონომიკის განვითარებას მაქსიმალურად შესაძლებელი ტემპებით, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კი ის წარმოშობს სათანადო სტიმულებს შრომის ნაყოფიერების ამაღლებისათვის. ე.ი. ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის პოტენციალის რეალიზაციისათვის აუცილებელია, რომ ეკონომიკური ზრდის პროცესში არ შემცირდეს დასაქმებული მუშაკების შემოსავლების წილი

ეროვნულ შემოსავალში. ანუ აუცილებელია, რომ მუშაკების შემოსავლები გაიზარდოს მათი შრომის მწარმოებლურობის ზრდის ტემპების შესაბამისად. ამავე დროს, განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნია სიღარიბის დონის შემცირებას და მოსახლეობის ღარიბი ნაწილის შემოსავლების ამაღლებას, რაც აღნიშნულ ფენას, საკუთარი პროფესიული დონის ამაღლების მიზნით, სათანადო დანახარჯების განხორციელების შესაძლებლობას მისცემს. ადამიანური კაპიტალის განვითარება კი, თავის მხრივ, ხელს უწყობს შრომის მწარმოებლურობის ზრდას.

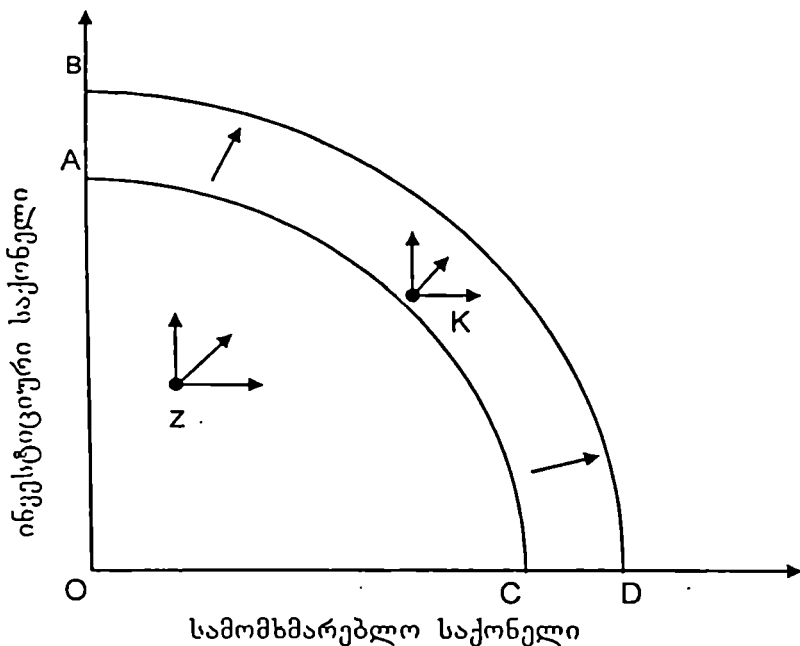
ეკონომიკური ზრდა დამოკიდებულია აგრეთვე ქვეყანაში არსებულ სოციალურ, პოლიტიკურ და კულტურულ ატმოსფეროზე, შრომისადმი და მეწარმეობისადმი საზოგადოებაში ჩამოყალიბებულ დამოკიდებულებაზე. სტაბილური პოლიტიკური და სოციალური გარემო, შრომისა და მეწარმეობისადმი ჯანსაღი დამოკიდებულება, ბიზნესის ნორმალური ფუნქციონირების ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა.

ეკონომიკურ ზრდაზე მნიშვნელოვან ზემოქმედებას ახდენს ინსტიტუციური ფაქტორებიც, როგორცაა: 1. არაფორმალური ინსტიტუტები, ანუ ტრადიციები, წეს-ჩვეულებები, საქმიანი ქცევის სტერეოტიპები და ნორმები. 2. ფორმალური ინსტიტუტები, ანუ საკუთრების უფლების გარანტიები, საკონტაქტო სამართალი, კონკურენციის პირობები, სხვა სამართლებრივი ნორმები, მათი რეალიზაციის მექანიზმები, მ.შ. საბაზრო კოორდინაციის ინსტიტუტები (საფინანსო, ეკონომიკური, კომუნიკაციური, მარკეტინგული და ა.შ.) და ბიუროკრატიული კოორდინაციის ინფრასტრუქტურა (ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი მართვისა და რეგულირების ორგანოები, მათი უფლებამოსილების საზღვრები, მათ მიერ გამოყენებული რეგულირების ბერკეტები და ინსტრუმენტები და ა.შ.).

ეკონომიკური ზრდის ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორის ურთიერთმოქმედებისას, ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესებში

გარკვევის მიზნით განვიხილოთ საწარმოო შესაძლებლობების მრუდი, რომელიც ასახავს ორი სახის პროდუქციის მაქსიმალური გამოშვების ვარიანტების ერთობლიობას მიწოდების ფაქტორების არსებული პოტენციალის პირობებში (იხ. სქემა 6.3).

სქემა 6.3-ზე AC-მრუდის თითოეული წერტილი მიუთითებს ორი პროდუქციის წარმოების მაქსიმალურ, პოტენციურ მოცულობას, არსებული რესურსების სრული დატვირთვით გამოყენების პირობებში.



სქემა 6.3 საწარმოო შესაძლებლობების მრუდი და ეკონომიკური ზრდა.

მიწოდების ნებისმიერი ფაქტორის პოზიტიური როლის გაძლიერება გამოიწვევს საწარმოო შესაძლებლობების მრუდის მარჯვნივ გადაადგილებას AC მდებარეობიდან BD მდებარეობაში. ე.ი. ადგილი აქვს ეკონომიკურ ზრდას, რაც გამოიხატება პროდუქციის წარმოების პოტენციური მოცულობის გადიდებაში. მა-

გრამ საწარმოო შესაძლებლობების მრუდის ასეთი კეთილსასურველი გადაადგილება ვერ ქმნის იმის გარანტიას, რომ ეკონომიკამ იფუნქციონეროს ამ ახალი მრუდით განსაზღვრულ რეჟიმში. ეკონომიკამ შეიძლება სრულად ვერ გამოიყენოს თავისი ახალი შესაძლებლობები, რადგანაც არსებული საწარმოო პოტენციალის სრული რეალიზაციის შესაძლებლობას ზღუდავს მოთხოვნისა და განაწილების ფაქტორები. ეს იმას ნიშნავს, რომ წარმოების რეალურმა დონემ შეიძლება ვერ მიაღწიოს შესაძლებელს, რაც მიუთითებს არსებული რესურსების არასრულ და არარაციონალურ გამოყენებაზე. შესაბამისად, პროდუქციის გამოშვების რეალური მოცულობა აღმოჩნდება BD საწარმოო შესაძლებლობების მრუდით შემოსაზღვრულ რომელიღაც, ვთქვათ K-წერტილში.

ამგვარად, ცხადია, რომ ქვეყნის საწარმოო პოტენციალის მაქსიმალური რეალიზაციისათვის საჭიროა ერთობლივი მოთხოვნის ადექვატური გადიდება და მიწოდების ფაქტორების ეფექტიანად განაწილება-გამოყენება. დღევანდელ პირობებში არანაკლებ მნიშვნელოვანია ინსტიტუციური ინოვაციების განხორციელება, ვინაიდან წარმოების მასშტაბების გადიდება, ახალი ბაზრების ათვისება, მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაცია მოითხოვს არსებული ინსტიტუტების ტრანსფორმაციასა და ახალი ინსტიტუტების ფორმირებას.

პროდუქციის გამოშვების რეალური მოცულობის თანაფარდობა საწარმოო შესაძლებლობების მრუდით განსაზღვრულ მის პოტენციურ დონესთან, ჩვენი აზრით განსაზღვრავს ეკონომიკური ზრდის თუ რომელ ტიპს ენიჭება უპირატესობა-ექსტენსიურს თუ ინტენსიურს.

თუკი ქვეყანაში მწვავე სოციალურ-ეკონომიკური კრიზისის შედეგად, რასაც ადგილი ჰქონდა პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში და მ.შ. საქართველოში, პროდუქციის გამოშვების რეალური მოცულობა მკვეთრად ჩამორჩება მის პოტენციურ დონეს (ნახ. 3-ზე მას შეესაბამება Z წერტილი), მაშინ უპირატესობა უნდა მიენი-

ჭოს ეკონომიკური ზრდის ექსტენსიურ ტიპს, ანუ უქმად მყოფი მიწოდების ფაქტორების ჩაბმას წარმოების პროცესში. ხოლო იმ შემთხვევაში, როდესაც პროდუქციის გამოშვების რეალური მოცულობა შეესაბამება ან უმნიშვნელოდ ჩამორჩება მის პოტენციურ დონეს, მაშინ აშკარაა ეკონომიკური ზრდის ინტენსიური ტიპის უპირატესობა.

ეკონომიკური ზრდის ინტენსიური ტიპის სპეციფიკაცია მდგომარეობს იმაში, რომ წარმოების ზრდა მიიღწევა მიწოდების ფაქტორების ხარისხობრივი სრულყოფის ხარჯზე: პროგრესული ტექნოლოგიების, უფრო მაღალი კვალიფიკაციისა და შრომის მწარმოებლურობის მქონე სამუშაო ძალის გამოყენებით. ამ შემთხვევაში წარმოების რეალური მოცულობის ზრდის ტემპი მეტი იქნება მის წარმოებაზე ერთობლივი დანახარჯების ზრდის ტემპზე, მაშინ როდესაც ექსტენსიური ზრდისას შენარჩუნდება მუდმივი პროპორცია წარმოების რეალური მოცულობის ზრდის ტემპსა და მის წარმოებაზე რეალურ ერთობლივ დანახარჯებს შორის.

ეკონომიკურ თეორიასა და პრაქტიკაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება წონასწორული ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფას, რომელიც გულისხმობს ერთობლივი მიწოდებისა და ერთობლივი მოთხოვნის თანაბარზომიერ გადიდებას. წონასწორული ეკონომიკური ზრდის პირობას აგრეთვე წარმოადგენს დანახარჯებისა და ინვესტიციების ტოლობა. შედეგი კი ფასების დონის სტაბილურობაა.

ეკონომიკურ თეორიაში განასხვავებენ ეკონომიკური ზრდის წონასწორული მოდელების ორ ძირითად ტიპს: ნეოკლასიკურს და ნეოკეინსიანურს.

ნეოკლასიკური მოდელების მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს ნეოკლასიკური თეორია, რომლის თანახმადაც საბაზრო სისტემას ახასიათებს ოპტიმალურობა და საბაზრო კონკურენციის სისტემა უზრუნველყოფს დეფიციტური რესურსების რაციონალურ განაწილებას, მათ ეფექტიან გამოყენებასა და მაკროეკონომიკური



სტაბილურობის მაღალ დონეს.

წონასწორული ზრდის ყველაზე ცნობილ ნეოკლასიკურ მოდელებს წარმოადგენს კობი-დუგლასისა და რ.სოლოუს მოდელები.

კობი-დუგლასის ფაქტორული მოდელი გვიჩვენებს შრომისა და კაპიტალის ურთიერთმოქმედებასა და ურთიერთჩანაცვლებას. მშპ-ის მატების ერთი და იგივე მოცულობა შეიძლება მიღებული იქნას ან კაპიტალდაბანდების გადიდების შედეგად, ან შრომის გამოყენების გაფართოების შედეგად. ამიტომ საწარმოო ფუნქციის საფუძველზე ხორციელდება წარმოების აღნიშნული ფაქტორების ისეთი ტექნოლოგიური კომბინაციის შერჩევა, რომელზეც არსებობს მოთხოვნა მოცემულ კონკრეტულ პირობებში.

კობი-დუგლასის ეკონომიკური ზრდის მოდელის ნაკლს შეადგენს ის, რომ იგი არ ითვალისწინებს კაპიტალის ფიზიკურ მდგომარეობას (მის ასაკს), კაპიტალის მწყობრიდან გამოსვლასა და ტექნოლოგიურ პროგრესს.

რ. სოლოუმ კი შეიმუშავა წონასწორული ზრდის მოდელი, რომელშიც დადგენილია მოსახლეობის ზრდის, დანაზოგებისა და ტექნოლოგიური პროგრესის გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე. აღნიშნულ მოდელში წარმოებრივი ფუნქცია -  $Y = TF(K, L)$  ხასიათდება მასშტაბიდან მუდმივი უკუგების ეფექტით. იგი ითვალისწინებს კაპიტალისა და შრომის ურთიერთჩანაცვლებას.

ეკონომიკური ზრდის სოლოუს მოდელის თანახმად:

1. დაზოგვის ნორმის უცვლელი სიდიდის პირობებში, კაპიტალშეიარაღების მყარი დონე მიიღწევა მაშინ, როცა ინვესტიციები და კაპიტალის მწყობრიდან გამოსვლა ერთმანეთის ტოლია. კაპიტალშეიარაღების მყარი დონე კი ეკონომიკაში უზრუნველყოფს გრძელვადიან წონასწორობას.

2. დაზოგვის ნორმის ცვლილება გამოიწვევს კაპიტალშეიარაღების მყარი დონის შესაბამის ცვლილებას. თუკი დაზოგვის ნორმა ამალღდება, მაშინ ინვესტიციებსა და მწყობრიდან გასულ კაპიტალს შორის არსებული წონასწორობა დაირღვევა: ინვეს-

ტიციები მეტი აღმოჩნდება დანაზოგებზე. შესაბამისად დამყარდება ახალი წონასწორობა, რომლის პირობებშიც ეკონომიკაში გაიზრდება კაპიტალის მარაგი და ამალდება წარმოების დონე.

3. კაპიტალის დაგროვების დონეს, რომელიც უზრუნველყოფს მყარ მდგომარეობას მოხმარების მაქსიმალური დონით, ეწოდება კაპიტალის დაგროვების ოქროს დონე. ეს ის დონეა, რომლის დროსაც საზოგადოების კეთილდღეობა აღწევს თავის მაქსიმალურ დონეს. ე.ი. თუკი კაპიტალში იარაღება ნაკლებია ოქროს წესის შესაბამის დონეზე, მაშინ კაპიტალის მარაგის ზრდა სასურველია, ვინაიდან იგი გამოიწვევს წარმოების ზრდას იმ ტემპებით, რომელიც აღემატება კაპიტალის მწყობრიდან გასვლის ტემპს. შესაბამისად გაიზრდება მოხმარება. ხოლო როდესაც კაპიტალში იარაღება შეესაბამება ოქროს წესის შესაბამის მის დონეს, მაშინ კაპიტალის მარაგის ზრდა მიუღებელია, ვინაიდან ზრდის ტემპები ნაკლები აღმოჩნდება კაპიტალის მწყობრიდან გასვლის ტემპზე და შემცირდება მოხმარება.

ე.ი. კაპიტალის მარაგის გადიდება ეკონომიკურ ზრდას განაპირობებს მანამ, ვიდრე კაპიტალში იარაღება არ მიაღწევს ოქროს წესის შესამის დონეს.

4. მოსახლეობის ზრდა იწვევს კაპიტალისა და წარმოების მოცულობის შესაბამისი ტემპით ზრდას. ეკონომიკური ზრდის ასეთი ტემპი გამორიცხავს მოსახლეობის ცხოვრების დონის გრძელვადიან ზრდას, ვინაიდან წარმოების მოცულობა ერთ მუშაკზე გაანგარიშებით, მყარ მდგომარეობაში, მუდმივი რჩება.

5. მოდელი გვიჩვენებს, რომ ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის უწყვეტი ზრდა განპირობებულია ტექნოლოგიური პროგრესით.

სოლოუს მოდელის ძირითად ნაკლად უნდა მივიჩნიოთ ის რომ, გარანტირებული არ არის ხანგრძლივი წონასწორობის მდგომარეობის მიღწევა, რამდენადაც ეკონომიკური პარამეტრები ცვალებადია, ხოლო აღნიშნულ მოდელში კი ისინი ითვლება

მუდმივად, თუმცა იგი, სხვა თანაბარ პირობებში, სწორ წარმოდგენას იძლევა გრძელვადიან პერიოდში ეკონომიკური ზრდის განმსაზღვრელ ფაქტორებზე.

ნეოკეინსიანური მოდელების მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს კეინსის მტკიცება, რომ დაგეგმილ ინვესტიციებსა და დანაზოგებს შორის არსებობს შეუსაბამობა, რაც იწვევს საქმიანი აქტივობის რყევებს. ამავე დროს მრავალი ბაზარი ხასიათდება არაკონკურენციულობით, რის გამოც ერთობლივი მოთხოვნის ცვლილება, უპირველეს ყოვლისა, ზემოქმედებს წარმოების დონეზე და არა ფასების დონეზე. შესაბამისად, აღნიშნული თეორიის თანახმად, საჭიროა სახელმწიფოს აქტიური ჩარევა ეკონომიკაში, რათა უზრუნველყოფილ იქნას ერთობლივი მოთხოვნისა და ერთობლივი მიწოდების წონასწორობა და ეკონომიკის სტაბილიზაცია.

ეკონომიკურ თეორიაში ცნობილია ე. დომერის, რ. ხაროდისა და სხვათა მიერ შემუშავებული ეკონომიკური ზრდის ნეოკეინსიანური მოდელები.

ე. დომერის ძირითადი წვლილი წონასწორული ეკონომიკური ზრდის თეორიაში მდგომარეობს იმაში, რომ მან ყურადღება გაამახვილა ინვესტიციების ორივე ეფექტის, როგორც მულტიპლიკატორის, აგრეთვე აქსელერატორის გათვალისწინების აუცილებლობაზე. ინვესტიციების მატება, ე. დომერის აზრით, იწვევს როგორც ერთობლივი მოთხოვნის გადიდებას (მულტიპლიკატორის ეფექტის გათვალისწინებით), აგრეთვე ერთობლივი მიწოდებისას (აქსელერატორის ეფექტის გათვალისწინებით), რაც ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა. ამასთან, დომერის მოდელში წონასწორობა არ არის მყარი, ვინაიდან ინვესტიციური გეგმები და დანაზოგები ხშირ შემთხვევაში შეიძლება აღმოჩნდეს ერთმანეთთან შეუსაბამო. ამიტომ ეკონომიკაში დინამიკური წონასწორობის უზრუნველსაყოფად დომერი გეთავაზობს ეკონომიკური ზრდის სახელმწიფოებრივ რეგულირებას.

რ. ხაროდცი, ე. დომერის მსგავსად, იკვლევს არა სტატისტიკურ წონასწორობას, რაც ძირითადია კენსურ თეორიაში, არამედ დინამიკურ წონასწორობას, ანუ გრძელვადიანი მყარი ეკონომიური ზრდის პირობებს. იგი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს მეწარმეთა ქცევის ფსიქოლოგიური მოტივების ანალიზს. ამ მოდელშიც ძირითადია სახელმწიფოს ჩარევის აუცილებლობის დასაბუთება მყარი, წონასწორული ეკონომიკური ზრდის უზრუნველსაყოფად.

განვითარებად ქვეყნებში პრაქტიკული გამოყენება ჰპოვა განვითარების ეკონომიკის თეორიულმა საფუძვლებმა. განვითარებული ქვეყნებისაგან განსხვავებით, ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებში სასაქონლო და რესურსული ბაზრების უმრავლესობა დეფორმირებულია; მიმდინარეობს საზოგადოების სტრუქტურის რადიკალური გარდაქმნა. მომარაგება, წარმოება და ფასები დაუბალანსებელია. ხშირად ეკონომიკური გადაწყვეტილებები განისაზღვრება პოლიტიკური ან სოციალური პრიორიტეტებიდან გამომდინარე. ამდენად, განვითარების ეკონომიკა უფრო მეტად, ვიდრე ნეოკლასიკური თეორია, შეისწავლის ეკონომიკურ, კულტურულ და პოლიტიკურ პირობებს, რაც აუცილებელია სხვადასხვა საზოგადოების სწრაფი სტრუქტურული და ინსტიტუციონალური ტრანსფორმაციისთვის, ამიტომ განვითარების ეკონომიკა განიხილავს სახელმწიფოს მნიშვნელოვან, აქტიურ როლს ეკონომიკის ტრანსფორმაციის კოორდინაციის საქმეში.

მთელი ქვეყნის მასშტაბით გრძელვადიანი წონასწორული ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების უზრუნველყოფა მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია რეგიონების ეკონომიკურ პოტენციალზე, მათი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონეებში არსებული დისპროპორციების გამომწვევ მიზეზებზე და სიღრმეზე, აგრეთვე რეგიონებში ეკონომიკური ზრდის არსებულ ფაქტორებზე. რეგიონებში არსებული ეკონომიკური პოტენციალი (ბუნებრივი რესურსები, კლიმატური პირობები, სამუშაო ძალა,

სამრეწველო პოტენციალი) ხელს უწყობს მათ სპეცილიზაციას ტრადიციულ დარგებში და წარმოების იმ თანამედროვე სფეროებში, სადაც ამის შესაძლებლობას იძლევა არსებული რესურსები – ქვეყანაში და საგარეო ბაზრებზე არსებული კონკურენციული გარემოს გათვალისწინებით. ამგვარად, რეგიონების ეკონომიკური პოტენციალი, მათი ეფექტიანი გამოყენებისა და რეგიონებს შორის რაციონალური ეკონომიკური კავშირების უზრუნველყოფის პირობებში, წარმოადგენს როგორც თვით რეგიონებში, აგრეთვე მთლიანად მთელ ქვეყანაში ეკონომიკური ზრდის არსებით წყაროს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეკონომიკური ზრდის ტემპზე (როგორც ქვეყნის, აგრეთვე რეგიონების მასშტაბით) უარყოფითად ზემოქმედებს რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონეებში არსებული დისპროპორციები, ვინაიდან იგი იწვევს გასაღების ბაზრების შეკვეცას, დანახარჯების ზრდას ჩამორჩენილი, დეპრესიული რეგიონების სუბსიდირებაზე, რესურსების არაეფექტიან განაწილებას და ა.შ.

ზემრალნიშნულიდან გამომდინარე, ცხადია, რომ ქვეყნის მასშტაბით ეკონომიკური ზრდის ფაქტორების განხილვისას გვერდს ვერ ავუვლით ანალოგიური ფაქტორების შეფასებას რეგიონების დონეზე.

რეგიონებში ეკონომიკური ზრდის ძირითადი ფაქტორების განსაზღვრისას ყურადღება უნდა მიექცეს ამა თუ იმ ფაქტორის წამყვან როლს, ან ფორმირების შესაძლებლობას რეგიონის დონეზე. აღნიშნულიდან გამომდინარე, რეგიონების დონეზე ეკონომიკური ზრდის განმსაზღვრელ ფაქტორებს მიეკუთვნება მიწოდებისა (შრომითი რესურსები, მათი განათლებისა და პროფესიული მომზადების დონე, შრომისადმი დამოკიდებულება; მიწა, კლიმატური პირობები, ბუნებრივი რესურსები; კაპიტალი, მისი ხარისხობრივი მახასიათებლები; ტექნოლოგიები) და რესურსების განაწილების ფაქტორები. აღნიშნული ფაქტორებიდან შრომითი რესურსების რაოდენობა, მიწა, კლიმატური პირობები და ბუნებრივი რესურსები ეკზოგენური ფაქტორებია. აღნიშნული ფაქტორებით მდიდარ

რეგიონებს ეკონომიკური ზრდის დაჩქარების მეტი შესაძლებლობები გააჩნიათ. შრომითი რესურსების განათლებისა და მომზადების დონე, კაპიტალის მოცულობა და ხარისხობრივი მახასიათებლები, ტექნოლოგიურ სიახლეთა დანერგვა მნიშვნელოვანწილად განპირობებულია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონით. ამავე დროს, რეგიონების მასშტაბით გონივრული ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელებაც, აგრეთვე მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს აღნიშნული ფაქტორების ფორმირებას. ასე მაგალითად, რეგიონული ბიუჯეტიდან დაფინანსებისას, პრიორიტეტის მინიჭება განათლების, კადრების მომზადება-გადამზადებისა და ჯანმრთელობის დაცვის სფეროებისათვის ხელს უწყობს ადამიანური კაპიტალის განვითარებას, მათი კვალიფიკაციისა და შრომისუნარიანობის დონის ამაღლებას. რეგიონის ბიუჯეტიდან კაპიტალდაბანდების ზრდა ინფრასტრუქტურის ფორმირებაზე, ანუ გზების, ხიდების, კავშირგაბმულობის სისტემის, ელექტროსადგურების, საკანალიზაციო სისტემის და ა.შ. მშენებლობაზე, ხელს უწყობს სამეწარმეო საქმიანობის განვითარებას და ინვესტიციების მოზიდვას. რესურსების ეფექტიანი განაწილებაც დამოკიდებულია რეგიონების ეკონომიკური განვითარების თავისებურებებზე. რეგიონში არსებული ინფრასტრუქტურა და საქმიანი ატმოსფეროც ხელს უწყობს რესურსების ოპტიმალურ და რაციონალურ განაწილებას, რაც ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა.

ეკონომიკურ ზრდაზე მოქმედი მოთხოვნისა და ინსტიტუციური ფაქტორები წარმოადგენენ მიწოდების ფაქტორებით განსაზღვრული ეკონომიკური პოტენციალის სრული გამოყენებისა და რეალური ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფის აუცილებელ პირობას, როგორც მთელი ქვეყნის, აგრეთვე ცალკეული რეგიონების მასშტაბით. მაგრამ გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ აღნიშნული ფაქტორების ფორმირებაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს მოცემული ქვეყნის ხელისუფლების მიერ განხორციელებული ეკონომიკური პოლიტიკა, ანუ ეს იმას ნიშნავს, რომ რე-

გიონების დონეზე პრაქტიკულად გამორიცხულია აღნიშნული ფაქტორების ფორმირებაზე არსებითი ხასიათის ზემოქმედება.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ცხადია, რომ ეკონომიკური ზრდა როგორც მთელი ქვეყნის, აგრეთვე ცალკეული რეგიონების მასშტაბით წარმოადგენს მრავალფაქტორულ მოვლენას. აღნიშნული ფაქტორების ერთიანობა ქვეყნისა და რეგიონების დონეზე განპირობებულია იმით, რომ რეგიონების დონეზე მოქმედი ფაქტორები განსაზღვრავენ ეკონომიკური ზრდის შესაძლებლობებს, როგორც რეგიონების, აგრეთვე ქვეყნის მასშტაბით; ხოლო ის ფაქტორები, რომლებიც ყალიბდებიან მთელი ეროვნული მეურნეობის მასშტაბით (მოთხოვნისა და ინსტიტუციური ფაქტორები), თავის მხრივ, განსაზღვრავენ ეკონომიკური ზრდის პირობებს, როგორც მთელი ქვეყნის, აგრეთვე რეგიონების დონეზე.

#### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარათაშვილი ე., შენგელია თ., ბარკალაია გ., ინოვაციური პროცესების ზემოქმედების განსაზღვრა ეკონომიკურ ზრდაზე (რუსულ ენაზე), აზერბაიჯანის სახ. პედაგოგიური უნივერსიტეტის შრომების კრებული, 2000.
2. ბარათაშვილი ე., საქართველოს რეგიონული განვითარების რეტროსპექტივა და პერსპექტივა, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პ. გუგუშვილის სახელ. ეკონ. ინსტიტუტი, შრომების კრებული III ტომი, 2003.
3. Гранберг А.Г., Стратегия территориального социально-экономического развития России: от идей к реализации // Вопросы Экономики, №9, 2001.
4. Региональное развитие: опыт России и Европейского Союза, под редакцией А.Г. Гранберга, М.: Экономика, 2000.

## 7. რეპიონული კონკურენტუნარიანობა და მისი კომპლექსური შეფასება

პოლიტიკური და ეკონომიკური პროცესებითა და მზარდი მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესით გამოწვეული მსოფლიოში მიმდინარე გლობალური ცვლილებები მოითხოვენ, როგორც მსოფლიო საზოგადოების, ასევე ცალკეული ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ახალ მიდგომების ფორმირებას. თანამედროვე პირობებში მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის, მათ შორის, საქართველოს პოლიტიკური პრიორიტეტი მდგომარეობს ეროვნული კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში.

აღნიშნული, პირველ რიგში, მიიღწევა ქვეყანაში კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბებისა და ეფექტიანი ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის გატარების გზით. ამ პრობლემისადმი სისტემური მიდგომა შემდეგში მდგომარეობს: კონკურენტული გარემოს მუდმივად უზრუნველყოფა, მონოპოლიური ურთიერთობების მიზეზების და ფორმების განსაზღვრა, ანტიმონოპოლიური სტრატეგიის შემუშავება და განხორციელება. თუმცა საქართველოში ამა თუ იმ ბაზარზე კონკურენტების შესვლა მნიშვნელოვან ბარიერებს აწყდება. ჩვენს სინამდვილეში ასეთი ბარიერები შეიძლება იყოს: ეკონომიკური და ადმინისტრაციული ბარიერები, მოთხოვნის შემზღუდველი წესები, საბაზრო ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობით გამოწვეული ბარიერები, ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკით გამოწვეული ბარიერები, ბუნებრივი რესურსების იშვიათობით და გარემოს დაცვის აუცილებლობით გამოწვეული ბარიერები, კრიმინალური ხასიათის ბარიერები<sup>1</sup>.

საქართველოს საგარეო პოლიტიკური საქმიანობის წარმატება დამოკიდებულია ისეთ ფაქტორებზე, როგორცაა: საზღვარგარეთის ქვეყნებთან ეფექტიანი ეკონომიკური კავშირების დამყარება, ურთიერთობა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან (მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და გან-



ვითარების ორგანიზაცია და სხვა). პოლიტიკისა და დიპლომატიის ფარგლებში არსებული ტრადიციული ინსტრუმენტებისა და ფაქტორების მიუხედავად, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება გლობალური ეკონომიკის რეალებს. წინა პერიოდში გეოპოლიტიკური დაპირისპირება ძირითადად წარმოიქმნებოდა ფიზიკურ, სამხედრო-პოლიტიკურ ერთეულებსა და მსოფლიოს ცალკეულ ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის სამხედრო-პოლიტიკური ან იდეოლოგიური კონფრონტაციის სახით. თანამედროვე პირობებში ბრძოლა გავლენის სფეროების გადანაწილებისათვის, პირველ რიგში, მიმდინარეობს პოლიტიკურ-ეკონომიკური საშუალებებით.

საზღვარგარეთის ქვეყნებში მიმდინარე რეგიონული კონკურენტუნარიანობის საკითხებთან დაკავშირებული სამუშაოები და კვლევები განსაკუთრებით გააქტიურდა 80-იანი წლების დასაწყისში. რეგიონული კონკურენტუნარიანობის პრობლემა მრავალი ქვეყნის სახელმწიფო პროგრამაში არის დასმული. რეგიონული კონკურენტუნარიანობის დეტერმინანტების გამოკვლევისა და პრაქტიკული რეკომენდაციების შემუშავებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ საერთაშორისო ორგანიზაციები, საერთაშორისო ინტეგრაციული სტრუქტურები, თუმცა კონკურენტუნარიანობასთან დაკავშირებული საკითხების უმეტესი ნაწილი ჯერ კიდევ გასარკვევია. რაც შეეხება საქართველოში არსებულ მდგომარეობას, კონკურენტუნარიანობასთან დაკავშირებული კვლევებისა და სამუშაოების რაოდენობა და, პირველ რიგში, ხარისხი საკმაოდ დაბალია.

ბოლო წლებში კონკურენტუნარიანობის კონცეფცია მრავალ ქვეყანაში დაუსრულებელი დისკუსიებისა და მსჯელობის საგნად იქცა, როგორც სახელმწიფო, ისე კორპორაციულ დონეზე.

თანამედროვე პირობებში საერთაშორისო ურთიერთობების ანალიზის დროს ტრადიციული მეთოდების გამოყენება საკმარისი არ არის, რადგან იზრდება მსხვილმასშტაბიანი კვლევის რაოდენობა. თავის მხრივ, კვლევის შედეგებით მიღებული ეროვნული კონკურენტუნარიანობის დეტერმინანტები იწვევს შიდა და გარე

სახელმწიფო პოლიტიკის ცალკეული მიმართულებების (განათლება, მეცნიერება და ტექნოლოგიები, სამრეწველო პოლიტიკა, საგარეო ვაჭრობა და საგარეო პოლიტიკის საქმიანობა, რეგიონული პოლიტიკა) კორექტირების აუცილებლობას.

ჩვენი აზრით, აუცილებელია მოწინავე და განვითარებული ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფის მიმართულებით არსებული გამოცდილების შესწავლა და ადგიობრივ პირობებთან შესაბამისობაში მათი გამოყენება.

რეგიონული კონკურენტუნარიანობის კვლევისას გადასაწყვეტია შემდეგი ამოცანები: გლობალიზაციის პროცესის მიზეზების და მამოძრავებელი ძალების ანალიზი; კონკურენტუნარიანობის არსის განსაზღვრა ტერიტორიულ ერთეულებთან მიმართებაში; რეგიონული კონკურენტუნარიანობის შესწავლის სხვადასხვა მეთოდებისა და მიდგომების, კერძოდ აღნიშნულის გეოეკონომიკური ხედვა; კლასტერების კონცეფციის თეორიული საფუძვლების შემუშავება და მათი როლი რეგიონულ კონკურენტუნარიანობაში. კლასტერი ანუ სამრეწველო ჯგუფი არის გეოგრაფიული ნიშნებით კონცენტრირებული ურთიერთდაკავშირებული კომპანიების და მათთან დაკავშირებული ორგანიზაციების ჯგუფი, რომელიც მოქმედებს განსაზღვრულ სფეროში და ხასიათდება ერთიანი და ურთიერთშემავსებელი საქმიანობით.

რეგიონული კონკურენტუნარიანობის კვლევის მეთოდოლოგიური საფუძველია გლობალიზაციის პროცესის, რეგიონული კონკურენტუნარიანობის მექანიზმებისა და ფაქტორების ანალიზის, ცალკეული მეთოდოლოგიური მიდგომების შედარებითი ანალიზის მიმართ სისტემური მიდგომა. რეგიონული კონკურენტუნარიანობა თავის არსით არის ტერიტორიული ერთეულის კონკურენტუნარიანობა, რომელსაც აქვს განსაზღვრული პოლიტიკურ-ეკონომიური საზღვრები და აფიქსირებს აღნიშნულის განსხვავებას სხვადასხვა ორგანიზაციული სტრუქტურების კონკურენტუნარიანობასთან შედარებით.

საერთაშორისო პრაქტიკაში ეკონომიკის ინტერნაციონალიზაცია შესამჩნევი ხდება 50-იანი წლების დასაწყისში. 80-იანი

წლების დასაწყისში სამეცნიერო და საქმიან წრეებში დაიწყო საუბარი იმაზე, რომ მსოფლიო ეკონომიკის ინტერნაციონალიზაცია შევიდა გლობალიზაციის სტადიაში. ტერმინი „გლობალიზაცია“ ჩვეულებრივ გამოიყენება ბაზრების, ფინანსური სისტემის, კონკურენციის და კორპორაციული სტრატეგიის მიმართ, თუმცა შეუძლებელია აღნიშნული ტერმინის ზუსტი და ერთგვაროვანი განსაზღვრა. ზოგადად გლობალიზაცია ახასიათებს მსოფლიოში მიმდინარე ინტერნაციონალიზაციის პროცესებს.

მსოფლიოში აღიარებულია, რომ გლობალიზაციის პროცესს საფუძვლად უდევს ორი ძირითადი მიზეზი. პირველი დაკავშირებულია დერეგულირების პოლიტიკის გავრცელებასთან, ხოლო მეორე – ახალი საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების წარმოშობასთან, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ თანამედროვე ეკონომიკურ ცხოვრებაში. დერეგულირების პოლიტიკაში იგულისხმება ვაჭრობის ლიბერალიზაცია და ეკონომიკური ლიბერალიზაციის სხვა ფორმები. აღნიშნულის შედეგად მცირდება ტარიფები, ქრება საქონლისა და მომსახურების ვაჭრობაში არსებული ბარიერები. დერეგულირება სტიმულირდება სახელმწიფო საწარმოების პრივატიზაციით (მაგ.: ფოსტა, რკინიგზა და სხვა), მონოპოლიების ლიკვიდაციით (მაგ.: ტელეკომუნიკაციების და ენერგომომარაგების სფეროში).

გლობალიზაციის წინაპირობა შეიძლება იყოს: საბაზრო ეკონომიკის და თავისუფალი ვაჭრობის სისტემის მიმართ ერთიანი გლობალური აზროვნების მიღწევა; კულტურული განვითარების თავისებურებები, რომლებშიც იგულისხმება მასობრივი საინფორმაციო საშუალებების, ხელოვნების, პოპკულტურის და სხვა სფეროების გლობალიზირებული ერთგვაროვანი საშუალებების ფორმირების ტენდენციები.

გლობალიზაცია, ერთი მხრივ, არის მიკროეკონომიკური ფენომენი და მოძრაობაში მოდის ორი ძირითადი საშუალებით: სტრატეგიითა და ფირმის ქცევით. მეორე მხრივ, გლობალიზაცია ხელს

უწყობს საერთაშორისო საზოგადოებრივი ინიციატივების განვითარებას. მსოფლიო ბაზარზე არსებული კონკურენცია და კონკურენტუნარიანობა როგორც ფირმებსა და ასევე რეგიონებსა და ქვეყნებს შორის, ეყრდნობა აღნიშნულ ძალებს და სამეცნიერო-პრაქტიკული დისკუსიების ცენტრში იმყოფება.

გლობალიზაციის პროცესში წარმოიშობა კონკურენციის მიმართ არსებული მიდგომების გლობალური ცვლილებები, იქმნება საერთაშორისო კონკურენციის ახალი ფორმები, კერძოდ კი, გლობალური კონკურენცია, რომელიც, თავის მხრივ, წარმოშობს გლობალური კონკურენტუნარიანობის კონცეფციას. ახალ სოციალურ-ეკონომიკურ გარემოში კონკურენტუნარიანობა დამოკიდებულია მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში არსებული სპეციალიზებული სამრეწველო, ტექნოლოგიური, ფინანსური, კომერციული, ადმინისტრაციული და კულტურული შესაძლებლობების, ცოდნისა და უნარ-ჩვევების ურთიერთობის სინერგიულ ეფექტზე. გლობალური კონკურენცია ხელს უწყობს ახალი ტიპის კორპორაციული ორგანიზაციის წარმოშობას. გლობალური ფირმებისათვის სხვადასხვა ქვეყნის ბაზარი ერთიანი ხდება. გლობალური ფირმები გამოიყენებენ წარმოებისა და მართვის (მენეჯმენტის) ერთსა და იმავე ტექნოლოგიებს, აწარმოებენ და ყიდიან ერთსა და იმავე საქონელსა და მომსახურებას და სხვა, რაც გარკვეულ დონეზე ეწინააღმდეგება ეროვნულ ინტერესებს: შრომის ანაზღაურების, ინფლაციის, სავალუტო კურსის, საპროცენტო განაკვეთის დონეზე და ფართო გაგებით კი სამრეწველო და ტექნოლოგიური განვითარების, ინსტიტუციონალური პირობების, ენის, კულტურის და სხვა მიმართულებების მიხედვით.

თანამედროვე პირობებში სახელმწიფოს ჩარევის შესაძლებლობები მსოფლიო ეკონომიკის გლობალურ რეგულირებაში საკმაოდ შეზღუდულია. ამ შემთხვევაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს კონკურენციის ლოგიკაზე აგებული საერთო-საფირმო ურთიერთობები. მიკროეკონომიკის დონეზე გლობალიზაციის შედე-

გი შეიძლება იყოს მსხვილ ფირმებს შორის კონკურენციის მკვეთრი ზრდა, რაც, თავის მხრივ, აფიქსირებს კონკურენტუნარიანობის კონცეფციის მნიშვნელობას განვითარებული მრეწველობის მქონე ქვეყნებისათვის.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ბოლო ათი წლის განმავლობაში განსაკუთრებით იზრდება კონკურენტუნარიანობის პრობლემის მიმართ ინტერესი, რაც ნაწილობრივ აიხსნება იმ გარემოებით, რომ ყველა ქვეყანამ უნდა გაითვალისწინოს პოლიტიკურ-ეკონომიკური ეფექტიანობის მზარდი სტანდარტები. ყოველივე ეს კი გლობალიზაციის პროცესის შედეგია. გლობალიზაცია ზღუდავს სახელმწიფო პოლიტიკის შესაძლებლობებს იმ გაგებით, რომ ავიწროებს სივრცეს არასწორი პოლიტიკისათვის. ამიტომ დღეს არსებული პოლიტიკა წინა პერიოდთან შედარებით უფრო ეფექტიანია. გლობალიზაცია აიძულებს ყველა ქვეყანას უკეთ გამოიყენონ საკუთარი რესურსები და კონკურენციული უპირატესობები.

პარვარდის ბიზნესის სკოლის პროფესორის მ. პორტერის აზრით, კონკურენტუნარიანობა განსაზღვრავს ცალკეული კომპანიების, ეკონომიკის დარგების, რეგიონების, ერების ან მეზობელი ქვეყნების ჯგუფების უნარს, მიაღწიონ შემოსავლების მიღებისა და დასაქმების მაღალ დონეს საერთაშორისო კონკურენციის პირობებში. ეს მიდგომა ხელსაყრელია რეგიონების, სახელმწიფოების ან ქვეყნების ჯგუფებისათვის იმ მიზეზით, რომ შეესაბამება აღნიშნული ერთეულების მთავარ მიზანს, კერძოდ, ცხოვრების დონის ამაღლებასა და შენარჩუნებას. ჩვენი აზრით, აღნიშნული მიდგომა ყველაზე უკეთ პასუხობს გლობალიზაციის თანამედროვე მოთხოვნებს, რადგან ითვალისწინებს სამრეწველო კაპიტალის მობილურობას და ფირმის მოქნილობას საკუთარ საქმიანობაში.

80-იანი წლების ბოლოს ამერიკელი ექსპერტის ე. ლიუტტ-ვაკის მიერ შემოღებული იქნა ტერმინი „გეოეკონომიკა“, რომელ-

იც სწავლობს მსოფლიო ბაზარზე ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისათვის საჭირო პოლიტიკასა და სტრატეგიას. ლიუტცვაკის აზრით, გეოპოლიტიკურ კონფლიქტებს ცვლის გეოეკონომიკური კონფლიქტები. გეოეკონომიკა სწავლობს ქვეყნის სტრატეგიის ანალიზისა და ეროვნული კონკურენტუნარიანობის განვითარების ინსტრუმენტების შემუშავების საკითხებს. გეოეკონომიკა იკვლევს კავშირს ძალაუფლებასა და სივრცეს შორის. ეს არის 'ვირტუალური' სივრცე, რომელიც თავისუფალია ტერიტორიული საზღვრებისა და ფიზიკური მახასიათებლებისაგან, რაც დამახასიათებელია გეოპოლიტიკისათვის. გეოეკონომიკასა და გეოპოლიტიკას შორის მთავარი განსხვავება არის ტექნოლოგიური და კომერციული პირველობა და არა რეგიონების კონტროლი. გეოეკონომიკა არ გულისხმობს გეოპოლიტიკის პერიოდის, როგორც მოვლენათა ინტერპრეტაციას და რეგიონების ხელისუფლებებს შორის პირველობის მისაღწევად მიმდინარე ბრძოლის დასრულებას.

თანამედროვე პირობებში, როცა ინტენსიურად იზრდება კონკურენციის მნიშვნელობა, საერთაშორისო ურთიერთობების ანალიზის ტრადიციული მეთოდების გამოყენება წარმოქმნილი პრობლემების გადასაწყვეტად არასაკმარისია. ჩვენი აზრით, ცალკეული ქვეყნის მიდგომა კონკურენტუნარიანობის მიმართ დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა მეთოდებსა და საშუალებებს იყენებს ესა თუ ის ქვეყანა ახალ პირობებში რისკის შემცველობის და არსებული შესაძლებლობების მაქსიმალურად გამოყენების დროს. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ რამდენად შეესაბამება მიღებული ეკონომიკური შედეგი ქვეყნის სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ პოტენციალს.

მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა დაფუძნებულია შედარებითი უპირატესობის თეორიაზე. კონკურენტუნარიანობის კონცეფცია არის წარმატებული კონცეპტუალური სტრუქტურა კორპორაციული კონკურენტუნარ-

იანობასა და ეროვნულ ეკონომიკას შორის არსებული კავშირის გასარკვევად ეკონომიკის მზარდი გლობალიზაციის კონტექსტში. ტერმინი „კონკურენტუნარიანობა“ გამოიყენება ფირმების, მრეწველობის დარგების, რეგიონების, სახელმწიფოების და ქვეყნების ჯგუფების მიმართ, ხოლო მიკროეკონომიკის დონეზე, თანამედროვე კონკურენციის პირობებში ბაზარზე მოქმედი ფირმების მიმართ, აღნიშნული კონცეფცია კარგად არის ჩამოყალიბებული. კონკურენტუნარიანობის ერთი და იმავე კონცეფციისა და კვლევის მეთოდების გამოყენება როგორც მაკრო, ისე მიკრო დონეზე შეუძლებელია.

თანამედროვე პრაქტიკაში ნაკლებად არის შესწავლილი რეგიონული კონკურენტუნარიანობის მექანიზმები და კლასტერების როლი რეგიონულ კონკურენტუნარიანობაში. კლასტერების განხილვა უნდა მოხდეს სხვადასხვა კონცეპტუალური მიდგომების მიხედვით: ინოვაციური პროცესი, სოციალური კაპიტალი და ეკონომიკური გეოგრაფია.

კლასტერის გეოგრაფიული მასშტაბები შეიძლება იცვლებოდეს ქალაქის, რეგიონის, ქვეყნის ან მეზობელი ქვეყნების მიხედვით. კლასტერი შესაძლებელია ჩამოყალიბდეს სხვადასხვა ფორმით: მზა პროდუქციის მწარმოებელი ან მომსახურებით დაკავებული კომპანიები, ფინანსური ინსტიტუტები, წარმოების სპეციალიზებული ფაქტორების; კომპონენტების, მანქანა-მოწყობილობების მოწოდებლები და სხვა. კლასტერებში ხშირად შედის ისეთი ფორმები, როგორიცაა სპეციალიზებული, სამთავრობო და სხვა ორგანიზაციები, რომლებიც უზრუნველყოფენ სპეციალურ სწავლებას, განათლებას, ინფორმაციის მიწოდებას, კვლევების ჩატარებას და ტექნიკურ მხარდაჭერას.

ბოლო პერიოდში მიმდინარე ეკონომიკურ კვლევებში, როგორც ფირმის, ისე რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება უშუალოდ დამოკიდებულია ინოვაციური პროცესის შესწავლაზე. ამასთან, გათვალისწინებულ უნდა იქნეს კლასტერებში სოციალ-

ური კაპიტალის დიდი მნიშვნელობაც. სოციალური კაპიტალი ადამიანური კაპიტალის სხვა ფორმებისაგან განსხვავებით იქმნება და ხდება მისი გადაცემა კულტურის ისეთი მექანიზმებით, როგორცაა რელიგია, ტრადიციები და წეს-ჩვეულებები. სოციალური კაპიტალი არათანაბრად არის განაწილებული სხვადასხვა საზოგადოებებისა და ტერიტორიებს შორის. სოციალური კაპიტალი ერთმანეთთან აახლოებს კლასტერის მონაწილეებს და მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს საქონლისა და მომსახურების შექმნის პროცესში. განვითარებად ქვეყნებში არსებული კლასტერები განვითარებულ ქვეყნებში არსებული კლასტერებისაგან განსხვავებით მოიცავს მონაწილეთა მცირე რიცხვს და შესაბამისად ხასიათდება სხვა სოციალური სტრუქტურით.

ჩვენი აზრით, რეგიონული კონკურენტუნარიანობის კონცეფციას შეუძლია მოაწესრიგოს სახელმწიფოსა და კერძო სექტორს შორის კონკურენტუნარიანობის საკითხში არსებული უთანხმოებანი. აღნიშნული კონცეფცია წარმოადგენს მნიშვნელოვან საფუძველს კორპორაციულ კონკურენტუნარიანობასა და ეროვნულ ეკონომიკას შორის უკეთესი კავშირის დამყარებისათვის მზარდი გლობალიზაციის პირობებში. იაფ სამუშაო ძალასა და სახელმწიფო სუბსიდიების გამოყენებაზე ორიენტირებული სტრატეგია არაეფექტიანია მსოფლიო პოლიტიკურ-ეკონომიკურ სისტემაში დღეს მიმდინარე იმ გლობალური ცვლილებების ფონზე, როგორცაა: ტრადიციული საზღვრების გაუქმება, ტრანსპორტირებასა და კომუნიკაციაზე ფასის შემცირება, მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების როლის ზრდა ბუნებრივი რესურსებისა და იაფ სამუშაო ძალასთან შედარებით, სახელმწიფო ინოვაციური ინიციატივები და სხვა.

როგორც წესი, ლიტერატურაში გამოყოფენ კონკურენტუნარიანობის შეფასების 3 დონეს. მიკროდონეზე კონკურენტუნარიანობის შეფასების ობიექტად წარმოდგენილია ფირმები და საქონელი, მეზოდონეზე – დარგები და კომპლექსები, ხოლო მაკროდონ-



ეზე — ქვეყნები. შედარებით ახლო წარსულში გამოჩნდა ცალკეული მუშაკის კონკურენტუნარიანობის შეფასება, ამას ნანოდონე-საც უწოდებენ. სხვადასხვა დონის ობიექტების კონკურენტუნარიანობის შეფასება ერთმანეთთან არის დაკავშირებული, უფრო მეტიც, დამოკიდებულია ერთმანეთზე, რაზეც მრავალი მკვლევარი მიუთითებს. და მართლაც, მაკროეკონომიკური დარგობრივი გარემო ასევე ქმნის პირობებს ეკონომიკური ან პირიქით, არაეკონომიკური კონკურენციის მეთოდების გამოყენების შესაძლებლობას.

დიდი ხანი არ არის, რაც ქვეყნის რეგიონი, როგორც კონკურენტუნარიანობის შეფასების ობიექტი, მკვლევარების ინტერესის საგანი გახდა, თუმცა ტერმინი „რეგიონის კონკურენტუნარიანობა“ ხშირად გამოიყენება, როგორც რეგიონის ეკონომიკური მდგომარეობის შეფასების სინონიმი. ტერმინის ამ მნიშვნელობით გამოყენებას, რა თქმა უნდა, აქვს გარკვეული აზრი, მაგრამ იგი განსხვავებულ დატვირთვას ატარებს, ვიდრე ტერმინი „რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება“, თუნდაც იქიდან გამომდინარე, რომ ეს უკანასკნელი შეიძლება კონკურენციისაგან დამოუკიდებლად შეფასდეს.

ამას გარდა, უნდა გამოვყოთ ორი განსხვავებული მიდგომა, რომელთაც როგორც წესი, ურევენ ხოლმე: რეგიონი როგორც გარემო, რომელიც გავლენას ახდენს ფირმების კონკურენტუნარიანობაზე და რეგიონის, როგორც კონკურენციის სუბიექტის კონკურენტუნარიანობა, შეეჩერდეთ ამ საკითხზე უფრო დაწვრილებით:

ამ საკითხისადმი მრავალი მიდგომა მ. პორტერის ნამუშევრების ზეგავლენის ქვეშ ჩამოყალიბდა. კერძოდ, იმ მიდგომების საფუძველზე, რომლებიც მოცემულია მის წიგნში „საერთაშორისო კონკურენცია“ (1993)<sup>2</sup>, სადაც რეგიონი განხილულია, როგორც ფირმის კონკურენტუნარიანობის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი გარემო. რეგიონი, როგორც გარემო, რომელიც განაპირობებს ფირმების კონკურენტუნარიანობას, მოცემულია პორტერის რომბის სახით. ეს არის ადგილობრივი ფაქტორების ერთობლიობა, რომელთა

შორის მთავარია: მომთხოვნი მომხმარებლები, ძლიერი კონკურენტები, ძლიერი ნელლეულის მომწოდებლები და დამხმარე დარგების კომპლექსი. ეს ერთობლიობა „სამრეწველო კლასტერის“ ცნებაში ინტეგრირდება რომელიც, თავის მხრივ გვაძლევს, ურთიერთქმედების სინერგიას და აყალიბებს კონკურენტუნარიან ფირმებს. ამრიგად, რეგიონის კონკურენტული გარემო გავლენას ახდენას რეგიონის საწარმოო ობიექტების კონკურენტუნარიანობაზე.

ჩვენ ვემზრობით პოზიციას, რომ რეგიონს, მთლიანობაში როგორც კონკურენციის სუბიექტს, აქვს შედეგობრივი კონკურენტუნარიანობა ბაზრებზე, სადაც რეგიონები უწევს ერთმანეთს კონკურენციას. ესაა ფინანსური, მატერიალური და ინტელექტუალური რესურსების ბაზრები; საქონელ „რეგიონის“ მომხმარებელთა – ინვესტორების, მოსახლეობის, ტურისტების, საქმიანი წრეების ბაზრები.

ამ მიდგომით რეგიონის კონკურენტუნარიანობა ნიშნავს რეგიონის უნარს გამოავლინოს, შექმნას, გამოიყენოს და შეინარჩუნოს კონკურენტული უპირატესობა სხვა რეგიონების მიმართ.

რეგიონის კონკურენტული უპირატესობა – ეს არის აღნიშნული რეგიონის შედარებით უფრო მომგებიანი პოზიცია სხვა რეგიონების მიმართ. რეგიონის კონკურენტული პოზიციები – ესაა რეგიონის გამოკვეთილი, მისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკური ნიშნები, რომლებიც განსაზღვრავენ რეგიონული მიზნობრივი ბაზრების ყველაზე მნიშვნელოვან თავისებურებებს.

რეგიონის კონკურენტული პოზიციები დამოკიდებულია კონკურენტული რესურსების არსებობასა და მათ გამოყენებაზე. კონკურენტული რესურსები მატერიალური და არამატერიალური ელემენტების ერთობლიობაა, რომლებსაც გააჩნიათ საბაზრო ღირებულება ან განაპირობებენ პოტენციური მომხმარებლების ინტერესს რეგიონისადმი, ზრდიან რეგიონის სხვა ელემენტებზე მოთხოვნას, შეიძლება გამოყენებული იქნან რეგიონის კონკურენტული უპირატესობის შესაქმნელად და კონკურენტული წარ-

მატების მისაღწევად. და ბოლოს, კონკურენტული წარმატება განისაზღვრება რეგიონის მიერ სამიზნე ბაზრების „მომხმარებელთა“ და საჭირო რესურსების მიზიდვით და ამის საფუძველზე, დასაქმების და ცხოვრების დონის ამაღლებით.

მაშასადამე, რეგიონის კონკურენტუნარიანობა გვიჩვენებს რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებასთან დაკავშირებული ურთიერთობების ერთობლიობას, სხვა რეგიონებთან მიმართებაში. ტერმინს „რეგიონის კონკურენტუნარიანობა“, როგორც ეკონომიკურ კატეგორიას, აქვს არსებობის უფლება და წარმოაჩენს რეგიონის, როგორც კონკურენტის სუბიექტის პოზიციას.

არაერთმნიშვნელოვანი ცნებების რიცხვს მიეკუთვნება რეგიონის კონკურენტუნარიანობის კრიტერიუმების ცნება. რეგიონის კონკურენტუნარიანობის კრიტერიუმს უწოდებენ, მაგალითად, სამუშაო ძალის ხარისხს, ახალი თაობის ბიზნესმენის დონეს, სამუშაო მოტივაციას, საქონლის ხარისხს და საბაზრო ორიენტაციას. რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ინტეგრალურ მახასიათებელს უწოდებენ მის ინოვაციურ ხარისხს, რაც გამოიხატება რეგიონის თვითგანახლების პოტენციალში, ცვლილებებისადმი ადაპტაციასა და სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის გენერირებაში. არსებობს მოსაზრება, რომ ნებისმიერი სუბიექტის, მათ შორის რეგიონისაც, კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებელია დამატებითი ღირებულების ნორმა. კრიტერიუმის განსაზღვრის ეს და კიდევ სხვა განსაზღვრებები, რა თქმა უნდა, საკმაოდ შეზღუდულია, რადგან არ ასახავენ ნაციონალური ეკონომიკის ხანგრძლივ ხასიათს.

ჩვენი აზრით, უფრო მისაღებია რეგიონის კონკურენტუნარიანობის კრიტერიუმის არსის განსაზღვრა, რომელიც მოგვაწოდებს დ. საქსმა, ა. ხარტმა, ს. კონმა, ჯ. გარელლიმ – ისინი გვევლინებიან ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის კვლევების ფუძემდებლებად. მათ მიდგომაში საერთო არის ის, რომ ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა განხილულია საზოგადოებრივი პროგრე-

სის პოზიტიური შედეგების მიღწევის კუთხით.

ეკონომიკისა და საზოგადოების პროგრესის უტყუარ კრიტერიუმად ყველგან მიჩნეულია ეკონომიკური და კეთილდღეობის ზრდა, მათი მდგრადი პოზიტიური დიმანკა. ხოლო კონკურენცია საბაზრო ეკონომიკურ სისტემაში — წარმოადგენს საბაზრო ძალების ერთ-ერთ ფუნდამენტურ შემადგენელ ნაწილს, რომელიც უზრუნველყოფს ეკონომიკის ეფექტურ ფუნქციონირებას და აქედან გამომდინარე, წარმოადგენს ეკონომიკური პროგრესის წინაპირობას. ამიტომაც არ იწვევს ეჭვს, რომ ნაციონალური ეკონომიკის ეფექტურობის კრიტერიუმის კონცეპტუალური შინაარსი შეიძლება ავიღოთ როგორც საფუძველი რეგიონის, როგორც ეკონომიკური სუბიექტის კონკურენტუნარიანობის კრიტერიუმის აგებისა, რომელსაც საკუთარი წვლილი შეაქვს ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდასა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებაში.

რა თქმა უნდა, რეგიონის კონკურენტუნარიანობის კრიტერიუმის არც ერთი განსაზღვრება არ აცხადებს პრეტენზიას სრულყოფილებაზე. მნიშვნელოვანია, რომ ივი ასახავდეს რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ვექტორს და მიზნებს. ვეცდებით, წარმოვიდგინოთ ამ განსაზღვრების ჩვენეული ვერსია: კონკურენტუნარიანად ჩაითვლება რეგიონი, რომელსაც აქვს ისეთი ინსტიტუტები, მართვა, რესურსები, საწარმოო და სამეცნიერო-ტექნიკური შესაძლებლობები, საგარეო ეკონომიკური პოტენციალი, ფინანსური ინფრასტრუქტურები, რომლებიც აძლევენ მას საშუალებას მიაღწიოს ხანგრძლივ კონკურენტულ წარმატებას ეკონომიკური ზრდის დინამიკის მყარ საფუძველზე და მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდის ფონზე.

განვიხილოთ ზოგიერთი პრობლემური საკითხი: პირველ ნაშრომს, რომელშიც მოცემული იყო რეგიონის კონკურენტუნარიანობის შეფასება, წარმოადგენდა სტატისტიკის კრებული გ. უნტურას რედაქციით. ინტერესი რეგიონის კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრის მიმართ გაიზარდა იმის ხარჯზე, რომ გამოჩნდა

პუბლიკაციები ქვეყნებისა და რეგიონების შედარებით რეიტინგული შეფასებებით. ეს არის ფართოდ ცნობილი რეიტინგული შეფასებები – გაერო-ს პროგრამის რეიტინგები: ადამიანის პოტენციალის განვითარების, ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის, რეგიონების რეიტინგები მათი საინვესტიციო მომხიბვლელობის მიხედვით, რომლებიც გამოქვეყნდა ჟურნალ „ЖКПЕР“–ში. ასევე, გამოჩნდა რეიტინგები ახალი კონკურენტული უპირატესობების შეფასებით. კერძოდ, 2002 წელს, საერთაშორისო განვითარების ცენტრის (CID) დირექტორმა ჯ. საქსმა, CID-ს პრეზიდენტმა კლაუს შვაბმა და გლობალური კონკურენტუნარიანობის პროგრამის დირექტორმა პიტერ კორნესიუსმა, სხვა მონაწილეებთან ერთად შექმნეს „მოხსენება გლობალური ინფორმაციული ტექნოლოგიების შესახებ: მზაობა ქსელური სამყაროსათვის“ (The Global ..., ), სადაც შეფასებულია შვიდი ქვეყნის შესაძლებლობები გამოიყენოს ინფორმაციული კომპიუტერული ტექნოლოგიები. ასევე, გამოჩნდა „მოხსენება პოსტსაბჭოური ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის შესახებ“.

რეიტინგული შეფასებების გავრცელების მიზეზს წარმოადგენს სურვილი გაიზომოს და დაფიქსირდეს რეგიონების დიფერენციაციის ხარისხი და მისი დინამიკა რიგი წამყვანი ფაქტორების გამოყოფის საფუძველზე. საერთოდ, რეიტინგული მიდგომა დასავლური მეთოდოლოგიისათვისაა დამახასიათებელი, სადაც შეიმჩნევა კონკურენტული პროცესის მონაწილეთათვის „ნიშნების დაწერისადმი“ მისწრაფება. მაგალითად, გაეროს პროგრამაში ინტეგრალური ნიშნები „დაეწერა“ 174 ქვეყანას. მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მასალებში განსაზღვრულია კონკურენტუნარიანობის რეიტინგები 59 ქვეყნისთვის. მსოფლიო ბანკის პორტალი საშუალებას იძლევა შედარდეს 100 ქვეყნის ეკონომიკა მონაცემთა ბაზაში არსებული 70 მაჩვენებლიდან ნებისმიერი ჯგუფის არჩევის მიხედვით.

მისწრაფება, შეფასდეს ქვეყნების კონკურენტუნარიანობა,

არაერთგვაროვნად აღიქვეს დასავლეთის ეკონომისტებმა. ცნობილმა საერთაშორისო ეკონომისტმა პ. კრუგმანმა ერების კონკურენტუნარიანობის შეფასებისადმი სწრაფვას „საშიში“ უწოდა. და მაინც, ყოველწლიური „მოხსენება გლობალური კონკურენტუნარიანობის შესახებ“ გახდა საზოგადოებაში ფართოდ განხილვადი მოვლენა.<sup>3</sup>

ჯ. საქი და ა. უორნერი, რომლებიც არიან ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის რეიტინგის იდეოლოგიები, აღნიშნავენ, რომ რეიტინგი განკუთვნილია ქვეყნების ეკონომიკური ზრდის პერსპექტივების შესაფასებლად და ეხმიანება ეკონომიკური ზრდის ტემპებს, სწრაფი ეკონომიკური ზრდისათვის დაგროვილი პოტენციალის გათვალისწინებით. ისინი აღნიშნავენ, რომ კონკურენტუნარიანობის მეთოდის შექმნისას ისწრაფვოდნენ მიეცათ მისთვის პროგნოზირების შესაძლებლობა. მეთოდის იხვეწება, მასში შედის კორექტივები და ემატება ახალი აქტუალური ფაქტორები.

გლობალური კონკურენტუნარიანობის რეიტინგი პოლიტიკოსებს აძლევს ინფორმაციას ქვეყნის მდგომარეობაზე რიგი პოზიციების მიხედვით და წარმოადგენს სტიმულს დაბალრეიტინგული ქვეყნისათვის, რათა კორექტივები შეიტანოს თავის ეკონომიკურ პოლიტიკაში, აღვივებს ინტერესს მაღალრეიტინგული ქვეყნების გამოცდილების შესწავლისკენ და სწორედ ამაშია მისი ეკონომიკური მნიშვნელობა, ყველა რეიტინგი არის შეფასების სისტემა, რომელიც აგებულია იდეოლოგიაზე. ადამიანური პოტენციალის განვითარების ინდექსის რეიტინგს საფუძვლად დაედო ადამიანის განვითარების კონცეფცია, რომელიც მოიცავს რაოდენობრივ და ხარისხობრივ შეფასებებს, რეგიონების რეიტინგი ადამიანური პოტენციალის განვითარების ინდექსის მიხედვით ფასდება რეგიონის შესაძლებლობიდან გამომდინარე, შემდეგი სამი პუნქტის გათვალისწინებით: 1) შიდა რეგიონული პროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე, რომელიც კორექტირებულია ფუ-

ლის მსყიდველობითი უნარის მიხედვით და ასახავს მოხმარების დონეს და შესაძლებლობებს; 2) მოსწავლეთა წილი მთელ მოსახლეობაში ადამიანის განვითარებაში განათლების მნიშვნელობის გათვალისწინებით; 3) მიმდინარე წლის ახალშობილთა მომავალი სიცოცხლის ხანგრძლივობა, რაც ასევე ასახავს აღნიშნულ ტერიტორიაზე ადამიანის არსებობის პირობებს. ადამიანური პოტენციალის განვითარების ინდექსის ხარისხობრივი მახასიათებლების – თავისუფლების ხარისხის, ცხოვრების სტილის არჩევის შესაძლებლობის გათვალისწინება, რა თქმა უნდა, უფრო რთულია.

რეგიონის კონკურენტუნარიანობის რეიტინგის განსაზღვრისათვის, ზემოთ მოცემული ინდექსი შეიძლება მნიშვნელოვან დამატებად იქცეს, რადგან საშუალებას იძლევა შეფასებული იქნას რეგიონის მიღწევები ადამიანის განვითარებისათვის შექმნილი პირობების უზრუნველყოფაში.

„The Global Competitiveness Report“-ში წარმოდგენილ ქვეყნების რეიტინგს საფუძვლად დაედო ჯ. საქსისა და გ. სტოუნის მიდგომა, სადაც კონკურენტუნარიანობის 8 ძირითადი ფაქტორია გამოყოფილი, რომლებიც განაპირობებენ ეკონომიკის ხანგრძლივი აღმავლობის შესაძლებლობებს.

ყოველ კომპლექსურ ფაქტორს აქვს ფაქტორული წონა და ფასდება მაჩვენებელთა ჯგუფის მეშვეობით. ესენია: 1) გახსნილობა (მნიშვნელობა – 16,7%, 13 მაჩვენებელი); სახელმწიფო (16,7% 22 მაჩვენებელი); ფინანსები (16,7%, 24); 4) ინფრასტრუქტურა (11,1%, 16); 5) ტექნოლოგია (11,1%, 23); 6) მართვა (5,5%, 23); 7) შრომა (16,7%, 17); 8) ინსტიტუტები (5,5%, 23). სულ 161 მაჩვენებელი. მეორე საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომელიც იძლევა ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის შეფასებას, არის მენეჯმენტის განვითარების ინსტიტუტი (IMD). იგი გამოყოფს მაჩვენებლების მსგავს ჯგუფებს (314 მაჩვენებელი), რაც მიგვანიშნებს ამ საკითხში საერთო მიდგომის არსებობაზე.

1987-93 წლებში მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის შეფასებებით ყველაზე კონკურენტუნარიან ქვეყნად დასახელდა იაპონია. 1994-95 წლებში პირველი ადგილი აშშ-ს ეკავა. 1996-99 წლებში პირველ ადგილზე გავიდა სინგაპური, ხოლო 2000-2002 წლებში კვლავ აშშ. 1998 წელს ბოლო 59-ე ადგილზე გავიდა უკრაინა, ხოლო 58-ზე რუსეთი.

IMF, IMD მეთოდის საერთო მიდგომები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს რეგიონების კონკურენტუნარიანობის რაოდენობრივი ანალიზისათვის. ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის კრიტერიუმის თვისობრივი შეფასების გამოყენება რეგიონისათვის აქტუალურია, რადგან შესაძლებელია იგი შევუსაბამოთ არსებულ მეთოდებს. ამავე დროს აუცილებელია დაზუსტდეს რეგიონის კონკურენტუნარიანობის შეფასებასთან დაკავშირებული რამდენიმე მომენტი.

პირველ რიგში, უნდა შევეხოთ კონკურენტუნარიანობის ფაქტორების გამოყოფის პრინციპებს. ეკონომიკის ეფექტურობის კრიტერიუმების გადასახედიდან, შესაძლებელია დავუშვათ, რომ რეგიონის კონკურენტუნარიანობის საკვანძო ფაქტორები და მათი შესაბამისი სახეები თავისი ბუნებით იდენტურია ნებისმიერი სხვა ეკონომიკური სუბიექტისა, რადგან ამ ფაქტორების გამოყოფის პრინციპს საფუძვლად უდევს ეკონომიკის ერთ-ერთი ფუნდამენტური შეზღუდვა – რესურსების შეზღუდულობა.

ამ შეზღუდვის შერბილება უნდა მოხდეს ყველა რესურსის ერთობლივი ეფექტური გამოყენების საფუძველზე. რისი პირობებიც მხოლოდ კონკურენციის დროს იქმნება. ამიტომ, საკვანძო ფაქტორები, რომლებიც განაპირობებენ ეკონომიკის განვითარების შეზღუდულობის პრინციპზე დაყრდნობით, ამავე დროს კონკურენტუნარიანობის ფაქტორებიც არიან. ყველაფერი, რასაც გააჩნია შეზღუდულობის ნიშანი, პრინციპში, შესაძლებელია გამოვიყენოთ კონკურენტუნარიანობის რესურსად.

კონკურენტული უპირატესობების ჩამოყალიბება ისტორიუ-



ლად ხდებოდა კონკურენტუნარიანობის ახალ-ახალი ფაქტორების გამოჩენასთან ერთად. სხვადასხვა ქვეყნები, როგორც პროცესი აღნიშნავს, თანმიმდევრულად გადაიან კონკურენტუნარიანობის ფორმირების ერთიდაიგივე სტადიებს, რომლებიც შეესაბამება ძირითად მამოძრავებელ ძალებსა და სტადიებს, რაც თავის მხრივ განაპირობებს მის განვითარებას და უპირატესობებს მოცემულ დროის მონაკვეთში. ესენია საწარმოო ფაქტორები, ინვესტიციები, სიახლეები და სიმდიდრე, ამასთან პირველ სამთან იგი აკავშირებს კონკურენტუნარიანობის ზრდას, ხოლო ბოლოსთან ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის შენელებას და ვარდნას. ყოველი სტადიისთვისაა დამახასიათებელი ახალშემონალები წესების შემოტანა, მაგრამ თუ პირველ ეტაპზე კონკურენტული უპირატესობის საფუძველს ქმნიან უპირატესობანი წარმოების ფაქტორებში – უბრალო ან სპეციალიზირებული, მეორე ეტაპზე ეს არის ინვესტირებისაკენ მისწრაფება, ხოლო ახალშემოღებული წესები მიმართულია მითითებული შესაძლებლობების გასაუმჯობესებლად; მესამე ეტაპზე ახალშემოღებული წესები ცვლიან წარმოების სტრუქტურას, არაეფექტური წარმოებები გადაადგილდებიან სხვა რეგიონებში, ხდება ახალი საწარმოო ფაქტორების, კერძოდ არამატერიალური კაპიტალის ფორმირება.

ამ ძირითად სტადიებს, ჩვენი შეხედულებით, უნდა დაემატოს კიდევ ორი – ინფრასტრუქტურული და საინფორმაციო, ამასთან ინფრასტრუქტურული სტადია წინ უძღვის საინფორმაციოს. ე.ი. შეიძლება გამოვყოთ მთელი ჯგუფი ფაქტორებისა, რომლებიც ყველაზე სრულად ქმნიან კონკურენტუნარიანობის საკვანძო ფაქტორებს. ესენია – რესურსების, საინვესტიციო, ინფრასტრუქტურული, საინოვაციო და საინფორმაციო ფაქტორები.

კონკურენტუნარიანობის განვითარების ყოველი წინამორბედი ეტაპი და მისი შესაბამისი კონკურენტული უპირატესობის განვითარების ფაქტორი ქმნის ბაზისს შემდეგის განვითარებისათვის. ინვესტიციები წარმოების პრობლემის გადაწყვეტისა და

ინფრაქტრუქტურების შექმნის საშუალებას იძლევა. ინფრასტრუქტურა ხელმისაწვდომს ხდის რესურსებსა და ბაზრებს, ქმნის პირობებს საწარმოო, სამეცნიერო, საკონსტიტუციო პროცესების მონაწილეების ურთიერთობებისათვის. საინოვაციო ეტაპი შექმნილი ინფრასტრუქტურის ბაზაზე გარდაიქმნება ინოვაციების დიფუზიის სისტემაში. ინოვაციები ბიძგს აძლევს ახალ ცოდნას, ახალ ტექნოლოგიებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ ეკონომიკური პროცესების გლობალიზაციას.

კონკურენტუნარიანობის განვითარების ყოველ შემდგომ სტადიაზე კონკურენტული უპირატესობების წყაროები – რესურსები, ინვესტიციები და ინოვაციები – შეივსება ახალი ელემენტებით. ამრიგად, უპირატესობა რესურსებში ბევრად არის განპირობებული არამატერიალური აქტივებით – ცოდნითა და ინფორმაციით, რომლებიც ძალიან სწრაფად გადაიქცევიან საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვან რესურსებად. ინვესტიცია წარმოადგენს კონკურენტული უპირატესობების წყაროს არა მარტო თავისი ტრადიციული ფუნქციების ხარჯზე, როგორცაა წარმოების გაფართოებისათვის გამიზნული დანახოვების წყარო, რასაც მულტიპლიკატორის ეფექტი ქმნის, არამედ ინვესტორების ახალ ობიექტებზე (როგორცაა ადამიანური, იურიდიული, სოციალური კაპიტალი) გადართვის ხარჯზეც, ეკონომიკური სუბიექტების ინოვაციური მოქმედებით შექმნილი უპირატესობა განპირობებულია არამარტო ახალი საქონლისა და მომსახურებიდან მიღებული სარგებლით, წარმოების ტექნოლოგიებისა და რეალიზაციის გაუმჯობესებით, არამედ, ინოვაციების შექმნის და გაუმჯობესების ზრდითაც.

რაც შეეხება კონკურენტუნარიანობის და მასთან დაკავშირებული კონკურენტული უპირატესობების ინფრაქტრუსტურულ და ინფორმაციულ ფაქტორებს, მათი მნიშვნელობა, უდაოდ, ძალიან დიდია. ორივე ფაქტორს გააჩნია საკმაოდ დიდი გამოუყენებელი პოტენციალი, რომელიც გავლენას მოახდენს კონკურენტუნარი-

ანობაზე. ეს განსაკუთრებით კარგად ჩანს რუსეთის მაგალითზე, რომელიც სხვა სახელმწიფოებთან შედარებით გვიან დაადგა პოსტინდუსტრიული განვითარების გზას და განსაკუთრებით ახლა, როცა ადგილი აქვს საბაზრო ურთიერთობების სისტემასთან მტკივნეულ ადაპტაციას.

კონკურენტუნარიანობის ინფრასტრუქტურული ასპექტი მოიცავს ისეთი დარგების შემდგომ განვითარებას, რომლებიც საშუალებას იძლევა უფრო მაღალი ტემპით გაიზარდოს წარმოების ეფექტურობა „ზუსტად ღროულად“ სისტემის (საწარმოო ინფრასტრუქტურა) გაცილებით, უზრუნველყოფენ საქონლის ბრუნვასა და რეალიზაციის დაჩქარებას (საბაზრო ინფრასტრუქტურა), ადამიანის განვითარებას (სოციალური ინფრასტრუქტურა).

მაკროდონეზე კონკურენტუნარიანობის შეფასების პრობლემა არ შემოიფარგლება ეკონომიკურ-ტექნოლოგიური ფაქტორებით. დღეისათვის შექმნილია მსოფლიო მეურნეობის ახალი სახე, რომელიც ეკონომიკური პროცესების გლობალიზაციით გამოირჩევა: ეკონომიკა, რომელიც თანდათანობით გადაიქცევა გეოეკონომიკურ სივრცედ, სადაც სახელმწიფო საზღვრები სულ უფრო გამჭვირვალე ხდება, ხოლო ნაციონალურ სახელმწიფოებრივ ინტერესებს გადაფარავს ფირმების, ხშირად ტრანსნაციონალური ინტერესები. მაგრამ, საერთაშორისო კონკურენცია ეკონომიკის სფეროში მაინც რჩება მჭიდროდ გადაჯაჭვული გეოპოლიტიკურ პრობლემებთან. მაკროკონკურენტუნარიანობა საკმაო დონით დამოკიდებულია ქვეყნის საერთო ეკონომიკურ და სამხედრო ძალაზე, რაც მის პოლიტიკურ გავლენას და სტაბილურობას უზრუნველყოფს როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე პარტნიორებთან ურთიერთობისას.

თანამედროვე მსოფლიოს პოლიტიკური რუკის რადიკალური ცვლილებების მიუხედავად, მისი ახალი გეოპოლიტიკური სტრუქტურის ფორმირება, არსებითად ახლა იწყება და უახლოეს წლებში გეოპოლიტიკური ფაქტორი უზარმაზარ გავლენას მოახდებს იმ

ქვეყნების ნაციონალური მეურნეობის კონკურენტუნარიანობაზე, რომელთაც გააჩნიათ მსოფლიო პოლიტიკასა და ეკონომიკაში მნიშვნელოვანი როლის მოპოვების პრეტენზიები.

სამოთვლილი ფაქტორებიდან გამომდინარე, ვთვლით, რომ მაკროკონკურენტუნარიანობა – ეს არის ქვეყნის, როგორც გეოპოლიტიკური სუბიექტის დამოუკიდებელი პოლიტიკური განვითარებისა და წარმატებული ეკონომიკური შეჯიბრის უნარი.

შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ქვეყნის მაკროკონკურენტუნარიანობა დამოკიდებულია ისეთ ფაქტორებზე, როგორიცაა: მისი საგარეო პოლიტიკური დამოუკიდებლობისა და უსაფრთხოების ხარისხი (დონე); შიგა პოლიტიკური და სოციალური სტაბილურობა; პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სფეროებში რეგიონული შეთანხმებულობა; მოცემული ქვეყნის მოცულობითი და ფარდობითი მაჩვენებლების (მოსახლეობის რაოდენობა, დემოგრაფიული დინამიკა, დაკავებული და კონტროლის ქვეშ მყოფი ტერიტორიები) ფარდობა სხვა ქვეყნების ანალოგიურ მაჩვენებლებთან; მოსახლეობის ცხოვრების დონე და მისი დიფერენციაცია სოციალურ ჯგუფებად დინამიკაში და სხვა ქვეყნებთან შედარებით.

მაკროკონკურენტუნარიანობის ანალიზისას აუცილებელია გავითვალისწინოთ მისი დამოკიდებულება ნაციონალური მეურნეობის ტიპზე, რომელიც შეიძლება იყოს დახურული, ანუ შიგა რესურსების გამოყენებაზე ორიენტირებული (ამ დროს საგარეო ეკონომიკური მოღვაწეობა დამატებით როლს თამაშობს, როგორც ეს საბჭოთა კავშირის დროს იყო), ან ღია, ანუ უმეტესად საერთაშორისო გაცვლაზე ორიენტირებული, რაც იძლევა გადარჩენისა და განვითარების შანსს.

და ბოლოს, ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის შეფასებისას უნდა გათვალისწინებულ იქნას მისი ეკონომიკური მოდელის ხასიათი. იგი შეიძლება იყოს: 1) საბაზრო, როცა რესურსების მართვა იწარმოება საბაზრო თვითრეგულაციის საშუალებით (როგორც უმრავლეს მრეწველობის მხრივ განვითარებულ ქვეყა-

ნაშია); 2) გეგმიური, როდესაც მართვა ხორციელდება პირდაპირი ადმინისტრაციული განაწილებით სახელმწიფო ორგანოების და სახელმწიფო ინსტიტუტების მეშვეობით (ნაციონალური სამეურნეო კომპლექსები ყოფილ სოციალისტურ ქვეყნებში); 3) კომბინირებული, რომელიც ათავსებს საბაზრო და გეგმიური მეურნეობების მახასიათებლებს (მაგ. თანამედროვე ჩინეთის ეკონომიკა).

წმინდა ეკონომიკური პოციზიიდან ქვეყნის მაკროკონკურენტუნარიანობის დონე შეიძლება შეფასდეს შემდეგი მაჩვენებლების მიხედვით: შრომის მწარმოებლურობა; შრომის ფარდობითი ანაზღაურება; კაპიტალტევადობა; მეცნიერებადტევადობა; ეკონომიკის გახსნილობის დონე; ექსპორტტევადობა და იმპორტზე დამოკიდებულება; ვაჭრობის პრინციპები; მასალათტევადობა; ტრანსპორტტევადობა; ნაციონალური ვალუტის კურსის დინამიკა წამყვანი ქვეყნების ვალუტის მიმართ; ქვეყნის სავაჭრო და გადახდის ბალანსის სალდო; დარგების და ნაციონალური მეურნეობის სექტორებს შორის შეთანხმებული მუშაობის ეფექტურობის შეფასება სხვა ქვეყნებთან შედარებით. მაკროკონკურენტუნარიანობა დამოკიდებულია ქვეყნის საგარეო და საშინაო ეკონომიკურ პოლიტიკაზეც, მათ მიერ არჩეულ პრიორიტეტებზე საგარეო-ეკონომიკურ კავშირებში, სადაც განმსაზღვრელ როლს თამაშობს ისეთი მიმართულებები და მიღებული ზომები, როგორიცაა: იმპორტისშემცველი წარმოების გაფართოება და პროტექციონიზმი; კონკურენტული ზეწოლის განხორციელება სამამულო მწარმოებლებზე, რათა შემცირდეს მათი ხარჯები; საგარეო-ეკონომიკური ექსპანსია და სხვ. უმნიშვნელოვანეს როლს ამდროს თამაშობს ნაციონალური კანონმდებლობა, რომელიც ხელსაყრელ გარემოს ქმნის კონკურენტუნარიანი წარმოების განვითარებისათვის.

მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, მაკროკონკურენტუნარიანობაზე რეალურად შეიძლება ვილაპარაკოთ მხოლოდ იმ ქვეყნებისადმი მიმართებაში, რომელთაც გააჩნიათ მდგრადად განვითარებული

ეკონომიკა, სადაც შენარჩუნებულია შიგა ბალანსი სოციალურ და პოლიტიკურ ძალებს შორის. ქვეყანა, რომელიც შიგა ან გარე არასტაბილურობის მდგომარეობაშია, ხვდება არაკონკურენტუნარიანი ქვეყნების რიგში, როგორც ამბობენ, „ულაპარაკოდ“, რადგან გარდაუვალად და მკეთრად იკარგება ნდობა მისი სახელმწიფო და ფინანსური ინსტიტუტების მიმართ, ეს აისახება მის საინვესტიციო მომზიბვლელობაზე, ყველა დონეზე მისი ეკონომიკური კავშირების სიმყარეზე; ვალუტის სტაბილურობაზე — ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორზე, რომელიც ასახავს ნაციონალური კონკურენტუნარიანობის დონეს და გავლენას ახდენს ნაციონალური განვითარების ხასიათზე. გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნები, რომლებიც ახორციელებენ რადიკალურ სისტემურ გარდაქმნებს, როგორც წესი, განიცდიან ასეთი ფაქტორების მწვავე გავლენას და რეალურად შეუძლიათ გადავიდნენ კონკურენტუნარიანობის დადებით დინამიკაზე, მხოლოდ არასტაბილური მდგომარეობის დაძლევის შემდეგ.

როგორც ცნობილია, სამეურნეო სისტემის წარმატებული ფუნქციონირების ინტეგრალურ მაჩვენებლებს წარმოადგენენ ქვეყნის ეკონომიკური და საექსპორტო ექსპანსიის ზრდის ტემპები საერთაშორისო ბაზრებზე. აქედან გამომდინარე, ვუდგებით ჩვენი ქვეყნის თანამედროვე მდგომარეობის აღწერას:

ბოლო პერიოდში საქართველოში წარმოების მოცულობა მუდმივად მცირდება, მთელი ეკონომიკური სისტემის მუშობის ეფექტურობა ასევე მცირდება და სახეზეა ეკონომიკის სტრუქტურის და საგარეო ვაჭრობის დეგრადაცია. თუ კიდევ გავითვალისწინებთ, რომ დსთ-ს ქვეყნების გავლენილ ეკონომიკურ სივრცეს უპირისპირდება ძლიერი, კარგად ორგანიზებული, ურთიერთშემავსებელი გაერთიანებული ევროპის ქვეყნების ეკონომიკა და ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (ეთგო) ინტეგრირებული ეკონომიკა, მაშინ უფრო სავალალო ხდება დსთ-ს ქვეყნების კონკურენტული პოზიციები.

დღეისათვის, გაერთიანებული ევროპის მთლიანი შიგა პროდუქტი (მშპ) 5-ჯერ აღემატება დსთ-ს ქვეყნების მშპ-ს, ხოლო ეთგო-ს ქვეყნების უპირატესობა – 21-ჯერ.

წარმოების ვარდნის პირობებში კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლების ანალიზს სხვა დატვირთვა ეძლევა: რეგრესირებად სამეურნეო სისტემაში ისინი იქცევიან ამ ვარდნის ტემპების იონდიკატორებად. ამგვარად, შემთხვევებში, როცა რესურსების მოხმარება უფრო ჩქარა ვარდება, ვიდრე წყაროების მოცულობა, იქმნება ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ზრდის ილუზია, მაშინ, როცა სინამდვილეში ამ სურათს მიღმა შეიძლება სრულიად სხვა მოვლენები და პროცესები იმალებოდეს.

რეგიონის კონკურენტუნარიანობის თანამედროვე საინფორმაციო ფაქტორები ემყარება უახლესი ინფორმაციული ტექნოლოგიების შექმნისას უპირატესობების ფორმირებას. ეს ტექნოლოგიები ახალი ცოდნისა და ინფორმაციის გადამუშავების, შენახვისა და გამოყენების შეუდარებლად მაღალ საშუალებებს იძლევა წარმოების განვითარების დაჩქარებაში.

გლობალური ეკონომიკის ფორმირებასთან ერთად იცვლება ცოდნის როლი. ცოდნა ხდება მდგრადი კონკურენტული უპირატესობის წყარო ახალ გლობალურ ეკონომიკაში, რომელსაც ეწოდება „ინფორმაციული“, ამ ტერმინით ხაზი ესმევა ინფორმაციის ტექნოლოგიურ როლს წარმოებისათვის, რაც მსგავსია განვითარების წინა ინდუსტრიული ანუ საწარმოო-ტექნოლოგიური ეტაპისა. ცოდნა უზრუნველყოფს ძნელად გადასადებ უპირატესობებს, რაც გამომდინარეობს ცოდნის განსაკუთრებული სტრუქტურის თავისებურებებიდან, არაკოდინფიცირებული იმპლიციტური ცოდნის არსებობიდან, რაც დაკავშირებულია გამოცდილებასა და კორპორატიულ კულტურასთან. ინფორმაცია გლობალური კონკურენციის ფაქტორი ხდება.

კონკურენტული პროცესების განვითარების შემდგომი ეტაპები დაკავშირებული იქნება ინტელექტის შეღწევის უფრო მგრძნო-

ბიარე სფეროებთან, როგორცაა: ადამიანის ფსიქიკა, გენური ინჟინერია, თვითმარეგულირებელი ტექნიკის შექმნა. ეს იქნება ინტელექტუალურ-ფსიქოლოგიური კონკურენტული უპირატესობების ეტაპი.

მოწოდებული სქემის საფუძველზე შეიძლება ნათლად წარმოვიდგინოთ რეგიონების კონკურენტუნარიანობა XX საუკუნის აშშ-ს რეგიონულ პოლიტიკაში არსებული პრიორიტეტების ცვლის მაგალითზე: თავდაპირველად, მასობრივი წარმოება 20-იან წლებში ინვესტიციების საფუძველზე; შემდეგ, საწარმოო ინფრასტრუქტურის განვითარება – გზების ქსელი, კავშირის სისტემები, მუნიციპალური სასერვისო და საბაზრო ინფრასტრუქტურები – 40-60-იანი წლები; შემდეგ ინოვაციური წარმოება, რომლის პიკი 80-იანი წლების ბოლოს მოვიდა და ბოლოს 90-იან წლებში, ხდება წანაცვლება ინფორმაციული წარმოებისაკენ. ჩნდება „სასწავლო რეგიონები“, სადაც განათლება, მეცნიერება, საცდელ-კონსტრუქტორული მოღვაწეობა, საინფორმაციო სისტემები სივრცობრივად არის შერწყმული. XXI საუკუნის დასაწყისში საინფორმაციო განვითარება ხდება რეგიონების კონკურენტული წარმატების საკვანძო ფაქტორი.

ამავე დროს, აღნიშნული კონკურენტული უპირატესობების განვითარების სტადიებთან ერთად, იზრდება ე.წ. „რბილი ფაქტორების“ როლი, რომლებიც დაკავშირებული არიან ადამიანის მახასიათებლებთან, მათ ქცევებსა და ეფექტურ ურთიერთობასთან – ყველაფერს იმასთან, რაც შეადგენს ადამიანურ და სოციალურ კაპიტალს. ევოლუციური თეორიის ფარგლებში ამ ფაქტორებს უწოდებენ „წესებს“; უფრო ფართოდაა გავრცელებული ინსტიტუტების ცნება. ინსტიტუტები, რომლებსაც გავიაზრებთ როგორც ურთიერთობების ფორმალურ და არაფორმალურ ნორმებს, წესებს, ჩვევებს და ურთიერთქმედების საშუალებებს, ქმნიან ადამიანური ურთიერთობების სტრუქტურას. რეგიონისა და ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა განისაზღვრება იმით, თუ რამდენად შეესაბამება



მოქმედი ინსტიტუტები ტექნოლოგიურ ცვლილებებს, უფრო ზუსტად, რამდენად უშვებენ იმ ცვლილებების შესაძლებლობებს, რომლებიც საჭიროა ტექნოლოგიური სიახლეების ასათვისებლად. მოხსენებაში „გლობალური ინფორმაციული ტექნოლოგიების შესახებ...“ ამ საკითხის თაობაზე ნათქვამია: „ტექნიკური ცვლილებების პირველი კანონი: ტექნოლოგია ადვილია, ადამიანია რთული“.

თუ ადამიანები, თავიანთი ფიზიკური მახასიათებლებით, დაგროვილი ცოდნითა და უნარით ქმნიან რეგიონის ადამიანურ კაპიტალს, სოციალური ურთიერთობების დაგროვილი ფასეულობები და საშუალებები ქმნიან სოციალურ კაპიტალს. ქსელური საწარმოო სტრუქტურების ფორმირებასთან ერთად კონკურენტულ უნარს სულ უფრო მეტად უკავშირებენ სოციალურ კაპიტალს. სოციალური ურთიერთობები, თავისი ბუნებით, ინფორმაციულია, რადგან ადამიანები ურთიერთობაში მრავალი ტიპის ინფორმაციის გაცვლას ახორციელებენ – ვერბალური, არავერბალური, ამიტომ მისი შედეგები ეფექტურ კომუნიკაციაზეა დამყარებული. ამავე დროს, ურთიერთობის, ურთიერთქმედების სახე წარმოგვიდგება კონკრეტული რესურსის სახით. როგორც ს.ვ. პოპოვი აღნიშნავს, ურთიერთობის პროცესი, რომელიც მეთოდოლოგიურადაა ორგანიზებული, ბადებს ახალ ინფორმაციას და საზოგადოებრივ ცვლილებებს. ე.ი. კონკურენტუნარიანობა სულ უფრო და უფრო ასახავს ინსტიტუციონალური გარემოს მდგომარეობას, რეგიონის სოციალურ კაპიტალს, ადამიანების ურთიერთობების მექანიზმებს და საშუალებებს.

სოციალური კაპიტალი შეიძლება კონკურენტუნარიანობის სერიოზულ რეზერვად იქცეს. გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში ხდება სოციალური კაპიტალის ლიკვიდაცია. მიზეზი ის არის, რომ ვერტიკალური დივერგენციის გამო, ირღვევა სოციალური კავშირები მდიდრებსა და ღარიბებს შორის, ასევე, ადგილი აქვს ადამიანების პორიზონტალურ დივერგენციას, რაც დაკავშირებუ-

ლია გადაადგილების მაღალ ხარჯებთან. ამიტომაც შორს განლაგებული რეგიონების სოციალური კაპიტალი ირღვევა. სამეურნეო კომპლექსის რღვევა ხდება ღრმა კრიზისის პირობებში, რაც საზოგადოების პოლარიზაციის მიზეზი ხდება, იზრდება სოციალური დაძაბულობა და ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის მარგინალიზაცია.

სამწუხაროდ, გლობალიზაციის პროცესები, იწვევენ რა მკვეთრ სივრცულ დიფერენციაციას, ამძაფრებენ რეგიონების სოციალური კაპიტალის რღვევის პროცესს, სწორედ ეს არის რეგიონის ინსტიტუციონალური განვითარების ყველაზე მწვავე პრობლემა.

ამრიგად, ლაპარაკია ეკონომიკური სუბიექტებისათვის საერთო მეთოდოლოგიური მიდგომის აუცილებლობაზე მათი კონკურენტუნარიანობის შეფასებისათვის, რაც საშუალებას მისცემს ჩამოყალიბდეს რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ფაქტორების პარამეტრული რიგი.

აღნიშნული რიგი (ჩამონათვალი) წარმოადგენს ფორმატს, ჩარჩოს, კონკურენტუნარიანობის ინდექსის გამოთვლისათვის ადრე განსაზღვრული კრიტერიუმების საფუძველზე. გამოთვლის მეორე, მნიშვნელოვან პირობას წარმოადგენს ადეკვატური მაჩვენებლების არჩევა, რომლებიც სამ პირობას უნდა აკმაყოფილებდნენ: 1) საკმარისად სრულიად უნდა გამოხატავდნენ რეგიონის მიზნების მიღწევის კონკურენტულ უნარს, რომელიც კონკურენტუნარიანობის კრიტერიუმებს შეესაბამება; 2) საკმაოდ სრულად უნდა ასახავდნენ რეგიონის კონკურენტულ უნარს უკვე განხილულ ძირითად კონკურენტულ უპირატესობათა სპექტრში (ფაქტორულ, საინვესტიციო, ინფრასტრუქტურულ, საინოვაციო, საინსტიტუციო), ასევე დარგობრივი სტრუქტურის პროგრესულობას; 3) იყოს სტატისტიკურად მისაწვდომი და შეიცავდეს მინიმუმ სუბიექტურ ინტერპრეტაციებს. ამ მოთხოვნების უზრუნველყოფით დასაშვებია მაჩვენებელთა სხვადასხვა ჯგუფების არსებობა.

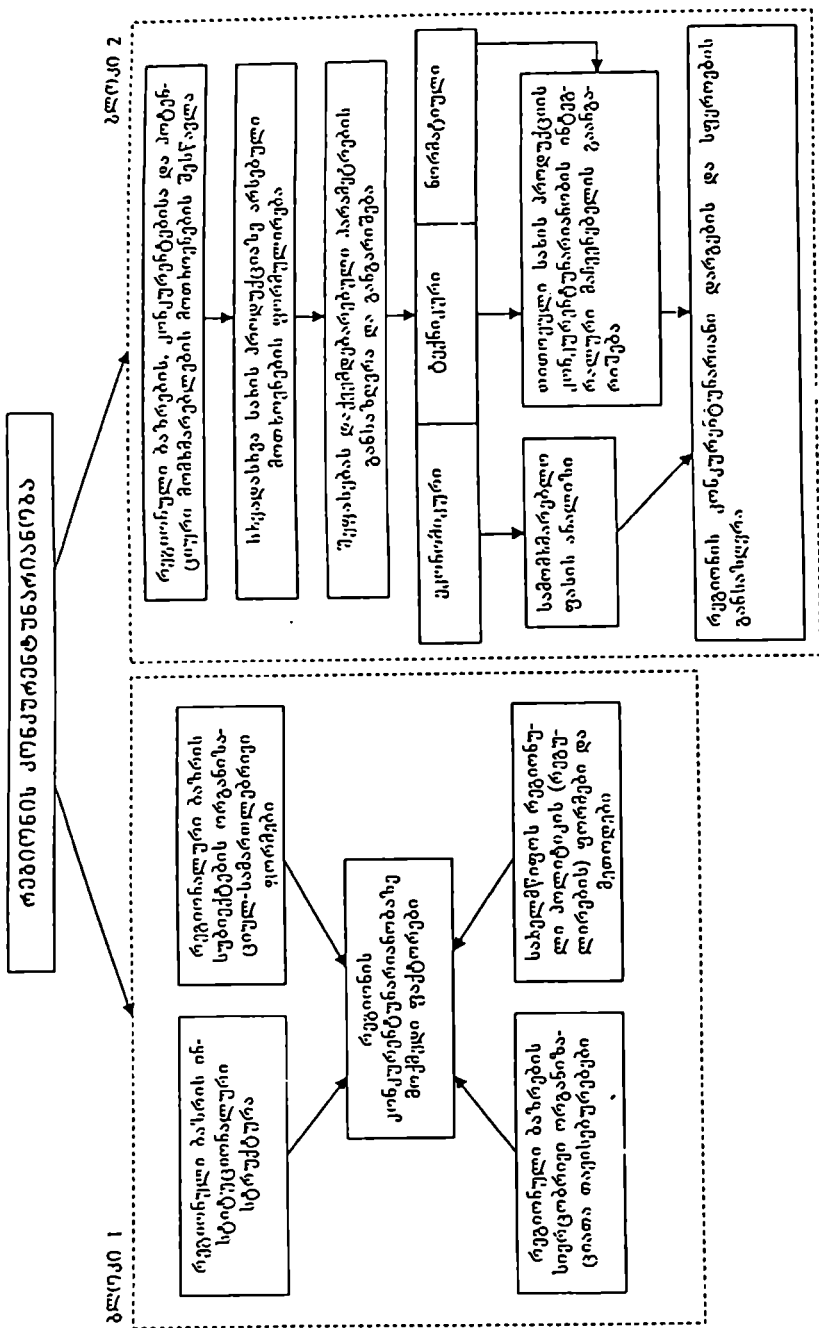
კონკურენტუნარიანობის ინდექსის შესადგენად და გამოსთვ-

ლელად მიზანშეწონილია ქვეყნის რეიტინგების მეთოდის გამოყენება. რეიტინგები ქვეყნების შედარების ყველაზე გავრცელებული საშუალებაა. ქვეყნების რეიტინგული მეთოდის სტანდარტულია და წარმოადგენს რიგი კერძო მაჩვენებლების (კრიტერიუმების) აგრეგირებას უფრო საერთო მაჩვენებელში. რომელიც ახასიათებს ქვეყნის (რეგიონის) შედარებით პოზიციებს ამ მაჩვენებლის მიხედვით.

რეგიონის კონკურენტუნარიანობის შეფასების საკითხების კვლევისას პრიორიტეტული ამოცანაა რეგიონული ბაზრის ინსტიტუციური განვითარების დონის დახასიათება, ბაზრის სუბიექტების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები სახელმწიფოებრივი რეგულირების ხასიათი, ბაზრის შესწავლის მდგომარეობა და სხვა (იხილეთ სქემა 7.1.) ჩვენ მიერ შესაბამისი მეცნიერული ლიტერატურის გაანალიზებისა და ინდივიდუალური კვლევის საფუძველზე, შემუშავებული რეგიონული კონკურენტუნარიანობის შეფასების მიდგომის ნათლად ილუსტრაციის მიზნით, შევეცდებით განვაზოგადოთ და დავაკონკრეტოთ ზემოთ მოყვანილი დებულებები.

როგორც ნახაზიდან ჩანს, პირველ ბლოკში უნდა განისაზღვროს რეგიონულ კონკურენტუნარიანობაზე მოქმედი ფაქტორები. კერძოდ:

— რეგიონული ბაზრის ინსტიტუციონალური სტრუქტურა, რომელიც მოიცავს რეგიონული ბაზრის სტრუქტურის თავისებურებებსა და მონოპოლიზაციის დონეს; კონკურენტული პროდუქტების დიფერენციაციის დონეს; ბაზარზე შესვლის (შელწევის) მიმართულებით არსებული ბარიერების დახასიათებას; ფირმების ვერტიკალური ინტეგრაციის დონეს; პროდუქციის წარმოების დივერსიფიკაციის დონეს; პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის დანახარჯების სტრუქტურასა და დონეს, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ რეგიონული ბაზრების სტრუქტურების შეფასების მთელი რიგი მეთოდები არსებობს, რომლებიც ძირითადად ორიენტირებულია ბაზრის ფუნქციონირებისა და ფირმის ქცევის შედეგების გაანგარიშებაზე. მაგალითად ლერნერის ინდექსი  $L^4$ :



სქემა 7.1. რეგიონული კონკურენტუნარიანობის შეფასების პრინციპული სქემა (მეთოდოლოგიურ-მეთოდური მიდგომა)

$$L = \frac{P-c}{c} \quad (1)$$

სადაც  $P$ -ფასია, ხოლო  $c$ -ზღვრული დანახარჯები.

ამ მაჩვენებლის მთავარი ღირსება ის არის, რომ იგი უშუალოდ ასახავს ფასის გადახრას ზღვრული დანახარჯებიდან, რაც საბოლოო ჯამში მონოპოლიის პირობებში რესურსების არაეფექტიან განთავსებაზე მეტყველებს. ხოლო სამართლიანი კონკურენციის პირობებში  $L=0$ .

ასევე, საკმაოდ პოპულარული განზოგადებული მაჩვენებელია ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსი: (HHI) <sup>5</sup>:

$$HHI = \sum_{i=1}^N \Delta_i^2 \quad (2)$$

სადაც  $N$  არის ფირმების რაოდენობა,  $\Delta_j$  -  $j$  იური ფირმის ბაზრის წილი. თუ ბაზარზე წარმოდგენილია მხოლოდ ერთი ფირმა (მონოპოლია), ინდექსი აღწევს მაქსიმალურ მნიშვნელობას - 1,0 (ან 10000, თუ ბაზრის წილი იზომება პროცენტებში).

- რეგიონული ბაზრების სუბიექტების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმები, რომელიც ითვალისწინებს სამეურნეო სუბიექტების ანალიზს საკუთრების ფორმების სტრუქტურის მიხედვით; ორგანიზაციულ-მმართველობითი, საწარმო-ეკონომიკური, საფინანსო-საკრედიტო კავშირების ორგანიზაციის ფორმები; საფინანსო-სამრეწველო ჯგუფების, კონსორციუმების, ასოციაციების და სხვა ორგანიზაციების დახასიათებას.

- რეგიონული ბაზრების სივრცობრივი ორგანიზაციის თავისებურებებში უნდა აისახოს რეგიონული ბაზრების გეოგრაფიული საზღვრები; წარმოებისა და მიმოქცევის სფეროს რეგიონული თავისებურებები; საბაზრო ზონების განლაგებისა და მოცულობის საკითხები; სასაქონლო ნაკადების სივრცობრივი სტრუქტურა; რეგიონული ბაზრების რეგიონთაშორისი

და საერთაშორისო კავშირები;

– სახელმწიფოს რეგიონული პოლიტიკის (რეგულირების) ფორმებსა და მეთოდებში უნდა დახასიათდეს ანტიმონოპოლიური რეგულირება; ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა; საფინანსო-საბიუჯეტო რეგულირება; სავალუტო და საბაჟო რეგულირების ძირითადი ასპექტები.

მთლიანობაში შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული I ბლოკის შეფასება, მიუხედავად იმისა, რომ გაგვაჩნია მისი ცალკეული კომპონენტების რაოდენობრივი შეფასების კონკრეტული მეთოდები და ფორმულები (მაგალითად, რეგიონული ბაზრების სტრუქტურის შეფასების ლერნერისა და ჰერფინდალ-ჰირშმანის ინდექსები), რაიმე კონკრეტული უნიფიცირებული მიდგომით შეუძლებელია, ვინაიდან ამ ბლოკის მთელი რიგი კომპონენტები ხარისხობრივ, თვისებრივ შეფასებას საჭიროებენ. ამდენად, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ამ კომპონენტების შეფასებისათვის გამოყენებული იქნეს ე.წ. „ექსპერტული შეფასების“ მეთოდი, რომელიც დაეფუძნება ბალების მინიჭების სისტემას 0-დან – 10-მდე. ვფიქრობთ, რომ აღნიშნულ მიდგომას გააჩნია გარკვეული ნაკლოვანებები, რაც ძირითადად ამა თუ იმ ექსპერტის კვალიფიკაციის დონესა და მის ობიექტურობაში გამოიხატება. თუმცა ვფიქრობთ, რომ ამ ბლოკის შეფასებით გარკვეული ორიენტირები მოინიშნება, რაც საბოლოო ჯამში რეგიონულ კონკურენტუნარიანობაზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზში მნიშვნელოვან დახმარებას გაუწევს დაინტერესებულ პრაქტიკოსებსა და მკვლევარებს.

რაც შეეხება სექტორის მეორე ბლოკს, რომლის მიზანია რეგიონის კონკურენტუნარიანი დარგებისა და სფეროების განსაზღვრა, სავსებით რეალური და შესაძლებელია შესაბამისი მეთოდების (ფორმულების) მოდიფიცირებით სათანადო რაოდენობრივი შეფასებების გაკეთება.

აღნიშნული ბლოკის რეალიზაცია უნდა განხორციელდეს სამ ეტაპად, ანუ რეგიონის კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრას უნდა

დაეფუძნოს რეგიონის იმ დარგებსა და სფეროებში წარმოებული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის შეფასებასა და შემდგომში მათ განზოგადებას, რომლებიც გათვალისწინებულია ექსპორტისათვის. ეს სამი ეტაპი მოიცავს შემდეგს:

- I. მოცემული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის დონის განსაზღვრის მიზნით, პოტენციური ბაზრის ანალიზს და შედარებისათვის მაქსიმალურად კონკურენტუნარიანი პროდუქციის ნიმუშის ამორჩევას.
- II. მოცემული პროდუქციის სახეობათა შესადარებელი პარამეტრების ნაკრების განსაზღვრას.
- III. მოცემული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ინტეგრალური მაჩვენებლით გაანგარიშებას.

I. კონკურენტუნარიანობის ანალიზის პროცესში, შეიძლება ითქვას, რომ ყველაზე საპასუხისმგებლო მომენტი ნიმუშის ამორჩევაა. ვინაიდან ამ ეტაპზე დაშვებულმა შეცდომამ შეიძლება მთელი სამუშაო შედეგების დამახინჯება გამოიწვიოს. ნიმუში უნდა მიეკუთვნებოდეს პროდუქტების იმავე ჯგუფს, რომელსაც მიეკუთვნება საანალიზო პროდუქტი.

II. პროდუქციის სახეობათა შესადარებელი პარამეტრების ნაკრების განსაზღვრის პროცესში უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ნაწილი პარამეტრებისა ახასიათებს პროდუქციის სამომხმარებლო თვისებებს (ტექნიკური პარამეტრები), მათ შორის ნაწილი კი მის შესაბამისობას საერთაშორისო და ეროვნულ სტანდარტებთან, ნორმატივებთან, საკანონმდებლო აქტებთან (ნორმალური პარამეტრები), ხოლო მეორე ნაწილი კი პროდუქციის ფასის თავისებურებებს (ეკონომიკური პარამეტრები). ეკონომიკური პარამეტრების სიდიდეები განისაზღვრება პროდუქციის ფასით ( $C_1$ ), —დან ტრანსპორტირებაზე დანახარჯებით ( $C_2$ ), პერსონალის სპეციალიზებით ( $C_3$ ), ექსპლუატაციით ( $C_4$ ), რე-

მონტით ( $C_5$ ) ტექნიკური მომსახურებით ( $C_6$ ), გადასახადებით ( $C_7$ ), სადაზღვევო შენატანებით ( $C_8$ ) და ა.შ. მთლიანობაში ეს დანახარჯები შეადგენენ სამომხმარებლო ფასს ( $C$ ):<sup>6</sup>

$$C = C_1 + C_2 + C_3 + C_4 + C_5 + C_6 + C_7 + C_8 + \dots \quad C = \sum_{i=1}^m c_j c_j \quad (3)$$

სადაც შესაკრებები (ეკონომიკური პარამეტრები) და მისი კონკრეტული მნიშვნელობები ინდივიდუალურია ცალკეული სახეობის პროდუქციის მიხედვით.

სამომხმარებლო ფასი წარმოადგენს კონკურენტუნარიანობის მნიშვნელოვან მაჩვენებელს. ეკონომიკური პარამეტრების განსაზღვრა, მათი შეფასება და „შეწონვა“ უნდა განხორციელდეს ისეთივე სიზუსტით, როგორც სამომხმარებლო პარამეტრების განსაზღვრა.

III. ინტეგრალური მაჩვენებლის გაანგარიშება დაეფუძნება არსებული პროდუქციის პარამეტრების შედარებას ექსპორტზე გასატანი პროდუქციის პარამეტრებთან. ამ პროცესში პირველ რიგში გაანგარიშებული უნდა იქნეს პარამეტრების ნაკრების ინდექსი ( $j_n$ ), რომელიც ასახავს მყიდველის ექსპორტზე გასატანი პროდუქციის (ნიმუში) თვისებების დაკმაყოფილების ხარისხის შეფასებას შემდეგი ფორმულით:

$$j_n = \sum_{j=1}^n a_j j_j \quad (4)$$

სადაც  $n$  – საანალიზო რაოდენობრივი პარამეტრების რიცხვია,  $a_j$  –  $j$  – იური პარამეტრული ინდექსის წონა; ხოლო  $j_j$  – იური პარამეტრის პარამეტრული ინდექსია.

აღსანიშნავია, რომ არც  $j_n$  და არც  $j_j$  არ უნდა აჭარბებდეს 100 პროცენტთან მაჩვენებელს, ვინაიდან 100 პროცენტზე მეტით დაკმაყოფილებული მოთხოვნილება, რბილად რომ ვთქვათ, აბსურ-



დის ტოლფასია.

აღნიშნული გაანგარიშებების შემდგომ უნდა განისაზღვროს ეკონომიკური პარამეტრების მიხედვით კონკურენტუნარიანობის ნაკრები ინდექსი ( $J_g$ ) შემდეგი ფორმულით:

$$J_g = \sum_{i=1}^m a_{ij} \quad (5)$$

სადაც  $m$  – საანალიზო ეკონომიკური პარამეტრების რაოდენობაა;  $a_i - i$  – იური პარამეტრული ინდექსის წონა;  $J_i - j$  – იური პარამეტრის პარამეტრული ინდექსი.

ზემოაღნიშნული ორი ფორმულით შესაბამისის გაანგარიშებების ჩატარების შედეგად გავიანგარიშოთ შედარებითი კონკურენტუნარიანობის ინტეგრალური მაჩვენებელი ( $k$ ) არსებული პროდუქციის ნიმუშთან მიმართებაში, შემდეგი ფორმულით:

$$K = \frac{J_n}{J_9} \quad (6)$$

თუ  $k > 1$ , საანალიზო პროდუქცია ფლობს უპირატესობას ნიმუშთან შედარებით, თუ  $k < 1$ , მაშინ პირიქით, ხოლო თუ  $k = 1$ , მაშინ ისინი ერთნაირად ხასიათდებიან.

საბოლოო ჯამში სქემის მეორე ბლოკის მიხედვით თუ გავაანალიზებთ ამა თუ იმ რეგიონში წარმოებული (ან საწარმოებელი) პროდუქციის ცალკეული სახეობების კონკურენტუნარიანობის ინტეგრალურ მაჩვენებლებს და განვაზოგადებთ მათ რეგიონის დონეზე, მივიღებთ იმ სურათს, რომელიც ახასიათებს ცალკეული რეგიონის კონკურენტუნარიანობის დონეს. აღნიშნული დებულების საილუსტრაციოდ ჩვენ მიერ ინდივიდუალური კვლევის საფუძველზე შემუშავებული და შემოთავაზებულია შემდეგი სახის ფორმულა:

$$R_k = \frac{K_1 + K_2 + K_3 + \dots + K_x}{x} \quad (7)$$

სადაც  $Rk$  არის რეგიონული კონკურენტუნარიანობის ინტეგრალური დონე,  $k_1, k_2, k_3, k_x$  – რეგიონში ფუნქციონირებადი კონკრეტული დარგების პროდუქციის მიხედვით გაანგარიშებული შედარებითი კონკურენტუნარიანობის ინტეგრალური მაჩვენებელი, ხოლო  $x$  – ამ დარგების რაოდენობა.

აღნიშნული მაჩვენებლების რეგიონების მიხედვით გაანგარიშებით შესაძლებელია მათი (რეგიონების) კონკურენტუნარიანობაზე საუბარი და შესაბამისი დასკვნების გაკეთება. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ფორმულა ვერ ითვალისწინებს რეგიონულ თავისებურებებს, მაპროფილებელ და სპეციალიზაციის დარგებს. ამდენად, ამ ფორმულის მიხედვით რეგიონების კონკურენტუნარიანობის შედარებისას მასში (ფორმულაში) უნდა აისახოს უპირატესად იდენტური ან მონათესავე-ახლოებული დარგების კონკურენტუნარიანობის ინტეგრალური მაჩვენებლები. აქვე უნდა აღვნიშნოთ ის, რომ ფორმულის აღნიშნული ნაკლოვანი მხარის კომპენსაცია გარკვეულწილად შესაძლებელია სქემის პირველი ბლოკის – რეგიონის კონკურენტუნარიანობაზე მოქმედი ფაქტორების – ექსპერტული შეფასების შედეგად. ვინაიდან პირველი ითვალისწინებს რეგიონული ბაზრების ინსტიტუციონალური სტრუქტურის, სივრცობრივი ორგანიზაციის თავისებურებების, ბაზარზე მოქმედი სუბიექტების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმებისა და სხვა რეგიონული თავისებურებების დახასიათებასა და შეფასებას.

ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენ მიერ შემუშავებული რეგიონული კონკურენტუნარიანობის შეფასების მოდელის (პრინციპული სქემის) ორივე ბლოკი ერთმანეთს ავსებს და მთლიანობაში წარმოგვიდგენს ამ მიმართულებით არსებულ მდგომარეობას, რაც მთლიანობაში ობიექტური დასკვნების და ადეკვატური პოლიტიკის შემუშავების რეალურ წინაპირობად მიგვაჩნია.

რეგიონული კონკურენტუნარიანობის ამაღლების თვალსაზრისით, მეტად სერიოზული მნიშვნელობა ენიჭება ინოვაციური პოლიტიკის ეფექტიანობის პრობლემების გადაწყვეტას. „ინოვაცია“ – ახალი, ან

სრულყოფილი პროდუქტის მიღების, მათი წარმოების წესის და შემდგომში შიდა და საგარეო ბაზრებზე რეალიზაციის პროცესის შედეგია.

საქართველოში, საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალი პერიოდის მიმდინარე ეტაპზე, განსაკუთრებით აქტუალურია მატერიალური დოვლათის წარმოების ორგანიზაცია მეცნიერების გამოყენების საფუძველზე, რაც მნიშვნელოვნად განაპირობებს კონკურენტუნარიანობის ამაღლებასა და ქვეყნის ეკონომიკის მდგრადი განვითარების საფუძველების ჩამოყალიბებას. აღსანიშნავია, რომ გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან საქართველოში მეტად სახიფათო ტენდენცია შეინიშნება, რაც საინოვაციო აქტივობის დაცემაში, მეცნიერებატევად დარგებსა და საწარმოებში კრიზისის გაღრმავებაში, მშპ-ში ინოვაციებზე დახარჯული სახსრების ხვედრითი წილის შემცირებასა და სხვა ნეგატიურ ტენდენციებში აისახა.

შედეგად კი დღეისათვის საქართველო მკრთალად გამოიყურება მეცნიერებატევადი ტექნოლოგიების ბაზარზე, საერთო მოცულობაში უჭირავს რა მხოლოდ 0,5%<sup>7</sup>.

საგულისხმოა, რომ საქართველოში საინოვაციო სფეროს განვითარების ხელისშემშლელ ფაქტორად, ინოვაციური სისტემის შემადგენელი ცალკეული რგოლებისა და ინსტიტუტების განუვითარებლობასა და ტრანსფორმაციულ პერიოდში განხორციელებული ეკონომიკური რეფორმების პროცესში ეროვნული (სამაშულო) პრიორიტეტებისათვის მეორეხარისხოვანი როლის მინიჭება და ფინანსურ სტაბილიზაციაზე განსაკუთრებული აქცენტების გაკეთება, საგარეო ეკონომიკური კავშირურთიერთობების ლიბერალიზაცისათან ერთად შეიძლება იქნეს მიჩნეული.

ამასთანავე, ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ ჩვენთან მწარმოებლური კერძო სექტორი (განსაკუთრებით მცირე საწარმოები) მეტად დაბალ დონეზეა განვითარებული. ხოლო მსოფლიოს გამოცდილება ადასტურებს, რომ კონკურენტუნარიანი პროდუქციის ათვისება ორჯერ უფრო სწრაფად მცირე საწარმოებში ხდება, ვიდრე დიდში. მაგალითად, 2000 წელს რუსეთის ფედერაციაში 18 საინოვაციო ცენტრი ჩამოყალიბდა, სადაც საერთო

ჯამში 300-მდე მცირე საწარმო (ფირმა) მუშაობდა, მათ აწარმოეს დაახლოებით 16 მლრდ. მანეთის პროდუქცია, გადაიხადეს 410 მილიონი მანეთის გადასახადი. მათ შექმნაზე კი სულ დაიხარჯა 30 მილიონი მანეთი. საქართველოში კი მცირე საწარმოთა დაახლოებით 3% ეწევა საინოვაციო საქმიანობას.

აღნიშნული მიმართულებით შექმნილი პრობლემის გადაწყვეტა ძირითადად უკავშირდება იმას, რომ არ არის ჩამოყალიბებული სამეცნიერო-ტექნიკური პროდუქციის საინოვაციო ბაზარი და მისი შესაბამისი ინფრასტრუქტურა.

არ არის შემუშავებული ამ პროცესების სტიმულირების შესაბამისი ეკონომიკური ბერკეტები, არ არის მიღწეული რეგიონული სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრამების რეალიზაციის საკითხები და ა.შ.

საგულისხმოა, რომ ამ მიმართულების მკვლევარი ა. აბრალავა<sup>8</sup> ანალიზებს რა ფასებზე ინოვაციური პროცესების გავლენის აქტუალურ საკითხებს, სამართლიანად ასკვნის, რომ: „საბაზრო კონკურენცია სტიმულს იძლევა ინოვაციური პროცესის დასაჩქარებლად. მონოპოლიური დანახარჯების დაფარვის მიზნით აძლიერებენ ინოვაციურ პროცესებს. ამავე დროს იმ დარგებში, სადაც განვითარდება კონკურენცია, საქონელთა სამომხმარებლო მახასიათებლების ამაღლებით ისწრაფვიან ფასების შემცირებისაკენ“.

ფაქტობრივად, შეიძლება ითქვას, რომ ინოვაციური პოლიტიკის ეფექტიანად წარმართვა მნიშვნელოვნად განაპირობებს ქვეყნისა და მისი რეგიონების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას. ამისთვის კი აუცილებელია:

— ანტიმონოპოლიური რეგულირების გააქტიურების საშუალებით ქვეყანაში (რეგიონებში) ჯანსაღი კონკურენტული გარემოს ფორმირების ხელშეწყობა. მნიშვნელოვანია ამ პრობლემისადმი სისტემური მიდგომა, რაც შემდეგში მდგომარეობს: კონკურენტული გარემოს მუდმივად უზრუნველყოფა, მონოპოლიური ურთიერთობების მიზეზების და ფორმების განსაზღვრა, ანტიმონოპოლური სტრატეგიის განსაზღვრა. თუმცა, საქართველოში ამა თუ იმ

ბაზარზე კონკურენტების შესვლა მნიშვნელოვან ბარიერებს აწყდება: ეკონომიკური და ადმინისტრაციული ბარიერები, მოთხოვნის შეზღუდული წესები, საბაზრო ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობით გამოწვეული ბარიერები, ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკით გამოწვეული ბარიერები, ბუნებრივი რესურსების იშვიათობით და გარემოს დაცვის აუცილებლობით გამოწვეული ბარიერები, კრიმინალური ხასიათის ბარიერები<sup>9</sup>.

ასევე მნიშვნელოვანია საინოვაციო პოლიტიკის ფორმირებარეალიზაცია, ამ სფეროში მსოფლიოს თანამედროვე ტენდენციების განვითარების გათვალისწინებით:

- საინოვაციო სფეროში კერძო სექტორის განვითარების ხელშეწყობა;
- ტექნოლოგიების კომერციალიზაციისა და გამოყენების წახალისება;
- საწარმოთა საინოვაციო საქმიანობის დაფინანსების მექანიზმების სრულყოფა;
- დასაქმებულთა განათლების დონის ამაღლებისათვის მასტიმულირებელი პირობების შექმნა;
- სამეწარმეო საქმიანობის გაფართოებისათვის აუცილებელი საინვესტიციო გარემოს ჩამოყალიბება და ა.შ.

რეგიონული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნია გამართული ფინანსური სისტემის არსებობას, ვინაიდან იგი განაპირობებს რეგიონული ფინანსების აკუმულაციას, ინვესტიციების გარედან მოზიდვას, კაპიტალის შიგარეგონულ გადაწვლილებას და რეგიონებში სოციალურ-ეკონომიკური კლიმატის გაჯანსაღებისათვის სასიცოცხლოდ აუცილებელი პროგრამების პრიორიტეტულ დაფინანსებას. რეგიონული ფინანსური სისტემის ეფექტიან ფუნქციონირებაზე მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია რეგიონის ინვესტიციური პოტენციალის ეფექტიანი გამოყენება და პრიორიტეტული და კონკურენტული უპირატესობის მფლობელი, ანუ „ზრ-

დის ლოკომოტივებად” მიჩნეული სფეროების შედარებით მაღალი ტემპებით განვითარება.

რეგიონული ფინანსების ძირითადი წყაროებია: რეგიონის საკუთარი ფინანსური რესურსები, რეგიონის ფარგლებს გარედან მოზიდული სახსრები, მათ შორის უცხოურიც. აღნიშნული რესურსების აკუმულაცია სწარმოებს რეგიონულ, ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ბიუჯეტებში და ფონდებში, აგრეთვე ისეთ ინსტიტუციურ ინვესტორებში, როგორებიცაა: საკრედიტო ორგანიზაციები, სადაზღვევო კომპანიები, არასახელმწიფო საპენსიო ფონდები, ადგილობრივი და უცხოური მსხვილი კომპანიები, უცხოური საკრედიტო-სადაზღვევო ორგანიზაციები და ა.შ.

ამგვარად, რეგიონული ფინანსური სისტემა მოიცავს:

- რეგიონულ და სხვა ტერიტორიული ერთეულების (ქალაქების, რაიონების და ა.შ.) ბიუჯეტებს;
- რეგიონულ არასაბიუჯეტო ფონდებს;
- ინსტიტუციური ინვესტორების ერთობლიობას.

რეგიონული და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების ბიუჯეტები ფორმირდება საკუთარი შემოსავლებისა (საგადასახადო და არასაგადასახადო შემოსავლები) და სამთავრობოთაშორისი ტრანსფერტებისა და სესხების ხარჯზე.

საქართველოში რეგიონული და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების ბიუჯეტების საკუთარი შემოსავლების ძირითადი წყაროა ადგილობრივი გადასახადები, რომლებსაც მიეკუთვნება „საქართველოს საგადასახადო კოდექსით“ დაწესებული და ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანოების ნორმატიული აქტებით შემოღებული გადასახადები (ზღვრული განაკვეთების ფარგლებში), რომელთა გადახდა სავალდებულოა შესაბამისი სუბიექტების ტერიტორიაზე. აღნიშნული კოდექსის თანახმად, ადგილობრივი გადასახადებია: ა) ქონების გადასახადი და ბ) სათამაშო ბიზნესის გადასახადი.

საკუთარი შემოსავლების უკმარისობის შედეგად რეგიონები

და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები მნიშვნელოვან-წილად დამოკიდებულნი არიან ცენტრალური ბიუჯეტიდან გამოყოფილ ტრანსფერტებზე. აღნიშნული ტრანსფერტების მოცულობა განსხვავებულია ცალკეული რეგიონებისა და ტერიტორიული ერთეულების მიხედვით, რაც გამოწვეულია იმით, რომ მათ შორის არსებობს არსებითი განსხვავებები წარმოებითი და ფინანსური პოტენციალის, ეკონომიკური ეფექტიანობისა და მოსახლეობის ცხოვრების დონის მიხედვით.

ამრიგად, ტრანსფერტების გამოყოფა, ანუ შემოსავლების გადაცემა ფინანსური დახმარების ფორმით ერთი დონის ბიუჯეტიდან სხვა დონის ბიუჯეტში ხორციელდება როგორც მინიმალური საბიუჯეტო უზრუნველყოფის გათანაბრებისათვის, აგრეთვე ცალკეული მიზნობრივი პროგრამების დაფინანსებისათვის. ტრანსფერტები უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს რეგიონების ფინანსურ-ეკონომიკური შესაძლებლობების გამოთანაბრებაში და მათ შორის შემოსავლების გადანაწილებაში.

გადანაწილების აუცილებლობა განპირობებულია როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური ფაქტორებით. პირველს მიეკუთვნება რეგიონებს შორის განსხვავებული ბუნებრივ-ეკონომიკური პირობების არსებობა, ხოლო მეორეს-საბიუჯეტო შემოსავლების მოზიდვაში არსებული ნაკლოვანებები.

სხვადასხვა დონის ბიუჯეტების ხარჯების განსაზღვრისას მხედველობაში მიიღება ხელისუფლების ცენტრალურ და ადგილობრივ ორგანოებს შორის ფუნქციების განაწილების ხასიათი.

ცენტრალური ბიუჯეტიდან ხორციელდება ცენტრალური ხელისუფლების მართვის ორგანოების საქმიანობის, საერთო-ეროვნული ხასიათის პროგრამებისა და დონისძიებების დაფინანსება.

რეგიონული და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები ასორციელებენ ტერიტორიის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების შესახებ მიღებული კანონებისა და სხვა ნორ-

მატიულ-სამართლებრივი აქტების რეალიზაციის უზრუნველყოფასთან დაკავშირებულ ფუნქციებს. რეგიონების ბიუჯეტებიდან ფინანსდება: ხელისუფლების რეგიონული ორგანოების საქმიანობა, რომელიც დაკავშირებულია მათი უფლებამოსილებების განხორციელებასთან; რეგიონული მიზნობრივი პროგრამების რეალიზება; ფინანსური დახმარებების გაწევა ადგილობრივი ბიუჯეტებისათვის და ა.შ. ადგილობრივი ბიუჯეტებიდან კი ფინანსდება: თვითმმართველობის ორგანოების, განათლების, ჯანმრთელობის დაცვისა და კულტურის დაწესებულებების საქმიანობა, მუნიციპალურ საკუთრებაში მყოფი სხვა ორგანიზაციები, მუნიციპალური საყოფაცხოვრებო-კომუნალური მეურნეობა, აგრეთვე ხორციელდება მიზნობრივი და ადგილობრივი მნიშვნელობის სხვა ხარჯები.

იმ შემთხვევაში, როდესაც ამა თუ იმ ღონისძიებისა და პროგრამის განხორციელებით დაინტერესებულია ხელისუფლების როგორც ცენტრალური, აგრეთვე რეგიონული და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები, მაშინ მათი დაფინანსება ხორციელდება ერთობლივად ყველა ღონის ბიუჯეტიდან. საუბარია ისეთ ღონისძიებებზე, როგორიცაა სატრანსპორტო-საკომუნიკაციო და სათბობ-ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის განვითარება, სამართალდამცავი ორგანოების ფუნქციონირების უზრუნველყოფა, ეკოლოგიური ვითარების გაუმჯობესება და გარემოს დაცვა, სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების განხორციელება და ა.შ.

ამრიგად, რეგიონული და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების ბიუჯეტები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ შესაბამისი ტერიტორიული ერთეულების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში და მათი კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში. მათი სახსრებით ხორციელდება იმ მიზნობრივი პროგრამების დაფინანსება, რომლებსაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვთ განათლების ღონის ამაღლებაში, სიღარიბის დაძლევაში, მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვის სისტემის ეფექტიანობის ამაღლებაში, რეგიონის რესურსული პოტენციალის ოპტიმალურ გამოყ-



ენებაში, საბაზრო ინფრასტრუქტურის განვითარებაში და ინოვაციური საქმიანობის წახალისებაში, რაც ხელსაყრელ პირობებს ქმნის გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველსაყოფად.

სუსტად განვითარებული რეგიონების, აგრეთვე რეგიონებში არსებული პრიორიტეტული დარგების ფინანსური მხარდაჭერისათვის სასარგებლო იქნებოდა შეიქმნას რეგიონული განვითარების ფონდი. ფონდის ფინანსური სახსრების შექმნაში მონაწილეობა უნდა მიიღონ უფრო განვითარებულმა რეგიონებმა, უპირველეს ყოვლისა კი თბილისმა, აგრეთვე წარმატებით მომუშავე კერძო საწარმოებმა და ფირმებმა, სახელმწიფო ბიუჯეტმა.

რეგიონულ-ფინანსური სისტემის მნიშვნელოვანი რგოლია ინსტიტუციური ინვესტორების ჯგუფი, რომელიც საქართველოს რეგიონებში წარმოდგენილია საკრედიტო ორგანიზაციებისა (კომერციული ბანკები) და სადაზღვევო კომპანიების ფილიალებით.

საქართველოში რეგიონული ფინანსური სისტემის განვითარების სრულყოფილი სურათის წარმოდგენისათვის აუცილებელია კომერციული ბანკების განვითარების ძირითადი ეტაპების ანალიზი საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბების პირობებში, რეგიონებში მათი როლის შეფასება და მათი საქმიანობის პერსპექტივების განსაზღვრა.

საქართველოში საკრედიტო სისტემის თანამედროვე სტრუქტურა შესაბამისობაშია საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნებთან. თუმცა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ საბანკო-საკრედიტო სისტემის ფორმირებას საქართველოში გააჩნდა ნაკლოვანებები. თავდაპირველად შექმნილ წვრილ საფინანსო ინსტიტუტებს სუსტი ფინანსური ბაზა ჰქონდათ, რის გამოც ისინი ძირითადად იძლეოდნენ მოკლევადიან სესხებს, ისიც მიმოქცევის სფეროს საწარმოებზე. გრძელვადიანი საინვესტიციო რესურსები კი კომერციულ ბანკებს საერთოდ არ გააჩნდათ. ეროვნული ბანკის მიერ საბანკო სექტორის გაჯანსაღების მიზნით გატარებულმა ღონისძიებებმა, განსაკუთრებით კი საბანკო-საკრედიტო ორგანიზაციების საქმი-

ანობის ნორმატიული და სამართლებრივი ბაზის გამკაცრებამ, გამოიწვია კომერციული ბანკების შერწყმა და გამსხვილება, მათი აქტივების ზრდა, საბანკო მომსახურებაში პოლიტიკური და ფინანსური რისკების ოპტიმიზაცია, რამაც ხელი შეუწყო საბანკო მომსახურების მოცულობის ზრდას, მისი ხარისხის გაუმჯობესებას.

ეკონომიკურ ურთიერთობათა გარდაქმნების მიმდინარე ეტაპზე, საქართველოს რეგიონებში საკრედიტო ორგანიზაციები წარმოდგენილია თბილისში დაარსებული კომერციული ბანკების ფილიალებით.

ქვეყნის საბანკო სექტორში არსებული სიტუაცია ადექვატურია მთლიანად ეკონომიკაში და ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში არსებული ვითარების. რეგიონები ეკონომიკური განვითარების დონით და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აქტივობით, აგრეთვე ბიზნესის უსაფრთხოების თვალსაზრისით მნიშვნელოვნად ჩამორჩებიან დედაქალაქს. ამიტომ თბილისში, როგორც ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკურ ცენტრში კონცენტრირებულია ეკონომიკური პოტენციალის მნიშვნელოვანი ნაწილი.

ამრიგად, საბანკო საქმიანობისა და საბანკო აქტივების კონცენტრაცია თბილისში განპირობებულია ეკონომიკური აქტივობისა და კაპიტალის კონცენტრაციის შედეგებით მაღალი დონით, აგრეთვე ბიზნესის განვითარებისათვის შედეგებით უსაფრთხო და სტაბილური გარემოს არსებობით. აღნიშნულიდან გამომდინარე, რეგიონებში მწვეკედ დგას სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ფინანსური უზრუნველყოფის პრობლემა. კომერციული ბანკები უპირატესად ამჯობინებენ თბილისში და ზოგიერთ მსხვილ ქალაქში არსებული ობიექტების საქმიანობის დაკრედიტებას, ხოლო ქვეყნის დანარჩენ ტერიტორიაზე მათი აქტიურობის დონე მკვეთრად დაბალია, რაც განპირობებულია რეგიონებში სამეწარმეო, მ.შ. საბანკო საქმიანობის სფეროში რისკის ფაქტორის შედეგებით

მაღალი დონის არსებობით.

რეგიონებში კომერციული ბანკების ფილიალები ძირითადად ახორციელებენ ადგილობრივი ფინანსური რესურსების მობილიზებას, აგრეთვე რეგიონთაშორისი და შიდა რეგიონული ანგარიშსწორების მომსახურებას. ამასთან, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ისინი რეგიონებში მიმართავენ პასიურ საკრედიტო პოლიტიკას, რაც რეგიონებში აფერხებს ეკონომიკურ ზრდას და განაპირობებს მათი სოციალურ-ეკონომიკური ჩამორჩენილობის დაკონსერვებას, ცენტრსა და რეგიონებს შორის არსებული დისპროპორციების გაღრმავებას, რეგიონების რესურსული და ეკონომიკური პოტენციალის არაეფექტიან გამოყენებას და რეგიონებიდან შრომისუნარიანი მოსახლეობის ემიგრაციას.

მდგომარეობას კიდევ უფრო ართულებს ის, რომ კომერციული ბანკები ჯერჯერობით არ ამჟღავნებენ რეგიონებში თავიანთი საქმიანობის გაფართოების სურვილს. მათი აბსოლუტური უმრავლესობა დაინტერესებული არ არის რეგიონების ფარგლებში ფილიალების ქსელის განვითარებით, რადგანაც ეს დაკავშირებულია დამატებით ერთი ერთეული შემოსავლის მისაღებად საჭირო დანახარჯების ზრდასთან.

საბანკო სექტორში არსებული ვითარება მნიშვნელოვანწილად ხელს უშლის ინვესტიციების მოზიდვას რეგიონების ეკონომიკაში, უპირველეს ყოვლისა კი მატერიალური წარმოების დარგებში, სადაც უპირატესად საჭიროა გრძელვადიანი კრედიტები. ამიტომ საჭიროა ხელისუფლებამ ხელი შეუწყოს კომერციული ბანკების შემდგომ განვითარებას.

დღესდღეობით კომერციული ბანების განვითარებას, მათი საქმიანობის გაფართოებას ხელს უშლის:

- რამდენიმე მსხვილი კლიენტის რესურსების მოძრაობაზე დამოკიდებულება;
- საკრედიტო პორტფელის მაღალი კონცენტრაცია მსესხებელთა მცირე რიცხვის განკარგულებაში;

- დანახარჯების მაღალი დონე მართვისა და მომსახურების აპარატის შენახვაზე;
- საბანკო ოპერაციების მოცულობების შეზღუდვა, რომელიც განპირობებულია ბანკების საკუთარი კაპიტალის მოკრძალებული ზომებით.

ასეთ პირობებში კომერციული ბანკები უპირატესად მიმართავენ მკვეთრად გამოხატულ კონსერვატიულ საკრედიტო-საინვესტიციო პოლიტიკას, რაც აბრკოლებს ეკონომიკის განვითარებას. რეგიონებში წარმოების ასაღორძინებლად აუცილებელია საკრედიტო ოპერაციების გაფართოება, რაც როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ჯერჯერობით არ შედის კომერციული ბანკების ინტერესებში. ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია რეგიონული კომერციული ბანკების შექმნა (რეგიონში თითო კომერციული ბანკის), რომლებსაც უნდა მიენიჭოთ ფილიალების გახსნის უფლება მხოლოდ მათი ადგილსამყოფელი რეგიონის ფარგლებში.

რეგიონებში კომერციული ბანკების დასაარსებლად ნამდვილად არსებობს სათანადო ფინანსური ბაზა. საწინააღმდეგო შემთხვევაში თბილისში დაარსებული კომერციული ბანკები რეგიონებში საერთოდ არ გახსნიდნენ ფილიალებს. აღნიშნული ფილიალები იმასთან ერთად, რომ წარმოადგენენ საანგარიშსწორებო ცენტრებს, აგრეთვე აქტიურად ახორციელებენ კერძო პირებისა და საწარმოების დანაზოგების მოზიდვას. ისინი პრაქტიკულად ისრუტავენ რეგიონულ რესურსებს, რომელიც შემდეგ წარიმართება არა რეგიონების, არამედ სათაო კომერციული ბანკების ინტერესების შესაბამისად.

რეგიონული კომერციული ბანკების ფორმირების ხელშეწყობის მიზნით, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ეროვნულმა ბანკმა მათთვის დაადგინოს საწესდებო კაპიტალის, დღეს არსებულთან შედარებით, მნიშვნელოვნად დაბალი დონე. ასევე საჭიროა მათ დაუწესდეს შეღავათები სხვა ნორმატივებისა და კოეფიციენტების შესრულებისას. ყოველივე ეს რეგიონულ კომერციულ ბანკებს

შესაძლებლობას მისცემს გარკვეულ ფარგლებში კონკურენცია გაუწიონ თბილისის ფინანსურად მძლავრ კომერციულ ბანკებს, რაც გააუმჯობესებს საბანკო მომსახურების ხარისხს, აამაღლებს საბანკო საქმიანობის ეფექტიანობის და რაც მთავარია ხელს შეუწყობს რეგიონებში ინვესტიციების მოზიდვას.

სასესხო საშუალებების ღირებულების შემცირების მიზნით რეგიონულმა ხელისუფლებამ უნდა ითანამშრომლოს მათ ტერიტორიაზე არსებულ საბანკო-საკრედიტო დაწესებულებებთან. დღეისათვის სასესხო საშუალებების ძალადი ღირებულების შედეგად მრავალ ფინანსურად ძლიერ საწარმოსაც კი უჭირს კრედიტების აღება. ამიტომ მათი გაიაფების მიზნით, რეგიონულმა ხელისუფლებამ საჭიროა მის განკარგულებაში არსებული ბიუჯეტის სახსრების ხარჯზე წილობრივი მონაწილეობა მიიღოს კომერციული ბანკების მიერ საწარმო-ორგანიზაციების დაკრედიტებაში. დაკრედიტების პროცესში რეგიონული ბიუჯეტის სახსრების მონაწილეობა კრედიტების აღებას წაახალისებს, თუკი აღნიშნული სახსრები გაიცემა პროცენტის გარეშე. ამასთან, მათი განიავების თავიდან აცილების მიზნით საჭიროა შენარჩუნდეს მათი დაბრუნებადობისა და გადახდის პრინციპები. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ბიუჯეტური სახსრების მონაწილეობით საბანკო კრედიტები უნდა გაიცეს ინვესტიციურად მიმზიდველი, ფინანსურად ნაკლებად სარისკო და ეფექტიანი პროექტების დასაფინანსებლად.

ამგვარად, რეგიონული ფინანსური სისტემის ფარგლებში რეგიონული და სხვა ტერიტორიული ერთეულების ბიუჯეტებისა და კომერციული ბანკების, ან მათი ფილიალების სახსრების სისტემური და ერთობლივი გამოყენება საშუალებას იძლევა ეფექტიანად გადაწყდეს რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისათვის უმნიშვნელოვანესი მრავალი საკითხი. ანუ საქართველოს რეგიონებში ფინანსური სისტემის სრულყოფის მიზნით ზემოთ დასახული ღონისძიებების განხორციელება ხელს შეუწყ-

ყოფს ინვესტიციების მოზიდვასა და სამეწარმეო საქმიანობის აღმავლობას და რაც მთავარია აამაღლებს მათ კონკურენტუნარიანობას.

*რეგიონული კონკურენტუნარიანობის გამოთვლის მეთოდია* გულისხმობს მაჩვენებლების შერჩევას, მონაცემთა შეგროვების, მონაცემთა შკალირების და კომპლექსური ინდექსის საფუძველზე რეგიონის კონკურენტუნარიანობის შეფასების ეტაპებს.

მაჩვენებლების შერჩევა. მისი მიზანია წარმოდგენილ იქნას მაჩვენებლები, რომლებიც ყველაზე სრულად ახასიათებენ რეგიონის კონკურენტუნარიანობაზე მოქმედ ფაქტორებს, სისტემატიზებულ იქნას ამ მიმართულებით არსებული მეთოდოლოგიური მიდგომები.

მონაცემთა შეგროვება. იგი გულისხმობს რეგიონების მიხედვით იმ მონაცემთა ბაზის შექმნას, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელი გახდება კონკურენტუნარიანობაზე მოქმედი ფაქტორების რაოდენობრივი შეფასება. აგრეთვე იმ მაჩვენებელთა გათვლა, რომელიც არ არის ოფიციალურ სტატისტიკაში.

მონაცემთა შკალირება. იგი მოიცავს თითოეული ფაქტორისადმი შესაბამისი ბალების მიკუთვნებას და ამ პროცესში ზომის სხვადასხვა ერთეულებში წარმოდგენილი მაჩვენებლების ზომის ერთიან ერთეულში გადაყვანას (0-1 ინტერვალში). იგი ხორციელდება კონკრეტული რეგიონის მაჩვენებლისა და რეგიონებს შორის მინიმალური მაჩვენებლის სხვაობასთან რეგიონებში ამავე მაჩვენებლების მაქსიმალური და მინიმალური მნიშვნელობების სხვაობის შეფარდებით.

$$\frac{a_{ij} - a_{\min j}}{a_{\max j} - a_{\min j}} \quad (8)$$

$$\text{ახ} \quad 1 - \frac{a_{ij} - a_{\min j}}{a_{\max j} - a_{\min j}} \quad (9)$$

მიღებული შერჩევა წარმოადგენს ყველა რეგიონისთვის თითოეული არჩეული მაჩვენებლის მიხედვით მიკროინდექსთა ერ-

თობას, რომელთა მნიშვნელობა 0-სა და 1-ს შორისაა. ამ დროს 1 საუკეთესო მაჩვენებელია, 0 – ყველაზე უარესი.

რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ინდექსის გამოთვლა საშედეგო ინდექსით მიკროინდექსთა საშუალო არითმეტიკულის სახითაა წარმოდგენილი, ასევე შესაძლებელია მას მიეცეს უკვე გათვლილი მიკროინდექსების შეწონილი საშუალოს სახე. ამ შემთხვევაში რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ინდექსი შემდეგი ფორმულით გამოითვლება:

$$I_{comp} = \sum_1^i \frac{x_{ij} - x_{\min j}}{x_{\max j} - x_{\min j}} \quad (10).$$

რეგიონის კონკურენტუნარიანობის შეფასებისთვის ჩვენს მიერ შემდეგი მაჩვენებლები იქნა წარმოდგენილი: 1) რეგიონის კონკურენტული უპირატესობის მაჩვენებლები.

- ❖ რეგიონის ფაქტორული (რესურსული) უპირატესობა;
  - ❖ რეგიონის ინვესტიციური უპირატესობა;
  - ❖ რეგიონის ინფრასტრუქტურული უპირატესობა;
  - ❖ რეგიონის ინოვაციური უპირატესობა;
  - ❖ რეგიონის ინფორმაციული უპირატესობა;
  - ❖ რეგიონის ინსტიტუციური უპირატესობა;
  - ❖ რეგიონის დარგობრივი სტრუქტურის პროგრესულობა.
- 2) რეგიონის კონკურენტუნარიანობის საშედეგო მაჩვენებლები

- ❖ მთლიანი რეგიონული პროდუქტის მოცულობა მოსახლეობის ერთ სულზე;
- ❖ მთლიან რეგიონულ პროდუქტში ექსპორტის წილი;
- ❖ მთლიანი რეგიონული პროდუქტის ზრდის ტემპი.

რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის შეფასებისთვის გამოყენებულ იქნა შემდეგი მაჩვენებლები: შრომის ნაყოფიერება, რეგიონის შეფარდებითი უპირატესობა, ძირითადი კაპიტალის უკუგება.

შრომის ნაყოფიერების ინდექსის გამოთვლისთვის თითოეულ რეგიონში განხორციელდა შრომის ნაყოფიერების გათვლა 5 დარგისთვის (მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, მშენებლობა, ვაჭრობა და მომსახურება). ამ დროს შრომის ნაყოფიერება გათვლილ იქნა, როგორც კონკრეტულ დარგში დეკლარირებული საწარმოების მიერ წარმოებული პროდუქციის ღირებულება გაყოფილი ამავე საწარმოებში დასაქმებულთა რიცხვზე. შემდგომ (8) ფორმულით თითოეულ დარგში განისაზღვრა შრომის ნაყოფიერების მიკროინდექსები. რადგან რეგიონებში დასაქმების დონეები განსხვავებულია აუცილებელია თითოეულ დარგში დასაქმებულთა წილის მიხედვით მიკროინდექსთა კორექტირება. შრომის ნაყოფიერების საშუალო ინდექსი გამოითვლება 5-ვე დარგის მიკროინდექსთა საშუალო არითმეტიკულით, შეწონილი რეგიონების თითოეულ დარგში დასაქმებულთა რიცხვთან.

რეგიონის შეფარდებითი უპირატესობის მაჩვენებლად წარმოდგენილია წარმოებულ პროდუქციაში შრომის ანაზღაურების ტევადობა (დარგში საშუალო შრომის ანაზღაურება X დარგში დასაქმებულთა რიცხვზე; დარგში გამოშვებული პროდუქციის ღირებულებაზე) და ამ შემთხვევაშიაც აღებულ იქნა მხოლოდ დეკლარირებული საწარმოების მონაცემები. იგი შრომის ნაყოფიერების ინდექსის ანალოგიურად გაითვლება 5 დარგში. რადგანაც რაც უფრო მეტია შრომის ანაზღაურების ტევადობის მაჩვენებელი, მით ნაკლებია შეფარდებითი უპირატესობა, ამ ინდექსის გათვლისთვის (9) ფორმულა გამოიყენება.

ძირითადი კაპიტალის უკუგების ინდექსი რეგიონის მოსახლეობის ერთ სულზე ძირითადი კაპიტალის მოცულობას ახასიათებს და (8) ფორმულით გაითვლება.

რეგიონის ინვესტიციური უპირატესობის მაჩვენებლად რეგიონის მოსახლეობის ერთ სულზე ინვესტიციების მოცულობა იქნა გამოყენებული და მისი ინდექსი ანალოგიურად (8) ფორმულით იქნა გათვლილი.



რეგიონის ინფრასტრუქტურული უპირატესობის მაჩვენებლად გამოყენებულ იქნა საავტომობილო გზების (საერთაშორისო, შიდასახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი მნიშვნელობის) სიმჭიდროვე 1 კვ.კმ-ზე, წარმოდგენილი როგორც ინდექსი (8) ფორმულის საშუალებით.

რეგიონის ინოვაციური უპირატესობის შეფასებაც ანალოგიურად მოხდა, მაჩვენებლად კი რეგიონში კვლევებისა და დამუშავებების სფეროში დასაქმებულთა ხვედრითი წილი იქნა გამოყენებული.

რეგიონის ინფორმაციული უპირატესობის მაჩვენებელიც ანალოგიურად იქნა გათვლილი და მის რანგში გამოყენებულია რეგიონში მთლიანად დასაქმებულებში ინფორმაციის დამუშავების სფეროში დასაქმებულთა ხვედრითი წილი.

რეგიონის ინსტიტუციური უპირატესობის მაჩვენებლად აღებულია რეგიონის მთავრობის პოზიცია რეგიონთაშორის კონკურენციაში (რეგიონის ბიუჯეტის შემოსავლების დონე ერთ სულზე). უკვე წარმოდგენილი მეთოდით მოხდა თითოეულის მიხედვით ინდექსების გათვლა.

რეგიონის დარგობრივი სტრუქტურის პროგრესულობის მაჩვენებლად აღებულია ყოველ 100 000 მოსახლეზე მცირე საწარმოთა რიცხოვნება.

რეგიონის კონკურენტული უპირატესობის საშედეგო მაჩვენებლების (მთლიანი რეგიონული პროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე, მთლიან რეგიონულ პროდუქტში ექსპორტის წილი, მთლიანი რეგიონული პროდუქტის ზრდის ტემპი) ინდექსები გათვლაც ანალოგიურად განხორციელდა.

საბოლოოდ ცალკეული რეგიონის კონკურენტუნარიანობის საშედეგო ინდექსის გათვლა მოხდა ყველა 12-ვე კერძო ინდექსის საშუალო არითმეტიკულის სახით.

*საქართველოს რეგიონების კონკურენტუნარიანობის ანალიზი.* წარმოდგენილი მეთოდიკით განხორციელებულმა გათვლებმა 2006 წლისთვის კონკურენტუნარიანობის ინდექსების მიხედვით საქართველოს რეგიონების შემდეგი რანჟირება მოგვცა: ქ.

თბილისი – 0,94; აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა – 0,36; ქვემო ქართლის მხარე – 0,33, სამეგრელო-ზემო სვანეთის მხარე – 0,30, გურიის მხარე – 0,29, კახეთის მხარე – 0,29, შიდა ქართლის მხარე – 0,28, მცხეთა-მთიანეთის მხარე – 0,28, იმერეთის მხარე – 0,24, სამცხე-ჯავახეთის მხარე – 0,19, რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის მხარე – 0,12. ამ პერიოდისათვის ლიდერის (ქ. თბილისი) და შემდგომ პოზიციებზე მყოფი რეგიონების კონკურენტუნარიანობის ინდექსთა მკვეთრი განსხვავებულობა მიუთითებს ქ. თბილისსა და დანარჩენ რეგიონებს შორის არსებულ მკვეთრ დისპროპორციებზე როგორც ცხოვრების დონეში, ისევე იმ ეკონომიკურ პარამეტრებში, რომლებიც განსაზღვრავენ მოსახლეობის ცხოვრების დონესა და ხარისხს.

როგორც მოსალოდნელი იყო რეგიონის საშედეგო ინდექსის შემადგენელ უმრავლეს მაჩვენებლებში ქ. თბილისი ლიდერობს. ამასთანავე აღსანიშნავია, რომ საანალიზო პერიოდისთვის ცალკეული რეგიონების მიხედვით უკიდურესად ნეგატიური მაჩვენებლებითაა წარმოდგენილი რეგიონების ინოვაციური, ინფორმაციული, ინფრასტრუქტურული და ინსტიტუციური უპირატესობის ინდექსები. რაც რეალობას ადეკვატურად ახასიათებს და უჩვენებს საერთაშორისო ბაზრების მოთხოვნებისადმი რეგიონების ეკონომიკის ინოვაციურ, ინფორმაციულ, ინფრასტრუქტურულ და ინსტიტუციურ შეუთავსებლობას.

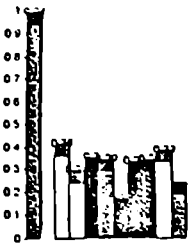
ამავდროულად აღსანიშნავია, რომ მიღებული კონკურენტუნარიანობის ინდექსები რეგიონების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისთვის არსებულ მნიშვნელოვან რეზერვებზეც მიუთითებს და გვიჩვენებს ეროვნულ ეკონომიკაში არსებულ მაღალ პოტენციალსა და განვითარების ძირითად ვექტორზე: ინოვაციების, ინფორმაციის, ინფრასტრუქტურის სფეროში არსებით პერმუტაციასა და ინსტიტუციური ცვლილებების აუცილებლობაზე, მცირე ბიზნესის განვითარების, საშუალო ფენის ფორმირებისა და ბიუ-

ჯეტის შემოსავლებისა და ხარჯებითი ნაწილის ოპტიმიზაციის მიმართულებით.

რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლების მხრივ განსაკუთრებით ნეგატიურია მთიანი რეგიონების პარამეტრები. კერძოდ, შრომის ნაყოფიერების საშუალო ინდექსი უკიდურესად დაბალია რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის მხარეში. რაც მიუთითებს შრომის მწარმოებლურობის მხრივ არსებულ მკვეთრ განსხვავებულობაზე. აღსანიშნავია, ისიც რომ არსებული მონაცემებით სოფლის მეურნეობაში შრომის ნაყოფიერების ყველაზე მაღალი დონით გამოირჩევა ქ. თბილისი, რაც არაკანონზომიერია. ასევე არათანაბარია ძირითადი კაპიტალის უკუგების პარამეტრები. იგი

№	რეგიონები	რეგიონის კონკრეტული უპირატესობის მაჩვენებლები									რეგიონის კონკურენტუნარიანობის საშუალო მაჩვენებლები			
		რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები				რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები	რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები	რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები	რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები	რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები	რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები	რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები	რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები	რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები
		რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები	რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები	რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები	რეგიონის ფაქტორული უპირატესობის მაჩვენებლები									
1	ქ. თბილისი	0,82	0,95	1	1	1	0,63	1	1	1	1	1	0,86	0,94
2	ქ. თბილისის ადგილობრივი მნიშვნელობის მხარე	0,37	0,70	0,22	0,37	0,003	0,14	0,63	0,64	0,21	0,22	0,34	0,21	0,30
3	ქ. თბილისის მხარე	0,12	0,55	0,07	0,09	0,006	0,03	0,31	0,39	0,15	0,12	0,77	0,31	0,24
4	სამეურნეო-საპროდუქციო მხარე	0,54	0,75	0,77	0,18	0,001	0	0,28	0,12	0,10	0,14	0,57	0,60	0,30
5	სამეურნეო-საპროდუქციო მხარე	0,18	0,50	0	0,033	0,003	0	0,66	0,27	0,01	0,57	0,46	0,76	0,23
6	რეგიონის უპირატესობის მაჩვენებლები	0,0002	0,33	0,01	0	0,0003	0	0	0,63	0	0,10	0	0,30	0,12
7	მთიანეთის მხარე	0,31	0,70	0,01	0,57	0,004	0,17	0,14	0	0,04	0,30	0,49	0,67	0,23
8	მცხეთა-მთიანეთის მხარე	0,44	0,75	0,14	0,12	0,001	0	0,07	0,23	0,03	0,19	0,26	1	0,23
9	ქვემო სვანეთის მხარე	0,09	0,50	0,03	0,006	0	0	0,66	0,31	0,06	0,32	0,84	0,72	0,29
10	ქვემო ქართლის მხარე	0,54	0,65	0,17	0,43	0,001	0	0,31	0,33	0,16	0,15	0,57	0,63	0,37
11	მცხეთა-მთიანეთის მხარე	0,21	0,75	0,02	0,003	0,0003	0	0,29	0,21	0,06	0,52	0,03	0,39	0,27

ცხრილი 7.1. საქართველოს რეგიონების კონკურენტუნარიანობა - 2006 წელი



ქ. სახლის
■ აუზისთვის ავტ. რეს.
□ ავტოს ავტ. რეს.
□ იმერეთის მხარე
■ სამეცხოველმწარმოებელი სექტორის მხარე
■ გურიის მხარე
■ რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის მხარე
■ მცხეთა-მთიანეთის მხარე
■ კახეთის მხარე
□ ქვემო ქართლის მხარე
■ სამცხე-ჯავახეთის მხარე

განსაკუთრებით დაბალია გურიის, რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის, შიდა ქართლის, კახეთის, სამცხე-ჯავახეთის მხარეებში.

შედარებით თანაბრადაა წარმოდგენილი რეგიონების შეფარდებითი უპირატესობის მაჩვენებლები, რაც მიუთითებს რეგიონებში შრომის ანაზღაურების დონის გამოთანაბრებაზე.

ინვესტიციური უპირატესობის მხრივ დაბალია რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის, გურიის, კახეთის, სამცხე-ჯავახეთის, იმერეთის მხარის მაჩვენებლები. ამასთანავე ქ. თბილისსა და დანარჩენ რეგიონებს შორის ამ მხრივ მკვეთრი დისპროპორციაა.

აღნიშნული მონაცემებიდან გამომდინარე აუცილებელი ხდება რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გამოთანაბრების, მთიანი რეგიონების განვითარების, რეგიონებში ინოვაციური და ინფორმაციული პირობების გაუმჯობესების სპეციალური პროგრამების შემუშავება.

### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Хрестоматия экономической теории, М: Юрист, 2000, с. 8-12
2. Портер М., Международная конкуренция, М. : «Международные отношения», 1993, с. 92, 747.
3. ამ ყოველწლიურ მოხსენებას 1979 წლიდან აღგენდა განვითარების მართვის შვეიცარული საერთაშორისო ინსტიტუტი (IMD) და წარედგინებოდა მსოფლიო ეკონომიკურ ფორუმზე (IEF) ღავესში. 1986 წლიდან შიიცვალა შეფასების კონცეფცია და ამ დროიდან გამოჩნდა ორი კონკურენტული ჯგუფი, რომლებრიც ცალ-ცალკე აღგენს ანგარიშებს. ერთ რეიტინგს ქმნის პარეარდის საზოგადოებრივი განვითარების ინსტიტუტი (CID) IMF-სათვის („The Global Competitiveness Report“. World Economic Forum. Geneva); მეორე რეიტინგს აქვეყნებს IMD (World Competitiveness Yearbook~. IMD. Lausanne).

4. Новоселова А.С., Теория региональных рынков, Ростов-на-Дону: Феникс, 2002, сг. 128.
5. იქვე, გვ. 129.
6. Маркетинг внешнеэкономической деятельности предприятий, Внешторгиздат, 1990, с. 62-63.
7. ჭალაგანიძე შ., საინოვაციო საქმიანობის განვითარების ზოგიერთი საკითხი, საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრის ბიულეტენი №63, 2001, გვ. 36.
8. აბრალავა ა., ფასებზე ინოვაციური პროცესების გავლენით განსაზღვრის ზოგიერთი საკითხი, ესპსკი-ს შრომების კრებული, ტ. III, 1997, გვ. 139
9. ბასილია თ., სილაგაძე ა., ჩიკვაძე თ., პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია: საქართველო XXI საუკუნის მოგონაზე, თბ., 2001, გვ. 236.

## 8. ინვესტიციების მოზიდვის რეგიონული ასაქმები და საგადასახადო პოტენციალის ზეგავლენა საინვესტიციო რესურსების ფორმირებაზე

საქართველოში მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან განვითარებულია მოვლენებმა ქვეყნის დამოუკიდებლობის აღდგენის ფონზე, მრავალი პრობლემისა და მიმართულების ახლებურად გააზრებისა და წარმოჩენის აუცილებლობა განაპირობა. მათ შორის თავისი აქტუალობითა და სასიცოცხლო მნიშვნელობით უდაოდ გამოირჩევა საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობების წარმატებით დამკვიდრების პრობლემა, რომელსაც დღესაც კვლავინდებურად არ დაუკარგავს თავისი აქტუალობა.

მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება ადასტურებს, რომ „ინვესტიციური საქმიანობა ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. ჯერ ერთი, სახელმწიფოსა და კერძო სექტორის ინვესტიციები, მოსახლეობის შემოსავლებთან ერთად, ერთობლივი მოთხოვნის ძირითადი კომპონენტია. მეორე, ინვესტიციები ახალი ტექნოლოგიების დასანერგად, მანქანა დანადგარების შესაძენად, საწარმოს მოდერნიზაციისათვის ეკონომიკური და სოციალური პროგრესის საწინდარია.“<sup>1</sup> ეკონომიკურ თეორიაში ცნობილია ინვესტიციების რამდენიმე ძირითადი ეკონომიკური მოდელი. კერძოდ:

– ინვესტიციების კენსიანური IS-LM მოდელი, რომლის თანახმად ინვესტიციები (წარმოების მიმდინარე ხარჯებისაგან განსხვავებით) იძლევა შედეგს არა მათი განხორციელების პერიოდში, არამედ შემდგომი პერიოდის განმავლობაში. აქედან გამომდინარე, საინვესტიციო დანახარჯების მიღებულ შედეგებთან შედარებისას წარმოიქმნება ღირებულებებითი მაჩვენებლების თანაზომადობის პრობლემა, რომლის გადაწყვეტაც შესაძლებელია დისკონტირების მეშვეობით. ამასთან თითოეული ინვესტიციური უპირატესობას ანიჭებს დისკონტირების განაკვეთის საკუთარ ზომას.<sup>2</sup>

მაგალითად, თუ რომელიმე ინვესტორის დისკონტირების განაკვეთი ნაკლებია ობლიგაციებზე გაცემული საპროცენტო განაკვეთზე, მაშინ ის ყიდულობს ობლიგაციებს და პირიქით. ამასთან, კეინსი, ინვესტიციების მოცულობის განსაზღვრაში გადამწყვეტ ფაქტორად მიიჩნევს ფსიქოლოგიურ მდგომარეობას – ინვესტორის პესიმიზმურ ან ოპტიმიზმურ განწყობას. თუმცა ამ უკანასკნელ საკითხთან დაკავშირებით ემპირიულ გამოკვლევას იგი არ გვთავაზობს;

- ნეოკლასიკური მოდელი, რომელიც განიხილავს საინვესტიციო საქონლის მფლობელი ფირმის სარგებელსა და დანახარჯებს. ეს მოდელი ინვესტიციების დონეს (მოცულობას) აკავშირებს ისეთ ეკონომიკურ კატეგორიებთან, როგორცაა კაპიტალის ზღვრული პროდუქტი, საპროცენტო განაკვეთი, დაბეგერის მოქმედი სისტემა და მთლიანობაში, ეროვნული შემოსავლები;
- ე. წ. „ტობინის“ მოდელი, რომლის თანახმად, ინვესტიციების მოცულობა დამოკიდებულია არსებული კაპიტალის საბაზრო ღირებულებასა და მისი აღდგენის ღირებულებას შორის არსებულ თანაფარდობაზე, აგრეთვე ფირმის შემოსავლებზე;
- ბინათმშენებლობაში განხორციელებული ინვესტიციების მოდელი, რომელიც მჭიდროდ უკავშირებს საცხოვრებელი ბინების ფასს, ზოლო თავის მხრივ ეს უკანასკნელი დამოკიდებულია საცხოვრებელ ბინებზე არსებულ მოთხოვნასა და საკუთარი საცხოვრებელი ბინის ფლობიდან მოსალოდნელ სარგებელზე;
- მარაგებში ინვესტიციების ცვალებადობის მოდელი, რომლის ძირითადი არსი გამოიხატება დაბანდების მოტივებსა და წარმოების მოცულობის ცვალებადობას შორის არსებულ კავშირებში. ამ მიმართულებაში განსაკუთრებით გავრცელდა „მარაგების აქსელერატორის მოდელი“, რომელიც გვთავაზობს პროდუქციის წარმოების მოცულობაში ცვლილებებისა და მარაგებში ინვესტიციების დაბანდებას შორის პრო-

პორციულობას;

- ე. წ. „სოლოუს მოდელი“, რომელიც დაფუძნებულია სოციო-კულტურული მიდგომის ირიბად გამოყენებაზე. ამ მოდელის ძირითადი არსი გამოიხატება ინვესტიციებზე მიმართული საბოლოო პროდუქციის წილსა და ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავლების დონის ურთიერთკავშირში. კერძოდ, ქვეყნები, რომელთაც ახასიათებენ ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავლების დაბალი დონე, გამოირჩევიან ინვესტიციების დაბალი დონით (დანაზოგის დაბალი ნორმით) და პირიქით.

გარდა აღნიშნული მიმართულებებისა, ეკონომიკურ თეორიაში არსებობს სხვა ინვესტიციური მოდელები, რომელთა ძირითადი ამოცანაა ეკონომიკის კონკრეტულ დარგებსა და სფეროებში, აგრეთვე რეგიონებში ინვესტიციური პროცესების ეფექტიანობის ამაღლების ხელშეწყობა.

მიუხედავად ინვესტიციური პროცესების რეგულირებისა და ეფექტიანობის ამაღლების თაობაზე ეკონომიკურ თეორიაში არსებული მდიდარი ლიტერატურისა და მსოფლიო პრაქტიკით დადასტურებული ფართო საექტრის ინსტრუმენტარიუმის არსებობისა, საქართველოს გარდამავალ პერიოდში, ჯერ-ჯერობით ვერ მოხერხდა როგორც უცხოური, ასევე შიგა წყაროებით ინვესტიციების მიზიდვის სტაბილურად მაღალი ტემპების მიღწევა-შენარჩუნება.

აღნიშნული გარემოება კი თავის მხრივ რიგ ობიექტურ და სუბიექტურ ფაქტორებს შეიძლება დაუკავშიროთ.

სამწუხაროდ, ეკონომისტები ტრანსფორმაციული პროცესის სამეცნიერო უზრუნველყოფისათვის მოუძაადებლები აღმოჩნდნენ: არ არსებობს არც ერთი ეკონომიკური თეორია, რომელზე დაყრდნობითაც ყოველმხრივი და ამომწურავი დასაბუთების გზით შესაძლებელი იქნებოდა პოსტკომუნისტური სახელმწიფოსათვის შემუშავებულიყო ერთადერთი სწორი ეკონომიკური პოლიტიკა.<sup>3</sup> აქედან გამომდინარე პრინციპულად შეუძლებელი იყო, გარდამავალი პერიოდის საწყის ეტაპზე, ეკონომიკური თეორიაზე დაყრდნობით შემუშავებულიყო ყოველსმომცველი და იმავდროულად მართებული რეკო-



მენდაციები, რომელთა რეალიზაციაც სასურველ შედეგებს მოიტანდა (თუმცა დღეისათვის ამ მიმართულებით არსებული მდგომარეობა რადიკალურად შეიცვალა).

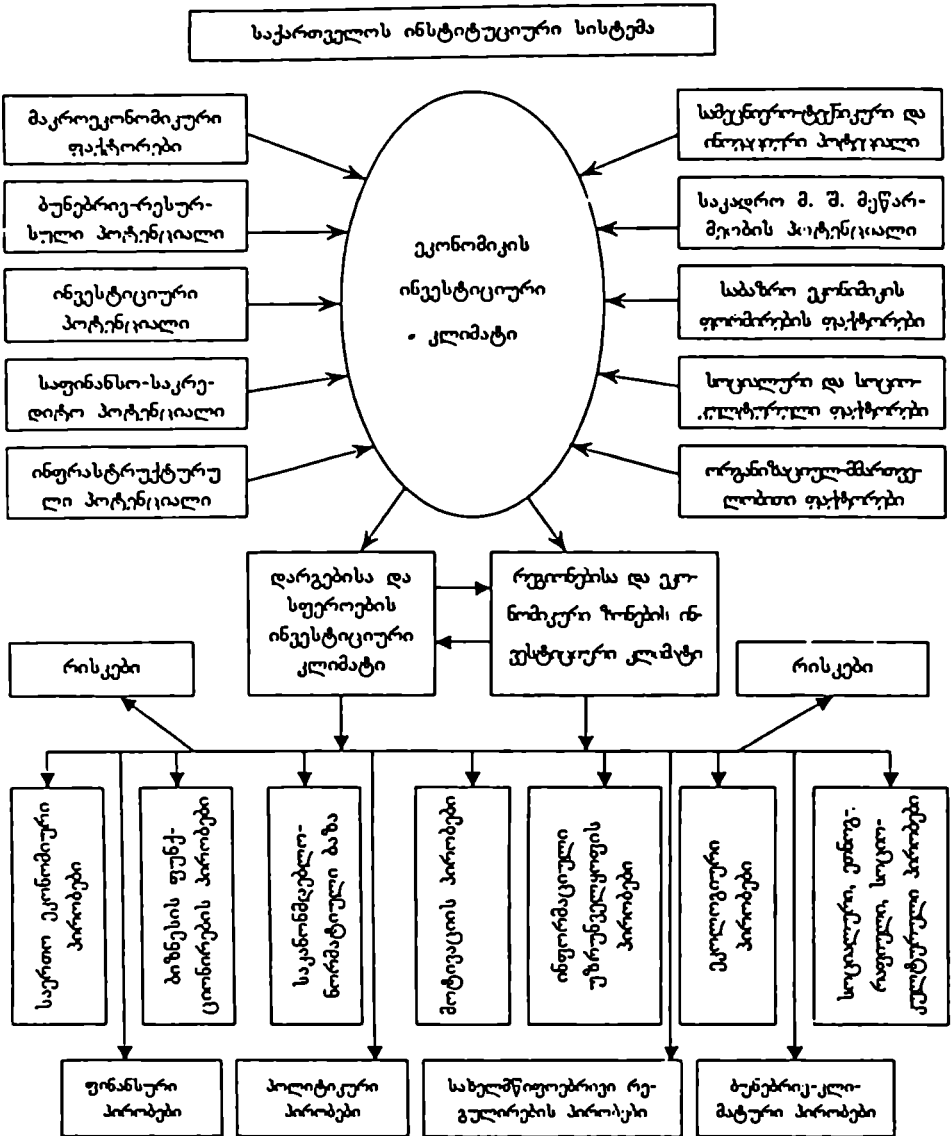
ამასთან ერთად აღსანიშნავია, 90-იანი წლების დასაწყისიდან, ქვეყნის სუვერენიტეტის გამოცხადების შემდეგ ისეთი პრობლემების გამწვავება, რომლებიც დაკავშირებული იყო პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ გარდაქმნებთან. ამას დაემატა საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის, სისტემური ცვლილებების დაწყების სიძნელებები, საომარი მოქმედებები დასავლეთ საქართველოსა (აფხაზეთის და სემეგრელო-ზემო სვანეთის მხარის ტერიტორიებზე) და შიდა ქართლის რეგიონში. აღნიშნულმა მოვლენებმა მნიშვნელოვნად შეაყოვნა საინვესტიციო პროცესები და ცხადია, კატასტროფული ზეგავლენა იქონია ეკონომიკის შემდგომ განვითარებაზე.

ინვესტიციური კრიზისის გაღრმავება მთლიანად ქვეყნის მასშტაბით ადეკვატურად აისახება საქართველოს რეგიონებში ამ მიმართულებით არსებულ მდგომარეობაზე. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ცალკეულ რეგიონებში, მიუხედავად ზემოაღნიშნული ტენდენციისა, მაინც შეიმჩნევა ინვესტიციური საქმიანობის გააქტიურება.

ამგვარი მდგომარეობის გაუმჯობესების ძირითადი ფაქტორი, როგორც ქვეყნის მასშტაბით, ასევე მისი ცალკეული რეგიონების მიხედვით მიმზიდველი საინვესტიციო გარემოს (კლიმატის) ჩამოყალიბებაა.

ინვესტიციური გარემო (კლიმატი) – ეს არის ეკონომიკის ინსტიტუციური სისტემის განსაკუთრებული ქვესისტემა, რომლის უწინარესი ფუნქციაა (დანიშნულებაა), აქტიური ინვესტიციური საქმიანობით, საზოგადოების საწარმოო ძალების სამეცნიერო-ტექნოლოგიური განვითარებისა და განახლებისათვის საუკეთესო წინაპირობების (პირობების) შექმნა.<sup>4</sup> ინვესტიციური გარემოს (კლიმატის), როგორც კატეგორიის ამგვარ განსაზღვრა-ინტერპრეტაციაზე დაყრდნობით რუსი მკვლევარების ა. ფოლომეევისა და ვ. რევაზოვის მიერ შემუშავებულია შესაბამისი განახლებული სტრუქტურა (იხ. სქემა 8.1), რომელიც მრავალ ფაქტორს ითვალისწინებს, რომ-

ინვესტიციური კლიმატისა და მის ფორმირებაზე ზემოქმედი ფაქტორების სტრუქტურა\*



\* შენიშვნა: ზოგიერთი ფაქტორი და სტრუქტურის შემადგენელი ნაწილის შინაარსი ჩვენს მერ შეცვლილი (მოდულირებულია) და მისადაგებულია საქართველოს პირობებთან

ლებიც ზეგავლენას ახდენენ ინვესტიციური გარემოს ფორმირებაზე. მოყვანილი სქემიდან, გამოყვით და გაყვანილობით რამდენიმე ძირითად ფაქტორს, რომლებიც ჩვენი აზრით მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენენ საქართველოში საინვესტიციო გარემოს ფორმირებაზე. კერძოდ:

1. მაკროეკონომიკური მდგომარეობა. საქართველოში 1995 წლიდან ეკონომიკური ზრდის ტენდენცია იწვევს მთლიანობაში ქვეყნის მაკროეკონომიკური გარემოს გაუმჯობესებას. 1996 წელს შპმ-ს ზრდის ტემპმა წინა წელთან შედარებით 111,2% შეადგინა, 1997 წელს – 110,8%. 1998 წლიდან ნეგატიურმა მოვლენებმა განაპირობეს ზრდის მიღწეული ტემპების დაცემა. 1998 წელს ზრდის ტემპმა 102,9% შეადგინა, 1999 წელს – 105,5%, 2003 წელს – 101,8%, 2004 წელს – 105,9%, 2005 წელს – 109,6%, 2006 წელს – 109,4% შეადგინა. 2000 წელს შპმ 1990 წლის დონესთან მიმართებაში 38,1% შეადგინა, ხოლო 2006 წელს შესაბამისად – 59,4%. მიუხედავად 1998 წლიდან „გამეფებული“ ფინანსური კრიზისისა მაკროეკონომიკური გარემო მეტ-ნაკლებად სტაბილურია, რაც ჩვენი აზრით კვლავ რჩება საქართველოს საინვესტიციო გარემოს ერთ-ერთ უპირატესობად.
2. საკანონმდებლო ბაზა. საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესების თვალსაზრისით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქვეყანაში მოქმედი საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფილების (მასტიმულირებელ) ხარისხს. ამ მხრივ განსაკუთრებით აქტუალურია ქვეყანაში მოქმედი ის კანონები, რომლებიც არეგულირებენ ინვესტიციების სამართლებრივ რეჟიმს. ამ მიმართულებით განხორციელებული ღონისძიებები დინამიკაში შემდეგნაირად შეიძლება ჩამოყალიბდეს: 1991 წლის 25 ივლისს, დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან რამდენიმე თვეში, უზენაესი საბჭოს მიერ მიღებული იქნა კანონი „უცხოური ინვესტიციების შესახებ“, 1995 წლის 30 ივნისს

საქართველოს პარლამენტმა ჩიილო კანონი „უცხოური ინვესტიციების შესახებ“, რომელიც ითვალისწინებდა უცხოელი ინვესტორებისათვის გარკვეული შეღავათების მინიჭებას (მაგალითად იხილეთ კანონის მე-5 კარის 23-ე მუხლი). 1996 წლის 12 ნოემბერს კი მიღებული იქნა კანონი „საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ“, რომლითაც როგორც უცხოელი, ასევე ადგილობრივი ინვესტორი უზრუნველყოფილია თანაბარი უფლებებით. უცხოელი ინვესტორები დამოუკიდებლად განსაზღვრავენ ინვესტიციების მოცულობასა და დაბანდების მიმართულებას, გარანტირებული აქვთ მიღებული მოგებისა და სხვა ფულადი სახსრების, აგრეთვე მათ საკუთრებაში მყოფი ქონებისა და სხვა ფულადი სახსრების, აგრეთვე მათ საკუთრებაში მყოფი ქონების საზღვარგარეთ დაუყონებლივი და შეუფერხებელი რეპატრიაციის უფლება.

საქართველოს კანონმდებლობა ერთნაირად ვრცელდება ადგილობრივ და უცხოელ ინვესტორებზე სასოფლო სამეურნეო მიწის საკუთრებაში გადაცემის უფლების გარდა. უცხოელ ინვესტორებს უფლება აქვთ მხოლოდ მისი იჯარით აღება.

საქართველოში აკრედიტირებული უცხოელი ექსპერტების მიერ ამ კუთხით კანონმდებლობის შეფასებისას აღმოჩნდა, რომ უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისათვის მცირე შეზღუდვებით იყო ნებადართული მიწის ფლობა.

ეს მდგომარეობა ძირითადად განაპირობა საქართველოს პარლამენტის მიერ 1997 წლის 14 მაისს „საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ“ საქართველოს კანონში დამატებების შეტანამ, რითაც შეიცვალა იმ სფეროების ნუსხა, რომლებშიც აკრძალული ან შეზღუდული იყო შესაბამისი უწყებების მიერ ნებართვის ან ლიცენზიის გაცემის გარეშე ინვესტიციების განხორციელება (საბანკო

საქმიანობა, სადაზღვევო საქმიანობა, საჯაროდ გავრცელებული ფასიანი ქაღალდების გამოშვება). აღნიშნულმა ცვლილებებმა ფაქტიურად უფრო გააუმჯობესა ქვეყნის საინვესტიციო გარემო.

გარდა აღნიშნული კანონისა, საქართველოში მოქმედებს საინვესტიციო გარემოს ჩამოყალიბების ხელშემწყობი მთელი რიგი კანონები. კერძოდ: „სასოფლო-სამეურნეო მიწის საკუთრების შესახებ“, „მონოპოლიური საქმიანობის და კონკურენციის შესახებ“, „სასაქონლო ნიშნების შესახებ“, „საქართველოს საპატენტო კანონი“, „საქონლის ადგილწარმოშობისა და გეოგრაფიული აღნიშვნის შესახებ“, „სავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ“, „მეწარმეთა შესახებ“, სამოქალაქო კოდექსი, საგადასახადო კოდექსი და სხვ.

მთლიანობაში შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში მოქმედი საკანონმდებლო-ნორმატიული ბაზა, რომელიც არეგულირებს საინვესტიციო საქმიანობას, საჭიროებს შემდგომ სრულყოფას საინვესტიციო საქმიანობის სტიმულირების გათვალისწინებით.

3. ბიზნესის ფუნქციონირების პირობები. შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში ამ კუთხით ყველაზე არასასურველი გარემოა ჩამოყალიბებული. სამართლიანი და კონკურენტული ბიზნეს-გარემოს არსებობა ქვეყანაში, საკუთრების დაუცველობა ინვესტორებს უკარგავს სტიმულს შიდა ბაზარზე კაპიტალის დაბანდების თვალსაზრისით.

შეიძლება ითქვას, რომ ქვეყანაში ფართოდ გავრცელებული ჩრდილოვანი ეკონომიკისა და კორუფციის პირობებში, ლეგალური ბიზნესის განვითარებისა და შესაბამისად ინვესტიციური საქმიანობის გააქტიურების თვალსაზრისით ჩამოყალიბებულია ნეგატიური გარემო, რაც ხელისუფლების მხრიდან ამ მიმართულებით გატარებული ღონისძიებების არაეფექტურობაზე მიუთითებს.

4. სოციალურ-პოლიტიკური პირობები. უნდა აღინიშნოს,

რომ ამ კუთხითაც მეტად არასასურველი მდგომარეობაა საქართველოში. ქვეყანაში ელემენტარული ყოფითი პირობებიდან გამომდინარე უკიდურესად დაძაბულ სოციალურ მდგომარეობას პერიოდულად ენაცვლება ქვეყანაში პოლიტიკური ვითარების გამწვავება.

შიეძლება ითქვას, რომ ქვეყანაში არსებული მწვავე სოციალურ-პოლიტიკური პირობები, ამ მიმართულებით შექმნილი არასტაბილური გარემო მნიშვნელოვნად აფერხებს საქართველოში (რეგიონებში) ინვესტიციების განხორციელების შესაძლებლობას.

საბოლოოდ შეიძლება დავასკვნათ, რომ მთლიანობაში ქვეყნის მასშტაბით შექმნილი არასასურველი საინვესტიციო გარემო მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს რეგიონებში ამ მიმართულებით მდგომარეობის ჩამოყალიბებაზე.

რეგიონის ინვესტიციური კლიმატის შეფასებისას ფართოდ გამოიყენება ფაქტორული მიდგომა, რომლის ძირითადი არსი გამოიხატება იმაში, რომ ამ მიმართულების კრებსით მაჩვენებლად წარმოადგენილია ყველა ინვესტიციური გარემოს ფორმირებაზე ზემოქმედი ფაქტორების უმეტესობის საშუალოდ შეწონილი შეფასებები:<sup>5</sup>

$$Q = \sum_j (x_j + p_j)$$

სადაც: Q – რეგიონის ინვესტიციური კლიმატის შეწონილი კრებსითი მაჩვენებელია;

$x_j$  – რეგიონის ინვესტიციური კლიმატის ფორმირებაზე მოქმედი j-ური ფაქტორის საშუალობალიანი შეფასება;

$p_j$  – რეგიონის ინვესტიციური კლიმატის ფორმირებაზე მოქმედი ყველა j-ური ფაქტორი.

უნდა აღინიშნოს, რომ რეგიონის ინვესტიციური კლიმატის შეფასების კრებსითი მაჩვენებელი არ შეიძლება წარმოადგენდეს ამა თუ იმ სამეურნეო სისტემის მიზიდველობის (ინვესტირების თვალ-

საზრისით) ერთმნიშვნელოვნად განსაზღვრულ კრიტერიუმს. როგორც წესი, ეს მაჩვენებელი „მდიდრდება“ ინფორმაციით ამა თუ იმ ფაქტორების განვითარების შესახებ, რომელიც უშუალო შემოქმედებას ახდენს ინვესტიციური კლიმატის მდგომარეობასა და დინამიკაზე. ამასთან, ნებისმიერი ინვესტორი გადაწყვეტილების მიღებისას ხელმძღვანელობს მის მიერ აპრობირებული მეთოდების გამოყენებით, თუმცა ობიექტურობისათვის უნდა ითქვას, რომ ჩვენს მიერ შემოთ მოყვანილი ფორმულა (ფაქტორული მიდგომა) იმის შესაძლებლობას უდაოდ იძლევა, რომ ინვესტორს ხელი შეუწყოს გარკვეული ორიენტირების განსაზღვრაში, რაც გადაწყვეტილების მიღების მნიშვნელოვანი წინაპირობაა.

საქართველოში (რეგიონებში) შეზღუდული ფინანსური რესურსების არსებობისა და არასასურველი საინვესტიციო გარემოს პირობებში, საინვესტიციო საქმიანობის გააქტიურების და ფინანსური რესურსების მოზიდვის წყაროდ შეიძლება გამოვიყენოთ:

1. რეგიონის ფინანსური საშუალებები (შემოსავალი, საამორტიზაციო ანარიცხები და სხვა);
2. სახელმწიფო ან/და მუნიციპალურ საკუთრებაში დარჩენილი ძირითადი ფონდების, მიწის ნაკვეთებისა და სხვა სახის აქტივის გაყიდვის შედეგად მოზიდული ფინანსური რესურსები;
3. ცენტრალური ბიუჯეტის ასიგნებები და ტერიტორიული ერთეულების საბიუჯეტო სახსრები;
4. სახელმწიფოს მიერ დაბრუნებადობის საფუძველზე ამა თუ იმ რეგიონისათვის გამოყოფილი კრედიტები, აგრეთვე სხვადასხვა ობლიგაციური ვალდებულებები, ვექსილები, საბანკო და სხვა ინსტიტუციონალური რგოლების (ინვესტორების) კრედიტები.

იმისათვის, რათა არსობრივად გავაანალიზოთ საინვესტიციო რესურსების წყაროები, გამოვიყენოთ მისი შემადგენელი ოთხი ძირითადი ჯგუფი (კომპონენტი):

1. საბიუჯეტო დაფინანსება (ყველა დონის ბიუჯეტის გათვა-

ლისწინებით);

2. რეგიონში მოქმედი საწარმოებისა და ორგანიზაციების მიერ ფინანსური საშუალებების დაგროვება (რეგიონული დაგროვება);
3. უცხოური ინვესტიციები;
4. მოსახლეობის დანაზოგები.

განვიხილოთ თითოეული მიმართულება (ჯგუფი)

1) რეგიონებში ინვესტიციური საქმიანობის დაფინანსებაში საბიუჯეტო სახსრების მონაწილეობა, დღევანდელ პირობებში საკმაოდ მოკრძალებულად გამოიყურება. მიმდინარე საჭიროებებზე მუდმივი დეფიციტის პირობებში, ბიუჯეტის ქრონიკული შეუსრულებლობისას სახსრები, უწინარესად ინვესტიციებს აკლდება, რაც წარმოების სასტარტო დაფინანსების კრიზისს და მწვავე სოციალურ პრობლემებს წარმოშობს.

აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფოს როლის გაძლიერებისა და საწარმოებში ინვესტიციების მოზიდვის ხელშეწყობის მიზნით 2002 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის კანონის შესაბამისად მიღებული იქნა კანონი „ეროვნული საინვესტიციო სააგენტოს შესახებ“, რომლის ძირითადი არსი ბიუჯეტიდან აღნიშნული სააგენტოსათვის გამოყოფილი სახსრებით, ამა თუ იმ საწარმოს მიერ ბანკიდან აღებული კრედიტზე გადასახდელი პროცენტის გარკვეული ნაწილის დაფარვაში მდგომარეობს. ჩვენ ვიზიარებთ პროფესორ ვ. პაპავას პოზიციას, რომ ამაში „თავისთავად გარკვეული სახის მხარდაჭერა მართლაც არის, მაგრამ ეს არ არის ინვესტიცია, რომელიც საწარმოს განვითარებას შეუწყობს ხელს... ინვესტიცია იქნებოდა იმ შემთხვევაში ქვეყანაში საინვესტიციო სააგენტო კი არა, საინვესტიციო ფონდი რომ შექმნილიყო, რომელშიც მობილიზებული თანხებითაც, ვთქვათ რომელიმე საწარმოს მიერ სახელმწიფოს წილის (აქციების) გასაყიდად გამოტანის შემთხვევაში, იყიდა აქციებს და გახდებოდა თანამესაკუთრე. ფაქტობრივად, სახელმწიფო წილსაც შეინარჩუნებდა და საწარმო ინვესტიციას მიიღებდა. სწორედ ამგვარ ფონდებში უნდა იმართებოდეს პრივატიზაციიდან მიღებული თანხე-



ბი და იგი ცალსახად მეწარმეობის განვითარებას უნდა ხმარდებოდეს.“<sup>7</sup>

ამასთან, ეროვნული საინვესტიციო ფონდის ჩამოყალიბების პირობებში, სუსტად განვითარებული რეგიონების, აგრეთვე რეგიონებში არსებული პრიორიტეტული დარგების ფინანსური მხარდაჭერისათვის, რეალური იქნებოდა მის სტრუქტურაში დ. მოურავიძის მიერ შემოთავაზებული „რეგიონული განვითარების ფონდის“<sup>8</sup> ჩამოყალიბება. შესაძლოა „რეგიონული განვითარების ფონდი“-ს კომპეტენცია შემოფარგლული ყოფილიყო რეგიონებში ინვესტიციების განხორციელებისათვის პრიორიტეტული მიმართულებების გამოკვეთასა და შესაბამისად მათ დაფინანსებაზე.

2) საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობების ფორმირების თანამედროვე პირობებში რეგიონებში საინვესტიციო საქმიანობის გააქტიურების თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანია რეგიონული დაგროვების პროცესების გაღრმავება, ვინაიდან მისი მეშვეობით იქმნება რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პოტენციალი. რეგიონული დაგროვების პროცესი გულისხმობს, ერთის მხრივ ფულადი სახსრების გარკვეული ნაწილის (ზედმეტი პროდუქტი) აკუმულაციას, რომელიც უპირატესად კაპიტალური საშუალოების დაფინანსებაზე წარიმართება, ხოლო მეორე მხრივ – წარმოების პროცესში ახალი საწარმოო ფონდების ჩართვას ან ძველის რეკონსტრუქციას.<sup>9</sup>

რეგიონში ფულადი სახსრების აკუმულაცია შეიძლება განხორციელდეს:

- რეგიონში სამეწარმეო საქმიანობის გააქტიურებისა და აქედან გამომდინარე, პროდუქციის რეალიზაციის შედეგად;
- რეგიონში წარმოებული პროდუქციის მის ფარგლებს გარეთ რეალიზაციის შედეგად;
- რეგიონებს ფარგლებს გარეთ წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციის შედეგად;
- რეგიონში ინვესტიციების შემოტანის შედეგად;

- ცენტრალური ბიუჯეტის ტრანსფერებისა და ანარიცხების დაგროვების შედეგად;
- საბანკო საქმიანობის გააქტიურებით აკუმულირებული ფინანსური რესურსების დაგროვების შედეგად;
- ადგილობრივი გადასახადების ამოღების გაუმჯობესების ანუ რეგიონში ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების შემცირების შედეგად.

დაგროვების პროცესი, როგორც წარმოებაში ახალი საწარმოო სიმძლავრეების ჩართვა ან ძველის რეკონსტრუქცია, მჭიდრო კავშირშია ფულადი სახსრების აკუმულირებასთან. ახალი საწარმოო სიმძლავრეების შექმნა ან ძველის რეკონსტრუქცია რეგიონში ძირითადად ემსახურება:

- ადგილობრივი სამომხმარებლო მოთხოვნაზე დაკმაყოფილებას;
- რეგიონის ფარგლებს გარეთ პროდუქციის რეალიზაციის ადგილობრივი მოსახლეობის სამუშაო ადგილებით უზრუნველყოფას;
- კაპიტალის შემოტანის ან გატანის მიზნით, სამეურნეო საქმიანობაში ადგილობრივი ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის ჩართვას.

4) მოსახლეობის დანაზოგები. სტატისტიკური მონაცემების ანალიზიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ საქართველოს მოსახლეობას „დანაზოგები არ გააჩნია“ და მათი შემოსავლები იხარჯება მიმდინარე მოხმარებაზე, უფრო მეტიც, იგი სამომხმარებლო ხარჯების დაახლოებით 50 პროცენტს ფარავს. საქმე იმაშია, რომ მოსახლეობის სოლიდური ნაწილი ჩრდილოვან ეკონომიკაში მონაწილეობს და შესაბამისად, ამ საქმიანობით მიღებული შემოსავალი ვერ ექცევა სტატისტიკური ორგანოების დაკვირვების არეალში. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ მოსახლეობას დანაზოგების ფლობა ნაღდი ფულის ფორმით ურჩევნია, ვინაიდან ჯერ კიდევ დიდია 90-იანი წლების დასაწყისში „საბანკო პირამიდებით“ გამოწვეული

ნეგატიური პროცესების ზეგავლენა და კომერციული ბანკების მიმართ უნდობლობის ხარისხი. ამდენად, ბანკებს გარეთ არსებული ფულადი მასა, ფაქტობრივად ვერ იქცევა ინვესტიციურ რესურსად. სწორედ ამ მიმართულებით ეფექტიანი ღონისძიებების გატარება და მოსახლეობის მყიდველობითუნარიანობის ღონის ამაღლება ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების შემცირების კვალობაზე მიგვაჩნია მოსახლეობის ლეგალური დანაზოგების ზრდისა და მათი რეალურად საინვესტიციო რესურსად გადაქცევის მნიშვნელოვან წინაპირობად.

საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესებისა და შესაბამისად, ინვესტიციური საქმიანობის გააქტიურების კვალობაზე, დღის წესრიგში დადგება საკითხი მათი გამოყენების ეფექტიანობის უზრუნველყოფაზე. აღნიშნულის რეალიზაციისათვის ჩვენი აზრით, უპრიანი იქნება რეგიონული საინვესტიციო პროგრამების (რსპ) შემუშავება, რომლის ძირითადი მიზანი იქნება რეგიონში საინვესტიციო საქმიანობის გააქტიურების მიღწევა და შენარჩუნება, რაც თავის მხრივ ხელს შეუწყობს წარმოების სტაბილიზაციას, სოციალური სფეროს განვითარებასა და ეკონომიკურ ზრდას. რსპ-ს ძირითადი მიზნიდან გამომდინარე შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ შემდეგი პრიორიტეტული ამოცანები:

- ინვესტიციური მიზნებისათვის საბიუჯეტო სახსრების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლება;
- სახელმწიფოს ინვესტიციური პროექტების შემუშავება და რეალიზაცია;
- შერეული (სახელმწიფო და კერძო) და კერძო ფორმებით დაფინანსებული საინვესტიციო პროექტების ფორმირების ხელშეწყობა;
- რეგიონში ინსტიტუციონალური ინვესტორების ფორმირებისა და განვითარების ხელშეწყობა;
- ინვესტირებისათვის კონსულტაციებისა და მეთოდური ხასიათის დახმარებების აღმოჩენა;

- ინვესტიციების დაცვის გარანტიების და დაზღვევის სისტემის ჩამოყალიბება;
- რეგიონის მოსახლეობასთან, მათ ხელთ არსებული თავისუფალი ფულადი სახსრების ინვესტიციებზე მიმართვის მიზნით შესაბამისი სამუშაოების ჩატარება (რა თქმა უნდა, ეს პრობლემა მეტად მტკივნეულია. მის შესახებ ზემოთაც გვქონდა საუბარი, მაგრამ საბაზრო ურთიერთობათა დამკვიდრების კვალობაზე დღის წესრიგში უთუოდ დადგება საკითხი თავისუფალი ფულადი სახსრების (დანაზოგების) საბანკო დაწესებულებებში მოზიდვისა და მათი რეალურ საინვესტიციო რესურსად გადაქცევის თაობაზე. ამდენად, ვთვლით, რომ ამ მიმართულებით საქმიანობის გააქტიურებასა და დაკარგული ნდობის აღდგენას მეტად პრინციპული მნიშვნელობა ენიჭება);
- რეგიონში უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისათვის საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის გააქტიურება და სხვა.

ზემოთ ჩამოთვლილი ძირითადი ამოცანებიდან გამომდინარეობს რკპ-ს სისტემის კომპლექსურობა, მიზნობრიობა და ღიაობა (გამჭვირვალობა). ამდენად მიგვაჩნია, რომ რკპ-ს და მისი ძირითადი შემადგენელი კომპონენტების რეალიზაცია რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტიანობის ამაღლების მნიშვნელოვანი წინაპირობაა.

ამასთან, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია რეგიონებში კონსალტინგური სტრუქტურების ქსელის, საგირავნო და სადაზღვევო კომპანიების ჩამოყალიბების ინიცირება. ეს ინსტიტუტები აუცილებელია რკპ-ს ყველა კომპონენტის (მ. შ. საგარეო-ეკონომიკურის) ორგანიზაციული უზრუნველყოფისათვის. მისი მიზანი, როგორც უცხოეთიდან, ასევე სხვა რეგიონებიდან ინვესტიციების მოზიდვის უზრუნველყოფაა.

საერთაშორისო პრაქტიკიდან გამომდინარე, სპეციალური საინვესტიციო ინსტიტუტების დაფინანსების წყაროებად გვევლინება:<sup>10</sup>

- განვითარების სპეციალური საინვესტიციო ფონდები;

- ბანკთაშორისი დეპოზიტები;
- საერთაშორისო რეგიონული საფინანსო-ეკონომიკური ორგანიზაციების კრედიტები;
- შიდა და საერთაშორისო ფინანსურ პროგრამებში სახელმწიფო და საკუთარი ფასიანი ქაღალდების განთავსებით მიღებული შემოსავლები;
- სატრასტო, სალიზინგო და სხვა პასიური ოპერაციები;
- შემოსავლები სადაზღვევო, საპენსიო და სხვა ფონდებიდან;
- შემოსავლები საბანკო ბიზნესის ოპერაციებიდან და არარეზიდენტი მესაკუთრეების საინვესტიციო მომსახურებიდან და ა.შ.

რეგიონული საინვესტიციო პროგრამების (რსპ) შემუშავება-რეალიზაციის პროცესში უნდა გამოიკვეთოს შესაბამისი პრიორიტეტული მიმართულებები. კერძოდ, მხედველობაში გვაქვს საქართველოს რეგიონების მრავალფეროვნება და მათი განვითარების (მათ შორის ინვესტიციური რესურსების მოზიდვის) არათანაბარი შესაძლებლობები. ამ თვალსაზრისით მიზანშეწონილია რეგიონების რანჟირება შემდეგი თავისებურებების მიხედვით:

- 1) რეგიონის ეკონომიკური განვითარების დონე;
- 2) რეგიონის ინვესტიციური ინფრასტრუქტურის განვითარების დონე;
- 3) რეგიონის დემოგრაფიული დახასიათება;
- 4) რეგიონში კომერციული ინფრასტრუქტურის განვითარების დონე;
- 5) რეგიონში ეკოლოგიური, კრიმინოგენური და სხვა სახის რისკების დონე.

ამასთან, რეგიონული საინვესტიციო პროგრამების შემუშავებისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გამახვილდეს ინვესტიციური პროექტების ეფექტიანობის შეფასებაზე. ინვესტიციების ეფექტიანობის განსაზღვრა რსპ-ს მომზადებისა და რეალიზაციის მნიშვნელოვანი მიმართულებაა. ამ თვალსაზრისით შეიძლება გამოიყოს პროექტის სამი ძირითადი მაჩვენებელი:

- 1) კომერციული (ფინანსური) ეფექტიანობა, რომელიც პროექტის განხორციელებაში უშუალოდ მონაწილე სუბიექტის ფინანსურ შედეგებს ითვალისწინებს;
- 2) საბიუჯეტო ეფექტიანობა – იგი წარმოაჩენს საინვესტიციო პროექტის ფინანსურ შედეგებს, რომელიც უშუალოდ ასახება ცენტრალური, ტერიტორიული ერთეულებისა და ადგილობრივი დონის ბიუჯეტებზე;
- 3) ეროვნულმეურნეობრივი ეკონომიკური ეფექტიანობა, რომელიც ასახავს პროექტის შედეგების ზეგავლენას, როგორც ეროვნულ მეურნეობაზე მთლიანობაში, ასევე მის ცალკეულ დარგებსა და რეგიონებზე.

ამასთან ერთად უნდა გავითვალისწინოთ ის ფაქტი, რომ რაც უფრო მაღალია საინვესტიციო რისკი, მით უფრო მეტი მოგებისკენ ისწრაფვის კერძო ინვესტორი (მით უმეტეს, უცხოელი ინვესტორი, რისი ნათელი დადასტურებაა AES თელასის-ის პრაქტიკა).

სწორედ კეთილდღეობის მაქსიმიზაციამ და რისკის შემცირებამ განაპირობა საფინანსო ანალიზის მიდგომის ჩამოყალიბება, ზრადიციული საბუღალტროსაგან განსხვავებით. საბუღალტრო აღრიცხვის მეთოდებს მიეკუთვნება ინვესტიციების გამოსყიდვის ვადის (PP) – Paybek period – ანგარიში. ამ მეთოდის თანახმად, რაც უფრო სწრაფად გამოისყიდის პროექტი დანახარჯებს, მით უკეთესია ანუ ყურადღება გადატანილია გამოსყიდვის სიჩქარეზე და არა შემოსავლის დონესა და საერთო მოგებაზე.<sup>11</sup> ვინაიდან აღნიშნული მეთოდი არ ითვალისწინებს ფულადი დანახარჯების დროის ასპექტს, შემუშავებული იქნა გამოსყიდვის ვადის ანგარიშის უფრო დახვეწილი ვერსია – ინვესტიციების გამოსყიდვის დისკონტირებული ვადა (DPP).

საბუღალტრო აღრიცხვის მეორე მეთოდს წარმოადგენს მოგების საანგარიშო ნორმის განსაზღვრა (AROR - Accounting rate of return).

$$AROR = \frac{\text{საშუალო საბალანსო მოგება წელიწადში}}{\text{პირველადი დაბანდებული კაპიტალი}}$$

ამ მეთოდის ნაკლოვანებას წარმოადგენს საბალანსო მოგების გამოყენება ფულადი ნაკადების მაგივრად და იგი არ ითვალისწინებს ფულის ღირებულებების დროის ასპექტს. საფინანსო ანალიზის პირველ მეთოდს ეწოდა წმინდა დაყვანილი ღირებულების (NPV - Net Present Value) მეთოდი.

NPV = - ხარჯები + შემოსავლების მიმდინარე ღირებულება.

შემოსავლების მიმდინარე ღირებულების განსაზღვრისათვის გამოიყენება რთული საპროცენტო განაკვეთისა და დისკონტირების ფორმულა.

$$FV = PV\lambda (1 + \gamma)^n$$

სადაც, FV – ფულადი სახსრების მომავალი ღირებულება;

PV – ფულადი სახსრების მიმდინარე ღირებულება;

n – წლების რაოდენობა, რომელთა განმავლობაში ხდება ზრდა;

$\gamma$  – მოგების ნორმა;

თუ NPV დადებითი სიდიდეა, ანუ შემოსავლის მიმდინარე ღირებულება აჭარბებს ხარჯების მიმდინარე ღირებულებას პროექტი მისაღებაა. NPV = 0 შემთხვევაში პროექტი არ მიიღება, ვინაიდან არ იქნება მიღწეული ინვესტორის ან კრედიტორის კუთილდღეობის ზრდა.

საფინანსო ანალიზის მეთოდებში გათვალისწინებულია რენტაბელობის (PI - Profitability index) ანგარიში.<sup>12</sup>

როგორც წესი, PI-ის მნიშვნელობა უნდა იყოს ერთზე მეტი. ამავე მეთოდებს მიეკუთვნება მოგების შიგა ნორმის (IRR - Internal Rate of Return) ანგარიში. ეს მეთოდი ემყარება საპროცენტო განაკვეთის განსაზღვრას, რომლის დროსაც PI=0 ანუ IRR არის მოგების ნორმა იმ შემთხვევაში, როდესაც მომავალი შემოსავლების მიმდინარე ღირებულება უდრის პირველად ხარჯებს.

$$PI = \frac{\text{მომავალი შემოსავლების მიმდინარე ღირებულება}}{\text{პირველადი ხარჯები}}$$

გამოსყიდვის ვადის (PP) ანგარიში გამოიყენება საინვესტიციო პროექტების წინასწარი შეფასებისათვის, უფრო წინ გადაგმული ნაბიჯია დისკონტირებული ვადის (DPP) განსაზღვრა, ხოლო წმინდა დაყვანილი ღირებულებით (NPV) მეთოდი წარმოადგენს საფინანსო შეფასების ოპტიმალურ ვარიანტს.

ამგვარად, ეკონომიკურ თეორიაში არსებული და პრაქტიკაში აპრობირებული ინვესტიციების ეფექტიანობის მეთოდები, ჩვენი აზრით წარმატებით შეიძლება იქნეს გამოყენებული რეგიონული საინვესტიციო პროგრამების შემუშავების პროცესში. ამასთან, ინვესტიციების განსაზღვრული მოცულობით არსებობის პირობებში, თუ ცალკეული რეგიონების მიხედვით შემუშავებულ ამა თუ იმ პროექტს, ახასიათებს იდენტური მაჩვენებლები, პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს ამ პროექტის იმ რეგიონში რეალიზაციას, რომელიც ზემოთ მოყვანილი რეგიონების რანჟირების (ხუთი თავისებურება და განვითარების ტენდენცია) მიხედვით საჭიროებს მის ამოქმედებას. რა თქმა უნდა, ამ პროცესში უცილობლად უნდა იყოს გათვალისწინებული სახელმწიფოებრივი ინტერესები.

ცალკეული რეგიონული საინვესტიციო პროგრამის რეალიზაცია სახელმწიფოს რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის მნიშვნელოვან მიმართულებად უნდა ჩამოყალიბდეს. შემდგომ პერსპექტივაში ქვეყანაში საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესებისა და ინვესტიციების მოზიდვის კვალობაზე, მათი ეფექტიანი გამოყენების პირობებში, საქართველოსა და მის რეგიონებში შეიქმნება საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობების წარმატებით დამკვიდრებისა და ეკონომიკის მდგრადი განვითარების რეალური წინამძღვრები.



საინვესტიციო აქტივობის ამოღების პირობებს შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნია ტექნოლოგიური მოწყობილობის განახლებასთან დაკავშირებულ საინვესტიციო მოთხოვნებს. ცხადია, რომ ეს უკანასკნელი დაკავშირებულია წარმოების და ეკონომიკის სტაბილურ ზრდასთან.

ინვესტიციების მოთხოვნა ძირითადი კაპიტალისათვის განპირობებულია პროდუქციის და მომსახურების მოცულობათა ზრდასთან საწარმოო სიმძლავრეების განვითარების საშუალებით. ამ მოთხოვნათა დაკმაყოფილება უზრუნველყოფილი იქნება გაწეული დანახარჯების კომპენსაციით მიღებული მოგების ხარჯზე.

სწარმოო და საინვესტიციო მოთხოვნა პრაქტიკულად განსაზღვრავს ეკონომიკის სტრუქტურას. ამიტომ საინტერესოა აღნიშნული სტრუქტურის ფორმირების ტენდენციებისა და ზოგიერთი ფაქტორების განხილვა ინვესტირებაზე მათი გავლენის გამოვლენისათვის. ამ ფაქტორებს მიეკუთვნება: იმპორტჩანაცვლება, ეკონომიკის შესაძლო ორიენტაცია ექსპორტზე, საქონელსა და მომსახურების შიგა მოთხოვნების დონე და საინვესტიციო აქტივობა.

იმპორტჩანაცვლება მოითხოვს რთულ ანალიზსა და პროგნოზს, რათა მეტ-ნაკლებად რეალურად განისაზღვროს ამ პროცესისათვის აუცილებელი ინვესტიციები, კაპიტალის აღწარმოების სიდიდე და მისი ადგილი ეკონომიკის სტრუქტურაში.

აუცილებელია, აგრეთვე, არსებული წარმოებული პროდუქციისა და მომსახურების ნომენკლატურის ანალიზი იმპორტჩანაცვლების ნომენკლატურისა და მოცულობის განსაზღვრისათვის.

იმპორტჩანაცვლებით პროდუქციაზე წარმოების უზრუნველყოფა შესაძლებელია, პირველ რიგში არსებული სიმძლავრეების უკეთ დატვირთვით და აგრეთვე, ახალ სიმძლავრეთა შექმნით, საინვესტიციო პროდუქტების შესაბამისად ადგილობრივი და საზღვარგარეთის საფინანსო რესურსების მონაწილეობით. თავისთავად ცხადია, იმპორტჩანაცვლება დადებით გავლენას ახდენდეს

კონკურენტული ქვეყნის სავაჭრო ბალანსზე და აგრეთვე, ზელს უწყობს შრომისუნარიანი მოსახლეობის დამატებით დასაქმებას.

იმპორტჩანაცვლებაზე გარკვეულ გავლენას ახდენს ადგილობრივი ვალუტის კურსის დინამიკა უცხოურ ვალუტასთან მიმართებაში, ინფლაციის დონე და სხვა ფაქტორები. ამასთან ერთად საჭიროა სიფრთხილე საბაჟო გადასახადების ზრდასთან დაკავშირებით, რადგან იმპორტის შემცირების გამო, შესაძლებელია მოდეს გარკვეული ნომენკლატურის პროდუქციისა და მომსახურებაზე ფასების ზრდა.

იმპორტჩანაცვლებასთან ერთად განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ექსპორტზე ორიენტირებული ეკონომიკის დარგების განვითარება.

საექსპორტო პოტენციალის რეალიზაცია პირდაპირ დამოკიდებულია საწარმოო ფონდების გამოყენების გაუმჯობესებაზე, მათ განახლებასა და ახალ სიმძლავრეთა შექმნაზე, საინვესტიციო საქმიანობის მნიშვნელოვან გააქტიურებაზე.

საერთაშორისო პრაქტიკა ადასტურებს, რომ იმპორტჩანაცვლების და საექსპორტო პროდუქციის წარმოების გარკვეული შეფარდება დადებით შედეგებს იძლევა. ამასთან, აუცილებელია ეკონომიკური და საფინანსო პოლიტიკის გარკვეული ურთიერთშეთანხმება, ადგილობრივი ვალუტის კურსის და ინფლაციის დონის გათვალისწინება საბოლოო გადაწყვეტილებების მიღების დროს. არ შეიძლება დავიწყებული იქნას შიგა მათხოვნილებების ცვლილებების დინამიკა მოსახლეობის მსყიდველობითი უნარის გათვალისწინებით.

საინვესტიციო მოთხოვნის ტენდენციების მოკლე მიმოხილვა ადასტურებს გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებისათვის გრძელვადიანი საინოვაციო პოლიტიკის აუცილებლობას, რომელიც უზრუნველყოფს ადგილობრივი წარმოების პროდუქციისა და მომსახურების კონკურენტუნარიანობის მნიშვნელოვან ამაღლებას.

საინოვაციო პოლიტიკის ძირითად მიზანს წარმოადგენს ინოვაციათა სტიმულირება და სამეცნიერო-ტექნოლოგიური ბაზის ფორმირება, რომელიც უზრუნველყოფს თანამედროვე ტექნოლოგიების შექმნასა და გამოყენებას კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოებისა და ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნებისათვის.

სამეცნიერო-ტექნოლოგიური განვითარების თანამედროვე დონემ, განსაკუთრებით კი საინფორმაციო ტექნოლოგიებმა, გადამწყვეტი გავლენა მოახდინა გლობალური სისტემის ჩამოყალიბებაზე.

გლობალიზაცია საზოგადოების განვითარების ობიექტური პროცესია, რომელიც მოიცავს ადამიანთა ურთიერთობების პრაქტიკულად ყველა სფეროს – პოლიტიკას, ეკონომიკას, მეცნიერებასა და კულტურას.

ეკონომიკის ლიბერალიზაცია სულ უფრო აფართოებს საქონლისა და მომსახურების, კაპიტალის, ფინანსების და სამუშაო ძალის თავისუფლად გადაადგილების არეალს. ეს პროცესი იმდენად საწრაფად ვითარდება, რომ სახელმწიფომ თუ დროზე ვერ შეძლო თავისი ადგილის მონახვა, ჩამორჩენილობის დაძლევა უპერსპექტივო ამოცანად დარჩება.

კონკრეტული ადგილის დადგენისათვის აუცილებელია ეკონომიკის განვითარების შესაბამისი მეცნიერული პროგნოზის დამუშავება, განვითარების პრიორიტეტების დადგენა ეროვნული სიმდიდრის ობიექტური შეფასებიდან გამომდინარე.

საერთაშორისო პრაქტიკიდან ცნობილია ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების სხვადასხვა სტრატეგიები. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ეკონომიკური განვითარების ორი სტრატეგიული მიმართულება: მეცნიერებატევადი მრეწველობის განვითარება და ბუნებრივი რესურსების გონივრული გამოყენება.

მეცნიერებატევადი მრეწველობის განვითარების სტრატეგიის დადებით მაგალითს წარმოადგენს სამხრეთ კორეა, სადაც სახელმწიფო ეკონომიკური პოლიტიკა ძირითად აქცენტს აკეთებდა

ექსპორტზე ორიენტირებულ მსხვილ ბიზნესზე გარკვეული სახელმწიფო ხელშეწყობის უზრუნველყოფით.

განსხვავებული მიდგომით ხასიათდება ეკონომიკის განვითარება ისრაელში. აქ სახელმწიფო ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითად მიზანს წარმოადგენდა სამეცნიერო და საკონსტრუქტორო სამუშაოთა ხელშეწყობა-წახალისება და მიღებული შტდეგების ათვისება კომერციულ საწარმოებში. შერეული საინვესტიციო ფონდების და მაღალი ტექნოლოგიების ინკუბატორი ფირმების საშუალებით.

ბუნებრივი რესურსების გამოყენების გზით ეკონომიკის განვითარების საინტერესო მაგალითებს იძლევა ავსტრალიის, ნორვეგიის, კანადის, ფინეთის და ჩილეს გამოცდილება. ამ ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებაში ძირითადი აქცენტი კეთდებოდა მსხვილ ბიზნესზე სახელმწიფოს გარკვეული მხარდაჭერით, ექსპორტის ზრდისათვის (სპეციალური ფონდების შექმნით), კავშირუთიერთობების გაფართოებით მიმწოდებელსა და მომხმარებელს შორის და სხვა.

ბუნებრივი რესურსების გამოყენებით ეკონომიკის განვითარების განსხვავებული მაგალითი აჩვენებს ჩინეთსა და ტაივანში. ამ შემთხვევაში სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითად მიმართულებას წარმოადგენდა დეცენტრალიზებული სახელმწიფო კერძო საქმიანობის სტიმულირება ადგილობრივი რესურსების გამოყენებისათვის. კერძოდ პროდუქტიულობის ცენტრების შექმნით, რეგიონული ორგანოებისათვის საფინანსო ხარჯების გადანაწილებით, საინვესტიციო ფონდების შექმნით და სხვა.

ამრიგად, განხილული მაგალითებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია გამოიკვეთოს ორ ძირითად ფაქტორზე (მსხვილი ბიზნესი თუ მცირე ან საშუალო წარმოება და მეცნიეტებატევადი წარმოების განვითარება) დამყარებული ეკონომიკური განვითარების ოთხი მოდელი.

სამხრეთ კორეის მაგალითიდან ჩანს, რომ ეკონომიკური ზრ-

დის სუბიექტს, წარმოადგენს მსხვილი ბიზნესი, რომელიც მოქმედებს სახელმწიფოსთან კავშირში. სკანდინავიის ქვეყნების და ჩილეს შემთხვევაში, მსხვილი ბიზნესი მთავარი სუბიექტია, მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ ის წარმოდგენილია გლობალური მრავალნაციონალური კორპორაციების სახით და სახელმწიფო არ წარმოადგენს ლიდერს გარდაქმნებში.

ეკონომიკური ზრდის იმ შემთხვევაში, როდესაც მსხვილი ბიზნესი წარმოადგენს ძირითად სუბიექტს, გარდაქმნების მიმართულეა გამოკვეთილად შეინიშნება „ზემოდან ქვემოთ“.

ჩინეთისა და ისრაელის შემთხვევაში გარდაქმნებს გააჩნია განსხვავებული კონფიგურაცია. აქ გარდაქმნების საწყისს იღებენ ადგილობრივი მცირე ფირმებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანიზაციებიდან. მსხვილი ფირმების წარმოქმნა არც ამ შემთხვევაშია გამორიცხული, მაგრამ, როგორც წესი, ისინი წარმოიქმნებიან მცირე ფირმების გაერთიანების საფუძველზე და ცენტრალური სამთავრობო ორგანიზაციები ამ გარდაქმნებში ასრულებენ შუამავლების და არა ლიდერების როლს.

ყველა აღნიშნულ მოდელში გათვალისწინებულია საკმაოდ ფართო პროგრამების ხელშეწყობა ცოდნის მოძიების, შექმნის და გავრცელების საქმეში.

ქვემოთ მოყვანილია ცხრილი ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიების შესახებ განხილული მაგალითების საფუძველზე.

ზრდის აგენტები	ზრდა შეცნიერებატევადი მრეწველობის ხარჯზე	ზრდა ბუნებრივი რესურსების გამოყენებით
მსხვილი ბიზნესი	ექსპორტზე ორიენტირებული მრეწველობის განვითარება მსხვილი ბიზნესის ხელშეწყობა პირობების შექმნით, ინოვაციათა აქტიური გამოყენებით.  (სამხრეთ კორეა)	ექსპორტზე ორიენტირებული სამრეწველო ჯგუფების ჩამოყალიბება, მათი სტიმულირება და ხელშეწყობა (სხვადასხვა ფონდების შექმნით და სხვა ღონისძიებები).  (ავსტრალია, ნორვეგია, კანადა, ფინეთი, ჩილი)
მცირე და საშუალო საწარმოები	მაღალტექნოლოგიური და ექსპორტზე ორიენტირებული საწარმოთა განვითარების ხელშეწყობა (ახლადწარმოქმნილის და გამოყოფილის) სამეცნიერო და საკონსტრუქტორო საშუალოთა შედეგების კომერციალიზაცია და ინკუბაცია.  (ისრაელი)	მცირე და საშუალო ადგილობრივი საწარმოების შექმნა ინოვაციათა გამოყენებით სპეციალური ფონდების (მათ შორის ადგილობრივის) შექმნა ცენტრში და ადგილებზე.  (ჩინეთი, ტაივანი)

**ცხრილი 8.1 ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიები**

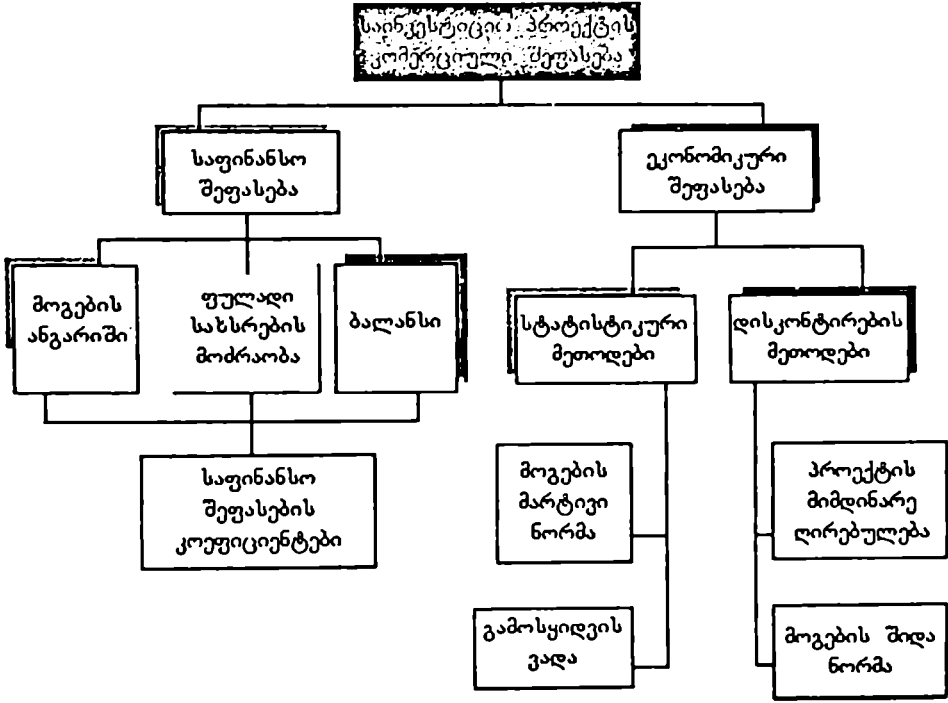
საინვესტიციო პროექტის შეფასებისათვის აუცილებელია გადაწყვეტილების მიმღები პირის უზრუნველყოფა სრული ინფორმაციით, რათა მან მიიღოს საბოლოო გადაწყვეტილება ინვესტირების განხორციელებისათვის. საერთაშორისო პრაქტიკაში განსაკუთრებულ როლს ასრულებს პროექტის კომერციული შეფასება (ცომერციალ ევალუატიონ) ანუ საფინანსო-ეკონომიკური შეფასება.

აღნიშნული შეფასების სტრანდარტული მიდგომის გამოშვებისათვის, გასული საუკუნის 70-იან წლებში, იუნიდოსთან არსე-

ბულმა სამრეწველო გამოკვლევათა ცენტრმა დაამუშავა „სახელმძღვანელო პროექტების შეფასებისათვის“, შემდგომში, 80-იანი წლების დასაწყისში, გამოშვებული იქნა აღნიშნული სახელმძღვანელოს რამდენიმე რედაქცია პრაქტიკული სპეციალისტების სხვადასხვა დონისათვის. ამ სახელმძღვანელომ მეტად მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების პრაქტიკულ საქმიანობაში, მათ შორის, ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე ახლად წარმოქმნილ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთათვის.

რა კრიტერიუმებს გვთავაზობს დასახლებული სახელმძღვანელო საინვესტიციო პროექტის შეფასებისათვის?

ძირითადად შემოთავაზებულია ორი კრიტერიუმი: საფინანსო შესაძლებლობა (საფინანსო შეფასება) და ინვესტიციების ეფექტურობა (ეკონომიკური შეფასება). ქვემოთ მოყვანილ დიაგრამაზე ნაჩვენებია აღნიშნული კრიტერიუმების შეფასების მეთოდები.



სქემა 8.2 საინვესტიციო პროექტების შეფასების მეთოდები

როგორც დიაგრამიდან ჩანს, საფინანსო შეფასება ეფუძნება ანგარიშების სამ ფორმას:

- მოგების ანგარიშს (profit statement);
- ფულადი სახსრების მოძრაობის ანგარიშს (financial cash flow planing);
- საბალანსო ანგარიშს (balance sheet);

მოგების ანგარიშის შედგენისათვის აუცილებელია რეალიზაციიდან ამონაგების გაანგარიშება (sales revenues), პროდუქტის თვითღირებულების (cost of sales) განსაზღვრა და ზოგიერთი სხვა გაანგარიშებები, რომლებიც თან ახლავს აღიშნულ ანგარიშებს.

საბალანსო მოგება (total income) წარმოადგენს მოგებას გადასახადების გადახდამდე, ამიტომ ხშირად მას მოიხსენიებენ როგორც (profit before tax).

სუფთა მოგება (net income) უდრის საბალანსო მოგებას მინუს გადასახადი მოგებაზე (profit tax).

სუფთა მოგება, დივიდენდების გამოკლებით, წარმოადგენს გაუნაწილებელ მოგებას (retained profit) და შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას როგორც პროექტის დამატებითი კაპიტალი.

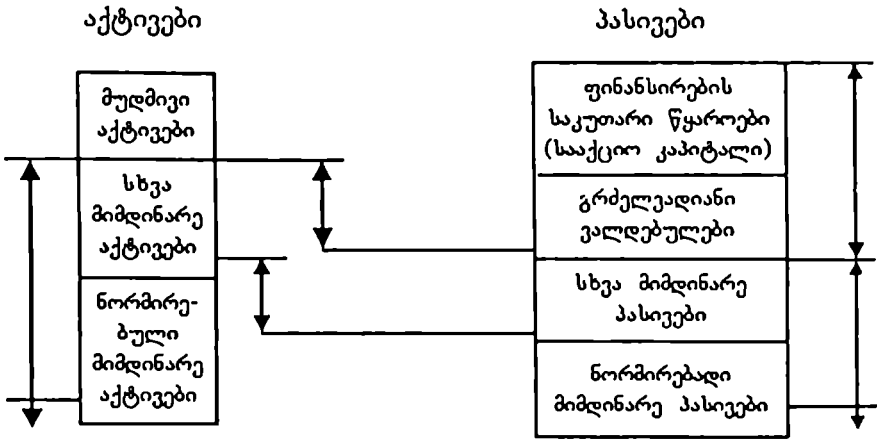
ფულადი სახსრების მოძრაობის ანგარიში წარმოადგენს მნიშვნელოვან ფორმას საინვესტიციო პროექტის შეფასებისათვის. ამგვარი ანგარიშის აუცილებლობა განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ ცნებები „შემოსავლები“ და „ხარჯები“, რომლებიც გამოიყენება მოგების ანგარიშის შედგენისას, არ ასახავენ ფულადი სახსრების ნამდვილ მოძრაობას. ამასთან, მოგების ანგარიშში არ არის ინფორმაცია საწარმოო საქმიანობის გარდა ისეთ საქმიანობაზე, როგორც საფინანსო და საინვესტიციო საქმიანობაა. ამიტომ, მოგების არსებობა არ წარმოადგენს საინვესტიციო პროექტის წარმატებული რეალიზაციის ერთადერთ კრიტერიუმს.

ფულადი სახსრების გამოყენების ძირითადი მიმართულებებია ინვესტიციები ძირითად კაპიტალში, ხარჯები მიმდინარე საწარმოო საქმიანობაში, საგარეო ვალების მომსახურება, ანგარიშგება



ბიუჯეტთან და დივიდენდების გადახდა.

საბალანსო ანგარიში წარმოადგენს ტრადიციულ საბუღალტრო ანგარიშს. ანალიზის გაადვილებისათვის პრაქტიკაში პროექტის შეფასებისას ბალანსის გამოყენება ხდება აგრეგირებული ანუ გამსხვილებული სახით. იგი გამოიყენება პროექტის ქონების სტრუქტურის და ფინანსირების წყაროების ცვლილებების დასადგენად. (იხ. ბალანსის გამსხვილებული სქემა)



ბალანსის გამსხვილებული სქემა 8.3

- სადაც: მპ – მიმდინარე აქტივები;  
 სსკ – სუფთა საბრუნავი კაპიტალი;  
 სკმ – მოთხოვნა საბრუნავ კაპიტალზე;  
 იკ – ინვესტირებული კაპიტალი;  
 მპ – მიმდინარე პასივები.

საფინანსო შეფასების საბაზო ფორმებში არსებული ინფორმაციის საფუძველზე შეიძლება გაანგარიშებული იქნას მრავალი კოეფიციენტი, რომლებიც შეიძლება დაჯგუფდეს სამ ძირითად კატეგორიად: რენტაბელობის მაჩვენებლები, ინვესტიციების გამოყენების შეფასება და საფინანსო მდგომარეობის შეფასება.

მაგალითისათვის რენტაბელობის მაჩვენებელი შეიძლება გამოანგარიშებულ იქნას შემდეგი კოეფიციენტებით:

სუფთა მოგება	სუფთა მოგება	თვითღირებულება
სააქციო კაპიტალი;	შემოსავალი რეალიზაციიდან	შემოსავალი რეალიზაციიდან

ინვესტიციების გამოყენების შეფასებისათვის გამოითვლება შემდეგი კოეფიციენტები:

შემოსავალი რეალიზაციიდან შეფარდებული საერთო აქტივებთან, სააქციო კაპიტალთან ან საბრუნავ კაპიტალთან.

საფინანსო მდგომარეობის შეფასება შეიძლება გამოთვლილ იქნას კოეფიციენტებით: მიმდინარე აქტივების შეფარდება მიმდინარე პასივებთან, სააქციო კაპიტალის შეფარდება საერთო კაპიტალთან და სხვა.

პროექტის ეკონომიკური შეფასება ხდება საბუღალტრო ანუ სტატისტიკური და დისკონტირების მეთოდების გამოყენებით. საბუღალტრო მეთოდებით განისაზღვრება ინვესტიციების გამოსყიდვის ვადა PP (payback period), როგორც პირველადი ხარჯების შეფარდება საშუალო წლიურ შემოსავალთან.

ინვესტიციების გამოსყიდვის ვადის უფრო დახვეწილ ვერსიას წარმოადგენს გამოსყიდვის დისკონტირებული ვადა (DPP).

სტატისტიკური მეთოდების შეფასებისათვის მიღებულია მოგების საანგარიშო ნორმის AROR (Accounting rate of return) გამოთვლა. იგი იანგარიშება შემდეგნაირად:

$$AROR = \frac{\text{საშუალო საბალანსო მოგება წელიწადში}}{\text{პირველადი დაბანდებული კაპიტალი}}$$

პროექტის ეკონომიკური შეფასების მეორე ჯგუფია დისკონტირების მეთოდების გამოყენება, რომლის მიხედვით ხდება იმის გარკვევა, თუ რამდენად გააუმჯობესებს პროექტი ინვესტორის ან მესაკუთრის კეთილდღეობას, ანუ მოახდენენ თუ არა სამომავლო შემოსავლები ინვესტიციების კომპენსირებას. ფულის ღირებულების

დროის ასპექტს გადამწყვეტი მნიშვნელობა გააჩნია, ამიტომ შემოთავაზებულია პროექტის სუფთა დაყვანილი ღირებულების განსაზღვრა NPV (Net Present Value).

NPV=გაწეული პირველადი ხარჯები + შემოსავლების მიმდინარე ღირებულება  
 შემოსავლების მიმდინარე ღირებულების განსაზღვრისათვის გამოიყენება დისკონტირების შემდეგი ფორმულა

$$PV = \frac{FV}{(1 + r)^n} ;$$

სადაც:

FV – ფულადი სახსრების მომავალი ღირებულება;

PV – ფულადი სახსრების მიმდინარე ღირებულება;

n – წლების რაოდენობა;

r – მოგების ნორმა.

თუ NPV დადებითი სიდიდეა, პროექტი მისაღებია. მოგების შიგა ნორმის ანგარიში IRR (intral rate of return) გვაძლევს საშუალებას განისაზღვროს მისი სიდიდე იმ დროს, როდესაც NPV = 0-ს, ანუ როდესაც მომავალი შემოსავლების მიმდინარე ღირებულება უდრის პირველად დანახარჯებს.

შეფასების მეთოდებს შორის პრაქტიკაში გამოიყენება პროექტის რენტაბელობის PI (Profitability index) განისაზღვრა შემდეგი ფორმულით:

$$PI = \frac{\text{მომავალი შემოსავლების მიმდინარე ღირებულება}}{\text{პირველადი დანახარჯები}}$$

ამრიგად, პროექტის გამოსყიდვის ვადის განსაზღვრა გამოიყენება წინასწარი შეფასებისათვის. მეტი სიზუსტისათვის იყენებენ გამოსყიდვის დისკონტირებულ ვადას, ხოლო სუფთა დაყვანილი ღირებულების განსაზღვრის მეთოდი წარმოადგენს პროექტის ეკონომიკური შეფასების ოპტიმალურ მეთოდს.

ინვესტიციების რეგულირების სანებართვო სისტემა წარმოდგენილია სახელმწიფო მართვის ორი ინსტრუმენტით: კონცესია და ლიცენზია. კონცესია ისტორიულად არის იმ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ეკონომიკურ საქმიანობაში უცხოური ინვესტიციების დაშვების კლასიკური ფორმა, რომელიც ამ ინვესტიციებს რთავს ნებას.

კონცესია შეგვიძლია ვუწოდოთ სახელმწიფოს ან მის მიერ უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოს იმ ფაქტს, რომელიც ითვალისწინებს პირისთვის სუბიექტური უფლების მინიჭებას შეზღუდული ტერიტორიის ფარგლებში სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელებაზე წარმოების გარკვეულ სფეროში, ვაჭრობასა თუ მომსახურების სფეროში. კონცესიის გამოყენების სავალდებულო წინაპირობაა კანონში ზოგადი ფორმით იმის ფორმული რეგულაცია, რომ აღნიშნული საქმიანობა საერთოდ ეკრძალება კერძო პირებს, მათ შორის – უცხოელებსაც. კონცესიის ამგვარი განმარტება გამომდინარეობს როგორც ქართველი, ისე საზღვარგარეთელი იურისტების ნაშრომებიდან.<sup>13</sup>

კონცესიების გადაცემის სისტემის როგორც განვითარებად ქვეყნებში უცხოური ინვესტიციების მართვის მეთოდს ფართოდ იყენებდნენ ნავთობმოპოვების სფეროში. მაგრამ როგორც საზღვარგარეთის ლიტერატურაში უსვამენ ხაზს, სწორედ სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების სფეროში, განსაკუთრებით – ნავთობის მრეწველობაში, პირველად შეიმუშავეს უცხოური ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირების საფუძვლები, რომლებიც საშუალებას გვაძლევს გავიგოთ უფრო გვიანდელი დროის ამ ინვესტიციების სამართლებრივ რეგულირებაში მომხდარი ცვლილებები<sup>14</sup>. უცხოური ინვესტიციების სამართლებრივი რეგულირების მიზნებზე კონცესიის მისადაგების მარტივად ხსნიდნენ. კონცესია ყოველთვის არის სახელმწიფო საკუთრებაში მყოფი ქონების გამოყენებაზე კონცესიონერის სუბიექტური უფლების

წარმოშობის საფუძველი<sup>15</sup>.

კონცესიის ხელშეკრულება არის ხელშეკრულება საქმიანობის ორგანიზებაზე, კონკრეტულად – კერძო პირის მიერ ინვესტიციის (დაფინანსების) განხორციელებაზე. იჯარის, მინდობით მართვის და სანარდო ურთიერთობები კიდევაც რომ იყოს კონცესიის ხელშეკრულებაში, ისინი მეორე პლანზე გადადიან და კონცესიის ხელშეკრულების მხოლოდ თავისებურებად გვევლინებიან საქმიანობის ამა თუ იმ სფეროში. კონცესიის ხელშეკრულების არსებითი პირობაა კონცესიონერისთვის საქმიანობის განხორციელების და მისგან მოგების მიღების უფლებათა გარანტირება. ეს გარანტია გამოხატულია ხელშეკრულების პირობებში, რომელიც იმას ეხება, რაც ხელშეკრულების პირობების არსებითად შეცვლად შეგვიძლია მივიჩნიოთ. ხელშეკრულება იმასაც განსაზღვრავს, თუ რა სამართლებრივი შედეგები დგება იმ გარემოებათა არსებითად შეცვლის შემთხვევაში, რომლებიც შეუძლებელს ხდიან მხარეების მიერ კონცესიის ხელშეკრულების შესრულებას (*clausula rebus sic stantidis*).

საქართველოს პრაქტიკაში კონცესიის ხელშეკრულების როგორც განსაკუთრებული სახის სამოქალაქო-სამართლებრივი ხელშეკრულების შემოღება ინვესტიციების მართვის ახალი ინსტრუმენტის გაჩენას ნიშნავს. პროდუქციის გაყოფის ხელშეკრულებებისაგან განსხვავებით, კონცესიის ხელშეკრულება როგორც კერძო პირების მიერ განხორციელებული დაფინანსების შესახებ ხელშეკრულება არ უნდა შეიცავდეს ისეთ პირობებს, რომლებიც ითვალისწინებდნენ კონცესიის ამ ლიცენზიის მოქმედების მიჩნევას ისეთი აქტის მოქმედებად, რომელიც სახელმწიფო ხელისუფლების პრეროგატივის შემადგენელი საქმიანობის კერძო დაფინანსების ნებას იძლევა, როგორც ამას აკათებენ პროდუქციის დაყოფის შესახებ დადებულ ხელშეკრულებებში.

კონცესიის ხელშეკრულება მასში მითითებული საქმიანობის

დაფინანსების განხორციელებაზე კონცესიონერის სუბიექტური უფლების წარმოქმნის ერთადერთი სამართლებრივი საფუძველია. ხელშეკრულების შინაარსი და მასში სახელმწიფოს მონაწილეობა საშუალებას გვაძლევს ხელშეკრულება მივაკუთვნოთ ინვესტიციების მართვის სამოქალაქო-სამართლებრივი მეთოდების კატეგორიას.

ჩვენი აზრით, კონცესიის ხელშეკრულების დადების შემთხვევაში საჭირო არაა ისეთი ლიცენზიის აღება, რომელსაც კერძო სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელებაზე ნებართვის ხასიათი აქვს. ყაზახეთის კანონმდებლობა, მაგალითად, 1999 წლიდან იყენებს წიაღის გამოყენების წმინდა საკონტრაქტო სისტემას და უარს ამბობს კონცესიონერის მიერ ლიცენზიის აღების მოთხოვნაზე<sup>6</sup>.

ურთიერთობათა რეგულირების სახელშეკრულებო ფორმების გამოყენება საპორტფელი ინვესტიციების შემთხვევაშიც შეიძლება. ფინანსების ბაზარზე დეცენტრალიზებული, ე.ი. სამოქალაქო-სამართლებრივი რეგულირების მეთოდი სორცშესხმულია საკრედიტო ორგანიზაციებს შორის გაფორმებულ გენერალურ შეთანხმებებში. ფინანსების ბაზრისა და საინვესტიციო მომსახურების ბაზრის პროფესიულ მონაწილეთა ხელშეკრულებების ტიპიურ პროფორმებში. აღნიშნული ხელშეკრულებები, რომლებშიც ცალკეული დებულებები შესაძლოა „შევაჭრებულ“ იყოს, მხარეების ქცევის წესების სტანდარტიზაციის მაღალი დონით გამოირჩევა, რის გამოც ისინი საბაზრო ურთიერთობათა რეგულირების მეთოდად შეგვიძლია განვიხილოთ. იგი ეყრდნობა სანებართვო სისტემას, რომელსაც საფინანსო მომსახურეობის ბაზრის პროფესიული მონაწილეების მიმართ იყენებენ.

ინვესტიციების რეგულირებაში სანებართვო სისტემა კონცესიის გარდა მოიცავს ლიცენზირების გაცემის სისტემას. ამასთან, ლიცენზიის ცნებას სხვადასხვა შინაარსი შეიძლება ჰქონდეს:

ლიცენზია როგორც სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელებისთვის კერძო პირის პროფესიული ვარგისიანობის აღიარება და ლიცენზია როგორც სამეწარმეო საქმიანობაზე ნების დართვა კერძო მეწარმეების მიერ ამ საქმიანობის მოწყობის აკრძალვის გამო. ამ ბოლო შემთხვევაში ლიცენზიის ცნება, არსებითად, კონცესიის ცნებას ემთხვევა.

ბაზრის პროფესიული მონაწილისთვის მის პროფესიულ მომზადებასთან დაკავშირებული საქმიანობის განხორციელებაზე მიცემულ ლიცენზიას სულ სხვა ხასიათი აქვს, ვიდრე უფლებამოსილი ორგანოს მიერ სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებაზე გაცემულ ლიცენზიას. ცალკეული სახის საქმიანობის ლიცენზირებასთან დაკავშირებულ სანებართვო სისტემას რეგულირების სხვა მიზნები აქვს, ვიდრე წიაღით სარგებლობის ლიცენზირებას, იგი საბაზრო ურთიერთობათა ორგანიზებისკენაა მიმართული და არ უკავშირდება ბაზარზე კერძო კაპიტალის დაშვებას. ცალკეულ სახის საქმიანობის ლიცენზირების საბოლოო მიზანია ბაზრის პროფესიული მონაწილეების მიერ გაწეული ამა თუ იმ მომსახურების მომხმარებელთა უფლებების დაცვა. ამ დროს მომსახურების მიმწოდებლებსა და მომხმარებლებს შორის ურთიერთობები სამოქალაქო სამართლის სუბიექტებს შორის ურთიერთობებად გვევლინება. ამ შემთხვევაში სახელმწიფო ორგანოები ბაზრის მონაწილეების ნებით წარმოშობილი საბაზრო ურთიერთობების დამკვირვებლად გამოდიან. ბაზრის პროფესიულ მონაწილეებზე გაცემული ლიცენზია გარკვეული სახის მომსახურების ბაზრის ორგანიზების ერთგვარი მეთოდის როლს თამაშობს.

საგადასახადო შემოსავლების მდგრადი ზრდის უზრუნველყოფა შეუძლებელია ცალკეული რეგიონის საგადასახადო ბაზის შეფასების, მათი შესაძლებლობების განსაზღვრისა და გადასახადების მობილიზების მოქნილი ბერკეტების ჩამოყალიბების გარეშე.

საგადასახადო ბაზის განსაზღვრა, თავის მხრივ, რთული პრობლემაა, რომელსაც საფუძვლად უდევს ისეთი ამოცანების გადაწყვეტა, როგორიცაა: რეგიონებში ცალკეული გადასახადების სახეების მიხედვით დარგობრივი სტრუქტურის განსაზღვრა, მიმდინარე საგადასახადო შემოსავლების მობილიზების მექანიზმის შეფასება, მოსალოდნელი ეკონომიკური სიტუაციის პროგნოზირება და შესაძლო პერსპექტივების განსაზღვრა. ამასთანავე, ცალკეულ რეგიონთა ბუნებრივ-ეკონომიკური პირობების განსხვავებულობა, მეურნეობის სპეციფიკური დარგობრივი სტრუქტურა, ფინანსური რესურსებით უზრუნველყოფის დონე დიფერენცირებულ მიდგომას მოითხოვს. აღნიშნული კი ცხადჰყოფს, რომ საგადასახადო ბაზის ფორმირებისას აუცილებელია ცალკეულ რეგიონთა ინდივიდუალური თავისებურებების მაქსიმალური გათვალისწინება, მისი ყველა ასპექტის სრულყოფილი ასახვა, რომლის მიღწევის ერთ-ერთ გზას რეგიონის საგადასახადო პოტენციალის გამოთვლა წარმოადგენს.

ეკონომიკურ თეორიაში პოტენციალის განსაზღვრა ერთ-ერთ ურთულეს პრობლემას წარმოადგენს. ამ მიმართულებით განსაკუთრებული ყურადღების ქვეშაა ცალკეული ტერიტორიის (რეგიონის) პოტენციურ შესაძლებლობათა დადგენა ამა თუ იმ რესურსთა ჭრილში. აღსანიშნავია, რომ პოტენციალი ლათინური სიტყვაა (პოტენცია) და სიტყვა-სიტყვით ქართულად ძალას ნიშნავს. ყველაზე ფართო მიდგომით იგი რისამე სიმძლავრის ზარისხს, რისამე განხორციელებისათვის საჭირო შესაძლებლობათა ერთობლიობას ახასიათებს<sup>17</sup>.

დღეისათვის რეგიონის პოტენციალის დახასიათების ერთიანი მიდგომა არაა ჩამოყალიბებული, რაც აღნიშნული მაჩვენებლის



განსაზღვრისათვის საჭირო ბაზისადმი არსებული განსხვავებული მიდგომებით, თვით მისი კლასიფიკაციისა და ფორმალიზებისთვის საჭირო ფაქტორთა დაჯგუფების სირთულითაა განპირობებული. რეგიონის პოტენციალის, როგორც ერთიანი სიდიდის, გამოთვლის პროცესში გამოყოფენ ორ ძირითად დონეს: აბსტრაქტულს ანუ თეორიულს და გამოყენებითს. პოტენციალის აბსტრაქტულ-თეორიული მიდგომით გამოთვლისას მთავარ ამოსავალს წარმოადგენს დებულება იმის შესახებ, რომ პოტენციალი აბსტრაქტულ, მიულწეველ მიზანს წარმოადგენს, რომელიც რაიმე არსებული წესით ინტერპრეტირებას არ ექვემდებარება. გამოყენებითი მიდგომის შემთხვევაში აუცილებელ ამოცანად ითვლება მისი რაოდენობრივი განსაზღვრა და გარკვეული სიდიდით ასახვა, რაც მილწევადი ხდება მისი აბსტრაგირებით გარკვეულ მაჩვენებლებთან და ამ გზით გარკვეულწილად მისაღები ხერხით გამოხატვა.

აღსანიშნავია, რომ რეგიონის პოტენციალის განსაზღვრის ჩამოყალიბებული დონეების გვერდით მისი განხილვა ხდება ორი ძირითადი მეთოდოლოგიური მიდგომით. პირველი ესაა რესურსული მიდგომა, რომლის დროსაც აქცენტი კეთდება არა რეგიონის რესურსების გამოყენების მაქსიმალურ შესაძლებლობაზე, არამედ იგი შეუცნობელ პარამეტრადაა ინტერპრეტირებული და საუბარია რესურსების ფიზიკურ სიდიდეებზე. ასეთ შემთხვევაში არსებული რესურსების პარამეტრთა დინამიკის საფუძველზე ხდება პოტენციალზე აქცენტირება და ითვლება, რომ რეგიონის პოტენციალი ესაა გარკვეულწილად უცვლელი სიდიდე, რომლის ცვლილება მიიღწევა არსებული რესურსების ფიზიკურ სიდიდეთა ზრდის საფუძველზე. ცხადია, რომ ასეთი მიდგომისას უმთავრესი აქცენტი კეთდება სამეურნეო საქმიანობაში ჩართული რესურსების ფაქტიური მოცულობის ზრდაზე, როგორც რეგიონის პოტენციალის ზრდის და აქედან გამომდინარე უკეთესი შედეგის მიღების ამოსავალ პირობაზე.

მეორე, შედეგობრივი მიდგომით აქცენტი კეთდება რეგიონის პოტენციალის რაოდენობრივ გათვლაზე, თუმცა აღიარებულია ისიც, რომ დღეისათვის მისი გამოთვლის მეთოდის სრულყოფის გარეშე ეს არ ხერხდება. ე. ი. ამ შემთხვევაში საუბარია ყველა სახის რესურსთა ფიქსირებული მოცულობისა და გამოყენების შემთხვევაში მაქსიმალური შედეგების მიღწევაზე.

საბოლოოდ შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნულ მიდგომებში რესურსთა განხილვა გარკვეულწილად სხვადასხვა, ურთიერთსაპირისპირო თვალსაზრისით ხდება. პირველ შემთხვევაში ისინი წარმოადგენენ რეგიონის პოტენციალის ფორმირების ძირითად წყაროს, მეორე მხრივ, რეგიონის სამეურნეო საქმიანობის, ე. ი. თვით პოტენციალის რეალიზაციის შედეგს. შემდგომში არსებული აღნიშნული განსხვავებიდან გამომდინარე შესაძლებელი ხდება რეგიონის პოტენციალის განსაზღვრის როგორც რესურსულ, ისე შედეგობრივ ფორმაში წარმოდგენა. ი. რივე მაჩვენებელი კი შესაძლებლობას იძლევა რესურსების პოტენციური გამოყენება ასახულ იქნას, როგორც შედეგისა და რესურსების (რესურსუკუგების მაჩვენებელი) ან რესურსებისა და შედეგის (რესურსტევადობის მაჩვენებელი) შეფარდების ფორმაში.

პრობლემის სხვა მხარეს წარმოადგენს ის, თუ რეგიონის შესაძლებლობის, მისი საგადასახადო ბაზის შეფასებისას პოტენციალის რა სახის გამოთვლა წარმოადგენს პრიორიტეტულს. რეგიონის შესაძლებლობების ობიექტური შეფასება, მისი სრული გათვალისწინება ისეთ მაჩვენებელში ხდება, როგორცაა ეკონომიკური პოტენციალი. ყველაზე ფართო გაგებით გაძოფრენ ეკონომიკური პოტენციალის განმსაზღვრელ სამ ძირითად პოზიციას: 1. ეკონომიკური პოტენციალის შემადგენელი რესურსები; 2. რესურსთა პოტენციური (სრული) შესაძლებლობები; 3. პოტენციური შესაძლებლობების გამოყენების მიმართულების განმსაზღვრელი. ეკონომიკური პოტენციალის შემადგენელ ელემენტთა სისტემა კი ზოგადად წარმოდგება, როგორც შრომითი რესურსების, ძირითა-

დი ფონდების, საბრუნავი საშუალებების, ფინანსური და ბუნებრივი რესურსების ერთობლიობა.<sup>18</sup>

ეკონომიკური პოტენციალის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი – ფინანსური პოტენციალი მოიცავს საგადასახადო პოტენციალს, ამასთანავე, საგადასახადო პოტენციალი ფინანსური პოტენციალის ნაწილია და ფინანსური პოტენციალი აღნიშნულის გარდა საბიუჯეტო პოტენციალსაც მოიცავს.

რეგიონის ფინანსური პოტენციალი განისაზღვრება, როგორც ყველა სახის რესურსების გამოყენებისა და ეფექტიანი მართვის პირობებში რეგიონში შემოსავლების მიღების შესაძლებლობა.

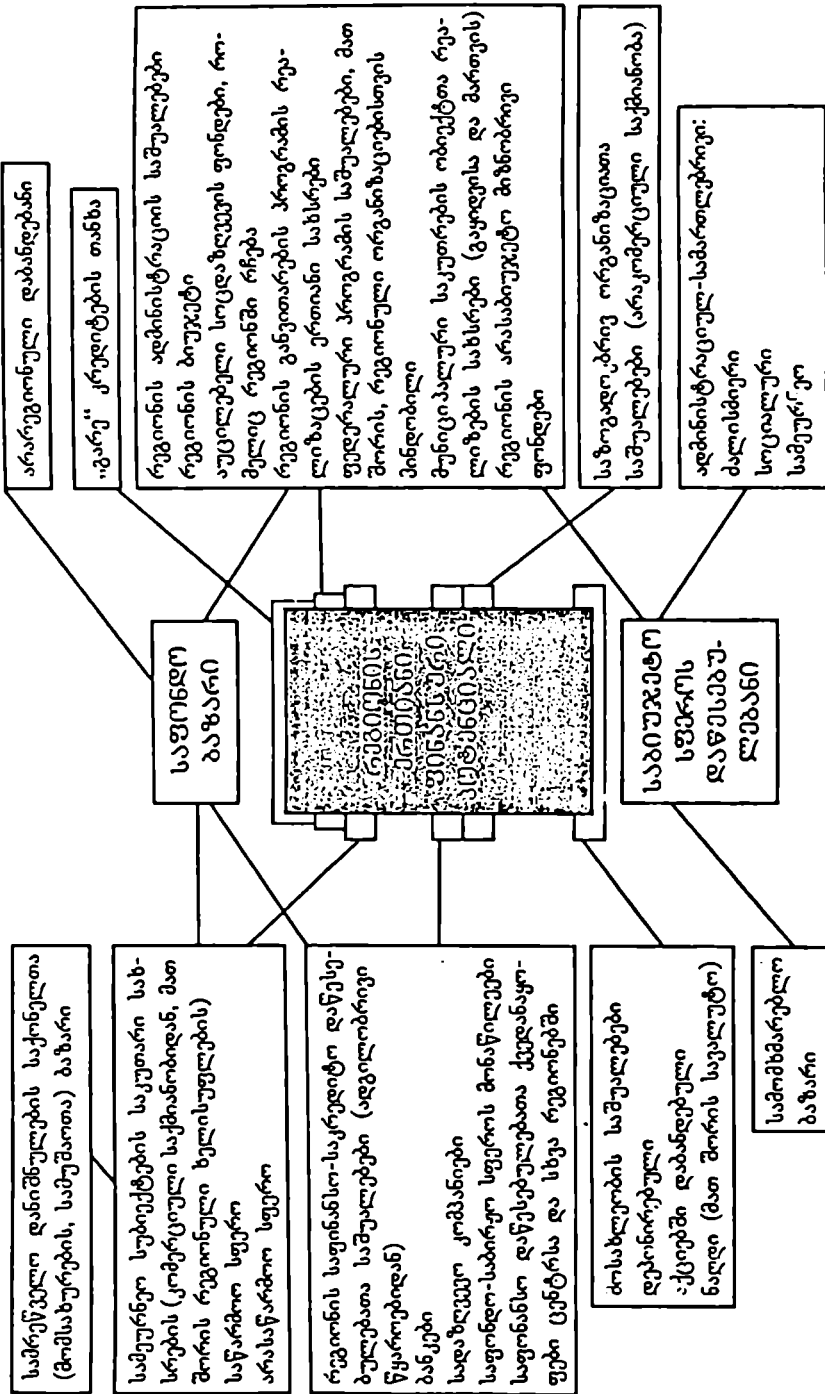
დღეისათვის ყველაზე ფართო გავრცელება კპოვა რეგიონის ფინანსური პოტენციალის ფორმირებისათვის 6 ძირითადი სექტორის გამოყოფამ, საიდანაც 5 სექტორი რეგიონის შიდა სექტორს წარმოადგენს, ხოლო ერთი კი – საგარეოს. ამასთანავე, საგარეო სექტორის მთავარ ფუნქციას წარმოადგენს რეგიონის მიერ მიღებული რეგიონსგარეთა წყაროს მქონე ყველა კრედიტის აკუმულირება. ხოლო რაც შეეხება რეგიონის ფინანსური პოტენციალის შიდა წყაროებს, ისინი მოყვანილნი არიან სქემა 8.4-ში.

პირველი – იმ სამეურნეო სუბიექტთა საკუთარ სახსრებს, რომლებიც თავიანთ საქმიანობას ახორციელებენ როგორც საწარმოო, ისე არასაწარმოო სფეროებში. აქვე შედის რეგიონული ადმინისტრაციის დაქვემდებარებაში არსებული, მაგრამ კომერციული საქმიანობისთვის გამოყენებული სახსრებიც.

მეორე – რეგიონის საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციების ან მათი ფილიალების სახსრები.

მესამე – რეგიონის ტერიტორიაზე არსებულ იმ საჯარო (საზოგადოებრივ) ორგანიზაციათა და დაწესებულებათა ფინანსურ საშუალებებს, რომლებიც დაკავებული არიან არაკომერციული საქმიანობით.

მეოთხე – მოსახლეობის ფინანსურ სახსრებში, მათ შორის



სქემა 8.4 რეგიონის ფინანსური კონსტიტუციის ძირითადი ელემენტები

მიმდინარე ფულად შემოსავლებსა და ამა თუ იმ ფორმით განხორციელებულ დანაზოგებს.

მეხუთე – თვით რეგიონის ადმინისტრაციის ფინანსურ საშუალებებს<sup>19</sup>.

რაც შეეხება საგადასახადო პოტენციალს, ფართო გაგებით იგი განიხილება, როგორც მოცემული რეგიონის საბიუჯეტო შემოსავლების რესურსი<sup>20</sup>. უფრო კონკრეტულად კი რეგიონის საგადასახადო პოტენციალი ესაა საგადასახადო ბაზის გათვალისწინებითა და არსებული ან საპროგნოზო საგადასახადო განაკვეთების პირობებში რეგიონის შესაძლო საგადასახადო შემოსავლების მოცულობა. იგი რეგიონის ფინანსური პოტენციალის შემადგენელი ნაწილია, რომელიც ასევე მოიცავს საბიუჯეტო პოტენციალსაც.

საგადასახადო-საბიუჯეტო პოტენციალის განსაზღვრა-შეფასებისთვის აუცილებელია მასზე ზეგავლენის მქონე შემდეგი პირობების გათვალისწინება: შემოსავლების ყველა წყაროს შესწავლა; ფინანსური და სასაქონლო ნაკადების, როგორც მიმდინარე ანალიზი, ასევე პროგნოზი; შრომისუნარიანი მოსახლეობის საწარმოო და ინფრასტრუქტურის სფეროში მაქსიმალური დასაქმების უზრუნველყოფი სტრატეგიული და ტაქტიკური ღონისძიებების შემუშავება.<sup>21</sup>

საგადასახადო პოტენციალის რაოდენობრივი გათვლა ერთ-ერთ ურთულეს პრობლემას წარმოადგენს. პრობლემა გართულებულია იმითაც, რომ აღნიშნულის მიმართ არ არსებობს ერთიანი მეთოდოლოგიური მიდგომა. განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკიდან გამომდინარე, დღეისათვის პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში ერთ-ერთ გავრცელებულ ფორმას წარმოადგენს რეგიონის საგადასახადო პასპორტის გამოყენება. მაგალითად, რუსეთის ფედერაციაში იგი 7 ნაწილისაგან შედგება და საგადასახადო ბაზის გამოთვლის შემდეგ უმნიშვნელოვანეს მაჩვენებლებს მოიცავს: 1. რეგიონის საერთო დახასიათება; 2. საგადასახადო ბაზის

გამოთვლისთვის საჭირო ძირითადი მაჩვენებლების ჩამონათვა-  
ლი; 3. გამოსარიცხ შემოსავალთა მახასიათებელი მაჩვენებელი;  
4. საფინანსო-საკრედიტო დაწესებულებები; 5. ეკონომიკის დარგე-  
ბის მიხედვით გადასახადთა მოზიდვისა და აკრეფის სტრუქტურა;  
6. საბიუჯეტო სისტემებისადმი გადასახადებისა და აკრე-  
ფის მხრივ არსებული დავალიანებები; 7. საგადასახადო სიმძიმე,  
რომელიც მთლიან რეგიონულ პროდუქტთან მიმართებაში გამ-  
ოითვლება<sup>22</sup>.

ცხადია, რომ ასეთი საინფორმაციო წყაროების საფუძველზე უკვე ადვილია რეგიონის საერთო შემოსავლების გამოთვლა, რაც ქმნის მნიშვნელოვან ბაზას ეკონომიკური, განსაკუთრებით კი ფინანსური და საგადასახადო პოტენციალის შედარებით სრულყოფილი გამოთვლისათვის.

აღნიშნულთან ერთად, სულ უფრო ფართო გავრცელებას პოულობს რეგიონის საგადასახადო პოტენციალის გამოთვლი-  
სათვის ფორმალიზებული სახის მინიჭება, მისი რაოდენობრივ პარამეტრებში წარმოდგენა. თუმცა ისიც აღსანიშნავია, რომ საგა-  
დასახადო პოტენციალის წარმოდგენის არსებული მეთოდები სინამდვილეს ბოლომდე ვერ ასახავენ, ამგვარად არსებულ პოზი-  
ციას სრულადაც ვერ გამოხატავენ.

დღეისათვის ეკონომიკურ ლიტერატურაში ყველაზე ფართო გავრცელება ჰპოვა რეგიონის საგადასახადო პოტენციალის გათვ-  
ლის შემდეგმა მეთოდებმა:

- შემოსავალი რეგიონის მოსახლეობის ერთ სულზე;
- მთლიანი რეგიონული პროდუქტი;
- დასაბეგრ რესურსთა მთლიანი მაჩვენებელი;
- რეპრეზენტატული საგადასახადო სისტემის მეთოდი;<sup>23</sup>
- რეპრეზენტატული საგადასახადო სისტემის დარგობრივი მეთოდი;
- რეგრესული ანალიზის მეთოდი<sup>24</sup>.

შემოსავალი რეგიონის მოსახლეობის ერთ სულზე.

იგი, ცხადია, ერთ-ერთ ისეთ მაჩვენებელს განეკუთვნება, რომლის გამოთვლაც არ არის დაკავშირებული რთულ მონაცემთა ბაზასთან, მაგრამ ამავე დროს საგადასახადო პოტენციალის გამოთვლაში მხოლოდ დამხმარე მაჩვენებლად წარმოგვიდგება და მისი დახმარებით მიახლოებით შეიძლება რეგიონის საგადასახადო პოტენციალზე შევიქმნათ წარმოდგენა.

მთლიანი რეგიონული პროდუქტი. იგი განისაზღვრება, როგორც რეგიონის ეკონომიკურ რესურსთა გამოყენებით წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ერთობლივი ღირებულება გარკვეული პერიოდისათვის. მის შემადგენლობას მიაკუთვნებენ რეგიონის შიგნით მიღებულ ყველა შემოსავლებს, მიუხედავად მუშაკთა საცხოვრებელი და საწარმოს რეგისტრაციის ადგილისა. ცხადია, მისი გამოთვლის შემდგომ უკვე საგადასახადო პოტენციალზე აზრის შექმნა ადვილია, მაგრამ სირთულე იმაშია, რომ დღეისათვის საქართველოს რეგიონებში არ არსებობს შესაბამისი საინფორმაციო ბაზა მისი გამოთვლისათვის.

დასაბეგრ რესურსთა მთლიანი მაჩვენებელი. იგი მთლიან რეგიონულ პროდუქტთან დაკავშირებული მაჩვენებელია და რიგ ქვეყნებში XX საუკუნის 80-იანი წლების მეორე ნახევრიდან ჰპოვა ფართო გავრცელება<sup>1</sup>. ამასთან აღსანიშნავია, რომ მისი გამოთვლა რთულ პროცესებს მოიცავს. კერძოდ, ამ დროს მთლიანი რეგიონული პროდუქტიდან გამოირიცხება ცენტრალური გადასახადი, კონკრეტულად კი ისეთი, რომელიც არ წარმოადგენს შემოსავლებს რეგიონული (ადგილობრივი) ბიუჯეტისთვის.

რეპრეზენტატული საგადასახადო სისტემის მეთოდი. აღნიშნულ მეთოდს საგადასახადო სისტემის დახასიათებისთვის გამოყენებულ მეთოდთა შორის ერთ-ერთ კომპლექსურ მეთოდად აღიარებენ და მისი არსი იმაშია, რომ ესწრაფვის იმ საბიუჯეტო გადასახადთა მოცულობის გამოთვლას, რომელიც რეგიონში შეიძლება აკრეფილ იქნას საგადასახადო პირობების საშუალო ღონის, რეგიონებში გადასახადების ერთიანი სახეებისა და განაკვეთების პირობებში. მეთოდის გამოყენებისას აუცილებელი ხდება ქვეყნის

რეგიონებში ფაქტიურად აკრეფილ გადასახადებზე მონაცემების არსებობა. ამ დროს საგადასახადო პოტენციალის საზომად ითვლება საგადასახადო ბაზის მიხედვით საგადასახადო შემოსავლები. აღნიშნული მეთოდის პოზიტიური მხარეა ის, რომ იგი დანარჩენ მეთოდებთან შედარებით უფრო ზუსტად და ობიექტურად ახერხებს საგადასახადო პოტენციალის გამოთვლას, მაგრამ უარყოფით მხარედ რჩება ის, რომ მოითხოვს ძალზე დიდ ინფორმაციულ ბაზას.

რეპრეზენტატული საგადასახადო სისტემის დარგობრივი მეთოდი. იგი ზემოთ აღნიშნული მეთოდის იდენტურია. განსხვავება კი იმაშია, რომ რეპრეზენტატული საგადასახადო სისტემის დარგობრივი მეთოდის გამოყენებისას საგადასახადო პოტენციალის გათვლა მიმდინარეობს დარგობრივ ჭრილში ყველა შემოსავლის გათვალისწინებით.

რეგრესული ანალიზის მეთოდი. იგი საშუალებას იძლევა რაოდენობრივად დაუკავშიროთ ერთმანეთს საკვლევი ცვლადი და მასზე ზემოქმედი ფაქტორები. კერძოდ კი, რეგიონის ბიუჯეტის საგადასახადო და არასაგადასახადო შემოსავლები და სამრეწველო პროდუქციის მოცულობა. აღნიშნული დამოკიდებულება რეგრესიული კავშირით შემდეგნაირად შეიძლება აღიწეროს:

$$TP = K_0 + K_1 Q$$

სადაც  $K_0$  განტოლების თავისუფალი წევრია,  $K_1$  – რეგრესიის კოეფიციენტი (დახრის კოეფიციენტი),  $Q$  – სამრეწველო წარმოების მოცულობა.

ზშირად ხდება ისე, რომ რეგიონის ბიუჯეტზე ზემოქმედების ხარისხიდან გამომდინარე, განტოლებაში სხვადასხვა კოეფიციენტები შემოაქვთ და საბოლოო სახით საგადასახადო პოტენციალი შემდეგი განტოლებით წარმოგვიდგება:

$$L$$

$$TP_i = F(Q_j, R_j) \prod_{l=1}^e f_l$$

სადაც –  $Q_j, R_j$  საგადასახადო პოტენციალზე მოქმედი  $j$



ფაქტორები (საშედეგო, რესურსული), e – შესწორების კოეფიციენტი  $f_e$  ფაქტორის მიხედვით, რეგიონის თავისებურების გათვალისწინებით.

რეგრესული ანალიზის მეთოდის გამოყენება შესაძლებელი ხდება რეპრეზენტატული საგადასახადო სისტემის ჩარჩოებშიც. ამ შემთხვევაში საინტერესოა ის ფაქტი, რომ რეპრეზენტატული საგადასახადო სისტემის მეთოდით რეგიონის საგადასახადო პოტენციალის გამოთვლისთვის საჭირო მონაცემები მნიშვნელოვნად მცირდება და ასეთშემთხვევაში იგი გამოისახება შემდეგი განტოლებით:

$$Y_j = X_{1j}\beta_1 + X_{2j}\beta_2 + \dots + X_{mj}\beta_m + I_j$$

სადაც –  $Y_j$  რეგიონის ბიუჯეტში ფაქტიურად აკრეფილი გადასახადებია;

- $X_{mj}$  მოცემულ რეგიონში საგადასახადო ბაზის ან მისი ცალკეული კომპონენტის არაპირდაპირი ან უშუალო მახასიათებლებია;
- $m$  განსახილველ რეგიონთა რიცხვი;
- $I_j$  გაზომვის შემთხვევითი შეცდომა.

რეგიონის საგადასახადო პოტენციალის გამოთვლისადმი არსებული მეთოდოლოგიური მიდგომების დახასიათებისას აღსანიშნავია რეგრესული ანალიზის ამსახველი კიდევ ერთი განტოლება:

$$TP = \sum_{n=1}^n TB_n \cdot TC_n K_m + K_k$$

სადაც  $TB_n$  – საგადასახადო ბაზაა  $n$  გადასახადის მიხედვით;

$TC_n$  – გადასახადის განაკვეთი  $n$  სახის გადასახადის მიხედვით;

$K_m$  – მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელთა გათვალისწინების კოე-

ფიცინტი;

$K_k$  - ლოკალური კორექტირების კოეფიციენტი.

საგადასახადო პოტენციალის გამოთვლის გაანალიზებული მეთოდოლოგიური მიდგომების სიმრავლე კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს აღნიშნული პრობლემისადმი არსებულ არაერთგვაროვან დამოკიდებულებაზე და მის სირთულეზე. ცხადია, რომ წარმოდგენილი მეთოდებიდან თითოეულს გააჩნია არსებობის უფლება, თითოეულ მათგანში არის გარკვეული რაციონალური ელემენტები და მნიშვნელოვან წანამძღვრებს ქმნიან საგადასახადო პოტენციალის გამოთვლის კონცეპტუალურ-მეთოდოლოგიური ბაზის შემდგომი სრულყოფა-გაუმჯობესებისთვის.

სახელმწიფოს მხრიდან საგადასახადო პოტენციალზე ზემოქმედების მეთოდები ძირითადად მიმართულია რეგიონებში საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდის საშუალებით ეკონომიკური მდგომარეობის გაწონასწორებისაკენ. ამასთან, თუ გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში აღნიშნული ზემოქმედება სტრატეგიაში ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფას ითვალისწინებს, განვითარებულ ქვეყნებში იგი ეკონომიკური ზრდის შემდგომ სტაბილიზაციას ემსახურება. ამასთან, რიგ განვითარებულ ქვეყნებში საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდაზე სხვადასხვა სერხებით ზემოქმედებისა და, შესაბამისად, რეგიონებში ეკონომიკური მდგომარეობის გაწონასწორების მრავალფეროვანი მეთოდებია გამოყენებული. საქართველოსთვის, რომელმაც ერთმნიშვნელოვნად აიღო კურსი ევროკავშირის ქვეყნების შესაბამის ეკონომიკურ პარამეტრებზე, ცხადია, რომ ამ ქვეყნებში მოცემული მიმართულებით არსებული გამოცდილების განზოგადება ფრიად სასარგებლო იქნება.

ევროკავშირის ქვეყნების რეგიონებში საგადასახადო პოტენციალის შესწავლის, არსებული რეზერვების გამოვლენის საფუძველზე მიმდინარეობს ისეთი პოლიტიკის გატარება, რომელიც უზრუნველყოფს რეგიონებში არსებული დისპროპორციების აღმოფხვრას. მიღებულია, რომ ამ სახის პოლიტიკის მთავარ სტრატე-

გიას საფინანსო-ეკონომიკური სიტუაციის გაწონასწორება წარმოადგენს და იგი სუბეროვნული დონის ბიუჯეტებისადმი ცენტრალური ბიუჯეტიდან ფინანსური დახმარებების სახითაა წარმოდგენილი. ასე, მაგალითად, ასეთი სახის დახმარებანი მშპ-თან მიმართებაში იტალიაში შეადგენს 7,61%-ს, ესპანეთში – 4,94%-ს, საფრანგეთში – 3,05%-ს, გერმანიაში – 1,47%-ს.

რაც შეეხება სახელმწიფო ხარჯებში რეგიონების წილს, იგი დიდია გერმანიაში – 33%, იტალიაში – 30%, საფრანგეთში – 20%.

გერმანიაში ეკონომიკური მდგომარეობის გაწონასწორების პრინციპი კონსტიტუციითაა განსაზღვრული. იგი მიმართულია გადამხდელთა გადატვირთვის დაუშვებლობისა და ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე შედარებით ერთნაირი ცხოვრების დონის უზრუნველყოფისაკენ. ქვეყანაში ასეთი პოლიტიკის მთავარ დონორებად მდიდარი მიწები გამოდიან, რომლებიც ღარიბი მიწების სასარგებლოდ თავიანთი შემოსავლების ნაწილს მიმართავენ. აქვე აღსანიშნავია, რომ გერმანიაში არსებული 16 მიწიდან 6 მდიდრად ითვლება და მათ ეკისრებათ საფინანსო-ეკონომიკური სიტუაციის გაწონასწორების ფუნქცია. ქვეყანაში მიღებულია ცენტრსა და რეგიონებს შორის შემოსავლების განაწილება ჩამოყალიბებული კვოტების მიხედვით. ასე, მაგალითად, საშემოსავლო გადასახადზე კვოტები ასეთია: ფედერაცია – 42,5%, მიწები – 42,5%, დანარჩენი 15% კი თემებზე ნაწილდება. ბრუნვის გადასახადი კი შემდეგნაირადაა კვოტირებული: 49,4% – ფედერაციაზე, 48,4% – მიწებზე, 2,2% – თემებზე. კორპორაციაზე გადასახადი და სარეწაო გადასახადი მხოლოდ ფედერაციასა და მიწებს შორის ნაწილდება პრინციპით 50 / 50-ზე. საერთო-საგადასახადო შემოსავლები მართვის დონეებს შორის შემდეგნაირად ნაწილდება: 47,8% – ფედერაცია, 39,8% – მიწები, 12,4% – თემები (1996 წლის მონაცემები)<sup>25</sup>.

საფრანგეთში საფინანსო-ეკონომიკური მდგომარეობის გაწო-

ნასწორების პოლიტიკა მიმართულია ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონებში ცხოვრების დონეზე, გეოგრაფიულ მდებარეობასა და დემოგრაფიულ მდგომარეობაში არსებულ განსხვავებათა შერბილებაზე. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულის მიღწევისთვის სახელმწიფო სხვადასხვა მეთოდებს ახორციელებს, ძირითადი მაინც საბიუჯეტო პოლიტიკაა. ქვეყანაში ცენტრალური ბიუჯეტის გარდა რეგიონულ დონეზე არის დეპარტამენტებისა და კომუნების ბიუჯეტებიც, რომელთა ტრანსფერტირებაზე მთავრობა იყენებს გლობალურ დოტაციებს და იგი დეპარტამენტთა შემოსავლებში 25%-ს შეადგენს, ხოლო კომუნებში – 10%-ს. ამ დოტაციების უდიდეს ნაწილს კომუნები ღებულობენ, სადაც იგი სამ სახედ იყოფა: ძირითადი დოტაცია – 34% და იგი მიიღება მოსახლეობის რიცხოვნობის მიხედვით; გაწონასწორების დოტაცია – 32%, იგი მიიღება მოსახლეობის შემოსავლების საგადასახადო პოტენციალის მიხედვით; ანაზღაურების დოტაცია – 19% დაკავშირებულია მოსწავლეთა რიცხოვნობასთან, კავშირგაბმულობის ხაზების სიგრძესთან, სახელმწიფო ბინათა რიცხვთან<sup>26</sup>.

ესპანეთში აღნიშნული მიზნით შექმნილია სპეციალური ინსტიტუტი – ტერიტორიათაშორისი საკომპენსაციო ფონდი (ტსფ). საფინანსო-ეკონომიკური მდგომარეობის გაწონასწორების მაგისტრალურ ხაზს რეგიონებში შემოსავლების სამართლიანი განაწილება შეადგენს.

ესპანეთის რეგიონებს შორის განვითარებაში არსებული დისბალანსის მთავარი წყარო მოსახლეობის არათანაბარზომიერი განაწილებაა, რაც, თავის მხრივ, დისპროპორციას იწვევს ეკონომიკურ მდგომარეობაში. ქვეყანაში ჩამოყალიბებულია კრიტერიუმები, რომელთა მიხედვითაც ხდება საბიუჯეტო გაწონასწორების სისტემის ფუნქციონირება და დახმარებების განაწილება, კერძოდ: მოსახლეობის რიცხოვნობა – 64%, საერთო ფართობი – 16,6%, მოსახლეობის სიმჭიდროვე – 2%, კუნძულური მდგომარეობა – 0,4%, ავტონომიურ პროვინციათა რაოდენობა – 17%. 2 ესპანეთ-

ში 17 რეგიონიდან 10 ღარიბად ითვლება და ტსფდ-ის ძალ-ისხმევა ძირითადად მათკენაა მიმართული. თანხები, რომლებიც ასეთი რეგიონების დასახმარებლად ყალიბდება, ბიუჯეტიდან შესაბამისი კვოტით ფინანსირდება და შემდეგი კრიტერიუმებით ნაწილდება: მოსახლეობის სულზე შემოსავლის უკუპროპორციულად – 70%, ბოლო ათი წლის განმავლობაში სამიგრაციო ბალანსის პირდაპირპროპორციულად – 20%, ცალკეულ რეგიონსა და მთლიანად ქვეყანაში უმუშევრობის დონეებს შორის სხვაობის პირდაპირპროპორციულად – 5%, ფართობის პირდაპირპროპორციულად – 5%.

იტალიაში აღნიშნავენ მნიშვნელოვან ტერიტორიულ დისპროპორციებს, ამასთან ეკონომიკური ზრდის თვალსაზრისით ჩრდილოეთთან შედარებით სამხრეთი უფრო დაბალგანვითარებულად ითვლება, მაგრამ უმუშევრობის დონით აჭარბებს მას. ცხადია, აღნიშნული დისპროპორციიდან გამომდინარე, ბიუჯეტი რეგიონის განვითარებისთვის გამოყოფილი თანხების უფრო მეტ ნაწილს (დაახლოებით 80%) ამ რეგიონებისაკენ მიმართავს.

იტალია შეიძლება მივაკუთვნოთ იმ ქვეყანათა რიცხვს, რომელშიც მიმდინარეობს რეგიონებში საფინანსო-ეკონომიკური სიტუაციის გაწონასწორების ეფექტური პოლიტიკის ფორმირების პროცესი. ამ კონტექსტში განიხილება XX საუკუნის ბოლოს გატარებული საგადასახადო რეფორმაც, რომლის პრიორიტეტი საწარმოებისთვის ახალი რეგიონული გადასახადის შემოღება გახდა და მისი მიზანი რეგიონული ბიუჯეტების ავტონომიურობის ამაღლება, მოკლევადიან პერიოდში სახელმწიფო ტრანსფერტების 50%-მდე, ხოლო გრძელვადიან პერიოდში – 20%-მდე შემცირებაა. ახალმა გადასახადმა ასევე უნდა უზრუნველყოს რეგიონის ბიუჯეტის მიმდინარე ხარჯების 40%-ის დაფარვა.

საგადასახადო პოტენციალისა და ინვესტიციების ურთიერთდამოკიდებულების საკითხი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია, რომელსაც შეუძლია გადამწყვეტი როლის შესრულება კრიზისული

ეკონომიკის დაძლევაში. ცხადია, რომ ინვესტიციები ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთი მამოძრავებელი ძალა და ინვესტიციების მოზიდვა, როგორც მთლიანად ქვეყნის, ასევე რეგიონის მასშტაბით განვითარების ამოსავალ ძალას წარმოადგენს. ცხადია, მაღალი საგადასახადო პოტენციალი, თავის მხრივ, შესაბამისი ადმინისტრირების საფუძველზე, ბიუჯეტის უფრო დიდ შესაძლებლობებზე მიუთითებს, რაც, ცხადია, ინვესტირების უფრო მეტ პოტენციალსაც ასახავს.

დღეისთვის საუბარია საგადასახადო სისტემის სრულყოფის, განაკვეთების შემცირებისა და მისი სახეების გამარტივების კრიტიკიკებზე. ამასთანავე, აღნიშნული განიხილება როგორც საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდის წყარო. შეიძლება თუ არა თეორიულად იმის დამტკიცება, რომ გადასახადების განაკვეთის შემცირება გაზრდის ინვესტიციებს?

ეკონომიკურ ლიტერატურაში გადასახადთა განაკვეთების შემცირების მომხრეები აღნიშნულის კვალობაზე საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდას ორი ძირითადი პროცესით ხსნიან. პირველი. გადასახადთა განაკვეთების შემცირების შედეგად მოხდება საგადასახადო ბაზის ზრდა, უკვე არარაციონალური იქნება გადასახადებიდან თავის არიდება, რის შედეგადაც ბიუჯეტში მობილიზებული თანხები გადააჭარბებს განაკვეთის შემცირებით გამოწვეულ დანაკარგებს. მეორე. გადასახადთა შემცირების მომხრეები აქცენტს აკეთებენ რიგ საქონელზე აქციზების შემოღებით ან არსებულის გაზრდით. ასეთ შემთხვევაში გადასახადთა განაკვეთის შემცირებით მიღებული დანაკარგები სწორედ აღნიშნული ღონისძიებით კომპენსირდება. თუმცა ამ უკანასკნელ არგუმენტს მნიშვნელოვანი ხარვეზები გააჩნია, კერძოდ, რიგ საქონელზე (ბენზინი, ღიზელის საწვავი და ა. შ.) აქციზების ზრდა მთლიანობაში ფასების ზრდას გამოიწვევს, რაც არასასურველია და, ცხადია, ვერ იქნება დადებითი ეფექტის მატარებელი. რაც შეეხება გადასახადთა შემცირების ზეგავლენას ინვესტიციების ზრდაზე, აღსანიშნა-

ვია, რომ გადასახადთა შემცირება საწარმოებისა და მოსახლეობის ჭრილში მათ გარკვეულ გამონთავისუფლებულ სახსრებს წარმოუქმნის, რომელიც მოთხოვნის სტიმულატორად წარმოგვიდგება, რაც, თავის მხრივ, მიწოდების ზრდას გამოიწვევს. ეს უკანასკნელი კი ინვესტიციების ზრდაზე მიუთითებს. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მიმდინარე პროცესებში ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი ჩართვა იქნება აუცილებელი, რამეთუ დღეისთვის არსებული დათრგუნული მოთხოვნის პირობებში გადასახადების შემცირების ეფექტი, რომელიც მომხმარებლებსა და მწარმოებელს შორის უნდა განაწილდეს, შეიძლება სრულიად სხვა პროცესების სტიმულატორი გახდეს. კერძოდ, საუბარია სესხის პროცენტის განაკვეთის ზრდაზე.

თუ ჩვენ გამოვიყენებთ მაკროეკონომიკურ ტოლობებს, მათი მანიპულირებით შეიძლება დავამტკიცოთ, რომ გადასახადების შემცირება ინვესტიციების ზრდისთვის აუცილებელ, მაგრამ არასაკმარის პირობას წარმოადგენს. ასეთ შემთხვევაში აუცილებელი ხდება სახელმწიფოს მიერ ისეთი ღონისძიებების გატარება, რომელიც რეგულირებას გაუწევს სესხის პროცენტის განაკვეთსა და ინფლაციას. ამასთანავე, როგორც ზოგიერთ ნაშრომშია მითითებული, ზომიერი ინფლაცია ხელისშემწყობ ფუნქციას შეასრულებს ეკონომიკის შემდგომი გამოცოცხლებისათვის<sup>1</sup>.

წარმოვიდგინოთ მშპ მისი მახასიათებლების, კერძოდ, სამომხმარებლო ხარჯების, მთლიანი ინვესტიციების, საქონლისა და მომსახურების სახელმწიფო შესყიდვის და წმინდა ექსპორტის სახით. ამასთანავე, წმინდა ექსპორტი წარმოვიდგინოთ მისი ორი შემადგენელი ელემენტის – ექსპორტისა და იმპორტის სხვაობის ფორმით<sup>27</sup>. ე. ი.

$$მშპ = C + I + G + (X - Z)$$

ასევე შეიძლება მშპ-ს წარმოდგენა შემდეგი სახით:  $მშპ = Y + T$  სადაც  $Y$  კერძო სექტორის შემოსავლება გადასახადთა გადახდის შემდგომ,  $T$  კი – ბიუჯეტში საგადასახადო შემოსავლები.

გაერთიანებით მივიღებთ:

$$(Y - C) + (T - G) = I + (X - Z).$$

თუ შემოვიღებთ ახალ მაზასიათებლებს, კერძოდ კი  $S_p$  - კერძო სექტორში რეალურ დანაზოგებსა და  $S_p$  - რეალურ დანაზოგებს სახელმწიფო სექტორში, ზემოთ წარმოდგენილი განტოლება შეიძლება შემდეგნაირად გამოვსახოთ:

$$I = S_p + S_g - (X - Z)$$

აღნიშნული გარდაქმნების საშუალებით დგინდება, რომ ინვესტიციები წარმოადგენენ შიდა დანაზოგებს გამოკლებული წმინდა ექსპორტის შემოსავლები. ანალიზის შემდგომ ეტაპზე ასევე აუცილებელია შიდა ინვესტიციებზე ზემოქმედი ისეთი ფაქტორების გათვალისწინება, როგორცაა: კაპიტალის საზღვარგარეთ გაქცევით განპირობებული წმინდა გადინება ( $W$ ) და საზღვარგარეთელი ინვესტორების მიერ არამყარი ფინანსური და რეალური აქტივების შესყიდვებით განპირობებული ინვესტიციების წმინდა მოდინება ( $I_A$ ) -

$$I = S_p + S_g + I_A - (X - Z) - W$$

წარმოდგენილი განტოლება კიდევ ერთი დასკვნის გაკეთების საშუალებას იძლევა, კერძოდ, ეკონომიკაში ინვესტიციებს რეალურად მხოლოდ მაშინ ექნება ადგილი, თუ კაპიტალის წმინდა მოდინებათა ჯამი აჭარბებს წმინდა ექსპორტის შემოსავლებსა და კაპიტალის წმინდა გადინებას ერთიანობაში აღებულს. თუ მოვახდენთ წარმოდგენილი განტოლების შემდგომ ფორმალიზებას და განვიხილავთ ინვესტიციებს, როგორც კერძო სექტორის დანაზოგების, საგადასახადო შემოსავლების, სახელმწიფო ხარჯების, წმინდა მოდინების, წმინდა ექსპორტის ხარჯზე მიღებული შემოსავლების (საერთაშორისო ეკონომიკური საქმიანობის სუბიექტების) და საერთო დაბეგვრის ღონიდან ( $t$ ) კაპიტალის გადინების ფუნქციების სახით, მივიღებთ:

$$I(Y,t) = S_p(y-T(y,t))+T(y,t)-G+I_A(t)-(X-Z)-W(y,t)$$



გარდაქმნების საშუალებით შევეცადოთ შემოსავლების დაბეგვრის ისეთი ღონის დადგენას, რომელიც ეკონომიკაში ინვესტირების მაქსიმიზების მაჩვენებელი იქნება. ე. ი.

$$\frac{dI}{dt} = 0 = \frac{dS_p(y-T(y,t))}{dt} + \frac{dT(y,t)}{dt} + \frac{dI_A(t)}{dt} + \frac{dW(y,t)}{dt}$$

წარმოდგენილ განტოლებაში სახელმწიფო ხარჯებისა და წმინდა ექსპორტის ხარჯზე მიღებული შემოსავლების მაჩვენებლები შეგნებულად არაა შემოტანილი, რადგანაც მათი საქმიანობა ქვეყანაში არსებულ საგადასახადო ფონზე ნაკლებადაა დამოკიდებული.

რადგანაც დაბეგვრის განაკვეთი და კერძო სექტორში დანაზოგები უკუპროპორციულია, კერძოდ, დაბეგვრის განაკვეთის ზრდა გამოიწვევს კერძო სექტორში დანაზოგთა კლებას და ცხადია, რომ

$$\frac{dS_p(y-T(y,t))}{dt} < 0$$

ასევე, რადგანაც გადასახადთა განაკვეთის ზრდა ან შემცირება ხშირ შემთხვევაში ვერ ახდენს ზეგავლენას ავტონომიურ საზღვარგარეთულ ინვესტიციებზე ან შემცირებს მას, მივიღებთ, რომ

$$\frac{dT(y,t)}{dt} \leq 0$$

კაპიტალის საზღვარგარეთ გაქცევა კი მნიშვნელოვანწილადაა დამოკიდებული ქვეყანაში არსებულ დაბეგვრის სისტემაზე. ე. ი. გადასახადთა განაკვეთის ზრდასა და კაპიტალის გაქცევას შორის პირდაპირი დამოკიდებულებაა, მაგრამ მინუს ნიშნით წარმოდგენილი ეს სიდიდე მუდამ უარყოფითი იქნება.

$$\frac{dW(y,t)}{dt} < 0$$

დგინდება, რომ გადასახადთა აკრეფა იზრდება გადასახადთა განაკვეთის გარკვეულ ზღვრამდე, ხოლო შემდეგ კი შემცირებას

იწყებს, როგორც ეს ლაფერის მიერაა დახასიათებული. აღნიშნულზე მიუთითებს  $\frac{dT(y,t)}{dt}$

სიდიდის ცვლადი ხასიათი და მისი ნიშნის ცვლილება. საბოლოოდ შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რომ

$$\frac{dT(y)}{dt} > \left[ \frac{dS_p(y-T(y,t))}{dt} + \frac{dI_A(t)}{dt} - \frac{dW(y,t)}{dt} \right]$$

ამგვარად მივიღეთ, რომ დაბეგვრის ის განაკვეთი, რომელიც უზრუნველყოფს ინვესტიციების მაქსიმალურ ღონეს, ნაკლებია გადასახადთა იმ განაკვეთზე, რომელიც უზრუნველყოფს გადასახადების მაქსიმალურ ამოღებას<sup>28</sup>. ამასთანავე, გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ -დან ნებისმიერი სტიქიური გადახრა შეამცირებს ეკონომიკაში ინვესტიციების მოცულობას. ე. ი. რომ მივალწიოთ საინვესტიციო სახსრების ზრდას სახელმწიფო და კერძო კაპიტალის ხარჯზე, აუცილებელი ხდება გადასახადის განაკვეთის ბიუჯეტის შემოსავლების ოპტიმალურად ყველაზე მაღალ ღონეზე დაბლა დაწევა; ამასთან, თუ მოხდა აქ არსებული ზღვარის გადალახვა, შეიძლება უკვე ეფექტიც კი მივიღოთ.

ამგვარად, გამოდის, რომ გადასახადების შემცირება წარმოადგენს ინვესტიციების ზრდის აუცილებელ, მაგრამ არასაკმარის პირობას და ასეთ შემთხვევაში მნიშვნელოვანი ფუნქციების შესრულება სახელმწიფოს მოუწევს. წინააღმდეგ შემთხვევაში პროცესების სტიქიურობამ შეიძლება არასასურველი მიმართულება მიიღოს.

წარმოდგენილი თეორიული მოდელის პრაქტიკაში დანერგვა, ცხადია, ძნელია. გაძნელებულია იგი იმიტაც, რომ ეკონომიკაში, როგორც წესი, რამდენიმე სახის გადასახადი არსებობს, ხოლო წარმოდგენილ მოდელში ეს გადასახადები ერთ სახეზე იყო დაყვანილი. მისი სირთულეა ისიც, რომ ნებისმიერ ქვეყანაში ეკონომიკური პროცესების მიმდინარეობაში ისეთ მოვლენებს აქვს

ადგილი, რომელთა გათვალისწინება და ფორმალიზება რთულ ამოცანას წარმოადგენს.

ცხადია, რომ რეგიონულ დონეზე აღნიშნული პრობლემის მოგვარება ასევე დაკავშირებულია რიგ სპეციფიკურ თავისებურებებთან, კერძოდ, ცენტრალურ, რეგიონულ და ადგილობრივ დონეებს შორის სოციალურ-ეკონომიკური ფუნქციების შესრულებაზე პასუხისმგებლობის განაწილებაზე; ცალკეული დონეების მიხედვით მშპ ძირითადი მახასიათებლების განსაზღვრაზე; რეგიონებში საბიუჯეტო შემოსავლების დადგენასა და მისი ამოღების სამართლებრივი ბაზის უზრუნველყოფაზე.

რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის მთავარ ობიექტს წარმოადგენს რეგიონული (სივრცობრივი) უთანაბრობა – განვითარების დონეებში, მოსახლეობის დასაქმებასა და შემოსავლებში, მეწარმეობის პოტენციალში და სხვა. ამიტომაც სახელმწიფოს რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის უმაღლესი მიზანი და ამოცანაა უზრუნველყოს ასეთ უთანაბრობათა მინიმუმამდე დაყვანა და რეგიონების თანაბარზომიერი განვითარება. აღნიშნულიდან გამომდინარე, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება რეგიონებში ისეთი სამეწარმეო გარემოს ფორმირებას, რომელიც ხელს შეუწყობს სტრუქტურული ცვლილების დაჩქარებას, ინვესტიციური აქტივობისა და ინოვაციური განვითარების წახალისებას, ვინაიდან მხოლოდ ასეთ პირობებშია შესაძლებელი გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის სასურველი დონის უზრუნველყოფა.

მეწარმეობის განვითარების სტიმულირებისა და ბიზნესის განხორციელებისათვის კეთილსასურველი სამეწარმეო გარემოს ფორმირების რეგიონული ასპექტები უკვე განხილული გვაქვს. აქ კი ყურადღებას გავამახვილებთ ინვესტიციური აქტივობის ამაღლებისათვის აუცილებელი პირობების ერთობლიობაზე, ანუ ინვესტიციურ გარემოზე, როგორც ეკონომიკის ინსტიტუციური სისტემის განსაკუთრებულ ქვესისტემაზე, რომლის უწინარესი ფუნქციაა (დანიშნულებაა) ინვესტიციური საქმიანობის გააქტი-

ურება და ამ გზით საზოგადოების საწარმოო ძალების სამეცნიერო-ტექნოლოგიური განვითარებისა და განახლებისათვის საუკეთესო წანამძღვრების (პირობების) შექმნა.

როგორც ადგილობრივი, აგრეთვე უცხოური ფირმებისათვის ინვესტირება-არინვესტირების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას მნიშვნელოვანია გაურკვევლობის ფაქტორი. რაც უფრო მაღალია გაურკვევლობა ინვესტიციების მოსალოდნელ შედეგებთან დაკავშირებით, მით უფრო ნაკლებია ძისი განხორციელების სტიმულები. გაურკვევლობის შემცირებაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პოტენციური ინვესტორების და საერთოდ ინვესტიციური პროცესის ინფორმაციული უზრუნველყოფის ეფექტიანი რეგიონული სისტემის ჩამოყალიბება, ვინაიდან ინფორმაცია აუცილებელია პრობლემის რაციონალური გადაწყვეტისათვის და კარგი ინვესტიციური გადაწყვეტილების მისაღებად. რეალური ვითარების აღქვატური ინფორმაციის მოპოვება ძნელია და ამავე დროს ძვირადღირებულიც. ამიტომ მიზანშეწონილია საქართველოს რეგიონებში შეიქმნას თანამედროვე კომპიუტერული ტექნიკით აღჭურვილი სპეციალური სახელმწიფო სააგენტოები, რომლებიც პოტენციურ ინვესტიციებს უფასოდ ან შეღავათიან ფასებში მიაწვდიან ინფორმაციას რეგიონში არსებული ინვესტიციური გარემოს, რეგიონში არსებული ამა თუ იმ დარგის, ან საწარმოს კონკურენტუნარიანობისა და მოსალოდნელი განვითარების შესახებ და ა.შ.

რეგიონის ინვესტიციური მიმზიდველობა აგრეთვე დამოკიდებულია ისეთ მნიშვნელოვან პარამეტრებზე, როგორიცაა კაპიტალის კონცენტრაციის დონე. ეს გამოწვეულია იმით, რომ კაპიტალის კონცენტრაციის დონე განსაზღვრავს რეგიონის ინდუსტრიულიზაციის დონეს, საწარმოო და სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარებას, რეგიონული ეკონომიკის განვითარების ტენდენციებსა და პრიორიტეტებს, აგრეთვე ინვესტიციების ეფექტიანი გამოყენებისათვის აუცილებელი საქმიანი გარემოს არსებობას ან არარსებობას.

მოცემული დებულება კარგად მტკიცდება უცხოური გამოცდილებით. დღეისათვის საერთაშორისო ინვესტიციური ბაზრისათვის დამახასიათებელია მსხვილმაშტაბიანი ინვესტიციების ტენდენცია მცირე, ყურადღებით შერჩეულ ტერიტორიებზე, რომლებიც ხასიათდებიან კონკურენტუნარიანი კაპიტალის კონცენტრაციის მაღალი დონით. ეს დამახასიათებელია, როგორც განვითარებული ინდუსტრიული ქვეყნებისათვის, აგრეთვე სწრაფად განვითარებადი ახალი ინდუსტრიული ქვეყნებისათვის. ამ პროცესის დაჩქარების მიზნით აღნიშნულ ქვეყნებში იქმნება თავისუფალი ეკონომიკური ზონები, რაიონები, რომლებიც კეთილსასურველია ინვესტიციების მოზიდვისათვის.

საქართველოში კაპიტალდაბანდებანი უკიდურესად არათანაბრადაა განაწილებული ცალკეული რეგიონების მიხედვით. მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისისათვის კაპიტალის კონცენტრაციის მაღალი დონით გამოირჩეოდა თბილისი, რუსთავი და ქუთაისი. პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაციის პერიოდში თბილისის, როგორც ქვეყნის პოლიტიკური ცენტრის სტატუსმა (კაპიტალის კონცენტრაციის მაღალ დონესთან ერთად) მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრა ის, რომ ახალი კაპიტალდაბანდებათა ძირითადი ნაწილი დედაქალაქში განხორციელდა. შესაბამისად, დღეისათვის კონკურენტუნარიანი ფიზიკური კაპიტალის ძირითადი ნაწილი კონცენტრირებულია თბილისში, რამაც აქ ხელი შეუწყო შედარებით განვითარებული ინფრასტრუქტურის ფორმირებას და ინვესტიციური აქტიურობისათვის აუცილებელი საქმიანი გარემოს ჩამოყალიბებას.

ამგვარად, საქართველოსთვისაც დამახასიათებელია პირდაპირი ურთიერთკავშირი კაპიტალის კონცენტრაციის დონესა და ინვესტიციურ აქტივობას შორის, რაც გამოიხატება ინვესტიციების მოზიდვაში რეგიონებთან შედარებით თბილისის უპირობო უპირატესობაში.

ინვესტორების მოტივაციის მნიშვნელოვან ფაქტორს წარ-

მოადგენს სახელმწიფო ინსტიტუტებისადმი მეწარმეების ნდობის ხარისხი. საკუთრების დაცვისა და პირადი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სახელმწიფოებრივი სისტემის სათანადო დონეზე განუვითარებლობის, სამართლებრივი ბაზისა და საგადასახადო სისტემის არასტაბილურობის, შესაბამისად ხელისუფლების მოქმედების განუჭვრეტადობის შედეგად, საქართველოში შერყეულია მეწარმეების ნდობა ხელისუფლებისადმი, რაც ნეგატიურ ზეგავლენას ახდენს ინვესტიციების მოზიდვაზე და ეკონომიკურ ზრდაზე.

ეკონომიკური ზრდის უზრუნველსაყოფად, როგორც მთელი ქვეყნის, აგრეთვე ცალკეული რეგიონების მასშტაბით, ინვესტიციების წახალისებასთან და მოზიდვასთან ერთად, საჭიროა მათი ეფექტიანი გამოყენება. ამისათვის აუცილებელია:

- რეგიონული საინვესტიციო პროგრამების შემუშავება, რომლებშიც გათვალისწინებული იქნება შეღავათები ეკონომიკის პრიორიტეტულ სფეროებში ინვესტიციური საქმიანობის განხორციელებისას;
- ინვესტიციების დაცვის გარანტიებისა და დაზღვევის სისტემის ჩამოყალიბება. პრიორიტეტულ დარგებში კერძო ინვესტიციების მოზიდვის წახალისების მიზნით განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნია დაგეგმილთან შედარებით მაღალი ტრანსაქციული დანახარჯების (რომელიც დაკავშირებულია საკუთრებისა და კონტრაქტების დაცვასთან, ინფორმაციის მოპოვებასთან და ა.შ.) ანაზღაურების გარანტიას, რომელიც უნდა უზრუნველყოს რეგიონების ხელმძღვანელობამ;
- პოტენციური ინვესტორებისათვის კონსულტაციების ჩატარება და მეთოდური ხასიათის დახმარების აღმოჩენა;
- სახელმწიფო ბიუჯეტიდან იმ ინვესტიციური პროექტების დაფინანსება, რომლებსაც საერთო-ეროვნული მნიშვნელობა გააჩნიათ;
- რეგიონული ბიუჯეტიდან იმ ინვესტიციური პროექტების

დაფინანსება, რომლებსაც მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა შეუძლიათ რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში;

- რეგიონის ხელმძღვანელობის მხრიდან ინსტიტუციური ინვესტიორების ფორმირებისა და განვითარების ხელშეწყობა და ა.შ.

საქართველოში აღნიშნული ღონისძიებების განხორციელება აუცილებელია იმიტომ, რომ ინვესტიციების არაეფექტიანი გამოყენება იწვევს ისედაც მწირი საინვესტიციო რესურსების არამწარმოებლურ გამოყენებასა და გაფლანგვას, რაც შეაფერხებს სოციალურ-ეკონომიკურ პროგრესს და ხელს შეუშლის ეკონომიკურ ზრდას. ქვეყანა და მისი რეგიონები ასეთ შემთხვევაში (ინვესტიციების არაეფექტიანი გამოყენებისას), ინვესტიციების მატებისას ვერ მიიღებს მულტიპლიკაციურ ეფექტს.

განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ინვესტიციების მატება, როგორც წესი, იწვევს ერთობლივი პროდუქტის უფრო მნიშვნელოვან მატებას, რაშიც ვლინდება მულტიპლიკატორის ეფექტი. ინვესტიციების მულტიპლიკატორის ეფექტი მიიღწევა რომელიმე დარგში წარმოების მოცულობის მატების (რომელიც გამოწვეულია მასში ინვესტიციების გადიდებით) ურთიერთდაკავშირებული ზემოქმედების შედეგად რეგიონული ეკონომიკის მომიჯნავე დარგების მდგომარეობაზე და განვითარებაზე. მულტიპლიკატორის ეფექტის წარმოსაქმნელად აუცილებელია, რომ შრომის მწარმოებლურობის, ფონდუკუგებისა და რესურსუკუგების ზრდის ტემპები ინვესტირებად წარმოებაში და დარგებში აღემატებოდეს ინვესტიციების ზრდის ტემპს. ამის მისაღწევად საჭიროა შევარჩიოთ ინვესტირების პრიორიტეტული, ყველაზე მნიშვნელოვანი და მომგებიანი ობიექტები და განვახორციელოთ მაღალშემოსავლიანი ინვესტიციური პროექტები.

საქართველოში მოზიდული უცხოური ინვესტიციები ადგილობრივ რესურსებთან ერთად საკმარისი არ არის ინვესტიციურ

რესურსებზე არსებული მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად, რაც ხელს უშლის კვლავწარმოებითი პროცესების შეუქვერხებელ განხორციელებას. ამიტომ, საქართველოში გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველსაყოფად, ადგილობრივი წყაროების ხარჯზე კაპიტალდაბანდებათა გადიდებასთან ერთად, აუცილებელია უცხოური ინვესტიციების წახალისება და მათი აბსოლუტური და შეფარდებითი მოცულობების ზრდის უზრუნველყოფა.

პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს ხშირად უწოდებენ „ჭკვიან ფულს“, რადგან მოცემულ შემთხვევაში ფინანსური დაბანდება ხორციელდება, როგორც წესი, მოწინავე ტექნოლოგიების, წარმოების ორგანიზაციის თანამედროვე მეთოდებისა და ახალი სენეჯერული უნარ-ჩვევების ერთდროული დანერგვით. არანაკლებ მნიშვნელოვანია გასაღების ახალი ბაზრების ათვისება. ამასთან, უცხოელი ინვესტორი თვითონ ცდილობს მონაწილეობა მიიღოს დაბანდებული სახსრების მართვაში და კონტროლში, რაც ამაღლებს ინვესტიციების ეფექტიანობას. თუმცა აღსანიშნავია, ისიც რომ უცხოელი ინვესტორები საქართველოში ხშირად ცდილობენ მოძველებული და მორალურად გაცვეთილი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების დანერგვას. ამის თავიდან ასაცილებლად აუცილებელია სახელმწიფო კონტროლის გამკაცრება უცხოელი ინვესტორების მიერ დანერგილი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების ტექნიკური ეკონომიკური მახასიათებლების მიმართ.

აღსანიშნავია ისიც, რომ „ემპირიული მონაცემები არ ასაბუთებს იმ მოსაზრებას, თითქოსდა განვითარებადი ქვეყნებისათვის ერთადერთი ხსნა და მისაღები პოლიტიკა მაქსიმალურად ლიბერალური და ღია ეკონომიკის პოლიტიკის გატარებაა. უფრო მეტიც, უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების გარკვეული დისკრიმინაცია მიჩნეულია როგორც ადგილობრივი ინვესტიციების, აგრეთვე მთლიანი ინვესტიციების (უცხოურის ჩათვლით) ზრდის აუცილებელ პირობად. აღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ხან იწვევენ ადგილო-



ბრივი ინვესტიციების წახალისება-ზრდას, ხან კი პირიქით შემცირებას. ეს დამოკიდებულია იმ დარგის განვითარების დონეზე, რომელშიც ხორციელდება პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დაბანდება. იმ შემთხვევაში, როდესაც უცხოური ინვესტიციები ხორციელდება ეკონომიკის ტრადიციულ და იმავდროულად ეფექტიანად ფუნქციონირებად დარგებში, მაშინ მან შეიძლება გამოიწვიოს ადგილობრივი ინვესტიციების გამოდევნა და კაპიტალის უცხოეთში გატანა. ხოლო იმ შემთხვევაში, როდესაც უცხოური კაპიტალი დაბანდება ახალ დარგებში, მაშინ იგი ხელს შეუწყობს მომიჯნავე დარგებისა და წარმოების განვითარებას და შესაბამისად ადგილობრივი ინვესტიციების გაფართოებას.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე ცხადია, რომ ინვესტიციების მასშტაბური მოზიდვისა და ეფექტიანი გამოყენების, რეგიონულ ეკონომიკურ ზრდაზე მისი ზემოქმედების გაძლიერების უზრუნველყოფის მიზნით, თითოეულ რეგიონში საჭიროა პრიორიტეტული დარგების შედარებით ვიწრო წრის განსაზღვრა და სტრუქტურული რეფორმების განხორციელება. სტრუქტურული ტრანსფორმაციის გარეშე შეუძლებელია ეკონომიკური ზრდის ოპტიმალური ტემპის მიღწევა. საქართველოში რეგიონული ეკონომიკის არსებული სტრუქტურა ვერ უზრუნველყოფს კონკურენტუნარიანი, მეცნიერებატევადი პროდუქციის წარმოებას. იგი მიუხედავად პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაციის პერიოდში განხორციელებული გარკვეული რეფორმებისა, ძირითადად მაინც წარმოადგენს საბჭოური პერიოდის მემკვიდრეობას, როდესაც ცენტრის ინტერესების შესაბამისად, შრომის საკავშირო დანაწილების ფარგლებში ხორციელდებოდა მოკავშირე რესპუბლიკებისა და მათი რეგიონების დარგობრივი სტრუქტურის ფორმირება. ამიტომ რეგიონული ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურა საქართველოში ჯერჯერობით ვერ პასუხობს არა თუ საგარეო, არამედ თვით რეგიონისა და საერთო-ეროვნული ბაზრის მოთხოვნებს.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე აუცილებელია სტრუქტურულ-ინვესტიციური და სტრუქტურულ-ინოვაციური პოლიტიკის გატარების გზით ქვეყნისა და რეგიონების ეკონომიკის სტრუქტურის ეტაპობრივი ტრანსფორმაცია-პოსტიინდუსტრიული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი სტრუქტურის ფორმირების მიზნით.

სტრუქტურულ-ინვესტიციური პოლიტიკა გულისხმობს ინვესტიციების მემწეობით (პროგრესულ სტრუქტურულ ძვრებთან ურთიერთკავშირში) ეკონომიკის განვითარების სახელმწიფო-ბრივი რეგულირებისა და სტიმულირების ღონისძიებათა კომპლექსს, ანუ სტრუქტურულ-ინვესტიციური პოლიტიკა გულისხმობს როგორც ინვესტიციური საქმიანობის სტრატეგიის შემუშავებასა და რეგიონში ინვესტიციური კლიმატის გაუმჯობესებას, აგრეთვე რეგიონის ეკონომიკის განვითარების სტრატეგიის, მისი პიორიტეტების განსაზღვრას, რომელთა განხორციელებასაც ემსახურება რეგიონის ხელმძღვანელობის მიერ შემუშავებული ინვესტიციური პოლიტიკა. ინვესტიციების მოზიდვა პრიორიტეტულ და ეფექტიან დარგებში და ამ გზით რეგიონის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანი სტრუქტურის ჩამოყალიბება, არის სტრუქტურულ-ინვესტიციური პოლიტიკის ძირითადი ამოცანა.

რეგიონის სტრუქტურულ-ინვესტიციური პოლიტიკის კონტექსტში ინვესტიციური საქმიანობის აქტივიზაციის საკვანძო მიმართულებას წარმოადგენს ინვესტიციების ორიენტირებული მიმართულება იმ ობიექტებზე, რომლებიც შეესაბამებიან მისი სამეურნეო კომპლექსის განვითარებისა და სტრუქტურული გარდაქმნების პრიორიტეტულ მიმართულებებს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, აუცილებლად მიგვაჩნია საქართველოში საწარმოო ძალების განვითარებისა და გაადგილება-განლაგების ერთიანი კონცეფციის შემუშავება, რომლის ფარგლებშიც განისაზღვრება სტრუქტურული გარდაქმნების ისეთი მიმართულებით განხორციელება, რომელიც ხელს შეუწყობს როგორც კონკურენტუნარ-

იანი ეკონომიკის ფორმირებას, აგრეთვე რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში არსებული დისპროპორციების აღმოფხვრასა და მოსახლეობის მოთხოვნილებების მაქსიმალურ დაკმაყოფილებას. აღნიშნულ კონცეფციაში აგრეთვე მნიშვნელოვანი ადგილი უნდა დაეთმოს სელექციური რეგიონული ინვესტიციური პოლიტიკის, როგორც სტრუქტურული გარდაქმნების სტრატეგიული ამოცანების გადასაწყვეტად მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტის გამოყენებას.

საქართველოში სტრუქტურულ-ინვესტიციური პოლიტიკის ძირითად მიზნად უნდა გამოცხადდეს ეკონომიკის, როგორც ქვეყნის, აგრეთვე რეგიონების მასშტაბით არსებული სპეციალიზაციის, სტრუქტურისა და ორგანიზაციის შეცვლა ბაზრის თანამედროვე მოთხოვნების გათვალისწინებით, რაც ხელსაყრელ პირობებს შექმნის მოსახლეობის დასაქმებისათვის და კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოებისათვის.

სტრუქტურულ-ინვესტიციური პოლიტიკის აღნიშნული ძირითადი მიზნის ფარგლებში შეიძლება გამოვყოთ შემდეგი მიზნები:

- სამეწარმეო საქმიანობის განვითარებისათვის, მათ შორის მცირე ბიზნესის ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი საბაზრო ინფრასტრუქტურის ფორმირების დასრულება და მათი სრულყოფა-განვითარება;
- ენერგეტიკის, ტრანსპორტის, ტელეკომუნიკაციებისა და ინფრასტრუქტურის სხვა სფეროების ტექნიკური გადაიარაღება-განახლება თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად;
- გადამამუშავებელ დარგებში რესურსდაზოგვითი თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა-პროდუქციის მასალატევადობის შემცირებისა და უნარჩენო წარმოების განვითარებისათვის;
- დეპრესიული დარგებიდან განვითარებად, აღმავლობის პროცესში მყოფ დარგებში ფინანსური, მატერიალური და

შრომითი რესურსების შეუფერხებელი გადადინება. დეპრესიულ დარგებში დარჩენილი საწარმოებისათვის კონკურენციული გარემოს უზრუნველყოფა და მათი ეფექტიანობის ამაღლება თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვის გზით;

- ეკონომიკის (როგორც ქვეყნის, აგრეთვე რეგიონების მასშტაბით) დარგობრივი სტრუქტურის სრულყოფა. სოფლის მეურნეობის პროდუქციის აბსოლუტური მოცულობის მატების ფონზე, მისი ხვედრითი წილის შემცირება მშპ-ის მოცულობაში და მრეწველობისა და მომსახურების სფეროს დარგების ხვედრითი წილის განუხრკელი ამაღლება;
- საბაზრო ეკონომიკის თანამედროვე მოთხოვნებთან ადაპტირებული ეროვნული ინოვაციური სისტემის ფორმირება.

სტრუქტურულ-ინვესტიციური ტრანსფორმაციის მინიმალური დანახარჯებით განხორციელება შეუძლებელია მოხდეს ავტომატურად, სახელმწიფოს მარეგულირებელი ჩარევის გარეშე. ინსტიტუციური და სტრუქტურული ცვლილებები სახელმწიფოს მხრიდან ყოველთვის მოითხოვს სათანადო მხარდაჭერას, თუნდაც სამართლებრივ-ნორმატიული ბაზის ფორმირების თვალსაზრისით.

რეგიონის დონეზეც მნიშვნელოვანია ადგილობრივი ხელისუფლების როლი სტრუქტურულ-ინვესტიციური ტრანსფორმაციის საჭირო მიმართულებით რეალიზაციაში. ასე მაგალითად, რეგიონის ადმინისტრაციის განკარგულებაშია მთელი რიგი ეკონომიკური და ადმინისტრაციული რეგულატორები და ინსტრუმენტები, რომელთა საფუძველზეც შემუშავდება ინვესტიციური პოლიტიკა. აღნიშნულ რეგულატორებსა და ინსტრუმენტებს მიეკუთვნება:

- ეკონომიკის პრიორიტეტულ დარგებში ინვესტიციური საქმიანობის განხორციელების წახალისებისათვის შეღავათიანი რეჟიმის დადგენა;
- არაკომერციული რისკებიდან დანაკარგების შემცირების მიზნით ინვესტორებისათვის სახელმწიფო ვარანტიის გაცე-

მა. უცხოელი ინვესტორების მიერ რეგიონის ტერიტორიის ფარგლებს გარეთ დივიდენდებისა და კაპიტალის შეუფერხებელი გატანის უზრუნველყოფა;

- რეგიონული ხელისუფლების შეკვეთების კონკურსის წესით განთავსება ადგილობრივ საწარმოებში და სახელმწიფო შეკვეთების მიღების ხელშეწყობა;
- სახელმწიფოსა და კერძო სექტორის მონაწილეობით სწრაფად გამოსყიდვადი და მაღალეფექტიანი პროექტების ერთობლივი დაფინანსება;
- ბიუჯეტური პოლიტიკის ინვესტიციური მიმართულება და ინვესტიციური პროექტების დასაფინანსებლად გამოყოფილი ბიუჯეტური სახსრების ეფექტიანი გამოყენებაა და ა.შ.

აღნიშნული ინსტრუმენტების გამოყენება როგორც ცენტრალურ, აგრეთვე რეგიონულ ხელისუფლებას შესაძლებლობას აძლევს შექმნას ეკონომიკის კონკურენტუნარიანი, პროგრესული დარგობრივი სტრუქტურა, რაც გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფის აუცილებელი პირობაა. ამ უკანასკნელის მისაღწევად არანაკლები მნიშვნელობა გააჩნია რეგიონებში ინოვაციური გარემოს ფორმირებასა და ინოვაციური საქმიანობის განვითარებას.

საქართველოში, საინოვაციო საქმიანობის სფეროში მეტად სავალალო ვითარებაა: ინოვაციებზე გაწეული ხარჯების წილი მშპ-ის მიმართ 2006 წლისათვის, სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის ინფორმაციის თანახმად, შეადგენს 0,3 პროცენტს. კომუნისტურ ეპოქაში, საქართველოში მეცნიერების დაფინანსებაზე სახელმწიფო ბიუჯეტიდან და სხვა წყაროებიდან იხარჯებოდა ეროვნული შემოსავლის 1%-მდე, ხოლო საშუალო საკავშირო მაჩვენებელი შეადგენდა 4-5%-ს. განვითარებად ქვეყნებში ინოვაციებზე გაწეული ხარჯების წილი მშპ-ის მიმართ 0,6-1,0 პროცენტის ფარგლებშია, ხოლო განვითარებულ ქვეყნებში მისი სიდიდე საშუალოდ 3%-ზე მეტია.

სამეცნიერო-ტექნიკური საქმიანობის სფეროში არსებულ კრიზისზე მიუთითებს ის ფაქტიც, რომ ინოვაციური ხასიათის საქმიანობა პრაქტიკულად არ ხორციელდება რეგიონების დონეზე, რაც ხელს უშლის ადგილობრივი რესურსების ეფექტიან გამოყენებას და კონკურენტუნარიანი იმპორტშემცვლელი პროდუქციის გამოშვებას. მაღალხარისხოვანი საექსპერტო პროდუქციის წარმოებაზე საუბარიც კი ზედმეტია.

საინოვაციო საქმიანობის სფეროში არსებული კრიზისული ვითარება განპირობებულია:

- სამეცნიერო-ტექნიკური საქმიანობის სფეროში საბჭოურ პერიოდში ჩამოყალიბებული ურთიერთობების კონსერვატიულობით, რის შედეგადაც მან ვერ შეძლო ტრანსფორმირება და საბაზრო ეკონომიკის ახალ პირობებთან შეგუება;
- მეცნიერებატევად დარგებში ეკონომიკური კრიზისის გაღრმავებითა და პროდუქციის გამოშვების მოცულობის მკვეთრი დაცემით, რამაც გამოიწვია ინოვაციურ საქონელზე მოთხოვნის შესაბამისი შემცირება;
- საკუთარი და ნასესხები საშუალებების, საბიუჯეტო და არასაბიუჯეტო დაფინანსების უკმარისობით. წარმოების დაბალი დონისა და ფულადი სახსრების მუდმივი დეფიციტის შედეგად საწარმოებს არ გააჩნიათ რესურსები ინოვაციური საქმიანობისათვის. მოსახლეობის შემოსავლების დაბალი დონე კი განაპირობებს საკრედიტო რესურსების დეფიციტს. ასევე დაბალია ბიუჯეტში მობილიზებული შემოსავლების მოცულობა, რის შედეგადაც ბიუჯეტის ხარჯებში პრაქტიკულად გათვალისწინებული არ არის ინოვაციური საქმიანობის სფეროს დაფინანსება.

სამეცნიერო-ტექნიკური საქმიანობის სფეროში არსებული არასასურველი ტენდენციების დასაძლევად და რეგიონების დონეზე ინოვაციური საქმიანობის გასავითარებლად აუცილებელია:

1. ეკონომიკური განვითარების ძიმდინარე ეტაპის აღქვა-

ტური ეროვნული ინოვაციური სისტემის ფორმირება, რაც ხელს შეუწყობს როგორც მეცნიერული კვლევების განხორციელებას, აგრეთვე მათ რეალიზაციასა და წარმოების პროცესში შეუფერხებელ დანერგვას.

ეროვნული ინოვაციური სისტემის ძირითადი რგოლებია:

- ინოვაციური ინფრასტრუქტურა, ანუ მოცემული ქვეყნის ფარგლებში სამეცნიერო გამოკვლევების განხორციელების, ახალი ტექნოლოგიების შემუშავებისა და კომერციული რეალიზაციის სფეროში დასაქმებული ორგანიზაციები;

სამართლებრივი, ფინანსური და სოციალური ხასიათის ინსტიტუტების ერთობლიობა, რომლებიც უზრუნველყოფენ საინოვაციო სფეროს განვითარებას.

2. სახელმწიფოს აქტიური ჩარევა ინოვაციურ საქმიანობაში და ინოვაციური განვითარების აქცენტების გადანაცვლება რეგიონულ დონეზე.

ინოვაციური საქმიანობის სახელმწიფოებრივ-რეგიონული მხარდაჭერის ღონისძიებებს შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია:

- ინოვაციურ საქმიანობით დასაქმებული საწარმოებისათვის საგადასახადო და საკრედიტო შეღავათების დაწესება;
- ინოვაციური მეწარმეობის ინფორმაციული უზრუნველყოფის სისტემების განვითარება;
- ინტელექტუალური საკუთრების დაცვასთან და გადაცემასთან, აგრეთვე ინოვაციური პროდუქციის სერთიფიკაციასთან დაკავშირებული სამართლებრივი და ორგანიზაციული პრობლემების აღმოფხვრა;
- ინოვაციური ინფრასტრუქტურის განვითარება;
- ინოვაციური პროექტების საკონკურსო წესით დაფინანსება და ა.შ.

აღნიშნული ღონისძიებებიდან პირველი სამი მიეკუთვნება ირიბ ღონისძიებებს ვინაიდან ისინი მიმართულნი არიან ინოვაციების გასავითარებლად აუცილებელი კეთილსასურველი გარემოს

ფორმირებისაკენ. აღნიშნული ღონისძიებების განხორციელება ძირითადად განეკუთვნება ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოების პრეროგატივას. ამიტომ რეგიონულ დონეზე მხოლოდ აქტიური საინფორმაციო პოლიტიკის გატარებაა შესაძლებელი.

ასეთ პირობებში, რეგიონულ დონეზე ინოვაციური საქმიანობის სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერა უნდა განხორციელდეს პირდაპირი ღონისძიებებით, ანუ ინოვაციური ინფრასტრუქტურის განვითარებითა და ინოვაციური პროექტების საკონკურსო წესით დაფინანსებით. ამასთან, გამარჯვებული პროექტების დაფინანსება უნდა განხორციელდეს თანადაფინანსების წესით, რაც გამარჯვებულს უბიძგებს რესურსების უფრო ეფექტიანი განოყენებისაკენ.

ინოვაციური განვითარების რეგიონული ასპექტების წინა პლანზე წამოწევა ხელს შეუწყობს საბჭოურ პერიოდში ჩამოყალიბებული რეგიონების სპეციალიზაციის გადალახვას. ქვეყნის რეგიონებში არსებული სპეციალიზაცია ხშირად ხელს უშლის მათ მდგრად განვითარებას, ვინაიდან ეკონომიკის შესაბამისი სტრუქტურა დიდწილად სარისკოა კონიუნქტურის ცვლილებისას ან კრიზისული სიტუაციების წარმოშობისას. ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ რეგიონული ინოვაციური განვითარების უზრუნველყოფა არა მარტო ეკონომიკური, არამედ სოციალურ-პოლიტიკური ამოცანაა, რომელიც მოითხოვს სერიოზულ დამოკიდებულებას, როგორც ცენტრალური, აგრეთვე ადგილობრივი ხელისუფლების მხრიდან.

რეგიონებში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს ადგილობრივი რეგიონული ბაზრების მოთხოვნების დაკმაყოფილებაზე ორიენტირებული მცირე ინოვაციური ფირმების საქმიანობის წახალისებას. მრავალი რეგიონული ინოვაციური პროექტის შემუშავება და რეალიზაცია არ მოითხოვს მნიშვნელოვან დანახარჯებს, ანუ მათი ეფექტიანობის მისაღწევად აუცილებელი არ არის დანერგვის მსხვილი მასშტაბების უზრუნველყოფა. პირი-



ქით მცირე დანახარჯების შემთხვევაში მიიღწევა მაღალი ეფექტიანობა. რეგიონებში არსებულ საწარმოების აბსოლუტური უმრავლესობა მცირე ან საშუალო საწარმოა. აღნიშნული საწარმოების მხრიდან მოთხოვნა არსებობს ისეთ ინოვაციურ პროექტებზე, რომლებიც არ მოითხოვენ დიდ დანახარჯებს. ასეთი პროექტების შემუშავებისას უფრო მაღალი კონკურენტუნარიანობით გამოირჩევიან მცირე ინოვაციური ფირმები, რომლებიც ხასიათდებიან სათანადო მოქნილობით საბაზრო კონიუნქტურის ცვლილებებისას.

საყურადღებოა ის, რომ განვითარებულ ქვეყნებში მცირე ინოვაციური ფირმები უზრუნველყოფენ სიახლეთა დაახლოებით ნახევარს. ამასთან, მცირე ფირმებში სიახლეთა რაოდენობა დანახარჯების ერთეულზე, როგორც წესი მეტია, ვიდრე საშუალო და მსხვილ საწარმოებში. გარდა ამისა, მცირე ფირმები თითქმის ერთი მესამედით წინ უსწრებენ მსხვილ საწარმოებს სიახლეთა ათვისების სიჩქარის მიხედვით.

3. ინოვაციური საქმიანობის ინვესტიციური მექანიზმების ფორმირება, რაც საჭიროა სიახლეთა შემუშავებისა და დანერგვის შეუფერხებელი განხორციელებისათვის.

საქართველოში, ინოვაციურ სფეროში არსებული კრიზისის შედეგად, არ არსებობს ისეთი სპეციალიზებული ბანკი (ინოვაციური ბანკი), რომელიც ძირითადად დააკრედიტებდა სიახლეთა შემუშავებას, დანერგვასა და ექსპლუატაციას. განუვითარებელია ვენჩურული ბიზნესიც. ასეთ პირობებში, ინოვაციური საქმიანობის დაკრედიტების წახალისების მიზნით საჭიროა კომერციული ბანკებისათვის შეღავათიანი რეჟიმის დაწესება.

ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსებაში მნიშვნელოვანი როლი აკისრია სახელმწიფოს. სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯებში უნდა ამაღლდეს მეცნიერების (როგორც ფუნდამენტურის, აგრეთვე გამოყენებითი კვლევების განხორციელებასა და დანერგვაზე) განვითარებაზე გამოყოფილი სახსრების ხვედრითი წილი. ეს გან-

საკუთრებით ხელს შეუწყობს იმ ინოვაციური პროექტების დაფინანსებას, რომლებიც არ წარმოადგენენ კერძო ბიზნესის ინტერესთა სფეროს, მიუხედავად საზოგადოების კეთილდღეობისათვის და ეროვნულ-ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის მათი დიდი მნიშვნელობისა.

ინოვაციების წარმოებაში დანერგვა საბაზრო კონკურენციაში გამარჯვების აუცილებელი პირობაა, ვინაიდან იგი საწარმოს შესაძლებლობას აძლევს კონკურენტებთან შედარებით ნაკლები დანახარჯები გასწიოს პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე და მიიღოს ეკონომიკური მოგება. ამიტომ ი. შუმპეტერის თანახმად, ფირმებს შორის ინოვაციური კონკურენცია და ინოვაციების გენერირება მთელ ეკონომიკაში განაპირობებს ეკონომიკურ ზრდას. ეკონომიკური ზრდის ტემპები კი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სწრაფად გავრცელდება ინოვაციები მთელ ეკონომიკაში. ამიტომაცაა აუცილებელი ისეთი ეროვნული ინოვაციური სისტემის შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობს ინოვაციების სწრაფ გავრცელებას, ეროვნული მეურნეობის ნებისმიერ სფეროში მათ შეუფერხებელ შეღწევას. ეს კი, თავის მხრივ, მოითხოვს ანტიმონოპოლიური ღონისძიებების გატარებასა და კონკურენციული ურთიერთობების გაღრმავებას.

ამგვარად, ინვესტიციური აქტივობის ამაღლება, სტრუქტურული ცვლილებების განხორციელება და ინოვაციური განვითარების უზრუნველყოფა საქართველოს რეგიონებში ეკონომიკური ზრდის ტემპის ამაღლების აუცილებელი პირობაა. ეს უკანასკნელი კი, თავის მხრივ, ხელს უწყობს რეგიონებში ინვესტიციების მოზიდვას, სტრუქტურული გარდაქმნების დაჩქარებას, ეფექტიანი ინოვაციური გარემოს ფორმირებასა და რეგიონების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას.

## გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბასილია თ., სოლაგაძე ა., ჩიკვაძე თ., პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე, თბილისი, 2001, გვ. 295.

2. Кейнс Дж., Общая теория занятости, процента и денег, М.: Прогресс, 1978, ст. 112-120.

3. პაპავა ე., საერთაშორისო სავალუტო ფონდი საქართველოში: მიღწევები და შედეგები, თბ. გამოცემლობა – შპს „კომპანია „იმპერალი“, 2000, გვ. 14-15.

4. ბასილია თ., სოლაგაძე ა., ჩიკვაძე თ. პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე, თბილისი, 2001, გვ. 296.

5. Фоломеев А., Рывазов В., Инвестиционный климат регионов России и пути его улучшения, ж. Вопросы экономики, 1999, №9, ст. 66-67.

6. აღნიშნული მიმართულება ჩვენს მიერ ზოგადად ქვეყნის მასშტაბით განხილულია საინვესტიციო კლიმატის ფორმირების კონტექსტში, ამახანად მისი შემდგომი გაანალიზება რეგიონების მიხედვით მიზანშეუწონლად მიგვაჩნია.

7. პაპავა ე., საით უნდა მიემართებოდეს პრივატიზაციიდან მიღებული თანხები, გაზეთი „ჯორჯიან თაიმსი“, 23.01.2003, გვ. 15.

8. მორუაიძე დ., საქართველოს რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითადი პრინციპები და პრიორიტეტები, საქართველოს რეგიონების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მიმართულებები გარდამავალ პერიოდში, შრომების კრებული, ბათუმი-თბილისი, 2001, გვ. 29.

9. Гладкий Ю. Н., Чистобасв А. И., Основы региональной политики, Санкт-Петербург, изд.: “Михаилова В. А.”, 1998, ст. 446.

10. გრიგოლაშვილი გ., ხუსკიაძე ქ., საინვესტიციო გარემოს ჩამოყალიბების რეგიონული პრობლემები, საქართველოს რეგიონების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მიმართულებები გარდამავალ პერიოდში, შრომების კრებული, ბათუმი-თბილისი, 2001, გვ. 139.

11. Норткотт Д., Принятие инвестиционных решений, М.: “ЮНИТИ”, 1997, ст. 34-35.

12. Норткотт Д., Принятие инвестиционных решений, М.: “ЮНИТИ”, 1997, ст. 46.

13. საქართველოს კონსტიტუცია.

14. საქართველოს კანონი საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობა და გარანტიების შესახებ. თბილისი. 1997 საქართველოს პარლამენტის უწყებანი. №29-30/5.

15. საქართველოს კანონი საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტოს შესახებ. თბილისი. 2002 წლის 19 ივნისი №1519-11ს.

16. საქართველოს კანონი ინვესტიციების სახელმწიფო მხარდაჭერის შესახებ. თბილისი. 2006 წლის 30 ივნისი №3424-რს.

17. მ. ჭაბაშვილი – უცხო სიტყვათა ლექსიკონი. თბილისი, 1973, გვ. 328.

18. გ. დუმბაძე – ეკონომიკური პოტენციალის არსისა და სტრუქტურის საკითხისათვის. ჟურნალი „ეკონომისტი“, 1987, №6, გვ. 40, 41.

19. Н. А. Колесникова - Финансовый и имущественный потенциал региона: опыт регионального менеджмента. Москва, 2000, с. 40-41.

20. რიგი ქვეყნების პრაქტიკაში გარკვეული რეგიონის (ადმინისტრაციული ერთეულის) შემოსავლების კვლავწარმოების უნარის დასახასიათებლად აგრეთვე იყ-

ენებზე ტერმინს „fax capacity“, რაც გადახდისუნარიანობას ნიშნავს

21. С. В. Перфильев, В.И. Терехин - Анализ территориального неравенства и бюджетное регулирование территории. Москва, 2000, с. 92-93.

22. А. Коломнец, А. Мельник - О налоговом потенциале региона. Налого, выпуск первый, 2000, с. 21-22.

23. რეპრეზენტატი (ფრანგულად representant) – წარმომადგენელი.

24. С.В. Перфильев, В. И. Терехин - დასახელებული ნაშრომი, გვ. 99,

25. А. Коломнец, А. Мельник - დასახელებული ნაშრომი, გვ. 24.

26. მაგალითად, იგი აშშ-ში 1987 წლიდან გამოიყენება, როგორც ფისკალური პოტენციალის საზომი.

27. აღნიშნული მეთოდის გამოყენების პიონერი ასევე აშშ-ია. იგი ამ ქვეყანაში შემუშავებულ იქნა ბიუჯეტთაშორისი ურთიერთობებში ექსპერტთა კომისიის მიერ. ასეთი მეთოდი გამოიყენება კანადაში, გერმანიაში, შვეიცარიაში.

28. Федеральный бюджет и регионы: опыт анализа финансовых потоков. М., 1999, с. 45-55.

## 9. რეგიონული პოლიტიკის მაკროეკონომიკური პროგნოზი

გეოპოლიტიკის კლასიკოსები ამტკიცებდნენ, რომ სახელმწიფოს ფორმირებაში ისტორიულ და ეკონომიკურ წინაპირობებთან ერთად პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა ენიჭება გეოგრაფიულ მდებარეობასა და სივრცულ კოორდინატებს. „გეოპოლიტიკის“ ტერმინის ავტორი შვედი მეცნიერი რუდოლფ კელენის აზრით, იმისათვის, რომ სახელმწიფომ მიაღწიოს სიძლიერეს, მან უცილობლად უნდა გაატაროს ხუთი ურთიერთშემავსებელი და ურთიერთგამჭოლი „პოლიტიკა“, კერძოდ, ეკონომიკური, დემოგრაფიული, სოციალური, სამხედრო და გეოპოლიტიკური. მისი აზრით, სახელმწიფო წარმოადგენს გეოგრაფიულ ორგანიზმს და ამავე დროს სივრცულ ფენომენს.

ამდენად, სახელმწიფოს განვითარების პროცესში რეგიონულ პოლიტიკას არცთუ უმნიშვნელო ადგილი უნდა დაეთმოს, ვინაიდან იგი არეგულირებს რეგიონების განვითარების პროცესს სახელმწიფოს განსაზღვრული მიზნების მისაღწევად.

რეგიონული პოლიტიკის ძირითად ელემენტებად მიიჩნევენ: საგადასახადო, საბიუჯეტო, სატარიფო, საინვესტიციო, სტრუქტურულ, ინსტიტუციონალურ და სოციალურ პოლიტიკებს.

ე. კუკლინსკიმ ჩამოაყალიბა რეგიონების ტიპოლოგია საინოვაციო პროცესთან მიმართებაში:

კრეაციული და ინოვაციური რეგიონები, რომელთა ლაბორატორიებსა და სამეცნიერო ორგანიზაციებში იქმნება და გამოიცდება ბაზისური სიახლეები;

ადაპტიური ტერიტორიები, რომელთაც ძალუძთ ინოვაციათა გამოყენება მათი მასობრივი გავრცელების სტადიაზე;

კონსერვატიული რეგიონები და ტერიტორიები, რომლებიც ვერ ითვისებენ ინოვაციებს.

პირველ ტიპს მიეკუთვნებიან ფორმალური და არაფორმალური

დედაქალაქები, რომლებსაც შესწევთ უნარი ბაზისური პოლიტიკური, სოციალური და სამეცნიერო-ტექნიკური ინოვაციების გენერირებისა და გააჩნიათ შესაბამისი საქმიანი და შემოქმედებითი გარემო.

ადაპტიურ ტერიტორიებს უპირატესად მიეკუთვნებიან კლასიკური ძველი სამრეწველო რაიონები და ნახევრადპერიფერიული, ზომიერი აგრარულ-ინდუსტრიული განვითარების რაიონები. პირველ შემთხვევაში განვითარების თანდათანობითი ჩამორჩენილობა ახალი ტექნოლოგიების თვალსაზრისით და მეორე შემთხვევაში ინდუსტრიალიზაციის დიფუზიის გარდაუვალი პროცესი აიძულებს ინოვაციურ პროცესში მონაწილეობას.

კონსერვატიულ ტერიტორიებს ძირითადად მიეკუთვნება ტერიტორიები, რომლებიც ინარჩუნებენ ინდუსტრიალური კულტურულ-ეკონომიკური წყობისადმი მიდრეკილებას.<sup>1</sup>

სწორედ სხვადასხვა დონის შეფარდება კრეატიულ, ადაპტიურ და კონსერვატიულ ტენდენციებს შორის განაპირობებს რეგიონების არათანაბარ განვითარებას, მათ ადგილს განვითარების ტრაექტორიაში. ამიტომ რეგიონების განვითარების პროცესის რაციონალური ორიენტაციისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკური პოლიტიკის მაკროპროგნოზირებას, განსაკუთრებით პოსტსოციალისტური ქვეყნებისათვის. ამ ქვეყნებში ეკონომიკის ცენტრალიზებული, დირექტიული დაგეგმვისა და მართვის უარყოფის შემდეგ „ვაშინგტონის კონსენსუსის“: ანუ ეკონომიკის რეგულირების სახელმწიფო ინსტიტუტის დემონტაჟის, დოქტრინის რეფორმების კონცეპტუალურ ბაზად აღიარებამ გამოიწვია მაკროპროგნოზირების მნიშვნელობის სერიოზული დაქვეითება სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის განსაზღვრაში.

მაკროეკონომიკური პროგნოზები პრაქტიკულად შეცვლილი იქნა ეგზოგენური ტექნიკური პარამეტრებით, ისეთებით, როგორცაა ინფლაციის შემცირება, სახელმწიფო ხარჯების ეკონომია,

საპრივატიზაციო ობიექტების რაოდენობა და სხვა მაჩვენებლები, რომლებიც ასრულებენ მიზნობრივი დავალებების როლს. ასეთ ვითარებაში ბუნებრივია ალტერნატიულ მაკროპროგნოზებს დააკარგინეს არსებითი მნიშვნელობა.

ს. გლაზიევი მაკროეკონომიკური პროგნოზირების დეგრადაციის მიზეზებად მიიჩნევს<sup>2</sup>:

- ეკონომიკის ადრე არსებული მართვის სისტემის დემონტაჟის შეუქცევადობის დონის დაჩქარებულ მიღწევას;
- გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების საერთაშორისო კაპიტალისადმი დამოკიდებულების მკვეთრ გაღრმავებას;
- სახელმწიფო ქონებისა და ნაციონალური სიმდიდრის მითვისების დაჩქარებას.

ამგვარი სტრატეგიული მიზნების არსებობისას ბუნებრივია, რომ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დასაბუთებული და დამაჯერებელი პროგნოზების მოთხოვნილება არ არსებობდა და არც არსებობს, ვინაიდან მათი არსებობის შემთხვევაში ვერ გატარდებოდა სახალხო ქონების მტაცებლური პრივატიზაცია, ფასების გაუმართლებელი ლიბერალიზაცია, სახელმწიფო ვალდებულებების ზეგავისებური ზრდა და სხვა. ამგვარი ეკონომიკური პოლიტიკის ვითარებაში პროგნოზის როლი დაყვანილი იქნა ცალკეული ტექნიკური პარამეტრების გაანგარიშებაზე ბიუჯეტის შედგენისათვის ჩამოყალიბებული ტენდენციების პრიმიტიული ექსტრაპოლიაციით. ამდენად, მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლების ამოცანა, რომლის შესახებ არის საუბარი სხვადასხვა სახის მაღალი დონის დოკუმენტებსა და გამოხვედრებში, მაკროეკონომიკური პროგნოზირებისა და მის საფუძველზე გამოვლენილი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფის ეკონომიკური პოტენციალის შეფასებისა და მისი ათვისების დონისძიებათა სისტემის გარეშე ყოველთვის მიუღწევად ამოცანად დარჩება.

ეკონომიკის განვითარების ალტერნატიული მაკროეკონომიკური

პროგნოზების დამუშავებისათვის გამოყენებული უნდა იქნას პროგრესული, აღიარებული საწარმოო, ორგანიზაციული და ინსტიტუციონალური ტექნოლოგიები.

ეკონომიკური ზრდის უთანაბრობის მექანიზმის ანალიზი აჩვენებს, რომ დეპრესიის შემთხვევაში მხოლოდ სიახლეთა გენერაცია და გამოყენება წარმოადგენს შემდგომი ეკონომიკური ზრდის გასაღებს და წარმოადგენს ანტიკრიზისულ ღონისძიებასა არსს. ამიტომაც დეპრესიის პირობებში ექსტრაპოლიაციის მეთოდების გამოყენება ჩამოყალიბებული ტენდენციების მიმართ უაზრო და კონტრპროდუქტიულია.

ჩამოყალიბებული ტენდენციების ექსტრაპოლიაციით წლების განმავლობაში მუშავდება ინდიკატიური გეგმები ეკონომიკური რესურსის შეფასების გარეშე, შიდა და საგარეო ბაზრის მოთხოვნილებათა ანალიზის გარეშე.

წინამდებარე ნაშრომის ამოცანას არ წარმოადგენს საქართველოში ბოლო წლების ინდიკატიური გეგმის აკვარგინობის ანალიზი, ეს ცალკე განხილვის მეტად აქტუალურ საკითხს წარმოადგენს. ჩვენი აზრით, ეს გეგმა მაგალითია ექსტრაპოლიაციის გაუმართლებელი გამოყენებისა მომავლის პროგნოზირებაში. სწორედ იმის გამო, რომ სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ზეგავლენის შეფასება არ ემორჩილება ექსტრაპოლიაციით განსაზღვრას, ამიტომ ეს მეტად მნიშვნელოვანი ფაქტორი, როგორც წესი, ინდიკატურ გეგმებში ასახული არ არის.

მსოფლიო საზოგადოების განვითარების პროცესში სულ უფრო იზრდება სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მნიშვნელობა. კერძოდ, ტექნოლოგიურ სიახლეთა გამოყენების უნარის, ადამიანისა და შემოქმედებითი შრომის ორგანიზაციის ფაქტორის როლი. ის ქვეყნები, რომლებიც ვერ შეძლებენ უზრუნველყონ მოსახლეობის განათლების ჯეროვანი დონე, მეცნიერების განვითარება და ინფორმაციული გარემოს ხარისხი, აღმოჩნდებიან ღრმა მსოფლიო საინფორმაციო და საფინანსო ცენტრებზე დამოკიდებულნი



და შეინარჩუნებენ მხოლოდ ბუნებრივი და ადამიანური რესურსების წყაროს ფუნქციას განვითარებული ქვეყნებისა და ტრანსნაციონალური კომპანიებისათვის. სწორედ ამგვარი გლობალური ტენდენციების ფონზე განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ეკონომიკის განვითარების პოლიტიკის ფორმირება მაკროეკონომიკური პროგნოზირების საშუალებით.

მაკროეკონომიკური პროგნოზით უნდა მოხდეს დეპრესიის გადალახვის არსებითი საშუალებების დადგენა ახალი ტექნოლოგიების გამოყენებით, წარმოების ორგანიზაციის მნიშვნელოვანი გაუმჯობესებით და არსებული რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლებით. ამავე დროს უნდა განისაზღვროს, რა შეზღუდვები არსებობს ტექნოლოგიურ, კაპიტალის კვლავწავრმოების, საწარმოო-ორგანიზაციულ, განათლებისა და კადრების მომზადების, ინსტიტუციონალურ საგარეო-ეკონომიკურ და მაკროეკონომიკურ სფეროებში. უნდა ჩამოყალიბდეს ეკონომიკური პოლიტიკის ტექნოლოგიური, ინსტიტუციონალური, ორგანიზაციული და მაკროეკონომიკური ამოცანები.

ეკონომიკური პოლიტიკის ყველა მიმართულება ორგანულად უნდა იყოს დაკავშირებული ეკონომიკური განვითარების კონკრეტული ინდიკატური მაჩვენებლებით მოკლე, საშუალო და ხანგრძლივი პერიოდებისათვის განსაზღვრასთან (პროგნოზირებასთან).

ამასთან, უპირველეს პრიორიტეტებად მიჩნეული უნდა იყოს ხარჯები მეცნიერებასა და სამეცნიერო-ტექნიკურ პროგრესზე, განათლებასა და ეროვნულ უსაფრთხოებაზე. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს საინვესტიციო პროგრამებს, რომელთა დაფინანსებისათვის უნდა შეიქმნას განვითარების ფონდი სახელმწიფო ბიუჯეტის შემადგენლობაში.

ამგვარი მიდგომა მაკროეკონომიკური პროგნოზირებისა და პროგრამების რეალიზაციისა აუცილებლად უნდა განხორციელდეს როგორც მთლიანად ქვეყნის, ასევე რეგიონების მასშტაბით.

რეგიონის განვითარების პერსპექტივის დადგენისათვის დიდი

მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკურ პროგნოზირებას. ეკონომიკის განვითარების პროგნოზის დამუშავება ეფუძნება სისტემათა პროგნოზებს, კერძოდ, ბუნებრივი რესურსების პროგნოზს, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის პროგნოზს, დემოგრაფიულ პროგნოზს და სოციალური ცვლილებების პროგნოზს.

აღნიშნული პროგნოზების საფუძველზე მუშავდება ეკონომიკური პროგნოზი, რომელიც უნდა მოიცავდეს შემდეგ საკითხებს: ძირითადი მოსახლეობის ცხოვრების დონეს, ეკონომიკის დარგების განვითარებას, ფონდებისა და კაპიტალური დაბანდების კვლავწარმოებას, სტრუქტურულ ცვლილებებსა და დარგთაშორის კავშირებს, საწარმოო ძალების განლაგებას, საფინანსო და საერთაშორისო ურთიერთობებს და ფასების საკითხებს.

ეკონომიკურ პროგნოზირებას უშუალო კავშირი უნდა ჰქონდეს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების გრძელვადიან პროგრამებთან, კერძოდ, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის პროგრამასა და ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ძირითად მიმართულებებთან. ეკონომიკური განვითარების პროგნოზირების პრობლემების განხილვისას განსაკუთრებული ადგილი ეკუთვნის ამ პრობლემის ტერიტორიულ, ანუ რეგიონულ ასპექტს. რეგიონული პროგნოზირების ფუნქციონალურ თავისებურებას წარმოადგენენ საწარმოო ძალებისა და საწარმოო ურთიერთობათა განვითარების ასპექტი. პროგნოზირების ტერიტორიული ასპექტის სპეციფიკურ ელემენტებს წარმოადგენს ბუნებრივი პირობების, წარმოების კონცენტრაციის, ეკონომიკის სტრუქტურის განსხვავება. არსებობს აგრეთვე სხვაობა შრომის კვალიფიკაციის, ანაზღაურების, სპეციალიზაციისა და სხვა საკითხებში.

რეგიონების განმასხვავებელ ნიშანთა შორის არის აგრეთვე სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის დონე და მისი ტემპები, არსებული ბუნებრივი რესურსების და შრომითი რესურსების გამოყენების დონე და სხვა.

ეკონომიკური პროგნოზირების სირთულე მდგომარეობს

მრავალრიცხოვანი ფაქტორების შეფასების აუცილებლობაში, რის გამოც გამოიყენება სხვადასხვა მეთოდები, მათ შორის: ექსპერტული შეფასების, ლოგიკური მოდელირების, ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირების, ნორმატიული და ექსტრაპოლიაციის.

ეკონომიკური პროგნოზი წარმოადგენს საფუძველს ოპერატიული გადაწყვეტილების მიღებისათვის და ეკონომიკისა და მისი შემადგენელი ნაწილების რაციონალური ორიენტაციისათვის.

საქართველოში დაგროვილია მათემატიკური მოდელების დამუშავებისა და გამოყენების საკმაო გამოცდილება რეგიონული პროგნოზირებისათვის. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ამ თვალსაზრისით სამუშაოები, რომლებიც ტარდებოდა სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტის ეკონომიკისა და დაგეგმვის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში მ. კეკელიძის ხელმძღვანელობით, რომლებიც შემდგომ განაგრძეს ი. მესხიამ და ს. სანაძემ. ეკონომიკური ზრდის კომპლექსური მოდელი დამუშავებული იქნა თ. მახვილაძის მიერ. გაფართოებული კვლავწარმოების დინამიკისა და სტრუქტურის ელემენტების ერთობლივი საზოგადოებრივი პროდუქტისა და ეროვნული შემოსავლის შესწავლა სათანადო მოდელების დამუშავებით ჩატარებული იქნა სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტის გამოთვლითი ცენტრის თანამშრომლების მიერ (ი. ბურდული, დ. მელაშვილი, ჯ. ხავთასი, ვ. კილასონია). იხილავენ რა პერსპექტიული ეკონომიკური ანალიზის საკითხებს, ვ. კილასონია და თ. მახვილაძე აღნიშნავენ, რომ პერსპექტიული ეკონომიკური ანალიზის მთავარ მიზანს წარმოადგენს გამოიკვლიოს ქვეყნის, მისი რეგიონების, დარგთა და ცალკეულ საწარმოთა განვითარების ორიენტირები. იგი განიხილება როგორც პერსპექტივის კვლევის მეცნიერულ-ანალიზური სტადია და მისაღებ გადაწყვეტილებათა დასაბუთებულობისა და დაბალანსების დონის ამოღების საშუალება. მათი აზრით, ამგვარი ანალიზის ძირითად ამოცანას შეადგენს:

— სოციალურ-ეკონომიკური, სამეცნიერო-ტექნიკური პროცეს-

ების და ტენდენციების ანალიზი, ჩამოყალიბებულ კანონ-  
ზომიერებათა შეფასება და განვითარების საკვანძო პრობ-  
ლემების განჭვრეტა;

- გამოვლენილ ტენდენციათა მოქმედების შეფასება პერსპექ-  
ტივის თვალსაზრისით და ახალ სოციალურ-ეკონომიკურ  
სიტუაციასთან და პრობლემათა განჭვრეტა;
- მომავალი განვითარების ალტერნატივათა გამოვლენა და  
მათი ღრმა მეცნიერული ანალიზი იმ მიზნით, რათა  
ყოველმხრივ იქნას დასაბუთებული შესაძლებელ (დასაშ-  
ვებ) ვარიანტთაგან საუკეთესოს არჩევა.

ავტორები აღნიშნავენ პერსპექტიული ეკონომიკური ანალიზ-  
ის სპეციალური მეთოდების შემუშავების აუცილებლობას და  
მიაჩნიათ ასეთი მეთოდების გაერთიანება შემდეგ სამ ჯგუფში:  
საანგარიშო-ანალიზურ, ნორმატიულ-შემფასებელ და კომპლექსურ-  
კრებსით ჯგუფებში.

პირველი ჯგუფის მეთოდთა გამოყენება ითვალისწინებს იმ  
ობიექტურ კანონთა მოქმედების მექანიზმის ცალკეულ ელემენტ-  
თა თვისობრივ და რაოდენობრივ ანალიზს, რომლებიც უშუალო  
გავლენას ახდენენ საზოგადოებრივი პროდუქტის, ეროვნული შე-  
მოსავლისა და ეკონომიკის ზრდის სხვა მაჩვენებლების ტემპებსა  
და სტრუქტურაზე.

ნორმატიულ-შემფასებელი მეთოდები ეყრდნობიან იმ დამუე-  
ბას, რომ სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების პროგნოზირების  
ღრმად რიგი პერსპექტიული მეურნეობრივი ურთიერთკავშირები  
და პარამეტრები შეიძლება დადგენილ იქნან წინასწარ (მაგალი-  
თად, შეფასებულ იქნან ექსპერტთა მიერ) ეკონომიკურ კანონთა  
გამოვლენის თვისებრივ და რაოდენობრივ ფორმათა ცოდნის  
საფუძველზე.

კვლევის შედეგები, რომლებიც მიღებულ იქნა საანგარიშო-  
ანალიზურ და ნორმატიულ მეთოდთა გამოყენებით, საშუალებას  
იძლევიან განისაზღვროს ცალკეულ სოციალურ-ეკონომიკურ პრო-

ცესთა განვითარების არა მარტო რაოდენობრივი პარამეტრები, არამედ მათ შორის შესაძლებელი ურთიერთკავშირებიც.

კრებსით კომპლექსურ მეთოდთა საშუალებით ხორციელდება სხვადასხვა წყაროთაგან მიღებული ინფორმაციის განზოგადება, რის საფუძველზეც ფორმირდება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების საბოლოო პროგნოზი, რომელიც მოიცავს ურთიერთთან ფუნქციონალურად დაკავშირებულ რთულ პროცესთა და მოვლენათა გარკვეულ ერთობლიობას.

ნაშრომის ავტორები იზიარებენ იმ შეხედულებას, რომ ეკონომიკური განვითარების კვლევის პროცესი უნდა შეიცავდეს პროგნოზირების სტადიას, ინდიკატურ მაჩვენებელთა დადგენასა და განსაზღვრას და შემდეგ პროგრამების შემუშავების სტადიას. ამასთან, ასეთი კვლევის ძირითად ამოცანას, პირველ რიგში, უნდა წარმოადგენდეს ეკონომიკური რესურსების შესწავლა, მათი გამოყენების გზების პროგნოზირება და მის საფუძველზე ეკონომიკური რესურსების გამოყენების კონკრეტული პროგრამების დამუშავება.

ნობელის პრემიის ლაურეატი ლ. ვ. კანტოროვიჩი სამართლიანად აღნიშნავდა, რომ „ეკონომიკური ხასიათის ყველა საკითხი, რომელთა სწორი გადაწყვეტა დამოკიდებულია რესურსების ეფექტიანად გამოყენებაზე, შეიძლება დავყოთ ორ სახეობად:“ 1. მოცემული სამუშაოს შესრულებისა და პროდუქციის გამოშვების მეთოდების სწორი შერჩევა; 2. ცალკეულ საწარმოებსა და სამუშაოებს შორის პროგრამების, ასევე არსებული და წარმოებას დაქვემდებარებული რესურსების განაწილება. ორივე ამოცანის შესრულება მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთმანეთთან“<sup>1</sup>.

გ. ყუფუნიას<sup>2</sup> მიაჩნია, რომ წარმოების ეფექტიანობის მაჩვენებელთა სისტემაში გამოყენებული უნდა იქნას ეკონომიკური პოტენციალის მაჩვენებელი, რომელიც მოგვცემდა შესაძლებლობას გავითვალისწინოთ დაგროვილი რესურსების სიდიდე, მათი გამოყენების პოტენციური შესაძლებლობები და შექმნილი მთლიანი პროდუქტის მოცულობა.

ამვე მოსაზრებას ვიზიარებთ ჩვენ, მიგვანია რა, ეკონომიკური პოტენციალი ხასიათდება დაგროვილი რესურსებითა და მატერიალური დოვლათის და მომსახურების წარმოების შესაძლებელი მოცულობით, რომელიც პერსპექტივაში შეიძლება მიღწეული იქნას რეგიონში, ქვეყანაში არსებული რესურსების რაციონალურად გამოყენების გზით.<sup>6</sup>

ეკონომიკური პოტენციალის შემაღლებელ ძირითად მაჩვენებლებსა და კატეგორიებს მიაკუთვნებენ ბუნებრივ-რესურსულ, სამეცნიერო-ტექნიკურ, წარმოების, ინფრასტრუქტურის, საკადრო და ორგანიზაციულ პოტენციალებს.

ცნობილია, რომ ეკონომიკურ რესურსებს მიეკუთვნება ბუნებრივი რესურსები (მიწა, წიაღისეული, წყალი და ტყის საფარი), შრომითი რესურსები, კაპიტალი, ადამიანების მეწარმეობის უნარი და სამეცნიერო მიღწევები ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებისათვის. სწორედ ამ რესურსების ობიექტურ შეფასებას გააჩნია გადამწყვეტი მნიშვნელობა რაციონალური მოქმედების პროგრამის შესადგენად.

რეგიონის ეკონომიკური პოტენციალის შეფასებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება რესურსული პოტენციალის შეფასებას. ცნობილია რესურსული პოტენციალის ორი ძირითადი – გაანგარიშებითი და საწარმოო ფუნქციის მეთოდები. პირველი მათგანი ძირითადად გამოიყენება ცალკეული სამეურნეო ობიექტების შეფასებისათვის და ნაკლებად ამოსაყენებელია რეგიონის, მხარის და უფრო ფართო მასშტაბის ობიექტებისათვის. ფართომასშტაბიანი გაანგარიშებებისათვის საწარმოო ფუნქციის მეთოდს გააჩნია გარკვეული უპირატესობა.

რესურსული პოტენციალის გაანგარიშება ხდება ოთხი ძირითადი სახეობის სიდიდეთა ჯამის პროპორციულად, კერძოდ, ძირითადი და საბრუნავი კაპიტალის ღირებულების, შრომითი რესურსების (წარმოების სფეროში დასაქმებულთა რიცხოვნების ნამრავლით საფონდო ექვივალენტზე) და მიწის რესურსებზე

დანახარჯების შეფასების ბალებით.

არსებობს აგრეთვე რესურსების მაჩვენებლების პირდაპირი შეჯამების სხვადასხვა მეთოდები და კორელაციურ-რეგრესიული სტატისტიკური მეთოდი, რომლებიც ხასიათდებიან შედარებითი უპირატესობით.

პრაქტიკაში, აგრეთვე ცნობილია რესურსული პოტენციალის შეფასების ორი მიდგომა: ღირებულებითი და ნატურალური მაჩვენებლების მეთოდები. როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, უპირატესობა ენიჭება ღირებულებითი მაჩვენებლების მეთოდს, რომელიც ეფუძნება აუცილებელი საზოგადოებრივი შრომის დანახარჯების შეფასებას შესაბამისი საბაზრო ფასების გამოყენებით.

ბუნებრივი რესურსების კომპლექსური გამოყენებისათვის აუცილებელია მათი მონაცემების შეფასების არსებობა. ბუნებრივ-რესურსულ პოტენციალში იგულისხმება განსაზღვრულ გეოგრაფიულ საზღვრებში არსებული ბუნებრივი რესურსებისა და ბუნებრივი პირობების ერთობლიობა, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანისა და საზოგადოების ეკონომიკურ, ეკოლოგიურ, სოციალურ, კულტურულ და ესთეტიკურ მოთხოვნებს.

ტერიტორიის ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის შეფასება საშუალებას იძლევა აუცილებელი გახდეს ბუნებათსარგებლობის კომპლექსურად გადაწყვეტის საკითხი და შეიქმნას ოპტიმალური ურთიერთობის პირობები ეკონომიკასა და გარე სამყაროს შორის.

ამდენად, ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის ეკონომიკურ შეფასებას ენიჭება განსაკუთრებული მნიშვნელობა. ამგვარი შეფასება აუცილებელია ბუნებრივი რესურსების ბაზრის ფორმირების, ბუნებათსარგებლობის საფასურის დადგენის, ინვესტიციების ეფექტიანობის განსაზღვრისა და სხვა საკითხების გადასაწყვეტად.

ბ. რაბინოვიჩი გვთავაზობს ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის შეფასების სოციალურ-ეკონომიკურ მაჩვენებელთა შემდეგ ჯგუფურ სისტემას<sup>7</sup>:

- ერთეული ბუნებრივი რესურსის რაოდენობრივად ხარისხობრივი მაჩვენებლების შეფასება ნატურალურ გამოხატულებაში;
- ცალკეული ბუნებრივი რესურსის სამეურნეო ფასეულობის მაჩვენებლები რომელიმე ერთ მიმართულებაზე გამოყენებისას;
- სამეურნეო ფასეულობის მაჩვენებლები რომელიმე ერთი სახის ბუნებრივი რესურსის გამოყენებისა ყველა შესაძლო მიმართულებით;
- ტერიტორიის ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის სამეურნეო შეფასების მაჩვენებლები, რომლებიც მიიღებიან მესამე ჯგუფის მაჩვენებელთა ინტეგრაციით ბუნებრივი რესურსების ცალკეული სახეობების და ტერიტორიის უბნების მიხედვით;
- ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის სამეურნეო ფასეულობის მაჩვენებლები მეურნეობის სხვადასხვა დონეებისათვის - ცალკეული ბუნებათმოსარგებლიდან მთლიანად ქვეყნისათვის მთლიანად ხუთივე აღნიშნულ მაჩვენებელთა ჯგუფები ურთიერთდაკავშირებულნი, არიან.

ამრიგად, ზემოთთქმულიდან გამომდინარე, ტერიტორიის ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის შეფასება შეიძლება შემდეგი ფორმულით:

$$\Pi_n = \sum_{i=1}^n \Pi_i Q_i$$

სადაც,  $\Pi_n$  - ცალკეული სახის ბუნებრივი რესურსის სამეურნეო ფასეულობის ინტეგრალური მაჩვენებელია მისი გამოყენების სხვადასხვა მიმართულებით (ფულად ერთეულებში);

$\Pi_i$  - ცალკეული სახის ბუნებრივი რესურსის სამეურნეო ფასეულობის მაჩვენებელია მისი გამოყენების  $i$  მიმართულებით (ფულად ერთეულებში ერთეულ გამოყენებულ რესურსზე);



$Q_i$  – ბუნებრივი რესურსის გამოყენების მაჩვენებელია  $i$  მიმართულებაზე (ნატურალურ ერთეულებში);

$i - 1 \dots n$  ბუნებრივი რესურსების გამოყენების მიმართულებები.

ხოლო ტერიტორიის ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის სამეურნეო ფასეულობის ინტეგრალური მაჩვენებელი განისაზღვრება შემდეგი ფორმულით:

$$\Pi_z = \sum_{k=1}^c \sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n \Pi_{jik} Q_{jik}$$

სადაც, –  $\Pi_z$  ტერიტორიის ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის ფასეულობის ინტეგრალური მაჩვენებელია სამეურნეო იერარქიის გარკვეულ დონეზე (ფულად ერთეულებში);

$\Pi_{jik}$  – სამეურნეო ფასეულობის ერთეული მაჩვენებელია  $j$  სახეობის ბუნებრივი რესურსისათვის  $i$  გამოყენების მიმართულებაზე, რომელიც განლაგებულია ტერიტორიის  $k$  უბანზე (ფულად ერთეულში გამოყენებული რესურსის ერთეულზე);

$Q_{jik}$  – ბუნებრივი რესურსის გამოყენების მაჩვენებელია მისი გამოყენების  $i$ - მიმართულებაზე ტერიტორიის  $k$ - უბანზე (ნატურალურ ერთეულებში);

$k = 1 \dots c$  – ტერიტორიის უბნები;

$j - 1 \dots m$  – ბუნებრივი რესურსების სახეობანი მოცემული კონკრეტული ტერიტორიის ფარგლებში.

მოყვანილი ფორმულები მიზანშეწონილია გამოყენებული იქნას კომპლექსური ტერიტორიული კადასტრის შემუშავებისათვის.

რეგიონების სტრატეგიული განვითარების განსაზღვრის თანამედროვე მეთოდოლოგიური მიდგომები მდგომარეობს შემდეგში:

- პირველ რიგში, საკუთარ შესაძლებლობებზე ორიენტაცია;
- რეგიონის განვითარების ორიენტაცია არა მარტო მატერიალურ სფეროზე, არამედ ცოდნაზე, ინოვაციებზე და ინსტიტუციონალური სფეროს განვითარებაზე;

- რეგიონი განიხილება არა როგორც სახელმწიფო სახელმწიფოში, არამედ როგორც კვაზიკომპანია, რომელსაც მივყავართ ტერიტორიის კონკურენტული უპირატესობის შეფასების აუცილებლობასთან და რეგიონის პროდუქციის მარკეტინგულ გამოკვლევასთან.
- რეგიონის განვითარებისათვის ინვესტიციების მოზიდვის შესაძლებლობები დაკავშირებულია კორპორაციული წესის ფორმირებასთან და ამ თავისებური კორპორაციის განვითარებასთან.

განხორციელებულმა ეკონომიკურმა რეფორმებმა საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლასთან დაკავშირებით არსებითი ცვლილებები შეიტანეს სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების მიზნობრივ შემადგენლობაში და განსაკუთრებით მის რესურსულ ნაწილში. ფაქტიურმა ტერიტორიულმა რესურსებმა, რომლებიც ყოველთვის განიხილებოდნენ როგორც საფუძველი რეგიონის კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა, შეიძინეს ახალი იმპულსები და განვითარება თავიანთი მონაწილეობისათვის რეგიონული ეკონომიკის ფორმირებაში.

ნ. კოლესნიკოვას მიაჩნია, რომ ტერიტორიული რესურსები, როგორც რეგიონული პოტენციალის საფუძველები, შეიძლება გამოიყოს შემდეგი ძირითადი ჯგუფის სახით<sup>8</sup>:

- რეგიონის ძირითადი ფონდები;
- ბუნებრივი რესურსები;
- მიწა, როგორც ქონებრივი კომპლექსის ნაწილი;
- შრომითი რესურსები;
- ფინანსური რესურსები;
- ინფორმაციული რესურსები.

ი. ბესტუჟევა-ლადა<sup>9</sup> განიხილავს რა საკმაოდ დეტალურად სოციალური პროგნოზირების პრობლემებს, მიიჩნევს, რომ უპირატესობა უნდა მიენიჭოს ნორმატიულ პროგნოზირებას და აუცილებლად თვლის ნორმატიული პროგნოზების დამუშავებას შემდეგ

სფეროებში: შრომის, ოჯახის, ჯანმრთელობის, განათლების, კულტურის, საცხოვრებელი გარემოს და სოციალური ორგანიზაციის.

ცნობილია, რომ მთლიანი შიდა პროდუქტი ერთ სულ მოსახლეზე ითვლებოდა და ამჟამადაც ითვლება საზოგადოების განვითარების შეფასების ძირითად მაჩვენებლად. ამასთან ეს მაჩვენებელი, გამოხატული ფულად ერთეულებში, სრულად ვერ ასახავს სოციალურ პროცესებს, რომელთა ასახვა ფულად ერთეულებში შეუძლებელია.

ამიტომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ინიციატივით დამუშავებული იქნა საზოგადოებრივი განვითარების დონის შეფასებისათვის ადამიანური განვითარების ინდექსი, რომელიც წარმოადგენს სამი ძირითადი კომპონენტის – სიცოცხლის ხანგრძლივობის, განათლების დონისა და ცხოვრების დონის ინტეგრალურ მაჩვენებელს. ამ მეთოდის უპირატესობად მიჩნეულია ის გარემოება, რომ შესაძლებელი ხდება მისი გამოყენება ტერიტორიულ ასპექტში, მოსახლეობის ჯგუფების მიხედვით შემოსავლის დონესთან დაკავშირებით და მოსახლეობის ასაკობრივი შემადგენლობისათვის. ამავე დროს, გაცილებით ობიექტურად ასახავს საზოგადოების განვითარების რეალურ მდგომარეობას.

ჯერ კიდევ 1994 წელს ჯ. ხავთასისა და გ. ნაკაიძის მიერ შემოთავაზებულ იქნა ეკონომიკური პროგნოზირების სისტემის შექმნის წინადადება პერსპექტიული განვითარების შესაძლო ვარიანტების განსაზღვრისათვის. ავტორები აღნიშნავენ, რომ პროგნოზირების ის მეთოდები, რომლებიც ეყრდნობიან წარსულის ინფორმაციის სტატისტიკურ დამუშავებას და შემდგომ მის ექსტრაპოლაციას, დღეისათვის არ გამოდგებიან. ამიტომ აუცილებელია პროგნოზირების სხვა მეთოდების გამოყენება, რომელთაგან დღევანდელ სიტუაციაში, ჩვენი აზრით, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს პროგნოზირების ე. წ. ნორმატიულ მეთოდებს.

ეს მეთოდი ეყრდნობა იმ ძირითად დოქტრინას, რომლის მიხედვით მომავლის განვითარება, არსებითად დამოკიდებულია

იმაზე, თუ რა მიზნები, იდეალები, მისწრაფებები და ფასეულობები წარმართავენ საზოგადოების ქცევას და მოღვაწეობას. აქედან გამომდინარე, საჭიროა აიგოს ე. წ. „მიზანთა ხე“, რომელიც საზოგადოების მიზნებს, პრობლემებს, კონცეფციებს, სტრატეგიებს და ა. შ. წარმოადგენს იერარქიული სტრუქტურის სახით, სადაც მისი ელემენტები მოწესრიგებული იქნებიან ზოგად-კონკრეტულობის მიმართების საფუძველზე. პარალელურად დაიწერება საქართველოს განვითარების სცენარი, რომელშიც მოვლენათა ლოგიკური თანმიმდევრობით, ნაბიჯ-ნაბიჯ აისახება მომავლის შესაძლო ალტერნატიული ვარიანტები, გამოვლინდება და ანალიზი გაუკეთდება პოლიტიკურ, სოციალურ, ეკონომიკურ, ეთნიკურ, სამხედრო და სხვა შესაძლო კრიზისულ სიტუაციებს, შესაბამისი კონტროლისძიებითა და გადაწყვეტილებათა სისტემის აღწერით.

საქართველოს განვითარების სცენარი და „მიზანთა ხე“ დაეყრდნობა ექსპერტულ გამოკითხვებს და შეფასებებს, კერძოდ, მოდიფიცირებულ „დელფის“ მეთოდს. ამ პროცესის პარალელურად საჭირო იქნება სხვადასხვა რაოდენობრივი მახასიათებლების: მიზანთა მნიშვნელობის, კავშირის კოეფიციენტების, ალბათობების, ზანგრძლივობების და სხვათა შეფასებები, რის საშუალებითაც გამოვლინდება პრიორიტეტული მიმართულებები, განვითარების უპირატესი ვარიანტები, რესურსებით უზრუნველყოფის პოტენციური შესაძლებლობები, მოსალოდნელი სუსტი ადგილები და სხვა.

„მიზანთა ხის“ პირველი დონეები ძირითადად პოლიტიკურ ასპექტებს შეიცავს და მისი დამუშავების დეტალიზაციის დონე, წარმოდგენის სისრულე და სიზუსტე დამოკიდებულია იმაზე, თუ დამმუშავებელთა წინაშე რა ამოცანები იქნება დასმული, რამდენად აქტუალურად ჩაითვლება განხილულ მოვლენათა პოლიტიკური ნიუანსების და გლობალური პრობლემების სიღრმისეული დეტალების შესწავლა. ჩვენი მიზანი ამჟამად შემოიფარგლება

საქართველოში მეცნიერულ-ტექნოლოგიური განვითარების პროგნოზის დამუშავებით, ამიტომ ზოგად პოლიტიკურ და ეკონომიკურ კონცეფციებს შევეხებით მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ეს უკანასკნელი უკვეთავს, განაპირობებს მეცნიერულ-ტექნოლოგიური განვითარების შინაარსს. ასეთი პროგნოზი ინფორმაციას იძლევა იმის შესახებ, თუ მეცნიერების და ტექნოლოგიის განვითარებას რა რეალური შედეგები მოყვება, რამდენად პასუხობენ ისინი რესპუბლიკის ინტერესებს, რა რესურსების დანახარჯებით და როგორი ორგანიზაციით მიიღწევა განვითარების რაციონალური გზა.

მეორე მხრივ, „მიზანთა ხეს“, სათანადო მეთოდოლოგიური დოკუმენტაციით, მასში ჩადებული მოწესრიგებული ცოდნით, ვრცელი კომპიუტერული უზრუნველყოფით, თავისთავად, პროგნოზის გარეშეც, დიდი შემეცნებითი და პრაქტიკული ღირებულება აქვს. მასთან დაკავშირებულია მმართველობითი, ორგანიზაციული და მეცნიერული პრობლემები: „მიზანთა ხეს“ უნდა დაემთხვეს (კონგრუენტულად) ე. წ. „გადაწყვეტილებათა ხე“, ესე იგი დამუშავდეს იერარქიულად სტრუქტურიზებული გადაწყვეტილებათა სისტემა, რომელიც მმართველობითი ღონისძიებების სისტემურობას, კორექტულობას და სოლიდურობას უზრუნველყოფს; საკმაოდ ცნობილი მეთოდი „პროგრამირება-პროგნოზირება-ფინანსირება“, რომელიც ფულადი რესურსების განაწილების, კერძოდ, ბიუჯეტის შედგენის დროს გამოიყენება, ეყრდნობა ალტერნატივების შეფასებებს; განსაკუთრებული მეცნიერული ღირებულება ენიჭება ექსპერტებისგან მიღებული ინფორმაციის სისტემატიზაციას და სპეციალური სახით კომპიუტერში მოთავსებას „ცოდნის ხის“ აგების, ანუ „საექსპერტო სისტემის“ შექმნის მიზნით; „მიზანთა ხე“, თუ იგი აღჭურვილია ფინანსური, შრომითი, დროითი და სხვა რესურსების დანახარჯებით, შეიცავს ქვეყნის განვითარების ქსელურ მოდელსაც, რომლის საშუალებით შეიძლება დამუშავდეს რიგი ორგანიზაციულ-მმართველობითი ამოცანებისა.

პროგნოზირების სხვა მეთოდებიდან, რომლებიც საქართველოს დღევანდელ სიტუაციაში გამოადგება, შეიძლება დავასახელოთ ორი. პირველი – პროგნოზირება მაკროეკონომიკური მოდელების გამოყენებით. ჩვენთვის გამოსადეგია ის მაკროეკონომიკური მოდელები, რომლებიც დამუშავებულია სპეციალურად განვითარებადი ქვეყნისათვის. ეს მეთოდი ეფექტურია მოკლევადიანი პროგნოზირებისათვის და არ ძოითხოვს წარსულის გრძელ ინფორმაციას. მეორე მეთოდს შეიძლება ეწოდოს ანტიციპაციების სისტემის კომპიუტერული მოდელი. მხედველობაში გვაქვს შემდეგი: ანტიციპაცია, ანუ მომავლის შესახებ ლოგიკურად კონსტრუირებული მსჯელობა დარწმუნებულობის უცნობი დონით, წარმოადგენს მომავლის შესაძლო რეალიზაციას და ასეთ რეალიზაციათა სიმრავლე სისტემატიზებული, რაოდენობრივად შეფასებული და ინფორმაციული ბანკის სახით მოთავსებული კომპიუტერში, შესაძლებლობას იძლევა მიზეზ-შედეგთა გრძელ მიმდევრობებს ანალიზი ჩაუტარდეს და შეფასდეს მომავლის შესაძლო ვარიანტები. ეს მეთოდი გამოიყენება მნიშვნელოვან გლობალურ სოციალოდნელ მოვლენათა შედეგების წინასწარი გათვალისწინების მიზნით.

ამგვარად, საქართველოს განვითარების „მიზანთა ხე“, სცენარი და სხვა მეთოდები შეკრული მთლიანი სისტემის სახით, ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს ქვეყნის პროგნოზის დამუშავებისა და მმართველობითი გადაწყვეტილებისათვის მასალების მომზადების საქმეში. ერთხელ უკვე დამუშავებული ეს სისტემა სასურველია ფუნქციონირებდეს უწყვეტად, მიმდინარე მოვლენების და პროცესების სინქრონულად, განიცდიდეს მუდმივ განახლებას და კორექტირებას.

სამწუხაროდ, იმ პერიოდის კრიზისულმა მდგომარეობამ ხელი შეუშალა ამ წინადადებების რეალიზაციას. ამგვარი სისტემების შექმნა რეგიონებისთვის წარმოადგენს რეგიონული პრობლემების მართვის აუცილებელ საშუალებას და მეტად დასანანიია, რომ ამ

პრობლემას არ ექცევა სათანადო ყურადღება.

საბაზრო ურთიერთობისას შეიცვალა ტერიტორიული რესურსების მნიშვნელობა რეგიონული პრობლემების კვლავწარმოებით პროცესებში. ძირითადად ფონდებმა შეიძინეს ქონებაზე გადასახადის ძირითადი ბაზის ფუნქცია. გარდა ამისა, ფონდები შეიძლება გადაიქცეს გარიგებების პოტენციურ ობიექტებად და ბიუჯეტის ერთჯერადი შევსების წყაროდ. ეკონომიკური პოტენციალის ფორმირებაში ბუნებრივი რესურსები პრაქტიკულად ერთ-ერთი წყარო ხდება დადებითი სავაჭრო ბალანსის მიღწევისათვის. ამიტომ აუცილებელია ცენტრსა და რეგიონებს შორის უფლებამოსილების გამიჯვნა ბუნებრივი რესურსების დაკავშირებით გარკვეულობასთან.

განსაკუთრებით მნიშვნელობა აქვს რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკისათვის მიწის რესურსების სამეურნეო რაციონალურ გამოყენებას. თავისთავად მიწით სარგებლობის გადასახადი წარმოადგენს რეგიონული ბიუჯეტის ფორმირების ერთ-ერთ წყაროს, ამიტომ მისი რესურსების გამოყენებას ადგილობრივი ბუნებრივ-კლიმატური და აგროტექნიკური შესაძლებლობიდან გამომდინარე, წარმოადგენს რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის განსაზღვრის მნიშვნელოვან ფაქტორს.

რეგიონულ კვლავწარმოებით პროცესში განსაკუთრებული ადგილი აქვს შრომით რესურსებს, მათ შორის ისეთ საკითხებს, როგორცაა დასაქმება, მიგრაცია, უმუშევრობის დონე, კვალიფიკაცია და სხვა.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება საბაზრო ურთიერთობის პირობებში რეგიონის საფინანსო პოტენციალის განსაზღვრას, რომელიც წარმოადგენს საფუძველს კომპლექსური პროგრამებისა და პროგნოზების დამუშავებისათვის.

არანაკლები მნიშვნელობა აქვს საინფორმაციო რესურსებს, როგორც ეკონომიკის დამოუკიდებელ დარგს, რომელიც უზრუნველყოფს რეგიონში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური პრო-

ცესების დახასიათებას.

განსაკუთრებულ ყურადღებას ითხოვს გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში მეცნიერებისა და მისი მომსახურების სფერო, რომლის მდგომარეობა სულ უფრო რთულდება დაფინანსების მუდმივი შემცირებისა და სამეცნიერო დამუშავებებზე მოთხოვნების რადიკალური შემცირების პირობებში. ამგვარ პირობებში რეგიონების ძირითად ამოცანად უნდა გადაიქცეს საკუთარი საწარმოო და სამეცნიერო-კვლევით ორგანიზაციათა ბაზების კოოპერაციის და ინოვაციათა ინკუბატორების შექმნის საშუალებების გამონახვა პირველ რიგში რეგიონის მომხმარებლებისათვის, რეგიონის ცალკეული პრობლემების გადასაწყვეტად.

ეკონომიკური რესურსების გამოყენების ძირითადი ასპექტები მოცემულია სქემაში 9.1.

არსებული რესურსების გამოყენებისათვის რეგიონულმა ორგანოებმა უნდა შეასრულონ ორგანიზატორის როლი შემდეგი საკითხების გადაწყვეტაში:

- რეგიონის საინოვაციო წინადადებების პაკეტის ფორმირება დაინტერესებულ ინვესტორებისათვის;
- ერთობლივი პროექტების ფინანსირების ორგანიზაცია წილობრივი მონაწილეობის პრინციპით (სამეწარმეო სტრუქტურები, მოსახლეობის სახსრები, კრედიტები, საბიუჯეტო სახსრები და სხვა);
- რეგიონის ადმინისტრაციის მონაწილეობა საბაზრო ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის საინვესტიციო გარემოს შექმნისათვის.

რეგიონულმა ადმინისტრაციამ ხელი უნდა შეუწყოს საინვესტიციო პროექტის ცალკეული ეტაპების განხორციელებას (საკონკურსო შერჩევა, ორგანიზაციული და ფინანსური მომზადება, საკონფლიქტო სიტუაციების დარეგულირება და ინტერესების თანხვედრა, კომერციული რეალიზაცია).

განსაკუთრებული ყურადღების სფეროს უნდა წარმოადგენ-



სქემა 9.1. ეკონომიკური რესურსების გამოყენება რეგიონის აერსაეპტიული განვითარებისათვის

რესურსი	რესურსის როლი რეგიონულ ეკონომიკაში
1	2
ძირითადი ფონდები	<ul style="list-style-type: none"> <li>- გადასახადები ქონებაზე</li> <li>- საინვესტიციო შესაძლებლობათა ფორმირება</li> <li>- გაყიდვის შესაძლებლობა</li> <li>- მოგება პროდუქციის წარმოებიდან</li> <li>- ამოცანები სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალისადმი</li> </ul>
წიაღისეული რესურსები	<ul style="list-style-type: none"> <li>- გადასახადები წიაღისეულით სარგებლობაზე</li> <li>- მოგების მიღება ექსპორტითა და შიდა ბაზარზე რეალიზაციიდან</li> <li>- ეკონომიკის სანედლეულო ბაზის ფორმირება</li> <li>- საძიებო-გეოლოგიურ სამუშაოთა ფორმირება</li> </ul>
მიწის რესურსები	<ul style="list-style-type: none"> <li>- შემოსავლები გადასახადიდან</li> <li>- შემოსავლები (იჯარიდან და გაყიდვიდან)</li> </ul>
შრომითი რესურსები	<ul style="list-style-type: none"> <li>- დასაქმების გარანტიები სამეურნეო კომპლექსის ინტერესებიდან გამომდინარე</li> <li>- კვალიფიკაციის ამაღლება</li> </ul>
საფინანსო რესურსები	<ul style="list-style-type: none"> <li>- ეკონომიკის ფუნქციონირების მომსახურება</li> <li>- საშემოსავლო და სხვა გადასახადების აკუმულირება ბიუჯეტის ფორმირებისათვის</li> <li>- საფინანსო წყაროების შექმნა სოციალური საჭიროების დაფინანსებისათვის</li> </ul>
საინფორმაციო რესურსი	სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების მონიტორინგი და საზოგადოებრივი ორიენტირების ფორმირება

დეს ადგილობრივი ორგანოებისა და მცირე ბიზნესის ურთიერთობათა საკითხი, რომელიც დამოუკიდებელ, საინტერესო თემას წარმოადგენს.

მთელ რიგ სამეცნიერო პუბლიკაციებში, ეკონომისტების, ანალიტიკოს-სპეციალისტების და პრაქტიკოსი მეწარმეების საქმიანობის შეფასებებში ნათლად ჩანს, რომ ეკონომიკური გარდაქმნების ხელისშემშლელ ძირითად ფაქტორად ყალიბდება სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების მონაწილეთა ინტერესების შეუთავსებლობა. შეუთავსებლობის ძირითადი მომენტები შესაძლებელია წარმოვიდგინოთ როგორც არაადეკვატური მიდგომები ბუნებრივი რესურსების, მატერიალური აქტივების, ადამიანის ცხოვრების სოციალურ-კულტურული პირობების და ადამიანის მოღვაწეობის სამართლებრივი უზრუნველყოფის საკითხებისადმი. ამიტომ რეგიონულ ორგანოებს აუცილებლად ესაჭიროებათ ამ ინტერესების დარეგულირება რეგიონის პერსპექტიული განვითარების პრობლემების განხილვისა და გადაწყვეტისას.

საბაზრო ურთიერთობების პირობებში რეფორმების რაციონალურად წარმართვისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ინოვაციები მართვაში, კერძოდ, საორგანიზაციო-ეკონომიკური გარდაქმნების სფეროში.

საერთაშორისო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ წარმატების მისაღწევად აუცილებელია არა მარტო ტექნოკრატიული, არამედ აგრეთვე ეკონომიკური, სოციოლოგიური და ფსიქოლოგიური მეთოდების გამოყენება. ამ პრობლემების გადაწყვეტისათვის მკვეთრად იზრდება ამა თუ იმ ღონისძიების სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტიანობის და ძირითადი ფონდების სააუდიტო შეფასების, მისაღები გადაწყვეტილების სამართლებრივი ექსპერტიზის საკითხების მნიშვნელობა.

რეგიონული ორგანოების როლი პერსპექტიული განვითარების პრობლემების გადასაწყვეტად უაღრესად აქტუალური ხდება გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში. ამიტომ მათ უნდა

დაეკისროს რეგიონის განვითარების მაკროეკონომიკური პროგნოზის დამუშავების და მის საფუძველზე განვითარების ინდიკატორების (ინდექსების) დადგენა შემდგომი კომპლექსური პროგრამის ან ცალკეული პრობლემის პროგრამების შედგენისა და რეალიზაციის უზრუნველყოფა.

გასათვალისწინებელია ტერიტორიული ერთეულის თავისებურებები, ბუნებრივ-გეოგრაფიული პირობები, არსებული ეკოლოგიური მდგომარეობა, დემოგრაფიული სიტუაცია, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე და მისი სტრუქტურა, ბუნების, ისტორიის და კულტურის ძეგლთა დაცვის უფლებები, მიწის და სხვა უძრავი ქონების მესაკუთრეთა უფლებები, ადგილობრივი ტრადიციები, რომლებიც დაკავშირებულია ტერიტორიული ერთეულისა და მთლიანად ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებასა და შემდგომ განვითარებასთან.

სამწუხაროდ, დღემდე არ არის გადაწყვეტილი ეკონომიკის მაკროეკონომიკური პროგნოზირების საკითხი. ინდიკატური გეგმა არ პასუხობს მაკროეკონომიკური პროგნოზის მოთხოვნებს, ამიტომ საჭიროა ამ მეტად მნიშვნელოვანი საკითხის დაუყოვნებლივ მოგვარება.

ამრიგად, შესაძლებელია გაკეთდეს დასკვნა, რომ ქვეყნის და მისი რეგიონების პერსპექტიული განვითარების მეცნიერული განსაზღვრისათვის აუცილებელია მაკროეკონომიკური ალტერნატიული პროგნოზების დამუშავება და განვითარების ინდიკატორების დადგენა უწყვეტი მონიტორინგის განხორციელებისათვის. განვითარების გარკვეული ეტაპების მიღწევისათვის საჭიროა პროგრამების დამუშავება და განხორციელება დაფინანსების რეალური წყაროების დადგენით.

ბოლო ათი წლის განმავლობაში მეცნიერები ეკონომიკური ზრდის ტემპების კვლევისას დიდ ყურადღებას უთმობენ ისეთ ცნებებს, როგორიცაა: „სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება“, „სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე“ და ა.შ.

ეკონომიკური ზრდა, როგორც ვიცით, განისაზღვრება წარმოების პროცესის რაოდენობრივი მახასიათებლებით. მისი ძირითადი მაჩვენებელია მთლიანი შიდა პროდუქტის და მთლიანი ეროვნული პროდუქტის ზრდა.

ეკონომიკური ან სოციალურ ეკონომიკური განვითარება ახასიათებს ქვეყნის „რაოდენობრივ მხარეს“. სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში რაოდენობრივი ცვლილებებით, ასევე საზოგადოებრივი მეცნიერებების (ძირითადად ფილოსოფიის და ეკონომიკის) განვითარებით იქმნება განვითარების თეორიის საფუძვლები. ამ დარგებში დაგროვილი თეორიული ცოდნა აიოლებს იმ სოციალურ-ეკონომიკური ცვლილებების გეგმას, რომლებიც მიმდინარეობს საზოგადოებაში. სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების თეორიაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს პასუხს კიასხევაზე, აქვს თუ არა განვითარებას ყოველთვის პოზიტიური ხასიათი, შეიძლება თუ არა, განვითარება „მინუს“ ნიშნით და თუ ასეთი შესაძლებლობა რეალურია, მაშინ რაში მდგომარეობს ასეთი უკუქცევითი განვითარება.

ძალიან საინტერესოა „ტრანსფორმაციის“ განსაზღვრება. ტრანსფორმაციის საკითხებს, განვითარების პროცესის კვლევას და რეგრესის რეალურ შესაძლებლობას ეძღვნება ნ. კოსოლაპოვის ნაშრომები.<sup>10</sup>

ნ. კოსოლაპოვი „განვითარებას“ განიხილავს როგორც შემდეგი ცნებების ერთობლიობას: შესვენება – ცვლილება – ტრანსფორმაცია – ევოლუცია – განვითარება. განსაკუთრებული მეცნიერული და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს ამ ცნებების დაყოფას სხვადასხვა კრიტერიუმების მიხედვით, რომელიც ასევე კოსოლაპოვმა განახორციელა: მიმდინარეობის ხანგრძლივობა, წარმოშობა და ხასიათი (შემთხვევითი, ან კანონზომიერი); მიმართულების ტიპი (შექცევადი, შეუქცევადი) და ა.შ. კატეგორია „ტრანსფორმაცია“ ორი სახით განიხილება. პირველ რიგში იგი განიხილება როგორც ხარისხობრივი ცვლილების მაჩვენებელი.

ტრანსფორმაციის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ამ დროს ვლინდება სწორედ ახალი ხარისხი და არა რაღაც რაოდენობრივი ცვლილებები. მეორე მხრივ „ტრანსფორმაცია“ განიხილება როგორც სხვადასხვა სახის ცვლილებების მონაცვლეობა, რაც ტრანსფორმაციას ხდის გარკვეულწილად შექცევადი ხასიათისას.

ევოლუცია – ეს არის შინაგანი ერთობლივი თანმიმდევრობა ბევრი ტრანსფორმაციების, რომლებიც ერთიმეორიდან გამომდინარეობს, რომლის დროსაც ობიექტი იცვლის თავის ბუნებას, გამოვლინების ხასიათს, ფუნქციას. ხანგრძლივი ევოლუციის მაგალითია კაპიტალიზმი და თანამედროვე, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა.

განვითარება – ეს არის ხანგრძლივი პროცესი, რომლის დროსაც ხდება ცვლილებები ობიექტების ბუნებაში, მამოძრავებელ ძალებში, მათ ხასიათში, გავრცელებაში და ეს ცვლილებები არის ხანგრძლივი და შეუქცევადი.

ფაქტიურად მეცნიერებაში შეიცვალა განვითარების, როგორც სწორხაზოვანი პროცესის ხედვა და სწორხაზოვანი განვითარება განიხილება, როგორც განვითარების ერთ-ერთი შესაძლო ვარიანტი. თანამედროვე ხედვა დამყარებულია სისტემურ მიდგომაზე და აღიარებულია რომ განვითარებას და ასევე მის შემადგენელ ელემენტებსაც ციკლური ხასიათი გააჩნია.

განვითარების პროცესის გაგებისადმი ასეთი მიდგომა თეორიულად უშვებს რეგრესის, დეგრადაციის შესაძლებლობას. უკუსვლას რთულიდან მარტივისკენ.

მსოფლიო პრაქტიკის გათვალისწინებით, მკვლევარები იმ დასკვნამდე მიდიან, რომ განვითარების პროცესი უნივერსალური არ არის და უფრო მეტიც, განვითარება „პლიუს“ ნიშნით სულაც არ არის გარდაუვალი. ის პოტენციურად შესაძლებელია, რომელიც დამოკიდებულია სპეციფიკური პირობების არსებობაზე. ამასთან განვითარების პოტენციური შესაძლებლობის რეალიზაციისთვის საკმარისი არ არის განვითარებისთვის საჭირო რესურსების

არსებობა. ამისათვის საჭიროა ასევე დიდი ძალისხმევა, რომ ეს რესურსები საჭიროებისამებრ იყოს გამოყენებული, თუკი ასეთი ძალისხმევა არ არსებობს, მაშინ ასეთი რესურსების სიჭარბე იწვევს დეგრადაციას და დაქვეითებას.

XX საუკუნის მეორე ნახევარში საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებასა და ასევე განვითარების თეორიის ფორმირებაზე დიდი გავლენა იქონია სამეცნიერო-ტექნიკურმა რევოლუციამ. რომელმაც ასევე მკაცრი მოთხოვნები წამოაყენა მაგ. მომუშავეთა მაღალი კვალიფიკაცია, შრომის ახლებური ორგანიზაცია და ა.შ.

70-იან წლებამდე ეკონომიკურ განვითარებაში იგულისხმებოდა ქვეყნის შესაძლებლობა გაეზარდა წარმოება უფრო მაღალი ტემპით, ვიდრე იზრდებოდა მოსახლეობა. თუმცა 60-იანი წლების განვითარებადი ქვეყნების განვითარების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ მიუხედავად ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპებისა, ბევრმა მათგანმა ვერ შეძლო განვითარება. იმის გამო, რომ ეკონომიკური ზრდა არ უზრუნველყოფდა სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას.

ამიტომ უკვე 70-იან წლებში „ეკონომიკური ზრდა“ ხარისხობრივი მაჩვენებლებით გამოიხატება, როგორც: ეროვნული ეკონომიკის სტრუქტურა, ექსპორტ-იმპორტის სტრუქტურა, ქვეყნის მოსახლეობის განათლების დონე, ჯანდაცვის და კულტურის მდგომარეობა.

კანონზომიერია, რომ მსოფლიო ბანკი თავის 1991 წლის მოხსენებაში იძლევა ეკონომიკური განვითარების განმარტებას. არა მარტო როგორც საერთოდ ხარისხობრივი განვითარების პროცესს, არამედ ასევე როგორც კონკრეტულად ადამიანის განვითარებისკენ მიმართულ პროცესს. „მოხსენებაში“ წერია, რომ განვითარების მიზანია ცხოვრების დონის გაუმჯობესება. ცხოვრების დონის გაუმჯობესება, განსაკუთრებით დაბალგანვითარებულ ქვეყნებში, უპირველეს ყოვლისა, ნიშნავს შემოსავლების ზრდას, მაგრამ მხოლოდ ეს საკმარისი არ არის. ის ასევე გულისხმობს

განათლების დონის, კვების და ჯანდაცვის ხარისხის გაუმჯობესებას, პიროვნების თავისუფლების ხარისხის ზრდას და მასობრივი სიღარიბის დაძლევას!<sup>11</sup>

რეგიონების განვითარების მიზნების შესაბამისად იგება კრიტიკერიუმების (განვითარების მახასიათებლების) და მაჩვენებლების სისტემა, რომლებიც ზომავენ ამ კრიტერიუმებს. ფასეულობების იერარქიაში და განვითარების მიზნებში ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის რამდენადმე არსებული განსხვავების მიუხედავად, საერთაშორისო ორგანიზაციები ქვეყნებისა და რეგიონების განვითარების დონესა და ხარისხს აფასებენ ზოგიერთი უნივერსალურ-ინტეგრალური მაჩვენებლების მიხედვით. ერთ-ერთ ასეთ მახასიათებელ მაჩვენებელს წარმოადგენს ადამიანის განვითარების ინდექსი, რომელიც შემუშავებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის განვითარების პროგრამის ფარგლებში. მოცემული მაჩვენებელი ახდენს ქვეყნების რანჟირებას 0-დან 1-მდე აღმავალით. ამასთან გაანგარიშებისათვის გამოიყენება ეკონომიკური განვითარების სამი მაჩვენებელი:

- სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა დაბადებისას;
- ინტელექტუალური პოტენციალი (მოზრდილი მოსახლეობის განათლებულობა და სწავლების საშუალო ხანგრძლივობა);
- სულადობრივი შემოსავლის სიდიდე ვალუტის მსყიდველობითი უნარის გათვალისწინებითა და შემოსავლის ზღვრული სარგებლიანობის შემცირების მხედველობაში მიღებით.

რეგიონთაშორისი შვდარებისას, ზუსტად ისე, როგორც საერთაშორისო ანალიზისას, შეიძლება გამოყენებული იქნას ადამიანის განვითარების ინდექსი და სხვა ანალოგიური მაჩვენებლები.

ინტეგრალურ მაჩვენებლებთან ერთად შეიძლება გამოყენებული იქნეს აგრეთვე რეგიონის განვითარების ცალკეული კერძო მაჩვენებლებიც, ასეთ კერძო მაჩვენებლებს შორისაა:

- მოსახლეობის ერთ სულზე ეროვნული შემოსავალი;
- ცალკეული მატერიალური სიკეთის მოხმარების დონე;
- შემოსავლების დიფერენციაციის ხარისხი;
- ცხოვრების ხანგრძლივობა;
- ფიზიკური ჯანმრთელობის დონე;
- განათლების დონე;
- მოსახლეობის ბედნიერების ხარისხი.

მიზანშეწონილია გამოვიყენოთ ქვეყნის განვითარების გრძელვადიანი და მოკლევადიანი მიზნები და მათი შესაბამისი ეკონომიკური განვითარების კრიტერიუმები. გრძელვადიან მიზნებს შორისაა – პოსტინდუსტრიული საზოგადოების აგება და განვითარება, მომავალი თაობებისათვის უმაღლესი ხარისხის კვალიფიკაციის სამუშაო ადგილების შექმნა, ქვეყნის ყველა მოქალაქის ცხოვრების დონის ამაღლება, მათ შორის ჯანმრთელობის, განათლებისა და კულტურის დონის ჩართვით. მოკლევადიანი მიზნების სახით შეიძლება განვიხილოთ იქნეს კრიზისის დაძლევა და მომდევნო კვარტალში, წელში მთლიანი ეროვნული პროდუქტის ზრდის კონკრეტული სიდიდეთა მიღწევა. გრძელვადიანი და მოკლევადიანი მიზნები თავიანთი შინაარსით საკმაოდ განსხვავებულნი არიან, ამასთან მათი მიღწევის დონისძიებებიც აგრეთვე არ არის ერთნაირი.

ეკონომიკური განვითარების კრიტერიუმები ყოველთვის როდი ასრულებენ მიზნებისა და მიზნობრივი ორიენტირების როლს, და პირიქითაც. არც თუ იშვიათად რეგიონული განვითარების ტაქტიკური მიზნების სახით გამოდინა შუალედური ამოცანები, რომლებიც ასრულებენ წარმატებული განვითარების აუცილებელი პირობების როლს. რეგიონის თუ ქალაქის განვითარების ასეთ ტაქტიკურ ამოცანათა შორის შეიძლება დავასახელოთ:

- ბიზნესის ახალ სახეობათა შემოღება;
- არსებული ბიზნესის გაფართოება;
- მცირე ბიზნესის განვითარება;



- ქალაქის ცენტრის განვითარება;
- მრეწველობის განვითარება;
- მომსახურების სფეროს განვითარება;
- რეგიონის მოსახლეობის დასაქმების დონის ამაღლება, რეგიონის ეკონომიკური განვითარების დონის განსაზღვრაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ტრადიციულ მაჩვენებლებს, რომლებიც აფასებენ წარმოებისა და სიკეთის მოხმარების დონეს, აგრეთვე ამ დონის ზრდას მოსახლეობის ერთ სულზე (ერთობლივი ეროვნული შემოსავალი), მთლიანი შიდა პროდუქტი, რეალური ერთობლივი ეროვნული შემოსავალი ერთ სულ მოსახლეზე, ამ მაჩვენებლების ზრდის ტემპები.

განვითარების დინამიკის შეფასებისათვის მიზანშეწონილია გამოვიყენოთ მაჩვენებლები, რომლებიც შეაფასებენ რეგიონში ეკონომიკური ზრდის ტემპებს: სულადობრივი შემოსავლის ზრდის ტემპი, შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპი, აგრეთვე წარმოებისა და საზოგადოების სტრუქტურული ტრანსფორმაციის ტემპი. ეკონომიკური ზრდის ტემპებზე ზემოქმედება – სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი საკითხია როგორც ქვეყნისათვის მთლიანად, ასევე ცალკეული რეგიონის ეკონომიკური პოლიტიკისათვის.

ხშირად ისეთ ეკონომიკურ მაჩვენებლებს, როგორცაა ერთობლივი შიდა პროდუქტი, სულადობრივი შემოსავალი, შრომის ნაყოფიერება და მათი ზრდის ტემპი, არ ძალუძთ სრული სახით ასახონ რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება. არანაკლებ მნიშვნელოვანია სიცოცხლის ხანგრძლივობის მაჩვენებელი, მოსახლეობის ჯანმრთელობის დონის მაჩვენებელი, მათი განათლებისა და კვალიფიკაციის ხარისხის, აგრეთვე წარმოებაში და საზოგადოებაში სტრუქტურულ ცვლილებათა მაჩვენებლები.

მრავალი ქვეყნისა და რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებას თან ახლავს საზოგადოებრივი წარმოების სტრუქტურის ცვლილება, კერძოდ, ინდუსტრიული საზოგადოების შემცველად თანდათანობით შემოდის პოსტინდუსტრიული საზოგადოება,

დასაქმებელთა სულ უფრო მეტი ნაწილი მუშაობს და საქმიანობს არამატერიალურ სექტორში, სულ უფრო ნაკლები ნაწილი კი – უშუალო მრეწველობაში და სოფლის მეურნეობაში.

ეგრეთწოდებული საბაზრო დარგები უკვე აღარ არიან ასეთები და აღარასოდეს აღარ გახდებიან საბაზრონი. მოხმარება ინდივიდუალიზდება, წარმოების ტირაჟულობა ეცემა, ხდება წარმოების ეგრეთწოდებული დემასიფიკაცია. ღრმავდება მისი ინტელექტუალიზაცია, წარმოების ძირითად ფაქტორად იქცევა ინფორმაციული რესურსები. დამატებული ღირებულება ძირითადად იქმნება არამატერიალურ სფეროში, ამასთან შრომა იძენს ახალ ნიშან-თვისებებს: მასში უპირატესობას აღწევს შემოქმედებითი ფუნქციები, მომუშავის ძირითად ტიპად იქცევა შემოქმედებითი პიროვნება, რომელიც თავისი საქმის ერთგულია და ისწრაფვის თავის სამუშაოს შესძინოს ახალი ელემენტები, იშლება განსხვავება მაღალ და დაბალ ტექნოლოგიურ დარგებს შორის: ყველა დარგი ხდება მეცნიერებატევადი, ფეხს იკიდებს სამმართველო, ფინანსური და კომერციული ინოვაციების ნაკადები. პროგრესული ტექნოლოგიების ათვისება და გამოყენება ხდება სამუშაო ძალაზე გაწეული დაბალ დანახარჯებზე უფრო მნიშვნელოვანი ფაქტორი. ქვეყნებისა და რეგიონების ტრადიციული უპირატესობანი იწყებენ ძველად არსებული მნიშვნელობის დაკარგვას. ყველა ჩამოთვლილი ტენდენციები ვლინდებიან მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში (მეტნაკლები ძალით).

არამატერიალური წარმოება ხდება ეკონომიკური განვითარების პარადიგმა, რაც იძულებულს გვხდის ახლებურად მოხდეს ქვეყნებისა და რეგიონების სიმდიდრის ხარისხის შეფასება. როგორც ვიცით, ტრადიციულად ქვეყნებისა და რეგიონების სიმდიდრე ფასდება ტყითა და სასარგებლო წიაღისეულით სიმდიდრის თვალსაზრისით, ნიადაგებით, კლიმატური პირობებით, ძირითადი ფონდებით, გეოგრაფიული მდგომარეობის თვალსაზრისით. ახალი შეხედულებები არამატერიალურ სფეროზე, როგორც იმ

სფეროზე, სადაც იქმნება ღირებულების დიდი ნაწილი, საგრძნობლად ცვლის ქვეყნებისა და რეგიონების სიმდიდრის შეფასების კრიტერიუმებს. ყველაზე უფრო წინა პლანზე იწევს ისეთი ფაქტორები, როგორცაა ადამიანებითა და მათი კვალიფიკაციით სიმდიდრე, მმართველობითი ტექნოლოგიებით, საბაზრო ინფრასტრუქტურით, ბიზნესის ქსელით და ორგანიზაციის კულტურით სიმდიდრე. ეკონომიკური განვითარების წყაროებზე და ფაქტორებზე ახალი შეხედულებები შესაძლებელს ხდის ახლებურად შევხედოთ განათლებას, მეცნიერებას, მედიცინას, ტელეკომუნიკაციას, მენეჯმენტის სიახლეებს, როგორც საზოგადოებრივი ცხოვრების იმ სფეროებს, რომლებიც გადამწყვეტ გავლენას ახდენენ მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ტემპებზე და მიმართულებებზე.

ამრიგად, რეგიონის დონეზე შეიძლება განხილული იქნეს შემდეგი კრიტერიუმები და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მათი (ე.ი. კრიტერიუმების) შესაბამისი მაჩვენებლები:

- შიდა ეროვნული პროდუქტი ან მთლიანი შიდა პროდუქტი (აბსოლუტური სიდიდე და მოსახლეობის ერთ სულზე) და იმ მაჩვენებლების ზრდის ტემპი;
- მოსახლეობის შემოსავლების საშუალო დონე და მათი დიფერენციაციის ხარისხი;
- სიცოცხლის ხანგრძლივობა, ადამიანების ფიზიკური და ფსიქიკური ჯანმრთელობის დონე;
- განათლების დონე;
- მატერიალური სიკეთისა და მომსახურების მოხმარების დონე (კვების პროდუქტების, საცხოვრებლის, სატელეფონო მომსახურების), საოჯახო მეურნეობის ხანგრძლივი გამოყენების საქონლით უზრუნველყოფა;
- ჯანმრთელობის დონე (პოლიკლინიკებით, საავადმყოფოებით, აფთიაქებით, დიაგნოსტიკური ცენტრებითა და სასწრაფო დახმარებით მომსახურებით უზრუნველყოფა,

- შემოთავაზებული სამედიცინო მომსახურების ხარისხი);
- გარემომცველი გარემოს მდგომარეობა;
- ადამიანების შესაძლებლობათა თანასწორობა, მცირე ბიზნესის განვითარება;
- ადამიანების კულტურული ცხოვრების გამდიდრება.

რეგიონის ეკონომიკური განვითარების შეფასების სტანდარტულ წესს წარმოადგენს წარმოების ღონის შეფასება (ამასთან, როგორც წესი, მატერიალური წარმოების). ასეთი შეფასება თანამედროვე პირობებში აშკარად ცალმხრივი და არასაკმარისია. საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების შეფასებისადმი შემუშავებული მიდგომები გვაიძულებს რეგიონის განვითარების ღონის შეფასებისას განხილული იქნეს არა მარტო წარმოების მოცულობა, არამედ აგრეთვე მაგალითად, ისეთი ასპექტები, როგორცაა განათლება, ჯანმრთელობის დაცვა, გარემომცველი გარემოს მდგომარეობა, თანაბარი შესაძლებლობები ეკონომიკურ სფეროში, პირდაპირი თავისუფლება და ცხოვრების კულტურა. სრულიად დროულია რეგიონის განვითარების ინტეგრალურ მაჩვენებლად გამოყენებულ იქნას ადამიანების განვითარების ინდექსი, რომელიც შემუშავებული და გამოყენებულია გაეროს განვითარების პროგრამის მიერ ცალკეული ქვეყნის განვითარების შეფასებისათვის.

ცალკეული რეგიონის ეკონომიკური განვითარების მართვისას მიზანშეწონილია გამოყოფილ იქნეს ყველა ზემოთაღნიშნული შედარებით დამოუკიდებელი მიზნები და განხორციელდეს მათი მიღწევის მონიტორინგი. კერძოდ, რეგიონული წარმოებისა და მოსახლეობის ფულადი შემოსავლების დინამიკის მონიტორინგთან ერთად აუცილებელია გამოვცადოთ და გამოვიყენოთ აგრეთვე ეკონომიკური განვითარების სხვა მნიშვნელოვანი პარამეტრებიც.

სკოლების, საბავშვო ბაღების, სხვა საგანმანათლებლო დაწესებულებების არსებობა და ხარისხის ღონე, მათი ხელმისაწვდომობა, აგრეთვე ადამიანების განათლებისა და კვალიფიკაციის ღონე

– ნებისმიერი რეგიონის განვითარების დონის უმნიშვნელოვანესი პარამეტრებია. კვების პროდუქტებით მომარაგება, მათი ხარისხისადმი კონტროლი, საცალო ბაზარზე მომხმარებელთა უფლებების დაცვა – აგრეთვე რეგიონული განვითარების შეფასების პარამეტრებია. მოსახლეობის ფიზიკური და ფსიქიკური ჯანმრთელობის დონე, სიცოცხლის ხანგრძლივობა, ჯანმრთელობის დაცვის სისტემის განვითარებისა და მისი ხელმისაწვდომობის მდგომარეობა, გარემომცველი გარემოს მდგომარეობა – რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების შემფასებელი აგრეთვე მნიშვნელოვანი კრიტერიუმებია.

თუკი წარმოვიდგინოთ, რომ ქვეყნის რეგიონების დიდმა ნაწილმა მოახერხა ეკონომიკური კრიზისისაგან გამოსვლა ამ სიტყვების ვიწრო გაგებით, ანუ ჭარბობს პროდუქციის წარმოების მოცულობის ზრდის დადებითი დინამიკა, მაინც შეუძლებელია ვილაპარაკოთ თანამედროვე გაგებით რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პოზიტიურ ძვრებზე, რამეთუ წინსვლას ამ შემთხვევაში ამუხრუჭებს ეკოლოგიური მდგომარეობის მაჩვენებელი.

ბევრი თანამედროვე ქალაქი ხასიათდება წყლისა და ჰაერის დასაშვები დაბინძურების ზღვარს ზევით საგრძნობი გადაჭარბებებით. ნაყოფის მომცემი მიწის მნიშვნელოვანი ნაწილი ყოველწლიურად კარგავს ნაყოფიერებას და გამოდიან სასოფლო-სამეურნეო ბრუნვიდან. ყველა ნეგატიური ეკოლოგიური ტენდენცია გავლენას ახდენს რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკურ საერთო მდგომარეობაზე.

რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების შინაარსის გაგებაში შედის აგრეთვე ისეთი ძნელად გასაზომი სუბსტანცია, როგორცაა მოსახლეობის ცხოვრების კულტურა. მოცემული რეგიონის ეკონომიკური განვითარების დადებითი დინამიკა შესაძლოა მხოლოდ მოსახლეობის კულტურული ცხოვრების გამდიდრების პირობებში. რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკურ

განვითარებას მხოლოდ მაშინ ახასიათებს და აქვს დადებითი დინამიკა, როდესაც სხვა თანაბარ პირობებში სახეზეა თითოეული ადამიანის პირადი თავიოსუფლების გაფართოების ტენდენცია; მათ შორის ეკონომიკურ სფეროშიც, რომელიც შესაძლებელია მცირე და საშუალო ბიზნესის ეფექტიანი მხარდაჭერის პირობებში, ანტიმონოპოლიური ღონისძიებების განუხრელად განხორციელებისას, მომხმარებელთა უფლებების დაცვისას, გადაადგილების რეალური თავიოსუფლების უზრუნველყოფის პირობებში (ეს უკანასკნელი უზრუნველყოფილია მხოლოდ საცხოვრებელი ფართის განვითარებული ბაზრის პირობებში). ეხლა განვიხილოთ ზოგიერთი საბაზისო თეორიული მოსაზრება, რომლებიც დევს რეგიონებისა და ქალაქების ეკონომიკური განვითარების ძირითადი ტენდენციების განმარტებაში; პრინციპში საკითხი ეხება რეგიონებისა და ქალაქების განვითარების ტენდენციებს.

პირველ ასეთ ტენდენციას წარმოადგენს სივრცობრივ უპირატესობათა თეორია, ანუ განთავსების თეორია. ამ თეორიის მიხედვით სივრცობრივი უპირატესობანი ვლინდებიან ნებისმიერ ეკონომიკურ საქმიანობაში. ამ თეორიის პრინციპები აიძულებენ ამა თუ იმ სახეობის წარმოებებს მოთავსდნენ სრულიად გარკვეულ რეგიონებში. ასე, ალუმინის მრეწველობას იზიდავს იაფი ელექტროენერჯის წყაროები, მეტალურგიულ ქარხნებს რკინის მადნისა და კოქსის მოპოვების საბადოების ადგილები, ნებისმიერი წარმოებები, რომლებიც ნედლეულზე არიან დამოკიდებული, მხოლოდ და მხოლოდ ნედლეულის წყაროების სიახლოვეს განლაგდებიან. ზოგიერთი საწარმო, რომლებიც ორიენტირებული არიან ადგილობრივ ბაზარზე და ანგარიშს უწევენ სატრანსპორტო დანახარჯებს, განლაგდებიან გასაღების ბაზრების სიახლოვეს. თითოეული რეგიონი, თითოეული ქალაქი ფლობს თავის ტერიტორიულ უპირატესობას, რაც დაკავშირებულია ან ნედლეულის წყაროებთან, ან ნაწარმოების სხვა ფაქტორებთან (სამუშაო ძალა, მიწა, ენერჯია), ან კიდევ გასაღების ბაზართან სიახლოვესთან.

აღწერილი ეს თეორია გარკვეულწილად კიდევაც იძლევა საწარმოო ძალების ჩამოყალიბებულ განლაგების განმარტებას.

სხვა ტრადიციული წარმოდგენები დაკავშირებულია არა მარტო თეორიასთან, არამედ აგრეთვე ეკონომიკური განვითარების პრაქტიკასთან; კერძოდ, ეფუძნებიან აგლომერაციის, კონცენტრაციისა და წარმოების კომბინირების კანონზომიერებებს. მსხვილ ქალაქებსა ან ქალაქურ აგლომერაციებში დამატებითი ეკონომია ან დამატებითი ეკონომიკური ეფექტი მიიღწევა იმასთან დაკავშირებით, რომ წარმატებით ფუნქციონირებად საწარმოების ირგვლივ ფორმირდება მათი გარემოცვა, და საერთო რესურსების (შრომითი, ენერგეტიკული, ინფრასტრუქტურული) ერთობლივად გამოყენების შედეგად აღწევენ შესამჩნევ დამატებით ეკონომიას. მსხვილ ქალაქებში მრეწველობის მაღალი კონცენტრაცია საშუალებას იძლევა მიღებული იქნას დამატებითი ეკონომიკა, რომელიც აღმოცენდა აგლომერაციული ეფექტის შედეგად (მსხვილი აგლომერაციის ყველა საწარმოთა ერთობლივი დანახარჯები ნაკლებია, ვიდრე ცალკეულ საწარმოთა დანახარჯები ასეთი აგლომერაციის ფარგლებს გარეთ მათი ცალკე განლაგების შემთხვევაში). მსხვილ ცენტრებში წარმოიშვება ხოლმე მათი განვითარების დამატებითი პოტენციალი იმის მეშვეობით, რომ მაღალკვალიფიციური მოღვაწეობის ზოგიერთი სახეობა შესაძლებელია მხოლოდ მსხვილ ცენტრებში (მუზეუმები, მაღალი დონის თეატრები, სამედიცინო ცენტრები და ა.შ.).

რეგიონის ეკონომიკური განვითარების პირობების ეფექტიანად გაანალიზების ნაყოფიერ კონცეფციას წარმოადგენს ძირითადი და დამხმარე წარმოების კონცეფცია. ნებისმიერ რეგიონში შეიძლება გამოვყოთ ძირითადი მრეწველობა, ანუ ის პროდუქცია, რომელიც ძირითადად გაიტანება რეგიონიდან და დამხმარე წარმოება, რომლის პროდუქციაც უპირატესად მოცემული რეგიონის ფარგლებში მოიხმარება. მაგალითის სახით შეიძლება განვიხილოთ მანქანათმშენებელი ქარხანა (როგორც ძირითადი წარმოე-

ბა) და მთელი მისი მომსახურე ინფრასტრუქტურა – ფოსტა, საბავშვო ბაღები, სკოლები, პოლიკლინიკები, ბანკები, სადაზღვევო დაწესებულებები, საექსპედიციო და სატრანსპორტო სამსახურები, მშენებლობა – როგორც მისი დამხმარე. ჩვეულებრივ ძირითადი წარმოების გაფართოებისას იზრდება აგრეთვე მისი მომსახურე ინფრასტრუქტურაც; წარმოიქმნება ხოლმე ეგრეთწოდებული მულტიპლიკაციური ეფექტი: ძირითადი წარმოება შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც ეკონომიკური ზრდის თავისებური დამაჩქარებელი.

რეგიონული განვითარების სოციალურ-ეკონომიკური დონის კომპლექსური შეფასების კომპონენტებია:

- 1) მიმდინარე სამეურნეო საქმიანობის შედარებითი მასშტაბები;
- 2) დაგროვილი ეკონომიკური პოტენციალი;
- 3) ტერიტორიის ინფრასტრუქტურული ათვისება;
- 4) მოსახლეობის ცხოვრების საერთო დონე;
- 5) შრომის ბაზრის განვითარება და მდგომარეობა;
- 6) სამომხმარებლო ბაზრის განვითარება (რეგიონული ბაზრის სამომხმარებლო საქონლისა და მომსახურების);
- 7) საინვესტიციო ბაზრის განვითარება და საინვესტიციო აქტივობა;
- 8) სოციალური ინფრასტრუქტურის დარგების საერთო განვითარების დონე;
- 9) მოსახლეობის საფინანსო-საბიუჯეტო უზრუნველყოფა;
- 10) საერთაშორისო ეკონომიკური თანამშრომლობის შედარებითი მასშტაბები და საგარეო ეკონომიკური კავშირების ინტენსივობა;
- 11) მცირე მეწარმეობის განვითარება;
- 12) სოციალური სტაბილურობა.

ეს ჩამონათვალი შედის რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის ინტეგრალურ შეფასებაში საბაზისო ინდიკატორების შესანამისი ნაკრებიდან, ამასთან თითოეულ კომპო-



ნენტს შეესაბამებთან თავისი შეფასებითი ინდიკატორი ან რიგი ინდიკატორებისა.

„რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის კომპლექსური შესაბამისი საბაზისო ინდიკატორების“ რიცხვში ჩართულია:

- 1) მთლიანი რეგიონული პროდუქტი (მსყიდველობითი უნარის გათვალისწინებით) ერთ სულ მოსახლეზე (ლარებში);
- 2) ინვესტიციების მოცულობა ძირითად კაპიტალში ერთ სულ მოსახლეზე (ლარებში);
- 3) საგარეო სავაჭრო ბრუნვის მოცულობა (ექსპორტისა და იმპორტის ჯამური მოცულობა) ერთ სულ მოსახლეზე (ა.შ.შ. დოლარებში);
- 4) რეგიონის ფინანსური უზრუნველყოფა (მსყიდველობითი უნარის გათვალისწინებით) ერთ სულ მოსახლეზე (ლარებში);
- 5) მცირე საწარმოებში დასაქმებულთა პროცენტული წილი ეკონომიკაში დასაქმებულთა საერთო რიცხვში;
- 6) რეგისტრირებული უმუშევრობის დონე (უმუშევართა პროცენტული წილი ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობაში);
- 7) პროცენტული შეფასება საშუალოსულადობრივი შემოსავლისა და საშუალოსულადობრივი საარსებო მინიმუმის;
- 8) მოსახლეობის პროცენტული წილი, რომელთა შემოსავალი საარსებო მინიმუმზე დაბალია;
- 9) საცალო საქონელბრუნვისა და ფასიანი მომსახურების საერთო მოცულობა (მსყიდველობითი უნარის გათვალისწინებით) ერთ სულ მოსახლეზე (ლარებში);
- 10) ეკონომიკის დარგების ძირითადი ფონდები (სრული საბალანსო ღირებულების მიხედვით და კაპიტალური დანახარჯების გაძვირების დონის გათვალისწინებით ერთ სულ

მოსახლეზე (ლარებში);

11) საავტომობილო გზების გადახდისუნარიანობა (ენგელის კოეფიციენტი);

12) სოციალური ინფრასტრუქტურის დარგების განვითარების დონის შეფარდებითი მაჩვენებელი.

ძირითადი წარმოება შესაძლებელია იყოს არა მხოლოდ ეკონომიკური ზრდისა და განვითარების დამჩქარებელი, არამედ აგრეთვე განვითარების დამამუხრუჭებელიც, კერძოდ კი იმ შემთხვევაში, როდესაც სამუშაო ადგილების რაოდენობა ძირითადად წარმოებაში მცირდება სტრუქტურული გარდაქმნის პროცესში. სწრაფი სტრუქტურული ძვრებისას, რომელიც განპირობებულია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესით, რეგიონის წარმატებული განვითარების მთავარ ფაქტორად იქცევა არა ძირითადი წარმოება, არამედ დამხმარე წარმოება. რეგიონის გრძელვადიანი აყვავება დამოკიდებულია იმაზე, რამდენად არის იქ განვითარებული ინფრასტრუქტურა და რამდენად არის ეს უკანასკნელი მზად თავის თავზე აიღოს ახალი ძირითადი წარმოების დატვირთვა. რაც მეტად არის განვითარებული ინფრასტრუქტურა (დამხმარე წარმოება), მით უფრო მოქნილია რეგიონის მთელი ეკონომიკა, მით უფრო მყარ საფუძველს ემყარება რეგიონის ეკონომიკური განვითარება და აყვავება.

ამგვარად, ძირითადი წარმოებების სწრაფად შეცვლის პირობებში მყარი ეკონომიკური განვითარების ძირითად ფაქტორად იქცევა მთელი საქალაქო ინფრასტრუქტურის განვითარების ხარისხი. ეს საფუძველს იძლევა ახლებურად შევხედოთ ეგრეთწოდებული დამხმარე წარმოებების როლს, შევაფასოთ ისინი, როგორც ეკონომიკური განვითარების პირველადი ფაქტორი და მომავალში განვითარების საწინდარი.

რეგიონული განვითარების ხარისხის ანალიზისას სასარგებლოა გამოვიყენოთ დ. ბელლის ზრდის სტადიების თეორიის კონცეფცია. ყველა ქვეყანაში და რეგიონში ეკონომიკური განვი-

თარება სამ ძირითად სტადიას გადის: ინდუსტრიაშდელს, ინდუსტრიულს და პოსტინდუსტრიულს. ინდუსტრიაშდელი განვითარების ღომინირებად დარგებს წარმოდგენენ მომპოვებელი დარგები, სოფლის მეურნეობა, თევზის, ხეტყისა და სამთომომპოვებელი მრეწველობა. ინდუსტრიულ სტადიაზე ჭარბობენ გადამამუშაებელი დარგები – მანქანათმშენებლობა მსუბუქი და კვების მრეწველობა. პოსტინდუსტრიულ სტადიაზე ძირითად დარგებს, რომლებსაც ეყრდნობა ეკონომიკური განვითარება, ხდებიან არამატერიალური წარმოების დარგები, მეცნიერება, განათლება, ვაჭრობა, ფინანსები, დაზღვევა, ჯანმრთელობის დაცვა. პოსტინდუსტრიული საზოგადოების დამახასიათებელ თვისებას წარმოადგენს საქონლის წარმოების შედარებით შემცირება და შედარებითი ზრდა მომსახურების წარმოების, წარმოების მეცნიერებატეკვადობის ზრდა, პერსონალის კვალიფიკაციის დონის ამაღლება, წარმოების წინგამსწრები ინტერნაციონალიზაცია.

რეგიონული განვითარების პროგნოზირების ამოცანების განსაზღვრა სახელმწიფოებრივ და ადგილობრივ დონეებზე

№	პროგნოზირების მიზნები და ამოცანები	სახელმწიფო დონე			ადგილობრივი დონე		
		პროგნოზირების სახეები					
		მოკლევადიანი	საშუალოვადიანი	გრძელვადიანი	მოკლევადიანი	საშუალოვადიანი	გრძელვადიანი
1	2	3	4	5	6	7	8
1	<p>რეგიონებში მეურნეობრიობის პირობებში ტერიტორიული ფაქტორების ზემოქმედების შეფასება საწარმოო ძალთა განთავსებაზე:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- რეგიონული დიფერენციაციის პროგნოზი სათბობენერგეტიკული რესურსების ღირებულებაში;</li> <li>- რეგიონული განსხვავებების პროგნოზი ცხოვრების დონესა და სამუშაო ძალთა ღირებულებაში;</li> <li>- რეგიონული განსხვავებების პროგნოზი მშენებლობის ღირებულებაში;</li> <li>- სატრანსპორტო ტარიფების დინამიკის პროგნოზი მასობრივი ტვირთების ძირითად მიმართულებებზე.</li> </ul>						

2	<p>ტერიტორიული სტრუქტურების სრულყოფის პერსპექტიული მიმართულებების დასაბუთება საქართველოსა და მისი რეგიონების ეკონომიკის ეფექტიანობის ამაღლებაში:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- რეგიონების სპეციალიზაციისა და შრომითი დანაწილების ტერიტორიული სისტემის მოყვანა ახალ მეურნეობრივ პირობებთან შეფარდებაში;</li> <li>- საკუთარი პროდუქციის წარმოების ორგანიზება, რომელთა შემოტანა არახელსაყრელი გახდა შორეული და ახლო საზღვარგარეთიდან;</li> <li>- მონოპოლისტი რეგიონების განვითარების მიმართულებების განსაზღვრა, რომელიც სტრატეგიულ პროდუქციას აწარმოებენ;</li> <li>- საზოგადოებრივი წარმოებისა და მოსახლეობის განსახლების პროგრესული ფორმების გაფართოების დასაბუთება (საწარმო-ტექნიკური კომპლექსი, წარმოებრივი კომპლექსი, თავისუფალი ეკონომიკური ზონები და ა.შ.)</li> </ul>						
---	---	--	--	--	--	--	--

რეგიონული პრობლემების გადაჭრის გზების განსაზღვრა, რომლებიც მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენენ ცენტრალური ხელისუფლებისა და ეკონომიკური უსაფრთხოების განმტკიცებაზე:

– დასაბუთდეს დაბლევის ვარიანტები, როგორც დაბალგანვითარებულ, ასევე წარმოების მაღალი კონცენტრაციის დონის მქონე რეგიონებში, რომლებსაც მიეყვარათ კრიზისულ სიტუაციებამდე და სოციალური და ეკონომიკური უსაფრთხოების გამწვავებამდე;

– დასაბუთდეს სახელმწიფოებრივი და რეგიონული ინფრასტრუქტურის რაც შეიძლება რაციონალური სისტემების ფორმირება (განსაკუთრებით ენერგეტიკულის, მაგისტრალური ტრანსპორტის, ინფორმაციულის);

– განიხილოს რეგონებში ეკონომიკური მდგომარეობის სტაბილიზაციის საშუალო გზები, რომლებიც მწვავედ არიან დაზიანებული ეკონომიკური და სოციალური კრიზისით;

– განიხილოს ეკონომიკურად გამართლებული აუთვისებელი-მაღალმთიანი რეგიონების ათვისების განახლების მიზანშეწონილობა;

– ვარიანტების შემოთავაზება რეგიონების ეკონომიკური ინტეგრაციის გაზრდაში, მათი ურთიერთქმედება საერთო სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების დასაძლევად;

– საპროგნოზო ვარიანტების განსაზღვრა სასაქონლო, შრომითი და კაპიტალის რეგიონული ბაზრების განვითარებაზე, მათი ზეგავლენა საერთო ეკონომიკური სიერცის ფორმირებაზე.

<p>4</p>	<p>განისაზღვროს რეგიონები, რომლებიც წამყვან როლს ასრულებენ სტრუქტურული პოლიტიკისა და სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამების რეალიზაციაში:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- დასაბუთდეს ძირითადი სასოფლო-სამეურნეო და სანეღლეულო რაიონების განვითარების ვარიანტები;</li> <li>- რეგიონების განვითარების პროგნოზირების განსაზღვრა, რომლებსაც მარალტექნოლოგიური წარმოების ფორმირების ნოყიერი წინაპირობა გააჩნიათ;</li> <li>- რეგიონების განვითარების პროგნოზირების განსაზღვრა, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ საქართველოს საექსპორტო შესაძლებლობების პოტენციალის გაფართოებაში;</li> <li>- განისაზღვროს სახელმწიფოებრივი რესურსების კონცენტრაციული გამოყოფა მიზნობრივი პროგრამების რეალიზაციისთვის.</li> </ul>						
----------	---	--	--	--	--	--	--



5	<p>განისაზღვროს დეპრესიიდან გამოსვლის გზები რაიონებში, რომლებშიც გამწვავებულია სტრუქტურული კრიზისი.</p>						
6	<p>განისაზღვროს რეგიონებში ფინანსური ბაზის განმტკიცების შესაძლებლობები:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- განისაზღვროს რეგიონების ფინანსური პოტენციალისა და საბიუჯეტო უზრუნველყოფის ცვლილებების პროგნოზი;</li> <li>- განისაზღვროს რეგიონები, რომლებსაც ესაჭიროებათ დოტაციები სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ან სხვა სახის სახელმწიფო მხარდაჭერა.</li> </ul>						
7	<p>განისაზღვროს რეგიონების ეკონომიკის განვითარების მიმართულებები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მოსახლეობის ყველა ფენის საყოველთაო ცხოვრების დონის ამაღლებას:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- შემუშაებულ იქნას ეკონომიკური აღმავლობის ვარიანტები, რაც განსაკუთრებულ წინაპირობას</li> </ul>						

ქმნის სოციალური  
კანეთარების შესაძ-  
ლებლობების რეგონ-  
ული განსხვავებების  
თანმიმდევრულ აღ-  
მოფხვრაში;

– დადგინდეს უმუ-  
შევრობის რეგონუ-  
ლი ასპექტის, ცხოვ-  
რების დონის, მოსახ-  
ლეობის ფენებად და-  
ყოფის პროგნოზი და  
შემოთავაზებულ იქნას  
ამ პროცესების რეგ-  
ულირება საჭირო  
მიმართულებით;

– დადგინდეს რე-  
გიონების მოსახლეო-  
ბის სფეროს განვი-  
თარების ვარიანტო-  
ბრივი პროგნოზი, მათ  
შორის საცხოვრებე-  
ლი ფართის მშენებ-  
ლობაში;

– განისაზღვროს მი-  
გრაციული დინებებ-  
ის პროგნოზი, მათ  
შორის იძულებით  
გადაადგილებულ პირ-  
თათვის;

– დასაბუთდეს სო-  
ციალურ-ეკონომიკუ-  
რი პოლიტიკა მოსახ-  
ლეობის დემოკულა-  
ციის მდგრადი პრო-  
ცესების მქონე რე-  
გიონების მიმართ;

8	<p>დასაბუთდეს რეგიონების ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენებისა და გარემოს დაცვითი მდგომარეობის გაუმჯობესების გზები</p> <p>– მიეცეს პროგნოზი ახალი საბადოებისა და ტექნოლოგიური რესურსების ეკონომიკურ მიზანშეწონილობასა და მათ შეურნებოებრივ ბრუნვაში თანმიმდევრულობის ჩართვას;</p> <p>– მიეცეს პროგნოზი რეგიონული ეკოლოგიური კრიზისული სიტუაციების განვითარებას და მათ შესაძლო აღმოფხვრას, აგრეთვე ამ მიზნისათვის აუცილებელი რესურსების შეფასებას.</p>						
9	<p>გამოიკვეთოს რეგიონული პრობლემები, რომელთა გადაჭრა მოითხოვს მიზნობრივი პროგრამების შემუშავებასა და განხორციელებას.</p>						

10	დასაბუთდეს რეგიონ- ული პოლიტიკის მიმ- დინარეობა, რომლებიც დაკავშირებულია ეკო- ნომიკური რეფორმე- ბის განხორციელების რეგიონალ თავისებუ- რებებთან.						
----	--	--	--	--	--	--	--

## გამოყენებული ლიტერატურა:

1. В.Л. Бабурин, Ю. Л. Мазуров, „Географические основы управления“, М., „Дело“, 2000.
2. С. Ю. Глазьев, „Проблемы прогнозирования макроэкономической динамики“. Российский экономический журнал, №3, 2001.
3. ე. კილასონია, თ. მახვილაძე, „პერსპექტიული ეკონომიკური ანალიზი“, თბ., „მეცნიერება“, 1995.
4. Л. В. Канторович. Экономический расчет наилучшего использования ресурсов. М., Академия наук СССР, 1960, с.18.
5. საქართველოს ეკონომიკა, თბილისი „მერიდიანი“, 1995 წ.
6. ე. ბარათაშვილი, თ. დანელია, ჯ. ზარანდა. „რეგიონის რესურსული პოტენციალი და მისი გამოყენების ეფექტიანობა საბაზრო პირობებში“: თბილისი, 2000.
7. Б. М. Рабинович, „Экономическая оценка земельных ресурсов и эффективности инвестиций“, „Филинь“, М., 1997.
8. Н. А. Коселникова, „Финансовый и имущественный потенциал региона: опыт регионального менеджмента“, М., „Финансы и статистика“, 2000.
9. В. Бестужев-Лада, „Нормативное социальное прогнозирование“, М., „Наука“, 1987.
10. Косолапов н. международные отношения и мировое пазвмтие. м' и мо. 2000.№2. с. 104-112.
11. World Development Report. 1991. #4: Oxfoprd University Press 1991. p. 4.

## 10. რეგიონული მენეჯმენტი და მარკეტინგი

დეფინიციების „რეგიონული მენეჯმენტის“ და „რეგიონული მარკეტინგის“ არსის გახსნამდე ავტორთა თვალთახედვით მისი მეცნიერული კვლევის განხილვა აღიარება გულისხმობს იმ ფუნქციების მიმოხილვას, რომლებიც ობიექტურად არის დამახასიათებელი ამ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული წარმონაქმნებისათვის. დამახასიათებელი ფუნქციების გამოვლენის გარეშე შეუძლებელია ნათლად გაგებულ იქნას რეგიონის როლი და მნიშვნელობა საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ განვითარებაში. ცნობილია, რომ სოციოლოგიაში „ფუნქციის“ ქვეშ გულისხმობენ „როლს“, რომელსაც გარკვეული სოციალური ინსტიტუტი ასრულებს უფრო მაღალი დონის ორგანიზაციის საზოგადოებრივი სისტემისათვის, ან მისი შემადგენელი კლასების ინტერესებისათვის, სოციალური ჯგუფებისა და ინდივიდების ინტერესებისათვის.

ამ განსაზღვრებაში საყურადღებოა აღინიშნოს ორი მნიშვნელოვანი ასპექტი.

პირველი: ფუნქცია – ესაა ყოველთვის აქტიური წესრიგის გამოვლენა; მეორე ასპექტია: ფუნქცია სახელს უცვლის სისტემას, რომლის ჩარჩოებშიც (ფარგლებში) ის რეალიზდება.

ამასთან დაკავშირებით რეგიონის ეკონომიკაში ფუნქციად გვესმის ის როლი, რომელსაც ასრულებს ეკონომიკური სისტემის ესა თუ ის ელემენტი, მის როგორც მთელის ორგანიზებაში, ან როგორც ეკონომიკური მოღვაწეობა, რომელიც რეგულირდება გარკვეული ეკონომიკური კანონებით.

რეგიონის ეკონომიკაში ფუნქციას წარმოადგენს რეგიონის ეკონომიკის სამსახურებრივი როლი (დანიშნულება) სხვა რეგიონებთან მიმართებაში, მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკასთან და იმ ელემენტებთან მიმართებაში, რომლებიც შეადგენენ რეგიონის

ეკონომიკას. ამასთან მთელი ამ სისტემისათვის დამახასიათებელია ისეთი ურთიერთდამოკიდებულება, რომლის მეშვეობითაც ერთ ღონეზე მომხდარი ცვლილებები წარმოადგენს სხვაში მომხდარი ცვლილებებისაგან წარმოებლურს (ფუნქციას).

განარჩევნ მთხონისა და მიწოდების რეგიონულ ფუნქციას, რეგიონული აქტიურობისა და სპეციალიზაციის ფუნქციას, რეგიონული მართვის ფუნქციას, მეურნეობრიობის ფუნქციას, აგრეთვე დემოგრაფიულ, ეკოლოგიურ და სოციალურ საყოფაცხოვრებო ფუნქციას!

ეს ფუნქციები განვიხილოთ თავიანთი შინაარსობრივი გამოვლინებით.

ასე, მიწოდების რეგიონული ფუნქცია ასახავს საქონლისა და მომსახურების მოცულობათა დამოკიდებულებას რეგიონში საწარმოების რაოდენობისაგან, მათ საწარმოო სიმძლავრესა და ფინანსურ სტრატეგიას.

მთხონის რეგიონული ფუნქცია ახასიათებს რეგიონული ბაზრის ყველა სუბიექტის გადახდისუნარიან დამოკიდებულებას (საწარმოს, საოჯახო მეურნეობის, სახელმწიფო და მუნიციპალური ინსტიტუტები) მათ შემოსავლებთან და ფასებთან მიმართებით.

ეს ზემოთმოყვანილი ფუნქციები დაკავშირებული არიან რეგიონულ ეკონომიკასთან, როგორც მთლიან სამეურნეო სისტემასთან, რომელიც ლოკალიზებულია ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული საზღვრებითა და რეგიონული ბაზრით.

რეგიონული ეკონომიკის შედარებით ახალი ფუნქციაა მისი რეგიონული აქტიურობა, რომელიც წარმოგვიდგება როგორც მოსახლეობის შრომითი აქტივობის, მისი მოტივაციისა და ორიენტირებისაგან წარმოებული.

რეგიონული აქტივობის ფუნქცია ასახავს მოსახლეობის შრომითი აქტიურობის დამოკიდებულებას მის „სოციალურ ხასიათისაგან“ და რეგიონის უნარისაგან იფუნქციონიროს როგორც

თვითშემნახვემა სისტემამ.

თავისი ხარისხით მოცემული ფუნქცია იღებს მიზანმიმართულ, მიზანდასახული მოღვაწეობის სახეს რეგიონში ეკონომიკური სივრცისა და სამეურნეო მოღვაწეობის პირობების გარდაქმნისათვის.

რეგიონული ეკონომიკის, უდაოდ, უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას წარმოადგენს რეგიონის სპეციალიზაცია, რომელიც გამოდის როგორც შიგა, ასევე გარე ფუნქციის სახით. შიგა ფუნქცია გამოიხატება რეგიონული ეკონომიკის რომელიმე ერთი ან რამდენიმე ისეთი დარგის პრიორიტეტულ განვითარებაში, რომელთაც დომინირებადი მნიშვნელობა აქვთ რეგიონულ სამეურნეო სისტემაში. რეგიონის სპეციალიზაციის გარეგანი ფუნქცია განისაზღვრება საქონლისა და მომსახურების წარმოების იმ მოცულობითა და სტრუქტურით, რომელიც წარმართება არა მხოლოდ რეგიონის შიგა მოთხოვნათა დასაკმაყოფილებლად, არამედ აგრეთვე მათი ქვეყნის სხვა რეგიონებში სარეალიზაციოდ.

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისა და რეგიონების სამეურნეო მოღვაწეობის რეალიზაციის გამო მოხდა რეგიონების დაყოფა ორ ძირითად ტიპად:

- რეგიონები – ექსტრავერტები, რომლებიც ახდენენ დიდძალი ფინანსური რესურსების აკუმულირებას, იზიდავენ მნიშვნელოვანი მოცულობის ინვესტიციებს (მათ შორის უცხოურს), ორიენტირებული არიან საექსპორტო პროდუქციის წარმოებაზე და საგარეო ბაზრებზე;
- რეგიონები – ინტროვერტები, რომლებიც ორიენტირებულნი არიან შიგა ბაზარზე და დაბალ საგადაამხდელი მოთხოვნაზე.

რეგიონული ეკონომიკის უმნიშვნელოვანესი ფუნქციაა რეგიონული მართვის ფუნქცია, რომლის მთავარ ამოცანასაც წარმოადგენს რეგიონის, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის, კვლავწარმოება. რეგიონს, როგორც სისტემას (სოციალური



სისტემის თეორიის მიხედვით) ამ თვალსაზრისით ოთხი ფუნქცია აქვს: საადაპტაციო, მიზანმისაღწევი, ინტეგრაციული და სისტემის ფარული მიმართულებათა რეგულირების ფუნქცია. ამიტომ მათი რეალიზაცია რეგიონული მართვის მექანიზმების მეშვეობით ხორციელდება დაგეგმვის, ორგანიზაციის, კოორდინაციის, აღრიცხვის, კონტროლისა და რეგულირების მეშვეობით.

რეგიონული ეკონომიკის კერძო ფუნქციას უნდა მივაკუთვნოთ მისი სამეურნეო ფუნქცია, რომელმაც თავისი ზემოქმედებით უნდა უზრუნველყოს მყარი ეკონომიკური ზრდის მიღწევა, საწარმოო და მეცნიერული პოტენციალის ეფექტიანი გამოყენება, რეგიონში აუცილებელი საბაზრო კონიუნქტურისა და კონკურენციის შექმნა, აგრეთვე მისი საინვესტიციო მიმზიდველობა.

რეგიონული ეკონომიკის დემოგრაფიული ფუნქცია მოიცავს მოსახლეობის სრული დასაქმების, სოციალური ფაქტორების აქტივაციის, მოსახლეობის კლავწარმოებისა და რეგიონის შრომითი პოტენციალის ფორმირების უზრუნველყოფას.

რეგიონული ეკონომიკის ეკოლოგიურ ფუნქციაში შედის იმ პრობლემების გადაწყვეტა, რომლებიც დაკავშირებულია ნარჩენების უტილიზაციასთან, წარმოების მასალატევადობის შემცირებასთან, ჩამდინარე წყლების გაწმენდასთან და ა.შ. წარმოების ეკოლოგიზაციის ფუნქციის ამოცანას წარმოადგენს ბიოსფეროს ბუნებრივი კლავწარმოებითი ციკლებისა და რეგიონული კლავწარმოების ეკონომიკური ციკლების ურთიერთშეხამება. გარემომცველი გარემოს ხარისხის სრულყოფის მნიშვნელობა იმითაც არის განპირობებული, რომ მასზეა დამოკიდებული როგორც ცხოველების ხარისხი, ასევე მოსახლეობის ხარისხიც (პირველ რიგში მისი ჯანმრთელობა).

რეგიონული ეკონომიკის სოციალურ-საყოფაცხოვრებო ფუნქციას შიძლება მივაკუთვნოთ საბინაო მშენებლობა.

რეგიონის მიერ თავიანთი აშკარად კუთვნილი ფუნქციების ეფექტიანად განხორციელების ხარისხი მთელ რიგ ფაქტორზეა

დამოკიდებული.

ასეთი ფაქტორების რიცხვს, მთელი რიგი ავტორებისა და ჩვენის აზრითაც, უნდა მიეკუთვნოს:

- რეგიონის მეურნეობრივი კომპლექსის: განვითარების დონე;
- შრომითი რესურსებით უზრუნველყოფის დონე და მათი კვალიფიკაციის ხარისხი;
- რეგიონის უნიკალური მახასიათებელი და თვისება, რომელსაც სერიოზული მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის მასშტაბითა და მთელი მსოფლიო განზომილებებით (მაგალითად, ჭიათურის მარგანეცი, მადნეულის ბუნებრივი საბადოები და სხვა);
- რეგიონის რესურსებით უზრუნველყოფის ხარისხი (დონე);
- რეგიონში და ქვეყანაში სოციალურ-პოლიტიკური სტაბილურობა;
- რეგიონის გეოპოლიტიკური მდებარეობა (მდგომარეობა).

ჩამოთვლილი ფაქტორები არა მარტო განსაზღვრავენ რეგიონული ეკონომიკის ფუნქციონირებას შესრულების ეფექტიანობას, არამედ აგრეთვე უზრუნველყოფენ მის ნორმალურ კვლავწარმოებას.

მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების ბოლოდან ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების პრაქტიკაში უახლესი ტენდენციის სახით გახდა მართვის ორგანიზაციისა და მეთოდების გადატანა სახელმწიფო აღმასრულებელი ხელისუფლების დონეზე, რაც გამოცდილად და გამართლებულად იყო მიჩნეული საქმიანი მსოფლიოსა და კორპორაციების მიერ. ამით რეგიონის ადმინისტრაცია იქცევა ინოვაციურ ორგანიზაციად სხვადასხვა სოციალურ-ეკონომიკური მომსახურების განხორციელებაში.

რეგიონულ მენეჯმენტად უნდა გაგებული იქნას რეგიონის მეურნეობის ისეთი მართვა, რომელიც დაფუძნებულია შრომის ტერიტორიული დანაწილების კორპორატიულ პრინციპებზე და აღრიცხვაზე. მის ძირითად მოთხოვნებს განეკუთვნებიან:

- მიღწეულ შედეგებზე კონცენტრაცია და ღონისძიებების

შემუშავება რეგიონის მიზნების მისაღწევად;

- მმართველთა მიერ იმის შეცნობა-გათავისება, რომ ყველა მოქალაქეები წარმოადგენენ მათ კლიენტებს, მოსახლეობის მოთხოვნილებათა გაგება და ამ უკანასკნელის პირველ ადგილზე და არა ბოლო ადგილზე დაყენება;
- იმუშაონ ისე ან უკეთესად, ვიდრე საუკეთესო კერძო კომპანიები მუშაობენ;
- როგორც კორპორაციის მართვა, რეგიონის მეურნეობის მართვაც შეიძლება ორი ფორმით წარმოჩინდეს – ფუნქციონირების მენეჯმენტი და განვითარების მენეჯმენტი.

ფუნქციონირების მენეჯმენტი ეფუძვნება რეგიონული და საქალაქო სამსახურების, საბინაო-კომუნალური მეურნეობის, მოსახლეობის საციალური დაცვის სამსახურის, გადასახადების აკრეფის, საბიუჯეტო ხარჯების განკარგვის, სახელმწიფო ორგანიზაციების მიერ საზოგადოებრივი საქონლის წარმოების და მომსახურების დისპეჩერიზაციის და ა.შ. ადმინისტრირების ტრადიციულ ბიუროკრატიულ მეთოდებს.

განვითარების მენეჯმენტი მიმართულია სტრატეგიული მიზნების მიღწევაზე, რეგიონის ეკონომიკის გარე სამყაროს ცვალებადი პირობებისაღმძი ადაპტაციაზე, რეგიონის შედარებითი უპირატესობათა რეალიზაციის უზრუნველყოფაზე.

განვითარების მენეჯმენტი მოიცავს მეწარმეობის, ზრდის წერტილების აქტივიზაციის, სამეცნიერო-ტექნიკური კომპლექსების, ეკონომიკის სტრუქტურის გარდაქმნის, ურთიერთდაკავშირებულ საწარმოთა ფორმირების, რეგიონში ინვესტიციის მოზიდვის, რეგიონული მარკეტინგის განვითარების, ზრდის პოსტინდუსტრიული ფაქტორების განვითარების და სხვათა სტიმულირებას, რათა მოხერხდეს ხალხის სულიერი, მატერიალური, სოციალური და სხვა სახის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების ხარისხობრივად ახალ დონეზე გასვლა. რეგიონული მენეჯმენტის ასეთი ორგანიზაცია უზრუნველყოფს რეგიონის განვითარებისაღმძი მყარ მართვას.

რამდენადაც ფუნქციონირების მენეჯმენტი თავის თავს ამა-

რთლებს მხოლოდ უმნიშვნელოდ ცვალებად პირობებში, ხოლო საქართველოს რეგიონებში და მთელს მსოფლიოში მოლიანად ცვლილებები მიმდინარეობს ძალიან დინამიურად, ამიტომ განვითარების მენეჯმენტის როლი განუზომლად იზრდება. ეხლა ჩვენ შეგვიძლია უკვე ვილაპარაკოთ სახელმწიფო სამსახურებსა და სტრუქტურებში მენეჯმენტის ახალი ტიპის ჩამოყალიბებაზე, რომელიც ხასიათდება ტრადიციული მენეჯმენტისაგან არსებითი განმასხვავებელი ნიშნებით\*.

ტრადიციული	ახალი
1. მართვის ავტორიტარული სტილი	1. მონაწილეობის მენეჯმენტი
2. მომსახურების გაწევისადმი მონოპოლია	2. მომსახურების გაწევაში შეჯიბრი და კონკურენცია
3. ადამიანი-დაბრკოლებაა მოღვაწეობაში	3. ადამიანი-კლიენტი, მომსახურების მომხმარებელი
4. ბიუროკრატიის მექანიზმი	4. ბაზრის მექანიზმი
5. წესები და პროცედურები	5. მიზნები, მისია, სტრატეგია
6. ბრძოლა პრობლემებთან	6. პრობლემების თავიდან აცილება
7. დანახარჯების გაზომვა	7. შედეგების გაზომვა
8. ადმინისტრაციული კონტროლი	საზოგადოებრივი კონტროლი

### ცხრილი 10.1

რეგიონული მენეჯმენტის ახალი ტიპი, ითვალისწინებს მართვაში უახლეს ტენდენციებს.

ეხლა განვიხილოთ ზოგიერთი ისეთი ძირითადი მახასიათებლები, რომლებითაც გამოირჩევა თანამედროვე მსოფლიო და რომლებიც თავის მხრივ გავლენას ახდენს მართვაზე და მათ შორის რეგიონულ მენეჯმენტზე.

რამდენადაც საწარმოები პროდუქციას აწარმოებენ ერთ ქვეყანაში და რეგიონში, ხოლო რეალიზაციას ახდენენ მის ფარგლებს გარეთ, ამიტომ მსოფლიო და რეგიონული მეურნეობის ჩარჩოები რალაცნაირად ვიწროვდება. ხდება საერთაშორისო კომპანიების საქმიანობის მეთოდების ადგილობრივი პირობებისადმი და ტერ-

იტორიების დამახასიათებელი განსაკუთრებულებისადმი მისადაგება.

მსხვილი ორგანიზაციები და ცალკეული პირები ერთმანეთთან არიან დაკავშირებული მსოფლიო კომპიუტერული ქსელით, ხორციელდება მონაცემების გადაცემა, აგრეთვე ინფორმაციის მიღება თანამგზავრების ქსელის მეშვეობით.

მონაცემების კომპიუტერული დამუშავების შესაძლებლობები ქსელში ჩართული პერსონალური კომპიუტერების მეშვეობით სულ უფრო იზრდება.

ხორციელდება ახალი დროის რეალობისა და მუშაობის ადგილის ფორმირება; შესაძლებელი ხდება სამუშაოს სახლში შესრულება, და არა ოფისში; ისპობა დროის დანაკარგები დაკავშირებული სამსახურში ყოველდღიური წასვლითა და უკან დაბრუნებით. ტრადიციული სამუშაო დღე დილის ცხრა საათიდან დაწყებული და საღამოს ხუთ საათზე დამთავრებული მორალურად დაძველდა.

გადაწყვეტილებების მიღებაში იზრდება ინტუიციის როლი, რადგანაც საინფორმაციო აფეთქება ინფორმაციის აღქმაში უკვე აჭარბებს ადამიანური აზროვნების შესაძლებლობებს.

ახალი ტექნოლოგიები იმის შესაძლებლობას ქმნიან, რომ შეუძლიათ დახმარება საქონლების წარმოებასა და მომსახურების გაწევისადმი ახალი მიდგომების შემუშავებაში.

კომპიუტერებისა და ახალი ტექნოლოგიების დახმარებით არა მარტო მცირდება ადმინისტრაციის მუშაკთა შრომისადმი მოთხოვნა, არამედ კიდევაც მცირდება მართვის საშუალო დონის მუშაკთა რიცხოვნობაც.

იცვლება პროფესიული ჩვევების დაძველების ტემპები – არა ისე, როგორც უწინ იყო, როდესაც მუშაკები მიიღებდნენ რა პროფესიონალურ ჩვევებს თავიანთი კარიერის დასაწყისში მუშაობის ამ ჩვევებს შეუცვლელად იყენებდნენ 40-50 წლის განმავლობაში. თანამედროვე ეტაპზე ახალი ტექნოლოგიები მოითხოვს კვალი-

ფიკაციის პერიოდულ ამბლებასა და მონათესავე პროფესიების ათვისებას.

პერსონალის როლის ცვლილება იმაში გამოიხატება, რომ დაქირავებული პერსონალის საჭიროება გადაწყვეტილებების მიღებაში იმავე ზომით გაითვალისწინება, როგორც აქციონერების მოთხოვნილება. მოღვაწეობის სხვადასხვა დარგში პროექტებისა და პროგრამების სარეალიზაციოდ იქმნება კომპლექსური გუნდები.

რეინჟინირინგი – ეს არის წარმოებისა და მართვის ორგანიზაციის გარდაქმნა თანამედროვე საინფორმაციო და ტექნოლოგიურ საფუძვლებზე.

ხარისხის მართვის სისტემის დანერგვის ხარჯზე ხორციელდება სამმართველო საქმიანობის ყველა სახის დონის ამბლება.

იცვლება მართვის ეფექტიანობის შეფასების კრიტერიუმები-უმრავლეს შემთხვევაში გამოიყენება არაფინანსური განზომილებები (ინტელექტუალური კაპიტალი, მომხმარებელთა დაკმაყოფილება, მაღალი ტექნიკური დონე, სამუშაო ადგილების ათვისება და ა.შ.), რომლებიც უკეთესად ადასტურებენ კომპანიების საქმიანობაში სამმართველო მოდელების ეფექტიანობას პერსპექტივაზე გავლით, ვიდრე მიმდინარე ფინანსური მაჩვენებლები.

იზრდება გარემომცველი გარემოს ფაქტორის როლი – საწარმოებს უწევთ შეასრულონ გარემომცველი გარემოს დაცვის სულ უფრო მკაცრი ნორმატივები და წესები.

ორგანიზაციული ცვლილებები გამოიხატება მეურნეობრივი სუბიექტების სიდიდეთა (მოცულობის) შემცირებისა და ოპტიმიზაციის ტენდენციაში.

სულ უფრო გაფართოვდა მართვის მატრიცული და ქსელური სტრუქტურის გამოყენების პრაქტიკა. ქსელური ორგანიზაცია ხდება მეურნეობის ყველა დარგში სულ უფრო გაფართოვებული.

საქმიანი ადამიანების ჯგუფები, რომლებიც თავმოყრილი არიან ერთად ქსელში გაერთიანებულ სამრეწველო კომპანიებთან, სა-

ტრანსპორტო სააგენტოებთან, სავაჭრო-საშუამავლო ფირმებთან და საცალო ვაჭრობის საწარმოებთან კონტრაქტებზე ხელმოწერით დებენ კომპლექსურ გარიგებებს. ამ ფონზე ნებისმიერი სახის მოღვაწეობის შესასრულებლად საკმარისია სატელეფონო ზარი.

რამდენადაც ნებისმიერი ფუნქცია სრულდება კონტრაქტების საფუძველზე, ამიტომ ადვილი შესაძლებელია მომწოდებლის შეცვლა. არ არსებობენ თანამშრომლები, რომლებიც არ ექვემდებარებოდნენ სტიმულირებას. თუ მომწოდებელი განიცდის ზარალს, რომელიც გამოწვეულია მაგალითად გაფიცვით, ეს მისთვის უკვე უბედურებაა, ხოლო ქსელური კომპანიისათვის მხოლოდ პრობლემური სიტუაცია.

ქსელური ორგანიზაციის პროექტის შესაძლებლობები მოიცავს გარკვეულ ნეგატიურ მხარეებსაც. კერძოდ, ქსელურმა ორგანიზაციამ შეიძლება აღმოაჩინოს, რომ ერთ-ერთი მათი მომწოდებელი პროდუქციის რეალიზაციას ახდენს იმავე ბაზარზე ან კიდევ თანამშრომლობს კონკურენტ ორგანიზაციებთან; პროდუქციის ხარისხი არ ექვემდებარება პირდაპირ კონტროლს; რამდენადაც ქსელური სტრუქტურით ორგანიზებული სისტემა არ ფლობს თავის სამეცნიერო-ტექნიკურ ბაზას, ამიტომ მას არ შეუძლია შექმნას პროდუქცია, რომელიც უპასუხებდა ბაზრის ბოლო მოთხოვნებს.

ეკონომიკური განვითარების სტიმულირებისადმი ახალი ინსტიტუციურ მოთხოვნებთან დაკავშირებით შეიცვალონ, აგრეთვე რეგიონის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელის ფიგურისადმი “პროფესიონალური მოთხოვნები”. ამიტომ არ არის შემთხვევითი, რომ გავრცელება ჰპოვა “რეგიონის მენეჯერის” შინაარსის გაგებამ, რაც ჩვენს ქვეყანაში გავრცელებული ადმინისტრაციის მეთაურის ტრადიციული გაგებისაგან განსხვავებით არაა დამახასიათებელი და სრულიად განსხვავებულია.

რეგიონის ადმინისტრაციის მეთაურის (გუბერნატორის) ინ-

სტიტუტი საქართველოს პოლიტიკურ სისტემაში შედარებით ახალი გამოჩენილია – კერძოდ 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან და რომლებიც უშუალოდ ქვეყნის პრეზიდენტის მიერ ინიშნებიან. დემოკრატიის განვითარების ინტერესებიდან გამომდინარე რეგიონისა და ნებისმიერი ტერიტორიული სუბიექტის ხელმძღვანელები (რაიონულის, საქალაქოს, რეგიონის) სასურველია ინიშნებოდნენ მხოლოდ და მხოლოდ სახალხო არჩევნების საფუძველზე.

თანამედროვე საქართველოს რეალური სინამდვილის გათვალისწინებით ჩამოყალიბებულია ქვეყნის სუბიექტის (რეგიონის) შემდეგი ჯგუფი:

- 1) ქვეყნის სუბიექტი – მხარე, რომელსაც ხელმძღვანელობს სამხარეო ადმინისტრაციის ხელმძღვანელი – პრეზიდენტის მიერ დანიშნული გუბერნატორი. ეს უკანასკნელი მხარეში ითვლება უმაღლესი თანამდებობის პირად და იმავდროულად ითვლება გუბერნიის უმაღლესი აღმასრულებელი ხელისუფლების ხელმძღვანელად (სამეგრელო-ზემო სვანეთის მხარე, გურიის, იმერეთის, შიდა ქართლის, ქვემო ქართლის და ა.შ. მხარეები).
- 2) საქართველოს სუბიექტები – ავტონომიური წარმონაქმნები (აჭარის, აფხაზეთის, სამხრეთ-ოსეთის), რომელთა ადმინისტრაციის ხელმძღვანელები ითვლებიან უმაღლესი თანამდებობის პირებად. ამასთან ერთად აქ ადგილი აქვს უმაღლესი აღმასრულებელი ხელისუფლების არსებობა-ფუნქციონირებას მთავრობის სახით.

ჩვენის აზრით, რეგიონული დონის აღმასრულებელი ხელისუფლების თანამედროვე ხელმძღვანელები უნდა იყვნენ:

- ეკონომიკური სტრატეგები;
- ადგილობრივი თანასაზოგადოების ლიდერები, რომლებიც უზრუნველყოფენ სტრატეგიის შემუშავებისა და განხორციელებისათვის საჭირო აუცილებელ კონსენსუსსა და



მხარდაჭერას;

- თავიანთი რეგიონის წარმომადგენლები, როდესაც წყდება საკითხი, რომელიც სცილდება რეგიონის ადმინისტრაციის კომპეტენციას;
- რეგიონში სახელმწიფო ხელისუფლების მენეჯერები მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ფუნქციების განხორციელებისას, ანუ უნდა იღებდნენ მნიშვნელოვან რეგიონულ მმართველობით გადაწყვეტილებებს.

რეგიონული მარკეტინგი. თანამედროვე პრაქტიკაში რეგიონული მარკეტინგი, ისევე როგორც რეგიონული კონკურენტუნარიანობა, ნაკლებად შესწავლილ ეკონომიკურ ინსტრუმენტს წარმოადგენს. კონკრეტული რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური, ბუნებრივი, დემოგრაფიული პირობების, მოთხოვნისა და მიწოდების, რეგიონის ბაზრის კონიუნქტურის და რეგიონთაშორისი კავშირების შესწავლა და გაანალიზება, პირველ რიგში, შესაძლებელია რეგიონული მარკეტინგის გამოყენების გზით.

საქართველოში რეგიონული მარკეტინგის გამოყენების აუცილებლობა საბაზრო ურთიერთობათა ფორმირების პროცესში გამოწვეულია მსოფლიო პრაქტიკაში მიღებული შედეგებით. მარკეტინგული მიდგომების გამოყენება წარმოების ორგანიზაციისა და ბაზრის ამა თუ იმ სეგმენტზე საქონლისა და მომსახურების რეალიზაციის მნიშვნელოვან შემადგენელ ელემენტს შეადგენს. მარკეტინგული მართვის მეთოდების გამოყენება განსაკუთრებით ეფექტიანია გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისათვის, რადგან მრავალი ფუნქცია, რომელსაც ასრულებდა სხვადასხვა სამინისტრო და უწყება, გადაეცემა საწარმოებს, გაერთიანებებს, ასოციაციებს, კონცერნებს.

რეგიონული მარკეტინგი არის რეგიონულ ეკონომიკაში მიმდინარე საკმაოდ რთული, მრავალფუნქციონალური და დინამიური საქმიანობის სახეობა. რეგიონული მარკეტინგი უნდა განვიხილოთ არა მიკროდონეზე, არამედ მაკროდონეზე, თუმცა საფუძ-

ველი მაინც მიკროდონეზე უნდა ვეძებოთ. რეგიონული მარკეტინგის სათანადოდ ორგანიზებული მექანიზმის გამოყენების პირობებში სამეურნეო გადაწყვეტილებათა მიღების საფუძველს შეადგენს ბაზრის არსებული და პოტენციური მოთხოვნები და მათზე რეგიონში არსებული საწარმოების, ორგანიზაციების და სხვა ერთეულების საქმიანობის მორგების მექანიზმის გამოყენება. მარკეტინგული მართვის ფუნქციების საშუალებით შესაძლებელია რეგიონში წარმოებული პროდუქციის და მომსახურების რეალიზაცია, ანუ მარკეტინგული მართვა არსებული სისტემის სათანადო გამოყენებით წარმოადგენს ბაზართკეთების პროცესის მართვას.

ჩვენი აზრით, რეგიონული მარკეტინგი შესაძლებელია გავაიგივოთ ადგილის მარკეტინგთან და აღნიშნული ტერმინის შესაბამისი ფუნქციებიც მოვარგოთ და შევეთანხმოთ რეგიონის შესაძლებლობებს. რეგიონული მარკეტინგის პოლიტიკის გატარების პირობებში გამოიყენება ისეთი ელემენტები, როგორიცაა: რეგიონში არსებული ბაზრების სეგმენტირება და წარმოებული პროდუქციისა და მომსახურების პოზიციონირება, ასორტიმენტული და სამარკო პოლიტიკა, ახალი საქონლის დამუშავება, ფასების პოლიტიკა, განაწილებისა და წინსვლის სტრატეგია.

რეგიონული მარკეტინგის მართვის სტრატეგია წარმოადგენს გარემოში მიმდინარე ცვლილებებზე აღნიშნულ რეგიონში არსებული ორგანიზაციული ერთეულების რეაგირებას. პირველ რიგში, უნდა მოხდეს სამეურნეო ერთეულების საქმიანობების პოზიციების შერჩევა და შედეგების შეფასება როგორც მიმდინარე პერიოდში, ასევე პერსპექტივაში. შემდეგ განისაზღვრება პროდუქციული საბაზრო სტრატეგია, ანუ ბიზნესის სტრატეგია. ჩვენი აზრით, რეგიონული მარკეტინგის სტრატეგია შემდეგნაირად შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ:

1. სტრატეგიის შემუშავების პროცესში ზდება სამეურნეო ერთეულების საქმიანობის საერთო მიმართულების გან-

საზღვრა და ამის მიხედვით ფირმის პოზიციების განმტკიცება;

2. შემუშავებული სტრატეგია გამოყენებული უნდა იყოს სტრატეგიული პროექტების შედგენის დროს ძიების მეთოდის საშუალებით;
3. მოცემული სტრატეგიის აუცილებლობა ქრება, როგორც კი განვითარების რეალურ მსვლელობას ესა თუ ის სამეურნეო ერთეული მიჰყავს სასურველ შედეგამდე;
4. სტრატეგიის შემუშავების დროს შეუძლებელია ყველა შესაძლებლობის განსაზღვრა, რომლებიც წარმოიქმნება კონკრეტული ღონისძიებების პროექტის შედგენისას;
5. როცა ძიების პროცესში ჩნდება კონკრეტული ალტერნატივა, ყალიბდება ზუსტი ინფორმაცია;
6. პროექტების შერჩევის დროს გამოიყენება როგორც სტრატეგიები, ასევე ორიენტირებიც. ორიენტირი არის მიზანი, რომელსაც უნდა მიაღწიოს ფირმამ, ხოლო სტრატეგია არის ამ მიზნის მიღწევის საშუალება;
7. სტრატეგია და ორიენტირები ურთიერთშენაცვლებადია. ეფექტიანობის ზოგიერთი პარამეტრი (მაგ., ბაზრის წილი) გარკვეულ მომენტში რეგიონისთვის იქნება ორიენტირი, ხოლო სხვა მომენტში – მისი სტრატეგია. შემდეგში, რადგან ორიენტირი და სტრატეგია შემუშავდება რეგიონის შიგნით, ყალიბდება ტიპიური იერარქია: მართვის ზედა დონეზე არსებული ელემენტები არის სტრატეგიის ელემენტები, ხოლო ქვედა დონეზე – ორიენტირის.

უნდა გავითვალისწინოთ ის ფაქტორიც, რომ რეგიონული მარკეტინგის განვითარების საფუძველი, პირველ რიგში, უნდა ვეძიოთ რეგიონის ეკონომიკური ბაზრის ფორმირებაში. ბაზრის ეფექტიანი ფუნქციონირება ძირითადად განპირობებულია შემდეგი ხელსაყრელი პირობების არსებობით:

– საკუთრების სხვადასხვა ფორმების არსებობა და იურიდ-

- იული თანაბარუფლებიანობა;
- სამეურნეო სუბიექტების ეკონომიკური დამოუკიდებლობა;
- მწარმოებლების კონკურენცია;
- თავისუფალი ფასწარმოქმნა;
- ღია ეკონომიკის არსებობა;
- ბაზრის განვითარებული ინფრასტრუქტურა;
- სასაქონლო ბაზრებზე კონკურენციული ურთიერთობების და მონოპოლიზმის სახელმწიფო რეგულირება;
- რეგიონში არსებული სამეურნეო ერთეულების მართვაში მარკეტინგული მართვის მეთოდების უპირატესი გამოყენება.

რეგიონული ბაზარი შესაძლებელია სხვადასხვა ნაწილად დავყოთ. ყოველი ნაწილი ასრულებს თავის ფუნქციას და რეგიონში მისი განვითარების დონე შესაბამისად განისაზღვრება საწარმოო ძალების, საბაზრო ინფრასტრუქტურის, მოსახლეობის ეკონომიკური შესაძლებლობების და სხვა ფაქტორების განვითარების დონით. ორგანიზაციული, ტექნოლოგიური, ეკონომიკური, სტრუქტურულ-ტექნოლოგიური და საკანონმდებლო პირობების სრულყოფით მიიღწევა რეგიონული ბაზრის ყველა სექტორის ეფექტიანი ფუნქციონირება.

რეგიონული ბაზრის კლასიფიკაცია შესაძლებელია უკვე არსებული და კარგად ჩამოყალიბებული ბაზრის კლასიფიკაციის შესაბამისად:

- წარმოების საშუალებების ბაზარი;
- მოხმარების საშუალებების ბაზარი;
- ინტელექტუალური პროდუქციის ბაზარი;
- ფასიანი ქაღალდების ბაზარი;
- სამუშაო ძალის ბაზარი.

თითოეული ზემოთ აღნიშნული ფაქტორის განვითარება უშუალოდ არის დაკავშირებული რეგიონული მარკეტინგის მეთოდების ეფექტიან გამოყენებასთან. რეგიონული მარკეტინგის მიზნებია:

- რეგიონში მიმდინარე კომერციული საქმიანობის მომგებიანობის უზრუნველყოფა, რაც მიიღწევა რეგიონის რესურსული, საწარმოო და შრომითი პოტენციალის მაქსიმალურად გამოყენებით;
- რეგიონში წარმოებული ახალი სახეობის პროდუქციისა და მომსახურების ასორტიმენტის და ხარისხის გაზრდის გზით სხვა რეგიონულ ბაზრებზე შეღწევა და უპირატესი მდგომარეობის მოპოვება;
- საბაზრო შესაძლებლობების პროგნოზირება, უკვე არსებული სასაქონლო ასორტიმენტის პირობებში რეგიონის მომხმარებლების მოთხოვნის შესწავლის ტენდენციები და მოსახლეობის გადახდისუნარიანობა;
- რეგიონში ეფექტიანი წარმოებისა და საქონლის რეალიზაციის მიმართ პროგრამულ-სისტემური მიდგომის პრაქტიკაში დანერგვა;
- თუ შესაძლებელია, ძირითადად საკუთარ რესურსებზე დაფუძნებული კონკურენტუნარიანი კომპლექსის ჩამოყალიბება, რომელმაც უნდა უპასუხოს საბაზრო ეკონომიკის სამ ძირითად კითხვას: 'რა', 'როგორ' და 'ვინ'. ე. ი. რა სახეობისა და რაოდენობის პროდუქცია და მომსახურება უნდა აწარმოოს რეგიონმა, როგორ უნდა აწარმოოს და ვინ უნდა მიიღოს და მოიხმაროს პროდუქცია.

ამასთან, აუცილებელია რეგიონული მარკეტინგის პრინციპების ჩამოყალიბება:

- პირველი პრინციპი – რეგიონის ეკონომიკური საქმიანობის პრაქტიკულ შედეგზე მიზანმიმართულობა. რეგიონში წარმოებული პროდუქციისა და მომსახურების ეფექტიანი რეალიზაცია გულისხმობს რეგიონის ბაზრების მთელი მოცულობის დაკავებას და რეგიონული მარკეტინგის გამოყენების შედეგად რეგიონთაშორის ბაზრებზე გასვლას და რეგიონის სრული პოტენციალის გამოვლენას.

- მეორე პრინციპი – რეგიონის ორიენტაცია საბაზრო საქმიანობის გრძელვადიან შედეგებზე, რაც გულისხმობს არახელსაყრელი პირობების შექმნას მონოპოლისტური წარმონაქმნებისათვის და კონკურენციული გარემოს ჩამოყალიბებას.
- მესამე პრინციპი – რეგიონში არსებული წარმოებისა და მომსახურების სფეროს მორგება პოტენციური მომხმარებლების მოთხოვნებზე და რეალიზაციის აქტიური სტრატეგიის შემუშავება<sup>2</sup>.

რეგიონული მარკეტინგის არსებითი ასპექტია რეგიონის ბაზრის მოთხოვნილებების (მომხმარებელთა მოთხოვნის) შესწავლა და მისი მაქსიმალური გათვალისწინება საქონლის (მომსახურების) წარმოების პროცესში, წინააღმდეგ შემთხვევაში შეუძლებელია კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნება. რეგიონული მარკეტინგის მეთოდების პრაქტიკაში რეალიზებისათვის უნდა განხორციელდეს:

- ინფორმაციის ისეთი სისტემატური მოპოვება, რომლებიც შეეხება ახლანდელ და პოტენციურ მყიდველებს, მათ მოთხოვნილებებსა და სურვილებს, კონკურენტების ძლიერ და სუსტ მხარეებს, მათი ქცევის პროგნოზირებას, სხვა გარე ფაქტორებს, რომლებიც რეგიონისთვის წარმოადგენენ პოტენციურ საშიშროებას ან ქმნიან ახალ შესაძლებლობებს მისი განვითარებისათვის;
- ინფორმაციის გავრცელება მთელი რეგიონის ფარგლებში, მისი ერთობლივი ინტერპრეტაცია რეგიონის ყველა სამეურნეო ერთეულის მიერ როგორც რეგიონის შიგნით, ისე მის ფარგლებს გარეთ მიმდინარე მოვლენების ქმედითი ანალიზისა და შექმნილ მარკეტინგულ სიტუაციაზე ერთობლივი შეხედულების ჩამოსაყალიბებლად;
- მიღებულ ინფორმაციაზე საერთო რეაგირება, რაც გამოიხატება რეგიონში არსებული ეკონომიკური სუბიექტების

ისეთი მარკეტინგული და ინოვაციური სტრატეგიების ფორმულირებასა და რეალიზაციაში, აგრეთვე ორგანიზაციული სტრუქტურის ფორმირებაში, რომლებიც უზრუნველყოფენ ეკონომიკური სუბიექტების მომგებიანობას.

განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში წარმოებას ან მომსახურებას წინ უსწრებს ინტენსიური მარკეტინგული პროცესი. თუმცა ისმება კანონზომიერი კითხვა – შეუძლია კი ინდუსტრიულად განვითარებულ ქვეყნებში გამოყენებულ რეგიონულ მარკეტინგს ორგანულად შეერწყას გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების ეკონომიკურ რეალიებს? ამ კითხვის უდავო აქტუალობის მიუხედავად, მარკეტინგულ ლიტერატურაში არ არსებობს მისი გადაწყვეტისადმი ერთგვაროვანი მიდგომა. ამის ერთ-ერთი მიზეზია ზუსტი კრიტერიუმების უქონლობა, რომელთა საშუალებით შესაძლებელი იქნება რეგიონული მარკეტინგის გამოყენების დონის შეფასება. რეგიონში არსებული ეკონომიკური სუბიექტების მარკეტინგის ცალკეული ელემენტები, როგორცაა რეკლამა, გასაღების სტიმულირება, ფასდაკლება და ა. შ., შეიძლება განცალკევებულად გამოყენებული იქნას სხვადასხვა ეკონომიკურ პირობებში ფუნქციონირებადი ფირმების მიერ. მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ აღნიშნული ფირმები ფუნქციონირებენ მარკეტინგული ორიენტაციის პრინციპებზე.

რეგიონული მარკეტინგის ეფექტიანი გამოყენება, პირველ რიგში, მიიღწევა რეგიონში არსებული ეკონომიკური სუბიექტების მიერ მარკეტინგული ძალისხმევის მაღალი ინტენსიურობით, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს შემდეგი პირობების არსებობას: ჯერ ერთი, რეგიონის შიდა გარემოში ფასეულობათა დომინირებული სისტემა უნდა ითვალისწინებდეს მყიდველთა ინტერესებს, როგორც რეგიონისთვის პრიორიტეტს, იცავდეს შემოქმედებითი მეწარმეობის სულისკვეთებასა და ინოვაციური პროცესის უწყვეტობას, რეგიონის სამეურნეო ერთეულებს უნდა უადვილებდეს ფუნქციონირების პრინციპების გაგებას, უზრუნველყოფდეს მათ ქცევის

შესაბამისი ნორმებით, რომელიც ორიენტირებული იქნება რეგიონში არსებული ფირმების, კომპანიების და სხვა ორგანიზაციების გრძელვადიანი მომგებიანობის მიღწევაზე. მეორე – რეგიონში უნდა განხორციელდეს ინფორმაციის სისტემატური მოპოვება და მისი გავრცელება მთელი რეგიონის ფარგლებში, აგრეთვე ინფორმაციის ერთობლივი ინტერპრეტაცია რეგიონის ყველა ეკონომიკური სუბიექტის მიერ. მესამე – მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე უნდა შემუშავდეს რეგიონული სტრატეგია და ტაქტიკა, რომელიც ორიენტირებული იქნება მდგრადი შემოსავლის მიღების უზრუნველყოფაზე. მეოთხე – რეგიონის ყველა სამეურნეო ერთეული უნდა იყენებდეს დაგეგმვის პროგრესულ მეთოდებს, უზრუნველყოფდეს მუდმივ სწავლებას მარკეტინგის სპეციალისტების კვალიფიკაციის ასამაღლებლად, ახორციელებდეს მარკეტინგული საქმიანობის შეუწყვეტელ კონტროლს, საბაზრო სიტუაციების ადეკვატური ორგანიზაციული სტრუქტურის ჩამოყალიბებას. თუმცა, შესაძლებელია არსებობდეს ისეთი მიდგომაც, რომელიც გულისხმობს მარკეტინგული ძალისხმევის ნაკლებ ინტენსიურობას. ასეთი მიდგომისათვის დამახასიათებელია: პირველ რიგში, შიდა გარემოში ფასეულობათა დომინირებული სისტემა ხელს უწყობს უფრო ტრადიციებისა და მართვის არსებული მეთოდების შენარჩუნებას, ვიდრე ინოვაციასა და შემოქმედებით აზროვნებას. ამ შემთხვევაში სათანადოდ არ ფასდება გამოყენების საჭიროებაც; მეორე, არაინტენსიური კონკურენციის პირობებში რეგიონში არსებული ფირმები გაცილებით ნაკლებად არიან ორიენტირებული წარმოების ზრდაზე, არსებულ საბაზრო წილს მიიჩნევენ როგორც უცვლელს; მესამე, მარკეტინგული ორიენტაციის პრინციპები უმნიშვნელო გავლენას ახდენენ რეგიონში საერთო გადაწყვეტილებათა მიღებაზე. რეგიონში არსებული ფირმების უმაღლესი ხელმძღვანელობა უარყოფითად, ხშირად კი მტრულად ეკიდება მარკეტინგს. რეგიონის შიდა ბაზარზე, როგორც წესი, დომინირებს მწარმოებელი., არ არსებობს ხარისხის კონ-



ტროლი, ხოლო ვაჭრობაში ჭარბობს გაყიდვის მიუღებელი მეთოდები; მეოთხე, რეგიონის მარკეტინგული საქმიანობის მართვაში უგულვებელყოფილია ინფორმაციის სისტემატური მოპოვების, გავრცელებისა და ერთობლივი ინტერპრეტაციის აუცილებლობა, გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესი ემყარება ინტუიციას, მხოლოდ არსებულ გამოცდილებას და არა სისტემატურ გამოკვლევებს. აღინიშნება წინააღმდეგობა მარკეტინგის სპეციალისტებისათვის უფლებამოსილების გადაცემაზე. რეგიონული მარკეტინგის გამოყენების ასეთი პრაქტიკა უფრო მეტად დამახასიათებელია სუსტად განვითარებული ქვეყნებისათვის. ასეთ ქვეყნებში რეგიონული მარკეტინგის კომპლექსიდან ინტენსიურად გამოიყენება მხოლოდ საფასო პოლიტიკა, მაშინ როცა პრაქტიკულად იგნორირებულია ინოვაციის გამოყენება, წინსვლა, საქონლის ინტენსიური განაწილება და მარკეტინგის სხვა ინსტრუმენტები.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში რეგიონული მარკეტინგის, როგორც ზოგადად მარკეტინგული ძალისხმევის მაღალი ინტენსიურობა მიზანშეწონილი და აუცილებელია ისეთი პირობების არსებობისას, როგორიცაა: ეკონომიკური სუბიექტების სრული თავისუფლება წარმოებრივ-გასაღებით გადაწყვეტილებათა მიღებაში; საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობის შედეგების საბაზრო გაცვლის ეფექტიანობასთან პირდაპირი დამოკიდებულების არსებობა; მონოპოლიური სტრუქტურების უქონლობა, აგრეთვე კონკურენციის სხვა შეზღუდვები; ბაზარზე ჭარბი მიწოდების არსებობა; ინფორმაციის არაერთგვაროვნება და ბაზრის განუსაზღვრელობის მაღალი დონე.

რეგიონული მარკეტინგი, ერთი მხრივ, უზრუნველყოფს იმ ინფორმაციის შეგროვებას, რომელიც ვრცელდება მიკროდონეზე წარმოებების საშუალებებზე და, მეორე მხრივ, მაკროდონეზე, სხვა კონკურენციული რეგიონების საქონლისა და მომსახურების მწარმოებლებზე. ამასთან, სულ უფრო იზრდება ცალკეული რეგიონების დამოუკიდებლობის არეალი, რის პირობებშიც ჩნდება მაკ-

როინტერესებისა და რეგიონული ინტერესების, რეგიონული ინტერესებისა და მიკროინტერესების შეთანხმების რეალური შესაძლებლობანი. რეგიონული სამსახურები უნდა შეესაბამებოდნენ რეგიონული მარკეტინგის ყოველ შემადგენელ კომპონენტს (იხ. სქემა 10.1).

რეგიონში არსებული თითოეული ეკონომიკური სუბიექტის მარკეტინგული მართვის სისტემა შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს:

1. გასაღების ბაზარზე ორიენტაცია – კვლევის ობიექტებია: მომხმარებელი, კონკურენტები, ბაზრის კონიუნქტურისა და საქონლის ხასიათი. აუცილებელია გასაღების პირობების ცვლილებებზე სათანადო და მუდმივი რეაგირება;

2. სიტუაციური მართვა – სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მიღება არა დადგენილ საგეგმო პერიოდში, რაც დამახასიათებელია სტრატეგიული დაგეგმვისათვის, არამედ გასაღებასთან დაკავშირებული პრობლემების წარმოქმნასთან ერთად. ამასთან, ფირმა მიისწრაფვის გააკეთოს ბაზარზე მოსალოდნელი ცვლილებების წინასწარი პროგნოზი და ფლობდეს ამ ცვლილებებზე წარმატებული რეაგირების უნარს;

3. ინფორმაციის მოპოვებისა და დამუშავების სისტემა სიტუაციური მართვის ერთ-ერთი ძირითადი ნიშან-თვისებაა. ამგვარი სისტემის შექმნა დაკავშირებულია შემდეგ პარამეტრებთან:

- საჭირო ინფორმაციის მოცულობა და სტრუქტურა;
- ინფორმაციის მოძიებისა და შეფასების მეთოდები;
- ინფორმაციის ეფექტიანი გადაცემის, დამუშავების და შენახვის მეთოდები;
- დამუშავების შემდეგ ინფორმაციის გადაცემის მიმართულება;

4. აქტიური ზემოქმედების სტრატეგია, ბაზარზე ზემოქმედების აქტიური პოლიტიკის გატარება, კონტროლი მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესზე;



5. სამეწარმეო ინიციატივა:

- ახალი კონკურენტუნარიანი იდეების შემუშავება, როგორც პერმანენტული პროცესი;
- შემუშავებული იდეების ოპერატიული დანერგვა;
- ახალი პროდუქციის მაქსიმალურად სწრაფი და ეფექტიანი რეალიზაციის ღონისძიებათა სისტემის ორგანიზაცია;

6. გრძელვადიანი კომერციული წარმატების მიღწევაზე ორიენტაცია.

რეგიონული მარკეტინგის მართვის პროცესი მოიცავს საბაზრო შესაძლებლობების ანალიზს: მიზნობრივი ბაზრების შერჩევას; მარკეტინგის კომპლექსის შემუშავებას; მარკეტინგული ღონისძიებების ცხოვრებაში გატარებას.

საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პირობებში რეგიონული განვითარების ერთ-ერთ მთავარ ამოცანას წარმოადგენს, ერთი მხრივ, რეგიონის წარმოებაზე მოქმედი ისეთი ეკონომიკური მექანიზმის შექმნა, რომელიც უზრუნველყოფს რეგიონის რესურსული უზრუნველყოფის პირობებში წარმოების ოპტიმალურ ფარგლებში განვითარებას და მაქსიმალური მოგების მიღებას, ხოლო, მეორე მხრივ, რეგიონის მომხმარებლებზე ზეგავლენას მათი სამომხმარებლო მოთხოვნის სტიმულირების მიზნით.

რეგიონული კონკურენტუნარიანობისა და რეგიონული მარკეტინგის პრაქტიკული გამოყენება საქართველოს ეკონომიკაში დღეისათვის შეიძლება არააქტუალური ჩანდეს. მართლაც, ქართულ წარმოებასა და ეკონომიკაში ჩამოყალიბდა საკმაოდ რთული სიტუაცია, რომლისთვისაც დამახასიათებელია სამომხმარებლო ბაზრის დაუბალანსებლობა, სამამულო სასურსათო და სამრეწველო საქონლის მწვავე დეფიციტი. ამიტომ მარკეტინგის უცხოური გამოცდილების პირდაპირი გადმოტანა ჩვენს საწარმოთა პრაქტიკაში საკმაოდ შეზღუდულია.

რეგიონის მარკეტინგული მართვის სტრატეგიის განხორ-

ციელება შეუძლებელია სრულად იქნას რეალიზებული იმ გარემოებათა პრინციპული განსხვავების გამო, რომელშიც მოქმედებენ ქართული და განვითარებული ქვეყნების ფირმები, კერძოდ:

- არ არსებობს ჯანსაღი კონკურენცია მწარმოებლებს შორის;
- პრაქტიკულად ყველა სახეობის სამამულო პროდუქციაზე არსებობს მწვავე დეფიციტი;
- ცივილიზებული საბითუმო ვაჭრობის ნაცვლად ჯერ კიდევ ხორციელდება რესურსებისა და მზა ნაწარმის განაწილების სისტემა;
- არ არსებობს საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობის შედეგების პირდაპირი დამოკიდებულება რეალიზებული (საბოლოო მომხმარებლის მხრიდან) პროდუქციის რაოდენობასა და ხარისხზე;
- საკმაოდ მოუქნელია ფასწარმოქმნის არსებული პრინციპები და მისი კავშირი პროდუქციის ხარისხთან;
- დაბალია გამოშვებული პროდუქციის ხარისხი და მისი შესაბამისობა მსოფლიო სტანდარტებთან და კონკრეტული მომხმარებლის მოთხოვნილებებთან;
- არადამაკმაყოფილებელია ბაზრისა და მისი ელემენტების, აგრეთვე მომხმარებელთა მოთხოვნილების და მოთხოვნის შესწავლისა და პროგნოზირების სამუშაოთა დონე;
- არარაციონალურია სავაჭრო საწარმოთა განლაგება, დაბალია სავაჭრო პროცესების ორგანიზაციის, მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის დონე;
- ფაქტობრივად არ არსებობს საქონელბრუნვის შესახებ ინფორმაციის შეგროვების, გადაცემისა და ანალიზის სისტემები;
- არასაკმარისია კადრების კვალიფიკაციისა და გამოთვლითი ტექნიკის გამოყენების დონე.

ერთი მხრივ, შეიძლება ჩანდეს, რომ ჩვენი ეკონომიკის კრიზისული მდგომარეობა, დაუკმაყოფილებელი მოთხოვნა, ცხოვრების

დაბალი დონე, დისპროპორციები ეკონომიკურ და სოციალურ სფეროებში არ იძლევიან რეგიონული კონკურენტუნარიანობის და რეგიონული მარკეტინგის მეთოდების გამოყენების შესაძლებლობას, მაგრამ საქმე ის არის, რომ ამ სიძნელეთა გადალახვას სწორედ მარკეტინგული მართვა შეუწყობს ხელს. ამიტომ მისი გამოყენება ჩვენი ეკონომიკის პირობებში არა მხოლოდ შესაძლებელია, არამედ აუცილებელია.

ბუნებრივია, იბადება კითხვა: რა უპირატესობა აქვს რეგიონული კონკურენტუნარიანობის და რეგიონული მარკეტინგის განვითარებას საქართველოს ეკონომიკისათვის?

პირველ რიგში, ეს არის ბაზრის მართვისადმი სისტემური მიდგომა. საქონლის რეალიზაციის პროცესი იწყება არა პროდუქციის გამოშვების შემდეგ, არამედ მანამდე და გულისხმობს ბაზრის თანამიმდევრულ შესწავლას, მასთან წარმოების შეთანაწყობას, აგრეთვე მოთხოვნის მიზანდასახულ ფორმირებას და პროდუქციის გასაღებას.

მეორე – საინტერესოა საბაზრო პრობლემების გადაწყვეტის კომპლექსური ხასიათი, რომელიც გულისხმობს ბაზრის ყველა ელემენტის ურთიერთკავშირს – იქნება ეს საქონელი, მომხმარებელი, გასაღება თუ რეკლამა, და მათ განხორციელებას სპეციალური გამოკვლევების საფუძველზე.

მესამე – კონკურენტუნარიანობისა და მარკეტინგის უპირატესობა მდგომარეობს მართვის პრობლემის გადაწყვეტისადმი პროგრამულ-მიზნობრივ მიდგომაში. საქონლის წარმოების, გასაღებისა და მოხმარების პროცესში მწარმოებელი, შუამავალი და მომხმარებელი ითვალისწინებენ თავიანთ მიზნებს. მყიდველისთვის ეს შეიძლება იყოს სასურველი სამომხმარებლო თვისებების მქონე პროდუქციის შექმნა, მწარმოებლისთვის მოგების მიღება, ხოლო შუამავლისთვის სწრაფი გაყიდვა მინიმალური დანახარჯებით. ეს ინტერესები შეიძლება შეიცვალოს სხვადასხვა ფაქტორის ზემოქმედებით, როგორცაა, მაგალითად, შემოსავლების, ფასების, ტექნი-

კის და ტექნოლოგიის, აგრეთვე სანედლეულო ბაზის მდგომარეობის ცვლილება. პროგრამულ-მიზნობრივი მიდგომა საშუალებას იძლევა თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში შეირჩეს ძირითადი მიზანი და შემუშავდეს პროგრამა მისი რეალიზაციისათვის თითოეულის ინტერესის გათვალისწინებით.

მეოთხე – რეგიონული კონკურენტუნარიანობისა და მარკეტინგის სტრატეგია ითვალისწინებს დარგის მოქმედების კოორდინაციას საბაზრო პროცესებში. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქართული ფირმებისათვის, ვინაიდან სწორედ მომხმარებლის, ვაჭრობისა და ფასწარმოქმნის სისტემებს შორის შეუთანხმებლობა არის თანამედროვე ბაზრის დაუბალანსებლობის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი.

მეხუთე – კონკურენტუნარიანობასა და მარკეტინგს გააჩნია ბაზრისა და მისი ელემენტების მართვის ეკონომიკური და სოციალურ-ფსიქოლოგიური მეთოდების მდიდარი არსენალი, რომელიც შეიძლება გამოვიყენოთ ახალი სამეურნეო მექანიზმის პირობებში.

ამრიგად, საკმაოდ სამართლიანი და დროულია სამამულო წარმოებაში რეგიონული კონკურენტუნარიანობისა და რეგიონული მარკეტინგის პრინციპების, მეთოდების და ტექნოლოგიის სისტემების შექმნისა და გამოყენების ამოცანა. დასახული ამოცანების შესრულება ხელს შეუწყობს საქართველოს რეგიონებში საბაზრო ურთიერთობების აქტიურად განვითარებისათვის.

#### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. В. И. Бутов, В. Г. Игнатов, Н.П. Кетова. Основы региональной экономики 2000. Книжный Дом „Университет“ Москва-Ростов-на-Дону, Изд. центр Март, с.
2. Бильчак В. Ф. Региональная экономика. Калининград. 1998, с. 37

## 11. რეგიონული დიაგნოსტიკა

რეგიონულმა დიაგნოსტიკამ არ შეიძლება თანამედროვე ეტაპზე არ მიიპყროს ყურადღება როგორც სახელისუფლებო-მმართველობის სტრუქტურების, ასევე კორპორაციების მენეჯმენტის, რათა მოახდინონ რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების ობიექტური შეფასება, რომლებიც საჭიროა და აუცილებელია რეგიონალური განვითარების ეფექტური რეგულირებისა და შესაბამისი სტრატეგიული ბიზნეს-გადაწყვეტილებათა მისაღებად.

„რეგიონული დიაგნოსტიკა“ აქამდე ჯერ-ჯერობით არსებობს მხოლოდ ცალკეული ანალიზურ-მეთაღური ხერხებითა და მათი შედეგებით კონგლომერატის სახით (სხვადასხვა განსხვავებული ტერიტორიების შედარებითი შეფასებით, ამა თუ იმ რეგიონული რეიტინგებით და ა.შ.), მაგრამ ვერ გახდა დამოუკიდებელ და ოფიციალურად იდენტიფიცირებულ მიმართულებად ვერც მეცნიერულ გამოკვლევებში და ვერც უმაღლეს სასწავლებლის სწავლებაში.

რეგიონული დიაგნოსტიკის პრაქტიკის შემდგომი გაფართოება (კერძოდ, რეგიონების „მიმზიდველობის“, „კონკურენტუნარიანობის“ შეფასებასთან დაკავშირებით) და რაც მთავარია, მისი (ე.ი. რეგიონული დიაგნოსტიკის) ეფექტიანობის ამაღლების ამოცანები, რასაკვირველია, მოითხოვს მის სუბიექტებს ქონდეთ უფრო მოწესრიგებული შეხედულებები ამ დიაგნოსტიკის თანამედროვე შინაარსზე, პოტენციალზე და პრობლემაზე როგორც ტერიტორიული განვითარების შესწავლის სისტემურ-მეცნიერულ საშუალებაზე. ამიტომაც ასეთი შეხედულებების გადმოცემა განსაკუთრებულ სასწავლო კურსში განსაკუთრებით სასარგებლოდ წარმოგვიდგება და გვეჩვენება.

აღნიშნულის გათვალისწინებით თავდაპირველად შევეცდებით ზოგიერთ სწავლულთა მოსაზრების გათვალისწინებით გამოცკეთ ჩვენებური ხედვა რეგიონული დიაგნოსტიკის არსის, საგ-



ნისა და მეთოდის შესახებ.

რეგიონული დიაგნოსტიკის არსი (განსაზღვრა). აღსანიშნავია, რომ განსხვავებით ისე ფართოდ გავრცელებული ტერმინებისაგან როგორცაა „დეპრესიული რეგიონები“, „საბიუჯეტო ფედერალიზმი“, „რეგიონების სოციალური ასიმერტია“, ტერმინი „რეგიონული დიაგნოსტიკა“ არ ფიგურირებს არც ფედერალურ კანონებში, არც სამთავრობო დადგენილებებში, არც სხვადასხვა სახის „კონცეფციებსა“ და „ძირითად მიმართულებებში“. ბუნებრივია, არ არსებობს მისი ნორმატიულად განმტკიცებული განმარტებაც. აქვე იმასაც ავლნიშნავთ, რომ სიტყვათა შესახებ „რეგიონული დიაგნოსტიკა“ საერთოდ არ გამოიყენება, ან ძალიან იშვიათად გამოიყენება პოლიტიკოსების, ჟურნალისტების მიერ და ფაქტიურად არ გვხვდება ოფიციალურ დოკუმენტებში; ეს ტერმინი სიტყვათა შეხამება მხოლოდ მეცნიერ-რეგიონალისტების მიერ გამოიყენება.

ამასთან სიტყვათა შეხამების-„რეგიონული დიაგნოსტიკის“ გაგების ზოგადი აზრი აშკარაა: დიაგნოზი დაესვას-უი. განისაზღვროს ობიექტის მდგომარეობა. მაგრამ ეს შინაარსობრივი განსაზღვრის უბრალობა მცდარია თუნდაც იმიტომ, რომ რეგიონული დიაგნოსტიკის ობიექტს წარმოადგენს მრავალკომპონენტიანი და შინაგანად წინააღმდეგობრივი ტერიტორიულ-სამეურნეო და სოციალურ-ეკონომიკური სუბსტანცია, რომელსაც ერთდროულად აყალიბებენ პოზიტიური და ნეგატიური პროცესები.

ვახდენთ რა დიაგნოსტიკურებას, ჩვენ: 1) უპირველეს ყოვლისა ავლწერთ ობიექტის მდგომარეობას; 2) შემდეგ ვაძლევთ მას სახელს, შევიცნობთ და შევიგრძნობთ მას, ვაიგივებთ მას რაღაც უკვე ჩვენთვის წინასწარ ცნობილ მდგომარეობის ტიპთან (მაგალითად; „დეპრესიასთან“, „საფინანსო-საბიუჯეტო თვითსაკმარისობასთან“); 3) შეფასებას ვაძლევთ ამ მდგომარეობას ან წინათ არსებულ მდგომარეობასთან შედარებით (ვლაპარაკობთ, მაგალითად, „დეპრესიის გაძლიერებაზე“), ან „ნორმალურად, ან „საშუა-

ლოდ“ მიჩნეულ მდგომარეობასთან შედარებით; 4) ანალიზურად ვაკლენთ მოცემული მდგომარეობის გამომწვევ მიზეზებს. ავიღოთ მაგალითისათვის ყველასათვის კარგად ნაცნობი სამედიცინო დიაგნოსტიკა. გამოვლინებულ იქნება რა დაავადების სიმპტომების მაქსიმუმი, მათ საფუძველზე ვადგენთ თვით დაავადებას და იმ მთავარ მიზეზებს, რომლებმაც ეს დაავადება გამოიწვიეს. მხოლოდ ასეთი მიდგომა განაპირობებს შემდგომ სწორ მოქმედებებს მოცემული დაავადების სალიკვიდაციოთ და ჯამრთელობის აღსადგენად.

ყოველივე ზემოაღნიშნულს მივყავართ რეგიონული დიაგნოსტიკის შინაარსის შემდეგნაირ დეფინიციამდე - რეგიონული დიაგნოსტიკა არის სპეციალური ინფორმაციულ-ანალიტიკური ტექნოლოგიების ერთობლიობა, რომელიც საშუალებას იძლევა: 1) ავლწეროთ შესასწავლი რეგიონული სიტუაციები და პრობლემები მათთვის დამახასიათებელი ნიშნების (პარამეტრების, მაჩვენებლების) სისტემაში; 2) მოვახდინოთ ამ სიტუაციებისა და პრობლემების იდენტიფიკაცია, ანუ „მივაშაროთ“ (მივაკუთნოთ) ისინი ცნობილ ტიპოლოგიურ ჯგუფებს; 3) ამ სიტუაციებსა და პრობლემებს მივცეთ რაოდენობრივი და ხარისხობრივი შეფასება; სხვა სიტყვებით დავუსვათ საბოლოო დიაგნოზი; 4) მოვახდინოთ და განვახორციელოთ დიაგნოსტიკური მოვლენების (მდგომარეობების) შინაგანი და გარეგანი მიზეზების დადგენა და შეფასება.

რეგიონული დიაგნოსტიკის საგანი. რეგიონული დიაგნოსტიკის საგნად უფრო ხშირად მიიჩნევენ „რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას“, რომელიც საჭიროა კომპლექსურად იქნას შეფასებული ან კიდევ განისაზღვროს მისი დონე. ასეთი სახით წარმოდგენილ-გააზრებული რეგიონული დიაგნოსტიკის საგანი უფრო გასაგებია-მით უმეტეს, რომ განვითარების დონის ასეთი შეფასებებისა და გაანგარიშებების შედეგებით განლაგებიან კარგად ცნობილი და სისტემატიურად გამოქვეყნებადი რეგიონების შედარებითი მწკრივები და ჯგუფები (მაგალ-

ითად, „რეგიონები, რომლების განვითარების დონე საშუალოზე დაბალია“) მათთვის სახელმწიფო მხარდაჭერის გადაწყვეტილებების დასასაბუთებლად. მაინც ვფიქრობთ, რომ რეგიონული დიაგნოსტიკის საგნის ამგვარი გაიგივება რეგიონის „განვითარებასთან“ არც მთლად კორექტული უნდა იყოს. საქმე იმაშია, რომ არა მართებულია ტერმინ „განვითარების“ გამოყენება, რამეთუ, საკითხი ეხება კონკრეტულ მომენტში ობიექტის მდგომარეობას. ერთის მხრივ დასაბუთებას არ საჭიროებს ის თეზისი, რომ ნებისმიერი განვითარებული ტერიტორიული სტრუქტურა გარკვეულ მომენტში ან დროში დაქვეითდეს განსაზღვრული პარამეტრებისაგან. მეორეს მხრივ, ადვილი წარმოსადგენია დეპრესიული ტერიტორიის მაჩვენებლების დროებითი გაუმჯობესების სიტუაცია მხოლოდ იმიტომაც, რომ დეპრესია გამხდარი იყო ყოვლისმომცველად. ამასთან ერთად „განვითარების დონის“ შეფასება ამ მაჩვენებლისადმი დიდი ინტერესის მიუხედავად, ის რეგიონული დიაგნოსტიკის მხოლოდ ერთ-ერთი კერძო შედეგია. ამასთან, სხვებისაგან განცალკევებით ის არ იძლევა პასუხს მთავარ კითხვაზე: რა ხდება და რატომ ხდება მოცემულ ტერიტორიაზე, და კერძოდ, რას საზღვრავს (განსაზღვრავს) თვით ეს „დონე“.

ყოველივე აღნიშნული დეფინიციების გათვალისწინებით მიგვაჩნია, რომ რეგიონული დიაგნოსტიკის საგნად მიჩნეული უნდა იქნას რეგიონული სიტუაციები და რეგიონული პრობლემები. „რეგიონულ სიტუაციად“ უნდა მივიჩნიოთ რომელიმე ტერიტორიული სისტემის (ქვეყნის სუბიექტის, მუნიციპალური წარმონაქმნის, დასახლებული პუნქტის და ა.შ.) უმნიშვნელოვანეს განსაზღვრებათა ჩამოყალიბებული შეთანაწყობა, აგრეთვე ასეთი შეთანაწყობის განმსაზღვრელი პირობები და გარემოებანი. ნათელია, რომ ნებისმიერი რეგიონული სიტუაციის ობიექტური დახასიათებისათვის საჭიროა მრავალპლანიანი დიდი მოცულობის სხვადასხვა ინფორმაციის მოზიდვა და მისი ანალიზისათვის ინდივიდუალიზებული მეთოდების გამოყენება.

„რეგიონული პრობლემა“-ეს არის კონკრეტული მოვლენა (პროცესი), კრიზოგენული ტერიტორიული სისტემის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის, რომელიც იწვევს შესაბამისი საზოგადოების (გაერთიანების) დაძაბულობას და ამიტომ მოითხოვს საპასუხო რეაქციას, რაც ხელისუფლების ფედერაციული თუ ადგილობრივი ორგანოების მარეგულირებელ მოქმედებებში გამოიხატება. ასეთია მაგალითად, სასოფლო სიღარიბის უძრავობის პრობლემები, საბიუჯეტო უზრუნველყოფის უკმარისობა, ბავშვთა უპატრონობის მაღალი დონე და სხვა. რეგიონული სიტუაციის დიაგნოსტიკისაგან განსხვავებით რეგიონული პრობლემის დიაგნოსტიკა უფრო ოპერაციონალურია, ხოლო რიგ შემთხვევებში მეტი ზომით სტანდარტიზირებულია.

ამრიგად ნებისმიერი ტერიტორიული სისტემის დიაგნოსტიკა თავის თავში უნდა მოიცავდეს შემდეგი სახის დიაგნოსტიკებს: 1) მთლიანად სიტუაციის (მდგომარეობის) დიაგნოსტიკას; 2) ტერიტორიული განვითარების რეგულირების ამოცანების გადასაწყვეტად ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი პრობლემების დიაგნოსტიკას; 3) განვითარების პროცესების დიაგნოსტიკას ანუ იმის ანალიზს, რა მიმართულებით და როგორ (ტერიტორიული სისტემის პარამეტრების როგორი ცვლილებებით) ტრანსფორმირდება საერთო რეგიონული სიტუაცია და ცალკეული რეგიონული პრობლემები.

ამასთან შეინიშნება, რომ პრაქტიკაში რეგიონული დიაგნოსტიკა უფრო ხშირად დაიყვანება (დაჰყავთ) ძალიან უბრალო ანალიტიკურ (ანალიზურ) მოქმედებებამდე ანუ ტერიტორიული სისტემის ფუნქციონირების ზოგიერთი პრობლემის დიაგნოსტიკამდე; მაგალითად, „რეგიონების საინვესტიციო მიმზიდველობის“ რეიტინგის აგებამდე.

ეს გარემოება შეძილება ავხსნათ უპირველეს ყოვლისა დიაგნოსტიკური მოღვაწეობის (საქმიანობის) საგნის უკიდურესად მრავალხარისხობრიობით, მრავალასპექტიანობითა და შინაგანათ

წინააღმდეგობრივი ხასიათით. მთავარია მხედველობაში ვიქონი-  
ოთ ნებისმიერი რეგიონული სიტუაციისა და პრობლემით მახას-  
იათებლების (პარამეტრების) რაოდენობა, აგრეთვე სხვადასხვა  
განსხვავებული ფაქტორების ხარისხობრივი შეფასების ჩამონათვა-  
ლი, რომლებიც განსაზღვრავენ ამ სიტუაციებისა და პრობლემე-  
ბის მდგომარეობასა და განვითარებას და რომლებიც საკმაოდ  
ბევრია. მიზეზი იმაშია, რომ ტერიტორიული სისტემის (ტერი-  
ტორიული წარმონაქმნების, ობიექტების) არსი მდგომარეობს  
ერთმანეთთან დაკავშირებულ, მაგრამ სახელმწიფოში დაუბალ-  
ანსებელ სოციალური (პირველ რიგში დემოგრაფიული), სამეურ-  
ნეო, ბუნებრივ-კლიმატური და ბუნებრივ-რესურსული, ინფრას-  
ტრუქტურული, კულტურულ-ისტორიული და ეთნოგრაფიული  
პოტენციალის ერთობლიობაში. ბუნებრივია, აღნიშნული პრობ-  
ლემები ევოლუციურ-ისტორიულად გაერთიანდნენ შესასწავლი  
სივრცის ფარგლებში. ამიტომ თითქმის საყოველთაო ხდება  
დიაგნოსტიკის საგნის მიზნობრივი თვითშეზღუდულობა  
გამოკვეთოს რეგიონული იმ სიტუაციების და პრობლემების ას-  
პექტში რომლებიც ტაქტიკური ამოცანების გადაწყვეტის თვალ-  
საზრისით უფრო მნიშვნელოვნად წარმოგვიდგებიან.

რეგიონული დიაგნოსტიკის საგნის ზემოთ დახასიათებული  
არაერთმნიშვნელოვანობა განაპირობებს მისი სახეების სიმრავ-  
ლეს. აქ საკითხი ძირითადად ეხება უპირველეს ყოვლისა სახეო-  
ბით განსხვავებულებებს, რაც განპირობებულია რეგიონული სიტუ-  
აციების სპეციფიკურობითა და რეგიონული პრობლემებით, როგორც  
ურთიერთდაკავშირებულ, მაგრამ დიაგნოსტიკის შედარებით  
დამოუკიდებელი საგნებით.

სიტუაციური მეთოდის ანალიზი-გულისხმობს საექსპერ-  
ტო-ანალიტიკური პროცესის სამ სტადიაზე ჩატარებას: 1) ობიექ-  
ტური ანალიტიკური სცენარის შექმნა, როგორც ერთიანი დინამი-  
ური სისტემისა (ქვესისტემისა) მასთან არსებული შიგა სტრუ-  
ქტურითა და საგარეო ურთიერთკავშირებით; 2) ანალიტიკური

სცენარების საფუძველზე დიდი მოცულობის ინდივიდუალური და კოლექტიური ხასიათის სხვადასხვა ექსპერტული შეფასებების მიღება; 3) დამაგვირგვინებელი, ამ შეფასებების კონკრეტულად განმაზოგადებელი, ანალიტიკური დოკუმენტის შექმნა, რომელიც წარედგინება მთავრობას, გადაწყვეტილებების მისაღებად. აღნიშნული მეთოდი დაინერგა რუსეთში მსოფლიო ეკონომიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში აკადემიკოს ე. პრიმაკოვის თაოსნობით და იგი ფართოდ გამოიყენება საერთაშორისო ურთიერთობების ანალიზისა და საერთაშორისო დაზვერვაში.

„სიტუაციის დიაგნოსტიკა“- (საქართველოს რესპუბლიკის ფარგლების სუბიექტებში, ქალაქებში, რაიონებში) მოწოდებულია შეძლებისდაგვარად მისცეს შეჯამებული შეფასება და გამთლიანებული იდენტიფიკაცია მთელ ტერიტორიულ სისტემას მასში შემავალი დაბალი დონის ერთეულებთან ერთად. აქედან გამომდინარეობს: 1) სხვადასხვა სახის ინფორმაციის ლოგიკური შეფასების ტექნოლოგიის გამოყენება; 2) შედარებითი შეფასებისა და შესასწავლი რეგიონული სიტუაციის რაიმე განსაზღვრული მისი ტიპისათვის მიკუთვნების მიზნით „ნორმის“ ან „ათვლის წერტილის“ მოძებნა (უფრო ხშირად დიაგნოსტიკური ტერიტორიული სისტემის გარეთ). რთული (მრავალ დონიანი) ტერიტორიული სისტემის დიაგნოსტიკისას ყოველთვის არ ხერხდება მთლიანად სიტუაციის ერთადერთი, ნაერთი, განზოგადობული შეფასება და იგი შეიცვლება ხოლმე მეტნაკლებად ერთნაირი სახის სხვადასხვა ტიპის დასახლებების, ადგილების და სხვა შიდა რეგიონული დაჯგუფებათა დიაგნოსტიკით.

„რეგიონული პრობლემების დიაგნოსტიკა“ პრინციპში შინაგანად დაკავშირებული უნდა იყოს მთლიანობაში რეგიონული სიტუაციის დიაგნოსტიკასთან და გამომდინარეობდეს მისი საბოლოო შედეგებისაგან. ეს მოთხოვნა არ არის განსაკუთრებული, რამდენადაც რეგიონული სიტუაციების დიაგნოსტიკა „განსაზღვრე-

ბით“ როგორც მინიმუმ მოიცავს ტერიტორიული სისტემის ფუნქციონირების მნიშვნელოვან პრობლემებს და მათი ძირითადი პარამეტრების ფიქსაციას. მაგრამ ეს არ არის საკმარისი და წარმოიშვება თითოეული მნიშვნელოვანი პრობლემის დამოუკიდებლად და განცალკავებულად დიაგნოსტიკური გამოკვლევის ამოცანა. ეს ამოცანა უმეტესად უფრო ნაკლებ რთულ ამოცანად გვეჩვენება(მისი საგნის მეტად გარკვეულობის გამო), მაგრამ სინამდვილეში ის არც იოლია და არც რთული-ის არსებითად სულ სხვაა.

საგულისხმოა, რომ შედარებით კერძო რეგიონული პრობლემის სრულფასოვანი დიაგნოზირებისთვისაც კი (მაგალითად, ბავშვთა და მოზრდილთა დანაშაულის პრობლემა რეგიონის ცენტრში) აუცილებელია არა მარტო სპეციფიური ინფორმაციის მასივის თავმოყრა, არამედ აგრეთვე „ჩალრმავება“ რიგი გამჭოლი პრობლემების არსში და პარამეტრებში, შიგარეგონული დაპირისპირების ჩატარება სპეციალურად კონსტრუირებულ მაჩვენებლების წრის მიხედვითაც, შედარებისათვის ანალოგიის მოძებნა სხვა რეგიონებში და მთლიანად ქვეყანაშიც. ამგვარად, თითოეულ დიაგნოსტიკურ პრობლემაზე ასეთი პრობლემური დიაგნოსტიკით შედეგებს შეუძლია სერიოზული კორექტივები შეიტანოს მთლიანად რეგიონული სიტუაციის დიაგნოსტიკის შედეგებში და აგრეთვე ამა თუ იმ პრობლემის არსებობაზე და მნიშვნელობაზე პირვანდელ წარმოდგენებში.

რეგიონული დიაგნოსტიკა, იმისგან დამოუკიდებლად წარმოადგენს თუ არა მის საგანს მთლიანად სიტუაცია ან ცალკეული პრობლემები, სახეს იცვლის მისი ოპერატიულობისათვის სხვადასხვა მოთხოვნების პირობებში. ამ აზრით მკვეთრად განსხვავდებიან დიაგნოსტიკის სახეები, რომლებიც განხორციელდებიან ხოლმე:

ა) განუწყვეტლივ (უწყვეტად) ანუ რეგიონული სიტუაციის და რეგიონული პრობლემების პარამეტრების ცვლილებებისადმი

მუდმივი მონიტორინგის რეჟიმში; ბ) პერიოდულად, მაგალითად, „რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კომპლექსური შეფასების“ რეიტინგის ყოველწლიურად შედგენის რეჟიმში; გ) ერთდროულად, მაგალითად, საარჩევნო პერიოდში საქართველოს რომელიმე სუბიექტის ერთჯერად დიაგნოსტიკური გამოკვლევის ჩატარებისას. ბუნებრივია, რეგიონული დიაგნოზირების თითოეული ეს სახე ორიენტირებულია ანალიზის განსაკუთრებულ საინფორმაციო მეთოდსა და ბაზაზე, რეგიონული სიტუაციის ცვლილების ტენდენციის აღრიცხვის კონკრეტულ ხარისხზე და შედეგების წარდგინების თავის სპეციალურ ფორმაზეც კი.

რეგიონულ დიაგნოსტიკაში შესახედაობითი სახეობითი (დბლ-ჯდჯტ) მაქსიმალური სხვადასხვაობა შეაკვთ ამოსავალ საწყის მიზანდასახულობასა და დიაგნოზის შედეგების საბოლოო დანიშნულებას. ეს საკითხი, ჩვენის აზრით, იმსახურებს სპეციალურ განხილვას.

რეგიონული დიაგნოსტიკის საგნობრივი შინაარსი, სტრუქტურა და მეთოდებიც კი ცალკეულ კონკრეტულ შემთხვევაში უშუალოდ არის დამოკიდებული მისი ჩატარების დანიშნულებაზე და მიზნებზე. ნათელია, მაგალითად, რომ თუ რეგიონული პროგნოზის შემუშავება ან რეგიონული პროგრამის შემუშავება უნიფიცირებული პროგრამით ტარდება, ხოლო მისი საბოლოო შედეგები უნდა ჩამოყალიბებული იქნას დადგენილი ფორმაში და წარდგენილ უნდა იქნეს დირექტიულ ინსტანციებში, მაშინ რეგიონული დიაგნოსტიკის შინაარსი, მოცულობა და შედეგები მთლიანად განისაზღვრება შემკვეთის განზრახვლებებისა და შესაბამისი სამუშაოს შემსრულებელთა შეთანხმებით.

რეგიონული დიაგნოსტიკის ჩატარების მიზან მოტივაცია შესაძლებელია სრულიად სხვადასხვაგვარი და განსხვავებული იყოს; მაგრამ ამასთან ერთად, როგორც მინიმუმში საჭიროა გამოყოფილ იქნას (გამოიკვეთოს) მისი სამი მიმართულება, რომელთა განსხვავებულობა წინასწარგანისაზღვრება დასასული მიზნებით; კერ-



ძოდ: 1) კვლევითი მიზნით; 2) მარეგულირებითი მიზნით; 3) კორპორატიულ-სამეურნეო მიზნით. თითოეული აქ აღნიშნული მიმართულებით გაწეული მუშაობის შედეგებმა შესაძლებელია მოახდინონ ურთიერთშეთავსება, მაგრამ ამ სამუშაოთა ჩატარების ორგანიზაციის მიზნობრივი სპეციფიკა მაინც რჩება უცვლელი. ამდენად გამორიცხული არ არის და შესაძლებელია სასარგებლოც იყოს კონკრეტული დიაგნოსტიკური მოქმედებების კოორდინაცია.

სამეცნიერო დაწესებულებების მიერ უშაულოდ კვლევითი მიზნით განხორციელებული რეგიონული დიაგნოსტიკა, ჩვეულებრივ პრაქტიკულ სასარგებლო შედეგებსაც იძლევა, მაგრამ როგორც წესი, ისინი სახელდობრ დამხმარეა და უფრო ხშირად საბიუჯეტო რესურსების ხარჯვის გასამართლებლად გამოიყენებიან ან კიდევ დიგნოსტირებული ტერიტორიის უშედეგო კრიზისის გასამართლებად. ასეთი დასკვნების გამოტანა შესაძლებელი ხდება მრავალი სხვადასხვამხრივი ინფორმაციის მოზიდვის შედეგად (სტატისტიკურის, უწყებრივის, საველე კვლევების და სხვა) და აგრეთვე საკითხის არა მხოლოდ მაკრო და მეზო დონეზე შესწავლის, არამედ აგრეთვე მიკროასპექტით შესწავლისას თვით საოჯახო მეურნეობისა და ინდივიდების დონეზე.

კვლევით მიზნებზე ორიენტირებული რეგიონული დიაგნოსტიკის სპეციფიკა არსებითად და ხარისხობრივად ტრანსფორმირდება როგორც კი შემკვეთად ხდებიან მართვისა და ხელისუფლების ორგანოები (რომლებიც რეგულირების მიზნებს ისახავენ) ან კიდევ მსხვილი ბიზნესი, რომელიც გამიზნულია კორპორატიული მეურნეობრიობის ეფექტინობის ამაღლებაზე.

დიაგნოსტიკის „მარეგულირებელი მიზნები“ მართვისა და ხელისუფლების სხვადასხვა ორგანოების მიერ ისახება და მათსავე მოღვაწეობის სფეროში რეალიზდება, რომელიც „რეგიონული პოლიტიკის“ სახელით მოიხსენიება ან კიდევ „ტერიტორიული განვითარების რეგულირების“ სახელით იხსენიებენ. სახ-

კლისუფლებო-ადმინისტრაციულ ორგანოების დონეზე განხორციელებული რეგიონული დიაგნოსტიკა ჩვეულებრივ ამ ორგანოების ქვედანაყოფების მიერ ხორციელდება დამოუკიდებლად (განყოფილებების, სამმართველოების, დეპარტამენტების მიერ), ხოლო აღნიშნული სამუშაოს ჩატარების ამოსავალ ბაზად უპირატესად ოფიციალური სტატისტიკა ითვლება (თუმცა ზოგ შემთხვევაში – შეკვეთილ გამოკვლევათა მასალებიც).

ისეთი სახის რეგიონული დიაგნოსტიკის პრაქტიკაში გამოიყენება სხვადასხვა სახის ცნობებისა და მოხსენებების შესადგენად (მაგალითად, ადმინისტრაციების ყოველწლიური ანგარიშებისათვის), სამმართველო გადაწყვეტილებების მომზადებისა და დასაბუთებისათვის (მათ შორის ბრძანებებით, დადგინილებებით და სხვა სახის გაფორმებით), აგრეთვე ნორმატიული აქტების მისაღებად (მაგალითად, საქართველოს რესპუბლიკის სუბიექტების მორიგი წლის ბიუჯეტის კანონის მისაღებად). ასეთი სახის დოკუმენტებისა და თვით სამმართველო მუშაობის სპეციფიკა საზღვრავს დიაგნოსტიკის ჩატარებისადმი განსაკუთრებულ მოთხოვნებს – საწყისი მონაცემების ოფიციალურ წყაროებზე დაყრდნობა, შეფასებებისა და საერთო დიაგნოზის ცალსახობა, მასალის გადმოცემის შემჭიდროებულობა, პოლიტიკორექტულობა და დიაგნოზიდან ისეთი პოზიციების გამორიცხვა, რომლებმაც შესაძლებელია გაართულოს ურთიერთ ბა „ცენტრთან“.

რაც შეეხება რეგიონული დიაგნოსტიკის „ბიზნეს-მიზნებს“, ისინი ხშირად შედარებით უფრო ფართო და ნებისმიერ შემთხვევაში უფრო კონკრეტულია. მსხვილ კორპორაციებს ხშირად უფრო ესაჭიროებათ იცოდნენ რეგიონული სიტუაციების შესახებ და პრაქტიკულად ყველაფერი იცოდნენ პრობლემების შესახებ, ამასთან ეს ცოდნა უნდა იყოს ობიექტური, თავისუფალი პოლიტიკური კონიუნქტურის გავლენისაგან და პრაგმატული ამოცანების გადაწყვეტისათვის მაქსიმალურად ხელშემწყობი. ჩვეულებრივ როგორც წესი ეს არის წარმოების ტერიტორიული

ექსპენსიისა და ბაზრების ხელში ჩაგდების ამოცანები, ცალკეული ობიექტების განთავსების ადგილი შერჩევის, არაპროფილური საკუთრების შეძენის, საარჩევნო კომპანიებში მონაწილეობის, სხვადასხვა სოციალური პროგრამების რეალიზაციის ამოცანები, თანამედროვე ეპოქაში მსხვილი კორპორაციული სტრუქტურების მოღვაწეობის გაფართოებისა და დივერსიფიკაციის არც ერთი სერიოზული პროექტი არ ხორციელდება „რეგიონული მარკატიინგის“ გარეშე, ხოლო თვით შესაბამისი მარკეტინგული ტექნოლოგიები აუცილებელიც მოიცავენ რეგიონული დიაგნოსტიკის ამა თუ იმ კომპონენტებს.

ჩვენს მიერ აღნიშნული ეს სამუშაოები ხორციელდება ბიზნესის საკუთარი ძალებითა და კვლევითი კოლექტივების მოწვევის გზით. საკმაო მოცულობის საინფორმაციო, ფინანსური, ტექნიკური და ადმინისტრაციული რესურსები მსხვილ ბიზნესს საშუალებას აძლევს რეგიონული დიაგნოსტიკა ოპერატიულად და კვალიფიციურად ჩაატაროს.

რეგიონული დიაგნოსტიკის სახეთა ზემოაღნიშნული განსხვავება, რომელიც ტარდება სხვადასხვა სახით, არ არის შემთხვევითი; ისინი ნათელს ფენენ ამ უნიკალური ინფორმაციულ-ანალიტიკური მოღვაწეობის არსებით თავისებურებას – ყველა მისი ელემენტის ძალიან მაღალ დამოკიდებულებას მის პირველად მიზანმიმართულებასთან. რეგიონული დიაგნოსტიკის ხაზით განხორციელებული თითოეული კონკრეტული სამუშაოს დაინიშნულება სრულად საზღვრავს ანალიზის მასშტაბს, მის საგნობრივ, პრობლემურ სივრცეს და ამით იქცევა მისი ბუნებრივად მიზნობრივ თვითშემზღვევად. რეგიონული დიაგნოსტიკის მიზნის სწორი განსაზღვრა-აბსოლუტურად აუცილებელი პირობაა რესურსების გონიერი კონცენტრაციისა და მიზნის რეალიზაციის ყველაზე უფრო ეფექტიანი ტექნოლოგიის შერჩევისათვის.

რეგიონული დიაგნოსტიკის მეთოდი. რეგიონული დიაგნოსტიკის სგნის სპეციფიკა და იმის აუცილებლობა, რომ შე-

აბამის საინფორმაციო-ანალიზური და შემეყასებელ, სამუშაოთა მიმდინარეობისას, საჭიროა გათვალისწინებულ იქნას. შედარებულ იქნას და მიყვანილ იქნას ერთიან მნიშვნელამდე განსხვავებული პარამეტრები, სიტუაციები და პრობლემები, წინასწარვე განსაზღვრავენ დიაგნოსტიკის თითოეულ ეტაპზე კვლევით ხერხებისა და ტექნოლოგიის სპეციფიკური ნაკრების გამოყენებას, რომლებიც არაწინააღმდეგობრივად და უალტერატიოდ არიანგაერთიანებული სისტემური მეთოდოლოგიის პრინციპებით.

რასაკვირველია, ნაკლებ სარწმუნოა, რომ კონკრეტული რეგონული სიტუაციებისა და პრობლემების დიაგნოსტიკის შემკვეთები და უშუალო მონაწილენი შეძლებენ სრულად მოეხდინათ თანამედროვე სისტემური ანალიზის თეორიის რეალიზება, თავსუფლად გამოიყენებდნენ მის ცნებებსა და გაგებებს (ისეთებს მაგალითად, როგორცაა „შერჩევა“, „თვითორგანიზაცია და სხვა), გამოიყენებდნენ მაკროსისტემები სტაციონური და არასტაციონური მდგომარეობათა მოდელირების აპარატს, იერარქიული სტრუქტურების ფორმირების მექანიზმებს. ამასთან საჭიროდ და აუცილებლად წარმოგვიდგენია დიაგნოსტიკურ სამუშაოთა შემკვეთებისა და შემსრულებლების მიერ სისტემური მიდგომის მეთოდების იდეოლოგიის ათვისება და გამოყენება თითოეული ტერიტორიული ობიექტის მიმართ, როგორც ურთიერთდაკავშირებული ელემენტების გარკვეულ მთლიანობისადმი. ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების ანალიზისა და შეფასების გამოყენებულ მეთოდიკას საფუძვლად დაედოს საბაზო მეთოდოლოგიური საწყისები, რომლის თანახმადაც ყველა ეს სიტუაციები და პრობლემები ფორმირდებიან მხოლოდ ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული მოვლენებისა და პროცესების გავლენით; ამასთან რომელიმე მის ელემენტზე მისი ზემოქმედება გავლენას ახდენს და აისახება მთლიანად მოელ ტერიტორიულ სისტემაზე. კერძოდ, აუცილებელიც გასაგები უნდა იყოს, რომ რეგიონის ერთ რომელიმე მუნიციპალური წარმონაქმ-

ნის მიმართ გაწეული პრეფერენციებს, არ შეიძლება არ ახლდეს მეორე მუნიციპალური წარმონაქმნის ინტერესების შებამისი შელახვა და არ ახდენდეს მთელ რეგიონალურ სისტემაში ურთიერთობათა მთლიანობის კორექტირებას.

როგორც უკვე ხაზგასმით აღნიშნა ყველა შემთხვევაში ყველაზე უფრო საპასუხისმგებლოა რეგიონული დიაგნოსტიკის პირველი ეტაპი-არის გაფიქრება, კონკრეტული გამოყენებითი ამოცანების მკვეთრი და არა ორაზროვანი ფორმირება. აქ კარგად გამოავლინეს და გვაჩვენეს თავი „ხის მიზნების“ ცნობილი მეთოდების აგების შეერთებამ მმართველობის სახელმწიფო ორგანოების ან კორპორაციული სტრუქტურების პრიორიტეტების დაწესება-დამკვიდრებასთან, რომლებიც ახდენდენ რეგიონული დიაგნოსტიკის ჩატარებას. ასეთი მეთოდების გამოყენების ერთერთ მნიშვნელოვან შედეგად უნდა იქნეს მიჩნეული ზემოხსენებული „მიზნობრივი თვითშეზღუდვა“ საინფორმაციო, საფინანსო, საკადრო და ადმინისტრაციული რესურსების შემდგომია კონცენტრაცია დიაგნოსტიკის ზღვრულად ლოკალიზებულ სივრცეში.

მეთოდოლოგიურ-მეთოდური თვალსაზრისით შედარებით ადვილია მუშაობის შემდგომი ეტაპი (მას სწორი იქნება თუ დავარქმევდით „საორგანიზაციოს“), რომლის არსიც მდგომარეობს კონკრეტული რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების დიაგნოსტიკის მკვეთრი ორგანიზაციული სქემის შედგენაში. აქ ჩვეულებრივ იყენებენ ქსელური დაგეგმვისა და პროექტირების ცნობილ მეთოდებს, რომლებიც საბოლოო შედეგების მიღების თვალსაზრისით გვეხმარებიან აუცილებელი სამუშაოს ჩატარების გამოკვეთილი გეგმა-გრაფიკის მიღებაში და რომლებიც შეთანხმებული და გაწერილი არიან ვადებში, თანმიმდევრობაში, მოცულობებში და რეგიონული დიაგნოსტიკის თითოეული ეტაპის შესრულების დაფიქსირებული შედეგებით.

უფრო რთული ამოცანები წარმოიქმნებიან ამოსავალი ინფორმაციის შეგროვების ორგანიზაციის ეტაპზე. აქ ძირითადი

ყურადღება უნდა მიექცეს აუცილებელი და საკმარისი ინფორმაციული პაკეტის სტრუქტურას (უნდა ამოქმედდეს ოფიციალური სტატისტიკა სხვადასხვა დონის ნორმაციულ სამართლებრივი აქტების, დარგობრივი და უწვებრივი ინფორმაცია, რეგიონული და მუნიციპალური ადმინისტრაციების საინფორმაციო და ანალიზური მასალები, სოციულური გამოკვლევების შედეგები და ა.შ.) უზრუნველყოფას.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია სწორად შეფასდეს, კერძოდ, სხვადასხვა ბაზის მონაცემების ერთიანი ფორმატის მონაცემების პოზიციებთან შეთავსების შესაძლებლობა (შინაარსისა და მოცულობის) მათი გარკვეული დროის მიმართ მიზმის შესაძლებლობა.

მეთოდურ-მეთოდოლოგიური ამოცანების განსაკუთრებული კლასი უნდა იქნას გადაწყვეტილი რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების აღწერის სტადიაზე, როდესაც საჭიროა გამოყოფილ იქნას დომინირებადი მახასიათებლები, გამოყენებული იქნას ეკონომიკის, გეოგრაფიის, სოციოლოგიის, დემოგრაფიის, ეკოლოგიის, სამართლისა და პოლიტოლოგიის გაგების სისტემა, არაორაზროვნად დახასიათდეს სადიაგნოსტიკო სიტუაციის ფორმირებისა და განვითარების ტენდენციების მიზეზები. აქ ბევრი რამ განისაზღვრება შემსრულებლების მიერ ინდივიდუალური უპერატესობების მონიჭებით, მაგრამ უეჭველად სასარგებლოა აღწერების აპრობირებული მეთოდებიც, რომლებიც დაყრდნობილი არიან წინასწარ შემუშავებულ და განსაზღვრულ წილად სტანდარტიზირებულ მაკეტებზე: მათი გამოყენება არსებითად აადვილებს მრავალკომპონენტიანი რეგიონული სიტუაციებისა და მრავალფაქტორალური პრობლემების დახასიათებათა კონსოლიდაციას.

სპეციალური, დეტალურად დამუშავებული და საიმედოდ აპრობირებული მეთოდები გამოიყენება რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების ტიპოლოგიზაციისას (მათ შორის იდენტიფიკაციის დროს). საკითხი ეხება რანგების აგებას, კლასტერულ ანალიზს, პირდაპირ და გასაშუალებელი ანალიზების გატარებას.

ცალკე ამოცანაა რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების შედარებითი და შიდაობიექტური შეფასება. აგრეთვე მათ ფორმირებაზე სხვადასხვა განსხვავებული ხასიათის მიზეზების, გარემოებებისა და პირობების ზემოქმედების შეფასება. აქ გამოიყენებიან შეფასების თეორიის როგორც ინსტრუმენტალური მეთოდები და მოდელირების რთული სისტემები, აგრეთვე ნორმასთან ან ანალოგთან ხარისხობრივი დაპირისპირება. ყურადსაღებია, რომ ხშირად ხარისხობრივი შეფასებები მიუხედავად მათი დამარწმუნებლობისა ხშირად ვერ აკმაყოფილებენ ობიექტურობის მოთხოვნებს, ეს განსაკუთრებით ხშირად ხდება საქართველოს უახლოესი რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების გარდაქმნებამდელი პერიოდის ან უცხოური ანალოგისთან დაპირისპირებისას.

ამგვარად, რეგიონული დიაგნოსტიკის მეთოდი საერთო ზოგადი სახით არის სისტემური მიდგომის შეერთება (როგორც საერთო ამოსავალი მეთოდოლოგიური მიზანდასახულობის) სხვადასხვა მეთოდურ ხერხებთან, რომლებიც აპრობირებულნი არიან გამოყენებითი ინფორმაციის, ეკონომიკის, სოციოლოგიისა და სხვა დისციპლინების სხვადასხვა სფეროში. ეს ხერხები განსაზღვრული ტექნოლოგიების სახით რეალიზდებიან რეგიონული დიაგნოსტიკის ამოცანების გადასაწყვეტად მათი მიზნობრივი ამოცანებისაგან დამოკიდებულებით.

საქართველოს სუბიექტების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების შეფასებისათვის გამოყენებული მეთოდების შესახებ. საკითხი არსებითად ეხება შეფასების ისეთი ფორმალ-იზებული პროცედურების შესრულებას, რომლებიც მიუხედავად შინაარსობრივი აზრისა უზრუნველყოფენ ხელისუფლებისა და მართვის ორგანოების მარეგულირებელი მიზნების მიღწევას, ეყრდნობიან მხოლოდ ოფიციალურ სტატისტიკურ წყაროებს, უზრუნველყოფენ შედეგების გამჭვირვალობას, შესრულების სიმარტივეს და თითოეული რეგიონის მიხედვით პარამეტრების სრულ შესა-

დარისობას.

ასეთი სახის დიაგნოსტიკისათვის ყველაზე აპრობირებულ მეთოდოლოგიურ ბაზად, ალბათ, მაინც უნდა მივიჩნიოთ რუსეთის ეკონომიკური განვითარებისა და ფინანსთა სამინისტროების მიერ შექმნილი „რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კომპლექსური შეფასების გაანგარიშების მეთოდიკა“. ეს მეთოდიკა გამოიყენება რუსეთის ფედერაციაში და ჩვენც ვემხრობით მის ჩვენს სინამდვილეში გამოყენების მიზანშეწონილებას თუნდაც ამ დოკუმენტის ისეთი ყველაზე არსებითი დებულებების გამო, რომლებზეც ეხლა მივუთითებთ. აღნიშნული დოკუმენტის თანახმად კომპლექსური შეფასების დასაბუთებისას გაითვალისწინება რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის შემდეგი კომპონენტები: 1) მიმდინარე სამეურნეო მოღვაწეობის შედეგებითი მასშტაბები; 2) დაგროვილი ეკონომიკური პოტენციალი; 3) ტერიტორიის ინფრასტრუქტურული ათვისება; 4) მოსახლეობის ცხოვრების საერთო დონე; 5) შრომის ბაზრის განვითარება და მდგომარეობა; 6) სამომხმარებლო ბაზრის განვითარება (სამომხმარებლო საქონლებისა და მომსახურების რეგიონული ბაზრის); 7) ინვესტიციების ბაზრის განვითარება და საინვესტიციო აქტიურობა; 8) სოციალური ინფრასტრუქტურის დარგების განვითარების საერთო დონე; 9) მოსახლეობის საბიუჯეტო-ფინანსური უზრუნველყოფა; 10) საერთაშორისო ეკონომიკური თანამშრომლობის შედეგებითი მასშტაბები და საგარეო-ეკონომიკური კავშირების ინტენსიურობა; 12) სოციალური სტაბილურობა. საბაზრო ინდიკატორების შესაბამისი ნაკრების მეშვეობით აღნიშნული ჩამონათვალი შედის რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის ინტეგრალურ შეფასებაში; ამასთან თითოეული კომპონენტს შეესაბამება (შეესატყვისება) თავისი შემფასებელი ინდიკატორი ან კიდევ ინდიკატორების რიგი.

„რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის



კომპლექსური შეფასების საბაზრო ინდიკატორების“ შემადგენლობაში ჩართულია: 1) მთლიანი რეგიონული პროდუქტი მოსახლეობის ერთ სულზე (თანხაში); 2) ძირითად კაპიტალში ინვესტიციების მოცულობა მოსახლეობის ერთ სულზე (თანხებში); 3) საგარეო-სავაჭრო ბრუნვის მოცულობა (ექსპორტისა და იმპორტის თანხობრივი მოცულობა) მოსახლეობის ერთ სულზე (აშშ დოლარებში); 4) რეგიონის ფინანსური უზრუნველყოფა მოსახლეობის ერთ სულზე თანხებში (მსყიდველობითი უნარის პარიტეტის გათვალისწინებით); 5) ეკონომიკაში დასაქმებულთა რიცხოვნობის მიმართ მცირე საწარმოებში დასაქმებულთა ხვედრითი წილი პროცენტებში; 6) რეგისტრირებული უმუშევრობის დონე (უმუშევართა პროცენტული ხვედრითიწილი ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის მიმართ); 7) საშუალოსულადობრივი შემოსავლებისა და საშუალოსულადობრივი საარსებო მინიმუმის პროცენტული თანაფარდობა; 8) საარსებო მინიმუმის ქვევით შემოსავლის მქონე მოსახლეობის ხვედრითი წილი მთლიან მოსახლეობაში; 9) საცალო საქონელბრუნვისა და ფასიანი მომსახურების საერთო მოცულობა ერთ სულ მოსახლეზე გაანგარიშებით (თანხაში); 10) დარგობრივი ეკონომიკის ძირითადი კაპიტალი მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით; 11) საავტომობილო გზების სიმჭიდროვე; 12) სოციალური ინფრასტრუქტურის დარგების განვითარების დონის ნაერთი მაჩვენებელი.

მითითებული ინდიკატორებიდან ბოლო ინდიკატორი გვევლინება ოთხი ისეთი მნიშვნელოვანი ინდიკატორის ინტიგრირებულ შემფასებლად როგორცაა: ა) ბავშვთა სკოლაშდელი დაწესებულებებით უზრუნველყოფა (ბავშვთა რიცხოვნობა ყოველ 100 ადგილზე); ბ) სპეციალისტების გამოშვება უმაღლესი და სახელმწიფო საშუალო სპეციალური სასწავლებლების მიერ (ყოველ 10 ათას მოსახლეზე გაანგარიშებით); გ) მოსახლეობის უზრუნველყოფა სამედიცინო პერსონალით (ექიმებისა და საშუალო სამედიცინო პერსონალის რიცხოვნობა 10 ათას მოსახ-

ლზე); დ) მოსახლეობის უზრუნველყოფა ამბულატორიულ-პო-  
ლიკლინიკური დაწესებულებებით.

ინტეგრალური მაჩვენებლის გაანგარიშება მიზანშეწონილია  
ხდებოდეს ეტაპობრივად. პირველ ეტაპზე თითოეული ჩამოთვ-  
ლილი საბაზო ინდიკატორების მიხედვით (უკანასკნელის გარ-  
და) უნდა განისაზღვროს თითოეული კონკრეტული რეგიონის  
რანგი – უკეთესიდან დაწყებული (პირველი ადგილი) და უარეს-  
ით დამთავრებული (ბოლო ადგილით); უნდა განისაზღვროს  
აგრეთვე მაჩვენებლის მნიშვნელობის საშუალო რესპუბლიკური  
რანგი. რაც შეეხება საბაზო მეთორმეტე ინდიკატორს-სოციალ-  
ური ინფრასტრუქტურის დარგების განვითარების დონის ნაერთ  
მაჩვენებელს, აქ დასაწყისში ანალოგიურად განისაზღვრება ოთხ-  
ივე მითითებული პირველადი ინდიკატორის რანგი, შემდეგ მიღე-  
ბული რანგების დაჯამებით დადგინდება თითოეული რეგიონის  
სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარების დონის შესაბამ-  
ისი ინტეგრალური რანგი (აგრეთვე მაჩვენებლის მნიშვნელობის  
საშუალო რესპუბლიკური რანგი).

განხილულის შედეგია – თითოეული რეგიონის რანგი და  
საშუალო რესპუბლიკური მნიშვნელობა თითოეული საბაზო ინ-  
დიკატორის მიხედვით. ამასთან, თუ ორ ან რამოდენიმე რეგიონს  
რომელიმე მაჩვენებლის მიხედვით გამოუვლინდება აბსოლუტურ-  
ად ერთნაირი მნიშვნელობა, მაშინ ხორციელდება რეგიონების  
მონაცემების ლოკალური რანჟირების ოპერაცია მნიშვნელოვანი  
მაჩვენებლის მთლიანი რეგიონული პროდუქტის მოცულობის  
მიხედვით.

მეორე ეტაპზე თითოეული მაჩვენებლის მიხედვით კონკრეტ-  
ული რეგიონისათვის გამოიყენება ბალური შეფასება – გაან-  
გარიშება უნდა მოხდეს შემდეგი ფორმულით:

ქულა=რანგი № - რანგი 1; სადაც რანგი № არის რანჟირე-  
ბის საერთო მწკრივში საშუალო რესპუბლიკური რანგი, ხოლო  
რანგი 1 არის კონკრეტული რეგიონის რანგი რანჟირების საერ-

თო მწკრივში.

მესამე, დამავირგვინებელ ეტაპზე თითოეული რეგიონისათვის მიყენებული ბალური შეფასებები ჯამდება მთლიანობაში ყველა თორმეტივე გასათვალისწინებელი საბაზო ინდიკატორების მიხედვით და შემდგომ მიღებული შედეგის 12-ზე გაყოფით. ამით განისაზღვრება თითოეული რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის ჩვენს მიერ ძიებული ინტეგრალური შეფასება.

ისეთი მეთოდის მხარდამჭერი და გამზიარებული მეცნიერებაში (მაგ. ლექსინი და სხვ.) მიიჩნევენ, რომ ეს მაჩვენებელი ობიექტურად ახასიათებს ქვეყნის სუბიექტის შესაძლებლობებს ეკონომიკური ზრდის შიდა რეზერვებისა და შესაძლებლობების მობილიზაციის საფუძველზე დამოუკიდებლად დაძლიონ ეკონომიკისა და სოციალური სფეროს კრიზისული მდგომარეობა. ამ მეთოდის გარკვეულად დახვეწის საფუძველზე, ვფიქრობთ, მისი გამოყენება რეალურად შესაძლებელია.

ასეთი დიაგნოსტიკის უბრალოება და გარეგანი ლოგიკურობა, აგრეთვე ამოსავალი ინფორმაციის მიღებისა და შემდგომი გაანგარიშების სიადვილე, ვფიქრობთ, პოპულარულს გახდის მას საქართველოს რეგიონებში.

მუნიციპალური წარმონაქმნების პოტენციალის დიაგნოსტიკა. ბოლო ხანებში საქართველოს რიგ რეგიონებში დაიწყო მუნიციპალური დონის გამოკვლევები, რაც კიდევ უფრო აფართოებს წარმოდგენას რეგიონული დიაგნოსტიკის შესაძლებლობებისა და საგნის შესახებ. ასეთს განეკუთვნება, მაგალითად, ინფორმაციულ-ანალიზური დამუშავებები. ადგილი ქვს ცდებს ქალაქებისა და რაიონების საბიუჯეტო მდგომარეობის, სასურსათო უსაფრთხოების დიაგნოსტიკის თაობაზე. ამ მხრივ ქალაქის საბიუჯეტო დიაგნოსტიკის შედარებით დადებითი გამოცდილება შეიძინა თბილისის ხელისუფლებამ (მხედველობაში გვაქვს მერია, საკრებულო და მთავრობა). აგრეთვე დიაგ-

ნოზირება ხდება ჩვენი ქვეყნის ბუნებრივი რესურსების გამოყენებისა და მდგომარეობის პრობლემის. საქართველოში ახალი საგადასახადო კოდექსის ამოქმედების თვალსაზრისით ინტერესს იწვევს ცალკეული მუნიციპალური წარმონაქმნების, რაიონებისა და რეგიონების საგადასახადო პოტენციალის დიაგნოსტიკა. ამ შემთხვევაში დიაგნოსტიკის კონკრეტულ ობიექტს უნდა წამოადგენდეს ცალკეულ ტერიტორიულ წარმონაქმნთა საშემოსავლო ბაზა, რომლის ადეკვატური გამოვლინება შექმნის ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოების დაინტერესებას ტერიტორიული საგადასახადო პოტენციალის მაქსიმალური მობილიზაციისათვის, შექმნის ფაქტიურად მიღებული შემოსავლების ხელოვნურად შემცირების დაძლევის წინამძღვრებს. ამასთან უნდა გამოვიდეთ იქიდან, რომ მუნიციპალური მთლიანი პროდუქტის სტატისტიკის უქონლობის პირობებში მუნიციპალურ წარმონაქმნთა საგადასახადო ბაზა შეიძლება შეფასებულ იქნას საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს გადასახადებისა და მოსაკრებების შესაბამისი სამსახურების ინფორმაციით თითოეული კონკრეტული მუნიციპალური (ტერიტორიული) წარმონაქმნის მიმართ, რომელიც შევსებულ იქნება სახელმწიფო სტატისტიკის ორგანიზაციების ინფორმაციით.

ტერიტორიული წარმონაქმნის დაბეგვრას დასაქვემდებარებული ბაზა თითოეული სახის საგადასახადოს მიხედვით გაიანგარიშება ჩვენი ქვეყნის მოქმედი კანონმდებლობით და ამასთან იმ შეღავათების მხედველობაში მიუღებლად, რომლებიც დაწესებულია ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების მიერ. პროგნოზირებადი საგადასახადო ბაზა განისაზღვრება თითოეული მუნიციპალური წარმონაქმნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მონაცემის საფუძველზე.

თითოეული სახის გადასახადზე დასაბეგრი საგადასახადო ბაზის გაანგარიშება უნდა მოვახდინოთ რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პარამეტრების პროგნოზის საფუძ-

ველზე; ამასთან რენტაბელურ საწარმოთა შემოსავლების შრომის ანაზღაურების ფონდის, საწარმოთა ქონების საშუალო წლიური ღირებულების, სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების მოცულობის, აქციზირებული პროდუქციის წარმოების მოცულობის და სხვა მონაცემთა რაიონების მიხედვით დაყოფით. მოგებაზე, ვიზიკურ პირთა შემოსავლებზე და ქონებაზე (იურიდიულ და ვიზიკურ პირთა) დასაბეგრი საგადასახადო ბაზა გაიანგარიშება შესაბამისი პროგნოზირებადი მონაცემების გამრავლებით – საწარმოთა მოგების, ვიზიკურ პირთა შემოსავლების ჯამების და ქონების საშუალოწლიური ღირებულების – მათ დასაბეგრ წილზე. გაანგარიშებების განხორციელების პროცესში აუცილებლად გათვალისწინებულ უნდა იქნეს გადასახადით დასაბეგრ ბაზაში და საგადასახადო კანონმდებლობაში მომხდარი ცვლილებები. საგადასახადო ბაზის გაანგარიშებისათვის ამოსავალი მონაცემების სახით უნდა გამოყენებული იქნეს საგადასახადო ორგანოების გასული და მიმდინარე პერიოდების ანგარიშების მონაცემები.

აკორდინატული“ დიაგნოსტიკა. ფართომასშტაბიანი რეგიონული დიაგნოსტიკის განხორციელების შედეგებიდან, უდაოდ, სერიოზული ყურადღების ღირსია რეგიონის „ინვესტიციური მიმზიდველობის“ შეფასების პრობლემა. აღნიშნულის დიაგნოსტიკის ამოცანა „პოტენციალი-რისკი“-ს კოორდინატური ბადის ფორმირებაში მდგომარეობს, სადაც თითოეული რეგიონისათვის შეფასებული და იდენტიფიცირებული უნდა იქნეს მათი საინვესტიციო პოტენციალისა (მაღალი, საშუალო, დაბალი) და ინვესტიციური რისკის (მინიმალური, საშუალო, მაღალი და ექსტრემალური) შედარებითი დონეები.

რეგიონის საინვესტიციო პოტენციალი უნდა ითვალისწინებდეს ძირითად მაკროეკონომიკურ მაჩასიათებლებს, ტერიტორიის საწარმოო ფაქტორებით გაჯერებას, მოსახლეობის სამომხმარებლო მოთხოვნას და სხვა მაჩვენებლებს. საინვესტიციო პოტენციალი, როგორც წესი, უნდა მოიცავდეს და ყალიბდებოდეს პო-

ტენციალის ისეთი მნიშვნელოვანი კერძო მაჩვენებლებისაგან, როგორცაა: 1) რესურსულ-სანედლეულო პოტენციალი; 2) შრომითი (შრომითი რესურსები და მათი საგანმანათლებლო დონე); 3) საწარმოო პოტენციალი (რეგიონის მოსახლეობის სამეურნეო მოღვაწეობის შედეგების მთლიანობა); 4) ინოვაციური პოტენციალი (რეგიონში მეცნიერების განვითარებისა და მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების დანერგვის დონე); 5) ინსტიტუციური (საბაზრო ეკონომიკის წამყვანი ინსტიტუტების განვითარების დონე და ხარისხი); 6) ინფრასტრუქტურული პოტენციალი (რეგიონის ეკონომიკურ-გეოგრაფიული მდგომარეობა და მისი ინფრასტრუქტურული უზრუნველყოფა); 7) ფინანსური (საგადამხდლო ბაზის მოცულობა და რეგიონის საწარმოთა მომგებიანობა); 8) სამომხმარებლო პოტენციალი (რეგიონის მოსახლეობის მსყიდველობითი უნარის ერთობლიობა).

ინვესტიციური რისკის სიდიდე გვიჩვენებს ინვესტიციებისა და მათგანშემოსავლების დაკარგვის ალბათობას. ამასთან დაკავშირებით უნდა გაანგარიშებული იქნეს რისკის შემდეგი სახეები: 1) ეკონომიკური (რეგიონის სამეურნეო განვითარებასთან დაკავშირებული); 2) ფინანსური (რეგიონული ბიუჯეტის ბალანსირებულებისა და საწარმოთა ფინანსების ხარისხთან მიმართებაში); 3) პოლიტიკური (ბოლო საპარლამენტო არჩევნებთან დაკავშირებით მოსახლეობის პოლიტიკური სიმპატიების განაწილებასთან დაკავშირებით, აგრეთვე ადგილობრივი ხელისუფლების ავტორიტეტულობასთან დაკავშირებით); 4) სოციალური რისკი (სოციალურ დამაბულობასთან მიმართებით); 5) ეკოლოგიური (გარემოს დაბინძურების დონის); 6) კრიმინალური რისკი (რეგიონში დამნაშავეობის დონის დამნაშავეობის სიმძიმის გათვალისწინებით); 7) საკანონმდებლო (ამათუიმ სფეროში და დარგში ინვესტირებისათვის საკანონმდებლო პირობები, აგრეთვე წარმოების ცალკეული ფაქტორების გამოყენების წესთან).

დიაგნოსტიკების მეთოდურ კას მუდმივად უნდა სრულდებოდეს-

დეთ. საქმე იმაშია, რომ ცხოვრებაში იცვლება სიტუაციები და მასთან დაკავშირებით იცვლება რისკის სახეებიც (მაგ: ეკონომიკური, პოლიტიკური). როგორც ექსპერტული და სხვა სახის შეფასებები გვიდასტურებენ უცხოელი ინვესტორები უფრო დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ რეგიონში პოლიტიკურ სიტუაციას, კანონმდებლობას და მასთან დაკავშირებულ რისკს, ქართველი ბიზნესმენები კი ფინანსურ და საკანონმდებლო რისკს. ამასთან ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენი ქვეყნის ზოგიერთი რეგიონის ბუნებრივი რესურსები, აგრეთვე კვალიფიციური და იაფი სამუშაო ძალა წარმოადგენს უცხოური ინვესტორების თვალში მთავარ კონკურენციულ უპირატესობას.

რისკის დონე რეგიონში უნდა შევაფასოთ ქვეყნის მასშტაბით გასაშუალებული რისკის დონესთან მიმართებაში, რომელიც ათვლისას მხედველობაში მიიღება როგორც ერთიანი (ციფრი 1).

უნდა აღინიშნოს, რომ ინვესტიციური მიმზიდველობის რეგიონული დიაგნოსტიკის აღნიშნული მეთოდოლოგიური საწყისები და საფუძვლები ეჭვსგარეშეა, ბევრ კრიტიკულ შენიშვნებს გამოიწვევს; მაგრამ ჩვენ იმედი გვაქვს, რომ სწორედ აღნიშნული დაგეხმარება მის შემდგომ სრულყოფაში; თუმცა ვერც იმას უგულველყოფთ, რომ ინვესტიციური მიმზიდველობის შეფასების რეგიონული დიაგნოსტიკის გამოყენება ჩვენს მიერ ზემოთ აღწერილი მაჩვენებლების ბაზაზეც სავსებით რეალური და მიზანშეწონილია, რადგანაც მისი მეშვეობით მიღებული მონაცემები შემოწმებადია (ე.ი. ექვემდებარებიან შემოწმებას) და ლოგიკურად ახსნადია.

რეგიონული დიაგნოსტიკა ბიზნეს-მიზნებისათვის. აღსანიშნავია, რომ რეგიონული დიაგნოსტიკით უფრო მეტად ინტერესდება მსხვილი ბიზნესი. ეს ეხება მსხვილ საბანკო დაწესებულებებსაც, რომელთაც აქვთ განვითარებული ფილიალების ქსელი და მიზნად ისახავენ შემდგომ კიდევ უფრო გააფართოონ თავიანთი მოღვაწეობის არეალი, შექმნან ახალი განცალკევებული ტერიტორიული ქვედანაყოფები. ასეთ ბანკებს აუცილებლად ესაჭიროე-

ბათ ობიექტური დიაგნოსტიკური დასკვნები ამა თუ იმ რეგიონის მიმზიდველობის თაობაზე (მათ შორის საინვესტიციო მიმზიდველობაზე).

ერთ-ერთი ქვეყნის მსხვილი მრავალ ფილიალიანი ბანკის მიერ გამოყენებული რეგიონული დიაგნოსტიკის თანახმად გამოყენებული იქნა პარამეტრები, რომლებიც გარკვეული დოზის პირობითობით აერთიანებდა ჯგუფებში რეგიონის ისეთ მახასიათებლებს, როგორიცაა: ა) რეგიონის ეკონომიკური პოტენციალი; ბ) მასში საბანკო სისტემის განვითარების დონე; გ) საბანკო მომსახურებაზე რეგიონული მოთხოვნის არსებობა. ამასთან ქვეყნის სუბიექტის ეკონომიკური პოტენციალის შეფასება განხორციელდა ისეთი შემდეგი მონაცემების საფუძველზე როგორცაა: 1) სამრეწველო წარმოების მოცულობა; 2) ლოკალური ეკონომიკის ფუნქციონირების დადებითი ფინანსური შედეგის არსებობა, როგორც პოტენციური წყარო გაწეული მომსახურების ანაზღაურების; 3) მეურნეობრიობადი სუბიექტების საგადამხდელი დისციპლინა; 4) საქმიანი ცხოვრების და მოღვაწეობის აქტიურობა; 5) მშენებლობის მოცულობები; 6) საგარეო ეკონომიკური საქონელბრუნვა; 7) მოსახლეობის რიცხოვნობა და მათი ფულადი შემოსავლების მოცულობა; 8) რეგიონის საბიუჯეტო სისტემის მდგომარეობა; 9) მოსახლეობისა და სამრეწველო წარმოების კონცენტრაცია რეგიონალ ცენტრში.

აღნიშნულთან ერთად არ არის გამორიცხული და უკეთესიც არის სხვა პარამეტრების ამოქმედებაც; მათ შორის ისეთების, რომლებიც ასახავენ: რეგიონის უზრუნველყოფას სასარგებლო წიაღისეულით, მიწით, წყლისა და სხვა რესურსით; მეურნეობის სპეციალიზაციას; საწარმოო ინფრასტრუქტურის სიმძლავრეს; რეგიონის სატრანსპორტო კავშირებს; საკომუნიკაციო და კავშირის საშუალებების განვითარებას; სამეცნიერო და საკადრო პოტენციალს და სხვა.

რეგიონებში საბანკო სისტემის განვითარების დონის დასახ-



ასიათებლად გამოყენებული უნდა იქნას შემდეგი მაჩვენებლები: 1) მომქმედი ბანკების რაოდენობა; 2) მათი „საგარეო“ და „შიდა“ ფილიალების შეფარდება; 3) დეპოზიტებისა და დანაზოგების მოცულობა; 4) ბანკების მიერ სხვა მოზიდული სახსრების მოცულობა; 5) გაცემული კრედიტების მოცულობა და ბანკების მიერ გათვალისწინებული თამასუქები.

საბანკო ექსპანსიისათვის რეგიონის მიმზიდველობის მრავალფაქტორული შედარებითი ანალიზისათვის გამოიყენება აგრეგირებული ინდექსი. თითოეული რეგიონისათვის ის განპირობებული უნდა იყოს ორი პარამეტრით: 1) დანარჩენ ანალიზირებულ რეგიონებს შორის თითოეული მაჩვენებლის რანგით; 2) ბანკისათვის თითოეული მაჩვენებლის მნიშვნელობით. ამასთან დაკავშირებით ყველა მომქმედი მაჩვენებლები მოიყვანებიან შესადარის სახეში.

ჰუმანიტარული დიაგნოსტიკა. დიაგნოსტიკის ახალ მიმართულებას წარმოადგენს რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების ჰუმანიტარულ პოზიციებიდან შეფასება. დიაგნოსტიკის ეს მიმართულება თავდაპირველად ემსახურებოდა საერთაშორისო დაპირისპირების მიზნებს. ამის მაგალითს იძლევა სოციალური განვითარების ინდექსის გაანგარიშებები განხორციელებული გაეროს წევრ ქვეყნებში, რომელიც ხდებოდა რამოდენიმე ათეული პარამეტრის აგრეგირების ერთიანი მეთოდით. ამასთან უნდა კონსტანტირებულ იქნეს ის ფაქტი, რომ დიაგნოსტიკის საერთაშორისო მეთოდები უპირატესად ორიენტირებული არიან შემფასებელი მაჩვენებლების გაშლილ ერთობლიობაზე და არა მათ ინტეგრალურ გამოსახვაზე.

ჰუმანიტალურ რეგიონული დიაგნოსტიკის მიზანშეწონილ მაგალითად გამოდგება ადამიანური პოტენციალის განვითარების შეფასების მაჩვენებელი, რომელიც კონკრეტულად ახდენს საერთაშორისო მეთოდის ჩვენი ქვეყნის საინფორმაციო და სოციალურ-ეკონომიკურ რეალობასთან.

ადამიანური პოტენციალის განვითარების ინდექსის გაანგარიშების აზრი და მეთოდის, მართალია, საფუძვლიანად განიცდიდა კრიტიკა-კომენტარებს, მაგრამ ამჟამად ის ჩვენ უკვე საკმარისად წარმოგვიდგენია. უპირველეს ყოვლისა საჭიროა მივუთითოდ იმაზე, რომ საკითხი ეხება ინტეგრალურ მაჩვენებელს, რომელიც განგარიშებულია როგორც სამი განმაზოგადებელი ინდექსების საშუალო არითმეტიკული მნიშვნელობა; ესენია: 1) სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლიობა; 2) განათლების მიღწეული დონე; 3) ცხოვრების (შემოსავლი) დონე, განსაზღვრული მთლიანი შიდა პროდუქტის (რეგიონალურის) შემოსავლით მოსახლეობის ერთ სულზე.

საქართველოში ადამიანური პოტენციალის განვითარების ინდექსების დონეების შედარება რეგიონების მიხედვით ხასიათდება საკამაოდ დაშორებული დისტანციით; დისტანცია რეგიონებს შორის მაქსიმალური და მინიმალური მნიშვნელობებით ბოლო ათწლეულის მანძილზე მნიშვნელოვნად გაიზარდა. „ადამიანური განვითარების“ ამ დისპროპორციის ზრდაში მიუძღვის ცალკეულ რეგიონებს შორის ჩამოყალიბებულ ეკონომიკურ უთანაბრობის გარმავებას.

რეგიონული დიაგნოსტიკის თავისებურებები და სრულყოფის გზები პოსტსაბჭოური საქართველოს პირობებში. ამ მხრივ არსებული ხარვეზებიდან პირველ რიგში აღსანიშნავია ინფორმაციული ხასიათის პრობლემები. ცნობილია, რომ რეგიონული დიაგნოსტიკის შედეგები თანაბარი ზომით არის დამოკიდებული როგორც მის მეთოდისაზე, ასევე ამოსავალი ინფორმაციის სისრულეზე და ხარისხზე. ამ მხრივ ყურადღებაში აქცევია მთავარი საინფორმაციო მასივი – სახელმწიფო სტატისტიკა.

სახელმწიფო სტატისტიკის შინაარსობრივი მრავალფეროვნების მიუხედავად მისთვის მაინც დამახასიათებელია ზოგიერთი პრინციპილური ნაკლოვანებები, რომლებიც ზღუდავენ მათ რე-

გიონული დიაგნოსტიკისათვის გამოყენების შესაძლებლობებს. კერძოდ მასში არ არის ასახული ისეთი მნიშვნელოვანი კომპონენტი, როგორცაა მონაცემები რეგიონული და ადგილობრივი ბიუჯეტებისა და გადასახადების შესახებ, რომლებიც გროვდება ქვეყნის სუბიექტებისა და მუნიციპალური წარმონაქმნების ტერიტორიაზე. გარდა ამისა ქვეყნის სტატისტიკა ზოგიერთ არაფინანსურ საინფორმაციო პოზიციებშიც, როგორც წესი, არ ჩამოღის ქვეყნის სუბიექტის დონის ქვეით (ფედერაციის სუბიექტის ქვეით) და სხვა. გარკვეული ინფორმაცია არის წარმოდგენილი ყოველწლიურ სტატისტიკურ საინფორმაციო კრებულებში ცალკეული რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მახასიათებელ ზოგიერთი მაჩვენებლების მიხედვით, რაც აშკარად არასაკმარისია.

აუცილებელიც გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ რეგიონული (მუნიციპალური) სტატისტიკა წარმოადგენს რეგიონული სტატისტიკის აგრეგირებული მაჩვენებლების პირველ წყაროს; ის წარმოადგენს მონაცემთა ბაზის (ბანკის) ფორმირების საფუძველს და ამდენად მის მაღალხარისხოვან დონეზე მომზადებისა და დანიშნულებით გამოყენებისათვის მიწოდებას სერიოზული ყურადღება უნდა მიექცეს უახლოეს მომავალში. პრობლემა იმაშიც არის, რომ რეგიონული (მუნიციპალური) სტატისტიკა ნაკლებად ხელმისაწვდომის თითოეული რეგიონის ფარგლებს გარეთ.

სტატისტიკა ყოველთვის იყო და კვლავ რჩება რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების „რენდგენული სურათის“ მიღების საფუძველად. ამასთან ღირს კიდევ ერთხელ გავიმეოროთ იმ გარემოებების შესახებ, რომ „სურათი“ მხოლოდ გზაა დიაგნოზისკენ, მაგრამ არაა თვით დიაგნოზი. ობიექტური და სისტემური რეგიონული დიაგნოსტიკის განსახორციელებლად აუცილებელია სტატისტიკური ინფორმაციის ამოსავალ დიდ მასივში შეტანილ იქნეს სამართლებრივი, სოციოლოგიური, ეთნოეროვნული, გეოპოლიტიკური და სხვა ხასიათის დამაზუსტებელი და

შემავესებელი მონაცემებიც. აუცილებელია აგრეთვე რეგიონის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სიციალურ ცხოვრებაში პირდაპირი სტატისტიკური დაკვირვებიდან დაფარული მოვლენების აღრიცხვა, მათ შორის თუნდაც „ჩრდილოვანის“, რომელთა მონაცემების მიღების ტექნოლოგია თანდათან უკვე აითვისა ექსპერტთა წრეებმა.

დეპრესიული (კრიზისული, პრობლემური) ტერიტორიების იდენტიფიკაცია. ეს არის დიაგნოსტიკური სამუშაოთა განსაკუთრებული სახე, რომელსაც პირობდულად მიმართავენ ქვეყნისა და რეგიონული დონის ხელისუფლებისა და მართვის ორგანოები. საქართველოში ღრმა კრიზისული მოვლენების ფართოდ და გაჭიანურებულად განვითარების ფონზე ქვეყნის ესათვის ტერიტორიული ერთეული (რაიონი, რეგიონი) უნდა მიკუთვნებულ იქნას დეპრესიულის კატეგორიას მხოლოდ იმ პირობით, თუ იქ უპირველეს ყოვლისა წარმოების დაცემა-დაქვეითების ტემპი, მასშტაბები და ხანგძლიობა, ცხოვრების დონის დაქვეითება და სხვა ნეგატიური ტენდენციების ზრდა საგრძნობლად აღემატება ქვეყნის საშუალო მაჩვენებლებს (ან რაიონში აღემატება საშუალო რეგიონულს); მეორეს მხრივ, გარდა აღნიშნულისა, თუ ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური მიზეზებით არ არსებობს მოცემული კონკრეტული ტერიტორიული წარმონაქმნის დამოუკიდებლად განვითარების წინამძღვრები და სტიმულები. ეს იმის მიმანიშნებელია, რომ არ არსებობს მითითებული ტენდენციების დამოუკიდებლად აღმოფხვრის პოტენციალი და წარმოშობილია ცენტრიდან (ცენტრალური ან რეგიონული ცენტრიდან) საგანგებო ჩარევა- მხარდაჭერის აუცილებლობა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ თანამედროვე საქართველოს პირობებში ტერიტორიული დეპრესია უნდა გაგებულ იქნას არა როგორც „საერთო უბედურება“ არამედ როგორც მისი განსაკუთრებით მწვავე გამოვლინება.

ჩვენს მიერ მოყვანილ დეპრესიის განმარტება-განსაზღვრება-

ში პრინციპულად მნიშვნელოვანია აქცენტი ანომალურად მაღალი ღონის დაცემის ხანგრძლიობაზე და მის მიმდინარეობაზე, აგრეთვე ამ კვლავწარმოებითი კოლაფსისაგან დამოუკიდებლად გამოსვლის პოტენციური რესურსობის არ არსებობაზე. დეპრესიულობის დროში ხანგრძლივადიანობა არსებითად გახდა მისი განსაკუთრებული დამახასიათებელი თვისება.

ლოკალური ტერიტორიული დეპრესიისაგან გამოსვლა არსებითად მრავალწლიანი პროცესია, რომელიც ნებისმიერ შემთხვევაში პრობლემის ანომალური სიმწვავის მოხსნისათვის საჭიროებს დროის გარკვეულ საწყის პერიოდს, საჭიროებს დეპრესიული სიტუაციის გაჯანსაღებას, რაც შექმნის განვითარების ნორმალიზაციისათვის მინიმალურ აუცილებელ წინამძღვრებს. ამასთან გაჯანსაღების ქვეშ ჩვენ ვგულისხმობთ ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი, ფინანსური და სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათის ღონისძიებათა სისტემის განხორციელებას, რომლებიც უზრუნველყოფენ სტრუქტურულ-რაოდენობრივ შესატყვისობაში და შესაბამისობაში იქნან მოყვანილი ნებისმიერი ტერიტორიის სასიცოცხლოდ აუცილებელი და უმნიშვნელოვანესი პარამეტრები (კერძოდ, სამუშაო ადგილები, მოსახლეობა, სამეურნეო და სოციალური ინფრასტრუქტურის ობიექტები, დასახლებული პუნქტების ქსელები და სხვა). რამდენადაც თითოეული ლოკალური დეპრესია წარმოადგენს მოცემული ტერიტორიის ეკონომიკური, სოციალური და ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის დისბალანსის ძალიან მწვავე გამოვლინებას, ამიტომ დეპრესიული მდგომარეობის დაძლევა და გაჯანსაღება უნდა დაწყებულ იქნას მათი დაკარგულ-დარღვეული ბალანსის აღდგენით; ამაში სხვა ღონისძიებებთან ერთად იგულისხმება საზოგადოების „განტვირთვა“ მეურნეობრივად არაეფექტური და სოციალურად ზედმეტი ობიექტებისაგან, აგრეთვე დაუსაქმებელი მოსახლეობისაგან. ამასთან დაკავშირებით აღორძინებადი ბალანსირებადობის ხარისხი და ღონე უნდა მიჩნეული იქნეს დეპრესიული სიტუაციების გაჯანსაღების

მნიშვნელოვან დიაგნოსტიკურ ნიშნად.

ტერიტორიული წარმონაქმნების ღონის დიაგნოსტიკური შეფასების კრიტერიუმების საკითხი ყოველთვის წარმოადგენდა ერთ-ერთ რთულ პრობლემას ამ ტერიტორიების სტრუქტურული არაერთგვაროვნობისა და მრავალფუნქციური ხასიათის გამო. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ ტერიტორიული დეპრესიების სიდიდისა და შინაარსის განსაზღვრისათვის უნდა ვეცადოთ პრაქტიკულად მივუდგეთ საკითხს და შესაბამისი მაჩვენებლების ჩამონათვალი შევზღუდოთ ისეთი მაჩვენებლების მინიმუმით, რომლებიც მიზნობრივი პოზიციებიდან საკმარისია ყველაზე უფრო მწვავე დეპრესიის წერტილების გამოსავლინებლად. კერძოდ, თუ მიზნად დასახულია დასახლებული პუნქტების, სასოფლო რაიონების და ასეთი სახის წარმონაქმნების შერჩევა, რომელთა ლატაკური მდგომარეობა საჭიროა დაფიქსირებული იქნას როგორც სახელმწიფო მხარდაჭერის დამატებითი საფუძველი, დასაშვებია შემოვიფარგლოთ ობიექტურობისა და შესადარისობის უნარიანი მაჩვენებლებით, რომლებიც ხელს უწყობენ დახასიათებულ იქნას: 1) დეპრესიის ლოკალური უნარი; 2) დეპრესიული ტერიტორიის რესურსული შესაძლებლობანი; 3) დეპრესიის სიმძაფრე.

დეპრესიის ლოკალური დონე უნდა დახასიათდეს შემდეგი ძირითადი პარამეტრების გაუარესებით: 1) ხალხის ცხოვრების ღონისა და ხარისხის (მაგალითად, სიცოცხლის ხანგრძლივობის მაჩვენებლებით, გაწეული სოციალური მომსახურების მოცულობითა და სტრუქტურით); 2) ეკონომიკის (უპირველეს ყოვლისა რეალური სექტორისა და ფინანსური სექტორის მდგომარეობის მაჩვენებლებით); 3) გარემომცველი გარემოს.

დეპრესიული სიტაუციის გადაწყვეტის რესურსული პოტენციალი ლოგიკურად აისახება იმ მაჩვენებლებში, რომლებიც ეხება: 1) საბიუჯეტო უზრუნველყოფას; 2) სხვა, არასაბიუჯეტო რესურსებს (ქონებრივი, საწარმოო და სხვ.) თვითგანვითარებისათვის რესურსების უქონლობის აქცენტირება „დეპრესიული-

ბის“ გაგების განსაზღვრისათვის ნიშნავს სიმძიმის გადატანას არა მოცემულ მომენტში ავადმყოფობის „ფაქტზე“, არამედ მის პერსპექტივაზე – „განკურნების“ შესაძლებლობაზე. ამიტომ ლოგიკურია დეპრესიულობის კრიტერიუმებში შეყვანილ იქნას ტერიტორიის საბიუჯეტო და მისი რესურსული პოტენციალის დამოკიდებულების შეფასება, აგრეთვე დეპრესიული მოვლენების სიმყარის („ხანგრძლივობის“, „დაცემის“) პარამეტრები. ამასთან „რესურსებად“ უნდა გაგებული და მიჩნეულ იქნას არა მარტო ეკონომიკური, არამედ დეპრესიის დაძლევის ყველა შესაძლო ფაქტორები, მათ შორის ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი, დემოგრაფიული, სოციოფსიქოლოგიური და სხვანი.

რაც შეეხება დეპრესიის სიმძაფრეს ის უნდა განისაზღვროს როგორც თვითდეპრესიული ტერიტორიაზე დაცემის ტემპებით, აგრეთვე ანალოგიური პარამეტრების შედარებით (დაპირისპირებით) სხვა ანალოგიური ტიპის რეგიონების ტერიტორიების მახასიათებლებთან. გასაგებია, რომ სიტუაციის პარამეტრები უნდა შეფასებულ იქნას დინამიკაში, რათა დეპრესიულობა დასაბუთდეს ტენდენციის ხარისხში და არა როგორც ტერიტორიის შემთხვევითი მახასიათებელი.

კლასტერული ანალიზის გამოყენების შესაძლებლობები.  
ბოლო წლებში რეგიონილისტიკაში ფართოდ გამოიყენება კლასტერული ანალიზის მეთოდები და ტერმინოლოგია. კლასტერულს უწოდებენ მოვლენების, ობიექტების, ტერიტორიული ერთეულების ჯგუფს, რომლებიც ახლოს (მსგავსნი) არიან დამახასიათებელი ნიშნებით (დამახასიათებელი, ერთნაირი ტიპის ნიშნებით). ასეთი შედარებით მსგავსი ჯგუფების გამოცალკევების პროცედურას კლასტერიზაციას უწოდებენ; ხოლო კლასტერიზაციის შედეგს წარმოადგენს შესაძლებლობა გადავიდეთ მთლიანად რეგიონის მდგომარეობის ზედმეტი საერთო დიაგნოსტიკიდან სიტუაციისა და პრობლემის დიაგნოსტიკისკენ, გადავიდეთ შიდა რეგიონული არსებითად მსგავსი (ერთნაირტიპიანი) ობიექტების

სიტუაციებისა და პრობლემის დიაგნოსტიკისაკენ.

კლასტერული ანალიზი ტექნიკური თვალსაზრისით წარმოადგენს კარგად ფორმალიზებულ პროცედურას, რომელიც ეფუძნება სპეციალურ მათემატიკურ აპარატს. საერთო სახით ეს პროცედურა მოიცავს: ა) რეგიონული დიაგნოსტიკის კონკრეტული მიზნებიდან (საინტერესო ასპექტიდან) გამომდინარე ობიექტების ფუნქციონირების საბოლოო მაჩვენებლების შერჩევას; ბ) თვით ობიექტების არსებითი მახასიათებლების შერჩევას; გ) ამ თვისებებისა და მახასიათებლების „შედევების“ ზონის აღმოჩენა; დ) „შედევების“ ელემენტარული ჯგუფების დაახლება უფრო გაფართოებული კლასტერების მიღებისათვის.

კლასტერული ანალიზის მთავარ ღირსებას წარმოადგენს შესასწავლი ტერიტორიის შიგნით ისეთი ზონების (წერტილები, ობიექტების) გამოყოფის ფართო შესაძლებლობები და უნარი, რომლებიც მჭიდროდ არ არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული ადმინისტრაციული საზღვრებით, მაგრამ სამაგიეროდ დაკავშირებული არიან ეკონომიკური, სოციალური და სხვა ხასიათის ერთიანი პრობლემატიკით; ამასთან საერთო პრობლემატური სივრცის დანაწევრება (დაყოფა) მითითებულ ზონებად შესაძლებელია დანაწევრების ნებისმიერ ხარისხში და დამოკიდებულია რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების მხოლოდ ამოსავალ (დაჯგუფებულ, დანაწევრების) პარამეტრებზე.

კლასტერული ტექნოლოგიების გამოყენება, ბუნებრივია, იწვევს იმის სურვილს, რომ მათი შედეგები შედარებულ იქნეს უფრო მარტივი ტექნოლოგიების გამოყენების შედეგებთან; მაგალითად, ინდიკატორული ტექნოლოგიების გამოყენების შედეგებთან. ასეთი შედარება-დაპირისპირება მეტად სასარგებლოა თუნდაც იმ გაგებით, რომ რეგიონული დიაგნოსტიკის თითოეულ ტექნოლოგიას აქვს მისთვის დამახასიათებელი დადებითი და უარყოფითი მხარეები, ხოლო გამოვლინებული განსხვავებების მიზეზების ანალიზს შეუძლია გამოიწვიოს ახალი, მათ შორის მოულოდნელი,



მაგრამ ყოველთვის ლოგიკურად ასახსნელი დასკვნები.

რეგიონული დიაგნოსტიკა პოსტკრიზისული განვითარების პირობებში. ბოლო 14-15 წლის განმავლობაში საქართველო იყო და ეხლაც რჩება აქტიური რეფორმირებადი გარდაქმნების ქვეყნად. აღნიშნულის ერთ-ერთი გამოვლინება იყო ქვეყანაში ყოველწლიურად ათეულობით ახალი კანონების წარმოჩენა და ადრე მიღებული აქტების ცალკეული ნორმების ასეულობით შესწორებები (დამატებანი, ცვლილებები, გაუქმებები). ქვეყნის სამინისტროებს ქვედა რგოლებში კანონების განუხრელად შესრულება-განხორციელების მიზნით. ფაქტიურად ყველა ეს კანონები და კანონქვემდებარე აქტები უშუალოდ აყალიბებენ რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების პარამეტრებს და ამასთან ქვეყნისა და რეგიონალ სტატისტიკაში ამასთან დაკავშირებით ვერ აღმოაჩენთ ვერავითარ ფიქსირებულ კვალს. რეგიონული პრობლემები შეიძლება მხოლოდ სპეციალური ანალიზით აღმოაჩინოთ და გამოავლინოთ, რომელიც უნდა მიჩნეულ იქნეს თანამედროვე საქართველოს რეგიონული დიაგნოსტიკის განუყოფელ ელემენტად (თუმცა სამწუხაროდ, დიაგნოსტიკურ შეფასებებში ასეთი შეფასებები ძალიან იშვიათად გამოსჭვივის).

ბოლო ხანების ნორმატიულ-სამართლებრივ სიახლეებიდან, რომლებიც ძალიან სერიოზულ კორექტივებს შეიტანენ რეგიონული სიტუაციების პარამეტრებში და პრობლემებში, უპირველეს ყოვლისა დავასახელებთ: 1) ბიუჯეტური ფედერალიზმის რეგორმირების პროგრამა (საბიუჯეტო შემოსავლებისა და ხარჯების პროპორციების ცვლილება ცენტრს, რეგიონებსა და მუნიციპალურ წარმონაქმნებს შორის); 2) ფედერალური პროგრამების რაოდენობისა და შემადგენლობის ფორმირების შესწორება, რომელიც მნიშვნელოვან წილად ხელს უწყობს რეგიონების ფინანსური და მატერიალურ-ტექნიკური პოტენციალის ფორმირებას; 3) ახალი საგადასახადო კოდექსი, რომელიც მიჩნეულია ქვეყნის ეკონომიკისა და ბიზნესური მოღვაწეობის უტყუარ ხელშემწყობ პირობად და ა.შ.

რეგიონული დიაგნოსტიკის ამოცანის გადაწყვეტისას ცენტრიდან პირდაპირი მოქმედების რეგიონული სიტუაციებისა და პრობლემების შეფასებისას სულაც არ უნდა იქნას უგულვებელყოფილი და ყურადღების მიღება დატოვებული საკმაოდ არსებითი ირიბი ხასიათის ზემოქმედებანი, კერძოდ, განსაკუთრებულ შეფასებას საჭიროებს ახალი საფუძვლების გამოჩენა რეგიონული ბიუჯეტების დაფინანსებისა და კომპენსაციების საკითხში რაიმე მიზეზით „გამოკლებული შემოსავლების“ შევსების თვალსაზრისით. ასეთმა სიტუაციებმა რეალურად თავი შეიძლება იჩინოს სოციალური გადასახადების შემცირების, სამედიცინო და სხვა სახის დაზღვევის რეფორმირების პირობებში. ასეთი გამონაკლისი, ქვეყნის ინტერესებით გამოწვეული რეფორმების განხორციელებისას, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს რეგიონების ცენტრისადმი საბიუჯეტო დამოკიდებულების გაზრდა, არავისთავს შემთხვევაში არ უნდა იქნეს შეფასებული, როგორც რეგიონული ხელისუფალთა მოღვაწეობის დამადასტურებელი მოვლენა.

ქვეყნის პოსტკრიზისული განვითარების პირობებში საჭიროა თავი ავარიდოთ და უარი ვთქვათ რეგიონული სიტუაციების ცვლილებების მიმართ პერსპექტივაში ამჟამად არსებული მიმდინარე შეფასებების პრაქტიკაზე, მით უმეტეს, თუ ამ შემთხვევაში არ გვექნება გათვალისწინებული და მხედველობაში მიღებული რეგიონული ბაზრების პოტენციალური ზრდის სასტარტო მოცულობის პარამეტრები, მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობა და სხვა. არ შეიძლება მხედველობიდან იქნას გაშვებული ის გარემოება, რომ მაგალითად, რეგიონის ტერიტორიაზე სწრაფი ეკონომიკური ზრდა შეიძლება ათვლის ძალად დაბალი დონის შედეგი იყოს, ან კიდევ შედეგი იყოს მსხვილი სამეურნეო სუბიქტის საინვეტიციო პოლიტიკის განხორციელების. ამის გარდა პოსტკრიზისული განვითარების ცალკეული პარამეტრების მაღალი დონე შეიძლება თანაბარი ზომით ადასტურებდეს იმას, რომ რეგიონი განიცდის აღმავლობას და ახლოს არის გაჯერე-

ბის ზღვართან. ტიპიური მაგალითი ეხება ბანკების რეგიონებში აქტიურობას. მათი მაღალი ამოსავალი პარამეტრები ერთის მხრივ, ნამდვილად ასახავენ საბანკო მომსახურების ბაზრის პროგრესს, ხოლო მეორეს მხრივ, გვაფრთხილებენ იმის შესახებ, რომ არ ტერიტორიაზე სხვა ბანკების რეგიონული ექსპანსია შეიძლება წარუმატებელი აღმოჩნდეს.

რეგიონული დიაგნოსტიკის გამარტივებული ტექნოლოგიების დაშვების ზღვარი. დიაგნოსტიკა რეგიონული გამოკვლევების ყველაზე უფრო ძნელად შესასრულებელი კომპონენტია. სურვილისა და საკმაო რესურსების არსებობის პირობებში შესაძლებელია შეგროვოლი იქნას ინფორმაციის ნებისმიერი მოცულობა (მათ შორის კონფიდენციალურიც) ნებსმიერ რეგიონში, რაიონში, ქალაქში სიტუაციის მდგომარეობის შესახებ და წარმოდგენილი იქნას ეს ინფორმაცია მაჩვენებლების საკმაოდ ფართო ნაკრების (ჩამონათვალის) სახით. პროფესიული ჩვევების არსებობისა და შესაბამისი ტექნიკური უზრუნველყოფის პირობებში შეიძლება გაკეთდეს გაანგარიშებები და აიგოს ნებისმიერი სირთულის მოდელები, რომლებიც შესაძლებელს გახდის ამ მაჩვენებლებს შორის არსებული დამოკიდებულების სხვადასხვაგვარ დახასიათებას. ასევე შეიძლება ვერბალურ დონეზე მოვახდინოთ ცალკეული შემთხვევების, სიუჟეტების, ფაქტების აღწერა რეგიონის სოციალური, პოლიტიკური და ეკონომიკური ცხოვრებიდან. მაგრამ დამტკიცებას არ საჭიროებს ის, რომ არც პარამეტრების, არც მოდელების, არც სიტყვიერი ჩამონათვალის აღწერა არ არის დიაგნოზი; ეს ჯერ კიდევ არ არის მდგომარეობისა და მისი მიზეზების შემფასებელი ის ფორმულა, რომელიც საშუალებას მოგცემდა მიგველო ამ ფორმულის ადეკვატური გადაწყვეტილება. ამიტომ რეგიონული დიაგნოსტიკის მთავარი ამოცანა მდგომარეობს არა იმაში, რომ შეეგროვოთ რაც შეიძლება ბევრი ინფორმაცია კონკრეტული ტერიტორიის შესახებ და ავლწეროთ ეს ყველაფერი რაც შეიძლება სრულად, არამედ ამოცანა და მთავარი მიზანი არისები-

თად მდგომარეობს იმაში, რომ მომხდარისა და მისი მიზეზების სწორი განსაზღვრითა და შეფასებით ნიშანი მივცეთ სწორ კონკრეტულ მოქმედებებს.

მნიშვნელოვანია აგრეთვე ის გარემოებაც, რომ რეგიონულ დიაგნოსტიკას შესწევს შესაძლებლობა პასუხი გასცეს ცალკეული კერძო საკითხების უაღრესად ფართო სპექტრზე (მოსახლეობის შემოსავლების მდომარეობიდან დაწყებული ტერიტორიის გეოპოლიტიკურ კორდინატებამდე), მაგრამ ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ ყველა ეს პასუხები საბოლოო ჯამში „მუშაობდნენ“ სისტემურ შედეგებზე. ეს შესაძლებელიცაა და აუცილებელიც, რამეთუ ტერიტორიის მდომარეობის ყველა პარამეტრებს შორის პირდაპირი კავშირები (მაგალითად, მთლიან რეგიონალ პროდუქტსა და უმუშევრობის დონეს შორის) ყოველგვარი ეჭვის-გარეშე რეალურად არსებობენ, ექვემდებარებიან კორექტულ მოდელირებასა და რაოდენობრივ-ხარისხოვრივ მეცნიერულ ასახვას.

რეალურად სრულყოფილი სისტემურობის მიღწევა ჯერ-ჯერობით მაინც რჩება ბევრი რეგიონალ-დიაგნოსტიკური გამოკვლევების მიუღწევლ იდეალად. დანაწევრებული მონაცემების სისტემატიზაცია უკეთეს შემთხვევაში ხორციელდება „ეკონომიკური დიაგნოსტიკის“ შედარებით ვიწრო დერეფანში, როდესაც სოციალური, ეკონომიკური, ეკოლოგიური, პოლიტიკური და სხვა შეფასებები ხორციელდება ტერიტორიის ეკონომიკურ განვითარებაში მათი ექსპერტულად დადგენილ წონასთან (ადგილთან, მნიშვნელობასთან, როლთან) დაკავშირება-შეუღლებით. ასეთი სახის გამარტივებები სრულიად დასაშვებია და სასარგებლოც არის, მაგრამ ამასთან საჭიროა პირდაპირ იქნეს მითითებული, რომ ადგილი აქვს დიაგნოსტიკის შეგნებულად გამარტივებული სიტუაციის შეგნებულად გამარტივებას.

საერთოდ, ნებისმიერი ინტეგრალური შეფასებები, მათ შორის ზემოთ განხილული „სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების“ და „რეგიონის ადამიანური პოტენციალის განვითარების“ დიაგნოზე-

ბი, შეიცავენ გამარტივების ელემენტებს. ამიტომ წარმოიშება ხოლმე იმის ცდუნება, რომ რეგიონალ სიტუაციებსა და პრობლემებს დიაგნოზი მივცეთ არა ინტეგრალური მონაცემების საფუძველზე, არამედ ცალკეული კერძო მაჩვენებლების სიმრავლის საფუძველზე. ესეც სრულიად დასაშვებია, ხოლო ზოგ შემთხვევებში ერთადერთი სწორიც, თუ არ დგას შემდგომი ერთ განზომილებიანი რეგიონალთაშორისი დაპირისპირების ან კიდევ ყველაზე უფრო კრიზისული ან პირიქით, ყველაზე უფრო კეთილდღეობის მქონე ტერიტორიის შერჩევის ამოცანა.

პრაქტიკაში არ არის გამორიცხული და ხშირად სარგებლობენ კიდევ კერძო რაოდენობრივი შეფასებების ელემენტარული არითმეტიკული დაჯამებით. წარმოიდგინეთ, რომ ესეც სრულიად შესაძლებელია მისაღებად მივიჩნიოთ, იმ პირობით თუ ყველა ისინი დაიყვანება ერთიან აზრობრივ განზომილებაში და წინასწარვე არის დათქმული, რომ ჩატარებული დიაგნოსტიკის მიზნის მიმართ თითოეული კერძო შეფასებებზე მოქმედება თანაბარია საბოლოო (საერთო) დიაგნოზზე.

არსებობს ორი მთავარი საშიშროება, რომლებიც თან ახლავს რეგიონალ დიაგნოსტიკას და დისკრედიტაციით უსაფრდება რეგიონული გამოკვლევებისა და რეგიონული პოლიტიკის ამ საპასუხისმგებლო რგოლს: 1) ერთგანზომილებიანი პრიმიტიული შეფასებისადმი მისწრაფება (მაგალითად, „თბილისი-კეთილდღეობის რეგიონია“) და 2) პირიქით, მისწრაფება სადიაგნოზირებლობიექტის კერძო შეფასებებით გადატვირთვისადმი, რაც საშუალებას არ იძლევა გამოვიტანოთ რამდენადმე მთლიანი და საბოლოო შეფასება. ამ დროს არსებობენ რეგიონული დიაგნოსტიკის ტექნოლოგიების საკმაოდ ვრცელი ჯგუფები, რომლებიც საკმაოდ კორექტულად გამოიყენებიან სხვადასხვა გამარტივებით და რომლებიც დასახულ ამოცანებსაც სავსებით შეესატყვისებიან. რაც შეეხება ასამოქმედებელ მათემატიკურ აპარატს, ის ხშირად არ შეესატყვისება გადასაწყვეტი ამოცანის სიმარტივესა

და უბრალოებას და ამიტომაც არავითარ შემთხვევაში არ უნდა გადავაქციოთ თვითმიზნად.

ამრიგად, რეგიონული დიაგნოსტიკის არსისა და ტექნოლოგიების, აგრეთვე პოსტსაბჭოურ პირობებში საქართველოში მათი გამოყენების თავისებურებათა თაობაზე ჩვენს მიერ ზემოთგადმოცემულის საფუძველზე უნდა ერთხელ კიდევ ხაზგასმით ავლნიშნოთ, რომ მათი ჩატარების არავითარი ერთიანი ან საერთო სავალდებულო მეთოდები (და მათი შედეგების პრაქტიკულად გამოყენების წესები) არ არსებობს. რეგიონული დიაგნოსტიკა იყო და კვლავ წარმოადგენს აუცილებელი ინფორმაციის შეგროვებისა და ანალიზის მეცნიერულად დასაბუთებული ხერხების რაღაც თვითნებურ და თითოეულ შემთხვევაში „ინდივიდუალიზებულ“ შეერთებას, რეგიონული სისტემების ფუქციონირებისა და ხასიათის არსის თაობაზე შემკვეთებისა და შემსრულებლების ცოდნათა ინდივიდუალურ მოცულობების შეერთებას. აქ ძალიან ბევრია დამოკიდებული იმაზე, რამდენად შეგვეძლება ვიპოვოთ და არაურთიერთ საწინააღმდეგოდ შევაერთოთ ხარისხობრივად განსხვავებული ინფორმაციები. „რეგიონების განვითარების პროგრამის“, „სტრატეგიული გეგმების“, პროგნოზების, საბიუჯეტო პროექტირებისა და სხვათა არსებული ერთიანი სტანდარტიზებული დამუშავების მეთოდებისაგან განსხვავებით, რომლებიც მიზნად ისახავენ შემდგომი ოფიციალური დამტკიცებისათვის შექმნან ერთნაირი ტიპის დოკუმენტები, რეგიონული დიაგნოსტიკა უფრო მეტად თავისუფალია თავისი საბოლოო შედეგების წარმოდგენის ფორმებში, მაგრამ ამასთან ერთდროულად უფრო მეტად არის დამოკიდებული შემკვეთების განზრახვლებათა სერიოზულობის მიმართ და შემსრულებლების პროფესიონალიზმზე.

საბედნიეროდ, რეგიონული სიტუაციებსა და პრობლემების მიახლოებითი ან შეგნებულად დამახინჯებულად შეფასების დრო უკვე მიდის. ხელისუფლების და უწყებათა ხელმძღვანელები, ბიზნესმენები სულ უფრო მტკიცედ მოითხოვენ და სარგებლობენ

სერიოზული რეგიონული დიაგნოსტიკით, რომელიც დაფუძნებულია კონკრეტულ ტერიტორიაზე არსებული სიტუაციების ობიექტურ შეფასებებზე. თანდათან დგება ღრო, როდესაც რეგიონული დიაგნოსტიკის თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენება არანაკლებ მნიშვნელობის იქნება ვიდრე მარკეტინგის, აუდიტის ან ბიზნესის დაგეგმვის.

## 12. „ცენტრი-რეგიონი“-ს ურთიერთობები ფედერალიზმის პირობებში

ფედერალიზმის განსაზღვრა, როგორც ამაზე უცხოელი ავტორების მინიშნებები გვაუწყებენ, ძირითადად სამ კრიტერიუმს ეფუძნება. კერძოდ ფედერალურ სახელმწიფოს უნდა გააჩნდეს:

1. სახელმწიფო მართვის ორგანოებიანი ტერიტორიალური სტრუქტურა.
2. თუნდაც მოღვაწეობას ერთ დაბალ სფეროში, რეგიონული რგოლი არ უნდა იყოს დამოკიდებული მაღალზე, საერთო ეროვნულზე.
3. ორი დონის მმართველობის დამოუკიდებლობის გარანტიები მათი კომპეტენციების ფარგლებში.

აღნიშნულს შეიძლება დავუმატოთ, რომ ნამდვილი ფედერალური სახელმწიფოს მთავარი კრიტერიუმი, უპირველეს ყოვლისა, არის ტერიტორიული პრინციპის გამოყენება რეგიონალურ საფუძველზე მოქალაქეთა თანაბარი პოლიტიკური წარმომადგენლობის უზრუნველყოფის ორგანიზაციაში ანუ, სხვა სიტყვებით, რეგიონების კონსტიტუციური უფლების უზრუნველყოფა ეროვნულ ცენტრში გადაწყვეტილებათა მიღებაში მონაწილეობაზე, აგრეთვე რეგიონების უფლება თავიანთი „განსაკუთრებული“ მდგომარეობის შენარჩუნებაზე. ფედერაციაში ეს პრინციპი შეიძლება დარღვეულ იქნეს მხოლოდ საგანგებო საკონსტიტუციო პროცედურების გამოყენების შემთხვევაში (მაგრამ არავითარ შემთხვევაში პარლამენტში ხმათა უმრავლესობით ან აღმასრულებელი ხელისუფლების გადაწყვეტილებით).

აქედან ორი მნიშვნელოვანი გარემოება გამომდინარეობს. უპირველეს ყოვლისა, ნამდვილ ფედერაციაში ცენტრს არა აქვს უფლება, შეცვალოს ან გააუქმოს ფედერაციის სუბიექტების საზღვრები. მეორე და არანაკლებ მნიშვნელოვანია, რომ ფედერაციული სახელმწიფოს ნორმალურად ფუნქციონირება შესაძლებელია მხოლოდ და მხოლოდ პარტნიორობის, კომპრომისებ-



ის მუდმივად ძებნის, მოლაპარაკებითი პროცესებისადმი ერთგულების, ურთიერთმოთმინებისა და პატივისცემის პირობებში. ასევე მნიშვნელოვანია ცენტრის მიერ ფედერაციის სუბიექტების სპეციფიკური ინტერესების, ხოლო სუბიექტების მიერ ცენტრის უფლებების აღიარება.

ამრიგად, ფედერაციულ პროცესს აქვს ნათლად გამოხატული პოლიტიკურ-კულტურული განზომილება. იმისათვის, რომ ობიექტურად არსებულმა ეთნოკულტურულმა ან ქვეყნის რეგიონულმა განსხვავებამ ასახვა ჰპოვოს პოლიტიკურ პროცესში და მოახდინოს მისი სტრუქტურირება. საჭიროა სპეციფიკური პოლიტიკური კულტურა, რომელიც ხელს შეუწყობს ინდივიდებსა და ძირითად სოციალურ ჯგუფებს შორის თანამშრომლობას (ასეთ თანამშრომლობას კონსოციალიზმს უწოდებენ).

აქედან, შეიძლება გარკვეული დასკვნა გაგვეკეთებინა. კერძოდ ის, რომ მხოლოდ დემოკრატიულ სახელმწიფოებს ძალუბთ იყვნენ ნამდვილი ფედერაციები, რადგანაც მმართველობის მხოლოდ დემოკრატიულ ფორმას შეუძლია უზრუნველყოს მოლაპარაკების ნორმალური პროცედურა ცენტრსა და ფედერაციის წევრებს შორის. მაგრამ, ამასთან ერთად უნდა გვახსოვდეს ფედერალიზმი ყოველთვის გამოიყენებოდა მესამე მსოფლიოსა და ყოფილი მეორე მსოფლიოს (სოციალისტური სამყაროს) მიერ. ფედერალური აზროვნება გვხვდება კულტურაშიც, რომელიც დაფუძნებულია კოლექტივიზმზე და საზოგადოების იერარქიულ ორგანიზაციაზე. მაგალითად, რეგიონებისა და ცენტრის ინტერესების კოორდინაცია სავსებით შესაძლებელია მიმდინარეობდეს პოლიტიკურ ელიტებს შორის შეთანხმების ფორმით, რომელიც შეიძლება მიზნად ისახავდეს:

- თავისი ჯგუფის (რეგიონის) კულტურული (ეროვნული) იდენტურობის შენარჩუნებას;
- მასში ისტორიული სამართლიანობის აღდგენას;
- არათანაბარი რეგიონული განვითარების შედეგების დაძლევა;

– ფედერალური პროცესისა და ფედერალიზმის ინსტიტუტების პრაქტიკის გაუმჯობესებას.

ფედერალიზმის შესახებ ერთ-ერთი ყურადსაღები განმარტების თანახმად სახელმწიფოებრივი მოწყობის ეს ფორმა წარმოადგენს სოციალური კონტროლის ტერიტორიულ სტრატეგიებს სხვადასხვა ეთნოსების ან რეგიონების თანაარსებობის უზრუნველსაყოფად. ენციკლოპედიური ლექსიკონი „ფედერალიზმს“ საზღვრავს ფორმალური ნიშნების მიხედვით. კერძოდ, როგორც სახელმწიფოებრიობას, რომლის საფუძველშიც დევს ფედერაციის წევრების (სუბიექტების) ტერიტორიების ერთიანი მთლიანი სახელმწიფოებრივი სივრცის ფორმირება..., ფედერაციის სუბიექტები ჩვეულებრივ აღიჭურვებიან დამფუძნებელი ხელისუფლებით, ფლობენ შეზღუდულ სუვერენიტეტს საკუთარი კონსტიტუციის მიღების უფლებით. კომპეტენცია ფედერაციასა და მის სუბიექტებს შორის იმიჯნება საკავშირო კონსტიტუციით. თითოეულ სუბიექტს აქვს თავისი სამართლებრივი და სასამართლო სისტემები. ერთდროულად არსებობს ერთიანი ფედერაციული მოქალაქეობა და ფედერაციის წევრი ერთეულების მოქალაქეობა.

ნამდვილი ფედერალიზაცია უნიტარულ სახელმწიფო დეცენტრალიზაციისაგან იმით განსხვავდება, რომ ეს უკანასკნელი არ სპობს იერარქიას „ცენტრი-პერიფერია“, მაშინ როდესაც ფედერაციულ სახელმწიფოში არ არის მაკონტროლებელი და დაქვემდებარებული ცენტრები და მხოლოდ პოლიტიკური მოღვაწეობის დიდი და მცირე არენები არის. ფედერალიზმის არსი სხვადასხვა მმართველობით ფუნქციამია, რომელიც სხვადასხვა პოლიტიკურ არენაზე და სხვადასხვა მიზნებში რეალიზდება.

არსებობს ათი კითხვა (ჩამონათვალი), რომელთაგან პირველი ოთხი საშუალებას იძლევა ფედერაცია განვასხვაოთ კონფედერაციისაგან, ხოლო დანარჩენი ექვსის საშუალებით კი შეიძლება განვასხვაოთ უნიტარული სახელმწიფოსაგან.

ჩვენს მიერ აღნიშნული პირველი ოთხი საკითხის შინაარსი თანმიმდევრულად შემდეგში გამოიხატება:

1. აქვთ თუ არა ცენტრალურ ხელისუფლებებს საგარეო პოლიტიკაზე და ქვეყნის თავდაცვაზე განსაკუთრებული კონტროლი?
2. არსებობს თუ არა კონსტიტუციური გარანტიები სუპარა-ტიზმისა და სახელმწიფოს დაცემის საწინააღმდეგოდ?
3. არის თუ არა ცენტრალური ხელისუფლების მოღვაწეობა დამოკიდებული სახელმწიფოს დანარჩენი ნაწილების მოწონებაზე და მატერიალურ რესურსებზე?
4. ვინ ფლობს კონსტიტუციაში შესწორებების საბოლოო მიღების უფლებას?

მომდევნო ექვსი კითხვა, რომლებიც შეიცავს უნიტარული სახელმწიფოსაგან ფედერაციის განმასხვავებელ ნიშნებს, მდგომარეობს შემდეგში:

1. ფლობენ თუ არა სახელმწიფოს შემადგენელი ნაწილები ტერიტორიული მთლიანობისა და საზღვრების ურღვევობის გარანტიებს?
2. უზრუნველყოფილია თუ არა სახელმწიფოს შემადგენელი ნაწილის თანაბარი წარმომადგენლობის გარანტია პარლამენტის რომელიმე ერთ პალატაში მათი რეალური წონისა და საერთო სახელმწიფოებრივობრივ დონეზე გადაწყვეტილების მიღებაში მათი მონაწილეობის უფლებამოსილების მიუხედავად?
3. არის თუ არა საერთო სახელმწიფოებრივი სასამართლო ინსტანცია, რომელიც ფლობს საერთო სახელმწიფოებრივი აღმასრულებელი ხელისუფლებისადმი და რეგიონში არსებული აღმასრულებელი ხელისუფლებისადმი კონტროლის უფლებას?
4. შეინარჩუნა თუ არა რეგიონალურმა ხელისუფლებამ უფლებამოსილებანი, რომლებიც საერთო სახელმწიფოებრივმა კონსტიტუციამ არ გადასცა (რ მიაკუთვნა) ცენტრალურ ხელისუფლებას?
5. არსებითია ეს მეორეხარისხოვანია ეს უფლებამოსილებანი?

6. საკმაოდ მკვეთრად თუ არის კომპეტენციები გამიჯნული ცენტრალურ და რეგიონალურ ხელისუფლებებს შორის.

მართალია, დღეისათვის საქართველოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის საკითხი არ არის ვადაწყვეტილი, მაგრამ ზემოაღნიშნული ანკეტური კითხვების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ჩვენი ქვეყანა მაინც ფედერალურ სახელმწიფოს ჰგავს. ამას ისიც ადასტურებს, რომ საქართველოში ყველა სტრატეგიულ საკითხზე გადაწყვეტილებებს ცენტრალური ხელისუფლება იღებს და მითითებული კრიტერიუმების უმრავლესობის მისადაგებით საქართველო, დე-იურე, ფედერაციული სახელმწიფო გამოდის.

ამასთან, აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ რიგი სახელმწიფოები, რომლებიც თავიანთი კონსტიტუციის მიხედვით გამოცხადებული არიან ფედერაციულად, ყველა მაჩვენებლებით მთლიანად და სავსებით არ შეესაბამებიან ზემოთჩამოთვლილ კრიტერიუმებს. ზოგჯერ ისეთ პრაქტიკასაც აქვს ადგილი, რომ ბევრი სახელმწიფო, რომელთა ძირითადი კანონები თავს იკავებენ მათი, როგორც ფედერაციულის დეფინაციისაგან, სინამდვილეში შეიცავენ ფედერაციის ტიპურ ნიშნებს. ამიტომ, ჩვენი აზრით, უფრო მოკლე და ლაკონურია ფედერაციის შემდეგი განსაზღვრა: „ედერალიზმი – ესა არის სუვერენული სახელმწიფოს ფორმის შესახებ ინსტიტუციური შეთანხმება, რომელიც სხვა სახელმწიფოებისაგან გამოირჩევა მხოლოდ იმით, რომ მისი რეგიონული ერთეულები, კონსტიტუციურად დამტკიცებული პროცედურების შესაბამისად მონაწილეობას იღებენ ცენტრალური მთავრობის მიერ გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესებში.“<sup>1</sup>

ფედერალიზმს ზოგიერთები განსაზღვრავენ აგრეთვე, როგორც „მრავალკულტურიან საზოგადოებებში მოქალაქეთა სპეციფიკურად ღია და არამაჟორიტარული პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების ფორმას ანუ როგორც პოლიტიკური კომპრომისის ფორმას იმ სოციალურ (ეროვნულ) – ტერიტორიულ ჯგუფებს შორის, რომლებიც შეადგენენ (ქმნიან) სუვერენულ სახელმწიფოს.“<sup>2</sup>

ქვეყნის კონსტიტუციის მიხედვით, მსოფლიოში 24 ფედერაციული სახელმწიფოა. ფედერაციულია ისეთი დიდი სახელმწიფოები, როგორცაა ინდოეთი, ამერიკის შეერთებული შტატები, ბრაზილია, რუსეთი და სხვ. ფედერაციულ სახელმწიფოებში თავმოყრილია მსოფლიო მოსახლეობის დაახლოებით მესამედი და მათში ფუნქციონირებენ 300-ზე მეტი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები.

გარდა აღნიშნულისა მსოფლიოს 22 სახელმწიფო იურიდიულად არ წარმოადგენს ფედერაციულს, მაგრამ მათი სახელმწიფოებრივი მოწყობა მოიცავს ფედერაციის ელემენტებს. გეოგრაფიული თვალსაზრისით, ეს კვაზიფედერაციები შეიძლება დაიყოს:

- ა) მცირე კუნძულოვან სახელმწიფოებად (ასეთებია ფიჯი, ანტიგუა და ბარბუდა, პაპუა – ახალი გვინეა, სოლომონოს კუნძულები, ვანუატუ-ახალი გებრიდები);
- ბ) დასავლეთ ევროპის დემოკრატიული სახელმწიფოები რეგიონალიზმის ხანგრძლივი ტრადიციებით (დიდი ბრიტანეთი, იტალია, ესპანეთი, ნიდერლანდები, პორტუგალია, ფინეთი);
- გ) აზიის, აფრიკის მრავალეროვანი ქვეყნები კომპაქტურად დასახლებული ეროვნულ უმცირესობებით (ბირმა, განა, ნამიბია, სუდანი, თანზანია, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა).

კვაზიფედერაციები დაფუძნებული არიან მათი შემადგენელი ნაწილების მიერ კონსტიტუციური ძალის მქონე შეთანხმებით.

თანამედროვე ურთიერთდამოკიდებულ მსოფლიოში ფედერალიზმის პრინციპები ძალიან ფართოდ გამოიყენება და, ამასთან, არამხოლოდ სახელმწიფოებრივ დონეზე. „ფედერალიზმის აფეთქება“ ხდება აგრეთვე ადგილობრივ ხელისუფლებათა დონეზე (ფედერაცია შეიძლება დეკარქვით მუნიციპალიტეტთა გაერთიანებებს, მაგალითად, საქალაქო ავტონომიური საზღვრებში), სახელმწიფოს ზედა დონეზე (ევროკავშირი, რომელიც არსებითად თანდათან კონფედერაციაში გადადის) და არასახელმწიფოებრივი ორგანიზაციების მოღვაწეობაშიც.

ფედერალიზმის პრინციპების დიდი პოპულარობა თანამედროვე მსოფლიოში განპირობებულია მთელი რიგი ობიექტური გარემოებებითა და პარადიგმებით. თანამედროვე მსოფლიო საზოგადოებრიობისათვის და მისი განვითარებისათვის დამახასიათებელია ქვეყნების მზარდი ურთიერთდამოკიდებულება (რაც შეხამებულია სხვადასხვა სახეობასთან და ერთიანობასთან) და მრავალრიცხოვანი არხების ფუნქციონირება (მხედველობაშია ინფორმაციების, ფინანსური ნაკადების, საქონლის, ენერჯისა და სხვათა გავრცელება).

ურთიერთდამოკიდებული, ფედერაციისაკენ სწრაფვადი მსოფლიო აშკარად ცვლის და ენაცვლება ე.წ. თვითკმარ (თვითკმაყოფილებად) სახელმწიფოებს, მეტ-ნაკლებად ერთსახოვან ერ-სახელმწიფოებს, რომლებშიც ხელისუფლება კონცენტრირებულია ერთადერთ ცენტრში.

ფედერალიზმის პრინციპები გამოიყენება საკონსტიტუციო შეთანხმებებში, რომლებიც მეტროპოლიებთან აკავშირებს ასოცირებულ სახელმწიფოებსა და ტერიტორიებს. ასეთები ამჟამად მსოფლიოში ოცდაოთხია, რომელთა ტერიტორია 2.5 მლნ. კვ. კმ-ზე მეტია, ხოლო მოსახლეობა 13 მლნ. ფედერაციული შეთანხმებები მსოფლიო პრაქტიკაში ორი სახის გვხვდება: 1) ასოცირებულ სახელმწიფოთა შეთანხმება, სადაც ძირითად და შემოერთებულ (მიერთებულ) კავშირი იმ პროცედურების შესაბამისად, რაც დადგენილი იყო დამფუძნებელ აქტში; 2) ფედერაციები, რომლებშიც ნებისმიერი ცვლილება მათ შიგა მოწყობაში შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ ორივე მხარის ურთიერთთანხმობის საფუძველზე.

ამრიგად, შეგვიძლია დაეასკვნათ, რომ ფედერაციებსა და არაფედერაციებს შორის მკვეთრად გამოხატული საზღვარი არ არსებობს.

უფრო ადვილია, ვთქვათ, თუ რომელი სახელმწიფოები არ წარმოადგენენ ფედერაციულს, ვიდრე ამომწურავი განსაზღვრება მივცეთ „ნამდვილ“ ფედერაციას. სახელმწიფოებრივი მოწყობის

ფორმათა სახესხვაობანი წარმოადგენს ისეთ ფენომენს, რომლის ამპლიტუდაც მერყეობს ძალიან დიდი ფედერაციულობიდან ძალიან მცირე და უმცირესი ფედერაციულობის ფარგლებში.

ფედერალიზმი საგანგებო მრავალსახოვანი შინაარსის გეგმაა. სინამდვილეში და რეალურად ფედერალიზმი არის:

1. სახელმწიფოებრივი მოწყობის ფორმა.
2. პოლიტიკური იდეოლოგია და პრაქტიკა; დოქტრინების, რწმენების, ტრადიციებისა და პრაგმატულ მოსაზრებათა შენადნობი;
3. სოციო-კულტურული ფენომენი;
4. ფედერაციულ ცენტრსა და ფედერაციის სუბიექტებს შორის კომპრომისების ძიების მუდმივი პროცესი, რომლის გარეშე შეუძლებელია ფედერაციული სახელმწიფოს არსებობა.

საქმე იმაშია, რომ ფედერალიზმის არსი გამოიხატება ერთიანობისაკენ (მაშასადამე, გარკვეული ცენტრალიზაციისაკენ) და მრავალსახეობისკენ (სახესხვაობისაკენ) მისწრაფებაში და ამასთან დამოუკიდებლობაში და დეცენტრალიზაციაში. ამიტომ კონფლიქტი ფედერაციისა და მისი წევრების ინტერესებს შორის (კერძოდ, საბიუჯეტო პრობლემებზე) გარდუვალი და ბუნებრივია და ფედერაციული სახელმწიფოს ნორმალური ფუნქციონირება გულისხმობს შეკავებისა და წონასწორობის ეფექტური სისტემის მოქმედებას, რაც საშუალებას იძლევა დარეგულირებულ იქნეს დაპირისპირება „ცენტრსა“ და „პერიფერიას“ შორის.

ფედერალიზმის ცნობილი მკვლევარი დ. ელაზარი ერთმანეთისაგან ანსხვავებს ფედერალიზმს, როგორც ერთიანობისა და მრავალსახეობისაკენ მისწრაფებათა წინააღმდეგობების გადაწყვეტის საშუალებას (ანუ ეროვნებათაშორისი შეთანხმების საშუალებას) და ფედერალიზმს, როგორც მიზანს, როგორც საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ტიპს, რომლის აშენებასაც ესწრაფვიან მისი მამა-დამაარსებლები (მოქალაქეთა პოლიტიკური კულტურის ხასიათის გათვალისწინებით). შესაბამისად, ფედერაციული პროცესი და ფედერაციული სახელმწიფოს სიმყარე, როგორც

პირველ, ისე მეორე შემთხვევაში, განსხვავებულია. ფედერალიზმის მაგალითის სახით, რომელიც გამოყენებული იყო წინააღმდეგობათა გადაწყვეტის საშუალება, შეიძლება მოვიყვანოთ მესამე მსოფლიოში არსებული მრავალეროვნული ფედერაციები – ინდოეთი და ნიგერია. მეორე ისეთ მაგალითად, სადაც საზოგადოებაც და სახელმწიფოც ორგანიზებულნი არიან ფედერალიზმის პრინციპებზე, შეიძლება დავასხელოთ შვეიცარია და ამერიკის შეერთებული შტატები.

როგორც პრაქტიკიდან ჩანს, შეიძლება და უნდა ერთმანეთისაგან განვასხვაოთ ე.წ. ქვემოდან და ზემოდან შექმნილი ფედერაციები.

ქვემოდან შექმნილად მიიჩნევა ისეთი ფედერაცია, რომელიც ჩამოყალიბებულია მისი შემადგენელი ნაწილების ელიტათა შორის შეთანხმების საფუძველზე და რომელიც ასახავს ტერიტორიის ეთნოკულტურულ და სხვაგვარ დიფერენციაციას.

ზემოდან შექმნილად მიიჩნევა ისეთი ფედერაცია, რომელიც ფორმირებულია საერთო სახელმწიფოებრივი ელიტის გადაწყვეტილებით და რომელიც ახორციელებს გარკვეულ პოლიტიკურ პროექტს.

პირველ შემთხვევაში ფედერაციის მოქალაქეთა ახლად აღმოცენებადი პოლიტიკური იდენტურობა დაყრდნობილია უკვე არსებულ ეროვნულ (რეგიონულ) იდენტურობაზე. მეორე შემთხვევაში კი – ეროვნული იდენტურობა, როგორც წესი, ვითარდება პოლიტიკურთან კონკურენციის პირობებში.

საქართველოში ამჟამად მძაფრი ვნებათაღელვაა გაშლილი ქვეყნის მომავალი პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული და ტერიტორიული თაობაზე. საკმაოდ ბევრნი არიან უნიტარული, ასევე ედერაციული სახელმწიფოებრიობის მოწყობის მომხრენი. ეს პრობლემა ძალიან სერიოზულ დაფიქრებას, განსჯას, აზრთა შეჯერებასა და ოპტიმალური გადაწყვეტილების მიღებას ელოდება. ჩვენ კი საქართველოს მომავალ სახელმწიფოებრივ მოწყობად მაინც ფედერალიზმის გზა გვეჩვენება, სადაც მაქსიმალურად, მსოფლიო



გამოცდილების მხედველობაში მიღებით, იქნება გათვალისწინებული ეროვნულ უმცირესობათა ინტერესები. ერთი კი გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ჩვენს ქვეყანას ყველა პრობლემაში მისთვის დამახასიათებელი თავისებურებანი და ნიუანსები აქვს, ამიტომ ქართული პრობლემების საერთო საზომებით ტრაფარეტულად გაზომვა და გადაწყვეტა, ალბათ, ვერ მოხერხდება. ამასთან დაკავშირებით გვინდა ყურადღება შევაჩეროთ ფედერაციის ფორმირების მიზეზებზე.

საერთოდ, ფედერაციების ფორმირების მიზეზებსა და გარემოებებს შორის გამოიყოფა:

- გეოპოლიტიკური მიზეზები (ამაში ყველაზე მეტად მნიშვნელოვანია საგარეო საშიშროების მიმართ ერთობლივად წინააღმდეგობის გაწევა, ქვეყნის შემადგენელი ნაწილების განლაგების თავისებურებათა გათვალისწინება მესამე ქვეყნის მიმართ – მოკავშირეთა და პოტენციალურ მოწინააღმდეგეთა მიმართ);
- ეკონომიკური გარემოებანი (სახელმწიფოთა ტერიტორიების გაერთიანების ხელსაყრელობის რეალიზაცია და უფრო ფართო ბაზრის შექმნა);
- ეთნოტერიტორიული და არატერიტორიული მიზეზები (კომპაქტურად განლაგებული ეთნიკური ან სხვაგვარი ერთობების უფლებათა აღიარება, მათ მიმართ დაშვებული ისტორიულ უსამართლობათა აღმოფხვრა);
- მოსახლეობის სოციალურ-ტერიტორიული ჯგუფების პოლიტიკური მობილიზაციის აუცილებლობა.

ფედერაციული სახელმწიფოები აგრეთვე კლასიფიცირდებიან ცენტრსა და ფედერაციის წევრებს შორის ურთიერთობათა ასიმეტრიულობის ხარისხით, ფედერაციის წევრთა დე-იურე უთანხმოებით (სტატუსით), იმ ფაქტორების თანაფარდობით, რომლებიც რეგიონების ავტონომიურობას ხელს უწყობენ ან მის საწინააღმდეგოდ მოქმედებენ.

დეზინტეგრაციის ფაქტორებს შორის ჩვეულებრივ ფიგურ-

ირებენ ისეთი ფაქტორები, როგორცაა სახელმწიფოების წინა გამოცდილება, განსხვავება ეკონომიკურ სტრუქტურაში, რეგიონების გეოგრაფიულად განპირობებული იზოლირებულობა, რეგიონული ეკონომიკური ინტერესები, ეთნიკური განსხვავებანი და სხვ.

თანამედროვე პრაქტიკა ყურადღებას ამახვილებს და გამოჰყოფს ფედერალიზმის სამ თეორიულ მოდელს: ამერიკულს, შვეიცარულსა და კანადურს.

ფედერალიზმის ამერიკულ გაგებაში სუვერენიტეტი ხალხს ეკუთვნის და ხელისუფლების სხვადასხვა განსხვავებული დონეები ახორციელებენ მხოლოდ იმ უფლება-მოვალეობებს, რომლებიც მათ ხალხის მიერ აქვთ დელეგირებ კლი. ფედერალიზმისადმი ამერიკული მიდგომა – ინსტრუმენტალურია: ძნიშვნელოვანია შედეგები, რომლებიც შეიძლება მივიღოთ ფედერალიზმის დახმარებით, და არა თვით ინტერესების შეთანხმების ძიების პროცესის ერთიანობის მხარდასაჭერად.

შვეიცარიული ფედერალიზმი პირველი თანამედროვე ფედერაციაა, რომელიც აგებულია ეთნოლოგიისტიკურ საფუძველზე. ამასთან, ავლნიშნავთ, რომ შვეიცარიას „გაუმართლა“, რამდენადაც მასში ეთნოლინგვისტური საზღვრებია არ ემთხვევა რელიგიურს: ზოგიერთ გერმანულენოვან კანტონებში უმრავლესობა – პროტესტანტებია, სხვებში – კათოლიკეები. ამასთან, კანტონებს შორის საზღვრები ყოველთვის სულაც არ არის ეთნოლინგვისტური. ფედერაციის სუბიექტების სიმრავლე, მსხვილ სახელმწიფო წარმონაქმნებში თემის სახის ჯგუფების კონცენტრაციის არარსებობა იმთავითვე წარმოადგენდა კონფლიქტების საწინააღმდეგო გარანტიას. ამის გარდა, ფედერალიზმის შვეიცარიული მოდელისათვის დამახასიათებელია პოტენციური კონფლიქტური პრობლემების დეპოლიზაცია უფლებამოსილებათა მაქსიმალურად დაბალ დონეზე დელეგირების გზით – ოლქებში, კომუნებში და არა კანტონებში.

კანადური ფედერალიზმის მოდელი ეყუძნება არა მხოლოდ მრავალკულტუროვანი საზოგადოების შექმნის პრინციპს, არამედ

აგრეთვე იმის შესახებ წარმოდგენასაც, რომ ფედერალური სისტემა შეიძლება შეესაბამებოდეს საპარლამენტო რეჟიმს.

ფედერაციების მოდელებს შორის განსხვავების მიუხედავად, ზომები, რომლებიც მათში (ე.ი. ფედერაციებში) „ვერტიკალური“ და „ჰორიზონტალური“ კონფლიქტების გადასაწყვეტადაა მიმართული (ცენტრსა და სუბიექტებს შორის, თვით რეგიონებს შორის) და დეზინტეგრაციული ძალების საწინააღმდეგო ქმედებებს აქვთ ბევრი საერთო. ისინი შეიძლება დავყოთ ისეთ შემდეგ სახეებად როგორცაა:

- ცენტრალიზაციის გაძლიერება. ისეთ დეცენტრალიზებულ ფედერაციაშიც კი, როგორცაა აშშ, უკანასკნელ წლებში ბევრი იწერებოდა იძულებითი ფედერალიზმის თაობაზე. საკითხი ეხებოდა ფედერალური კანონების მიღებას იმის შესახებ, თუ რა უნდა გააკეთონ შტატებმა ზემოდან ფედერალური პროგრამების დაუფინანსებლობის დროს. ეს გარემოება შეფასებულ იქნა, როგორც კომპეტენციის განაწილების დოქტრინიდან უკან დახევა, რომელიც ასახავდა შტატების ფედერალურ ფონდებზე დამოკიდებულებას;
- სიტუაცია, რომელსაც შიგა ფედერალურ ურთიერთობებში მიყვავართ ასიმეტრიულების ზრდისაკენ (ერთი ნაწილი სუბიექტებისა ხდებიან უფრო თანასწორნი, ვიდრე დანარჩენნი);
- სუბიექტების რიცხოვნობისა და საზღვრების ცვლილება – სახსრები გამოყენებული მესამე სამყაროს ფედერაციულ სახელმწიფოებში;
- არამაჟორიტარული სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების შემოღება;
- კონსტოციალიზმი – კომპეტენციების დელეგირება თვითმმართველობის მაქსიმალურად დაბალ ტერიტორიულ დონეზე, რამაც უნდა გამოიწვიოს პრობლემათა დეპოლიტიზაცია (შვეიცარული მოდელი). მაგრამ მრავალეროვან სახელმწიფოებში ეს საშუალება გამოსადეგია მხოლოდ

იმ შემთხვევებში, როდესაც ეთნიკური ელიტები რეალურად აკონტროლებენ ხელისუფლებას თავიანთ რეგიონებში. ძალიან ფასეულია, რომ ნებისმიერ უმცირესობას ჰქონდეს მნიშვნელოვან საკითხებზე ვეტოს უფლება, თავიანთი ინსტიტუციონალური ან ტერიტორიული ავტონომია.

ფედერაციები შეიძლება კლასიფიცირებულ იქნენ ფორმალური ნიშნების მიხედვითაც, მაგრამ, ამასთან ერთად მეტად საგრძნობი პოლიტიკური მნიშვნელობის მქონე ნიშნების მიხედვით – ფედერაციის სუბიექტების რაოდენობისა და მათ ტერიტორიებს შორის არსებული განსხვავების მიხედვით, აგრეთვე მოსახლეობისა და განვითარების დონის განსხვავების მიხედვით.

ფედერაციის ფორმალური ნიშნის მიხედვით კლასიფიცირების მახასიათებლების მნიშვნელობა გასათვალისწინებელია დღევანდელი საქართველოსთვისაც. ამას ჩვენთვის არც თუ მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა ექნება, როდესაც საკითხი შეეხება ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკურ-ტერიტორიული დაყოფისა და სახელმწიფოებრივი მოწყობის პრობლემებს. საქმე იმაშია, რომ მიუხედავად საქართველოს ტერიტორიის სიმცირისა, სახეზე გვაქვს ცალკეულ ტერიტორიულ წარმონაქმნთა შორის ტერიტორიული თვალსაზრისით განსხვავებანი, აგრეთვე განსხვავება მოსახლეობის რაოდენობის მხრივაც, ეკონომიკური პოტენციალის თვალსაზრისით და სხვა.

უნდა ხაზგასმით აღვნიშნოთ, რომ ფედერაციების ყოველგვარი ტიპოლოგია პირობითია, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ლაპარაკია ისტორიულად ჩამოყალიბებული და ამჟამინდელი ფაქტორების საგრძნობლად დიდ განსხვავებაზე და მრავალსახეობებზე, რომლებიც, თავის მხრივ, გავლენას ახდენენ თანამედროვე მსოფლიოში ფედერაციებისა და მათი ინსტიტუტების ფორმირებაზე. მიუხედავად ყველაფრისა, მაინც შეიძლება გამოიყოს ფედერაციათა რამოდენიმე ტიპი, რომლებიც სასიათღებინ განვითარების სპეციფიკური ტრაექტორიებით. თანამედროვე მსოფლიოს 24 კონსტიტუციური ფედერაციიდან საბოლოო ჯამში

გროვდება ფედერაციათა არანაკლებ შვიდი ტიპი, რომელთაგან თითოეულს ფორმალურად იზიდავენ (ეწვევიან) უნიტარული სახელმწიფოები, რომლებიც თავიანთ სახელმწიფოებრივ მოწყობაში სარგებლობენ ფედერალიზმის პრინციპებით.

შევეცდებით ძალიან მოკლედ მიმოვიხილოთ ამჟამად არსებულ ფედერაციათა ძირითადი ტიპები:

დასავლეთ ევროპული ტიპი – ამ ტიპის უპირველესი წარმომადგენლები არიან გერმანია, ავსტრია, ბელგია, შვეიცარია ანუ ძველი დასავლეთ-ევროპული დემოკრატიის ქვეყნები, რომლებიც არიან ან არ არიან დაკავშირებული მოსახლეობის ეროვნული სტრუქტურით, თვითმმართველობის ხანგრძლივი ტრადიციებით, შემადგენელი ნაწილების დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობით, პოლიტიკურ და ეთნიკურ იდენტურობას შორის მყარი თანაფარდობით. ამავე ტიპის შეიძლება მივაკუთვნოთ დასავლეთ ევროპის სხვა სახელმწიფოებიც; კერძოდ, ესპანეთი, დიდი ბრიტანეთი, ფინეთი, იტალია და ა.შ.

ჩრდილო ამერიკული ტიპი – აქ თავმოყრილია ძველი ინგლისურენოვან „გადასახლებულთა“ ფედერაცია, რომელიც შექმნილია „ქვემოდან“ ლიბერალური დემოკრატიის მშენებლობის საფუძველზე და ნაკლებად არიან დაკავებულები ეთნიკურ და სხვაგვარ სოციალურ განსხვავებებთან. ამ ტიპის ფედერაციის ქვეყნები ხასიათდებიან მყარი პოლიტიკური იდენტურობით და სახელმწიფო ხელისუფლების ძალიან დიდი დოზის დეცენტრალიზაციით. ფედერაციის ჩრდილოამერიკული ტიპის წარმომადგენელი სახელმწიფოებია ამერიკის შეერთებული შტატები, კანადა, ავსტრალია.

ლათინოამერიკული ტიპი – გულისხმობს მექსიკას, არგენტინას, ვენესუელას, ბრაზილიას. ეს ტიპიც წარმოადგენს „გადასახლებულთა“ ფედერაციას, რომელიც შექმნილია „ზემოდან“ ესპანეთისა და პორტუგალიის იმპერიების და ნაწილი მათი კოლონიების დაცემის შედეგად. ამ ტიპის ფედერაციული სახელმწიფოებისათვის დამახასიათებელია ის, რომ არ არიან დაკავ-

შირებული ეთნიკურ განსხვავებებთან. არიან ასიმეტრიულები სუბიექტების დიდი რაოდენობითა და სახელმწიფო ხელისუფლების ძალიან მაღალი ცენტრალიზაციით, რაც შეხამებულია სუბიექტებში თვითმმართველობის განვითარებულ ინსტიტუტებთან. ამ ტიპის ქვეყნებში რეგიონების სიმრავლე და ფედერაციის ასიმეტრიულობა უკავშირდება ტერიტორიებისაგან ახალი თანაბარ უფლებიანი სუბიექტების შექმნას ან კიდევ ახალი სუბიექტების შექმნას „ძველი“ შტატების დაყოფის შედეგად (განსაკუთრებით ახალი ათვისების რაიონებში). ფედერაციის ახალი სუბიექტების ფორმირების საკითხი აქ – ლათინოამერიკულ ქვეყნებში - ტრადიციულად გამოყენებული იყო, როგორც საკმაოდ ეფექტური მეთოდი შიდაფედერაციულ ურთიერთობათა და სოციალურ დაძაბულობათა რეგულირებისათვის.

კუნძულოვანი ტიპი, რომელიც აერთიანებს მიკრონეზიის, სენკიტსის და ნევის, კომორსკის კუნძულების ფედერაციულ შტატებს. ამ ტიპის ფედერაციები წარმოადგენენ ახალგაზრდა კუნძულოვან ფედერაციებს, რომლებიც შეიქმნენ კოლონიური იმპერიების დაცემის შედეგად, არიან ასიმეტრიულები და სუსტად ინტეგრირებული.

აფრო-აზიური ტიპი, რომელსაც განეკუთვნებიან ინდოეთი, მალაიზია, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა და სხვა. ამ ტიპის სახელმწიფოები წარმოადგენენ ახალგაზრდა, მაგრამ მყარ ცენტრალიზებულ ფედერაციებს, რომლებიც შექმნილია „სემოდან“ მანამდე არსებული ფეოდალურ სახელმწიფოთა ეროვნული ელიტისა და რეგიონების ეროვნული ელიტის კომპრომისების საფუძველზე. ამასთან რეგიონების ეროვნულმა ელიტამ მიაღწიეს რეგიონების ფედერაციის სუბიექტებად გადაქცევას; აფრო-აზიური ტიპის სახელმწიფოთა ფედერალიზმი მაღალ ასიმეტრიულია რეგიონების პოტენციალში მკვეთრი განსხვავებებით და, როგორც წესი, ქვეყნის ცენტრშიც და ადგილებზეც ავტორიტარული მმართველობის არსებითი ელემენტების შენარჩუნებით. სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში კი, სადაც აპარტეიდის რეჟიმის დამსხ-

ვრევის შემდეგ სახელმწიფოებრივი მშენებლობის პროცესი ჯერ კიდევ არ არის დასრულებული, ერთმანეთთან არის შეთავსებულ-შეხამებული „აფრო-აზიური“ და „გადასახლებულების“ ტიპის ელემენტები.

ნიგერიული ტიპი, მოიცავს ნიგერიას, პაკისტანს, ეთიოპიას და მიანმას. ფედერალიზმის ეს ტიპი წარმოადგენს ახალგაზრდა მაღალ ცენტრალიზებულ ფედერაციებს არამყარი ავტორიტარული რეჟიმებით, რაც ჩამოყალიბდა დეკოლონიზაციის შედეგად. ფედერაციული მოწყობის პრინციპები მათში გამოყენებულია ცენტრალური ხელისუფალთა მიერ („ზემოდან“) და ის გამოყენებულია როგორც საშუალება იმისათვის, რათა შენარჩუნებულ იქნეს ეთნიკურად, სოციალურად და ეკონომიკურ თვალსაზრისით სხვადასხვაგვარი რეგიონების ერთიანობა. ეს ფედერაციები ასიმეტრიულია ადგილებზე თვითმმართველობის სუსტი და ფორმალური ინსტიტუტებით, რეგიონების საქმეებში ცენტრის დაკანონებული ხშირი ჩარევებით.

ფედერაციის ამ ტიპის დამახასიათებელი თავისებურებანი ყველაზე სრულად არის განხორციელებული ნიგერიაში. ამ ქვეყანაში ცდილობდნენ შეექმნათ ტერიტორიული და არა ეთნიკური ფედერაცია, რომელიც შედგება დაახლოებით ერთნაირი და მსგავსი შტატებისაგან; ნიგერიაში ასევე ცდილობენ განახორციელონ ცენტრალურ მთავრობაში პოსტების თანაბარი განაწილება. ამით ისინი იღწვიან, რომ თავიდან აიცილონ რომელიმე ეთნიკური და რეგიონული ჯგუფების ჰეგემონია. აღსანიშნავია ის, რომ ნიგერიაში შტატებს შორის ეკონომიკურ ურთიერთობებში არსებული წინააღმდეგობები ემთხვეოდა ეთნიკურ წინააღმდეგობებს, რამაც სამჯერ გამოიწვია პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული საზღვრების ხელახალი გამოჭრა — ჩამოყალიბება. ნიგერიის ხელისუფლება ცდილობს გამოიყენოს ფედერალიზმის დადებითი მხარეები და თავიდან აიცილოს მისი უარყოფითი მხარეები.

აღსანიშნავია აგრეთვე ისიც, რომ თვით ნიგერიის კონსტიტუცია საზღვრავს და აკანონებს ნიგერიის ფედერალიზმის „მა-

დალცენტრალიზებულობას“. ფედერაციული ხელისუფლების კონპეტენციათა ჩამონათვალი მოიცავს ნი-ზე მეტ პუნქტს. ნიგერიაში ცალკეულ შტატებს არა აქვთ საკუთარი მოქალაქეობა, თავიანთი კონსტიტუციები, არ შეუძლიათ გამოვიდნენ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტებად, არ ფლობენ ფედერაციიდან გამოსვლის უფლებას. მათი განსაკუთრებული კომპეტენციაა სისხლის სამართლებრივი, სამოქალაქო სამართლისა და პროცესუალური კანონმდებლობა, მაშინ როდესაც ცენტრისა და შტატების ერთობლივ კომპეტენციას განეკუთვნება ეკონომიკური განვითარების, გადასახადების აკრეფისა და შემოსავლების განაწილების, ენერგეტიკის, უმაღლესი განათლების საკითხები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. В. Колосов, Н. Мироненко – «Геополитика и политическая география», М. Аспект Пресс, 2001, стр. 382.
2. იქვე, გვ. 383.



### 13. რეგიონული მიზნობრივი პროგრამები

ადრე ჩვენ არაერთგზის მივუთითებდით პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდების გამოყენების შესახებ ტერიტორიულ განვითარებაში სახელმწიფო რეგულირების აუცილებლობაზე და განვიხილეთ კიდევაც კერძო მაგალითები ასეთი გამოყენებისა სოციალურ, ეკოლოგიურ და სხვა პრობლემების გადაწყვეტაზე კონკრეტულ ტერიტორიებზე. ახლა აუცილებელია ამ პრობლემის ცალკე განხილვა. ამისათვის რამდენიმე საფუძვლიანი პირობა არსებობს.

პირველი. ჩვენს კონცეფციაში ტერიტორიული განვითარების პროგრამულ-მიზნობრივი გადაწყვეტის სახელმწიფოებრივი ღარეგულირების შესახებ მრავალ შემთხვევაში განიხილებიან როგორც ძალთა და საშუალებათა მაქსიმალური ლოკალიზებული კონცენტრაციის მოთხოვნათა შესაბამისობაში პრიორიტეტული მიზნების მიღწევა.

მეორე. პროგრამები დაკანონებულია. არსებობს კანონი და პრეზიდენტის ბრძანებულება. არსებობს მთავრობის მიერ დამტკიცებული წესები მათი დამუშავების და რეალიზაციას შესახებ, თითოეულ ასეთ პროგრამაზე არის თავისი აბზაცი სახელმწიფო ბიუჯეტში და ა.შ. სხვანაირად რომ ვთქვათ, ეს ის კანონიერი გზაა ზოგიერთი რეგიონული პრობლემის გადაჭრისა, რომელიც არამართო მიზანშეწონილია, არამედ ასევე გამოყენებული უნდა იყოს.

მესამე. ჩვენთან და საზღვარგარეთ დაგროვილია დიდი გამოცდილება პროგრამების დამუშავებისა და მათ რეალიზაციაზე. ეს გამოცდილება (როგორც შემდგომში დავამტკიცებთ), მიუხედავად მისი ხარვეზებისა, რეალურად არსებობს და არ შეიძლება არ შევამჩნიოთ მათი ხარისხობრივი გაუმჯობესება.

მეოთხე. პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდების ტერიტორიულ განვითარებაში გამოყენების ბუნებრიობის მიუხედავად, მათი კანონიერება და პრაქტიკული გამოყენება, მათი შინაარსი და რეალური შესაძლებლობები მოითხოვენ ახლებურ განსჯას და

ინტერპრეტაციას. პროგრამების „მეორედ მოსვლის“ ფენომენი შეუერთდა უწინდელ ფორმალურ დამოკიდებულებას პროგრამებზე. ეს მოვლენა დაწვრილებით განხილვას მოითხოვს.

სტაჟიან მკითხველებს კარგად ახსოვთ XX საუკუნის 70-80-იანი წლების „პროგრამული ციებ-ცხელება“, რომელიც მოიცავდა ყველაფერს ყველაფერში. ამ პროცესში ჩართული იყვნენ ყველა დონის მმართველობები – ცენტრალური ხელისუფლებიდან დაწყებული სასოფლო საბჭოს ჩათვლით. პროგრამები მუშავდებოდა ასობით სამეცნიერო კოლექტივებში – აკადემიური ინსტიტუტებიდან დარგობრივ სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტების ჩათვლით, ათასობით საწარმოები და ორგანიზაციები – გიგანტი ქარხნებიდან წვრილ სახელოსნოებამდე. ტარდებოდა სათანადო ოათბირები და კონფერენციები, იბეჭდებოდა წიგნები და სტატიები, მტკიცდებოდნენ მეთოდური რეკომენდაციები და ა.შ.

ამ მოვლენებს განმსაზღვრელი ობიექტური საფუძვლები გააჩნდათ. მსხვილმასშტაბიანი და ცენტრალიზებულად მართვადი ეკონომიკა ახალ ფორმებს და მექანიზმებს მოითხოვდა პრიორიტეტულ შექმნებში და რესურსების კონცენტრაციაში. პროგრამულ-მიზნობრივი მიდგომა უზრუნველყოფდა სათანადო გადაწყვეტილებების პოვნას. ამას გარდა, მუშაობდნენ რა პროგრამებზე, დარგის სპეციალისტები ხშირად პირველად იგებდნენ ტერიტორიების და დარგების სიძნელებებს, რითაც ისპობოდა უწყებრივი ბარიერები, ძლიერდებოდა კორდინირება გადაწყვეტილებების მიღებაში, იქმნებოდა სერიოზული მეცნიერულ-მეთოდური კონცეფციები.

პროგრამების დამუშავების დროს ყოველთვის ვერ მიიღწეოდა ამოცანაში ნამდვილი პრიორიტეტების გამოვლინება. იმ წლების პროგრამები ვერ გაცდნენ გეგმური პროცესების მისწრაფებებს. ყველაფრის მომცველობაზე (აქედან სახელწოდება „კომპლექსური“), პროგრამული გარსაცმი უბრალოდ ფარავდა ჩვეულებრივ გეგმებს. საუბედუროდ ეს გენეტიკური ხარვეზი შემორჩენილია დღევანდელ პროგრამებშიც.

მეთოდის დისკრეტიზაცია. იმდროინდელ ხელმძღვანელობაში პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდების არსის უცოდინარობამ და მათი პოლიტიკური კომპანიად გადაქცევამ განსაზღვრულ ზომებში დისკრეტიზაცია გაუწია თვით პროგრამული რეგულირების იდეას. ამას გარდა, საზოგადოებრივ ცნობიერებაში 70-80-იანი წლების პროგრამები ისე მჭიდროდ დაუკავშირდა გეგმებს, რომ რადიკალური რეფორმების დაწყების შემდეგ პროგრამული იდეოლოგიის გამოყენება დიდ წინააღმდეგობას აწყდებოდა.

ამრიგად, პრობლემა შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის პრობლემური მახასიათებლების სასურველ მდგომარეობასა და განვითარების ჩამოყალიბებული ტენდენციების შესაბამისად მათ მოსალოდნელ მისაღწევ ღონეს შორის მნიშვნელოვანი გარღვევა.

ამ მიმართულებით მკვლევარი გ. ბედიანაშვილი, რეგიონული პრობლემების ანალიზის საფუძველად განიხილავს სამ სისტემას<sup>1</sup>: რეგიონული, საწარმოო და იერარქიის უფროს მაღალი დონისა. შესაბამისად, რეგიონებისათვის –  $I^j$  ( $j=1,2,\dots,i$ , სადაც  $i$  რეგიონების რაოდენობაა), საწარმოს სისტემებისათვის –  $I^j$  ( $j=1,2,\dots,s$ , სადაც  $s$  საწარმოს სისტემების რაოდენობაა) და ზედა დონის სისტემისათვის  $I$ .

სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის განვითარების  $i$ -ური მიზნის რეალიზაციაზე მოცემული  $P$ -ური რეგიონული პრობლემის გადაჭრის ზემოქმედების ზომა შეიძლება განისაზღვროს შემდეგი სახით:

$$V_i^P = \frac{\overline{\overline{\Pi}}_i^P - \overline{\Pi}_i^P}{\overline{\overline{\Pi}}_i^P - \Pi_i^P}$$

სადაც  $\overline{\overline{\Pi}}_i^P$  არის  $i$ -ური მიზნის რეალიზაციის დონე, იმ პირობით, რომ  $P$ -ური პრობლემა იქნება გადაჭრილი;  $\overline{\Pi}_i^P$  არის  $i$ -ური მიზნის რეალიზაციის დონე, იმ პირობით, რომ მოცემული

P-ური პრობლემა არ იქნება გადაჭრილი რეგიონული განვითარების განსახილველი დროის პერიოდში.  $\prod_i^p$  არის მიზნობრივი ნორმატივი იმ i-ური მიზნისა, რომლის რეალიზაციაზეა დაკავშირებული P-ური პრობლემის გადაჭრა.  $\prod_i^p$  – არის საანგარიშო დროის ბოლოსათვის i-ური მიზნის რეალიზაციის მიღწეული დონე.

ცხადია, რომ VP სიდიდე მიიღებს (+) ნიშანს, თუ p-ური რეგიონული პრობლემის გადაჭრა ხელს უწყობს J-ური მიზნის რეალიზაციას და (-), თუ ის აფერხებს მის რეალიზაციას. პრობლემური სიტუაციების გადაჭრის ზემოქმედება მიზნების მიზნობრივ მოთხოვნებზე შეიძლება შეფასდეს გამარტივებულა ფორმით  $\sum P_i$  სიდიდის საშუალებით, რომელიც ღებულობს მნიშვნელობის „+1“, თუ პრობლემის გადაჭრა ხელს უწყობს და „-1“, თუ კი ის ხელს უშლის აღნიშნული მოთხოვნების შესრულებას.

ცნობილია, რომ რეგიონული პრობლემების რაოდენობა შეიძლება იყოს საკმაოდ დიდი. მით უმეტეს საქართველოს დღევანდელი მდგომარეობის გათვალისწინებით. ცხადია, რომ ყველა მათგანის გადაჭრა უახლოეს პერიოდში შეუძლებელია.

ამდენად, საჭიროა პრობლემების სიმრავლიდან გამოიყოს ისეთი რეგიონული პრობლემები, რომელთა გადაჭრა მიზანშეწონილია რეგიონის განვითარების უახლოეს პერიოდში. ამისათვის შეიძლება გამოვიყენოთ პრობლემის სხვა რაოდენობრივი მაჩასიათებლებიც, როგორცაა მათი გადაჭრის დაძაბულობა, გარდაუვალობა და სიმწვავე<sup>2</sup>.

საანალიზო P-ური რეგიონული პრობლემის გადაჭრის დაძაბულობა  $N_p$  შეიძლება განისაზღვროს შემდეგი სახით.

$$N_p = \sum_{i=1}^p \frac{\prod_i^p - \prod_i^p}{\prod_i^p} \cdot \lambda_i^p \cdot d_i^p$$

სადაც ექსპერტულად არის შეფასებული P-ური რეგიონული

პრობლემების წილი i-იური მიზნის რეალიზაციაში. Ip – არის სიმრავლე რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მიზნებისა, რომელთა რეალიზაციასაც ხელ უწყობს P-იური რეგიონული პრობლემების გადაჭრა.

აღნიშნული და სხვა მაჩვენებლები „ინტეგრალურად“ (სხვადასხვა მიზნისათვის ერთობლივად) ახასიათებენ რეგიონული პრობლემების გადაჭრის დაძაბულობის, გარდაუვალობისა და სიმწვავის მხარეებს. იგივე მაჩვენებლები შეიძლება განისაზღვროს მხოლოდ იმ მიზნებისათვის, რომელთა რეალიზაციაც ყველაზე უფრო მეტად უწყობს ხელს საანალიზო პრობლემების გადაჭრას.

ამდენად, ჩვენი აზრით რეგიონული პრობლემების გამოყოფა და მათი გადაჭრის ხერხების დასაბუთება გვეკლინება მიზნობრივი პროგრამების შემუშავების ძირითად ორიენტირად.

უკანასკნელ ხანებში შეიმჩნევა პროგრამებით „გართობის“ რეციდივი, მათი „მეორედ მოსვლა“; თუმცა ის მკვეთრად განსხვავდება იმისგან, რაც 15-20 წლის წინ ხდებოდა. უპირველეს ყოვლისა შეიცვალა მოტივაცია: ხელისუფალთა მისწრაფება ჩაერთოს პრობლემებში ან მიიღონ ისინი თავიანთი რეგიონებისათვის. ახლა პროგრამა აღიქმება როგორც მიზეზი ჩვეულებრივი სამუშაოების განსაკუთრებული დაფინანსებისთვის. მიზნობრივი პროგრამების შესახებ განსაკუთრებული უთანხმოებები არ უნდა არსებობდნენ.

ყველამ იცის, რომ პერიოდულად ჩნდებიან პრობლემები, რომლებიც არაორდინალურ გადაწყვეტას და განსაკუთრებულ კოორდინაციას და ფინანსური საშუალებების (ასევე სხვა საშუალებების) კონსოლიდაციას მოითხოვენ. ასეთი პრობლემების წრე საკმაოდ დიდია – სოციალურ-ეკოლოგიური კატასტროფებიდან დაწყებული უკანასკნელი უმნიშვნელო საქმეების ჩათვლით. ბუნებრივია, რომ ფინანსების მუდმივი უკმარისობის პირობებში აუცილებელია პრიორიტეტული (განსაკუთრებით გადაუდებელი) პრობლემების მოგვარება – ეს პირველი და ერთ-ერთი

საპასუხისმგებლო მომენტია მიზნობრივი პროგრამების ეტაპების დამუშავებაში.

ასევე გასაგებია, რომ ასეთი პრიორიტეტული ამოცანების გადასაწყვეტად უნდა დამუშავდეს კონკრეტული მოქმედების ამომწურავი ერთობლიობა, რომელთა ჩამონათვალი და ვარიანტები შეიძლება სულ სხვადასხვა იყოს. ამიტომაც, აქაც საჭიროა მხოლოდ ისეთი ამოცანების შერჩევა, რომლებიც საშუალებას იძლევიან დასახული მიზნების მიღწევას უმცირესი დანახარჯებით და უმოკლესი გზებით. ამისათვის, როგორც წესი, საჭიროა (აუცილებელია) არა მარტო მეცნიერულ-ტექნიკური, საინვესტიციო და ა.შ. პროექტების რეალიზაცია, არამედ ასევე მრავალი საფინანსო საკითხების და საკადრო, საორგანიზაციო უზრუნველყოფის გადაწყვეტა. ასევე ნათელია, რომ ასე მომზადებული პროგრამების პროექტზე საჭიროა ოფიციალურად დამტკიცდეს და ღირეტიულად დაუკავშირდეს დაფინანსების წყაროს (მაგალითად, ცალკე ჩამოყალიბდეს საბიუჯეტო აბზაცში) და დაინიშნოს პასუხისმგებელი შემსრულებელი.

და ბოლოს, სრულიად ნათელია, რომ პასუხისმგებელი ორგანიზაციები და პირები ვალდებული არიან შეასრულონ პროგრამების დავალებები, პასუხი აგონ საბიუჯეტო სახსრების ხარჯვაზე, ყოველწლიურად (ან დათქმულ ვადებში) დაამტკიცონ ფინანსირების გაგრძელების აუცილებლობა და ა.შ.

ერთადერთი დოკუმენტი, სადაც იურიდიულად განმტკიცებულია ცნება „პროგრამა“, არის კანონი. ამ კანონით დამტკიცებული ნორმატიული გაგება „მიზნობრივი პროგრამა“ იხსნება მსგავსი პროგრამების შემუშავების და რეალიზაციის პრინციპებზე მითითებით. ამასთან ერთად სხვადასხვა სამთავრობო გადაწყვეტილებებში გამოყენებულია ტერმინები „პროგრამა“, „სახელმწიფო პროგრამა“, „საუწყებათმორისო პროგრამა“, „კომპლექსური პროგრამა“ და სხვა. ამჟამად ასევე გამოყენებულია ტერმინი „საპრეზიდენტო პროგრამა“, „რეგიონების განვითარების პროგრამა“. ბუნე-

ბრევია შეკითხვა: ეს სინონიმებია? თუ არა, მაშინ რაშია მათ შორის განსხვავება, როგორია თითოეული სახის პროგრამის დამუშავების და რეალიზაციის წესები.

რეგიონული პოლიტიკის დამუშავების და რეალიზაციის პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდები თანამედროვე პირობებში, ისე როგორც 20 წლის წინ, პირდაპირ დამოკიდებულებაშია იმასთან, თუ „სახელწოდებითი პროგრამები“ რამდენად წარმოადგენენ „ნამდვილ პროგრამებს“ და მითითებული მეთოდების ინტერპრეტაცია რამდენად ადეკვატურია ახალ ეკონომიკურ და სოციალურ-პოლიტიკურ რეალობასთან. ვაკეთებთ რა ასეთ „განლაგებებს“ ჩვენ გამოვიყენებთ ტერმინებს „პროგრამები“, „პროგრამული დავალებები“ და ა.შ. როგორც პროგრამების მახასიათებლებს, ხოლო ტერმინებს „პროგრამული დამუშავება“ და „რეგიონული პროგრამირება“ – პროგრამების დამუშავების და რეალიზაციის პროცესის დახასიათებისათვის. უნდა აღინიშნოს, რომ ჩამოთვლილთაგან უკანასკნელი ტერმინები ხშირად გამოიყენება ლიტერატურაში საზღვარგარეთის გამოცდილების გამოყენებაზე რეგიონულ პროგრამებში.

ცნება „პროგრამა“ თანამედროვე გაგებით მეცნიერების და პრაქტიკოსების მიერ წინა საუკუნის 70-ანი წლებიდან გამოიყენება, როდესაც ცხადი გახდა ტრადიციული დაგეგმვის მეთოდებით მუშაობა. პროგრამებით დაინტერესებას თანაბარი ხარისხით ხელს უწყობდა დარგთაშორისო კომპლექსები, ასევე გეგმიური წესრიგის საერთო დასუსტება, ასევე მრავალი ხელმძღვანელის სურვილი – გამოენახათ ალტერნატივა სახელმწიფო გეგმების სტრუქტურებში მათი დაუფარავი დარგობრივი მიმართულებით.

უკანასკნელმა გარემოებამ ბევრად განსაზღვრა მძლავრი რეგიონული გადახრა პირველ საბჭოთა პროგრამებში. მაშინ ქვეყანა მოიაზრებოდა სახელმწიფოს ხელმძღვანელებით მსხვილი მეურნეობის სახით (მას „ერთიანი სახალხო-სამეურნეო კომპლექსი“ ერქვა), ხოლო რეგიონები – ამ მეურნეობის დარგების ჯამის

სახით, რომლებიც განლაგებული იყვნენ სათანადო (შესაბამის) ტერიტორიებზე. ტერიტორიული დაგეგმვა, თავისი არსით, რჩებოდა იმავე სახალხო-სამეურნეო გეგმის „ტერიტორიულ ჭრილად“, ხოლო რეგიონული მიზნობრივი პროგრამების დამუშავება უფრო კომპლექსური და ნამდვილად ტერიტორიული მომავალი გეგმების საფუძვლად გვევლინება.

1976-89 წლებში გამოქვეყნდა ასობით გამოცემა, რომლებიც მთლიანად ან ცალკეული ნაწილის სახით ვანიხილავდნენ პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდების გამოყენების შესაძლებლობებს სხვადასხვა სახალხო-სამეურნეო პრობლემების გადასაწყვეტად. იმავე პერიოდში დაცულ იქნა ათობით სადოქტორო დისერტაციები პროგრამულ-მიზნობრივი დაგეგმარების მეთოდოლოგიაში ან მათი ამა თუ იმ სახალხო-სამეურნეო პრობლემების გამოყენების შესახებ. სიმპტომატურია, რომ ამ პუბლიკაციებიდან ყოველი მეორე და დისერტაციების 60% განიხილავდა რეგიონულ პრობლემატიკას.

ამ „საგამოკვლევო ბუმის“ დაწყებისთანავე შეიძლებოდა მეცნიერთა რეგიონული პროგრამების სამი ძირითადი სფეროთი დაინტერესება: მსხვილი სახალხო-სამეურნეო პრობლემების გადაწყვეტა რამდენიმე რეგიონის მასშტაბით, პრობლემების გადაწყვეტა ცალკეული რეგიონის და ტერიტორიის მასშტაბით და მესამე — დარგობრივი პრობლემების გადაწყვეტა რეგიონულ დონეზე.

XX საუკუნის ბოლო ათასწლეულებში ჩამოყალიბდნენ მეცნიერული სკოლები და მყარი შემოქმედებითი კოლექტივები, რომლებმაც რეგიონული მეთოდოლოგიური პროგრამები თავიანთ ძირითად საქმიანობად გაიხადეს. მათ შორის დამაჯერებლად შეიძლება აღინიშნოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორების რ. შნიპერის და მ. ბანდმანის სკოლები, რომელშიაც გაერთიანდნენ ტერიტორიული განვითარების პროგრამულ-მიზნობრივი რეგულირების ენთუზიასტები: ა. მარშალოვი, ვ. ლოსენკო, გ. უნტურა, ნ. ლარინა, ა. კისელნიკოვი, ა. ნოვოსელოვი და სხვები. გან-



საკუთრებული მნიშვნელობა ამ სკოლებისათვის მ. ბანდმანის შრომებს ჰქონდა. ისინი ათეულობით წლები ატარებდნენ კონფერენციებს და სემინარებს სხვადასხვა ეკონომიკური დარგის ინსტიტუტებში. ისინი ამუშავებდნენ უნიკალურ ეკონომიკურ პროექტებს რეგიონული განვითარების შესახებ (პროგრამა ბამ-ი, პროგრამა „ციმბირი“ და სხვები). მათმა პროგრამებმა ბევრად გაუსწრეს დროს. ისინი ნაყოფიერად გამოიყენებიან და ვითარდებიან საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნეშიც. ამის მაგალითია პროექტი „ქვემო ანგარისპირეთი“, რომლის დამუშავების და ძირითადი დებულებების ლოგიკა გამოქვეყნდა 1996 წელს, ნოვოსიბირსკში.

რ. შნიპერის და მ. ბანდმანის სკოლაში დაგროვდა რეგიონული რეგულირების უდიდესი მეცნიერული და პრაქტიკული გამოცდილება, რომელიც ეყრდნობოდა საკუთარ გამოკვლევებს და ღრმა ცოდნას. ამ მოღვაწეობის მწვერვალი იყო ნოვოსიბირსკში გამოქვეყნებული „სხვადასხვა დონის რეგიონული პროგრამების მომზადების მეთოდოლოგიური დებულებები“. რეგიონული პროგრამების დამუშავების იმდროინდელ შეხედულებათა ეს კვინტესენცია (საფუძველი, არსი) იმსახურებს დეტალურ განხილვას, ხოლო ზოგ შემთხვევაში პირდაპირ ციტირებასაც. ამავე დროს უნდა აღინიშნოს, რომ ამ „დებულებების“ შექმნიდან რუსეთის საბაზრო ეკონომიკაში შესვლამდე და ტოტალური სახელმწიფო დაგეგმარების უარყოფამდე კიდევ 3 წელი რჩებოდა. ამიტომაც პროგრამები არა მარტო გამოიყოფოდნენ გეგმებისგან, არამედ მოიაზრებოდნენ როგორც მათი ხარისხობრივი საფუძვლები და როგორც ამ გეგმების შემდგომი ორგანული ნაწილი. (ხშირად იყო გამოყენებული ტერმინები: „პროგრამული დაგეგმარება“, „დაგეგმვის პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდები“ და ა.შ.).

პროგრამა მიიღებოდა როგორც რესურსებთან, შემსრულებლებთან და შესრულების ვადებთან დაკავშირებული სოციალურ-ეკონომიკური, საწარმოო, მეცნიერულ-საგამოკვლევო, ორგანიზა-

ციული და სხვა ამოცანების და ღონისძიებების კომპლექსი, რომლებიც მიმართული იყვნენ გრძელვადიანი სახალხო-სამეურნეო პრობლემების რეალიზაციისკენ. ამასთან ერთად რეგიონული პროგრამული დაგეგმარების საგნად ითვლებოდა ტერიტორიული პრობლემა, ხოლო ძირითად ამოცანად – ქვეყნის ეკონომიკის, დარგების და ცალკეული რეგიონული სოციალ-ეკონომიკური სისტემის განვითარების ინტერესთა ურთიერთკავშირი.

პროგრამული დამუშავებისათვის შერჩეულ იქნა პრობლემების შეფასების ხარისხობრივი კრიტერიუმები და მათი გადაწყვეტის მიმდევრობა, მათ შორის პრობლემის აქტუალობა (რომელიც უნდა შეფასებულიყო მათი გავლენის ხარისხის მიხედვით ქვეყნისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვან სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მიზნებზე. და, კერძოდ, დაგეგმარების პროგრამულ-მიზნობრივი მეთოდების გამოყენების აუცილებლობა. ასევე ჩამოყალიბდა ის კრიტერიუმებიც, რომლებიც ეხებოდა რეგიონული კომპლექსური პროგრამების დამუშავების ვადას. მათ რიცხვში ავტორები თვლიდნენ:

- \*სივრცობრივი სტრატეგიის ძირეული შეცვლა და შექმნილი ეკონომიკური სტრუქტურების და ტერიტორიული პროპორციების მოშლა (შეცვლა).
- \*ახალი, ექსტრემალურ პირობებში მყოფი ტერიტორიების მეურნეობრივი ათვისება;
- \*მრავალმხრივი ხასიათის რესურსების კომპლექსური გამოყენების მიზნით რაიონთაშორისი და შიგასარაიონო დარგთაშორისი ურთიერთკავშირი და ახალი ტერიტორიული საწარმოო კომპლექსების ფორმირება;
- \*სერიოზული ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური შედეგების მქონე ხანგრძლივი მოქმედების პროექტების განხორციელება;
- \*ინტენსიფიკაციის როგორც დარგობრივი, ისე ტერიტორიული განვითარების სფეროში არსებული ყველა რეზერვის

კომპლექსური გამოყენება.

\*ტერიტორიული პრობლემების გადაჭრისათვის სპეციალური სამართლებრივი, ორგანიზაციული და ეკონომიკური ბერკეტების გამოყენება.

ეროვნულ-სამეურნეო ორიენტაცია, რომლის შესახებაც ჩვენ არაერთხელ მივუთითებდით, საფუძვლად დაედო წარმოდგენილ რეგიონული პროგრამების კლასიფიკაციას. „მეთოდოლოგიური პროგრამების“ ავტორები განასხვავებდნენ მეცნიერულ-საგამოკვლევო პროგრამებს (რომელთა მიზანია რეგიონის განვითარების კონცეფციის ფორმირება, ტერიტორიის მეცნიერული და საპროექტო მომზადება და კომპლექსური მეცნიერულ-ტექნიკური და სოციალურ-ეკონომიკური ღონისძიებების რეალიზაცია); რესურსული პროგრამები, რომლებიც მიმართულნი არიან ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენებისაკენ, რომელთა მიზანია საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტურობის ზრდა; საინვესტიციო პროგრამები, რომელთა მიზანია მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნა კაპიტალდაბანდებისათვის; საწარმო-ეკონომიკური პროგრამები, რომელთა შემუშავების მიზანშეწონილობა გამომდინარეობს იმ ფაქტიდან, რომ დარგთაშორისი კავშირების დამყარება ნაკლებად იყვნენ გათვალისწინებული დარგის დაგეგმარების და მართვის სისტემაში, რაც თავის მხრივ, მოითხოვდა დეფიციტური პროდუქციის და მომსახურების პროგრამულ უზრუნველყოფას (ტიპიური მაგალითი „სასურსათო პროგრამა“); სოციალური პროგრამები, მათი დამუშავების აუცილებლობა განისაზღვრება კვლავწარმოების სპეციფიკით და ადამიანთა ტერიტორიული ურთიერთობებით და იმით, რომ სოციალური განვითარების საკითხების გადაწყვეტაში მონაწილეობენ მრავალრიცხოვანი უწყებები, დაწესებულებები და ორგანიზაციები, რომლებიც არ ითვალისწინებენ ერთმანეთის საქმიანობას; ეკონომიურ-ეკოლოგიური პროგრამები, რომლებიც აღიარებული იქნენ ნებისმიერი რეგიონული კომპლექსური პროგრამების შემადგენელ ნაწ-

ილად, ზოგიერთ შემთხვევაში კი (მაგალითად, ნორმალური ეკოლოგიური რეჟიმის აღდგენის და შენარჩუნების ამოცანათა გადაწყვეტის დროს) შეიძლება დამოუკიდებელიც კი გახდეს.

გარდა „ეროვნულ-სამეურნეო“ კლასიფიკაციისა, წარმოდგენილი იყო ფრიად საინტერესო პროგრამების ჯგუფები „საწარმოო ძალთა ორგანიზაციის ტერიტორიული ფორმების“, „სივრცობრივი რეალიზაციის ხასიათის“ სახით. ამ მიმართულებით გამოიყოფოდნენ „ქანქარას ტიპის პროგრამები“, რომელთა ძირითადი იდეა დაიყვანებოდა ისეთი ფაქტორების ამოქმედებამდე, როგორცაა შრომის ტერიტორიული დაყოფა და რეგიონთა-შორისი ინტეგრაციის ეფექტური ორგანიზაცია. ფრონტალური რეგიონული პროგრამები, რომლებიც მოიცავენ დიდი რეგიონული სისტემების სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებზე გავლენას; კერის ტიპის პროგრამები, რომლებიც მიმართული არიან ერთიანი ინფრასტრუქტურის ბაზის მქონე ტერიტორიულ-საწარმოო კომპლექსის შექმნისაკენ; ლოკალური პროგრამები, რომლებიც ორიენტირებული არიან ქალაქების და ქალაქის ტიპის აგლომერატების სტრუქტურების სრულყოფისაკენ და სამრეწველო კვანძების შექმნაზე, რომლებსაც საინჟინრო კომუნიკაციების ერთიანი ქსელი გააჩნიათ.

რეგიონული პროგრამების უკანასკნელი ჯგუფი საბჭოთა პერიოდში სახელმწიფო ინტერესების დონეზე განიხილებოდა, ამიტომაც მაღალი შეფასება უნდა მიეცეს რ. შპინერის და მისი თანამოაზრეების ძალისხმევას, რომლებმაც თანმიმდევრულად დაიცვეს პროგრამული გადაწყვეტილებების- ლოკალიზაციის იდეა.

განხილულ „მეთოდოლოგიურ დებულებებში“, როგორც ფაქტი, აღნიშნული იყო სპეციალური შიდა რეგიონული პრობლემის ფაქტის არსებობა, რომლებიც „საყოველთაო ხასიათს“ ატარებს და რომელთა გადაწყვეტას აუცილებლად უპირისპირდება თითოეული ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული წარმონაქმნი. ასეთი პრობლემების გენეზისის ავტორები სამართლიანად პოულობენ

შიდარეგიონულ კვლავწარმოების დისპროპორციებში. აღნიშნული წინააღმდეგობის გადალახვის ერთ-ერთ ინსტრუმენტად შრომის ავტორები გვთავაზობენ ლოკალური პროგრამების გამოყენებას.

„მეთოდოლოგიური დებულებების“ ავტორები არ ურიგდებოდნენ შიდარეგიონული წინააღმდეგობების საბაზრო თვითგადაწყვეტას. პირიქით, ისინი ამტკიცებდნენ (მათ შორის ყოფილი სოციალისტური ქვეყნების გამოცდილებით, რომლებმაც ეკონომიკური რეფორმები ჩვენზე ადრე დაიწყეს და იმავე მიმართულებით), რომ ცენტრალიზებული დაგეგმარების უბრალო შესუსტებამ და ყოფილი უფლებების დელეგირებამ ტერიტორიებს შეიძლება ზოგიერთი პრობლემა გაურთულოს, განსაკუთრებით გარდამავალ პერიოდში. უპირველესად ეს ეხება იმ პრობლემებს, რომლებიც საწარმოს, უწყების, ტერიტორიების ინტერესების გადაკვეთაზე იმყოფებიან (საცხოვრებელი, კომუნალური მეურნეობა, ინფრასტრუქტურა, საამშენებლო ბაზა და ა.შ.). ამან დამატებით განაპირობა ლოკალური პროგრამების გამოყენების უპირატესობა პრინციპიალურად ახალ პირობებში.

იმ დროის შემოქმედებითი აზროვნების უეჭველ მიღწევად უნდა ჩაითვალოს საბაზო მეთოდური პრინციპების ფორმულირება, რომელსაც უნდა ემყარებოდეს ნებისმიერი რეგიონული პროგრამა. ეს პრინციპები წარმოადგენდნენ როგორც თეორიული გამოკვლევების; ასევე ფართო პრაქტიკული გამოცდილების შედეგებს. ერთი შეხედვით ისინი წარმოადგენენ ადვილად გასაგებ და სრულიად ბუნებრივს ნებისმიერი გააზრებული სისტემური გადაწყვეტისთვის, მაგრამ, ყველამ, ვინც კი სცადა პროგრამების დამუშავება ან მონაწილეობდა ამ პროცესში, იცის, თუ რამდენად ძნელია მათი რეალიზაცია. არანაკლებ ცნობილია, რომ თუ მითითებული სიძნელები არ დაიდგება, მაშინ ვლბებულობთ არა პროგრამას, არამედ „გაუმჯობესების საშუალებებს“, „სრულყოფის წინადადებებს“ და ა.შ.

რეგიონული პროგრამების დამუშავების და რეალიზაციის

საბაზო მეთოდური პრინციპების სრული დახასიათება შეიძლება მონახოს განხილულ „მეთოდოლოგიურ დებულებებში“ და ადრე ნახსენებ ლიტერატურაში. შემოვიფარგლებით მხოლოდ მათი ჩამოთვლით:

- \*პროგრამების ყველა ღონისძიებათა (გამონაკლისების გარეშე) მიზნობრივი მიმართულება;
- \*პროგრამების შესრულების ყველა ეტაპზე ქვემიზნის და ამოცანების ბალანსირება, კომპლექსურობა და სინქრონულობა;
- \*ღონისძიების სისტემურობა, რომელიც საჭიროა პროგრამის გენერალური მიზნის მისაღწევად;
- \*პროგრამის რეალიზაციის პირობებში სავარაუდო ხასიათის აღრიცხვა და, როგორც შედეგი, პროგრამის ღონისძიებათა ვარიანტული დამუშავება, რომლებიც ასახავენ მოსალოდნელ სიტუაციებს და პროგრამების რეალიზაციის პირობებს;
- \*თითოეული რეგიონული პროგრამის გაფართოებული არეალის სოციალ-ეკონომიურ, ეკოლოგიურ და ა.შ. სიტუაციების პარამეტრებზე გავლენის აღრიცხვა;
- \*დავალების ადრესულობა (ორგანიზაციები – შემსრულებლები, ვადები, საკონტროლო პარამეტრები და ა.შ.);
- \*საჭირო რესურსების ნაწილის აუცილებელი ცენტრალიზაცია (პირველ რიგში ფინანსურის);
- \*მმართველობის პროგრამებით უზრუნველყოფა, აუცილებლობის შემთხვევები სპეციალური ორგანიზაციული მექანიზმების შექმნა.

ჩამოთვლილი პრინციპებიდან უკანასკნელი აქტიურად განიხილებოდა ოთხმოციან წლებში, რამდენადაც პროგრამების რეალიზაციის დროს (ისინი კი თითქმის ოცი სსრკ უმაღლესი ორგანოების მიერ დამტკიცებული იყო) აუცილებელი იყო იმის გადაწყვეტა, თუ ვინ იქნებოდა პასუხისმგებელი პროგრამების და-

მუშავებაზე და რეალიზაციაზე: არსებული პარტიული, საბჭოთა, დამგეგმავი ორგანოები, თუ სპეციალურად შექმნილი საორგანიზაციო სტრუქტურები. ბუნებრივია, ასეთი კითხვა სახელმწიფო პოლიტიკის მსჯელობის საგანი იყო.

პარადოქსი იმაში იყო, რომ პროგრამულ-მიზნობრივი მიდგომის იდეოლოგიები ტერიტორიულ მმართველობას არჩევდნენ პრინციპული განსხვავებებით. პროგრამების დამუშავების სტადიაზე და მით უმეტეს მათი რეალიზაციის პერიოდში, პროგრამები წარმოადგენდნენ ან უბრალო გეგმებს, ან არაფერს.

იდეალში სამეურნეო გეგმის ალტერნატივად ჩაფიქრებული რეალური პროგრამები არ „მუშაობდნენ“ და არც შეეძლოთ არსებობა, თუ არა იმავე დირექტიული ორგანოების გეგმებში, რომლებიც ამ გეგმებს წარმართავდნენ. და აქ წუნდაუღებელი მეცნიერულ-მეთოდოლოგიური დებულებები (რომელთა ნაწილი ჩვენ უკვე განვიხილეთ) სულ სხვა ტიპის ნორმატიულ აქტად და დირექტივად გარდაიქმნებოდა.

როგორც ითქვა, სახელმწიფო-გეგმიურ ეკონომიკაში პროგრამები წარმოუდგენელი იყო გეგმიური სისტემის გარეშე; უფრო მეტიც, ოფიციალურად (დირექტიულადაც) ისინი გეგმებში შედიოდნენ. ოთხმოციანი წლების ბოლოს ობიექტურად შეიქმნა პირობები, როცა აუცილებელი შეიქმნა პროგრამულ-მიზნობრივი გადაწყვეტილების შეთანხმება გეგმასთან.

ამიტომაც გასაკვირი არაა, რომ პროგრამების შემუშავების დაკანონებული მეთოდიკა იმ დროის ერთ-ერთი ცნობილი დოკუმენტის („სსრკ განვითარების სახელმწიფო გეგმების შედგენის მეთოდური მითითებები“) შემადგენელ ნაწილად იქცა. სათანადო განყოფილებას (კარი) „მიზნობრივი კომპლექსური პროგრამების შედგენის ძირითადი მეთოდური დებულებები“ ერქვა.

ამ „დებულებებში“ მითითებული იყო, რომ პროგრამულ-მიზნობრივმა მეთოდმა „ფართო გამოყენება“ უნდა მიიღოს სწორედ სახალხო-სამეურნეო დაგეგმვაში. ამასთან, სრულიად მართებუ-

ლად აღინიშნებოდა პროგრამების 2 მთავარი ასპექტი – დარგ-თაშორისი, მისი საშუალებით გადაჭრილი პრობლემების განსაკუთრებული ხასიათი და რესურსების პრიორიტეტული გამოყოფა (შეგახსენებთ, რომ იმ პერიოდში რესურსული ღირებულებები რეგულირდებოდა მხოლოდ გეგმებით) მათი რეალიზაციისთვის.

იმისთვის, რომ თავიდანვე ავიცილოთ მეთოდური უთანხმოება, პროგრამების მაჩვენებელი სისტემა უნდა გახდეს ერთიანი სახელმწიფო გეგმების შემადგენელი ნაწილი, ე.ი. უნდა ემყარებოდნენ „ქვეყნის განვითარების 10 წლიანი გეგმის ნორმატივებს. პროგრამებში ასევე შეიძლებოდა ჩართულიყვნენ მაჩვენებლები, რომლებიც დაგეგმილი იყო სამინისტროების, უწყებებისა და რესპუბლიკების დონეზე, ასევე გაერთიანებების და საწარმოების დონეზე. ძნელი დასანახი არაა, რომ გეგმების და პროგრამების ელემენტარული შეჯახების გარანტიით, ეს უბრალო ღონისძიება ავტომატურად გამოორიცხავდა იმ განსაკუთრებული, სპეციფიკური პრობლემური პარამეტრების გამოყენებას, რომლებსაც შეეძლოთ გამოეხატათ პროგრამების უნიკალურობა, ანუ, სწორედ ის, რაც მოითხოვდა მათ დამუშავებას ტრადიციული გეგმის გარეთ.

გაჩნდა ცნება „გეგმის პროგრამული კარი“, რომელიც ემყარებოდა იმას, რაც პროგრამის თითოეულ დაგეგმილ პერიოდში უნდა ჩართულიყო ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების გეგმებში შემდეგი წესით:

\*მთლიანად პროგრამა, ე.ი. დირექტორული და კერძო დავალებები და ღონისძიებები დარგობრივ და ტერიტორიულ ჭრილებში, პროგრამებში ჩართული იყო ცალკეული დანართის სახით;

\*პროგრამების მიზნობრივი (საბოლოო) მაჩვენებლები, რომელიც მოცემული საგეგმო პერიოდისთვის მოდიოდა, ასევე განსაკუთრებული დავალებები და პროგრამების რესურსული მაჩვენებლები ჩართული იყო ცალკეული აბზაცების სახით გეგმის შესაბამის განყოფილებაში (კარში).



სახელმწიფო რესურსების განსაზღვრულობის გათვალისწინებით „დებულების“ ავტორები მიუთითებდნენ იმაზე, რომ პროგრამული ამოცანის კრიტერიული მნიშვნელობის მიუხედავად, უკანასკნელნი დაფუძნებული უნდა იყვნენ ეკონომიური ეფექტურობის მიღებულ მეთოდოლოგიებზე.

ვარაუდობდნენ, რომ საწყისი ამოცანა კომპლექსური პროგრამების დამუშავებისათვის უნდა მომზადდეს ორგანიზაცია – დამკვეთის მიერ. თავის მხრივ, სათაო დამამუშავებელმა უნდა დაამუშავოს მიზნობრივი კომპლექსური პროგრამის საერთო სქემა (კორდინაციული გეგმა, რომელშიც განისაზღვრება კონკრეტული შემსრულებლების სამუშაოთა ეტაპები და მიმდევრობები, მუშავდება ამოცანები და ვადები ცალკეული შემსრულებლებისათვის), ასევე გაიცეს ყველა თანაშემსრულებლებზე აუცილებელი მეთოდური რეკომენდაციები, ფორმები და მაჩვენებლები.

პროგრამის პროექტის შემადგენლობა. მიზნობრივი კომპლექსური პროგრამების პროექტი უნდა შეიცავდეს:

- \*პრობლემის შემუშავებასა და აღწერას, რომელიც მოიცავს მისი საწყისი მდგომარეობის, ასევე მისი გადაწყვეტის აუცილებელ საფუძვლებს;
- \*პროგრამის მთავარი მიზნის და ამოცანის ფორმულირება, რაც გამოიხატება პროგრამის საბოლოო შედეგებში;
- \*პროდუქციის წარმოებაში, რესურსების გამოყენებაში და საწარმოთა განლაგებაში სტრუქტურული ცვლილებების აღწერის, ასევე დარგთაშორისი და რეგიონთაშორისი კავშირების სქემის შემუშავება;
- \*პროგრამის ძირითადი მაჩვენებლების სისტემებს, რომლებიც ჩართული არიან სახელმწიფო გეგმებში;
- \*სხვადასხვა სახის რესურსების მოთხოვნილებებს და მათი უზრუნველყოფის წყაროებს;
- \*ამოცანებს და ღონისძიებებს, რომლებიც მოიცავენ კონკრეტულ ამოცანათა ჩამონათვალებს, ასევე მეცნიერულ-ტექნი-

კურ, საწარმოო, სოციალურ-ეკონომიკურ და სხვა პროექტის განხორციელებისათვის აუცილებელ ღონისძიებებს; \*პროგრამის შესრულებაზე და მის რეალიზაციაზე კონტროლის ფორმებს, ასევე მნიშვნელოვან ორგანიზაციულ-სამეურნეო ღონისძიებათა ჩამონათვალს.

მკაცრი საგეგმო პერიოდების (ხუთწლელი, წელი, კვარტალი) არსებობა და პროგრამის რეალიზაცია მხოლოდ გეგმასთან შეთანხმებით ხდებოდა იმის მიზეზი, რომ თითოეულ გეგმაში არსებობდნენ პროგრამების დავალებები: ა) რომელთა რეალიზაცია დაიწყო იმ პერიოდში, რომელიც წიმ უსწრებდა დაგეგმილს; ბ) შესაბამის გეგმიურ პერიოდში დამუშავებული და დამტკიცებული; გ) იმყოფებიან დამუშავების სტადიაში, რომელთა რეალიზაცია ნავარაუდები იყო დაგეგმილ პერიოდში; დ) რომელთა დამუშავება უნდა დაიწყო დაგეგმილ პერიოდში.

ეროვნულ-სამეურნეო დაგეგმვის ფრაზიოლოგიას თუ გამოვრიცხავთ, მივიღებთ, რომ განსახილველი მეთოდის გასაღები დებულება (პრობლემის შერჩევა, პროგრამული ამოცანის საფუძვლიანობა, მთავარი დამმუშავებლის არსებობა და სხვა) სრულიად ლოგიკურები იყვნენ და ამიტომაც, როგორც შემდეგში დავინახავთ, თავისუფლად გადავიდნენ ახლებურ მეთოდოლოგიურ რეკომენდაციებზე, რომლებიც დამუშავებული იყვნენ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში გამოსაყენებლად: ოთხმოციანი წლების პროგრამების რეალიზაციის ძირითადი პრობლემა ის იყო, რომ ეს პროგრამები უნდა ჩატეულიყვნენ „პროკრუსტეს სარეცელში“ – სხვა ოფიციალური საფუძვლები ხომ არც არსებობდნენ. ძირითადი გართულება იმაში გამოიხატებოდა, რომ ეს „სარეცელი“ ყველა პროგრამის რესურსულ მოთხოვნილებებში ვერ ეტეოდა და მეორეც – ის უკვე დიდი ხანია იქცა არა ყოველისშემძლე და ენერგიული პროკრუსტეს ატრიბუტად, არამედ გაყინული უსუსური ეკონომიკის აჩრდილად.

ასეთი სიტუაცია დამახასიათებელი იყო როგორც მთლიანად

ქვეყნისთვის, ასევე მისი რეგიონებისთვის. განხილული პერიოდის ერთ-ერთ მონოგრაფიაში სამართლიანად მიუთითებდნენ, რომ „მიზნობრივი პროგრამების ფორმირების დროს სიმბიზის ცენტრმა, საგვემო კომისიების დაბალი კომპეტენტურობის გამო, ფაქტიურად პარტიულ ორგანოებში გადაინაცვლა, რომლებიც მხოლოდ პრაქტიკულ გამოცდილებას ეყრდნობოდნენ და არ ფლობდნენ პროგრამულ-მიზნობრივი დაგეგმვის საფუძვლებს“. ისინი ასევე მიუთითებდნენ რესპუბლიკურ, საოლქო, სარაიონო პროგრამებს შორის შეუთავსებლობაზე.

პროგრამები და ადგილობრივი ხელმძღვანელობა. უფრო რთული და გაურკვეველი იყო სახალხო-სამეურნეო გეგმების ტერიტორიული დონის პროგრამებთან შეთავსების საკითხი. აწყობილი (თუმცა შრომის უნარს მოკლებული) სახალხო-სამეურნეო გეგმიური მმართველობის მექანიზმი აქ ვერ მუშაობდა და დაიწყო პროგრამების სახელმწიფო მართვის იმიტაციის კონსტრუირება, სადაც ღირექტიული განმკარგულებლის როლში პარტიული ნომენკლატურა გამოდიოდა.

ტერიტორიულ-საწარმოო პრინციპის დაქვემდებარებულობა გახდა ყველა დონის შემსრულებლის მთავარი მამოძრავებელი ძალა. პროგრამის ინიციატორად აუცილებლად გამოდიოდნენ პარტიის საოლქო და რაიონული კომიტეტები: მათი დავალებით საოლქო აღმასრულებელი კომიტეტის მთავარი საგვემო-ეკონომიკური სამმართველო უზრუნველყოფდა პროგრამაზე მეთოდურ ხელმძღვანელობას, რაიონული აღმასრულებელი კომიტეტები და მისი სამსახურები რაიონული პროგრამების დამკვეთები და ასე შემდეგ.

უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად ყოველგვარი ფორმალურობისა და ხელოვნურობისა, „მცირე“ პროგრამები — საქალაქო და რაიონული (ღიდ ქალაქებში და ოლქებში) გაცილებით ხარისხიანები იყვნენ, ვიდრე გიგანტური საერთოსახელმწიფოებრივი პროგრამები. ასეთი პროგრამების შექმნის (დამუშავების) ანალ-

იზი გამოქვეყნებულია ვ.ნ. ლეკინის წიგნში „მმართველობის გამოცდილება და პრობლემები“.

როგორც უკვე ავლნიშნეთ, თანამედროვე სახელმწიფო პროგრამების დამუშავების რეალიზაციის ოფიციალური წესები დადგენილია კანონით, ისე როგორც ოთხმოციანი წლების რეკომენდაციები, ამ დადგენილებით დამტკიცებული წესები განსაზღვრავენ, რომ პრობლემის შერჩევა უნდა გამომდინარეობდეს შემდეგი მოთხოვნილებებისგან: ა) მათი განსაკუთრებული მნიშვნელობა მსხვილი სტრუქტურული ცვლილებების და ეფექტურობის ამაღლებისათვის დარგის და რეგიონების მასშტაბით; ბ) ამ პრობლემების გადაჭრას შემჭიდროვებულ ვადებში და რესურსების კონცენტრაციის აუცილებლობაში; გ) სათანადო ღონისძიებათა ურთიერთკავშირებში, რომლებიც უზრუნველყოფენ დარგთაშორის მიზნობრივ მმართველობას.

თითოეული პროგრამის დასაბუთებისთვის აუცილებელია: პრობლემის ფორმულირება და მათი გამომწვევი მიზეზების ანალიზი; მოსალოდნელი სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტურობის და გარემოს დაცვითი მოთხოვნილებების შესაბამისობის წინასწარი შეფასება; ფინანსური, მატერიალური და შრომითი რესურსების მოთხოვნილებათა შეფასება, მათი შესაძლო წყაროების მითითებით; პროგრამის შეცვლა სახელმწიფო დაკვეთების, დამმუშავებლების და შემსრულებელთა წრის განსაზღვრა. თუ ეს საფუძვლები მიღებულია, მაშინ შემუშავდება პროგრამის პროექტი, რომელიც უნდა მოიცავდეს: ძირითადი მიზნების და ამოცანების ხარისხობრივ და რაოდენობრივ კონკრეტიზირებას; პროგრამის შესრულების ეტაპებს და ვადებს; პროგრამულ ღონისძიებათა ურთიერთდაკავშირებულ სისტემას; ფინანსური, მატერიალური და შრომითი დანახარჯების მოცულობებს; პროგრამის განხორციელების მექანიზმების დახასიათებას (წახალისების სისტემის ჩათვლით); ასევე წინადადებებს პროგრამის რეალიზაციის და მისი შესრულების მსვლელობის მართვის ორგანიზაციაზე; პროგრამუ-

ლი ღონისძიებების რეალიზაციის შედეგად მიღებული სოციალ-ეკონომიკური ეფექტურობის და ეკოლოგიური შედეგების შეფასებას; ცნობებს პროგრამის სახელმწიფო დამკვეთის, პოტენციალურ შემსრულებელთა და თანაშემსრულებელთა შესახებ.

ახალი „წესრიგის“ მთავარი განსხვავება ოთხმოციანი წლების შესაბამის დოკუმენტებისგან მდგომარეობს იმაში, რომ იგი ეყრდნობა დამუშავების და რეალიზაციის მექანიზმებს. ეს მექანიზმები მჭიდროდ უკავშირდება სახელმწიფო ორგანოების ახალი დამოკიდებულების სტრუქტურას სამეურნეო სუბიექტებთან; ხოლო მეორეს მხრივ – თვით სახელმწიფო ორგანოების ურთიერთ-შორის დამოკიდებულების რეალურ სტრუქტურასთან. აქ გათვალისწინებულია საერთო ცვლილებები სამოქალაქო საზოგადოების სტრუქტურაში, მათი დემოკრატიზაციის და საჯაროობის ტენდენციები.

სახელმწიფო დონეზე პრობლემის დასმის და მისი პროგრამული მეთოდებით გადაწყვეტის ინიციატორებად შეიძლება მოგვევლინონ ნებისმიერი იურიდიული და ფიზიკური პირები. შესაბამისი წინადადებები ეგზავნებათ ეკონომიკის და ფინანსთა სამინისტროებს, რომლებიც სხვა სახელმწიფო ორგანოებთან ერთად ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგნოზების საფუძველზე ამზადებენ მოცემული პრობლემის გადაწყვეტის პროგრამულ მეთოდებს და უგზავნიან მას მთავრობას.

უკანასკნელი (მთავრობა) წარმოდგენილი წინადადებების საფუძველზე ღებულობს გადაწყვეტილებას სათანადო მიზნობრივი პროგრამის მომზადების შესახებ, მათი ღირებულების და ვადების გათვალისწინებით, განსაზღვრავს ერთ ან რამდენიმე სახელმწიფო დამკვეთს.

სწორედ სახელმწიფო არის დამკვეთი პასუხისმგებელი მიზნობრივი პროგრამის ხარისხიანი მომზადებისა და მის რეალიზაციაზე. ის ადგენს ამოსავალ მონაცემებს მის ფორმირებაზე, ახორციელებს ზედამხედველობას პროგრამის შემსრულებლებზე მისი

დამტკიცების შემდეგ, უზრუნველყოფს ფინანსების ეფექტურ გამოყენებას.

მიზნობრივი პროგრამის სახელმწიფო დამკვეთი:

\*ახორციელებს სამუშაოს შემსრულებელთა, მომსახურების, მიმწოდებლების, წინასაკონტრაქტო შერჩევას კონკურსის საფუძველზე თითოეული პროგრამული ღონისძიებისათვის;

\*ათანხმებს პროგრამაში დაინტერესებულ ძირითად მონაწილეთა შორის ღონისძიების შესრულების ვადებს და დაფინანსების წყაროებს.

\*ორგანიზაციას უკეთებს (აუცილებლობის შემთხვევაში) პროექტის სპეციალიზებულ ექსპერტიზას და მისი (ექსპერტიზის) შედეგების შესაბამისად ახდენს მის ხელახალ გადამუშავებას.

მიზნობრივი პროგრამის შეთანხმებული პროექტი, (განმარტებით ბარათთან, ბიზნეს გეგმასთან, სოციალურ-ეკონომიკურ და ტექნიკურ-ეკონომიკურ საფუძვლებთან, წინასწარი საბიუჯეტო განაცხადთან ერთად) სახელმწიფო დამკვეთის მიერ ეგზავნება ეკონომიკის და ფინანსთა სამინისტროებს, რომლებიც შეფასებას უკეთებენ წარმოდგენილ პროექტს და დაინტერესებულ ორგანოებთან და ორგანიზაციებთან ამზადებენ დასკვნას. აუცილებლობის შემთხვევაში ხდება მიზნობრივი პროგრამის პროექტის ექსპერტიზა.

ეკონომიკის და ფინანსთა სამინისტროების შენიშვნების გათვალისწინებით მიზნობრივი პროგრამების სახელმწიფო დამკვეთი მათ დამუშავებასთან ერთად ახდენს პროგრამის პროექტის გადამუშავებას. გადამუშავებული პროექტი ხელმეორედ იგზავნება ზემოთაღნიშნულ სამინისტროებში, რომლებიც დადებითი შეფასების შემთხვევაში აღნიშნულ დოკუმენტებს დასამტკიცებლად უგზავნიან მთავრობას.

სამთავრობო გადაწყვეტილებათა მიღების შემდეგ სახელმწიფო დამკვეთი უზრუნველყოფილია საფინანსო რესურსებით:

რამდენიმე სახელმწიფო დამკვეთი-კოორდინატორი, რომელსაც მთავრობა განსაზღვრავს.

მიზნობრივი პროგრამის დამტკიცების შემდეგ სახელმწიფო დამკვეთი, ხელშეკრულებათა საფუძველზე და ფინანსირების მოცულობათა გათვალისწინებით პროგრამის შემსრულებლებთან აფორმებს მიზნობრივი პროგრამების ფინანსირების სახელმწიფო კონტრაქტს. მიზნობრივი პროგრამების სახელმწიფო დამკვეთის ძირითადი სამუშაო იწყება პროგრამების დამტკიცების შემდეგ. ის თვითონ განსაზღვრავს პროგრამის შესრულების ფორმებს და ორგანიზაციის მეთოდებს.

სახელმწიფო დამკვეთი, გამოყოფილი ფინანსირების შესაბამისად, ვალდებულია ყოველწლიურად შეამოწმოს (დააზუსტოს) მიზნობრივი მაჩვენებლები და დანახარჯების მოცულობები, პროგრამების რეალიზაციის მექანიზმები, შემსრულებელთა შემადგენლობა.

პროგრამის დამუშავებაზე და რეალიზაციაზე გაწეული კოლოსალური საბიუჯეტო თანხები მოითხოვენ მის ხარჯვაზე კონტროლს არა მარტო სახელმწიფო დამკვეთის მხრიდან, არამედ სახელმწიფო კონტროლს თვით სახელმწიფო დამკვეთზე. ამასთან დაკავშირებით სახელმწიფო სტატისტიკური კომიტეტი ვალდებულია აწარმოოს მიზნობრივი პროგრამების რეალიზაციის ყოველკვარტალური აღრიცხვა, შედეგების შემდგომში მთავრობაში წარდგინებით.

განხილულ ნორმატიულ დოკუმენტში დადგენილია „მიზნობრივი პროგრამების პროექტების და კონცეფციების რეალიზაციის მსვლელობის ექსპერტიზის ნორმები“ (წესები). ამასთან ერთად განსაზღვრულია, რომ სახელმწიფო სპეციალიზებულმა ექსპერტიზამ უნდა განსაზღვროს მათი შესაბამისობა ეკონომიკურ, ეკოლოგიურ, ტექნოლოგიურ, სამხედრო და ინფორმაციულ უსაფრთხოებასთან, მოქმედ ნორმატიულ აქტებთან, სტანდარტებთან და შეთანხმებებთან. სახელმწიფო კომპლექსური ექსპერტიზა

ხორციელდება მთავრობასთან არსებული საექსპერტო საბჭოს მიერ.

თვით დეტალურად დამუშავებული მექანიზმიც შორსაა სრულყოფისაგან. მისი აშკარა ხარვეზებიდან ავლნიშნავთ მხოლოდ ორს: რეალურად მიზნობრივ და პროგრამის შესრულების შედეგიანობაზე კონტროლი (ამისათვის არ არსებობს მთავარი პირობა – მთავარი მიზნის რაოდენობრივად გამოხატული პარამეტრები) და ეკონომიკის და ფინანსების წრეში ჩაკეტვა. ამჟამად არსებული მექანიზმის მთავარი ხარვეზი ისაა, რომ ის ვერ აყალიბებს პროგრამების პაკეტებს, რომლებიც ადეკვატურნი არიან მძაფრი რეგიონული პრობლემების რეალური სტრუქტურებისა და შეესაბამებიან სახელმწიფოს რეალურ ფინანსურ შესაძლებლობებს.

საზღვარგარეთ რეგიონული პროგრამირება არის კონკრეტულ რეგიონალურ სიტუაციაზე სახელმწიფო და ადგილობრივი ზემოქმედების სპეციფიკური სისტემა, რომლის მიზანია ცალკეული ტერიტორიების დეპრესიული მდგომარეობიდან გამოყვანა. წარმოადგენს რა განვითარებული ქვეყნის ერთ-ერთ მთავარ საშუალებას, რეგიონალური პროგრამირების განკარგულებაშია საკუთარი ინსტიტუტები და მეთოდები, რომლებიც დაკანონებული არიან მთლიანად და ცალკეული მსხვილი პროგრამების ჭრილში.

ავტორები, რომლებიც ამ საკითხებზე მუშაობენ, მიუთითებენ, რომ „რეგიონული პროგრამირება ხასიათდება მეურნეობის ტერიტორიული სტრუქტურების ფორმირებაზე აქტიური ზემოქმედებით“ და წარმოადგენს სახელმწიფოს სისტემურ ‘ზემოქმედებას ქვეყნის ეკონომიკაზე მათი ორგანიზაციის სივრცობრივ ფორმაში“. განვითარებულ ქვეყნებში სახელმწიფო რეგიონალური პროგრამირება წარმოადგენს ობიექტურად აუცილებელ ღონისძიებათა სისტემას, რომელიც მიმართულია რეგიონების ეკონომიკის რაციონალიზაციისკენ. რეგიონულ პროგრამებს შეიძლება სხვადასხვა მიზნები ჰქონდეთ: ახალი დარგობრივი სტრუქტურის



შექმნა, დასაქმების გარკვეული ღონის უზრუნველყოფა, ინფლაციის შეჩერება და სხვა, მაგრამ თავისი შინაარსით ისინი ვადაიზრდებიან ეკონომიკური რეგულირების ჩვეულებრივ ღონისძიებებში.

ასეთი ფინანსური მხარდაჭერის ერთ-ერთი საშუალებაა „საბიუჯეტო-საგადასახადო გათანაბრების პოლიტიკა“ (მასზე ჩვენ ადრეც ვსაუბრობდით). მისი რეალიზაციით რეგიონების ეკონომიკურ განვითარებაზე ზემოქმედება ორი მიმართულებით მიმდინარეობს: (1) მიკროეკონომიკური, სხვადასხვა სამთავრობო პროგრამების მიღებით, ასევე ცალკეულ საწარმოთა მხარდაჭერით; (2) მაკროეკონომიკური, „რეგიონში მსყიდველობითი ძალის ეფექტურობის“ ამაღლებით. სახელმწიფოს ფინანსური პოლიტიკა, განსაკუთრებით მისი მონეტარულ პოლიტიკასთან შერწყმით, განსაკუთრებულ გავლენას ახდენს შემოსავლების და ფონდების რეგიონულ მოძრაობაზე.

სპეციალისტები გამოყოფენ რეგიონული პროგრამირების ამოცანათა გადაწყვეტის 3 მიმართულებას: სივრცობრივ-საწარმოო, სოციალურ-ეკონომიკური და რესურსულ-ეკოლოგიურს:

\*სამრეწველო, აგროსამრეწველო, სატრანსპორტო და სხვა კომპლექსების შექმნის რეგიონალური პროგრამების ფორმირება;

\*საწარმოო ან სოციალური ინფრასტრუქტურის სხვადასხვა ფორმების პროგრამირება;

\*ცალკეული რაიონების და მუხრნეობის დარგების ეკონომიკური სტიმულირება, რომლის მიზანია ხელსაყრელი პირობების შექმნა საწარმოთა განლაგებისათვის;

\*საწარმოების და მოსახლეობის კონცენტრაციის დარეგულირების კომპლექსურ ღონისძიებათა ჩატარება (გარემოს დაცვის პროგრამების ჩათვლით).

მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითი.

ერთ-ერთი პირველი და ცნობილი მსხვილმასშტაბიანი პრო-

გრამა „მდინარე ტენესის ველის პროგრამაა, რომელიც დაკავშირებულია ფრანკლინ რუზველტის „ახალ კურსთან“ და XIX საუკუნის მიწურულის და XX საუკუნის დასაწყისის ამერიკის სახელმწიფო რეგიონალური პოლიტიკის საერთო კალაპოტში ვდება. პროგრამა ვრცელდებოდა 7 შტატის ტერიტორიაზე, რომლებმაც განსაკუთრებით მძიმედ გადაიტანეს „დიდი დეპრესია“.

„ახალი კურსის“ იდეოლოგიასთან სრული თანხმობით 1933 წელს, კონგრესის სპეციალური აქტით შეიქმნა პროგრამის მართვის ორგანო – TBA (Tennessee Valley Authority), რომელიც სახელმწიფო კორპორაციის უფლებით მოქმედებდა. ის ფართო უფლებებით იყო აღჭურვილი მრავალმიზნიანი პროგრამების განხორციელების სფეროში და პასუხს აგებდა მის შედეგებზე. TBA სახელმწიფო საკუთრების უფლებით სარგებლობდა და სათანადო საწარმოო ფონდებიც გააჩნდა. პროგრამის ადმინისტრაციას გააჩნდა სათანადო ეფექტური ბერკეტები და შეეძლო პროგრამის თვითდაფინანსების უზრუნველყოფა სახელმწიფო ასიგნაციებისგან დამოუკიდებლად.

ოცი წლის შემდეგ, სრულიად სხვა პოლიტიკურ სიტუაციაში, აშშ კონგრესმა დაამტკიცა „აპალაჩის მთების განვითარების ფედერალური პროგრამა“ – ტერიტორიულად ყველაზე დიდი „პრობლემური“ რაიონი, სადაც განლაგებულია 13 შტატი, 420 ათასი კმ<sup>2</sup> ტერიტორიით და 19 მლნ მოსახლეობით.

პროგრამის მართვის მიზნით შეიქმნა ცენტრალური ორგანო – „აპალაჩის რეგიონალური კომისია (APK), რომელიც გაფორმდა როგორც სპეციალური („დამოუკიდებელი“) ფედერალური უწყება. ამ კომისიის შემადგენლობაში შედიოდნენ ყველა 13 შტატის გუბერნატორები, ხოლო მის სათავეში იდგა ფედერალური მთავრობის თავმჯდომარე, რომელსაც სენატთან შეთანხმებით აშშ პრეზიდენტი ნიშნავდა. APK ემსახურებოდა მუდმივი თანამშრომლობის შტატი. მართვის შტატგარეშე ღონე იკსე-

ბოდა შუალედური რგოლებით, რომლებიც ცალკეული შტატების ადმინისტრაციების კავშირს ემსახურებოდა. შტატები თავიანთი ინიციატივით ორგანიზაციას უკეთებდნენ თანამშრომელთა და სპეციალისტთა ჯგუფებს, რომელთა მიზანი იყო პროგრამულ ღონისძიებათა რეალიზაცია შესაბამის შტატში. შტატთაშორისი პროგრამები ფინანსირდებოდა ფედერალური და შტატების მთავრობების მიერ. თითოეული შტატის წილი განისაზღვრებოდა საკანონმდებლო გადაწყვეტილებით და დამოკიდებული იყო მათი ბიუჯეტის სიდიდეზე და ჩასატარებელ ღონისძიებათა ტიპზე. ფედერალურ საშუალებათა საერთო თანხა ნაწილდებოდა სათანადო შტატებს შორის მათი მოსახლეობის რაოდენობის და რეალური საჭიროების გათვალისწინებით. მაგალითად, აპალაჩის რეგიონისთვის ფინანსირების უდიდესი ნაწილი, რომელიც საგზაო მშენებლობისთვის იყო გათვალისწინებული, გამოეყო კენტუკის და დასავლეთ ვირჯინიის შტატებს, ხოლო პენსილვანიის შტატმა მიიღო სამთო დამამუშავებელი მრეწველობისთვის საჭირო მსხვილი დაფინანსება.

„აპალაჩის რეგიონის განვითარების პროგრამა“ უნიკალური იყო მისი გავრცელების ტერიტორიის მასშტაბებით, დაფინანსების ზომებით (600 მლნ \$ წელიწადში), პროგრამული ამოცანების დამუშავების სისრულით. „აპალაჩის პროგრამას“ კომპლექსური ხასიათი გააჩნდა და შედგებოდა რამდენიმე ქვეპროგრამისგან, რომლებშიაც განიხილებოდა სხვადასხვა დარგის და მეურნეობის განვითარების გეგმები. პროგრამის დამუშავება იწყებოდა პირველადი (ქვედა) დონიდან, როგორებიც იყვნენ „ადგილობრივი განვითარების ოლქები“. ისინი საფუძველად ედებოდნენ ფართომასშტაბიანი პროექტების დამუშავებას. — ოლქებში დამუშავებული გეგმები შტატების პროგრამების საფუძველი იყო, რომლებიც აპალაჩის რეგიონში შედიოდნენ.

აპალაჩის პროგრამის წინაშე იდგა რაიონის იზოლირების ლიკვიდაციის ამოცანა, რაც მიღწევადი იყო ავტოსაგზაო მშენებლო-

ბის ფართო განვითარებით. 1,1 მილიარდი დოლარიდან, რომელიც რეგიონს გამოეყო, 840 მილიონი ავტომაგისტრალების მშენებლობისთვის იყო გათვალისწინებული: მსხვილი დაფინანსება გამოეყოთ „ადგილობრივ პროგრამებს“ არასაწარმოო ინფრასტრუქტურების დარგში – ჯანმრთელობის დაცვის განათლების და პროფესიული მომზადების და სხვა განვითარებისთვის.

მომზადებული პროექტები გუბერნატორების მიერ წარდგენილი იყო აპალაჩის რეგიონულ კომისიაში. შტატების კორექტირებული და გაერთიანებული გეგმების საფუძველზე რეგიონალური კომისია ადგენდა მთელი რეგიონის განვითარების საერთო გეგმას, რომელიც შტატების გუბერნატორებთან შეთანხმების შემდეგ დასამტკიცებლად წარედგინებოდა ადმინისტრაციულ-საბიუჯეტო სამმართველოს, ხოლო შემდეგ აშშ პრეზიდენტს დასამტკიცებლად. ფედერალურ ასიგნებათა გამოყოფა (დამტკიცებული პროგრამის შესაბამისად) შემდგომი ფინანსური წლისათვის მტკიცდებოდა აშშ კონგრესის მიერ.

აპალაჩის პროგრამის განხორციელება ხდებოდა რამდენიმე სამინისტროს საერთო ძალისხმევით. თავდაპირველად, 1965 წლის კანონის თანახმად, APK განისაზღვრებოდა როგორც საგეგმოსაკოორდინაციო ორგანო, მაგრამ 1967 წელს მას გადაეცა პროგრამის დაფინანსებაც, რომელსაც ის ანაწილებდა პროგრამაში მონაწილე სამინისტროებს და უწყებებს შორის. კომისიაზე დაკისრებული იყო მთელი პასუხისმგებლობა პროგრამული ამოცანების შესრულებაზე. აპალაჩის პროგრამის მართვის სტრუქტურა სპეციალისტების მიერ აღიარებული იყო შტატთაშორისი პროგრამის მართვის იბლთან ფორმად, რომელიც საშუალებას იძლეოდა გათვალისწინებულიყო ფედერალური და რეგიონული დონის მმართველობის ინტერესები.

1965 წელს, „აპალაჩის პროგრამის“ მიღების შემდეგ აშშ-ში 1966-1976 წლებში შეიქმნა 8 შტატთაშორისი რეგიონი, რომლებმაც მთლიანად ან ნაწილობრივ მოიცვა 28 შტატი და „აპალაჩ-

თან“ ერთად მოიცვა აშშ ტერიტორიის ორი მესამედი. „აპალაჩისგან“ განსხვავებით სხვა შტატთაშორისი რეგიონული პროგრამები მუშავდებოდა ხუთწლიანი ვადით, მათი სტრუქტურები გაცილებით მარტივად გამოიყურებოდნენ, ხოლო მასშტაბები შედარებით მცირე.

არსებითი განსხვავება იყო პროგრამების შინაარსში (შემადგენლობაში), რომელიც ნაკლები ხარისხით ეყრდნობოდა საგზაო მშენებლობას. მაგალითად, ოზარკის პლატოს რაიონში გზების მშენებლობისთვის გამოყოფილი იყო საერთო დანახარჯების მხოლოდ 30%, ხოლო პროგრამის საფუძველი იყო მდინარე არკანზასის ბასეინის ათვისება, ღრმა წყლიანი არხის მშენებლობა, პორტების მშენებლობა საზღვაო და სამდინარეო გემებისათვის, პორტების მშენებლობა ტვირთების დატვირთვა-გადმოტვირთვისთვის. სამუშაოები უზრუნველყოფდნენ კერძო კაპიტალის მოზღვაებას არკანზასის და ოკლახომას შტატებში. ახალი ინგლისის შტატის პროგრამაში პირველ რიგში გამოიყოფოდა საწარმოო ინფრასტრუქტურების მოდერნიზაციის ამოცანები, რომლებსაც ფიზიკური ცვეთის მაღალი პროცენტი გააჩნდათ. დიდ დანახარჯებს მოითხოვდნენ ისეთი არასაწარმოო ინფრასტრუქტურები, როგორცაა სამუშაო ძალის პროფესიულ-ტექნიკური გადამზადება, ქალაქების კეთილმოწყობა, ჩამონადენი წყლების გაწმენდა. დიდი ტბების რაიონისათვის მძაფრად იდგა ამ ტბების დაბინძურებისგან დაცვის პრობლემა, რომლებიც კატასტროფულ მდგომარეობაში იყვნენ და ა.შ.

კომპლექსურ რეგიონალურ პროგრამებთან ერთად აშშ-ში მიმდინარეობდა გაცილებით მცირე, მაგრამ რეგიონული განვითარებისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ინფრასტრუქტურული ხასიათის ან პროგრამა-პროექტები, რომლებიც ორიენტირებული იყვნენ კონკრეტული ენერგეტიკული, ეკოლოგიური და სხვა პრობლემების გადაწყვეტისათვის. მათ რიცხვს მიაკუთვნებენ 1956 წელს კონგრესის მიერ დამტკიცებულ „შტატთაშორისი

გზების ნაციონალური სისტემის“ მშენებლობას. 1980 წლისთვის მათ საფუძველზე შეიქმნა 32,5 ათასი მილი სიგრძის საავტომობილო გზების სისტემა, ხოლო ფედერალური გზები არსებითად ხელს უწყობდა ცალკეული შტატების და რეგიონების ეკონომიკურ კავშირების განვითარებას. ჩრდილო-აღმოსავლეთის რაიონებისათვის ამოქმედდა „ქალაქების მშენებლობის ნაციონალური პრობლემა“, რომელმაც 150 ქალაქი მოიცვა და ა.შ.

რეგიონალურად მნიშვნელოვან პროგრამად უნდა ჩაითვალოს „ტრანს-ალაისკის ნავთობსადენი“ ამერიკის ისტორიაში უდიდესი პროექტი, რომელსაც საერთო ნაციონალური მნიშვნელობა ჰქონდა. ალაისკაზე ახალი ნავთობსაბადოების ათვისების გარდა (ის ამერიკის მოთხოვნილების 10-12% აკმაყოფილებდა) პროგრამა „ტრანს-ალაისკური ნავთობსადენი“ ნავთობსადენის მშენებლობის პარალელურად, ითვალისწინებდა საწარმოო და არასაწარმოო ინფრასტრუქტურების ფართო განვითარებას. ამ პროგრამის განსაკუთრებულობად ითვლება მასში კერძო კაპიტალის წამყვანი როლი. პროგრამის ფინანსირება და მართვა ნავთობკორპორაციების ჯგუფის ხელში იყო.

ბუნებრივია, რომ ასეთი მსხვილმასშტაბიანი პროგრამების დამუშავება და რეალიზაცია მოითხოვდა დიდი საბიუჯეტო სახსრების და კერძო კაპიტალის გაერთიანებას; მუდმივად ჩნდებოდა კითხვები ამ დაბანდებათა ეკონომიკური ეფექტურობის შესახებ. იგივე კითხვა მუდმივად გადადიოდა პოლიტიკის სფეროში: სწორედ აქ ეჯახებოდა ერთმანეთს ეკონომიკის და სოციალური განვითარების აქტიური სახელმწიფო რეგულირების მომხრეთა და მოწინააღმდეგეთა პოზიციები.

გასაკვირი არაა, რომ „ახალი ფედერალიზმის“ პოლიტიკა (რომელსაც ოთხმოციან წლებში პრეზიდენტი რეიგანის ადმინისტრაცია ატარებდა, თავის შედეგებში ჰქონდა ფედერალური რეგიონალური პროგრამირების შეჩერება. 1981 წელს პრეზიდენტის მიერ კონგრესში წარდგენილი „ეკონომიკური აღორძინების

პროგრამაში“ სოლიდურად შემცირდა დანახარჯები სოციალურ-ეკონომიკური საჭიროებისათვის (≈326 მლნ \$). მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება ახალი საგზაო მშენებლობის შეწყვეტის შესახებ და ა.შ. ერთდროულად ტარდებოდა ადგილობრივი ორგანოების პასუხისმგებლობის და უფლებების გაფართოების პოლიტიკა რეგიონული განვითარების პროგრამებზე, სადაც სუსტდებოდა ფედერალური კონტროლი და მცირდებოდა ფედერალური ასიგნებები.

ამავე პერიოდში კონგრესში შეტანილ იქნა წინადადებები მრავალი „შინაგანი დახმარების“ პროგრამების გაერთიანების შესახებ რამდენიმე „ბლოკში“ და პასუხისმგებლობა მათს შესრულებაზე გადაეცა შტატების ადმინისტრაციას. გაუქმდა რამდენიმე საყურადღებო სამსახური რეგიონალური განვითარების სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში, მათ შორის გადაიშალა უწყებათაშორისი მმართველობის კოორდინაციის „ფედერალური საკონსულტაციო საბჭო“, ფედერალურ-საშტატო რეგიონალური კომისიები (გარდა APK და TBA), დათხოვნილ იქნა ეკონომიკური განვითარების ადმინისტრაცია (AEP) და შეწყდა მრავალი კომპლექსური პროგრამის ფინანსირება ბიუჯეტიდან. 1985 წელს რეიგანის ადმინისტრაციამ წამოაყენა წინადადება 1985-89 წლებში 26 პროგრამისთვის „შინაგანი დახმარების“ შეწყვეტის შესახებ (56 მილიარდი დოლარით) და 43 ძირითადი სოციალურ-ეკონომიკური პროგრამა გადაეცა შტატების ადმინისტრაციას. გამოცხადდა, რომ ამ პროგრამებზე ფედერალური მთავრობა შეწყვეტდა დახმარებას 3 წლის შემდეგ, ყველა შემდგომი ფინანსირება და რეალიზაცია შტატებს და ადგილობრივ ორგანოებს გადაეცა.

უნდა აღინიშნოს, რომ რეგიონალური პროგრამირების იდეა ძალაში რჩებოდა. ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს, რომ გიგანტური ფედერალური პროგრამების ეფექტურობა (მაგალითად სსრკ-ში ბამ-ი) მრავალ მკვლევარს პრობლემურად მიაჩნია.

მრავალშტატიანი მომქმედი პროგრამებიდან ყველაზე ეფექტური „მდინარე ტენესის აუზის პროგრამა“ აღმოჩნდა. TBA-ს

პროგრამის მოქმედების ნახევარსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე რეგიონში შეიქმნა უმსხვილესი პიდროენერგეტიკული კომპლექსი (მისი წილი აშშ საერთოენერგეტიკულ ბალანსში 6% შეადგენს), სამრეწველო პროდუქციის გამოშვება გაიზარდა 14-ჯერ, გადაზიდული ტვირთების რაოდენობა 15-ჯერ, სოფლის მეურნეობის პროდუქცია 3,6-ჯერ. დამუშავდა და სოფლის მეურნეობაში წარმატებით დაინერგა ახალი სახეობის მინერალური სასუქები, რომელთა ლიცენზიებით სარგებლობენ 39 შტატის 500 კომპანიები. მნიშვნელოვნად გაფართოვდა ვაჭრობა, გაიზარდა ქალაქის მოსახლეობა, გაუმჯობესდა მათი ცხოვრების პირობები.

მიუხედავად ასეთი წარმატებებისა, თვალსაჩინოდ გამოჩნდა მსხვილმასშტაბიანი და სახელმწიფოს მიერ ორგანიზირებული რეგიონალური პროგრამირების მრავალი უარყოფითი მხარეც. სპეციალისტები აღნიშნავენ მონოპოლიათა მუდმივ შეკახებას, რაც მრავალი დარგობრივი პროექტების შემცირებას იწვევდა. TBA-ში შექმნილი ენერგეტიკული სიმძლავრეების შემოსავლების უდიდესი ნაწილი გამოიყენებოდა არამწარმოებლური მიზნებისათვის (მიწების, ტყის, კერძო ელექტროსადგურების და სხვა შესყიდვა). რაიონის განვითარებამ ცალმხრივი განვითარება მიიღო, რაც ვერ უზრუნველყოფდა დასაქმების პრობლემის წარმატებით გადაჭრას.

აპალაჩის პროგრამის უმნიშვნელოვანეს შედეგად შეიძლება ჩაითვალოს საავტომობილო გზების განვითარებული ქსელის შექმნა, რომელთა სიგრძე 4 ათას კმ აღემატებოდა, რამაც რაიონი იზოლაციიდან გამოიყვანა. წარმატებით ხორციელდებოდა ჯანმრთელობის დაცვის და განათლების სისტემის გაუმჯობესების პროგრამა. მნიშვნელოვან წარმატებად მიიჩნეოდა მოსახლეობის გადინების შეწყვეტა. (სამოციან წლებამდე რაიონიდან ყოველწლიურად დაახლოებით 120 ათასი შრომისუნარიანი მუშახელი გაედინებოდა. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ცხოვრების დონის გაუმჯობესება; 1969-79 წლებში ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავლებმა 2,3-ჯერ



იმატა, რამდენჯერმე შემცირდა იმ პირთა რაოდენობა, რომლებიც სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ ცხოვრობდნენ. განხორციელდა გარემოს დაცვითი რამდენიმე პროექტი. მიუხედავად ამისა, აპალაჩის რეგიონი რჩება აშშ-ში ერთ-ერთ ჩამორჩენილ რეგიონად. გადაუჭრელია დასაქმების პრობლემა, ზოგიერთი რაიონი მკვეთრად ჩამორჩება ცხოვრების საერთო ნაციონალურ დონეს და ა.შ.

რეგიონული პროგრამირების ღირსებები და ხარვეზები (ისე როგორც რეგიონული პოლიტიკის სხვა მხარეებიც) სულ უფრო და უფრო თვალსაჩინო ხდება. ცხადი ხდება, რომ ისინი არ წარმოადგენენ ორგანულ ერთიანობას და ვერ აცდება კრიტიკას (გიგანტიზმი, საბაზრო ეკონომიკის ლოგიკასთან წინააღმდეგობები, რეგიონული პროტექციონალიზმი და სხვა). ყველაფერი ეს გათვალისწინებული უნდა იყოს რეგიონული პროგრამების დამუშავებისა და ამოქმედების დროს.

შეიძლება თუ არა „რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამა“ იყოს „მიზნობრივი“ თუ „რეგიონი“ – ესაა მთელი ოლქი, მხარე ან თვით რესპუბლიკა (ფედერაციული) თავისი მრავალმილიონიანი მოსახლეობით და უზარმაზარი ტერიტორიებით?

პრობლემის სწორად ფორმულირება – ესაა წინასწარი პირობების შექმნა ძალების და საშუალებათა კონცენტრაციისთვის პრინციპული ამოცანების გადაწყვეტილებათა მისაღებად კონკრეტულ განსაზღვრულ ვადებში. ამიტომაცაა, რომ იმ პრობლემების დახასიათებისას, რომლებსაც „პროგრამულ სტატუსზე“ აქვთ პრეტენზია, პასუხი უნდა გაეცეს შემდეგ კითხვებს: უნიკალურია თუ არა ეს პრობლემა ან თუ არსებობენ მისი მსგავსი ანალოგიები? რატომ კვალიფიცირდება ეს პრობლემა როგორც „განსაკუთრებული“ ან „მნიშვნელოვანი“ რეგიონის განვითარების საერთო სიტუაციურ ფონზე? როგორია მოცემული პრობლემის ხასიათი (დარგობრივი, რეგიონული, რეგიონთაშორისი)? ექვემდებარება თუ არა ისინი გადაწყვეტას და თუ ექვემდებარება, რა ხარისხით?

პრობლემის დასმის სტადიაზე აუცილებელია თუ არა მისი დამატებითი შესწავლა და თუ აუცილებელია, რა ასპექტში?

ადვილი დასანახია, რომ თითოეული კითხვის პასუხზე არსებობს პრობლემათა ფართო სპექტრი, რომლებიც მოითხოვენ პროგრამულ-მიზნობრივ გადაწყვეტას. მრავალი სოციალურ-ეკონომიური პროგრამის ანალიზმა ცხადყო, რომ ობიექტის გამოყოფაში დაშვებული უზუსტობები საბოლოოდ ხდება ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი მათი არასწორი დამუშავების და ნაკლებშედეგიანი რეალიზაციისა. თავის დროზე ისეთი ტიპის პროგრამებმა, როგორცაა „არაშევიწყებიადაგიანი“, „სასურსათო“ და მათი მსგავსნი, არ გააჩნდათ აპრიორი შანსები კორექტული დამუშავებისა და წარმატებული რეალიზაციისთვის სწორედ იმიტომ, რომ მათი ობიექტები იყვნენ მრავალასპექტურ-კონგლომერატული სტრუქტურული დარგები და ტერიტორიები, პროდუქციათა სხვადასხვა ხარისხობრივი კომბინაციები და ა.შ.; და საერთოდ, ეს პროგრამები მიზნობრივი იყვნენ მხოლოდ დასახელებით. ამ მამართულებით განვიხილო წლებში ბევრი არაფერი შეცვლილა.

ცენტრალური და რეგიონული ბიუჯეტებიდან მიზნობრივი პროგრამული გადაწყვეტისათვის სახსრების გამოყოფის დასაბუთებისათვის აუცილებელი პროგრამის მიუღებლობის შედეგების შეფასება (პროგნოზირება). ამ დროს გათვალისწინებული უნდა იყოს ის დანაკარგებიც, რომლებიც გვექონდა პროგრამის დამუშავების მომენტისათვის და მომავალში ზარალის გაზრდის ალბათობა. ამავე დროს უნდა შეფასდეს ის ფაქტიც, რომ ადრე თუ გვიან დადგება ისეთი დანაკარგების (ზარალის) იმ ბიუჯეტიდან ანაზღაურების დროც.

პროგრამების შედეგიანობის არსებით ორგანიზაციულ პირობად უნდა ჩაითვალოს ყველა დამუშავებლის ორიენტაცია პროგრამული ღონისძიებათა და დავალებათა მკაცრად მიზნობრივი შერჩევისათვის. რეკომენდირებულია ასეთი სქემის რამდენიმე საყრდენი პოზიცია:

1. მკაცრად უნდა გამოიყოს მოვლენები, რომლებიც აფიქსირებენ თითოეული დავალების შესრულების დასაწყისს და დასასრულს; ამ დროს დამამთავრებელი ფაზა მაქსიმალურად უნდა შეესაბამებოდეს პროგრამის მიზნებს და არა თვით დავალებას.
2. თითოეული წარმოდგენილი ღონისძიება მაქსიმალურად უნდა შეესაბამებოდეს დასმულ მიზნებს. მიზნობრივი პროგრამა არ შეიძლება „დავანაგვიანოთ“ ყველაფრით, რაც „რეგიონს“ ეხება, „სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებით და ა.შ., როგორც ეს ღლეხ ხდება.
3. აუცილებელია მოცულობათა ვარიანტების, ფინანსირების წყაროების და თანამიმდევრობის განსაზღვრა; შესაძლებლობის ფარგლებში უნდა გავითვალისწინოთ: საერთო ფინანსური პირობების შეცვლა (ფასების დინამიკა, ინფლაცია); ფინანსური ინსტრუმენტების მრავალფეროვნება (საბანკო კრედიტები, ობლიგაციები, აქციონერული კაპიტალი); არითმიულობა რესურსების მოთხოვნაში (ცალკეული დავალების შესასრულებლად შეიძლება საჭირო გახდეს მნიშვნელოვანი ერთჯერადი დანახარჯები); დაფინანსების სხვადასხვა წყაროებისგან მაღალი დამოკიდებულების ხარისხი (წილობრივი დაფინანსების დროს ერთი საფინანსო არხის არსებობა).
4. დავალების რეალიზაციაზე და კონტროლის ფორმაზე უნდა დაწესდეს პირდაპირი პასუხისმგებლობა, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ფინანსური კონტროლი, რადგანაც თავისუფალი ფასების პირობებში იზრდება არაეფექტური გადაწყვეტილებების და თანხების მითვისების პოტენციური სპექტრი.

პროგრამული გადაწყვეტის ობიექტის ხშირი დუბლირების პრაქტიკასთან დაკავშირებით (თვით ცალკეული პროგრამის დუბლირების ჩათვლით) კონსტრუქციულად უნდა გადაწყდეს

სხვადასხვა პროგრამის შეთანხმების საკითხი. ასეთი შეთანხმებების შედეგად თითოეულ პროგრამაში შეიძლება დადგეს: ა) სხვა ფედერალური პროგრამული დავალების დაზუსტების წინადადებები; ბ) დავალებათა განსაკუთრებული ბლოკი, რომლებსაც სხვა პროგრამებში რეალიზაციის შანსი გააჩნიათ; გ) სხვა პროგრამების დავალებათა არჩევა, რომლებსაც პირდაპირი კავშირი აქვთ დასმულ პრობლემასთან. ვალდებულებათა რიცხვში, რომლებიც რეკომენდირებული არიან ფედერალურ დონეზე დასამტკიცებლად, სასურველია გამოიყოს წინადადებათა ჯგუფი, რომლებსაც შეიძლება ვუწოდოთ „ფედერალური და სახელმწიფო-თაშორისი პროგრამებში ჩასართავი რეკომენდირებული დავალებები“ და „ფედერალურ და სახელმწიფო-თაშორისი პროგრამების სხვა დავალებები, რომელთა შესრულება მოცემული პროგრამის განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს“.

ცხადია, რომ როცა წარვადგენთ ამა თუ იმ რეგიონულ პრობლემას მიზნობრივი პროგრამის ობიექტის სახით, ნათლად უნდა დავახსნათოთ მისი მოსალოდნელი შედეგი და დავასახელოთ მისი ფასი. რეგიონალურ პრობლემატიკას (მისი სოციალურ-ეკონომიკური მიმართულების გამო) განსაზღვრული სპეციფიკა გააჩნია, რის გამოც პროგრამის დამმუშავებლები ხშირად განსაზღვრული შეფასებებისგან თავს იკავებენ, გარდა პირობების „გაუმჯობესების“, „უზრუნველყოფის“ და ა.შ.

ამ სიტუაციაში მიზანშეწონილია შემოღებულ იქნას „პროგრამის ეფექტურობის და შედეგიანობის შეფასების“ კრიტერიუმები. საუბარია, ერთი მხრივ, დანახარჯების სამართლიანობის ზომებზე, ხოლო მეორეს მხრივ იმაზე, თუ რამდენად უზრუნველყოფს პროგრამული ღონისძიებების რეალიზაცია მოსალოდნელი შედეგების მიღწევას.

რეგიონული პროგრამების ეფექტურობის ქვეშ იგულისხმება: ა) დასახული დავალების გადაწყვეტა პროგრამაში ჩართული ამოცანების საფუძველზე, ანუ, უნდა განისაზღვროს, თუ რამდენად

ეკონომიურია მიზნის მიღწევის შემოთავაზებული ვარიანტები ალტერნატიულ ვარიანტებზე. ბ) ყოველთვის შეიძლება შეფასდეს პროგრამაში შემოთავაზებული სპეციალური მექანიზმების ეკონომიკური ეფექტურობა. გ) სასურველი დასმული პრობლემის გადაწყვეტაზე დანახარჯების ეფექტურობის დადგენა.

პროგრამის რეალიზაციის შედეგის ქვეშ იგულისხმება: 1. მოსალოდნელი შედეგების შესაბამისობა დასახულ მიზანთან, 2. როგორც უკანასკნელთან დაახლოების ხარისხი, 3. როგორც პირდაპირი პოზიტიური ზემოქმედება რეგიონის სოციალურ, დემოგრაფიულ, ეკოლოგიურ სიტუაციებზე, ასევე ეკონომიკური განვითარების განმსაზღვრელ პარამეტრებზე. პროგრამის რეალიზაციის შედეგების შეფასების დროს მნიშვნელოვანია მაქსიმალურად კორექტულად შევაფასოთ პროგრამული მიზნის ხარისხობრივ-რაოდენობრივი პარამეტრები, ხოლო რიგ შემთხვევებში მისი მაკონკრეტიზებული ამოცანები, ეს კი პროგრამის დამმუშავებლების საპასუხისმგებლო და შემოქმედებითი საქმეა.

საუბედუროდ, არც ერთ ჩვენთვის ცნობილ სამამულო პროგრამას მსგავსი დიფერენცირებული და კონკრეტიზებული შეფასებები არ გააჩნიათ.

სასარგებლო იქნებოდა ინვენტარიზაცია გაუკეთდეს ექსპერტულ დასკვნათა იმ მასივს, რომლებიც შედგენილია ფედერალურ პროგრამათა პროექტებზე და რომლებიც ეკონომიკის და ფინანსთა სამინისტროებს და სხვა უწყებებს გააჩნიათ. ამის გაკეთება აუცილებელია, რადგანაც რეალურად არსებობს და განუწყვეტლივ ივსება ტერიტორიული განვითარების განსაკუთრებით მწვავე პრობლემათა რიგი (ჯგუფი), რომელთა გადაწყვეტა ობიექტური მიზეზების გამო მიუღწეველია არსებული ფინანსირების ჩარჩოებში (პირობებში).

აღრე ჩვენ არაერთხელ მივუთითებდით, რომ ტერიტორიული განვითარების და რეგიონების სელექციური მხარდაჭერის გამოყენებული სახელმწიფო რეგულირების მეთოდები ჯერ კიდევ არ

გამომდინარეობენ რეგიონალური სიტუაციების სისტემური შეხედულებებიდან, არამედ ევრდნობიან ფედერაციის საბიუჯეტო უზრუნველყოფას, მათს კვალიფიკაციას „ლარიბი“ ან „ძალიან ლარიბი“. სწორედ ამიტომ სასურველია შეიქმნას „პროგრამული რეგულირების პოტენციალური ზონების ჩამონათვალი“, სადაც ჩართული იქნება „ლოკალური ტერიტორიების განსაზღვრული რაოდენობა“, სადაც არ მოქმედებს საბაზრო მექანიზმები და თვითგანვითარების ბუნებრივი პირობები; ან ყველაფერი ეს არსებობს, მაგრამ არ გააჩნიათ ფინანსური რესურსები მათი რეალიზაციისთვის. ასეთი ზონები უნდა გამოცხადდნენ პრიორიტეტული პროგრამული ფინანსირების ზონებად და მათ უნდა მიეცეთ სახელმწიფო გარანტიები.

თანამედროვე პირობებში მომქმედი რეგიონალური პოლიტიკის რეალიზაციის ინტერესები მხოლოდ მცირე დოზითაა ასახული ფედერალური პროგრამების შესახებ მომქმედ კანონმდებლობაში. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ფედერალური პროგრამების უმრავლესობას მკვეთრად გამოსახული რეგიონალური მიმართულება არ გააჩნია, უნდა მოხდეს ამ კანონმდებლობის ორიენტირება პრიორიტეტული, უმთავრესად სოციალური და ეკოლოგიური ამოცანების გადაწყვეტისაკენ. განახლებული ნორმატიულ-სამართლებრივი რეგლამენტაციის საგანი უნდა გახდეს:

- ა) ძირითადი მცნებები, რომლებიც არეგულირებენ ტერიტორიული განვითარების სახელმწიფო მხარდაჭერის სამართლებრივ ფორმებს;
- ბ) რეგიონალურ სიტუაციათა შეფასების და რეგიონებში ეკონომიკური რეფორმების მსვლელობის პრინციპები;
- გ) რეგიონალური პროგრამების დამტკიცების და შესრულებული სამუშაოთა ორგანიზაციის ტექნოლოგია და ფინანსირება;
- დ) არასაბიუჯეტო წყაროებიდან ფინანსირების კონსოლიდაციის განსაკუთრებული პირობები, ე) შედეგიანობის და პასუხისმგებლობის ნორმების შეფასების კრიტერიუმები სახელმწიფო მონაწილეობის ფარგლებში ტერიტორიული განვითარების პრიორ-

იტეტულ პრობლემათა გადაწყვეტისას; ვ) ერთობლივი რეგულირების საგნებზე წარმოდგენილი კანონის თანაფარდობის საკითხები სხვა სამართლებრივ აქტებთან.

მსგავსი საკანონმდებლო აქტის დამუშავება, მიღება და მოქმედებაში მოყვანა განხილული უნდა იყოს ტერიტორიული განვითარების პროგრამული რეგულირების სავალდებულო წინაპირობათა რიცხვში.

### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბელიანაშვილი გ. „რეგიონის კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება: მიზნობრივი და რესურსული ასპექტები“, თბ. „მერცნიერება“, 1990, გვ. 55
2. ბელიანაშვილი გ. „რეგიონის კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება: მიზნობრივი და რესურსული ასპექტები“, თბ. „მერცნიერება“, 1990, გვ. 56-57

# 14. რეგიონული პროპორციები, როგორც მათი საფარმო - ეკონომიკური ბანკითარების აუცილებელი ფაქტორი

რეგიონების დინამური, ბალანსირებული განვითარების უზრუნველყოფა ქვეყნის ეკონომიკის თანამედროვე განვითარების რთულ და მეტად მწვავე პრობლემათა რიგს მიეკუთვნება.

სოციალურ - ეკონომიკურ სისტემაში პროპორციების ხასიათი განისაზღვრება ამ სისტემის განვითარების მიზნებით, შინაგანი სტრუქტურითა და საგარეო კავშირებით. რაც უფრო მასშტაბურია მიზნები, ფართოა საგარეო კავშირები და რთულია შიდა სტრუქტურა, მით უფრო ძნელია პროპორციების მთელი ერთობლიობის გაანალიზება და პროგნოზირება. ასეთ ვითარებაში წარმოიშევა პროპორციების ზოგიერთი ტიპის გამოყოფის აუცილებლობა.

აქვე გვინდა მივუთითოთ, რომ „პროპორციის ტიპის“ ტერმინში ჩვენ ვგულისხმობთ ქვეყნის აგროსამრეწველო კომპლექსისა და სამრეწველო კომპლექსის კვლავწარმოებითი პროცესის გარკვეულ ნაწილებს შორის თანაფარდობების ერთობლიობას, თანაფარდობას მის რესურსულ ელემენტებს შორის, დარგობრივ და ტერიტორიულ შემადგენლობებს შორის. სხვა სიტყვებით, პროპორციების ტიპი - ესაა აგროსამრეწველო კომპლექსის, ან მრეწველობის ორი ან რამოდენიმე ხარისხობრივად განსაზღვრულ შემადგენელ ნაწილებს (მხარეებს) შორის თანაფარდობა, შესაბამისობა.

სამრეწველო პოლიტიკის მთავარ ამოცანას თანამედროვე ეტაპზე წარმოადგენს აღნიშნული კომპლექსის პროდუქციაზე წარმოებასა და მოხმარებას შორის მოცულობით - სტრუქტურული შესაბამისობის უზრუნველყოფა.

აღნიშნული იმას ნიშნავს, რომ სამრეწველო კომპლექსის პირველი ტიპის პროპორციას წარმოადგენს თანაფარდობა ამ



კომპლექსის პროდუქციაზე საზოგადოებრივ მოთხოვნასა და ამ პროდუქციის წარმოების მოცულობას შორის.

პირველი ტიპის პროპორციების მოთხოვნისა კონკრეტიზაციისა და წარმოებული პროდუქციის მოცულობის გათვალისწინებით შეიძლება წარმოვიდგინოთ რამოდენიმე წესით. ეს პროპორცია იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველო აგროსამრეწველო კომპლექსის მიმართულების ქვეყანაა, ამიტომ ქვემოთმოყვანილი ცხრილიც მის სპეციფიურობის გათვალისწინებით ავაგეთ (ცხრილი 14.1).

აღნიშნული ტიპის პროპორციის გარკვეულ მოდიფიკაციას წარმოადგენს განაწილების სფეროში გამოვლენილი თანაფარდობა აგროსამრეწველო კომპლექსის ან მრეწველობის დარგების პროდუქციაზე მოსახლეობის გადახდისუნარიან მოთხოვნასა და საცალო საქონელბრუნვის მოცულობას შორის.

უფრო კონკრეტული ხასიათის პროპორციები დაკავშირებულია მოთხოვნისა და მიწოდების ნატურალურ გამოსახულებასთან. ამასთან დეტალიზაციის ხარისხი და ამ პროპორციების წარმოდგენის წესი შესაძლებელია სხვადასხვანაირი იყოს: პროდუქციის ჯგუფების მიხედვით; პროდუქციის კონკრეტული სახეობების მიხედვით; სასურსათო პროდუქციის საკვებ ნივთიერებათა ძირითადი სახეობების მიხედვით;

მოთხოვნასა და წარმოებას შორის პროპორციებს ბევრად განსაზღვრავს პროპორციების მეორე ტიპი – რესურსული თანაფარდობებით. ისინი ფორმირდებიან კომპლექსის ყველა რგოლში მის ყოველ დონეზე.

აგროსამრეწველო კომპლექსის რესურსებს განეკუთვნებიან: შრომითი რესურსები; საწარმოო სიმძლავრეები; ძირითადი და საბრუნავი კაპიტალი; მიწისა და წყლის რესურსი; ფინანსური რესურსი. მათ შორის თანაფარდობა შეიძლება წარმოჩენილი იყოს დეტალიზებული სახით მთლიანად აგროსამრეწველო კომპლექსის მასშტაბით, მისი სფეროების მიხედვით, დარგებისა და ტერიტორიული ნაწილების მიხედვით.

რესურსების თანაფარდობაში, ისე როგორც სხვა მრავალნაირ პროპორციებში, დიდი მნიშვნელობა აქვს რესურსების ხარისხს, მათ შეზღუდულობას, მათი დეფიციტის დაძლევის შესაძლებლობას გაანვითარების გეგმებისა და პროგნოზირების დინამიური ბალანსირების პირობებში. ჩვენ სხვადასხვა მოსაზრებათა გათვალისწინების საფუძველზე მივიჩნევთ, რომ რესურსების პროპორციების წარმოდგენის (გააზრების) ორი ძირითადი წესი არსებობს. პირველი წესი – ესაა ობიექტურად აუცილებელი და რეალურად შესაძლებელი რესურსების მოცულობებს შორის თანაფარდობის განსაზღვრა. ასეთი თანაფარდობის დადგენა გვეხმარება განვსაზღვროთ თითოეული კონკრეტული სახის რესურსის საჭიროების დაკმაყოფილების ხარისხი; მეორე წესი – ეს არის საანგარიშო (საგეგმო) პერიოდის დასაწყისისათვის ფაქტიურად ჩამოყალიბებული ორი ან მეტი სახის რესურსის თანაფარდობა (იგულისხმება ნორმატიული ან გეგმიურ პარამეტრებთან მიმართებით). ურთიერთთანაფარდობის ოპტიმალურ პროპორციად უნდა მიჩნეული იქნას ისეთი თანაფარდობითი მდგომარეობა შრომითი, ძირითადი საზრუნავი კაპიტალის, მიწისა და სხვა რესურსების, როდესაც შეიძლება უზრუნველყოფილ იქნას პროდუქციის წარმოების მყარი რესურსდამზოგავი ტენდენცია. ასე ი ტენდენციის არა სიმყარე ან ასეთის საერთოდ არ არსებობა რესურსებში დისპროპორციის არსებობას ადასტურებს.

რაც შეეხება აგროსამრეწველო კომპლექსში რესურსულ ურთიერთობებს, იქ ასეთი რესურსული თანაფარდობანი ყალიბდება ცალკეულ კონკრეტულ წარმოებაში საწარმოო – ტექნოლოგიურ ურთიერთობათა, თვითპროდუქციის სტრუქტურისა და წარმოების მოცულობის გავლენით.

პროპორციების მესამე სახის ტიპად ჩვენ ვიხილავთ ცალკეულ დარგებსა ან საქმიანობის სახეობებს შორის თანაფარდობას პროდუქციის კომპლექსის შიგნით წარმოებისა და მოსმარების თვალსაზრისით. თუ ჩვენ ამ შემთხვევაში მაგალითისათვის ავიღებთ

მოთხოვნილება	წარმოება
<b>I. ღირებულებითი პროპორციები</b>	
<p>1) აგროსამრეწველო კომპლექსის პროდუქციაზე არასაწარმოო მოხმარებისათვის საერთო მოთხოვნის შეფასება რაციონალური სამომხმარებლო ბიუჯეტის საფუძველზე</p> <p>2) მოსახლეობის მიერ აგროსამრეწველო კომპლექსის პროდუქციაზე წარდგენილი გადახდისუნარიანი მოთხოვნის მოცულობა (მოსახლეობის ფუნდური შემოსაღების ნაწილი)</p>	<p>1) მოსახლეობის არასაწარმოო მოხმარებისათვის ქველა არხით მიმართული საბოლოო პროდუქციის ღირებულებითი შეფასება</p> <p>2) ბაზარზე აგროსამრეწველო კომპლექსის პროდუქციის ვაჭრობის ბრუნვა გადახდისუნარიანი მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად</p>
<b>II. ნატურალურ – ნიეთობრივი პროპორციები</b>	
<p>3) აგროსამრეწველო კომპლექსის ძირითადი ჯგუფის პროდუქციაზე მოთხოვნა ნატურალურ გამოსახულებაში მოხმარების რაციონალური ნორმების საფუძველზე</p> <p>4) აგროსამრეწველო კომპლექსის სასურსათო და არასასურსათო პროდუქციის კონკრეტულ სახეობებზე დეტალიზებული მოთხოვნა მოხმარების რაციონალური ნორმების შესაბამისად</p> <p>5) აგროსამრეწველო კომპლექსის სასურსათო საქონლის საკეები ნიეთიერებების ძირითად სახეობებზე (კალორიები, ცხოველური და მცენარეული ცილები, ვიტამინები, ნახშირწყლები) მოთხოვნა კეების რაციონალური ნორმების შესაბამისად</p>	<p>3) აგროსამრეწველო კომპლექსის პროდუქცია ნატურალურ გამოსახულებაში, რომელიც წარიმართება ბაზრის არხებით მოსახლეობის მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად</p> <p>4) აგროსამრეწველო კომპლექსის მიერ წარმოებული საბოლოო პროდუქციის მოცულობა ლეტალიზებული ასორტიმენტით, რომელიც წარიმართება შესაბამისი საბაზრო არხებით მოხმარებლებამდე დასაყვანად მათი მოხმარებისათვის</p> <p>5) აგროსამრეწველო კომპლექსის მიერ წარმოებულ სასურსათო პროდუქციაში ძირითადი საკეები ნიეთიერებების შემადგენლობა, რომელიც წარიმართება მოსახლეობის მოთხოვნათა დასაკმაყოფილებლად</p>

### ცხრილი 14.1

წარმოებასა და მოთხოვნას (მოხმარებას) შორის პროპორციების მაჩვენებლები აგროსამრეწველო კომპლექსის პროდუქციაზე (პროპორციების პირველი ტიპი)

აგროსამრეწველო კომპლექსს, მისი ნებისმიერი დარგის პროდუქცია წარიმართება (ნაწილდება) შემდეგი ძირითადი არსების მიხედვით: საბოლოო არასაწარმოო მოხმარება, მიმდინარე საწარმოო მოხმარება (საბრუნავ საშუალებებად), ექსპორტი, დაკრულება.

დარგთაშორისი პროპორციის საფუძველს მეტწილად წარმოადგენს მიმდინარე საწარმოო მოხმარების მიზნით განკუთვნილი მატერიალური ნაკადები. ეს არის შუალედური პროდუქციითა და დარგთაშორისი პროპორციები.

დარგთაშორისი პროპორციები, ისევე, როგორც რესურსული თანაფარდობები ყალიბდებიან ცალკეული დარგის ტექნოლოგიების გავლენით, იმ მასალების ხარჯვის ნორმატივების, ნახევარფაბრიკატების და ენერჯის ხარჯვის გავლენით, რომელიც სხვა დარგებიდან იყო მოწოდებული და მოცემულ საწარმოში მოხმარებული.

დარგთაშორისი კავშირი აღმოცენდება როგორც შეერთების საშუალება ერთიანი კვლავწარმოებითი პროცესის ცალკეული რგოლების შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების შედეგად.

აგროსამრეწველო კომპლექსი საკმაოდ რთული და მსხვილი მეურნობრივი ფორმირებაა. აქ დარგთაშორისი კავშირები წარმოგიდგება როგორც საზოგადოებრივი წარმოების ტექნოლოგიურ, ორგანიზაციულ და ეკონომიკურ სფეროებში ინტეგრაციული პროცესების საფუძველი.

მატერიალური ნაკადების საერთო მთლიანობაში სამი ძირითადი ტიპი გამოიყოფა თავისი მიმართულებებითა და ფუნქციონალური მნიშვნელობით:

პირველი ტიპი – შიდაკომპლექსური ნაკადები და დარგთაშორისი კავშირები;

მეორე ტიპი – სხვა სახალხო მეურნეობრივი კომპლექსებიდან და ცალკეული დარგებიდან შემომავალი ნაკადები;

მესამე ტიპი – მეურნეობრივი კომპლექსებიდან სხვა მეურნეობრივ კომპლექსში და დარგში გამავალი ნაკადები, აგრეთვე

საბოლოო არასაწარმოო მოხმარებისათვის გამავალი ნაკადები.

მეოთხე ტიპი – ეს არის თანაფარდობა ქვეყნის რეგიონების აგროსამრეწველო კომპლექსის პროდუქციის წარმოებაში და მოხმარებაში. ბუნებრივ – ეკონომიკური პირობების განსხვავებულობა განაპირობებს სასოფლო – სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციის განსაკუთრებლობას, ხოლო ეს უკანასკნელი წარმოადგენს საფუძველსა და ფაქტორს გადამამუშავებელი მრეწველობის განლაგებისათვის.

წარმოების ზონალური სპეციალიზაცია განსაზღვრავს აგროსამრეწველო კომპლექსის პროდუქციის რეგიონთაშორის ნაკადების ხასიათს, რადგანაც ყველა რეგიონი არ აწარმოებს მოსახლეობის საჭიროებისათვის ყველა აუცილებელ პროდუქციას. ამიტომ აგროსამრეწველო კომპლექსის დარგთაშორისი კავშირი გადადის შიდა რეგიონულ და რეგიონთაშორის კავშირებში.

ამრიგად, შეიძლება გავაკეთოთ გარკვეული დასკვნა, რომ რაოდენობრივ – ხარისხობრივ თანაფარდობათა მრავალსახეობათა მიუხედავად, აგროსამრეწველო კომპლექსი წარმოგვიდგება ოთხი ძირითადი ტიპის ერთიანობის სახით:

1. მოთხოვნასა ან (მოხმარებას) და წარმოებას შორის პროპორცია;
2. რესურსული პროპორციები;
3. აგროსამრეწველო კომპლექსის სფეროებსა და დარგებს შორის დარგთაშორისი პროპორციები;
4. აგროსამრეწველო კომპლექსის ტერიტორიული განლაგების რეგიონთაშორისი პროპორციები.

ჩვენ ზემოთ შევეცადეთ ძირითადად განგვეხილა აგროსამრეწველო კომპლექსის პროპორციები; შევეცადეთ გვეცადა გამოგვევლინა მოთხოვნასა (მოხმარებას) და წარმოებას შორის, რესურსებს შორის თანაფარდობის ძირითადი ტიპები, აგრეთვე პროპორციები დარგებისა და რეგიონების განვითარებაში.

აგროსამრეწველო კომპლექსის მრავალრიცხოვან სტრუქტურ-

რულ რგოლებს შორის ურთიერთობის რაოდენობრივ – ხარისხობრივ რთულ სისტემაში მისი განვითარების თითოეულ ეტაპზე გამოიყოფა ისეთი ელემენტები (ნაწილები), რომლებიც საჭიროა დაჩქარებულად იქნას განვითარებული, რათა მიღწეული იქნას კომპლექსის ფუნქციონირების საერთო დონის ამაღლება და მის მიერ ეროვნული მეურნეობის ამოცანების უკეთესად შესრულება.

ბოლო პერიოდში სამეცნიერო და პრაქტიკული ინტერესი საგრძნობლად გაიზარდა პრიორიტეტების პრობლემის მიმართ. ბევრი ეკონომისტი პრიორიტეტებს სამართლიანად აკავშირებს მთელ ეროვნულ მეურნეობაში, მის დარგთაშორის კომპლექსებში აქტიური სტრუქტურული პოლიტიკის გატარების ამოცანებთან, ტერიტორიულ პროპორციებში ცვლილებების განხორციელების ამოცანებთან.

ცხადია, რომ ეკონომიკური ზრდის ინტენსიური ფორმის პირობებში შესაძლებელია მიღწეული იქნეს საზოგადოებრივი წარმოების სტრუქტურის დინამიზმი, პარალელურად ძლიერდება მიზანმიმართული აქტიური სტრუქტურული პოლიტიკისა და რეგიონალური პროპორციების სრულყოფის მიღწევის აუცილებლობა. ამ დროს არსებითად იზრდება სოციალურ – ეკონომიკური და სამეცნიერო – ტექნიკური პრიორიტეტების მნიშვნელობა, რომელთა საფუძველზეც უზრუნველყოფილი ხდება ამა თუ იმ დარგის, ამა თუ იმ წარმოებებისა თუ რეგიონების წინ გამსწრები განვითარება, ხერხდება დადგინდეს ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების გადაწყვეტის რიგითობის დადგენა. ამასთან გასათვალისწინებელი გარემოებაა ის ფაქტი, რომ პრიორიტეტების დადგენა – განსაზღვრა და მისი პრაქტიკული გამოყენება ხელს უწყობს ეროვნული მეურნეობის სრული და ეფექტიანი ბალანსირებული მდგომარეობის მიღწევას და იგი ამასთან რეგიონული პროპორციების ოპტიმიზაციის საშუალებას და მათი ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ აუცილებელ ფაქტორად წარმოგვიდგება. საქმე იმაშია, რომ თვით პრიორიტეტების ფუნ-

ქცია ზოგადი აზრით იმაში გამოიხატება, რომ წარმოადგენენ სტრუქტურული, ასორტიმენტული, ხარისხობრივი წინსვლის, სახალხო მეურნეობრივი პროპორციების ჩამოყალიბების ბერკეტებს, როგორც მაკროეკონომიკურ დონეზე, ასევე ცალკეული რეგიონების ეკონომიკისათვის.

მაგრამ ჩვენს მიერ ნათქვამი პრიორიტეტების ზოგადი დახასიათება უფრო კონკრეტულ ასახვასა და გამომხატულებას პოულობენ შემდეგი ორი მომენტიდან დამოკიდებულებით:

- 1) ქვეყნის, რეგიონის, თუ აგროსამრეწველო კომლექსის ეკონომიკის საწყისი მდგომარეობისაგან (განვითარების დონის, პროპორციონალურობის ხარისხის, ეფექტიანობის დონის);
- 2) დროის ფაქტორისაგან დამოკიდებულებით, ანუ იმ პერიოდის ხანგრძლივობაზე დამოკიდებულებით, რომელზე გათვლითაც განისაზღვრება პრიორიტეტული რგოლები და უბნები.

ეროვნული მეურნეობის სხვადასხვა მხარეთა დაუბალანსებლობის პირობებში (როგორც ქვეყნის, ისე რეგიონის მასშტაბით), პრიორიტეტებმა უნდა შეასრულონ პროპორციების გაუმჯობესების ფუნქცია, დაუბალანსებლობის მონაკვეთების ურთიერთმიბმის ფუნქცია, ხილული თუ ფარული დისპროპორციების აღმოფხვრის ფუნქცია, ვიწრო ადგილების აღმოფხვრის როლი. პრიორიტეტების აღნიშნულ ფუნქციას ხატოვანად შეგვიძლია ვუწოდოთ მეურნეობის სტრუქტურული ნორმალიზაციის ფუნქცია. კარგმა დაბალანსებამ რეალურად შეიძლება გამოიწვიოს პროდუქციის წარმოების ზრდა.

სრულიად სხვა ფუნქცია უნდა შეასრულონ პრიორიტეტულმა პროექტებმა, თუ მეურნეობრიობის საწყისი მონაცემები დამაკმაყოფილებელი დაბალანსირებით ხასიათდება. ასეთ შემთხვევაში პრიორიტეტული პროექტების როლი მდგომარეობს არა არსებული დისპროპორციების ლიკვიდაციაში, არამედ ახალი უფრო

პროგრესული პროპორციების ფორმირებაში, რომლებიც შეესაბამება როგორც შეცვლილ საზოგადოებრივ მოთხოვნებს, ასევე სამეცნიერო – ტექნიკური პროგრესის შესაძლებლობებს ტექნოლოგიაში, ტექნიკაში და წარმოების ორგანიზაციაში. ამ ფუნქციას, ჩვენის აზრით, შეიძლება გარკვეული პირობითობით ვუწოდოთ სტრუქტურული ოპტიმიზაციის ფუნქცია.

თუ პირველი ფუნქცია (სტრუქტურული ნორმალიზაციის) პრიორიტეტული პროექტების მიერ ხორციელდება დისპროპორციების დაძლევისათვის, რომლის მიზეზები, როგორც წესი, წარსული დროში მდგომარეობს, ამ ფონზე სტრუქტურული ოპტიმიზაციის ფუნქცია გამოდის მომავალი განვითარების ამოცანებიდან, დაკავშირებულია ისეთი პრიორიტეტების დასაბუთებულობასთან, რომლებიც ქვეყნის მეურნეობას, რეგიონების მეურნეობას გაიყვანენ კვლავწარმოების პრინციპულად ახალი ინტენსიური ტიპის ახალ პროპორციებზე. ეს კი საშუალებას მოგვცემს თავიდან ავიცილოთ არასასურველი დისპროპორციები ეროვნული მეურნეობის მაკროეკონომიკურ დონეზე და რეგიონულ დონეზე.

თუმცა პრიორიტეტული პროექტების ჩვენს მიერ დასახელებული ფუნქციები ერთმანეთისაგან არსებითად განსხვავებული არიან, მაგრამ მიუხედავად ამისა, რეალურ პრაქტიკაში მათ შეუძლიათ გამოამჟღავნონ, ურთიერთშეჯერების უნარი, ისევე, როგორც ერთმანეთს ენასკვებიან ხოლმე განხორციელებისას სტრატეგიული და ტაქტიკური ამოცანები. ასე, რომ პრიორიტეტების მექანიზმებმა უნდა იმუშაონ სტრუქტურული ოპტიმიზაციის საკეთილდღეოდ მათ უნდა იმუშაონ ურთიერთშეთანხმებულად და შეწყობილად. მთავარი განსხვავება ჩვენს მიერ დასახელებულ ორ ფუნქციას შორის (ტაქტიკურსა და სტრატეგიულს) იმაში მდგომარეობს, რომ პირველი ეყრდნობა თანაქედროვე ტექნოლოგიებს, ხოლო მეორე – მომავლის ტექნოლოგიებს.

საქართველო ხილის, ციტრუსების, მევენახეობისა და მებოსტნეობის საკმაოდ განვითარებული ქვეყანაა, ამიტომ ზეპოაღნიშ-



ნული შეგვიძლია მათ მაგალითზე განვიხილოთ. სოფლის მშრომელთა მიერ მოყვანილი ხილ – ბოსტნეულის პროდუქციის დანაკარგები იმის მიმანიშნებელია, რომ საკმარისი არ არის მათი გადამამუშავებელი საწარმოების სიმძლავრეები და შენახვის პირობები (ახლო წარსულში მართლაც ასე იყო). აღნიშნული დისპროპორციის დასაძლევად აუცილებელია უპირველეს ყოვლისა მიღწეული იქნეს გადამამუშავებელი საწარმოების სადღესასწაულო სიმძლავრეების გაზრდა და ნედლეულის შესანახი სათავსების (სამაცივრე მეურნეობა, საწყობები) ფართის გაზრდა. ამ გზით შეიძლება მთლიანად ან ნაწილობრივ დაიძლიოს დისპროპორცია, შემცირდეს დანაკარგები, შენარჩუნებულ იქნას ნედლეულისა და პროდუქციის ხარისხი, შემცირდეს ნედლეულის ხარისხის ჩამოქვეითებით გამოწვეული ზარალი და სხვა. ამასთან ახალი პროგრესიული ტექნოლოგიური გადაწყვეტილების გამოყენება საშუალებას მოგვცემს მნიშვნელოვნად შევამციროთ მაცივრების საჭიროება და მალფუჭებადი ნედლეულის გადამამუშავება საგრძნობლად გავზარდოთ მათი წარმოების ადგილზევე (მზა პროდუქციის ან ნახევარფაბრიკატების დამზადებით). ამის მეშვეობით საგრძნობლად შემცირდება სატრანსპორტო საშუალებების საჭიროება საწყისი ნედლეულის ტრანსპორტირებისათვის მოსავლის აღების დაძაბულ პიკურ პერიოდში. იმ მიზნით, რათა წარმატებებით გადაეწყვიტოთ სოფლის მეურნეობის მიერ სამრეწველო გადამამუშავების საჭიროებისათვის მოწეული ნედლეულის (ხილის, ციტრუსის, ყურძნის, ჩაის ფოთლის და სხვა) მთლიანად შენარჩუნების პრობლემა პერსპექტივისათვის აუცილებელია დაჩქარებულად ავითვისოთ და გავავრცელოთ ამ მიმართებით არსებული პროგრესული ტექნოლოგიები, რითაც ხელი შეეწყობა დისპროპორციების აღმოფხვრას ინტენსიური კვლავწარმოების პროგრესულ სახეობათა ფორმირებას.

ამრიგად, სტრუქტურული ნორმალიზაციის პრიორიტეტების დასაბუთება უნდა მოხდეს აგროსამრეწველო კომპლექსის სტრუ-

ქტურული ოპტიმიზაციის პრიორიტეტების დასაბუთების პარალელურად და ერთდროულად.

პრიორიტეტების ტაქტიკური და სტრატეგიული ფუნქციების რეალური თანაფარდობა უნდა განისაზღვროს არა მხოლოდ მოცემული რეგიონული კომპლექსის შინაგანი სტრუქტურული პრობლემებით, არამედ აგრეთვე სხვა რეგიონებისა და მთლიანად ქვეყნის განვითარების ამოცანებით.

მაგალითად, საქართველოში ამჟამინდელ ეტაპზე ენერგეტიკული სიტუაციის მდგომარეობიდან გამომდინარე საჭიროა ორიენტაციის აღება ისეთი პრიორიტეტების პროექტებზე, რომლებიც უზრუნველყოფენ ენერგოდამზოგველი ტექნოლოგიების ეროვნულ მეურნეობაში ფართოდ გავრცელებას, როგორც ქვეყნის მასშტაბით, ასევე ცალკეულ რეგიონებში, როგორც მრეწველობის დარგებში, ასევე აგროსამრეწველო კომპლექსში.

ამ შემთხვევაში, რადგან გარკვეულად ყურადღება საქართველოს აგროსამრეწველო კომპლექსზე და მის პერსპექტივაზე გავამახვილეთ, გვინდა მიუთითოთ, რომ აღნიშნულის პრიორიტეტის მატარებლებს წარმოადგენს კომპლექსის ცალკეული სტრუქტურული რგოლი. ამასთან, თვით აგროსამრეწველო კომპლექსის სტრუქტურას აქვს მრავალგანზომილებიანი ხასიათი, ხოლო მისი თითოეული სტრუქტურული რგოლი, რომელსაც პრიორიტეტული მნიშვნელობა ენიჭება, ერთდროულად სხვადასხვა ასპექტით მოქმედებს სტრუქტურულ ძვრებზე. ეს იმას ნიშნავს, რომ რამოდენიმე სტრუქტურული რგოლის პრიორიტეტული განვითარების ურთიერთქმედება რთულ ზეგავლენას ახდენს კომპლექსის საერთო დინამიკაზე და სტრუქტურაზე. ეს აღნიშნული კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს საწარმოო-ეკონომიკური კანვითარების უზრუნველყოფის ინტერესებისათვის პროპორციების (მათ შორის აუცილებლად რეგიონული) მიღწევისა და დაცვის საჭიროებაზე.

პრიორიტეტები – ესაა აქტიური სტრუქტურული პოლი-

ტიკის ინსტრუმენტი, რომლებიც ხორციელდება სახელმწიფო ორგანოების მიერ გარკვეული სოციალურ-ეკონომიკური მიზნების მიღწევისათვის. აღნიშნულმა ორგანოებმა, რასაკვირველია, უნდა დაასაბუთონ პრიორიტეტების აუცილებლობა და უზრუნველყონ მათი რეალურად რეალიზაციისათვის პირობების შექმნა. პრიორიტეტების დასაბუთება და განხორციელება ესაა ეკონომიკაში სასურველი პროპორციების მიღწევის მნიშვნელოვანი საშუალება.

რაც შეეხება იმას, თუ რატომ მიენიჭა ამა თუ ობიექტს ან დარგს დაჩქარებული განვითარების მიზნით პრიორიტეტული მნიშვნელობა და იმას, თუ როგორ შეასრულა მან თავისი კონკრეტული ფუნქცია – ქვეყნისა და რეგიონის პროპორციების გაუმჯობესების და მეურნეობის ეფექტიანობის ამაღლების, ვფიქრობთ, პასუხი ამ კითხვებზე ცალკეულ კონკრეტულ შემთხვევებში საჭიროებს კონკრეტულ გაანგარიშებებსა და ხარისხობრივ ანალიზს.

გაანგარიშებების მთელი მეთოდოლოგიური არსენალი უნდა მოემსახუროს მეურნეობის პერსპექტიული სტრუქტურისა და გარკვეული ობიექტების დაჩქარებული განვითარებისათვის პრიორიტეტების დასაბუთებას, რაც ხელს შეუწყობს ეროვნულ მეურნეობაში აუცილებელი და სასურველი პროპორციების ფორმირებას.

ქვეყნისა და რეგიონის მეურნეობის ეფექტიანი კვლავწარმოების უზრუნველყოფა ინტენსიურ საფუძველზე შესაძლებელია განხორციელდეს ძირითადად სამი უმთავრესი მიზანდასახულობის კონკრეტიზირების საფუძველზე – მეცნიერულ – ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებით და მისი შედეგების ყველა დარგებში დანერგვით; სამეურნეო მექანიზმის სრულყოფითა და ყველა ტიპის ოპტიმალური პროპორციების ფორმირებით.

ამრიგად, ქვეყნისა და მისი ცალკეული რეგიონის მეურნეობა მოიცავს მრავალსპექტიან რთულ სტრუქტურას, რაც განსაზღვრავს ასეთი კომპლექსის რაოდენობრივ – ხარისხობრივი თანაფარდობების ფორმირებას მის ცალკეულ ნაწილებსა და ელემენტებს შორის. მეურნეობის ერთიანი სისტემის, როგორც ერთიანი მთე-

ლის ფორმირების ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ განისაზღვროს და უზრუნველყოფილ იქნას მთელი კომპლექსის ისეთი პროპორციების შექმნა – შენარჩუნება, რომლებიც ყველაზე მეტად შეესაბამებიან ამ კომპლექსის წინაშე მდგომი ამოცანების მიღწევას – უზრუნველყოფილ იქნას ეკონომიკის აღმავლობისა და ეკონომიკური ზრდა – განვითარების მაღალი ტემპები.

ეროვნული მეურნეობრივი რესურსების შეზღუდულობის პირობებში, აგრეთვე მეურნეობის თანამედროვე ეტაპზე მისი უპირატესად ინტენსიფიკაციის რელსებზე გადაყვანის აუცილებლობასთან დაკავშირებით, ლოგიკურად წარმოიშვება პრიორიტეტების დასაბუთების აუცილებლობა. ეროვნული მეურნეობის პრიორიტეტული სფეროებისა და რგოლების დაჩქარებული განვითარება ქვეყანასა და მის რეგიონებს ხელს შეუწყობს და დაეხმარება აქამდე არსებული დისპროპორციების დაძლევაში და პერსპექტიული განვითარების ოპტიმალური პროპორციების ფორმირებაში. პრიორიტეტების დასაბუთების მეთოდოლოგია წარმოადგენს მთელი ეროვნული მეურნეობის ინდიკატური დაგეგმვის შემადგენელ ნაწილს. მან უნდა მოიცვას წინა პერიოდში პრიორიტეტების ფორმირების ანალიზი, მათი გავლენის ხარისხის განსაზღვრა ეროვნულ მეურნეობრივი კომპლექსის პროპორციებზე და განვითარების ფექტიანობაზე, აგრეთვე ეროვნული მეურნეობრივი კომპლექსის განვითარების ეკონომიკური და ოპტიმიზაციური მეთოდების დასაბუთება მომავალი განვითარების პროპორციებისა და პრიორიტეტებისათვის.

ეკონომიკური განვითარების მიმდინარე ეტაპზე გარკვეულად სერიოზულ ყურადღებას იმსახურებს და ასევე ინტერესს იწვევს ქვეყანაში მის რეგიონებში წარმოებისა და ქონშარების პროპორციების სრულყოფის პრობლემა. ამჟამად, ჩვენი მოსახლეობის სამომხმარებლო და სხვა მოთხოვნათა დაკმაყოფილება ძირითადად იმპორტირებული საქონლის ხარჯზე ხდება. ამიტომ საქართველოს სოციალურ – ეკონომიკური განვითარების დაჩქარება

ქარება არის ეროვნულ მეურნეობაში არსებული ყველა პრობლემის გასაღები. საქმე იმაშია, რომ დაჩქარების სტრატეგიის შედეგები აისახება მოსახლეობის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების დონის ზრდაში. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მოსახლეობის მოთხოვნილებების შესაბამისად მოხმარების საგნების წარმოების რეგულირებას ქვეყნის ცალკეულ რეგიონებში.

როგორც სტატისტიკური ბოლოდროინდელი მონაცემების ანალიზი გვარწმუნებს საქართველოში წარმოების მოცულობის ზრდა სრულებითაც ვერ უზრუნველყოფს ადგილობრივი მოსახლეობის მოხმარების გადიდებას. ამის ერთადერთი მიზეზი იმაში გამოიხატება, რომ თუ იზრდება, თორემ ჯერ – ჯერობით არ მცირდება მოხმარების საგნების წარმოების მოცულობისა და სტრუქტურის შესაბამისად ადგილობრივი მოსახლეობის მოთხოვნილებებთან. როგორც დაკვირვება გვარწმუნებს ამ მხრივ უფრო უარესი მდგომარეობაა ქვეყნის ცალკეულ კონკრეტულ რეგიონებში. ამიტომ სწორედ რეგიონებიდან უნდა დაიწყოს საჭირო ღონისძიებების დასახვა და განხორციელება.

საქართველოს სპეციფიკური ბუნებრივ – კლიმატური და სხვა მაპროფილებელი პირობების გათვალისწინებით მოხმარების საგნების წარმოების ადგილობრივი მოსახლეობის მოთხოვნილებებთან დაახლოების თვალსაზრისით წამყვანი როლი ეკისრება კვებისა და მსუბუქი მრეწველობის დარგებს, როგორც დაკვირვება ცხადყოფს წარმოებისა და მოხმარების მთლიან მოცულობაში ტერიტორიული ქვედანაყოფის ხვედრითი წილის შემცირებასთან ერთად, ადგილი ჰქონდა რეგიონებში მოსახლეობის კერძო პირად მეურნეობაში წარმოების ხარჯზე პროდუქტების მოხმარების ხვედრითი წილის ზრდას.

მსუბუქი მრეწველობის პროდუქციის წარმოებისა და მოხმარების პროპორციების გამოკვლევამ ნათელყო ის სავალალო სურათი, რაც ადასტურებს ადგილობრივი წარმოების საქონელით (ტანსაცმელი, ფეხსაცმელი, ტრიკოტაჟი, წინდული და სხვა)

მოხმარების ხვედრითი წილის კატასტროფულად მინიმალურ დონემდე ჩამოქვეითებას.

შექმნილი რეალური სიტუაციის ასეთი მოკლე დახასიათება კი სავსებით საკმარისია გარკვეული დასკვნების გაკეთებისათვის. კერძოდ კი:

– რეგიონში არსებული წარმოებისა და მოხმარების პროპორციები საჭიროა უპირატესად გაუმჯობესდეს მომხმარებელთა მოთხოვნის მქონე პროდუქციის ადგილზე წარმოების გაზრდით;

– რეგიონში მოხმარების საგნების წარმოებისა და ადგილობრივი მოსახლეობის მოხმარების მოცულობისა და სტრუქტურის შესაბამისობაში მოყვანა მიზანშეწონილია განხორციელდეს ოპტიმალურ ფარგლებში სპეციალიზაციის გაღრმავებისა და ეროვნული მეურნეობის კომპლექსურობის დონის ამაღლების გზით;

– რეგიონებში საჭიროა იმ სასოფლო – სამეურნეო კულტურების წარმოების სწრაფი ტემპით გაზრდა, რომელიც ხელს უწყობს რეგიონში სასურსათო ბალანსის უზრუნველყოფას, გადამამუშავებელი მრეწველობის დარგებისათვის ნედლეულის მიწოდებასა და ქმნის მეცხოველეობის საკვებ ბაზას;

– საქართველოში და მის ცალკეულ რეგიონებში მსუბუქი მრეწველობის განვითარების მთავარ მიმართულებად ახალი საწარმოო სიმძლავრეების ამოქმედებისა და წარმოების მოცულობის მკვეთრ გაზრდასთან ერთად უნდა იქცეს წარმოებული საქონელის სტრუქტურის, ხარისხისა და სარგებლიანობის იმგვარად სრულყოფა, რომ სავსებით აკმაყოფილებდეს თანამედროვე მომხმარებლის გაზრდილ გემოვნებით მოთხოვნებს. ამასთან აღნიშნული დარგის ტერიტორიული ორიენტაცია უნდა განისაზღვროს უპირატესად მომხმარებლის ფაქტორით;

– იმის გათვალისწინებით, რომ მცირე ტერიტორიულ ქვედანაყოფებში პროდუქციის შედარებით შეზღუდული ასორტიმენტი იწარმოება, ვფიქრობთ, ამ თვალთახედვით აქ უფრო ადვილი უნდა იყოს პროდუქციის წარმოებისა და ადგილზე მისი მოხმარების

სტრუქტურათა შესაბამისობის შეფასება და შემდგომ ოპერატიული ზომების მიღება. ამას კი ყოველთვის საფუძვლად უნდა დაედოს შესაბამისი სტატისტიკური ინფორმაციის თავმოყრა ადგილობრივი შესაბამისი სააღრიცხვო ორგანოების მხრივ.

წარმოების რეგიონულ განვითარებაში მკვეთრ გარდატეხას შეიძლება მივალწიოთ, როგორც მოქმედ საწარმოთა ეფექტიანობის ამაღლების, ასევე ახალ საწარმოთა რაციონალური განლაგების შედეგად და კიდევ მრავალი სხვა რეგიონული ფაქტორების ხარჯზე.

რეგიონული მეურნეობის განვითარებაზე დაკვირვება და მისი შესწავლა საშუალებას გვაძლევს გამოვაკლინოთ საზოგადოებრივი შრომის მწარმოებლურობის ამაღლების და წარმოების მოცულობის მკვეთრად გაზრდის გზები კონკრეტული რაიონების პირობებთან მისადაგებით საწარმოო ფონდების მაქსიმალურად გამოყენებით; ნედლეულის, ბუნებრივი და შრომითი რესურსების უფრო ეფექტიანად გამოყენებით; ცალკეული რეგიონებისა და რაიონების პროდუქციის ყველაზე უფრო ეკონომიკურ სახეობათა გამოშვებაზე სპეციალიზაციით; წარმოების ოპტიმალურ მოცულობათა ორგანიზაციითა და საწარმოთა რაციონალური სამეურნეო კავშირების დამყარებით; რაიონებისა და რეგიონების მეურნეობის კომპლექსური განვითარებით; მსხვილ მეურნეობრივ, სამრეწველო და აგრო – სამრეწველო კომპლექსების ფორმირებით.

რეგიონული მეურნეობის განვითარების საკითხებში სპეციალისტთა მოსაზრებები ძირითადად და უპირატეს შემთხვევაში ეძღვნება საწარმოთა რაციონალური განლაგების საკითხებს, რაც რეგიონული მეურნეობრიობის განვითარების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების პრობლემის მხოლოდ ნაწილს წარმოადგენს, ამასთან ეკონომიკური მეცნიერება და პრაქტიკა შედარებით ნაკლებად არის ორიენტირებული არსებული რეგიონული ფაქტორების მიზანმიმართულად გამოყენებით მომქმედი საწარმოო აპარატის ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების პრობლემაზე.

პრაქტიკული თვალსაზრისით ზემონათქვამი იმაზე მიმანიშნებელია, რომ საჭიროა ჩამოყალიბებული რეგიონული მეურნეობრიობის სისტემის ღრმა და ყოველმხრივი შესწავლა და ანალიზი, რაც დაგვეხმარება შემჭიდროებულ ვადებში არსებული არარაციონალური ტერიტორიულ – საწარმოო კავშირების დაძლევაში, შიდა რეგიონული წარმოების რეზერვების გამოყენებით მიღწეული იქნეს არსებული საწარმოო აპარატის ეკონომიკური ეფექტიანობის საგრძნობი ამაღლება.

ეკონომიკური მეცნიერების წინაშე სერიოზული ამოცანა დგას იმ თვალსაზრისით, რომ საჭიროა განხორციელდეს რეგიონული წარმოების განვითარების საკითხების მთელი კომპლექსის სისტემური და მიზანმიმართული შესწავლა.

ამჟამად, რეგიონული წარმოების განვითარების საკითხები მეცნიერების მიერ შესწავლის სხვადასხვა განსხვავებული სტადიებშია. ამ მხრივ ზოგი პრობლემა უკვე ღრმად მეცნიერულადაა დამუშავებული, ზოგი კი მხოლოდ კვლევის საწყის სტადიაშია. ერთ-ერთ ასეთ მეცნიერულად ნაკლები სიღრმით დამუშავებულ საკითხს წარმოადგენს რეგიონული პროპორციების მნიშვნელობა ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით.

რეგიონული კვლავწარმოების პროცესში ურთიერთქმედებენ მართვის სისტემის სხვადასხვა სტრუქტურები: საწარმოები იღებენ გადაწყვეტილებას პროდუქციის ამა თუ იმ სახეობის წარმოებისა და მათი წარმოების მასშტაბების შესახებ; ხელისუფლების რეგიონული ორგანოები – საერთორეგიონული სარგებლობის ამა თუ იმ ობიექტის შექმნის შესახებ; მოსახლეობა წყვეტს იცხოვროს მოცემულ რეგიონში თუ გაემგზავროს, აგრეთვე როგორ გამოიყენოს თავისი შემოსავალი; სახელმწიფო აწესებს გადამწყვეტ ცენტრებს შორის ურთიერთქმედების წესებს. ამ რთული რეგიონული კვლავწარმოების პროცესის სხვადასხვა ელემენტებს შორის პროპორციები, რასაკვირველია, წარმოუდგენელია ჩამოყალიბდეს ავტომატურად; ისე, რომ მიღწეულ იქნას ყველა ურთიერთმოქმედი მხარეების ინტერესების ბალანსი. რეგიონული კვ-



ლავწარმოების პროპორციების როლი რეგიონის სოციალურ – ეკონომიკურ განვითარებაში საკმაოდ დაწვრილებით აქვს აღწერილი ცნობილ მეცნიერს რ. ი. შნიპერს თავის წიგნში „Региональные предплановые исследования“, სადაც ავტორს მოყვანილი აქვს მათი ე.ი. რეგიონული კვლავწარმოებრივი პროცესის პროპორციების კლასიფიკაცია.

რეგიონის კვლავწარმოებრივი პროცესის სხვადასხვა ელემენტების ურთიერთკავშირის ხასიათისაგან დამოკიდებულებით შეიძლება გამოვყოთ პროპორციების ექვსი ჯგუფი (იხილეთ სქემა 14.1); კერძოდ:

- 1) საერთო ეკონომიკური პროპორციები;
- 2) სტრუქტურული პროპორციები;
- 3) სოციალურ – ეკონომიკური პროპორციები;
- 4) ეკონომიკურ – დემოგრაფიული პროპორციები;
- 5) ეკონომიკურ – ეკოლოგიური პროპორციები;
- 6) ფინანსურ – ეკონომიკური პროპორციები.

საერთო – ეკონომიკური პროპორციები ყველაზე უფრო ნათლად სრულად ასახავს რეგიონული კვლავწარმოების დამახასიათებელ თავისებურებებს, ის ასახავს ქვეყნის ეკონომიკაში რეგიონის როლს. საერთო – ეკონომიკური პროპორციების რიგს განეკუთვნებიან:

- ა) პროპორციები დაგროვების ფონდსა და მოხმარების ფონდს შორის;
- ბ) პროპორცია ცოცხალსა და განივთებულ შრომას შორის;
- გ) პროპორცია საწარმოო და არასაწარმოო სფეროს შორის;
- დ) პროპორცია საწარმოო და არასაწარმოო კაპიტალურ დაბანდებს შორის;
- ე) პროპორცია საზოგადოებრივი შრომის დანახარჯებსა და შედეგებს შორის.

– აღსანიშნავია, რომ საერთო – ეკონომიკური პროპორციები უპირატესად ცენტრალური ხელისუფლების დონეზე მიღებული

გადაწყვეტილებებისა და მეწარმეების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების საფუძველზე ყალიბდება. ამიტომ თუ ეს გადაწყვეტილებები ურთიერთსაწინააღმდეგოა, მაშინ გარდაუვალი იქნება კვლავწარმოების რეგიონული პროპორციების დარღვევა და ეკონომიკური დანაკარგები.

ასე მაგალითად, პროპორციების დარღვევა მოხმარებისა და დაგროვების ფონდებს შორის გამოიწვევს იმას, რომ სამუშაო ადგილები არ იქნება უზრუნველყოფილი სამუშაო ძალით, ან კიდევ პირიქით, ადამიანებს წარმოექმნებათ პრობლემები შრომით მოწყობაში.

ცოცხალი და განივებული შრომის გამოყენება უნდა დაიგეგმოს რეგიონში დემოგრაფიული სიტუაციისა და დასაქმების ბალანსის გათვალისწინებით.

ხელისუფლების რეგიონულ ორგანოებს არ შეუძლიათ უშუალოდ მართონ რეგიონის საერთო – ეკონომიკური პროცესების ფორმირება, მაგრამ მათ შეუძლიათ და ძალიან პროგნოზებისა და ზარალის შეფასების საფუძველზე თავიდან აიცილონ დისპროპორციების მწვავე გამოვლინება.

– სტრუქტურული პროპორციები ასახავს რეგიონული ეკონომიკის მთლიანი კონსტრუქციის ცალკეულ ელემენტებს შორის თანაფარდობას. ცალკეული ელემენტების ეს თანაფარდობა უზრუნველყოფს მათ მონაწილეობას შრომის ტერიტორიულ დანაწილებაში, ადამიანების ცხოვრებისათვის ხელსაყრელი კლიმატისა და პირობების შექმნას, სამეურნეო კომპლექსის განვითარებისათვის, ასევე ხელსაყრელი სიტუაციის ფორმირებას.

ამ ჯგუფის პროპორციები მოიცავენ თანაფარდობას შენაღებობიერებასა და მოვლენებს შორის: ა) წარმოების მომპოვებელ და გადამამუშავებელ დარგებს შორის; ბ) რეგიონის ეკონომიკასა და მისი ინფრასტრუქტურის განვითარების მასშტაბებს შორის; გ) საინვესტიციო მოღვაწეობის მასშტაბებსა და სამშენებლო კომპლექსის დარგებს შორის; დ) სოფლის მეურნეობის განვი-

თარებასა და სასოფლო სამეურნეო ნედლეულის გადამამუშავებელ მრეწველობის დარგებს შორის; ე) სატრანსპორტო მომსახურების საჭიროებასა და სხვადასხვა სახის ტრანსპორტის განვითარების დონეს შორის.

სტრუქტურული პროპორციების ფორმირებით იწყება წინასაგეგმო დასაბუთება სპეციალიზირებული დარგების განლაგების პერსპექტივის დასაბუთება. სტრუქტურული პროპორციები წარმოადგენს რეგიონული ეკონომიკის განვითარების კომპლექსურობის დონის დახასიათების მატერიალურ – საგნობრივ დახასიათებას. სტრუქტურული პროპორციების ფორმირება მოწოდებულია უზრუნველყოს წონასწორობა რეგიონის შემქმნელ და ინფრასტრუქტურულ დარგებს შორის. რეგიონის სტრუქტურული პროპორციის დარღვევა იწვევს მატერიალურ ზარალს და აქვეითებს რეგიონული ეკონომიკის განვითარების საერთო ეფექტიანობას. ასე მაგალითად, უგზაობის და მათი ცუდი მდგომარეობის გამო გადაზიდვის დროს იკარგება პროდუქცია, მცირდება სატრანსპორტო საშუალებების მომსახურების ვადა.

– სოციალურ-ეკონომიკური პროპორციები ყველაზე უფრო მეტად ასახავს იმ შიდა რეგიონულ პრობლემებს, რომელთა გადაწყვეტაც ხელისუფლების რეგიონული ორგანოების უშუალო მოვალეობაა. ამ ჯგუფს განეკუთვნება შემდეგი პროპორციები: ა) პირადსა და საზოგადოებრივ მოხმარებას შორის; ბ) რეგიონულ ბაზარზე სამომხმარებლო საქონელსა და მომსახურების გადახდისუნარიან მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის; გ) მოსახლეობის რიხოვნობასა და საბინაო მეურნეობის განვითარებას შორის; დ) საბინაო მეურნეობასა და კომუნალური მომსახურების სფეროს შორის; ე) მოსახლეობის რიცხოვნობასა და არასაწარმოო სფეროსა და მის სტრუქტურის განვითარების მასშტაბებს შორის.

პროპორციების ეს ჯგუფი ასახავს რეგიონის მოსახლეობის ცხოვრების დონეს. პროპორციების აღნიშნული ჯგუფი ყალიბდება რეგიონული კვლავწარმოებრივი პროცესის მონაწილეთა

მიერ მიღებული გადაწყვეტილებებით; კერძოდ კი ისეთების მიერ, როგორცაა სამეწარმეო სფერო, ცენტრალური მთავრობა ხელისუფლების რეგიონული ორგანოები, მოსახლეობა. ასე მაგალითად, პირადი მოხმარების ფონდი იქმნება მოსახლეობის შემოსავლების ხარჯზე, პირად და საზოგადოებრივ მოხმარებას შორის პროპორციას აქვს არა მარტო სოციალური, არამედ აგრეთვე ეკონომიკური დატვირთვა.

სოციალურ-ეკონომიკური პროპორციები ორგანულად არის დაკავშირებული რეგიონის მთელ სისტემასთან: მოსახლეობის მოთხოვნა მატერიალურ სიკეთეზე და მომსახურებაზე ზეგავლენას ახდენს მათ წარმოებაზე, ხოლო წარმოება მომუშავეთა შემოსავლებით ზემოქმედებას ახდენს მოთხოვნილებების დონეზე და მოთხოვნა სამომხმარებლო საქონელზე და მომსახურებაზე.

— ეკონომიკურ — დემოგრაფიული პროპორციები ასახავენ რეგიონული კვლავწარმოების დემოგრაფიული და ეკონომიკური პროცესების ურთიერთკავშირს. რეგიონული პროპორციების აღნიშნული ჯგუფი ასახავს ურთიერთკავშირს ურთიერთობათა ისეთ სახეობებს შორის, როგორცაა: ა) შრომითი რესურსების მატება და კლება; ბ) მოსახლეობის სქესობრივ-ასაკობრივი და საწარმოო სტრუქტურა; გ) შრომითი რესურსები და სამუშაო ადგილების ფაქტიური რაოდენობა; დ) საწარმოო და არასაწარმოო სფეროებში დასაქმებულები; ე) ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობა; ვ) მოსახლეობის რაოდენობა და სოციალურ-საყოფაცხოვრებო ინფრასტრუქტურის დონე; ზ) შრომისუნარიანი ასაკის დასაქმებული და უმუშევარი მოსახლეობის რიცხოვნება.

პროპორციების ეს ჯგუფი მოწოდებულია უზრუნველყოს გარკვეული ბალანსი ტერიტორიის დემოგრაფიულ და ეკონომიკურ პოტენციალებს შორის. ამასთან სოციალურ-ეკონომიკურ პროპორციებთან ერთად განაპირობებს რეგიონში მიგრაციულ პროცესებს და მათ მიმართულებას.

— ეკონომიკურ-ეკოლოგიური პროპორციები ახასიათებენ რე-

გიონის ბუნებრივი პოტენციალის მოცულობასა და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონეებს შორის თანაფარდობას. ამ ჯგუფს განეკუთვნება პროპორციები: ა) სანედლეულო პოტენციალსა და მისი გამოყენების საწარმოო შესაძლებლობებს შორის; ბ) წარმოების განვითარებასა და ბუნების დაცვით მოღვაწეობას შორის; გ) პოტენციალურ სარესურსო შესაძლებლობებსა და ზღვრულ დასაშვებ საწარმოო დატვირთვას შორის; დ) ბუნებრივი რესურსების (ტყის, მიწის, წყლის, ნადირის და მცენარეული სამყარო) ექსპლუატაციასა და მათი კვლავწარმოების პროცესს შორის.

ამ ჯგუფის პროპორციების ფორმირება გულისხმობს ბუნებრივი რესურსების თითოეული სახესა და მათი გამოყენების პოლიტიკას შორის შესაბამისი ბალანსების შემუშავებას.

– ფინანსურ-ეკონომიკური პროპორციები დაკავშირებულია მატერიალური და საფინანსო-ფულადი რესურსების წრებრუნვასთან და ასახავს მმართველობით სტრუქტურებს შორის კომპეტენციების განაწილებას.

აღნიშნული პროპორციები უდევს საფუძვლად რეგიონული ეკონომიკის განვითარების მექანიზმის მართვას. ამ მექანიზმმა უნდა უზრუნველყოს რეგიონული კვლავწარმოების ყველა მონაწილეთა შორის ისეთი თანაფარდობა და კავშირები, რომლებიც კეთილმყოფელ გავლენას მოახდენს განვითარების მიზნებზე და ყველა ურთიერთმოქმედი მხარეების ინტერესების დაბალანსებაზე.

ამ ჯგუფის ძირითად პროპორციებს განეკუთვნება პროპორციები: ა) წარმოებულ წმინდა პროდუქციასა და რეგიონში გამოყენებულ ეროვნულ შემოსავალს შორის; ბ) რეგიონის ბიუჯეტსა და რესურსებს შორის, რომლებიც აუცილებელია ხელისუფლების რეგიონული ორგანოების ფუნქციების განსახორციელებლად; გ) გადასახადებსა და გადახდებს შორის ხვედრითი წილი, რომლებიც წარიმართება ცენტრალურ და რეგიონულ ბიუჯეტებში; დ) რეგიონის განვითარების უზრუნველმყოფელ შიდა და გარე

ფინანსურ წყაროებს შორის; ე) რეგიონში შექმნილ მთლიან საზოგადოებრივ პროდუქტსა და კვლავწარმოების რესურსებს შორის.

ფინანსურ-ეკონომიკურ პროპორციებს გადამწყვეტი როლი განეკუთვნება ყველა რესურსების იმ ერთიან სისტემაში გასაერთიანებლად, რომელიც წარმოქმნის და წარმართავს რეგიონის კვლავწარმოებრივ პროცესს.

კვლავწარმოების რეგიონული პროპორციები მჭიდროდ არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული და ურთიერთს განაპირობებენ. მაგალითად, ეკონომიკურ-დემოგრაფიული პროპორციების ცვლილება გავლენას ახდენს რეგიონული პროპორციების მტელ სისტემაზე-დასაქმების სტრუქტურაზე, სოციალური სფეროს ჩატერიალურ-ტექნიკური ბაზის ცვლილებაზე და ა.შ.

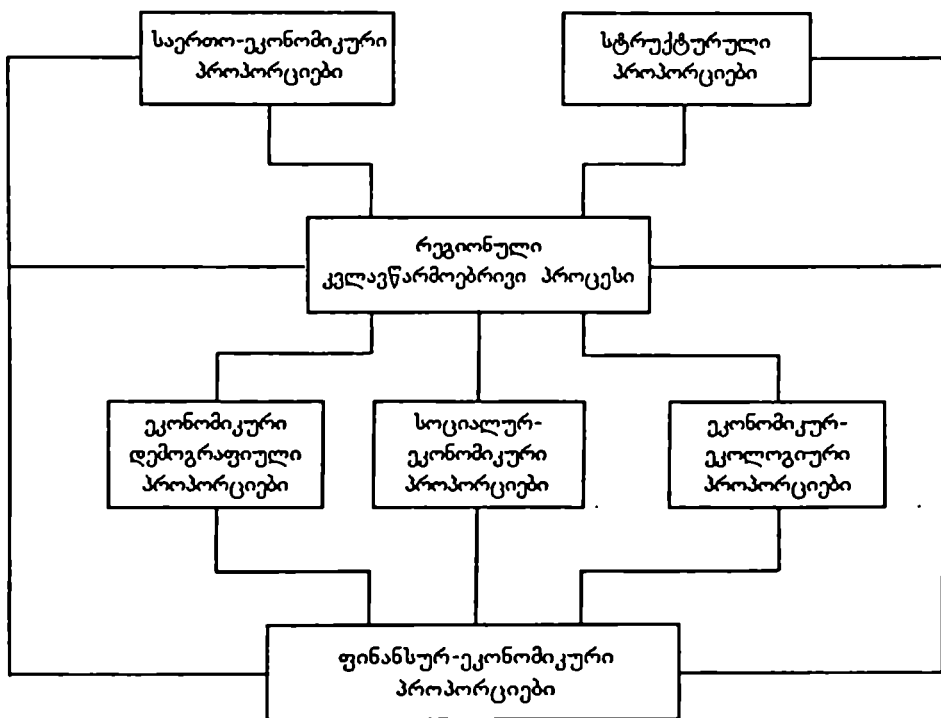
რეგიონული კვლავწარმოების პროპორციები ობიექტური ხასიათისაა და რეგიონში მიმდინარე ყველა მრავალრიცხოვან პროცესებს შორის პირდაპირი და ირიბი ურთიერთკავშირების დადგენა და აგრეთვე მათი გამოვლენის მექანიზმის დადგენა შეადგენს რეგიონის მართვის საფუძველს.

კვლავწარმოების რეგიონულ პროპორციებს ლოკალიზაციის განსხვავებული დონე ახასიათებთ. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ მათი ერთი ნაწილი ყალიბდება (ფორმირდება) გარეგანი ფაქტორების ზემოქმედების მნიშვნელოვანი გავლენით და მათა მართვა არ წარმოადგენს ხელისუფლების რეგიონული ორგანოების პირდაპირ ფუნქციას. მაგალითად, მოხმარების ფონდსა და დაგროვების ფონდს შორის პროპორცია ყალიბდება სახელმწიფოს (მიზნობრივი სახელმწიფო პროგრამების ინვესტირება, შრომის ანაზღაურების მინიმალური დონის დაწესება, პენსიებისა და სტიპენდიების დონის დადგენა და სხვა) და საწარმოების (განვითარების ფონდის შექმნა, შრომის ანაზღაურებისა და სტიმულირების დარგში და სხვა) მიერ მიღებული გადაწყვეტილებათა გავლენით. ხელისუფლების რეგიონული ორგანოები ზემოქმედებენ ასეთი პრო-

პორციების ფორმირებაზე უმთავრესად თავისი ბიუჯეტის ხარჯების სტრუქტურის დადგენით და ბიუჯეტთაშორის ურთიერთქმედების ობიექტურობის დასაბუთებით.

სხვა პროპორციების ფორმირება უპირატესად დაკავშირებულია შიდა რეგიონული სოციალური და ეკონომიკური ამოცანების გადაწყვეტასთან.

რეგიონული კვლავწარმოების პროპორციები თავის რაოდენობრივ გამოხატულებას პოულობს საბალანსო აგებულებათა მეშვეობით, რომლებიც მოიცავენ ცალკეულ კერძო ბალანსებს და ნაერთ მატერიალურ-ფინანსურ ბალანსს და რომლებიც ერ-



სქემა 14.1 რეგიონული კვლავწარმოების პროცესის პროპორციების კლასიფიკაცია

თობლობაში რეგიონის ეკონომიკურ ბალანსს წარმოადგენს.

რეგიონის ეკონომიკის დაბალანსება წარმოადგენს მატერი-

ალური და ღირებულებითი რესურსების უწყვეტი წრებრუნვის ობიექტურ მოთხოვნილებას.

ყოფილი საბჭოთა კავშირის პრაქტიკაში ათწლეულების განმავლობაში ცალკეული რესპუბლიკების, მხარეების, ოლქების და სხვა ტერიტორიულ – ადმინისტრაციული წარმონაქმნების მისჯდვით დგებოდა ბალანსების ერთობლიობა, რაც მოიცავდა: 1) მატერიალურ ბალანსებს, 2) შრომის ბალანსს, 3) ფინანსურ ბალანსებს, 4) ბუნებრივი რესურსების ბალანსებს (მიწის რესურსების ბალანსს, წყლის რესურსების ბალანსს).

პერიოდულად რესპუბლიკების, მხარეებისა და ოლქების მიხედვით შემუშავდებოდა წარმოებისა და პროდუქციის განაწილების დარგთაშორისი ბალანსი, რამაც რეგიონის კვლავწარმოებრივი პროპორციის სისტემური დახასიათების საშუალება შექმნა.

სამწუხაროდ, ყველა ზემოთმითითებული ბალანსები მუშავდებოდა იზოლირებულად ერთმანეთთან ურთიერთმეხამების გარეშე. ამასთან, ხაზგასმით გვინდა მოვახდინოთ იმის კონსტატირება, რომ რათა დახასიათებულ იქნას რეგიონული კვლავწარმოებითი პროცესი მთლიანობაში, საჭიროა არსებობდეს ურთიერთდაკავშირებული ბალანსების სისტემა, რომელიც ასახავდა რეგიონის როგორც მეტრიალურ-საგნობრივ კავშირებს, ასევე კვლავწარმოების შრომით და ფინანსურ ასპექტებთან დაკავშირებულ ღირებულებით პროპორციებს. რეგიონული ეკონომიკის სისტემური ანალიზის ასეთ ინსტრუმენტად შეიძლება მიჩნეული იქნეს ეკონომიკური ბალანსი, რომელიც წარმოადგენს რეგიონის ნაერთ მატერიალურ-ფინანსურ ბალანსთან ინტეგრირებულ ბალანსების სისტემას. ეკონომიკური ბალანსის მნიშვნელოვან ღირსებას ის წარმოადგენს, რომ რეგიონის კომპლექსურ სოციალურ – ეკონომიკურ განვითარებასა და ამ განვითარების საფინანსო ბაზის ფორმირებას შორის არსებული კავშირის განსაზღვრისათვის საშუალებას იძლევა.

რეგიონის ეკონომიკური ბალანსის დახმარებით რეგიონულ



ორგანოებს შეუძლიათ შეაფასონ, თუ რამდენად არის დაბალანსებული ეკონომიკური, სოციალური და ბუნებრივი ქვესისტემების განვითარება; ამასთან წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების საკითხებზე მიღებული გადაწყვეტილებები რამდენად არის გასაშუალებული რეგონული განვითარების ურთიერთკავშირებითა და პროპორციებით. რეგიონის ეკონომიკური ბალანსი საშუალებას იძლევა გადაწყვეტილი იქნას რიგი პრინციპი-ალური ამოცანა. ასეთ ამოცანათა რიგს განეკუთვნება უპირველეს ყოვლისა რეგიონის კომპლექსური განვითარების ამოცანა. გაფართოებული კვლავწარმოების პოზიციებიდან ეს ნიშნავს სოციალურ-ეკონომიკური კომპლექსის ცალკეულ ელემენტებს შორის ისეთი თანაფარდობებისა და პროპორციების ფორმირებას, რომლებიც შექმნიდნენ პირობებს რეგიონის შრომის ტერიტორიულ დანაწილებაში ეფექტიანად ჩართვისა და შიდა რეგონული პრობლემების გადასაწყვეტად, აგრეთვე სოციალურ სფეროში თანმიმდევრულად წინსვლის უზრუნველსაყოფად.

საწარმოო სფეროში მიღებული გადაწყვეტილებები ზემოქმედებს წარმოების სტრუქტურაზე და კვლავწარმოების პროცესის ურთიერთკავშირებისა და პროპორციების მთელ სისტემაზე, რითაც იწვევს რეგიონული ეკონომიკის ცალკეულ ელემენტებს შორის წონასწორობითი მდგომარეობის დარღვევას. შედეგად მუდმივად წარმოიქმნება ხოლმე პროპორციების ახალი სისტემის დადგენის მოთხოვნილება; ისეთი სისტემის დადგენის, რომელიც პასუხობს რეგიონული კვლავწარმოების პროცესში მომხდარ ცვლილებებს.

რეგიონული განვითარების მართვის მექანიზმმა ურთიერთობათა განვითარების უწყვეტი მუდმივი კონტროლის გზით უნდა გაითვალისწინოს რეგიონული კვლავწარმოების მიმდინარეობის რეგულირების შესაძლებლობა. ჩვენ აქ მხედველობაში გვაქვს იმ ურთიერთობათა განვითარება და კონტროლი, რომელიც ყალიბდება:

— რეგიონის სამეურნეო კომპლექსის დარგებს შორის;

- ეკონომიკის განვითარების მასშტაბებსა და საწარმოო ინფრასტრუქტურის მდგომარეობას შორის;
- რეგიონში ეკონომიკურ და დემოგრაფიულ პროცესებს შორის;
- ეკონომიკურ და საფინანსო-საკრედიტო სფეროს შორის;
- რეგიონის ეკონომიკურ და საფინანსო ნაკადებს შორის;
- რეგიონის რესურსულ და ეკონომიკურ პოტენციალს შორის;
- ეკონომიკურ და სოციალურ პროცესებს შორის.

მეორე ამოცანას შეადგენს რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებასა და მისი განვითარების საფინანსო ბაზას შორის ურთიერთკავშირის განსაზღვრა. საქმე იმაშია, რომ რეგიონული ეკონომიკის განვითარება ორგანულადაა ურთიერთდაკავშირებული ფინანსური რესურსების კვლავწარმოებასთან. ეკონომიკური ბალანსი კი საშუალებას იძლევა

- გამოვავლინოთ და განვსაზღვროთ კვლავწარმოების პროცესის მაფორმირებელი მატერიალური და ფინანსური რესურსების საერთო მოცულობა და განვსაზღვროთ მათი გამოყენების მიმართულებები;
- განვსაზღვროთ და დავადგინოთ შიდა რეგიონული სოციალურ – ეკონომიკური პრობლემების გადასაწყვეტად გამოსაყენებელი წმინდა პროდუქციის ხვედრითი წილი;
- განვსაზღვროთ კვლავწარმოების რეგიონული პროცესის განსახორციელებლად გამოსაყენებელი ქვეყნის ეროვნული შემოსავლის ხვედრითი წილი;
- მივცეთ ფინანსური რესურსების შექმნასა და გამოყენებას საერთო სურათი და შეფასება (საკითხი ეხება იმ ფინანსურ რესურსებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ რეგიონში მატერიალური და ფინანსური სახსრების წრებრუნვას).

აქ მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საკანონმდებლო-სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც არეგულირებენ ურთიერთობებს. რაც აღმოცენდება მატერიალური და ფინანსური რესურსების აკუმუ-

ღირებასა და ხარჯვასთან დაკავშირებით, ბუნებათსარგებლობასთან დაკავშირებით, რეგიონული საწარმოო ინფრასტრუქტურის შექმნასთან და გამოყენებასთან დაკავშირებით; აგრეთვე მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ეკონომიკური ბერკეტები, რომლებიც არეგულირებენ შექმნილი წმინდა პროდუქტის პირველად და მეორად განაწილებასა და გადანაწილებას, არეგულირებენ განსაზღვრული საბიუჯეტო, საფინანსო – საკრედიტო და საინვესტიციო პოლიტიკის გატარებისათვის პირობების ფორმირებას.

რეგიონში შექმნილი წმინდა პროდუქტის განაწილებისა და გადანაწილების მექანიზმი ბევრად განსაზღვრავს იმ ფინანსურ – ეკონომიკურ ურთიერთობათა სიმყარესა და ქმედითობას, რომლებიც ფორმირდება რეგიონული ეკონომიკის ცალკეულ რგოლებს შორის, აგრეთვე რეგიონული ეკონომიკის ფუნქციონირების დანახარჯებსა და საერთო შედეგების თანაფარდობას შორის.

რეგიონული ეკონომიკის მართვა განუყრელად არის დაკავშირებული ამავე რეგიონში შექმნილი წმინდა პროდუქტის განაწილებისა, გადანაწილებისა და აღრიცხვის პრობლემასთან. ამასთან დაკავშირებით პრობლემატურ საკითხად მიგვაჩნია:

- ფინანსური რესურსები, რომლებიც რჩება საწარმოების განკარგულებაში და ემსახურებიან წარმოების გაფართოებასა და კოლექტივის სოციალური პრობლემების გადაწყვეტას;
- რეგიონული ბიუჯეტის ჩამოყალიბების რესურსების წყაროები;
- რეგიონის ფინანსური რესურსები, რომლების აკუმულირებაც ხდება სახელმწიფოს მიერ და რომლებიც წარმოადგენენ ცენტრალური ბიუჯეტის შემადგენელ ნაწილს;
- ფინანსური რესურსები, რომლებიც გამოიყენებიან საწარმოო და არასაწარმოო დაგროვების მიზნებისათვის გამოსაყენებლად;
- ფინანსური რესურსები, რომლებიც უზრუნველყოფენ

არასაწარმოო სფეროს განვითარებას;

- მოსახლეობის ფულადი რესურსები;
- საფინანსო-საკრედიტო სისტემის რესურსები, რომლებიც გამოიყენებიან რეგიონული კვლავწარმოების პროცესში.

ბოლოს დავეძენ, რომ ეკონომიკური ბალანსი აფართოებს რეგიონში ეკონომიკური მოღვაწეობის ეფექტიანობასა და რეგიონში სოციალურ – ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობებს შორის ურთიერთკავშირის ანალიზის შესაძლებლობებს.

წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების პროცესში ფორმირებული პროპორციებისა და კავშირების ობიექტური დამახასიათებლის როლს ეკონომიკური ბალანსი ასრულებს თავისი შინაგანი სტრუქტურის მეშვეობით, რომელიც წარმოდგენილი გვაქვს შემდეგი ისეთი მნიშვნელოვანი ბლოკების სახით, როგორცაა:

- მატერიალური წარმოება;
- საწარმოო დაგროვება;
- პირადი და საზოგადოებრივი მოხმარება;
- არასაწარმოო მოხმარება;
- არასაწარმოო დაგროვება;
- მოსახლეობის ფულადი შემოსავლები და ხარჯები;
- რეგიონული ბიუჯეტის ფორმირება;
- ცენტრალური ბიუჯეტის ფორმირებაში მონაწილეობა;
- არასაბიუჯეტო (ბიუჯეტსგარეშე) ფონდების ფორმირებაში მონაწილეობა;
- საფინანსო-საკრედიტო სისტემის მოღვაწეობაში მონაწილეობა.

ცალკეული ბლოკები ასახავენ რეგიონული კვლავწარმოებრივი პროცესის ელემენტებს შორის ორგანულ ურთიერთკავშირსა და წინააღმდეგობას, ასახავენ მათ შორის საბალანსო წონასწორობის შენარჩუნების შესაძლებლობებს, როგორც იმ პირობების ფორმირების საშუალებას, რომელიც უზრუნველყოფს ნორმალურ პირობებს საწარმოთა მოღვაწეობისათვის და ხალხის

ღირსეული ცხოვრებისათვის.

ამგვარად, კვლავწარმოების რეგიონული პროპორციების კვლევას აქვს არა მარტო თეორიული, არამედ, აგრეთვე სოლიდური პრაქტიკული მნიშვნელობაც.

აღსანიშნავია, რომ ადმინისტრაციულ-მხრძანებლური სისტემის პირობებში, როდესაც მართვის დარგობრივი პრინციპი ითვლებოდა წამყვან მიმართულებად, რეგიონული ეკონომიკის დახასიათებისათვის გამოიყენებოდა უპირატესად დარგობრივი მაჩვენებლები. ნებისმიერი რანგის კომპლექსური რეგიონული გეგმა ძირითადად შეიცავდა ღირებულებით და ნატურალური ფორმით დარგობრივი ნაერთის დახასიათებას.

თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ვფიქრობთ, რომ რეგიონის კვლავწარმოებითი პროცესის ძირითად მაჩვენებლებად და რეგიონული ეკონომიკის განვითარების ანალიზისას გამოსაყენებლად უნდა მიჩნეული იქნას:

1) ერთობლივი საზოგადოებრივი პროდუქტი — რეგიონის მატერიალური წარმოების დარგებში წარმოებული მატერიალური დოვლათისა და მომსახურების მთლიანი მოცულობა, ერთობლივი საზოგადოებრივი პროდუქტის უმნიშვნელოვანეს მახასიათებელს წარმოადგენენ მისი დარგობრივი და ღირებულებითი სტრუქტურა.

რეგიონის ერთობლივი საზოგადოებრივი პროდუქტის დარგობრივი სტრუქტურა და მისი დინამიკა საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ და შევაფასოთ რეგიონის ადგილი შრომის საზოგადოებრივ დანაწილებაში, ძვრები დარგობრივ სტრუქტურაში და მათი მიმართულება, რეგიონული დარგთაშორისი კავშირების სიმჭიდროვე, რეგიონის შესაძლებლობები შიდა მოთხოვნების დაკმაყოფილებაში.

ერთობლივი საზოგადოებრივი პროდუქტის ღირებულებითი სტრუქტურა გვიჩვენებს მატერიალური დანახარჯების ხვედრით წილს, რომელიც გამოიყენებული იყო მისი წარმოების პროცესში და წმინდა, ახლად შექმნილი პროდუქციის წარმოების პროცესში.

2) რეგიონის წმინდა პროდუქცია – აუცილებელი და ზედმეტი პროდუქტი ანუ რეგიონში ახლად შექმნილი ღირებულება წარმოადგენს შედეგობრივ მაჩვენებელს, რომელიც საშუალებას იძლევა შეფასებულ იქნას რეგიონის წვლილი ქვეყნის ეროვნული შემოსავლის შექმნაში.

3) გამოყენებული ეროვნული შემოსავალი. თითოეული რეგიონი ერთდროულად ქმნის კიდევ და იყენებს ეროვნულ შემოსავალს, მაგრამ მკაცრი მათემატიკური თანაბრობა შექმნილ და გამოყენებულ ეროვნულ შემოსავლებს შორის არ არის, გამოყენებული ეროვნული შემოსავალი და მისი სტრუქტურა ახასიათებენ რეგიონის წილს ქვეყნის ეროვნული შემოსავლის მოხმარებაში, მისი განვითარების ინტენსიურობას, მოხმარებისა და დაგროვების ფონდებს შორის პროპორციებს.

4) რეგიონის საბოლოო პროდუქცია – ესაა ერთობლივი საზოგადოებრივი პროდუქტის ის ნაწილი, რომელიც უზრუნველყოფს მოხმარების ფონდების, დაგროვებისა და გამოყენებული ძირითადი ფონდების ასანაზღაურებელი სახსრების ფორმირებას, აგრეთვე გადის რეგიონის გარეთ ანუ რეგიონის საბოლოო პროდუქციაში შედის შუალედური პროდუქციის ის ნაწილიც, რომელიც გამოიყენება მიმდინარე საწარმოო მოხმარებისათვის სხვა რეგიონებში. ამიტომ ქვეყანაში შექმნილი საბოლოო პროდუქტი უფრო ნაკლებია, ვიდრე ყველა რეგიონის საბოლოო პროდუქტების ჯამი. რეგიონის საბოლოო პროდუქტის წარმოების მაჩვენებელი ასახავს რეგიონის საკუთარ ხვედრით წილს მისი მოხმარებისა და დაგროვების ფონდების ფორმირებაში, აგრეთვე რეგიონის როლს რეგიონთაშორისი კავშირების ფორმირებაში.

5) აუცილებელი და ზედმეტი პროდუქტი. აუცილებელი პროდუქტი ხასიათდება ხელფასის ფონდით და ხელფასის ტიპის გადასახადებით, ხოლო ზედმეტი პროდუქტი გამოდის მოგების ფორმით, დამატებულ ღირებულებაზე გადასახადის სახით და გამოყენებული რესურსებისათვის გადახდილი სხვადასხვა სახის

გადახდებით.

6) რეგიონული კვლავწარმოებითი პროცესის ეფექტიანობის მაჩვენებლები. ეფექტიანობის კერძო მაჩვენებლებს წარმოადგენენ პროდუქციის მასალატევადობა, შრომატევადობა და ფონდტევადობა, რომლებიც გვიჩვენებენ პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე ნედლეულისა და მასალების, შრომის ხვედრით დანახარჯებს.

რეგიონული კვლავწარმოების დახასიათებისას დიდი მნიშვნელობა ეძლევა კვლავწარმოების რესურსებს. თავისი ეკონომიკური დანიშნულებით კვლავწარმოების რესურსები მოწოდებული არიან გადაწყვიტონ რეგიონული განვითარების ისეთი მნიშვნელოვანი ამოცანები, როგორცაა:

- საწარმოო მოთხოვნილების საჭიროების უზრუნველყოფა;
- წარმოების პროცესში გაცვეთილი ძირითადი საწარმოო კაპიტალის ანაზღაურება;
- ძირითადი და საბრუნავი ფონდების (კაპიტალის) გაფართოებული კვლავწარმოება და შრომის საგნებისა და იარაღების აუცილებელი მარაგის შექმნა, აგრეთვე სამომხმარებლო საქონლის მარაგის შექმნა;
- მოხმარების ფონდების ფორმირება.

მართვის ახალ სისტემაზე გადასვლის პირობებში, როდესაც ხელისუფლების რეგიონულ ორგანოებს პასუხისმგებლობა ეკისრებათ ადამიანების ცხოვრებისათვის ნორმალური პირობების შექმნისათვის და ეკონომიკის განვითარებისათვის, როდესაც ისინი იძულებული არიან თვით დამოუკიდებლად ეძებონ ფინანსური წყაროები თავიანთი რეგიონების განსავითარებლად, აუცილებელი ხდება ახალი მიდგომების ძიება რეგიონის ეკონომიკის ეფექტიანობის განსაზღვრის კრიტერიუმების განსაზღვრის და რეგიონული კვლავწარმოების პროცესის მიმდინარეობაზე მიღებული გადაწყვეტილებების გავლენის შესაფასებლად.

რეგიონული კვლავწარმოების პროცესის ეფექტიანობის განმაზოგადებელ მაჩვენებლად შეიძლება მიჩნეულ იქნას წარმოებუ-

ლი წმინდა პროდუქციისა და მისი მიღებისათვის გამოყენებული კვლავწარმოების რესურსებს შორის თანაფარდობა. მაგრამ ამასთან ერთად ამ მაჩვენებლის გამოყენება უფრო მიზანშეწონილი და გამართლებულია იმ შემთხვევაში, თუ ხელისუფლების რეგიონული ორგანოები პასუხს აგებენ არა მარტო რეგიონული კვლავწარმოებრივი პროცესების მიმდინარეობისათვის, არამედ ისინი აგრეთვე თუ აღჭურვილი არიან კონკრეტული უფლებამოსილებითა და შესაძლებლობებით მართვის სისტემაში თავიანთი ფუნქციების სარეალიზაციოდ.

განზოგადებულ ფორმაში ხელისუფლების რეგიონული ორგანოების მართვის ფუნქციები შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც დაბალანსებული პროპორციული რეგიონული სისტემის შექმნა. შეიძლება ამით დავასკვნათ, რომ რეგიონის განვითარების პროცესის მართვა არის რეგიონული პროპორციების ფორმირება.

ქვეყნის სოციალურ – ეკონომიკური განვითარების დაჩქარების აუცილებლობა, რაც განპირობებულია გაჭიანურებული ღრმა ეკონომიკური კრიზისის დაძლევის ამოცანებით, ეკონომიკურ მეცნიერებას მიზნად უსახავს მოცემული პროცესის სრულყოფილი მეთოდებისა და ბერკეტების ძიებას, ამ პროცესის დინამიურობის ამალღების ყველა შინაგანი რეზერვების გამოვლენასა და სტიმულირების პირობების შემუშავებას. ასეთ გამოკვლევებში ერთერთი ცენტრალური ადგილი, უდაოდ, განეკუთვნება საზოგადოებრივი პროდუქტის კვლავწარმოების პროცესის შესწავლას, რომლის ჩადრმავებული და კონსტრუქციული ანალიზი რეგიონულ დონეზე, ჩვენი აზრით, თანამედროვე ეტაპზე იმის ფართო შესაძლებლობას ხსნის, რომ მოცულ იქნას სოციალურ – ეკონომიკური განვითარების ყველა პრობლემები.

რეგიონულ დონეზე კვლავწარმოების არსის გაგება და დასაბუთება, მისი ეროვნულ – ძეურნობერივ დონეზე კვლავწარმოებით პროცესთან მსგავსება და განსხვავება საშუალებას იძლევა შემუშავებულ იქნას ცალკეული კონკრეტული რეგიონის განვი-



თარების მეცნიერულად დასაბუთებული კონცეფცია, რომელიც ამასთან ორგანულად იქნება შეხამებული ქვეყნის, დარგისა და ტერიტორიის ინტერესებთან.

განმასხვავებლად კი, რაც განპირობებულია რეგიონული კვლავწარმოების სპეციფიურობით, საერთო აღიარებით მიჩნეულია რეგიონის გახსნილი ხასიათი. პრაქტიკულად ეს იმას ნიშნავს, რომ რეგიონის შეტანა – გატანის მოცულობები ისეთ ოდენობას აღწევს, რომლებიც შეუძლებელს ხდიან წარმოვიდგინოთ რეგიონი ჩაკეტილი (შეკრული) სისტემის სახით (ეროვნულ – მეურნეობრივ დონეზე მიმდინარე კვლავწარმოებითი პროცესისაგან განსხვავებით).

რეგიონში კვლავწარმოების პროცესის ღია ხასიათმა განაპირობა სწორედ რეგიონისა და მასში კვლავწარმოებითი პროცესისადმი დიდი ყურადღება, ჩამოყალიბებული თვალსაზრისით რეგიონული კვლავწარმოებითი პროცესის დასრულების ხარისხი იზრდება რეგიონის ეკონომიკური ძლიერების ზრდასთან ერთად ანუ, რაც უფრო დიდია მოცემული ტერიტორიის ეკონომიკური პოტენციალი, კვლავწარმოებითი პროცესი რეგიონში თავისი ხასიათით მით უფრო უახლოვდება ეროვნული მეურნეობის დონეზე მიმდინარე კვლავწარმოებითი პროცესის მახასიათებლებს, ანუ პირობით ის შეიძლება დაყვანილ იქნას ჩაკეტილ სისტემაში, რომლის შიგნითაც ხორციელდება საზოგადოებრივი პროდუქტის კვლავწარმოების ყველა ფაზა.

აუცილებლად მიგვაჩნია ავლნიშნოთ, რომ რეგიონში კვლავწარმოებითი პროცესის დასრულების ხარისხის მაჩვენებელი მთლიანობაში არ არის კონსტრუქციული ხასიათის მატარებელი. ამასთან დაკავშირებით შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ რეგიონში კვლავწარმოებითი პროცესის დასრულების ხარისხი თავისი არსით წარმოადგენს უფრო ღრმა პროცესების გარეგან ასახვას, რაც, ჩვენის აზრით, განპირობებულია საზოგადოებრივი შრომის ტერიტორიული დანაწილებითა და ინტეგრაციით, როგორც ცნობილ-

ია, ყველა სახის რესურსების სივრცობრივი დიფერენციაცია წარმოადგენს იმ ობიექტურ წინაპირობას, რომელზეც არის დაფუძნებული შრომის ტერიტორიული დანაწილების კანონის მოქმედება. რეალურად ეკონომიკურ ცხოვრებაში შრომის ტერიტორიული დანაწილება და ინტეგრაცია ვლინდება რეგიონული განვითარების სპეციალიზაციისა და კომპლექსურობის ფორმაში, რომლებიც ერთმანეთთან არიან დაკავშირებული და ერთმანეთს განაპირობებენ.

რეგიონული კვლავწარმოების დაბალანსების პრობლემა დღეისათვის წარმოადგენს ყველაზე უფრო სადისკუსიოს რეგიონულ დონეზე აღნიშნული პროცესის ფუნქციონირების თეორიის ჩამოყალიბებაში.

მეურნეობის რეგიონული სისტემის ღია ხასიათის აღიარება არ წყვეტს რეგიონში კვლავწარმოების პროცესის ღირებულებით გამოსახულებით დაბალანსების ხარისხის პრინციპიალურ საკითხს. ის ფაქტი, რომ წარმოების, განაწილების, გაცვლის და მოხმარების პროცესები თავიანთი მატერიალურ – საგნობრივი ფორმით არ თავსდებიან რეგიონის ფარგლებში, არ გამორიცხავს ცალკეულ რეგიონის შორის დაბალანსებულ ღირებულებით ურთიერთგაცვლების სიტუაციის აღმოცენებას და ამით თითოეულ მათგანში (ე.ი. რეგიონში) წარმოებისა და მოხმარების (გატანის და შემოტანის) რაოდენობრივ შესაბამისობას. აღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტის თეორიული თვალსაზრისები შეიძლება დაყვანილ იქნას ორი სახის თვალსაზრისამდე: 1) როდესაც რეგიონში წარმოებისა და მოხმარების განვითარების საკითხი სახალხო მეურნეობრივი საჭიროებებიდან გამომდინარე მთლიანად ზუსტად ისაზღვრება და პროგნოზირდება, რასთან დაკავშირებითაც რეგიონულ დონეზე ცალსახა ეკონომიკური ურთიერთკავშირი კვლავწარმოებითი პროცესის საწყის და საბოლოო ფაზებს შორის, ალბათ, არ იქნება (მ.ბ. ბახრახი, გ.ვ. მილნერი, რ.ი. შნიპერი); 2) თანამედროვე პირობებში რეგიონში კვლავწარმოების პროცესმა მიაღწია თავისი განვითარების ისეთ პოტენციას, რომ ეს ქმნის

თავისსავე ფარგლებში (თავისავე ჩარჩოებში) მის ანაზღაურებას (დასრულებას) ღირებულებითი გამოხატულებით (ვ.ა. ვოროტილოვი, ა.ი. დობრინინი, ვ.ი. ფეოდოტოვი). ამასთან პირველი მიდგომის შემთხვევაში დასაბუთებისათვის არგუმენტად მოყავთ ცალკეული რეგიონების მიხედვით წარმოებული და გამოყენებული ეროვნული შემოსავლების მყარი რაოდენობრივი დაუბალანსებლობა, რაც ასახვას პოულობს რეგიონული გატანა – შემოტანის როგორც აქტიურ, ისე პასიურ საღლოში. მეორე თვალსაზრისის სასარგებლო მოსაზრებები ემყარება მერყეობის თანაფარდობის მონაცემებს, რაც განპირობებული იქნება ძირითადად წარმოების საშუალებებზე და მოხმარების საგნებზე ფასების ჩამოყალიბების სისტემით.

ორივე საერთო თეორიული პოზიციის არგუმენტების განხილვა საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე პირობებისათვის მისადაგებით გვეჩვენება, რომ მეორე მიდგომა უფრო კონსტრუქციულია თავისი არსით. საქმე იმაშია, რომ, ჩვენის აზრით, აღნიშნული მიდგომა ითვალისწინებს რეგიონული კვლავწარმოების ბალანსირების გაძლიერებას და შესაძლებლობებს ხსნის ეკონომიკური ზრდის რეგიონული შიდა ფაქტორების მაქსიმალურად სრულად გამოსაყენებლად. ამ შემთხვევაში რეგიონი განიხილება როგორც ქვეყნის მთლიანი მეურნეობრივი კომპლექსის ქვესისტემა, რომელიც თავისი შინაგანი ორგანიზაციის ძალით ფლობს თვითგანვითარების შესაძლებლობებს, ხოლო ქვეყნის ცენტრის მმართველობითი ფუნქციების უნარიან და ერთობლივად გამოყენებით ობიექტურად შესაძლებელი იქნება მიღწეული იქნას მოცემული რეგიონის განვითარების პროცესის დაჩქარებული სვლა.

ზოგიერთი მეცნიერი, რომლებიც იცავენ რეგიონული კვლავწარმოებისათვის დამახასიათებელი დაუბალანსებლობის ჰიპოთეზას, ჩვენის აზრით, ახდენენ მისი სპეციფიკაციის აბსოლიტიზირებას, რითაც არსებითად უარყოფენ გაფართოებული კვლავწარმოების

საერთო კანონზომიერებათა გამოვლენის შესაძლებლობებს რეგიონის დონეზე.

რეგიონის მატერიალური წარმოების სფეროს გამოკვლევისას საჭიროა მივმართოთ მისი სტრუქტურის გაგებას. რეგიონის მატერიალური წარმოების სტრუქტურა არის ის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი, რომელსაც ძალუძს გამოავლინოს საზოგადოებრივი კვლავწარმოების ამ აღნიშნული ფაზის დამახასიათებელი ნიშნები და თავისებურებები. რეგიონში საზოგადოებრივი წარმოების მნიშვნელოვან ელემენტებს შორის არსებული პროპორციები და კავშირები არა მარტო მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მის ეფექტიანობაზე, არამედ აგრეთვე წარმოადგენს მოცემული რეგიონის მთლიან მეურნეობრივ კომპლექსში განვითარების აუცილებელ პირობას, რაც აგრეთვე თავის მხრივ განაპირობებს რეგიონული მოხმარებისა და რეგიონთაშორისი გაცვლის სპეციფიურობას.

წარმოების რეგიონული სტრუქტურის წარმოქმნა და ევოლუცია დიალექტიკური თვალსაზრისით განპირობებულია საწარმოო ძალების ტერიტორიული ორგანიზაციის ურთიერთსაწინააღმდეგო ტენდენციების ურთიერთქმედებით, რომელთა სახითაც, ჩვენის აზრით, შეიძლება განხილულ იქნან შრომის ტერიტორიული დანაწილებისა და შრომის ტერიტორიული ინტეგრაციის პროცესები. შრომის ტერიტორიული დანაწილება განაპირობებს რეგიონის სპეციფიურობას, მის საწარმოო სპეციალიზაციას.

ზოგჯერ წარმოების ტერიტორიული ორგანიზაციის პროცესების დახასიათებისას ძირითად როლს შრომის ტერიტორიულ დანაწილებას აკუთვნებენ და ივიწყებენ საწინააღმდეგო ტენდენციის შესახებ, ანუ შრომის ტერიტორიულ ინტეგრაციას, რომელიც თავის მხრივ შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც შრომის სივრცობრივი კოოპერაციის ფორმა.

შრომის ტერიტორიული ინტეგრაცია გამოწვეულია არა მარტო საწარმოო საქმიანობის შედეგად შექმნილი პროდუქტების გაცვლის აუცილებლობით, გამოწვეული მჭიდრო ტერიტორიუ-

ლი კავშირების მიზანშეწონილებით, არამედ აგრეთვე ერთიანი ინფრასტრუქტურის გამოყენების ეფექტით, ბუნებრივი და შრომითი რესურსების შეთანხმებული გამოყენებით. სწორედ ასეთი კავშირები ქმნიან გარკვეულ ტერიტორიაზე რეგიონული სტრუქტურის ელემენტს, სრულ მთლიანს. შრომის ტერიტორიული ინტეგრაცია არღვევს რაიონისა და ოლქის დარგობრივ სპეციფიკას (ერთსახოვნებას) და განსხვავებულ საფუძველზე ქმნის მთლიანობას – ეს არის კავშირები ტერიტორიის დიფერენცირებულ ნაწილებს შორის, რომლებიც ასრულებენ გაერთიანებების ფუნქციებს.

შრომის ტერიტორიული დანაწილება და ინტეგრაცია განუყრელად არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული და ურთიერთს განაპირობებენ. მათი ერთიანობა აისახება მეურნეობის ტერიტორიული სტრუქტურის სიმყარეში. შრომის ტერიტორიული დანაწილება და ინტეგრაცია გამოდიან რა სპეციალიზაციისა და კომპლექსური განვითარების პროცესების ფორმით, განსაზღვრავენ ოლქის, რეგიონის, რაიონის და ა.შ. განვითარებას, როგორც უფრო მსხვილი ტერიტორიული წარმონაქმნების რეგიონული სტრუქტურის ელემენტის განვითარებას.

მეცნიერების მიერ გაწეულმა დაკვირვებებმა და გაანგარიშებებმა, რაც დაკავშირებული იყო რეგიონიდან გატანისა და შემოტანის დარგობრივ სტრუქტურას შორის ურთიერთკავშირისა და წარმოების დარგობრივი სტრუქტურის შეფასებასთან, დაადასტურა მათ შორის მჭიდრო ურთიერთკავშირის არსებობა.

ყოველივე ზემოაღნიშნული ჩვენ გარკვეული დასკვნების გაკეთების საშუალებას გვაძლევს, კერძოდ კი: 1) რეგიონის მატერიალური წარმოების დარგობრივი სტრუქტურის ფორმირებაზე და განვითარებაზე სხვა ფაქტორებთან ერთად მუდმივ ზეგავლენას ახდენს მეზობელი რეგიონების დარგობრივი სტრუქტურა. ამ პროცესის ობიექტური ხასიათის გამო აუცილებელია მისი გათვალისწინება მოცემული რეგიონის სოციალურ – ეკონომიკური გან-

ვითარებისა და ზრდის პერსპექტივების გასაზღვრა – პროგნოზირებისას; 2) რეგიონებს შორის პროდუქციის ინტენსიურ გაცვლებს გარდა ტერიტორიული სიახლოვისა განაპირობებს რეგიონებს შორის ურთიერთსპეციალიზაციის არსებობა, რაც ხელს უწყობს რეგიონებს შორის ეკონომიკური ინტენსიფიკაციის შესაძლებლობების გაზრდას.

ამგვარად, თანამედროვე განვითარების ეტაპზე რეგიონის წარმოების სტრუქტურას განვითარების ძირითადი პრობლემა მდგომარეობს მატერიალური წარმოების დარგებს შორის ისეთი თანაფარდობისა და სტრუქტურის მიღწევა, რაც ერთის მხრივ უზრუნველყოფდა მოცემულ რაიონში, ოლქში წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებას, ხოლო მეორე მხრივ ხელს შეუწყობდა რეგიონთაშორისი კავშირების ინტენსიფიკაციასა და მთელი რეგიონის (ოლქის), ქვეყნის წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებას. თითოეული რეგიონის წარმოების სტრუქტურა უნდა გახდეს რეგიონთაშორისი შეთანხმებისა და კოორდინაციის ობიექტი, რათა უზრუნველყოფილ იქნას წარმოების შიდა რეგიონული და რეგიონალთაშორისი პროპორციების, როგორც მათი ეკონომიკური განვითარების ფაქტორის ფორმირება.

რეგიონში წარმოების პროცესის, როგორც რეგიონული კლავწარმოების საწყისი ფაზის, კვლევა ითვალისწინებს იმ კრიტერიუმებისა და მაჩვენებლების განსაზღვრასა და მეთოდოლოგიურ შერჩევას, რომლებიც უფრო ადეკვატურად ასახავდნენ რეგიონულ დონეზე მოცემული ეკონომიკური მოვლენის არსსა და სპეციფიკას.

გარკვეულ ინტერესს იწვევს თვით ტერმინ „პროპორციის“ შინაარსის გაგება. „პროპორციულობისა“ და „ბალანსირებულების“ გაგება თითქოს ძალიან ახლოს არის ერთმანეთთან აზრის მიხედვით; ამასთან, ჩვენის აზრით, ისინი სულაც არ ნიშნავენ ერთსადაიგივეს. პროპორციულობა უეჭველად მოიცავს თავის თავში ბალანსირებულების გაგებასაც და მიგვანიშნებს მის (ე.ი. ბალანსირების) როგორც კერძო შემთხვევაზე, რომელიც საჭიროებს

საკვლევი პროპორციების წონასწორობის უზრუნველყოფას. ამ დროს პროპორციულობა თავისი დატვირთვით უფრო ფართო შინაარსობრივი კატეგორიაა, რომელიც მიგვანიშნებს განსახილველ ეკონომიკურ მოვლენებში გარკვეული ღირებულებითი თანაფარდობის შენარჩუნებასა და უზრუნველყოფას, რადგანაც მოვლენებს შორის შედარებითი მერყეობას აქვს გარკვეული საზღვრები და ისინი დაკავშირებულია მთლიანად სისტემის ფუნქციონირების სიმყარესთან.

რეგიონის წარმოებისა და მოხმარების ურთიერთკავშირის ანალიზის მთავარ მეთოდოლოგიურ პრინციპად მოცემული პროცესების შესწავლისადმი მიდგომის თვალსაზრისით უნდა მიჩნეულ იქნას წარმოებისა და მოხმარების ზომებისა და ღონისძიებების შესაბამისობა. რეგიონის წარმოებისა და მოხმარების პროპორციულობის კვლევამ უნდა ასახოს როგორც რეგიონული ეკონომიკის „გახსნილი“ ხასიათი, ასევე მისი განვითარების აუცილებელი კომპლექსურობა. აუცილებელ მოდიფიკაციას უნდა დაექვემდებაროს ეროვნული შემოსავლის გამოყენების მაჩვენებელიც, სადაც მიზანშეწონილია მოხმარების ნაცვლად გამოყენებული იქნას რეალური შემოსავლების ფონდის მაჩვენებელი, რამდენადაც ეს უკანასკნელი უფრო ზუსტად ასახავს რეგიონის ტერიტორიაზე მუდმივად მაცხოვრებელი მოსახლეობის მოხმარების მოცულობას.

რეგიონის წარმოებისა და მოხმარების პროპორციულობის დონის გამოკვლევა სტატისტიკური მიდგომის პირობებში საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ რეგიონული ეკონომიკური ზრდის სამი ტიპი:

- ცალკეული რეგიონის ეკონომიკური განვითარების დონის გამოთანაბრების პოლიტიკა, რომელიც მოითხოვს, როგორც სოციალური ამოცანის უზრუნველყოფას, დაჩქარებულ ეკონომიკურ ზრდას;
- დინამიური ეკონომიკური ზრდის სტრატეგია, რომელიც

ეფუძნება საწარმოო ძალების განლაგების გამოყენების პრინციპებს;

- მყარი ეკონომიკური ზრდის სტრატეგია, რომელიც ეყრდნობა რეგიონისა და მთლიანად ქვეყნის რესურსების მთლიანობაში ეფექტურ გამოყენებას; ამასთან რესურსების თითოეული რეგიონის მიხედვით დიფერენცირებული ლოკალიზაციის პრინციპის მიხედვით გამოყენებით.

წარმოებისა და მოხმარების რეგიონული პროპორციების მიღწევის და მყარი ურთიერთკავშირის მიღწევისათვის უახლოესი 5 – 10 წლის მანძილზე საქართველოში და მის ცალკეულ რეგიონებში მრეწველობის განვითარება უნდა წარმომართოს შეკვეთი ძირითადი სტრატეგიის მიხედვით:

- ახალი საწარმოების მშენებლობის გზით, თანამედროვე პროგრესული ტექნიკისა და ტექნოლოგიების გამოყენებით;
- ძველი საწარმოების რეკონსტრუქცია და გაფართოება არსებული ტექნოლოგიების ბაზაზე;
- ძველი ტექნოლოგიური ხაზებისა და მოწყობილობა – დანადგარების რეკონსტრუქციისა და სრულყოფის გზით;
- ძველი ქარხნების გაფართოება ახალი სიმძლავრეების ექსპლოატაციაში შეყვანის ხარჯზე.

ასეთი გზითა და სტრატეგიით შესაძლებელი გახდება მიღწეული იქნას წარმოებისა და მოხმარების ბალანსირებულება, რაც უზრუნველყოფს აგრეთვე შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმებასა და მათი რეალური შემოსავლის ზრდას.

ამა თუ იმ პროდუქტის წარმოებისა და მოხმარების პრობლემის (წარმოებისა და მოხმარების ურთიერთკავშირში) გადაწყვეტა საშუალებას იძლევა თავი ავარიდოთ ცალკეული ტექნიკური გადაწყვეტის მიღებისას და ახალი ტექნოლოგიური სტრუქტურების შექმნისას ცალკეული ტერიტორიების (რეგიონების) თავისებურებათა შესაძლო გავლენის შეუფასებლობას. ასეთი მიდგომების შუქზე ცალკეული დარგის განვითარების პერსპექტივის ანალიზი უნდა ეყრდნობოდეს და ეფუძნებოდეს არა მხო-



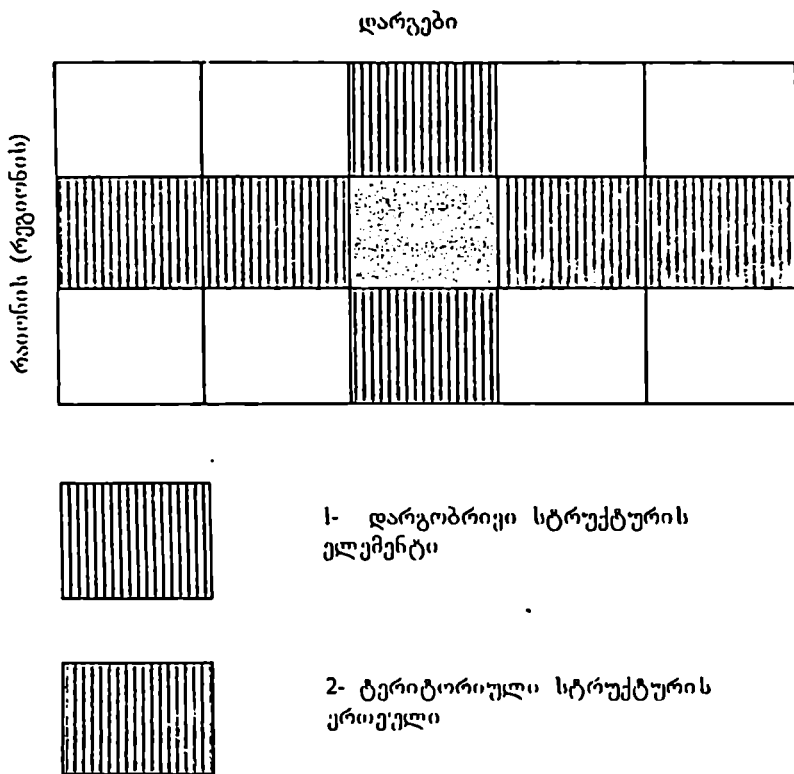
ოლოდ საბალანსო მეთოდების გამოყენებას, არამედ აგრეთვე დარგის განვითარება თავის თავში უნდა მოიცავდეს წარმოების და მოხმარების სტრუქტურაში ხარისხობრივი გარდაქმნების და მისი პროდუქციის რეგიონში მოხმარების დახასიათებას. ამიტომ საჭირო ხდება განხილული და გაანალიზებული იქნას ცალკეული კონკრეტული სახის პროდუქციის წარმოებისა და მოხმარების ბალანსი რეგიონისა და მთელი ქვეყნის მასშტაბით და ისე იქნას მიღებული გადაწყვეტილება.

ამრიგად, ჩვენის აზრით, რეგიონში ცალკეული სახის პროდუქციის წარმოებისა და მოხმარების ურთიერთკავშირი და პროპორციები შეიძლება უზრუნველყოფილი და რეალიზებულ იქნას: 1) უპირველეს ყოვლისა მათი მოცულობების შედარებითი ბალანსირების პირობებში; 2) წარმოებისა და მოხმარების განვითარების პრობლემის ურთიერთგანპიროვნებულობის პირობებში და 3) განსახილველი კონკრეტული სახის პროდუქტის წარმოების ეფექტიანობის დონის მისი მოხმარების მოცულობასთან და სტრუქტურასთან დამოკიდებულებითა და კავშირით.

რეგიონში წარმოებისა და მოხმარების დონესთან და მათ შორის პროპორციების უზრუნველყოფის პრობლემასთან არსებითი კავშირი და მნიშვნელობა აქვს მართვის სრულყოფის საკითხს. კერძოდ, ჩვენ მხედველობაში გვაქვს წარმოების ტერიტორიული და დარგობრივი მართვის ოპტიმალურად შეხამების მიზანშეწონილება და მნიშვნელობა. ცნობილია, რომ თავის დროზე მართვისადმი დარგობრივი და ტერიტორიული მიდგომების წინააღმდეგობა მხოლოდ ასახავდა წარმოების დარგობრივ და ტერიტორიულ სტრუქტურებს შორის წინააღმდეგობას.

წარმოების დარგობრივ და ტერიტორიულ სტრუქტურებს შორის წარმოშობილი წინააღმდეგობების შიდა საფუძველს წარმოადგენს მათი ცალკეული ელემენტების არათანხვედრა. დარგი, როგორც დარგობრივი სტრუქტურის ელემენტი და რაიონი (ტერიტორია), როგორც ტერიტორიული სტრუქტურის ელემენტი, წარმოადგენენ მართვის განსხვავებულ ობიექტს. ისინი შეიძლება

ერთმანეთთან თანმხვედრ, ურთიერთდამთხვევის მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ მხოლოდ ერთ შემთხვევაში: თუ თითოეული დარგი, რომელიც აწარმოებს პროდუქციის გარკვეულ სახეობას დამაგრებული იქნება მხოლოდ ერთი რაიონისადმი (რეგიონისადმი) და თითოეული რაიონი (რეგიონი) განაგებს მხოლოდ ერთ დარგს. ასეთი სიტუაცია მოასწავებდა მოცემულ სტრუქტურათა ელემენტების სრულ თანხვედრას და მოხსნიდა მართვის ორგანიზაციის დარგობრივი და ტერიტორიული მიდგომების შეხამების პრობლემას. რეალურ სინამდვილეში კი დარგობრივი და ტერიტორიული წარმოების სტრუქტურის ელემენტები ერთმანეთს კვეთენ (ეს ჩანს სურათიდანაც).



სქემა 14.2 წარმოების ტერიტორიული და დარგობრივი სტრუქტურის ელემენტები

სქემაზე მოცემულია წარმოების ტერიტორიული და დარგობრივი სტრუქტურის ელემენტების შესახებ.

ისეთ შემთხვევაში, როდესაც მართვის ობიექტად გამოდის და გვევლინება საწარმოთა ჯგუფი, რომლებიც გარკვეულ ამოცანას ასრულებენ, ამ დროს მისი გადაწყვეტისათვის მიზანშეწონილია გამოყოფილ იქნას მართვის სპეციალური ორგანო. ასეთი ორგანო უშუალოდ ახორციელებს მართვას, რაც საშუალებას იძლევა დასახული მიზნის რეალიზაციისას დაძლეულ იქნას უწყებრივი და ტერიტორიული ინტერესები. ჩვენის აზრით საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, როდესაც საწარმოთა უმრავლესობა კერძო საკუთრებით ურთიერთობათა საფუძველზე ფუნქციონირებს, უფრო უპრიანია რეგიონის ფარგლებში ტერიტორიული მართვის განხორციელება. რეგიონის დონეზე მართვის სწორედ ასეთ ფორმას შეიძლება ეწოდოს პროგრამულ – მიზნობრივი. ეს ფორმა ერთდროულად ითვლება დარგებისადმი ხელმძღვანელობის ტერიტორიულ ფორმად, რადგან ანაწევრებს დარგს ტერიტორიულ ერთეულებად, და ამასთანავე წარმოჩინდება როგორც რეგიონის ფარგლებში რაიონებისადმი მართვის დარგობრივი ფორმა, რადგანაც თითოეულ რაიონში მართვის ობიექტის სახით განსაზღვრავს საწარმოთა გარკვეულ ჯგუფს. ამასთან მართვისადმი პროგრამულ – მიზნობრივი მოდგომისას, ისევე როგორც მართვის განსხვავებული სახეობათა გამოყენებისას, თავის აქტუალობას ინარჩუნებს განსხვავებული პროგრამების შეხამების პრობლემა, ანალოგიურად ტერიტორიული და დარგობრივი მართვის პრობლემისა. მოცემული პრობლემის წარმოშობა განპირობებულია იმით, რომ ზოგიერთმა საწარმოებმა შეიძლება ერთდროულად ისურვონ მონაწილეობა რამოდენიმე სხვადასხვა პროგრამის შესრულებაში. არც იმის გამორიცხვა შეიძლება, რომ საბაზრო ურთიერთობების პირობებში სავსებით რეალურად გვესახება მართვის ფართომასშტაბიანი ტერიტორიული დეცენტრალიზაციის განხორციელება. ამის უამრავი მაგალითი არსებობს პრაქტიკაში,

როდესაც შედეგად წარმოიშვება მართვის დარგთაშორისი სტრუქტურის როლის ობიექტურად ამაღლება. ფაქტია, რომ წინათ არსებული ეროვნული მეურნეობის მართვის დარგობრივი სტრუქტურა გარკვეულად ხელისშემშლელი და დამამუხრუჭებელი მოვლენა იყო სხვადასხვა სახისა და მიმართულების საწარმოთა კომბინირებისა და კოოპერირების განხორციელების პროგრესულ გზაზე.

ჩვენი ღრმა რწმენით, არ შეიძლება გადამწყვეტი უპირატესობის მინიჭება მართვის არც ტერიტორიული და არც დარგობრივი სტრუქტურისადმი, რამე თუ მითითებული პროცესები თანამედროვე პირობებში არ იკეტება და იფარგლება ცალკეული რაიონების, რეგიონების ფარგლებში და ხშირად ატარებს არა მარტო დარგთაშორის, არამედ აგრეთვე რეგიონთაშორის ხასიათსაც; უფრო მეტიც კოოპერირებისა და კომბინირების ფორმა ზოგჯერ და არც თუ იშვიათად სახელმწიფოს საზღვრებსაც სცილდება.

რეგიონული წარმოებისა და მოხმარების ობიექტური ურთიერთკავშირის ხასიათი თანამედროვე პირობებში. როდესაც ცივილიზებულ სამყაროში საბაზრო ეკონომიკა დაადგა სოციალური ორიენტაციის შეუქცევად მაგისტრალურ მიმართულებას, მითითებული ურთიერთკავშირის და ურთიერთდამოკიდებულების გათვალისწინების აუცილებლობის მნიშვნელობა კიდევ უფრო მეტად იჩენს თავს, რადგანაც ეკონომიკის განვითარების სოციალური ორიენტაცია აშკარად წარმოჩინდება მისი ოპტიმალურად ფუნქციონირების მნიშვნელოვან კრიტერიუმად.

რეგიონის ფარგლებში წარმოებისა და მოხმარების პროცესების სივრცობრივი ლოკალიზაცია თავის საბოლოო ასახვას პოულობს ეკონომიკური და ადმინისტრაციული რაიონების, ოლქების, რეგიონების და მთლიანად ქვეყნის სოციალური და ეკონომიკური განვითარების ერთიანობაში, რაც, საზოგადოებრივი პროდუქტის კვლავწარმოებასთან ერთად უზრუნველყოფს რეგიონში მაკზობრე-

ბელი მოსახლეობის კვლავწარმოებასაც. ამასთან ერთად წარმოებისა და მოხმარების ურთიერთკავშირისა და ურთიერთგანპირობებულობის ობიექტური პროცესის უგულველყოფამ შეიძლება გამოიწვიოს ეროვნული მეურნეობის განვითარების მთელი პროცესის სერიოზულად შეფერხება – დამუხრუჭება.

ამრიგად, ქვეყნის ძალიან მნიშვნელოვან და რთულ პრობლემათა რიგში განსაკუთრებული ადგილი განეკუთვნება სოციალურ – ეკონომიკური განვითარების ბალანსირებულობის მიღწევასა და შენარჩუნებას, როგორც მთლიანად საქართველოს სახელმწიფოს ფარგლებში, ასევე ცალკეული რეგიონების დონეზე, რომელთა გადაწყვეტაც ჩვენი შეხედულებით, ძვეს საზოგადოებრივი პროდუქტის წარმოებისა და მოხმარების პროპორციების სრულყოფის სფეროში და სწორედ ამ პროპორციების სფეროს ემყარება. მოცემული პრობლემის რეგიონულ ასპექტში არასაკმარისად და არასათანადოდ შესწავლამ მნიშვნელოვანწილად განაპირობა იმ შეხედულებათა და თვალსაზრისის წარმოშობა, რომ თითქოს არ არსებობდეს მჭიდრო ურთიერთკავშირი და განპირობებულობა რეგიონულ წარმოებასა და მოხმარებას შორის, რაც ამასთან მათი პროცესის რეგიონული პროპორციების უგულველყოფის ტოლფასიცაა.

რეგიონის წარმოებისა და მოხმარების პროცესების დიფერენციაციის სტრუქტურული ფაქტორების გათვალისწინება და გამოყოფა – გამოცალკეება საშუალებას იძლევა გამოვლინებულ იქნეს რეგიონულ დონეზე წარმოებისა და მოხმარების მკვეთრად გამოხატული ურთიერთკავშირის არსებობა, რომელიც ფორმალ-იზებულია ფუნქციონალურ (კონონზომიერად განპირობებული) სახეში.

ამასთან რეგიონში წარმოებისა და პირადი მოხმარების ურთიერთკავშირი სტატისტიკური ასპექტით გამოიხატება წარმოებული ეროვნული შემოსავლისა (საბოლოო პროდუქტის) და მოსახლეობის რეალური შემოსავლის ფონდის აუცილებელი პროპორ-

ციულობის არსებობაში, ხოლო დინამიკურობაში დაყენებით – მოსახლეობის ერთ სულზე რეალური შემოსავლისა და საზოგადოებრივ შრომის ნაყოფიერებას შორის პროპორციაში.

რეგიონში წარმოებისა და მოხმარების რეალურად არსებული ურთიერთკავშირის გამოვლენა, მათ შორის ოპტიმალური პროპორციების ჩამოყალიბება – შენარჩუნების ამოცანა მოითხოვს მის უპირობო გამოყენების საჭიროებას რეგიონის სოციალურ – ეკონომიკური განვითარების პრაქტიკაში, რამაც ასახვა ძირითადად უნდა ჰქონდეს რეგიონის საშუალო და გრძელვადიანი განვითარების პროგრამებში.

### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბრალავა ა., ბულია ლ., „რეგიონი და რეგიონული მაკროპროცესები გლობალიზაციის პირობებში“. ჟურნალი „ეკონომიკა“, 2009, №2.
2. ბარათაშვილი ე., კეკელია გ., რეგიონების სამეურნეო სპეციალიზაცია, როგორც მათი საწარმო-ეკონომიკური პოტენციალის ამაღლების საფუძველი, ჟურნალი „ეკონომიკა“ №9, 2004.
3. ბარათაშვილი ე., ალაიძე ზ., საქართველოს რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური დიფერენციაციის ობიექტური მიზეზები და მათი გამოთანაბრების პრიორიტეტები, ჟურნალი „ეკონომიკა“ №12, 2004.
4. ზარანდია ჯ., ბუნებრივ-რესურსული ბაზის კვლავწარმოების სტრატეგიული რეგულირების სისტემა, თბ.: ჟურნალი „სოც. ეკონომიკა“, №6, 2003.
5. ზარანდია ჯ., მრეწველობის განვითარებისა და განლაგების ზოგიერთი საკითხი სამეგრელო-ზემო სვანეთის მხარეში, თბ.: ესპსკი-ს შრომების კრებული, ტ. II, 1997.
6. ზარანდია ჯ., მრეწველობის განვითარების ტერიტორიული პროპორციები სამეგრელო-ზემო სვანეთის მხარეში, თბ.: ჟურნალი „ეკონომიკა“ №5-6, 2000.

## 15. რეგიონული მოხმარების სტიმულირება

ეკონომიკურ ლიტერატურაში ბაზრის არსებული განსაზღვრებები შეიძლება გაერთიანებულ იქნან შემდეგ ჯგუფებში:

- ბაზარი – ეს არის საქონელ-გაცვლის სფერო;
- ბაზარი – ეს არის საქონლის გამყიდველებსა და მყიდველებს შორის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემა; ასეთ ურთიერთობათა დახმარებით ხორციელდება საზოგადოებრივი პროდუქტის მიმოქცევა;
- ბაზარი – ეს არის საქმიანი ოპერაციებისა და პირობების ერთიანობა, რომლებიც განსაზღვრავენ საქონლის წარმოებასა და გასაღებას;
- ბაზარი – ესაა საქონლის არსებული და პოტენციალური მყიდველების ერთიანობა და მათი საქონლის მწარმოებლებთან ურთიერთობა;
- ბაზარი – ესაა მწარმოებლისა და მომხმარებლების უშუალო ურთიერთქმედების ავტომატური მარეგულირებლების ჩამრთველი ინსტიტუტი ან მექანიზმი;
- ბაზარი – ესაა გარკვეულ ეკონომიკურ ურთიერთობებში ჩართულ სუბიექტების თვითრეგულირებადი სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს გაფართოებული კვლავწარმოების აუცილებელი პირობების შექმნას.

რაც შეეხება რეგიონულ ბაზარს, ის წარმოადგენს მიმოქცევის სფეროს ტერიტორიულ ორგანიზაციას, სადაც ხდება მწარმოებლებისა და მომხმარებლების ინტერესების შეთანხმება. ამასთან რეგიონული ბაზარი განიხილება კვლავწარმოების პროცესის პოზიციებიდან, როგორც რეგიონული ეკონომიკის სუბიექტების მრავალრიცხოვანი ურთიერთქმედების გადახლართვა, რომლებიც გვევლინებიან სხვადასხვა სახის საქონლებისა და მომხმარებლების მწარმოებლად და მომხმარებლად. რეგიონულ ბაზარს აქვს ღია ხასიათი და განვითარებული ეკონომიკური კავშირები

ქვეყნისა და მსოფლიოს სხვა რეგიონებთან.

რეგიონული ბაზრები არსებითად საწარმოო ძალებისა და ეკონომიკურ ურთიერთობათა განუწყვეტელი კვლავწარმოების საშუალებას წარმოადგენს. ბაზრები ერთ მთლიანობაში აერთიანებენ რეგიონული კვლავწარმოებითი პროცესის საგარეო და საშინაო ეკონომიკურ სივრცეებს, ხოლო შიდა სივრცე ამასთან წარმოადგენს რეგიონული ბაზრების სისტემის ინფრასტრუქტურის ფორმირების სოციალურ-ეკონომიკურ სივრცეს. ეკონომიკური სივრცის მთელი შინაარსი მოძრაობაში მოყვანილია რეგიონული ბაზრების მექანიზმის მიერ, რაც უზრუნველყოფს რეგიონული ეკონომიკის განვითარების პროცესის დინამიურობას.

რეგიონული ეკონომიკის განვითარების, რეგიონული ბაზრების სივრცობრივი მახასიათებლებისა და პოტენციური მყიდველების პოზიციებიდან მიდგომის თვალსაზრისით გარკვეულ ინტერესს იწვევს გეომარკეტინგის კონცეფცია. ამ კონცეფციის მიხედვით ხდება ბაზრების გეოგრაფიული სეგმენტაცია დიფერენცირებული რეგიონული მარკეტინგული სტრატეგიის გაშლისამუშაველად სხვადასხვა ზონების გამოყოფის საფუძველზე. ასეთი სტრატეგიის გამომუშავებას საფუძველად უდევს მყიდველების საბაზრო ქცევის რეგიონალურ ფაქტორებზე დამოკიდებულების ჰიპოტეზა.

გეომარკეტინგის სხვადასხვა სამეცნიერო სკოლა იკვლევს როგორც სხვადასხვა დონის რეგიონულ ბაზრებს შორის ეკონომიკურ ურთიერთობათა პრობლემების ფართო სპექტრს, ასევე ცალკეულ ფირმებსა და მათ კლიენტებს შორის ეკონომიკურ ურთიერთობათა კონკრეტულ პრობლემებს.

აღნიშნული თვალსაზრისით გარკვეულ ინტერესს იწვევს გეომარკეტინგის ამერიკული სკოლა, აღნიშნული სკოლის თავისებურებაა — ბაზრის გამოკვლევა მიკროდონეზე, სავაჭრო საწარმოს განლაგების შესწავლა, ცალკეული ფირმების პროგნოზირების მიზნით პროდუქციის მიმწოდებლებისა და მომხმარებლების შესწავლა.



გეომარკეტინგის ამერიკული სკოლის წარმომადგენლებისათვის რეგიონული ბაზრები ინტერესს იწვევს პროდუქციის რეალიზაციის პირობებისა და საქონელზე და მომსახურებაზე ახალი მოთხოვნის ფორმირების თვალსაზრისით. ამ მიდგომას საფუძველი შეუქმნეს ამერიკელმა ეკონომისტებმა ა. შოუმ და ლ. უელდმა. ისინი გახლდნენ ავტორები ახალი ფილოსოფიის იდეის, რაც დაკავშირებულია წარმოების საბაზრო ორიენტაციასთან, მოთხოვნის ფორმირებასთან და ამ მიზნით ფირმების მთელი კომპლექსის შექმნასთან, რომლებიც დაკავშირებული იქნებიან წარმოებული პროდუქციის ბაზარზე გადაადგილებით. ეს იდეა დაედო საფუძველად გასაღების თეორიას (ჯ. ფრედერიკი, ს. ღუნკანი, პ. ჩერინგტონი), რომელიც შემდგომ ტრანსფორმირებულ იქნა ბაზრის მართვის თეორიად (დ. ზოუარდი, ე. მაკორტი, ა. კორბინი). ამ თეორიების ფარგლებში ბაზარი განიხილებოდა ცალკეული საწარმოო ფირმების დონეზე და მთავარი ყურადღება ექცევა საბაზრო ინფორმაციის ბაზარზე სამეურნეო გადაწყვეტილებების მიღების პრინციპების შემუშავებას, მოთხოვნის სტიმულირების მეთოდების შემუშავებასა და ბაზარზე პროდუქციის მოძრაობას.

თუ 50-ან 60-ან წლებში გეომარკეტინგის ამერიკული სკოლის ყურადღების ცენტრში იდგა სავაჭრო საწარმოებისა და მომსახურების სფეროს საწარმოთა ოპტიმალური განლაგების სქემის შერჩევა, უკვე 70-იან 80-იან წლებში უფრო დიდი მნიშვნელობა საქონელმოძრაობის სივრცობრივმა პრობლემებმა მოიპოვეს, ამასთან საქონელმოძრაობის სისტემა განიხილებოდა ცალკეული ფირმების თვალსაზრისით და წარმოებისა და მიმოქცევის ხარჯების გათვალისწინებით. სივრცეში საქონელმოძრაობის მიმართულებათა შერჩევისას გაითვალისწინება ისეთი ფაქტორები, როგორცაა მომხმარებელთა რაოდენობა და კონცენტრაცია, რეალიზებული პროდუქციის თავისებურებანი (ღირებულება, შენახვის ხანგძლივობა, ტექნიკური სირთულე და სხვა), ბაზარზე კონკურენციის დონე, ტერიტორიული შეზღუდულობა, საქონელ-

მოდრაობის ალტერნატივა და ა.შ. საქონელმოდრაობის ტერიტორიული სქემის შემუშავება ხორციელდება მარკეტინგის საერთო სტრატეგიის საფუძველზე, რომელიც მოიცავს ფუნქციების განაწილებას პროდუქციის მწარმოებელსა და შუამავალებს შორის (ან საკონტრაქტო შეთანხმების საფუძველზე, სადაც განსაზღვრულია გაყიდვის პირობები, მომსახურების სტრუქტურა, მისაღების ბაზრების ტერიტორიული საზღვრები, ფასობრივი პოლიტიკა, პასუხისმგებლობა და ა.შ.

გეომარკეტინგის ბრიტანული სკოლის დამაჩასიათებელ თავისებურებას წარმოადგენს რეგიონული ბაზრების კვლევა მაკროდონზე, მოთხოვნისა და მოწოდების საერთო რეგიონული სისტემის შესწავლა საერთო რეგიონული პროგნოზირებისა და დაგეგმვის მიზნით.

ასე რომ, 70-იან წლებიდან დაწყებული ჩნდება ბაზრის ანალიზისადმი მაკროეკონომიკური მიდგომა და ბაზრის შინაარსის გაგება უკვე მოიაზრება მთელი რეგიონის მასშტაბებით რეალიზაციის პოზიციიდან და რეგიონში ეკონომიკური ზრდის სტიმულირების ბაზრის პოზიციიდან. ძირითადი ფუნქციები მოიაზრება საქონლის გამომშვებ საწარმოებიდან მომხმარებლებისაკენ გადაადგილების (მოდრაობის) პირობების შექმნაში.

ასეთ გამოკვლევებს მიუძღვნეს თავიანთი შრომები რ. დევისმა, დ. დაუსონმა, ა. ხოლსუორტმა, პ. ჯექსონმა და სხვებმა.

გეომარკეტინგის ბრიტანული სკოლის ფარგლებში რეკონსტრუქციული ბაზრების სხვადასხვა ასპექტები შეისწავლებოდა:

– მომხმარებელთა მოთხოვნების დაკმაყოფილებასთან და საბაზრო მომსახურების კომპლექსის შეთავაზებასთან დაკავშირებული;

დაკავშირებული რეგიონული ბაზრების განვითარების პროგნოზირებასთან;

– დაკავშირებული შიგა და გარე სივრცის ანალიზთან, მყიდველებისა და კონკურენტების შესწავლასთან;

- საქონელმოდრაობის სქემის ოპტიმიზაციასთან და გასაღების ორგანიზებასთან დაკავშირებით;
- ტექნიკური სერვისის უზრუნველყოფასთან დაკავშირება;
- სარეკლამო მოღვაწეობასთან და საქონლის ბაზარზე მოწოდების სხვა გზებთან დაკავშირებით.

ყველა ზემოაღნიშნული ადასტურებს რეგიონული ბაზრებისათვის ხელშეწყობისა და საქონელგასაღების მოცულობის გაზრდისათვის ხელშეწყობას, რაც უშუალოდ უკავშირდება რეგიონული მოხმარების გაზრდას და ამ მოხმარების სტიმულირებას.

მე-20 საუკუნის გეომარკეტინგულ სკოლებს შორის ცნობილი არიან აგრეთვე სასაქონლო ნაკადების სივრცობრივი განაწილების კონცეფცია (ა.შოუ), საბაზრო პროცესების სამკუთხედის კონცეფცია (ფ. კლარკი), ბაზრების რადიკალური ჰეტეროგენულობის კონცეფცია (უ. ალდერსონი), საქონლების სივრცობრივი განაწილების ახალი მიმართულება – „ლოგისტიკა“.

აღნიშნული მიმართულებების ფარგლებში განხორციელებულმა გამოკვლევებმა მნიშვნელოვნად გაამდიდრეს რეგიონული ბაზრების თეორია. სასაქონლო ნაკადების სივრცობრივი განაწილების კონცეფციების პოზიციიდან რეგიონის მიმოქცევის სფეროს ეკონომიკური პროცესების ანალიზი საშუალებას იძლევა გამოვლინებულ იქნეს რეგიონული ბაზრების ძირითადი კანონზომიერებები, ურთიერთკავშირები და ურთიერთდამოკიდებულებანი; საშუალებას იძლევა გაგებულ იქნას მატერიალური, ფინანსური, ინფორმაციული, ორგანიზაციული კავშირების არსი, რომლებიც საქონლისა და მომსახურების პროცესში უზრუნველყოფენ რეგიონული ეკონომიკის სუბიექტების ურთიერთქმედებას.

მე-20 საუკუნის ერთ-ერთ მიმართულებას წარმოადგენდა ბაზრის ინსტიტუციონალური კონცეფცია, რომლის 70-იან 90-იანი წლების წარმომადგენლები ამ კონცეფციის განვითარებას წარმართავდნენ შემდეგი მიმართულებით: პირველი მიმართულება – ეს იყო მთლიანად ეკონომიკური სისიტემის ინსტიტუციონა-

ლური სტრუქტურის ზოგადთეორიული გამოკვლევა ბაზრის ინსტიტუტების გამოკვეთილად გამოყოფით, როგორც მისი განვითარების ელემენტების განმსაზღვრელის (ო. ულიამსონის, დ. ენსმისტერი, გ. ელიასონი), მეორე იყო ნაშრომები, რომლებიც ეძღვნებოდა ბაზრის ინსტიტუციონალური ასპექტის ანალიზს (გ. ლომინგეზი, კ. ჯონსი, დ. სიმონსი, მ. იანელი),

და ბოლოს – რეგიონულ დონეზე საბაზრო ინსტიტუტების გამოკვლევები.

რეგიონული ბაზრების განვითარების ძირითადი თეორიებისა და კონცეფციების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნები;

1) რეგიონული ბაზრების განვითარების თეორიებსა და კონცეფციებს შორის განსხვავება დაკავშირებულია შესასწავლი მოვლენის მრავალმხრიობასთან და მრავალასპექტიანობასთან. თითოეული ამათგან გამომდინარეობენ გამოკვლევათა გარკვეულ მიზნებიდან და ამოცანებიდან, რომელთაც განსაზღვრავენ ძირითადი მეთოდოლოგიური მიდგომები და მოცემული პრობლემის შესასწავლი ასპექტები;

2) თითოეული კონცეფცია ხასიათდება რეგიონული ბაზრის შინაარსის გაგებისადმი სპეციფიური მიდგომით. ინსტიტუციონალურ კონცეფციაში ცენტრალურს წარმოადგენენ მიმოქცევის სფეროს ეკონომიკური აგენტების სისტემა, რომელიც რეგიონული ბაზრის არსს შეადგენს და მის ძირითად ფუნქციად მიჩნეულია ეკონომიკური კავშირების უზრუნველყოფა. გეომარკეტინგის კონცეფციაში რეგიონული ბაზრის არსი გამოიხატება საქონლის რეალიზაციის უზრუნველყოფაში და ახალი მოთხოვნის ფორმირებაში. საქონლური ნაკადების სივრცობრივი განაწილების კონცეფცია რეგიონულ ბაზარს განიხილავს როგორც საქონელმოდრაობის სისტემას და იკვლევს არა მარტო ფინანსურ – ეკონომიკურ, არამედ საქონლის მწარმოებლიდან მომხმარებლამდე მოძრაობის მატერიალურ-ტექნიკურ მხარეებს.

მე-20 საუკუნეში დასავლეთის ეკონომიკურ მეცნიერებაში ჩამოყალიბებული რეგიონული ბაზრების განვითარების ძირითადი თეორიებისა და კონცეფციების გაცნობამ და შედარებითმა ანალიზმა საშუალება მოგვცა მათ შინაარსში გამოვყოთ განვითარების შემდეგი მიმართულებები, რეგიონული ბაზრების ორგანიზაციის ფორმები და მეთოდები:

- რეგიონული ეკონომიკის საბაზრო ინსტიტუტებისა და სამეურნეო სუბიექტების ეფექტური ურთიერთქმედების უზრუნველმყოფელი ეკონომიკური მექანიზმების ფორმირება;
- შიდა რეგიონული და რეგიონთაშორისი სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირების საბითუმო ვაჭრობის, საცალო ვაჭრობის, საფინანსო-საკრედიტო და საქმიანი მომსახურების ორგანიზაციულ-სამეურნეო ფორმების არჩევა, აგრეთვე ორგანიზაციულ სამართლებრივი კავშირების ფორმების შერჩევა;
- მომხმარებელთა ინტერესების პრიორიტეტური უზრუნველყოფის ორიენტაციიდან გამომდინარე რეგიონული ბაზრების სისტემის ფორმირება;
- რეგიონული ბაზრების განსხვავებული ტიპებისათვის საქონელმომძრაობის ეფექტური არხების შერჩევა;
- სატრანსპორტო-სასაწყობო პროცესების, საფინანსო და ინფორმაციული ნაკადების და რეგიონის საბაზრო ინფრასტრუქტურის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზრის განვითარების პროცესების რეალიზაცია.

დანართებში №10, 11, 12 ჩვენ მოცემული გვაქვს რეგიონული ბაზრების კლასიფიკაცია, საბაზრო ინფრასტრუქტურის კვალიფიკაცია და მისი ფუნქციონალური ქვესისტემები. შესწავლილი გამოცდილება შეიძლება გამოყენებულ იქნას საქართველოს რეგიონული ბაზრების განვითარების კონცეფციის საფუძვლების შემუშავებისას.

რეგიონული ბაზრები მთელ რიგ მნიშვნელოვან ფუნქციას

ასრულებებენ რეგიონის ეკონომიკაში. საქონელგაცვლის გზით ისინი უზრუნველყოფენ რეგიონული კვლავწარმოების უწყვეტობას, მათ შორის მატერიალური, ფინანსური, ინფორმაციული, შრომითი რესურსების კვლავწარმოებას.

რეგიონული კვლავწარმოებითი პროცესი წარმოადგენს წრებრუნვის ხარისხობრივად ახალ დონეზე მატერიალური, შრომითი, ფინანსური და ინფორმაციული, რესურსების განახლებას.

აღნიშნულის გათვალისწინებით რეგიონის ეკონომიკის განვითარება უნდა განხილული იქნას როგორც საქონლისა და მომსახურების კვლავწარმოების პროცესი, რომელიც მოიცავს წარმოებას, განაწილებას, გაცვლასა და მოხმარებას.

რაც შეეხება რეგიონთაშორის ეკონომიკურ კავშირებს, ისინი უზრუნველყოფენ: ქვეყნის ეკონომიკასთან რეგიონული კვლავწარმოების პროცესის ურთიერთქმედებას; რეგიონის კვლავწარმოებისათვის რეგიონთაშორისი და რეგიონთაშორისი გაცვლების საფუძველზე მატერიალური, ფინანსური და შრომითი რესურსების ფორმირებას და ნებისმიერი ტერიტორიული სისტემის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება განისაზღვრება ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ეკონომიკური კავშირებით. მხოლოდ ურთიერთკავშირების ამ ორი ჯგუფის ურთიერთქმედება საშუალებას იძლევა უზრუნველყოფილი იქნას ნორმალური კვლავწარმოებითი პროცესი.

ვერტიკალური კავშირები და ურთიერთობები ხორციელდება მართვის საერთო სახელმწიფოებრივი ორგანოების, სამინისტროებისა და უწყებების მიერ. ჰორიზონტალური კავშირები და ურთიერთობები კი რეგიონული სისტემის ელემენტებს შორის იმართება რეგიონული მართვის შესაბამისი ორგანოების მიერ, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან მეურნეობის კომპლექსური განვითარებით და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებით.

ცნობილია, რომ წარმოება ძირითად როლს ასრულებს რეგიონული კვლავწარმოების პროცესში. სწორედ წარმოება გან-

საზღვრავს ერთობლივი საზოგადოებრივი პროდუქტის და ეროვნული შემოსავლის გაცვლისა და მოხმარების საქმეში მატერიალურ-საგნობრივი, საფინანსო-საკრედიტო და ინფორმაციული კავშირების ფორმებსა და ხასიათს. წარმოადგენს რა რეგიონული ეკონომიკის განვითარების საფუძველს, წარმოება განსაზღვრავს მთლიანობაში რეგიონული კვლავწარმოებლივი პროცესის განვითარების ძირითად პარამეტრებს.

წარმოების განვითარებისათვის აუცილებელი პირობების შექმნაში მნიშვნელოვან როლს რეგიონული ბაზრები ასრულებენ. რეგიონული ბაზრების შესაბამისი ტიპები ემსახურებიან არა მხოლოდ წარმოების პროცესს, არამედ აგრეთვე განაწილებას, გაცვლას და მოხმარებას.

განვითარებულ საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლა საქართველოს რეგიონში მიმდინარეობს წარმოებისათვის ძალიან რთულ პირობებში. ბევრი საწარმოს სავალალო მდგომარეობა თითქმის მსგავსია — დარღვეული უწინდელი შრომის ტერიტორიულ დანაწილებაზე დაფუძნებული საწარმოო კავშირების მოშლა, ძირითადი კაპიტალის განუახლებლობა, ნელეულითა და მასალებით მოუმარაგებლობა, საჭირო საბრუნავი სახსრების უქონლობა და სხვა.

წარმოების განვითარების თანამედროვე დონე მინიმალურადაც ვერ აკმაყოფილებს მოსახლეობის მაღალხარისხიან საქონელზე მოთხოვნას; ამასთან სამამულო წარმოების მიერ გამოშვებული პროდუქციის უმეტესობა ჯერ კიდევ შორს არის ევრო და მსოფლიო სტანდარტებიდან და დაბალ კონკურენტუნარიანია.

მოსახლეობის მიერ კვების ძირითადი პროდუქტების მოხმარების დინამიკის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მოსახლეობის მიერ სურსათის მოხმარების საგრძნობი შემცირება დაიწყო 1991 წლიდან სოფლის მეურნეობაში პროდუქციის წარმოების მოცულობის შემცირების, კვების მრეწველობის მიერ სასურსათო საქონლის წარმოების მოცულობის მკვეთრად შეკვეცის შედეგად და

საქონლის ფასების ზრდის მიზეზით.

საქართველოში კვების ზოგიერთი ძირითადი პროდუქტების წარმოება მკვეთრად შემცირდა მე-20 საუკუნის ბოლო ათწლეულებში. თუმცა ზოგიერთ პოზიციებში მე-21 საუკუნის პირველ წლებში აღინიშნება გარკვეული ზრდა.

1990-2000 წლები საქართველოს ისტორიაში დარჩება როგორც საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ პერიოდში ეკონომიკური დეგრადაციისა და დაცემის წლებად. ქვეყნის ერთობლივი შიდა პროდუქტის მოცულობა 2000 წელს შეადგენდა 1998 წლის მაჩვენებლის მხოლოდ 16%-ს.

მიგვაჩნია, რომ თანამედროვე ეტაპზე ქვეყნის განვითარების პრიორიტეტულ მიმართულებად უნდა იქცეს უმეტეს რეგიონებში სასურსათო საქონლის წარმოებაზე სპეციალიზაცია. დღეს ჩვენს მომხმარებელ ბაზარზე თვალშისაცემია მისი გაჯერება უცხოური წარმოშობის ზოგჯერ დაბალი ხარისხის საქონლით, ამასთან ქვეყნის რეგიონებს აქვთ პოტენციური შესაძლებლობა გააჯერონ შიდა სამომხმარებლო ბაზარი სამამულო კონკურენტუნარიანი საქონლით (როგორც ეს თავის დროზე განხორციელდა ლუდის წარმოებაში) და თანდათან შეავიწროვონ და გააძეონ იმპორტული სამომხმარებლო საქონელი ქვეყნის შიდა ბაზრიდან. ეს აუცილებელია იმისათვის, რომ არა მარტო უზრუნველყოფილი იქნას ცალკეული რეგიონის და მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოება, არამედ იმისათვისაც, რომ ხელი შეუწყოს უმუშევრობის დაძლევას, როგორც მომხმარებლის, ასევე მწარმოებლების შემოსავლების ზრდის, ინვესტიციების განვითარებას რეგიონების ეკონომიკაში.

ამ მიზნის მისაღწევად უპირველეს ყოვლისა აუცილებელია მოვაწყოთ სამომხმარებლო საქონლის (ძირითადად სასურსათო საქონლის) სამამულო კონკურენტუნარიანი წარმოება.

პერსპექტივაში რეგიონული სასურსათო ბაზრების განვითარებაში მნიშვნელოვანი როლი შეუძლია შეასრულოს სასურსათო



კომპლექსის რეგიონულმა სამრეწველო-საფინანსო ჯგუფების შემადგენლობაში შესაძლებელია შედიოდნენ სამრეწველო, სატრანსპორტო, სავაჭრო საწარმოები და ორგანიზაციები, აგრეთვე კომერციული ბანკები, სადაზღვეო კომპანიები, აეროსერვისის ფირმები და რეგიონის სხვა ორგანიზაციები, რომლებსაც ძალუბთ განახორციელონ სასურსათო საქონლის ყიდვის, გაყიდვის და მოძრაობის ოპერაციები მათი წარმოების ადგილიდან მოხმარების ადგილამდე.

საქართველოში სამრეწველო წარმოების განვითარების ერთ-ერთი პრობლემათაგანია მარკეტინგული მოღვაწეების სუსტი ორგანიზაცია, რეგიონული ბაზრების კონიუქტურის არასაკმარისად შესწავლა. ბევრ საწარმოს არც კი გააჩნია მარკეტინგული სამსახური. ასეთი სიტუაცია განაპირობებს იმას, რომ ნაკლებად და არადამაკმაყოფილებლად ხორციელდება მოთხოვნის შესწავლა, მარკეტინგული საქმიანობა ნაკლებად არის წარმართული მოთხოვნის ფორმირებისათვის. რეგიონული კვლავწარმოების სისტემაში ეკონომიკური კავშირები ხორციელდება ინდივიდუალური მოხმარების პროდუქტებისა და საწარმოო-ტექნიკური დანიშნულების საქონლის გაცვლით. გაცვლის მატერიალური შინაარსი იმაში მდგომარეობს, რომ პროდუქტები გადადგილდებიან ერთი სუბიექტიდან (გამყიდველობიდან) მეორესთან (მყიდველთან). პირადი მოხმარების საგნების გაცვლა ხორციელდება საწარმოო სფეროსა და პირადი მოხმარების სფეროს სუბიექტებს შორის. ამ გაცვლას დაქვემდებარებული საგნები გაივლიან რა კვლავწარმოების ციკლის ფაზებს, სამუდამოდ ტოვებენ მიმოქცევის სფეროს.

ერთ მხრივ სამომხმარებლო საქონლის მიმოქცევის სფერო ვითარდება მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნისა და არასაწარმოო სფეროს ორგანიზაციების მოთხოვნათა გავლენით; მეორე მხრივ კი, ის დამოკიდებულია ადგილობრივი წარმოების შესაძლებლობაზე, საბაზრო ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე. საქონლის შემოტანა-გატანაზე. ამიტომ მიმოქცევის სფეროს განვითარების ანალიზისას და პროგნოზირებისას წარმოების, განაწ-

ილებს, გაცვლისა და მოხმარების საკითხები უნდა განხილული იქნან ორგანულ ერთიანობაში და ურთიერთკავშირში.

ამასთან ერთად მნიშვნელოვანია მოსახლეობის ფულადი შემოსავლებისა და ხარჯების ფორმირების რეგიონულ თავისებურებათა აღრიცხვა და ანალიზი, მათ შორის უფრო მეტად მნიშვნელოვანია მათი შემოსავლებისა და ხარჯების ის ნაწილი, რომელიც შეადგენს სამომხმარებლო ხარჯებს. აღნიშნულს დიდი მნიშვნელობა აქვს რეგიონული ბაზრის ტევადობის სწორი განსაზღვრისათვის, სამომხმარებლო საქონლის წარმოების სწორად პროგნოზირებისათვის, აგრეთვე რეგიონთაშორისი შესაძლო კავშირების სტრუქტურის განსაზღვრისათვის.

ვერც იმას უგულებელვყოფთ, რომ რეგიონული თავისებურებები ნამდვილად ახდენენ გავლენას მოხმარების სფეროზე. თითოეულ რეგიონში, თითოეულ ოლქში, თუ ავტონომიურ წარმოქმნაში, გარდა საერთო მაკროეკონომიკური ფაქტორებისა, მოქმედებენ აგრეთვე მახასიათებელი და სპეციფიკური რეგიონული ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ მოსახლეობის მოთხოვნის ფორმირებაზე. ამის საფუძველზე შეიძლება დავეყოს მოხმარების სფეროზე გავლენის მომხდენი ფაქტორები მაკროეკონომიკურ და რეგიონულ ფაქტორებად.

კერძოდ, მოხმარების სფეროს ხასიათის განმსაზღვრელ მაკროეკონომიკურ ფაქტორებს შეიძლება მივაკუთნოთ:

- საერთო ეროვნული პროდუქტისა და ეროვნული შემოსავლის წარმოების დონე;
- ეროვნული შემოსავლის განაწილებისა და გადანაწილების ხასიათი;
- რეალური შემოსავლების დონე;
- საქონლისა და მომსახურების წარმოების გაზრდაზე მიმართული კაპიტალურ დაბანდებათა მოცულობა;
- მიმოქცევაში სასაქონლო მასის მოცულობა;
- ფასწარმოქმნის პოლიტიკა;

– მოხმარების საზოგადოებრივი ფონდების სიდიდე.

თითოეული ჩვენს მიერ აღნიშნული ამ ფაქტორების გავლენის ხასიათი და ხარისხი დამოკიდებულია სახელმწიფოს მიერ ეროვნული მეურნეობის განვითარების ცალკეულ ეტაპზე გატარებულ ეკონომიკურ პოლიტიკაზე.

მოხმარების მოცულობისა და სტრუქტურის ფორმირებაზე გავლენის მომხდენ რეგიონული ფაქტორების რიგს უნდა მიეკუთვნებულ იქნან:

- რეგიონის ეკონომიკის განვითარების დონე და მეურნეობის დარგობრივი სტრუქტურა;
- მოსახლეობის განლაგება;
- მოსახლეობის ეკონომიკური და სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურა;
- მოსახლეობის რეალურ შემოსავლებსა და ფულად შემოსავლებს შორის რეგიონალური განსხვავება;
- რეგიონის ბუნებრივ – კლიმატური და გეოგრაფიული პირობები;
- მოხმარების ეროვნული და ისტორიული ტრადიციები;
- მოსახლეობის კულტურული და ზოგადსაგანმანათლებლო დონე.

ამ ფაქტორების გავლენა განსხვავებულია ცალკეული რეგიონების მიხედვით. ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან გავლენას მოხმარების სტრუქტურაზე ახდენს ის ფაქტორები, რომლებიც ასახავენ მეურნეობის დარგობრივი სტრუქტურის თავისებურებებს, მოსახლეობის ეკონომიკურ სტრუქტურასა და რეალურ შემოსავლებს, ცხოვრების ბუნებრივ-კლიმატური პირობები.

მოსახლეობის ფულად შემოსავლებსა და ხარჯების სტრუქტურაში არსებითი განსხვავებაა საქართველოს ცალკეულ რეგიონებში. ქვეყნის ყველა რეგიონის დამახასიათებელ ნიშანს წარმოადგენს ხარჯებში საქონლის შექენაზე დახარჯული თანხების მაღალი ხვედრითი დონე და დაბალი – მომსახურების საფასურ-

ის ანაზღაურებაზე.

სამომხმარებლო კალათის გაანგარიშების დროსაც აუცილებლად მიგვაჩნია რეგიონული ფაქტორების გათვალისწინება.

მოხმარება როგორც საზოგადოებრივი კვლავწარმოების დამასრულებელი ფაზა შეიძლება განხილული იქნას ორ ასპექტში: საწარმოო და არასაწარმოო. ასეთი დაყოფის საფუძველს იძლევა დასახელებული მოხმარების სახეების წარმოების პროცესისადმი დამოკიდებულება. საწარმოო მოხმარება, როგორც ცნობილია, შედის წარმოების პროცესში და მოიცავს წარმოების საშუალებებისა და სამუშაო ძალის მოხმარებას მაშინ, როდესაც არასაწარმოო მოხმარება ხორციელდება არსებითად წარმოების პროცესის გარეთ, მის მიღმა.

არასაწარმოო მოხმარება უშუალოდ არის დაკავშირებული ადამიანის პირადი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებასთან და წარმოადგენს იმ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს, რომელიც განაპირობებს მოსახლეობის ცხოვრების პირობებს. ალბათ, ამით განისაზღვრება ის უპირატესი ყურადღება, რაც ეკონომიკურ გამოკვლევებში ექცევა არასაწარმოო მოხმარებას.

საწარმოო მოხმარების პროცესის მახასიათებელი პარამეტრების სისტემა შეიძლება წარმოდგენილ იქნას ერთმანეთთან დაკავშირებული მაჩვენებლების სამი ჯგუფის სახით, რომლებიც ასახავენ თანაფარდობას რესურსებსა და შედეგებს შორის, შედეგებსა და დანახარჯებს შორის, დანახარჯებსა და რესურსებს შორის.

საწარმოო რესურსების ბალანსირებულების ხარისხსა და მათი გამოყენების დონეს შორის რეგიონთაშორისი განსხვავება წარმოადგენს იმ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს, რომელიც განსაზღვრავს საწარმოო მოხმარების ხასიათსა და ცალკეულ რეგიონებში კვლავწარმოებითი პროცესის სპეციფიკაციას.

განვითარების თანამედროვე ეტაპზე რეგიონის მიერ თავისი ორი ძირითადი ფუნქციის (ქვეყნისა და რეგიონის მოთხოვნილების

დაკმაყოფილება რეგიონული სპეციალიზაციის პროდუქციით და საკუთარი მოსახლეობის კვლავწარმოება) შესრულება კანონზომიერად არის განპირობებული წარმოებისა და მოხმარების დაჩქარებული განვითარების აუცილებლობით.

რეგიონული განვითარებისა და რეგიონის ფარგლებში კვლავწარმოების ბალანსირების პრობლემას შორის დამოკიდებულება მეცნიერების მიერ საკმაოდ დიდი ხანია ყურადღებისა და შესწავლის ობიექტს წარმოადგენს, რამაც შედეგად თავისი გამოხატულება ჰპოვა განვითარების ეფექტიანობის შეფასების სხვადასხვა განსხვავებული მაჩვენებლების აგებაში. აღნიშნული ამოცანის გადაწყვეტის პირველ კონსტრუქციულ მცდელობას წარმოადგენდა ე. ბ. ალაევის შრომა, რომელმაც მაშინ შემოგვთავაზა ეკონომიკური რაიონის კომპლექსური განვითარების ეფექტიანობის შეფასების მაჩვენებელი, რომელიც ითვალისწინებდა რეგიონის მიერ ორი ამოცანის შესრულებას – რეგიონული გაზიდვის მაქსიმალიზაციასა და მოსახლეობის მიერ მოხმარების მაღალი დონის შენარჩუნებას. აღნიშნულისა და თანამედროვე ვითარების გათვალისწინებით გვინდა შევთავაზოთ რეგიონის ეკონომიკური განვითარების ეფექტიანობის შეფასების ფორმულა, რომელმაც ჩვენი მიდგომის შედეგად შემდეგი სახე მიიღო:

$$K_{\text{რეგ}} = \frac{g - \text{შ}}{\text{შ}} \cdot \frac{s_g}{s}$$

სადაც  $K_{\text{რეგ}}$  – რეგიონის განვითარების ეფექტიანობის კოეფიციენტი,  $g$  – რეგიონიდან გაზიდვა,  $\text{შ}$  – შემოტანა რეგიონში,  $s_g$  – რეგიონში სულაღობრივი მოხმარება,  $s$  – ქვეყანაში სულაღობრივი მოხმარება.

როგორც ჩვენს მიერ შემოთავაზებული ფორმულის ანალიზი გვიდასტურებს, რეგიონის ეკონომიკა მაღალ ეფექტურად ვითარდება (ე.ი.  $K_{\text{რეგ}} > 0$ ), თუ რეგიონიდან გაზიდვა აჭარბებს (მეტია) შემოტ-

ანას (ანუ რეგიონს აქტიური სალდო აქვს ქვეყანასთან შედარებით რეგიონთაშორის ურთიერთგაცვლაში) და ეს ეფექტიანობა პროპორციულად იზრდება რეგიონში მოსახლეობის მიერ მოხმარების შედარებითი დონის ზრდის შესატყვისად. რასაკვირველია, ზემოთ მოტანილ ფორმულას არა აქვს სრულყოფილობისათვის დიდი პრეტენზია გამოყენებითი ანალიზის მიზნებისათვის.

რეგიონული კვლავწარმოების შედეგების (ეფექტიანობის, დაბალასებულების) შეფასებისათვის საჭიროა მისი მნიშვნელობის ხარისხი დაკავშირებული იქნას რეგიონში წარმოებისა და პირადი მოხმარების ურთიერთკავშირის ხასიათის განსაზღვრასთან.

წარმოებისა და მოხმარების ურთიერთკავშირის თეორიული ანალიზი, როგორც კვლავწარმოების საწყისი და დამამთავრებელი ფაზებისა, ჯერ კიდევ კ. მარქსის მიერ იქნა განხორციელებული. წარმოებისა და მოხმარების ურთიერთკავშირის დიალექტიკური ხასიათის ანალიზმა საშუალება მისცა მას მისულიყო დასკვნამდე – წარმოება და მოხმარება ერთმანეთისადაღმ მიმართებაში გამოდიან როგორც ურთიერთსაწინააღმდეგონი, მაგრამ ურთიერთსაწინააღმდეგონი ერთიანობის (ერთობის) შიგნით. მაშინ შემოგთავაზა კ. მარქსმა თავისი ცნობილი ფორმულა, რომელშიც ხაზი გაესვა წარმოებისა და მოხმარების ურთიერთკავშირობებულებას: „წარმოების გარეშე არ არის მოხმარება, მაგრამ მოხმარების გარეშე არა არის წარმოება, რადგანაც ამ შემთხვევაში წარმოება უმიზნო იქნებოდა“<sup>41</sup>

მაგრამ კ. მარქსის მიერ აღიარებული წარმოების პრიმატი სულაც არ ნიშნავდა და არ ნიშნავს მის პრიორიტეტს მოხმარებასთან მიმართებაში; ამის აღიარება სერიოზული შეცდომა იქნებოდა კვლავწარმოების პროცესის ნიუანსების გარკვევა-გაანალიზების საქმეში. წარმოება დღეს, თანამედროვე საბაზრო ურთიერთობების პირობებში, წარმოგვიდგება როგორც მოხმარების წყარო და საშუალება, ხოლო მოხმარება წარმოადგენს წარმოების მიზანს, მოხმარება და მოხმარებლის მოთხოვნა გვევლინება წარ-

მოების საქმიანობის მამოძრავებელ ბერკეტად, მოხმარება გავლენას ახდენს წარმოებაზე.

ამრიგად, ჩვენის აზრით, წარმოებასა და მოხმარებას შორის აშკარად გამოკვეთილი მიზეზ-შედეგობრივი დამოკიდებულება და კავშირია, სადაც წარმოების მოცულობის ზრდა მთლიანად და სავსებით არის განპირობებული მოხმარების ამაღლების ინტერესებით, კვლავწარმოების ამ ორ სფეროს შორის ცალსახა დამოკიდებულება თავისი არსით სოციალურ-ეკონომიკური ხასიათისაა.

საბაზრო ეკონომიკის თანამედროვე ეტაპზე წარმოებისა და პირადი მოხმარების ოპტიმიზაცია თავის პრაქტიკულ ასახვას პოულობს ეკონომიკის განვითარების სოციალური ორიენტაციის გაძლიერებაში, ეკონომიკის ზრდის შედეგიანობის მოსახლეობის მოთხოვნილებათა საჭირო ოდენობის, ხარისხისა და ასორტიმენტის საქონლითა და საქონლის მიწოდების დაბალანსებულების უზრუნველყოფაში.

რეგიონში წარმოებისა და მოხმარების პროცესთა გამოკვლევა, მათ შორის შესაბამისობის ხასიათის გარკვევა განაპირობებს წარმოებისა და პირადი მოხმარების უშუალო ურთიერთკავშირის კანონზომიერების გამოვლენის ხასიათის საკითხის გადაწყვეტის აუცილებლობას, როგორც რეგიონის ფარგლებში საბაზრო სისტემის სრულყოფილების დახასიათების განმსაზღვრელი.

რეგიონის ფარგლებში საწარმოო მოღვაწეობისა და მოსახლეობის ცხოვრების ლოკალიზაცია ობიექტურად მოითხოვს მისი, ე.ი. მოსახლეობის, პირადი მოთხოვნების შესაბამისად ლოკალიზებასაც. რეალურ ეკონომიკურ ცხოვრებაში აღნიშნული შესაბამისობის გაძლიერების აუცილებლობის ირიბ დადასტურებად გამოდგება სხვადასხვა განსხვავებული ტერიტორიების (ოლქის, გუბერნიის, რაიონის, ქალაქის, რეგიონის) ეკონომიკური და სოციალური განვითარების კომპლექსური განვითარების პროგრამების შედგენის პრაქტიკა, რომელთა ძირითად მიზანსაც, ჩვენი აზრით, წარმოადგენს მცდელობა ერთმანეთს შეუხამოს რეგიონუ-

ლი მოღვაწეობის ეკონომიკური და სოციალური საკითხების გადაწყვეტა.

ამრიგად, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ საჭიროა რეგიონში ობიექტურად ჩამოყალიბდეს წარმოებასა და პირად მოხმარებას შორის კანონზომიერად განპირობებული მიზეზ-შედეგობრივი ურთიერთკავშირი, ამასთან მისი ე.ი. ამ ურთიერთკავშირის სიმყარე და ფუნქციონალურად რეგიონის ფარგლებში განსაზღვრული ლოკალიზაცია დამოკიდებულია იმაზე, თუ პრაქტიკულად რეგიონის მიმართ რამდენად უნარიანად იქნება გამოყენებული საბაზრო ურთიერთობის პრინციპები და მონიჭებული შესაძლებლობები. ასეთი მიდგომის პირობებში რეგიონული კვლავწარმოების ორი მთავარი ფუნქციის შეფარდებას პრობლემის გადაწყვეტა, ჩვენის აზრით, აუცილებლად უნდა განიხილებოდეს მიზნისა და მისი მიღწევის საშუალების შესაბამისობის თვალსაზრისით, სადაც პირველის (პირველადის) სახით გამოდის რეგიონის მოსახლეობის პირადი მოხმარება, ხოლო მეორადის სახით – რეგიონში წარმოების განვითარება; ე.ი. მოხმარება, ეჭვს გარეშეა, გვევლინება რეგიონის საწარმოო-ეკონომიკური პოტენციალის ამალღების წინაპირობად.

რეგიონის ეკონომიკა მისი გახსნილი ხასიათის გამო წარმოებისა და პირადი მოხმარების უშუალო კავშირის მიზანმიმართულად გამოყენების საფუძველზე სახალხო მეურნეობრივი თვალსაზრისით უზრუნველყოფს თავის ძალიან ეფექტურ სოციალურ-ეკონომიკურ ფუნქციონირებას, ამასთან გასათვალისწინებელია, რომ რეგიონული კვლავწარმოების საბოლოო შედეგიანობის ყოვლისმომცველი დახასიათება შეიძლება მიღებულ იქნეს მხოლოდ მისი, როგორც მთელი სახალხო მეურნეობრივი კომპლექსის შემადგენელი ელემენტის, ანალიზის საფუძველზე.

ზემოაღნიშნული საკითხის მიმართ ლიტერატურაში არ შეინიშნება ერთიანი აზრი და ერთნაირი მიდგომები. მოცემული პრობლემების მიმართ ნამუშევრების ჩვენეული ანალიზი გვარწმუნებს



რამდენიმე თვალსაზრისში. მათი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ რეგიონში წარმოებისა და მოხმარების ურთიერთკავშირი გამ-ოიხატება: 1) წარმოებული და მოხმარებული ეროვნული შემო-სავლის თანაფარდობაში; 2) ეროვნულ შემოსავალში მოხმარებ-ის ფონდისა და დაგროვენის ფონდის თანაფარდობაში; 3) საქონ-ლის მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის არსებულ თანაფარ-დობაში.

იმ ავტორების გამოკვლევები, რომლებიც მუშაობენ რეგიონში შექმნილი და გამოყენებული ეროვნული შემოსავლის ურთიერთ-თანაფარდობის შესწავლაზე, უმეტესად ეფუძნება რეგიონული ეროვნული შემოსავლის გადატანისა და შემოტანის სალდოს ანალიზს. შედეგის დადებით ბალანსიან მონაცემებისას მისი ავ-ტორები რეგიონს მიიჩნევენ მაღალეფექტიანი კატეგორიის რე-გიონად, რადგანაც მას თავისი წვლილი შეაქვს ქვეყნის საერთო ეკონომიკის განვითარებაში არა მხოლოდ მატერიალურ-სავნო-ბრივი თვალსაზრისით, არამედ აგრეთვე ღირებულებითი თვალ-საზრისითაც. გატანა-შემოტანის უარყოფითი სალდოს პირობებ-ში კი რეგიონი მიიჩნევა არასაკმარის ეფექტიანობის მქონედ ამის მიზეზების შემდგომი განსაზღვრით.

რეგიონის ეკონომიკური განვითარების დონე შინარსობრივად ინტეგრალური ფორმით თავის თავში ორი კატეგორიის აკუმუ-ლირებას ახდენს: კონკრეტულ ტერიტორიაზე საწარმოო ძალებ-ის განვითარების დონე (წამოების დონე) და ცხოვრების დონის (მოხმარების დონე). ეს მაჩვენებელი ორ მიზანს ისახავს: ერთ-დროულად დაახასიათონ რეგიონში წარმოების პროცესები და მოხმარების პროცესები. მაგალითად, რეგიონის ეკონომიკური განვითარების დაახასიათებისათვის ჩვენ გამოყენებული გეკონდა ერთ სულ მოსახლეზე საშუალოდ ეროვნული შემოსავლის წარ-მოების მაჩვენებელი, რომლის მრიცხველში ასახული იყო რე-გიონული წარმოების საბოლოო შედეგი, ხოლო მნიშვნელში – მისი პოტენციური სამომხმარებლო დანიშნულება საზოგადოების

ყველა წევრისათვის, რომელიც ლოკალიზებული არიან თავიანთი ცხოვრებით კონკრეტულ ტერიტორიაზე და აღნიშნული პროდუქცია უნდა გამოიყენონ თავიანთი საწარმოო და არასაწარმოო მოხმარებისათვის დაბალანსებული ურთიერთგაცვლის პირობებში.

მოსახლეობის ერთ სულზე ეროვნული შემოსავლის მოცულობა ერთდროულად წარმოების დონისა და მოხმარების დონის მაჩვენებელია, თუმცა რიგი მიზეზების გამო მას ე.ი. ამ მაჩვენებელს მაინც არ ექნება, ალბათ ბოლომდე კონსტრუქციული ხასიათი.

რეგიონის მოსახლეობის მოხმარების დონის გამოკვლევის მეთოდისა და მიზანიც თავის საფუძველში ემყარება ცხოვრებაში ორი ურთიერთდაკავშირებული მიდგომის უპირობოდ განხორციელების სურვილს: 1) მოსახლეობის მოხმარების პროცესის რეგიონალური დიფერენციაციის დონის განსაზღვრა და დროთა განმავლობაში მისი ცვლილებების ტენდენცია; 2) რეგიონის მოსახლეობის მოხმარების რეალურად მიღწეული დონის მის რაციონალურ ნორმასთან შესაბამისობის შეფასება.

რეგიონული პოზიციებიდან მოსახლეობის მოხმარების მდგომარეობის შესწავლა განპირობებულია მოხმარების ძირითადი მასის ობიექტურად რეგიონის ფარგლებში ლოკალიზაციის ფაქტით, რაც დაკავშირებულია შრომითი საქმიანობით მოსახლეობის ძირითადი ნაწილის მათ საცხოვრებელ ადგილზე მკარად დამაგრების ფაქტთან.

თანამედროვე პირობებში, როდესაც საქართველოს რეგიონებში აშკარაა მოსახლეობის მოთხოვნათა დაუკმაყოფილებლობა პირველ მოხმარების საგნებითაც კი (რაც განპირობებულია ძირითადად ოჯახების ხელმოკლეობით), გარკვეულ მნიშვნელობას იძენს მოსახლეობის მოხმარების პროცესის დონის შესასწავლად ინტეგრალური ანალიზის როლი. მოსახლეობა სასიცოცხლოდ აუცილებელი მოთხოვნათა მინიმალურად დაკმაყოფილებისათვის ახდენს თავისი მოხმარების სტრუქტურის მკვეთრად ვარირებას, რითაც რიგ და ხშირ შემთხვევებშიც ერთი სახის

საქონლის არ ქონას ცვლის და ავსებს მეორე სახის საქონლის გაზრდილი მოხმარებით. ასეთ შემთხვევაში და პირობებში რეგიონის მოსახლეობის მოთხოვნათა და მოხმარების დონის მხოლოდ ინტეგრალურ ღირებულებით შეფასებას შეუძლია მოგვცეს საკმაოდ დასაბუთებული წარმოდგენა მოცემული პროცესის რეგიონული დიფერენციაციის ნამდვილი სიდიდისა და ხასიათის შესახებ.

რეგიონის მოსახლეობის მოხმარების არსებული დონის ყველაზე უფრო ადეკვატურად ამსახველ მაჩვენებლად, ჩვენის აზრით, უნდა მიჩნეული იქნას მხოლოდ მოსახლეობის რეალური შემოსავალი. მოცემული მაჩვენებლის უპირატესობა რეგიონული ანალიზისას მდგომარეობს: პირადი მოხმარების პროცესის საკმაოდ სრულად ასახვაში (საცალო საქონელბრუნვასთან შედარებით), რეგიონის მოსახლეობის მოხმარების მოცულობის დახასიათებაში და სხვა.

რასაკვირველია, არც ერთი წუთით არ არის დასავიწყებელი და მხედველობიდან გასაშვები მოსახლეობის დემოგრაფიული სტრუქტურა და ასაკობრივ-სქესობრივი შემადგენლობა. არც იმის უგულვებელყოფა შეიძლება, რომ მოხმარებაზე რეალურ გავლენას ახდენს ქვეყნის ცალკეულ რეგიონში ერთიდაიგივე საქონელზე ფასების დიფერენციაცია (ეს განსაკუთრებით ეხება ინდივიდუალური მოხმარების საგნებსა და განსაკუთრებით კვებას, პროდუქტებს), თვითეული რეგიონის სპეციფიკა და კიდევ მრავალი სხვა, რომელიც ალბათ, ცალკე განხილვის საგანია. ადგილი აქვს საკმაოდ გასხვავებას ცალკეულ რეგიონებს შორის მოსახლეობის საკარმიდამო ან საკუთარი ფერმერული მეურნეობიდან მოხმარებული არასაქონლური პროდუქტების როლს.

ცნობილია, რომ საქართველოს ამჟამინდელ პირობებში მოქმედებს ტენდენცია: რაც უფრო მაღალია რეგიონში პირად საკუთრებაში არსებული მეურნეობიდან მიღებული პროდუქტების მოხმარებაში მათი ხვედრითი წილი, მით უფრო დაბალია რეგიონში კვების პროდუქტების საშუალო შეწონილი ფასი. ეს თავის არსე-

ბით პოზიტიურ გავლენას ახდენს რეგიონის მოსახლეობის მოხმარების ღირებულების დონეზე და ამ ღირებულების საერთო სახელმწიფოებრივ მაჩვენებლისგან გადახრაზე.

რეგიონში წარმოებისა და მოხმარების ურთიერთკავშირი თავის მეთოდოლოგიური მკვიდრი არსით უნდა განხილულ იქნას, როგორც წარმოების დონისა და პირადი მოხმარების დონის ურთიერთკავშირი, რამეთუ სწორედ ამ ურთიერთობაში და ურთიერთთანაფარდობაში მდგომარეობს რეგიონის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ერთიანობა, მის მიერ ქვეყნის მთლიანი სახალხო მეურნეობრივი კომპლექსის შემადგენელი ელემენტის ფუნქციების შესრულება და საკუთარი მოსახლეობის გაფართოებული კვლავწარმოების უზრუნველყოფა.

ცნობილია, რომ რეგიონული ბაზრები მთელ რიგ მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებენ რეგიონის ეკონომიკაში, საქონლური გაცვლის გზით ისინი უზრუნველყოფენ რეგიონული კვლავწარმოების პროცესის უწყვეტობას, მათ შორის მატერიალური, ფინანსური, ინფორმაციული და შრომითი რესურსების კვლავწარმოებას.

რეგიონული ბაზრები ქმნიან რეგიონში მთლიანი კვლავწარმოებითი პროცესის ფუნქციონირებისათვის აუცილებელ ეკონომიკურ გარემოს. აღნიშნულის გათვალისწინებით რეგიონის ეკონომიკის განვითარება უნდა განხილული იქნას როგორც კვლავწარმოების პროცესი, რომელიც მოიცავს წარმოებას, განაწილებას, გაცვლას და საქონლისა და მომსახურების მოხმარებას. ამ პროცესის კანონზომიერებები განსაზღვრავენ რეგიონული სისტემის მთელ ურთიერთდამოკიდებულებებსა და ურთიერთგანპირი უბეზულებებს. რეგიონული კვლავწარმოებითი პროცესი გულისხმობს შიდა რეგიონულ და რეგიონალთაშორისო მატერიალურ-ნივთობრივ, ფინანსურ-საკრედიტო და ინფორმაციული კავშირების ერთიანობას, რომელიც უზრუნველყოფს წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების თანმიმდევრულ პროცესს. ამ პროცესის თანმიმდევრობა კარგად ჩანს ქვემოთ მოტანილ სქემი-

დან, რომელიც შემოგვთავაზა პროფესორმა ა. ს. ნოვოსელოვმა)<sup>2</sup>. მოცემული სქემიდან ნათლად ჩანს ის მჭიდრო ურთიერთკავშირი, ურთიერთდამოკიდებულება, რომელიც არსებობს მომხმარებელსა და წარმოებას შორის, რომ მოხმარების სტიმულირება და ზრდა დაკავშირებული და განპირობებულია წარმოების განვითარებით. ამრიგად, იგულისხმება რომ, მოხმარების სტიმულირება საწარმოო ეკონომიკური პოტენციალის ამაღლების წინაპირობაა.

კვლავწარმოებრივ პროცესში რეგიონული ბაზრების ურთიერთკავშირისა და ურთიერთდამოკიდებულების როლის უფრო სიღრმისეული გაგებისათვის წარმოება, განაწილება, გაცვლა და მოხმარება უნდა განხილულ იქნას როგორც ერთიანი ჯაჭვის რგოლები, რომლებიც დაკავშირებული არიან რეგიონულ სისტემაში მატერიალურ-ნივთობრივი, ფინანსურ-საკრედიტო და საინფორმაციო ნაკადების წრებრუნვის განუწყვეტელ განახლებასთან. რაც შეეხება წარმოებას, მისი განვითარებისათვის სათანადო პირობების შექმნის საქმეში მნიშვნელოვან როლს რეგიონული ბაზრები ასრულებენ.

ერთ მხრივ, სამომხმარებლო საქონლის მიმოქცევის სფერო ვითარდება მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნისა და არასაწარმოო სფეროს ორგანიზაციების მოთხოვნის გავლენით; მეორე მხრივ, ის დამოკიდებულია ადგილობრივი წარმოების შესაძლებლობაზე, საბაზრო ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე, საქონლის შემოტანა-გატანაზე. ამიტომ მიმოქცევის სფეროს განვითარების ანალიზისა და პროგნოზირებისას წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მომხმარების საკითხები უნდა განხილული იქნას ორგანულ ერთიანობაში და ურთიერთკავშირში.

სამომხმარებლო საქონლის მიმოქცევის რეგიონულ სფეროში მოქმედებს კავშირები და ურთიერთდამოკიდებულებანი, რომელთა საიმედოობაც ბევრად განისაზღვრება რეგიონული კვლავწარმოება: ფულადი შემოსავლები – გადახდისუნარიანი მოთხოვნა – საქონლისა და მომსახურების საჭირო მოცულობა, სტრუქტურა და

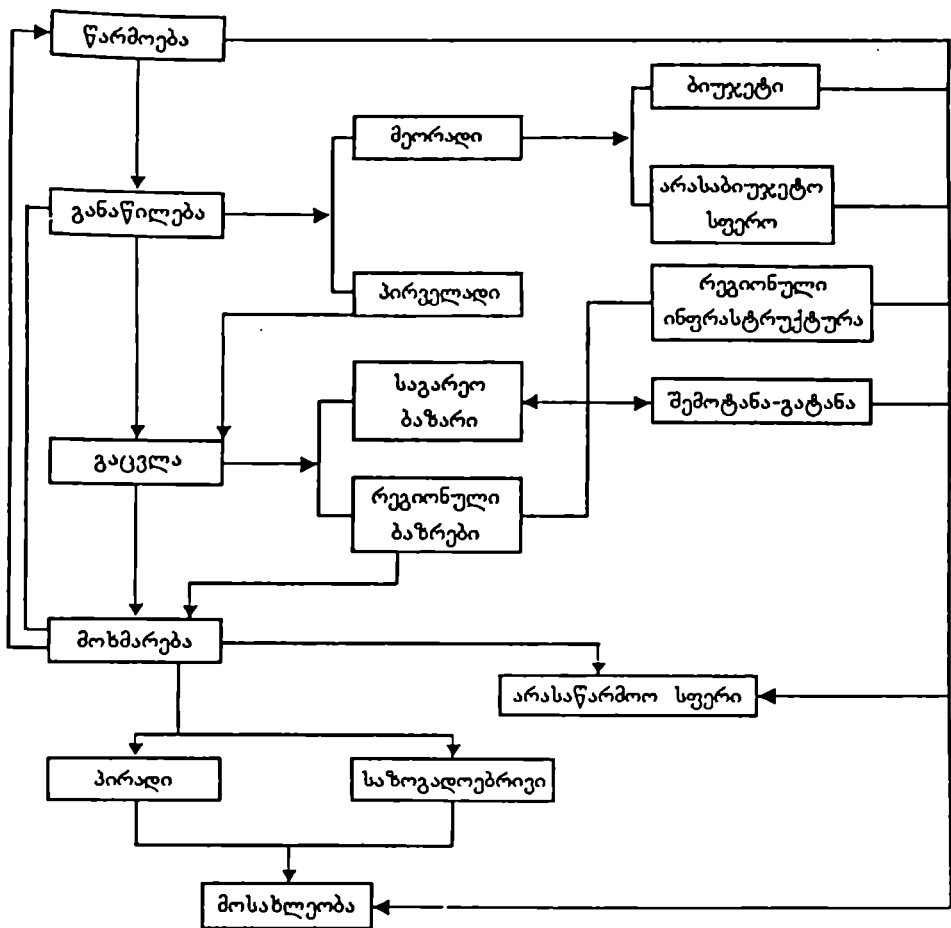
ხარისხი – საქონელბრუნვა – ბანკებში ფულის შესვლა – ხელფასისა და მოსახლეობის სხვა სახის ფულადი შემოსავლები გაცემა.

აღსანიშნავია, რომ რეგიონული სასაქონლო ბაზრების კონიუნქტურა არსებითად წარმოადგენს ამ რეგიონის ეკონომიკური მდგომარეობის, წარმოების ტენდენციებისა და განვითარების მახასიათებელს. აღნიშნულ კონიუნქტურაში ღრმად გარკვევაში საჭიროა გამოყენებული იქნას ეკონომიკური დიაგნოსტიკის პრინციპი (რაც შინარსობრივად გულისხმობს შესასწავლი ობიექტის მდგომარეობის განსაზღვრას, ამ ობიექტის შეცნობას). ამ გზით შეიძლება კარგად გამოვავლინოთ წარმოებისა და მოხმარების განლაგების მდგომარეობა, შევიცნოთ საქონელმომიქცევის სქემის დადებითი მხარეები და ნაკლოვანებები, განვსაზღვროთ დისპროპორციები, როგორც წარმოების სტრუქტურაში და მის განლაგებაში, ასევე მოხმარების სტრუქტურაში.

ამგვარად, ნებისმიერი რეგიონული ბაზრის კონიუნქტურა განისაზღვრება უპირველეს ყოვლისა ამ რეგიონის ეკონომიკის განვითარებით; ეს კონიუნქტურა ყალიბდება და ვითარდება ბევრი ფაქტორის (ეკონომიკურის, პოლიტიკურის, სამეცნიერო-ტექნიკურის, სოციალურის და სხვა) გავლენით.

ცნობილია, რომ თანამედროვე პირობებში უმრავლეს შემთხვევაში რეგიონულ ბაზარზე მიწოდება აჭარბებს მოთხოვნას. ჩვენს სინამდვილეში ეს არ ნიშნავს ზედმეტ წარმოებას; ის განპირობებულია საქონლის შემოზიდვით (იმპორტით). მიუხედავად ყველაფრისა, ბაზარზე მდგომარეობა დამოკიდებული იქნება უპირველეს ყოვლისა მოთხოვნის ცვლილებაზე; ამიტომ მთავარი ყურადღება უნდა დაეთმოს რეგიონების ბაზრების შესწავლას – საქონლის პოტენციალურ მომხმარებლებს.

ამგვარად, რეგიონული ბაზრის კონიუნქტურის ანალიზი უნდა იწყებოდეს საერთო რეგიონალური კონიუნქტურის ანალიზით.



ცხრილი 15.1

რეგიონული კვლავწარმოებითი ურთიერთკავშირი და ურთიერთდამოკიდებულება

წარმოებისა და მოხმარების განვითარების შედეგებითი ანალიზი საშუალებას იძლევა გაკეთდეს დასკვნა მოთხოვნისა და მიწოდების თანაფარდობას შორის ცვლილებების თაობაზე, განსაზღვრულ იქნეს ბაზრის სავარაუდო ტევადობა და ფასების მომამავალი დონე.

იმასთან დაკავშირებით, რომ რეგიონულ ბაზრებზე მოთხოვნა

და მიწოდება დამოკიდებულია საერთორეგიონული საბაზრო კონუნქტურის მდგომარეობაზე და საწარმოთა მომგებიანი მუშაობის, კაპიტალების ეფექტიანი ბრუნვის, საბაჟო აქტიურობისა და რიგი სხვა ფაქტორებისაგან წარმოებულია, რეგიონული ბაზრების სისტემის წონასწორობაზე უშუალოდ გავლენას მოახდენს მოხმარებისა და წარმოების ზრდის ან შემცირების ტემპი.

რეგიონული ბაზრის კონუნქტურის ძირითად მახასიათებელს წარმოადგენს მიწოდებისა და მოთხოვნის დონის წონასწორობა, რაც ვლინდება ფასების მდგომარეობაში, საქონლისა და მომსახურების რეალიზაციის ტენდენციაში, საქონლების ბრუნვადობის სიჩქარეში და ა.შ. ასეთი შეფასება საშუალებას იძლევა დიაგნოზი დაესვას კონუნქტურის ტიპს, (რაც დამახასიათებელია განსხვავებული რეგიონული ბაზრებისათვის); კეთილსაიმედოა (მაღალი) თუ არაკეთილსაიმედოა (დაბალი).

კეთილსაიმედო კონუნქტურისას იქმნება პირობები, რომლებიც აიოლებენ საქონლის გასაღებასა და გაყიდვას, უზრუნველყოფენ მოგების ზრდას, მიიღწევა მოთხოვნისა და მიწოდების დაბალანსება, ფასები ინარჩუნებენ სტაბილურ დონეს, იგრძნობა საქმიანი აქტიურობის ზრდა.

აღსანიშნავია, რომ შეკვეთების შესახებ მონაცემები გვევლინება იმ საიმედო წყაროდან, რომელთა მიხედვითაც შეგვიძლია შევაფასოთ რეგიონის საწარმოო სიმძლავრეების დატვირთვა. რეგიონული შეკვეთების პორტფელი — ესაა ყველა შეკვეთების ღირებულება, რაც მიღებული აქვს რეგიონის საწარმოებს. მისი შინაარსი საშუალებას იძლევა ვიმსჯელოთ მომავალში რეგიონის საწარმოთა შესაძლო დატვირთვაზე.

რეგიონის საწარმოების მიერ გარკვეული დროის მონაკვეთისათვის მიღებული შეკვეთები — ესაა მაჩვენებელი, როგორც მკვეთრ რეაგირებას ახდენს რეგიონულ ბაზრებზე მოთხოვნის მოძხდარ ცვლილებაზე და ამიტომ მნიშვნელოვანია საერთორეგიონული ბაზრის კონუნქტურის პერსპექტივის შესაფასებლად. შეკვეთების რეგიონული პორტფელის გაზრდა ადასტურებს მოთხოვნის



ზრდის შესახებ და მომავალში შეუძლია წარმოების გაფართოვება გამოიწვიოს.

რეგიონულ საწარმოთა ეკონომიკურ პოტენციალის ამაღლებაზე საკმაოდ სერიოზული დადებითი ზეგავლენის მოხდენა შეუძლია ე.წ. სავაჭრო-საშუამავლო ორგანიზაციებს. ასეთი ორგანიზაციები (საბითუმო ვაჭრობის ასოციაციები, საბითუმო-საცალო საწარმოები, საშუალო სავაჭრო-შემსყიდველი ორგანიზაციები, საბითუმო ბაზები და სხვა) ზემოქმედებენ რა წარმოებაზე და საცალო ვაჭრობაზე, ასრულებენ რიგ ეკონომიკურ ფუნქციას, რაც უზრუნველყოფს რეგიონში კვლავწარმოების პროცესს, კერძოდ ისინი:

- ორგანიზებას უკეთებენ საქონლის მიწოდებას წარმოების ადგილიდან მოხმარების ადგილამდე;
- განსაზღვრავენ საქონელმოძრაობის ყველაზე უფრო რაციონალურ მარშრუტებს, რაც დააჩქარებს საქონელბრუნვას, ამცირებს მათი გამტარობის საფეხურებს;
- გადახდისუნარიანი მოთხოვნის შესწავლის საფუძველზე მონაწილეობენ საწარმოთა საწარმოო პროგრამის შექმნაზე-ბაში და ამით ბიძგს აძლევენ მწარმოებლებს ასორტიმენტის უწყვეტი განახლებისა და ახალი სახის პროდუქციის ათვისებისათვის.

რეგიონული ბაზრისა და მისი კონიუნქტურის დეტალებში გარკვევისა და გაანალიზებისათვის გარკვეულ ინტერესს წარმოადგენს რეგიონული სამომხმარებლო ბაზარი. იგი წარმოადგენს მიმოქცევის სფეროს ტერიტორიულ ორგანიზაციას, რომელიც არის სასაქონლო-ფულად ურთიერთობათა სივრცობრივი არეალი.

რაიონული სამომხმარებლო ბაზარი ასრულებს რიგ მნიშვნელოვან ფუნქციას რეგიონის ეკონომიკაში, რომელთაგან გამოვყოფდით: 1) მის მიერ ურთიერთქმედების უზრუნველყოფა გარეგნების საშუალებით მყიდველებსა და გამყიდველს შორის, აგრეთვე კონტრაგენტების ეკონომიკური ინტერესების შეთანხმება; 2) მოთხოვნისა და მიწოდების სტრუქტურაში რაოდენობრივი პრო-

პორციების დადგენა; 3) სასიგნალო სისტემის როლის შესრულება მწარმოებლებისათვის და მომხმარებლებისათვის პირდაპირი და უკუკავშირების მეშვეობით; 4) სამომხმარებლო საქონლისა და მოხმარების განაწილების განხორციელება რეგიონის მოსახლეობის სხვადასხვა სოციალურ-ეკონომიკურ აკრულებს შორის და სხვა.

რეგიონის სამომხმარებლო ბაზარი მოიცავს საქამსხვილებულ სეგმენტს: სასურსათო საქონლის სეგმენტი, არასასურსათო საქონლის ბაზარი, სამომხმარებლო მომსახურების ბაზარი. ეს ბაზრები ურთიერთქმედებენ და ურთიერთკავშირის სისტემის საფუძველზე განხორციელებული ყიდვა-გაყიდვის გარიგებებით უზრუნველყოფენ მოსახლეობის მოთხოვნებით დაკმაყოფილებას, ზეგავლენას ახდენენ და ხელს უწყობენ რეგიონის ეკონომიკის ეფექტურ ფუნქციონირებას.

როგორც უცხოეთის ქვეყნების პრაქტიკული გამოცდილება გვიჩვენებს და გვარწმუნებს, ადგილობრივი საწარმოების პროდუქციაზე მოსახლეობის მოთხოვნის სტიმულირების გავრცელებულ ფორმას წარმოადგენს:

- რეგიონული (რეგიონთაშორისო, რესპუბლიკური) ან დარგობრივი საბითუმო ბაზრობების ორგანიზება;
- რეგიონული შეკვეთების განთავსება (კონკურსულ საფუძველებზე) რეგიონისავე საწარმოებში;
- საწარმოებისათვის დახმარების გაწევა (მეთოდური, იურიდიული და სხვა) მათ მიერ კონკურსულ საწყისებზე სახელმწიფო შეკვეთების მისაღებად;
- საწარმოო სფეროში მოღვაწე საშუაშავლო ორგანიზაციების საქმიანობის სტიმულირება;
- მუნიციპალური საწარმოების ბაზაზე სავაჭრო-სამრეწველო ფირმების შექმნა;
- საწარმოებისათვის სათანადო დახმარების გაწევა მათ მიერ საფირმო მაღაზიების ორგანიზების საქმეში (მხედველობაშია შენობის იჯარა, კომუნალური მომსახურება და სხვა).

– საწარმოთა ხელმძღვანელებისა და სპეციალისტებისათვის მარკეტინგული მომზადების ორგანიზება, რომლის დონეზეც ბევრად არის დამოკიდებული პროდუქციის გასაღებაში წარმატება და სხვა.

ვფიქრობთ, თამამად შეიძლება ამ გამოცდილების გაზიარება და გამოყენება.

საყურადღებოა, რომ რეგონული სამომხმარებლო ბაზრის შესწავლის პროცესში ჩამოყალიბდა სხვადასხვა განსხვავებული თეორიული მიდგომები და კონცეფციები, რომლებიც სხვადასხვაგვარად წარმოგვიდგენენ რეგონული სამომხმარებლო ბაზრების არსს, მათი ფუნქციონირების კანონზომიერებებს, მათი განვითარების ფაქტორებსა და სხვა. მაგალითად, დღეისათვის ცნობილია ისეთი თეორიები, როგორიცაა მომხმარებელთა ქცევის თეორია, გეომარკეტინგის კონცეფცია, სამომხმარებლო ბაზრისადმი ინსტიტუციონალური მიდგომის თეორია. რუსულ ეკონომიკურ ლიტერატურაში გავრცელება ყველაზე მეტად ჰპოვა რეგონალური სამომხმარებლო ბაზრის კვლავწარმოებითა კონცეფციამ, რომლის მიხედვითაც ეს ბაზარი განიხილება როგორც მიმოქცევის სფეროს ტერიტორიული ორგანიზაცია ურთიერთკავშირში რეგონულ წარმოებასთან, განაწილებასთან და მოხმარებასთან. ამ თვალსაზრისს იზიარებენ, მხარს უჭერენ და ავითარებენ ისეთი ცნობილი მეცნიერები, როგორიცაა რ. შნაიპერი, ა. ნოვოსელოვი (Региональные проблемы рыночного ведения: экономический аспект), ვ. ბალიშკოვი (Потребительский рынок Москвы, М., 1997) და სხვები. ამ თვალსაზრისს ვუჭერთ მხარს და ვიზიარებთ ჩვენც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. К. Маркс, Энгельс Ф., Соч.2-ое изд., т. 12, стр. 718.

2. Новоселов А.С. - Теория региональных рынков. Учебник, Ростов на-дону, 2002 г. стрю 54.

## 16. რეგიონული სოციალური სივრცე. რეგიონული სოციალური და ეკონომიკური სტრატეგიკაცია

რეგიონული სოციალური და ეკონომიკური სტრატეგიკაციის განხილვისას მიზანშეწონილად მიგვაჩნია დავახასიათოთ რეგიონული სოციალური სივრცე, რადგანაც რეალობის თეორიული აღწერა სოციოლოგიური მეცნიერების საშუალებით იწყება სოციალური სივრცის ანალიზით. სოციალური სივრცის საკითრებზე მუშაობდნენ თავის დროზე ბევრი ცნობილი მეცნიერი, მათ შორის: რ. დეკარტი, ტ. გობსი, გ. ლეიბნიცი, ფ. რატცელი, გ. ზიმელი, ე. დიურკეიმი, რ. პარკი, ე. ბოგარდუსი, ლ. ფონ ვიზე, ე. სპექტორსკი, პ. სოროკინი, ბ. ვერლენი და სხვანი. საყოველთაო აღიარებით, ყველაზე უფრო მკაფიო ფორმულირება (და არა უბრალოდ საკითხის დაყენება) ეკუთვნის პ. სოროკინს<sup>1</sup>.

პ. სოროკინი სამყაროს აღწერს როგორც სოციალურად განსახლებულს, ანუ სივრცეს, რომელიც შევსებულია სოციალური კავშირებით და ურთიერთობებით. მან გააანალიზა ეკონომიკური სტრატეგიკაცია, რომლის ცვლილებაც დროში აღწერა ტერმინ „ფლუქტუაციის“ დახმარებით. პ. სოროკინი მიუთითებდა, რომ ყველა საზოგადოებაში სიკეთის დონე – „მდგომარეობა და შემოსავალი“ (ეკონომიკური სტრატეგიკაციის კრიტერიუმები) იცვლება დროში. უმიზნო მერყეობა (ფლუქტუაცია) ხორციელდება ციკლურად, გამდიდრებას მოსდევს გაღარიბება – პატარა ციკლები 3-5, 7-8 წელი, საშუალო 10-12 წელი, დიდი 40-60 წელი. პ. სოროკინი თვლიდა, რომ მისი ფლუქტუაციის თეორია უარყოფს კაცობრიობის პროგრესის იდეას – ეკონომიკური მდგომარეობის მუდმივად გაუმჯობესებას. მან XX საუკუნის 20-იან წლებში პირველმა გამოთქვა აზრი იმის შესახებ, რომ საზოგადოებაში მიმდინარე მოვლენების ყველა მრავალსახეობა შესაძლებელია და აუცილებელიცაა წარმოვიდგინოთ როგორც სოცი-

აღურ სივრცეში მოთავსებული მოვლენები.

შესაბამისად, რეგიონული სოციალური სივრცე შედგება გარკვეული ტერიტორიის მოსახლეობისაგან, რათა განსაზღვრულ იქნეს ადამიანის ადგილმდებარეობა. რაიმე სოციალური მოვლენის არსებობა რეგიონულ სოციალურ სივრცეში ნიშნავს განისაზღვროს ადამიანის დამოკიდებულება სხვა ადამიანების და სხვა სოციალური მოვლენების მიმართ რეგიონში. რათა განვსაზღვროთ ადამიანის სოციალური მდგომარეობა, აუცილებელია ვიცოდეთ მისი ოჯახური მდგომარეობა, მოქალაქეობა, რელიგიისადმი დამოკიდებულება, პროფესია, პოლიტიკური პარტიებისადმი კუთვნილება, ეკონომიკური სტატუსი, მისი წარმოშობა და ა.შ. აუცილებელია, აგრეთვე, ვიცოდეთ ადამიანის ადგილი მოსახლეობის ყოველი ძირითადი ჯგუფის ფარგლებში. როდესაც განსაზღვრულია მოსახლეობის როგორც ასეთის ადგილი მთელი კაცობრიობის შიგნით, მაშინ შეიძლება მივიჩნიოთ ინდივიდის სოციალური მდგომარეობაც სათანადოდ განსაზღვრულად.

ამრიგად, შეიძლება მოვახდინოთ ზემონათქვამის გარკვეულად შეჯამება:

- სოციალური სივრცე – ეს არის დედამიწის ხალხთდასახლება;
- სოციალური მდგომარეობა – ესაა ერთობლიობა მისი კავშირებისა მოსახლეობის ყველა ჯგუფთან, ყველა ამ ჯგუფის შიგნით, ე.ი. ჯგუფის წევრებთან;
- ადამიანების ადგილი სოციალურ სივრცეში განისაზღვრება ამ კავშირების დადგენის გზით;
- ასეთი ჯგუფების ერთობლიობა, აგრეთვე, ჯგუფებს შიგნით თითოეული მათგანის ადგილის ერთობლიობა შეადგენს სოციალური კოორდინატების სისტემას, რაც საშუალებას იძლევა განისაზღვროს ნებისმიერი ინდივიდის სოციალური ადგილი და მდგომარეობა.

თუ ზემოაღნიშნულს განვიხილავთ რეგიონულ ჭრილში, ისინი

შეიძლება ჩამოვყალიბოთ შემდეგი სახით:

- რეგიონული სოციალური სივრცე პრინციპულად განსხვავდება გეომეტრიულისგან;
- რეგიონული სოციალური სივრცე წარმოადგენს სოციალურ ურთიერთობათა ერთობლიობას (კავშირებს), რომელშიც ჩაერთვის ნებისმიერი ინდივიდი სხვა ინდივიდებთან, ჯგუფებთან და მთლიანად საზოგადოებასთან ერთად;
- ასეთი სივრცის სოციალური კოორდინატები დაისახება მხოლოდ სოციალური ჯგუფების მიერ და სხვა არავის მიერ;
- სოციალური მდებარეობა გაიშლება ყველა ჯგუფებთან სოციალური კავშირების ერთობლიობის საშუალებით რეგიონში.
- რეგიონული სოციალური სივრცე ასახავს რეგიონის მოსახლეობას და არა სტატუსებს.

დღეს სოციალური სივრცის იდეა აიტაცა თითქმის ყველა სოციოლოგიურმა სკოლამ, თუმცა თითოეულ მათგანს ავსებს საკუთარი შინაარსით. საბოლოო ჯამში, თანამედროვე სოციოლოგები მიდიან იმ მოსაზრებამდე, რომ მთელი სოციალური სამყარო, რომელიც სავსეა სხვადასხვა ეპოქაში და საზოგადოებებში მცხოვრები ადამიანებით, ავლენს მხოლოდ სოციალური ტოპოლოგიის გარკვეულ ტიპს. პ. ბურდიეს<sup>2</sup> კონცეფციით კი, სოციოლოგია უმთავრესად წარმოადგენს სოციალურ ტოპოლოგიას. სოციალურ სივრცეში ნებისმიერი აგენტის პოზიცია ხელისუფლების მიმართ განისაზღვრება სამი ასპექტით: ეკონომიკური კაპიტალი, კულტურული კაპიტალი და სოციალური კაპიტალი, სიმბოლური კაპიტალი, რომელსაც, ჩვეულებრივ, პრესტიჟს და რეპუტაციას უწოდებენ. პ. ბურდიეს მიაჩნდა, რომ სუბიექტები სოციალურ სივრცეში განლაგდებიან კაპიტალის მოცულობის, მისი სტრუქტურის შესაბამისად.

პ. სოროკინის მიხედვით, სოციალური სივრცე სტრატეფიკაცი-

ის კოორდინაციის შესაბამისად სამგანზომილებიანია: ეკონომიკური, პოლიტიკური და პროფესიული.

რეგიონული სოციალური და ეკონომიკური სტრატეგიკაცია რეგიონული სოციოლოგიის ნაწილია. რეგიონული ეკონომიკური სოციოლოგია არის მეცნიერული ცოდნის სისტემა ადამიანთა ქცევების შესახებ რეგიონის საზოგადოების ეკონომიკური ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში (წარმოება, გაცვლა, განაწილება და მოხმარება). ეს მეცნიერება შეისწავლის რეგიონში ადამიანების ეკონომიკური ქცევების გამოხატვის ძრავალფეროვან ფორმებს მათი ეკონომიკური ინტერესებიდან გამომდინარე, აგრეთვე, ეკონომიკური ინსტიტუტების სტრუქტურასა და ზემოქმედების მექანიზმებს ადამიანებზე (საკუთრების, შრომის დანაწილების, საქონლისა და შრომის ბაზრის, ფულადი ინსტიტუტების და ა.შ.) გრძელვადიან და მოკლევადიან პერსპექტივაში.

რეგიონული ეკონომიკური სოციოლოგია სხვა მრავალ საკითხებს შორის იკვლევს რეგიონის საზოგადოების ეკონომიკური ინსტიტუტების ევოლუციას და მათ ზემოქმედებას სოციალურ და ეკონომიკურ სტრატეგიკაციაზე, ერთი სოციალური ჯგუფების ცხოვრების არენიდან გაქრობაზე და სხვა სოციალური ჯგუფების გამოჩენაზე.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე შემოგვაქვს რეგიონული სოციალური სტრატეგიკაციის ცნება. რეგიონული სოციალური სტრატეგიკაცია არის ერთობლიობა მსხვილი სოციალური ჯგუფებისა, რომლებიც განთავსებული არიან იერარქიულად სოციალური უთანაბრობის კრიტერიუმებით და იწოდებიან სტრატეგად. ისინი განთავსებული არიან არა ჰორიზონტალურად, არამედ ვერტიკალურად. მხოლოდ ვერტიკალურად შეუძლიათ მათ ახალ ჯგუფებად – სტრატეგად, კლასებად, ფენებად შეერთება, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან უთანაბრობის პრინციპით – ღარიბები, საშუალო მაცხოვრებლები, მდიდრები – ესაა სტრატეგიკაციის ზოგადი მოდელი. ზოგადიდან კერძოზე გადასასვლელად ვერტიკალური რეგი-

ონული სოციალური სივრცე უნდა გავყოთ ოთხ მიმართულებად: შემოსავლების სკალად (ლარებში, დოლარებში), განათლების სკალად (სწავლების წლები); ხელისუფლების სკალად (დაქვემდებარების რიცხვი) და ბოლოს პროფესიული პრესტიჟის სკალად (ექსპერტების შედარების მიხედვით ბალებში). აღნიშნულ სკალებზე იოლია მოვძებნოთ ადგილი ყველა სტატუსისათვის და ამით განვსაზღვროთ საერთო ადგილი სტრატეგიკაციის სისტემაში. ერთი სტრატეგიიდან მეორე სტრატეგიაში გადასვლა აღიწერება ცნებით „სოციალური მობილურობა“, რომელიც შეიძლება იყოს ვერტიკალური, ჰორიზონტალური, ამალღებული და დადაბლებული.

ყველა საზოგადოებაში კეთილდღეობისა და შემოსავლის დონე იცვლება დროში. თუ საზოგადოებაში უთანასწორობა ძალიან დიდია და მდიდრების შემოსავალი რამდენიმეჯერ აღჭარბებს ღარიბების შემოსავალს, მაშინ პირამიდის პროფილი მაღალია, და პირიქით. ამგვარად, დროთა განმავლობაში ხდება ეკონომიკური პირამიდის სიმაღლის ხან შემცირება, ხან გაზრდა. ეს მოვლენა იწოდება ფლუქტუაციად.

ნებისმიერი საზოგადოების განვითარებაში გამდიდრებას ჰკრიოდი იცვლება გალატაკების პერიოდით. ასე იყო ძველ ეგვიპტეში და ასე ხდება თანამედროვე ამერიკაში. უმიზნო მერყეობანი (ფლუქტუაცია). ხორციელდება ციკლურად (გამდიდრებას მოსდევს გაღარიბება). პ. სოროკინი მიიჩნევს, რომ მისი ფლუქტუაციის თეორია უარყოფს კაცობრიობის პროგრესის იდეას — ეკონომიკური მდგომარეობის მუდმივად გაუმჯობესების ტენდენციას.

ვინაიდან მიღებულია საზოგადოების დაყოფა ფენებად (სტრატეგები) სხვადასხვა კრიტერიუმების მეშვეობით, ამიტომ ინტერესს იწვევს სტრატეგიკაციისა და უთანაბრობის პრობლემების უფრო დეტალური გარკვევა მეცნიერების ავტორიტეტული შეხედულებათა მიხედვით.

პროფესორი ი. იაკოვეცი აღნიშნავს, რომ გლობალურ სტრატეგიკაციაში შეიძლება გამოვყოთ დამატებითი ნიშნები ქვეყნების



გარკვეულ ცივილიზაციებისადმი მიკუთვნებით, მოსახლეობის რიგ-  
ხოვნობით, ეკონომიკური განვითარებით, განათლების დონით, ადგი-  
ლით შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში (რაც პროფესიონა-  
ლური სტრატეგიკაციის თანაბარმნიშვნელოვანია), გარკვეულ სა-  
ხელმწიფო-პოლიტიკურ კავშირებთან და სამხედრო ბლოკებთან  
(პოლიტიკური სტრატეგიკაცია) კუთვნილებით კლასიფიცირები-  
სას. თითოეულ ამ ჭრილში შეიძლება აღმოვაჩინოთ გარკვეული  
ფლუქტუაცია, ციკლური დინამიკის ტენდენცია. მართალია, პიტი-  
რიმ სოროკინი მათ თვლიდა „უმიზნო ფლუქტუაციებად“, რომ-  
ლებსაც არა აქვთ გარკვეული მიმართულება, თუმცა კი აღიარებდა  
ციკლების არსებობას. ასეთივე იყო მისი მიდგომა სოციალური  
სტრატეგიკაციისა და მობილურობის სხვა ფორმების მიმართაც.  
ჩვენი მიდგომა რამდენადმე განსხვავებულია; შესაძლებელია საზო-  
გადოების განვითარებაში გამოვყოთ გრძელვადიანი და ზეგრძელ-  
ვადიანი ტენდენციები, რომლებზედაც ლაგდება ქანქარისებრი ციკ-  
ლური მერყეობები (მაგრამ მათემატიკურად მკაცრად მოუწესრიგე-  
ბელი, ამასთან, გაურკვევლობისა და უთანაბრობის დიდი წილით  
განხორციელებული)<sup>3</sup>.

ეკონომიკური სტრატეგიკაციის ორ ტიპს განასხვავებენ: ეკო-  
ნომიკური დაცემა ან მთლიანად ჯგუფის ზრდა, თვით ჯგუფის  
შიგნით სხვადასხვა ფენების ხვედრითი წილის გაზრდა ან შემცირ-  
ება: „ერებს მათი ეკონომიკური აყვავების ისტორიაში ჰქონდათ  
აღმავლობისა და დაცემის პერიოდები, ვიდრე ბოლოს ზოგიერთი  
მათგანი საერთოდ არ გაღატაკდა, მათთვის ტიპური იყო მძიმე  
შიმშილობის წლები, რომელსაც შემდგომ მოსდევდა შედარებით  
აყვავება, ეკონომიკური აღმავლობის ათწლეული, ათწლეულებით  
გამოდევნილი სიღარიბე, სიმდიდრის დაგროვების პერიოდები, რომ-  
ლებსაც ცვლიდა მათი გაფლანგვის პერიოდები. „...ეკონომიკური  
სტრატეგიკაციის სიმაღლე და პროფილი ინაცვლებიან ქვეყნიდან  
ქვეყანაში და დროთა განმავლობაში. ეკონომიკურ სტრატეგიკა-  
ციას შეუძლია გაიწელოს ან შემცირდეს, გახდეს მეტად ან ნაკლებ-

ბად მკაცრი“<sup>4</sup>.

საინტერესოა რეგიონული სტრატეგიკაციისა და უთანასწორობის საკითხი. უთანასწორობაში იგულისხმება ადამიანების დიდი სოციალური ჯგუფების (სტრატების, ფენების, კასტების, კლასების) ეკონომიკური რესურსებისადმი, სოციალური საკეთისადმი და პოლიტიკური ხელისუფლებისადმი არათანაბარი ხელმისაწვდომობა. უთანასწორობა ყველა საზოგადოებაში არსებობს. უთანაბრობა-უთანასწორობის გაზომვისათვის ორ მაჩვენებელს იყენებენ – სიმდიდრე (აქტივების რეზერვი) და შემოსავალი (ფულადი შემოსავლების ნაკადი დროის ერთეულში).

ეკონომიკური უთანასწორობის პროფილი რუსეთსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში 1992 წლის მონაცემებით შემდეგნაირად ხასიათდებოდა:<sup>5</sup> რუსეთში – მდიდრები 3%, საშუალო კლასი 17%, ღარიბ-ღატაკები – 80%. ჩვენი აზრით, იგივეა საქართველოში. ა.შ.შ. – შესაბამისად 6%, 80% და 14%, ეს ციფრები მიუთითებენ სტრატეგიკაციის პროფილზე ანუ უთანასწორობის პროფილზე. თითქმის ანალოგიური მონაცემებით ხასიათდებოდა მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების ის რეგიონი, რომელიც პოსტსაბჭოურ სივრცეს წარმოადგენს.

უთანასწორობისა და სიღარიბის დონის მიხედვით, ერთმანეთს შეგვიძლია შევადაროთ ცალკეული ანდივიდები, ხალხები, რეგიონები, ქვეყნები, ეპოქები.

ერჰარდ ლენსკის ჰიპოტეზის (1970 წ.) მიხედვით, უთანასწორობის ხარისხი განსხვავდება ერთმანეთისაგან სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქებში. ღრმა უთანასწორობა-უთანაბრობით ხასიათდება მონათმფლობელობისა და ფეოდალიზმის ეპოქები. თუ შევადარებთ ე. ლენსკის, კ. მარქსისა და პ. სოროკინის უთანაბრობის თეორიების არსს, შემდეგ სურათს მივიღებთ:

- ე. ლენსკის თეორია – უთანაბრობის მინიმალურობა პირველყოფილი წყობილების საზოგადოებებში, მაქსიმალური – აგრარულში და კვლავ მცირდება სამრეწველო საზოგადოებაში.

დოებებში;

- კ. მარქსის თეორია — უთანაბრობა მუდმივად იზრდება პირველყოფილი საზოგადოებების მინიმალურად დაწყებული კაპიტალისტურში მაქსიმუმამდე გაზრდით;
- პ. სოროკინის თეორია — უთანაბრობის დონე მერყეობს (ფრუქტულირებს). არ არის უთანაბრობის მუდმივად ამაღლება ან მუდმივად შემცირება.

სხვა სურათს იძლევა ოჯახის შემოსავლის კვებაზე დანახარჯების ხვედრითი წილის ანალიზი. „მოსახლეობის ცხოვრების დონის კვლევა-შესწავლისათვის საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მოსახლეობის საარსებო მინიმუმის, ე.წ. ფიზიოლოგიური ნორმის სწორად განსაზღვრას და მოხმარების რეალური დინამიკის შესწავლას. ამ პრობლემის სრულყოფილი ანალიზის გაკეთებაში ასევე მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება ისეთ სოციალურ ეკონომიკურ კატეგორიას როგორცაა „სამომხმარებლო კალათა“. იგი გამოხატავს მომხმარებლის მიერ მოხმარების განსაზღვრული დონის უზრუნველსაყოფელ სამომხმარებლო დონის დოვლათისა და მოსახურების მთლიანი ნაკრების ფასს. ეს მაჩვენებელი დასავლეთის ქვეყნებში დიდი ხანია ფიგურირებს. ჩვენთან კი, მის გამოთვლას ჯეროვანი ყურადღება უკანასკნელ პერიოდში (15-18 წელია) მიექცა“.<sup>5</sup> ირკვევა, რომ მდიდრები ამ დანიშნულებით ხარჯავენ შემოსავლის 5-7%. რაც უფრო ღარიბია ინდივიდი, მით უფრო მეტია შემოსავლიდან კვებაზე დანახარჯები და პირიქით.

ამგვარმა ანალიზებმა საშუალება მისცა მეცნიერებს, ჩამოეყალიბებინათ რიგი კანონებისა. მაგალითად, ცნობილია ენგელის კანონი — რაც უფრო დაბალია შემოსავალი, მით უფრო მეტი ხვედრითი წილი უნდა იქნეს გათვალისწინებული კვებაზე; შვაბეს კანონი — რაც უფრო ღარიბია ოჯახი, მით უფრო მაღალია სამომხმარებლო ხარჯების ხვედრითი წილი, რაიტის კანონი — რაც უფრო მაღალია შემოსავალი, მით უფრო მეტია დანახარჯი.

ამგვარად, სოციალური უთანაბრობა ძალიან მნიშვნელოვან ფუნ-

ქციას ასრულებს. მის საწინააღმდეგოდ, საყოველთაო თანასწორობა ადამიანებს ართმევს და უკარგავს წინსვლის სტიმულს, სურვილს, მოვალეობის შესასრულებლად გამოიჩინოს მაქსიმალური ძალისხმევა და შესაძლებლობანი. უ. მურისა და კ. დვევისის უთანასწორობის ფუნქციონალური თეორია დაედო საფუძვლად მათ მიერვე შემუშავებულ სოციალური სტრატეგიკაციისა და მმართველობითი იერარქიის თეორიას.

საინტერესოა სტრატეგიკაციის თანამედროვე გაგება. სტრატეგიკაციის გაგება სოციოლოგიაში შემოვიდა გეოლოგიიდან (სტრატუმ-ფენა), რაც მათთან ნიშნავს სხვადასხვა ფენების ვერტიკალურად განლაგებას. რასაკვირველია, გეოლოგიური ანალოგია სოციალური სტრატეგიკაციის ანალიზისას ნაკლებად გამოსადგემა, რადგან არ იძლევა ამომწურავ პასუხს. ცნობილია, რომ მიწის სახეები ერთმანეთთან არავითარ ურთიერთქმედებაში არ არიან; გარდა ამისა, მიწის ერთ ფენას არ შეუძლია გადაადგილდეს მეორესთან მიმართებაში. თუმცა, სოციალურ იერარქიაში ასეთი მსგავსი მოვლენები რეალურად შესაძლებელია. ამგვარად, მექანიკური ანალოგიის გამოყენება საზოგადოების სტრუქტურასა და მიწის სტრუქტურას შორის ვერ დაგვეხმარება, თუ არ გავითვალისწინებთ სოციალური სტრატეგიკაციის თავისებურებას. გეოლოგიურისაგან განსხვავებით, ის აგებულია უთანასწორობის პრინციპზე.

რეგიონული ეკონომიკური სტრატეგიკაცია – ესაა რეგიონის მოსახლეობის ძირითადი ფენების შემოსავლების მიხედვით რანჟირება ანუ დიფერენციაცია. ცნობილია, რომ სოციალური სტრატეგიკაციის გაზომვისას გამოიყენება ოთხი ძირითადი კრიტერიუმი: შემოსავალი, ხელისუფლება, განათლება, საქმიანობის პრესტიჟი. აღნიშნულისგან განსხვავებით, ეკონომიკური სტრატეგიკაციის გაზომვისათვის სოციალური სტრატეგიკაციის გასაზომი კრიტერიუმებიდან მხოლოდ ერთი – სახელდობრ, შემოსავალი გამოიყენება. ამის გათვალისწინებით, ეკონომიკური სტრატეგიკაცია უნდა განხილულ იქნეს, როგორც სოციალური სტრატეგიკა-

ციის ნაწილი, რომელიც ამასთან უფრო რთული და მრავალგან-  
ზომილებიანი მოვლენაა. კლასობრივი სტრატეგიკაციის საფუძ-  
ველს შემოსავლების კიბე წარმოადგენს: ღარიბებს ამ კიბეზე  
უძდაბლესი საფეხური უჭირავს, მოსახლეობის შეძლებულ ფენას  
– საშუალო, ხოლო მდიდრებს – უმაღლესი საფეხური.

ეკონომიკური სტრატეგიკაცია მოსახლეობის შემდეგი ფენების  
დიფერენციაციის საფუძველზე ყალიბდება: შემოსავლის მქონე ყველა  
კატეგორიის მოსახლეობისაგან (მათ შორის პენსიონრების ჩათვლით),  
ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობისაგან და კლასებისაგან.

აღსანიშნავია, რომ უცხოურ ლიტერატურაში მიმდინარეობს დის-  
კუსია იმასთან დაკავშირებით, თუ დასახელებული პირველი ორი  
მიდგომიდან რომელი უფრო სწორად ასახავს ეკონომიკურ სტრა-  
ტიფიკაციას. ქართველ მეცნიერებს შორის ამ თემის ირგვლივ არ-  
სებითად რეალური თვალსაზრისი არავის არ განუვითარებია.

თუ ჩვენ ეკონომიკურ სტრატეფიკაციას ვიწრო მიდგომით  
განვიხილავთ, მაშინ უნდა ვაღიაროთ, რომ ორი მოვლენა – სოცი-  
ალური სტრატეფიკაცია, რომელიც მოიცავს მთელ მოსახლეობას  
და ეკონომიკური სტრატეფიკაცია, რომელიც მოიცავს მხოლოდ  
დასაქმებულ მოსახლეობას – ერთმანეთისაგან არსებითად გან-  
სხვავებული იქნებიან.

ეკონომიკური სტრატეფიკაციის საფუძველს (როგორი მნიშვნე-  
ლობითაც არ უნდა განიხილებოდეს იგი) ყოველთვის წარმოადგენს  
შემოსავლების დიფერენციაცია. შემოსავლების დიფერენციაცია კი  
არის ადამიანების დაყოფა შემოსავლების სიდიდის მიხედვით, რაც  
დეტალური კოეფიციენტით იზომება.

სოციალურ-ეკონომიკური სტრატეფიკაცია ახასიათებს ქვეყ-  
ნის მოსახლეობას არა მარტო მთლიანობაში, არამედ აგრეთვე  
ცალკეულ საწარმოში დასაქმებულ მუშაკებს. ეს თავისებურება  
გამოავლინა რუსეთის მეცნიერთა კვლევამ ზ.გოლენკოვას ხელ-  
მძღვანელობით. გამოკვლევაში ისინი მატერიალური კეთილდღე-  
ობის თვალსაზრისით გამოჰყოფენ ოთხ ფენას. პირველი შრე

(ფენა) – უქონელთა ფენა (42.4%). ისინი ფლობენ მინიმალურ სახსრებს ცხოვრების შესანარჩუნებლად და არ გააჩნიათ არაერთარი საშუალება (თავისუფალი სახსრები) თავიანთი არსებობის გასაუმჯობესებლად. მეორე ფენა – ნაკლებად უზრუნველყოფილები (37.1%). ეს ფენა ხასიათდება სახსრების ქონებით მხოლოდ ყოველდღიური საჭიროებებისათვის და აუცილებელი საჭიროების შემთხვევაში – მკურნალობისა და ჯანმრთელობის განმტკიცებისათვის, მესამე ფენას წარმოადგენენ უზრუნველყოფილები (19.5%). მათ ჰყოფნით სახსრები ხანგრძლივი სარგებლობის ნივთების განახლებისათვის, საბინაო პირობების გაუმჯობესებისათვის, აგრეთვე, თანხების ჩასაღებად თავიანთი და შვილების სწავლებისათვის, შვებულების ღრის დასვენებისათვის. მეოთხე შრეა მდიდრები (1.0%), რომელთაც შეუძლიათ დაიკმაყოფილონ ყველა მოთხოვნა, ამასთან, უზრუნველყონ დამოუკიდებელი ეკონომიკური საქმიანობა.<sup>6</sup>

სტრატეგიკაციაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ისეთი მომენტები, როგორცაა: 1) პროფესია, როგორც გარკვეული ფუნქციებისა და ამოცანების ერთობლიობა; 2) პროფესიული პრესტიჟი როგორც მოცემული სახის საქმიანობისადმი ადამიანების დამოკიდებულების სუბიექტური მაჩვენებელი.

ძალაუფლების (ხელისუფლების) მნიშვნელოვან მახასიათებელს წარმოადგენს მისი ეფექტიანობა, ანუ ხელისუფლების მიერ თავისი ამოცანებისა და ფუნქციების შესრულების ხარისხი.

სტატუსური სტრატეგიკაცია რიგი თავისებურებებით განსხვავებულია კლასობრივი სტრატეგიკაციისაგან. კლასობრივ სტრატეგიკაციაში სიმდიდრე წარმოადგენს ადამიანის განდიდების მთავარ კრიტერიუმს, ხოლო სტატუსურში ის არ არის ერთადერთი კრიტერიუმი. საზოგადოებაში, სადაც ბატონობს სტატუსური სტრატეგიკაცია, ხოლო კლასობრივი მხოლოდ ძალას იკრებს, პირველას პრესტიჟი უფრო მაღალია. სწორედ ამიტომ იყო, რომ ვაჭრები, ბანკირები და მრეწველები XIV-XIX საუკუნეებში, რომლებსაც

მაღალი პოზიციები ეკავათ სიმდიდრის კრიტერიუმების მიხედ-  
ვით, არ კმაყოფილდებოდნენ თავიანთი წოდებით, არამედ ყიდუ-  
ლობდნენ აზნაურის ტიტულს და წოდებებს, როგორც მაღალი  
მდგომარეობის მახასიათებელს სტატუსურ სტრატეგიკაციაში.

ელიტის სოციოლოგია ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართუ-  
ლებაა უცხოურ სოციოლოგიაში. ამ მიმართულების მეცნიერული  
ლიტერატურის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ყველა თეორია, რომ-  
ელიც ეხება ელიტის წარმოშობას, მის ფუნქციებსა და ადგილს  
საზოგადოებაში, ელიტის შემადგენლობას, შეიძლება პირობითად  
დაიყოს ორ ჯგუფად: ელიტის სახელისუფლებო და მერიტოკრა-  
ტიულ თეორიებად. ამათგან პირველი ელიტას მიიჩნევს, როგორც  
საზოგადოების სახელისუფლებო სტრუქტურებს, ხოლო მეორე  
– როგორც საზოგადოების ყველაზე უფრო ღირსეულ წევრებს.

ტერმინი „ელიტა“ მე-19 საუკუნის ბოლოს შემოიტანეს იტა-  
ლიელმა სოციოლოგებმა გ. მოსკამ და ვ. პარეტომ. საქართველო-  
შიც, ისე როგორც ევროპაში, საზოგადოების მაღალი პრივილეგი-  
რებული ფენის გამოსახატავად გამოიყენება ტერმინი „ელიტა“,  
ამერიკის შეერთებულ შტატებში კი ტერმინ „ელიტის“ გარდა  
კიდევ გამოიყენება გამოთქმა - „ისტებლიშმენტი“ (გაბატონებული  
ზედა ფენა, მმართველი წრეები). „ისტებლიშმენტი“ ემყარება მისი  
წევრების არაფორმალურ კავშირებს. ისინი „აძლევენ ტონს“ გე-  
მოვნებაში და ქცევაში, მასზე იღებენ ორიენტაციას, მისგან იღებს  
მაგალითს ბევრი ამერიკელი.

ელიტის, როგორც ხელისუფლების, მომხრეები არიან, უპირველეს  
ყოვლისა, გ. მოსკა, გ. ლასუელი, რ. მილსი, ა. ეტციონი. ელიტას ისინი  
ეძახიან იმათ, ვისაც მნიშვნელოვანი პოზიციები უჭირავთ საზოგადო-  
ების მართვაში და ხელთ უპყრიათ რეალური ძალაუფლება. ამასთან,  
მათთვის სულაც არა აქვს მნიშვნელობა, აქვს თუ არა ამ ხალხს  
რაიმე პირადი მნიშვნელოვანი ღირსებები ან დამსახურებები. ერის  
ლიდერად მათ აქცევს ხელისუფლებაში ყოფნა და არა პირადი  
ხარისხი ან თვისებები. სახელისუფლებო ელიტის თეორიის მიმდევ-

რებს სხვადასხვაგვარად ესმით ხელისუფლება. ეს კანსხვაება ნაკარნახევია ორი მიდგომით, კერძოდ - სტრუქტურული და ფუნქციონალური. სტრუქტურული მიდგომის მიხედვით, ელიტას აკუთვნებენ მათ, ვისაც უმაღლესი თანამდებობრივი პოზიციები უჭირავთ ფორმალურ იერარქიაში (მინისტრები, დირექტორები, სამხედრო ხელმძღვანელები), ხოლო ფუნქციონალური მიდგომით ელიტას აკუთვნებენ მათ, ვინც რეალურად იღებს მნიშვნელოვან მმართველობით გადაწყვეტილებებს (ისეთებიც კი, რომლებიც არ არიან ფორმალურად ამ უფლებებით აღჭურვილი).

ელიტა – ესაა ადამიანების მცირე ჯგუფი, რომელიც ფლობს უდიდეს ხელისუფლებას საზოგადოებაში და ამიტომაც იმყოფება საზოგადოების სოციალური პირამიდის მწვერვალზე. თანამედროვე პირობებში ელიტას აკუთვნებენ საქმიანი და ფინანსური წრეების წარმომადგენლებს, საგარეო პოლიტიკის დარგის სპეციალისტებს, თავდაცვის სპეციალისტებს, სამთავრობო სტრუქტურის მწვერვალზე მყოფთ და პოლიტიკურ ლიდერებს, დიდ მეცნიერებს, ტელეექსელისა და ცნობილ გამოცემათა მფლობელებს, აგრეთვე, პოპულარულ მუსიკოსებს, ბალეტმეისტერებს, მოდელიორებს. ამერიკის შეერთებულ შტატებში ეს ელიტა მოსახლეობის 0,5 პროცენტს შეადგენს და ფლობს ეროვნული სიმდიდრის 35 %-ს.

თუ შევეცდებით შევაჯამოთ ყველაფერი ის, რა მოსაზრებებიც აქ იყო ჩვენ მიერ მოტანილი ელიტის შინაარსის სწორად წარმოდგენის მიზნით, ვფიქრობთ, დასკვნები ელიტის შესახებ გამოხატული უნდა იქნეს შემდეგი განსაზღვრებებით:<sup>7</sup>

- 1) ელიტა – ესაა საზოგადოების ჯგუფების მაღალი ფენა, რომელსაც უკავია უმაღლესი ან წამყვანი პოზიცია (ხელისუფლების, ეკონომიკური, პროფესიონალური და სხვ.);
- 2) ელიტა – ესაა შედარებით ჩაკეტილი ჯგუფების ერთობლიობა, რომელში მოხვედრაც შეზღუდულია და საკმაოდ მკაცრი შერჩევის მექანიზმებით რეგულირდება;
- 3) ელიტა – ესაა ჯგუფები, რომლებიც ფლობენ განსაკუთ-



რებულ კულტურულ ორიენტაციებსა და მენტალიტეტს, ცხოვრებისა და ქცევის წესებს, რომლებიც მათ განასხვავებს დანარჩენი მოსახლეობისაგან და იცავენ მათგან საგრძნობ სოციალურ დისტანციას. ელიტარული ნორმები მოსახლეობისათვის ძალიან მიმზიდველი, მაგრამ ამასთან ნაკლებ მისაწვდომია.

ელიტის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებზე დამოკიდებულია ასეულ ათასობით და მილიონობით ადამიანთა ბედი. ჩვენი ქართული ელიტაც ცდილობს მიიღოს საზოგადოებისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები. სამწუხაროდ, ჯერჯერობით ყველაფერი ისე არ გამოგდის, რომ ჩვენი ელიტის საქმიანობამ და მიღებულმა გადაწყვეტილებებმა ხელი შეუწყოს საქართველოს ეკონომიკის აღმავლობის პროცესის დაწყებას. ალბათ, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ გარკვეული განსხვავება შეინიშნება ქართული და დასავლეთის ელიტებს შორის. კერძოდ, ჩვენი ელიტა ზოგჯერ იმას უშვებს, რასაც დასავლეთის ელიტა არ აკეთებს. ჩვენი ელიტა ხშირად აერთიანებს გადაწყვეტილებების მიღებასა და მათ შესრულებას, თუმცა ეს ორი სხვადასხვა ფუნქციაა. დასავლეთში, როგორც წესი, სტრატეგიულ გადაწყვეტილებებს იღებენ ერთნი, ხოლო მას ახორციელებენ და ცხოვრებაში რეალობად აქცევენ მეორენი (ჩინოვნიკები, აპარატი, ბიუროკრატია). ორი ფუნქციის გაერთიანება არსებითად ნიშნავს იმას, რომ ძირითად გადაწყვეტილებებს იღებენ საშუალო დონის ჩინოვნიკები, თავისი მოქმედებებით მათ შეუძლიათ ზეგავლენა მოახდინონ სახელმწიფოში პირველი პირების ქცევაზე.

თანამედროვე საქართველოში მმართველი ელიტა ჩამოყალიბებულია შემდეგ საფუძვლებზე: ერთი მხრივ, ესენი არიან ყოფილი პარტიულ-სამეურნეო აქტივიდან მოსულები, მეორე მხრივ, ყოფილი ინტელექტუალური კონტრელიტა, რომლებიც ხელისუფლებაში მოვიდნენ ყოფილი სისტემის საწინააღმდეგო პოლიტიკის შედეგად.

საინტერესოა სახელმწიფოებრივი მოწყობისა და ოლიგარქიის საკითხი. პლატონი ოლიგარქიად სახელმწიფო მოწყობას თვლიდა, როდესაც ხელისუფლების სათავეში მდიდრები დგანან. ჩვენში ოლიგარქიას ხშირად უწოდებენ ყველაზე მდიდარ ადამიანებს, მაგრამ ყველა მდიდარი არ არის ოლიგარქი. ოლიგარქი ის არის, ვინც გამდიდრდა ხელისუფლების გამოყენებით, ვისი ბიზნესიც სარგებლობდა განსაკუთრებული მფარველობით ხელისუფალთა მხრიდან და ამისათვის მას უხდებოდნენ. ოლიგარქებს უნდა მივაკუთვნოთ ისინი, ვინც აფინანსებდა ხელისუფლების მნიშვნელოვან ინსტიტუტებს, არჩენდა ასეულობით ჩინოვნიკს და სხვანი. ქართულ ოლიგარქებს, რომლებიც შეადგენენ ელიტის ფინანსურ ბირთვს, დასავლეთელებისგან განსხვავებით, არა აქვთ დიდი ხნის ისტორია. ისინი გაჩნდნენ გარდაქმნის პერიოდში, ე. ი. 90-იანი წლების დასაწყისიდან.

ბიზნესის სფეროში ჩართულ ადამიანთა ფართო წრის განსაზღვრის მიზნით, ხმარებაში შემოვიდა ტერმინი „ბიზნეს-შრე.“ საზოგადოების ბიზნეს-შრეს მიეკუთვნება ყველა მეწარმე და ადამიანები, რომლებიც ამა თუ იმ დოზით დასაქმებულნი არიან ბიზნესით (საწარმოთა, ბანკების მფლობელები, ფირმის პატრონები, დაქირავებული მუშაკები და სხვ.).

ბიზნეს-შრე განისაზღვრება როგორც მწარმოებელი, კომერციული ან ფინანსური საქმიანობის სუბიექტების ერთობლიობა, რომლებიც საქმიანობას ახორციელებენ მოგების მიზნით; ავტონომიურად იღებენ ეკონომიკურ გადაწყვეტილებებს და მათზე პირად პასუხისმგებლობას. ეს არის სამეწარმეო საქმიანობაში ჩართულ პირთა ფართო წრე.

ბიზნეს-შრე არ არის თავისი შემადგენლობით ცალსახა და პირობითად შეიძლება დაიყოს ექვს ჯგუფად:

- საკუთრივ მეწარმეები;
- თვითდასაქმებულები;
- ბიზნესმენ-მენეჯერები;
- მენეჯერ-თანამფლობელები;

- კლასიკური მენეჯერები;
- ნახევრადმეწარმეები.

ნახევრად მეწარმეებად ითვლება ბიზნეს-შრის ის ჯგუფი, რომლებიც სამეწარმეო საქმიანობით დაკავებული არიან მხოლოდ დროის ნაწილში, ხოლო დანარჩენ დროში დაქირავებით მუშაობენ. ბიზნესში დასაქმებულთა დაახლოებით 70% მუშაობს დაქირავებით. ბიზნეს-შრის წარმომადგენელთა მეტი ნაწილი ჯერ კიდევ არ არის გამოსული დაქირავებულ მუშაკთა კლასის შემადგენლობიდან.

მეწარმეები, როგორც საქართველოს საზოგადოების დამოუკიდებელი სოციალური ჯგუფი, ნაწილდებიან სოციალური სტრატეგიკაციის კრიტერიუმების მიხედვით: ჯგუფის პოლიტიკური პოტენციალი (ხელისუფლებისა და მმართველობითი ფუნქციების მოცულობა), ეკონომიკური პოტენციალი (საკუთრების მასშტაბი), აგრეთვე, სოციოკულტურული პოტენციალი (განათლების, კვალიფიკაციის დონე და სხვ.). მეწარმეები – ესენია კაპიტალის მფლობელები, რომლებიც პირადად ხელმძღვანელობენ საწარმოებს ან ბიზნესს.

როგორც მეცნიერული გამოკვლევები და პრაქტიკა ადასტურებს, მეწარმეთა შრის ფორმირების სოციალური ბაზის სახით გამოდის სამი ჯგუფი: პირველი – მმართველები. მათი მეწარმეებში გადასვლა ლოგიკურიც არის. ადრე და ეხლაც მმართველების ჯგუფები წარმოადგენდნენ და წარმოადგენენ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გავლენიან სოციალურ ჯგუფს. სწორედ ისინი განაგებენ ქვეყნის მატერიალური და სხვა რესურსების მნიშვნელოვან ნაწილს; მეორე ჯგუფია – სპეციალისტები. მათი გადასვლა მეწარმეთა კლასში ძირითადად განპირობებულია საბიუჯეტო ორგანიზაციების ფინანსირების მკვეთრად შემცირებით; მეწარმეთა კლასის შვესების შესაძლებლობა წარმოადგენს ახალგაზრდა ადამიანები, რომლებმაც დაამთავრეს ინსტიტუტი ან ტექნიკუმი. დაკვირვება ადასტურებს, რომ ახალგაზრდა ადამიანებს შორის სოციალურ ფენებად დაყოფის პროცესი უფრო სწრაფად იზრდება, ვიდრე მთლიანად საზოგადოებაში.

საქართველოს ბიზნეს-შრე შედგება ორი ძირითადი კატეგორიისაგან:

- წარმოების საშუალებების მფლობელებისაგან;
- თვითდასაქმებულებისაგან.

ერთნიც და მეორენიც განეკუთვნებიან მეწარმეთა ფენას, რამეთუ დაკავებულნი არიან ფულის „გაკეთებით“. ამასთან, პირველებს ვუწოდებთ „კლასიკურ“ მეწარმეებს, რადგანაც აღნიშნული საქმით არიან დაკავებულნი მთელი თავისი დროის განმავლობაში, ხოლო მეორენი ე. ი. თვითდასაქმებულები (დაკავებულნი არიან სამეწარმეო საქმით მხოლოდ ძირითად ს.მუშაოდან თავისუფალ დროს). პირველებს გააჩნია მსხვილი კაპიტალი, ხოლო მეორეებს აქვს წვრილი ბიზნესი. პირველები თვითონ არ შრომობენ, არამედ ქირაობენ სხვებს. მეორენი მოგების მიღებას ახერხებენ მხოლოდ საკუთარი თავის ექსპლუატაციით. ამას ეწოდება ადამიანის დაკავება ინდივიდუალური შრომით.

ამრიგად, ბიზნეს-შრე – ესაა ადამიანების ჯგუფი, რომლებსაც აქვთ საკუთარი ბიზნესი. ის იყოფა ორ ძირითად კატეგორიად – „კლასიკურ“ მეწარმეებად და თვითდასაქმებულებად.

ბიზნეს-ჯგუფების სტატუსი ასე გამოიყურება:

მეწარმეები – წვრილი საწარმოებისა და ფირმების კერძო მფლობელები, რომლებიც პირადად მართავენ მათ და არ უთავსებენ ერთმანეთს ხელმძღვანელობასა და დაქირავებით მუშაობას;

თვითდასაქმებულები – წვრილი მეწარმეები, რომლებიც დასაქმებულნი არიან თავიანთი საკუთარი შრომის საშუალებების გამოყენებით (ძირითადად ესენი არიან ინჟინრები და კვალიფიციური მუშები);

ბიზნეს-მენეჯერები – ესაა სააქციო და კერძო სექტორის წვრილი და საშუალო საწარმოების დაქირავებული დირექტორები; ისინი დაქირავებით სამმართველო მუშაობას უთავსებენ საკუთარი ბიზნესის გაძღვლას;

ნახევრად მეწარმეები — არიან დაქირავებული მუშაკები, რომლებიც არ არიან ხელმძღვანელები და ათავსებენ თავიანთ ძირითად სამუშაოს სამეწარმეო მოღვაწეობასთან;

მენეჯერ-თანამფლობელები — არიან წვრილი და საშუალო აქციონერულ საწარმოთა სამეურნეო ხელმძღვანელები, რომლებიც მუშაობენ დაქირავებით, მაგრამ ამასთან ერთად ფლობენ სამართავი საწარმოების აქციების პაკეტებს;

„კლასიკური მენეჯერები“ არიან სამეურნეო ხელმძღვანელები, რომლებიც მართავენ სახელმწიფო (იშვიათად კერძო) საწარმოებს დაქირავების საწყისებით ანუ „ხელფასით.“

მენეჯერები მეწარმეებისაგან იმით განსხვავდებიან, რომ ისინი მართავენ სხვის კაპიტალს (ფირმებს, საწარმოებს) და გადაწყვეტილებებს იღებენ უფრო შეზღუდულ სფეროში, მაგრამ არასტაბილურ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, როგორც ამას ადგილი აქვს საქართველოში. მენეჯერების მოღვაწეობა დიდად არ განსხვავდება მეწარმეების საქმიანობისაგან. საქმე იმაშია, რომ ორივეს ბევრი გაუთვალისწინებელი სიტუაცია ხვდება, სჭირდება ორიგინალური გადაწყვეტილებების მიღება, არასტანდარტული მოქმედება და სხვ.

სახელმწიფო საწარმოების მენეჯერები დაქირავებული მუშაკები არიან და მათი შემოსავალი დამოკიდებულია მათსავე ძალისხმევაზე. რაც შეეხება კერძო სააქციო საზოგადოებათა მენეჯერებს, ისინი უმეტეს შემთხვევაში თანამესაკუთრები არიან (ფლობენ აქციებს და ზოგჯერ საკონტროლო პაკეტსაც კი).

ბიზნეს-შრის წევრი მოქალაქეები საგრძნობლად უკეთესად ცხოვრობენ, ვიდრე დანარჩენი მოსახლეობა. ბიზნესში დასაქმებულებში ორჯერ ნაკლებია ღარიბები, ვიდრე იმ პირებში, რომლებიც ბიზნესთან არ არიან დაკავშირებულნი. ცნობილია, რომ რეკტი, გადასახადებისაგან თავის არიდება და კომერციული საიდუმლოებანი აიძულებს ბიზნესმენებს ხელოვნურად შეამცირონ (დამალონ) თავიანთი შემოსავლები, ისინი შემოსავალს უმაღლავენ

თვით სოციოლოგებსაც კი.

ბიზნეს-შრე არ არის ერთსახოვანი (ცალსახა). იქაც არიან „ლარიბები“ და „მდიდრები“. მთლიანად ბიზნეს შრე იყოფა სამ შემოსავლიან სტრატად: 1) მეწარმეები, ბიზნეს-მენეჯერები და თვითდასაქმებულები; 2) ნახევრად მეწარმეები და მენეჯერ-თანამშრომლები; 3) კლასიკური მენეჯერები.

საფიქრებელია, რომ მათ შორის უფრო მდიდარი პირველი ჯგუფია. ყველაზე დაბალი შემოსავალი აქეთ იმ კლასიკურ მენეჯერებს, რომლებიც არ ეწევიან კერძო ბიზნესს. მიუხედავად იმისა, რომ ადგილი აქვს შემოსავლების დამალვა-ცაყალბებას, მაინც მიგვაჩნია, რომ არც ერთი დაქირავებული შრომა არ იძლევა იძენ შემოსავალს, რასაც იძლევა სამეწარმეო საქმიანობა.

აქვე მოგვყავს მაჩვენებლები საქართველოს ბიზნეს-შრის სტრუქტურისა სხვა პოსტსოციალისტურ ქვეყნებთან შედარებით: \*9

ბიზნეს ჯგუფები	რიცხოვნობა (%) ყველა მუშაკის მიმართ					
	საქარ- თველო	რუსეთი	ბულგა- რეთი	სლო- ვაკია	ჩეხეთი	უნგრეთი
მეწარმეები	0,8	1,2	1,7	2,1	3,2	2,7
თვითდასაქმებუ- ლები	1,7	2,0	5,4	6,0	8,3	7,6
ნახევრადმეწარ- მეები	1,8	2,2	1,2	1,6	1,6	5,0
მენეჯერები	4,3	5,5	3,6	2,0	3,8	3,0
ბიზნეს-შრე	8,6	10,9	11,9	11,7	16,9	18,5

ცხრილი 16.1 ბიზნეს-შრის სტრუქტურა

ამ ცხრილით, ბიზნეს-შრის ანალიზი პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში საშუალებას გვაძლევს გავაკეთოთ ზოგიერთი ლოგიკური დასკვნა. კერძოდ, პოსტსოციალისტური ქვეყნები თავიანთი

ბიზნეს-შრის მონაცემებით შეიძლება პირობითად ორად დავყოთ — პირველს განეკუთვნებიან განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნები განვითარებული, მომწიფებულ მეწარმეთა ფენით (ასეთები უნგრეთი, ჩეხეთი), ხოლო მეორეს — ქვეყნები, რომლებშიც მხოლოდ დაიწყეს საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა (ბულგარეთი, სლოვაკია, რუსეთი, საქართველო). პირველ ორში (უნგრეთი, ჩეხეთი) ბიზნეს-შრე შესაბამისად შეადგენს 18,5 % და 16,9 %, ხოლო დანარჩენ სამში (რუსეთი, ბულგარეთი, სლოვაკია) შესაბამისად 10,9 %, 11,9 % და 11,7 %. ამასთან, საქართველოს სხვა პოსტსოციალისტურ ქვეყნებს შორის ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი აქვს, რაც ამ თვალსაზრისით ჩვენი ქვეყნის ჩამორჩენაზე მეტყველებს.

მეცნიერები ცდილობდნენ, გამოეყენებინათ სამეწარმეო საქმიანობის შინაგანი სტიმულები, მიიჩნევდნენ რა, რომ სწორედ ამ შინაგან სტიმულებშია ბიზნესში წარმატება. მიღწევის მოთხოვნილება მოასწავებს შეჯიბრების მდგომარეობას, შინაგან მისწრაფებას, აჯობოს მეორეს. მეწარმეებს მიღწევების აქტიური მოთხოვნილებისათვის ახასიათებთ თავის თავზე პასუხისმგებლობის აღების უნარი. მე-20 საუკუნის ცნობილი ამერიკელი ფსიქოლოგი ჯ. ატკინსონი გამოყოფდა და განარჩევდა სამ ძირითად პირობას, რომლებიც განაპირობებენ მიღწევის წარმოქმნის მოტივს: 1. ადამიანი გრძნობს მზადყოფნას, თავის თავზე აიღოს მთელი პასუხისმგებლობა საქმის საბოლოო შედეგის თაობაზე; 2. ნათელი წარმოდგენა იმაზე, თუ რით დამთავრდება ესა თუ ის მოქმედება, მოიტანს ის წარმატებას, თუ წარუმატებლობას; 3. წარმატების მოლოდინი არ უნდა იყოს მკვეთრად გამოკვეთილი ან გარანტირებული, მაგრამ უნდა იყოს დაკავშირებული გარკვეულ რისკთან და რამდენადმე გაურკვევლობასთანაც. ეკონომიკაში ყველაზე უფრო დიდ მიღწევას აქვს ადგილი მაშინ და იქ, როდესაც და სადაც ადამიანებში ძალაღია წარმატების მიღწევის მოტივის ძალა. წარმატების მიღწევის მოტივაცია — ესაა მოთხოვნილება, გააკეთო რაღაცა უკეთე-

სად, ვიდრე ის გაკეთებული იყო გუშინ.

ჯ. ატკინსონის „წარმატების ფორმულა“ ასე ჟღერდა: რაც უფრო ნაკლებია წარმატების რწმენა მისი ფასის გასო, პით უფრო მაღალია მისდამი გულის წადილისა და შეგულებიანების ღონე; ხოლო მის „შიშის ფორმულაში“ (წარუმატებლობის მიმართ) ძირითად როლს თამაშობდა წარუმატებლობის თავიდან აცილების მისწრაფება. ამიტომ, ჯ. ატკინსონი თვლის, რომ მეწარმე ირჩევს, როგორც წესი, საშუალო გზას, ს.დაც წარმატების მიღწევის ალბათობა 50 % უდრის. მეწარმე ისწრაფვის წარმატების მიღწევისათვის და ამაყობს თავისი გამარჯვებით, მით უმეტეს, თუ გამარჯვება მოპოვებულია საკმაოდ ძნელად. იოლი გამარჯვებები აუფასურებენ შედეგებს.

საზოგადოებაში შესაძლებელია ბიზნესისათვის არსებობდეს ხელსაყრელი და არახელსაყრელი პირობები. თუ სამთავრობო ღონისძიებები ზრდიან სამეწარმეო წარმატების ალბათობას, მაშინ ბიზნესი იზიდავს ადამიანებს (მათ შორის ისეთებსაც, რომლებშიც შედარებით დაბალია წარმატების მიღწევის მოთხოვნილების ღონე). წარმატების გარანტიას უნდა იძლეოდეს კანონები (მაგალითად, კანონი მიმართული მესაკუთრის უფლებების დასაცავად). თუ ასეთი კანონები არ არის და, ამასთან მაღალია მარცხის განცდის ალბათობაც, მაშინ საფიქრებელია, რომ თვით უნიჭიერესი ადამიანებიც კი დატოვებენ ბიზნესის სფეროს (ასეთ შემთხვევებს საკმაოდ აქვს ადგილი საქართველოს სინამდვილეში).

### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. პიტირიმ სოროკინი (1889-1968) იყო რუსი და ამერიკელი მეცნიერი – სოციოლოგი, ავტორი ფუნდამენტური შრომებისა – „სოციალური მოძილურობა (1927), „სოციალური და კულტურული დინამიკა“ (1937-1941).
2. Бурдые П., Социология политики, М., Skcio-Logos, 1993, с. 141.
3. Яковец Ю.В., Глобализация и взаимодействие цивилизаций. М., “Экономика”, 2001, с. 296.
4. Яковец Ю.В., Глобализация и взаимодействие цивилизаций. М., “Экономика”, 2001, с. 297-298.



5. Голенкова З.Т. и др. Социальная структура и стратификация. М. 1996, с. 260.

6. ს. იაკობიძე. „მოსახლეობის საარსებო მინიმუმი და რეალური მოხმარების დინამიკა საქართველოში“. ჟურნ. „მიკრო-მაკრო ეკონომიკა“, №3, 2003, გვ. 36.

7. იზ. Голенкова З.Т. и др. Социальная стратификация городского населения. Социологические исследования, 1998, №7.

8. Радаев В.В., Шкаратан О.И., Социальная стратификация, учебное пособие, с. 132.

9. საქართველოს მონაცემები შემუშავებულია ჩვენ მიერ სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემებზე დაყრდნობით.

## 17. რეგიონული საფინანსო ბაზრების თანამედროვე ტენდენციები და გლობალიზაციის პრობლემები

რეგიონული საფინანსო ბაზრების ფორმირების პრობლემა უშუალოდ არის დაკავშირებული ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის გარდაქმნასთან. რეგიონული საფინანსო ბაზრის ფორმირება ეკონომიკური რეფორმების შემადგენელი ნაწილია. საფინანსო ბაზარი ეროვნულ მეურნეობაში, მათ შორის რეგიონის ეკონომიკაში, ფულადი სახსრების მოძრაობის განსაკუთრებული ფორმაა და ფუნქციონირებს როგორც ფასიანი ქაღალდების სახით, ისე სასესხო კაპიტალის ბაზრის სახით. რეგიონული ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ფორმირებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს რეგიონებში განფენილი საბანკო სისტემის, მათ შორის ეროვნული ბანკის ოპტიმალურ ღონისძიებებს, ასევე ეროვნული ვალუტის სტაბილიზაციას. ამასთან, საჭიროა ეროვნული ბანკი ფლობდეს ფულადი მასის რეგულირებისათვის შესაბამის ინსტრუმენტებს. რეგიონული ფასიანი ქაღალდების ბაზარი სრულყოფილი სახით განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებისათვის არის დამახასიათებელი. ფასიანი ქაღალდების ბაზარი წარმოადგენს როგორც ფულად ბაზარს, ასევე კაპიტალის ბაზრის სეგმენტს, რომლებიც მოიცავენ პირდაპირი საბანკო კრედიტების მოძრაობას, ფულადი რესურსების გადაწოდებას სადაზღვევო ბაზრის მეშვეობით, შიდა საფირმო კრედიტებს და ა. შ. სასესხო ბაზრის ამოცანაა კომერციული ბანკების ძიერ მოსახლეობის (ან საბაზრო სტრუქტურების) საკრედიტო მომსახურება.

რეგიონული ფასიანი ქაღალდების და სასესხო კაპიტალის ბაზრის ფორმირებისა და ფუნქციონირების უზრუნველსაყოფად აუცილებელია შემდეგი ღონისძიებათა კომპლექსის განხორციელება:

— რეგიონებში საფონდო ბირჟების განვითარების ქართულ

მოდელს საფუძველად უნდა დაედოს საბაზრო ეკონომიკის წამყვან ქვეყნებში აპრობირებული მოდელები, რომლებიც ხელს შეუწყობენ და სტიმულს მისცემენ საქართველოს რეგიონების ფასიანი ქაღალდების და სასესხო კაპიტალის ბაზარზე საინვესტიციო, საკლირინგო, საანგარიშსწორებო და სხვა სახის საქმიანობის გაშლას;

- რეგიონებში ფასიანი ქაღალდების და სასესხო კაპიტალის ორგანიზებული ბაზრის ინფრასტრუქტურის შექმნა;
- ნორმატიული ბაზისა და ორგანიზაციული მექანიზმების სრულყოფა, რომლებიც ხელს უწყობენ რეგიონების საფონდო ბირჟებზე უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას;
- როგორც რეგიონული, ასევე ერთიანი საფონდო ბირჟის ფორმირება;
- რეგიონული ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე საინვესტიციო აქტივობის სტიმულირება საგადასახადო სისტემის სრულყოფის გზით;
- კომპლექსური საკანონმდებლო და სხვა სამართლებრივი ბაზის შექმნა რეგიონებში ფასიანი ქაღალდებისა და სასესხო კაპიტალის ბაზრების ეფექტიანად ფუნქციონირებისათვის.

უკანასკნელი წლების განმავლობაში მსოფლიო საფინანსო ბაზრების დინამიკა და სტრუქტურა მნიშვნელოვნად შეიცვალა. 70-იან წლებამდე, ფიქსირებული სავალუტო კურსების პირობებში კაპიტალის საერთაშორისო მოძრაობა არსებითად შეზღუდული და მოქცეული იყო სახელმწიფო რეგულირების ფარგლებში. 70-იანი წლების დასაწყისში ფიქსირებული კურსების სისტემა შეიცვალა „ცვალებადი“ კურსებით, ხოლო 80-იანი წლების ბოლოსა და 90-იანი წლების დასაწყისში კი კარდინალურად შეიცვალა არსებული სტრუქტურა. XXI საუკუნის მიჯნაზე დღის წესრიგში დადგა საფინანსო ბაზრების გლობალიზაციის საკითხი, რომელიც სხვადასხვა ფორმით ხორციელდება:

1. სასესხო კაპიტალის და საერთაშორისო კრედიტების საერთაშორისო მოძრაობის სახით;
2. თანამედროვე პირობებში საერთაშორისო საფინანსო ნაკადები უმეტესწილად პორტფელური ინვესტიციების სახით ხორციელდება, რომლებიც მნიშვნელოვნად აღემატებიან თავისი მასშტაბით პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს და ჩვეულებრივ საერთაშორისო კრედიტებს. როგორც ცნობილია, პორტფელურ ინვესტიციებში იგულისხმება ინვესტიციები ფასიან ქაღალდებში (ვადიანი სასესხო ვალდებულებები – ობლიგაციები, ვექსილები, აქციები და წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტები);
3. საფინანსო ბაზრების მზარდ გლობალიზაციაზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ სულ უფრო იზრდება აქციების გამოშვების მასშტაბები. საფინანსო ბაზრის ორი ძირითადი სახეობიდან – ვადიანი ვალდებულებები და კორპორაციული ფასიანი ქაღალდები (შესაბამისად, ობლიგაციები და აქციები), თანამედროვე პირობებში უფრო გავრცელებულია ობლიგაციების ბაზარი.

საფინანსო ბაზრების გლობალიზაცია, კომპიუტერული და სატელეკომუნიკაციო ტექნოლოგიების განვითარება ზელს უწყობს ახალი ფინანსური ბაზრების ჩამოყალიბებას. კონკურენცია აიძულებს ფინანსური ბაზრის მონაწილეებს სრულყოფილ ტექნოლოგიური და ორგანიზაციული მახასიათებლები, განახორციელონ ინვესტიციები ახალ ტექნოლოგიებში, რათა მომხმარებელს შესთავაზონ ახალი მომსახურება, გაზარდონ კონკურენტუნარიანობა, მიიზიდონ ახალი კომპანია-ემიტენტები, ახალი წევრები, გააფართოვონ საინვესტიციო გარემო.

თანამედროვე პირობებში ჩამოყალიბებულმა გარემომ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა დანახარჯებისა და შემოსავლების სტრუქტურაზე. ბაზრის მონაწილეები იძულებული ხდებიან განახორციელონ მნიშვნელოვანი ფინანსური დაბანდებები ვანვი-

თარებაში მომსახურების ღირებულების შემცირების დროს. გამძაფრებული კონკურენციული ბრძოლა, ამავე დროს, იწვევს სხვადასხვა ალიანსების, ერთობლივი კომპანიების ჩამოყალიბებას. აღნიშნულის შედეგად ხდება კონკურენტული პოზიციების განმტკიცება, საფინანსო ბაზრის მასშტაბებისა და დარგების გაფართოება. ასეთ პირობებში საფინანსო ბაზრის ინდუსტრია გარკვეულ ცვლილებებს განიცდის, რაც დაკავშირებულია ახალი ბაზრების ათვისებასთან, ახალი ეკონომიკური ინსტრუმენტების დანერგვასთან, ბიზნესის წარმართვის პრინციპების, კერძოდ, სამართლებრივი ფორმების შეცვლასთან.

საფინანსო ბაზრების გლობალიზაცია ხელს უწყობს გეოგრაფიული ბარიერების გაქრობას. ინფორმაციის გავრცელების ისეთი ეფექტიანი მექანიზმი, როგორც არის ინტერნეტი, ყველა შესაძლებლობას უქმნის კერძო ინვესტორებს და ფიზიკურ პირებს, მიიღონ ოპერატიული ინფორმაცია ბაზარზე არსებული მდგომარეობის შესახებ, ასევე მონაწილეობა მიიღონ საფინანსო ბაზრებზე მიმდინარე ყიდვა-გაყიდვის პროცესებში იაფი და საკმაოდ ეფექტიანი ინსტრუმენტის, ინტერნეტის, გამოყენების გზით. ამასთან, იზრდება ფასიანი ქაღალდებითა და წარმოების საშუალებებით ტრანსნაციონალური ვაჭრობის მოცულობაც, მცირდება ინვესტორების და ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მონაწილეების ოპერატიული დანახარჯები.

საფინანსო და სასაქონლო ბაზრებზე გლობალური ტრანსნაციონალური ოპერაციების ზრდა და საინვესტიციო პორტფელების დივერსიფიკაციისთვის პირდაპირი და იოლი გზების წარმოქმნა იწვევს ფინანსური ინსტიტუტების მზრიდან გლობალური მომსახურების განხორციელების აუცილებლობას. ამასთან, იქმნება უფრო ინდივიდუალური საქონლის და მომსახურების მოთხოვნის საჭიროება, მაღალლიკვიდური ან განვითარებული ბაზრების მიმართ ინვესტორების ინტერესების ზრდა და ა. შ.

უკანასკნელ წლებში ინვესტირების პროცესი სულ უფრო

აქტიური ხდება ისეთ ბაზრებზე, რომლებიც 5-7 წლის წინათ ევროპისთვის ხელმისაწვდომი არ იყო. ევროპის ქვეყნებმა კერძო ინვესტორების რიცხვი 4-5-ჯერ გაიზარდა. კერძო ინვესტიორები სულ უფრო ხშირად აძლევენ საკუთარ ელექტრონულ ბროკერებს აქციების ყიდვა-გაყიდვაზე შეკვეთებს ინტერნეტის საშუალებით.

საფინანსო ბაზრების სრული კომპიუტერიზაცია არ ნიშნავს მხოლოდ ვაჭრობის ტრადიციული მეთოდების გაუმჯობესებას. ტრეიდერების<sup>1</sup> და ოფისების კომპიუტერების სავაჭრო ტერმინალების მაღალი სიმძლავრეების გამოყენება ხელს უწყობს საფინანსო ბაზრებზე არსებული სიტუაციის შეფასებასა და ანალიზს. შედეგად, ევროპული ბაზრები გადადიან საერთაშორისო ბაზრების კატეგორიაში, ხოლო ტრადიციული ბირჟები ტექნოლოგიების მხრივ გადადიან ელექტრონულ საკომუნიკაციო კავშირებში.

პირველი ელექტრონული სავაჭრო სისტემის – ლონდონის საფონდო ბირჟის (SEAQ International) – წარმატების შემდეგ ევროპულმა ბაზრებმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადეს, რაც, პირველ რიგში, გამოიხატება თანამედროვე ტექნოლოგიების საფუძველზე განხორციელებულ მოდერნიზაციასა და გადაიარაღებაში. შედეგად კი მოხდა აღნიშნული ბაზრების ელექტრონული და მაღალეფექტიანი სისტემის ჩამოყალიბება. მაგალითად, პარიზის ბირჟა, გერმანული ბირჟა, ჯგუფი (შვედეთი, სტოკჰოლმი), რომლებიც ლიდრობენ ელექტრონული სავაჭრო სისტემის საფასო ეფექტიანობის კრიტერიუმის მიხედვით.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ სულ უფრო სწრაფად მიმდინარეობს საბირჟო ოპერაციების დივერსიფიკაციის პროცესი. პარიზის, ამსტერდამის, ფრანკფურტის ბირჟებზე ერთ შენობაში არის ორგანიზებული პირველადი და მეორადი ბაზრები, ხორციელდება კლირინგი და ანგარიშების ორგანიზაცია, დეპოზიტური მომსახურებები. აღნიშნული ბაზრების კლიენტები მრავალუპირატესობას ფლობენ სხვა კლიენტებთან შედარებით, მცირედ-

ება დანახარჯები, იზრდება რისკის მართვის ეფექტიანობა და სხვა.

თანამედროვე პირობებში იქმნება ახალ ტექნოლოგიებზე დაფუძნებული საბირჟო გაერთიანებები, ალიანსები. მსხვილი ევროპული ბირჟები აყალიბებენ მსხვილი ევროპული ემიტენტების ბაზარს. შეიმუშავენ 300 მსხვილი ევროპული ემიტენტის აქციებით ვაჭრობის მიმართ ერთიან მიდგომას. შესაბამისად, ხელსაყრელი პირობები იქმნება უკვე არსებული ბირჟების საფუძველზე გლობალური მსოფლიო ბირჟების შესაქმნელად, რაც გამოიხატება ყველა ძირითადი განვითარებული ქვეყნის აქციების, ობლიგაციების და საწარმოო საშუალებების გლობალურ მსოფლიო ბირჟაზე მოზიდვაში და მომსახურების სრული სპექტრის შეთავაზებაში, ასევე მაღალეფექტიანი კავშირებისა და ინტერნეტის ქსელის გამოყენების გზით საბირჟო საქონლისა და მომსახურების მიწოდება მსოფლიო მასშტაბით.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კომუნიკაციების სფეროში მიმდინარეობს მასობრივი გადასვლა ინტერნეტის ქსელისა და მაღალსიჩქარიანი ტექნოლოგიების გამოყენებაზე. სიაფესთან ერთად, ეს ტექნოლოგიები ხასიათდებიან ქსელით გადაცემული მონაცემების უსაფრთხოების სისტემის მაღალეფექტიანობით, რადგან ამ შემთხვევაში გამოიყენება დაცვის სპეციალური სერვერები, შიფრები, თითების ელექტრონული ანაბეჭდები. მძლავრი საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები ცვლიან ვაჭრობის წესებს და ხელს უწყობენ მსოფლიო საფინანსო ბაზრების გარდაქმნას უფრო ეფექტიან სისტემებად.

ზემოთ აღნიშნულს აგრეთვე ხელს შეუწყობს ევროპის ქვეყნებში ერთიანი ვალუტის – ევროპული ევროს შემოღება. ერთიანმა ევროპულმა ვალუტამ უნდა შეასრულოს მნიშვნელოვანი ფულადი ფუნქცია როგორც ევროკავშირის ქვეყნებში, ასევე მის ფარგლებს გარეთ. ერთიანი ევროპული სავალუტო კავშირის შექმნა განაპირობებს ევროკავშირის ქვეყნების ეკონომიკური

პოლიტიკის სინქრონიზაციას, ფულად-საკრედიტო და სავალუტო კოორდინაციის ნაცვლად ადგილი ექნება აღნიშნულ სფეროში ერთიანი პოლიტიკის გატარებას, გაიზრდება მათი ურთიერთდამოკიდებულება და აქედან კი სხვადასხვა სფეროებში ეკონომიკური პოლიტიკის კოორდინაციაც. შემცირდება ევროკავშირის ქვეყნების ეკონომიკაზე მოქმედი სავალუტო კურსების ცვალებადობა, რაც უდავოდ დადებით მოვლენას წარმოადგენს. ევროს შემოღება მნიშვნელოვნად შეამსუბუქებს ცალკეულ ქვეყნებში საქონელსა და მომსახურებაზე ფასების შესაბამისობას, რაც ასტიმულირებს კონკურენციული გარემოს ჩამოყალიბებას.

რაც შეეხება საქართველოს, მისი გეოპოლიტიკური და ეკონომიკური მდებარეობა განაპირობებს, ევროპაში მიმდინარე მოვლენების, მათ შორის ერთიან ევროპულ ვალუტაზე გადასვლით გამოწვეული შედეგებით დაინტერესებას.

არსებობს ერთიანი ევროპული ვალუტის შემოღებით გამოწვეული შედეგების საქართველოს საგარეო ეკონომიკურ პოლიტიკაზე ზემოქმედების მეორე მხარეც. როგორც უკვე აღვნიშნავთ, ერთიანი ევროპული ვალუტის შემოღება გამოიწვევს კონკურენციული ბრძოლის გამწვავებას ევროკავშირის სივრცეში, პირველ რიგში, ევროპულ კომპანიებს შორის, ასევე ამერიკული, იაპონური, ჩინური და სხვა არაევროპული ფირმების ჩართვით. ეს იმას ნიშნავს, რომ ქართული პროდუქციისა და მომსახურების გატანა ევროპულ ბაზრებზე მნიშვნელოვან სირთულეებთან იქნება დაკავშირებული. ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების ევროკავშირში ინტეგრაციის პროცესი უშუალოდ ზემოქმედებას მოახდენს საქართველოს ეკონომიკურ მდგომარეობაზე. კონტინენტის ამ ნაწილში განლაგებული ყოფილი სოციალისტური ქვეყნები მნიშვნელოვნად გაზრდიან დასავლეთ ევროპის ბაზარს, რასაც შეიძლება მოჰყვეს საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ჩამოყალიბებული ურთიერთობების შეცვლა.

ყოველივე ზემოთაღნიშნულის მიუხედავად, უნდა გავითვალ-



ისწინოთ ის ფაქტიც, რომ საქართველოში სუსტად არის განვითარებული ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, რომელიც ჯერჯერობით პატარაა და არალიკვიდური, თუმცა მნიშვნელოვანი წარმატებაა მიღწეული კაპიტალის ბაზრის ინფრასტრუქტურის განვითარებაში. საფონდო ბაზრის ჩამოყალიბება დაიწყო USAID<sup>2</sup>-ის დახმარებით. კანონმდებლობის შესაბამისად რეგულირებას ახორციელებს ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისია, რომელიც დამოუკიდებელი სტრუქტურაა. საფონდო ბაზრის განვითარების ერთ-ერთ შემაფერხებელ ფაქტორად გვევლინება კორპორაციული მმართველობის ჩვევების არასაკმარისი დონე. საქართველოში უკვე შეიქმნა შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზა, თუმცა იგი შემდგომ სრულყოფას საჭიროებს. დაუცველია აქციონერთა (განსაკუთრებით მცირე აქციონერთა) უფლებები, ხოლო საწარმოების საფინანსო ანგარიშები რთული გასაგებია მესამე მხარისათვის. საჭიროა გატარდეს საკანონმდებლო ცვლილებები კორპორაციულ მმართველობაში საერთაშორისო სტანდარტების დასამკვიდრებლად და სავაჭრო გარიგებების დროს უფრო მეტი გამჭვირვალობისა და საჯაროობის უზრუნველსაყოფად.

ნებისმიერ ქვეყანაში ნორმალური საბირჟო ურთიერთობების განვითარებისათვის აუცილებელია არსებობდეს ხელსაყრელი პოლიტიკური, ეკონომიკური, ტექნოლოგიური და სხვა პირობები. საქართველოში ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟის სეგმენტი მხოლოდ ერთი სავაჭრო მოედნით არის წარმოდგენილი. ეს არის თბილისის ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟა. ზოგიერთი ეკონომისტი თვლის, რომ შიდა სავალუტო ბაზრის აღნიშნული სეგმენტი არაკონკურენტულია, მაგრამ საქმე ის არის, რომ ბირჟა თავისთავად არ არის ბაზრის სუბიექტი, რადგან წარმოადგენს მხოლოდ იმ ადგილს, სადაც ცენტრალური და კომერციული ბანკები ახორციელებენ უნაღდო ვალუტის შედარებით დიდი პარტიებით ვაჭრობას. თბილისის ბანკთაშორისი სავალუტო ბაზრის ორგანიზაციული ფორმაა, რომლის ვაჭრობებში, ეროვნუ-

ლი ბანკის გარდა, საქართველოში არსებული კომერციული ბანკების უმეტესობა, მათ შორის, ბაზრის ყველა შემქმნელი მონაწილეობს<sup>3</sup>.

თბილისის ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟა შიდა სავალუტო ბაზრის ყველაზე ლიკვიდურ სეგმენტს წარმოადგენს. მხოლოდ აქ შეიძლება უცხოური ვალუტის ერთბაშად დიდი პარტიის ყიდვა ან გაყიდვა, რაც მნიშვნელოვნად განპირობებულია საბირჟო ვაჭრობაში ეროვნული ბანკის მონაწილეობით. აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების დიდ ნაწილში პირდაპირი ბანკთაშორისი ბაზარი სულ უფრო და უფრო დიდ როლს თამაშობს. დსთ-ის სივრცეში, სადაც ყველგან არის საბირჟო ვაჭრობა, თითქმის ყველა ქვეყანაში შექმნილია ტექნიკური და ტექნოლოგიური პირობები ნებისმიერი ფინანსური ინსტრუმენტებით საბირჟო ვაჭრობის ეფექტიანი წარმოებისათვის. თუ განვიხილავთ მოსკოვის სავალუტო ბანკთაშორის სავალუტო ბირჟას, აღნიშნული ბირჟის ბაზრების მონაწილეებს რუსეთის ყველა მსხვილი ფინანსური ინსტიტუტი წარმოადგენს. რუსეთში სავაჭრო სისტემის ფარგლებში ფუნქციონირებს 1800 სავაჭრო ტერმინალი. პროგრამულ-ტექნოლოგიური კომპლექსის მოქნილი და თანამედროვე სტრუქტურა, კვალიფიციური ტექნიკური პერსონალის არსებობა ხელს უწყობს მოკლე ვადაში ფინანსურ ბაზრებზე ნებისმიერი სავაჭრო რეჟიმის რეალიზაციას, ასევე ახალი ბაზრების შექმნას. ყოველივე ეს შესაძლებელი გახდა პროგრამული, სატელეკომუნიკაციო ოპერატორების მსოფლიოს მოწინავე მწარმოებლებთან მჭიდრო კოოპერაციით. ამასთან, მოსკოვის ბანკთაშორისი სავალუტო ბირჟის პერსონალი დეტალურ ინფორმაციას ფლობს რუსეთის ეკონომიკური სპეციფიკის შესახებ. აღნიშნული ბირჟის წარმატებას განაპირობებს ისიც, რომ ბირჟა ახორციელებს მოგების რეინვესტირებას ინფორმაციული ტექნოლოგიების შემდგომ განვითარებაში, რაც ხელს უწყობს ბირჟას დააკმაყოფილოს ბაზრის თანამედროვე მოთხოვნები და ხშირად კი გააკეთოს წინასწარი პროგნოზი მოსალოდნელი

ტენდენციების შესახებ.

თანამედროვე პირობებში საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი ინსტიტუტების განმტკიცების, რეგიონული საფონდო ბირჟების ეფექტიანობის გაზრდის გარეშე შეუძლებელია განვითარებული საწარმოო სტრუქტურების ეფექტიანი ფუნქციონირება. რეგიონული საფონდო ბაზარი არის ეკონომიკური სისტემის დინამიური ნაწილი, რომელიც განსაზღვრავს ეკონომიკურ სისტემაში რესურსების განაწილების ხარისხს. საფონდო ბაზარი არამარტო წარმოადგენს ინვესტორებსა და კაპიტალის მომხმარებლებს შორის დამაკავშირებელ რგოლს, ამავე დროს ხელს უწყობს კაპიტალის გადინებას ეკონომიკის ცალკეულ დარგებში. რეგიონული საფონდო ბაზრის მიერ ეკონომიკის პერსპექტიული დარგების და ეკონომიკური ზრდის ფაქტორების უზრუნველყოფაზე უშუალოდ არის დამოკიდებული ეროვნული საინვესტიციო რესურსების გამოყენების ეფექტიანობა. რაც უფრო ეფექტიანია რეგიონული ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, მით მაღალია ეკონომიკური ზრდის ტემპები.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში თავისუფალი კონკურენცია ეროვნული ეკონომიკის მთავარი მამოძრავებელი ძალაა. კონკურენციული ბრძოლის შედეგად წარმოიქმნება მოთხოვნები ახალ ტექნოლოგიებსა და მომსახურებაზე, აღნიშნული კი, პირველ რიგში, ფინანსდება მოზიდული სახსრებით. მოზიდული სახსრების ეფექტიანი გამოყენება მოითხოვს მოხმარებული საშუალებების და ურთიერთობების უნიფიკაციას. სწორედ რეგიონული საფონდო ბაზარი წარმოადგენს იმ უნიფიცირებულ მექანიზმს, რომელიც ჩამოყალიბდა საზოგადოებაში ეკონომიკური ურთიერთობების ხანგძლივი ევოლუციის შედეგად. რეგიონული საფონდო ბაზრის უპირატესობა რეგიონულ საკრედიტო ბაზართან შედარებით იმაში მდგომარეობს, რომ რეგიონული საფონდო ბაზარი უფრო ხელსაყრელ პირობებს სთავაზობს სესხის ამღებებს და ინვესტორებს რეგიონულ საკრედიტო ბაზართან შედარებით. ინვეს-

ტორების დიდი ინტერესი რეგიონული საფონდო ბაზრების მიმართ ასევე გამოწვეულია ბაზარზე არსებული ფინანსური ინსტრუმენტების ფართო დიაპაზონით. საფონდო ბაზარზე ფუნქციონირებენ სამი კატეგორიის სუბიექტები: მყიდველი ივესტორები (შიდა და გარე), შუამავლები, როგორც ბაზრის პროფესიონალი მონაწილეები და ფასიანი ქაღალდების გამყიდველები – ემიტენტები. რეგიონული საფონდო ბაზრის მდგრადი განვითარება მიიღწევა აღნიშნული სუბიექტებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნით. ბაზრის სუბიექტების ინტერესების ოპტიმალური ბალანსის შექმნაზე პასუხისმგებლობა სახელმწიფოს ენიჭება, რადგან სახელმწიფო ახორციელებს საბაზრო ურთიერთობებზე ზეგავლენას სახელმწიფო მართვის სპეციალური მარეგულირებელი ორგანოებით.

საქართველოში ერთ-ერთი მსხვილი შიდა ინვესტორი შეიძლება გახდეს მოსახლეობა. მოსახლეობის დანაზოგები, გარე ინვესტორებისაგან განსხვავებით, წარმოადგენენ მუდმივად განახლებად რესურსს. ეროვნულ მეურნეობაში დანაზოგების ეფექტიანი ორგანიზაციის პროცესის წარმართვა მნიშვნელოვან ზეგავლენას მოახდენს არა მარტო ეკონომიკურ, არამედ სოციალურ კლიმატზე. პრაქტიკულად, ამ ამოცანის გადაწყვეტა ხელს შეუწყობს ქვეყნიდან კაპიტალის გადინების შეჩერებასა და განამტკიცებს მოსახლეობის დანაზოგების რეორიენტაციას რეალურ ინვესტიციებზე, საჭიროა განსაკუთრებული ღონისძიებების ჩატარება.

განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის საშუალო 1/4 აქციონერებს წარმოადგენს, მოსახლეობის თავისუფალი ფულადი სახსრების 95% განთავსებულია შენატანებსა და ფასიან ქაღალდებში.

მოსახლეობის დანაზოგების ორგანიზაციის პროცესი მოითხოვს ბაზრის ახალი სექტორის შექმნას, რომელიც უშუალოდ ორიენტირებული იქნება მოსახლეობაზე. აღნიშნული ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება შესაძლებელია რეგიონული საფონდო

ცენტრების შექმნის გზით. რეგიონული საფონდო ცენტრები, თავის მხრივ, წარმოადგენენ ბაზრის ორგანიზაციის ისეთ სისტემას, რომლის დროსაც მოქალაქეებს შესაძლებლობა აქვთ ცივილიზებული მონაწილეობა მიიღონ რეგიონული საფონდო ბაზრის საქმიანობაში, ამასთან მინიმუმამდე დაიყვანება კერძო ინვესტორების ორგანიზაციულ-ტექნოლოგიური ხარჯები, იქმნება მაქსიმალურად ხელსაყრელი პირობები მცირე ინვესტორების საქმიანობისათვის. რეგიონული საფონდო ცენტრები, თავის მხრივ წარმოადგენენ საფონდო მომსახურების სუპერმარკეტებს, რომლებიც ნებისმიერ სუბიექტს სთავაზობენ შემდეგ შესაძლებლობებს:

1. ინვესტორების საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურება;
2. ემიტენტების საკონსულტაციო მომსახურება;
3. ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვაზე მომსახურება;
4. საპაიო საინვესტიციო ფონდებში შენატანების განაწილებისა და გამოსყიდვის მომსახურება;
5. ინვესტორების ფასიანი ქაღალდების შენახვის, დივიდენდების გაცემაზე კონტროლის, კენჭისყრაში მონაწილეობის და სხვა მომსახურება.

ჩვენი აზრით, ზემოთ აღნიშნულის განხორციელება საქართველოში ამ ეტაპზე მაინც შეუძლებელია, რაც მთელი რიგი მიზეზებით აიხსნება: დამოუკიდებლობის პირველ წლებში ჰიპერინფლაციის პერიოდში მიღებული გამოცდილებით, როცა მოსახლეობამ დაკარგა დანაზოგები. გარდა ამისა, საქართველოში არ არსებობს დეპოზიტების დაზღვევის სისტემა, თუმცა მისი შემოღება ჯერ კიდევ სუსტი საბანკო სისტემის პირობებში (კომერციული ბანკების მნიშვნელოვან ნაწილს ჯერ არ შეუძლია დეპოზიტების დაზღვევის დაფინანსება) მნიშვნელოვან ხარჯებს დააკისრებს სახელმწიფო ბიუჯეტს. ნდობის ასეთი დაბალი დონე აისახება საბანკო სისტემაში საზოგადოების მონაწილეობის მცირე მასშტაბებით. გამოკითხვებმა დაადასტურა, რომ გამოკითხულთა მხ-

ოლოდ 3 პროცენტს აქვს ანგარიში კომერციულ ბანკში. აღნიშნულის გამო ქვეყანაში ძირითადად დამკვიდრებულია ნაღდი ანგარიშსწორების კულტურა, თუმცა თანდათანობით მატულობს უნაღდო ანგარიშსწორების ხვედრითი წილიც.

#### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ტრეიდერი – საბროკერო ფირმის წარმომადგენელი.
2. USAID – ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტო
3. ი. კაკულია. სავალუტო სისტემის განვითარების პრობლემები საქართველოში, თბილისი, 2001 წ.

## 18. პოლიტიკური რეგიონალისტიკა

პოლიტიკური რეგიონალისტიკა არის როგორც პოლიტოლოგიის, ასევე რეგიონალისტიკის ერთ-ერთი მიმართულება, რომელიც სწავლობს სახელმწიფოსა და საზოგადოების რეგიონული სტრუქტურის პრობლემებს. რეგიონული განვითარებისა და რეგიონთაშორისი ურთიერთობების საკითხების განხილვისას იგი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს პოლიტიკური მოვლენების სივრცობრივ ფორმებს, რეგიონებში პოლიტიკური პროცესებისა და ინსტიტუტების დინამიკას, პოლიტიკური ძალების ხასიათსა და განლაგებას; რეგიონული ელიტის ფორმირების პროცესის თავისებურებას, ცენტრისა და პერიფერიების ურთიერთქმედების პრობლემებს, აგრეთვე, რეგიონული პოლიტიკური გარემოს უკუქმედებას სახელმწიფოზე და მთლიანად საზოგადოებაზე.

თუ ზოგადი რეგიონალისტიკის შესწავლის ობიექტს წარმოადგენს რეგიონი, როგორც დამოუკიდებელი სივრცობრივ-გეოგრაფიული, ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული, ინსტიტუციონალურ-პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, ისტორიულ-კულტურული, ეთნიკური და დემოგრაფიული სიდიდე, პოლიტიკური რეგიონალისტიკის შესწავლის ობიექტი არის რეგიონული სახელმწიფო პოლიტიკა, რეგიონების პოლიტიკა და რეგიონული ურთიერთობების პოლიტიკური სფერო.

ამასთან, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ პოლიტიკური რეგიონალისტიკა აჩვენებს რა თავისი საგნის ფორმირებას, პოლიტიკურ პროცესებსა და ურთიერთობებს იხილავს რამდენიმე სტრუქტურულ დონეზე:

- რეგიონის დონეზე, რომელიც მოიცავს რამდენიმე სახელმწიფოს ტერიტორიას;
- რეგიონის დონეზე, რომელიც შედგება ერთი სახელმწიფოს ტერიტორიისაგან;
- რეგიონის დონეზე, რომელიც მოიცავს ერთი ან რამდენიმე

სახელმწიფოს ტერიტორიის ნაწილს;

– რეგიონის დონეზე, რომელიც შედგება ერთი ან რამდენიმე მუნიციპალური წარმონაქმნის ტერიტორიისაგან.

პოლიტიკური რეგიონალისტიკა, გამომდინარე მისი დონის ხასიათიდან, ცვლის შესასწავლი საგნის რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მახასიათებლებსა და პარამეტრებს.

პოლიტიკური რეგიონალისტიკის საგანი, უპირველეს ყოვლისა, დაკავშირებულია რეგიონებში პოლიტიკური ზელისუფლების ჩამოყალიბებისა და განვითარების კანონზომიერებებთან, სახელმწიფო პოლიტიკის რეგიონზე და რეგიონის პოლიტიკის სახელმწიფოზე ურთიერთქმედების გავლენასთან, აგრეთვე, რეგიონული ერთიანობის ცხოვრების პოლიტიკური სფეროს ფუნქციონირების კანონზომიერებებთან.

პოლიტიკური რეგიონალისტიკის საგნის ასეთი განსაზღვრისას საჭიროა განვმარტოთ, რომ, როდესაც ლაპარაკია რეგიონზე, რომელიც მოიცავს რამდენიმე სახელმწიფოს ან სახელმწიფოთა ნაწილის ტერიტორიებს, მხედველობაშია იმ სახელმწიფოთა რეგიონი, რომლებიც გაერთიანებული არიან სხვადასხვა პოლიტიკურ კავშირებში. ამის კონკრეტულ მაგალითად გამოვსახებთ ევროპის კავშირის სახელმწიფოთა რეგიონები ან კიდევ რუსეთისა და ბელორუსიის კავშირი. ეს სფერო უცხოური პოლიტოლოგების მიერ შეისწავლება „შიდა გეოპოლიტიკის“ ჩარჩოებში.

ჩვენი ეროვნული პოლიტიკური რეგიონალისტიკა რეგიონების პოლიტიკურ სფეროს განიხილავს როგორც ტერიტორიების ადმინისტრაციულ მართვას, რაც ემთხვევა რესპუბლიკის, მხარის და ავტონომიური წარმონაქმნების საზღვრებს, აგრეთვე, იმ ტერიტორიების საზღვრებს, რომლებიც შედიან ფედერაციულ მხარეებში და რეგიონთაშორის ეკონომიკურ ასოციაციებში.

ზოგჯერ პოლიტიკური რეგიონალისტიკა ცალკე იხილავს ისეთ პოლიტიკურ ინსტიტუტებს, რეგიონებში პოლიტიკურ პროცესებსა და ურთიერთობებს, რომლებიც გამოირჩევიან სოცია-



ლურ-ეკონომიკური ან ეთნო-პოლიტიკური თავისებურებითა და ერთგვაროვნობით, მიუსვდავად იმისა, რომ ისინი არ ემთხვევიან ფედერაციის სუბიექტების ადმინისტრაციულ საზღვრებს.

პოლიტიკური რეგიონალისტიკის პერსპექტივები განსაზღვრულ იქნება მთლიანად საქართველოს რეგიონალისტიკის განვითარების ფარგლებში და, ბუნებრივია, ჩვენი სამამულო პოლიტოლოგიის განვითარებასთან ურთიერთკავშირში.

ქართული რეგიონალისტიკა, როგორც სწავლულების უმეტესობა აღნიშნავს, ბოლო წლებში (8-10 წელია) განსაკუთრებით დინამიკურად ვითარდება და აღმავლობას განიცდის. გარკვეულწილად ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ ქართული რეგიონალისტიკა ამ პერიოდში რევანშს იღებდა იმ საგნობრივ ტერიტორიებში, რომლებიც ადრე იგნორირებულნი იყვნენ ან მოტივირებული იყო საგნის სრული დახურულობით – რეალური ფედერალიზმისა და რეალური თვითმმართველობის, ტერიტორიული ასიმეტრიულობის და რეგიონული დეპრესიის, რეგიონული ფინანსების და ბიუჯეტთმორისი ურთიერთობების, საგარეო-ეკონომიკური რეგიონული მოღვაწეობისა და უმარათავი მიგრაციის პრობლემებით და ა.შ.

რეგიონალისტიკა მომავალ პერიოდში დაიწყებს ერთმანეთთან დაკავშირებულ, მაგრამ რეგიონული სიტუაციების ტრადიციულად იზოლირებულად შესწავლას სისტემურობის განსაკუთრებით მაღალი დონით.

რეგიონული გამოკვლევები სულ უფრო და უფრო სიღრმეში წარიმართება – მცირე მოცულობის ტერიტორიული წარმონაქმნების დონეზე, სადაც შიდა მთლიანობა და ნებისმიერი რეგიონული გარემოსათვის იმანენტურად დამახასიათებელი სისტემურობა უფრო თვალნათლივ წარმოჩნდება. მუნიციპალური საქართველო (ქალაქები, რაიონები, სოფლები), მისი პრობლემები და მათი გადაწყვეტის დასაბუთებანი გახდება უახლესი რეგიონული გამოკვლევების უდიდესი და განსაკუთრებული მო-

სავლიანობის ველი.

ზოგადი რეგიონალისტიკის მდგომარეობისა და პერსპექტივების ასეთი შეფასება შეიძლება ისეთივე ხარისხით მივაკუთვნოთ პოლიტიკური რეგიონალისტიკის პრობლემების დამუშავებასაც (თანაბარი ხარისხით, როგორც მეცნიერული, ისე სასწავლო დისციპლინის). რამდენადაც პოლიტიკური რეგიონალისტიკის სტრუქტურა თავის თავში მოიცავს როგორც სულიერ სუბიექტებს (რეგიონული პოლიტიკის მონაწილეები), ასევე უსულო ელემენტებს (რეგიონული პოლიტიკური ხელისუფლება, პოლიტიკური ურთიერთობანი, პოლიტიკური შეგნება, პოლიტიკური კულტურა და ა.შ.), პოლიტიკური რეგიონალისტიკის ფუნქციები პირდაპირ დამოკიდებულებაშია სუბიექტებთან და მის სხვა შემადგენელ სტრუქტურებთან.

პოლიტიკური რეგიონალისტიკის ძირითადი ფუნქციები შეიძლება განვსაზღვროთ, როდესაც რეგიონული პოლიტიკის სუბიექტები შედიან პოლიტიკურ ურთიერთობებში, ანუ პოლიტიკური ინტერესების საფუძველზე რეგიონში სახელმწიფო ძალაუფლების განაწილებისა და გამოყენების ურთიერთობებში, მიზნების, მითითებების, ფასობრივი ორიენტაციების, იდეალების ურთიერთობებში, რომლებითაც ხელმძღვანელობენ თავიანთ მოღვაწეობაში რეგიონული პოლიტიკის სუბიექტები. პოლიტიკური რეგიონალისტიკის ძირითად ფუნქციებს წარმოადგენს: თეორიულ-შემეცნებითი, მსოფლმხედველობითი, რეგულატიური, შემფასებელი (აქსიოლოგიური), პროგნოსტიკული ფუნქციები.

თეორიულ-შემეცნებითი ფუნქცია პირველ რიგში დაკავშირებულია მთლიანობაში რეგიონული პოლიტიკის შესახებ ცოდნის ფორმირებასთან, კერძოდ, სახელმწიფო რეგიონული პოლიტიკის შესახებ და საზოგადოების ცხოვრებაში ამ პოლიტიკის როლის შესახებ ცოდნის ფორმირებასთან.

მსოფლმხედველობითი ფუნქცია ხელს უწყობს პოლიტიკური სინამდვილის განსაზღვრული ხედვის გამომუშავებას რო-

გორც რეგიონების ჭრილში (ფედერაციის სუბიექტების, მუნიციპალური წარმონაქმნების და ა.შ. მიხედვით), ასევე სახელმწიფოში და საზოგადოებაში მთლიანად.

რეგულატორული ფუნქცია გულისხმობს პოლიტიკურ მოქმედებებზე პირდაპირი გავლენის მეშვეობით პოლიტიკური ცოდნის შეძენას.

შემფასებელმა ფუნქციამ მეტ-ნაკლებად სწორი შეფასება უნდა მისცეს რეგიონში ან სახელმწიფოს რეგიონებში მთლიანად მიმდინარე მოვლენებს.

პროგნოსტიკული ფუნქცია ხსნის რეგიონული პოლიტიკისა და პოლიტიკური მოვლენების განვითარების ტენდენციებს მთლიანად პროგნოზის მეშვეობით.

პოლიტიკური რეგიონალიზაციის მეთოდები ზოგადი პოლიტოლოგიის შეცნობის თეორიული და ემპირიული მეთოდების ანალოგიურია.

რაც შეეხება თეორიული შეცნობის მეთოდებს, პოლიტიკურ რეგიონალიზაციაში ფართოდ გამოიყენება შეცნობის დიალექტიკური და სისტემური მეთოდები, აგრეთვე, ფორმალიზაციის მეთოდი. ეს მეთოდები საშუალებას იძლევა რეგიონებში პოლიტიკური სინამდვილის მოვლენები განხილული იქნეს რეგიონული პოლიტიკური პროცესების წინააღმდეგობრიობის გათვალისწინებით, რეგიონული და საერთოეროვნული პოლიტიკური ცხოვრების კომპონენტების ურთიერთკავშირითა და ყველა მისი მხარეების მუდმივი ხარისხობრივი ცვლილებებით; ასევე, ეს მეთოდები საშუალებას იძლევა რეგიონული პოლიტიკა წარმოვიდგინოთ როგორც მთლიანობა, რაც ფორმირდება ყველა მისი ნაწილების ურთიერთქმედებით, იმყოფება რა გარე სამყაროსთან (ბუნებასთან, ეკონომიკასთან, სოციალურთან, კულტურულ და სულიერ სამყაროსთან) მრავალმხრივ კავშირში. ამასთან, ფორმალიზაციის მეთოდი საშუალებას იძლევა, პოლიტიკური მოვლენები შევაღაროთ და დავაპირისპიროთ რეგიონულ ჭრილში მათი არსებობის მსგავსი პარამეტრები განსხვავებისა და მსგავსე-

ბის გამოსავლინებლად. ეს კი საშუალებას აძლევს პოლიტიკურ რეგიონალისტიკას გამოავლინოს რეგიონული პოლიტიკური ცხოვრების ტენდენციებისა და კავშირების ყველა მრავალსახეობა.

ემპირიული შეცნობის მეთოდი პოლიტიკური რეგიონალიზაციის მიერ გამოიყენება როგორც საშუალება და წესი კონკრეტული რეგიონული პოლიტიკური მოვლენების შესახებ ან ცალკეულ რეგიონში პოლიტიკური მივლენების შესახებ ახალი ცოდნის მისაღებად. ასეთ მეთოდებს შეიძლება მივაკუთვნოთ ანკეტირების სხვადასხვა ფორმები (საუბრები, ინტერვიუ, გამოკითხვა), სტატისტიკური და მათემატიკური მეთოდი და პოლიტოლოგიაში მიღებული შემეცნების სხვა მეთოდები.

საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობა პოლიტიკური რეგიონალისტიკის კვლევის საგანს წარმოადგენს. საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობის პრობლემები მთელი რიგი მეცნიერებათა კვლევის ობიექტია, კერძოდ, აღნიშნულ პრობლემას იკვლევს: პოლიტოლოგია, სოციოლოგია, სოციალურ-ეკონომიკური გეოგრაფია, რეგიონული ეკონომიკა და სხვ. ამასთან, საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობის ერთ-ერთ ყველაზე უფრო დამუშავებულ ასპექტებს ამჟამად წარმოადგენს სოციალურ-პოლიტიკური, რამდენადაც ამ პრობლემების სერიოზულ დამუშავებას ჩვენმა სოციოლოგებმა და პოლიტოლოგებმა სერიოზულად მოჰკიდეს ხელი ბოლო წლებში. საკითხი ეხება სოციალურ-ტერიტორიულ პრობლემებს რეგიონულ დონეზე, აგრეთვე, დეცენტრალიზაციის, ადგილობრივი თვითმმართველობისა და ფედერაციული მოწყობის თანამედროვე პრობლემებს.

პოლიტიკური რეგიონალისტიკის გამოკვლევების მთავარ მიმართულებას წარმოადგენს საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობის სოციალურ-პოლიტიკური ასპექტები, საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობის ურთიერთკავშირი და თანაფარდობა სახელმწიფოს ტერიტორიულ მოწყობასთან, პოლიტიკურ-ტერიტორიული სისტემები როგორც რეგიონული ერთობისა და სოცია-

ლურ-ტერიტორიულ ურთიერთობათა ერთიანობა. ამასთან, ყველა პრობლემა უნდა გაანალიზებულ და შესწავლილ იქნეს თანამედროვე საქართველოს ფედერაციული მოწყობის რეფორმასთან კავშირში, ადგილობრივი თვითმმართველობის შემოღებასთან და მთელ რეგიონულ პოლიტიკასთან კავშირში.

როგორც პროფესორი დ. დოლენკო მიუთითებდა, „საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობის პრობლემები ხანგრძლივი დროის მანძილზე წარმოადგენდა კვლევის საგანს, ძირითადად გეოგრაფიული მეცნიერების; მაგრამ რეგიონული პოლიტიკის მოთხოვნები კარნახობდა ტერიტორიული მოწყობის ყველა კომპონენტით ურთიერთკავშირის მექანიზმების უფრო სისტემური შესწავლის აუცილებლობას (ეკოლოგიურის, ეკონომიკურის, სოციალურის, პოლიტიკურის და სხვ). საზოგადოებრივი ცხოვრების ტერიტორიული საფუძვლებისადმი კვლევითი მიდგომების მრავალსახეობანი აიხსნება თვით საკვლევი ობიექტის სირთულითა და სისტემურობით – საზოგადოების ტერიტორიული ორგანიზაციით, ტერიტორიული მოწყობით. საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობის პირველად საფუძველს წარმოადგენს განსახლების ტერიტორიული სისტემა, რომლის საფუძველზეც ფორმირდება ნებისმიერი საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობა“! ამრიგად, განსახლება – ეს პირველადი ელემენტია, ბადა ტერიტორიული მოწყობის. მაგრამ ადამიანების განსახლებასთან ერთად ნებისმიერი საზოგადოება მართვის უფრო მოხერხებულობისთვის თავის ტერიტორიას ყოფს გარკვეულ მსხვილ ნაწილებად – რეგიონებად (მტატები, კომუნები, რაიონები, ოლქები, მხარეები და ა.შ.), რომლებიც ქმნიან საზოგადოების რეგიონულ ორგანიზაციას, ხოლო განსახლების სისტემა და რეგიონული ორგანიზაცია აყალიბებენ საზოგადოების ტერიტორიულ მოწყობას, დაბოლოს, საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობის პოლიტიკურ-იურიდიულ ფორმას წარმოადგენს სახელმწიფოს ტერიტორიული ორგანიზაცია, რაც გამოიხატება საზოგადოების ადმინისტრაციულ-

ტერიტორიულ და სახელმწიფოებრივ მოწყობაში.

ასე რომ, იმისათვის, რათა სწორად გაეიგოთ საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობის სტრუქტურა, საჭიროა მხედველობაში მივიღოთ მისი შემადგენელი ორი ელემენტი – დასახლება და რეგიონები. დასახლებაში იგულისხმება ტერიტორიულად მთლიანი, მოსახლეობის კონცენტრაციის კომპაქტური არეალი ცხოვრებისათვის, შრომისა და დასვენებისათვის ყველა აუცილებელი პირობებითა და მოწყობილობით. დასახლების შინაარსიდან გამომდინარე საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობის პრობლემების განხილვისას საჭიროა მხედველობაში მივიღოთ დასახლების ორი ტიპი – ქალაქი და სოფელი. ქალაქში ადამიანები დაკავშირებული არიან მეწარმეობასთან, ვაჭრობასთან და ა.შ., ხოლო სოფლად – სასოფლო-სამეურნეო წარმოებასთან.

ამგვარად, პოლიტიკურმა რეგიონალისტიკამ უნდა შეისწავლოს ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობის საზოგადოებრივი ცხოვრების სოციალურ-პოლიტიკური კანონზომიერებები. თანამედროვე საზოგადოებაში ქალაქისა და სოფლის განმსაზღვრელ კრიტერიუმებში საკმაო სხვაობაა – ქალაქის და სოფლის დამახასიათებელ მახასიათებლად იგულისხმება მოსახლეობის რიცხოვნობა და მათი საქმიანობის სახე.

საზოგადოების ტერიტორიული ორგანიზაციის მეორე ძირითადი ელემენტის – „რეგიონის“ არსისა და შინაარსის დასახასიათებლად საჭიროა გვახსოვდეს მისი გაგების განსხვავებული განმარტებები ლიტერატურაში.

რეგიონი (ლათინურიდან – მხარის, რაიონის იდენტურია) არის ქვეყნის ან რაზმდენიმე მეზობელი ქვეყნის განსაზღვრული ტერიტორია, რომელიც ხასიათდება მეტ-ნაკლებად ერთნაირი ბუნებრივი პირობებითა და საწარმოო ძალების განვითარების დამახასიათებელი მიმართულებებით, ჩამოყალიბებული სოციალური ინფრასტრუქტურითა და სოციალურ-პოლიტიკური პირობების თავისებურებით.

ჩვენ ზემოთაც მივუთითებდით, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში ტერმინი „რეგიონი“ ძალიან მრავალმნიშვნელოვანია, რაზეც მეტყველებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ სოციალურ-ეკონომიკურ გეოგრაფიაში, რეგიონულ ეკონომიკაში, სახელმწიფო და მუნიციპალური მართვის თეორიაში „რეგიონის“ ქვეშ იგულისხმება განსხვავებული ობიექტები. ამიტომ ფართო გაგებით, სიტყვა რეგიონი შეგვიძლია ვუწოდოთ ეკონომიკურ რაიონსაც, ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ წარმონაქმს, ქვეყნის ნაწილს და ქვეყნების ჯგუფს. მაგრამ საზოგადოების სისტემური მართვის თვალსაზრისით, მთავარი როლი საზოგადოების რეგიონულ ორგანიზაციაში განეკუთვნება სოციალურ-პოლიტიკურ რეგიონებს, ანუ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ (რაიონიდან ოლქამდე) და სახელმწიფოებრივ წარმონაქმნებს, რადგანაც ისინი უფრო ადეკვატურად ასახავენ საზოგადოების სტრუქტურას და ხასიათდებიან თვით ტერიტორიული სისტემის ორგანიზაციის მაღალი დონით.

ამგვარად, საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობა არის დასახლებათა და რეგიონების თავმოყრა, რომლებიც გაერთიანებული არიან ქვეყნის სახელმწიფოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული სტრუქტურით.

საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობისა და სახელმწიფოს ტერიტორიული მოწყობის გაგება შინაარსობრივად ძალიან ახლოს არიან. სახელმწიფოს ტერიტორიულ მოწყობას სპეციალისტების უმეტესობა საზღვრავს, როგორც საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობის პოლიტიკურ ფორმას. ანუ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სახელმწიფოს ტერიტორიული მოწყობა ასახავს პოლიტიკურ ცხოვრებას რეგიონულ ჭრილში, ხოლო საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობა ასახავს, უპირველეს ყოვლისა, რეგიონული საზოგადოებრივი ცხოვრების სფეროს. საზოგადოების ტერიტორიული მოწყობის პირობებში ურთიერთობის სუბიექტებს წარმოადგენს სოციალური ერთობები, ხოლო სახელმწიფოს ტერიტორიული მოწყობის სუბიექტებს – ხელისუფლების რეგიონული ორგანოები. ამიტომ, როდეს-

საც ვიხილავთ სახელმწიფოს ტერიტორიული მოწყობის პრობლემებს, საჭიროა გათვალისწინებულ იქნეს არა მარტო მისი ისეთი ელემენტები, როგორცაა ადამიანების განსახლება და რეგიონი, არამედ კიდევ მესამე მნიშვნელოვანი ელემენტიც — ხელისუფლება. ამასთან ერთად მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ ტერიტორიული სოციალური ერთობები, ერთი მხრივ, წარმოადგენს ხელისუფლების ზემოქმედების ობიექტს, ხოლო მეორე მხრივ — შეიძლება ისინი გამოვიდნენ პოლიტიკის სუბიექტებად. ამასთან დაკავშირებით საზოგადოების პოლიტიკურ-ტერიტორიული ორგანიზაცია საჭიროა განხილულ იქნეს როგორც პოლიტიკური ხელისუფლების ორგანიზაციის ტერიტორიული ერთობა და ადამიანების ერთობების ტერიტორიული ერთობა.

ასე რომ, ტერიტორიული გაერთიანების სამყაროს დახასიათებისათვის საჭიროა მხედველობაში ვიქონიოთ არა მარტო ტერიტორიის ერთობა, არამედ, აგრეთვე, ამ ტერიტორიის მიმართ ხელისუფლების ერთობაც.

პოლიტიკური ხელისუფლება არა მარტო ქმნის, არამედ არც თუ იშვიათად არღვევს ობიექტურად ჩამოყალიბებულ ტერიტორიულ ერთობას. მიუხედავად იმისა, პოლიტიკური ხელისუფლება გავლენას ახდენდა თუ არა ტერიტორიული ერთობის ფორმირებაზე, მაინც პოლიტიკური ხელისუფლება ასრულებდა ადამიანების გარკვეული ტერიტორიებისადმი მიმაგრების ისტორიულ პოლიტიკურ-სამართლებრივ ფუნქციას. სახელმწიფო ტერიტორიის ერთიანობა განპირობებულია ამ ტერიტორიაზე საერთო ხელისუფლების მოქმედებით. ასეთია სახელმწიფოს სხვადასხვა რეგიონების ტერიტორიული ერთიანობის უზრუნველყოფის მექანიზმი.

ვახასიათებთ რა პოლიტიკურ ურთიერთობებს, მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების პოლიტიკური აქტიურობა ან ტერიტორიული ერთობის ცალკეული წევრების აქტიურობა ბევრად არის დაკავშირებული ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობის პოლიტიკური კულტურის დონეზე



და თავისებურებებზე. განსაკუთრებით აქტუალურია ეს პრობლე-  
მა თანამედროვე საქართველოში. ქალაქის საზოგადოება უფრო  
დინამიკური და დადებითი დამოკიდებულებისაა პოლიტიკური რე-  
ფორმების მიმართ, ხოლო სოფლის ხალხი უფრო კონსერვატულია  
და ნაკლები ოპტიმიზმით გამოირჩევა.

სახელმწიფო ინსტიტუტების სიმყარე, საზოგადოების მთელი  
პოლიტიკური ცხოვრება ბევრად არის დამოკიდებული სახელმწი-  
ფო მოწყობის ფორმებზე, რომელიც ასახავს ამ სახელმწიფოს ტე-  
რიტორიულ სტრუქტურას, სახელმწიფოსა და მის შემადგენელ ტე-  
რიტორიულ ერთეულებს შორის ურთიერთობას.

როდესაც ვსაუბრობთ სახელმწიფოს ტერიტორიული სტრუქ-  
ტურის შესახებ, მაშინ, პირველ ყოვლისა, მხედველობაში გვაქვს  
ხელისუფლების ტერიტორიული ორგანიზაციის ფორმა. სახელ-  
მწიფოს ტერიტორიული მოწყობა არის ერთი მხრივ, ხელისუფ-  
ლების ტერიტორიული ორგანიზაცია, ხოლო მეორე მხრივ –  
სახელმწიფოს როგორც მთელის ურთიერთდამოკიდებულების სის-  
ტემა მის შემადგენელ ნაწილებთან (ტერიტორიებთან). ამგვარი  
ურთიერთდამოკიდებულების ხასიათს განსაზღვრავს სახელ-  
მწიფო-ტერიტორიული მოწყობის ორი ძირითადი ფორმა:  
უნიტარული და ფედერაციული. სახელმწიფოს მოწყობის მე-  
სამე ფორმას წარმოადგენს კონფედერაცია, მაგრამ ეს უკანასკნე-  
ლი უკვე არ წარმოადგენს სახელმწიფოს შემადგენელი ტერი-  
ტორიული ნაწილების გაერთიანებას, არამედ არის სუვერენულ  
სახელმწიფოთა გაერთიანება, რომლებსაც ახასიათებთ თავიანთი  
საკუთარი ტერიტორიულ-სახელმწიფოებრივი მოწყობა.

მსოფლიოს სახელმწიფოების უმეტესობას აქვს უნიტარული  
ტერიტორიული მოწყობა (ლათინურიდან და ფრანგულიდან –  
ერთიანობა). უნიტარული სახელმწიფო წარმოადგენს ერთიან  
სახელმწიფოს ერთიანი კონსტიტუციითა და მოქალაქეობით, ხე-  
ლისუფლებისა და სამართალწარმოების ორგანოების ერთიანი  
სისტემით, სადაც ფუნქციონირებენ ერთიანი საკანონმდებლო, სა-

მართლებრივი და ფულადი სისტემები. უნიტარული სახელმწიფო ხასიათდება ადმინისტრაციულ-ტერიტორიალური ერთეულებისადმი ცენტრალიზებული ხელმძღვანელობით და განცალკევებული (დამოუკიდებელი) სახელმწიფო-ტერიტორიული წარმონაქმნების არყოფნით. ეს არის ერთიანი, განუყოფელი, ერთი მთლიანი სახელმწიფოებრივ-ტერიტორიული მოწყობა. ამასთან ერთად, განარჩევენ თანამედროვე უნიტარული სახელმწიფოს ორ ტიპს – ცენტრალიზებულ და დეცენტრალიზებულ უნიტარულ სახელმწიფოებს.

ცენტრალიზებულ უნიტარულ სახელმწიფოებში ცენტრისადმი რეგიონების დაქვემდებარება ხორციელდება თანამდებობრივი პირების მეშვეობით, რომლებიც დანიშნული არიან ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოების მიერ. ასეთი ტიპის უნიტარული სახელმწიფოებია ნიდერლანდები, ფინეთი და სხვები.

დეცენტრალიზებულ უნიტარულ სახელმწიფოებში ხელისუფლების რეგიონული ორგანოები ფორმირდებიან ცენტრალურისაგან დამოუკიდებლად, ამიტომ მათი სამართლებრივი ურთიერთობა აგებულია დეცენტრალიზაციის საწყისებზე. ასეთი უნიტარული სახელმწიფოებია ღიდი ბრიტანეთი, ესპანეთი, იტალია, ახალი ზელანდია, იაპონია და სხვები.

თანამედროვე უნიტარულ სახელმწიფოებს არც თუ იშვიათად ყოფენ სიმეტრიულ და ასიმეტრიულ ტერიტორიული მოწყობის ტიპად.

სიმეტრიული ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის სახელმწიფო იმით ხასიათდება, რომ მის ტერიტორიულ ნაწილებს აქვს თანაბარი პოლიტიკურ-სამართლებრივი სტატუსი. მაგალითად, ასეთია პოლონეთში საოვევოდოები და ბელორუსიაში. ოლქები თანაბარუფლებიანი არიან.

ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის ასიმეტრიულ სახელმწიფოში მის შემადგენელ ტერიტორიულ ნაწილებს ახასიათებთ ერთმანეთისაგან განსხვავებული პოლიტიკურ-სამართლებ-

რივი სტატუსი. ამგვარი თავისებურება დამახასიათებელია იტალიისათვის, სადაც სიცილია, სარდინია და ზოგიერთ სხვა ტერიტორიულ ერთეულებს მიკუთვნებული აქვთ ავტონომიის განსაკუთრებული ფორმა და პირობები, ამასთან, ამ ავტონომიათა სტატუსი განსაზღვრულია ცალკეული საკონსტიტუციო კანონებით. ასიმეტრიული სტატუსი აქვს ესპანეთის ბევრ რეგიონსაც (მაგ. კატალონია, გალისია და სხვ). აღსანიშნავია, რომ უკანასკნელ წლებში იტალია, ესპანეთი, ნიდერლანდები და საფრანგეთი თუმცა ფორმალურად კი რჩებიან უნიტარულ სახელმწიფოებად, მაგრამ ამასთან სახელმწიფოებრივ-ტერიტორიულ მოწყობაში უკვე იყენებენ ფედერალიზმის გარკვეულ ელემენტებს.

თანამედროვე უნიტარულ სახელმწიფოებში გვხვდება ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულის რამდენიმე რგოლი, რაც ძირითადად დამოკიდებულია მოსახლეობის რაოდენობაზე და სახელმწიფოს ტერიტორიულ სიდიდეზე. არსებობს ორრგოლიანი (პოლონეთში, დანიაში, ბულგარეთში), სამრგოლიანი (დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, იტალია), ოთხრგოლიანი (კამერუნი, კოლუმბია, სენეგალი) ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა. ასე მაგალითად, დანიის ტერიტორია დაყოფილია 14 საგრაფოდ, რომლებიც, თავის მხრივ, იყოფიან 275 კომუნად, დიდი ბრიტანეთი მოიცავს ოთხ ისტორიულ ნაწილს (ინგლისი, შოტლანდია, უელსი, ოლსტერი), რომლებზეც განლაგებულია 56 საგრაფო დაყოფილი 482 ოლქად; საფრანგეთი შედგება 26 რეგიონისაგან, 100 დეპარტამენტის და 36433 კომუნისაგან.<sup>2</sup> ჩვეულებრივ, ყველაზე უფრო დიდ ტერიტორიულ ერთეულებს წარმოადგენენ მხარეები, ოლქები, პროვინციები და სხვ. ეს ტერიტორიული ერთეულები იყოფიან ოლქებად, რაიონებად და ა.შ. ზოგიერთ პატარა სახელმწიფოს საერთოდ არ გააჩნია ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა (მაგ. მალტა, ბახრეინი და სხვ.).

ფედერაციული სახელმწიფოებრივი (ლათინურად – კავშირი, გაერთიანება) მოწყობა ხასიათდება ორი ან მეტი ტერიტორიული

ერთეულის გაერთიანებით – ფედერაციის სუბიექტების გაერთიანებით (შტატები, პროვინციები, კანტონები, რესპუბლიკები, ოლქები და სხვ.) ერთ სახელმწიფოში. ფედერაციულ სახელმწიფოში ტერიტორიული ერთეულები გაერთიანებული არიან მნიშვნელოვანი პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული დამოუკიდებლობით, აქვთ საკუთარი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა და კანონმდებლობა. ფედერაციულ სახელმწიფოებში მოქმედებს ხელისუფლების უმაღლესი ფედერაციული ორგანოები, ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოები ფედერაციის სუბიექტის დონეზე, ანუ არსებობს სახელმწიფო ხელისუფლების ორი დონე – ფედერაციული და რეგიონული.

ორივე დონის ხელისუფლების ორგანოების უფლებამოსილებას აქვს კონსტიტუციური ან სხვა სახის საკანონმდებლო განსაზღვრა-გამიჯვნა. ფედერაციისთვის დამახასიათებელია ორმაგი საკანონმდებლო სისტემის არსებობა, არც თუ იშვიათად ორმაგი მოქალაქეობა, ორპალატიანი პარლამენტი (ერთი პალატა გამოხატავს ფედერაციის სუბიექტების ინტერესებს, მეორე – საერთო ეროვნულ ინტერესებს). სავარაუდოდ, მსოფლიო სახელმწიფოების მერვედი ნაწილი აგებულია ფედერაციულ საწყისებზე.

ფედერაციული სახელმწიფოების ინსტიტუტის ისტორიული განვითარების კვლობაზე ჩამოყალიბდა მისი სამი ყველაზე უფრო ცნობილი ფორმა: სახელშეკრულებო, ცენტრალური და კოოპერატიული.

ფედერაციის სახელშეკრულებო ფორმა ფედერაციას განიხილავს როგორც სახელმწიფოების გაერთიანებას, რომლებმაც ხელშეკრულების საფუძველზე ზოგიერთი უფლება გადასცეს ხელისუფლების ახლად შექმნილ ორგანოებს.

ცენტრალისტური ფორმა გულისხმობს, რომ სახელმწიფოს ყველა ცალკეულ ნაწილში მთელი სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ცხოვრება უნდა განხორციელდეს ფედერალური ორგანოების გადაწყვეტილების საფუძველზე.

ფედერაციის კოოპერაციული ფორმა ეფუძნება ფედერაციის ცენტრსა და ფედერაციის სუბიექტებს შორის სოციალურ-ეკონომიკურ თანამშრომლობას.

პრაქტიკაში ცნობილია, აგრეთვე, ფედერაციის ჩამოყალიბების ორი ძირითადი ფორმა: ფედერაციის სუბიექტების კავშირის საფუძველზე (აშშ, შვეიცარია, საბჭოთა კავშირი) და ავტონომიის საფუძველზე (მექსიკა, ინდოეთი, პაკისტანი). ზოგი ფედერაციული სახელმწიფოები, რომლებიც თავდაპირველად შექმნილი იყვნენ კავშირის საფუძველზე, დროთა განმავლობაში ცენტრალიზაციის პროცესის განხორციელების კვალობაზე გარდაიქმნენ ისეთ ფედერაციებად, რომლებიც ეფუძნებოდნენ სუბიექტების ავტონომიას ფედერაციის შემადგენლობიდან გასვლის უფლებების გარეშე.

ფედერალიზმის კონცეფციებში განსხვავება მეცნიერების მიერ ძირითადად ახსნილია ხელისუფლების სხვადასხვა დონეების ურთიერთობების კრიტერიუმებით.

მსოფლიოში ჩამოყალიბდა ფედერაციის აგების ორი ძირითადი პრინციპი — ეროვნულ-ტერიტორიული და ტერიტორიული.

ბოლო წლებში ბევრი მეცნიერი იყენებს ფედერალიზმის ხარისხობრივად ახალ გაგებას — „ეროპული ფედერალიზმი“, რაც წარმოადგენს დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოთა კავშირის განსაკუთრებულ ფორმას. აქ პოლიტიკური ინტეგრაცია ეფუძნება სახელმწიფო სტრუქტურების უფრო ფართო საერთაშორისო ერთობით შერწყმას, სადაც ადგილი აქვს ხელისუფლების ახალი ინსტიტუტების შექმნას და მათთვის ეროვნული პოლიტიკური ორგანოების ზოგიერთი სუვერენული უფლებების გადაცემას. ევროპული ორიენტაციის წამყვანი პოლიტიკური მოღვაწეები მიიჩნევენ, რომ სწორედ ფედერალიზმი წარმოადგენს ახალი ევროპის აგების სახელმძღვანელო პრინციპს.

სახელმწიფოთა მოწყობის ფედერაციული ფორმისაგან განსხვავებულს წარმოადგენს კონფედერაცია, რომელიც თავისი შინაარსით არის სახელმწიფოთა კავშირი. კონფედერაცია თავისი

არსით საერთაშორისო გაერთიანებაა, თუმცა ამასთან ფლობს სახელმწიფოებრიობის საერთო ნიშან-თვისებებს.

აღსანიშნავია, რომ შვეიცარიის კონსტიტუციებმა (1848 და 1874 წწ) შეუნარჩუნეს ქვეყანას ოფიციალური სახელწოდება — შვეიცარიის კონფედერაცია და ამასთან, დააწესეს ახალი არა კონფედერაციული, არამედ ფედერაციული სახელმწიფო მოწყობა. რეინის კონფედერაცია, ნაპოლეონის პროტექტორატით, ხელშეკრულებით შეიქმნა საფრანგეთსა და 16 გერმანულ სახელმწიფოს შორის. გერმანიის კავშირი, რომელიც შეიქმნა ვენის კონგრესის მიერ, აერთიანებდა 35 სახელმწიფოსა და 4 თავისუფალ ქალაქს. ავსტრია-პრუსიის ომის შემდეგ 1866 წელს გერმანიის კავშირის მაგიერ შეიქმნა ჩრდილოეთ გერმანიის კავშირი.

ადგილებზე ხელისუფლების ტერიტორიული ორგანიზაციის განსაკუთრებულ ფორმას წარმოადგენს ადგილობრივი თვითმმართველობის სისტემა.

ადგილობრივი თვითმმართველობა არის მოსახლეობის მიერ ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხების დამოუკიდებლად გადაწყვეტის ფორმა როგორც რეფერენდუმის ან მცხოვრებთა კრებების გზით, ასევე მათ მიერ შექმნილი ორგანოების მეშვეობით. ადგილობრივი თვითმმართველობა არის ხალხის ხელისუფლების ერთ-ერთი ფორმა და წარმოადგენს ცენტრიდან ადგილობრივი საქმეების მართვის თავისებურ ალტერნატივას.

თანამედროვე მსოფლიოს ქვეყნებში ადგილობრივი თვითმმართველობა, ჩვეულებრივ, წარმოადგენს ადგილობრივ წარმომადგენლობით ორგანოს, რომელიც არჩეულია შესაბამისი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულის მოსახლეობის მიერ და, რომელიც იღებს გადაწყვეტილებებს ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან ადგილობრივ საკითხებზე. არის, აგრეთვე, ადგილობრივი აღმასრულებელი ორგანო, რომელიც შეიძლება იყოს დანიშნული ან არჩეული. ეს უკანასკნელი მოწოდებულია პირველ რიგში შეასრულოს წარმომადგენლობითი ორგანოს გადაწყვეტილებები და

განახორციელოს რაპერატიული მართვა.

მსოფლიო პრაქტიკაში განახლებები ადგილობრივი თვითმმართველობის სამი სახის მოდელს: ანგლო-საქსონურს (ინგლისური), კონტინენტალურს (ფრანგული) და საბჭოურს.

საქართველოში – ადგილობრივი თვითმმართველობა ხორციელდება ქალაქებში, დაბებში, სოფლებში და სხვა სახის ტერიტორიებზე. მთავარია, რომ საქართველოს კონსტიტუციური ნორმებით ადგილობრივი-თვითმმართველობის ორგანოები გამოცალკეებულნი არიან სახელმწიფოს ხელისუფლების ორგანოებისაგან, ამას გარდა ადგილობრივი თვითმმართველობა, როგორც ხალხთა ხელისუფლების განსაკუთრებული ფორმა, გარანტირებულია საქართველოს ძირითადი კანონით – კონსტიტუციით.

მომავალი მსოფლიოს კონტურები. გლობალიზაცია და რეგიონალიზაცია ეკონომიკური ეროვნულობის წინააღმდეგ საბაზრო ურთიერთობების უნივერსალიზაციას თან სდევდა ეროვნული მეურნეობების ფორმირება, ტერიტორიულად შეზღუდული სივრცეების ჩამოყალიბება, რომლებიც განმტკიცებული იყვნენ ერთიანი ბაზრით. ამ მეურნეობებს შორის წარმოიშვა შრომის დანაწილების ურთიერთობა, და საბოლოოდ მათ შეადგინეს გლობალური სისტემა – მსოფლიო მეურნეობა. შრომის საერთაშორისო დანაწილების საფუძველი საწყის ეტაპზე იყო განსხვავება კლიმატურ-ბუნებრივ პირობებში, ბუნებრივ-რესურსებში, მოსახლეობის ტრადიციულ საქმიანობაში. დიდი მნიშვნელობა ქონდა ტერიტორიულად ერთმანეთისაგან დიდად დაცილებულ ქვეყნებს შორის ვაჭრობას. საწყისი პირობები განსაზღვრავდნენ სხვადასხვა საქონლების წარმოების საჭიროებასა და აუცილებლობას, და სწორედ ამით იქმნებოდა ეროვნული ეკონომიკების სტრუქტურების მიერ ურთიერთდამატებისა და ურთიერთშევისების წინამძღვრები. თავდაპირველად შრომის საერთაშორისო დანაწილებას ქონდა კოლოსალური ხასიათი: მის ინიციატორად

გამოდინდნენ ეკონომიკურად უფრო მძლავრი სახელმწიფოები, რომლებიც ქმნიდნენ შედარებით ჩამორჩენილი ქვეყნების ეკონომიკის სტრუქტურას თავიანთი საკუთარი ინტერესების სრული შესატყვისობითა და გათვალისწინებით – როგორც საბაზრო კანონზომიერებათა გამოყენების დახმარებით, ასევე პირდაპირი ძალადობის გზით.

შრომის საერთაშორისო დანაწილების თანდათანობითი გაღრმავება აძლიერებდა ეროვნული ეკონომიკის დამოკიდებულებას საგარეო ეკონომიკურ კავშირებზე. ეს საერთოდ და საყოველთაოდ ცნობილი მოვლენაა. მაგრამ ამასთან ძალიან იშვიათად აღნიშნავენ იმას, რომ ეს პროცესი პირველ რიგში მიმდინარეობდა მეზობელ ქვეყნებს შორის კავშირის განვითარებას შემწეობითა და საშუალებით.

შრომის საერთაშორისო დანაწილების განვითარების პროცესის თანმხლები უპირველესად აღსანიშნავი მოვლენა იყო საგარეო-სავაჭრო კავშირების დიფერენციაციის ზრდა, ცალკეული სახელმწიფოების პრიორიტეტულ პარტნიორებად ვაჭრობის თავმოყრის დონის შემცირება. აღნიშნული პროცესი ფართოდ გაიშალა უკვე მე-20 საუკუნეში.

ამრიგად, საგარეო ვაჭრობა სულ უფრო მეტად ხდება მრავალმხრივი პროცესი, შრომის საერთაშორისო დანაწილება აღრმავებს და აფართოებს მის არა მხოლოდ სასაქონლო, არამედ აგრეთვე გეოგრაფიულ სტრუქტურასაც. ამასთან ერთად მსოფლიო ვაჭრობის გრძელვადიანი კანონზომიერებები -- საგარეო-სავაჭრო კავშირების გეოგრაფიული დივერსიფიკაცია, შიგარე-გიონული ვაჭრობის სვედრითი წილისა და მნიშვნელობის ზრდა, ცალკეული „სავაჭრო შესახელმწიფოების“ დომინირებადი მდგომარეობის რამდენადმე შესუსტება უკვე თვალშესახებია.

საქონელგაცვლის განვითარება ხდება ერთდროულად ცალკეული რეგიონების ფარგლებში მსხვილმასშტაბიანი ეკონომიკური სივრცეების ფორმირებასთან ერთად. ბოლო ხანებში გაძლიერდა



ტენდენცია ამ სივრცეების ფარგლებში მეურნეობრიობის პირობების უნიფიკაციისადმი, ერთიანი ვალუტის შემოღების ჩათვლით (ამის მაგალითია ევროს შემოღება 1999 წლიდან ევროკავშირის 11 ქვეყანაში, აშშ-ს დოლარის ლათინური ამერიკის ზოგიერთი ქვეყნების ეროვნულ ვალუტად გადაქცევის გეგმები). როგორია ამ ტენდენციების განვითარების გრძელვადიანი პერსპექტივები?

მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების უძრავლესი თანამედროვე სტენარები იქიდან გამომდინარე, რომ საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა ლიბერალიზაციამ საბოლოო ჯამში უნდა გამოიწვიოს გლობალური საბაზრო სივრცის ცალსახა ფორმირება, რომელიც იფუნქციონირებს ერთიანი კანონებით, გამოიყენებს ან ერთიან საგადასმხდლო საშუალებას, ან მბრუნავ ურთიერთშემცვლელ საგადასმხდლო საშუალებებს, რომლებიც ემიტირებული იქნებიან სხვადასხვა აუცილებლად ოფიციალური ინსტიტუტების მიერ. ივარაუდება, რომ ეროვნებათაშორისი ბარიერების დაძლევა, რომელიც განპირობებულია ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირებით, საშუალებას შექმნის ამაღლდეს კონკურენციის ეფექტიანობა და უზრუნველყოფილ იქნეს ერთობლივი ეკონომიკური მოგება.

მოცემული სქემა ეყრდნობა წარმოების ფაქტორების აბსოლუტური მობილურობის დაშვებას, რასაც მივყვართ არაადეკვატური წარმოდგენებისაკენ, როდესაც ცდილობენ იგი გამოიყენონ რეალური ეკონომიკური პროცესების მიმართ. ტრადიციული წარმოდგენები კონკურენციის შესახებ იქიდან გამომდინარე, რომ მას უნდა მივყავდეთ წარმოების ფაქტორების საზოგადოებრივი წარმოების დარგებს შორის განუწყვეტელი გადანაწილებისაკენ. ეს დაკავშირებულია მათ ტერიტორიულ გადაადგილებასთან; ამასთან ყველა აღიარებს წარმოების ფაქტორების სხვა დარგებში ან სხვა რეგიონში გადაადგილების გარკვეულ ხარჯებთან კავშირს, მაგრამ ვარაუდობენ და მიაჩნიათ, რომ სხვადასხვა შეზღუდვების მოხსნას და საბაზრო მექანიზმების სრულყოფას ძალუძს

განუხრელად შეამციროს დანახარჯები თუ ნულაძდე არა, გარკვეულად სასურველ და მისაღებ მინიმუმამდე მაინც.

მსგავს შეხედულებას, ამასთან, აქვს არსებითი ნაკლოვანება. იგი გამოდის წინადადებიდან, რომ კაპიტალის მობილობა და სამუშაო ძალის მობილობა – ერთი და იგივე წესის და ხასიათის მოვლენებია და რომ სამუშაო ძალის გადაადგილება დარგებსა და ტერიტორიებს შორის იზღუდება ადმინისტრაციული წინაღობებით. ამასთან ერთად ეს პრინციპულად განსხვავებული მოვლენებია. კაპიტალი, განსახიერებელი საყოველთაო ექვივალენტში – ფულში – განურჩეველია თავისი საქმიანობით გარე სამყაროსადმი და მისი მოძრაობა ადმინისტრაციული წინააღმდეგობების არ არსებობისას განისაზღვრება ერთად-ერთი კრიტერიუმით – მოგების ნომრით. მუშაკების მოტივაცია უფრო რთულია და მისი ეკონომიკური რაციონალობა მხოლოდ მისი ერთ-ერთი შემადგენელია.

ამ მოტივაციის მნიშვნელოვან ფაქტორად წარმოგვიდგენია ცხოვრებისა და ბინადრობისათვის ხელსაყრელი ბუნებრივი, სოციალური და სულიერი გარემოს არსებობა. ამიტომ თუნდაც ეროვნულ მეურნეობათა ფარგლებში შრომის ბაზრის მოქნილობა არსებითად ჩამორჩება სხვა დანარჩენი ბაზრების მოქნილობის ხარისხს (სამუშაო ძალის მობილურობის გადაფასება იყო, კერძოდ, რუსეთის რეფორმების არქიტექტორთა ერთ-ერთი არსებითი შეცდომა). რაც შეეხება საერთაშორისო მიგრაციებს მათ გზაზე დამატებით წინააღმდეგობებს წარმოადგენენ ენობრივი და სოციალურ-კულტურული ბარიერები. მაგრამ რადგანაც ასეთი მიგრაციები მაინც ხდება, მათი მიმართულება არანაკლებად განისაზღვრება კულტურული და ფსიქოლოგიური ფაქტორებით, ვიდრე ეკონომიკური მიზანშეწონილობის მოსაზრებებით.

ეჭვგარეშეა, რომ მსოფლიოს მოსახლეობის მობილურობა მთლიანობაში იზრდება. ამას ხელს უწყობს ცხოვრების სტანდარტების უნიფიკაცია, გაზრდილი ინფორმირებულობა, სახელმ-

წიფოთაშორისი ურთიერთობების ახალი ნორმების დამტკიცება, აღზრდისა და სწავლების კოსმოპოლიტიზაცია და ჰუმანიზაცია. გაძლიერებადი ინდივიდუალიზაცია იწვევს ქცევის ტრადიციული ჯგუფური სტერეოტიპებისადმი კრიტიკული დამოკიდებულების ზრდას. შედეგად ადამიანების მოქმედებებში და ქცევებში ეკონომიკური შეჩადგენელის მნიშვნელობა, ეჭვს გარეშეა, რომ მაღლდება.

ეს ყოველივე აშკარად არასაკმარისია, რათა გაკეთდეს დასკვნა, რომ უაზლოეს სანში კაცობრიობის უპეტესობა მზად იქნება ერთიანი ენო-უზრახმით მოპკიდოს ხელი ნებისმიერ კარგად ანაზღაურებად სამუშაოს დედამიწის ნებისმიერ წერტილში. ამას განაპირობებს: 1) უპირველეს ყოვლისა ის, რომ პრინციპში კვლავ რჩება ისეთი ფაქტორები, რომლებიც არ ექვემდებარებიან უნიფიკაციას; ასეთებია ბუნებრივ-კლიმატური პირობების განსხვავება ან კიდევ მანძილი. სამუშაო ძალის მთელ მსოფლიოში იდეალური მობილურობა გამოიწვევდა იმას, რომ ის ტერიტორიები, რომლებიც არაზელსაყრელ პირობებში იმყოფებიან, სულ მთლიანად დაცარიელდებოდნენ ადამიანებისაგან, ან კიდევ ეს ტერიტორიები გადაიქცევიან სათადარიგო მოედნებად, რომლებიც ათვისებულ იქნებიან გარკვეული სახის საქონლებზე მოთხოვნის გაზრდის შემთხვევაში (შესაბამისად მოსახლეობა იქ იქნებოდა მხოლოდ დროებითი ხასიათის). 2) ინდივიდუალიზაციას აქვს მეორე მხარეც — ძლიერდება ცხოვრების საერთო ხარისხისადმი უპირატესობის მიკუთვნების ტენდენცია წმინდა მატერიალურ წარმატებასთან შედარებით, ძლიერდება მიდრეკილება რწმენის, ფასეულობების და მათი შესატყვისი ცხოვრების სახისა და წესის დამოუკიდებლად არჩევისადმი. მაგრამ ერებს შორის არსებული ტრადიციული ვანსხვავებანი, შემორჩენილი ჩვევები და მოძველებული ცრუ-რწმენები, ცრუ შეხედულებები ბევრად უკვე კარგავენ თავიანთ მნიშვნელობას, ერთდროულად ფორმირდებიან ახალი რელიგიური და ცივილიზებული თემები, საზოგადოებები, რომ-

ლებსაც არ უკავიათ მკვეთრად გამოყოფილი ან განკუთვნილი ტერიტორიები, მაგრამ თავიანთ მხარდამჭერებს და მიმდევრებს კარნახობენ ქცევის გარკვეულ წესებს. ასე რომ, მათი მონაწილეების რწმენა და ცხოვრების წესი ასევე შეიძლება იქცეს არარაციონალური ქცევის მოტივად ცხოვრების ადგილისა და საქმიანობის სახეობის შერჩევისას.

ეკონომიკის საბაზრო სიტუაციის ცვლილებებისადმი მისადაგების მიზნით, ამასთან მოსახლეობის დასაქმების დონის შენარჩუნების ინტერესების გათვალისწინებით, აქამდე ჩამართავენ საქონლისა და მომსახურების გადაადგილების სხვადასხვაგვარ შეზღუდვებს. სამუშაო ძალის მიგრაციის რეგულირებისათვის, წმინდა ადმინისტრაციული ზომების გარდა გამოიყენება აგრეთვე შემდეგი მექანიზმები: ხელფასის ცვლილება, ფულადი პოლიტიკა, საბიუჯეტო პოლიტიკა. ამ მექანიზმებიდან პირველმა შეიძლება იმუშაოს ერთიანი ეკონომიკური სივრცის ჩარჩოებში, მაგრამ მისი ფარგლებიდან გასვლისას მას შეიძლება ქონდეს დამანგრეველი სოციალური შედეგები, თუნდაც შესაბამისი სოციაუმის ფაქტიურ კოლაფსამდეც კი.

დანარჩენი მექანიზმები ეკონომიკური პოლიტიკის ავტონომიური ბერკეტების მისადაგებას საჭიროებენ. ამგვარად, ადამიანთა თანასაზოგადოებას, რომლებიც სახლობენ გარკვეულ ტერიტორიებზე, არა მხოლოდ ეხლა, არამედ პერსპექტივაშიც დასჭირდებათ თავიანთი სამეურნეო საქმიანობის რეგულირების სპეციფიკური მექანიზმები.

ბოლო დრომდე შესაბამის ფუნქციას ეროვნული სახელმწიფოები ასრულებდნენ. რომლებიც ეფექტიანობის განსხვავებული ხარისხით უზრუნველყოფდნენ თავიანთი საზღვრების ფარგლებში საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირებას, მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფის ინტერესების შეთანხმებასა და ინტერესების სხვა სახელმწიფოების წინაშე დაცვას. მაგრამ ეროვნული სახელმწიფოს ტრადიციული სტატუსი და ფუნქციები დღეს ეჭვს

ქვეშ არის უკვე დაყენებული.

ეროვნული სახელმწიფოს ინსტიტუტი არის ევროპული პოლიტიკური კულტურის ნაყოფი (ნაშობი). ნატურალური მეურნეობის სიჭარბის პირობებში სახელმწიფოები წარმოადგენდნენ ან ტომობრივ კავშირებს, ან კიდევ „მსოფლიო“ იმპერიებს. ტერიტორიულად შეზღუდულ-შემოფარგლული სახელმწიფოებრიობა, რომელსაც პრეტენზია ქონდა გარკვეული საზოგადოებრიობის წარმომადგენლობაზე და რომელსაც მოგვიანებით ერი უწოდეს, ჩამოყალიბდა დასავლეთევროპული (კათოლიკურ-პროტესტანტული) ცივილიზაციური სივრცის ჩარჩოებში. ასეთი წარმომადგენლობა მოვიდა შუასაუკუნოვანი სისტემის შემცვლელად, რომლის ფარგლებშიც „დიდი ერთობისადმი“ მიკუთვნება განისაზღვრებოდა რელიგიის მიერ. ამა თუ იმ რელიგიისადმი მიდგომა იმ დროს ნიშნავდა მის მიერ დადგენილი კანონებით ცხოვრებას. შესაბამისად რელიგია განსაზღვრავდა საზოგადოების მთელ კულტურას (ამ სიტყვის ფართო გაგებით), მათ შორის რელიგია განიხილებოდა როგორც სამართლის წყარო. „ქრისტიანული სამყაროს“ ფარგლებში, რომელიც აღიქმებოდა როგორც საზოგადოების მთლიანი ერთობა, არსებობდა სახელისუფლებო-იერარქიული ურთიერთობის რთული სისტემა, ვასალური დამოკიდებულების ინსტიტუტი. მაგრამ ამასთან სარწმუნოების მიხედვით გამიჯვნა იყო შეუდარებლად ძალიან მკვეთრი, ვიდრე დაყოფა სხვადასხვა ბატონების ვასალების შორის.

ევროპული სახელმწიფოების აღორძინება მე-15 საუკუნიდან დაწყებული დაკავშირებულია საბაზრო ურთიერთობების განვითარებასთან და საშუალო საქალაქო წოდებების ფორმირებასთან, რომლებიც დიჯხანს იყვნენ ცენტრალიზაციის დასაყრდენი. ეროვნულ სახელმწიფოთა შექმნა წარმოადგენდა არა უბრალოდ გარკვეული ეთნოსების არსებობის რიგით ეტაპს, არამედ ახალი სოციალური წესრიგის შესახებ საზოგადოებრივი ხელშეკრულების დადების (ვაფორმების) აქტს.

ფორმირებად სახელმწიფოს მისდამი დაქვემდებარებულების მიმართ აბსოლუტური ხელისუფლების პრეტენზია ქონდა, იდეოლოგიურად ეს საბუთდებოდა სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების როგორც ტრადიციული კონცეფციით, ასევე საზოგადოებრივი ხელშეკრულების რაციონალური კონცეფციით. ამ ბოლო კონცეფციის ავტორი ტ. გობსი ამტკიცებდა, რომ აბსოლუტური ხელისუფლება წარმოადგენს „ბუნებრივი მდგომარეობიდან“ ერთადერთ გამოსავალს, რომელიც ტრიალებს (ბრუნავს) „ყველას ომით ყველას წინააღმდეგ“. სახელმწიფოს საფუძველს წარმოადგენს ხალხის მიერ დადებული საზოგადოებრივი ხელშეკრულება, რომლის მეშვეობითაც ისინი ანდობენ თავიანთ თავს ხელისუფალთ – „მათ ცხოვრებაზე და სიკვდილზე“. ამის შემდეგ ქვეშემრდომთ არ შეუძლიათ მართვის ფორმის შეცვლა, „სუვერენულია – მსაჯი საკითხებში იმის შესახებ, რა არის აუცილებელი მშვიდობისათვის და თავისი ქვეშევრდომების დაცვისათვის“.<sup>3</sup> ამასთან მნიშვნელობა არა აქვს სჯეროდა თუ არა ხალხს ხელისუფლების ურთიერთხელშეკრულების საშუალებით, ეშინოდათ ერთმანეთის, თუ დაუთმეს უზურპატორს მისი ძალადობის შიშის გამო; იმ და სხვა შემთხვევაში გამომაფხიზლებელი მოტივი – შიშია, რომლის გარეშეც ვერავის ვერ აიძულებ მორჩილებას.

პრაქტიკაში აბსოლუტიზმმა შექმნა ცნობილი თავისუფალი სივრცე და თავისუფლება ყველა შესაძლებლობათა განვითარებისათვის, მაგრამ ვერ მოახდინა მათი სრულად რეალიზება. „საზოგადოებრივი ხელშეკრულება“ ითვალისწინებდა უსაფრთხოების გარანტიებს, მართლმსაჯულების რამდენადღე კოორდინირებას, ბაზრის განვითარების პირობებს სახელმწიფო საზღვრების ფარგლებში, მაგრამ ქვეშევრდომებისათვის ის რჩებოდა სავარაუდო ხელშეკრულებად, რომელსაც ისინი შეგნებულად არ დებდნენ, მხოლოდ იძულებული იყვნენ მას მიჰყოლოდნენ. ის პირები, რომლებიც არ იყვნენ მოცულები მოცემული ხელშეკრულებით, გობსის მიხედვით, მოსპობას ექვემდებარებოდნენ.

იმის მიხედვით, თუ როგორ მოდიოდა განვითარებადი სამოქალაქო საზოგადოება წინააღმდეგობაში აბსოლუტიზმთან, ყალიბდებოდა საზოგადოებრივი ხელშეკრულების დემოკრატიული კონცეფცია, რომელიც ფორმულირებულ იქნა ჟან ჟაკ რუსოს მიერ. ამ კონცეფციის თანახმად „სახელმწიფოში არის მხოლოდ ერთი ხელშეკრულება: ესაა ასოციაციის ხელშეკრულება; იგი თვითონ თავისთავად გამორიცხავს ყოველგვარ სხვაგვარის შესაძლებლობას“.<sup>4</sup> სწორედ ასოციაცია წარმოადგენს სუვერენულს, და მის თითოეულ წევრს ეკუთვნის უმაღლესი ხელისუფლების ნაწილი. ასოციაციის ფარგლებში გათვალისწინებულია მოქალაქეთა უფლებების უწყვეტი (მჭიდრო) კავშირი მოვალეობებთან და პასუხისმგებლობასთან ერთად მათი დარღვევის შემთხვევაში. დებს რა საზოგადოებრივ ხელშეკრულებას „მოქალაქე თავის თანხმობას იძლევა ყველა კანონებზე: იმათზეც, რომლებიც გამოცემულია მისი სურვილის გვერდის ავლით და იმათზეც კი, რომლებიც სჯიან თვითონ მას, როდესაც ის გაბედავს დაარღვიოს რომელიმე მათგანი“.

ამავე დროს მათგან ურთიერთობა იმათთან, ვინც არ მიეცმასნა ასოციაციას უფრო მომთმენი გახდა გობსისთან შედარებით. ჟ. რუსო მათ უტოვებთ საშუალებას ეძებონ სხვაგვარი სუვერენიტეტი, ამავე დროს სუვერენიტეტი ამ კონცეფციაში ტერიტორიულად შეზღუდულია: როდესაც სახელმწიფო დაფუძნებულია, მაშინ გარკვეულ ტერიტორიაზე ცხოვრება განიხილება როგორც სუვერენისადმი დამორჩილება.

საზოგადოებრივი ხელშეკრულების კონცეფციამ, როგორც სახელმწიფოებრივი მშენებლობის საფუძველმა, გაიმარჯვა და იზეიმა საფრანგეთის დიდი რევოლუციის მსვლელობაში. ამ რევოლუციის მსვლელობისას და შემდგომ საზოგადოებრივი ინსტიტუტების ევოლუციისას ფორმულირებულ იქნა ერი-სახელმწიფო კანონმდებლობის ერთიანი სისტემით და მისი შესრულებისათვის ერთიანი სახელმწიფო აპარატით, კანონების წინაშე

მოქალაქეების თანასწორობითა და მათი უფლებით არჩევნების საშუალებით მონაწილეობა მიიღოს თავისი არსებობის პირობების განსაზღვრაში, აგრეთვე მონაწილეობა მიიღოს თანდათანობით განვითარებადი დემოკრატიის ინსტიტუტების სხვა პრობლემების მოგვარებაშიც. ეს სისტემა გახდა ნიმუში ევროპის სხვა ქვეყნებისათვის.

ტერიტორიულად შემოსაზღვრული ერთობის ფორმირებამ, რომელიც განმტკიცებული იყო საზოგადოებრივი ხელშეკრულებით და რომელიც მოსახლეობის გაზრდილ მოქალაქეობრივ აქტივობას გულისხმობდა, იდეოლოგიურ ფუნდამენტს საჭიროებდა – აღმოცენდა ნაციონალიზმი. ცნობილ კულტურულ ერთობას (ერთიანობას) უნდა დამატებოდა სახელმწიფოებრიობის რაციონალური საფუძვლები, უნდა გამაგრებულიყო საზოგადოებრივი ხელშეკრულება. ნაციონალიზმის იდეოლოგია გულისხმობდა, რომ „ნაციონალური იდეა“ წარმოადგენს სახელმწიფოს სიცოცხლისუნარიანობის აუცილებელ კომპონენტს. ამ თვალსაზრისით, სახელმწიფო, რომელიც მოკლებული იქნებოდა აღნიშნულს განიხილებოდა როგორც ანომალია, წარსულის გადმონაშთი, მიუხედავად იმისა, რომ მათი სახელმწიფო აპარატი ფუნქციონირებდა სრულიად დამაკმაყოფილებლად.

ამავე დროს „ნაციონალური იდეა“ როგორც ნაციონალური იდენტურობის დასავლეთევროპული ცივილიზაციური არეალის კრიტერიუმი უფრო მეტად ემოციური განცდა იყო, ვიდრე მკვეთრად ფორმულირებული პრინციპი. ალბათ არ მოხერხდებოდა მოკლედ გადმოცემულიყო ისეთი იდეოლოგიური ფორმულა, რომელიც ერთის მხრივ გააერთიანებდა დასავლეთევროპულ ყველა ერს, ხოლო მეორეს მხრივ – გამოარჩევდა მას (ე.ი. ერს) სხვა ერებისაგან. ამისათვის მოგვიწევდა ჩამოგვეთვალა ეროვნული კანონმდებლობის ძირითადი დებულებები და ოფიციალური იდეოლოგიის ფორმულირებები. არსებითად „ნაციონალური იდეა“ ლიბერალურ ინტერპრეტაციაში ადგილობრივ პირობებისაღმი ადაპტირებულ



„ეპროპული იდეის“ ვარიანტს წარმოადგენდა, რომელსაც პრეტენზია აქვს მოცემული ერის მის რეალიზაციაში წამყვანი როლის შესახებ.

ერის ფორმირება მოითხოვდა უარის თქმას სხვადასხვა ეთნიკური, ტერიტორიული, რელიგიური ჯგუფების განსაკუთრებულებაზე და თვითმყოფადობაზე. ადამიანის ერთიანი სახელმწიფოს თანასწორუფლებიან მოქალაქედ აღიარების საზღაური იყო მის მიერ ამ სახელმწიფოს მონოპოლიური უფლების აღიარება და ჯგუფურ თვითიდენტიფიკაციაზე და ცხოვრების სპეციფიკურ წესზე უარის თქმა. სახელმწიფოს ფარგლებში ფორმირდებოდა ცხოვრების ერთიანი წესი, რაც შეესატყვისებოდა მოდერნის ეპოქას და რაც ეფუძნებოდა საბაზრო ფასეულობებს, კონკურენციის კანონებს და შეფერადებული იყო ნაციონალური იდეოლოგიით. რელიგიური ჩვევები, ეთნიკური და კულტურული ტრადიციები მიიჩნეოდა კერძო ცხოვრების ელემენტების ხარისხში, მაგრამ არა როგორც ცხოვრებისეული ორიენტირები, რომლებსაც შეეძლოთ თავიანთ გარშემო გააერთიანებინათ განსაზღვრული საზოგადოებრივი ძალები.

საჭიროა აღინიშნოს, რომ უმცირესობის შეფასება ისეთი დამოკიდებულების თაობაზე, როგორიცაა „დისკრიმინაცია“, რომლისთვისაც თითქოს პასუხისმგებლობა ეკისრებოდა სულსწრაფ უმრავლესობას, ძალიან შორს იყო ჭეშმარიტებისაგან: პირიქით, უმცირესობის ძალიან ენერგიული წარმომადგენლები იბრძოდნენ მაშინ არა თავიანთი თვითმყოფადობის შენარჩუნებისათვის, არამედ ერთად მთლიანად შერევისა და შერწყმისათვის. ისინი მიესალმებოდნენ ასიმილაციას როგორც ჩაკეტილიდან დიდი სოციუმის არენაზე გამოსვლის საშუალებას.

ევროპაში ნაციონალური სახელმწიფოებრიობის (ინსტიტუტების გაფურჩქვნის ეპოქა მოდის 1871-1914 წლებზე, როდესაც კონტინენტზე განთავსდნენ სტაბილური პოლიტიკური წარმონაქმნები, რომლებიც ეფუძნებოდნენ სუვერენიტეტის კონცეფციას, ერ-

თან კანონმდებლობას, კანონის მიმართ ყველას თანაბრობას, ურთიერთ აღიარებასა და ცნობას. ეს პრინციპები არ ვრცელდებოდა არაევროპულ ტერიტორიებზე. პირიქით, ნაციონალური სახელმწიფოთა გაფურჩქვნა ევროპაში დაემთხვა აზიისა და აფრიკის ტერიტორიებზე იმპერიების შექმნას. ევროპული სახელმწიფოების მიერ დასავლეთის ცივილიზაციის არეალის გარეთ ტერიტორიული ექსპანსია იდეოლოგიურად საბუთდებოდა როგორც მათი „ცივილიზატორული მისია. ქონდათ რა წინააღმდეგობები „არაცივილიზებული ქვეყნების“ ერთმანეთს შორის განაწილებაზე, ისინი ამავე დროს სოლიდარულად გამოდიოდნენ თავიანთი უფლებების დასაცავად არაევროპული მსოფლიოს „ასათვისებლად“ (აფრიკის თაობაზე ბერლინის კონფერენცია, ჩინეთში ერთობლივი ინტერვენცია).

ამ პერიოდში ევროპის ტერიტორიაზე ყველაზე უფრო მაღალ დონეზე იყო უზრუნველყოფილი წონასწორობა სახელმწიფო საზღვრებს შორის და სოციუმების რეალური ინტერესების თანასწორობა (რომლებიც მოთავსებული იყვნენ ამ საზღვრებში). ამავე დროს ნაციონალური სახელმწიფოს აყვავების პერიოდი დასავლეთის ცივილიზაციის არეალში არ ითვლება სახელმწიფო საზღვრების ეთნიკური ხასიათის ხალხების განსახლების საზღვრებთან მაქსიმალურად თანხვედრის პერიოდად. მთელმა რიგმა ევროპულმა ხალხებმა იმ დროში ჯერ კიდევ ვერ შეძლო დამოუკიდებლობის მოპოვება.

პირიქით, პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ევროპაში ნაციონალური სახელმწიფოებრიობის პრინციპმა ფორმალურად გაიმარჯვა. ნაციონალური მოძრაობები, რომლებიც ფესვებით XIX საუკუნეში გადადიოდნენ, წარმატებით დამთავრდნენ, რაც განმტკიცებული იქნა ვერსალის სისტემის ჩარჩოებში. მაგრამ ნაციონალური სახელმწიფოს ინსტიტუტი სინამდვილეში კრიზისის ფაზაში შევიდა. ეკონომიკური კატაკლიზმები, კლასობრივი ბრძოლის გამწვავება, დემოკრატიული მექანიზმების ეროზია, ომის

შემდგომ პერიოდში ტოტალიტარული და ავტორიტარული ტენდენციების ზრდა ადასტურებდა ამ ინსტიტუტის უუნარობას გადაეწყვიტა აღმოცენებული პრობლემები, შეემუშაებინა მყარი საზოგადოებრივი ხელშეკრულება და უზრუნველყო ადამიანებისათვის ცხოვრების ნორმალური გარემო.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ევროპის ქვეყნებმა ამ კრიზისიდან გამოსვლის გზების ძიებისას თავიანთი ძალისხმევა წარმართეს ორი მიმართულებით; ერთის მხრივ ისინი დადგნენ თანდათანობითი დაახლოებისა და ზეეროვნული ინსტიტუტის მშენებლობის გზაზე. ამასთან ეროვნული სუვერენიტეტის შეზღუდვა დაიწყო ეკონომიკური სფეროდან (საბაჟო კავშირის ფორმირება, საგადასახადო პოლიტიკის კოორდინაცია, სტრუქტურული რეგულირება). ეკონომიკური ინტეგრაციის წარმატებებს მოჰყვა პოლიტიკური დაახლოება. შედეგად 1993 წელს მივიღეთ ევროკავშირის შექმნა. სწორედ ამით რთულდება საზოგადოებრივი ხელშეკრულების სტრუქტურა, მას ეძლევა დამატებითი (ევროპული) განზომილება.

მეორეს მხრივ, ომის შემდეგ ძალისხმევა მიმართულ იქნა ნაციონალურ ჩარჩოებში დემოკრატიული მექანიზმების განმტკიცებისა და სრულყოფისაკენ, პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღებისას მოსახლეობის რეალური გავლენის ამაღლებისაკენ, ეროვნული საზღვრების ფარგლებში სიმდიდრის გადანაწილების საქმეში კონსენსუსის მიღწევისათვის. შედეგად მთელ რიგ ქვეყნებს მიეცათ საშუალება მოეზდინათ „კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ ფორმირება, რომელმაც არა მარტო პირობები შექმნა ეკონომიკური განვითარებისათვის, არამედ აგრეთვე მთელ მოსახლეობას საშუალება შეუქმნა ესარგებლა მისი ნაყოფით.

რეგიონული ინტეგრაციისა და მსოფლიო ეკონომიკის ტრანსნაციონალიზაციის პროცესის მიმდინარეობის კვალობაზე იზრდებოდა კონფლიქტი ეროვნულ დემოკრაციასა და ზეეროვნულ ინსტიტუტებს შორის. კომპრომისი, რომელიც მიღწეული იყო 60-

იან წლებში ლოზუნგით „მამულების ევროპა“, უკვე ვეღარ პასუხობდა ახალ ეკონომიკურ რეალიებს. ამავე დროს ზეეროვნული ინსტიტუტების, რომლებიც ევროპას ახალ რეალიებს უსადაგებდნენ, მოქალაქეების მიერ თავისი ნების გამოხატულების მხრივ მნიშვნელოვნად სუსტი იყო ეროვნულ ინსტიტუტებთან შედარებით. ინტეგრაციის გაღრმავების შედეგად არა მარტო დემოკრატიის ზოგიერთი მიღწევების გადასინჯვას აქვს ადგილი, არამედ აგრეთვე წაილეკება თვით მისი უწინდელი სუბიექტიც, ამასთან ახალი სუბიექტი უფრო ბუნდოვნად გამოიყურება.

კოლონიური იმპერიების დაცემის პროცესში მიუღებელი იყო არაევროპულ ქვეყნებში ეროვნული ეკონომიკისა და სამოქალაქო საზოგადოების აღდგენის მცდელობები. მაგრამ უმეტესობაში ეს მცდელობა აღმოჩნდა უფრო ნაკლებად წარმატებული, ვიდრე ევროპაში. ეს აიხსნება როგორც ეკონომიკური და სოციალური განვითარების შინაგანი იმპულსების შედარებითი სისუსტით, ასევე შექმნილი გლობალური სამეურნეო სისტემით, რომელიც უკვე აღარ ტოვებდა წინანდელ სივრცეს ეროვნულ მეურნეობათა საკონსოლიდაციო პოლიტიკური ზომებისათვის. ეკონომიკის სფეროში გლობალური მასშტაბით სახელმწიფოს შესაძლებლობები ასევე არსებითად შეზღუდულია. მთელი რიგი საერთაშორისო შეთანხმებები ვაჭრობის ლიბერალიზაციის შესახებ, კაპიტალის მოძრაობის შესახებ, საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა რეგულირების წესების შესახებ აწესებს ეკონომიკური პოლიტიკის უფრო მეტად მკაცრ ჩარჩოებს. განუსაზღვრელი ეროვნული სუვერენიტეტის კონცეფცია თანდათანობით უთმობს ადგილს ოთხწევრიან იერარქიას: გლობალური ზეეროვნული ინსტიტუტები – რეგიონული ინტეგრაციული გაერთიანებები – ეროვნული სახელმწიფოები – სახელმწიფოებს შიგნით ავტონომიური ოლქები (რეგიონების როლის ამაღლება წარმოადგენს ევროკავშირის განვითარების კონცეფციის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მომენტს).

მზარდ ინტერნაციონალიზაციას პერსპექტივაში მივყევართ არა მარტო ეროვნული სახელმწიფოების ეკონომიკურ შესაძლებლობათა შეზღუდვისაკენ, არამედ აგრეთვე მთლიანად ტერიტორიულ-პოლიტიკური სტრუქტურებისაც მთლიანად. საქონლის, მომსახურების, კაპიტალის თავისუფლად გადაადგილების, შრომის საერთაშორისო დანაწილების გაღრმავების პირობებში ეროვნული საზღვრების ზევით ფორმირდებიან მეტ-ნაკლებად უფრო მყარი კვლავწარმოებლური კავშირები. წარსულში, როდესაც ჭარბობდა შრომის საერთო (დარგობრივი) საერთაშორისო დანაწილება, ეროვნული ეკონომიკის აბსტრაქციის გარკვეულ დონეზე შეეძლო ყოფილიყო სხვა ეროვნული მეურნეობის როგორც ერთიანი პარტნიორი, რომელიც ყიდდა ერთი დასახელების საქონლებსა და მომსახურებას და ყიდულობდა სხვაგვარს, სხვას. შრომის დეტალური და ტექნოლოგიური დანაწილების მნიშვნელობის ზრდის შესატყვისად აღნიშნული პარტნიორობა უკვე უფრო მეტ ხარისხში საჭიროებდა განხილვას და ისინი უკვე განიხილებოდნენ როგორც საწარმოო ერთეულების კონგლომერატი, რომლებიც ურთიერთქმედებენ ერთმანეთთან და რომლებიც ამასთან ერთად უცხოელ პარტნიორებთან ქმნიან ერთიან კვლავწარმოებრივ კომპლექსებს; პარალელურად განიხილებიან აგრეთვე აუტსაიდერები, რომლებიც ვერ ჩაერთენ კვლავწარმოებრივ კავშირებში თანამედროვე ტექნოლოგიურ დონეზე.

შედეგად მსოფლიო რუკაზე გამოჩნდნენ ეკონომიკური საზღვრები, რომლებიც არ ემთხვეოდა ეროვნულ საზღვრებს. ამასთან ძლიერდება საერთაშორისო კვლავწარმოებრივი კავშირების მოქნილობა. მსხვილი საწარმოები და აგრეთვე მყარი ტრანსნაციონალური კვლავწარმოებრივი კომპლექსები ერთიანდებიან „დროებითად“, მაგრამ შედარებით უფრო მყარ წარმონაქმნებად, რომლებიც ხასიათდებიან ერთიანი საწარმოო ბაზით, მათ ფარგლებში ჩამოყალიბებული საქონლის უახლესი სახესხვაობების წარმოებისა და რეალიზაციის ერთიანი პროცესის ტექნოლოგიური და მეცნიერ-

ულ-ტექნიკური მთლიანობით (საერთაშორისო კონსორციუმები). მე-20 საუკუნისა 80-90 წლებში განვითარებულ ტრანსნაციონალური სტრატეგიული აღიარების ფორმირებაზე, როგორც კონკრეტული ეპოქისა და გარემოს დამახასიათებელ ნიშან-თვისებაზე მიუთითებენ ბევრი ცნობილი მეცნიერები, მათ შორის ე. კოჩეტოვი, ა. მოვსესიანი, ს. ოგნიცევი და სხვანი.

კერძოდ, ე. კოჩეტოვის აზრით „კვლავწარმოებრივი ბირთვები ქმნიან პირობებს მთავრობების ფორმირებისათვის, რომლებიც ფუნქციონირებენ სახელმწიფოთაშორის საფუძველზე, მაგრამ ამ ბირთვების ფარგლებში. მაგრამ არ არის გამორიცხული, რომ მომავალში ახალი ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ფორმების ეკონომიკური საზღვრების კონტურების „პოლიტიზირების“ კვალობაზე მოხდეს ახალი სახელმწიფოებრივი სტრუქტურების აღმოცენება“<sup>5</sup> წარმოგვიდგენია, რომ შესაბამისი ბირთვების მოძრავი ხასიათი ნაკლებად სარწმუნოს გახდის სახელმწიფო საზღვრების ხელახლა გადაკეთებას და საერთაშორისო კონსორციუმების „გავლების სფეროების“ სუვერენიზაციას. უფრო მეტად შეიძლება მოველოდეთ სპეციფიური ტრანსნაციონალური მაკოორდინირებული ორგანოების შექმნას, რომლებიც იმოქმედებენ არა ეროვნულ მთავრობათა მაგივრად, არამედ მათთან ერთობლივად.

მიუხედავად ამისა პოლიტიკური სტრუქტურების იერარქიაში მსგავსი ელემენტის დანერგვა უფრო მეტად ასუსტებს სახელმწიფო ინსტიტუტებს, ვიწროვდება საზოგადოებრივი ხელშეკრულების მოქმედების სფერო, რომლის პროდუქტსაც წარმოადგენს სახელმწიფო. ასეთი ხელშეკრულების საგანი უკვე ხდება სოციალური წონასწორობისა და ცხოვრების ეროვნული წესის სპეციფიკურ თავისებურებათა მხარდაჭერის მექანიზმი. ამასთან გლობალიზაციის პირობებში შესაბამისი მექანიზმები უქმდებიან ან თანდათანობით კარგავენ თავიანთ მნიშვნელობას. სახელმწიფოს ფუნქციები დაიყვანება კონკრეტულ ადგილობრივ პირობებში „თამაშის საერთო წესების“ მხარდაჭერამდე. ეკონომიკის

სფეროში მისი ძირითადი ამოცანაა – უზრუნველყოს სამეურნეო მექანიზმების „სამუშაო მდგომარეობა“, რათა მსოფლიო სამეურნეო სისტემის მექანიზმებმა, რომლებიც იმყოფებიან ეროვნულ ტერიტორიებზე, შეძლონ ოპერატიულად აეწიონ ახლად ფორმირებად ტრანსნაციონალურ სტრუქტურებზე. ამის გარდა ეკონომიკის, პოლიტიკის, საზღვარგარეთისა და კულტურის უნივერსალური ნორმები სულ უფრო ხშირად განიხილება ეკონომიკური ეფექტიანობისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის როგორც ერთდერთი გარანტია. ასეთ პირობებში სულ უფრო თვალსაჩინო ხდება განვითარებული ქვეყნების კავშირის პრეტენზიები „ცივილიზატორულ მისიაზე“.

ამავე დროს ასეთი ტენდენციების მიმართ ოპოზიციური დამოკიდებულება არ უნდა იქნეს მიჩნეული როგორც გუშინდელი დღის ბრძოლა დღევანდელის წინააღმდეგ. თვით ეს ტენდენცია – თანამედროვე ეპოქის ტენდენციების ნაყოფი და ნაშეიქია. თუ ავიღებთ პრობლემას თავის ეკონომიკურ ასპექტში, ტერიტორიულ-პოლიტიკური სტრუქტურების შესაძლებლობათა შეზღუდვა არ იწვევს სხვადასხვა ტერიტორიებს შორის არსებული ეკონომიკური პირობების განსხვავების გამოთანაბრებას, როგორც ეს, კლასიკური თეორიის თანახმად, იქნებოდა იდეალურ კონკურენციულ სივრცეში. როგორც მიხიშუში, ამას წარმოების სხვა ფაქტორებთან შედარებით ხელს უშლის მოსახლეობის შეზღუდული მობილურობა. ამავე დროს ტერიტორიული სტრუქტურების მსგავსი შეზღუდვები იწვევს დაბეჭეული მექანიზმების ნგრევას, რომლებიც აგებული იყო ადამიანების ტერიტორიულად შეზღუდული ერთობების მიერ, რათა დაეხმარებინათ გარე სამყაროსთან თავიანთი დამოკიდებულება. შედეგად, როგორც ა. ნეკლევა აღნიშნავს, ვითარებიან ექსცენსიური ოპტიმიზაციური სქემები, რომლებიც ხელს უწყობენ მსოფლიოს; გარემოს უთანასწორობიდან დამატებითი სარგებლის ამოღებას.

საერთო სოციალოგიური თვალსაზრისით, ინდივიდუალიზაციის

ზრდა აძლიერებს არსებული საზოგადოებრივი ინსტიტუტებისადმი კრიტიკულ დაშოკიდებულებას, სტიმულს: აძლევს ადამიანს ჩამოაყალიბოს საკუთარი შეხედულებანი სასურველ საზოგადოებრივ წყობაზე. ადამიანი სულ უფრო ნაკლებად გრძნობს თავს ვალდებულად რაიმე გააკეთოს არა იმიტომ, რომ „ასეა მიღებული“, არამედ იმიტომაც, რომ „ასე პროგრესულია“. შედეგად ინდივიდუალიზაცია პარადოქსალური სახით იწვევს სხვადასხვა სახის ფუნდამენტალისტური მიმართულებათა გამოცოცხლებას, რომელთა საფუძველშიც დევს რესტავრაციული ტენდენციები, მისწრაფება მკაცრად მოახდინონ საზოგადოების ცხოვრების რეგლამენტირება გამომდინარე მოცემული ეთნოსის ისტორიული ტრადიციებიდან.

ფუნდამენტალიზმი არსებითად გამოდის როგორც უკმაყოფილების გამოხატვის ფორმა არა იმდენად ცხოვრების დონით, არამედ უფრო ცხოვრების ხარისხით, ყოფა-ცხოვრების სოციალური გარემოთი. ეს უფრო მეტად ცხოვრების წესის ძიების სიმპტომებია, ადამიანებისათვის უფრო კომფორტული ცხოვრების ძიებაა, ვიდრე ეხლათ ჩამოყალიბებული თანამედროვე ცივილიზაციის პირობებში. აჩვენებს მას არ ძალუძს მოგვცეს ადეკვატური პასუხი იმ კითხვებზე, რომლებიც წარმოიშვებიან გაძლიერებული ინდივიდუალიზაციის შედეგად, რამდენადაც მის საფუძველში დევს არჩევანის თავისუფლების უარყოფა. ადამიანი, რომელიც განეკუთვნება გარკვეულ ეროვნებას თავისი დაბადების თვით ფაქტის ძალით, ვალდებულია მიჰყვებოდეს მის მოთხოვნებს. ალტერნატივის იდეა გადადის და გადაიქცევა ტოტალიტარულ უტოპიად.

თანამედროვე ეპოქამ შექმნა შესაბამისი წინამძღვრები ახალი ცივილიზაციური გამოიჯენისათვის, რომელიც არ ემთხვევა ტრადიციული ეთნოკონფესიონალურ საზღვრებს. ეს წინამძღვრები განისაზღვრება ჩვენს მიერ გადატანილი პროცესებით, რომელსაც მ. ჩეშკოვი ახასიათებს როგორც „კაცობრიობის უდიდეს დაბ-



რუნებად ისტორიიდან ეკოლუციაში“<sup>6</sup>.

საზოგადოების მიხედვით წარსული ისტორიისათვის დამახასიათებელი იყო, ერთის მხრივ, პლანეტის რესურსების შედარებითი სიუხვე, რაც საკმარისი იყო კაცობრიობის არსებობისათვის, ხოლო მეორეს მხრივ -- საკმარისი უცვლელობა ადამიანის ბიოლოგიური გარეგნობის, ადამიანი სრულყოფდა არსებობისათვის საჭირო საშუალებების წარმოების წესებს, ახდენდა ცხოვრების საშუალებების ტრანსფორმირებას, ხოლო თვითონ თავისი ბიოფსიქიკური ბუნებით რჩებოდა იმავე არსებად. ამასთან, ადამიანების გარემომცველ გარემოზე ზემოქმედების საშუალებათა სრულყოფამ შექმნა პირობები მოსახლეობის რიცხოვნების გაზრდისათვის, რაც შეიძლება განხილული იქნას როგორც პროგრესის ერთად-ერთი ობიექტური (არაიდეოლოგიური) კრიტერიუმი.

ამჟამად სიტუაცია მკვეთრად შეიცვალა. ერთის მხრივ პლანეტის ინტელექტუალური და პოლიტიკური ელიტის შიგნით ჭარბობს იმის რწმენა, რომ დედამიწის მოსახლეობის რიცხოვნობა უახლოვდება მისი დემოგრაფიული ტევადობის ზღვრულ დონეს. მდგრადი განვითარების კონცეფცია ორიენტირებულია მოსახლეობის რიცხოვნობის ზრდის შეკავებაში, რაც ეჭვს ქვეშ აყენებს ტრადიციული სოციალურ მეცნიერებათა პროგრესისტულ პარადიგმების მორალურ საფუძვლებს: არ უნდა იყოს ჰუმანური უარის თქმა ამ ქვეყნად მოვლენაზე იმ მოტივით, რათა სხვებმა შეძლონ უფრო მოხერხებული მოწყობა. ხოლო მეორე მხრივ, თანამედროვე ბიოინჟინერია მჭიდროდ მიუახლოვდა იმ ზღვარს, რომლის იქითაც შესაძლებელია თვით ადამიანური ბუნების პრინციპული გადაკეობა.

კაცობრიობის წინაშე გადასაწყვეტად წარმოჩინდებიან ისეთი საკითხები, როგორცაა ეკოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტის პრიორიტეტული მიმართულებების შერჩევა (მოსახლეობის რიცხოვნობის შეზღუდვა ან მოხმარების შეზღუდვა), ადამიანის ბიოლოგიური ბუნებაში ჩარევის ესა თუ ის ფორმა. ამ

კითხვებზე პასუხი არ შეიძლება იყოს „პრაგმატიული“ (ვიწრო „პრაგმატიზმი“ აქ „პრაქტიკულად“ თანასწორია იმ ადამიანის, რომელიც წვავს თავის სახლს, რათა გათბეს) - ის თხოულობს ფასობრივ თვითგანსაზღვრას. შემთხვევითი არ არის, რომ გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპს წინ უძღოდა 50-70-იან წლებში გავრცელებული „დეიდეოლოგიზაციის“ კონცეფციის კრახი, „იდეოლოგიის დასასრული“, რომელიც ითვალისწინებდა სოციალური სისტემის კონვერგენციას „მეცნიერული მართვის“ საფუძველზე, „პრობლემების პრაგმატულ გადაწყვეტას“. მანამ ვიდრე „გადაწყვეტდე პრობლემას“, საჭიროა განსაზღვრო თვით პრობლემის ხასიათი, რისი გულისათვის უნდა იქნეს ის გადაწყვეტილი და რა ფასი უნდა იქნეს გადახდილი მის გადაწყვეტაში.

ბუნებრივია, არის პრობლემები, რომლებიც ფაქტიურად არჩევანს არ ტოვებენ მათი გადაწყვეტისას (როდესაც საკითხი ეხება ადამიანისა და საზოგადოების სიცოცხლის საშიშროებას). მაგრამ ასეთი პრობლემის თვით აღმოცენებაც ადასტურებს და მიუთითებს განვითარების დაბალ დონეს, ან კიდევ მართვაში დაშვებულ შეცდომაზე. როგორც კი სიცოცხლის საფრთხე ლიკვიდირებულ იქნება, მაშინვე თავის უფლებებში შედის არჩევანის თავისუფლება. მეცნიერებას და ტექნოლოგიას შეუძლიათ განსაზღვრონ მხოლოდ მიზნების მიღწევის მეოთხედი, მაგრამ არა თვით მიზანი. ამიტომ იდეოლოგია რჩება საზოგადოებრივი შეგნების აუცილებელ კომპონენტად. არ შეიძლება მისი მეცნიერებით შეცვლა, რადგანაც ისინი ასრულებენ განსზვავებულ ფუნქციებს. უფრო მეტიც - იმის კვალობაზე, თუ როგორ მცირდება წინააღმდეგობათა რაოდენობა, რომლებიც დგება მეცნიერული გამოკვლევის გზაზე ამა თუ იმ იდეოლოგიური მოსაზრებებით, სულ უფრო თვალნათელი ხდება, რომ მეცნიერული ცოდნების ერთი და იმავე ერთობლიობის აღიარება შეიძლება ადვილად შეეხამოს პრინციპულად განსხვავებულ იდეოლოგიებს.

ამავე დროს პასუხები კითხვებზე, რომლებიც წარმოიშვებიან

„კაცობრიობის ევოლუციაში დაბრუნების“ ეტაპზე, არ შეიძლება გამოვიყვანოთ ტრადიციული იდეოლოგიებისაგან. ამ კითხვებისადმი ამგვარი ან სხვაგვარი დამოკიდებულება არ ეწერება „კაპიტალიზმ-სოციალიზმის“, „მატერიალიზმ-იდეალიზმის“, „ლიბერალიზმ-დირიჟიზმის“, „დასავლეთ-აღმოსავლეთის“ და თვით „რელიგია-მეცნიერების“ ოპოზიციის ურთიერთდაპირისპირებაში ან კიდევ რაციონალიზმ-სულიერების დაპირისპირებაში. ადამიანების ახლად წარმოშობილ პრობლემებში თვითგამორკვევის კვალობაზე ტრადიციული იდეოლოგიური და თვით ცივილიზაციური გაერთიანებებიც კი გათიშულები აღმოჩნდებიან. სავარაუდოა, რომ ჩვენ გველოდება ახალი ცივილიზებული საზოგადოებების ფორმირება, როგორც წინანდელი ეთნიკურ, რეგიონულ, კონფესიანულ ერთიანობათა ტრანსფორმაციის შედეგი. აგრეთვე პრინციპულად ახალ გაერთიანებათა ჩასახვის დახასიათებით ასეთი ახალი გაერთიანებათა წარმოშობის მექანიზმი მოცემულია ლ. გუმილევის მიერ მის ენთოგენეზის თეორიაში. თანამოაზრეთა ჯგუფიდან აღმოცენდებიან კონსორციუმები – „ადამიანთა ჯგუფები“, რომლებიც გაერთიანებული არიან ერთიანი ისტორიული ბედით“, რომლებიც დროთა განმავლობაში ან მოისპობიან, ან გადაიზრდებიან კონვიქსიაში – „ადამიანების ჯგუფურად ერთნაირი ყოფითა და ოჯახური კავშირებით“.<sup>1</sup>

შემდგომი განვითარება არსებითად განსხვავდება პროცესისაგან, რომელიც აღწერილია ლ. გუმილევის მიერ ისტორიული გამოცდილების საფუძველზე. ენთოგენეზის თეორია გამოდის ეთნოსის შესახებ ისეთი წარმოდგენისაგან, რომ ის არის ადამიანების გაერთიანების მნიშვნელოვანი ფორმა და ეთნოსს უწყვეტი კავშირი აქვს ბუნებრივ ლანდშაფტთან. ამ თეორიის თანახმად კონვიქსია ვითარდება სუბეთნოსში, რომელიც ან რჩება ეთნიკური სისტემის კლემენტად, რომელიც დამახასიათებელია მოცემული ლანდშაფტისათვის, ან კიდევ გარდაიქმნება (გადაიქცევა) ახალ ეთნოსად.

აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე პირობებში ადამიანის კავშირი ბუნებრივ გარემოსთან არსებითად შესუსტებულია. მას უწევს ისეთ გარემოში ყოფნა, რომლის ხასიათიც განისაზღვრება ტექნოლოგიური განვითარების დონით. ტრანსნაცონალური ტექნოლოგიების სისტემათა ყოველმხრივი არსებობის პირობებში ხდება ამ გარემოს არა მხოლოდ საერთო უნიფიკაცია, არამედ აგრეთვე ცალკეული მისი ნაირსახეობის გავრცელება სახელმწიფოებრივ, ეთნიკურ და კონფესიონალურ საზღვრებს ზემოთაც. ასეთ პირობებში ლაპარაკი შეიძლება შეეხოს ადამიანების ახალი ერთობის არა ლანდშაფტისადმი ადაპტაციას, არამედ ტრანსნაცონალიზებულ ტექნოლოგიურ გარემოში გარკვეულ სოციალურ ნიშანსთან ადაპტაციას; ხოლო განვითარების შემდგომი ეტაპი შეიძლება იყოს არა სუბეთნოსი, არამედ ექსტერიტორიული ერთობა. არ შეიძლება გამოირიცხოს ისიც, რომ ტრანსნაციონალიზებული ტექნოლოგიური გარემო განვითარდება სხვადასხვა მიმართულებებში, პრიორიტეტების, ორგანიზატორებისა და პროცესის მონაწილეთა გათვალისწინებით.

როგორ უნდა განთავსდნენ ის საზოგადოებები, რომლებმაც მოიპოვეს გარკვეული პრიორიტეტები? ალბათ, ადამიანების კონსოლიდაციის საშუალებით, რომელთათვის ეს პრიორიტეტები გამომდინარეობენ მათი ცხოვრების წესიდან ან მათ მიერ განაწილებული ფასეულობებიდან. შესაბამისად საზოგადოებისათვის მიკუთვნების კრიტერიუმად შეიძლება განიხილებოდეს მისი მზადყოფნა დაიცვას ის ნორმები, რომელიც აღიარებულია ამ მოცემული საზოგადოების მიერ, და ამით მონაწილეობა მიიღოს მისთვის ყველაზე უფრო მისაღები ცხოვრების სოციალური გარემოს შექმნაში და მხარდაჭერაში.

ამჟამად გაბატონებული კონცეფცია იქიდან გამოდის, რომ საზოგადოება არანაირი სახით არ უნდა აწესებდეს თავისი წევრების ცხოვრებისეულ ორიენტირებს. მისი ერთადერთი მოვალეობაა — უზრუნველყოს ადამიანის უფლებების დაცვის გარანტია.

ამასთან „ადამიანის უფლებების“ თვით შინაარსის გაგების კონკრეტ-იზაციისას ის შეიძლება ისეთნაირად იქნეს ფორმულირებული, რომ მის უზრუნველყოფას შეძლებს მხოლოდ განსაზღვრული საზოგადოებრივი მოწყობა. ასეთნაირ პირობებში ძალიან მნიშ-ვნელოვანია საკითხი, თუ „ვის აქვს მორალური და იურიდიული უფლება შეადგინოს ასეთი უფლებების ჩამონათვალი?“<sup>48</sup>

ადამიანის უფლებების აღიარების შემდეგ ლოგიკურად უნდა გადაიდგას შემდეგი ნაბიჯი – აღიარებულ იქნას მისი უფლება ცხოვრების სოციალურ გარემოზე, რომელიც უზრუნველყოფს ასეთ უფლებებს (წინააღმდეგ შემთხვევაში მათთვის მნიშვნელოვან უფლე-ბათა აღიარება იმაზე მეტი არ ელირება, ვიდრე თევზის უფლების აღიარება იცხოვროს მშრალ ადგილზე). მაგრამ ცხოვრების ასე-თი გარემო: ფუნქციონირების ლოგიკამ შეიძლება გამოიწვიოს ზოგიერთი სხვა უფლებების შეზღუდვა, რასაც შეიძლება არ დაეთანხმონ ადამიანები. შეიძლება მოველოდეთ, რომ შედგეს პრიორიტეტულ უფლებათა განსხვავებული სიები, რომლებსაც გარდუვალად თან ეხლება აკრძალვებისა და შეზღუდვების ჩამონათვალიც (აუცილებელი, რათა გარანტირებული იქნეს ეს უფლებები). ისწორედ ამით შეიძლება დაიდოს სხვადასხვაგვარი სახის საზოგადოებრივი ხელშეკრულებები, რომლებიც განდებიან მომავლის სხვადასხვა ცივილიზაციების საფუძველი. ასეთ შემთხ-ვევაში წინა პლანზე წამოიწევა ადამიანის ნებაყოფილებით მონაწი-ლეობის პრობლემები ცივილიზაციურ გაერთიანებაში და პლან-ეტის შეზღუდული რესურსების ასეთ გაერთიანებებს შორის განაწილების პრობლემა, დღის წესრიგში დგება საკითხი ცივი-ლიზაციათაშორის უფლების შესახებ, რომელიც საშუალებას შე-ქმნიდა უზრუნველყოფილიყო არა მარტო სხვადასხვა ცივილიზა-ციების თანაარსებობა, არამედ აგრეთვე მათი ჩართვა მსოფლიოს ერთიან მეურნეობაში.

ამრიგად, მსოფლიოს ეკონომიკური და სოციალური განვი-თარება ქმნის წინაპირობებს, ერთის მხრივ, გამსხვილებული რე-

გიონული გაერთიანებების, ხოლო მეორეს მხრივ – გლობალური ექსტერიტორიული საზოგადოებების ფორმირებისათვის. თუ პირველი ზემოთაღწერილი ოთხწევრიანი იერარქიის ტერიტორიული საზოგადოების ადგილი მაინც შესაძლებელია წარმოვიდგინოთ, სამაგიეროდ მეორეს შესახებ – კითხვები მნიშვნელოვნად ბევრია. ძნელი სათქმელია, იქნებთან თუ არა ისინი უპირატესად ნეიტრალურნი საზოგადოებრივი წარმოების ორგანიზაციის მიმართ, თუ შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების ჩარჩოებში (ფარგლებში) თავისთვის მოიაზრებენ გარკვეულ ადგილს (ეს ბოლო მოსაზრება უფრო სავარაუდოა).

როგორი შეიძლება იყოს შესაბამისი ცივილიზაციური გაერთიანებების ეროვნულ სახელმწიფოებთან თანაფარდობა? მანამ, ვიდრე ეს გაერთიანებები ვითარდებიან ეროვნული სახელმწიფოების ჩარჩოებში, მათი აღიარება სუბსიდიანობის პრინციპის საფუძველზე შეიძლება შეთავსებული იქნეს ერთიანი საერთო-ეროვნული კანონმდებლობით. მოცემული პრინციპი, რომელიც დაფიქსირებულია ევროკავშირის შესახებ მასტრიხტის 1992 წლის ხელშეკრულებაში, აწესებს ეროვნულ სახელმწიფოებსა და რეგიონულ ინტეგრაციულ გაერთიანებებს შორის უფლებამოსილებათა განაწილებას, მაგრამ ამასთან არ შეიძლება იმის გამორიცხვაც, რომ მომავალში იგი შეიძლება გამოყენებული იქნეს აგრეთვე ზემოთაღწერილი ოთხწევრიანი იერარქიის დაბალ საფეხურებს შორის უფლებამოსილებათა განაწილების დროს.

თუ კი გაერთიანებები გადიან ტრანსნაციონალურ დონეზე, მაშინ გარდაუვალი ხდება პარტნიორული ურთიერთობების დალაგება-მოწესრიგება მათსა და სახელმწიფოებს შორის ერთიანი გლობალური სამართლებრივი სისტემის ჩარჩოებში. ასეთ პირობებში როგორ ტრანსფორმირდება ეროვნული სუვერენიტეტი, ჯერ-ჯერობით გაურკვეველია. მაგრამ ამასთან უკვე დღესვე აუცილებელია მივუთითოთ ერთ საშიშროებაზე. ახალი ცივილიზაციური საზოგადოებების წარმოშობა და განვითარება საშიშროებას ქმ-

ნის ცივილიზაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და ფუნდამენტალური ფასეულებისათვის – მოქალაქეობრივი თანასწორობისათვის, რამდენადაც ის პირები, რომლებიც შევიდნენ მძლავრ და ორგანიზებულ გაერთიანებებში, უპირატესობას იღებენ იმ ადამიანებთან შედარებით, რომლებიც არ არიან ჩართული ასეთ გაერთიანებებში ან რომლებიც განეკუთვნებიან შედარებით სუსტ ერთობებს. ამიტომ იმ ადამიანების წარმომადგენლობა და ინტერესების დაცვა, რომლებიც არ არიან შესული ასეთ გაერთიანებებში, ზდება სახელმწიფოს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფუნქცია.

პერსპექტივაში ეროვნული სახელმწიფოს როლის დასახულმა შემცირებამ შეიძლება მიგვიყვანოს იმ ქვეყნებში მისი გამტკიცებისა და განვითარების უაზრობის იდეამდე, სადაც და, რომელ ქვეყნებშიც სახელმწიფოებრიობამ ჯერ კიდევ ვერ მიაღწია სიმწიფის ფაზას. ამასთან ერთად, ჩვენის აზრით, ასეთი დასკვნის გაკეთება მაინც შეცდომა იქნებოდა. ცივილიზებულ საზოგადოებათა აშენება – თუ ასწლიანი საკითხი არ არის (მსოფლიო ისტორიის დაჩქარებული ტემპების გათვალისწინებით), თუნდაც ათწლეულებსაც არ შეუძლიათ შეცვალონ სამოქალაქო ორგანიზაცია, რომელიც განუწყვეტლივ უზრუნველყოფს ყველას თანასწორობას კანონის წინაშე და პასუხისმგებელია თითოეული მოქალაქის საზოგადოებაში სრულფასოვანი ინტეგრაციისათვის პირობების შექმნისათვის. სახელმწიფოს მიერ ამ ფუნქციების შესრულებაზე უარის თქმა გამოიწვევს მოსახლეობის უდიდესი მასის ამოვარდნას როგორც მსოფლიო სამეურნეო სისტემიდან, ასევე სამოქალაქო პოლიტიკურ ურთიერთობებიდანაც. შესაბამისად ორგანიზებულ ახალ გაერთიანებებში უმრავლესობა (ან შთაგონებული უმცირესობა) შეძლებდა გადაეწყვიტა გლობალური პრობლემები მსგავსი „აუტსაიდერების“ ხარჯზე.

თანამედროვე სიტუაცია გვკარნახობს სახელმწიფო ნაციონალური და რეგიონული პოლიტიკის პრინციპების ორგანულ მთლიანობაში განხილვის აუცილებლობას. ეროვნული და რე-

გიონული რეგულირების ღონისძიებების ერთმანეთთან შეხამება-შეთავსება მიჩნეული, აღიარებული უნდა იქნას საქართველოს სახელმწიფოებრივი მოწყობის ფედერაციული ტიპის მოდელად, რომელიც მოახდენს ქვეყნის ტერიტორიული და ეროვნული საწყისების ინტეგრირებას.

ეროვნული და რეგიონული პრობლემის გამწვავების ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი სწორედ ამ პრობლემების გადაწყვეტისადმი სახელმწიფოს კომპლექსური, სისტემური მიდგომის უქონლობაა. აუცილებელია მკაფიოდ გამოიკვეთოს და განისაზღვროს სახელმწიფოს ეროვნული პოლიტიკა (და არა მარტო მისი კონცეფცია) რეგიონულ პოლიტიკასთან მიმართებით. სწორედ აღნიშნულის საფუძველზე უნდა მოხდეს სახელმწიფოს პრიორიტეტებისა და ინტერესების დაზუსტება თითოეული რეგიონის მიხედვით (ფედერაციის სუბიექტების ჩათვლით, რომლებიც პრობლემური არიან ნაციონალურ-რეგიონული კონფლიქტების თვალსაზრისით).

თანამედროვე ეროვნული და რეგიონული საკითხების რეალიზაციისადმი სახელმწიფოს მიდგომებში სახეზეა სერიოზული ხარვეზები და უყურადღებობები, რომლებიც განსაკუთრებით ვლინდება ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტების არასრულყოფილებაში და ზოგჯერ ქვეყნის კონსტიტუციისადმი და მთლიანად საქართველოს კანონმდებლობასთან შეუსამებლობაში, ხელისუფლების, როგორც ცენტრალური, ისე ადგილობრივი ორგანოებისა და მართვის სტრუქტურების მიერ მიღებული კანონებისა და სამართლებრივი აქტების დარღვევებში; ტერიტორიის სტატუსის ცალმხრივად შეცვლის განხორციელებაში (აფხაზეთი, სამაჩაბლო); ბოლო წლების ნაციონალური კონფლიქტების ცალკეულ გამოვლინებებში.

უდაოდ, გასათვალისწინებელია ჩვენი ქვეყნის ფედერაციულ საწყისებზე მოწყობისათვის რუსეთის ახალი ფედერალური მოწყობის საწყისი ეტაპის განვითარების საკმაოდ საშიში მოვლე-



ნების წარმოშობის პრაქტიკა. მართლაც, ფედერალიზმს ემუქრება არა მხოლოდ სეპარატისტული ტენდენციები (ცენტრის უფლებამოსილებათა აუცილებელ მინიმალურზე უფრო ნაკლები დონის პირობებში), არამედ აგრეთვე უნიტარისტული ტენდენციებიც (ცენტრის განსაკუთრებული უფლებამოსილებისას).

ეროვნული პოლიტიკა დღევანდელ პირობებში მიმართული უნდა იყოს მთელი რიგი სხვა პრობლემების გადაწყვეტაზეც, რომელთა შორისაა — ქართველების ეროვნული იდენტურობის მოძიება და განვითარება, ჩვენი თანამემამულეთა მდგომარეობა საზღვარგარეთ.

ეროვნული პრობლემისადმი ყურადღების გაძლიერება, როგორც შედეგი, შეიარაღებულ კონფლიქტებთან დაკავშირებით რეგიონული რეგულირების მეთოდებისადმი, როგორც ზოგიერთი ქვეყნების გამოცდილება გვიჩვენებს (რუსეთისა ჩეჩნეთის მიმართ), ყოველთვის არ იძლევა შესაბამის სასურველ დადებით შედეგს მთლიანად ქვეყნის მასშტაბით. უფრო მეტიც, შექმნილი სიტუაციები ზოგჯერ ახალი ძალით ავლენენ როგორც მიმდინარე, ასევე სტრატეგიული პრობლემების გადაწყვეტის არატრადიციული გზების ძიების მძაფრი მოთხოვნისა და საჭიროების აუცილებლობას; ეროვნული და რეგიონული პოლიტიკის ისეთი კონკრეტული ღონისძიებების შემუშავების აუცილებლობას, რომლებიც ხელს შეუწყობენ არა მხოლოდ მდგომარეობისა და სიტუაციის ოპერატიულ ნორმალიზაციას, არამედ აგრეთვე სახელმწიფოებრივი მშენებლობის პროცესის აქტივიზაციას, ფედერაციული ურთიერთობების ოპტიმიზაციას.

ისეთ მრავალეთნიკურ ქვეყანაში, როგორც საქართველოა, ფედერაციული და ეროვნებათაშორისი ურთიერთობათა განვითარების ნორმალიზაცია — ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის უმნიშვნელოვანესი შემადგენელია. ეროვნული და რეგიონული პოლიტიკის უდიდესი კაპიტალტევადობა გვკარნახობს მოქნილი, წინასწარ დაგეგმილი და გააზრებული მიდგომებ-

ის აუცილებლობას, და არა რეგიონალური და ეროვნებათაშორის უთანხმოებების შედეგებზე „ფაქტის“ მიხედვით რეაგირებას.

ყველა დონის პოლიტიკურ, საზოგადოებრივ და სახელმწიფო მოღვაწეებს არ ძალუძთ სრულად შეიგრძნონ და გაითავისონ, რომ ამ საკითხების გადაწყვეტისათვის აუცილებელია პოლიტიკური და საზოგადოებრივი კონსენსუსი, რომ როგორც ეროვნულ, ასევე რეგიონულ პოლიტიკოსებს არ შეუძლიათ დარჩნენ სპეკულაციისა და პარტიათა-შორის ბრძოლის საგნად. საჭიროა ურთიერთპატივისცემა და ხელისუფლების ყველა დონის უფლებათა აღიარება, ურთიერთბრალდებებიდან კონსტრუქციულ დიალოგზე გადასვლა.

ქვეყნის სახელმწიფოებრივი და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვა-შენარჩუნება და განმტკიცება გულისხმობს ეკონომიკაში ფედერაციულ ურთიერთობათა აგების კონსტიტუციური პრინციპების თანმიმდევრულ განხორციელებას, სახელისუფლებო-აღმასრულებელი ვერტიკალის ერთიანობის განმტკიცებას, ხელისუფლების ყველა დონის პასუხისმგებლობის ამაღლებას მათდამი მიკუთვნებული საშემსრულებლო ფუნქციების რეალიზაციისათვის.

ამასთან ეკონომიკური ფედერალიზმის აგების პროცესში, მათ შორის ბიუჯეტთაშორისი ურთიერთობების მოწესრიგების მსვლელობისას, არცთუ ისე მცირე წინააღმდეგობები წარმოჩინდება: რეგიონები, მათ შორის ფედერალური ბიუჯეტის დონორები, არაერთხელ გამოთქამენ ცენტრალური მთავრობის მიმართ შენიშვნებსა და უკმაყოფილებას მიღებული საბიუჯეტო გადაწყვეტილებათა არასაკმარისად შეთანხმებულობისა და რეალობის თაობაზე, რეგიონების უფლებების უგულვებელყოფაზე და შელახვაზე, მათი ბიუჯეტების შემოსავლების მნიშვნელოვანი ნაწილის თანხების ცალმხრივი წესით ამოღებაზე.

საბიუჯეტო ფედერალიზმის არსებული მოდელის ერთ-ერთი მთავარი უარყოფითი მხარეა საბიუჯეტო სისტემის მკვეთრი

(მწვავე) ვერტიკალური დაუბალანსებლობა, რაც იმაში გამოიხატება, რომ ფაქტიურად ჩამოყალიბებული ხარჯები არ შეესაბამებიან მათი ფედერაციული უზრუნველყოფის მონაცემებს.

საბიუჯეტო სისტემის ფედერაციულ დონეზე ხარჯვითი დატვირთვის ზრდა იწვევს ამ სისტემის რგოლებს შორის სახსრების გადანაწილების საჭიროებას, იწვევს შემხვედრი ფინანსური ნაკადების შექმნას, ქმნის ტერიტორიული ბიუჯეტების ხელოვნურ დოტაციურობას და ზრდის ფინანსური მხარდაჭერის მიმღები რეგიონების რიცხოვნობის ზრდას. ამასთან დაკავშირებით ლაპარაკია არა მარტო აუცილებელი შეთანხმების მიღწევაზე ცენტრსა და რეგიონებს შორის (ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად), არამედ აგრეთვე თვით მიდგომის შეცვლაზე: ახალი მასტიმულირებელი ბიუჯეტთაშორისი პოლიტიკის ფორმირებაზე, რომელიც პერსპექტიულია როგორც დონორი ტერიტორიებისათვის, ასევე რეგიონებ-რეციპიენტებისათვისაც.

ცენტრსა და რეგიონებს შორის უფლებამოსილებათა გამიჯვნის დაურეგულირებლობა ნეგატიურად აისახება აგრეთვე ბუნებათსარგებლობის ეფექტურობაზეც. ეროვნული ეკონომიკის მასშტაბით შემოსავლების მობილიზაციისა და მეურნეობრიობის ეფექტიანობის ამაღლებისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ბუნებრივი რესურსების გამოყენებისაგან მიღებული სახსრების გონივრული კონცენტრაცია.

ეროვნული და რეგიონული პოლიტიკის წარმატებით განხორციელების მთავარ მიმართულებად და ღონისძიებად მიგვაჩნია:

1) კომპლექსური სისტემური მიდგომის შემუშავება, დაბალანსებული ეროვნული და რეგიონული პოლიტიკის განხორციელება, რომელიც პასუხობს ქვეყნის სუბიექტებისა და მათი მოსახლეობის როგორც ტაქტიკურ, ასევე სტრატეგიულ ინტერესებს, მათ შორის მთლიანად საქართველოს გეოპოლიტიკურ ინტერესებს;

2) საზოგადოებაში ეროვნებათაშორისი შუღლის არდაშვება, რაც ახალგაზრდა ქართული დემოკრატიისათვის იქნებოდა არასასურველი და სერიოზული უკანდახევის მომასწავებელი. საჭიროა

თავიდას ავიცილოთ საქართველოს მოსახლეობის ძტოვლი გახ-  
წყობა იმ რეგიონების მიმართ, რომლებიც ჩართული არიან  
ეროვნებათაშორის და რეგიონულ კონფლიქტებში, აგრეთვე მათი  
შესაბამისი ეროვნების წარმომადგენლების მიმართ. აღმასრულე-  
ბელი და საკანონმდებლო ხელისუფლების ყველა ძალისხმევა  
ცენტრში და ადგილებზე უნდა გაერთიანებულად იქნას მიმართუ-  
ლი საზოგადოებაში მსგავსი მოვლენების თავიდან ასაცილებლად.  
უსაფრთხოების აუცილებელი ოპერატიული ღონისძიებების მიღე-  
ბასთან ერთად მიღწეული უნდა იქნეს ეროვნულ საფუძველზე  
ცალკეული ისტერიების გამორიცხვა და არ დაშვება;

3) ეროვნებათაშორისი და რეგიონული კონფლიქტების თავიდან  
აცილება ანუ მათი ძალადობრივი ფორმის კონსტიტუციურ მო-  
ლაპარაკებით ფორმაში ტრანსფორმაცია; სახელმწიფოს ღონეზე  
ასეთი კონფლიქტების თავიდან ასაცილებლად და წინასწარ  
განჭვრეტის მიზნით ღონისძიებათა სისტემის შემუშავება და  
განხორციელება, რომელიც ასევე უზრუნველყოფს აღნიშნულ  
კონფლიქტებთან დაკავშირებულ კრიმინალური და ტერორისტუ-  
ლი გამოვლინების, მასობრივი უწყესრიგობების თავიდან აცილე-  
ბას; ხელისუფლების უმაღლესი ეშელონების მიერ ქვეყნის სუბ-  
იექტების ხელმძღვანელებთან და ქალაქების მერებთან ერთობლივად  
ანტიტერორისტული ღონისძიებების განხორციელება, რომლებიც  
(ე.ი. ეს ღონისძიებები) აუცილებელივ უნდა მოიცავდნენ როგორც  
ცენტრის კომპეტენციაში შემავალ ზომებს (მათ შორის ძალო-  
ვანი აქციების ჩათვლით), ასევე ხელისუფლების ტერიტორიული  
ორგანოების ძალისხმევას (მათ შორის პროფილაქტიკური ხას-  
იათის);

4) სახელმწიფოთაშორისი თანამშრომლობის აქტივიზაცია  
ეკონომიკურ და კულტურულ ურთიერთქმედებებში, საგარეო სა-  
ფრთხისა და მუქარის თავიდან აცილების საქმეში, ტერორიზმთან  
ბრძოლაში;

5) დაინტერესებული საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ფარ-  
თოდ ჩართვა ეროვნებათა-შორის და რეგიონული კონფლიქტების

დარეგულირების საქმიანობაში; განსაკუთრებით მათი ურთიერთობის გასააქტიურებლად პრობლემური რეგიონების მოსაზღვრე ხალხებთან მათი კონფლიქტებში არ ჩართვის მიზნით და გარანტიების მისაღებად არაკანონიერ შეიარაღებულ ფორმირებების დაფინანსებაში თავის შეკავებისათვის და ა.შ.

ზემოთაღნიშნულ ამოცანათა გადაწყვეტის მიზნით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია:

1) არსებითად გაფართოვდეს ეკონომიკური მექანიზმების გამოყენება, რამეთუ, მათ გამოყენებას შეუძლია ბუნებრივი გზით გააძლიეროს სახელმწიფოში ცენტრისკენული ტენდენციები, გააძლიეროს ეკონომიკური და პოლიტიკური სივრცის ერთიანობა (ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და ეროვნულ-ტერიტორიულ ერთეულების სპეციფიკის მიუხედავად).

ამასთან დაკავშირებით, აუცილებელია უპირველეს ყოვლისა გაძლიერდეს და დაჩქარდეს აღმასრულებელი ხელისუფლების ფედერალური ორგანოების მიერ სუბიექტების აღმასრულებელი ორგანოებისათვის ოპერატიულ-აღმასრულებელი ხასიათის საკითხების ერთობლივად წარმართვის გადაცემის პროცესი; ერთდროულად კანონმდებლობით უნდა იქნეს მიბმული მათზე ფინანსური წყაროები და განისაზღვროს სუბიექტების პასუხისმგებლობა მათზე გადაცემული უფლებამოსილების ეფექტიანად გამოყენებაზე.

ფედერაციული რესპუბლიკის ეკონომიკის ფორმირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ბერკეტი უნდა გახდეს საბიუჯეტო ფედერალიზმი. საჭიროა უფრო გააქტიურდეს ცენტრისა და ფედერაციის სუბიექტებს შორის დიალოგი და თანამშრომლობა საბიუჯეტო პროცესის ფარგლებში; არ უნდა იქნას დაშვებული ისეთი ცალმხრივი გადაწყვეტილებები, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან ფედერალიზმის საკანონმდებლო ნორმებსა და პრინციპებს; მიღებული იქნას ზომები საბიუჯეტო შორისო მასტიმულირებელი პოლიტიკის ფორმირებისათვის. ბიუჯეტო შორისო ურთიერთობების საკითხები უნდა წყდებოდეს საქართველოს მთავრობის დონეზე და

არა ცალკეული სამინისტროების დონეზე.

უფრო არსებითად და უნარიანად უნდა იქნეს გამოყენებული ტერიტორიების განვითარების კომპლექსური პროგრამები, რომლებიც შემუშავებულ და რეალიზებული იქნებიან ფედერაციული ცენტრისა და რეგიონების ერთობლივი ძალისხმევით. ასევე გამოყენებულ უნდა იქნას ფედერალური მიზნობრივი პროგრამების განხორციელების პრაქტიკა. ეს უკანასკნელნი მიმართული უნდა იყვნენ სხვადასხვა დარგებში და წარმოებებში, სოციალურ სფეროში კონკრეტული შედეგების მისაღწევად.

სახელმწიფოს როლი უნდა ვლინდებოდეს არა იმდენად რეგიონების პირდაპირ ინვესტირებაში, რამდენადაც რეგიონული პოლიტიკის სახსრებითა და მეთოდებით კეთილმყოფელი კლიმატის შექმნაში იქ კერძო, არასაბიუჯეტო და სხვა ინვესტორების მოზიდვისათვის.

ბუნებათსარგებლობის პრაქტიკა უნდა მოყვანილ იქნეს ქვეყნისა და მისი სუბიექტების მიერ ერთობლივად კონსტიტუციური პრინციპების შესაბამისობით გამოყენებაში; ამ პრინციპის საფუძველზე შემდგომ უნდა იქნეს რეფორმირებული ბუნებათსარგებლობაში პასუხისმგებელი სახელმწიფო სტრუქტურები მათი ოპტიმიზაციის მისაღწევად. რამდენადაც ბუნებრივი რესურსები წარმოადგენს ყველა სუბიექტისა და მოსახლის კუთვნილებას, მათი გამოყენებისათვის გადახდილი თანხების ნაწილი უნდა გახდეს რეგიონების ფინანსური მხარდაჭერის ფედერაციული ფონდის ფორმირების წყარო; ამისათვის საჭიროა შესუსტდეს გადასახადების ფისკალური და გაძლიერდეს რენტული ხასიათი იმ გადასახადების მიმართ, რომლებიც გადაიხდება ბუნებრივი რესურსებითა და საბადოებით სარგებლობისათვის.

მნიშვნელოვანია აგრეთვე შემუშავებულ იქნას თანამედროვე მიგრაციული პოლიტიკის საფუძველები, რომელიც გაითვალისწინებს დევნილებისა და იძულებით გადაადგილებულთა მზარდ ნაკადებს კონფლიქტის ზონებიდან.

სათანადო ადგილი უნდა დაეთმოს ქვეყნის რეგიონების სო-

ციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის დაგეგმვასა და პროგნოზირებას. ამჟამად, რომ ამ მიზნით აუცილებელია რეგიონებში მოწვევრიგდეს ყოველმხრივი მონიტორინგის პრობლემაც, რაც საშუალებას შექმნის ემსჯელოთ ეკონომიკური, სოციალური, ეროვნული და ფსიქოლოგიური სიტუაციების შესახებ. პრევენტულ ღონისძიებათა სისტემა საშუალებას მოგვცემს შემცირებულ იქნას კონფლიქტების შემთხვევები და უთანხმოებანი, რომლებიც ოპერატიულ რეაგირებას საჭიროებენ.

პრობლემური ტერიტორიებისათვის ეკონომიკური დახმარების გაწევის ფუნდამენტურ პრინციპად უნდა იქცეს მოცემული კონკრეტული ტერიტორიის საბაზრო პერსპექტივის პროგნოზი და აგრეთვე მისი ადგილი და როლი შრომის საერთო საქვეყნო დანაწილებაში.

ეკონომიკური მონიტორინგის მონაცემებზე და რეგიონების პერსპექტივის განსაზღვრის მონაცემებზე დაყრდნობით უნდა ფორმირებულ იქნეს მათში საბაზრო ეკონომიკის ინსტიტუციური საფუძველი, ხელი უნდა შეეწყოს სამეურნეო სუბიექტების ეკონომიკური აქტიურობის ამაღლებას, მათ შორის უნდა ყოველმხრივ წასაღისდეს მცირე და საშუალო ბიზნესი. მცირე და საშუალო წარმოებების ხვედრითი წილის ზრდა პოზიტიურად მოქმედებს მთლიანად სოციალურ-ეკონომიკურ სიტუაციაზე, აფართოებს დასაქმების არეალს, ამაღლებს საქმიან აქტიურობას, ზრდის ტერიტორიების შემოსავლებს და ასუსტებს სოციალურ დაძაბულობას.

2) სრულფასოვან კანონმდებლობა რეგიონულ და ეროვნულ საკითხებში, ქვეყნის ფედერაციულად მოწყობის საკითხებში. არ შეიძლება ფედერაციის ზვიდან გადაკეთება, ამასთან ამის არ დაშვება უნდა გარანტირებულ იქნას კანონმდებლობით.

ხელისუფლების ყველა შტოს აუცილებელია ქონდეს მყარი საკანონმდებლო საფუძველი ნებისმიერი რეგიონული და ეროვნული კონფლიქტების გადასაწყვეტად. უშტატო და გაუთვალისწინებელ რეგიონულ და ეროვნულ სიტუაციებზე რეაგირების

კანონმდებლობით მიკუთვნებული ძირითადი პრინციპები შეამსუბუქებენ სახელმწიფო ღონეზე გადაწყვეტილებების მიღების პროცესს, გახდის მათ ნაკლებად სადაოს და უფრო ლეგიტიმურს, აგრეთვე უფრო მეტად ადეკვატურს, მათ შორის რეაგირების დროებითი პარამეტრების მიხედვითად.

სწორედ საკანონმდებლო ზომებით არის შესაძლებელი დასაშვებ ფარგლებში შენარჩუნებული იქნას გარდაუვალი რეგიონული ასიმეტრია.

პირველი რიგის ღონისძიებების სახით აუცილებელია შემუშავებულ და მიღებულ იქნეს ფედერალური კანონები ეროვნული და რეგიონული პოლიტიკის შესახებ და მათი ფინანსური ბაზის თაობაზე, ფედერალური კანონმდებლობის საფუძვლები ფედერაციული ქვეყნისა და მისი სუბიექტების საგნების ერთობლივად მართვის (წარმართვის) თაობაზე.

3) განხილული იქნას „მცირერიცხოვანი მკვიდრი“ ხალხის რეგიონული პრობლემების გადაწყვეტაში უფრო ფართოდ ჩართვის შესაძლებლობის საკითხი; ჩატარებულ იქნეს არსებული იმ სახელმწიფო ინსტიტუტების რევიზია, რომლებიც ჩართული არიან ეროვნული და რეგიონული საკითხების გადაწყვეტაში.

### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Доленко Д. В., Территориальное устройство: социально-политический анализ, Саранск, 1993, с. 5-10.
2. Медведев Н. П., Политическая регионалистика, М., “Гардарки”, 2002, с. 18.
3. (Гобнс Т., Том 2, М. 1991. стр. 134, 135)
4. (Ж.-Ж, Руссо\_ об общественном договоре или принципы политического права, М., 1938, стр. 85)
5. Кочетов Э.Г.\_Геоэкономика (Основные мировые экономического пространства), М., 1999, стр. 203
6. М. Чешков\_журнал мировая экономика и международные отношения; 1998, №10, стр. 149
7. Гумилев Д.Н. – Этногенезис и биосфера земли, Л 1990, стр. 108.
8. Глобальные и региональные проблемы в работах Иммануила Валлерстайна, стр. 161.



## დ ა ნ ა რ თ ი

# ევროკავშირის დოკუმენტები რეგიონული პოლიტიკის შესახებ

## ს ა რ ჩ ე მ ვ ი

ერთიანი ევროპული აქტი (1987 წ.) თავი V.  
ეკონომიკური და სოციალური ერთიანობა

ევროპული თანამეგობრობის საბჭოს რეზოლუცია რეგიონული პოლიტიკის ხელშეწყობის პრინციპების შესახებ (1979 წ.)

ევროპული თანამეგობრობის კომისიის რეკომენდაციები წევრ-სახელმწიფოებისათვის რეგიონული განვითარების პროგრამების მიხედვით (1979 წ.)

ტერიტორიის მოწყობის ევროპული ქარტია (1985 წ.)

ევროპული პარლამენტის რეზოლუცია ტერიტორიის მოწყობის შეთანხმებული პოლიტიკის შესახებ (1990 წ.)

საბჭოს დადგენილება სტრუქტურული ფონდების ამოცანების, მათი ეფექტიანობის და ურთიერთმოქმედებების და ევროპული საინვესტიციო ბანკისა და სხვა არსებული ფინანსური ინსტიტუტების ოპერაციებთან კოორდინაციის შესახებ (1988 წ.)

სტრუქტურული ფონდების რეფორმა – 2000-2006 წწ. (1999 წ.)

## ერთიანი ევროპული აქტი

### თ ა ვ ი V

ეკონომიკური და სოციალური ერთიანობა  
მუხლი 130a

ქარშინიული განვითარების სრული უზრუნველყოფისათვის თანამეგობრობა ავრძელებს და აფართოებს მოღვაწეობას, რომელიც მიმართულია სოციალურ-ეკონომიკური ერთიანობის გამყარებისკენ.

თანამეგობრობა განსაკუთრებით ისწრაფვის; სხვადასხვა რეგონებს შორის განხეთქილების და ყველაზე არახელსაყრელ პირობებში მყოფ რეგიონების ჩამორჩენილობის შემცირებისაკენ.

### მუხლი 130b

წვერი-სახელმწიფოები ატარებენ თავიანთი ეკონომიკურ პოლიტიკას და ახდენენ მის კოორდინირებას, ამასთან ცდილობენ 130a-ე მუხლში გადმოცემული მიზნების მიღწევას. შიგა ბაზრის შექმნაზე მიმართული ერთიანი პოლიტიკისა და მოქმედებათა შემუშავება და განხორციელება ვარაუდობს 130a-ე მუხლში გადმოცემული მიზნების გათვალისწინებას და ხელს უწყობს მათ მიღწევას. თანამეგობრობა სტრუქტურული ფონდების (ორიენტაციის ევროპული ფონდის გარანტიებისა და სოფლის მეურნეობის დარგში გარანტიების სექცია, ევროპული სოციალური ფონდი, რეგიონული განვითარების ევროპული ფონდი), ევროპული საინვესტიციო ბანკისა და სხვა ფინანსური ინსტიტუტების მეშვეობით, ცდილობს ამ მიზნების მიღწევას.

### მუხლი 130c

რეგიონული განვითარების ევროპული ფონდი მოწოდებულია შეიტანოს წვლილი თანამეგობრობაში ძირითადი რეგიონული დისპროპორციების აღმოფხვრაში ჩამორჩენილი რეგიონების სტრუქტურულ გარდაქმნაში ან განვითარებაში და ჩავარდნილი ინდუსტრიული რაიონების კონვერსიაში მონაწილეობის გზით.

### მუხლი 130d

ერთიანი ევროპული აქტის ძალაში შესვლის შემდეგ კომისია წარუდგენს საბჭოს მრავალმხრივ წინადადებებს, რომლებიც მიმართულია არსებული სტრუქტურული ფონდების (ორიენტაციის ევროპული ფონდის გარანტიებისა და სოფლის მეურნეობის დარგში გარანტიების სექცია, ევროპული სოციალური ფონდი,

რეგიონული განვითარების ევროპული ფონდი), ფუნქციონირების სტრუქტურასა და წესებში ცვლილებების შესატანად, რომლებიც აუცილებელია მათი ამოცანების დაზუსტებისა და ოპტიმიზაციისათვის, რათა ამით ხელი შეუწყოს 130a და 130c მუხლებში გადმოცემული მიზნების მიღწევას, და ასევე მათი ეფექტიანობის ამაღლებას და ერთმანეთთან და სხვა მოქმედ ფინანსურ დაწესებულებებთან მათი კოორდინაციის გაფართოებას. საბჭო ევროპულ პარლამენტთან და ეკონომიკურ და სოციალურ კომიტეტთან კონსულტაციების შემდეგ ერთხმად მიიღებს გადაწყვეტილებას ამ წინადადებასთან დაკავშირებით წლის განმავლობაში.

### მუხლი 130e

130d მუხლით გათვალისწინებული გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, საბჭო კვალიფიცირებული უმრავლესობით, კომისიის წინადადებითა და ევროპულ პარლამენტთან თანამშრომლობის საფუძველზე, იღებს გადაწყვეტილებებს მის შესასრულებლად, რომლებიც ეხება რეგიონული განვითარების ევროპულ ფონდს.

ორიენტიაციის ევროპული ფონდის გარანტიების და სოფლის მეურნეობის დარგში გარანტიების სექციისა და ევროპული სოციალური ფონდის მიმართ მოქმედებენ შესაბამისად 43, 126 და 127 მუხლები.

ევროპული თანამეგობრობის საბჭოს  
რეზოლუცია რეგიონული პოლიტიკის  
ხელმძღვანელი პრინციპების შესახებ (1979 წ.)

ევროპული თანამეგობრობის საბჭო

ითვალისწინებს რა ხელშეკრულებას ევროპული ეკონომიკური თანამეგობრობის დაფუძნების შესახებ;

ითვალისწინებს რა კომისიის მიერ საბჭოში წარმოდგენილი თანამეგობრობის რეგიონული პოლიტიკის ხელმძღვანელ პრინციპებს;

ითვალისწინებს რა, რომ თანამეგობრობის რეგიონული პოლიტიკის განმტკიცება წარმოადგენს თანამეგობრობის შემდგომი ეკონომიკური ინტეგრაციის ერთ-ერთ პირობას;

ითვალისწინებს რა, რომ თანამეგობრობის წევრი-სახელმწიფოების ძალისხმევით მიუხედავად დააჩქარონ ნაკლებად უზრუნველყოფილი რეგიონების განვითარება, შენარჩუნებულია განსხვავებები რეგიონებს შორის;

ითვალისწინებს რა, რომ მდგომარეობა თანასახოგადობის ზოგიერთ რეგიონში მით უფრო შემაშფოთებელია, რომ თანამეგობრობის 1973 წ. დაწყებულმა ეკონომიკურმა კრიზისმა მიიყვანა ზრდის ხანგრძლივ ვარდნამდე და შეასუსტა კაპიტალდაბანდების შესაძლებლობა; რადგან, ამის გარდა, სტრუქტურულმა ცვლილებებმა, რომლებიც შეეხო მსოფლიო ეკონომიკას, ჩაითრიეს თანამეგობრობის ეკონომიკა ფართო რესტრუქტურების პროცესში, ქმნიან რა რეგიონული დისპროპორციების ასალ წყაროს;

ითვალისწინებს რა თანამეგობრობის რეგიონული პოლიტიკის ანალიზისა და შემუშავებისათვის ზოგადი ბაზის შექმნის სტიმულირების აუცილებლობას, იმისათვის, რათა კომისიას შეეძლოს თანამეგობრობის საბჭოსთვის თანამეგობრობის და წევრი-ქვეყნების დონეზე რეგიონული პოლიტიკის პრიორიტეტებისა და ხელმძღვანელი პრინციპების წარდგენა;

ითვალისწინებს რა, რომ მეოთხე საშუალოვადიან ეკონომიკურ პროგრამაში გადმოცემული ხელმძღვანელი პრინციპები გულისხმობენ, რომ წევრ-სახელმწიფოებში ზოგადი და დარგობრივი პოლიტიკის შესრულება უნდა ხდებოდეს რეგიონებზე მისი გავლენის ანალიზის თანხლებით;

ითვალისწინებს რა, რომ ასეთი მიდგომა უნდა გაფართოვდეს, რათა მოიცვას საანამეგობრობის პოლიტიკის რეალიზაცია;

ითვალისწინებს რა, რომ რეგიონული პოლიტიკა თანამეგობრობის და წევრი სახელმწიფოების დონეზე უნდა იყოს ერთმანეთთან შეთანხმებული, რათა თანდათან მიღწეულ იქნას თანამეგობრობის ეკონომიკური მოქმედების დაბალანსებული განაწილება,

## წინამდებარეთ იღებს შემდეგ რეზოლუციას:

1. თანამეგობრობის რეგიონული პოლიტიკის ანალიზისა და შემუშავების მრავალმხრივი სისტემა.

რეგიონული პოლიტიკა – არის თანამეგობრობის და წევრი-სახელმწიფოების ეკონომიკური პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილი. იგი წარმოადგენს ერთ-ერთ ელემენტს, რომელიც ხელს უწყობს წევრ-სახელმწიფოების ეკონომიკური პოლიტიკის კონვერგენციის მაღალი დონის მიღწევას.

თანამეგობრობის რეგიონული პოლიტიკის ანალიზისა და შემუშავების მრავალმხრივი სისტემის დანერგვამ უნდა მოგვეცეს შეფასების ჩატარების საერთო ბაზის შექმნის შესაძლებლობა. ამ მიზნით, კომისია, რომელიც მჭიდროდ თანამშრომლობს რეგიონული პოლიტიკის კომიტეტთან, პერიოდულად მოამზადებს მოხსენებებს თანამეგობრობის რეგიონების მდგომარეობისა და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების შესახებ. ამ მოხსენებების საფუძველზე საბჭოზე განიხილება კომისიის მიერ შემოთავაზებული პრიორიტეტები და ძირითადი მიმართულებები.

საბჭო ყურადღებას აქცევს კომისიის განზრახვას დანერგოს პოლიტიკის ანალიზის და შემუშავების ასეთი მრავალმხრივი

სისტემა. ამ მიზნით, კომისიის საბჭოს 1974 წ. 18 თებერვლის 74/120/EEC, 1974 წ. 5 მარტის OJ № L 63 გადაწყვეტილებით და წევრ-სახელმწიფოების მიერ ერთობლივად გაუმჯობესდება სტატისტიკური და რეგიონული ანალიზის მექანიზმი.

2. რეგიონებზე თანამეგობრობის პოლიტიკის ზემოქმედების შეფასება.

თანამეგობრობის ძირითად პოლიტიკას აქვს შედეგები რეგიონებისათვის, განსაკუთრებით დასაქმების მხრივ.

ხელმძღვანელი პრინციპების შესაბამისად, რომლებიც გამოცემულია მეოთხე საშუალოვადიან ეკონომიკურ-პოლიტიკურ პროგრამაში, საბჭო ყურადღებას აქცევს კომისიის განზრახვას მეტი სისტემატურობით გაათვალისწინოს ეს შედეგები ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელების და შემუშავების დროს. იგი აცხადებს თავისი განზრახვის შესახებ გაითვალისწინოს ეს შედეგები გადაწყვეტილებების მიღების დროს, რომლებიც ეხება ეკონომიკურ პოლიტიკას.

3. წევრი - სახელმწიფოების რეგიონული პოლიტიკის კოორდინირება.

საზოგადოების მასშტაბით ეკონომიკური საქმიანობის დაბალანსებული განაწილების თანდათანობით მისაღწევად, აუცილებელია თანამეგობრობის და წევრი-სახელმწიფოების დონეზე ეროვნული რეგიონული პოლიტიკის კოორდინირება. ამასთან დაკავშირებით განვითარების რეგიონული პროგრამები ყველაზე უფრო შესაფერისი სტრუქტურაა პრაქტიკაში კარგად ორგანიზებული კოორდინაციის რეალიზაციისათვის. ამ თვალსაზრისით, რეგიონებისათვის დახმარების საერთო სტრუქტურის კოორდინირებას პრინციპული მნიშვნელობა აქვს.

საბჭო ვარაუდობს, რომ სხვადასხვა ქვეყნების - თანამეგობრობის წევრების რეგიონული პრობლემების, მათი ეროვნული რეგიონული პოლიტიკის და თანამეგობრობის რეგიონული პოლიტიკის რეგულარული შედარებითი ანალიზი (განსაკუთრებით რეგიონული პოლიტიკის კომიტეტის ფარგლებში) აუცილებელია ასეთი კოორდინირების მიღწევის თვალსაზრისით.

ვეროპული თანამეგობრობის კომისიის  
რეკომენდაციები ვიერ-სახელმწიფომებისათვის  
რეგიონული განვითარების პროგრამების  
მიხედვით (1979 წ. 23 მაისი)

ვეროპული თანამეგობრობის კომისია,

ითვალისწინებს რა ხელშეკრულებას ვეროპული ეკონომიკური თანამეგობრობის დაფუძნების შესახებ, და კერძოდ მისი 155 მუხლს,

ითვალისწინებს რა საბჭოს 1975 წ. 18 მარტის №724/75 დადგენილებას რეგიონული განვითარების ვეროპული ფონდის დაფუძნების შესახებ (რგეფ), რომელიც შესწორებულია №214/79 დადგენილებით,

ითვალისწინებს რა 1979 წ. 6 თებერვლის საბჭოს რეზოლუციას თანამეგობრობის რეგიონული პოლიტიკის ხელმძღვანელი პრინციპების შესახებ (3),

ითვალისწინებს რა 1979 წ. 23 მაისის კომისიის მიერ განვითარების რეგიონული პროგრამების შეფასებას, რომლებიც წარდგენილია კომისიისათვის თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოების მიერ №724/75 დადგენილების 6 მუხლის შესაბამისად,

ითვალისწინებს რა, რომ განვითარების რეგიონული პროგრამები, რომლებიც იღებენ მხარდაჭერას რგეფ-ის მხრიდან, ამავედროულად უნდა წარმოადგენდნენ პროექტების ამოსავალ წერტილს და – საბჭოს ზემოხსენებული რეზოლუციის შესაბამისად - ყველაზე უფრო შესატყვის სქემას ეროვნული რეგიონული პოლიტიკისა და თანამეგობრობის რეგიონული პოლიტიკის კურსის კოორდინაციის პრაქტიკული უზრუნველყოფისათვის;

ითვალისწინებს რა, რომ ასეთი კოორდინაციის მიზნით თანამეგობრობის წევრი-სახელმწიფოები და კომისია შესაბამისად უნდა იყვნენ ინფორმირებულები ეროვნული პოლიტიკის შესახებ, რომლებიც მიმართულია საქმიანობის ეკონომიკური სახეობების

ტერიტორიულ განაწილებაში უფრო სრულყოფილი წონასწორობის მიღწევაზე, იმ სპეციალური ღონისძიებების ჩათვლით, რომლებიც ამ მიზნით მიღებულ იქნა რეგიონებში, რომლებსაც არ ჰქონდათ უფლება რეგეფ -ს დახმარებაზე;

ითვალისწინებს რა, რომ თანამეგობრობის წევრ-ქვეყნების მიერ მიღებული რეგიონული პროგრამების მოქმედების ერთიანი ვადა უზრუნველყოფდა პროგრამების უფრო მეტ შესაბამისობას და გაამარტივებდა თანამეგობრობის დონეზე მათი კოორდინაციის პროცესს ეკონომიკური პოლიტიკის საშუალოვადიან პროგრამასთან;

ითვალისწინებს რა, რომ საერთო ეკონომიკური კონტექსტი და სახელმწიფოს ან თანამეგობრობის დარგობრივი პოლიტიკის ზემოქმედება რეგიონებზე არასაკმარისად არის გათვალისწინებული ეკონომიკური და სოციალური სიტუაციის ანალიზის დროს იმ რეგიონებში, რომლებიც წარმოადგენილია განხილულ პროგრამებში;

რამდენადაც, კომისიამ და საბჭომ 1979 წ. 6 თებერვლის რეზოლუციაში თანამეგობრობის პოლიტიკის მიმართ განაცხადეს თავიანთი განზრახვის შესახებ უფრო მეტად გაითვალისწინონ მათი ზემოქმედება რეგიონებზე; მეტიც, (ეეთ)-ს № 724/75 დადგენილების მე-13 მუხლში მოხსენიებული თანამეგობრობის განსაზღვრული ზომების შესრულება ასევე დამოკიდებულია რეგიონებზე თანამეგობრობის მიერ მიღებული ზომების და პოლიტიკის ზემოქმედების ზუსტ შეფასებაზე;

ითვალისწინებს რა, რომ რიგი განსაკუთრებული პრობლემისა წარმოიქმნება განსაზღვრულ საზღვრისპირა რეგიონებში; რომ თანამეგობრობის დაინტერესებული წევრ-სახელმწიფოების მიერ მიღებული რეგიონული განვითარების ზომების ეფექტიან კოორდინაციას შეუძლია შეიტანოს მნიშვნელოვანი შენატანი ამ პრობლემების გადაწყვეტაში;

ითვალისწინებს რა, რომ თითოეული დაინტერესებული რეგიონისათვის განვითარების რაოდენობრივი მიზნების დასახვა



სიძნელეებთანაა დაკავშირებული, განსაკუთრების იმაში, რაც შეეხება სამუშაო ადგილების შექმნას; და ამ მიზეზთა გამო, კომისია, როგორც ამას მოითხოვს რეგიონული პოლიტიკის განვითარების პოლიტიკა, პირველ რიგში განიხილავს რეგიონების მიხედვით სამუშაო რესურსების ბალანს;

ითვალისწინებს რა, რომ (ეთ) -ს №724/75 დადგენილებების შესწორებული ვერსიით მიღებულ იქნა შედარებით ინფრასტრუქტურის უფრო ფართო კონცეფცია ადრე გამოყენებულთან (პირდაპირი კავშირი მრეწველობაში და მომსახურების სფეროში ინვესტირებასთან) თუმცა, მუხლში 4(2)(ბ) ნათქვამია, რომ ინვესტიციები ინფრასტრუქტურაში შეიძლება დაფინანსდეს რეფ-დან მხოლოდ იმ პირობით, რომ რეგიონული განვითარების პროგრამებში ამ რეგიონის განვითარებისათვის მათი მიზანშეწონილობა დადასტურდება;

ითვალისწინებს რა, რომ გარდა საკუთრივ რეგიონული პოლიტიკის ზომებისა, ისეთის, როგორიცაა რეგიონებისათვის დახმარების სქემები ან ინფრასტრუქტურაში განხორციელებული ინვესტიციები, რომლებიც მიმართულია რეგიონული განვითარების მიზნებზე, თანამეგობრობის წევრი-სახელმწიფოები, სახელმწიფოს ან თანამეგობრობის პოლიტიკის სხვა მიმართულებების ჩარჩოებში ახორციელებენ რეგიონული ან არარეგიონული ხასიათის ღონისძიებებს, რომლებსაც აქვთ ირიბი, მაგრამ მნიშვნელოვანი შედეგები რეგიონული განვითარებისათვის და რომლებიც, ჩვეულებრივ, განსახილველ პროგრამებში მოხსენებულია მხოლოდ სხვათა შორის;

ითვალისწინებს რა, რომ რეგიონული პოლიტიკის ღონისძიებები, რომლებიც შეფასებულია რეგიონული განვითარებისათვის როგორც პირველხარისხონადაა მიჩნეული, ყოველთვის არაა დაწვრილებით აღწერილი რეგიონული განვითარების განსახილველ პროგრამებში; რაც შეეხება რეფ-ს, (ეთ)-ს №724/75 დადგენილება ითვალისწინებს, რომ მისი პრიორიტეტები განისაზღვრება კომისიის მიერ ამ პროგრამების განხილვის შემდეგ;

ითვალისწინებს რა, რომ, თუმცა ჩვეულებრივ, რეგიონული განვითარების განსახილველ პროგრამებში მითითებულია რეგიონული განვითარების დაფინანსების სახელმწიფო ვალდებულებები, მათში მხოლოდ იშვიათად მოიხსენიება ტრანსფერტები მთავრობის სხვადასხვა დონეებს შორის და რეგიონული და სუბრეგიონული წყაროებიდან დაფინანსება;

ითვალისწინებს რა, რომ სხვადასხვა სახელმწიფოების რეგიონული პოლიტიკის უფრო ეფექტიანი წარმართვისათვის აუცილებელია საკმარისი ინფორმაცია ამ საკითხებთან დაკავშირებით;

ითვალისწინებს რა, რომ რეგიონული განვითარების მრავალი პროგრამა არ ითვალისწინებს ინფრასტრუქტურაში მრავალწლიან ფინანსურ დაგეგმვას და არ წარმოადგენს ინვესტიციების მოცულობას, რომელიც უნდა განხორციელებულიყო სახელმწიფო ან მსხვილი კერძო მეწარმეების მიერ დაგეგმილი შეთანხმებების ფარგლებში;

ითვალისწინებს რა, რომ ცალკეული სახელმწიფოების და თანამეგობრობის რეგიონული პოლიტიკის ეფექტიანი კოორდინაცია შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც შეიძლება მიღებულ იქნას ინფორმაცია თანამეგობრობის წევრი-სახელმწიფოების განზრახვების შესახებ სტრუქტურული მიზნებისათვის შექმნილი ფინანსური ინსტიტუტებიდან რეგიონულ დონეზე თანამეგობრობის ფინანსური სახსრების მომავლის მხრივ;

ითვალისწინებს რა, რომ ზემოაღნიშნული პროგრამები ჩვეულებრივ მოიცავენ საკმარის ინფორმაციას რეალიზაციის შესახებ, თუმცა ზოგიერთ მათგანში არასაკმარისად და დაწვრილებითაა წარმოდგენილი დაგეგმილი ინვესტიციების გრაფიკი და მიღებული ღონისძიებების შედეგების სისტემატური შეფასება,

### წინამდებარეთ რეკომენდაციას აძლევს წევრ-სახელმწიფოებს:

1. მიიღონ აუცილებელი ზომები იმის უზრუნველსაყოფად, რათა განვითარების პროგრამები, რომლებიც წარმოად-

გენენ რგეფ-გან დახმარების მიღების პროექტების საბა-  
ზო დოკუმენტებს, ასახავდეს სახელმწიფო რეგიონული  
პოლიტიკის ყველა ასპექტს და ამრიგად, გამოიყენებოდეს  
როგორც საფუძველი პოლიტიკის კოორდინირებისათვის  
თანამეგობრობის დონეზე.

2. წარმოუდგინონ კომისიას რეგიონული განვითარების პრო-  
გრამებთან დამატებით ძირითადი ღონისძიებები, რომლის  
მიზანია - რეგიონთა შორის მეტი წონასწორობის დაცვა  
მთელი ქვეყნის ფარგლებში, ვერე წოდებული წინააღდე-  
გობების ჩათვლით, ან პროგრამების სახით ან სხვა ფორმით.
3. რეგიონული განვითარების მომავალი პროგრამების მომზა-  
დებისას მიიღონ პროგრამების ხანგრძლივობის ერთიანი  
ვადა, რომელიც ემთხვევა იმას, რომელიც შერჩეული იყო  
მეხუთე საშუალოვადიანი ეკონომიკური პროგრამისათვის  
(1981-1985წწლ); ამ ხუთწლიანი პროგრამის ფინანსური  
ნაწილისათვის შეიძლება მიღებულ იქნეს ორი პერიოდი.
4. ერთი მხრივ, თითოეულ რეგიონში ეკონომიკური და სო-  
ციალური ანალიზის დროს უფრო მეტად იქნეს გათვალ-  
ისწინებული იყოს ეროვნული პოლიტიკის შედეგები ან  
ცალკეული ზომები ისეთ დარგებში, როგორიცაა მრეწველო-  
ბის ზოგიერთი სექტორის რესტრუქტურისა, პოლი-  
ტიკა ტრანსპორტისა და ენერგეტიკის, სოფლის მეურ-  
ნეობის, გარემოსა და ფიზიკური დაგეგმვის დარგში, ზო-  
გიერთი სოციალურ-კულტურული ზომები და პროფესი-  
ული სწავლება, და მეორე მხრივ, თანამეგობრობის პოლი-  
ტიკისა და ცალკეული ღონისძიებების ყველაზე არსები-  
თი შედეგები, განსაკუთრებით სოფლის მეურნეობის, სა-  
გარეო სავაჭრო ურთიერთობების და ზოგიერთი სექ-  
ტორების რესტრუქტურისა და დარგში.
5. შეიტანონ ზემოხსენებულ ანალიზში, იქ სადაც ეს ეხება  
საზღვრისპირა ოლქებს, განსაზღვრული ასპექტები, რომ-

ლებიც კავშირშია მათ განსაკუთრებულ გეოგრაფიულ სიტუაციასთან.

6. დასაქმების დარგში განვითარების ამოცანების დასახვის დროს, 1981-1985 წლებისათვის რაოდენობრივად განსაზღვროს თითოეული რეგიონისათვის სამუშაო ადგილების დეფიციტი, კერძოდ ტურიზმისა და სოფლის მეურნეობის გათვალისწინებით.
7. ინფრასტრუქტურის ამოცანების დასახვის დროს, უფრო მკაფიოდ განისაზღვროს კავშირი, რომელიც უნდა არსებობდეს ინფრასტრუქტურაში ინვესტიციებსა და იმ პირობებს შორის, რომელიც ზეგავლენას ახდენს რეგიონის განვითარებაზე, რაც შესაძლებლობას იძლევა უკეთესად შეფასდეს მოთხოვნილებები ასეთი ინვესტიციების შესაბამის პრიორიტეტებში, და რაც მთავარია განხილულ იქნეს არა მარტო რეგიონული ინფრასტრუქტურები, არამედ სახელმწიფო ინფრასტრუქტურაც, რომელსაც დიდი ზეგავლენა აქვს რეგიონებზე.
8. განვითარების მიზნების მიღწევაზე მიმართულ ღონისძიებებში გარდა რეგიონული პოლიტიკის ღონისძიებებისა, თანდათანობით ჩართულ იქნეს ზომები, რომლებიც დაკავშირებულია სახელმწიფოს ან თანამეგობრობის პოლიტიკის სხვა მიმართულებებთან, რომლებიც დიფერენცირებულია რეგიონების მიხედვით ან ახდენენ აშკარა ზეგავლენას რეგიონებზე. ეს ღონისძიებები შეიძლება ეხებოდეს იმ დარგებს, რომლებიც ჩამოთვლილია მე-4 პუნქტში.
9. რეგიონული განვითარების პროგრამებში მკაფიოდ უნდა იქნეს მითითებული სახელმწიფო რეგიონული პოლიტიკის ასპექტები, რომლებიც განიხილება როგორც პრიორიტეტული, ამასთან, საუბარია როგორც გეოგრაფიულ პრიორიტეტებზე, ასევე ცალკეულ დასაგეგმ ზომებზე.
10. უფრო გამჭვირვალე გახადონ რეგიონული განვითარების ფინანსური დაპროგრამება, ავსებენ რა შესაბამის ინფორ-

მაციას სახელმწიფოს სხვადასხვა დონეებს შორის მონაცემებით ფინანსური ტრანსფერტებისა და რეგიონული და სუბრეგიონული დონეების დაფინანსების წყაროების შესახებ.

11. შეადგინონ მრავალწლიანი ფინანსური პროგრამა ინფრასტრუქტურაში ჩადებული ინვესტიციების მიხედვით. იმ შემთხვევაში თუ ასეთი პროგრამა ჯერ კიდევ არ არსებობს და მიუთითონ, თუ შესაძლებელია ასეთი ინფორმაციის მიღება, ინვესტიციების მოცულობა, რომელიც უნდა განხორციელდებოდეს დაგეგმვის პერიოდში სახელმწიფო საწარმოების მიერ ან მსხვილი კერძო საწარმოების მიერ გეგმიური კონტრაქტების ფარგლებში.
12. შეიტანონ რეგიონული განვითარების მომავალ პროგრამებში, გარდა დაწვრილებითი ინფორმაციისა რეგულაციის რესურსების მომავალში გამოყენების შესახებ, ასევე ინფორმაცია თანამეგობრობის სხვა ფინანსური ინსტიტუტების შესახებ, რაც უზრუნველყოფს რეგიონულ დონეზე უფრო მეტ შეთანხმებას სტრუქტურული ხასიათის სხვადასხვა ზომებს შორის, რომელსაც ატარებს თანამეგობრობა.
13. მიუთითონ რეგიონული განვითარების განსახორციელებლად დაგეგმილი ღონისძიებების გრაფიკი და უზრუნველყონ რეგიონული პოლიტიკის სხვადასხვა ღონისძიებების შედეგების უფრო სისტემატიური ანალიზი, კერძოდ, დასაქმების დარგში.

# ტერიტორიის მოწყობის ევროპული ქარტია

(1985 წ. 20 მაისი)

## პრეამბულა

ევროპული ქვეყნების მინისტრებმა, რომლებიც პასუხისმგებელი არიან ტერიტორიების მოწყობაზე, ევროპის საბჭოს ეგიდით ორგანიზებულ თავის მეექვსე სესიაზე, გამომდინარე იქიდან, რომ:

ტერიტორიის მოწყობა არის ევროპული თანამეგობრობის განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორი და რომ ამ დარგში საერთაშორისო თანამშრომლობის ინტენსიფიკაცია წარმოადგენს მნიშვნელოვან წვლილს ევროპული ერთიანობის შემდგომ განმტკიცებაში;

თანამშრომლობა ამ დარგში მოითხოვს ტერიტორიის რეგიონული და ადგილობრივი მოწყობის ეროვნული კონცეფციების ანალიზს, რათა მიღებულ იქნეს ერთიანი პრინციპები, რომლებიც მიმართული იქნება სწორედ ცალკეული რეგიონების განვითარებაში განსხვავებების შემცირებაზე და ასევე სივრცისეული გამოყენებისა და ორგანიზაციის უფრო სიღრმისეული შეფასების, გარემოს დაცვისა და ცხოვრების დონის ამაღლებისათვის;

ევროპული ქვეყნების ეკონომიკაში და სოციალურ სტრუქტურებში წარმოქმნილი სიღრმისეული ცვლილებები და მათი ურთიერთობები სხვა ქვეყნებთან, მოითხოვენ სივრცის მართვისა და ორგანიზაციის პრინციპების კრიტიკულ გადახედვას იმისათვის, რომ ისინი სოციალური, კულტურული და ბუნებისდამცავი ასპექტების განხილვის გარეშე მთლიანად არ იყვნენ დამოკიდებულიები მოკლევადიან ეკონომიკურ ამოცანებზე;

ტერიტორიის მოწყობის ამოცანები ეკონომიკური და სოციალური მოთხოვნების შესაბამისად მოითხოვენ ახალ კრიტერიუმებს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ორიენტაციისა და გამოყენებისათვის;

ევროპის ყველა მაცხოვრებელს უნდა ქონდეს შესაძლებლობა მონაწილეობა მიიღოს (დადგენილ ჩარჩოში) დაგეგმვის რეგიონული/სივრცისეული ზომების შემუშავებაში და გატარებაში,

მიიღეს წინამდებარე ქარტია და წარუდგინეს იგი ხალხს, და ასევე მათ, ვინც იღებს პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებს ადგილობრივ, რეგიონულ, ეროვნულ და საერთაშორისო დონეებზე.

## ტერიტორიის მოწყობის ცნება

ტერიტორიის მოწყობა წარმოადგენს საზოგადოების ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ეკოლოგიური პოლიტიკის გეოგრაფიულ ასახვას.

ამასთან ერთად იგი წარმოადგენს სამეცნიერო დისციპლინასაც, პოლიტიკის მართვის საშუალებასაც, რომელმაც ჰპოვა განვითარება დისციპლინათშორისი ყოვლისმომცველი მიდგომის სახით, რომელიც განსაზღვრული სტრატეგიის შესაბამისად მიმართულია დაბალანსებულ რეგიონულ განვითარებაზე და სივრცის ფიზიკურ ორგანიზებაზე.

## ევროპული ფარგლები

ტერიტორიის მოწყობა ხელს უწყობს ევროპის უკეთეს სივრცისეულ ორიენტაციას და პრობლემების გადაწყვეტის ძიებას, რომელიც სცილდება ეროვნულ ფარგლებს და, ამრიგად, მიმართულია ერთიანობის შეგრძნების შექმნაზე ჩრდილოეთ-სამხრეთისა და დასავლეთ-აღმოსავლეთის ურთიერთობების გათვალისწინებით.

## დახასიათებები

ადამიანი და მისი კეთილდღეობა, ისევე, როგორც მისი ურთიერთქმედება ბუნებასთან, წარმოადგენს ტერიტორიის მოწყობის მთავარ საზრუნავს, ზოლო მისი მიზანია თითოეული ადამიანისათვის საცხოვრებელი ვარემოსა და ცხოვრების დონის უზრუნ-

ველყოფა, რომელიც ხელს უწყობს მისი პიროვნების განვითარებას იმ გარემოში, რომელიც იგეგმება ზოგადსაკაცობრიო მასშტაბით.

ტერიტორიის მოწყობა უნდა იყოს დემოკრატიული, ყოვლის-მომცველი, ფუნქციონალური და გრძელვადიანი:

დემოკრატიული – უნდა ჩატარდეს ისე, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს დაინტერესებული ადამიანებისა და მათი პოლიტიკური წარმომადგენლების მონაწილეობა;

ყოვლისმომცველი – უნდა უზრუნველყოს სხვადასხვა დარგობრივი პოლიტიკის კოორდინირება და ზოგადი მიდგომით გააერთიანოს ისინი;

ფუნქციონალური – აუცილებელია რეგიონული ცნობიერების გათვალისწინება, რომელიც დაფუძნებულია ერთიან ფასეულობებზე, კულტურასა და ინტერესებზე, რომლებიც ზოგჯერ გადაკვეთენ ხოლმე ადმინისტრაციულ და ტერიტორიულ საზღვრებს, და ასევე სხვადასხვა ქვეყნების სახელმწიფო მოწყობის მხედველობაში მიღება;

გრძელვადიანი – საჭიროა ანალიზი და გრძელვადიანი ტენდენციების და ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული, ეკოლოგიური მოვლენების, გარემოს პირობების და სახელმწიფოს ჩარევის მხედველობაში მიღება.

## ქმედება

ტერიტორიის მოწყობა უნდა ითვალისწინებდეს იმ კერძო და სახელმწიფო პირების არსებობას, რომლებიც იღებენ გადაწყვეტილებებს, ახდენენ ზეგავლენას სივრცის ორგანიზებაზე, პროგნოზების უზუსტობაზე, ბაზრის ზეწოლაზე, ადმინისტრაციული სისტემების თავისებურებებზე და სოციალურ-ეკონომიკურ განსხვავებებზე და ბუნებრივ პირობებზე.

თუმცა მან ყველაზე ჰარმონიულად უნდა შეათავსოს ეს ინტერესები.



## ძირითადი მიზნები

რეგიონული/სივრცისეული დაგეგმვა ისწრაფვის ერთ-  
დროულად მიაღწიოს:

რეგიონების დაბალანსებულ სოციალურ-ეკონომიკურ  
განვითარებას,

ითვალისწინებს რა მთლიანობაში ევროპაში მიმდინარე  
ეკონომიკურ პროცესებს, ცალკეულ რეგიონულ მახასიათებლებს  
და განვითარების ღერძისა და კომუნიკაციური ქსელის მნიშ-  
ვნელობას, მან უნდა გააკონტროლოს მჭიდროდ დასახლებული  
ან ძალიან სწრაფად განვითარებადი რეგიონების განვითარება,  
რომელთა ინფრასტრუქტურის მხარდაჭერა და განმტკიცება  
საჭიროა ეკონომიკური აღმავლობის სტიმულირებისათვის იმ  
რაიონებში, სადაც შეიმჩნევა ეკონომიკური აქტიურობის ვარდნა  
ან რომლებსაც ემუქრება დასაქმებასთან დაკავშირებული სერიო-  
ზული პრობლემები, განსაკუთრებით ევროპული მასშტაბით მუშა  
ხელის მიგრაციის გამო. პერიფერიულმა რაიონებმა სპეციფიკური  
მოთხოვნილებებით და დაბალანსებული სოციალურ-ეკონომიკური  
სტრუქტურებისკენ მობრუნების პოტენციალით, უნდა გაამყარონ  
კავშირი ევროპის სამრეწველო და ეკონომიკურ ცენტრებთან;

ცხოვრების დონის ამაღლებას,

ეს ხელს უწყობს ყოველდღიური ცხოვრების დონის ამაღ-  
ლებას იმაში, რაც ეხება საცხოვრებელს, სამუშაოს, კულტურას,  
თავისუფალ დროს და ურთიერთობებს მოსახლეობის ჯგუფში,  
და ასევე თითოეული ადამიანის კეთილდღეობის ამაღლებას ახ-  
ალი სამუშაო ადგილების და ხელსაყრელი ეკონომიკური, სო-  
ციალური და კულტურული პირობების უზრუნველყოფის შექმ-  
ნის გზით, რომლებიც პასუხობენ მოსახლეობის სხვადასხვა დონის  
მოთხოვნილებებს და ოპტიმალურად უნდა იქნეს გამოყენებული.

ბუნებრივი რესურსების კომპეტენტურ რეგულირებას  
და გარემოს დაცვას,

სტრატეგიის მხარდაჭერის გზით, რომელიც მიმართულია წანააღმდეგობების შექცევაზე ბუნებრივი რესურსების მზარდ მოთხოვნილებებსა და მათი დაცვის აუცილებლობის შორის, იგი ცდილობს უზრუნველყოს გარემოს, მიწის რესურსების, წიაღისეულის, ჰაერის, წყლის, ენერგორესურსების, ფლორა და ფაუნის კომპლექტურ რეგულირებას, აქცევს რა განსაკუთრებულ ყურადღებას ბუნების ლამაზ კუთხეებს, კულტურულ და არქიტექტურულ ძეგლებს;

ტერიტორიის რაციონალურ გამოყენებას,

ძირითადად, ეს ეხება ქალაქის დიდი და ინდუსტრიული კომპლექსების, მსხვილი ინფრასტრუქტურების და სოფლის მეურნეობის და ტყის სავარგულების განლაგებას, ორგანიზაციას და განვითარებას; ნებისმიერ რეგიონულ/სივრცისეულ პოლიტიკას უნდა ახლდეს მიწის გამოყენების პოლიტიკა იმ მიზნების მისაღწევად, რომელიც წარმოადგენს საერთო ინტერესს.

ტერიტორიის მოწყობის მიზნების რეალიზაცია

ტერიტორიის მოწყობის მიზნების მიღწევა - ძირითადად პოლიტიკური პრობლემაა.

ძრავალი კერძო და სახელმწიფო სააგენტო თავისი საქმიანობით ხელს უწყობს სივრცის ორგანიზაციის განვითარებას და შეცვლას. ტერიტორიის მოწყობა ასახავს სწრაფვას დისციპლინათაშორისი ინტეგრაციისკენ და ხელისუფლების დაინტერესებულ ორგანოებს შორის კოორდინაციისაკენ და თანამშრომლობისაკენ.

სწრაფვა სხვადასხვა სექტორებთან თანამშრომლობისთვის.

სწრაფვა თანამშრომლობისაკენ, უწინარეს ყოვლისა, მიეკუთვნება მოსახლეობის, ეკონომიკური აქტივობის, საზოგადო შენობა - ნაგებობების, ენერგომომარაგების, ტრანსპორტის, წყალმომარაგებისა და წყალგამწმენდების განაწილებას; ასევე თანამშრომლობას ხმაურის დონის შემცირებისა და დასუფთავების დარგში; გარე-

მოს, ისტორიული და კულტურული ფასეულობების, რესურსების დაცვას.

ხელისუფლების ორგანოების სხვადასხვა დონეებს შორის თანამშრომლობისა და საქმიანობის კოორდინაციის და საფინანსო რესურსების გათანაბრების ხელშეწყობა.

ტერიტორიის მოწყობის პოლიტიკის განხორციელებაში ჩამოყალიბებული ხელისუფლების სხვადასხვა ორგანოებს უნდა გააჩნდეს გადაწყვეტილებების მიღების და შესრულების უფლებამოსილება, და ასევე შესაბამისი ფინანსური სახსრები. ადგილობრივ, რეგიონულ, ეროვნულ და ევროპულ დონეებს შორის ოპტიმალური კოორდინაციის უზრუნველსაყოფად, და ასევე რაც შეეხება სახელმწიფოთაშორისი თანამშრომლობას, თავის მოქმედებებში მათ უნდა გაითვალისწინონ ყველა ის ზომა, რომელიც ხორციელდება ან იგეგმება მალაღ ან დაბალ დონეზე, და შესაბამისად მათ რეგულარულად უნდა მოახდინონ ერთმანეთის ინფორმირება.

ადგილობრივ დონეზე: ადგილობრივი ადმინისტრაციის გეგმების კოორდინაცია რეგიონული და ეროვნული დაგეგმვის მნიშვნელოვანი ინტერესების გათვალისწინებით.

რეგიონულ დონეზე: ეს არის ოპტიმალური დონე რეგიონული/სივრცისეული დაგეგმვის პოლიტიკის გასატარებლად, ხელისუფლების რეგიონულ, ადგილობრივ და ეროვნულ ორგანოებს შორის, და ასევე კოორდინაციისათვის მეზობელი ქვეყნების რეგიონებს შორის.

ეროვნულ დონეზე: ტერიტორიის მოწყობის სხვადასხვა პოლიტიკის კოორდინაცია და რეგიონებისათვის დახმარების ორგანიზება, და ასევე რეგიონული და ეროვნული ამოცანების შერწყმის ოპტიმალური ვარიანტების ძიება.

ევროპულ დონეზე: ტერიტორიის მოწყობის პოლიტიკის კოორდინაცია იმ მიზნების მისაღწევად, რომლებიც მნიშვნელოვანია მთლიანად ევროპისათვის და ასევე განვითარების საერთო დაბალანსებისათვის.

მოსახლეობის მონაწილეობა.

დაგეგმვის რეგიონული/სივრცისიეული ნებისმიერი პოლიტიკა ნებისმიერ დონეზე დაფუძნებულია მოქალაქეების აქტიურ მონაწილეობაზე. მნიშვნელოვანია, რომ მოქალაქეები იღებდნენ სრულ და ზუსტ ინფორმაციას ინსტიტუციონული სტრუქტურების და პროცედურების ფარგლებში დაგეგმვის პროცესის ყველა სტადიის შესახებ.

## ევროპული თანამშრომლობის განმტკიცება

ტერიტორიის მოწყობაზე პასუხისმგებელი მინისტრთა ევროპული კონფერენცია წარმოადგენს ევროპულ დონეზე თანამშრომლობისა და ინიციატივის იდეალურ პოლიტიკურ ინსტრუმენტს.

იგი განამტკიცებს ურთიერთობებს ევროპის საბჭოსთან და ევროპულ თანამეგობრობასთან, და ასევე სხვა სამთავრობო ორგანიზაციებთან. იგი საპარლამენტო ასამბლეას და ევროპის ადგილობრივ და რეგიონული ხელმძღვანელი ორგანოების მუდმივმოქმედ კონფერენციას რეგულარულად წარუდგენს ანგარიშს ევროპული თანამშრომლობის შესახებ.

გარდა პოლიტიკური თანამშრომლობის განმტკიცებისა და ორგანიზაციისა სახელმწიფოთა შორის, იგი ხელს შეუწყობს თანამშრომლობას ტექნიკური დაგეგმვის ძირითად დარგებში, ისეთში, როგორიცაა გრძელვადიანი პროგნოზები, რეგიონული სტატისტიკა, კარტოგრაფია და ტერმინოლოგია. მან უნდა მოიპოვოს სამეცნიერო, მმართველობითი, ტექნიკური და საფინანსო ინსტრუმენტები, რომელიც აუცილებელია მიზნების მისაღწევად, კერძოდ ტერიტორიის მოწყობის ევროპული კონცეფციის შექმნის გზით.

მინისტრები თხოვენ ყველა დაწესებულებას, მმართველობით სტრუქტურებსა და ორგანიზაციებს, რომლებიც განაგებენ ტერიტორიის მოწყობის პრობლემებს, თავის საქმიანობაში გაითვალისწინონ ქარტიის შინაარსი.

ქარტია შეიძლება გადაიხედოს ევროპული თანამეგობრობის მოთხოვნების შესაბამისად.

მინისტრები იღებენ ვალდებულებას, გაუწიონ რეკომენდაცია თავის მთავრობებს, რათა მათ გაითვალისწინონ ქარტიაში ჩამოყალიბებული პრინციპები და მიზნები, და ევროპული ტერიტორიის რეალური მოწყობის მიზნის მისაღწევად ხელი შეუწყონ საერთაშორისო თანამშრომლობას.

## ცალკეული მიზნები

წინამდებარე ქარტიაში გადმოცემული ყველა მიზანი შემუშავებულია მინისტრთა ევროპული კონფერენციის მიერ, რომელიც პასუხისმგებელია რეგიონულ დაგეგმვაზე სოფლებში, ქალაქებში, სასაზღვრო და შთიან რაიონებში, და ასევე კუნძულებზე.

1. სოფლის რაიონები უპირატესად სოფლის მეურნეობის ფუნქციებით, თამაშობენ პირველხარისხოვან როლს. მნიშვნელოვანია სოფლის რაიონებში ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ეკოლოგიური მდგომარეობის გათვალისწინებით საცხოვრებლად მისაღები პირობების შექმნა.

ასეთ რაიონებში სოციალური და ეკონომიკური სტრუქტურების და ტრანსპორტის საქალაქო ქსელის განვითარება უნდა ხორციელდებოდეს სპეციფიკური ფუნქციების გათვალისწინებით, უფრო ზუსტად ბუნებრივი ლანდშაფტის შენარჩუნების და რეგულირების გზით.

2. ქალაქის რაიონები თამაშობენ სერიოზულ როლს ევროპის განვითარებაში, და როგორც წესი, წარმოადგენენ სერიოზულ პრობლემას, რომელიც მათ ზრდაზე კონტროლს უკავშირდება.

დაბალანსებული საქალაქო სტრუქტურა ვარაუდობს მიწით სარგებლობის გეგმების სისტემატურ შესრულებას და მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესების მიზნით ეკონომიკური საქმიანობის განვითარების ძირითადი მიმართულებების გამოყენებას.

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესებას, საზოგადოებრივი ტრანსპორტის სტიმულირებას, და ასევე მოსახლეობის მიგრაციას ცენტრიდან პერიფერიაზე.

არქიტექტურული და ბუნებრივი ძეგლების აღდგენა უნდა გახდეს ქალაქისა და სოფლის დაგეგმვის ყოვლისმომცველი პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილი.

3. სასაზღვრო რაიონები უფრო მეტად, ვიდრე სხვები, მოითხოვენ სახელმწიფოთა შორის თანამშრომლობის პოლიტიკას, ასეთი პოლიტიკის მიზანს წარმოადგენს საზღვრების გახსნა, სახელმწიფოთა შორის კონსულტაციები და თანამშრომლობა და ინფრასტრუქტურის ერთობლივი გამოყენება. სახელმწიფოებს შეუძლიათ ხელი შეუწყონ რეგიონებს შორის პირდაპირი კონტაქტების დამყარებას ტრანსსასაზღვრო თანამშრომლობის ევროპული კონვენციის შესაბამისად.

სასაზღვრო რაიონებში მეზობელ ქვეყნებთან წინასწარი კონსულტაციების გარეშე არ შეიძლება იმ პროექტების გამოყენება, რომლებსაც შეუძლია ზიანი მიაყენონ მეზობელი ქვეყნების გარემოს.

4. მთიანი რაიონები. ეკოლოგიური, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და სოფლის მეურნეობის ფუნქციებისათვის ამ რაიონების მნიშვნელობის და ასევე მრავალი შეზღუდვის გამო, რომელსაც ისინი განიცდიან საქმიანობის ამ სფეროში, სივრცისეული რეგულირების პოლიტიკა უნდა გახდეს საფუძველი მთიანი რეგიონების შენარჩუნებისა და განვითარებისათვის.

5. რეგიონები, რომლებსაც გააჩნიათ ნაკლოვანებები სტრუქტურებში, სადაც ცხოვრებისა და შრომის პირობები თითქმის არ უმჯობესდება, განსაკუთრებით ისტორიულ მიზეზთა გამო, ან ისეთები, რომლებიც ჩამორჩებიან ეკონომიკურ ბაზისში ცვლილებების გამო, სხვადასხვა ქვეყნის შიგნით შრომისა და საცხოვრებელი პირობებს შორის განხეთქილების აღმოსაფრხველად საჭიროებენ სპეციალურ დახმარებას.

6. რეგიონები ეკონომიკური დაცემის მდგომარეობაში. საჭიროა სპეციალური პოლიტიკის შემუშავება იმ რეგიონებისათვის, სადაც აღინიშნება მკვეთრი დაცემა ეკონომიკაში შემდგომში მრეწველობის სტრუქტურის რღვევით და სამრეწველო მოწყობილობის ამორტიზაციით. სიტუაცია უარესდება მსოფლიო კონკურენციის გამო, რომელიც წარმოიქმნება ახალი საერთაშორისო შრომის განაწილების შედეგად.

7. სანაპირო რაიონები და კუნძულები. ევროპაში მასობრივი ტურიზმისა და სატრანსპორტო სისტემის განვითარებამ და სანაპირო რაიონების, კუნძულების, ზღვის ინდუსტრიალიზაცია მოითხოვს ამ რაიონებში სპეციალური პოლიტიკის გატარებას იმისათვის, რომ უზრუნველყოს მათი დაბალანსებული განვითარება და ურბანიზაცია, იღებს რა მხედველობაში გარემოს დაცვის მოთხოვნებს და რეგიონულ მახასიათებლებს. ასევე აუცილებელია სანაპირო რაიონების ფუნქციებისა და სპეციფიკური როლის, „ხმელეთი-ზღვა“ და საზღვაო ტრანსპორტის შესაძლებლობების გათვალისწინება.

ევროპული პარლამენტის რეზოლუცია ტერიტორიის  
მოწყობის უთანხმოებელი პოლიტიკის შესახებ  
(1999 წ.)

(1990 წლის 26 ოქტომბერი)

ევროპული პარლამენტი,

იღებს რა მხედველობაში ევროპული პარლამენტის კომპეტენციებს, და კერძოდ, რეგიონული პოლიტიკისა და ტერიტორიების მოწყობის კომიტეტის კომპეტენციებს;

იღებს რა მხედველობაში ტერიტორიის მოწყობის ევროპულ სქემას, რომელიც მიღებულ იქნა 1985 წ. 15 დეკემბერს ევროპული პარლამენტის მიერ (A.B.I.C 10 1984წ. 16 იანვარი);

იღებს რა მხედველობაში რეგიონული პოლიტიკისა და ტერიტორიის მოწყობის კომისიის ანგარიშს:

- ა) ახდენს რა იმის კონსტატირებას, რომ თანამეგობრობის მრავალჯერადი მონაწილეობა, განსაკუთრებით მისი პოლიტიკა სტრუქტურულ, სასოფლო, ეკოლოგიურ, ენერგეტიკულ და სატრანსპორტო სფეროებში, ახდენს მნიშვნელოვან ზეგავლენას ევროპული სივრცის განვითარებაზე, მაგრამ არ ეწერება სივრცისეული განვითარების დარგის კომპლექსურ შემუშავებულ სტრატეგიაში;
- ბ) ეუფნება რა კომისიის შეტყობინებებს კონკურენციის წესების გამოყენების მეთოდის შესახებ, რომ რეგიონებისადმი გაწეულ დახმარებას, რომელიც განსაზღვრავს წარმოებების განსაზღვრული ადგილმდებარეობის სტიმულირების მაქსიმალურ ხარისხს, გააჩნია ტერიტორიის მოწყობის პროცესის არასაკმარისი მმართველობის ეფექტი;
- გ) ითვალისწინებს რა ტერიტორიის მოწყობის ევროპული ქარტიის პრინციპებს, რომლებიც შემუშავებულია ტერიტორიის მოწყობის მინისტრთა ევროპული კონფერენციის მიერ;
- დ) ითვალისწინებს რა, რომ ამ დარგში მოსამზადებელი სამუშაო შესრულებული იყო ევროპის საბჭოს მიერ;



- ე) ითვალისწინებს რა, რომ მსხვილი ენერგეტიკულ-სატრანსპორტო და სატელეკომუნიკაციური ინფრასტრუქტურა საჭიროებს საერთაშორისო კოორდინაციას;
- ვ) ითვალისწინებს რა, რომ აღმოსავლეთის და ცენტრალური ევროპის ქვეყნების განვითარებას, ისევე, როგორც ევროპული ეკონომიკური სივრცის და შიგა ბაზრის განვითარებას შეუძლია საწარმოო ძალების, საწარმოების და კაპიტალის გადაადგილების პროვოცირება და თანამეგობრობის რეგიონების ეკონომიკაზე ასახვა;
- ზ) ითვალისწინებს რა, სასურველ რეგიონთაშორისო ტერიტორიულ დაგეგმვას სასაზღვრო ტერიტორიებზე თანამეგობრობის შიგნით და მის ფარგლებს გარეთ;
- თ) ითვალისწინებს რა თანამეგობრობის შიგნით დიდი დისპროპორციის არსებობას განვითარებისა და მოსახლეობის დემოგრაფიული სიმჭიდროვის დარგში, და ასევე სიმდიდრის შემდგომი კონცენტრაციის ტენდენციას ლონდონის, ამსტერდამის, მიუნხენის, მილანის და პარიზის შორის სივრცეში;
- ი) ითვალისწინებს რა უშუალოდ სოფლის მეურნეობაში დაკავებულ ადამიანთა რიცხვის მუდმივ შემცირებას, და ამგვარი მდგომარეობის არაპროპორციულ ზეგავლენას ეკონომიკურ განვითარებაზე და მოსახლეობის დემოგრაფიულ განაწილებაზე თანამეგობრობის პერიფერიულ რეგიონებში;
- კ) ითვალისწინებს რა იმას, რომ საქალაქო აგლომერაცია ქმნის სოციალურ-ეკონომიკურ დისფუნქციონირებას, ადამიანების გადასახლებასა და იზოლაციას, და ასევე მოსახლეობის განშრევებას უცხო მეგაპოლისებში;
- ლ) ითვალისწინებს რა იმას, რომ ერთიანი ბაზრისა და ევროპული ეკონომიკური სივრცის წარმოქმნას შეუძლია ამ ტენდენციის გაძლიერება, და ის, რომ საჭიროა გეოეკონომიკური მექანიზმების ზემოქმედების არახელსაყრელი

შედევების არიდება კომუნიკაციებისა და ახალი ტექნოლოგიების მოწესრიგებული განვითარების ხარჯზე;

- მ) ითვალისწინებს რა იმას, რომ თანამეგობრობის თითოეულ მოსახლეს უფლება აქვს მომსახურების კომპლექსზე - საშუალო განათლება, კულტურა, სოციალური უზრუნველყოფა, სპორტი, დასვენება, საბუნებრივი, კომუნიკაციები, მოხმარება და კვება, და ბოლოს ის, რომ ამ მომსახურების არსებობა, იმის მიუხედავად სახელმწიფოა თუ არა, არის სოფლის მოსახლეობის და ჩამორჩენილი ქალაქის რაიონების მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებისა და მხედველობის მნიშვნელოვანი ფაქტორი;
- ნ) ითვალისწინებს რა იმას, რომ ევროპული სივრცის შექმნის წინაპირობის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს ზრუნვა ხელუხლებელი ბუნების მქონე ტერიტორიების შენარჩუნებაზე, თანამეგობრობის სივრცეში ყველაზე ოპტიმალური ბიოლოგიური ნაირსახეობის აღდგენაზე და მხარდაჭერაზე, და ასევე ევროპული ლანდშაფტების სილამაზისა და ნაირსახეობის შენარჩუნებასა და აღდგენაზე;
- ო) ითვალისწინებს რა იმას, რომ რეგიონული კულტურების მოზაიკა მოიცავს თანამეგობრობის შიგნითა მხარეს და ის, რომ მას ემუქრება სოფლის ეკონომიკის ვარდნა და ეკონომიკური კონცენტრაციის გაუპიროვნებელი ზემოქმედება;
- პ) ითვალისწინებს რა ავტოტრანსპორტის არახელსაყრელ ზემოქმედებას ჰავაზე, ლანდშაფტზე, ტყეზე, ადამიანების ჯანმრთელობაზე და როგორც შედეგი სატრანსპორტო მოთხოვნილებების შემცირების აუცილებლობას, რაც შესაძლებელია წარმოების გადანაწილებისას და ქალაქების ისეთი ორგანიზაციის შემთხვევაში, რომელიც აღადგენდა ადგილებზე ყველა სახის საქმიანობას საყოფაცხოვრებო, სავაჭრო, საწარმოო, კულტურულ და სამედიცინო სფეროებში სხვა პროგრესული სატრანსპორტო გადაზიდვების მრავალჯერადი გამოყენების გზით;

- რ) ითვალისწინებს რა იმას, რომ ჩვეულებრივი და ბირთვული ელექტროსადგურები, და ასევე ელექტროენერჯის გამანაწილებელი ორგანიზაციები, ეხებიან პრობლემებს ტერიტორიის მოწყობის დარგში და განსაკუთრებით ეკოლოგიის სფეროში
- ს) ითვალისწინებს რა ტერიტორიული დაგეგმვის ნაირსახეობას, ტერიტორიების გამოყენების დარგში დადგენილებების არასაკმარისობას, და ასევე სხვადასხვა დადგენილებებს შორის არასაკმარის კოორდინირებას, რაც იწვევს ძლიერ სპეკულატორულ წნეხს ყველაზე დაუცველ ტერიტორიებზე;
- ტ) ითვალისწინებს რა მასობრივი ტურიზმის არახელსაყრელ ზემოქმედებას გარემოზე, ლანდშაფტზე, ბუნებრივ რესურსებზე, განსაკუთრებით ხმელთაშუაზღვის, ატლანტიკის ოკეანის, ჩრდილო და ბალტიის ზღვების სანაპიროებზე;
- უ) ითვალისწინებს რა იმას, რომ ტერიტორიული დაგეგმვა იძლევა თანამეგობრობის პოლიტიკური კურსების შერწყმის შესაძლებლობას მათი ტერიტორიული ასპექტის თვალსაზრისით;
- ფ) ითვალისწინებს რა იმას, რომ ტერიტორიის მოწყობის შეთანხმებული პოლიტიკა საბოლოო ჯამში წარმოადგენს გარემოს დაცვის პრევენციულ პოლიტიკას.

## ევროპული პოლიტიკის სივრცისეული ორგანიზაციის შესახებ

1. სასურველია, რომ ევროპულმა თანამეგობრობამ თავის თავზე აიღოს ტერიტორიების მართვის პოლიტიკის ფინანსური და რეგლამენტირებული მექანიზმები, რომლის მიზანია – მოსახლეობის გადაჭარბებული სიმჭიდროვის თავიდან აცილება, ევროპულ სივრცეში გარემოს, ლანდშაფტების და კულტურის დაცვის უზრუნველყოფა და ევროპულ, ეროვნულ და ადგილობრივ დონეებზე

ინფრასტრუქტურის პროექტების შესაფასებლად კრიტერიუმების მიცემა;

2. აღინიშნება, რომ ევროპაში ტერიტორიის მოწყობა აუცილებლად, რამდენადაც ეს შესაძლებელია უნდა ეწერებოდეს ფართო გეოგრაფიულ ჩარჩოში, და ასევე როგორც შედეგი ითხოვს მჭიდრო თანამშრომლობას ამ საკითხთან დაკავშირებით ევროპის საბჭოსთან;

3. აუცილებელია, რომ თანამეგობრობა ინტეგრაციული სტრატეგიის ჩარჩოში, რომელიც განპირობებულია მისი პოლიტიკით ტერიტორიის მოწყობის დარგში, მეტ ყურადღებას აქცევდეს ობიექტურ სიძნელეებს;

4. სამწუხაროა, რომ არ იქნა გამოყენებული რეკომენდაციები, რომლებიც ჩამოაყალიბებულია ევროპული პარლამენტის მიერ 1983 წ. 15 დეკემბრის რეზოლუციაში;

5. მოსალოდნელია თანამეგობრობის სივრცის პერსპექტიული ანალიზის კომისიის წინასწარი შემუშავების მხარდაჭერა, რომელიც აუცილებელია სივრცითი დაგეგმვის ანალიზის განსახორციელებლად, და ასევე აუცილებელია, რომ კვლევა გაფართოვდეს თითქმის:

ა) ცენტრალური და აღმოსავლეთის ქვეყნების ხარჯზე თანამეგობრობის შესაძლო გაფართოვების ზეგავლენის შეფასებამდე;

ბ) მოსახლეობის საქმიანობის და გარემოს, სხვადასხვა საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურების, სამსახურების განთავსების ზეგავლენის შეფასებამდე, რათა გარკვეულ იქნეს რომელ მათგანს ექნებოდა თანამეგობრობის მხარდაჭერა მისი რეგიონული და ენერგეტიკული პოლიტიკის და ასევე გარემოს და ტერიტორიის მოწყობის მისი პოლიტიკის შესაბამისად;

გ) ევროპული თანამეგობრობის პროგრამების და დარგობრივი პოლიტიკის შესაძლო შედეგების შეფასებამდე, როგორც სოფლის მეურნეობის დარგში, ასევე იმათი, რომლებიც მოწოდებულია ლოკალიზაციის და საქმიანობის სახეობების განვითარების პროცესების სტიმულირებისათვის;

6. სამწუხაროა, რომ კომისიამ აქამდე ვერ განსაზღვრა სამუშაოს სტრუქტურები ან მეთოდები, რომელიც ხელს შეუწყობდა ოპერატიულ თანამშრომლობას ტერიტორიის მოწყობის მინისტრთა ევროპულ კონფერენციასთან, და ასევე საჭიროა, რომ კომისიამ შეასრულოს ეს სამუშაოები ევროპის საბჭოსთან ერთად, და კერძოდ, ყოველთვიურ კონფერენციასთან, რომელზეც უკვე იყო საუბარი ზევით;

7. საჭიროა, რომ კომისიამ მოუწოდოს სახელმწიფოებს და რეგიონებს, რათა მათ ეროვნულ და რეგიონულ დონეებზე შეიმუშაონ ტერიტორიის მოწყობის პოლიტიკა და წამყვანი პრინციპები, რომლებიც ითვალისწინებენ თანამეგობრობის პერსპექტიულ ანალიზს და ევროპის ეროვნული, ბიოლოგიური, ლანდშაფტური და კულტურული საკუთრების განვითარების და შენარჩუნების თანაბარზომიერი განაწილების მიზნებს;

8. კომისიისათვის საჭიროა ტერიტორიის მოწყობის ევროპული ქარტიის შესწავლა და აუცილებლობის შემთხვევაში ზემოხსენებული ქარტიის გადასინჯული ვერსიის შემუშავება, რომელიც პასუხისმგებელია ტერიტორიის მოწყობაზე, ხოლო შემდგომ იგი გადაეცემა ევროპულ პარლამენტს განსახილველად;

9. კომისიას სთავაზობენ რეგულარულად განხორციელებული პერსპექტიული კვლევებისა და ეროვნული გეგმების საფუძველზე შეიმუშაონ ტერიტორიული დაგეგმვის წამყვანი მიმართულებების შემუშავება, რომლებიც:

ა) წარუდგენენ სახელმწიფოებს და რეგიონებს თანამეგობრობის პოზიციას იმისათვის, რომ მათ თვითონ შეძლონ ტერიტორიული დაგეგმვის განხორციელება;

ბ) მიმართავენ თანამეგობრობის დარგობრივ პოლიტიკას იმის მიხედვით, თუ რა დამოკიდებულებაშია მისი საქმიანობა ტერიტორიული განვითარების დარგში;

გ) დაეხმარებიან თანამეგობრობის განვითარების პროგრამებში მონაწილე პარტნიორებს რეგიონების განვითარების ზომიერი,

ინტეგრირებული, სამართლიანი ზოგადი კრიტერიუმების მიღწევის შემუშავებაში;

10) კომისიას ეძლევა რეკომენდაცია ევროპული თანამეგობრობის ტერიტორიის კარტოგრაფიულ გამოსახულებაში და მის პოლიტიკაში წარმოაჩინონ თანამეგობრობა არა როგორც ცალკეული კუნძული, არამედ როგორც ევროპული კონტინენტის განუყოფელი ნაწილი;

11) კომისიას და წევრ-სახელმწიფოებს ეძლევათ რეკომენდაცია ევროპული კონვენციის - გეგმის საზღვრებს გარეშე თანამშრომლობის ჩარჩოების შესახებ გათვალისწინებით, შეიმუშაონ რეგლამენტური ძირითადი დებულებები, რათა ფიზიკური საზღვრების გახსნის შემდეგ მისცენ საშუალება სასაზღვრო ზონებს გაატარონ ტერიტორიის მოწყობის ზოგადი პოლიტიკა, და ზუსტად იმ ადგილებში, რომლებიც გამოირჩევიან კულტურული, ენობრივი და ისტორიული ერთობით.

საბჭოს (ემს) დადგენილება სტრუქტურული  
ფონდების ამოცანების, მათი ეფექტიანობის,  
და აბრეშვამ ერთმანეთს შორის და ევროპის  
საინვესტიციო ბანკის, სხვა არსებული  
ფინანსური ინსტიტუტების ოპერაციებთან  
მათი საქმიანობის კოორდინაციის შესახებ  
(№ 2025/88, 24 ივნისი 1988 წელი)

ევროპის თანამეგობრობების საბჭომ,  
ევროპის ეკონომიკური საბჭოს შესახებ ხელშეკრულების,  
კერძოდ 130d-ე მუხლის მხედველობაში მიღებით;  
კომისიის წინადადების გათვალისწინებით;  
ევროპარლამენტის შეხედულებების გათვალისწინებით;  
ეკონომიკური და სოციალური კომიტეტის აზრის გათვალ-  
ისწინებით;

იმის გათვალისწინებით, რომ ხელშეკრულების 130a-ე მუხ-  
ლის შესაბამისად თანამეგობრობა განავითარებს და გააგრძელებს  
საქმიანობას ეკონომიკური და სოციალური ინტეგრაციის გაღ-  
რმავების მიზნით, მათ შორის, ცალკეულ რეგიონებს შორის არსე-  
ბული განსხვავებისა და ყველაზე ღარიბი რეგიონების ჩამორჩე-  
ნილობის შერბილების მიზნით;

იმის გათვალისწინებით, რომ 130c-ე მუხლი განსაზღვრავს  
ევროპის რეგიონული განვითარების ფონდის (მრგფ) შექმნის  
მიზანს, როგორც თანამეგობრობის რეგიონებს შორის არსებული  
დისპროპორციების შერბილებას, ჩამორჩენილი რეგიონების გან-  
ვითარებასა და სტრუქტურული ურთიერთგათანაბრების, და აგრეთვე  
დეპრესიული სამრეწველო ზონებში კონვერსიის პროცესში მონაწი-  
ლეობის მიღების გზით;

იმის გათვალისწინებით, რომ ხელშეკრულების 130d-ე მუხ-  
ლი ზემოაღნიშნულთან დაკავშირებით ითვალისწინებს ყოველმხრივ  
წინადადებას, რომლის მიზანია - ევროპის სოფლის მეურნეობის  
ორიენტაციისა და გარანტიის ფონდის (მსოგფ) ორიენტაცი-

ის სექციის, ევროპის სოციალური ფონდის (მსფ) და ევროპის რეგიონალური განვითარების ფონდის (მრპფ) სტრუქტურასა და მუშაობის წესებში შესწორებების შეტანა, რაც აუცილებელია მათი ამოცანების განმარტებისა და რაციონალიზაციისათვის, ხელშეკრულების 130a და 130c-ე მუხლებში განსაზღვრული მიზნების მიღწევის, მათი ეფექტიანობის ამაღლების, და აგრეთვე ურთიერთშორის და არსებულ ფინანსური ინსტრუმენტებთან მათი საქმიანობის კოორდინაციის ხელშეწყობის მიზნით;

იმის გათვალისწინებით, რომ თანამეგობრობის საქმიანობამ სტრუქტურული ფონდების, ევროპის საინვესტიციო ბანკის (მსბ) და სხვა არსებული ფინანსური ინსტრუმენტების მეშვეობით ხელი უნდა შეუწყოს ხელშეკრულების 130a და 130c-ე მუხლებში განსაზღვრული მიზნების მიღწევას;

იმის გათვალისწინებით, რომ სტრუქტურული ფონდების, ევროპის საინვესტიციო ბანკისა და სხვა ფინანსური ინსტიტუტების მეშვეობით განხორციელებული საქმიანობა, თანამეგობრობის წევრ - სახელმწიფოთა ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკების კოორდინაცია, დახმარების ეროვნული სქემების, და აგრეთვე საერთო პოლიტიკის გასატარებლად და შიდა ბაზრის შესაქმნელად განხორციელებული სხვა სახის ღონისძიებების კოორდინაცია, ხელშეკრულების 130b-ე მუხლის თანახმად, წარმოადგენს იმ პოლიტიკებისა და ღონისძიებების ნაწილს, რომლებიც მიმართულია ეკონომიკური და სოციალური ინტეგრაციის გაძლიერებისაკენ; რომ კომისია მოწოდებულია შეიმუშაოს შესაბამისი წინადადებები;

იმის გათვალისწინებით, რომ ხელშეკრულების 130d-ე მუხლში დასახული მიზნის მისაღწევად, ამ სფეროში თანამეგობრობის საქმიანობა მიმართულ უნდა იქნეს მკაფიოდ განსაზღვრული პირველხარისხოვანი ამოცანების გადასაწყვეტად;

იმის გათვალისწინებით, რომ თანამეგობრობის მიერ განხორციელებული სტრუქტურული ღონისძიებების შედეგების განმტ-



კიცების მიზნით 1988 წლის 11-12 თებერვალს ევროპის საბჭომ მოიწონა წინადადება, რომელიც ითვალისწინებს 1987 წელთან შედარებით 1993 წლისათვის სტრუქტურული ფონდებისათვის გასაცემი კრედიტების გაორმაგებას; რომ, ამავე დროს საბჭოს მიერ 1992 წლისათვის გათვალისწინებულია სახსრების მოცულობის მომატება; რომ 1992 წლისათვის სტრუქტურული ფონდების სახსრები, რომლებიც განკუთვნილია რეგიონების განვითარებისათვის №1 მიზნის შესაბამისად (იხ. მუხლი 1), უნდა გაორმაგდეს; რომ კომისიამ უნდა უზრუნველყოს №1 მიზნით გათვალისწინებული ღამატებითი სახსრების ოდენობის შემცირების პირობებში განსაკუთრებული აქცენტის გადატანა ყველაზე ღარიბი რეგიონებისთვის დახმარების; გაწევაზე;

იმის გათვალისწინებით, რომ აუცილებელია დადგინდეს, რომელმა ფონდმა, რა მოცულობითა და რა პირობებით უნდა გამოყოს სახსრები თითოეული პრიორიტეტული ამოცანის დასაფინანსებლად, და აგრეთვე ის პირობები, რა პირობებითაც ევროპის საინვესტიციო ბანკს (ესბ), სხვა არსებულ ფინანსურ ინსტიტუტებს შეუძლიათ თავიანთი წვლილის შეტანა, განსაკუთრებით, ფონდების ოპერაციებთან პარალელურად;

იმის გათვალისწინებით, რომ სამი სტრუქტურული ფონდიდან ევროპის რეგიონალური განვითარების ფონდი (მრბფ) არის მთავარი ინსტიტუტი, რომელიც ასრულებს ნაკლებად განვითარებული რეგიონების განვითარებისა და სტრუქტურული ურთიერთგათანაბრების ამოცანებს; რომ ის ძირითად როლს ასრულებს იმ რეგიონების, სასაზღვრო რეგიონებისა და მათი ნაწილების (მ.შ. დასაქმების ზონები და ქალაქის თემები) რესტრუქტურისაციაში, რომლებსაც საგრძობლად შეეხო მრეწველობის ვარდნა;

იმის გათვალისწინებით, რომ ევროპის სოციალური ფონდის ძირითად ამოცანებს წარმოადგენს ხანგრძლივ უმუშევრობასთან ბრძოლა და ახალგაზრდების დასაქმება; რომ ფონდი ხელს უწყ-

ყობს ეკონომიკურ და სოციალურ ინტეგრაციას; რომ აღნიშნული ინსტრუმენტი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია თანამეგობრობის წევრ - სახელმწიფოებში და მთელ თანამეგობრობაში თანამიმდევრული დასაქმების პოლიტიკის გატარებისათვის;

იმის გათვალისწინებით, რომ ეკონომიკური და სოციალური ინტეგრაციის კუთხით ესოფგ-ს ორიენტაციის სექცია წარმოადგენს ძირითად ინსტიტუტს, რომელიც უზრუნველყოფს სასოფლო-სამეურნეო სტრუქტურების ურთიერთგათანაბრებისა და სოფლის რაიონების განვითარების ფინანსურ მხარდაჭერას, საერთო აგრარული პოლიტიკის რეფორმირების მიზნით;

იმის გათვალისწინებით, რომ ფონდების, მსზ და სხვა ფინანსური ინსტრუმენტების საქმიანობამ ხელი უნდა შეუწყოს აგრარული განვითარების პოლიტიკის განხორციელებას;

იმის გათვალისწინებით, რომ ფონდების ამოცანები უნდა განისაზღვროს ისეთნაირად, რომ გამოკვეთილ იქნას პირველხარისხოვანი მიზნების მისაღწევად გადასაწყვეტი ამოცანების ფართო კატეგორიები; იმის გათვალისწინებით, რომ ფონდების საქმიანობა უნდა შეესაბამებოდეს თანამეგობრობის პოლიტიკას კონკურენციის წესებთან, კერძო-სამართლებრივი გარიგებების დადებასა და გარემოს დაცვასთან მიმართებაში;

იმის გათვალისწინებით, რომ ჩამორჩენილი რეგიონების სტრუქტურული ურთიერთგათანაბრების უზრუნველყოფის პრიორიტეტული მიზნის მიღწევა საჭიროებს თანამეგობრობის სტრუქტურული ფონდების რესურსების მნიშვნელოვან კონცენტრაციას;

იმის გათვალისწინებით, რომ ერგფ საქმიანობის ფარგლებში გათვალისწინებულია შესაბამისი დებულებები თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოთა შორის კრედიტების რეკომენდირებული განაწილების შესახებ, რომლებიც თანამეგობრობის წევრი ქვეყნებისათვის უზრუნველყოფს მრბზ-ს კომპეტენციაში შემავალ ღონისძიებათა დაპროგრამირების პროცესის გამარტივებას;

იმის გათვალისწინებით, რომ მიზანშეწონილია თანამეგობრობის იმ რეგიონების, სფეროებისა და პირების განსაზღვრა, რომელთ-

აც სხვადასხვა პრიორიტეტული ამოცანების ფარგლებში გააჩნიათ სტრუქტურული დახმარების მიღების უფლება;

იმის გათვალისწინებით, რომ არსებობს ჩამორჩენილი რეგიონების ჩამონათვალის შედგენის აუცილებლობა, და ამ მიზნით უნდა გამოიკვეთოს NUTS II<sup>1</sup> (რეგიონების) შესაბამისად ადმინისტრაციულ დონეზე განსაზღვრული რეგიონები, სადაც მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე (თანაბარი მყიდველობითი უნარის პირობებში) თანამეგობრობის საშუალო მაჩვენებლის 75%-ზე ნაკლებია, და აგრეთვე სხვა რეგიონები, სადაც მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე უახლოვდება ზემოაღნიშნული რეგიონების შესაბამის მაჩვენებელს, და რომელთათვის არსებობს ჩამონათვალში შეტანის განსაკუთრებული მიზეზები;

იმის გათვალისწინებით, რომ არსებობს დებრესიული სამრეწველო ზონების განმსაზღვრელი კრიტერიუმების ჩამოყალიბების აუცილებლობა; იმის გათვალისწინებით, რომ მოქმედებათა კონცენტრაციის უზრუნველყოფის მიზნით, თანამეგობრობის დახმარება შეიძლება მოიცავდეს თანამეგობრობის მოსახლეობის 15%, ჩამორჩენილი რეგიონების ფარგლებს გარეთ;

იმის გათვალისწინებით, რომ არსებობს სოფლის რაიონების შესარჩევი კრიტერიუმების განსაზღვრის აუცილებლობა;

იმის გათვალისწინებით, რომ თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოთა ღონისძიებების მიმართ თანამეგობრობის დახმარება განიხილება დამატებითი ან ერთობლივი ხასიათის მქონედ, და შესაბამისი ტერიტორიულ დონეზე წევრი ქვეყნების მიერ წამოწყებული ინიციატივების ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით, საჭიროა უზრუნველყოფილ იქნეს მუდმივი კონტაქტი კომისიას, წევრი სახელმწიფოებსა და შესაბამისი ხელისუფლების ორგანოებს შორის, სახელმწიფო, რეგიონალურ, ადგილობრივ და სხვა დონეზე; ამასთან, თითოეული მხარე მოქმედებს როგორც პარტნიორი

---

<sup>1</sup> სტატისტიკის მიზნებისათვის გათვალისწინებული ტერიტორიული ერთეულების ნომენკლატურა

თავისი ვალდებულებებისა და უფლებამოსილების ფარგლებში, საერთო მიზნის მისაღწევად;

იმის გათვალისწინებით, რომ უნდა განისაზღვროს სელშეკრულების 130a და 130c-ე მუხლებში განსაზღვრული ამოცანების შესასრულებლად თანამეგობრობის მიერ გაწეული სტრუქტურული დახმარების ძირითადი ფორმები; იმის გათვალისწინებით, რომ აღნიშნული დახმარების ფორმებმა უნდა უზრუნველყონ ღონისძიებათა ეფექტიანობის ამაღლება და ამავდროს სხვადასხვა სიტუაციაზე სათანადო რეაგირების უნარი, პროპორციულობის პრინციპის დაცვით;

იმის გათვალისწინებით, რომ ძირითადი აქცენტი უნდა გაკეთდეს მრავალწლიან ოპერატიულ პროგრამებზე;

იმის გათვალისწინებით, რომ ერთი ან რამდენიმე სტრუქტურული ფონდის, ესპ, და აგრეთვე ერთი ან რამდენიმე სხვა არსებული ფინანსური ინსტრუმენტის ერთობლივი მოქმედების უზრუნველსაყოფად აღნიშნული პროგრამები უნდა შექმნავდეს და განხორციელდეს კომპლექსური მიდგომის საფუძველზე;

იმის გათვალისწინებით, რომ საჭიროა შეიქმნას თანამეგობრობის საქმიანობის მარეგულირებელი მექანიზმები, რომლებიც იმოქმედებენ განსახორციელებელი ღონისძიებების სპეციფიკური თავისებურებებისა და მათი რეალიზაციის კონტექსტის გათვალისწინებით, და აგრეთვე თანამეგობრობის შესაბამის წევრ სახელმწიფოში არსებული ფინანსური პოტენციალის მხედველობაში მიღებით;

იმის გათვალისწინებით, რომ წინამდებარე დებულების შესრულებისას უნდა დადგინდეს შესაბამისი წესები, კომისიასა და წევრ სახელმწიფოებს შორის, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში - საერთოსახელმწიფოებრივი, რეგიონალური და ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოებს შორის მჭიდრო თანამშრომლობის უზრუნველსაყოფად;

იმის გათვალისწინებით, რომ მნიშვნელოვანია დაინერგოს თანამეგობრობის სტრუქტურული ღონისძიებების მონიტორინგის,

შეფასებისა და კონტროლის ეფექტური მეთოდები, რომლებსაც საფუძველად უდევს წინამდებარე დადგენილებით განსაზღვრული ფონდების ამოცანებთან შესაბამისობაში მოყვანილი ობიექტური კრიტერიუმები;

იმის გათვალისწინებით, რომ უნდა განისაზღვროს ის პრინციპები, რომელთა საფუძველზეც მოხდება აუცილებელი გარდამავალი ღონისძიებების შემუშავება, თანამეგობრობის მოქმედებათა კონსოლიდაცია და შენაცვლეობა;

იმის გათვალისწინებით, რომ განმეორებითი ექსპერტიზასთან დაკავშირებული პუნქტის შეტანა არის მიზანშეწონილი;

იმის გათვალისწინებით, რომ შემდგომ ნორმებში გასათვალისწინებელია სხვადასხვა ფონდების საქმიანობის მარეგულირებელი დეტალური წესები, და აგრეთვე თანამეგობრობის სტრუქტურული ფონდებისა და ფინანსური ინსტიტუტების კოორდინაციისა და ერთობლივი გამოყენების წესი;

იმის გათვალისწინებით, რომ ევროპის საინვესტიციო ბანკმა, ხელშეკრულების 129 და 130-ე მუხლების შესაბამისად მის კომპეტენციაში შემავალი ამოცანების შესრულებისას, ხელი უნდა შეუწყოს წინამდებარე დადგენილებაში დასახული მიზნების მიღწევას, წესდებათ დადგენილი წესით.

## მიიღო შემდეგი დადგენილება

### 1. სტრუქტურული ფონდების მიზნები და ამოცანები

#### მუხლი 1. მიზნები

საქმიანობა, რომელსაც თანამეგობრობა ახორციელებს სტრუქტურული ფონდების, მსბ-სა და სხვა არსებული ფინანსური ინსტიტუტების დახმარებით, მიმართულია ხელშეკრულების 130a და 130c-ე მუხლებში გათვალისწინებული საერთო ამოცანების შესრულებისაკენ, და ხელს უწყობს შემდეგი 5 პრიორიტეტული მიზნის მიღწევას:

- 1) ხელი შეუწყოს ჩამორჩენილი რეგიონების განვითარებასა და სტრუქტურულ ურთიერთგათანაბრებას (შემდგომში - „მიზანი № 1“);
- 2) იმ რეგიონების, სასაზღვრო რეგიონებისა და მათი ნაწილების (მ.შ. დასაქმების ზონები და ქალაქის თემები) რეკონსტრუქცია, რომლებსაც საგრძნობლად შეეხო მრეწველობის ვარდნა (შემდგომში - „მიზანი № 2“);
- 3) ხანგრძლივ უმუშევრობასთან ბრძოლა (შემდგომში - „მიზანი № 3“);
- 4) ახალგაზრდების დასაქმებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა (შემდგომში - „მიზანი № 4“);
- 5) პერსპექტივაში - საერთო აგრარული პოლიტიკის რეფორმა:
  - (ა) აგრარული სტრუქტურების ადაპტაციის დაჩქარება და
  - (ბ) აგრარული რეგიონების განვითარების ხელშეწყობა („მიზნები № 5ა და № 5ბ“).

## მუხლი 2. საშუალებები

1. სტრუქტურული ფონდები (ესოგფ-ს ორიენტაციის სექცია, მსფ, მრგფ), მათი საქმიანობის მარეგულირებელი დებულებების შესაბამისად, ხელს უწყობენ № 1-5 მიზნების მიღწევას შემდეგი წესით:

მიზანი № 1 - მრგფ, მსფ, მსოგფ-ს ორიენტაციის სექცია;

მიზანი № 2 - მრგფ, მსფ;

მიზანი № 3 - მსფ;

მიზანი № 4 - მსფ;

მიზანი № 5ა - მსოგფ-ს ორიენტაციის სექცია;

მიზანი № 5ბ - მსოგფ-ს ორიენტაციის სექცია, ესფ, ერგფ.

2. ხელშეკრულების 129 და 130-ე მუხლებით გათვალისწინებული ამოცანების შესრულებისას, ევროპის საინვესტიციო ბანკმა

ხელი უნდა შეუწყოს პირველ მუხლში განსაზღვრული ამოცანების შესრულებას, წესდებით დადგენილი წესით.

3. სხვა არსებულ ფინანსურ ინსტიტუტებს შეუძლიათ, მათი საქმიანობის მარეგულირებელი დებულებების შესაბამისად, მონაწილეობა მიიღონ ერთ ან რამდენიმე ღონისძიებაში, რომელსაც ხელს უწყობს ერთი ან რამდენიმე სტრუქტურული ფონდი ზემოაღნიშნული 5 მიზნიდან ერთ-ერთი მიზნის ფარგლებში. საჭიროების შემთხვევაში, კომისია მიიღებს შესაბამის ზომებს, რათა ზემოაღნიშნულმა ინსტიტუტებმა მაქსიმალურად ხელი შეუწყონ პირველ მუხლში განსაზღვრული მიზნების მიღწევას.

### მუხლი 3. ფონდების ამოცანები

1. ხელშეკრულების 130c-ე მუხლის შესაბამისად, ერგფ:

ძირითადი ფუნქციის სახით უზრუნველყოფს № 1 და № 2 მიზნების მხარდაჭერას შესაბამის რეგიონებში;

აგრეთვე, მონაწილეობს № 5ბ მიზანთან დაკავშირებულ საქმიანობაში.

კერძოდ, ხელს უწყობს:

ა) საწარმოო ინვესტიციებს;

ბ) შესაბამისი რეგიონების განვითარებისა ან გარდაქმნის ხელშემწყობი ინფრასტრუქტურების შექმნასა და მოდერნიზაციას;

გ) შესაბამისი რეგიონების შიდა პოტენციალის განვითარებისაკენ მიმართულ ღონისძიებებს.

გარდა ამისა, ერგფ უზრუნველყოფს რეგიონული განვითარების კვლევისა და პილოტური პროექტების მხარდაჭერას თანამეგობრობის დონეზე, განსაკუთრებით კი, თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოების სასაზღვრო რეგიონებში.

2. ხელშეკრულების 123-ე მუხლის თანახმად, და აგრეთვე ხელშეკრულების 126-ე მუხლის შესაბამისად მიღებული გადაწყვეტილებების საფუძველზე, მსშ:

ძირითადი ფუნქციის სახით უზრუნველყოფს მთელი თანამეგობრობის მასშტაბით შესაბამისი ღონისძიებების გატარებას პროფესიული სწავლების, დასაქმებისა და მცირე ბიზნესის განვითარების სფეროში, ხანგრძლივ უმუშევრობასთან ბრძოლის (მიზანი № 3) და ახალგაზრდების დასაქმების (მიზანი № 4) მიზნით; აგრეთვე, ხელს უწყობს № 1, № 2 და №5ბ მიზნების შესაბამისად ჩასატარებელ ღონისძიებებს.

მს.წ-ს დახმარებით სარგებლობს შემდეგი კატეგორიების მოსახლეობა:

- ა) ხანგრძლივად უმუშევრები (მიზანი № 3);
  - ბ) სავალდებულო დასწრებულ სწავლების კურსდამთავრებული ახალგაზრდები (მიზანი № 4);
  - გ) ა) და ბ) პუნქტებში ჩამოთვლილი კატეგორიების გარდა, ესე მოწინააღმდეგებს № 1, № 2 და №5ბ მიზნების მისაღწევად აუცილებელი ღონისძიებების დაფინანსებაში, იმ შემთხვევაში, როცა პროფესიულ სწავლებასთან ან დასაქმებასთან, ან მცირე ბიზნესის განვითარებასთან დაკავშირებული ღონისძიებები, პირველ რიგში, ეხება უმუშევრებს ან უმუშევრობის რისკის ქვეშ მყოფ პირებს, და ზორციელდება მათი პროფესიული კვალიფიკაციით უზრუნველყოფის, სამუშაო ადგილების სტაბილურობის გამტკიცების, ან დასაქმების ახალი შესაძლებლობების განვითარების მიზნით. უმუშევრებისა და უმუშევრობის რისკის ქვეშ მყოფი პირების გარდა, სხვა კატეგორიის მოსახლეობაზე აღნიშნული ზომები შეიძლება გავრცელდეს მე-4 პუნქტის შესაბამისად.
- ამ მიმართულებით დახმარების გაწევა შესაძლებელია თანამეგობრობის ფარგლებში არსებული შრომის ბაზრების მოთხოვნილებებისა და დასაქმების პოლიტიკის პრიორიტეტების გათვალისწინებით.
3. ხელშეკრულების 39-ე მუხლში მითითებული პრინციპების შესაბამისად, მს.წ-ს ორიენტაციის სექციის დახმარება მიემართება შემდეგ მიზნებზე:



- ა) აგრარული, მ.შ. სავაჭრო და გადაამუშავებელი (სოფლის მეურნეობის, მეთევზეობის, მეტყევეობის პროდუქციის გადაამუშავება) სტრუქტურების განმტკიცება და რეორგანიზაცია, საერთო აგრარული პოლიტიკის მომავალი რეფორმირების გათვალისწინებით;
- ბ) სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კონვერსიის უზრუნველყოფა და სოფლის მეურნეობის მუშაკებისათვის სტიმულის შექმნა დამატებითი სახის დასაქმების განვითარების მხრივ;
- გ) სოფლის მეურნეობის მუშაკებისათვის ღირსეული ცხოვრების დონის უზრუნველყოფა;
- დ) დახმარების გაწევა სოფლის რაიონებში სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარების, გარემოს დაცვის (მ.შ. ბუნებრივი სასოფლო-სამეურნეო რესურსების შენარჩუნება), და აგრეთვე ბუნებრივი პრობლემების შედეგების აღმოფხვრის სფეროში.

4. თითოეული სტრუქტურული ფონდის საქმიანობის შესახებ განსაკუთრებული დებულებები ჩამოყალიბებულია ხელშეკრულების 140ე-ე მუხლის შესაბამისად მიღებულ გადაწყვეტილებებში ფონდების სახსრების გამოყენების შესახებ. ისინი, კერძოდ, განსაზღვრავენ 5(2)-ე მუხლით გათვალისწინებული ფორმით დახმარების გაწევის წესს, მის მოცულობასა და შერჩევის პირობებს, და აგრეთვე წინამდებარე მუხლის მე-5 პუნქტთან ერთად განსაზღვრავენ ღონისძიებათა მონიტორინგის, შეფასების, ფინანსური მართვისა და შემოწმების წესებს, და შეიცავენ გარდამავალ დებულებებს, რომლებიც, შესაძლოა, აუცილებელი გახდეს მოქმედი კანონმდებლობის თვალსაზრისით.

5. სობჭო, რომელიც მოქმედებს ხელშეკრულების 130ე-ე მუხლის საფუძველზე, ამზადებს დებულებებს, რომლებიც აუცილებელია კოორდინაციის უზრუნველსაყოფად, ერთის მხრივ, სხვადასხვა სტრუქტურულ ფონდებს შორის და, მეორეს მხრივ, ფონ-

დებს, ესბ-სა და სხვა არსებულ ფინანსურ ინსტრუმენტებს შორის. ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე კომისია და ესბ განსაზღვრავენ საქმიანობის კოორდინაციისათვის აუცილებელ პრაქტიკულ ღონისძიებებს.

წინამდებარე მუხლში ნახსენები გადაწყვეტილებით აგრეთვე განისაზღვრება გარდამავალი დებულებები მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად მიღებული კომპლექსური მიდგომების შესახებ.

## II. სტრუქტურული ღონისძიებების ორგანიზება

მუხლი 4. ურთიერთშეესებადობა, პარტნიორობა, ტექნიკური დახმარება

1. თანამეგობრობის საქმიანობა ხორციელდება თითოეული ქვეყნის შესაბამისი საქმიანობის დამატებითი ან ხელშემწყობი მოქმედებების სახით, და ემყარება მჭიდრო შეთანხმებას კომისიას, ცალკეულ ქვეყანასა და საერთოსახელმწიფოებრივი, რეგიონალური და ადგილობრივი ხელისუფლების კომპეტენტურ ორგანოებს შორის. თითოეული მხარე მოქმედებს როგორც პარტნიორი საერთო მიზნის მისაღწევად. შემდგომში აღნიშნულ შეთანხმებას ეწოდება „პარტნიორობა“. პარტნიორობა ეხება მოქმედებათა მომზადებას, დაფინანსებას, კონტროლსა და შეფასებას.

2. წინამდებარე დადგენილების დებულებებისა და მესამე მუხლის მე-4 და მე-5 პუნქტების შესაბამისად, კომისიამ უნდა ჩამოაყალიბოს ინიციატივები და მათი რეალიზაციის საშუალებები, რათა უზრუნველყოს პირველი მუხლით გათვალისწინებული ამოცანების შესრულებაში თანამეგობრობის მხარდაჭერა, და აგრეთვე თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოების მიერ წარდგენილი ინიციატივების შედეგიანობის ამაღლება.

3. პარტიორობის ჩარჩოებში, მე-3 და მე-4 მ მუხლების შესაბამისად, კომისიას შეუძლია თავისი წვლილი შეიტანოს საქმიანობის მომზადებაში, შესრულებასა და რეგულირებაში წინასწარი კვლევებისა და ტექნიკური დახმარების ღონისძიებების დაფინ-

ანსების გზით, შესაბამისი წვერი სახელმწიფოს თანხმობით, ხოლო აუცილებლობის შემთხვევაში - პირველ პუნქტში მითითებული ხელისუფლების ორგანოების თანხმობით.

4. მოქმედებათა მომზადების ეტაპზე კომისიასა და წვერ სახელმწიფოებს შორის ამოცანების გამიჯვნა განისაზღვრება 8-11 მუხლების მიზნებისათვის.

## მუხლი 5. დახმარების ფორმები

1. სტრუქტურული ფონდების, ესბ და სხვა არსებული ფინანსური ინსტიტუტების ფინანსური დახმარებისათვის გამოიყენება დაფინანსების სხვადასხვა ფორმები, ღონისძიების ხასიათიდან გამომდინარე.

2. სტრუქტურული ფონდების შემთხვევაში ფინანსური დახმარების გაწევა ხდება ერთ-ერთი შემდეგი ფორმით:

- ა) ოპერატიული პროგრამების ერთობლივი დაფინანსება;
- ბ) სახელმწიფო დახმარების (მ.შ. ხარჯების ანაზღაურების) რომელიმე სქემის ერთობლივი დაფინანსება;
- გ) საერთო სუბსიდიების გაცემა, რომლებსაც კომისიის თანხმობით განკარგავს თანამეგობრობის წვერი სახელმწიფოს მიერ დანიშნული შუამავალი;
- დ) შესაბამისი პროექტების (მ.შ. ხარჯების ანაზღაურების) ერთობლივი დაფინანსება;
- ე) პროექტების შემუშავებისას ტექნიკური დახმარებისა და წინასწარი კვლევების ჩატარების ხელშეწყობა.

საბჭოს, რომელიც გადაწყვეტილებას იღებს ხმათა კვალიფიციური უმრავლესობით კომისიის წინადადებით და ევროპარლემენტთან კონსულტაციების საფუძველზე, შეუძლია იგივე ტიპის დახმარება სხვა ფორმებითაც გაწიოს.

3. ესბ და სხვა არსებული ფინანსური ინსტიტუტების შემთხვევაში, მათი წესების შესაბამისად ფინანსური დახმარების გაწევა ხდება ერთ-ერთი შემდეგი ფორმით:

- სესხები და ინვესტიციების ერთობლივი დაფინანსების სხვა ფორმებით;
- საერთო სესხები;
- ტექნიკური დახმარებისა ან წინასწარი კვლევების კერძო დაფინანსება;
- გარანტიები.

4. თანამეგობრობის დახმარება შედგება მე-2 და მე-3 პუნქტებში აღნიშნული სესხებისა და სუბსიდიებისაგან, რაც მაქსიმალურად ეფექტურს ხდის საბიუჯეტო სახსრების მობილიზებას, არსებული საფინანსო-ინჟინირინგული მეთოდების გამოყენებით.

5. 2ა-ე პუნქტში აღნიშნული მნიშვნელობით ოპერატიული პროგრამა წარმოადგენს მრავალწლიანი ღონისძიებების ერთობლიობას, რომელთა განხორციელების დროს შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს ერთი ან რამდენიმე სტრუქტურული ფონდი, ერთი ან რამდენიმე არსებული ფინანსური ინსტიტუტი, ან ესბ.

თუ ოპერატიული პროგრამა ითვალისწინებს რამდენიმე სტრუქტურული ფონდის ან/და რამდენიმე არსებული ფინანსური ინსტიტუტის მონაწილეობას, მაშინ მისი რეალიზაციისთვის გამოიყენება კომპლექსური მიდგომა, რომლის წესები განსაზღვრულია მე-3 მუხლის მე-5 პუნქტში.

ოპერატიული პროგრამები ხორციელდება თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოების ინიციატივით ან კომისიის ინიციატივით შესაბამის სახელმწიფოსთან შეთანხმებით.

## მუხლი 6. კონტროლი და შეფასება

1. თანამეგობრობის საქმიანობის მუდმივი კონტროლი ხორციელდება ხელშეკრულების 130a და 130c მუხლებით განსაზღვრული ამოცანების ფარგლებში ნაკისრი ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით. ამგვარი კონტროლი საშუალებას იძლევა, საჭიროების შემთხვევაში მოხდეს მოქმედებათა ხელახალი ორიენტირება, შესრულების მსვლელობისას წარმოშობილი მოთხოვნების შესაბამისად.

სამუშაოს შესრულების შესახებ ანგარიშებს კომისია პერიოდულად წარუდგენს 17-ე მუხლში ჩამოთვლილ კომიტეტებს.

2: სტრუქტურული მოქმედების ეფექტურობის დადგენის მიზნით, თანამეგობრობის დახმარება ექვემდებარება შეფასებას, რომლის მიზანია - პირველ მუხლში ჩამოყალიბებული ამოცანების მიხედვით დახმარების შედეგების შეფასება და სტრუქტურულ პრობლემებზე მისი ზემოქმედების გაანალიზება.

3. თანამეგობრობის მიერ გაწეული დახმარების შეფასებისა და კონტროლის წესი განისაზღვრება მე-3 მუხლის მე-4 და მე-5 პუნქტებით, ხოლო ეს შემთხვევაში - წესდების დებულებებით.

### მუხლი 7. შეთავსებადობა და შემოწმება

1. სტრუქტურული ფონდების, მსბ-სა და სხვა არსებული ფინანსური ინსტრუმენტების მიერ დაფინანსებული ღონისძიებები უნდა შეესაბამებოდეს ხელშეკრულებების, მათ საფუძველზე მიღებული დოკუმენტებისა და თანამეგობრობის პოლიტიკის დებულებებს, მათ შორის კონკურენციის წესების, კერძო-სამართლებრივი გარიგებების დადების და გარემოს დაცვის თაობაზე.

2. ფინანსური რეგულირების დებულებების გამოურიცხავად, მე-3 მუხლის მე-4 და მე-5 პუნქტების დებულებებით დადგენილია უნიფიცირებული წესები, რომლებიც მიმართულია სტრუქტურული ღონისძიებების კონტროლის გამკაცრებისაკენ. აღნიშნული დებულებები მოყვანილია შესაბამისობაში კონკრეტული ფინანსური ოპერაციის ხასიათთან. მსბ ოპერაციებთან დაკავშირებული საკონტროლო პროცედურები განსაზღვრულია წესდებით.

## III. დებულებები განსაკუთრებული

### ამოცანების შესახებ

#### მუხლი 8. მიზანი № 1

1. № 1 მიზანს დაქვემდებარებული რეგიონები - NUTS II ღონის რეგიონებია, სადაც მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულო-

ბა მოსახლეობის ერთ სულზე ბოლო სამი წლის განმავლობაში თანამეგობრობის საშუალო მაჩვენებლის 75%-ზე ნაკლებია.

მოცემული მუხლი ვრცელდება ასევე ჩრდილოეთ ირლანდიაზე, საფრანგეთის ზღვის გაღმა დეპარტამენტებსა და სხვა რეგიონებზე, სადაც მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე უახლოვდება ზემოაღნიშნული რეგიონების შესაბამის მაჩვენებელს, და რომლებიც განსაკუთრებული მიზეზის გამო შესაძლოა ჩართულ იქნეს № 1 მიზანში.

2. № 1 მიზნით მოცული რეგიონების ჩამონათვალი მოყვანილია დანართში.

3. რეგიონების ჩამონათვალი ძალაშია წინამდებარე დადგენილების ამოქმედებიდან 5 წლის განმავლობაში. ამ ვადის ამოწურვამდე კომისია ახდენს აღნიშნული ჩამონათვალის გადასინჯვას, რათა საბჭომ, რომელიც გადაწყვეტილებას იღებს ხმათა კვალიფიციური უმრავლესობით კომისიის წინადადების საფუძველზე და ევროპარლემენტთან კონსულტაციების შემდეგ, მიიღოს ახალი ჩამონათვალი მომდევნო პერიოდისთვის.

4. თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოები კომისიას წარუდგენენ რეგიონული განვითარების გეგმებს. ასეთი გეგმა, კერძოდ, შეიცავს:

- რეგიონული განვითარების პრიორიტეტებისა და შესაბამისი ღონისძიებების აღწერას;
- ინფორმაციას გეგმის განხორციელების პროცესში ფონდების, მსბ და სხვა ფინანსური ინსტიტუტების დახმარების გამოყენების შესახებ.

თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოებს შეუძლიათ წარმოადგინონ მე-2 პუნქტში აღნიშნულ ჩამონათვალში ჩართული ყველა რეგიონის განვითარების გლობალური გეგმა, იმ პირობით, რომ ეს გეგმა შეიცავს პირველ აბზაცში ჩამოთვლილ ელემენტებს.

თანამეგობრობის წევრმა სახელმწიფოებმა აგრეთვე უნდა წარმოადგინონ მე-10 მუხლის მეორე პუნქტში აღნიშნული გეგმები

და მე-11 მუხლის პირველ პუნქტში მითითებული ღონისძიებების სია შესაბამისი რეგიონებისათვის, მათ შორის, მონაცემები, რომლებიც ეხება მე-11 მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებულ ღონისძიებებს და თანამეგობრობის კანონმდებლობის შესაბამისად წარმოადგენს მიმღების უფლებებს.

განაცხადების განხილვისა და ღონისძიებების რეალიზაციის პროცესის დაჩქარების მიზნით, თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოებს შეუძლიათ წარმოდგენილ გეგმას დაურთონ განაცხადი შესაბამის სფეროში ოპერატიული პროგრამის ჩატარების შესახებ.

5. კომისია წარდგენილ გეგმებსა და ღონისძიებებს, და აგრეთვე მე-4 პუნქტში მითითებულ სხვა ინფორმაციას განიხილავს წინამდებარე დადგენილებების ამოცანებთან, მე-6 და მე-7 მუხლებში განსაზღვრულ დებულებებთან და პოლიტიკის მიმართულებებთან მათი შესაბამისობის თვალსაზრისით. მე-4 პუნქტში მითითებული ყველა გეგმისა და ღონისძიების საფუძველზე, 4(1)-ე მუხლში ხსენებული პარტნიორობის ფარგლებში, და შესაბამისი სახელმწიფოს თანხმობით, კომისია შეიმუშავებს თანამეგობრობის მხრიდან სტრუქტურული ღონისძიებების ხელშეწყობის სტრუქტურას, მე-17 მუხლით დადგენილი პროცედურების შესაბამისად.

თანამეგობრობის ხელშეწყობის სტრუქტურა შეიცავს, კერძოდ:

- თანამეგობრობის დახმარების პრიორიტეტულ მიმართულებებს;
- დახმარების ფორმებს;
- დაფინანსების რეკომენდირებულ გეგმას, თანხების ოდენობისა და მათი წყაროების მითითებით;
- დახმარების ხანგრძლივობას.

თანამეგობრობის ხელშეწყობის სტრუქტურა უზრუნველყოფს თანამეგობრობის სტრუქტურული დახმარების კოორდინაციას პირველ მუხლში ჩამოყალიბებული მიზნების მიმართულებით, რომელიც შესაძლოა განხორციელდეს გარკვეულ რეგიონში.

აუცილებლობის შემთხვევაში, თანამეგობრობის ხელშეწყობის სტრუქტურა შეიძლება გადასინჯულ და ადაპტირებულ იქნეს თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოების ან კომისიის ინიციატივით, შესაბამის სახელმწიფოსათან შეთანხმებით, ღონისძიების ჩატარების დროს მიღებული ახალი ინფორმაციისა და შედეგების შესაბამისად.

თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოს მიერ წარდგენილი სათანადოდ დასაბუთებული მოთხოვნის საფუძველზე კომისია შეიმუშავებს თანამეგობრობის ხელშეწყობის სპეციალურ სტრუქტურებს. ერთი ან რამდენიმე გეგმისთვის, რომლებიც აღნიშნულია მე-4 მუხლში.

6. № 1 მიზნის ფარგლებში დასახული ღონისძიებები ხორციელდება ოპერატიული პროგრამების ფორმით.

7. წინამდებარე მუხლის გამოყენებასთან დაკავშირებული დებულებები მოყვანილია 3(4-5) მუხლში.

## მუხლი 9. მიზანი № 2

1. № 2 მიზანს დაქვემდებარებული დეპრესიული სამრეწველო ზონები მოიცავს რეგიონებს, სასაზღვრო რეგიონებსა და მათ ნაწილებს (მ.შ. დასაქმების ზონებს და ქალაქის არეალებს).

2. პირველ პუნქტში განსაზღვრული არეალები უნდა შეესაბამებოდეს ან მიეკუთვნებოდეს NUTS III<sup>1</sup> ღონის ტერიტორიულ ერთეულს, რომელიც, თავის მხრივ, უნდა აკმაყოფილებდეს ერთ-ერთ შემდეგ კრიტერიუმს:

ა) ბოლო სამი წლის განმავლობაში რეგისტრირებული უმუშევრობის საშუალო პროცენტი აღემატება თანამეგობრობის საშუალო მაჩვენებელს;

ბ) საერთო დასაქმებასთან შედარებით მრეწველობაში არსებული დასაქმების პროცენტი უნდა უტოლდებოდეს ან აღემატე-

<sup>1</sup> საგრაფოები და პრეფექტურები საერთო რაოდენობით - 1044



ბოდეს თანამეგობრობის საშუალო მაჩვენებელს ნებისმიერი წლისათვის, 1975 წლიდან დაწყებული;

გ) მრეწველობაში არსებული დასაქმების შესამჩნევი შემცირება გ) პუნქტის შესაბამისად შერჩეულ წელთან შედარებით.

მე-4 პუნქტის პირობების დაცვის შემთხვევაში, თანამეგობრობის დახმარება შეიძლება აგრეთვე გავრცელდეს:

- მომიჯნავე არეალებზე, რომლებიც აკმაყოფილებენ ა), ბ) და გ) პუნქტების მოთხოვნებს;
- ქალაქის არეალები, სადაც უმუშევრობის დონე სულ ცოტა 50%-ით აღემატება თანამეგობრობის საშუალო მაჩვენებელს, და სადაც რეგისტრირებულია დასაქმების მნიშვნელოვანი დაცემა მრეწველობის სფეროში;
- სხვა არეალები, სადაც ბოლო სამი წლის განმავლობაში აღინიშნებოდა ან ამჟამად არსებობს დასაქმების მნიშვნელოვანი შემცირების საფრთხე იმ სამრეწველო დარგებში, რომელთაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით, და სადაც ამის შედეგად დაფიქსირებულია უმუშევრობის მკვეთრი ზრდა.

3. წინამდებარე დადგენილების ძალაში შესვლის მომენტიდან კომისია, მე-17 მუხლით დადგენილი წესით და მე-2 პუნქტის დებულებათა საფუძველზე, ამტკიცებს პირველი პუნქტის შესაბამისი არეალების საწყის სიას.

4. სიის შედგენისა და თანამეგობრობის ხელშეწყობის სტრუქტურის განსაზღვრის დროს კომისიამ უნდა უზრუნველყოს დახმარების კონკენტრაცია იმ არეალებში, რომლებიც იმყოფებიან უკიდურესად მძიმე მდგომარეობაში და შესაფერის გეოგრაფიულ დონეზე, თითოეული არეალის თავისებურებათა გათვალისწინებით. თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოები კომისიას წარუდგენენ სრულ ინფორმაციას, რომელიც შესაძლოა გამოყენებულ იქნას ამ ამოცანის შესრულებისთვის.

5. ამ მიზნის ფარგლებში დახმარების უფლება ქ. ბერლინსაც გააჩნია.

6. კომისია ახდენს დახმარების უფლების მქონე არეალების სიის სისტემატურ გადასინჯვას. თუმცა, № 2 მიზნის ფარგლებში თანამეგობრობის მიერ ცალკეული არეალებისთვის გასაწევი დახმარება იგეგმება და ხორციელდება სამი წლის ვადაში.

7. წინამდებარე დადგენილების ძალაში შესვლიდან სამი წლის შემდეგ, მე-2 პუნქტით დადგენილი კრიტერიუმები შესაძლოა შეცვლილ იქნეს საბჭოს მიერ, რომელიც გადაწყვეტილებას იღებს ხმათა კვალიფიციური უმრავლესობით კომისიის წინადადების საფუძველზე და ევროპარლამენტთან კონსულტაციების შემდეგ.

8. თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოები კომისიას წარუდგენენ რეგიონული და სტრუქტურული რესტრუქტურიზაციის გეგმებს. ასეთი გეგმა, კერძოდ, შეიცავს:

- შესაბამისი არეალებისთვის დასახული რესტრუქტურიზაციის პრიორიტეტების აღწერას და მათთან დაკავშირებულ ღონისძიებებს;
- რეკომენდაციებს გეგმის შესრულების მიზნით ფონდების, ესბ-სა და სხვა ფინანსური ინსტრუმენტების სახსრების გამოყენების შესახებ.

განაცხადების განხილვისა და ღონისძიებების რეალიზაციის პროცესის დაჩქარების მიზნით, თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოებს შეუძლიათ წარმოდგენილ გეგმას დაურთონ განაცხადი შესაბამისი ოპერატიული პროგრამის ჩატარების შესახებ.

9. კომისია წარდგენილ გეგმებს აფასებს წინამდებარე დადგენილების მიზნებთან, მე-6 და მე-7 მუხლებში განსაზღვრულ დებულებებთან და პოლიტიკის მიმართულებებთან მათი შესაბამისობის თვალსაზრისით. 4(1)-ე მუხლში ხსენებული პარტნიორობის ფარგლებში, შესაბამისი სახელმწიფოს თანხმობით და მე-17 მუხლით დადგენილი პროცედურების შესაბამისად, კომისია შეიმუშავებს

თანამეგობრობის მხრიდან სტრუქტურული ღონისძიებების ხელშეწყობის საფუძვლებს.

თანამეგობრობის ხელშეწყობის სტრუქტურა შეიცავს, კერძოდ:

- თანამეგობრობის დახმარების პრიორიტეტულ მიმართულებებს;
- დახმარების ფორმებს;
- დაფინანსების რეკომენდირებულ გეგმას, თანხების ოდენობისა და მათი წყაროების მითითებით;
- დახმარების ხანგრძლივობას.

აუცილებლობის შემთხვევაში, თანამეგობრობის ხელშეწყობის სტრუქტურა შეიძლება გადასინჯულ და ადაპტირებულ იქნეს თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოების ან კომისიის ინიციატივით შესაბამის სახელმწიფოსათან შეთანხმებით, ღონისძიების ჩატარების დროს მიღებული ახალი ინფორმაციისა და შედეგების შესაბამისად.

10. № 2 მიზნის ფარგლებში დასახული დახმარება ძირითადად ხორციელდება ოპერატიული პროგრამების ფორმით.

11. წინამდებარე მუხლის გამოყენების წესი მოცემულია 3(4-5) მუხლში.

მუხლი 10. მიზნები № 3 და № 4

1. წინამდებარე დადგენილების და მისი გამოყენების შესახებ დებულებების საფუძველზე, მე-17 მუხლით დადგენილი წესით კომისია შეიმუშაებს რამოდენიმეწლიანი საქმიანობის ზოგად მიმართულებებს, რომლებიც შეიცავს და განმარტავს თანამეგობრობის კრიტერიუმებს ხანგრძლივ უმუშევრობასთან ბრძოლის (მიზანი № 3) და ახალგაზრდების დასაქმების (მიზანი № 4) სფეროში.

2. თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოები კომისიას წარუდგენენ ხანგრძლივ უმუშევრობასთან ბრძოლის (მიზანი № 3) და

ახალგაზრდების დასაქმების (მიზანი № 4) სფეროში ჩასატარებელი ღონისძიებების გეგმებს, და აგრეთვე იმ გეგმებს, რომელთათვის ისინი თანამეგობრობის დახმარებას ითხოვენ. ასეთი გეგმა, კერძოდ, შეიცავს:

- ინფორმაციას შრომის ბაზრისა და სახელმწიფო დონეზე ჩასატარებელი დასაქმების პოლიტიკის შესახებ;
- რამდენიმე წლით დაგეგმილი პრიორიტეტული ღონისძიებების ჩამონათვალს, რომელთა შესასრულებლად საჭიროა თანამეგობრობის დახმარება, და რომლებიც გათვალისწინებული №3 და №4 მიზნებში მითითებული მოსახლეობის კატეგორიისთვის. ამასთან, აღნიშნული ღონისძიებები არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს კომისიის მიერ დადგენილი საქმიანობის ზოგად მიმართულებებს;
- მითითებები გეგმის რეალიზაციის პროცესში ესფ-ს სახსრების გამოყენების შესახებ, საჭიროების შემთხვევაში - ესბ ან სხვა არსებული ფინანსური ინსტიტუტების დახმარებით.

განაცხადების განხილვისა და ღონისძიებების რეალიზაციის პროცესის დაჩქარების მიზნით, თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოებს შეუძლიათ წარმოდგენილ გეგმას დაურთონ განაცხადი შესაბამისი ოპერატიული პროგრამის ჩატარების შესახებ.

3. კომისია წარდგენილ გეგმებს აფასებს წინამდებარე დადგენილებების მიზნებთან, მე-6 და მე-7 მუხლებში განსაზღვრულ დებულებებთან და პოლიტიკის მიმართულებებთან მათი შესაბამისობის თვალსაზრისით. 4(1)-ე მუხლში ხსენებული პარტნიორობის ფარგლებში, შესაბამისი სახელმწიფოს თანხმობით და მე-17 მუხლით დადგენილი პროცედურების შესაბამისად, კომისია შეიმუშავებს თანამეგობრობის მხრიდან სტრუქტურული ღონისძიებების ხელშეწყობის საფუძვლებს.

თანამეგობრობის ხელშეწყობის სტრუქტურა შეიცავს, კერძოდ:

- თანამეგობრობის დახმარების პრიორიტეტულ მიმართულებებს;
- დახმარების ფორმებს;
- დაფინანსების რეკომენდირებულ გეგმას, თანხების ოდენობისა და მათი წყაროების მითითებით;
- დახმარების ხანგრძლივობას.

აუცილებლობის შემთხვევაში, თანამეგობრობის ხელშეწყობის სტრუქტურა შეიძლება გადასინჯულ და ადაპტირებულ იქნეს თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოების ინიციატივით ან კომისიის ინიციატივით შესაბამის სახელმწიფოსთან შეთანხმებით, ღონისძიების ჩატარების დროს მიღებული ახალი ინფორმაციისა და შედეგების შესაბამისად.

4. № 3 და № 4 მიზნების ფარგლებში დასახული დახმარება ძირითადად ხორციელდება ოპერატიული პროგრამების ფორმით.

5. წინამდებარე მუხლის გამოყენების წესი მოცემულია 3(4-5) მუხლში.

#### მუხლი 11. მიზანი № 5

1. აგრარული სტრუქტურების დაჩქარებულ ადაპტაციასთან (მიზანი № 5ა) დაკავშირებული ღონისძიებების განხორციელების წესი განისაზღვრება მე-3 მუხლის 4-5-ე პუნქტებით.

2. № 5ბ მიზანში ჩართული არეალები შეირჩევა მე-17 მუხლით დადგენილი წესით, აგრარულობის ხარისხის, სოფლის მეურნეობაში დაკავებული მუშაკების რაოდენობის, მათი ეკონომიკური და სასოფლო-სამეურნეო განვითარების, პერიფერიულობის, და აგრეთვე ცვლილებებთან ადაპტაციის უნარის გათვალისწინებით.

აღნიშნული კრიტერიუმები განისაზღვრება მე-3 მუხლის 4-5-ე პუნქტების შესაბამისად.

3. თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოები კომისიას წარუდგენენ სოფლის არეალების განვითარების გეგმებს. ასეთი გეგმა, კერძოდ, შეიცავს:

- აგრარული განვითარების პრიორიტეტებისა და შესაბამისი ღონისძიებების აღწერილობას;

- რეკომენდაციებს გეგმის განხორციელების მიზნით ფონდების, ესბ და სხვა ფინანსური ინსტიტუტების დახმარების გამოყენების შესახებ;

- საერთო აგრარული პოლიტიკის რეფორმის შედეგებთან არსებულ კავშირს.

განაცხადების განხილვისა და ღონისძიებების რეალიზაციის პროცესის დაჩქარების მიზნით, თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოებს შეუძლიათ წარმოდგენილ გეგმას დაურთონ განაცხადი შესაბამისი ოპერატიული პროგრამის ჩატარების შესახებ.

კომისია წარდგენილ გეგმებს აფასებს წინამდებარე დადგენილების ამოცანებთან, მე-6 და მე-7 მუხლებში განსაზღვრულ დებულებებთან და პოლიტიკის მიმართულებებთან მათი შესაბამისობის თვალსაზრისით. 4(1)-ე მუხლში ხსენებული პარტნიორობის ფარგლებში, შესაბამისი სახელმწიფოს თანხმობით, კომისია შეიმუშავებს თანამეგობრობის მხრიდან სოფლის მეურნეობის განვითარების ხელშეწყობის სტრუქტურას, მე-17 მუხლით დადგენილი პროცედურების შესაბამისად,

თანამეგობრობის ხელშეწყობის სტრუქტურა შეიცავს, კერძოდ:

- აგრარული განვითარების პრიორიტეტებს;
- დახმარების ფორმებს;
- დაფინანსების რეკომენდირებულ გეგმას, თანხების ოდენობისა და მათი წყაროების მითითებით;
- დახმარების ჩანგრიძლივობას.

აუცილებლობის შემთხვევაში, თანამეგობრობის ხელშეწყობის სტრუქტურა შეიძლება გადასინჯული და მოწესრიგებული იქნეს თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოების ინიციატივით ან კომისიის ინიციატივით შესაბამის სახელმწიფოსათან შეთანხმებით, ღონისძიების ჩატარების დროს მიღებული ახალი ინფორმაციისა და შედეგების შესაბამისად.

წინამდებარე პარაგრაფის გამოყენების წესი განსაზღვრულია 3(4-5) მუხლში.

4. დახმარების ძირითად ფორმებს წარმოადგენს სახელმწიფო დახმარების ერთობლივი დაფინანსება და ოპერატიული პროგრამები.

5. ღონისძიებები, რომელთათვის გათვალისწინებულია № 5 მიზნის მიღწევის ხელშემწყობი სტრუქტურული ფონდების დახმარება, განსაზღვრულია 3(4-5) მუხლის დებულებებით. რაც ეხება მსოფს-ს ორიენტაციის სექციას, აღნიშნული დებულებები განასხვავებენ სასოფლო-სამეურნეო სტრუქტურების ადაპტაციასთან დაკავშირებით დაფინანსებულ ღონისძიებებს (მიზანი № 5ა) და აგრარულ განვითარებასთან დაკავშირებით დაფინანსებულ ღონისძიებებს (მიზანი № 5ბ).

#### IV. დეზულეგები დაფინანსების შესახებ

მუხლი 12. სტრუქტურული ფონდების სახსრები და მათი კონცენტრაცია

1. მრავალწლიანი საბიუჯეტო პროგნოზების ფარგლებში, კომისია ყოველწლიურად წარადგენს სამი სტრუქტურული ფონდისათვის აუცილებელი კრედიტების ხუთწლიან პროგნოზს, რომელსაც თან უნდა ახლდეს თითოეული მიზნის მიხედვით კრედიტების განაწილების რეკომენდირებული სქემა. ბიუჯეტის წინასწარი პროექტის შემუშავებისას, კომისია ითვალისწინებს სტრუქტურული ფონდების დოტაციის რეკომენდირებულ განაწილებას მიზნების მიხედვით.

2. 1987 წელთან შედარებით 1993 წელს სტრუქტურული ფონდების კრედიტები გაორმაგდება. 1988 წლისათვის დაგეგმილი სახსრების (7700 მლნ. ეკიუ) გარდა, ამ მიზნით გამოყოფილი კრედიტების ყოველწლიური ზრდა შეადგენს 1300 მლნ. ეკიუს წელიწადში 1989-1992 წლების განმავლობაში, და 1992 წელს მიაღწევს 12 900 მლნ. ეკიუს (1988 წლის ფასების

შესაბამისად). ეს პროცესი 1993 წელსაც გაგრძელდება და საბოლოოდ განაპირობებს სახსრების მოცულობის გაორმაგებას.

1992 წელს ამ სახსრებს დაემატება თანხები, რომლებიც გამოიყოფა სოფლის მეურნეობის მუშაკებისთვის დახმარების გასაწევად და მიწების გამოსასყიდად, 300 მლნ.-დან 150 მლნ.-მდე ეკიუს ფარგლებში (1988 წლის ფასებში).

3. № 1 მიზანში ჩართული ჩამორჩენილი რეგიონების სასარგებლოდ წამოწყებულია მნიშვნელოვანი ზომები საბიუჯეტო რესურსების კონცენტრაციის კუთხით.

სტრუქტურული ფონდების მიერ ამ რეგიონებისთვის გამოყოფილი დახმარება (კრედიტები) 1992 წლამდე უნდა გაორმაგდეს რეალური გამოსახულებით, რისთვისაც № 1 მიზანს დაქვემდებარებული რეგიონების სასარგებლოდ ამგარიშგებაში გაითვალისწინება ყველა ღონისძიება № 1-5 მიზნების ჩარჩოებში.

4. კომისია თვალყურს ადევნებს, რათა № 1 მიზნით მოცული რეგიონებისთვის გამოყოფილი დამატებითი სახსრების სტრუქტურაში ძირითადი აქცენტი გაკეთებულ იქნეს ყველაზე ღარიბი რეგიონების სასარგებლოდ.

5. მრბზ შეუძლია № 1 მიზნის მისაღწევად გამოყოს თავისი კრედიტების დაახლოებით 80%.

6. შესაბამის რეგიონებში დახმარების დაგეგმვის გამარტივების მიზნით, კომისია ზუთი წლის ვადით ამზადებს რეკომენდაციებს თანამეგობრობის ყველა წევრი სახელმწიფოსათვის მრბზ კრედიტების 85%-ის განაწილებასთან დაკავშირებით.

აღნიშნული განაწილება ეფუძნება სოციალურ-ეკონომიკურ კრიტერიუმებს, რომლებიც განსაზღვრავენ რეგიონის ან არეალის უფლებას მიიღონ ერგფ დახმარება № 1, 2 და 5ბ მიზნების ფარგლებში. ამასთან, გარანტირებულია, რომ № 1 მიზნით მოცულ რეგიონებზე გაცემული კრედიტების გაორმაგების ამოცანა გულისხმობს დახმარების მნიშვნელოვან ზრდას, განსაკუთრებით ყველაზე ჩამორჩენილ რეგიონებში.



მუხლი 13. დახმარების მოცულობის დიფერენცირება თანამეგობრობის მონაწილეობა ღონისძიებათა დაფინანსებაში ექვემდებარება დიფერენცირებას შემდეგი კრიტერიუმების მიხედვით:

- ცალკეული, განსაკუთრებით რეგიონული და სოციალური, პრობლემის მნიშვნელობა, რომლის გადასაწყვეტისაქენ მიმართულია შესაბამისი ღონისძიება;
- თანამეგობრობის შესაბამისი წევრი სახელმწიფოს ფინანსური პოტენციალი, მისი შედარებითი დამოუკიდებლობის გათვალისწინებით;
- განსაკუთრებული ინტერესი, რომლესაც იწვევს ღონისძიება თანამეგობრობის თვალსაზრისით;
- განსაკუთრებული ინტერესი, რომლესაც იწვევს ღონისძიება რეგიონალური თვალსაზრისით;
- ღონისძიებათა თავისებურებანი.

2. აღწერილი დიფერენცირება ითვალისწინებს დაგეგმილ კავშირს მე-5 მუხლის მე-4 პუნქტში აღნიშნულ სუბსიდიებსა და სესხებს შორის.

3. თანამეგობრობის დახმარების მოცულობაზე, რომელიც განაწილდება ფონდების ფარგლებში პირველ მუხლში ჩამოთვლილი ამოცანების გადასაწყვეტად, ვრცელდება შემდეგი შეზღუდვები:

- საერთო ღირებულების მაქსიმუმ 75% და, როგორც წესი, სახელმწიფო ხარჯების მინიმუმ 50% - იმ რეგიონების შემთხვევაში, რომლებსაც მინიჭებული აქვთ № 1 მიზნის ჩარჩოებში დახმარების მიღების უფლება;

- საერთო ღირებულების მაქსიმუმ 50% და, როგორც წესი, სახელმწიფო ხარჯების მინიმუმ 25% - სხვა რეგიონების შემთხვევაში.

პირველ აბზაცში მითითებული დახმარების მინიმალური მოცულობა არ გამოიყენება შემოსავლიანი ინვესტიციების მიმართ.

5. კომისიის ინიციატივით ჩატარებული წინასწარი კვლევები და ტექნიკური დახმარების ღობისძიებები განსაკუთრებულ

შემთხვევაში შეიძლება დაფინანსდეს საერთო ღირებულების 100% ოდენობით.

5. წინამდებარე მუხლის დებულებათა გამოყენება, მ.შ. შესაბამის ღონისძიებებში სახელმწიფოს მონაწილეობასთან, და აგრეთვე შემოსავლიანი ინვესტიციებისათვის გასაწევი დახმარების მოცულობასთან დაკავშირებით, განისაზღვრება 3(4-5) მუხლის დებულებათა შესაბამისად.

## V. ს ს ვ ა დ ე ბ უ ლ ე ბ ა ნ ი

**მუხლი 14. დახმარების კომბინირება და შენაცვლება**

1. განსაზღვრული პერიოდის განმავლობაში ცალკეული ღონისძიების ან ოპერაციის განსახორციელებლად დახმარება ერთდროულად შეიძლება გაიცეს მხოლოდ ერთი ფონდიდან.

2. ცალკეული ღონისძიების ან ოპერაციის განსახორციელებლად კონკრეტული ფონდის ან სხვა ფინანსური ინსტიტუტის დახმარება ერთდროულად შეიძლება გაიცეს პირველ მუხლში განსაზღვრული მიზნებიდან მხოლოდ ერთი-ერთი მიზნის ფარგლებში.

2. დახმარების კომბინირებისა და მონაცვლეობის წესები განისაზღვრება 3(4-5) მუხლის დებულებათა შესაბამისად.

**მუხლი 15. გარდამავალი დებულებანი**

1. წინამდებარე დადაგენილება არ ვრცელდება მრავალწლიან ღონისძიებებზე, რომლებიც საბჭომ ან კომისიამ მოიწონა სტრუქტურული ფონდების იმ ნორმებისა და წესების საფუძველზე, რომლებიც მიღებული იყო წინამდებარე დადაგენილების მიღებამდე.

2. წინამდებარე დადაგენილების ამოქმედებამდე წარდგენილ მოთხოვნებს მრავალწლიანი ღონისძიებების ჩასატარებლად სტრუქტურული ფონდებიდან დახმარების მიღების თაობაზე კომისია განიხილავს და ამტკიცებს სტრუქტურული ფონდების იმ ნორმებისა და წესების საფუძველზე, რომლებიც მოქმედებდნენ წინამდებარე დადაგენილების ძალაში შესვლამდე.

3. ახალი მოთხოვნები რომელიმე მრავალწლიანი ღონისძიების ჩასატარებლად სტრუქტურული ფონდებიდან დახმარების მიღების თაობაზე, რომლებიც წარდგენილია წინამდებარე დადგენილების ძალაში შესვლის შემდეგ და 3(4-5) მუხლის დებულებათა შესაბამისად შემუშავებული წესების ამოქმედებამდე, განიხილება წინამდებარე დადგენილების დებულებათა თვალსაზრისით. თანამეგობრობის დახმარების შესაძლო დამტკიცება ხორციელდება იმ ფორმებისა და პროცედურების შესაბამისად, რომლებიც დადგენილია მოთხოვნის დამტკიცების მომენტიდან მოქმედი ნორმებით.

4. განაცხადები არახანგრძლივი ღონისძიების ჩასატარებლად სტრუქტურული ფონდებიდან დახმარების მიღების თაობაზე, რომლებიც წარდგენილია 3(4-5) მუხლის დებულებათა შესაბამისად შემუშავებული წესების ამოქმედებამდე, განიხილება და მტკიცდება სტრუქტურული ფონდების იმ ნორმებისა და წესების საფუძველზე, რომლებიც მოქმედებდნენ წინამდებარე დადგენილების ძალაში შესვლამდე.

5. წინამდებარე დადგენილების დებულებები თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოების მიერ ოპერატიული პროგრამებისა და გეგმების შედგენის თაობაზე უნდა განხორციელდეს თანდათანობით, როგორც ეს დადგენილია 3(4-5) მუხლის გარდამავალი დებულებებით, და იმ წესების შესაბამისად, რომლებიც გამოიყენება თანამეგობრობის ყველა წევრი სახელმწიფოს მიმართ. კომისია ხელს უწყობს აღნიშნული დებულებების შესრულებას, კერძოდ მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტში აღნიშნული ტექნიკური დახმარების გაწევის გზით.

6. საჭიროების შემთხვევაში, 3(4-5) მუხლის წესებით განისაზღვრება განსაკუთრებული გარდამავალი დებულებები წინამდებარე მუხლის გამოყენების შესახებ, მათ შორის დებულებები, რომლებიც გარანტიას იძლევა, რომ თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოთათვის გაწეული დახმარება არ შეწყდება მანამ, სანამ არ იქნება შედგენილი ახალი სისტემის შესაბამისი გეგმები და

ოპერატიული პროგრამები და სანამ არ იქნება შემოღებული დახმარების უფრო მაღალი ნორმები (1989 წლის 1 იანვრიდან).

### მუხლი 16. ანგარიშები

ხელშეკრულების 130ა და 130ბ-ე მუხლების შესაბამისად, ყოველი წლის 1 ნოემბრამდე კომისია ევროპარლამენტს, საბჭოს და ეკონომიკურ და სოციალურ კომიტეტს წარუდგენს ანგარიშს გასული წლის განმავლობაში წინამდებარე დადგენილების რეალიზაციის შესახებ.

წარდგენილ ანგარიშში კომისია, კერძოდ, მიუთითებს იმ წარმატებაზე, რომელიც მიღწეულია პირველ მუხლში აღწერილი მიზნების განხორციელებისა და მე-12 მუხლის შესაბამისად ღონისძიებათა კონცენტრაციის საქმეში

### მუხლი 17. კომიტეტები

1. წინამდებარე დადგენილების განხორციელებისას კომისიას ეხმარება სამი კომიტეტი, რომლებიც მუშაობენ შემდეგი მიზნების შესაბამისად:

- მიზნები № 1 და № 2 - თანამეგობრობის წვერი სახელმწიფოების წარმომადგენლებისაგან შემდგარი საკონსულტაციო კომიტეტი;

- მიზნები № 3 და № 4 - კომიტეტი, რომელიც მოქმედებს ხელშეკრულების 124-ე მუხლის შესაბამისად;

- მიზნები № 5ა და № 5ბ - თანამეგობრობის წვერი სახელმწიფოების წარმომადგენლებისაგან შემდგარი მმართველი კომიტეტი.

2. პირველ პუნქტში მითითებული კომიტეტების მუშაობის წესის, და აგრეთვე ფონდების მართვის ფარგლებში კომიტეტების ფუნქციების შესახებ დებულებები განისაზღვრება 3(4-5) მუხლის შესაბამისად.

## VI. დასკვნითი დებულებანი

### მუხლი 18. განხორციელება

კომისია პასუხს აგებს წინამდებარე დადგენილების შესრულებაზე.

### მუხლი 19. დებულება გადასინჯვის შესახებ

კომისიის წინადადებების საფუძველზე, დადგენილების ძალაში შესვლიდან 5 წლის ვადაში საბჭო გადასინჯავს წინამდებარე დადგენილებას და გამოიტანს მასთან დაკავშირებულ გადაწყვეტილებას, ხელშეკრულების 130d მუხლით დადგენილი პროცედურის შესაბამისად.

### მუხლი 20. ძალაში შესვლა

წინამდებარე დადგენილება ძალაში შედის 1989 წლის 1 იანვრიდან.

მე-15 მუხლის მეორე და მესამე პუნქტებით დადგენილი გარდამავალი დებულებების შესაბამისად, დადგენილება ძალაში შედის იმავე თარიღიდან.

ძალაში შესვლის თარიღი შეიძლება გადატანილ იქნეს გარკვეული ვადით საბჭოს მიერ, რომელიც გადაწყვეტილებას იღებს ხმათა კვალიფიციური უმრავლესობით კომისიის წინადადების საფუძველზე, 3(4-5) მუხლის დებულებათა ძალაში შესვლის გათვალისწინებით.

წინამდებარე დადგენილების თითოეული პუნქტი არის სავალდებულო და გამოიყენება თანამეგობრობის ყველა წევრსახელმწიფოში.

მიღებულია ლუქსემბურგში, 1988 წლის 24 ივნისს.

დანართები: № 1 მიზანს დაქვემდებარებული რეგიონები

მსკანეში: ანდალუსია, ასტურია, კასტილია-ლეონი, კასტილია-ლა მანჩა, სეუტა-და-მელილია, ვალენსია, ესტრემადურა, გალისია, კანარის კუნძულები, მურსია;

საზრანგეტი: საფრანგეთის ზღვის გაღმა დეპარტამენტები, კორსიკა;

საბერძნეთი - მთლიანად;

ირლანდია - მთლიანად;

იტალია: აბრუცო, ბაზილიკატა, კალაბრია, კამპანია, მოლიზე, აპულია, სარდინია, სიცილია;

პორტუგალია - მთლიანად;

დიდი ბრიტანეთი: ჩრდილოეთ ირლანდია.

## სტრუქტურული ფონდების რეფორმა -

2000-2006 წ.წ.

(შედარებითი ანალიზი, 1999 ივნისი)

### შესავალი

1999 წლის 24-25 მარტს, ბერლინში, ევროპის საბჭომ მიაღწია პოლიტიკურ შეთანხმებას „პროგრამა-2000“ პაკეტთან დაკავშირებით, რომელიც ეხება 2000-2006 წ.წ. პერიოდის ფინანსურ პერსპექტივებს და იმ დებულებათა პროექტებს, რომლებიც არეგულირებენ სტრუქტურული ფონდების საქმიანობას, სოფლის მეურნეობის საერთო პოლიტიკას და თანამეგობრობაში გაწევრიანების კანდიდატ ქვეყნებთან ურთიერთობის ინსტრუმენტებს.

„პროგრამა 2000“ მოიცავს ურთიერთშემავსებელ რეფორმებს, მიმართულს იმ პრობლემების მოწესრიგებისაკენ, რომლებსაც ევროკავშირი შეიძლება წააწყდეს უახლოეს პერიოდში, კერძოდ: კავშირის მომავალი გაფართოება ითვალისწინებს იმ ქვეყნების გაწევრიანებას, სადაც მოსახლეობის საერთო რაოდენობა შეადგენს 150 მლნ. ადამიანს, თუმცა საშუალო შემოსავალი მოსახლეობის ერთ სულზე ამ ქვეყნებში თანამეგობრობის წევრი 15 სახელმწიფოს საშუალო მაჩვენებლის მხოლოდ 1/4 მიაღწევს;

ეკონომიკური და ფინანსური კავშირის წარმატებითი დანერგვა საჭიროებს ბიუჯეტის მკაცრ დაცვას;

იზრდება ეკონომიკის „გლობალიზაციასთან“ დაკავშირებული კონკურენცია, რაც აუცილებელს ხდის დეპრესიული რეგიონებისთვის და ყველაზე მოწყვლადი ჯგუფებისათვის დახმარების გაწევას, რათა მათ საშუალება მიეცეთ ისარგებლონ განვითარების ახალი შესაძლებლობებით.

აღნიშნულ კონტექსტში სტრუქტურული ფონდების მიზნები და საშუალებები, რომლებიც გათვალისწინებულია ყველაზე დეპრესიული რეგიონებისა და სოციალური ჯგუფებისათვის დახმარების გასაწევად, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, - ევროკავშირის სოციალური და ეკონომიკური ინტეგრაციის პოლიტიკის გატარების მეთოდები - უნდა ხელახლა განისაზღვროს.

გამარტივდა 2000-2006 წ.წ. პერიოდში სტრუქტურული ფონდების მუშაობის ნორმატიული ბაზა:

ახალი ზოგადი დებულება შეეხება სტრუქტურული ფონდების საერთო პრინციპებს: პრიორიტეტულ მიზნებს, და აგრეთვე დაგეგმვის, ფინანსური მენეჯმენტის, შეფასებისა და კონტროლის მეთოდებს;

თითოეული ფონდის ახალი დებულება დეტალურად განსაზღვრავს მისი მოქმედების სფეროს.

ევროპარლამენტის მიერ 1999 წლის 6 მაისს წარდგენილი შენიშვნების შესაბამისად, საბჭომ ფორმალურად მიიღო 1999 წლის 21 ივნისის დებულება, რაც უზრუნველყოფს მწყობრ გადასვლას მომავალი დაგეგმვის ეტაპზე.

წინამდებარე შედარებითი ანალიზი ასახავს 2000-2006 წ.წ. პერიოდის ახალი დებულებების ძირითად ელემენტებს, განმარტავს 1994-1999 წ.წ. პერიოდის დებულებებთან შედარებით შეცვლილ ან დამატებულ პუნქტებს.

სრული ტექსტის ნახვა შესაძლებელია ინტერნეტის საიტზე: <http://unforegio.cec.eu.int> ან DG CVI დოკუმენტაციის ცენტრის ფაქსით შემდეგ ნომერზე: 32.2.296.60.03

პრიორიტეტული მიზნები და სტრუქტურული ფონდები  
1994-1999 წ.წ. პერიოდში

1993 წელს მიღებული 1994-1999 წ.წ. პერიოდის დებულებები განსაზღვრავენ სტრუქტურული ფონდების 6 პრიორიტეტულ მიზანს:

- მიზანი № 1: ჩამორჩენილი რეგიონების განვითარება და სტრუქტურული გარდაქმნა;
- მიზანი № 2: იმ რეგიონების კონვერსია, რომლებსაც საგრძნობლად შეეხო მრეწველობის ვარდნა;
- მიზანი № 3: ჩანგრძლივ უმუშევრობასთან ბრძოლა, და ახალგაზრდებისა და შრომის ბაზრიდან გარიცხული პირების დასაქმების უზრუნველყოფა;
- მიზანი № 4: მრეწველობასა და წარმოების სისტემაში მომხდარ ცვლილებებთან მუშაკთა ადაპტაციის უზრუნველყოფა;
- მიზანი № 5ა: სასოფლო-სამეურნეო სტრუქტურების გარდაქმნის დაჩქარება სოფლის მეურნეობის სფეროში ზოგადი პოლიტიკის რეფორმის ჩარჩოებში, და აგრეთვე მეთევზეობის სტრუქტურული გარდაქმნის ოპტიმიზაცია მეთევზეობის სფეროში ზოგადი პოლიტიკის ჩარჩოებში;
- მიზანი № 5ბ: სოფლის რეგიონების განვითარების ოპტიმიზაცია და სტრუქტურული გარდაქმნა.

სტრუქტურული ფონდების შემდეგი მიზანი განისაზღვრა ავსტრიის, ფინეთსა და შვედეთის კავშირში გაწევრიანების აქტის შესაბამისად:

- მიზანი № 6: მოსახლეობის ძალზე დაბალი სიმჭიდროვის მქონე რეგიონების განვითარება.

1993 წლის დებულება ეხება 3 სტრუქტურულ ფონდს:

- ევროპის რეგიონული განვითარების ფონდს (პრბფ);
- ევროპის სოციალურ ფონდს (მსფ);



- ევროპის სოფლის მეურნეობის ორიენტაციისა და გარანტიის ფონდს (მსოზპ).

ეს სტრუქტურული პილიტიკის ფინანსური ინსტიტუტი (საფი) მეთევზეობის დარგში წარმოადგენს არა სტრუქტურულ ფონდს, არამედ სტრუქტურული ფინანსური ღონისძიებების ერთობლიობას, რომლებიც ხორციელდება მეთევზეობის დარგში სტრუქტურული ფონდების პროგრამების ჩარჩოებში.

სტრუქტურული ფონდების მონაწილეობა პრიორიტეტული მიზნების რეალიზაციაში

მიზანი № 1	პრპზ	ესუ	მსოზპ	საფი
მიზანი № 2	პრპზ	ესუ		
მიზანი № 3		ესუ		
მიზანი № 4		ესუ		
მიზანი № 5ა			მსოზპ	საფი
მიზანი № 5ბ	პრპზ	ესუ	მსოზპ	
მიზანი № 6	პრპზ	ესუ	მსოზპ	საფი

პრიორიტეტული მიზნები და სტრუქტურული ფონდები  
2000-2006 წ.წ. პერიოდში

2000-2006 წ.წ. პერიოდისთვის დასახულია სამი მიზანი:

მიზანი № 1: ჩამორჩენილი რეგიონების განვითარება და სტრუქტურული გარდაქმნა

ამ მიზნის დასახელება უცვლელად რჩება; ნორმატიული დოკუმენტაცია ითვალისწინებს, რომ ის რეგიონები, რომლებიც ამჟამად ექვემდებარება № 6 მიზანს, და აგრეთვე ყველაზე უფრო პერიფერიული რეგიონები, რომლებიც განსაზღვრულია ამსტერდამის ხელშეკრულებაში, ჩართული იქნება № 1 მიზანში 2000-2006 წ.წ. პერიოდისთვის.

მიზანი № 2: სტრუქტურული ხასიათის პრობლემების მქონე ზონების ეკონომიკური და სოციალური კონვერსია ეს ახალი მიზანი მოიცავს მიმდინარე პერიოდის № 2 და № 5ბ მიზნებს, და აერცვლებს მათ სხვა ზონებზეც (ქალაქის პრობლემური ზონები, დეპრესიული ზონები, სადაც ეკონომიკის ძირითად დარგს წარმოადგენს მეთევზეობა, კონვერსიის მდგომარეობაში მყოფი ზონები, რომლებიც მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია მომსახურების სექტორზე), სადაც ძირითადი პრობლემები დაკავშირებულია ეკონომიკური საქმიანობის არასაკმარის დივერსიფიკირებასთან.

მიზანი № 3: განათლების, პროფესიული მომზადებისა და დასაქმების სფეროში პოლიტიკისა და სისტემის ადაპტაცია-მოდერნიზაციის ხელშეწყობა

ეს ახალი მიზანი მოიცავს უწინდელ № 3 და № 4 მიზნებს. ამასთან, ძირითადი აქცენტი, ამსტერდამის ხელშეკრულების შესაბამისად, დასაქმებაზეა გადატანილი. ამ მიზნის ფარგლებში დახმარება ყველა რეგიონს გაეწევა, ახალი №1 მიზნით მოცული რეგიონების გარდა, რაც უნდა გაკეთდეს იმ არეალების საერთო მოთხოვნილებათა გათვალისწინებით, რომელთა წინაშე დგას ეკონომიკური და სოციალური კონვერსიის ამოცანა. იგი ერთგვარ კოორდინატთა სისტემას წარმოადგენს წევრ სახელმწიფოებში ადამიანური რესურსების განვითარებისათვის, რეგიონული სპეციფიკის მიუხედავად.

ლონისძიებები, რომელთა დაფინანსება ადრე ხორციელდებოდა № 5 მიზნის ფარგლებში, ამიერიდან ჩატარდება მსომპ-ს ორიენტაციის სექციის ხელშეწყობით ახალი № 1 მიზნის ფარგლებში, კომპენსაციების გარდა (იმ რეგიონებისთვის კომპენსაციების გაცემის გარდა, რომლებიც არახელსაყრელ პირობებში იმყოფებიან და დახმარებას ღებულობენ ესოგფ-ს ორიენტაციის სექციის სახსრებიდან), ზოლო ევროკავშირის სხვა ნაწილებში

და სპეციალური - სოფლის მეურნეობის სფეროში ზოგადი პოლიტიკისა და მეთევზეობის სფეროში ზოგადი პოლიტიკის გატარების ღონისძიებების ჩარჩოებში.

**სტრუქტურული ფონდები (და მსოფთა-ს გარანტიის სექცია)**

მიზანი № 1	მრგუ	ესუ	მსოფთა	საფი
მიზანი № 2	მრგუ	ესუ		
მიზანი № 3		ესუ		

შემდგომში სპეციალური სტრუქტურული ფონდის როლს შეასრულებს და დააფინანსებს მეთევზეობის დარგში ზოგადი პოლიტიკის ღონისძიებებს ევროკავშირის მთელ ტერიტორიაზე. №1 მიზნით მოცულ რეგიონებში მოხდება სპეციალური ინტეგრირება განვითარების რეგიონულ პროგრამებში, სხვა სტრუქტურული ფონდების საფუძველზე.

მსოფთა წარმოადგენს იმ პოლიტიკის ხელშემწყობ ფინანსურ ინსტიტუტს, რომელიც მიმართულია სოფლის რაიონების განვითარებაზე და განიხილება როგორც სოფლის მეურნეობის ზოგადი პოლიტიკის (სმზპ) ერთ-ერთი საფუძველი. ეს ფონდი აფინანსებს ღონისძიებებს, რომლებიც გათვალისწინებულია ევროკავშირის ქვეყნების მთელ ტერიტორიაზე სოფლის რაიონების განვითარებისათვის. იმ რეგიონებში, რომლებიც მოცულია № 1 მიზნით, დაფინანსებას განახორციელებს მსოფთა-ს ორიენტაციის სექცია (არახელსაყრელ პირობებში მყოფი რეგიონებისთვის კომპლემენტარული დახმარების გარდა, და 1992 წლის სმზპ რეფორმის 3 თანმხლები ღონისძიების გარდა), ხოლო სხვა შემთხვევებში - მსოფთა-ს გარანტიის სექცია.

მსოფთა-ს გარანტიის სექცია სტრუქტურულ ფონდს არ წარმოადგენს, მაგრამ მას თავისი წვლილი შეაქვს ახალი № 2 მიზნის რეალიზაციაში. წევრ სახელმწიფოებს შეუძლიათ მიიღონ გადაწყვეტილება იმის თაობაზე, საჭიროა თუ არა სოფლის

მეურნეობის განვითარებასთან დაკავშირებული ღონისძიებების ინტეგრირება სხვა სტრუქტურული ფონდების მიერ ერთობლივად დაფინანსებულ რეგიონულ პროგრამებში, ან მიზანშეწონილი იქნება მათი ჩართვა სოფლის რაიონების განვითარების ჰორიზონტალურ პროგრამებში, № 1 მიზნით მოცული ზონების ფარგლებს გარეთ.

*მიზნები № 1 და № 6 1994-1999 წ.წ. პერიოდში*

მიზანი № 1: ჩამორჩენილი რეგიონების განვითარება და სტრუქტურული გარდაქმნა

1993 წლის მდგომარეობით თანამეგობრობის საშუალო ღონის 75%-ზე ნაკლები მშპ მაჩვენებლის (რომელიც შესაძლოა გაუარესდეს კიდევ) გათვალისწინებით, განსაზღვრულია იმ რეგიონების ჩამონათვალი, რომლებსაც ენიჭება უფლება 1994-1999 წ.წ. განმავლობაში № 1 მიზნის ჩარჩოებში დახმარების მიღებაზე. შემდგომში ამ ჩამონათვალს დაემატა ბურგენლანდის მიწები (ავსტრია) 1995-1999 წ.წ. პერიოდისთვის.

1994-1999 წლების განმავლობაში № 1 მიზნით  
მოცული მოსახლეობა  
(მ.შ. ავსტრია - 1995-1999 წლებში)

წვერი სახელმწიფო	მოსახლეობა (მლნ. კაცი)	მოცეა, %
ბელგია - ენოს პრაიციცია	1,28	12,8
გერმანია - ხუთი ახალი მიწა (ბრანდენბურგი, საქსონია, საქსონია-ანხალტი, მეკლენბურგი-წინა პომერანია, ტურიგია) და აღმოსავლეთ ბერლინი	16,4	20,7
საბერძნეთი - მთელი ქვეყანა	10,2	1000,0
ესპანეთი - ანდალუსია, ასტურია, კანტაბრია, კასტილია, ლეონი, კასტილია-ლა მანჩა, სეუტა-და-მელილია, ვალენსია, ესტრემადურა, გალისია, კანარის კუნძულები, მურსია	23,3	58,2
საფრანგეთი - საფრანგეთის უცხოური დეპარტამენტები, კორსიკა, ვაილანსუნის, დუეს, ავენის კომუნები	2,5	4,4
ირლანდია - მთელი ქვეყანა	3,5	100,0
იტალია - აბრუცო-გოლიზე (სამწლიანი გარდამავალი პერიოდის განმავლობაში - 1994 წლის 1 იანვრიდან 1999 წლის 31 დეკემბრამდე), ბაზილიკატა, კაღლაბრია, კამპანია, მოლიზე, პუგლია, სარდინია, სიცილია	21,1	36,6
ნიდერლანდები - ფლემენდური	0,217	1,45
პორტუგალია - მთელი ქვეყანა	9,9	100,0
დიდი ბრიტანეთი - ჩრდილოეთ ირლანდია, მერსისაიდი, პაილენდი და მეწარმეობის კონსოლიდაცია ზონები	3,4	6,0
ავსტრია - ბურგენლანდი	0,27	3,5
ევროკავშირი მთლიანობაში	92,151	25,0

მიზანი № 6: მოსახლეობის ძალზე დაბალი სიმ-  
ჭიდროვის მქონე რეგიონების განვითარება

დაშვების აქტი შეიცავს იმ რეგიონების ჩამონათვალს, რომ-  
ლებსაც მინიჭებული აქვთ № 1 მიზნის ჩარჩოებში დახმარების  
შიღების უფლება 1995-1999 წ.წ. პერიოდში.

1995-1999 წლების განმავლობაში № 6 მიზნით  
მოცული მოსახლეობა

წერი სახელმწიფო	მოსახლეობა (მლნ. კაცი)	მოცვა, %
ფინეთი - ლაპლანდია და კაინუუს, პოხია-კარია და ეტელის პროვინციები - დაშვების უფლება მინიჭებულია მთელი ტერიტორიისთვის; პოხია- საოს, კესკი სუომის, კესკი პოხიანმაას და პოხიოს პოხიანმაას რეგიონები - დაშვების უფლება მინიჭებულია ტერიტორიის ნაწილისთვის	0,84	16,6
შვედეთი - ემტლანდის რეგიონი - დაშვების უფლება მინიჭებულია მთელი ტერიტორიისთვის; ნორბოტენის და ეიასტერნორლანდის, გიაელებორგის, ბკოპაბერჰის და ეიარმლანდის რეგიონები - დაშვების უფლება მინიჭებულია ტერიტორიის ნაწილისთვის	0,45	5,0
ევროკავშირი მთლიანობაში	1,3	0,4

*მიზანი № 1: ჩამორჩენილი რეგიონების განვითარება და სტრუქტურული გარდაქმნა 2000-2006 წ.წ. პერიოდში*  
დებულება ადგენს იმ რეგიონების ჩამონათვალს, რომლებსაც 2000-2006 წ.წ. პერიოდისთვის მინიჭებული აქვთ დახმარებასთან დაშვების უფლება. ჩამონათვალში შემავალ რეგიონებს განსაზღვრავს ევროკომისია ადრე გამოყენებული კრიტერიუმის დაცვით, ე.ი. NUTS-II რეგიონებს, სადაც მშპ საერთო მაჩვენებელი ევროკავშირის საშუალო დონის 75%-ზე ნაკლებია. მშპ მაჩვენებელი მოსახლეობის ერთ სულზე გამოიანგარიშება მყიდველობითი უნარის სტანდარტების საფუძველზე, 1999 წლის 24 მარტისთვის (ბერლინში პოლიტიკური შეთანხმების მიღწევის თარიღი) არსებული მონაცემების გამოყენებით, სამი წლის ვადით (1994-1996 წ.წ.).

დებულება აგრეთვე აზუსტებს, რომ ყველაზე დაშორებული რეგიონებს (საფრანგეთის დეპარტამენტები, აზორის კუნძულები, მადეირა, კანარის კუნძულები), სადაც მშპ საერთო მაჩვენებელი ევროკავშირის საშუალო დონის 75%-ზე ნაკლებია, და აგრეთვე № 6 მიზნით მოცული რეგიონებს 2000-2006 წ.წ. პერიოდისთვის ასევე მიენიჭებათ № 1 მიზანთან დაშვების უფლება.

საბჭოს მიერ დებულებების საბოლოოდ მოწონების შემდეგ, იმ რეგიონების ჩამონათვალს, რომლებსაც მინიჭებული აქვთ № 1 მიზნის ჩარჩოებში დახმარების მიღების უფლება, ადგენს კომისია 7 წლის ვადით.

### **მხარდაჭერა გარდამავალ პერიოდში**

დებულება ადგენს დახმარების გაწევის მექანიზმს იმ რეგიონებისთვის, რომლებიც გარდამავალ მდგომარეობაში იმყოფებიან და რომლებსაც 1999 წელს ჰქონდათ № 1 მიზნის ჩარჩოებში დახმარების მიღების უფლება, მაგრამ 2000 წლისათვის ამგვარი უფლება არა აქვთ მინიჭებული.

აღნიშნულ რეგიონებში ახალი რეგიონული პროგრამის დაფინანსებას განახორციელებენ სტრუქტურული ფონდები 2005 წლის 31 დეკემბრამდე. ის რეგიონები, რომლებიც მოიცავს ახალი № 2 მიზნის შერჩევის კრიტერიუმის შესაბამის ზონებს, დახმარებას

კვლავ მიიღებენ მრბზ-დან 2006 წლის 31 დეკემბრამდე. სხვა რეგიონები დახმარებას მიიღებენ მსზ, მსომზ-ს ორიენტაციის სექციის და სპზი სახსრებიდან მხოლოდ 2006 წლის განმავლობაში (იმავე რეგიონალური პროგრამის ჩარჩოებში).

ზონები, სადაც 2006 წელს გაგრძელდება მრბზ დახმარება, განისაზღვრება იმ რეგიონებთან ერთად, რომლებიც ექვემდებარება № 1 მიზანს.

### განსაკუთრებული პროგრამები

ევროკავშირის მიერ ბერლინში მიღებული გადაწყვეტილებების შესაბამისად, № 1 მიზნის ჩარჩოებში დაფინანსდება ორი განსაკუთრებული პროგრამა:

პროგრამა "PEACE" („მშვიდობა“), რომელიც მიმართულია ჩრდილოეთ ირლანდიაში სამშვიდობო პროცესის შენარჩუნებისაკენ (ამჟამად დაფინანსება ხორციელდება თანამეგობრობის ინიციატივების ფარგლებში), გაგრძელდება 5 წლის ვადით. ამ პროგრამის განსახორციელებლად ევროკავშირის სახსრებიდან გამოყოფილი იქნება 500 მლნ. ევრო, საიდანაც 100 მლნ. ევრო განკუთვნილია ირლანდიისთვის.

სპეციალური პროგრამა, რომლისათვის 2000-2006 წ.წ. პერიოდისთვის გამოყოფილი იქნება 350 მლნ. ევრო, გათვალისწინებულია NUTS-II შვედეთის რეგიონების მხარდასაჭერად. აღნიშნული რეგიონები შეესაბამება მოსახლეობის დაბალი სიმჭიდროვის კრიტერიუმებს, რომლებიც განსაზღვრულია შვედეთის მიერთების აქტის დანართში (ოქმი № 6).

*მიზნები № 2 და № 5ბ 1994-1999 წ.წ. პერიოდში*

მიზანი № 2: იმ რეგიონების კონვერსია, რომლებსაც საგრძნობლად შეეხო მრეწველობის ვარდნა

1994-1999 წლებში № 2 მიზნის შესაბამისი რეგიონების შერჩევა უკავშირდებოდა 3 პირობას:

უმუშევრობის დონე თანამეგობრობის საშუალო მაჩვენებელზე მაღალია;



მრეწველობაში დასაქმების წილი თანამეგობრობის საშუალო მაჩვენებელზე მაღალია;

მკვეთრი დაცემა დასაქმების აღნიშნულ კატეგორიაში.

მეორეხარისხოვანი კრიტერიუმების თანახმად დაიშვებოდა № 2 მიზნის ჩარჩოებში მომიჯნავე, სასაზღვრო და სხვა ისეთი ზონების ჩართვა, სადაც დაფიქსირებულია უმუშევრობის მაღალი დონე ან არსებობს უმუშევრობის მკვეთრი ზრდის საფრთხე, ან მიტოვებული სამრეწველო ობიექტების აღდგენასთან ან მეთევზეობის რესტრუქტურისა და შედგენითან დაკავშირებული პრობლემების წარმოქმნის საფრთხე.

№ 2 მიზნით მოცული მოსახლეობა (1994-1999 წ.წ., ავსტრიის, ფინეთსა და შვედეთის შემთხვევაში - 1995-1999 წ.წ.)

სახელმწიფო	მოსახლეობა (მლნ. კაცი)	მოცეა, %
ბელგია	1,40	14,0
დანია	0,44	8,8
გერმანია	7,00	8,8
ესპანეთი	7,90	20,3
საფრანგეთი	14,80	25,9
იტალია	6,30	10,8
ლუქსემბურგი	0,13	34,2
ნიდერლანდები	2,60	17,3
დიდი ბრიტანეთი	17,70	31,0
ავსტრია	0,60	8,2
ფინეთი	0,70	15,5
შვედეთი	0,96	11,0
ევროკავშირი მთლიანობაში	60,46	16,4

მიზანი № 5ბ: სოფლის რეგიონების განვითარებისა და სტრუქტურული გარდაქმნის ოპტიმიზაცია

1994-1999 წლებში № 5ბ მიზნის ჩარჩოებში რეგიონის მოქცევის ძირითად კრიტერიუმს წარმოადგენდა სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაბალი დონე, რომელიც განისაზღვრებოდა მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ მაჩვენებლის საფუძველზე.

ასევე არსებობდა 3 დამატებითი კრიტერიუმი, საიდანაც ორ კრიტერიუმთან შესაბამისობა სავალდებულო იყო თითოეული შერჩეული რეგიონისთვის:

- სოფლის მეურნეობაში დასაქმების მაღალი დონე;
- სოფლის მეურნეობაში შემოსავლების დაბალი დონე;
- მოსახლეობის დაბალი სიმჭიდროვე ან/და მიგრაციის შესაძენევი ტენდენცია.

რეგიონების ჩამონათვალში შესაძლოა ჩართულ იქნეს სხვა ზონებიც, რომლებიც არ ექვემდებარება № 1 მიზანს, მაგრამ ხასიათდება განვითარების დაბალი დონით, თუ ისინი შეესაბამება ერთ ან რამდენიმე მეორეხარისხოვან კრიტერიუმს: ზონის დაშორებული მდებარეობა; მგრძობიარობა სოფლის მეურნეობის სექტორში განხორციელებული ცვლილებებისადმი; მეთევზეობის დარგის რესტრუქტურისა; სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებისა და სოფლის მეურნეობაში დაკავებული მოსახლეობის სტრუქტურა; გარემოს მდგომარეობა და ა.შ.

№ 5ბ მიზნით მოცული მოსახლეობა (1994-1999 წ.წ.,  
ავსტრიის, ფინეთსა და შვედეთის შემთხვევაში -  
1995-1999 წ.წ.)

სახელმწიფო	მოსახლეობა (მლნ. კაცი)	მოცეა, %
ბელგია	0,45	4,5
დანია	0,36	7,0
გერმანია	7,82	9,6
ესპანეთი	1,73	4,4
საფრანგეთი	9,76	17,3
იტალია	4,83	8,4
ლუქსემბურგი	0,03	7,4
ნიდერლანდები	0,80	5,4
დიდი ბრიტანეთი	2,84	4,9
ავსტრია	2,28	28,9
ფინეთი	1,09	1,5
შვედეთი	0,76	8,6
ევროკავშირი მთლიანობაში	32,75	8,8

მიზანი № 2: სტრუქტურული ხასიათის პრობლემების მქონე ზონების ეკონომიკური და სოციალური კონვერსია 2000-2006 წ.წ. პერიოდში

2000-2006 წ.წ. პერიოდში ეკონომიკურ და სოციალურ კონვერსიასთან დაკავშირებული მიზანი შეეხება სტრუქტურული კრიზისის მდგომარეობაში მყოფი რეგიონების 4 ჯგუფს: სამრეწველო ზონები (მ.შ. მომსახურების სფერო), სასოფლო-სამეურნეო ზონები, ქალაქის ზონები და მეთევზეობის დარგზე დამოკიდებული ზონები. ახალი № 2 მიზანი სრული მოცულობით გავრცელდება თანამეგობრობის მოსახლეობის არაუმეტეს 18%-ზე.

თანამეგობრობისთვის დადგენილი 18%-ინი ზღვრული დონე ინდიკატურად დაყოფილია შემდეგ კატეგორიებად:

10% - სამრეწველო და მომსახურების ზონები;

5% - სასოფლო-სამეურნეო ზონები;

2% - ქალაქის ზონები;

1% - მეთევზეობის დარგზე დამოკიდებული ზონები.

მოცემული სია მოქმედებს 7 წლის განმავლობაში (2000-2006 წ.წ.). სერიოზული კრიზისის შემთხვევაში ზონების სიაში შესაძლებელია ცვლილებების შეტანა (2003 წელს) იმ პირობით, რომ შესაბამისი ცვლილება არ გამოიწვევს ცალკეულ რეგიონში დადგენილი ზღვრული დონის გადამეტებას,

ზონების სიის საბოლოოდ ჩამოყალიბების მიზნით გამოიყენება შემდეგი სქემა:

კომისია შერჩევას იწყებს ობიექტური კრიტერიუმების საფუძველზე, რომლებითაც დგინდება მოცემული მიზნით მოცული მოსახლეობის რაოდენობის ზღვრული დონე თითოეულ სახელმწიფოში, და ერთდროულად განსაზღვრავს პრიორიტეტულ რეგიონებს თანამეგობრობის დონეზე;

დადგენილი ზღვრული დონეების ფარგლებში, სახელმწიფოები კომისიას წარუდგენენ წაყენებული კრიტერიუმების შესაბამისი ზონების სიას, რომელიც შედგენილია სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე, დადგენილი ნორმების შესაბამისად;

წარუდგენილი სიების საფუძველზე კომისია თითოეული სახელმწიფოსათვის ადგენს № 2 მიზნის შესაბამისი რეგიონების სიას, შესაბამისი სახელმწიფოსთან მჭიდრო თანამშრომლობის საფუძველზე და ეროვნული პრიორიტეტების გათვალისწინებით.

### სამრეწველო ზონები

ამ კატეგორიაში შედიან ზონები, რომლებიც წარმოადგენენ ან მიეკუთვნება NUTS-III დონის რეგიონებს. შერჩევის კრიტერიუმები № 2 მიზნის კრიტერიუმების (1994-1999 წ.წ.) ანალოგიურია.

## სასოფლო-სამეურნეო ზონები

ამ კატეგორიაში შედიან ზონები, რომლებიც წარმოადგენენ ან მიეკუთვნება NUTS-III დონის რეგიონებს. ეს ზონები უნდა შეესაბამებოდეს ოთხიდან ორ კრიტერიუმს, კერძოდ:

- მოსახლეობის სიმჭიდროვე 1 კვ. კმ-ზე 100 კაცზე ნაკლებია, ან სასოფლო-სამეურნეო სექტორში დასაქმების დონე სულ ცოტა ორჯერ უფრო მაღალია, ვიდრე მთელ თანამეგობრობაში;

- უმუშევრობის საშუალო პროცენტი თანამეგობრობის საშუალო მაჩვენებელზე მაღალია ან შეინიშნება მოსახლეობის რაოდენობის შემცირება.

## ქალაქის ზონები

მოცემული ზონები უნდა აკმაყოფილებდეს ქვემოთ ჩამოთვლილ ერთ-ერთ კრიტერიუმს:

- ხანგრძლივი უმუშევრობის დონე თანამეგობრობის საშუალო მაჩვენებელზე მაღალი;

- სიღარიბის მაღალი დონე, მ.შ. ცუდი საცხოვრებელი პირობები;

- გარემოსთან დაკავშირებული განსაკუთრებით მწვავე პრობლემები;

- დამნაშავეობის მაღალი დონე;

- მოსახლეობის განათლების დაბალი დონე.

მეთევზეობის დარგზე დამოკიდებული ზონები

შერჩევის კრიტერიუმებია: მეთევზეობაში დასაქმებული პირების დიდი წილი; ამ სექტორში დასაქმების დონის მკვეთრი დაცემა რესტრუქტურის პარამეტრებთან დაკავშირებით.

## სხვა ზონები

№ 2 მიზნის მიხედვით ტერიტორიის შერჩევა შეიძლება გაერცხლდეს:

სხვა ზონებზე - ძირითადად, № 1 მიზნით მოცული რეგიონების მომიჯნავე ტერიტორიებზე, ან/და სამრეწველო ან სასოფლო-სამეურნეო ზონებზე, რომლებიც შეესაბამება № 2 მიზანს;

სასოფლო-სამეურნეო ზონებზე, რომლებიც ხასიათდება დაბერებული ან შემცირებული სამუშაო ძალით;

ზონები, სადაც სერიოზულ სტრუქტურულ პრობლემებს წააწყდნენ ან არსებობს ამის საფრთხე, ან დაფიქსირებულია უმუშევრობის მაღალი დონე, რომელიც განპირობებულია სოფლის მეურნეობის, მრეწველობის ან მომსახურების სფეროში ერთ-ერთი ძირითადი სახის საქმიანობის რესტრუქტურით.

**გარანტია და დახმარება გარდამავალ პერიოდში**

თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოს მხრიდან სამართლიან საფუძველზე კონსოლიდაციის ხელშეწყობის მიზნით, მიმდინარე პერიოდში № 2 და № 5ბ მიზნებით მოცულ მოსახლეობასთან შედარებით № 2 მიზნის ფარგლებში მოქცეული მოსახლეობის რაოდენობის შემცირება რომელიმე სახელმწიფოში (მ.შ. № 1 მიზნით მოცული, გარდამავალ სიტუაციაში მყოფი ზონები, რომლებიც შეესაბამება ახალი № 2 მიზნის კრიტერიუმებს) არ უნდა აღემატებოდეს 1/3.

№ 1 მიზნის ანალოგიურად, იმ ზონებისთვის, რომლებიც 1999 წელს № 2 და № 5ბ მიზნების ჩარჩოებში მოექცა, მაგრამ 2000 წელს არ აკმაყოფილებდა ახალი № 2 მიზნის კრიტერიუმებს, დაგეგმილია გარდამავალ პერიოდში გასაწევი დახმარების დადამავალი მექანიზმი. აღნიშნული ზონები 2005 წლის 31 დეკემბრამდე მიიღებენ ერგფ-ის დახმარებას, ხოლო 2000-2006 წლებში - მსფ-ის დახმარებას № 3 მიზნის ჩარჩოებში, და აგრეთვე მსომფ-ს გარანტიის სექციის და სპფი-ის დახმარებას - სოფლის მეურნეობის განვითარებისა და მეთევზეობის დარგში ზოგადი პოლიტიკის გატარების კონტექსტში.

1994-1999 წ.წ. პერიოდი

მიზნები № 3 და № 4

მიზანი № 3: ხანგრძლივ უმუშევრობასთან ბრძოლა, და ახალგაზრდებისა და შრომის ბაზრიდან გარიცხული პირების დასაქმების უზრუნველყოფა

მიზანი № 3 ასევე ორიენტირებულია შრომის ბაზარზე მა-  
მაკაცთა და ქალთა თანაბარი შესაძლებლობების უზრუნველყო-  
ფაზე. № 3 მიზნის ჩარჩოებში ჩარევის განხორციელება არაა  
შეზღუდული კონკრეტული რეგიონის ფარგლებით.

მიზანი № 4: მრეწველობასა და წარმოების სისტემაში  
მომხდარ ცვლილებებთან მუშაკთა ადაპტაციის უზრუნვე-  
ლყოფა

№ 3 მიზნის ანალოგიურად, № 4 მიზნის ჩარჩოებში ჩარე-  
ვის განხორციელება არაა შეზღუდული კონკრეტული რეგიონის  
ფარგლებით.

2000-2006 წ.წ. პერიოდი

მიზანი № 3: ადამიანური რესურსების განვითარება

2000-2006 წ.წ. პერიოდში ახალი № 3 მიზანი ძირი-  
თადად კონცენტრირებული იქნება განათლების, პროფესიული მო-  
მზადებისა და დასაქმების სფეროში ევროპული პოლიტიკის  
ადაპტაცია-მოდერნიზაციაზე. № 1 მიზნის ჩარჩოებში დაფინ-  
ანსება განხორციელდება ყველა რეგიონში, იმ რეგიონების გარდა,  
სადაც იმოქმედებს ახალი № 1 მიზანი. ახალი № 3 მიზანი  
კოორდინატთა სისტემის როლს შეასრულებს ყველა სახის  
საქმიანობისათვის ადამიანური რესურსების სფეროში. ეს მიზა-  
ნი გაითვალისწინებს ამსტერდამის ხელშეკრულებას და ევრო-  
პის დასაქმების ასალ სტრატეგიას.

დებულება ითვალისწინებს სხვადასხვა წევრი სახელმწიფოების  
პოლიტიკის, პრაქტიკისა და მოთხოვნების ვარიანტების ფართო

სპექტრს, მათი ეროვნული გეგმებისა და შეფასებების საფუძველზე. პერიოდის (2000-2006 წ.წ.) სანგრძლივობის მხედველობაში მიღებით, ის სფეროები, სადაც იმოქმედებს ესფ, საკმაოდ ფართოდაა წარმოდგენილი. ისინი მოიცავენ შრომის ბაზარზე გასატარებელ აქტიურ პოლიტიკას, რომელიც მიზნად ისახავს უმუშევრობასთან ბრძოლას, სოციალური ინტეგრაციის ხელშეწყობას, მამაკაცთა და ქალთა თანაბარი შესაძლებლობების უზრუნველყოფას, და აგრეთვე ეკონომიკურ და სოციალურ სფეროში განხორციელებულ ცვლილებებთან ადაპტაციის ხელშეწყობას.

### 1994-1999 წ.წ. პერიოდი *ფინანსური რესურსები*

1993 წელს განისაზღვრა სტრუქტურული ფონდების სასარგებლოდ გამოსაყოფი ფინანსური რესურსები, 1992 წლის დეკემბერში, ქ. ედინბურგში ევროსაბჭოს მიერ დადგენილი მოცულობის შესაბამისად. 1994-1999 წ.წ. პერიოდისთვის სტრუქტურული ფონდებისთვის გამოყოფილი სახსრების ოდენობამ შეადგინა 163 მლრდ. ევრო (1999 წლის ფასებში).

#### **ხარჯების დაყოფა მიზნების მიხედვით**

რაც შეეხება პროირიტეტული მიზნების მიხედვით, სახსრების განაწილებას, თვით დებულებანი უშუალოდ განსაზღვრავენ № 1 მიზნის ყოველწლიურ დაფინანსებას. № 2, 3, 4 და 5 მიზნებისთვის კომისიამ განსაზღვრა ინდიკატური დაყოფა წვერი სახელმწიფოების მიხედვით, შემდეგი კრიტერიუმების საფუძველზე.

მოსახლეობა, რომელიც აკმაყოფილებს განსაზღვრულ მოთხოვნებს;

ეროვნული კეთილდღეობა;

რეგიონული კეთილდღეობა;

სტრუქტურული პრობლემების, მ.შ. უმუშევრობის, შედარებითი სერიოზულობა.



№ 5ბ მიზნის შემთხვევაში დაყოფა ემყარება უწყვეტობის კრიტერიუმს, რომელიც დაკავშირებულია წინა პერიოდის განმავლობაში რესურსების გამოყენებათან, და აგრეთვე იმ ზონებში გამოვლენილ სპეციფიკურ მოთხოვნილებებს, რომელთა განვითარება დამოკიდებულია სოფლის მეურნეობის ან მეთევზეობის სექტორის მდგომარეობაზე.

კონკრეტული მიზნების დაფინანსების ინდიკატური დაყოფა ქვეყნების მიხედვით თღჴ და მსდ-თვის (მლნ. ეკიუ)

სახელმწიფო	მიზანი № 1	მიზანი № 2	მიზნები № 3 და 4	მიზანი № 5ა	მიზანი № 5ბ	მიზანი № 6
ბელგია	730	342	465	195	77	-
დანია	-	1119	301	267	54	-
გერმანია	13640	1566	1942	1143	1227	-
საბერძნეთი	1598-	-	-	-	-	-
ესპანეთი	26300	2416	1843	446	664	-
საფრანგეთი	2190	3774	3203	1933	2238	-
ირლანდია	5620	-	-	-	-	-
იტალია	14860	1463	1715	814	901	-
ლუქსემბურგი	-	15	23	40	6	-
ნიდერლანდები	150	650	1079	165	150	-
ავსტრია	162	99	387	380	403	-
პორტუგალია	13980	-	-	-	-	-
ფინეთი	-	179	336	347	190	450
შვედეთი	-	157	509	204	135	247
დიდი ბრიტანეთი	2360	4581	3377	450	817	-
ვეროკავშირი მოლიანობაში	93972	15360	15180	6916	6862	697

პერიოდი 2000-2006 წ.წ.

*ფინანსური რესურსები*

ბერლინში გამართული ევროკავშირის სხდომაზე სტრუქტურული ფონდების დაფინანსება 2000-2006 წ.წ. პერიოდისთვის განსაზღვრა 195 მლრდ. ევროს ოდენობით.

**დაყოფა მიზნების მიხედვით**

საბიუჯეტო სახსრები განაწილდა სხვადასხვა მიზნების მიხედვით, თუმცა მათი მნიშვნელოვანი კონცენტრაცია მოხდა № 1 მიზნის შესაბამის რეგიონებში.

სტრუქტურული ფონდების საერთო ბიუჯეტის 69,7% გამოიყოფა № 1 მიზნით მოცული რეგიონებისთვის (სულ 135,9 მლრდ. ევრო), ხოლო 4,3% - გარდამავალ მდგომარეობაში მყოფი რეგიონებისთვის.

სტრუქტურული ფონდების საერთო ბიუჯეტის 11,5% გათვალისწინებულია № 2 მიზნით მოცული რეგიონებისთვის (სულ 22,5 მლრდ. ევრო), ხოლო 1,4% - გარდამავალ მდგომარეობაში მყოფი რეგიონებისთვის.

სტრუქტურული ფონდების საერთო ბიუჯეტის 12,3% განაწილდება № 3 მიზნით მოცული რეგიონებისთვის (სულ 24,05 მლრდ. ევრო)

სტრუქტურული ფონდების საერთო ბიუჯეტის 0,5% გამოიყოფა სპՄი-თვის იმ ზონებში, რომელსაც არ შეეხო მიზანი № 1 (სულ 1,1 მლრდ. ევრო).

ზემოაღნიშნული მიზნების მიხედვით კომისია მოახდენს ფონდების ინდიკატურ დაყოფას თითოეულ წევრ სახელმწიფოზე გაანგარიშებით, ობიექტური კრიტერიუმების გამოყენებით და დასაქმების სპეციფიკური პრობლემების მხედველობაში მიღებით.

**სრულყოფის რეზერვი**

დაფინანსების პერიოდის დასაწყისში ყოველი ქვეყნის სასარგებლოდ გამოყოფილი სახსრების 4% ჩაირიცხება რეზერვში. ვადის შუა პერიოდში კომისია ამ სახსრებს გამოყოფს იმ პროგრამის სასარგებლოდ, რომელმაც საუკეთესო შედეგები გამოავლინა. პროგრამების ეფექტურობის შესაფასებლად გამოიყენება

რაოდენობრივი ინდიკატორები, რომლებსაც განსაზღვრავენ წვერი სახელმწიფოები. აღნიშნული ინდიკატორები უნდა ასახავდნენ პროგრამების ეფექტურობას, მართვასა და ფინანსურ რეალიზაციას, და აგრეთვე მათი საშუალებით უნდა მოხდეს შუალედური შედეგების შეფასება თავდაპირველ მიზნებთან შედარებით.

1994-1999 წ.წ. პერიოდი  
პროგრამების შედგენა  
ვანსახილველი პერიოდი

1994-1999 წლებში სტრუქტურული ფონდებისთვის პროგრამების შედგენა ხორციელდებოდა მთელი პერიოდისთვის, იმ მიზნის გარდა, რომელიც დაყოფილი იყო ორ სამწლიან ფაზად: 1994-1996 წ.წ. და 1997-1999 წ.წ.

სინამდვილეში კი, ადგილი ჰქონდა მხოლოდ № 2 მიზნის კუთხით დახმარებასთან დაშვების უფლების უმნიშვნელო ცვლილებას, კერძოდ: ესპანეთი, იტალია და პორტუგალია. დახმარების მიღების უფლების მქონე ზონებში მოსახლეობის რაოდენობა დარჩა უცვლელად, როგორც თანამეგობრობის მასშტაბით, ასევე ცალკეულ კონკრეტულ ქვეყნებში.

ორი პროცედურა

მოქმედი დებულებების ფარგლებში დაშვებულია ორი პროცედურის გამოყენება:

ა) კლასიკური სამეტაპიანი პროცედურა:

- წვერი სახელმწიფოს მიერ წარდგენილი განვითარების გეგმა;
- თანამეგობრობის დახმარების ფარგლები (თღფ), რომლებსაც კომისია ადგენს დაინტერესებული წვერი სახელმწიფოებთან და რეგიონებთან თანამშრომლობის საფუძველზე;

- ადგილობრივი ჩარევა, როგორც წესი, ოპერატიული პროგრამის (ოპ). ფართომასშტაბიანი პროექტის ან გრანტის ფორმით;

ბ) გამარტივებული ორეტაპიანი პროცედურა:

- წვერი სახელმწიფოს მიერ წარდგენილი განვითარების გეგმა;
- ერთიანი საპროგრამო დოკუმენტი (მსდ).

## პროგრამების რაოდენობა

თანამეგობრობის საინიციატივო პროგრამების გარდა, 1994-1999 წ.წ. პერიოდში დამტკიცებული იყო დაახლოებით 6000 ოპ და მსპ.

### შინაარსი

თღვ, ოპ და მსპ უზრუნველყოფს:

- ეკონომიკური და სოციალური სიტუაციისა და წინა საპროგრამო პერიოდის შედეგების გაანალიზებას;
- გამოყენებული სტრატეგიის აღწერას;
- საფინანსო ცხრილებს, რომლებშიც შეჯამებულია შესაბამისი ფინანსური რესურსები;
- პროგრამის მხრიდან გარემოზე სავარაუდო ზემოქმედების შეფასებას;
- დაგეგმილი მიზნების მითითებას (სასურველია, რაოდენობრივი ფორმით);
- მოქმედების პრიორიტეტული მიმართულებები, მ.შ. შესაბამისი დაფინანსების მოცულობა, გამოსაყენებელი ზემოქმედების ფორმები, სავარაუდო ღონისძიებების ჩამონათვალი ბენიფიციარებისა და გამოყოფილი ფინანსური რესურსების მითითებით.

პერიოდი 2000-2006 წ.წ.

პროგრამების შედეგა

განსახილველი პერიოდი

ყველა მიზანი (№ 1,2,3) საფუძვლად დაედება შვიდწლიანი პერიოდისთვის (2000-2006 წ.წ.წ) პროგრამების შედეგებს. თუმცა, ნახევარი ვადის გასვლის შემდეგ ყველა პროგრამა დაექვემდებარება ადაპტაციას, გამოყოფილი სარეზერვო სახსრების ეფექტურობის შუალედული შეფასების საფუძველზე.

პროცედურის შერჩევა

დებულება ადგენს, რომ თღვ და ოპ (მათი პროექტები წარედგინება თღვ პროექტთან ერთად ან მისი დამტკიცების შემდეგ) უნდა გამოყენებულ იქნეს № 1 მიზნისთვის, იმ შემთხვევების გარდა,

როცა თანამეგობრობის მიერ გამოყოფილი სახსრები შეადგენს 1 მლრდ. ევროზე ნაკლებ თანხას. ამ შემთხვევაში, № 2 და 3 მიზნების ანალოგიურად, რეკომენდირებულია მსდ გამოყენება.

### საპროცედურო პროცესი

აღნიშნული დოკუმენტების დაგეგმვასა და განხორციელებაში კომისიისა და წევრი სახელმწიფოების როლი უფრო დეტალურადაა განსაზღვრული. კონკრეტულად, 2000-2006 წ.წ. პერიოდისთვის პროგრამების შედგენის პროცესი ორ ახალ ელემენტს მოიცავს:

პირველი ელემენტი აზუსტებს იმ გარემოებას, რომ სტრუქტურული ფონდების საქმიანობის მარეგულირებელი დებულებების მოწონებისთანავე კომისია ამტკიცებს რეგლამენტს ყველა მიზნისთვის (№ 1, 2, 3), საერთო პრიორიტეტების მიხედვით.

ამის შემდეგ წევრმა სახელმწიფოებმა, კომისიასთან ერთობლივად, უნდა შეადგინონ ოდფ, ოპ და მსდ-ს პროექტები, რომლებშიც განსაზღვრული იქნება ყველა სტრატეგიული პრიორიტეტი, გამოყოფილი ფინანსური სახსრები და შესრულების მეთოდები. თუმცა, ოპ და მსდ აღარ შეიცავენ დასაფინანსებელი ღონისძიებების დეტალებს, როგორც ეს მოითხოვებოდა 1994-1999 წლებში შედგენილი პროგრამების შემთხვევაში.

მორე ახალი ელემენტი ითვალისწინებს, რომ ოპ და მსდ მიღების შემდეგ წევრმა სახელმწიფოებმა და დაინტერესებულმა რეგიონებმა უნდა მიიღონ ახალი კომპლემენტარული საპროგრამო დოკუმენტები, რომლებშიც ძირითადად მითითებული იქნება ბენეფიციარები და თითოეული დაგეგმილი ღონისძიების სასარგებლოდ გამოყოფილი სახსრები.

ამ ახალი ელემენტების შეთავსება მიუთითებს კომისიის სურვილზე უზრუნველყოს პასუხისმგებლობის უფრო მკვეთრი გამოყენება, და უფრო აქტიურად გამოიყენოს სუბსიდიარობის პრინციპი: ევროკომისია უზრუნველყოფს სტრატეგიული პრიორიტეტების დაცვას, მაგრამ პროგრამების მართვა უფრო დეცენტრალიზებული ხდება.

თანამეგობრობის იმ პრიორიტეტებს შორის, რომლებიც უნდა დაიცვან პროგრამებმა, სტრუქტურული ფონდების დებულებებით გამოყოფილია შემდეგი: კონკურენციისა და ინოვაციების მაღალი

დონე, დასაქმების მაღალი დონე და მამაკაცთა და ქალთა თანაბარი შესაძლობების უზრუნველყოფა.

1994-1999 წ.წ. პერიოდი  
პროგრამების მართვა და მონიტორინგი  
პარტნიორობა

1994-1999 წლების განმავლობაში დებულება უზრუნველყოფდა პარტნიორობის არსებობას პროგრამის მძიმადების ყველა სტადიაზე, წვერი სახელმწიფოების მიერ დანიშნული ხელისუფლების სტრუქტურებისა (ადგილობრივი, რეგიონალური და ეროვნული) და შესაძლო ეკონომიკური და სოციალური პარტნიორობის მონაწილეობით.

თუმცა, კომისიამ აღნიშნა, რომ ამ პროცესში ყოველთვის არ მონაწილეობდა ყველა პარტნიორი, გადაწყვეტილების მიღების პროცესი არ იყო გამჭვირვალე, რაც ხშირად გაურკვევლობას იწვევდა თითოეული პარტნიორის როლისა და პასუხისმგებლობის საკითხებთან დაკავშირებით.

სამონიტორინგო კომისია

თითოეულ ტიპ, ოპ და მსლ მიხედვით მუშაობს სამონიტორინგო კომისია, რომელიც შედგება როგორც რეგიონული, ასევე ეროვნული დონის წარმომადგენლებისაგან, ევროკომისიის წარმომადგენელთა მონაწილეობით. როგორც წესი, კომისიის სხდომები მოიწვევა წელიწადში ორჯერ, სამუშაოს მსვლელობის მონოტორინგის ჩასატარებლად. კომისია უფლებამოსილია შეცვალოს თანამეგობრობის ქვეყნებისათვის გასაწვევი ფინანსური დახმარების პარამეტრები იმ პირობით, რომ შეტანილი შესწორებების შედეგად არ შეიცვლება დახმარების საერთო მოცულობა, და ეს გადაწყვეტილება დადასტურებული იქნება კომისიის მიერ.

2000-2006 წ.წ. პერიოდი  
პროგრამების მართვა და მონიტორინგი  
პარტნიორობა

დებულება ითვალისწინებს, რომ პარტნიორობა უნდა უფრო გაფართოვდეს, რათა მოიცვას ადგილობრივი და რეგიონული ადმინისტრაციები, ეკონომიკური და სოციალური პარტნიორები და სხვა დაინტერესებული მხრეები. სოლიდური პარტნიორების შერჩევისას, წევრმა სახელმწიფოებმა განსაკუთებული ყურადღება უნდა დაუთმონ მამაკაცთა და ქალთა თანაბარი შესაძლებლობების უზრუნველყოფის, და აგრეთვე მდგრადი განვითარების აუცილებლობას.

პარტნიორი ჩართული უნდა იყოს ჩარევის მომზადების, დაფინანსების, მონიტორინგისა და შეფასების პროცესში. გარდა ამისა, წევრმა სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს შესაბამისი პარტნიორის მონაწილეობა კონკრეტულ საპროგრამო სტადიაზე.

### მმართველი სტრუქტურები

დებულების ახალ ცვლილებას წარმოადგენს ის გარემოება, რომ თითოეული პროგრამისათვის სახელმწიფოებმა უნდა განსაზღვრონ ერთიანი მმართველი სტრუქტურა, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება პროგრამის რეალიზაციაზე, მიმდინარე ხელმძღვანელობასა და ეფექტურობაზე. აღნიშნულ მოვალეობებს მიეკუთვნება:

- პროგრამის მონიტორინგისათვის აუცილებელი ფინანსური და სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვება;
- კომპიუტერიზებული მენეჯმენტის დანერგვა და გამოყენება;
- თანამეგობრობის მიერ განსაზღვრული პილიტიკის დაცვის უზრუნველყოფა;
- საინფორმაციო სფეროში ვალდებულებების შესრულებისა და საჯარო საქმისწარმოების უზრუნველყოფა;
- პროგრამების დამატებების მოდიფიცირება (აუცილებლობის შემთხვევაში);
- ყოველწლიური საბოლოო ანგარიშების შედგენა და კომისიისთვის წარდგენა;
- საშუალოვადიანი შეფასების ორგანიზება.

დებულება ითვალისწინებს, რომ ევროკომისიამ და მმართველმა სტრუქტურამ წინა წლის ძირითადი შედეგები უნდა განიხილონ არანაკლებ წელიწადში ერთხელ მაინც. განხილვის შემდეგ კომი-

სიას შეუძლია მმართველ სტრუქტურას მიაწოდოს თავისი კომენტარები და წინადადებები მუშაობის სრულყოფასთან დაკავშირებით.

### სამონიტორინგო კომისია

დებულება ითვალისწინებს, რომ სამონიტორინგო კომისიას უნდა თავმჯდომარეობდეს მმართველი სტრუქტურის ან წევრი სახელმწიფოს წარმომადგენელი. სამონიტორინგო კომისიის შემადგენლობაში მამაკაცების და ქალების რაოდენობა უნდა იყოს დაბალანსებული.

სამონიტორინგო კომისიის გაფართოებული როლის განმარტების მიზნით, დებულება ითვალისწინებს, რომ ამ უკანასკნელმა პროგრამის დამატებებზე თანხმობა უნდა მისცეს მანამ, სანამ ისინი წარედგინება კომისიას, და რომ მის მოწონებას ექვემდებარება პროგრამის ყველა ცვლილება და დამატება.

აღნიშნული მეთოდი ყველა მოქმედი პირის როლსა და პასუხისმგებლობის სფეროს ადასტურებს პროგრამის რეალიზაციის ყოველ სტადიაზე:

კომისია - პროგრამის პრიორიტეტების მონიტორინგი;

მმართველი სტრუქტურა - კომისიასთან დადებული ყველა შეთანხმების შესრულების უზრუნველყოფა და მისი მუშაობის ძირითადი მიმართულებების მონიტორინგი;

სამონიტორინგო კომისია - სტრატეგიის მონიტორინგი და მისი შესაძლო რევიზია.

პროგრამის დეცენტრალიზაციის გაღრმავების მიზნით, დებულება ითვალისწინებს მონიტორინგის ინდიკატორთა განსაზღვრას, თითოეული პროგრამის შედეგების წლიურ ანგარიშებში ასახვას, და ინფორმაციის ხარისხის უზრუნველსაყოფად თანამეგობრობის დონეზე პროგრამების მონიტორინგის ჩატარებას.

### 1994-1999 წ.წ. პერიოდი

*თანამეგობრობის ინიციატივები და საინოვაციო ღონისძიებები*

პრიორიტეტული მიზნების მისაღწევად მიმართული ეროვნული საინიციატივო პროგრამების (თღფ და მსდ) გარდა, სტრუ-



ქტურული ფონდების სახსრები შესაძლოა გამოყენებულ იქნეს თანამეგობრობის საინიციატივო პროგრამებისა და საინოვაციო ღონისძიებების (საპილოტო პროექტების გამოკვლევა და ა.შ.) დაფინანსებისთვის.

### თანამეგობრობის ინიციატივები

თანამეგობრობის ინიციატივები, რომლებზედაც გამოიყოფა სტრუქტურული ფონდების ბიუჯეტის 9%, გამოიყენება იმ ღონისძიებების დასაფინანსებლად, რომლებიც მთელი თანამეგობრობისათვის გარკვეულ ინტერესს წარმოადგენს.

1994-1999 წლების განმავლობაში არსებობდა 13 ინიციატივა, რომელმაც 500-ზე მეტი პროგრამის შექმნა განაპირობა:

- „ინტერრეგი II“ - რეგიონთაშორისი თანამშრომლობა (ნაწილი A), ენერგეტიკული ქსელები (ნაწილი B), თანამშრომლობა სივცრითი დაგეგმარების სფეროში (ნაწილი C);
- „ლიდერი II“ - სოფლის განვითარება;
- „რეგისი II“ - ყველაზე დაშურებული (ზღვის გაღმა) რეგიონების ინტეგრაცია;
- „დასაქმება“:
  - „დასაქმება - ამჟამად“ (ქალების თანაბარი შესაძლებლობების უზრუნველყოფა და მათთვის დასაქმების, ხელმძღვანელი თანამდებობების ხელმისაწვდომობის ხელშეწყობა);
  - „დასაქმება - ჰორიზონტი“ (ინვალიდების დასაქმება);
  - „დასაქმება - ახალგაზრდების სტარტი“ - (შრომის ბაზრის ხელმისაწვდომობა საბაზისო კვალიფიკაციისა და მომზადების არ მქონე 20 წლამდე ასაკის ახალგაზრდებისათვის);
  - „დასაქმება - ინტეგრა“ (სოციალური იზოლაციის საფრთხის ქვეშ მყოფი პირების ინტეგრაცია, და აგრეთვე რასიზმისა და ქსენოფობიის წინააღმდეგ მიმართული მოქმედებები);
- „ადაპტაცია“ - მრეწველობასა და საინფორმაციო სფეროში მომხდარი ცვლილებებისადმი სამუშაო ძალის ადაპტაცია;
- „რეშარი II“ - ნახშირმომპოვებელი ზონების კონვერსია;
- „რესაიდერი II“ - ფალოდსასხმელი ზონების კონვერსია;

- „კონვერსია“ - თავდაცვის სექტორზე დამოკიდებული რეგიონების ეკონომიკური დივერსიფიკაცია;
- „რეტექსი“ - საფეიქრო მრეწველობასა და ტანსაცმლის წარმოებაზე დამოკიდებული რეგიონების ეკონომიკური დივერსიფიკაცია;
- „მცირე და საშუალო ბიზნესი“ - მცირე და საშუალო საწარმოთა კონკურენტუნარიანობის ამაღლება;
- „ურბანიზაცია“ - კრიზისული რაიონების რეაბილიტაცია;
- „თევზი“ - მეთევზეობის დარგზე დამოკიდებული რეგიონების ეკონომიკური დივერსიფიკაცია;
- „მშვიდობა“ - ჩრდილოეთ ირლანდიაში მშვიდობისა და კეთილდღეობის დამყარების ხელშეწყობა.

### საინოვაციო ღონისძიებები

საპილოტო ან სადემონსტრაციო ღონისძიებები, რომელთა განსახორციელებლად გამოიყენება სტრუქტურული ფონდების ბიუჯეტის დაახლოებით 1%, გამოიყენება თანამეგობრობის მხრიდან ახალი მიდგომების გამოცდის ან ახალ ზონებზე სტრუქტურული ზემოქმედების მოხდენის მიმართულებით. აღნიშნული ღონისძიებები შეიძლება განხორციელდეს წევრი სახელმწიფოს, რეგიონული ან ადგილობრივი ხელისუფლების ან კერძო პირის ინიციატივით. ასეთი ინიციატივები, როგორც წესი, წარმოიშობა სპეციფიკურ საქმიანობასთან დაკავშირებით კომისიაში განაცხადის წარდგენის შედეგად.

### 2000-2006 წ.წ. პერიოდი

*თანამეგობრობის ინიციატივები და საინოვაციო ღონისძიებები*  
თანამეგობრობის ინიციატივები

დებულება შემოიფარგლება ოთხი ინიციატივით, რომლებიც მოიცავს შემდეგ სფეროს:

- 1) ტრანსნაციონალური, სასაზღვრო და რეგიონთაშორისი თანამშრომლობა, რომლის მიზანია - დაბალანსებული და ჰარმონიული სივრცითი დაგეგმარებისა და ევროპული ტერიტორიის განვითარების სტიმულირება („ინტერრეგი“);

- 2) კრიზისული ქალაქებისა, დასახლებებისა და ქალაქის ზონების ეკონომიკური და სოციალური კონვერსია მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფის მიზნით („ურბანიზაცია“);
- 3) სოფლის განვითარება ადგილობრივი სამოქმედო ჯგუფების მიერ მომზადებული ინიციატივების საფუძველზე („ლიდერი“);
- 4) ტრანსნაციონალური თანამშრომლობა, რომლის მიზანია - შრომის ბაზარზე დისკრიმინაციისა და უთანასწორობის წინააღმდეგ ბრძოლის ახალი მეთოდების დანერგვა („თანაბარი“).

საინოვაციო გადაწყვეტა და ტექნიკური ხელშეწყობა დებულების თანახმად, ყველა საინოვაციო ღონისძიებამ ხელი უნდა შეუწყოს ინოვაციური მეთოდებისა და პრაქტიკის შემუშავებას, რომლებიც გამოიყენება პრიორიტეტული მიზნების ფარგლებში განსახორციელებელი ღონისძიებების ხარისხის ამაღლების მიზნით. ტექნიკური დახმარება, როგორც წესი, ითვალისწინებს კვლევების ჩატარებას, გამოცდილების გაზიარებას, და აგრეთვე მართვის, მონიტორინგისა და შეფასების კომპიუტერიზებული სისტემების განვითარებას.

#### ფინანსური სახსრების გამოყოფა

2000-2006 წ.წ. პერიოდისთვის დებულება ითვალისწინებს: სტრუქტურული ფონდების ბიუჯეტის 5,35% გამოიყოფა თანამეგობრობის 4 ინიციატივის („ინტერრეგი“, „ურბანიზაცია“, „ლიდერი“, „თანაბარი“) განსახორციელებლად; თითოეული ფონდის სახსრების 0,65% გამოიყენება თანამეგობრობის დონეზე ტექნიკური დახმარების საინოვაციო ღონისძიებების დასაფინანსებლად.

#### 1994-1999 წ.წ. პერიოდი

##### შევსებადობა

შევსებადობის პრინციპი გულისხმობს, რომ თანამეგობრობის მთელ ტერიტორიაზე ყველა წევრმა სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს თითოეული მიზნის მიხედვით საკუთარი სტრუქ-

ტურული (ან მასთან გათანაბრებული) ხარჯების გაწევა მინიმუმ იმ დონეზე, რომელიც მიღწეული იყო წინა საპროგრამო პერიოდის განმავლობაში. ამასთან, მხედველობაში მიიღება შესაძლო მაკროეკონომიკური გარემოება, რომლის პირობებშიც ხორციელდება აღნიშნული დაფინანსება, და აგრეთვე კონკრეტული ეკონომიკური გარემოებები, როგორცაა:

- პრივატიზაცია;
- სახელმწიფო სტრუქტურული ხარჯების ანომალური დონე, რომელსაც ადგილი ჰქონდა წინა საპროგრამო პერიოდის განმავლობაში;
- ეროვნული ეკონომიკის ბიზნეს-ციკლები.

## 2000-2006 წ.წ. პერიოდი

### შევსებადობა

შევსებადობის მონიტორინგის ჩასატარებლად გამოყენებული რთული მეთოდების გათვალისწინებით, დებულება ითვალისწინებს, რომ შემოწმების გეოგრაფიული დონე უნდა გამარტივდეს, რათა მოიცვას წევრი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე არსებული ყველა ჩამორჩენილი რეგიონი № 1 მიზნის მიხედვით, და აგრეთვე წევრი სახელმწიფოს მთელი ტერიტორია - № 2 და 3 მიზნების მიხედვით.

შემოწმება შემოიფარგლება სამი პერიოდით:

- თანამეგობრობის დახმარების ფარგლების (თღფ), ერთიანი საპროგრამო დოკუმენტების (ქსდ) მოწონების შემდგომ;
  - ვადის შუა პერიოდში, 2003 წლის 31 დეკემბრამდე;
  - პროექტის დასრულების ბოლოს, 2005 წლის 31 დეკემბრამდე.
- ახალი დებულება აზუსტებს, რომ წევრი სახელმწიფოები აუცილებელ ინფორმაციას კომისიას მიაწოდებენ ყოველ ზემოაღნიშნულ სტადიაზე.

კერძოდ, წინა რიცხვით შეფასების ჩასატარებლად, მომავალ საპროგრამო დოკუმენტებში (თღფ და ქსდ) 1994-1999 წ.წ. და 2000-2006 წ.წ. პერიოდებისთვის გათვალისწინებული უნდა იყოს:

- რეგიონებისთვის განკუთვნილი სახელმწიფო ან მასთან გათანაბრებული ხარჯების საერთო დონე (მიზანი № 1);

- აქტიური საბაზრო პილიტიკის განხორციელებისათვის განკუთვნილი სახელმწიფო ხარჯების საერთო ღონე (მიზები № 2 და 3).

ზოგადად, ეროვნული ხარჯების ღონე არის წევრ სახელმწიფოებსა და კომისიას შორის შეთანხმების საგანი. ამასთან, შეთანხმება უნდა განხორციელდეს მინიმუმ იმ ღონეზე, რომელიც მიღწეული იყო წინა საპროგრამო პერიოდის განმავლობაში.

### 1994-1999 წ.წ. პერიოდი *მონაწილეობა დაფინანსებაში*

ამჟამად დაფინანსების პროგრამებში თანამეგობრობის მონაწილეობის წილი შეიზღუდება შემდეგი წესით:

№ 1 მიზნის შესაბამის რეგიონებში - საერთო ღირებულების არაუმეტეს 75%, და სახელმწიფო ხარჯების არანაკლებ 50%;

ზოგიერთ შემთხვევაში თანამეგობრობის მონაწილეობის წილი შესაძლოა გაიზარდოს საერთო ღირებულების 80%-მდე - კონსოლიდაციის (კონვერგაციის) ფონდის არეალში მოქცეული ქვეყნებისთვის, ხოლო ყველაზე დაშორებული რეგიონებისთვის შეილება 85 პროცენტსაც კი მიაღწიოს.

სხვა შემთხვევებში აღნიშნული ზღვარი შეადგენს ხარჯების საერთო ღონის 50%, სახელმწიფო დაფინანსების 25%-ანი ღონის პირობებში.

იმ შემთხვევაში, როცა თანამეგობრობა კომპანიებში განსახორციელებელ ინვესტიციებს აფინანსებს, მოცემული დებულება აზუსტებს, რომ თანამეგობრობის მონაწილეობა დაფინანსებაში არ უნდა აღემატებოდეს 50% - № 1 მიზნით მოცული რეგიონებისთვის და 30% - სხვა შემთხვევებში.

### 2000-2006 წ.წ. პერიოდი

#### *დაფინანსებაში მონაწილეობის განაკვეთები*

2000-2006 წ.წ. პერიოდისთვის ნორმატიული დებულებებით დადგენილია, რომ საერთო განაკვეთები უცვლელად დარჩება.

ამასთან ერთად, შემოსავლიან ინფრასტრუქტურაში ინვესტირებისათვის განისაზღვრა შემდეგი ზღვრული ღონეები:

50% - თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოებში, რომლებიც შეესაბამება კონსოლიდაციის ფონდიდან დახმარების მიღების კრიტერიუმებს;

40%-მდე - № 1 მიზნით მოცულ სხვა რეგიონებში;

25% - № 2 მიზნით მოცულ ზონებში.

ზემოაღნიშნული განაკვეთები შეიძლება გაიზარდოს 10%-ით იმ შემთხვევაში, თუ დახმარება გამოიყენება საფინანსო ინჟინირინგის მიზნით.

კომპანიებში განსახორციელებელი ინვესტიციების დაფინანსების დონე შემცირდა და შეადგენს:

35% - № 1 მიზნით მოცულ რეგიონებში;

15% - № 2 მიზნით მოცულ რეგიონებში.

ზემოაღნიშნული განაკვეთები შეიძლება გაიზარდოს 10%-ით იმ შემთხვევაში, თუ დახმარება გამოიყენება საფინანსო ინჟინირინგის მიზნით.

## 1994-1999 წ.წ. პერიოდი

### *ჩასატარებელი ღონისძიებები*

სტრუქტურული ფონდების დახმარების ფარგლებში ჩასატარებელი ღონისძიებები განსაზღვრულია თითოეული ფონდის დებულების პირობებით.

#### ევროპის რეგიონული განვითარების ფონდი (მრბზ)

- საწარმოო ინვესტიციები, რომლებიც მუდმივი სამუშაო ადგილების შექმნისა და შენარჩუნების საშუალებას იძლევა;

- ინვესტიციები სხვადასხვა დანიშნულების ინფრასტრუქტურაში, მიზნის მიხედვით;

- ადგილობრივი განვითარება და მცირე და საშუალო საწარმოების განვითარება.

#### ევროპის სოციალური ფონდი (მსზ)

- ხანგრძლივად უმუშევართა დასაქმება;

- ახალგაზრდების დასაქმება;

- შრომის ბაზრიდან გარიცხული პირების ინტეგრაცია;

- შრომის ბაზარზე თანაბარი შესაძლებლობების შექმნა;

- მრეწველობაში მომხდარ ცვლილებებთან მუშაკთა ადაპტაცია;

- დასაქმების სტაბილურობა და ზრდა;
- მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების სფეროში ადამიანური რესურსების - გაძლიერება;
- განათლებისა და პროფესიული მომზადების სისტემის განმტკიცება.

ევროპის სოფლის მეურნეობის ორიენტაციისა და გარანტიის ფონდის (მსოგფ) ორიენტაციის სექცია სოფლის მეურნეობის სტრუქტურებთან დაკავშირებული ღონისძიებები:

- ფერმერების შემოსავლების მხარდაჭერა, და მთიან და ღებრესიულ ზონებში სიცოცხლისუნარიანი ფერმერული მეურნეობების შენარჩუნება; ახალგაზრდა ფერმერების მხარდაჭერა;
- სავარგულების სტრუქტურული ეფექტურობის ამაღლება;
- მწარმოებელთა ასოციაციების შექმნის სტიმულირება;
- სოფლის მეურნეობის პროდუქციის კონვერსია, დივერსიფიცირება, ხელახალი ორიენტირება და ხარისხის ამაღლება;
- სოფლის მეურნეობის დივერსიფიცირების სტიმულირება;
- სოფლის ინფრასტრუქტურის განვითარება;
- ტურიზმის სექტორში ინვესტიციების განხორციელების სტიმულირება;

- სხვა ღონისძიებები, როგორცაა: სტიქიური უბედურებების თავიდან აცილება, სოფლების რეაბილიტაცია, სასოფლო-სამეურნეო მემკვიდრეობის დაცვა, ტყის ფონდის განვითარება, სოფლებში გარემოს დაცვა, საფინანსო ინჟინირინგი.

მეთევზეობის დარგში ეს სტრუქტურული პოლიტიკის ფინანსური ინსტიტუტი (სპფი)

- მეთევზეობის სექტორში ძალისხმევის კოორდინაცია;
- თევზსაჭერი ფლოტის მოდერნიზაცია;
- მეთევზეობის ფერმების განვითარება;
- მეთევზეობის ზონების დაცვა;
- ბაზარზე თევზის პროდუქციის რეკლამირება.
- ზემოაღნიშნულ ღონისძიებებთან ერთად, კომისიამ დაადგინა ზოგადი წესები, რომლებიც განსაზღვრავენ 1997 წელს პრო-

გრამებზე გაწეული ხარჯების მართლზომიერებას (დოკუმენტი დახმარებასთან დაშვების უფლების შესახებ).

2000-2006 წ.წ. პერიოდი  
*ჩასატარებელი ღონისძიებები*

მრბზ და სპვ(ი) მიერ მომდევნო საპროგრამო პერიოდში ჩასატარებელი ხელშემწყობი ღონისძიებები უმეტესწილად უცვლელად რჩება.

მსოზვ შესახებ დებულების ახალ პუნქტებში, რომლებიც ეხება სოფლის მეურნეობის განვითარებას, ჩამოყალიბებულია მთელი რიგი ღონისძიებები სასოფლო-სამეურნეო ზონებთან დაკავშირებით, კერძოდ:

- ინვესტიციები სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებში;
- ახალგაზრდა ფერმერების მხარდაჭერა;
- პროფესიული მომზადება;
- პენსიაზე ვადაძღვევა გასვლის სქემების მხარდაჭერა;
- კომპენსაციების გადახდა პრობლემურ რეგიონებში;
- სოფლებში გარემოს დაცვა; სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამუშავება და მარკეტინგი;
- სატყეო ფონდის განვითარება;
- სოფლის ზონების განვითარებისა და ადაპტაციის ღონისძიებები.

პრობლემური რეგიონებისთვის კომპენსაციის გადახდის, პენსიაზე ვადაძღვევა გასვლის სქემების მხარდაჭერისა და სატყეო ფონდის განვითარების გარდა, რომლებსაც დააფინანსებს მსოზვ-ს გარანტიის სექცია, ყველა დანარჩენი ღონისძიებების დაფინანსება განხორციელდება მსოზვ-ს ორიენტაციის სექციის სახსრებიდან იმ რეგიონებში, რომლებიც ექვემდებარება № 1 მიზანს. № 1 მიზნის ფარგლებს გარეთ, ყველა ღონისძიება დაფინანსდება მსოზვ-ს გარანტიის სექციის მიერ.

ღონისძიებები, რომელთა ხელშემწყობას უზრუნველყოფს მსვ, სამ კატეგორიად იყოფა:

ცალკეული პირებისთვის გაწეული დახმარება: სწავლება და პროფესიული მომზადება, დასაქმება, უმაღლესი განათლება მეცნიერებისა და კვლევის დარგში, დასაქმების ახალი წყაროები;



სტრუქტურებისა და სისტემებისთვის გაწეული დახმარება: განათლებისა და პროფესიული მომზადების სისტემების სრულყოფა, დასაქმების სამსახურების მოდერნიზაცია, საკვალიფიკაციო მოთხოვნების სააღრიცხვო სისტემის განვითარება;

თანშსლები ღონისძიებები: ინფორმირების, მომსახურების სისტემის განვითარება და ა.შ.

ზემოაღნიშნული ზოგადი პარამეტრების გარდა, დებულებაში მითითებულია, რომ ხარჯების დასაშვები ზღვარი განისაზღვრება შესაბამისი ქვეყნის ნორმებით, თუ კომისიის მიერ საერთო წესები არ არის დადგენილი.

დებულებით გათვალისწინებულია დაფინანსების განსხვავებული ფორმები. პირდაპირ უსასყიდლო დახმარებასთან ერთად შესაძლებელია ისეთი ფორმების გამოყენებაც, როგორცაა: სასყიდლიანი დახმარება, პროცენტის სუბსიდია, გარანტია, ვენჩურული კაპიტალდაბანდება.

საფინანსო ინჟინირინგის გამოყენების გაფართოება საშუალებას იძლევა უკეთ შეფასდეს პროექტების ეფექტურობა და შეიქმნას შესაბამისი სტიმულები, რათა უფრო ფართოდ გავრცელდეს სხვადასხვა სახის დაფინანსება იმ პროექტების განსახორციელებლად, რომელბსაც უზრუნველყოფს, მაგალითად, ევროპის საინვესტიციო ბანკი (მსი) ან ევროპის საინვესტიციო ფონდი (მსი).

## 1994-1999 წ.წ. პერიოდი

### *ფინანსური მართვა*

სტრუქტურული ფონდების ფინანსური მართვა გადახდისა და ვალდებულების სისტემის ფუნქციონირებას უზრუნველყოფს. კომისიის საბიუჯეტო ვალდებულებები განისაზღვრება წლიური შენატანების სახით:

პირველი შენატანი ფიქსირდება პროგრამის განხორციელების შესახებ გადაწყვეტილების მიღების შედეგად;

შემდეგი შენატანები დამოკიდებულია დაფინანსების გეგმაზე და ღონისძიებების დასრულებაზე.

ვალდებულებების დაფარვა წარმოებს შემდეგი წესით:

წინასწარი ავანსი - შესაბამისი ვალდებულების 50%;

მეორე ავანსი - ვალდებულების 30%;

ნაშთის გადახდა ხორციელდება პროგრამის ყველა პირობის შესრულების შემდეგ.

გადახდის ვადები განისაზღვრება შემდეგი წესით:

თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოსაგან განაცხადის მიღების შემდეგ კომისიამ უნდა განახორციელოს გადახდა ორი თვის განმავლობაში;

შემდგომი სამი თვის განმავლობაში საბოლოო მიმღები უნდა მიიღოს მისთვის გამოყოფილი თანხა.

## 2000-2006 წ.წ. პერიოდი

### ფინანსური მართვა

ვალდებულებები და გადახდები ძალაში რჩება, თუმცა გაიმჯნება ერთმანეთისაგან.

ვალდებულებები განისაზღვრება ერთი წლის ვადით არაუგვიანეს 30 აპრილისა. ვალდებულების აღების წლის მომდევნო წლის ბოლოსათვის გადაუხდელი ვალდებულებების ნაწილი ავტომატურად გაუქმდება კომისიის მიერ.

რაც ეხება გადახდას, შემოღებულია ახალი მარტივი, მაგრამ მკაცრი სისტემა:

პირველი ვალდებულების აღებისთანავე კომისია წევრ სახელმწიფოს გადაუხდის ავანსის თანხას - შესაბამის პროგრამაში ფონდის სრული შენატანის 7% ოდენობით;

შემდეგი გადახდები განხორციელდება წევრი სახელმწიფოს მიერ დადასტურებული რეალური ხარჯების ანაზღაურების მიზნით;

თანხის ნაშთის გადახდა განხორციელდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კომისია მიიღებს და დაამტკიცებს ყველა აუცილებელ დოკუმენტს (გადახდის თარიღის მომდევნო 6 თვის ხარჯების გაანგარიშება, წლიური ანგარიშები და საბოლოო ანგარიში პროგრამის შესრულების შესახებ).

ავტომატური წლიური ვალდებულებების ახალი სისტემა და გადაუხდელი ვალდებულებების სისტემატური გაუქმების პრინციპი ემსახურება პროცედურის გამარტივებასა და პროგრამის უფრო ეფექტურად განხორციელების სტიმულირებას.

გადახდის ახალ სისტემას თან ახლავს საპროგრამო წლის დასაწყისში ბიუჯეტში გათვალისწინებული და ერთიან განაკვეთზე დაფუძნებული ინდექსაციის გამარტივებული პროცედურა.

### 1994-1999 წ.წ. პერიოდი საფინანსო კონტროლი

მოქმედი დებულებების შესაბამისად თანამეგობრობის წევრმა სახელმწიფოებმა აუცილებელი ნაბიჯები უნდა გადადგან, რათა უზრუნველყონ ოპერაციების სათანადოდ შესრულება და შეცდომების თავიდან აცილება, და აგრეთვე აანაზღაურონ შეცდომის ან დაუდევრობის შედეგად გამოწვეული ნებისმიერი ზარალი.

აქედან გამომდინარე, წევრი სახელმწიფო ვალდებულია აცნობოს კომისიას მის მიერ შემოღებული კონტროლის სისტემის შესახებ, და პერიოდულად მიაწოდოს მას ინფორმაცია ადმინისტრაციული ან იურიდიული პროცედურების შესრულების მსვლელობის შესახებ. გარდა ამისა, სახელმწიფომ კომისიას უნდა წარუდგინოს ყველა ანგარიში განხორციელებული ღონისძიებების საფინანსო კონტროლთან დაკავშირებით.

თავის მხრივ, კომისიამ უნდა უზრუნველყოს დაფინანსებული ღონისძიებების, და აგრეთვე წევრი სახელმწიფოების მენეჯმენტისა და კონტროლის სისტემების ადგილზე შემოწმება. რომელიმე ოპერაციაში შეცდომის ან მნიშვნელოვანი ცვლილების გამოვლენის შემთხვევაში, კომისიას უფლებამოსილია, პარტნიორთან შეთანხმებით, შეამციროს ან შეაჩეროს თანამეგობრობის დახმარება.

### 2000-2006 წ.წ. პერიოდი საფინანსო კონტროლი

ახალი დებულება მკაფიოდ განსაზღვრავს, რომ პასუხისმგებლობა საფინანსო კონტროლის განხორციელებაზე, პირველ რიგში, ეკისრება თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოებს, და გულისხმობს შემდეგ მოქმედებას:

მენეჯმენტისა და კონტროლის ეფექტური მეთოდების დანერგვა, და აგრეთვე კომისიის ინფორმირება მიღებული ზომების შესახებ;

თანამეგობრობის სახსრების ეფექტური მართვის უზრუნველყოფა;

კომისიაში წარდგენილი ხარჯების შესახებ დეკლარაციის უტყუარობის უზრუნველყოფა;

თანამეგობრობის დებულებებთან შესაბამისობის უზრუნველყოფა;

შეცდომების თავიდან აცილება, გამოვლენა და შესწორება;

კომისიასთან თანამშრომლობა. თანამეგობრობის სახსრების საიმედო ფინანსური მართვის უზრუნველყოფის მიზნით;

და აგრეთვე იმის უზრუნველყოფა, რომ მოთხოვნების კანონიერებისა და ოპერაციების სისწორის შესახებ საბოლოო დასკვნა შედგენილი იყოს იმ ორგანოს მიერ, რომელიც დამოკიდებული არ არის მმართველ ორგანოზე;

ევროკომისია პასუხს აგებს:

თანამეგობრობის ქვეყნებში მართვისა და კონტროლის სისტემების არსებობაზე;

ადგილზე შემოწმების ჩატარებაზე;

ამგვარი შემოწმების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით შესაბამისი სახელმწიფოებისთვის მოთხოვნების წარდგენაზე;

შეცდომების გაჩოვლენის შემთხვევაში, მაკორექტირებელი ზომების მიღების შესახებ რეკომენდაციების ან მოთხოვნების წარდგენა, მართვის ხარვეზების ან გამოვლენილი შეცდომების გასწორების მიზნით.

კომისიასა და წევრ სახელმწიფოებს შორის შეხვედრები უნდა ჩატარდეს წელიწადში ერთხელ, პროგრამებისა და კონტროლის მექანიზმების შეთანხმების, და აგრეთვე საკონტროლო ღონისძიებების შედეგების განხილვის მიზნით.

თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფოები, პირველ რიგში, პასუხს აგებენ შეცდომების გამოვლენაზე და ფინანსური კორექტივების შეტანაზე.

ამასთან, წევრი სახელმწიფოს მიერ აღნიშნული ვალდებულებების შეუსრულებლობის ან ფინანსური დარღვევების შემთხვევაში, კომისია:

ამ სახელმწიფოსაგან ახსნა-განმარტების წარდგენას მოითხოვს;

შეამცირობს, ან სრულად ან ნაწილობრივ შეაჩერებს თანამეგობრობის დახმარებას ამა თუ იმ პროგრამის განხორციელებაში, თუ სახელმწიფო ვერ ახერხებს სიტუაციას მოგვარებას ან თუ შეთანხმება არ იქნა მიღწეული.

ფინანსურა კორექტივები შეიძლება ზუსტად შეესაბამებოდეს იმ თანხას, რა თანხითაც დაშვებულია შეცდომა, ან განისაზღვროს ფიქსირებული განაკვეთის შესაბამისად - თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოში მართვისა და კონტროლის სისტემის არსებითი სისუსტის შემთხვევაში.

## 1994-1999 წ.წ. პერიოდი

### შეფასება

ამჟამად არსებობს ღონისძიებათა შეფასების სამი ფორმა:

- წინასწარი შეფასება;
- ვადის შუა პერიოდში ჩატარებული შეფასება;
- შეფასება დასრულების ფაქტზე.

სამივე სახის შეფასებაზე პასუხისმგებლობა ეკისრება წევრ სახელმწიფოსა და კომისიას ერთობლივად. არსებული დებულებების თანახმად, შესაბამის კომპეტენტურ პირებს ვვალებათ მაქსიმალურად ეფექტური შეფასების პროცესის უზრუნველყოფა.

## 2000-2006 წ.წ. პერიოდი

### შეფასება

2000-2006 წ.წ. პერიოდისთვის ახალი დებულება ითვალისწინებს შეფასების სამ ფორმას (წინასწარი, შუა პერიოდში და ფაქტზე) და პასუხისმგებლობის სხვადასხვა სახეებს:

- წინასწარი შეფასება განხორციელდება წევრ სახელმწიფოებში გეგმების შემუშავებაზე პასუხისმგებელი სტრუქტურების მიერ. შეფასებამ უნდა გამოავლინოს განსახილველი რეგიონის ან დარგის სუსტი და ძლიერი მხარეები. გარდა ამისა, უნდა შეფასდეს რეგიონების სტრატეგიის, მიზნებისა და მახასიათებლების შეთანხმება, მ.შ. დემოგრაფიული ტენდენციები. შეფასება განსაზღვრავს არსებული პრიორიტეტებიდან გამომდინარე სავარაუდო ეფექტს, კერძოდ დასაქმებაზე, გარემოს დაცვასა და

ქალთა და მამაკაცთა თანაბარი შესაძლებლობების უზრუნველყოფაზე გავლენის თვალსაზრისით, რაოდენობრივად გამოხატული მიზნების გამოყენებით (სადაც ეს შესაძლებელია);

- ვადის შუა პერიოდში ჩასატარებელი შეფასება მიეკუთვნება იმ სტრუქტურის პასუხისმგებლობის სფეროს, რომელიც პროგრამის ხელმძღვანელობას ახორციელებს კომისიასთან თანამშრომლობის საფუძველზე. იგი მოწოდებულია განიხილოს ოპერაციების თავდაპირველი შედეგები, მათი შეთანხმება წინასწარი შეფასების მონაცემებთან, მიზნის შერჩევა, და აგრეთვე ფინანსური მართვის ხარისხი და შესაბამისი პროგრამის მონიტორინგისა და რეალიზაციის ხარისხი. აღნიშნული შეფასება განხორციელდება დამოუკიდებელი შემფასებლის მიერ, რის შემდეგაც წარედგენება შესაბამის სამონიტორინგო კომისიას და არაუგვიანეს 2003 წლის 31 დეკემბრისა გადაიგზავნება კომისიაში. ეს შეფასება გამოიყენება ვადის შუა პერიოდში პროგრამის შედეგების განხილვის დროს და ხელს შეუწყობს გადაწყვეტილების მიღებას სარეზერვო სახსრების გამოყენებასთან დაკავშირებით;

- ფაქტზე შეფასება მიეკუთვნება ევროკომისიის პასუხისმგებლობას და ხორციელდება წევრ-სახელმწიფოებთან და შესაბამის სტრუქტურებთან თანამშრომლობის საფუძველზე. მისი მიზანია - განიხილოს რესურსების გამოყენება, ოპერაციების ზემოქმედება და ეფექტურობა, და მათი შეთანხმება წინასწარი შეფასების მონაცემებთან. ამ შეფასების შედეგების საფუძველზე გაკეთდება შესაბამისი დასკვნა ეკონომიკური და სოციალური კონვერგენციის თაობაზე. აღნიშნული შეფასება უნდა ჩატარდეს დამოუკიდებელი შემფასებლის მიერ და დასრულდეს 2009 წლის 31 დეკემბრამდე. თითოეული TDF, M3 და M3L-ს შეფასება უნდა დასრულდეს 2005 წლის 31 დეკემბერს, რათა მოესწროს შემდეგი ფაზის მომზადება.

ჩატარებული შეფასების შესახებ ანგარიშები ხელმისაწვდომი უნდა იყოს საზოგადოებისთვის. ფიქსირებული განაკვეთის შესაბამისად - თანამეგობრობის წევრ სახელმწიფოში მართვისა და კონტროლის სისტემის არსებითი სისუსტის შემთხვევაში.

## ლიტერატურა:

1. აბრალავა ა., „გზა მაღალტექნოლოგიური ეკონომიკისაკენ“ (მონოგრაფია). თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2001.
2. აბრალავა ა., „გლობალიზაციის არსის გაგებისათვის“. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, 2002, №6.
3. აბრალავა ა., „გლობალური ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ტენდენციები“. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, 2002, №6.
4. აბრალავა ა., კვანტალიანი მ., „თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკური ერთიანობა და წინააღმდეგობები“. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, 2003, №1.
5. აბრალავა ა., „ეკონომიკური გლობალიზაციის ზოგიერთი პოლიტიკური ასპექტები“. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, 2003, №2.
6. აბრალავა ა., „გლობალიზაციის სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები არალიდერი ქვეყნებისათვის“. ჟურნალი „ეკონომიკა“, 2003, №3-4.
7. აბრალავა ა., „რეგიონთაშორისი ეკონომიკური კავშირები და ინტეგრაციული პროცესები“. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, 2003.
8. აბრალავა ა., „ეკონომიკის ეროვნული საზღვრების პრობლემა“. ჟურნალი „მაცნე“, 2003, ტ. XI, №3.
9. აბრალავა ა., „ტრანსნაციონალური კორპორაციების როლი გლობალიზაციის პროცესში“. ჟურნალი „ეკონომიკა“, 2003, №5-6.
10. აბრალავა ა., „ეროვნული ეკონომიკა“ (მონოგრაფია). თბ., „ინოვაცია“, 2005.
11. აბრალავა ა., „ახალი ინდუსტრიული ქვეყნების სტრატეგია“. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, 2006, №6.
12. აბრალავა ა., აბრალავა ნ., „მსოფლიო ეკონომიკაში საქართველოს ინტეგრირებისათვის“. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“,

2007, №5.

13. აბრალავა ა., ბულია ლ., „რეგიონი და რეგიონული მაკროპროცესები გლობალიზაციის პირობებში“. ჟურნალი „ეკონომიკა“, 2009, №2.

14. ბარათაშვილი ე., ვეშაპიძე შ., რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა. თბ.: „ვერუე“, 2002;

15. ბარათაშვილი ე., დანელია თ., ზარანდია ჯ., რეგიონის რესურსული პოტენციალი და მისი გამოყენების ეფექტიანობა საბაზრო პირობებში. თბ., 2000;

16. ბარათაშვილი ე., ნარსია ლ., ანჯაფარიძე ზ., საქართველოს გეოპოლიტიკური გარემო – შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში ინტეგრირების განმსაზღვრელი ფაქტორი. თბ., 1999;

17. ბარათაშვილი ე., ნაკაიძე გ., ჯანელიძე ნ., საერთაშორისო ტრანსნაციონალური კორპორაციები – მსოფლიო მეურნეობის ლიდერები. თბ., 2000;

18. ბარათაშვილი ნ., ნარკვევები სახელმწიფოს პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტეგრაციის სფეროდან; თბ.: „მეცნიერება“, 1999;

19. ბარათაშვილი ნ., ევრაზიული სივრცე და ამერიკის ინტერესები. თბ., სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2001;

20. ბარათაშვილი ნ., კავკასიის გეოპოლიტიკური ასპექტები. თბ.: სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2003;

21. ბარათაშვილი ნ., გლობალიზაციის თანამედროვე ტენდენციები და ახალი მსოფლიო წესრიგი. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ.: 2004;

22. ბარათაშვილი ე., ჩიკვაშვილი ბ., ისრაელის ეკონომიკური განვითარების ეტაპები. გამომცემლობა „ზედაშე“, 1994;

23. ბარათაშვილი ე., ნაკაიძე გ., გახოკიძე ნ., უცხოეთის პირდაპირი ინვესტიციები საერთაშორისო წარმოების ინტეგრირებულ



სისტემაში. გამომცემლობა „რუბიკონი“, 1999;

24. ბარათაშვილი ე., ნაკაიძე გ., სამეცნიერო-ტექნოლოგიური განვითარების პრობლემები საქართველოში. გამომცემლობა „რუბიკონი“, 1999;

25. ბარათაშვილი ე., ნაკაიძე გ., ჯანელიძე ნ., ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე თეორიები, გამომცემლობა „რუბიკონი“, 2000;

26. ბარათაშვილი ე., ბარათაშვილი თ., რეგიონის რესურსული პოტენციალის შეფასების საკითხისათვის, ჟურნალი „ეკონომიკა“, 2000;

27. ბარათაშვილი ე., შენგელია თ., ბარკალაია გ., ინოვაციური პროცესების ზემოქმედების განსაზღვრა ეკონომიკურ ზრდაზე (რუსულ ენაზე), აზერბაიჯანის სახ. პედაგოგიური უნივერსიტეტის შრომების კრებული, 2000;

28. ბარათაშვილი ე., ბარათაშვილი თ., რეგიონის სამრეწველო განვითარების პრიორიტეტების განსაზღვრისათვის, ჟურნალი „მეცნიერება და ტექნიკა“ №7-9, 2000;

29. ბარათაშვილი ე., ნაკაიძე გ., გახოკიძე ნ., საქართველოს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი (პრობლემები და პერსპექტივები), გამომცემლობა „რუბიკონი“, 2001;

30. ბარათაშვილი ე., ნაკაიძე გ., საინვესტიციო პროექტის მენეჯმენტი (უცხოეთის გამოცდილება), გამომცემლობა „რუბიკონი“, 2001;

31. ბარათაშვილი ე., ნაკაიძე გ., ვეშაბიძე შ., განვითარების ეკონომიკა და ტექნოლოგიური პროგრესი, თბილისის სოციალურ-ეკონომიკური ინსტიტუტი, 2001;

32. ბარათაშვილი ე., ორჯონიკიძე ნ., რეგიონული (სივრცობრივი) ეკონომიკური თეორიის გენეზისი, საქართველოს ეკონ. და სოც. პრობ. სამეცნ. კვ. ინსტ., ტომი №VI, 2002;

33. ბარათაშვილი ე., ბარკალაია გ., სამრეწველო ბაზრის ფორმირება და მარკეტინგული საქმიანობა ენერგეტიკაში, ჟურნა-

ლი „ეკონომიკა“, №5, 2002;

34. ბარათაშვილი ე., ქოქოსაძე ნ., საინოვაციო საქმიანობის რეგიონული ასპექტები, ჟურნალი „ინოვაცია“, 2003;

35. ბარათაშვილი ე., ფაჩულაია ო., საქართველოს ჩაის მრეწველობის რეგიონული სტრუქტურის სრულყოფის საკითხისათვის, ჟურნალი „ეკონომიკა“ №11, 2003;

36. ბარათაშვილი ე., საქართველოს რეგიონული განვითარების რეტროსპექტივა და პერსპექტივა, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პ. გუგუშვილის სახელ. ეკონ. ინსტიტუტი, შრომების კრებული III ტომი, 2003;

37. ბარათაშვილი ე., აფხაზეთის ა. რ. ეკონომიკის თანამედროვე ტენდენციები და მისი რეაბილიტაციის პრობლემები, ს/ს ორბელიანის სახ. სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტი, შრომ. კრებული „განათლება და ეკონომიკა“, 2004;

38. ბარათაშვილი ე., სოლოლაშვილი დ., რეგიონული ლობიზმი და ინტერესთა სისტემა, ჟურნალი „ეკონომიკა“, №6, 2004;

39. ბარათაშვილი ე., სოლოლაშვილი დ., აბაშიძე ლ., რეგიონში ინოვაციებისა და ინვესტიციების როლი პრივატიზებულ საწარმოთა ფინანსურ უზრუნველყოფაში, ჟურნალი „ეკონომიკა“, №7-8, 2004;

40. ბარათაშვილი ე., კეკელია გ., რეგიონების სამეურნეო სპეციალიზაცია, როგორც მათი საწარმოო-ეკონომიკური პოტენციალის ამაღლების საფუძველი, ჟურნალი „ეკონომიკა“ №9, 2004;

41. ბარათაშვილი ე., ალავიძე ზ., საქართველოს რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური დიფერენციაციის ობიექტური მიზეზები და მათი გამოთანაბრების პრიორიტეტები, ჟურნალი „ეკონომიკა“ №12, 2004;

42. ბარათაშვილი ე., როინიშვილი გ., რეგიონული განვითარება: კონკურენტუნარიანობა და მარკეტინგი (ორგანიზაციული ასპექტი), ჟურნალი „ეკონომიკა“ №3, 2004;

43. ბარათაშვილი ე., რეგიონული განვითარების სახელმწი-

ფოებრივი რეგულირება, ჟურნალი „ეკონომიკა“ №3, 2004;

44. ბარათაშვილი ე., რეგიონის ცნების და მისი მეცნიერული კვლევის საგნის საკითხისათვის, ფინანსების სამეცნიერო კვლევის ინსტიტუტი, შრომების კრებული, ტომი VIII, 2005;

45. ბარათაშვილი ე., ივანიშვილი ვ., ეკონომიკური ინტერესები და პოლიტიკური ფაქტორები ეროვნული ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების სისტემაში, ჟურნალი „ეკონომიკა“ №5-6, 2005;

46. ბარათაშვილი ე., მინდორაშვილი ლ., ჩუხრიკიძე თ., განათლება – რეგიონის კონკურენტუნარიანობის სისტემაში, ჟურნალი „ეკონომიკა“ №9, 2006;

47. ბარათაშვილი ე., ზარანდია ჯ., რეგიონული სოციალური და ეკონომიკური სტრატეგიკაცია, თბ.: ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, №2, 2005;

48. ბარათაშვილი ე., ზარანდია ჯ., რეგიონული მენეჯმენტისა და მარკეტინგის არსის შესახებ, თბ.: ჟურნალი „ეკონომიკა“ №1, 2006;

49. ბარათაშვილი ე., ციმიჩია კ., ზარანდია ჯ., რეგიონების კონკურენტუნარიანობის შეფასება (თეორიულ მეთოდოლოგიური მიდგომა), თბ.: ჟურნალი „ეკონომიკა“ №11-12, 2006;

50. ბარათაშვილი ე., ზარანდია ჯ., რეგიონული ეკონომიკური განვითარების შედარებითი ანალიზი საქართველოს და გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკების მაგალითზე, თბ.: ჟურნალი „საქართველოს ეკონომიკა“, №1, 2007;

51. ბარათაშვილი ე., ზარანდია ჯ., „საქართველოს რეგიონული განვითარების ეკონომიკა“. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 2007.

52. გაჩეჩილაძე გ., თვალსაზრისი საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციის შესახებ და გამო, თბ.: გაზეთი, „ჩვენი მწერლობა“, 2003;

53. გაჩეჩილაძე რ., მოსახლეობის მიგრაცია საქართველოში და

თისი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები, თბ.: „გაეროს პროგრამა – საღისესკუსიო წერილების სერია“, №1, 1997;

54. გუგუშვილი პ., კაპიტალიზმის წარმოშობა და განვითარება საქართველოსა და ამიერკავკასიაში, თბ.: „სახელგამი“, 1941;

55. ღორიული ნ., ხმალაძე კ., ევრაზიის სატრანსპორტო დერეფანი და საქართველოს ეკონომიკის მსოფლიო მეურნეობაში ინტეგრირების სტრატეგიის ზოგიერთი საკითხი, თბ.: ეპსკი-ს შრომების კრებული, ტ. IV, 1999;

56. ზარანდია ჯ., საქართველოს რეგიონული ეკონომიკური განვითარების აქტუალური საკითხები (მონოგრაფია), თბ., 2002;

57. ზარანდია ჯ., ბარათაშვილი ე., ინვესტიციური პოლიტიკა რეგიონულ დონეზე ჭრილში, თბ.: ჟურნალი „ეკონომიკა“, №9-12, 2000;

58. ზარანდია ჯ., საინვესტიციო მოთხოვნილება, როგორც რეგიონული განვითარების ფაქტორი, თბ.: ჟურნალი „სოც. ეკონომიკა“, №6, 2001;

59. ზარანდია ჯ., სახელმწიფო რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის თავისებურებები, პოსტსოციალისტური ტრანსპორმაციის პირობებში, თბ.: ჟურნალი „სოც. ეკონომიკა“, №2, 2003;

60. ზარანდია ჯ., რეგიონული ეკონომიკური განვითარების თეორიების გენეზისი, თბ.: ჟურნალი „სოც. ეკონომიკა“, №4, 2003;

61. ზარანდია ჯ., ბუნებრივ-რესურსული ბაზის კვლავწარმოების სტრატეგიული რეგულირების სისტემა, თბ.: ჟურნალი „სოც. ეკონომიკა“, №6, 2003;

62. ზარანდია ჯ., მრეწველობის განვითარებისა და განლაგების ზოგიერთი საკითხი სამეგრელო-ზემო სვანეთის მხარეში, თბ.: ეპსკი-ს შრომების კრებული, ტ. II, 1997;

63. ზარანდია ჯ., სამეგრელო-ზემო სვანეთის მხარის მრეწველობის ფუქტიანობის მაჩვენებლები, თბ.: ეპსკი-ის შრომების კრებული, ტ. IV, 1999;

64. ზარანდია ჯ., მრეწველობის განვითარების ტერიტორიუ-

ლი პროპორციები სამეგრელო-ზემო სვანეთის მხარეში, თბ.: ჟურნალი „ეკონომიკა“ №5-6, 2000;

65. ზარანდია ჯ., საბიუჯეტო ფედერალიზმის სრულყოფის გზები საქართველოში, თბ.: ჟურნალი „მაცნე“, №4, ტომი – XI, „მეცნიერება, 2003;

66. ზარანდია ჯ., ეკონომიკის სივრცობრივი განლაგების მეთოდოლოგიური ასპექტები, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის „მოამბე“, ტომი – 168 №2, 2003;

67. ზარანდია ჯ., საქართველოს რეგიონებში ინვესტიციების მოზიდვისა და ეფექტიანად გამოყენების წინაპირობები, თბ.: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის „მოამბე“, №3, 2003;

68. ზარანდია ჯ., საქართველოს რეგიონული განვითარების თანამედროვე ტენდენციები, მოსკოვი. ჟურნალი „მუნიციპალური ეკონომიკა“, №4, 2003;

69. ზარანდია ჯ., საქართველოს ეკონომიკის ტრანსფორმაციის რეგიონული პრობლემები, მონოგრაფია, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2004;

70. ზარანდია ჯ., სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის რეგიონალიზმის საკითხისათვის, თბ.: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის „მოამბე“, №2, 2004;

71. ზარანდია ჯ., ბობოხიძე ზ., რეგიონული კონკურენტუნარიანობა, თბ.: ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა, №5-6, 2005;

72. ზარანდია თ., სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, თბ.: გამომცემლობა „ჯისიაი“, 2005;

73. მალაშხია გ., საქართველოს ეკონომიკა – საუკუნოვანი პანორამის შტრიხები, თბ.; 2002;

74. მელქაძე ვ., საქართველოს სსრ საზოგადოებრივი პროდუქტის რეგიონალური სტრუქტურა, თბ.: „საბჭოთა საქართველო“, 1978;

75. მესხია ი., ნიკოლეიშვილი ო., გადასახადები და დაბეგვრა, თბ.: ფსკი-ს გამომცემლობა, 2002;

76. მესხია ი. საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფციის მეთოდოლოგიური უზრუნველყოფის საკითხები. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პ. გუგუშვილის სახ. ეკონომიკის ინსტიტუტის შრომების კრებული. III ტ. 2003;

77. მიქელაძე ი., ტერიტორიული დაგეგმვის პრობლემები, თბ.: „მეცნიერება“, 1980;

78. მოურავიძე დ., რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები და პრინციპები გარდამავალ პერიოდში; თბ.: ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის „მოამბე“, №2-3, 1997;

79. მოურავიძე დ., რეგიონული განვითარების აქტუალური საკითხები საქართველოში, თბ.: ესპსკი-ს შრომების კრებული, ტ. I, 1996;

80. მოურავიძე დ., ახალი სამრეწველო პოლიტიკის რეგიონული ასპექტები, თბ.: ესპსკი-ს შრომების კრებული, ტ. IV, 1999;

81. მოურავიძე დ., რეგიონის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების რეგულირების მეცნიერული საფუძვლების შესახებ: გამოცდილება, ამოცანები, მიმართულებები, თბ.: ესპსკი-ს შრომების კრებული, ტ. V, 2000;

82. ნადარაია ო., გლობალიზაციის თანამედროვე ტენდენციები და საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ძირითადი მიმართულებები, ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია, 2003.

83. პაპავა ვლ., საგადასახადო ფედერალიზმი: თანხმობა თუ „სეპარატიზმი“, თბ., 2000;

84. პაპავა ვლ., პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა, თბ.: „პდპ“, 2002;

85. „საქართველოს რეგიონების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მიმართულებები გარდამავალ პერიოდში“, შრომების კრებული, ბათუმი-თბილისი, 2001;

86. საქართველოს ეკონომიკური გეოგრაფიის ძირითადი საკ-

ითხები, თბ.: თ. ლავითაიასა და გ. გველესიანის რედაქციით, „განათლება“, 1970;

87. ჩიკვაძე ი., საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მოდელი XXI საუკუნის მიჯნაზე, თბ.: ესპსკი-ს შრომების კრებული, ტ. I, 1996;

88. ჩიხლაძე ნ., ქაჯაია ვ., ბიუჯეტების ქარმონიზაციის პრობლემები სახელმწიფოს რეგიონულ პოლიტიკაში, ქუთაისი: „ქუთაისინფორმი“, 2001;

89. ჩიქავა ლ. საქართველოს ეკონომიკა, თბ.: „პერიდიანი“ 1995;

90. ჩუბინიძე გ. „რეგიონული ეკონომიკა და მართვა“, ქუთაისი, შს „ქუთაისინფორმი“, 2000;

91. ციმიწტია კ. ეკონომიკური უსაფრთხოების ზღვრული ინდიკატორები და მისი უზრუნველყოფის პარამეტრები საქართველოში. ჟურ. „სოციალური ეკონომიკა“, №4, 2004;

92. ციმიწტია კ. წარმოების ზრდის რეზერვები საქართველოს რეგიონების აგრარულ სექტორში. „ესპსკი“ შრომების კრებული. ტ. VI. 2002;

93. ჭითანავა ნ., „გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები“, ნაწილი I, თბ.: გამომც. „ესპსკი“, 1997;

94. ჭითანავა ნ., „გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები“ (ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება), ნაწილი II, თბ.: გამომც. „ესპსკი“, 1999;

95. ჭითანავა ნ., „საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის კარიბჭესთან“, ესპსკი-ის შრომების კრებული, ტ. II, თბ., 1997;

96. ჭითანავა ნ., „საქართველოს ეკონომიკური სტრატეგიის ფორმირების თეორიულ-ორგანიზაციული პრობლემები“, თბ.: „ესპსკი“-ის შრომების კრებული, ტ. I, 1996;

97. ყუფუნია ვ. „საქართველოს ეკონომიკა“. თბ.: „ცოდნა“, 2006;

98. ჯავახიშვილი ივ. „საქართველოს ეკონომიკური ისტო-

რია“, თბ.: „ქართული წიგნი, 1930;

99. ჯაოშვილი ვ., „საქართველოს მოსახლეობა“, თბ.: „მეცნიერება“, 1996;

100. აბრალავა ა., „Глобальное технологическое пространство и национальная экономика“. Журнал „Общество и экономика“. 2004, №3.

101. აბრალავა ა., „Развивающиеся страны в условиях глобализации: стратегия и последствия“. RELIGIA GOSPADARKA. Tom 11. Сб. статей. Lublin 2005. „Wydawnictwo KUL“

102. ოღალიევი ვ.გ. და დრ. რეგიონალური პრობლემები ტრანზიტული ეკონომიკის - ვიკითხვები თეორიის და პრაქტიკის, მ.: ეკონომიკა, 2002;

103. ატალი ჯ. ნა პორე ნოვი თასეჩლეტი (პერ. ს ფრანკუზკოგი), მ., 1993.

104. გაღიევი კ.ს., გეოპოლიტიკა კავკაზი. მ., მეღუნაროღური თნოშენი, 2001;

105. გრანბერგი ა.გ., ოსნოვი რეგიონალური ეკონომიკის, მოსკოვი გოსუღარსტვენი უნივერსიტეტი - ვისეი შკოლა ეკონომიკის, 2001;

106. გრანბერგი ა.გ., სტრატეგია ტერიტორიული სოციალ-ეკონომიკის რავიტი როსიის: ოთ იდეი კ რეალიზაციის // ვიკითხვები ეკონომიკის, №9, 2001;

107. ევროპური სოიუზი ნა პორე ხხ ვეკი, გოდ რეღაკციი ი.ა. ბორკი და ო.ვ. ბუტორინი, ურსს, მ., 2001;

108. ევროპა: ვჩერა, სეღოღნი, ჯავტრა, პოდ რეღაკციი ნ. შმელევი, მ., 2002;

109. ჯილევი ს.ს., ზონი ი. ს. უშკოვი ა. მ., გეოპოლიტიკა კასპიური რეგიონი, მ.: მეღუნაროღური თნოშენი, 2003;

110. კოლოსოვი ნ.ნ., თეორია ეკონომიკის რაინოროვიანი, მ.: მისლე, 1969;

111. კოტილკო ვ.ვ., რეგიონალური ეკონომიკის პოლიტიკა მ.: იღღატელსტო რდღი, 2001;

112. მიწერალური რესურსი გრუზიის და პრობლემი იხ



- рациональной разработки / Под. ред. А.А. Дзидзигури, Тб.: Мецниереба, 1991;
113. Некрасов Н.Н., региональная экономика: Теория, проблемы, методы, 2-е издание, М.: Экономика, 1978;
114. Нестеров П.М., Нестеров А.П. региональная экономика М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002;
115. Политика запада в области безопасности и Грузино-абхазский конфликт (практика федерализма. Поиски альтернатив для Грузии и Абхазии), (обн. ред. Б. Коппитерс, Д. Дарчиашвили, Э. Акаба), М., 1999.
116. Региональное развитие: опыт России и Европейского Союза, под редакцией А.Г. Гранберга, М.: Экономика, 2000;
117. США: государство, человек, экономика (региональные аспекты), под редакцией А.Ф. Лебедевой, М.: Анкил, 2001;
118. Тоинбы А. Дж., Достижение истории (пер. с англ.), М., 1991.
119. Тумусов Ф.С., Инвестиционный потенциал региона: теория, проблемы, практика, М.: Экономика, 1999;
120. Ферро М., Европоцентризм и истории: Расцвет и упадок (метаморфозы Европы), М., 1993;
121. Хантингтон С., Столкновение цивилизаций ж. „полис“. №1, 1994;
122. Ясперс К., Смысл и назначение истории, М., 1994;
123. Bantley J. H., ahp Forum-Gross-Cultural interacgction and Pe-riodization in World History // American Historian Review, 1996, №10.
124. Handbook of International trade and development statistics. Supplement, New-York: United Nations, 1996;
125. Henderson D., International Economic Integration: Progress, prospects, Implications // International Affairs, 1992, №4.
126. Isard W., Locarion and space econoiny. N.Y. 1972.



ევგენი ბარათაშვილი – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სრული პროფესორი, საქართველოს და საერთაშორისო საინჟინრო აკადემიების აკადემიკოსი.

გამოქვეყნებული აქვს 140-მდე სამეცნიერო ნაშრომი სექტორული ეკონომიკის, მენეჯმენტის საფუძვლების, საინოვაციო და საინვესტიციო მენეჯმენტის და რეგიონული ეკონომიკის აქტუალურ პრობლემებზე.

არის არასამეწარმეო (არაკომერციული) ორგანიზაციის „რეგიონული განვითარების სტრატეგიული კვლევის ცენტრის“ თავმჯდომარე.

1999 წლიდან 2006 წლამდე იყო თბილისის სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის „ეკონომიკისა და მენეჯმენტის“ კათედრის პროფესორი. 1999 წლიდან 2008 წლამდე სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორი.

2004 წელს დაინიშნა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის „ეკონომიკური თეორიის საფუძვლებისა და მარკეტინგის კათედრის პროფესორად, ხოლო 2006 წელს აირჩიეს ამავე კათედრის სრულ პროფესორად. 2007 წლიდან დღემდე ეკონომიკისა და ბიზნესის მართვის დეპარტამენტის უფროსია. 2000 წლიდან დღემდე სამეცნიერო ხარისხის შიშნაძეშვილი სადოქტორო საბჭოების წევრია. მისი ხელმძღვანელობით დისერტაცია დაიცვა 28 ხარისხის მაძიებელმა. მისი სამეცნიერო შრომებიდან აღსანიშნავია „მენეჯმენტის საფუძვლები“, „ისრაელის ეკონომიკის განვითარების ეტაპები“, „სამეცნიერო-ტექნოლოგიური

განვითარების პრობლემები საქართველოში“, „საქართველოს გეოპოლიტიკური გარემო – მისი ეკონომიკის განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორი“, „საერთაშორისო ტრანსნაციონალური კორპორაციები მსოფლიო მეურნეობის ლიდერები“, „საქართველო მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი: პრობლემები, პერსპექტივები“, „ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე თეორიები“, „განვითარების ეკონომიკა და ტექნოლოგიური პროგრესი“, „რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა“ და „პროექტის მენეჯმენტი“, „მენეჯმენტი და ადმინისტრირება“, „საქართველოს რეგიონული განვითარების ეკონომიკა“, „მენეჯმენტისა და ადმინისტრირების პრინციპები“, „ეკონომიკური დიპლომატია“.

ჰყავს მეუღლე და ერთი ქალიშვილი.



ჯანდრი ზარანდია -- დაამთავრა თბილისის ტექნიკური უნივერსიტეტი და ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალის ეკონომიკური ფაკულტეტი. არის ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი. არჩეულია საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აფხაზეთის რეგიონული აკადემიის წევრად. გამოქვეყნებული აქვს 50-მდე სამეც-

ნიერო ნაშრომი, მათ შორის ოთხი მონოგრაფია. მისი ნაშრომები ძირითადად შეეხება რეგიონული ეკონომიკის პრობლემებს. არის არასამეწარმეო ორგანიზაციის „რეგიონული განვითარების სტრატეგიული კვლევის ცენტრის“ დამფუძნებელი, აღმასრულებელი დირექტორი. 1986 წლიდან ეწევა პედაგოგიურ საქმიანობას აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, შემდგომ ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალის ეკონომიკურ ფაკულტეტზე.

სხვადასხვა დროს კითხულობდა ლექციების კურსს საგნებში: „საქართველოს ეკონომიკა“, „რეგიონული ეკონომიკა“, „სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა“, „საზოგადოებრივი სექტორის ეკონომიკა.“ რეგიონული და ადგილობრივი თვითმართველობის ფინანსების მართვა და საგადასახადო პოლიტიკა.

მუშაობდა აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სხვადასხვა საპასუხისმგებლო თანამდებობებზე. 1986-1989 წლებში იყო აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაუსწრებელი სწავლების პრორექტორი და ხელმძღვანელობდა აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კომპლექსის მშენებლობას ქ. სოხუმში. 1989-2005 წლებში იყო ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თსუ-ს სოხუმის ფილიალის დირექტორის მოადგილე. 2006 წლიდან მიწვეულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალში ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორის თანამდებობაზე.

ჰყავს მეუღლე, ორი შვილი და ოთხი შვილიშვილი.



ანზორ აბრალავა — ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სრული პროფესორი.

მისი მეცნიერული კვლევის სფეროა: ეკონომიკის ინოვაციურ საფუძველზე ტრანსფორმაციის, საერთაშორისო ურთიერთობათა სისტემის განვითარების, გლობალიზაციის ტენდენციების, სახელმწიფო სუვერენიტეტის და მართვის სისტემების სრულყოფის აქტუალური პრობლემები.

ავტორია 50-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომისა, მათ შორის 8 მონოგრაფიისა.

კითხულობს ლექციებს ეკონომიკაში, მართვის თეორიაში, გლობალიზაციის პირობებში ეროვნულ ეკონომიკათა განვითარების პრობლემებზე. ჰყავს მეუღლე, სამი შვილი და ერთი შვილიშვილი.